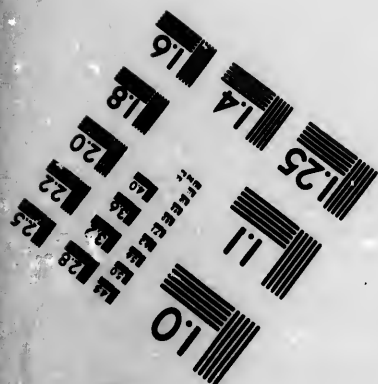
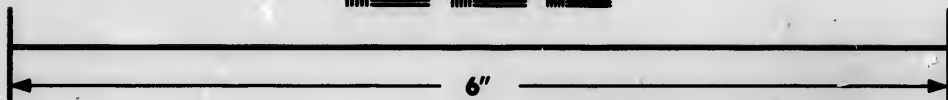
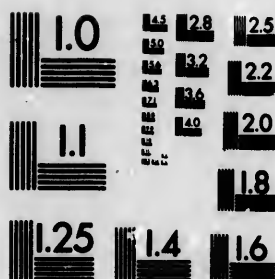

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

**CIHM/ICMH
Microfiche
Series.**

**CIHM/ICMH
Collection de
microfiches.**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1985

Technical and Bibliographic Notes/Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

L'institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured covers/
Couverture de couleur
- Covers damaged/
Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated/
Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing/
Le titre de couverture manque
- Coloured maps/
Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black)/
Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations/
Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material/
Relié avec d'autres documents
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin/
La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure
- Blank leaves added during restoration may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming/
Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments: /
Commentaires supplémentaires: Irregular pagination : [6], [1]-36, [1]-[20], [1]-134, 137-138, 137-140, 143-144, 144-166, 164-402, 406-556, 553, 545, 551, 555 p. Wrinkled pages may film slightly out of focus.
- Coloured pages/
Pages de couleur
- Pages damaged/
Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated/
Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed/
Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached/
Pages détachées
- Showthrough/
Transparence
- Quality of print varies/
Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material/
Comprend du matériel supplémentaire
- Only edition available/
Seule édition disponible
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image/
Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below/
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	12X	14X	16X	18X	20X	22X	24X	26X	28X	30X	32X
										✓	

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

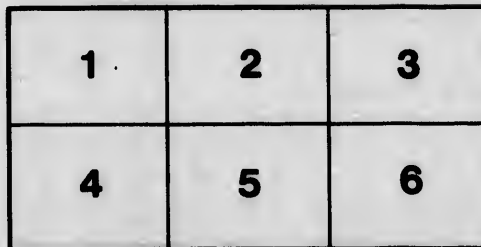
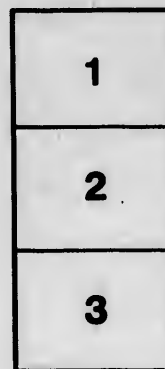
Bibliothèque nationale du Québec

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol $\rightarrow$ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

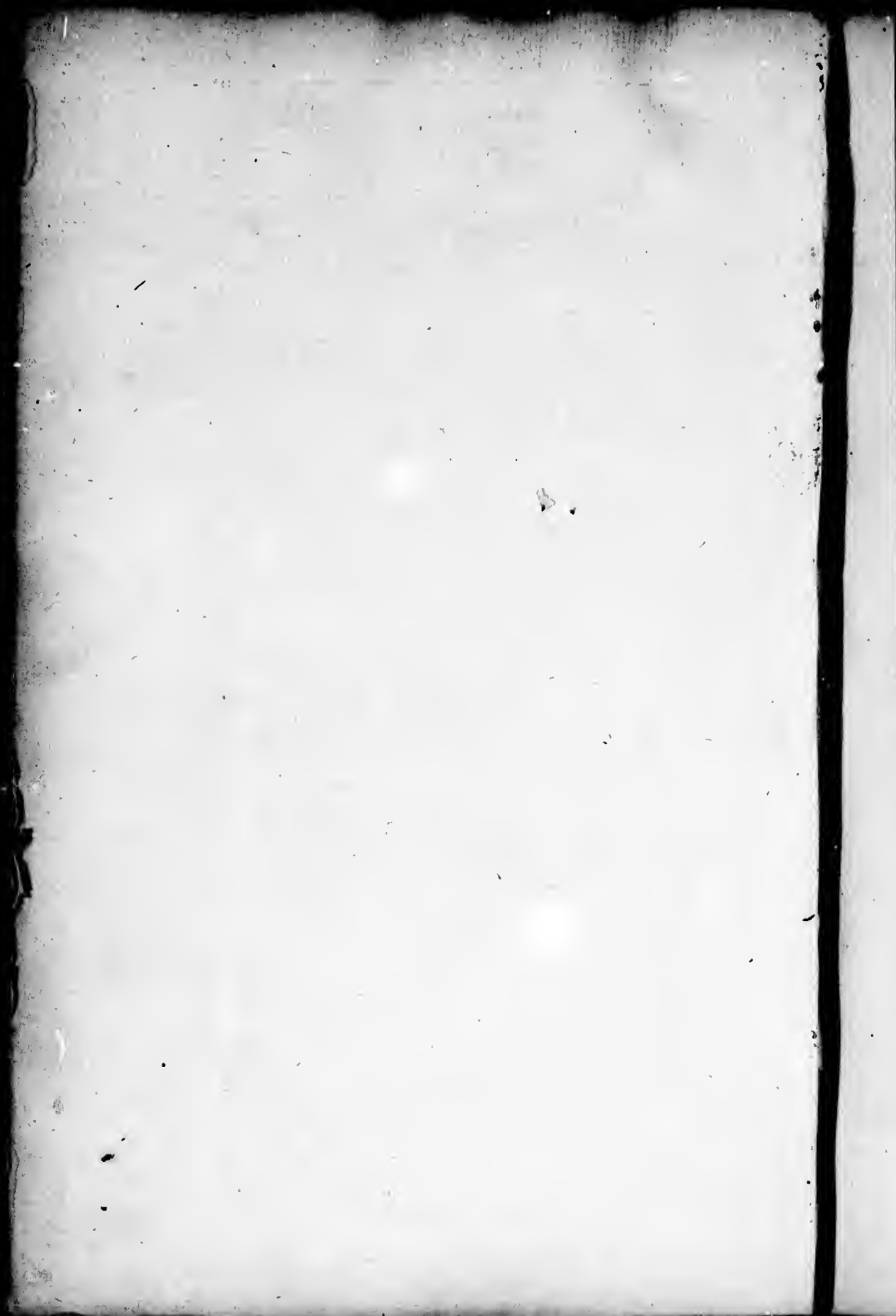
Bibliothèque nationale du Québec

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole $\rightarrow$ signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

DE
Z E D E N
DER
W I L D E N
VAN
AMERIKA.
IN TWEE DEELEN.

Verfied met een groot getal curieufe kopere Platen.

DE
N E D E R

DE
W I L D E R

VAN
A M E R I K A

THE
NATIONAL
GALLERY

H. L. Grellé del.

D E
Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A .

Z Y N D E

Een nieuwe uitvoerige en zeer kurieuse Beschryving van derzelver Oorsprong, Godsdienst, manier van Oorlogen, Huwelyken, Opvoeding, Oeffeningen, Feesten, Danzeryen, Begravenissen, en andere zeldzame gewoonten;

T E G E N

De Zeden der oudste Volkeren vergeleken, en met getuigenissen uit de oudste Grieksche en andere Schryveren getoetst en bevestigd.

DOOR DEN ZEER GELEERDEN

J. F. L A F I T E A U,

*Jesuit en Zending in Amerika, in 't Fransch beschreven.
En nu in zuiver Nederduits vertaalt.*

E E R S T E D E E L

Te A M S T E L D A M,
By H. W. VAN WELBERGEN,
En P. H. CHARLOIS, 1751.

RES
AB
10

15

DE
SEDEN
DER
WILDEN
VAN
AMERIKA.

... van de ...
... van de ...
... van de ...

... van de ...
... van de ...
... van de ...

J. H. A. F. I. T. H. A. U.

... van de ...
... van de ...

W. A. S. T. I. D. A. M.
H. F. VAN WILDEB.
IN DE CHARLOTTE

I N H O U D
V A N H E T
W E R K.
E E S T E D E E L.
E E R S T E B O E K.

Ogmerk en Schets van het werk, vele Reyzigers hebben ons den aard en zeden der Amerikanen afgeschildert, maar zy hebben noch veel voor een naauwkeurig onderzoeker overgelaten, wat 'er van de geleerden die deze stof verhandelt voor oordeel te vellen is; de Schryver is vyf jaar Zending by de Wilden in Kanada geweest, heeft alles naauwkeurig zelf onderzocht, en voor 't overige met de ontdekkingen van een oud Jezuit die daar 60. jaren geweest had, zyn voordeel gedaan. De Algonkynsche spraak is de wyd uytgestrekte van Noorder-Amerika. *Dialektus.* De Schryver vergenoegde zich niet met de gewoontens en oeffeningen der Wilden te kennen maar vergeleek die met de zeden der oudheyd. 't Een zet 'het ander licht by. *Tweede Hoofstuk.* Nuttigheyd van de Zeden en gewoontens van verscheide volkeren te kennen. Wat een Reiziger be-oogen moet. Des Schryvers ongenoegen dat de meeste Auteurs de Wilden zonder Godsdienst verbeeld hebben. Dit gevoelen tegengesproken, 't geen den ongodisten zou begunstigen. Derhalven diende dit valsche denkbeeld vernietigt te worden. *Derde Hoofstuk.* Wat men bewyzen moet, de Godsdienst der woeste volkeren stemt volgens het gevoelen van onze Schryver, met dien der eerste tyden over een, namentlyk met dien der Phrygianen, Egiptenaren en Kretenzers, oorzaak van verwarring, de Godsdienst verbaftert, deze verdorvenheyd is evenwel zoo groot niet of daar blinkt noch een naauwe Zedeleer door. Groote overeenkomst tusschen het Heydendom en verscheide onzer geloofspunten. *Vierde Hoofstuk.* Voorbeelden daar van, hierom heeft men gezegt dat de Godsdiensten van het Heydendom door de Wetgeversuyt de Mozaïsche Boeken gehaalt waren, en getracht de gansche Heidensche fabelkunde op Mozes en Sefora te huys te brengen. 't *Vyfde Hoofstuk.* Dit gevoelen geeft veel vat om den waren Godsdienst aan te tasten, want dan moet het gansche Heydendom voor Mozes zonder Goden en Godsdiensten geleest hebben. De Wetgevers zullen beschuldigt worden van de menschen door een slaafische vrees voor versierde Goden te hebben gebreidel, van welke beschuldiging Mozes op het leest ook niet vry zou gaan. Dit gevoelen word derhalven wederlegt. *Zesde Hoofstuk.* Stelling van den Schryver, die alles op Adam en Eva te huys

2 (INHOUD VAN HET WERK)

huis brengt. Uit deze Stelling is geen nadelig gevolg te trekken. Maar veel eer een kragtig voordeel voor den Godsdienst. Daar kan maar een Godsdienst zyn, die met de menschen moet geboren zyn en zoo lang als zy duren moet. Deze Godsdienst aan onze eerste voorouders gegeven, is van geslacht tot geslacht aan allen overgegaan en 6veral verspreid. Hoe deze Godsdienst van tyd tot tyd heeft kunnen verbastert worden. *Zevende Hoofstuk.* Wat de Ongodiften tegen dit gevoelen kunnen inwerpen. De Volkeren van Amerika hebben zekerlyk een Godsdienst. In de eerste tyden had de Godsdienst invloed op alle menschelyke handelingen. *Achtste Hoofstuk.* Des Schryvers behandeling in de beschryving der Zeden en gewoontens. Alle de Zeden der Amerikanen hebben hun voorbeeld in de oudheid. Oorsprong der volkeren van Amerika. Wat den Schryver in het Artikel van den Godsdienst onderzoekt. Voetstappen van 't Joden en Christendom die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben. *Negende Hoofstuk.* Burgerlyke Regering. Huwelyken. Opvoeding der Kinderen. Huys bestier der Mannen. En Vrouwen. Onderzoekinge over de Tabak en Suiker. Wyze van Oorlogen. *Tiende Hoofstuk.* Gezantschappen, Koophandel, jacht en Vliet-vangit. Spelen en tydverdrijf. Ziekten, Genees-kunst, Dood, Begravenis en Rouw. Twee soorten van Genees-middelen. Natuurlyke en Beswering. In hun begraving der doden, is alles aanmerkenswaardig. Algemeen Feest der doden. Verhandeling over de Taal. Omgang met de Europeanen. Oorzaak van de Verbastering der Zeden van de Wilden.

T W E D E B O E K.

Ontdekking van Amerika. Kristoffol Kolombus ontdekt de Eylanden van den Zeeboezem van Mexiko. Amerikus Vesputius het vaste Land. De Geleerden opperen hier omtrent verscheide vragen. Amerika buiten twyffel by de Ouden bekend. Bewyzen hier van. Schryft de ontdekking daar van aan de Feniciers toe. Die langs de kusten van Afrika varende, door een storm na een Eyland in 't Westen gelegen gedreven wierden. Aanmerkelicke plaats van Pausanias. Zyn beschryving van de bewoonders der Saters Eylanden, komt met den aard der hedendaagse Karaiben overeen. Hoe en langs wat weg Amerika heeft kunnen bevolkt worden. *Twede Hoofstuk.* Gevoelens van Grotius. Amerika kan niet wel alleen door Schipbreuken bevolkt zyn. 't Is waarschynlyk dat Amerika aan 't Oostelyk Tartaryen vast is. 't Geen evenwel beter door de ontdekkingen als door blote gissingen zou bewezen kunnen worden. Bepaling van den tyd wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt worden. De H. Schrift leert ons niet wat Landen de afkomelingen van den eersten Mensch, die zeer vermenigvuldigt moeten zyn, tot den Zondvloed toe bewoont hebben. Vergelyking van den Zondvloed met dien van Deukalion. Watervloed van Ogyges. Van de volkeren die in Amerika zyn gekomen. Oorzaken der veranderingen van woonplaatzen. Gissingen uyt de woorden der uytbeemische spraken. Kennelyke trekken die dienen kunnen om de vol-

volkeren van Amerika te onderscheyden. Giffingen uyt de gewoontens. Amazonen. Daar worden hedendags noch Amazonen gevonden. Mannen in Vrouwen Klederen. Te onrecht door de Euroopers voor Hermafroditen aangezien. Vasco Nuaes de Valbo brengt een groot getal daar van wredelyk omhals. *Tyfte Hoofdstuk.* Giffing over den oorsprong der Kariben van de Antilles. Van de Eskimenzers. Zy zyn veel blanker als de andere Wilden. Waar die naam van daan komt. Zy vermyden zoo veel zy kunnen allen omgang met andere natien. Wat hier van de oorzaak is. Hun oorspronk. Volgens het gevoelen van den Schryver. *Zesde Hoofdstuk.* Reuzen. Dwerger. Verscheide wanschape Volkeren. Voorval waar uyt bewezen schynt te kunnen worden dat'er noch menschen zonder hoofden zyn. Het eerste voorval. Tweede voorval tot bewys hier van dienende. Hoe dit evenwel te verstaan. *Zevende Hoofdstuk.* Giffingen over den oorspronk der Irokoizen en Huronnen in Amerika. Vergelyk tusschen de oude Lyciers en de Irokoizen van Amerika. Eerste over een komst. Tweede over een komst. Opperhoofdigheyd der Vrouwen by de Wilde volkeren. Nader blyken van gelykvormigheyd. Uytlegging van de plaats van Heraklides. Verklaring van de plaats van Herodotus. Geslachtrekking der Irokoizen. Hunne overeenkomst in zekere opzichten met de Joden. Hunne overeenkomst met de Lyciers. Verandering der namen met de jaren. Wilden noemen elkander niet by de namen. Na hun namen te vragen is eenafront, wat uyt eenige gelykvormigheden zyn op te maken. Vrouwe Kegering op veel plaatsen in zwang. By de Scythen, Sarmaten, Amazonen. By de Egiptenaren. By de Garamanten. By de Kantabers. By de Mederlibers. By de Sparnaten. Aardige gewoonte van opvolging te Peru. *Achste Hoofdstuk.* Oorsprong der Lyciers. Volk verspreiding der kinderen Jafet. Waar van zich zommige in Lycien ter neer zetten. De Volkeren van Lycien wierden eerst Myliers genoemt. De Lyciers waren dappere Luyden. Een schrikkelyk voorbeeld hier van. Ander niet min yffelyk voorbeeld. Derde staetje van hun wanhoop. Giffing hoe zy in Amerika kunnen gekomen zyn. *Negende Hoofdstuk.* Gevoelen van den schryver over den oorsprong der Amerikanen. Griekenland eertyds door Barbaren bewoont. Hellenisten en Pelasgiers, twee verscheide Volkeren schoon dikwyls met elkander verwart. Onderscheyd in hun levensaad. Met die der Volkeren van Amerika vergeleken. De Schryver geeft reden van zyn behandeling. Zedigheyd des Schryvers. *Tiende Hoofdstuk.* Wat men uyt de Wilden hun oorsprong betreffende halen kan. De Historie hunner Scheppling. De Wolf. De Beer. De Schildpad. Drie voornamen Irokoische en Huronische geslachten hebben hun naam van deze Historie gekregen. Deze geschiedenis met de ware scheppling vergeleken, met de Grieksche Fabelkunde. Zinnebeeldige verklaring daar van. Justinus des bloedgetuigens gevoelen. Wederlegt en op den val van Eva te huys gebragt. Nadere over eenkomst van de Fabel der Wilden met die der Grieken. Schoon standbeeld van Venus Urania op een Schildpad gedragen. Wat het volgens des Schryvers gevoelen betekende. De Schildpad by de

Ooster-Indianen in eren, om dat 'er hun God Vichnou in verandert was. De Vliegende Draak een Godheid by de Chinezen, komt uyt een Schilpadd voort. De Trogloditen bewezen de Schildpad Godsdienstige eer. In tegendeel verstrekte de Kelenofagen tot voedsel. De Wilden hebben eenige kennis van den Zundvloed. Maar met verdichtzelen vermengt. Van wat kant de Agniezen een der vyf Irokoische Natien volgens hun verhaal van daan gekomen zyn. De Irokoizen waar gelegen. Worden in hoge en lage ondercheiden. Zyn zoo eendragtig dat zy zeggen maar eene Tent uyt te maken, die zy de Irokoische Tent noemen.

DERDE BOEK, EERSTE HOOFDSTUK.

Wat denkbeeld men zich eertyds van de Wilden maakte. Ge-daante en gestalte der Wilden. 't Is moeijelyk van hun aard en verstand te oordelen. Hun gemoeds hoedanigheden. Hun gebreken. Uyt den aard luy en met weinig te vreden zynde, lachgen zy met het oneindig sloven der Europeanen. Schoon zy omgang met de Europeanen hebben; blyven zy evenwel hunne oude manieren aankleven. Die van Peru en Mexiko evenwel van dit algemeen denkbeeld uytgeloten, om dat zy by andere voor wel gemaniert gehouden worden. *Twede Hoofdstuk.* Noodwendigheyd eenes Godsdienst, is met een het bewys van de waarheyd dat 'er een God is. Die in het hart van alle natien; anders zoo veel in Zeden van elkander verschillende, een gevoelen van Godsdienst ingeplant. Oorzaken der verbaftering van den waren Godsdienst. Die den zelve evenwel niet ten enemaal hebben kunnen uytroejen. Het gevoelen der Ongodisten wederlegt. Gevoelen des Schryvers over de Zamenkomsten van den Baron de la Hontan. Die 't eert de landen van de Wilden bezocht hebben, hebben al te voorbarig van hun Zeden geoordeelt. Om de gewoontens van een Land wel te beschryven, behoort men de taal daar af te verstaan. De Wilden twisten weinig om den Godsdienst. De Godsdienst der Wilden is dezelfde als die der oude Barbaren. Eerste inwoonders van Griekenland, en Bachus Krysgezellen, namaals de stof der Heidensche fabelkunde. Wat de Kureten en Korybantén waren. 't Is moeijelyk den netten tyd te bepalen wanneer de ware Godsdienst verbaftert wierd. Het bygeloof en de quade neigingen van 't hart, oorzaak van deze verbaftering. Waar in de dwaling der Heidenen bestond. De grond der Godsdiensten bleef evenwel byna altyd de zelve. *Derde Hoofdstuk.* Van het voorwerp van den Godsdienst. Oorzaken van de vermenigvuldiging der Goden. De Egiptenaren, schoon meester in de Beeldsprakige wetenschap, zyn egter de eerste vindrs daar niet van. De eerste Kretenzers beroemen zich de offerhanden en verborgene plechtigheden uytgevonden te hebben. Alle de Godsdiensten in Oost en West-Indien voor zoo veel wy die kennen, zyn Beeldsprakig en Zinnebeeldig. Wat voor een denkbeeld de Heidensche Wysgeren van God haalden. Het zelve komt mer dat der Afgodische natien die noch in wézen zyn volmaakt over een. *Zommige natien houden den Donder voor de stem van het opperste*

opperste Wezen. De Israëlitcn noemden den Donder ook Gods stem. Schrik der Wilden voor den Donder. Zeldzaam gevoelen der Noorder-Amerikanen van den Donder. Areskoui, by de Huronnen een naam van het opperste Wezen. Men heeft de eigentlyke betekenis van dat woord nooit kunnen uytvorschen. Onze Schryver meent dat het zoo veel als Ares of Mars betekent. Chemiin, de naam van 't opperste Wezen by de Karaiben is mislichien dezelfde als Chemmis, gelyk Pan van zommige genoemt word. Jao of Jupiter, word voor Jehova gehouden. *Vierde Hoofdstuk.* De Zon een Zinnebeeld van de Godheid. Waarom in de oude Kerken de Altaren na 't Oosten gerecht zyn. De meeste namen der Goden van 't Heidendom slaan op de Zon. Senekà's gevoelen van de Godheyd. De Zon is de Godheyd van de Volkeren van Amerika. De Inkàs van Peru wederlegt. De Inkàs van Amerika, en de Natches van Luisiana noemen zich kinderen der Zon. Zulks was by vele Volkeren gemeen. Adad of Benadad, Zoon van de Zon, was een gemene naam onder de Koningen van Syrien. De Huronnen verstaan door Areskoui, en de Irokoizen door Agriskoué, ook de Zon. Betekenis van enige andere namen die de Wilden aan het Opperste Wezen geven: Gilling van den Schryver waar de woorden Horus en Hora van afgeleyd kunnen worden. Alles, uytgezondert God en de Mans Perzonen, zyn in de Irokoische taal van het Vrouwelyk geslacht. Andere namen van Zon en Maan. Bendis by de Volkeren van Tracien de naam van Diana, waar van daan komt. Mendes of Pan was de oudste en grootste van alle de Goden. En kan van het zelfde woord afgeleyd worden. Diana werd ook voor de Zon gehouden. Venus Urania by de Perzen Mithra genoemd. Mithra is de Zon by de Perzen. *Vyfte Hoofdstuk.* In de eerste tyden wierd de Godheyd onder geen menschelyke gedaante verbeeld. Maar men rechte gedenktekens op ter eeren van het Opperste Wezen. 't Welk met voorbeelden bevestigt word. En by de Heidenen ook in gebruik was. Waar van mogelyk de gewoonte om de Pylaren en Altaren van de Kerken die men inwyd te zalven gekomen is. Waarom God zyn volk de hoogtens, geheiligde bosschen en gezalfde steenen verbood. Naderhand begon men Standbeelden en Afgoden in plaats van blote stenen op te rechten. Deze besloten beide kunnen, gelyk nog hedendaags die der Indianen. Gevoelen van den Hr. Hyde, dat de oude Perzen altyd de kennis van den waren God gehad, en nooit iets anders als hem aanbeden hebben. Dit gevoelen is enigermaten op de oudheyd gegrond. Doch word door den Schryver wederlegt. En met een voorbeeld opgeheldert. Begin en voortgang der Afgodery. De vleyery van 't volk voor hun Vorsten en de liefde der Kinderen voor hunne Ouders, gaven hier veel oorzaak toe. Aanbidding der beelden. De Wilden erkennen behalven het denkbeeld dat zy van 't Opperste Wezen hebben, noch verscheide Geesten van een minder rang. Die Okke of Manitou genoemd worden. Deze eeren zy uyt een slaafachtige vrees. Zy bewyzen geen Goddelyke eër aan andere Planeten als aan de Zon. Zy hebben nog enige eerbied voor stene Pyramides, voor hoogtens en gewyde Bosschen. Be-

schryving van den Berg Olaimi. Kegels gewyze steen met een me-
 nigte van Geite vellen bedekt in den Tempel der Natches van Loui-
 siana. Zodanig waren de Goden van de eerste tyden van 't Hey-
 dendom, met de vellen van de Slagt Beesten die men daar aan op-
 geoffert had bedekt. Volgens het gevoelen van den Schryver zyn
 de Pyramiden van Egipten ook met dit inzicht gesticht. Beroemde
 boom der Abenakis op de kusten van Nieuw-Vranksyck. Die van
 hen zeer eerbiedig begroet en met geschenken behangen wierd.
 Zelfs na zyn val. De Volkeren van Brasiliën om hun Goden te be-
 vredigen planten een stok in de aarde en leggen daar eenige offer-
 handen by. De meeste wilde Volkeren hebben geen Afgodenbeel-
 den. *Zesde Hoofdstuk.* Van den dienst. Aanbidding van 't vuur.
 Daar was byna geen deel van de bekende wereld daar de vuurdienst
 niet bekend was. Deze dienst is volgens de Heer Huët onlangs in
 Ierland eerst afgeschafte, en by de Guebren, Tartaren, Chinezen
 en Mexikanen noch in zwang. *Zevende Hoofdstuk.* Onderzoek waar
 het woord Vesta van daan komt. Vesta zomtyds voor de Natuur
 of den Schepper van de Natuur genomen. Zomtyds voor een be-
 zondere Godheid. Men vind twee Godinnen van dezen naam, 1.
 de Vrouw van Saturnus. 2. Dezer beider dochter. Zy moeten
 wel onderscheiden worden. De Aarde is het Zinnebeeld van de
 eerste, die daarom met een Stele en Torenkroon op het hoofd ver-
 beeld word. De tweede had het heilige vuur tot Zinnebeeld, 't
 welk om dat zy maagd was door Maagden moest onderhouden wor-
 den. Zy had zelfs geen Beeltenis te Rome. De Romeinen hadden
 in de 170 jaren niet als ledige Tempels zonder Beelden. Reden hier
 van. Prytanea wat 't waren. Zy waren aan Vesta toegewyd. De
 Koningen van Perziën lieten een klein altaar en geheiligd vuur voor
 zich dragen. Onderzoek wanneer de Vestaalsche Maagden ingestelt
 zyn. Medea Priesteres van Hekate te Kolchos. En Ifigenia Priesteres
 van de zelfde Godin te Tauris. Hunnen Vestaalsche Maagden ge-
 naamt worden. Haar opoffering is een Zinnebeeld van haar opge-
 offerde Maagdom aan Diana. Daar is veel overeenkomst tusschen
 haar en Iestas dochter. Aspasia Priesteres van de Zon, of volgens
 andere van Diana. Vestaalsche Maagden in Griekenland. Plutar-
 chus wederlegt. Mannen die een kuisch leven lyden tot den dienst
 van Vesta geschikt. *Achste Hoofdstuk.* Heilig vuur in Amerika.
 Men vind geen overblyfsels van Tempels by de Irokoizen en Huron-
 nen. Het vuur hunner haartsteden dient hun in plaats van Altaar.
 De Natien het dichts aan Aziën grenzende hebben Tempels daar
 het heilig vuur onderhouden word. Zy hebben meest een ronde
 gedaante en waarom. Tempel der Natches met desselfs heilig vuur
 beschreven. De Parten gingen nooit ten stryd zonder de Zon
 met een soort van gehuil te begroeten. De Tempel der Natches is
 langwerpig. Vestaalsche maagden te Peru. Beloofden een eeuwige
 kuisheid. Indien een van deze haar gelofte overtrad wierd de gan-
 sche stad het onderste boven gekeert. Doch hier was geen voorbeeld
 van. De Vestalen van Mexico hoefden zich maar voor een jaar te
 verbinden. Hoewel er andere waren die voor haar leven lang ge-
 lofte deden. Haar ampt, bezigheden en levenswyze beschreven.

INHOUD VAN HET WERK.

Eylanden door enkele Vrouwen bewoont. Gevoelen des Schryvers hier over. 't Is onzeker of alle de verscheidene natien van Amerika haar Vestaalsche Maagden gehad hebben. *Negende Hoofdstuk.* Vestale by de Irokoizen, ging nooit uyt haar hutte. Haar noodruft werd haar door een kleinen jongen gebragt. Carthier wederlegt. Affschaffing der Vestaalsche Maagden onder de Irokoizen. Mannen die geloften van kuisheyd by de Irokoizen gedaan hadden. Historie van een Huronschen Kluizenaar. Pyajen, of Waarzeggers der Karaiben hoeven zich op zommige tyden maar van de Vrouwen te onthouden. *Tiende Hoofdstuk.* Van de Offerhanden. De Offerhande is te gelyk met de Godsdienst opgekomen, en zoo wyd als de volkeren die een Godsdienst hebben verspreid. In 't begin waren de Offeranden eenvoudig, bestaande niet als uyt wat Vruchten, Kruyden, en wortelen. Maar met de Rykdommen namen zy in pragt toe. De Wilden offeren nog het koozen van 't veld, en de Dieren die zy vangen. Zy werpen Tabak in 't vuur ter eeren van de Zon. En in de Meiren en Rivieren ter eeren van de Geesten die daar 't gezag over hebben. Andere Offerhanden van verscheidene wilde Natien. De Mexikanen offerden zelfs menschen op. Offering der eerstgehoorne aan den Koning in Florida. *Elfde Hoofdstuk.* Bacchus-feesten der Ouden. Waartoe ingestelt. Afbeelding der Bacchanaal-feesten. Zy wierden om hun ongeregeltheden te Rome afgeschafft. Aanmerkelyke woorden van Strabo. Beschryving van een Offerande der Argonauten. De Helden offerden zelfs als zy wilden. Wat den Goden van de slacht-offers aangeboden wierd. Van het overige wierd een gastaal gehouden. Deze gastaalen geschieden by de Egiptenaren met veel gemaigtheid. De meeste Volkeren die de Bacchanaal-feesten hielden, maakten geen gebruik van wyn. De Perzianen dronken ten tyde van Crezus niet als water. De Scythen hadden geen wynstok. Gelyk zulks van verscheide andere Natien kan bewezen worden. Zober gebruik des wyns. Te Heliopolis in Egipten dorsten de Priesters die niet in hun Tempel brengen. De andere Egiptische Priesters dronken die heel weinig. De wyn oudtyds in Griekenland en in Italien vervloekt. Eschilus van Atheneus beschuldigt de Zeden der Grieken bedurven te hebben. *Twaalfde Hoofdstuk.* Van den zang en de dansten die de offerhanden verzelden. Venus mogt te Lacedemon niet als gewapent verbeeld worden. Holen op Parnas aan Bacchus toegewyd, daar men alle twee jaren de Bacchanaal-feesten vierdde. De bergen van Tracien waren beroemder om hun Hypokreen als om hun wynen. Gevoelen van den Schryver dat de Muzen en Bacchanten enerlei waren. Muziek en dans by de ouden hoog geacht. De zang zomyds van den dans afgeschieden. Pyrrische dans meest by de Orgia gebruikt. Twederlei zoort hier van. Hyporchematysche dans. *Dertiende Hoofdstuk.* Speeltuigen. Moejelykheden die men in die te beschryven ontmoet. Twederlei zoorten van speeltuigen in de Orgia van Bacchus en de Moeder der Goden gebruikt. De Lier aan de Godsdienst en voornamelyk aan de Voorzegging toegewyd. Evoë der Bacchanten. De Oorlog is de grootste hertstocht der Wilden. Bewys dat de Areskovi der Huronnen de Ares of Mars

van

Ey-

van Thracien is. De Irokoizen en in 't algemeen alle de Wilden stemmen met de Volkeren van Thracien in vele zaken overeen. Deze overeenkomst in de Offerhanden aangewezen. In de speeltuigen. Beschryving van de Trommel der Wilden. Ander zoort. Die van de Brazilianen. Zommige Schryvers gevoelen, dat de Brazilianen ze als een Godheid aanzien. Gelyk de Ouden een Godsdienstige eerbied voor de Ratel van Isis, voor de Lier van Apollo, en voor de Boom van de Godin van Frygien hadden. Nader overeenkomst van de Maraka met de Ratel van Iris. De Godin Clatra. De Ratel is de Rombus der Ouden. De Heer. Spon tegen Vader Montfaucon verdedigt, dat zyn *Clatra* Iris is. Iris werd met een halve maan verbeeld. De Osiris en Isis der Egiptenaren zyn de Apollo en Diana der Grieken. De Irokoizen en andere Wilden maken hun Ratels op twederhande wyzen. De eerste is een ronde of peers gewyze Kallebas. De andere een droge Schildpad. Die ze met greintjes porcelein vullen, en daar ze een stok in steken. Dit speeltuig schynt het zelve als de Testudo der Dichters, of de Lier van Apollo te zyn. Kinkhorens gelyk die der Tritons, by de Karraiben in gebruik. Als ook Bokkehorens, daar men de Saters zomtyds mee verbeeld. Gelyk nog verscheide andere speeltuigen.

Veertiende Hoofdstuk. Van de Bedienden van Bacchus. Van de verborgentheden. Schrikkelyke Eden die men de Ingewyde doen liet. Optelling der beroemdste verborgentheden. De Inwyingen waren een Oeffen-School van Godsdienst en Deugd.

Vyftiende Hoofdstuk. Wat men in de verborgentheden in acht moet nemen.

1. De Zinnebeelden.
2. De Proeven.
3. De verborgentheden van de Goddelyke Werking.

Van de Zinnebeelden der verborgentheden. Daar zyn 'er die de gantsche Historische Godgeleerdheid, en al de Goden van de Fabel op Mozes hebben t'huys gebragt. Onze Schryver is niet t'eenemaal van dit gevoelen. En meent dat veel daar van op Adam en Eva te huis gebragt kan worden. Versterkende zyn gevoelen met St. Clemens van Alexandrie. Verscheide trekken van overeenkomst. De slang was van allen tyden een Zinnebeeld van den Godsdienst. Slangen in de Tempels opgevoed. Nadere trekken van overeenkomst. Aré uyt den Hemel gejaagt, en de Boom van den tuyn der Hesperiden, die door een altyd wakenden Draak bewaart wierd: zyn klare Zinnebeelden van Adam en Eva uyt het Paradyz gebannen, en van den vrucht van den Boom des Levens berooft. Herkules, Apollo, Perfeus Zinnebeelden van den Verlosser.

Zestiende Hoofdstuk. Vervolg derzelve stof. Bacchus word in de Fabelkunde ook de Zoon van een Maagt genoemd. Nimpf wat by de Ouden betekent. Proserpina is dezelve Godheid als Diana, Minerva, de jonge Vesta en de jonge Iris. Historie harer beswangering. Bacchus, Horus en Apis waren dezelve Godheid. Alta-Entsie, naam van de Vrouw die uyt den Hemel gejaagt wierd volgens het gevoelen der Huronnen. En is de Grootmoeder van hun God Tharon-Hiaouagen. Vergelyking van de zelve met Eva. Atahokan is God de Schepper in de Fabelachtige Historie der Algonkynen. Ata beroemde Waarzegger by de Brazilianen. Hy was de Klein-Zoon van een Maagt. Atabeira, naam van de

Moc.

Moeder der Goden op de Spaansche Eylanden schynt van Atabirius toenaam van Jupiter afgeleid. *Zeventiende Hoofdstuk.* Vervolg der zelve stoffe. Vreemt gevoelen der Karaïben als het Eklijs in de Maan is. Wondere geaarden der Peruvianen, wanneer de Maan in zyn wiel, om haar weer te doen bekomen. Vreemt gevoelen der Indianen omtrent den Maan-swyn. Zy maken een groot geraas met Ketels en Trommels om haar te reddden. De Ouden sloegen in die gelegenheyd ook op kopere Bekkens, om de maan in haar nood by te staan. Zinnebeeld nyt de Openbaring hier na zwemende. Uytlegging daar van. *Achtiende Hoofdstuk.* Godsdienstige oeffeningen. Vergelyking van de Tybarenen, met de Galibis; Karaïben, Brazilianen; &c. Vreemde levenswyze der mannen wanneer hun Vrouwen in de kraam leggen. Na een vasten van zes weken gedaan te hebben reichten zy een gastmaal aan. De genodigden kerven zyn huid en vryen peper in de wonden. Dan brengt men hem weer te bed, en zyn vallen duurt nog zes maanden. Hy durft ondertuffchen noch gevogelte noch vischen. Deze zoo strenge vasten is voor den eerstgeboornen. De geboorte van andere kinderen komen hem zo duur niet te staan. Plechtigheyd van het kind een naam te geven. Afzonderingen der vrouwen en jonge dochters ten tyden harer maandstonden. Hoe by de Guebers geschieden. Hoe by de Negeren van Guinea. Badinger Wilden. *Negentiende Hoofdstuk.* Inwyingen tot de verborgentheden. Twee verscheyde staten der inwyingen. 1. Van verzoening. 2. Van Heiligmaking en volmaaktheid. Wat'er in den staat van verzoening omging. Strenge vasten. Middelen die zy aanwenden, om de kuisheyd te bewaren. Hoe de verzoeningen en zuiveringen van misdaden geschieden. Verborgentheden van Samothracien. Waslingen en Reinigen. De verborgentheden van Mithra. Geesheing in de verborgentheden van Elutina. Feest ter eeren van Diana Orthia. Inwyingen der Eupherkalen. Waar in de volmaaktheid bestond. Verscheide trappen in de inwyingen. Die in 't geheel niet ingewyd waren wierden voor godloze menschen aangezien, en mochten in den tempel van Ceres niet komen. *Twintigste Hoofdstuk.* Toepassing van het geen van de inwyingen der Ouden gezegt is op de Amerikanen. Inwyingen der Noorder-Amerikanen. Aanmerkingen van onze Schryver over dit verhaal. *Een-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwyingen der Karaïben. Inwyingen der volwasse Vrysters in Brazillen. Maire Monan, de naam van den Opperste God van Brazillen. Godsdienstige plechtigheden van Florida. *Twe-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van een Krygsknegt. *Drie-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van een Kapitein. *Vier-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van een Kapitein-Generaal. *Vyf-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van den Infa van Peru. *Zes-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying der Ridders te Mexico. *Zeven-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwyingen der Koningen van Mexico. Aanspraak van den Koning van Teskuko aan Monte-Cama op den dag zynet kroning. *Acht-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwyingen van de oude Ridders in Europa. Deze Ridder order was in hoge achtting. In tyden van Onselog zag men de strengheden der plechtigheden door de vingeren. Ridders van 't bad, waarom zoo genaamt.

Wilden
veeren.
e speel-
zoort.
de Bra-
Gods-
Apollo,
er over-
Clatra.
Vader
en halve
pollo en
ten hun
oers ge-
greintjes
speeltuig
Lier van
de Ka-
de Saters
elstuigen.
Van de
yde doen
nwyingen
Ystijende
et nemen.
entheden
verborg-
dgeleerd-
gebragt.
neent dat
en. Ver-
Verschey-
yden een.
opgevoed.
jaagt, en
altdy wa-
Adam en
en Boom
elden van
of. Bac-
genoemt.
Godheid
storie ha-
de God-
el gejaagt
ormoeder
elwe met
Historie
razilianen.
van de
Moc-

Negen-en-twintigste Hoofstuk. Inwyng van een Priester by de Zuider-Amerikanen. *Dertigste Hoofstuk.* Inwyng van een Priester by de Moxen en de volkeren van Paraguay. *Een-en-dertigste Hoofstuk.* Inwyng der meeste Volkeren van het Noorder-Amerika. Zy hebben groote achting voor den Maagdelyken staat. En schryven daar byzondere hoedanigheden aan toe. Zelfs tot zó verre dat zy wanen dat de planten en andere geneesmiddelen door kuifche handen willen toebereid worden, zoo ze goede werking doen zullen. Plechtigheden om Priester te worden onder hen. De Wilden hebben veel van hunne strenge gewoontens verloren. *Twe-en-dertigste Hoofstuk.* Van de Theurgia of de gemeenschap met de Goden. *Drieëndertigste Hoofstuk.* Laatste inwyng van een Karaibisch Priester. Zamenpraak tusschen den Toekom, den Waarzegger en den Geest. *Vierendertigste Hoofstuk.* Aanmerkenwaardige trekken van de Oudheid in de inwyng van een Karaibisch Priester. De Ouden waren van gevoelen dat de Goden hun deel van de Offerhanden namen. Gewoonten der Ouden van leggende te eten met die der Wilden vergeleken. Verscheide zoorten van Tafelbedden. De Wan was een geestelyk Zinnebeeld in de verborgenheden van Ceres en Bacchus. Des Schryvers gevoelen wat de Wan beduid. *Vyftendertigste Hoofstuk.* Oorzaken en oorspronk van de Tovery. Des Duivels listen om den mensch te beguighelen. God laat den Duivel toe den mensch te beproeven. Zoroaster uitvinder der Tovery. Berofius schryft die aan Cham toe. *Zesendertigste Hoofstuk.* Verscheide zoorten van wighelery. Wie by de Lyciers Apollo was. De Volkeren van Amerika geven veel geloof aan dromen. *Zevenendertigste Hoofstuk.* Denkbeeld van de ziel. De Wilden zouden zeer verlegen staan als men hun vroeg wat de ziel was, om daar een klare beschryving van te geven. Zy gebruiken dezelfde woorden om de gedachten van de ziel uit te drukken. Zy schryven den Dieren reden en verstand toe. En gelooven dat der zelve Ziel hun lichaam overleeft. De Egyptenaren beproeven de Vogels en andere dieren met veel vlyt. De Latynen hebben die zomtyds nagevolgt. De Ziel der Wilden heeft meer vrijheid als de onze en gaat zomtyds om een luchje. Droevig ontkomen van Hermotimus van Klazomene. Tempel ter zynner eeren te Klazomene oppgericht, daar geen Vrouw in komen mogt. *Achtendertigste Hoofstuk.* Wighelary door het Dromen. Alle Dromen zyn niet eveneens. Noodfchikkelyke Dromen. Zy menen dat het geen daar zy van gedroomt hebben een verbant met hun leven heeft. En rusten niet voor zy het hebben. Waar dit verband van daan komt. 't Zou schande onder hun zyn, iemant het gedroomde te weigeren. Wonderlyk voorbeeld hier van. Onder dit dromen speelt veeltyds veel schelmery. Voorbeeld hier van. Een Wildeman en een Franschman dromen om stryd. Zy maken een verdrag om niet meer te droomen. *Negenendertigste Hoofstuk.* Feest der Dromen. Vergelyk daar van met een oud gebruik der Oosterlingen, met de Bacchanaal en Saturnusfeesten der Ouden en onze vastenavonds vermaakelykheden. Hoe by de Wilden genoemd. Beschryving daar van. Zy vermommen zich.

Zy

Zy laten de gene die ze ontmoeten raden wat het voorwerp van hun dromen is. Die het geraden heeft den wensch van den Vermoorden voldoen. Men overlaatze met geschenken. Des Schryvers gevoelen waar dit feest zyn oorsprong van heeft. Feest der Lantaarnen by de Chinezen. Uit kracht van dezen Ojaron kunnen zy zich herscheppen en van de eene plaats na de andere varen. De eene mensch word meer van de Geesten begunstigt dan den ander. Sajotkatta en Agotfinachen, wat voor menschen zyn. Agotkon, Ojaven, Bojes, Pages, dus worden de menschen genoemd die met de Geesten omgang hebben. *Veertigste Hoofdstuk.* Wigchelary of voorzeggung door den Geest verrukking en wat men daar van denken moet. Arendiouannen en Agotfinachen of Waarzeggers. Wat tot hun ampt hoort, en waar zy zich mee bemoejen. Agotkon: dus worden zoo wel mannen als vrouwen genoemd die iemand betoveren door de vrouwen 't meest verdacht aangehouden worden. Des Schryvers gevoelen ontrent de Tovery en bezwingen. De Orakels hielden na de komst van Christus niet volkomen op. En zyn in de landen daar de Afgodery heerscht nog niet opgehouden. Getuigenissen van Leri Rochefort. Twee Protestantsche Predikanten ontrent de Zuider Amerikanen en Mexicanen: Bekering van Memberton, hoofd der Sourikezen. Reden die dezen Wigchelaar van zyn bekering geeft. De Jonglers of Priesters van de Wilden van Noord-Amerika zyn enkele bedriegers. De Schryver wil dit evenwel niet volkomen toestaan. Overeenkomst der Jonglers met de Besweerders der Ouden. Zy verschillen niet als in het oogmerk. Nader overeenkomst. Iemand by de Ouden aan Tovery schuldig of daar van verdacht zynde wierd voor eeuwig uyt den Tempel Cheres gebannen. *Een-en-veertigste Hoofdstuk.* Hun bezwingen en hulp middelen daar tegen zyn van den zelvén aart als die der Ouden. Hoe de vreemde geest de Jonglers handelt. Zy hebben in die Geest verrukking geen gevoelen van al het quaad dat men haar aandoet. Zonderling geval van een Fransch Officier aan den Schryver verhaalt. *Twe-en-veertigste Hoofdstuk.* De Abenakis en de Algonkyhen zeer tot de Pyromancy of waarzegging door 't vuur genegen. Hoe die in zyn werk gaat. Zy kunnen 't zelfs na dat zy Christenen geworden zyn niet verlaten. Geestlig antwoord van een Wilde Vrouw aan een Zending. De Zuid-Amerikanen vrezen alle voor den Duivel. Men kan geen erger naam by hun hebben als te kunnen toveren. Bezwingen by de Irokoizen zeer gemeen. Schonnonkouiretsi een beroemt Kluizenaar. Ontdekt de bezwingen van een Oud Wyf en haar Zoon en doet die ophouden. Vergelyking van alle de voor verhaalde zaken met de oudheid. *Drie-en-veertigste Hoofdstuk.* Van den staat der Ziel na de Dood. Gevoelens der Heidenen over hunne verborgentheden in inwyingen. Wat ons geloof ons wegens ons uysterste end leert. *Vier-en-veertigste Hoofdstuk.* Dichters-Hel. De Dichters stellen vast dat de Ziel onsterfelyk is. Het Land der Voorvaderen. Hoe de Hel by de Dichters beschreven wierd. Waar deze Fabel haar oorsprong van gekregen heeft. Des Schryvers gevoelen hier ontrents ieder Natie heeft een Hel, die ze na haar eige zynlyk-

heid beschryft en plaatst. Waar de Wilden het land der Voorouders of der Zielen plaatzen. Hun beschryving daar van. Fabel der Wilden, na die van Orfeus gelykende. Verscheide soorten van woonplaatzen in het Zieleveld. Dit had by de Ouden ook plaats. *Vyfenveertigste Hoofdstuk.* Woonplaats der Zielen in den Melkweg. Plutarchus plaatste het verblyf der zielen in de Maan. Verscheide Natien van Amerika noemen den Melkweg den weg der zielen. De Melkweg in eenige Provincien van Vrankryk by 't gemeen de weg van St. Jacob genoemd. *Zes en veertigste Hoofdstuk.* Gelukzaligheid der Zielen. Wat de Ouden daar van gedacht hebben na de Platonische wysgeerte. Gevoelens der Wilden hier ontrent. De Plyaden by de Irokoizen, de dansers en dansersellen genaamt. *Zeven en veertigste Hoofdstuk.* Zielsverhuizing. Wat Pythagores aanlyding gegeven heeft om dezelve te geloven. Wat de Wilden hun gevoelens hier ontrent is. De Indiaanische Brachmannen achten zich gelukkig te sterven als zy een koe by de staart hebben. *Acht en veertigste Hoofdstuk.* Van de tekens van 't Joden en Christendom die men in Amerika gevonden heeft. Gevoelen van zommige dat de tien Stammen van Israël die gevankelyk na Medien gevoert wierden na de nieuwe wereld zyn overgegaan komt den Schryver onaanneemlyk voor. Akosta looghent de besnydenis van de bewoonders van Jukatán. Waar uyt dit gevoelen ontstaan is. De besnydenis by verscheide Natien in gebruik. Wederlegging van 't gevoelen van den overtocht der Joden na Amerika. Alle volkeren zoo wel Joden als Heidenen hadden eenige Godsdienstige oeffeningen gemeen. Als ook eenige gewoonten van het burgerlyk leven. Maar eenige gewoonten van Amerika sryden rechtstraats tegen die der Israeliten aan. 't Is niet waarschynlyk dat de Joden hun wetten taal en kennelykste gewoontens zullen verlaten hebben om dié der Heidenen te omhelzen. Het zeggen van Petrus Martyr en Herrera besluit niets. Louteringen met water tot verzoening der zonden in beide de Indien gemeen. Heiligheid des waters van den Ganges en andere Rivieren. De Biegt in Siam, Japan, en andere Staaten van Indien in gebruik. Aardige wyzen van Biechten. *Negen-en-veertigste Hoofdstuk.* Van de eerbied voor het Kruis in Amerika. Getuigenis van Petrus Martyr dien aangaande. Van Lopes de Gomara. Van Garcilasso. Van Antoni Ruiz. *Vyftigste Hoofdstuk.* De Vader Christiaan le Clerc heeft dit ontzag voor 't Kruis in Amerika eerst aangemerkt. Een lange plaats uyt den zelve aangehaalt. Gissing over der oorsprong der Kruisaanbidning onder de Amerikanen. Aanmerking over de stelling van Vader le Clerc dien aangaande. *Een-en-vyftigste Hoofdstuk.* 't Verhaal van Vader l'Allemand. En Vader Richard. Die niets van deze aanbidning van 't Kruis rept. Vader le Clerc spreekt zich zelve tegen. Oordeel van onzen Schryver over deze verhalen. Door den brief van een Zending bevestigd. Wat men van het verhaal van den Inka-Garcilasso denken moet. *Twee-en-vyftigste Hoofdstuk.* Twee nieuwe aanmerkingen van onzen Schryver. 1. Dat het Kruis geen onseilbaar teken van het Christendom is. 't Was ook een Zinnebeeld van de verborgenheden van

Iris. Men vind het by na op alle de gedenk stukken die 'er van de pracht van 't oude Egipte over gebleven zyn. 't was ook een heilig Zinnebeeld by de Feniciers. Wat zommige Schryvers hier uyt besloten hebben. De Tau of T had in de oude Hebreuschke letters de gedaante van een Kruis. Het kruis by de Egiptenaren een Zinnebeeld van het eeuwig leven. De T. by de Grieken een heilzame letter. Maar de O of Th een onseilbaar teken van veroordeling. Wat men hier uit zou kunnen besluiten. *Drie-en-veertigste Hoofstuk.* Vervolg van de voorgaande stof. Vescheyde heylige beeld spraken in de verwoesting van den Tempel van Serapis gevonden waar onder vele die de gedaante van een Kruis hadden. Verschil hier over tusschen de Christenen en Heidenen. De Egiptenaren hadden het kruis onder de starren geplaatst. By de Chinezzen staat het kruis ook hedendaags onder de beeldsprakige letteren. De Opper Priester der Tartaren voert den naam van Lama; dat is te zeggen het kruis. *Tweede Aanmerking.* De Schryver geeft deze laatste aanmerking niet hoger als een gissing op. De meeste Schryvers getuigen de overlevering vande west Zuidelyke Amerikanen, dat zy door een vreemdling van de Westersche kusten van Europa komete de onderwezen zyn. Maar dit is geen vast besluit dat St. Thomas daar het Evangelium verkondigt heeft. *Vier-en-veertigste Hoofstuk.* Besluit van het artykel van den Godsdienst. De Godsdienst voorheen in alle menschelyke zaken gemengt. Maar tegenwoordig weten de Wilden geen andere reden van hun doen te geven, als dat zy het zoo van haar Voorouders geleert hebben. De Godsdienst heeft by alle Volkeren een en den zelfden oorspronk gehad en is in den beginne zulver en heilig geweest. Maar naderhand door onduydel en onwetende verbafterd. Besluit dat de Grieken en de Romeinen al zoo zeer te laken zyn als de Wilden.

VIERDE BOEK.

Verscheide soorten van Regering. *Eenhoofdige Regering.* *Tweede Hoofstuk.* Olygargale en Aristokratische Regering. Rhadamancis eerste vinder van dit slag van Regering. Verscheide die den naam van Minos gevoert hebben. Lykurgus voert die Regering te Sparten in. De Wetten der Kretenzers en der Lacedemoniers quamen zeer wel over een. Lykurgus boezemt zyn lands lieden een diepe eerbied voor de oudheid in. De Wetten der Kretenzers wyd en zyt verspreid. *Derde Hoofstuk.* Vrouwe Regering. *Vierde Hoofstuk.* Regering der Lyciers. Lyciarch of opperhoofd der Lyciers. De Romeinen zich meester van Azien gemaakt hebbende handelen hun gunstig. De reden waar van. Heraclides van Pontus wederlegt. De Lyciers hadden door denaanschap van de Volkeren van Griekenland hun Zeden veel bechaaft. *Vyfte Hoofstuk.* Regering der Irokolzen en Huronnen. Vergeelyking hunner Regering met die der Lyciers. Van de geslachten of stammen. Drie geslachten by de Huronnen en Irokolzen. Deze zyn zoo veel als eertyds de stammen of tribus. Gissingen waar de naam Tribus schynt van daan gekomen. Zinnebeeldige verklaring

ring van de Chimeer. Deze Fabel van andere Schryvers andersuytgeleegt. Hoe de Hr. Bochart die verklaart. Overeenkomst van de gewoonten der Ouden met die der Wilden. *Zesfte Hoofdstuk.* Van de Hoofden. Namen der Hoofden. Eerste naam. Tweede naam. Pan by de Mendiciers onder de gedaante van een Bok verbeeld. Derde naam. Alle de Hoofden hebben geen gelyk gezag. De Waardigheyd van Opperhoofd is voor het leven van een Man en erfelyk in zyn hut. Boom oprechten wat is. Hoe een Hoofd verkozen word. Het eerste geboorten recht heeft hier altyd geen plaats. Deze verkiezing is altyd met seften en plechtigheden verzelt. Zoo de verkoorne nog te jong is om zelfs te heerlichen, word hem een Regent toegevoegt. Gezag der Opperhoofden. Zy hebben geen tekens die hen van 't gemeen onderscheiden. De Raads vergaderingen worden in hun hut gehouden ten zy 'er een gemeene raadshut is. *Zevende Hoofdstuk.* Van de Agojanders. Met de Eforen te Lacedemon vergeleken, en de Kosmen op het eiland Kreten. Rojander hoofd der Agojanders. Ieder huisgezin heeft er een, hun ampt. De Raad. De Krygsknegten. Maatschappyen. *Achste Hoofdstuk.* Van de Raadhoudinge. De Vrouwen houden eerst Raad vooraf, en verwittigen dan de Hoofden wat zaken er op 't tapyt zyn. De Krygaluiden houden ook raad apart over de zaken die hen betreffen. Geheime en openbare Raadhoudinge. Het vuur van den Raad brand altyd. Wanneer die Raad vergaderingen gemeenlyk gehouden worden. Misselyk figuur die zy onder 't Raadplegen maken. Zedigheit der Hoofden. Hun wyze van raadplegen. Zy vallen elkander niet in de woorden. Hun yver voor 't gemeene best. Deze regel is evenwel niet zonder uitzondering. Hun doorlepe Staatskunde. *Tiende Hoofdstuk.* Van de Rechtsplegingen wat zaken er te verhandelen vallen. Geldzaken. De geschillen der Wilden zyn kort van duur, hun bezadigheit. Om een quade zaak uit te voeren moeten zy zich dronken drinken of ten minsten veinzen. Halszaken. Hun gewoontens hier in met die der Joden vergeleken. Zoo iemand van haar familie dezelve door zyn boze bedryven onteert, ontdoen zy zich van hem. Wrede wyze van de Gryzaarts omtebrengen, wanneer die door den ouderdom onnut tot het leven geworden zyn. Voorbeelden hier van in de Oudheit. Dit gebruik is noch meer by de Algonkynen en de andere omfwerende Naticen in zwang. Hoe het gaat wanneer de moord aan een perzoon van een andere hut, van een andere stam, van een ander dorp, of uytheemfche Natie gepleegt is. Men zoekt de beledigden met geschenken te pjen. De negen eerste worden de Bloedmagen ter hand gestelt. Wat zy by het overleveren van ieder geschenk zeggen. Waar toe de andere dienen. De wetten over een moord waren eertyds veel strenger. Wanneer de geschenken geen genoeg geven leveren zy den misdadiger met een tot een slaaf over. *Zeldzame Historie.* Hoe men iemand wiens dood de Raad besloten heeft doet omkomen. Lof hunner Rechtspleging. *Elfde Hoofdstuk.* Van de Staatszaken. Van het porcelyn. Dit porcelyn kan met een als een zoort van geld aangezien worden. *Twederly zoort van porcelyn.* 't Eene wit 't welk het gemeenste

is. 't Andre donker violet. *Twaalfde Hoofstuk.* Van de schatplicht. De schoeren porcelein worden op verscheide wyzen gemaakt. Hier worden alle zaken me verhandelt in Noorder-Amerika. Nachten in plaats van jaren gerekent. *Dertiende Hoofstuk.* Van de plechtige vergaderingen. Lykurgus beveelt zyn onderzaten de seesten aan. Hoe dese Gastmalen te Lacedemon gehouden worden. De Particulieren hielpen die hoofd voor hoofd bekostigen. Waar van het voornaamste gerecht een soort van bry of zwart vleeschnat was. De jongelingen kregen een stuk vleesch dat maar halt zoo groot was als dat der Ouden. De beste brokken waren voor dieze 't best verdient hadden. Op 't einde der maalyden deelde men vruchten en koeken van gersten-meel om. De wyn wierd sterk met water gemengt, de jongelingen kregen een zekere maat daar van, die by den ouden onbepaalt was. Lacedemon in genootschappen verdeeld. Hoe iemand in deze genootschappen aangenomen wierd. Deze maalyden waren in 't eerst heel sober. Maar naderhand wierd 'er de lekkerheid en pracht op ingevoert. Waar deze maalyden toe dienden. Gastmalen der Irokoizen. Verscheide zoorten daar van. Een jonge jager offert het eerste beest dat hy gedood heeft. Feeft van alles op te eten. Men mag een pannelikker medebrengen, om 't geen hem voorgezet word te helpen op eten. Als hy 't niet op kan krygen word hy zoo lang gevangen gezet. Wat zy onmogelyk verteren kunnen word in 't vuur geworpen. Het ampt van pannelikker oudtyds een heilig en aanzienlyk ampt. In later tyden wierd het gans veracht. *Veertiende Hoofstuk.* Zangmaalyden. Ordre ontrent deze plechtigheden gehouden. Hoe men hier toe genodigt word. Daar is geen rang onder hen als dat de oudste voor aan zitten gaan. Geschil dat evenwel over den rang ontstont. Of de Vrouwen hier ook toe versocht worden. Onderwyl dat het gezelschap by een komt zingt den Gast-heer alleen. Wat deze zangen behelzen. De zanger heeft dikwils een noodhulp. De Bedenaar opent de zitting en noemt den Gast-heer, en de oorzaak waarom het maal aangerecht is. En stelt op wat 'er in de potten is. Dit word wederom met de oudheid vergeleken. Op deze maalyden worden alle gewigtige zaken verhandelt. Zomtyds zingt men voor zomtyds na het eten. De Gast-heer raakt 'er niet aan, maar dient voor of laat voor dienen. Athronront of Pyriische dans. Hoe die in zyn werk gaat. Pantomimen of Bootszemakers. Hun behendigheid. Zy waren by de ouden ook zeer beroemt. Onze balletten zyn hier een overblyfzel van. In hun liederen pryzen zy niet alleen hun Goden en Helden, maar ook zich zelven. En scherpen den gek met anderen. Vergelyking daar van met de oudheid. Verscheide zoorten van Athronront. By de zangfeesten deelt men dikwils Tabak om aan de genodigde. Zomtyds ook de Sagamité het ware jus Nigrum, of de bry der ouden. *Vyftiende Hoofstuk.* Andere soort van Dans te Jennonnia, Koua genaamt. Deze is met speeltuigen en-zingen verzelt. De Natien van Zuider-Amerika komen noch meer met de Lacedemoniers en Kretenzers in hun woningen en seesten over een. Karbetten wat 't zyn. Byeenkomst der Karbetten op gastmalen. Wat de beweegreden hier van zyn. Het

feest

feest word altyd met dansen geviert. Razende dansen der Brazillianen. Oordeel des Schryvers over het Muziek en den Dans der Amerikanen.

VYFDE BOEK.

VAn de Huwelyken. Vreemt gevoelen der Ouden, dat de Eerst-ingeboornen als Champignons uit de aarde voortgekomen waren. Deze stelling van zommige Schryvers als een volledige waarheid te boek gellagen. Het vooroordeel dezer Schryvers is een uitwerking van de geringe kennis die zy van de eerste tyden gehad hebben. God de insteller van het Huwelyk. Als men zegt dat Cekrops het huwelyk ingestelt heeft, moet men daar Adam door verstaan. Ieder Natie heeft haar fabelachtige Overlevering. Onze eerste Vaders onder het zinnebeeld van een Slang verbeelt. Cekrops uit een mensch en slang te zamen gestelt. Dit moct uit de Beeldsprakige Godgeleerdheid uitgelegt worden. Ops, den naam van de moeder der Goden. Dit was Eva. Giffing des Schryvers dat het woord Ops by intrekking van *o, n*, een Slang komt. Lamech de eerste, die de heiligheid van 't huwelyk schende, met twee vrouwen te nemen. In de Landen daar de veel-wyvery heerfcht is altyd een de voornaamste. De verbintenissen van 't bloed hebben gemaakt dat eenige huwelyken altyd als bloedschuldig aangezien zyn. Zo-roafer by de Assiriens of Saturnus, by de Egiptenaren, voerde de veel-wyvery in, en zei rond uit dat 'er geen bloedschande was. De veelwyvery in Syrien en Egipten gewettigt. De huwelyken waren in de namaagfchap van 't bloed binnen eenige graden verboden. De Schryvers hebben hier in eenige verwarring gemaakt, om dat zy de kracht van de woorden die by eenige Natien in gebruik waren niet verftonden. De Magen by de Chaldeen trouwden hun eigene moeders, en de Partifche koningen moesten uit zulke huwelyken gefproten zyn. By eenige Natien trouwden de Broeders hun zusters. Gelyk by de Egiptenaren. Reden hier van gegeven. Abraham en Izak geven den naam van zusters aan hun vrouwen. Huwelyken in de rechte linie voor Bloedschanden aangezien. Dit word niet het voorbeeld van Oedipus en Jokasta bevestigt. En met dat van Mirrha en Cynieras. Van Semiramis en Ningas. Van Parifatis en Artaxerxes. De Guebren, afkomstig van de oude Perzen, kunnen tot in het derde gelte niet trouwen. De Natuur fchynt ook een afgryzen voor de huwelyken tuffchen zusters en broeders, voornaamlyk van helen bedde, te hebben. Zwarigheden hier tegen geoppert wegens de gewoonten van Egipten. De Schryver twyfelt aan deze gewoonte. Hier toe bewogen door de Historie van Abraham en Sarael. Andere zwarigheid uit de woorden van Abraham en Abimelek. Sara was geen dochter van Thares. Maar of een zuster of een nicht van Loth. Dit word met het gebruik van dien tyd in de nakomelingschap van Sem bewezen. Abraham noemt Loth zyn broeder, schoon het zyn broeder Nachoras zoon was. Izak noemt Rebekka zyn zuster, schoon hy 'er maar oom na de wyze van Bretanje over was. Jaër word Zoon van Manaffe ge-

genoemt, schoon hy maar een van delffels klein zonen was. In de H. Schrift staat dat Oram Ofias gewan; schoon hy maar zyn over-over-Grootvader was. De Neven van den Zaligmaker worden zyne Broeders genoemt. Algemeene regel hier ontrent. *Tweede Hoofdstuk.* Hoe de Irokoizen hun vermaagdschap rekenen. Onder de Irokoizen zyn alle de kinderen van een Hut, alle de Susters van hun moeders, als hun eige moeders, en alle de broeders van hun moeders als hun ooms, alle de broeders van hun vaders noemen zy vaders en de zusters van hun vaders moejen. Op deze wyze meent de Schryver te kunnen uitleggen dat de Partische koningen hunne moeders konden trouwen, dat is te zeggen hunne moejen. En de Egiptenaren hunne zusters, dat is te zeggen nichten. Schoon 'er voorbeelden van verdorven Vorsten zyn die hun eigene zusters getrouwt hebben. Listig antwoord der Magen om den strik die hun door den koning gespannen wierd te ontkomen. *Derde Hoofdstuk.* Van de veelwyvery onder de Wilden. Slavinnen in den oorlog gevangen worden dikwils van hun meesters ten echt genomen, maar kunnen nooit zulke lange haire of brozen dragen. *Vierde Hoofdstuk.* Van de geoorloofde en verbodene huwelyken in de rechte linie, of in de zydlinie in den eersten graad onder de wilden. De Inkas alleen trouwden hun zusters. En waarom. By de Zuidelyke Amerikanen trout de oom van moeders kant zyn zusters dochter. Andere Schryvers spreken dit even wel tegen. En brengen dit by de Karalben op de neven en volle nichten van 's moeders kant te huis. De Irokoizen hebben geen verplichting om in hun vermaagdschappen te huwen. Zy trouwen zelden in een hut. Ten zy dat 'er geen andere bloedverwandschap meer is als dat zy van eene stam zyn. In de Athonni of hut van den vader zyn de verbintenissen zoo naauw niet. De Algonkynen waar van zommige vele wyven nemen trouwen zonder schroom verscheide zusters. De wilden hebben geen omgang met hun vrouwen zoo dra die bevrucht zyn. De Irokoizen en Huronnen, enz. by wie de veelwyvery niet in gebruik is, trouwen na de dood van haar eerste vrouw graag derzelver zuster. Zoo ook een weduwe twee broeders na een doch zonder de verplichtingen van de Hebrceuwen. Gilling van den Schryver ontrent een plaats uyt Filo den Jood. En ontrent de wetten van Lykurgus by de Lacedemoniers. Vele Natien schynen door een soort van slaverny de vermaagdschapting te kopen gelyk Jacob by Laban. Wat 'er voor het trouwen gaan moet. De algemene regel van eige belang brengt mee dat een jonge dochter vroeg uitgetrouwt word. Maar met een jongeling moet men zich niet verhaasten. Redenen hier van gegeven. Hoe de Ouders en de jongelingen zich hier in gedragen. *Vierde Hoofdstuk.* Waar op zy in het trouwen acht geven. Drie orders onder de Wilden. 1. Der Adelyke geslachten. 2. Der gemene luiden. 3. Der slaven die men het leven geschonken heeft en die gener die uyt deze slaven geboren zyn. De Algonkynen zien daar naauw op. Maar de Irokoizen stappen 'er licht over heen. Het is de plicht der Matronen de jongelingen en jonge Dochters uyt te huwelyken. Om de Vrysters uyt te besleden zou het schanden zyn een tred te

***

ver-

Brazilia
Dans der

de Eerft-
men wa-
rige waar-
s een uit-
en gehad
zegt dat
dam door
g. Onze
ceet. Ce-
oet uit de
den naam
ryvers dat
amech de
rouwen te
altd een
n gemaakt
zyn. Zo-
voerde de
hande was
nuwelyken
raden ver-
g gemaakt,
ien in ge-
trouwd
uit zulke
de Broe-
van gege-
hun vrou-
den ange-
kasta beve-
nis en Nin-
tig van de
De Na-
nen zusters
Zwarig-
Egipten. De
en door de
de woot-
van Tha-
rd met het
wezen. A-
er Nachora
maar oom
an Manasse
ge-

verzetten. Maar zoo het te lang lyd eer zy gevryd worden, stellen de Matronen alle listen in 't werk om alle de partyen die haar dienen den pols te tasten. *Vyfte Hoofdstuk.* Plechtigheden van het huwelyk. Zoo dra het huwelyk gesloten is zenden de bloedvriendinnen van den bruidegom een geschenk aan de hut van de bruid. Waar in dit geschenk bestaat. By de Irokoizen begeeft zich de bruijom in 't begin van de nacht van zyn gansche maagdschap verzelt na de bruids hut. De bruid brengt hem een schotel Sagamité of bry van Indiaansch-koorn. Kort na dat hy gegeten heeft gaat hy heen. De huwelyken der wilden met die der Grieken en Romeinen vergeleken. Waarom de vrouwen de schotel met de huwelyks sagamité aanbieden. Waarom de Romeinen het Far in de offerhanden en de eeffeningen van den Godsdienst gebruikten. De Grieken bedienden zich om dezelve reden van gerst om dat dit hun gewoon voedzel geweest was. Gewoonten der Hebreuwen en Brachamannen in het aangaan der huwelyken. Verdere plechtigheden van verscheidene volkeren. *Zesde Hoofdstuk.* Plechtigheid der Noorder-Amerikanen. De oude Romeinen wisten van geen brood of koeken, maar aten bry van gerooft of gemalen koorn. Giffing des Schryvers hier over. By de ouden deed men de nieuwe getrouwde op een huid neerzitten. Dat komt met de gewoonten der Irokoizen weer overeen. Het gastmaal word in de hut van de man gehouden, maar de vrouw draagt de kosten daar van en brengt het voorraat van vleesch, meel, enz. aan. De meeste wilde Natien brengen het eerste jaar zonder het huwelyk te voltrekken door, choon zy den nacht met elkander doorbrennen. Waar op de vrienden van de bruid naauw acht geven en waar toe zy om beter te zien een vuur voor derzelve mat ontsteken. Zeldzame historie hier ontrent. By de Zuider-Amerikanen slapen de mannen en de jongelingen in de karbetten en de jongelingen mogen er geen nacht buiten slapen. Zy durven niet als in de duisternis van de nacht by haar vrouwen gaan. Gelyk de gewoonte te Sparte was. De andere Natien daar zy niet in 't gemeen leven, durven zy ook niet als steels gewyze in de hutten hunner vrouwen slapen. Zy durven ook de ouders hunner vrouwen niet toefpreken. De vrouw moet haar mans hut ook byslaan. Zy moet de hut van de man van takkebossen en klein hout bezorgen, waar toe zy van de vrouwen van haar hut geholpen word. Waar voor ieder zoo veel scheppen Sagamité krygt als hy vragten gedragen heeft. Dit gebruik heerscht niet als by de Noorder - Amerikanen. De Schryver gift dat dit de huwelyks-toortzen der Ouden waren, om dat men geen was of smeer om te lichten gebruikte. Verlichtingen van de Man jegens de hut van zyn Vrouw. *Zevende Hoofdstuk.* Van de Echt-scheiding. Oorzaken daar van. Waarom de Priesteren van Mexico in de huwelyks-verbintenissen, de klederen van de Man en de Vrouw te zamen knopen. De Irokoizen bekommeren zich weinig om de Echt-scheyding. Zy waren voorheen veel geregelder als de Huronnen. En behouden noch ten minsten den uiterlyken schyn van deugt. De Brazilianen zeer teer ontrent den goeden naam na het

zeg-

zeggen van een Zending. De Schryvers geven 'er andere getuygenissen van. Vader Laiteau verschoont de Wilden in enige stukken daar men hen heeft getracht zwart te maken. De Baron de la Hontan wederlegt. De jaloezie heeft ook onder die volkeren plaats. Hoe de Man zich gedraagt indien de Vrouw schuld heeft. Schrikkelijke wraak van een Man over de ontrouw van zyn Vrouwe. De Natien na de kant van Louisiana, gaan hier ontrent wreder te werk als de Irokoizen *Achtste Hoofdstuk*. De Karaiben en Galibers straffen het overspel zeer streng. Een Vrouw mag haar Man die haar verlaat in het Noorder deel van Amerika uitschudden. De Mans menen by de scheiding recht te hebben om de jongens na zich te nemen. Maar worden den meesten tyd van hun Vrouwen hier in te leur gestelt. Vergelyking hier van met de oudheid. *Negende Hoofdstuk*. Van de kinderen. De swangere vrouwen ontzien zich weinig. Dit was aan de vrouwen der Celten, Iberiers, Scythen, en volkeren van Thracien gemeen. Wonderlyk voorbeeld hier van. Zommige Natien brengen een van de twelingen om, onderstellende dat geen moeder twee kinderen voeden kan. Wet van Lykurgus. De Wilde vrouwen zuigen haar kinderen zels. De Wilde vrouwen beminnen haar kinderen zeer. *Tiende Hoofdstuk*. Van hun wiegen. Wiegen der Plathoofden, een Natie ontrent Louisiana. *Elfde Hoofdstuk*. Van de opvoeding. Strenge opvoeding die de jonge luiden op het Eyland Creten en Sparten hadden. De Wilden hebben eertyds al zoo strenge opvoedinge gehad. Opvoedinge der Perzen. Opvoedinge der hedendaagfche Wilden. De grootste kastyding die zy hun aandoen is hun met water in 't aanschicht te gojen, of daar mee te dreigen. *Twaalfde Hoofdstuk*. Van de byzondere vriendschappen. Zy hebben een der aanmerkelykste artikels van de oudheid. De Wetgevers der Kretenzers en Spartiaten verdedigt. Wat hun inzicht was. Vergelyking van de Zeden der Wilden met de oudheid. Deze wetten van Vriendschap schynen door gansch Griekenland gemeen te zyn geweest. Eenige voorbeelden van zulke vrienden. Hoe dit slag van vrienden by de Brasilianen genoemt word. Deze knopen hechten zoo vast als 't bloed en de natuur. Opzegging van diergelyke vriendschap. Deze vriendschappen worden door geschenken gekocht. Zonderlinge opmerking. Voorbeeld van getrouwe vriendschap. Deze vriendschappen veroorzaken al te grote kosten.

I N H O U D

VAN HET

TWEDE DEEL.

EERSTE BOEK.

Ezigheden van het manvolk in het dorp. De wilden van Amerika zyn grote lediggangers. *Tweede Hoofdstuk.* Van hun dorpen. Versterking hunner dorpen. De meeste dorpen hebben een ronde figuur. De grootste hebben zelden over de hondert hutten. *Derde Hoofdstuk.* Van de hutten. Hun hutten met de Mapalia of Tuguria vergeleken, uitgezondert die van Mekka en Peru, die kleine huizen van steen bouwden. De eerste menschen leefden in holle rotzen of bomen. Eenige wilden leven ook in spelonken. Aan den oever van de Orinoko, de rivier der Amazonen en andere plaatze meer ziet men dorpen in de lucht. Dit geschied tegen de overstromingen van 't water, tegen hunne vyanden, tegen de Krokodillen, Tygers, Muggen. In Afrika na de kusten van Guiné is 'er nog een volk dat ook zo leeft. Deze zwervende natien maken lage hutten waar in zy midden onder de honden huisvesten. Huizen der eerste Egyptenaren. Gedaante der hutten. De Karbetten en hutten der Karaiben zyn ey-rond. Beschryving daar van. Behalven de grote deur in de Karbet is 'er nog een kleine, die voor de geesten geschikt is, daar geen mensch door gaan durft. De hutten der Brazilianen zyn als een wieg. De Irokoizen Huttemakers genaamt. *Vierde Hoofdstuk.* Irokoische hutten. Beschryving daar van. Hoe de schorssen daar toe bereyd worden. Als men een hut wil maken nodigt men de gansche Dorpieugt te gast, die in een dag of twe het werk op zyn voeten stellen, de middelste plaats is voor den haart, daar den rook dan door een gat vliegt. Zy hebben geen venster, maar ontfangen haar ligt van boven, zy hebben de bedden langs de haartsteden; zommige nemen een stuk hout of een mat die zy in malkander rollen tot hun oorkussen, de grond van deze rustplaatzen is op zyn hoogst een voet van de aarde af. En waar om, om de rook te ontgaan, kassen daar zy hun huisraad en voorraad in doen. De Zuider-Amerikanen bedienen zich van hangmatten. Die geen hangmatten hebben maken een ander soort van een bed, dat men kabanis noemt. En hier beschreven word. Kleine kabinetjes in de kabanessen der Irokoizen. De Wilden zitten of leggen altyd, ten zy ze op reys zyn. Zy verwonderen zich als zy de Europeers zien heen en weer wandelen. De deuren van de hutten zyn losse schorssen. Voor dezen plach-

plachten zy niets voor menschen te sluiten, maar zedert zy met de Europeanen hebben omgegaan, zyn zy met schade geleert. De huizen der Lacedemoniers. *Vyfte Hoofdstuk.* Van de kleding. In oude tyden bekleeden zy zich met vellen van dieren. Dit word met de voorbeelden van de oude helden bevestigd. De Schryver giff dat de Faunen en Saters hun gedaante aan deze kleding verschuldigt zyn. En maakt zyn giffing vast. Die met het getuigenis van Diodorus van Sicilien bevestigd word. De horens oudtyds een teken van macht. Uitlegging der namen van eenige Toneelklederen der ouden. Verscheide volkeren hebben etlyke euwen een ander kleding gehad, gelyk de Perbianen, de Duitschers, Afrikaners. Galliers, Sarden, Scythiers, Thraciens, Indianen, Egyptenaren. Zelfs na dat de linne en wolie stoffen uitgevonden waren. Men had al vroeg de kunst gevonden om deze vellen zagt en handelbaar te maken. De volkeren van Libien schynen eerst deze kunst ingevoerd te hebben. Egiden wat zy zyn. Dit woord komt van *Egein*, dat is te zeggen toebereide geitevellen. Daer wederlegt. De Karthaginezers leerden de kunst van dezen vellen te bereiden van de Feniciers. De Parthen en de inwoonders van Pontus wisten heerlyk dit leer te bereiden. De grootste koophandel van Assymen bestond in dit slag van huiden. De Zuider-Amerikanen gaan byna geheel naakt. Die van 't Noorden kleden zich in vellen en in 't bont. By de Eskimenzers, de volkeren van het land van Labrador, de Straat Davids en Nova Zembla is alles bedekt behalven de handen en het aangezicht. Hemden van blazen en visdarmen, over deze hemden trekken zy een borstrok van zeevolfen of harten-vellen. Hoe zy die maken. Kleding der vrouwen, kleding der Irokoizen. Beschryving van de Gaccaré of voorschoot. Dracht der Algonkynsche vrouwen. Der Irokoische en Huronische. Beschryving van haar onderkleed, als zy op reis zyn. De kouffen. De schoening. Verscheelt niets van die der Partesehe Koningen. Zommige dragen deze schoenen tot halfwegen de benen wanneer ze zeer wel na de brozen der oude helden gelyken. Het opperkleed. Met de Egeen van de vrouwen van Lybien of de Egiden van Pallas vergeleken. De Wilden, die met de Europeers omgaan hebben meest hedendaags de stof hunner kleren verandert, schoon zy de oude wyze van kleding behouden. *Zesde Hoofdstuk.* Wyze om de vellen te bereiden. Zy beroken de vellen die ze water-proef willen maken. Hoe dat in zyn werk gaat. *Zevende Hoofdstuk.* Brandschildering op de huiden. Waarom men dit zo noemen kan. Wat verf de wilden hier toe gebruiken. Giffing van den Schryver dat de wilden haar porceleine schulpen tot een fyn poeder stampen, en 'er een purper verf af maken. De wyze van de klederen te beschilderen heugt de eerste oudheid. *Tweede aanmerking* van den Schryver. Eerst. Dat dit de geschilderde en met de naald gewerkte klederen zyn waar van de oudste Schryvers spreken. Ten tweede het borduren is later uitgevonden als het graveren en het schilderen op huiden. Hy twyfelt of men Pallas de weefkunst wel verschuldigt is: Pausanias maakt Arkas vinder van die kunst. Andere, weer anderen. Waarom zommige Minerva die eer hebben wil-

D

De wil-
 ings. *Twe-*
 ing hunner
 een ronde
 er de hoo-
 de hutten.
 ia vergele-
 n van steen
 of bomen.
 n de Ore-
 ziet men
 gen van 't
 gers, Mug-
 lk dat ook
 waar in zy
 yptenaren.
 raiben zyn
 deur in de
 kt is, daar
 en zyn als
Hoofdstuk.
 orflen daar
 gt men de
 erk op zyn
 ar den rook
 ontfangen
 aartsteden;
 ander rol-
 is op zyn
 te ontgaan,
 der - Ame-
 hanten heb-
 nis noemt.
 anessen der
 o reys zyn.
 weer wan-
 oor dezen
 plach-

len geven. *Achtste Hoofdstuk.* Brandschildering op het levendige vleesch. Hoe men daar mee leeft. Deze operatie is niet heel pynelyk in 't begin; maar de kleuren verflimmeren de wond en veroorzaken de koorts. De ziekten hebben hier hunne naam van gekregen. Verscheide andere volkeren hadden dit gebruik. De vrouwen van Thracien deden haar adel in de menigte van deze tekens bestaan. Naderhand wierd dit een teken van eerloosheid. En niet als de slaven en misdadigers wierden dus getekent. Hierom wierden de Samiers spotshalven geletterden genoemd. Zommigen wierd een paard, anderen een schip of andere figuren ingeprint. De kervingen der Zuid-Amerikanen laten altyd lidtekens na. Dezen zyn niet alleen een oeffening van Godsdienst, maar zyn ook onder hen tekens van hun adel. Onder de Noorder Wilden hebben 'er eenige Natien meer smaak in als de andere, en zyn 'er netter op. De Irokofsche vrouwen laten zich niet prikken als om tandpyn voor te komen of te verdryven. De Hunnen lieten zich de kin en het onderste deel van 't aangezicht branden om geen baard te krygen. Dit moet zonder twyffel ook van dit prikken verstaan worden. *Negende Hoofdstuk.* Zinnebeeldige prikkingen. Dit verstrekt den Wildeman tot schrift om zyn gedachten uyt te drukken. Wat de Wildeman doet om zyn portret af te beelden. Dit moet evenwel van de natien boven aan de rivier St. Laurens enna Louisiana verstaan worden. Andere hebben weer andere gewoonte. *Tiende Hoofdstuk.* Uytwisschelyke schildering. Oude volkeren die de gewoonte hadden van hun lichaam met verf te bemalen. By de Romeinen had deze laatsie soort van schildering iets heilig in zich. Hierom beschilderden zy op de feestdagen de standbeelden der Goden, halve Goden, Helden, Faunen, Saters. Om deze reden geven de Dichters en Schilders aan de Faunen en Saters een bloed-rood aangezicht. In de zegepralingen der Romeinen was de overwinnaar van 't hoofd tot de voeten met vermillioen beschildert als hy Jupiter de offerande ging aanbieden. 't Naakte stantbeeld van Herkules in het Paleis van de Urfinis, dat gebrand en geschildert was. Heerlyk borstbeeld van Bacchus met de tweederslei slag van schilderkunst die wy beschreven hebben. *Elfde Hoofdstuk.* Godsdienstigheid in de wyze van het haar te snyden. De hairen mee beschildert. God verbied den Joden het haar niet op de wyze van de Heidenen te snyden. De Egyptenaren schooren het hoofd ten enemaal kaal. De Luciers droegen lange lokken. Het haar afsnyden by de Kariers een teken van slaverny, gelyk nog hedendaags by de Karaiben en Zuider Wilden. De Ausen sneden hun hair af op een vlok na, die zy van voren lieten hangen. Gewoonte der Koribanten van Chalcis, en andere volkeren. De Thesefische schering. De Macers lieten maar een bosch haar op den top van 't hoofd. De Maciers lieten het gansch aan de slinker zyde afsnyden en raakten aan de rechter niet. De Arabieren lieten zich in 't rond scheren. De Wilden dragen het haar op verscheide wyzen. Irokoizen lieten voorheen het haar te eenemaal groeien, en besmeerden het alleen zonder het te verwen. Maar tegenwoordig zyn hun Zeden hier ontrent ook verbastert. De jon-

et levendige
te heel pyne-
en veroor-
van gekre-
De vrouwen
te tekens be-
eid. En niet
hierom wier-
migen wierd
geprent. De
is na. Dezen
yn ook onder
n hebben 'er
er netter op:
om tandpyn
zich de kin-
een baard te
ken verstaan
kingen. Dit
n uyt te druk-
beelden. Dit
Laurens enna
andere ge-
ring. Oude
et verf te be-
schildering iets
gen de stand-
Saters. Om
inen en Saters
er Romeinen
ermillioen be-
n. 't Naakte
at gebrand en
et de tweder-
Esfide Hoofd-
fnyden. De
het haar niet
enaren scho-
en lange lok-
van slaverny,
Wilden. De
voren lieten
n andere vol-
aar een bosch
ganich aan de
De Arabieren
haar op ver-
te eenemaal
rwen. Maar
ert. De jon-
ge-

gelingen onder hen brengen al zo veel tyd door om hun haar te
verciere en zich op te schikken als de juffers in Europa, en meer
als hun vrouwen. Hoe zy daar mee leven. Zy besnyden het
hoofd, het haar, en de tronie met vermillioen dat met vet of on-
gel gemengt is. Als zy ten oorlog trekken is hun aangezicht heel be-
schildert. De wilden die naakt lopen schilderen het lyf alle mor-
gen op nieuw. Hoe zy op de feestdagen daar mede leven. Ver-
scheide Natien doorboren het middelschot van de neus, en maken
'er een groenen steen aan vast, of steken 'er een veer door. De
Brazilianen en Karaïben maken ook grote gaten in de onderste lip
en wangen, daar zy grote knopen van porcelein in steken, die als
een diamant geslepen zyn. Andere doorboren de borst en het
dik van de dyen. De vrouwen der wilden laten het haar groeien
en het zou een groot affront zyn het af te snyden. By de An-
nelles en de Galibis dragen zy het byna op dezelve wyze als de
mannen. Zy dragen ook brozen, een teken van vryheid. Hoe
die gemaakt zyn. Hoe de Irokoische en Huronsche vrouwen die
dragen. De wilde vrouwen van 't Zuider-Amerika beschilderen
het lichaam ook. In het Noorderdeel alleen het aangezicht. De
Irokoische vrouwen evenwel trekken op zyn hoogst maar eene
vermillioene linie. Haar neuzen zyn niet doorboort, maar de oren
wel. Wat zy daar in hangen. De kroon eertyds een teken van
achting en verdiensten. Kronen by de Romeinen. By de wilden.
De vrouwen zetten die nooit op. De mannen niet als in hun groot-
ste plechtigheden. Vooral als zy ten oorlog trekken. Gelyk Ly-
kurgus de Lacedemoniers tot een wet gestelt had. Zoort van boor-
den die de wilden op de borst dragen. 't Welk by de oudheid
ook in gebruik was. Zonderling de gom die zy tot allerhande cie-
raad gebruiken. Oordeel des Schryvers over den opschik der wild-
den.

T W E E D E B O E K.

Onderaardsche Kelders der Wilde vrouwen om haar vruchten
in te bergen. Beschryving daar van. Het Koorn leggen zy
op het afdak van haar hutten te luchten. Te Tsonnontouan maakt
men hier schuren van schorsfen toe, in de gedaante van toorentjes
met luchtgaten in. Te Florida brengt met het in gemene schuren.
Men laat het drogen en den rook die daar in blyft, 's winters als het
droog is, dorst men het en legt het in groten kisten van schorsfen.
Derde Hoofstuk. Wyze om het voedsel te bereiden. De ouden
roosten het graan eer zy dat tot meel maken. Het meel werd hier
door veel smakelyker. Sy stampen het koorn in houte mortieren.
Hierom wierd hy van de veldelingen ge-eert. Die zich nog lang
na de uytvinding der molens van deze wyze bediende. Romeinen
na verscheide soorten van vruchten genoemt. In de eerste 500 jaren
waren 'er in Romen geen openbare bakkers. De burgers maakten
het te huys, en niet als voor de lekkerny. Het gemeen voedsel
was een soort van bry. Wanneer zy vleesch hadden, lieten zy het
met dezen bry koken. De Romeinen kregen den bynaam van bry
op

of papbaarden. Uitlegging van een plaats van Plinius, wat *Plus* wat *Polenta* was. Soberheid der oude Romeinen. De oorspronk des broods is evenwel zeer oud, het werd of onder de asch gebraden, of in een aarde of yzeren pan getakken. Verscheiden zoorte van brood. *Vierde Hoofstuk.* Hoe de Sagamité der Wilden gemaakt word. Onzeker waar dit woord van daan komt. De Vrouwen bereidenze alle morgen. Voor dezen plechten zy die in aarde, of wel in houten vaten te maken. Sy vallen by dag en by nacht, wanneer zy maar honger hebben aan 't eten. In de helden tyden vroeg men de gasten met wie zy waren voor dat zy gegeten hadden. Dit is by de Amerikanen ook in gebruyk. Men zet hun zonder te spreken eten voor. De Sagamité alleen is een holle spyze, maar zy weten die met vleesch of zisich smaakelyk te maken. De Wilden kunnen niet sparen. Waar haar de eer toe aanprikkelt. Hoe zy hun vleesch braden. Wanneer zy het koken schuuren zy de ketels nooit uyt vrees van iets te verliezen. Morfsigheid der Wilden in 't eten. Zy eten ook Eekels als ook de vruchten der beukebomen. Aartappelen wortelen allerly wilde en bittere vruchten. De Algonkynen eten zomtyds mes, de binnenste schors en de knoppen van de bomen. De Wilden die het koorn hebben sparen het wat beter als het vleesch, en maken tot dit koorn alderly zausen. Als het Indische koorn nog teer is dan fruiten zyn het zonder uyt te bolsteren een weinig op. Daar is een zoort van koorn dat zy in de moerassen doen verrotten daar zy als dol na zyn. Hoe zy daar mede omfpringen. Ogarita of bloeient koorn. Zomtyds maken zy uyt lekkery brood van haar May. Hoe zy dat aanvangen. Dit brood kan niet goed gehouden worden, en dient nergens toe als om heet van de kolen te eeten. Diergelyke zoort van brood in Italië. *Vyfte Hoofstuk.* Sesamum, of wilde haver. De Wilden gaanze met hun kanos in de moerassen zoeken. Wortels Cezar geeft zyn leger brood van de wortel chara gemaakt. De Egyptenaren maakten oudtyds brood van de papier plant. *Maniok* of *Mandiok*, by de Spaansche Schryvers *Ifuko* genoemd, dient om brood af te maken. Beschryving van deze plant. Dezelve wortelen gelykenen na Bietkrotten. *Zes* of *zevenderly* zoort van Maniok. De een beter als den andere. De Maniok die een donkere violette verf heeft levert het smakelykste brood uyt. Gryze Maniok. Groene. Witte. Op het vaste land vind men een andere zoort, die men raauw, gebraden of gekookt kan eten, zonder 'er het zap uyt te drukken. Het zap der voorgenoemde zoorten is doodelyk. De Indianen brengen 'er zich dikwils vrywillig mee omhals. Waar in dit vergif bestaan zout. Als dit zap gekook is, word het een heerlyke drank. Koud zynde is zy zwaar om te verteten. Drie hulpmiddelen tot tegengift. Deze wortelen worden geschilt en gerafpt. Droog meel dat tot klonters gaat zitten, en zoo wit als sneeuw is dat overblyft. *Zesde Hoofstuk.* Van hun Kassaaw. Hoe zy 'er brood van maken. 't Is een goed voedzel en van een zeer goeden smaak. Van dit meel van de Maniok makenze ook een zoort van pap. *Zevende Hoofstuk.* Verscheide zoorten hier van, als groene, witte, rode, oranje, gemarmelde. Men braadse onder de asch of in

in een pot met een weinig water. Zy smaken haast als Kastanien. De Europeanen maken er een saus over van citroen, olie van olyf, en lange peper. De Zuider-Amerikanen leven voor het overige meer van visch als van vleesch. De Noorder-Amerikanen hebben allerlei gedierte in 't land om te eten. Schildpadden nog Camentynen mogen ze niet eten, nog ook geen varkens-vleesch. Maar zy hebben krabben en verscheide zoorten van schulp-vissen. De Zuider-Amerikanen overtreffen de anderen in groente, en vruchten. De Maniok wil gepoot als gezaait zyn. Twederlei wyze van die te planten. De Patata wil in een lichte, matig vochtige, en een weinig omgeroerde aarde staan. Verscheide Wilde Natien maken brood van droge vruchten. Die van het Noorden maken ook brood van visch. Zorg die zy aan den akker aanwenden. De Kariben hebben ook een gevoelen dat de maan veel tot het zaaien doet. Herodotus regengesproken. *Achtste Hoofdstuk.* Verplaatzing der dorpen. Waarom zy dat moeten doen. In Nieuw-Frankryk hebben zy zich paarden aangechaft om de lasten te dragen. Maar dit is weer een nieuw ongemaak onderworpen. Zy zyn al vroeg op deze verplaatzingen bedacht. Zy stekken in de bosschen een plaats voor hunne nieuwe landen af. Dit is der mannen plicht. De vrouwen hakken het hout maar aan kleine stukken en dragen het weg. Oudtyds hadden zy niet als stene bylen. De Europeers hebben er hun yzere gebracht, en hen geleert de bomen om te hakken, te kloven en te zagen. Maar zy houden zich nog veel by hun oude wyze. Waar in die beblaat. Een stene byl is een kostelyke erffenis, en waarom. Hoe zy 'er de steel aan maaken. De oude Gaulen hadden die tot het zelve gebruik. De Wilden hebben ook messen van dezelve stof. Uyt dit verplaatzen der Dorpen kan men de aartryks-beschryving ophelderen. *Negende Hoofdstuk.* Van den Wynstok en den wyn. De druif in Kanada valt zeer klein en zuur. De Europeanen hebben niet kunnen slagen in deze wilde wynstok tam te maken. De stokken die zy uyt Europa gebragt hebben, hebben zich nergens geslaagt als in Peru en Cheli. De Schryver had gehoort dat de Zendingen by de Ilinezen van de land-druif wyn gemaakt hadden en zich daar van in de mis bedient hadden, maar kan zulks niet geloven. *Tiende Hoofdstuk.* Sterke dranken. De Chica. Waar van en hoe die gemaakt wierd. Aanmerking van Thevet. Die van den Heer de Leri hier over uytgelacht word. *Een wyn te maken*, wat dat zeggen wil. De Schryver zoekt ze beide over een te brengen. Men moet deze drank niet zien maken. Zy is aangenaam van smaak, maar werckt een ongemakkelyke dronkenschap. De Maby. De Palinot. Alle deze dranken moeten ras gedronken worden, want zy worden gauw zuur. Hornis wederlegt. *Elfde Hoofdstuk.* De Chocolaat. Beschryving van de Kakao. *Madre del Cacao*, of Moeder van de Kakaoboorn, wat die is. Het kruid van Paraguay, anders St. Thomas en St. Bartolomeus-kruid genaamt. Rio de Plata. Hoe dit kruid gebruikt word. *Twaalfde Hoofdstuk.* De Cassina. Verlegenheid der Schryvers om ons die te beschryven. De Schryver heeft van een geloofwaardig man gehoort, dat het een aftrekzel van de bladeren van Apalachina was. Hy

****

tracht

tracht De Laet en den Heer van Mourgues over een te brengen.

Dertiende Hoofstuk. Van eenige andere planten van Amerika. De Tabak. Of dit kruid by de ouden bekend is geweest. Plinius spreekt van rook, van droge; hoe ze mist door een rietje zuygen, of rookten tot medecynen; het schynt ten tyden van Plinius niet onbekent geweest. Verhaal van Maximus van Terus omtrent het roken. Komt met de hedendaagfche wyze der Oosterfchen over een. Getuige van Herodotus. Van Pomponius Mela. De Thracien. Van Solinus. Van Strabo. Fabel van een volk zonder mond. De Tabak is in Amerika aan verscheide oeffeningen van den Godsdienst toegewyd. Hariots geleerd bericht van den Tabak. Bericht van den Jesuit Allouex. Van den Heer Lery. Tabak door de Priesters tot hun waarzeggerij gebruikt. Verhaal van Pieter de bloedgetuige. Zy gebruiken dit kruid ook tot genezing der ziekten. De Tabak voed volgens de getuigenis van den Heer de Lery.

Veertiende Hoofstuk. Van de Coca. De Coca versprekt in het land voor geld. Frezier meent datze den honger stilt. Voed en versprekt de menschen. De Amerikanen gebruiken de Tabak niet om te snuyven nog om te kaauwen.

Vyftiende Hoofstuk. Van de Zuiker. Plinius is de eerste die zich van het woord zuiker bedient heeft. Wierd ook Indiaansch zout genoemd. En wilde honig of riet-honig. De ouden zyn het wegens het soort van riet niet eens. Solinus meende dat het uyt de Bamboes quam. Varro slaagde daar beter in. Maar de zuiker der ouden verscheide veel van de hedendaagfche; het was eer een soort van Manna die van zelfs op de bladeren van 't riet quam. Wat Dioskorides daar van zegt. Wat Seneka zegt. Noch een ander soort van zuiker by de ouden. Beschryving van de hedendaagfche zuiker, en hoe die toegeteld word. Deze wyze van zuiker maken by de ouden niet bekend. De Europeanen hebben 'er ten tyden van de kruisvaarten kennis van gekregen. Getuigenis daar van. Het zuiker-riet in Sicilien aangequeekt. Daar waren reeds molens in dien tyd om het riet te kneuzen. Dit gebruik is naderhand in Europa opgehouden. Het zuiker-riet komt eigentlyk uyt Amerika. De Amerikanen namen zelfs de moeite niet om het aan te queken. Wie de eerste was onder de Spanjaarden die dit in 't werk stelde. Uytlegging van eenige duistere woorden van Strabo. Drie zaken uyt de Mais te halen. 1. Voedzel. 2. Drank. 3. Uyt het riet van de Mais een fyne en lekkere zuiker.

Zestiende Hoofstuk. Zuiker uyt het zap van bomen. Hoe die gemaakt word. Sy is gezonder als die uyt het riet komt, maar zo lekker niet. Wat voor omstandigheden 'er by moeten zy als de bomen veel nat zullen geven. De dichters hebben verfiert dat de honig uyt de hartige eiken droop. Het geen hier evenwel ten delen bewaarheid word. Daar zyn meer bomen daar men zuiker en verscheide dranken uyt halen kan. Het Ahorne-water zelfs raauw zynde, zeer aangenaam om te drinken.

Zeventiende Hoofstuk. Bomen die wafch voortbrengen. De Wilden bedienen zich nog van geen kaarffen, maar van flambouwen van een hout dat licht brand, of van zamengerolde schorffen van berken of andere gomachtige bomen.

Achtiende Hoofstuk. Planten daar men draden van maakt.

DERDE BOEK.

VAn den oorlog. De Huronnen en de Irokoizen zyn de dapperste van alle de Wilde natien. De oorlog is voor hun een noodzakelyke oeffening. Waar in haar macht en groote rykdommen bestaan. Hoe de Matronen haar bloedmagen tot dapperheid opwekken. Hoe dat by de Floridianen geschied. Hoe by de Brazilianen en Karibianen. Verhaal van Thevet aangaande deze stof. Het krygsteken is een snoer. Oorlog in byzondere en algemene onderscheyden. Wanneer zich de Ouden tegen deze byzondere partygangers kanten. En hoe. *Tweede Hoofdstuk.* Van de kleine partygangen in tyden van vreden. By de Argonauten vergeleken. Hun onvermoede vlyt. Oorlog tusschen naburen. De raad stemt tot geen oorlog zonder dien eerst rypelyk overwogen te hebben. Zy zoeken hun bureu en bontgenoten in hun party te trekken. *Derde Hoofdstuk.* Opsteken van de heirbyl, een teken van het verkondigen des oorlogs. Schrik voor de Irokoizen. Wederzydsche list en staatkunde. De oorlogen in oude tyden wierden door den godsdienst geheiligt. Gewoontens der Romeinen hier ontrent. Op eenige plaatsen van Amerika vind men nog een overblyfsel van dit oud gebruik. In Florida stak men pylen met een vlakke katoen of wol aan de punten in den grond. Andere volkeren planten een moorthamer, die zwart en rood geverft is, in de aarde. De oorlog is zomtyds een opgestemde zaak tusschende wederzydsche hoofden, om hun jongelingen wakker te houden. Aanmerkens waardig verhaal van Vader Garnier. Deseffs uytdrukking met die der H. Schrift vergeleken. De neef van den Irokoischen Veld-Oversten word gevangen. Het geen aanleiding tot een uitteerende oorlog geeft. De oorlog dezer Wilden by den Trojaanschen oorlog vergeleken. Hoe veel krygsknegten de hutten der Irokoizen wel kunnen uytleveren. Het Zuiderlyk Gallien der ouden met het hedendaags Kanada vergeleken. Plaats uyt de H. Schrift verklaart. Wat de uytleggers daar in verlegen maakt. *Vierde Hoofdstuk.* Het Rysje of krygs teken. De Wilden kunnen de verbintenislen, die zy zo aangeaan hebben niet verbreken. Voorbeelden hier van. Deze gewoonte met die der Grieken en Romeinen vergeleken. *Vysde Hoofdstuk.* Manier om den oorlog te zingen of te verklaren. Honden zyn op dit feest het voornaamste voorwerp van de offerande. In overeenkomst met de oudheid. Zy beelden zich in met dit vleesch der honden, dat van hunne vyanden te verslinden. Dien zy ook dien naam geven. Hoe de krygslieden in deze vergadering verschynen. Aanspraake aan den Oorlogs-god. Het opperhoofd heeft den rang, en begint den dans Attionront. Vreemde plechtigheden op dit feest. De oorlog ontvonkt hoe langer hoe meer, na mate dat de bestemde tyd om te vertrekken nadert. Voor het vertrek verwisselen zy met hun vrienden van rok, deken, of eenig ander huisraad. Vergelyking hier van met de oudheden. *Zesde Hoofdstuk.* Vertrek der krygslieden. De vrouwen trekken met hun bagagie voor uyt. De overfte aan het hoofd der krygslieden

lieden trekkende, zingt het dood-lied in aller naam. Order van hun marsch. Dit duurt zoo alle dagen weer aan, tot hy weer in zyn dorp gekeert is, wanneer by een nieuw feest aanrecht om den geest te bedanken. Betekenis van het woord *Ondouts*, daar zy den oorlog mede uitdrukken. *Zevende Hoofstuk.* Wapens der Wilden. Slingers en koorden der volken van Chili. Andere Wapens door Thevet beschreven. Hun Standaard is een ronde schors, waar op de wapens van de natie of een ander kenlyk teken geschildert is. *Achtste Hoofstuk.* Hun tochten. Grote overeenkomst tusschen de hedendaagische Wilden en de Argonauten in hun reizen en krygstochten. De meeste Karaibische natien vergiftigen haar pylen. De pylkoker is van een boomschorst gemaakt. De moker of wapenknods. Hun schilden en harnassen. Zedert dat de Wilden met de Europeanen handel gedreven hebben gebruiken zy vuurroers. Hoe zy zich van onze degens bedienen. De meeste tochten der Wilden geschieden te water. Meiren van zoet water in het Noorder-Armenika die eb en vloed hebben. Voordeelige legging der Irokoizen. De Fenciers staan voor de uitvinders der scheepsvaart bekend. *Negende Hoofstuk.* De Pyrogen of Praauwen. Kanoos van huiden. De Wilden buitelen zich met hun kanoos te onderste boven. Babien. De Spaansche Lettiberiers gebruikten die al ten tyden van Cezar. Deze waren op meer plaatsen gebruikelyk. *Tiende Hoofstuk.* Kanoos van schorsien. Beschryving van de papier-plant. Wat men daar al van maakt. Waarze groeien. Onze Schryver kan niet begrypen dat men 'er schuitten van maken kan, zyn gissing hier ontrent. Isidorus beschryving van het papier. Praauwen der Karaiben. Schuities van schorsien zyn gemakkeliker op de grote tochten. *Elfde Hoofstuk.* Kanoos van Beuke schorsien. Ongemakken der kleine vaartuigen. De Algonkynen bedienen zich niet als van schuities van berke schorsien. Kanoos van schorsien van Ipenbomen. *Twaalfde Hoofstuk.* Water-vallen. Hoe zy hier hun goederen overdragen. Berrien die zy hier toe gebruiken. *Dertiende Hoofstuk.* Van hunne sleden die zy in den winter en op de sneeuw gebruiken. Raketten. Derselver maakzel. Dit is nog een gebruik van de oude tyden. Men bedient 'er zich nog hedendaags in Kolchos en Mingrelie van. Hoe men zich in Italiën van de Alpen doet glyden. *Veertiende Hoofstuk.* De krygslieden trekken met kleine dagreizen. Hoe zy hun marschen aanleggen. Tot de kinderen toe hebben een natuurlyk compas in hun hoofst. Land-kaarten die de Wilden maken. Kennis van de sterrekunst. Zy tellen by nachten en niet by dagen. Als ook by maan-maanden en niet by jaar-maanden. Hoe zy de jaren rekenen. Rekenen der ouden. Zonne-jaar der Mexikanen. Afbeelding van hun euw. Op 't einde eener euw doofden zy het heilig vuur in hun tempels uit, en sloegen al hun huisraad in stukken. Verder verdeling der tyden der Wilden. De Schryver komt het verhaal van den Baron de Lattontan voor verdacht voor. Hoe de Peravianen met de tydrekening leefden. Jaar-Boeken der Wilden. De Wilden hebben dezelve wyze van tellen als de ouden. *Yftiende Hoofstuk.* Starren en Hemeltekenen. De Wilde noemen de

Order van
y weer in
ht om den
s, daar zy
Vapens der
Andere
een ronde
enlyk teken
overeen-
uten in hun
vergiftigen
maakt. De
edert dat de
gebruiken zy
De meeste
zoet water
Voordeelige
vindens der
n of Praauw
kaberiers ge-
meer plaat-
ortien. Be-
kt. Waar-
er schuiten
shyving van
chorssen van
Kanoos van
De Algon-
horssen. Ka-
uk. Water-
rien die zy
sleden die
n. Derzel-
yden. Men
grelien van.
Veertiende
eizen. Hoe
ben een na-
lden maken.
et by dagen.
Hoe zy de
Mexikanen.
ofden zy het
huisraad in
De Schryver
dacht voor.
Boeken der
s de ouden.
de noemen
de

de starren *een vuur in 't water*. De meeste Wilden kennen den Beer onder den zelsden naam als wy. De Poolstar noemen ze *de gene die niet voortgaat*. Zy hebben een natuurlijk kompas aan de bomen der boschen. En waarom. Om zekerder te wezen van niet te dolen, strojen zy rysjes langs den weg. De Lacedemoniers willen niet als in het afgaan van de maan slag leveren. Dit schynt by de Wilden ook eenigen ingang te hebben. *Zestiende Hoofdstuk*. Van hun kampement. Wyze van vuur te maken. De volkeren van het Zuider-Amerika wryven twee stukken cederen-hout tegen elkander of boren het zo sterk dat 'er het vuur uyt springt. Dit deden de Vestaalsche Maagden ook wanneer zy 't heilig vuur hadden laten uytgaan. *Zeventiende Hoofdstuk*. Voorzorgen op vyands bodem. Wanneer zy hun kans waarnemen. Zy zenden verspieters uyt. Andere tekens daar zy vast op gaan of de vyand na by is. Reuk van het vuur. Nasporing der voetstappen. Vreemde en verwonderens-waardige behendigheit hier ontrent. De Wilden zyn zeer scherp van gezicht. De ouden bedienden zich ook van de nasporing der voetstappen. Hoe zy zich hoeden om van de vyand niet ontdekt te worden. *Achtiende Hoofdstuk*. Toevallig gevecht. Zy vangen zomtyds in het veld twee-gevechten aan. En bejegenen elkander zeer heus voor dat de stryd aangaat, gelyk zulks by de ouden ook in gebruik was. *Negeniende Hoofdstuk*. Belegering van een plaats. *Twintigste Hoofdstuk*. Verwoesting en inneming eener plaats. Wat gevangenen zy ombrengen. Onverzaagde dapperheit eenes Wildenmans. Wreedheit die zy in den oorlog plegen. *Een-en-twintigste Hoofdstuk*. Plundering der Hoofstehdel. Hoe ze de huid van het bekkeneel villen en zacht maken. Zy spannen het op een raam, of maken een portret daar zy het aaf vast maken en ten spot van den gewezen eigenaar in zegepraal om dragen. Alle die het vel van het hooft gestroopt is sterven daar niet van. Het gevild of geschild hooft. De Schyten pleegden deze woestheit ook eertyds, en maakten van 't bekkeneel een drinkbeker. Dit was het gebruik der oude Gaulen ook. De oude Duitschers leefden 'er op dezelfde wyze mee. Deze gewoonte schynt uyt de H. Schrift bevestigd te kunnen werden. Eenige Natien in Amerika villen de doden te eenemaal. *Twe-en-twintigste Hoofdstuk*. Wederkomt der krygs-knegten en gevangen. Hoe zy de krygs-gevangene bewaren. Doods schreuw. Wanneer zy het Dorp naderen zenden zy iemand uyt de troep voor uyt, die niet staan blyft voor dat hy midden in het Dorp is, daar zy een kring om hem heen slaan. De afgezant luistert een ouden die hier toe verkoren is een net verflag van hun reis in 't oor. Het geen door den ouden met luider stem in een deftigen styl verhaalt word. Erst stort men de klachten over de doden uyt. Dan verwittigt men het gemeen van het voordeel dat men behaalt heeft, en men geeft zich aan de blydschap over. Overwinnings geschrei. Overeenkomt met de gewoonte der Mingreliers. *Drie-en-twintigste Hoofdstuk*. Intrede der krygs-gevangenen. De krygsknegten keren op dezelfde wyze als zy uytgetrokken zyn weer in het Dorp, maar niet geschildert en met gescheurde kleren. De krygs-gevangenen word het aangezicht

met zwarte en rode verf beschildert. Hoe ze verder opgeschikt worden. Wat de witte slaaf met zwanen-veren overtrokken beduid. Marsch der gevangenen, die den ganschen weg langs hun dood-lied zingen. Al de Dorpelingen trekken hen te gemoet, en danzen rontom hen. Doende hun allerley smaad en hoon aan. Wreedheid tegen hen gepleegt. De krygslieden hebben recht op hun gevangenen tot dat zy ze overgelevert hebben. Die ze verminken willen zyn genoodzaak een present te doen om den eigenaar schadeloos te stellen. In het dorp gekomen zynde daar zy hun laatste vonnis moeten ontfangen, houden de slagen op, en zy worden belast hun dood-lied te zingen. *Vier-en-twintigste Hoofstuk.* Verdellinge der slaven. De hoofschedel vervullen ook een persoon en worden voor een slaaf gerekent. De krygshelden die een slaaf geven, geven hem met den halsband over. De Hut waar aan de slaaf gegeven is moet dit geschenk met een ander beantwoorden. Maar zo hy ten vure veroordeelt word, gaat het geschenk over het geheele dorp. Dikwils worden 'er eenige slaven aan de gemene Schat-kist toegewezen. Ongeluk der slaven zo zy aan een Hut te beurt vallen daar men veel krygslieden verloren heeft. *Vyf-en-twintigste Hoofstuk.* Doodstraf der slaven in Noord-Amerika. Als de tyd van de executie gekomen is bemaalt men den slaaf met kolenren, dat zoo veel als zyn doodvonnis is. Het gansche dorp word tot dit schouwspel genodigt. Zy zien het alle even bezadigt aan. Wie tot beul verstrekt. Vergelyking van deze gewoonte met die der ouden, die de schimmen hunner doden met 't slachten der krygs-gevangenen paiden, en hen aan hun God Mars opofferden. Grouwelyke wreedheid aan de gevangenen gepleegt. Als de slaaf dood is slaan zy op de schorsfen der hutten, om de ziel des overleden te noodzaken om het dorp te verlaten. Zy hakken hem aan stukken, koken en eten het vleesch. Des Schryvers aanmerking over dit bloedige schouwspel. De oude volkeren van Indien verbrandden haar zelve levendig als genoeg meende geleest te hebben. Dit gebruik is noch hedendaags by de vrouwen van Indien, die zich met haar doden man verbranden. De Sogdianen gingen met vreugt ter dood. Zoo ook de Kantabren. *Zes-en-twintigste Hoofstuk.* Doodliederen. Deze behelzen de dappere daden hunner natie, en duizent vloeken tegen hun tyrannen. De hondert-zeven-en-dertigsten psalm is een soort van een dood-lied. Stantvastigheid der slaven midden onder de pynen. De Irokoizen hebben ontrent dit pynigen den slimsten naam. De Schryver tracht het met het voorbeeld der Grieken en Romeinen te verschonen. En met dat der Joden. Het vuur van onheuglyke tyden af in gants Noorder-Amerika de gemene doodstraf. De Franschen en Engelschen, als zy onder de Wilden genaturaliseert zyn, zyn noch slimmer als de andere. De Irokoizen onder elkander ontzien zich meer als de Europeanen doen. *Zeven-en-twintigste Hoofstuk.* Doodstraf der slaven in Zuider-Amerika. Tegenstrydigheid der Schryvers. Zy moeten de graven van die gene voor wie zy opgeoffert slaan te worden, opschikken, en hun huisraad schoon maken. Zo de overleden een weduwe heeft nagelaten, geeft men hun die tot vrouwen, anders de zusters. De meester

meester van den slaaf verkiest iemand om hem van kant te helpen. Daar word een groot feest aangericht. Onverzagtheit van den slaaf. Waar aan hy weten kan hoe veel maanden hy nog te le- en heeft. Grote toebereidzelen. Cieraad en schildering van de Boutou, of knods daar hy me doodgeslagen moet worden. Alle de genodigden verschynen op den gezetten tyd. 's Avonds voór het feest halen de vrouwen den slaaf af, en doen hem een koort om den hals, die zy daar toe geweven hebben, en schikken hem vreemt op. Dit geschied onder het zingen en danzen van de andere vrouwen. 's Anderendaags schikken zich de Wilden op haar best op, en plaatsen de slaaf in 't midden. Gruwelyk zuipen op dit feest. De slaaf drinkt zoo wel als de rest, en zingt en danst zoo goed als hy geleert heeft. Men rust een dag uyt; en zet den slaaf in een hutje op de markt, net op de plaats daar hy opgeoffert zal worden gevangen. De vrouwen blyven hem den ganfche nacht by, dien zy met zingen en danzen doorbrengen. De krygslieden komen den slaaf halen, nemen hem den koort van den hals en binden die om zyn middel. Beschimpen hem, maar laten ondertusschen hem de vryheyd van gebroken porceleinen en stenen daar de plaats heel mee bestroit is, op te rapen en zich daar me te verweren. Eindelyk steekt men twe treden van hem af een vuur aan, en laat hem zonder ophouden de knods zien daar hy mee gemolt zal worden. Ondertusschen komt de tyd van de offerande. Die na eenige plechtigheid, een aanspraak aan den slaaf doet, en hem eindelyk een slag met de knods op het hoofft geeft. De vrouw van den overledene vereert hem met eenige jammerklachten. Het lyk word schoon gewasschen, en op een klein vuur gebraden, in stukken gesneden, en gegeten. Van de beste benen worden sluiten gemaakt. De anderen in het knekelhuis gebracht. De offeraar krygt een nieuwen naam die hem voor een adelyke titel verstrekt. En word op verscheiden delen van zyn lichaam gekerft. Overeenkomt met de oudheid. Daar na moet hy eenige dagen met vasten en in eenzaamheid doorbrengen. Zo de slaaf een kind by de vrouw die zy hem gegeven hebben, overgewonnen heeft, dat word 's avonds of 's morgens mee opgeoffert. Hoe zy met de vrouwen die ze gevangen krygen leven. Byna alle de woeste natien van Amerika zyn menschevreters. *Acht-en-twintigste Hoofstuk.* Aanneming in de familie. Hoe men met de slaaf leeft dien men het leven schenkt. Zy krygen zelfs de vryheid zomtyds om weer na hun vaderland te keren, maar dit zou gevaarlyk voor hem zyn.

VIERDE BOEK.

Wle door den raad tot afgezanten verkoren worden. Zy zyn altyd van een zeker getal jongelingen verzelt om hun karakter eer aan te doen. De afgezant zend iemand van den hoop voor uit om kennis van zyn komit te geven, en word een half myl van het dorp verwelkomt. Ceremonien hier in gebruikelýk. Op hun aankomst vinden zy een hut om te logeren, en de maaltýd byna toebereid. Gchoor-gevingen der Gezanten. Hoe men hen het antwoord

woord laat toekomen. Zo 'er tot den oorlog voort te zetten besloten word, breken ze den Afgezanten den hals. *Tweede Hoofdstuk.* Calumet of Vrede-riet. Verhaal uit Vader Marquette, Zending der Jesuiten. Kompliment dat de Wilden hem maken. Vreemde ceremonien ontrent hem gepleegt. Beschryving van dit Vrede-riet. Calumets-dans. Het woord *Alleluia* in de gezangen der Wilden door onzen Schryver opgemerkt. *Derde Hoofdstuk.* Vergelyking van den Calumet met den Slangenstaf van Mercurius. Het woord *πυρράριον* of Vuurdragers onderzocht. De Calumet nog nader met den Slangenstaf van Mercurius vergeleken. Tweederlei soort van Calumetten, een van vrede en een van oorlog. *Vierde Hoofdstuk.* Van den Koophandel. Giffing des Schryvers waarom Mercurius een God der dieven genoemt wierd. De Wilden gaan hun koophandel met feesten en danzery dryven. Dit word met de oudheid vergeleken. Hoe deze koophandel in zyn werk gaat. De Wilden zyn niet veel in de koophandel te vertrouwen. Zonderling verhaal van de handeldryving eeniger Indianen van Chili. Rechten die 'er by hen betaalt moeten werden. Onze Schryver wil het gebruik van de Calumet afgeschafft hebben.

V Y F D E B O E K.

VAn de Viisschery. *Tweede Hoofdstuk.* Van de spelen en tydkortingen. Bikkelspel. De Wilden zyn zeer op dit spel verzot, en verspelen zomtyds zelfs tot hun vryheid toe. Het bikkelspel met de *lucislaorum* der ouden vergeleken. Hoe veel combinatien de ouden hadden. *Derde Hoofdstuk.* Spel met strootjes. Men vind weinig naricht van dit spel. *Vierde Hoofdstuk.* Van het balspelen. Verscheide soorten hier van by de ouden. De Floridianen hebben noch een byzonder soort van balspel.

Z E S D E B O E K.

VAn hun ziekten. Zy zyn zeer aan de gezwelachtige ziekten onderworpen. En een soort van tering. Anders bereiken zy een hogen ouderdom. Twee soorten van Geneeskunde. *Tweede Hoofdstuk.* De Geneeskunde van de eerste tyden was zeer eenvoudig. Behalven dat hadden zy nog eene die tot den Godsdienst behoorden; ieder zo wel man als vrouw is by de Wilden een dokter. *Derde Hoofdstuk.* Van de natuurlyke Geneeskunde der Wilden. In het genezen der quetzuren werken zy wonderlyke zaken uyt. Voorbeelden hier van. Theriakel-water. Krachten hier van. Hoe de Dokter de wonden behandelt. De Wilden slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen, uitledingen, van arm of beenbreuken. Maar niet zo wel in hun braak en buik-zuiverings-middelen. Geraaktheid. Waterzucht. En Venus-ziekten genezing. En op wat wyze. Voor de komst der Europeanen willen zy van geen ader laten. Hoe zy dit gebrek vervulden door hun koppen. De Schryver wett maar een voorbeeld van klisteren. *Vierde Hoofdstuk.* Van hun zweetmiddelen. Zonderlinge wyze van zweten. Met die der
ouder

zetten be-
Hoofdstuk.
ndeling der
emde cere-
Vrede-riet.
der Wilden
ergelyking
Het woord
nader met
i zoort van
e Hoofdstuk.
Mercurius
hun koop-
de oudheid
De Wilden
ling verhaal
hten die 'er
het gebruik

ouder vergeleken. Het gebruik der warme baden by de ouden zeer gemeen. Het zweten by de Wilden ook een gebruik van de burgerlyke belesftheid. De Wilden houden veel van vreemde Geneesmiddelen en Doktoren, maar houden om de dood van geen Chirurgikale operatiën. *Vyfte Hoofdstuk.* Geneeskunde door de waarzeggerij of bezwering. Hoe de Jonglers hun bezwering in 't werk stellen. De Schryver heeft een ander denkbeeld van het maakzel van den Delphifchen drievoet als het gemeen. Geestverrukking van den befweerder. Wat voor remedien hy voorschryft. De zieken woorden erbarmelyk geplaagt. De Bezweerder wyft den Auteur van die quaal aan. En ontdekt het toverkarakter. De waarzegger voorspelt gemenelyk de geneezing. Sterft de zieken hy weet 'er zich altyd uyt te redden. De Karaiben verzellen deze plechtigheid altyd met een offerande aan den Duivel. Alle de Natien van Amerika hebben de wyze van door bezwering te genezen.

ZEVENDE BOEK.

en tydkor-
el verzot, en
kelfpel met
abinatiën de
en vind wei-
spelen. Ver-
ebben noch

Dood, Begraaffenis en Rouw. Gelykformigheid van de gewoontens der Wilden met die der Ouden ontrent het stuk van de eer die zy den doden bewyzen. Eerfte zorgen aan het lyk te koft gelegd. Doodbezorgers. *Zy* fchikken het lyk van 't hoofd tot de voeten op. *Twede Hoofdstuk.* Zonderlinge manier om de lichamen te balzemen. De balzeming was by de Oude volkeren ook in gebruik. *Derde Hoofdstuk.* Treuregezangen en wyzen van de doden te begraven. Gelykvormigheid gelyk dier gewoonte met de Ouden. Zonderlinge jammerklachten der vrouwen van Picardien, en Bearn in haar dode mans te bewenen. Als ook van de vrouwen van Gaskonje. Niet als de vrouwen maken deze jammerklachten. Hoe de Mans hunne doden bewenen. Reden van de infelling der Lyk gezangen. Treurdanffen der Wilden. Met die der Ouden vergeleken. Verdere plechtigheden. *Vierde Hoofdstuk.* Doodmaal. By de Ouden Silicernium bekend. Gevoelen van zommigen dat de Ouden hun doden niet door de deur van 't huis droegen wederlegt. Schoon het by de Chinèzen zomtyds in gebruik was. Vader le Jeune maakt 'er een algemene wet onder de Wilden van. Maar word door onzen Schryver hier in tegengesproken. *Vyfte Hoofdstuk.* Verschillende gewoontens van 't bezorgen der Lyken of Lyksplichten. Gewoontens der Grieken, Indianen, en Romeinen. Gewoontens der Guebren hier ontrent. Van andere noch woester Natien. Dit word door onzen Schryver verzacht. Door de vergelyking met de gewoontens der Amerikanen, schoon die in den eerften opslag wat ruw voorkomen. Zommige Natien eten haar doden op. Gewoontens der Zuider-Amerikanen. Die de geraamtens der doden in den ftyd voor ftaande dragers dragen. Gewoontens der linenzen in Noorder - Amerika. Der Huronnen Onbefchroomtheid op de aannadering des doods. Affnyding van een hairlok. Dit was by de Ouden ook in gebruik. Deze hairlok was aan Proferpina toegewyd. Diergelyke gewoonte was op de

* * * * *

Spaan.

ge ziekten
bereiken zy
de. *Twede*
eer eenvoud-
dsdienst be-
een dokter.
er Wilden.
zaken uyt.
r van. Hoe
ven zo goed
tenbreuken.
s-middelen.
ng. En op
n geen ader
De Schry-
fstuk. Van
Met die der
ouder

Spaansche Eilanden ook in gebruik. De Schryver heeft dit van de andere Wilden niet gehoord. Die niet als eenige snuifferyen met de doden in 't graf leggen. Verquisting der Wilden in het eren hunner doden. Den doden dekken wat zulks zeggen wil. Dit was by de Romeinen al in gebruik. Waar de Schryver de gewoonten van zommige Fransche Provintien van daan haalt van stro of kaf voor de huizen der verstorvenen te strojen. Beschryving van hunne graven. Plechtigheid van de Schryver by den stryd den kampvechters onder de Romeinen vergeleken. Gestalte van den dooden in 't graf by de Zuid-Amerikanen. De vrouwen omringen de kuil en maken een yffelyk misbaar, De mans huilen wel maar maken geen geraas, Naderhand leggenze een plank op de kuil en dekkenze met aarde toe. Wet van Numa, om de gene die van den blixem getroffen waren niet te begraven. Hoe de Wilden met de genen die in de sneeuw doodgevroren of verdronken zyn leven. Fuller wederlegt. Zommige Wilden delven hun doden weer op en bewaren ze zorgvuldig in hun hut. *Zesde Hoofdstuk.* Gevoelen der Heidenen aangaande de schimmen. De Ouden schynen twee zielen gestelt te hebben. Lyk-diensten om de schimmen te pajen. Deze wierden of door het gemeen of door de gehele maagtschap bezeten. Of door particulieren. Dag tot deze Godvruchtigheid geschikt. De Begraaf-plaatzen waren geheiligde plaatzen. Wachten aan de graven gestelt en tegen wie. Gevoelen der Amerikaansche volkeren wegens de zielen. De Huronnen stellen ook twee zielen. Waar van de eene straks na het doodfeest in een Ringelduif verandert; de andere by het lyk blyft. De Duif was by de Oosterfche volkeren het zinnebeeld van de ziel of den geest. Waarom de Wilden de kinderen aan de kant van de wegen begraven. Algemeen feest om de dooden te bewenen. Wat plechtigheden hier ontrent in 't werk gestelt worden. De volkeren van Florida stellen wagenen aan hunne graven. Woeden der vyanden tegen de graven. De overwinnaars van Peru en Mexico ontwyden de graven. 't Geen de Indianen in de uiterste wanhoop brengt. Men mag de dode menschen niet meer by de namen noemen die zy in hun leven voerden. Boom-opbeuring wat hier door verstaan word. Voorbeeld hier van in den Schryver. 't Is een gevoelig affront de Wilden van hun dode vrienden te spreken. Hieromtrent gebruikt men omwegen, gelyk de Romeinen ook deden. *Zevende Hoofdstuk.* Van den Rouw. Het hair afnyden was by de Ouden het duidelyk teken van rouw. Men bestroolde zyn hoofd mer alch en omgorde zyn lenden met een haren zak. De Wilden hebben ook diergelyke gewoontens. De Rouw is na mate strenger of slapper na mate van de bloedverwantschap. 't Is schande voor dat de rouw verstreken is, te hertrouwen. De Irokoische vrouwen laten zich een lok hair afnyden. De mans van 'sgelyken en veinzen hier door een hevige smert te gevoelen. De Brasiliaansche en Karibische vrouwen latenze dicht aan 't hoofd afnyden. De Lyciers kleden zich in den rouw in 't vrouwelyk gewaad en waarom. De Irokoizen en andere Wilden bewinden zich het hoofd. Dit deden de Perzen ook. De dooden te bewenen is by enige naticen een plicht van wellevheid, om een Vremde-

heeft dit van
uifferyen met
in het eren
en wil. Dit
de gewoon-
an firo of kaf
ing van hun-
den kamp-
an den doo-
omringen de
wel maar ma-
o de kuil en
e die van den
lden met de
n zyn leven.
den weer op
Gevoelen
chynen twee
men te pajen.
naagfchap be-
chtigheid ge-
n. Wachten
merikaanfche
twee zielen.
yelduif veran-
de Oosterfche
rom de Wil-

Algemeen
hier ontrent
tellen wagten
graven. De
en. 't Geen
mag de dode
ven voerden.
beeld hier van
van hun dode
vegen, gelyk
Rouw. Het
rouw. Men
en met een
ontens. De
bedverwand-
hertrouwen.
h. De mans
e gevoelen.
aan 't hoofd
vrouwelyk
n bewinden
n te bewe-
een Vrem-
de

deling te ontfangen. Dit word met een gebruik uyt de H. Schrift vergeleken. *Achtste Hoofdstuk.* Algemeen feest der doden, wanneer dit gehouden word. Tot dit feest worden alle dorpen van hunne natie genodigt. Men brand de beenderen en fampnze tot pulver, dat men onder den drank mengt en indrinkt. Gelyk Artemisia de beenderen van haar man Mausolus deed. Omftandige befchryving van deze gewoonte. Gelyk van de gewoontens van den vloed van Palmas. Van de Natien van Noorder-Amerika. Zommige vieren dit feest van jaar tot jaar. De Huronnen en Irokoizen alle tien of twaalf jaar maar eens. Groote jalouzie hier ontrent. Men verkieft een Ceremonie-meester. Ieder haalt zyn dooden uyt het graf. 't Welk een zeldzame vertoning geest. En een onverdraagelyke fank veroorzaakt. Dan worden de treurzangen en tranen vernieuwt. Men snyd het vleesch van de beenderen en werpt het met de klederen en matten in 't vuur. Ieder draagt de beenderen zyner lyken weg. Daarna worden ze alle in een van de Raads-hutten gebragt. De opperfte van de hut geeft hun een prachtig gaitmaal. Vervolgens geven zy zich met de doode lichamen en zakken met beenderen op de reis. En vernieuwen onderweeg hun misbaar. De genodigde brengen gefchenken aan. Men vermaakt zich met verfcheide fpeken. Men vervaardigt ondertuffchen een groote kuil. En maakt weer een gruwelyk gemmer en getier. Ieder zet zich op de plaats hem door den Ceremonie-meester aangewezen. Gruwelyk gewoel in deze gelegenheid. En men laat eindelyk de lichamen in 't graf zakken. Aardig voorval. Men vult de graven weer toe. En giet fpy's op de kuil uyt. Besluit van deze ftof.

ACHTSTE BOEK.

VAn de spraak. De mifchen hadden voorheen maar eene spraak: 't Is belachelyk te fteilen, dat by de verwarring van Babel de spraak juift in twe-en-zeventig talen gefplitft wierd. De Hebreuwfche taal heeft geen groter fchoonheid als de andere. Gevoelen van den Heer Huet ontrent de Hebreuwfche Tale. Gevoelen van onzen Schryver. De Talen van Amerika hebben geen gelykenis ter wereld met de Hebreuwfche. Tegenwerping, die van den Schryver opgelost word. De Barbaren die het eerfte Griekenland bewoonden, hadden talen van een gansch anderen trant als de latere Grieken. De volkeren van Thracien, de Scythen, Perzen, Amazonen waren geen enkel volk, maar een verzameling van Barbarifche Natien. Gelyk hedendaags de Indianen en Tartaren. Hoe de Irokoizen Lucifer en *Pontus Pilatus* zouden uytfprecken. De Huronnen en Irokoizen hebben geen lipletters. Veel woorden der Wilden zyn uyt de taal van een volk van Thracien genomen. De Amerikaanfche talen hebben niet alleen geen overeenkomst met de geleerde maar zelfs niet met enige levendige spraak in Europa. Uytgenomen die der Eskimenzers, die zeer met die der Biskajers word gezegt over eente komen. Giffingen van den Schryver hier ontrent. De Barbarifche fpraken zyn moejelyk om te leren. Als de Europers en de Wilden elkander willen verftaan, moeten ze ieder van hun taal afwyken en

verdorve woorden maken. Gebroke taal in Canada, op de eilanden van Amerika, enz. In Zuid-Amerika is een algemeene spraak gelyk het Maleys in de grote Indiën. Maar ieder volk heeft ook een byzondere taal, die ieder weer in drie stylen gesplitst word. Een voor den raad, de tweede de mannen, de derde de vrouwen eigen. In Noorder Amerika komenze byna alle op twe moederspraken uyt, de Algonkeinsche en Huronsche: die evenwel in verscheide tongvallen gesmaldeelt worden. De Algonkynsche taal is het meeste verspreit. De Huronnen waren eertyds zeer wyd uytgespreit. Maar zyn nu voor 't meeste gedeelte niet meer in wezen, en door de Irokoizen verwoest. De Schryver geloofst dat 'er nog enig volk van de Huronsche spraak in Nova-Sembla is. De vyf Irokoische Natien maken zoo veele verscheide tongvallen van de Huronsche spraak uyt, byna zoo veel als het Fransch, Spaansch en Italiaansch van elkander verschillende. Hoedanigheid van de Huronsche taal. Van die der Onnontageesche Irokoizen. Der Agniezen. Van het Oneinouds. Van het Goojoguenich en Taonnontouansch. Moeielykheid die de Zendingen ontmoeten. De Baron de la Hontan gehekelst. Waar in de zwaarigheid nog meer bestaat. Verhaal van Vader le Jeune. Ten dele door onzen Schryver toegestaan ten dele wederlegt. De Irokoizen en Huronnen hebben in hun taal niet als het werk-woord. Woorden zyn maar als tekens om een zaak te verbeelden, zonder dat zy nyt hun eige kracht iets betekenen. Wonderlyke kunst in de werk-woorden der Huronnen en Irokoizen. Redenen waarom de Schryver geen groter denkbeeld van deze talen gegeven heeft. Besluit.

UYT.

UITLEGGING

VAN ALLE DE

PRENTVERBEELDINGEN

Die in 't eerste Deel voor komen.

TITELPRENT,

DE Titelprent vertoont een perzoon die schryft, en bezig is met een vergelyking te maken tusschen verscheide gedenktekenen der aloutheid, als Piramiden, Naalden, Beelden, Tempels, Penningen en oude Schryvers, tegen verscheide Beschryvingen, Landkaarten, Reistogten, en andere dingen van Amerika. Twee geesten vergelyken deze tekenen tegen elkander, en doen den Schryver bezeffen de gelykvoormigheid die er tusschen beide zou mogen wezen. De Tyd, die alleen alle zaken doet kennen, maakt die overeenkomst zichtbaarder; ze toont den Schryver den oorsprong van alles, en doet hem als met den vinger raken den samenhang van alle deze oudheden met de eerste schepping der menschen, met den grond van onzen godsdienst, en met 't gansche gettel der openbaring, na de zonde aan onze eerste Vaders gedaan; dit laatste ziet de Schryver als een verborgten gezicht.

KAART VAN AMERIKA.

I. P L A A T, pag. 48.

1. *Figuur.* Fabel van den oorsprong der menschen volgens de Irokoizen.
2. *Figuur.* Een Harpocrates, hebbende een schildpad tusschen zyne voeten, volgens 't *Museum Romanum* van La Chausse, *Seet. 2. Tab. 27.*
3. *Venus* van Pausanias, volgens 't denkbeeld van den *Plaatfnyder.* 't Is waarschynlyk, dat de *Venus*, by Pausanias, zinnebeeldig was, gelyk de *Diana* van Ephese.
4. Een Hierogliphische hand, waar van de Schildpad is 't zinnebeeld van de aarde, volgens *Kircherus, Oedip. Aegypt. tom. 2. p. 452. part. 2.*
5. De God *Uichon*, herschepen in een Schildpad, zodanig als hy in de Tempels van Groot Indie werd aanbeden.
6. *Draak*, gelyk van een Schildpad, en bedekt met een schaaf van een Schildpad, volgens *Kircherus, China Illustrata pag. 137.*

UITLEGGING VAN ALLE

fig. F. Hier by is gevoegt een ronde bol, om de Chineefche fabel meerder licht by te zetten.

De twee volgende platen verbeelden de voorname Natien der Wilden van Amerika, volgens de oudfte berichten.

II. P L A A T, pag. 52.

1. *Figuur*. Huronnen en Irokoizen, Man en Vrouw. 2. *Algonkynen*, Man en Vrouw. 3. *Eskimenzers*, Man en Vrouw. 4. Inwoners van Groenland en van Nieuw-Zembla.

III. P L A A T, pag. 54.

1. *Figuur*, Karaiben, van de voorie-landen Man en Vrouw. 2. *Acepbalen* van Zuid-Amerika. 3. *Brazilianen*. 4. *Floridianen*. 5. *Virginianen*.

IV. P L A A T, pag. 66.

Oirfprong en voortgang van de afgodery.

1. *Figuur*, Begin van de afgodery, verbeeld door de op een gestapelde vierkantige naald en kegels wyze ftenen, door de Mercurius-beelden van hout of fteen, en door de bomen behangen met allerlei fchenadien, kranzen, fefonnen en kronen.

Voortgang van de afgodery door de zinnebeeldige figuren van zamengevoegde Goden.

2. *Figuur*, Diana van Ephese, volgens *la Cbauffe*, *Muf. Rom. Seff. 2. tab. 11.*

3. Een Ifis met mammen, omringt van zinnebeelden der vier Elementen. *La Cbauffe Seff. 1. tab. 34.*

4. Godin van Syrië. *Montfaucon tom. 1. part. 1. Pl. 5. pag. 18. fig. 2.*

5. De fortuin of jonge Ifis, met hare zinnebeelden, houdende een hoorn des overvloeds, waar uit komen Ofiris en de oude Ifis, voorbeelden van onze eerfte ouders. *La Cbauffe, Muf. Rom. Seff. 2. Tab. 24.*

6. Drievormige Diana, zinnebeeld van de Drieenheid, *La Cbauffe, Seff. 2. Tab. 14.*

7. Afgod van Indien en van Japan, ander zinnebeeld van de Drieenheid. *Kircherus, Chin. Illuftr. p. 138: Oedip. Aegypt. tom. 1. p. 410.*

V. P L A A T, pag. 70.

Zinnebeeldige figuren van de oudheid, overeenkomende met die der Indianen,

1. *Figuur*, Ifis gezeten op een Lotos-bloem, *La Cbauffe, Muf. Rom. Seff. 1. Tab. 23.*

2. De Puffa of zinnebeeldige Ifis der Chinezen, gezeten op een plant, gelykende na een heliotropium. *Kircher. China Illuftr. p. 141.*

3. Zinnebeeldige figuur van de Zon, genomen uit een antiek,

DE PRINTEN.

te Rome gevonden op den weg van Appius, zie *Tristan, Commentaires Historiques, tom. 3. p. 131.*

4. Ander beeld van de Pussa of Isis der Chinezen. *Kircher, Chin. Illustr. p. 140.* Zie ook zynen *Oedip tom. 1. p. 416.*; daar hy zegt, dat het een figuur van den God Amidas der Japonezen is, gelykende na Harpocrates.

VI. P L A A T, pag. 84.

Dienst van Vesta, of van 't Heilig Vuur, pag.

1. *Figuur.* Tempel, Altaar, vuur van Vesta, ook eenige Vestalen beezig met haar dienst. *Hyde, Religio Veter. Perjarum, cap. 7. tab. 4.*

2. Tempel der Gauen of Guebren, gesproten uit de oude Perlianen. *Hyde, cap. 29. tab. 8.*

3. Tempel van Natchez te Louisiana.

4. Penning van Faustina, verbeeldende Vesta door het heilig vuur, dat op het altaar brand. *Lipsius, tom. 3. de Vestâ & Vestalib. pag. 602. col. 2.*

VII. P L A A T. Offeranden, pag. 92.

1. Offerande der eerstgeborenen by de *Floridianen*, 2. Offerande van den afval van een hert te Florida. 3. *Karaïbe*, offeren de Kassaubroden en Ouïcou, aan een paal, tot een zinnebeeld van de godheid opgerecht.

De twee volgende platen verbeelden de speeltuigen der eerste tyden, vergeleken by die der Amerikanen.

VIII. P L A A T, pag. 107.

1. *Figuur*, Ratel van Anubis, verandert in een ronde bol, door *Kircher Obelisc. Pampb. p. 294.* 2. Ware Ratel van Anubis by *Boissard* en by *Montfaucon*, en zodanig als menze in de *negende Plaat*, *figuur 1.* en 3. ziet. Gemene en gewone ratel. *Osilius, in Thesaur. Num. Tab. 117.* 4. Maraka of Ratel der *Brazilianen*. 5. *Chichikoué* of Ratel der Wilden van Noord-Amerika. 6. Schilpad of Ratel der *Irokoizen*, *Huronnen* en *Noordelyke Wilden*, vergeleken by de *Lier van Apollo*. 7. De *Rhombus* der *Lamâs*, volgens *Kircher, Chin. Illustr. Fig. 4. pag. 67.* 8. *Rhombus* of vierkantige Ratel, genomen uyt een antiek, op de *negende Plaat fig. 2.* te zien. 9. Ratel der *Ouden*, in 't klein te zien in de *twaalfde figuur* van diezelve *Plaat*, in de handen van *Isis*. 10. *Kinder Speelgoed*, vergeleken met de *Ratels* der *Ouden* en der *Amerikanen*. 11. *Rhombus* van *Clatra*, in handen van die *godin*, te zien *figuur 13.* van de *negende Plaat*. 12. Een *Antiek*, getrokken uit den *Harpocrates* van *Cuperus, pag. 35.* daar men ziet *Osiris, Harpocrates* en *Isis*, houdende een *Ratel* in de linkerhand, zoo als die van de *negende figuur*. 13. Een geheel antiek van de *Godin Clatra*, zodanig als by *Spon Miscell. Erudit. Antiquis. Sest.*

UITLEGGING VAN ALLE

3. pag. 87. 14. Die zelve Godin Clatra verkleed by *Montfaucon*, tom. 1. *Planche* 53. p. 106. Hiernevens kan men nazien zekeren penning van Commodus, by *du Choul*, *Religion des anciens Romains*, p. 307. verbeeldende eenen Egyptenaar houdende eenen Rhombus, zoo als die van Anubis in de negende *Plaaf* fig. 1. De figuur van dien Rhombus is langwerpig rond en zeer volmaakt.

IX. P L A A T , pag. 107.

1. *Figuur*, Anubis houdende den Rhombus, *Boissard*, tom. 4. *Planche* 78. *Montfaucon*, *Antiquité Expliquée*, tom. 2. *Planche* 128. pag. 14. fig. 1. 2. Godsdienstige plegtigheid, betreffende een Kind in de wieg. Men ziet hier een priester van Isis en twee Mannen, waar van de eenen Rhombus houd, waarop gesneden zyn de Zon en de Maan, waar van een groter figuur in de *achtste plaaf* num. 8. Dit antiek is genomen uyt *Joh. Allrophus de Lestis Veterum*, pag. 85. 3. en 4. Antiken, verbeeldende hele Schildpadden onder de zinnebeelden van Mercurius. *Montfaucon*, tom. 1. part 1. *Planche* 72. pag. 130. fig. 3. 4. 6.

5. Penning, waar op men ziet een hele Schildpad, achter het hoofd van eene Musa, *Montfaucon*, tom. 1. part. 1. *Planche* 59. pag. 114. n. 10. 6. Een Gallisch Merkuur met een hele Schildpad voor zyne voeten. *Montfaucon*, tom. 2. *Planche* 189. pag. 418. 7. Huronfch Jongler of Waarzegger, vergeleken met een Gallisch Merkuur genomen uyt den *Titelprent* voor de *grote Keizè der Huronnen*, door *Frater Sagard*, *Rekollekt*. De volgende Platen 10. en 11. behelzen verscheide figuren van zinnebeeldige slangen.

X. P L A A T , pag. 112.

1. *Figuur*, een Antiek te Rome in 't paleis van Matthei, en by *Kircher*, *Obelisc. Pampbil.* p. 326. fig. 4. verbeeldende de *Osiris* der *Heliopolitanen* overend staande, houdende in de rechte hand eenen stok, en daar boven aan de figuur van een man, en in de linkerhand een ruiker van drie bloemen. Aan zyne voeten zyn twee vogels. *Isis*, zyne Huisvrouw, met eene kroon op het hoofd, komt met het halve lyf uyt de aarde, nevens twee van haar kinderen, daar onder een als *Argus*, het lichaam bezaait met oogen. Deze drie figuren zyn omgeven van twee slangen. Alle deze figuren kan men niet dan by gissing verklaren, zeer waarschynelyk is 't een zinspeling op den oorsprong der menschen.

2. De God *Taurus*, *Apis* of *Serapis*, waar van de horens een werreldkloot maken, waar op men ziet *Osiris* en *Isis* in de gedaante van half mensch en half slang. *Kircher*, *Obelisc. Pampbil.* pag. 261. *Mensa Isaca Oedipi Egyptiaci*, tom. 3. pag. 78. *Apis* heeft hier geen Hermetisch kruis om den hals, maar verscheide Schryvers zeggen, zoo als ik heb aangemerkt, dat *Serapis* dit kruis om den hals hadde of op de borst.

3. Zeer kurieuse penning van Keizer *Julianus* den afvalligen, in de verzameling van *Oisilius*, *Tab.* 47. 7. penning verbeeldende *Isis*
en

DE PRINTEN.

en *Osiris*, half mensch en half slang, houdende een vaas, waar uyt een slang kruipt, verbeeldende hun zoon *Horus*.

4. Antiek by Spon, *Recherches dissert.* 31. pag. 539. verzonende *Eskulapius* en *Hygeia*; zoo als uit 't opschrift ΑΣΚΛΑΠΙΟΥ ΣΑΤΗΡΙΚΑΙ ΤΥΓΕΙΑ blykt; te weten *Eskulaap* onder de gedaante van een slang met een menschen hoofd. *Hygeia* houd in de linker hand een fakkel, en in de rechter een vaas, waar in zy aan *Eskulaap* te eeten of te drinken bied. Deze twee godheden hebben de korenmaat op het hoofd; op de wyze van de Egyptische Goden en 't is zeer waarschynlyk, gelyk Spon gist, dat dit hun *Isis* en *Serapis* waren, te weten de jonge *Isis* en *Horus* haar zoon. *Hygeia* was de Godin der gezondheid, dezelve met de *Dea Salus*, of de *Goede Godin* der Romeinen.

5. *Isis* en *Osiris* werden hier andermaal gezien met een *Latosbloem* op het hoofd, maar onder de hele gedaante van slangen, behalven *Isis*, die een vrouwe boezem heeft, waar door zy dan ook *Isis Mammola* genoemd werd. De penning staat by *Spanheim*, *Dissert.* 6. pag. 306.

6. 7. 8 en 10. Penningen der *Kretensers*, zinspelende op de *Orgia* van *Jupiter Sabazius*. Op den eersten penning zyn twee van onderen door malkander gevlochte slangen, een staande boven dezelve een *Jupiter* houdende eenen blixemstraal in de eene hand, en eene arend in de andere, met deze woorden, ΚΥΔΑΕ ΚΡΗΤΑΡΧΑΕ. De vierde penning n. 10. zynde het ruggestuk van den eersten, vertoont de korf van de *Orgia*, genoemd *Cystra*, met een ingewyde slang, *Beger*, de num. *Serpentin. Cretens.* pag. 5. De tweede n. 7. is de kurieuste, want hy vertoont te gelyk den korf van de *Orgia*, de slang en 't kind *Erycton*, gelyk *Antigonus* van *Caristie* verhaalt, dat hy door de dochters van *Cecrops* in 't mantje van *Pallas* gevonden wierd. Deze penning is van *Gordianus Pius*, geslagen te *Magnesia*, stad en kolonie der *Kretenzers* in *Asia*; zie *Spanheim*, *Dissert.* 9. p. 655. Nog een pragtiger penning van die soort vind men by *Tristan*, *Comment. Hist.* tom. 2. p. 196. ook te *Magnesia* geslagen onder *Caracalla*. Op denzelven ziet men 't mantje van de *Orgia* met een slang; of volgens *Tristan* een altaar boven een pynboom. Boven het altaar is een soort van een tafel, waarop *Erycton* of wel *Jupiter Sabazius* zit; drie gewapende *Korybanten*, den *Pyrrischen* dans dansende, bellaan 't overige van den penning, rondtom denwelken men leest ΕΠ. Μ. ΑΛΛΟΤ ΕΠΙ ΚΑΤΟΤΙΣ en op den buitensten rand; ΜΑΓΝΗΤΩΝ. 8. Penning van *Augustus*, na de gissing van *Albertus Ruberius* in *Kreta* geslagen. De *Victorie*, houdende in de eene hand eenen palmtak en in de andere éene kroon, staat op de mand van de *Orgia*, tusschen twee gekronkelde slangen. *Beger*, de num. *Serp. Cretens.* pag. 7.

9. Het ruggestuk van eenen penning van *Lucius Verus* by Spon, *Dissert.* 31. p. 525. vertoont *Eskulaap* in de gedaante van een slang met een mans hoofd. Men ziet elders andere figuren op de wyze van *Osiris* en *Eskulapius*. Men vind by *Spanheim* twee penningen te *Nicodemie* geslagen, *Dissert.* 4. pag. 216.

11. Penning van *Antoninus Pius*, *Medagliani Di Carpegna.* p. 56

*****

ver-

UYTLEGGING VAN ALLE

verbeelt Ceres of Cibele op haren wagen, getrokken door slangen, met het opschrift, ΘΕΑ ΔΗ ΜΗΤΕΡ.

XI. P L A A T, pag. 114.

1. *Figuur*, Hercules dodende een wangedrocht, half mensch en half slang, *Montfaucon, tom. 1. fig. 2. Pl. 127. pag. 210. Platin, Num. Imp. p. 206.* Men vind diegelyken penning van Hadrianus, verbeeldende eene Minerva, die een triton, of wangedrocht, half mensch en half slang verlaat.

2. Antiek uyt Spon, *Miscell. Erudis. Antiq. Sect. 3. p. 306. Tor. 1. en by Montfaucon, Tom. 1. Pl. 132. p. 218 Fig. 5.* Spon gist, dat het is Cirie met den betoverden kelk, den boom uyt den ruïn der Hesperiden, en Hercules, houdende den helhond aan den band. Alle deze figuren met elkander vergeleken, hebben mogelyk eenige betrekking tot den val der eerste menschen en tot de herstelling van 't menschelyk geslacht. Mogelyk is deze vrouw; die een doos houd, en niet eenen kelk, Pandora, de eerste van alle de Vrouwen; en de boom bewaart door eenen Draak, een zinnebeeld van den verboden boom in het aardich Parady; de draak is het zinnebeeld der slang, die Eva verleidde. Ik heb reeds gezegt; hoe Hercules temmende den Helhond, was een zinnebeeld van den zegenpralenden verwinnaar van de zonde en van de hel.

3. Zeer zonderling. A gaat uyt 't kabinet van den Koning van Frankryk, zie de Historie van de Koninglyke Akademie der Inscriptien, *Tom. 1. pag. 273.* Men ziet 'er Jupiter met zynen mantel, houdende eenen blixemstraal in de eene hand, en leunende met zynen linker voet op eene verheve rots, daar men de Geit Amalthea ziet hippelen. Minerva aan de andere kant gewapent met eenen stormhoed, gedoft met eenen langen tabbard, schynt met den vinger te wyzen, of na de slang, die voor haar voeten is, of na eenen wyngaardstam, gellingert om eenen boom, tusschen die twee Godheden staande, op denwelken men druiven ziet, en twee vogels, te klein om gekent te werden, doch naar allen schyn de *Arend*, vogel van Jupiter, en de *Uyl*, vogel van Minerva. Beneden by wyze van Exergue; ziet men twee Paarden en twee Leeuwen, en dan 't hooft van eenen Stier, 't voorhooft, vlak van voren vertonende, maar 't merkwaardigste van allen, is het Hebreuwisch opschrift, rondtom den Agaat op den schuyns gellepen kant, behelzende deze woorden, uyt het derde kap. van Genesis; *De Vrouwe zag dat die Boom goed was tot spyze, ende dat by een lust was voor de oogen.*

De Geleerde Heer Oudinet, die 't afdrukzel van dezen Agaat in den jare 1705. aan de Akademie heeft medegedeelt, schryft dat dezelve ontrent twintig jaren geleden, aan den Koning was gegeven, na dat hy een onheugbaren tyd, in een der oudste Kerken van Frankryk geweest was, daarze gehouden wierd voor een beschryving van de geschiedenis der zonde van Adam.

De Akademie staat gaarn toe, dat de steen en de Historie oud en echt zyn, maar 't schrift scheen haar toe te zyn hedendaagfch Hebreuwfch

breeuwfch, met een Kabbynfche gansch niet zuivere en flecht ge-graveerde letter, en 't zinnebeeld.

Wat hier van zy fchoon men onderftelt dat 't graveerzel niet oud is, zoo blyft 'er eenige zwarigheid over, want het zou de gene die 't Hebreuwfch heeft gefneden, Jupiter en Minerva, voor Adam en voor Eva, en een Ipenboom, met een wynftok voor den verboden boom hebben aangezien? Natuurlyker is te geloven, dat de overeenkomst tuffchen de Heidensche fabel, en de Ware Hiftorie van den oorfprong der menfchen, iemand van later tyd bewogen heeft, die plaats uyt Genesis daar by te fchryven, om die overeenkomt daar door aan te wyzen.

Ik heb daar ik van de oude namen van Minerva fpreek, getoont de overeenkomst tuffchen Minerva en de eene en de andere Ate of om beter te zeggen, tuffchen Minerva en de een en de andere Eva. By Thevet, Cosmogr is vind men eenen penning van Minerva, met den naam van AEF, den naam van Ada vind men gegeven aan Juno Urania, welke is Venus Urania, de Godin van Syrie, of Minerva. Men vind ook op een penning den naam Eva aan de zyde van een hoofd van Minerva, en op de andere kant eene Cibelee Beger, die dezen penning onder de Penelopiſche plaats fchryft, datze geflagen is te Eva, Stad in Arcadia, en mogelyk zo genaamt de de Evasmus van de Bacchanten, en hy voegt daar by: *Cum Primâ Mortalium Matre id Coincidit, quid autum haec ad Arcades 2. idem Inquit Dulodorus quod Bacchus, si Clementi Alexandrino Fides; Evam enim, per quam non Errori Modo, sed ipsi Morti via Patrefacta est, in Orgiis Invocatam, ejus verbis apud Eusebium de preparatione Evangelicâ pates.* Thesaur. Brandenburg. tom 7, pag. 443.

4 Geheimnis volle figuur van de Godheyt; zie *Mondsaucon*, tom 1. part 2. Pl. 215. p. 378. fig. 1.

5. Pallas met haar Schild; zie de *Byvoegzelen van Gronovius op de gegraveerde edele gefteenten Leonardo Agostini, eerste Plaat.*

De twaalfde Plaat betreft de Jonge Isis of vruchtbare Maagd.

XII. P L A A T, pag. 116.

De 1. *Figuur*, vertoont de jonge Isis, houdende in een soort van schildery het beeld van Horus Apollo haar zoon, met eenige zinnebeelden die op den Verlosfer slaan, gelyk we beneden in de zestiende Plaat zullen verklaren, zie ook *Kircher Oediep. tom. 3. p. 500.*

De 2. *Figuur* is zeer zonderling te vinden onder de *grote penningen van Carpegna*, pag. 70. en verbeeld dezelve Isis, den God Apis of Serapis der borst gevende. Men kan ook zeggen, dat het Coca of Proferpina is, zogende den God Taurus, dat is Bacchus in de gedaante van eenen stier.

3, 6 en 7. *Figuren* van de jonge Isis zogende haren zoon, zie wegens de eerste figuur *Spon, Dissert. 28. pag. 465.* en wegens de tweede *Beger Brandenburg tom. 2. pag. 301.* De derde is een penning van Hadrianus in den *Harpocratis van Cuperus*, pag. 51.

De 4. en 5. *Figuren* zyn twee zeer pragtige antieken in hun soort.

***** 2

Van

UYTLEGGING VAN ALLE

Van de eerste zegt Montfaucon, die ze onder de Abraxas plaatst; *tom. 2. Planche 198. pag. 366.* dat het eene Isis is, zonder daar by te voegen; dat het is de Isis van de oude Sterrekunst der Egyptenaren, der Persianen en der Indianen; 't gesternte Isis, de Krigone of de Maagd van den diefstriem; 't welk ik besluit uyt de ster op haar voorhoofd, ze heeft drie koren aren in de linkerhand, en drie anderen in een vaas voor hare voeten. Men zlet'er den naam van Iao by de Ouden, dezelve als *Yebova* by de Hebreën. Het overig naakt van deze en andere figuren, heeft men eerbaarheids-halven bekleet.

De 4. *Figuur* verbeeldt eene onderwetsche lamp, gewyd aan Diana van Ephesus, die dezelve is met de jonge Isis. De gelofstafel gevoegt by deze lamp, geeft eene veel duidelyker verklaring van het geen deze Godin van Asia betreft, en is eene der onwraakbaarste bewyzen van 't onderscheid tusschen de twee Isisers en van de vruchtbaarheid van de tweede, alhoewel maagd. Men ziet hier in eene galdery, Osiris en de oude Isis, welke ik geloof dat onze eerste ouders, Adam en Eva zyn. Osiris kent men aan de Korenmaat, en Isis de oude aan de Lotos-bloem. De jonge Isis is kenbaar aan de wassende maan op haar hoofd, waar uyt blykt datze dezelve is, die onder de zitnebeeldige figuur van Diana van Ephesus op de lamp is afgeschetst. Aan haar zyde staat haar zoon Horus. Deze vier perzonen verbeelden al 't wezentlykste van den Godsdienst. De twee eersten hebben veroorzaakt den val van 't menschelyk geslacht; de twee anderen, de wensch van alle eeuwen, zouden dien val stellen. Deze lamp staat ook by *Montfaucon; tom. 5. part. 2. Planche 169. pag. 220.*

Ik had hier nog drie fraie penningen konnen plaatzen, ten ware te laat; daar op gedacht had.

De eerste staat by Pantin, *pag. 289.* verbeeldende Cybele, Diana van Ephesus, en Apis onder de gedaante van een stier. Pantin neemt Cybele hier te onrecht voor eenen geest, die eenen stier ten offer aanbied; Cybele is door haar hoofd met torens gekroont, zeer kenbaar.

De tweede een penning van Trajaan, is by Tristan, *Comment. Hist. tom. 1. pag. 409.* te zien verbeeldende eene naakte Dictynna, leunende tegen een rots, houdende een kind in hare armen, en aan haar zyde twee gewapende Korybanten, boven aan de naam DICTYNNA, geheel uyt Dictynna, was A de Diana der Kretenzers; de fabel gewaagt 't van Dictynna altoos als van eene maagd. De Penning toont, dat ze dezelve is als de Rhea of Moeder der Goden by de Kretenzers, gelyk te zien is uyt eenen penning van Decius by Seguin, *Select. Num. Imp. pag. 188.* Blykt dan dat de Rhea der Kretenzers niet is de oude Cybele, maar de jonge, die te gelyk en Maagd en vruchtbaar was; en dat dien volgens de Jupiter van de Orgia der Kretenzers, zoon van eene Maagd zynde, genoegzaam is een voorbeeld van den Verlosser.

De derde penning is van Julia Soaemias, Moeder van Elagabalus. by Tristan, *Tom. 2. pag. 363.* Venus Urania, die altyd maagd is volgens de ouden, werd hier vertoont met haren zoon, datze ees aardkloot, met een figuur van een zoon daar boven aanbied.

DE PRINTEN;

XIII. PLAAT, *bestaat in twee onderwerpen, pag. 123.*

Het eerste stelt ons voor oogen het denkbeeld der Ouden en der Indianen van beide de Indien, van de Eclipsen, en hunne Godsdienslige plechtigheden in deze gelegenheden.

Het tweede is ontleent uyt de Openbaringe Joannis; De overeenkomst tusschen dit en 't eerste onderwerp, wert op zyn plaats in 't werk verklaart

XIV. PLAAT, *bestaat insgelyks in twee onderwerpen, pag. 147.*

Het eerste vertoont de proeven die een Kapitein moet doen by de Karaïbers, en het tweede de proeven van een Hooft of Kapitein, die in 'het boek verklaart worden.

XV. P L A A T, pag. 169.

Vertoont de laatste inwyng van een Karaïbisch Priester.

De twee volgende Platen raken het zinnebeeld van 't kruis by de Ouden, voor Christus tyd.

XVI. P L A A T, pag. 210.

1. Deze hele eerste ry vertoont de verscheide figuren van kruisen, die op de Grafnaalden gevonden worden, behalven het tweede dat een Chineesch karakter is, het getal van tien betekende, zie Kircher *Obelisc. Pamp. pag. 306.*

2. Vier figuren van Egyptische Godheden, houdende het kruis in de hand, ontleent uyt de tafel van Isis, by Kircher *Oedip. tom. 3. pag. 78.*

3. Zonderlinge Egyptische oudheid by Paul Lucas, *tom. 2. Liv. 4. pag. 130.* Horus Apollo is gezeten, houdende een winkelhaak en een Wichelstok; Isis staat achter hem, houdende het Hermetisch kruis in de rechterhand; voor hen staat een Egiptenaar, die hun schynt aan te bidden. Boven ziet men een zinnebeeld van de Godheid, te weten eene gewikkelde ronde bol, omgeven van een slang, met twee qualyk gevormde hoofden, dicht daar by ziet men twee wel uytgedrukte kruizen.

4. Beeldsprakige hant uyt het Kabinet van sint Geneveva; men vindze ook by Frederik Adolf Lampe, *de Cymbalis Veter. pag. 150.* dewelke beweert dat het Trommels zyn, waar van 't hantvat een zeer volkomen kruis vertoont.

5. Egiptisch Priester houdende het kruis; zie *la Chauffe, Munsf. Rom. Seif. Tab. 36.*

6. Hermetisch of Iliatich kruis, na de mening van Kircherus; *Oedip. tom. 2. part 2 pag. 24.* verklaart.

XVII. P L A A T, pag. 212.

1. Horus Apollo met zyne beeldsprakige zinnebeelden, welke

***** 3

zyn

UYTLEGGING VAN ALLE

zyn een lang kruis, boven op met een Spervershoofd, zinnebeeld van de Godheid, nezens den winkelhaak, zinnebeeld van de Koninglyke Hoogheid en van de rechtmatigheid, en met den wichelstok, zinnebeeld van 't Priesterschap; zie de tafel van Isis.

2. Egyptisch Priester houdende een altaar, uyt de *gegraveerde stenen van Leonard Agostini, van de uytgave van Gronovius, Pl. 39.*

3. Tafel van 't zelve altaar, in 't groot, door dien zelven Schryver, plaat 38. men ziet 'er geschenken die geoffert werden, te weten een mande met opgestapelde vruchten of broden, in 't midden twee korenschoven, de een tegen de andere leunende, twee tuytlessen met eenig vocht, en een kruis daar boven, beneden ziet men een kleine kom met een handvat.

4. Twee altaren genomen uyt de lyst van de tafel van Isis, verbeedende twee offer-vazen, met een kruis daar boven. Het vocht loopt uyt het eerste in twee Nyl-vazen; een Egyptenaar met een been geknielt, houd eenen Nyl-keik, als om dit vocht te vangen, of uyt te gieten. De tweede Vaas staat even als ter vereering of aanbidding, tusschen twee bloem-bossen ten toon.

5. Een *Vestaal* mer een snoer van kostbare stenen, waaraan een penning hangt, daar de stenen by wyze van een kruis geschikt zyn. Dit stuk vind men by Lipsius, *tom. 3. de Vesta & Vest pag. 621.* Daar is niets van overig, als eenige voetstappen van stenen van de snoer, de *Vestaal* was zonder hoofd, doch de plaatnyder heeft haar een hoof van zyn maakzel gegeven.

6. *Figuur van Jupiter-Ammon*, in de gedaante van een ram, met een slang op het hoofd, en een Hermetisch kruis aan den hals, van fazoen als een T. Spon, in *Misc. Erud. Ant. Sect. 9. pag. 306. Tab. 8.*

7. Canopus op een Griffioen, houdende zyn poot op een schild, waar op een kruis staat. *Gemme di Leonardo Agostino, Tab. 105.*

8. *Ptolemeus Dionysus* in de gedaante van eenen Bacchus, de piek als een kruis. Foy Vaillant *de Num. Ptolom. p. 146.* by den zelve vind men *pag. 162.* eenen diergelyken penning van den zelve vorst, hoewel veel kleinder.

9. *Bacchante*, uyt eene lykbus by Spon, *Misc. Erud. Ant. Sect. 2. tom. 1. pag. 29.* hout ende in de rechterhand eenen penning daar een Hermetisch kruis op staat.

10. 11. 12. 13. Figuren van *Astarta*, Godin van Syrie, met een lang kruis in de hand. De penning n. 10. is van Elogabus met de woorden: *Colonia Aurelia Pia Metropolis Sidoniorum*; De Godin overentstaande in eenen tempel met vier zuilen, houdende een lang kruis in de hand, aan welkers voet een man is in 't klein, en aan de linker zyde een zuil met eene Victorie daar op, hebbende in de linkerhand eenen Palmtak, en in de rechter eene koorn, die ze de Godin op zet. In de Exergue is een altaar en schilpwerk, qualyk gevormt wegens de genen die Tyrus en Sidon vermaard hebben gemaakt door den handel in purper geverfde wol. Vaillant, *Num. Imper. tom. 2. 126.* De penning n. 4. is van Julia Mammæe, met het opschrift: *Nervie Trajanae Alexandrinae.* Dezelve is geslagen te Bostre in Arabie, gelyk uyt de Exergue blykt. *Astarta*

staat

staat hier in eenen Tempel, op dezelve wyze als op den voorgaanden penning; houdende in de eene hand een groot kruis, en in de andere eenen horen des overvloeds. Voor hare voeten zyn twee Centauren, blazende op twee kinkhorens, gelykende na die der Tritons. Vaillant, *tom. 2. pag. 187.* De penning, n. 13 is van Salonia, met het opschrift: *Colonia Julia Augusta Felix*, zynde gelyk uyt de Exergue blykt, te Berite gellagen. Astarta werd hier vertoont als eene vrouw op den voorsteven van een schip staande, haren tabbaard met de eene hand ophoudende, en in de andere heeftze een lang kruis. Eene Victorie houd een kroon boven haar hoofd. Deze penning door den plaatsnyder niet volke ien getroffen, is beter te zien by Vaillant, *Tom. 2. pag. 353.*

De penning n. 12. iste merkwaardiger, wyl ze lang voor Christus tyd gellagen is, gelyk uit het Grieksch opschrift blykt. Astarta staat hier in een galei. Uit haar rechte hand loopt een douw, zinnebeeld van de weldaden, die ze over de menschen uitbreid; in hare linker hand, die ze op den rug houd, heeft ze een lang kruis met appeltjes, zeer wel uitgedrukt. Deze penning is van Alexander, tweede Koning van Syrie, en te vinden by Besger, *Thes. Brand. tom. 2. p. 24.* Vaillant heeft in zyne *Geschiedenis der Koningen van Syrie*, twee diergelyke penningen, van Demetrius den tweden. Op den eersten *p. 272.* staat *Astarta*, met de korenmaat op het hoofd, overent, uitstreckende haar rechterhand, en ondersteunende met de linker een lang kruis. Men leeft hier op de rechte zyde ΕΑ. ΔΗ. dat is, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. De tweede, *p. 278.* vertoont de godin blootshoofds, staande in een galei, den rechter arm uytgestrekt, en houdende in de linkerhand, die ze op den rug heeft een kruis. Achter haar ziet men eenige Scytische of Fenicische Karacters.

14. Penning van Augustus, vertonende de muts van den Opper-Priester, van de Godin der Sidoniërs met een Sympulum, te Accis gellagen. De vier letters C. J. G. A. betekenen *Colonia Julia Gemella Accitana*. Vaillant, *tom. 2. pag. 2.* Daar zyn nog andere diergelyke penningen met verscheide opschriften.

Ik moet nog zeggen dat 'er by Tristan, *tom. 2. 338.* een penning is van Heliogabalus, verbeeldende de jonge Isis, of zoo Tristan zegt, de Godin van Syrie, in de eene hand houdende een ratel, en in de andere een Isis kruis, by Kircher *Ansata* genoemd. De Schryver merkt aan, dat dit kiuis, en de cerkel, die het omvat, is het sierreken van de planeet van Venus, welke is de derde plaats, aan de vruchtbare maagd in den hemel toegelegd, waar uyt blykt, dat Venus Urania en de Godin van Syrie een en dezelve Godheid zyn. De Schryver meent met Marfilius Ficin, dat het kruis zinspeelt op de verborgentheid van onze verlossing.

Ik had hier ook eenige Romeinse Standaarten konnen laten graveren, aan welker toppunt men zeer volkome kruizen ziet, gelyk Tertullianus den Heidenen; vyanden van 't kruis, tegenwerpt.

Dans

UYTLEGGING VAN ALLE

XVIII. P L A A T, pag. 256.

Dans der Irokoizen, genaamt *Te-Jennonniakoua* en de *Aibonrent*, op die zelve blad-zyde en de volgende verklaart.

XIX. P L A A T, pag. 281.

1. Huwelyks-plegtigheden. Twee vrouwen brengende het huwelyks-hout in de hut van den man 2. Eene vrouw, die door het Dorp wandelt, dragende haar kind in een wieg op den rug.

UITLEGGING

VAN ALLE DE

PRENTVERBEELDINGEN

Die in 't tweede Deel voor komen.

XX. P L A A T, pag. 309.

DEze Plaat vertoont de kleding en opschik der eerste menschen; ook 't geen aanleiding gegeven heeft tot 't verciereu van Saters 't zinnebeeldig denkbeeld van de horens der dieren enz. De middelste der drie eerste figuren verbeelt eene Isis, gehult met de huid van eenen stier, met horens en oren. Cuperus, in *Harpoerate*, p. 109. Aan hare zyden zyn 1. een Jupiter Ammon, en 3. Een Lyfimachus met horens op het hoofd, als of ze daaraan gegroeit waren. La Chauffe, *Mus. Rom. Sec. primâ Tab. 4 & 19*. De figuren van de tweede ry zyn twee Saters, 5. Zodanig als de antieken verbeelden; 4. Een oud Duitscher volgens Cesar, en 5. een Amerikaan, zodanig als die beyde gewoon zyn zich ten oorlog uyt te rusten. De figuren van de derde ry vertonen een vervolg van denkbelden der eerste tyden in de Helm-cieraden der Hertogen van Bretagne. 7. Vulson de la Colombiere, *Theatre d'Honneur*, Tom. 1. pag. 49. en van een oud Vlaamsch geslacht. 8. *Recherche des Antiquités, & Noblesse de Flandres de l'Épinoy*, pag. 312. li. 1. De penning in 't midden verbeelt eenen Prins uyt den huize van Vrankryk, vechtende in een Tournoi tegen eenen Hertog van Bretagne, beide hebben ze den stormhoed boven den helm.

XXI. P L A A T, pag. 313.

Men ziet hier eene afschetsing van de kleding en opschik der Wilden. 1. 2. Figuren van Wilden, zynde Irokoizen en Huronen, zoo als ze hedendaagch gaan, Man en Vrouw. 3. 4. Zoo als ze oudtyds gekleet zyn geweest. 5. Snoer der Ouden, waaraan hangt het geen, dat men by de Romeinen *Bulla* noemde. 6. Snoer der Wilden, waaraan gehecht is een groot stuk porcelein, overeenkomstig met de *Bulla* der Romeinen. 7. Halsnoer der Ouden, overeenkomstig met die, welke de Wilden dragen, en die schynt van dezelve stoffe geweest te zyn, Montfaucon, *Antiq. Expl. tom. Pl. 157. pag. 268*. 8. Armbant van porceleyn, by wyze van kleine buizen. 9. Caracolis der Karaïbers, of Zuidelyke Wilden. 10. Tabak zak der Noordelyke Wilden. 10. en 11. De twee delen der brozen, welke de vrouwen der Karaïbers van de Vooreylanden, boven en onder de kuiten dragen ten teken van hare oprechtheid en vryheid.

*****

XXII

UITLEGGING VAN ALLE

XXII. P L A A T, pag. 310.

Vertoont de prik en beeldsprakige schilderingen. 1. Oude Pictus. 2. Een bechilderde Wilde, overeenkomstig met den Pictus, in 't eerste figuur vertoont. Tusschen deze twee personadien is een Wilde van Noord-Amerika. 3. Graverende zyn afbeeldt op eenen boom en schryvende op zyne wyde het een door dit soort van gedenkstuk wil te kennen geven. Beneden zyn uitgedrukt de schilderingen waar van ieder soort een letter kan verstreken. De eerste behelst, dat de Wilde genaamt de twee veren, a. b. van de natie van de kraanvogel, c. en van 't geslacht van den Wilden Os, d. verzelt van vyftien krygsknechten, h. eenen krygsgevangen heeft gemaakt, f. en drie haarfchedels verovert, g. in den zesden tocht die hy gedaan heeft, om ten oorlog te trekken, k. en in den vierden, waar in hy de party gecommandeert heeft, i. In de tweede werd gezegt, dat de Wilde genaamt de twee pylen, a. b. van de natie het hert, c. van 't geslacht van den Wolf, d. in gezantschap gegaan is, brengende den kalumet van vrede aan de natie van den Beer, verzelt van dertig personen, h. In de een en de andere figuur, werd de Wilde niet alleen afgeschetst door zyne beeldsprakige gedaante, maar is ook in zyn geheel gechildert, in de eerste met zyne wapenich, e. en in de tweede met den kalumet en de Schildpad, f.

XXIII. P L A A T, pag. 310.

Verbeelt twee huishoudingen der Wilden van Zuid en Noord-Amerika. De Hut der eerste is een boere stulp in de gedaante van een karbet, waar van men maar de helft ziet; een karibber legt daar in zyn hangmat, waar onder een klein vuur brand. Van vyf Karabische Vrouwen, schraapt de eene maniok, de andere maakt dertzelve plat, de derde laat het meel van den maniok lopen door een zeef, de vierde maakt het kassaubrood, en de vyfde brengt hout, om onder den pot te stoken. Daar tegen over staat een ope hut der Irokoizen, daar men een vrouw de Sagamita ziet klaar maken, en een kind, een visch en een Indische korenaar braden. Buiten de Hut zyn drie vrouwen; de eerste stampt het Indisch koren in een houtte vyzel, de tweede maalt 't graan tusschen twee stenen, een korrel tefens, en de derde maakt eenen zak, om het meel daar in te doen. Beneden ziet men eenige aren van Indiaansch koren, de plant van den maniok en een patata-wortel. Aan het ander end staat een pers, om het zap uit den maniok te persen, 't welk men ook uitdrukt met iets, waar van men de gedaante ziet hangen aan een der einden van den karbet.

XXIV. P L A A T, pag. 355.

Het eerste deel van deze plaat verbeelt de algemene raadvogering der Fibridanen, en de proef der krygsknechten, bequaam om den veldtocht te doen; het opperhoofd, gezeten op zynen troon,

troon, in 't midden van de ouderlingen, edelen en priesters, die daar schynen onderscheiden, door hun mantels. Een man overendslaande doet eene aanspraak, en brengt vervolgens aan elk den kallina-keik, dien hy moet utdrinken. Aan de eene zyde maken de vrouwen de kallina gereed, en aan de andere zyde ziet men eenen dezer karels in vrouwegewaad, 't welk ik gezegt heb, overeen te komen met de priesters van Cibeles of van Venus Urania, en welke de Europeanen *Hermaphroditen* genoemd hebben, naar 't schynt, om dat ze waren mannen in der daad, doch vrouwen in hun bediening en kleding. Herodotus noemt in 't vierde boek *Hermaphroditen* zekere mannen onder de oude Scyten, welke men E-nareën noemde, die als vrouwen gekleed en tot den dienst van Venus Urania gewyd, van haar een zekere konst van waarzeggerij hadden ontvangen; deze mannen komen zeer met dit slag Amerikanen overeen. Het tweede deel van de plaat vertoont de wyze van de Chica, Ouicou of Caouin te maken en die te drinken, 't welk de Franschen wynmaken gedoopt hebben. De waarzeggers zyn hier insgelyks aan hun mantels te kennen.

XXV. P L A A T, pag. 366.

Het eerste gedeelte van deze plaat is een godsdienstige dans der Virginianen; zie 't verhaal van Smith, en anderen over Virginie. Het tweede is eene vertoning van een gedeelte van den dans der Brazilianen, volgens Lery, by ons aangehaalt.

XXVI. P L A A T, pag. 374.

Wyze om den zuiker te maken. De vrouwen bezig, met de vaten te halen, die reeds vol water zyn, dat uit de bomen loopt, brengen dat water, en gieten het in ketels, die men over het vuur ziet en op denwelken eene vrouw past, terwyl eene andere die daarby zit, met de handen dit dik geworde water kneedt, dat hard genoeg is, om zuiker-bröden van te maken. Verder ziet men de velden, gelyk ze ten einde van den winter zyn, en de vrouwen arbeiden, om dezelve de eerste gedaante te geven, en hun Indiaanisch koor te zaien.

XXVII. P L A A T, pag. 374.

Deze plaat vertoont boven eenen ouden Markoman, geheel met tenen gewapent, zeer gelykende na eenen Wilden, meê van 't hoofd tot de voeten met hout en schorzen gedoft. De Markoman is volgens Cesar, zie de nieuwe Engelsche druk van de *Commentar.* p. 36. De Wildeman is volgens Champlain, *Reizen 1632 p. 291.* Tusschen deze twee perzonadien is het oorlogs-ryске, overeenkomende met de zinnebeelden van de Oudheid, welke men *Tessera* noemde, waarvan ik eenige figuren heb medegedeelt. Het eerste is een zinnebeeld der Christenen; zie *Cabinet de sainte Genevieve pag. 1. fig. 6.* En voort La Chausse, *Mus. Rom. sect. 5. Tab. 8.* De gedenkpenning om laag, vertoont eene vrouw, houdende in

***** 2

eend

ude Pictus.
in 't eerste
en Wilde
op eenen
soort van
gedrukt de
ekken. De
a. b. van
en Wilden
rysgewan-
den zelden
c. en in den
h. de tweede
b. van de
gezantschap
atie van den
e andere fi-
beeldsprac-
in de eerste
met en de

en Noord-
de gedaante
en Karaber
brand. Van
de andere
den maniok
od, en de
tegen over
de Sagamita
he korenaar
e stamt het
an tusschen
eeën zak,
ge aren van
tata-wortel.
n maniok re
men de ge-

raadverga-
bequaam
op zynen
troon,

UYTLEGGING VAN ALLE

ene hand een van deze zinnebeelden, en in de andere eenen ho-
ren des overvloeds met het opschrift: LIBERALITAS AUG.
Dezelve is van Balbinus. Deze zinnebeelden werden op verschei-
de andere penningen van keizers gevonden. Het tweede onderwerp
is een party krygshrechten, in gelederen uit hun dorp trekkende.
De voornaamste is aan 't hoofd, zingende het doodlied.

De twee volgende platen raken de vaart der Amerikanen.

XXVIII. P L A A T, pag. 400.

In de eerste verdeling van deze plaat is een hand der Eskimen-
zers, boven de kano ziet men eenige Egyptische antiëken en daar-
onder papiere schuifjes, op dezelve wyze als die van schorzen,
waarvan de Wilden zich bedienen; zie Montfaucon, *Ant. Ex-
pliq. Tom. 2. Planche 142. pag. 150.* In de tweede verdeling ziet
men een vlot van droge kouwverden, ledig gemaakt en tes dege
toegesloopt, en daar onder een Peruviaan.

XXIX. P L A A T, pag. 409.

Sprongen, Watervallen, storting van rivieren uyt de hoogten.
In 't verschieft vertoont zich een waterval, welkers ongemene
hoogte dezelve onvaarbaar maakt. De Wilden genoodzaakt, de
rivier ver boven den val te verlaten, dragen hun kanoos en gereet-
schappen, om dezelve beneden de storting weder op de rivier
te brengen. De rivier in een effen vlak bed, loopt heel stil verby
een Dorp, by 't welk men op een uytstekende punt twee Wilden
ziet, die aan een prauw arbeiden. Twee kanoos van 't maakzel
der Abenakezen en een ander van de Outaoudaks. Beneden is een
snel lopende stroom, dien men kan overspringen. Twee Wilden
zakken denzelven af, en twee anderen varen dien op, langs den
wal en grond slepende.

XXX. P L A A T, pag. 411.

Tochten over sneeuw en winter-legeringen. De Wilden komen
hier voor, als dragende hun equipage op berrien, en andere de-
zelve op hun sleden achter na slepende. Anderen op de zamel-
plaats gekomen, rechten de hur op. Zommigen hangen eenen ketel
over het vuur, hakken hout, en maken vuur op hunne wyze door
wryven of boren. Om hoog ziet men de raket.

XXXI. P L A A T, pag. 425.

Beleg van een Schans of Dorp, met pallissaden bezet, volgens
de manier der Wilden.

XXXII. P L A A T, pag. 429.

't Voeren van krygs-gevangenen en hun intrede in het Dorp.
Het eerste onderwerp vertoont de wyze, van de Slaven aan elkan-
der

DE PRINTEN

der te binden, en ze gedurende den nacht te bewaren; ter zyde siet men een krygsmann, die het haar bereid, op dezelve wyze gelyk ze gewoon zyn de Indianen te bereiden. Hier tweede onderwerp vertoont de Slaven bloot gestelt aan 't quass enchauf, dat men hen doet op hun komst in de Dorpen van hun overwinnaars of derzelver bondgenoten. De marsch begint met die van de party der overwinnaars, welke de hairlokken dragen, en deze werden gevolgt van drie gevangenen, met den Schilpad in de hand, en den stok; verciert met zwaanenvèren. De Dorpelingen in twee ryen geschaart, en met stokken gewapent, staan gereed, om hen wel s'ontfangen.

XXXIII. P L A A T, pag. 445.

Doodstraffe. 1. De Slaven van Noord-Amerika. 2. Doodstraffe der Slaven van Zuid-Amerika, bestaande in drie verscheide bedryven. Aan de eene kant beschilderen de vrouwen den slaaf; aan de andere verciieren ze den knods; waer mede hy gebolt staat te werden; en in 't midden werd vertoont de wyze, waar op hy ter dood gebagt werd.

XXXIV. P L A A T, pag. 455.

Deze plaat betreft de gezelschappen en den Koophandel der Wilden van Noord-Amerika. In het eerste onderwerp verschiend een Wilde in den raad, sprekende door zyne porcelaine snoeren. De snoer, dien hy in de hand houdt, is betekend groter verbeelt. Het tweede onderwerp is een vertoning van den kalinet-dans. In 't midden op een mat, zyn de Manitou of de Geest, ter eere van denwelken de dans geschied; 't is een slang; en de wapenen, met dewelke men moet vechten. De toekykers en de speelluiden maken eenen ronden kring, waarin men de twee vechters ziet.

XXXV. P L A A T, pag. 469.

Spellen met bikkels of met den Astragaal. Het eerste spelen de vrouwen, en het tweede de mannen, op de wyze, als ik verklaard heb.

XXXVI. P L A A T, pag. 477.

Kolffspellen en andere oefeningen. Het eerste is kolven, en het tweede is een spel, dat ik elders beschreven heb. In 't verciert ziet men eenige Wilden, die zich in 't boogschieten na een wit oefenen.

XXXVII. P L A A T, pag. 495.

Een zieke Jongler en een ten toon gestelt lyk. 1. De zieke onder de handen van twee priesters, werd langzaam geleid over een groot vuur van gevonkte kolen, terwyl het choor bezig is, eenent

***** 3

gods:

UYTLEGGING VAN ALLE

godsdiensigen dans te doen, boven denwelken men ziet de hut van de wichelary of jonglery, welke ik gezegt heb overeen te komen met den Delphischen Drievoet. 2. Het lyk ter begravinge klaar gemaakt, is overent op eene verheve plaats. De menschen in de hut vergadert om hem te bewenen, schynen te luisteren na de lofrede, welke een der Ouden of voornaamsten staande uitspreekt.

XXXVIII. P L A A T, pag. 505.

Dood der overgegevenen aan het opperhoofd, of aan de vrouw, hopst van de Natie der Natchez te Louisiana. De tempel gansch open, laat op den grond bloot zien de lichamen der hoofden, die hier bewaart werden. De geen aan den welken men de laatste eer bewyft, legt ten toon op een der stenen, aan den ingang van dien tempel. Twee Choren in den buik van den tempel-vertoot, doen eenen Godsdiensigen dans; terwyl men de genen wurgt, die den overleden gezelschap zullen houden, en hem in de andere werelt moeten oppassen.

XXXIX. P L A A T, pag. 505.

Lykstaatzien by de Irokoizen. Het lyk overent gerecht op de rosbaar, waar op het is gedragen, is by de kuil, die twee karals graven. Ter zyde legt al zyn rykdom, die men met hem zal begraven. De Ceremonie-meester verschynt vervolgens, houdende in beide zyne handen de stokken, met dewelke de Mannen en Vrouwen zullen schermen, die de staatzie moeten vereeren met een gevecht, waar na de prys aan de overwinnaars werd uytgedeelt.

XL. P L A A T, pag. 509.

Lykstaatzien over de genen, die van koude in de sneeuw gestorven, of by ongeluk verdronken zyn.

XLI. P L A A T, pag. 527.

Algemeen feest der doden by de Huronnen en by de Irokoizen. De beschryving is daarvan zoo omstandig gedaan, dat het nodeloos zou zyn, daarvan eene nieuwe verklaring mede te delen.

E

de hut van
te komen
ge klaar ge-
en in de hut
na de losre-
spreekt.

de vrouw,
mpel gansch
soofden, die
le laatste eer
ng van dien
toont, doen
rgt, die den
ndere werelt

gerecht op de
e twee karls
t hem zal be-
ns, houdende
e Mannen en
vereeren met
rd uitgedeelt.

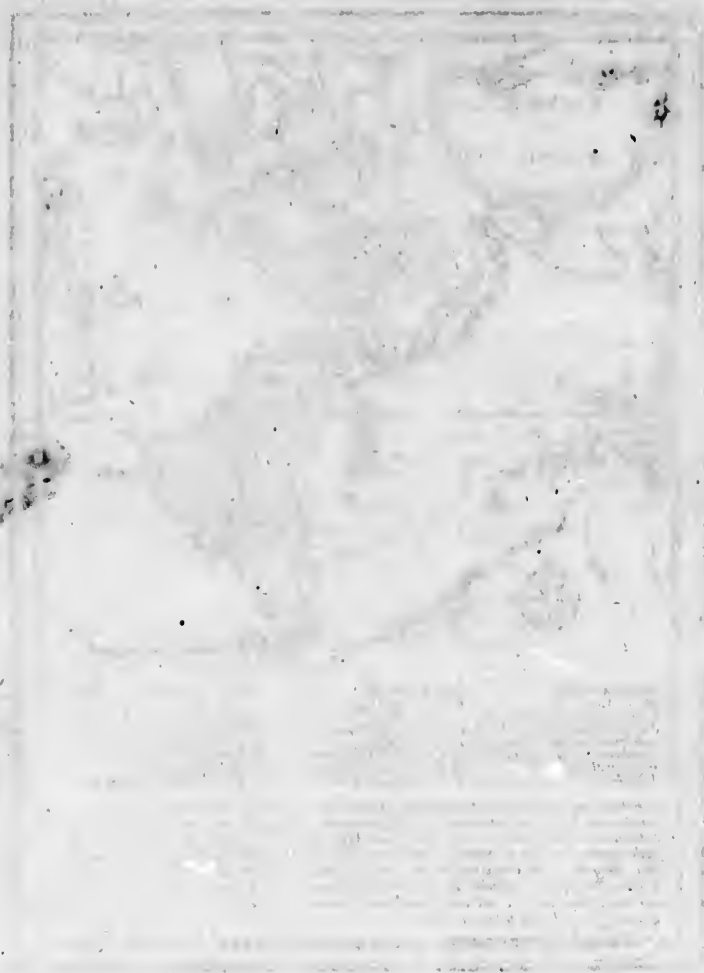
e sneeuw ge-

de Irokoizen.
het nodeloos
elen.

1793
1794
1795
1796

ZEDEN

ft

zo

No

ke

zo

di

w

N

V

ni

ge

als

ba

zu

G

K

de

ik

ee

Ec

de

Z E D E N D E R AMERICANEN.

Oogmerk en Schets van het Werk.

E E R S T E H O O F T S T U K .

Eder meer als twee Eeuwen dat Amerika ontdekt is geweest, en dat de meeste Zee-machten van Europa daar talryke Volkplantingen na toe gezonden hebben, hebben veel Reizigers ons den Aart en en de Zeden der Amerikanen afgeschildert, en verscheide Geleerden hebben zich met vlyt toegelegd om in de duisternissen der Oudheid de voetstappen van den Oorsprong dezer Volkeren te zoeken.

Maar wat naauwkeurigheid wy ook in de Reizigers vooronderstellen, die hun aantekeningen daar over in 't licht gegeven hebben, zou het hard zyn dat zy alles ingezamelt hadden, en dat men geen Nalezing na hen zou kunnen doen; Men heeft in gevolg van tyden kennissen gekregen, die zy niet hadden en niet konden hebben; zo dat men, zonder hen te verongelyken, ondernemen kan over dit ontwerp te arbeiden, en zich vleyen van iets omstandigers en wetenswaardigers te zeggen, en dat zelfs de bevalligheid heeft van Nieuw te zyn.

Wat de Geleerden aangaat die deze stof verhandelt hebben, hun Vertogen niet als op onvolmaakte en ter loops geschreven Aanteekeningen gemaakt zynde, konden niet als gebreklyk zyn; hun gissingen zyn zo los en onzeker, dat zy meer twyffelingen doen ontstaan als zy 'er ophelderden; en de overeenkomst die zy tusschen de Barbaarsche Talen en de geleerde, die hun bekend zyn, vinden, is op zulke verminkte Woorden gegrond, dat men 'er niet als valsche Gevolgen uithalen kan.

Geduurende vyf jaren die ik in een Zending by de Wilden van Kanada heb doorgebracht, heb ik my in den grond van den Aard en de gewoontens dezer Volkeren willen onderrechten. en voor al heb ik daar myn voordeel gedaan met de ontdekkingen en kennissen van een Oud Jezuits zendeling, Pater Juliaan Garnier * genaamt, die
A zich

* Pater Juliaan Garnier, een Jezuits zendeling van Kanada, is broeder van den Eerwaardigen Vader Dom Juliaan Garnier, Benediktynër Monnik, bekend door de werken die hy in 't licht gegeven heeft.

Vele reizigers hebben ons den aart en zeden der Amerikanen afgeschildert.

Maar zy hebben noch veel voor een naauwkeurig onderzoeker over gelaten.

Wat 'er van de Geleerden die deze stof verhandelt hebben voor oordeel te vellen is.

De Schryver is vyf jaer zending by de Wilden in Kanada geweest.

Heeft alles nauwkeurig zelf onderzocht.

En voor 't overige met de ontdekkingen van een oud Jesuit die daar 60 jaer gewoont had zyn voordeel gedaan.

De Algonquynsche spraak is de uitgestrekteste van Noorder Amerika.

De Schryver vergenoegt zich niet met de gewoontens en oefeningen der Wilden te kennen maar vergelykt die

zich van zyn Proefjaren af aan de Zendingen hebbende toegewyd, daar meer als zestig jaer verlieten heeft, en voortgaat zyn overigen leestyd daar in de oefeningen van een heiligen yver en een zeer strenge levenswys door te brengen. Hy heeft de Algonquynsche spraak, die de uitgestrekteste van Noorder Amerika is, wel genoeg verstaan: maar voor al bezit hy in volmaaktheid de Huronsche en de Vyf Taalbulgingen der Irokoizen onder welke hy byna altyd geleest heeft; 't is, zeg ik, in den omgang met dezen deugtzamen Zending, met wien ik een naauwe Verbitenis gemaakt had, dat ik byna alles geput heb, 't geen ik hier van de Wilden te zeggen heb.

Ik heb ook de Verhalen gelezen die in verscheide tyden door verscheide schryvers in 't licht gegeven zyn, en in 't byzonder door de Zendingen, die deze zendingen door hun Apostolischen Arbeid hebben geheiligd, waar van zommige zelfs gelukkig genoeg geweest zyn om hun bloed in de wrede pynen te vergieten, die de Barbaren hen hebben doen lyden, tot wier Zaligmaking zy zich opgeoffert hadden.

Ik heb my niet vergenoegt met den inborst der Wilden te kennen, en hun Gewoontens en oefeningen te leren; ik heb in deze oefeningen en gewoontens voetschappen van de verasgelegenste Oudheid gezocht; ik heb met vlyt die onder de Oudste Schryvers gelezen, die van de zeden, de Wetten en de Gebruiken der Volkeren gehandelt hebben, waar van zy enige kennis hadden; ik heb deze zeden de eene met de andere vergeleken, en ik beken dat zo de Oude Schryvers my licht gegeven hebben, om enige gelukkige gissingen aangaande de Wilden te gronden, de Gewoontens der Wilden my licht gegeven hebben om verscheide zaken in de Oude Schryvers gemaklyker te verstaan en uit te leggen. Misschien dat ik, myn gedachten in 't licht gevende aan die gene die in 't lezen dezer Schryvers bedreven zyn enige openingen geef, die zy zullen kunnen doorgronden: misschien ook zal ik gelukkig genoeg geweest zyn om enige Aders van een Myn te ontdekken, die onder hun handen ryk zal worden. Ik wensch dat zy zich boven my verheffende noch verder mogen zien, en dat zy een nette gedaante en een juiste uitgestrektheid aan vele zaken willen geven, die ik maar ter loops aanroer. Zommige myner gissingen zullen gebrekig in zich zelven schynen, maar misschien dat zy te zamen verenigt zynde, een geheel zullen uitmaken, wiens delen elkander zullen ondersteunen, door de aanschakeling die zy met elkander hebben.

TWEDE HOOFSTUK.

DE kennis der Zeden en Gewoontens van verscheide Volkeren heeft iets zo nut en zo gewichtig in zich, dat Homerus geoordeelt heeft daar het ontwerp van een Geheel Gedicht van te moeten maken. Deszelfs oogmerk is de Wysheid van zyn Held Ulysses te doen kennen, die na het beleg van Troje zich zonder ophouden door Neptunus wrok van zyn Vaderland Ithaka verwydert ziende, zich bedient van de Verscheide dolingen van zyn Schepstochten, om zich van de Zeden der Volkeren te erkondigen, daar de opge-ruide

ruide Winden hem dwingen aan te landen, en om van ieder wat 'er goeds en loflyks in is te behouden.

In der daad de Reyzigers die Verhalen in 't licht geven, en die gene die ze graag lezen moeten zich geen blote nieuwsgierigheid en dorre kennis voorstellen. Men moet de zeden niet doorknuffelen als om de zeden te schikken, en overal word 'er iets gevonden daar men voordeel uit hale kan.

De Yver van Godsdienst die een zendeling verplicht om over zee te trekken moet hem ook tot een beweegreden dienen en zyn pen bestieren, wanneer hy op zyn ledige Uren arbeid om de Ontdekkingen die hy gedaan heeft, en de kennissen die hy verkregen heeft, in 't licht te geven. Dit is het einde van een Evangelisch Arbeyder, en dit is het ook waar toe ik al myn Vlyt en Arbeyd gepoogt heb te richten.

Ik heb met het uiterste ongenoege in de meeste Verhalen gezien, dat die gene die van de zeden der Woeste Volkeren geschreven hebben, ons dezelve hebben afgeschildert als luiden, die geen gevoelen ter Wereld van Godsdienst hadden, geen kennis van de Godheid, geen Voorwerp dat zy enige Eer bewezen; als luiden die noch Wetten noch uiterlyke beschaaftheid hadden, noch gedaante van Regering; met een woord als luiden die byna niets van een Mensch hadden als de gedaante. Dit is een Misflag die de zendingen zelfs en vrome luiden begaan hebben, die van de eene kant al te haastig zaken geschreven hebben, die zy niet genoeg verstonen, en die van de andere kant de moeyelyke vervolgen niet voorzagen, die men niet een gevoelen kon trekken, dat den Godsdienst zo weinig begunstigde. Want schoon deze Schryvers zich zelven in hun Werken tegen gesproken hebben, en dat zy, terzelfder tyd dat zy zeggen dat deze Barbaren noch Godsdienst hebben, noch Godheid die zy aanbidden, ook zaken zeggen die een Godheid en een geschikten dienst veronderstellen, gelyk de H. Bayle zelfs aangemerkt heeft; spruit daar niet te min uit, dat men ten eersten door deze eerste Voorstelling vooringenomen word, en dat men zich gewent om zich een denkbeeld van deze Wilde en Woeste Menschen te maken, dat weinig onderscheyd tusschen hen en de beesten maakt.

Nu wat drangreden verschaft men hier door den Ongodisten niet: Een van de krachtigste bewyzen die wy tegen hen hebben van de Nootzakelykheid en het Wezen van een Godsdienst, is de eendrachtige zamenstemming van alle Volkeren, om een Opperste Wezen te erkennen, en om het zelve op enige wyze te eren, die te kennen geeft dat men deszelfs opperheerschappy gevoelt, en dat men nodig heeft zyn toevlucht daar toe te nemen. Maar deze drangreden vervalt, zo het waar is dat 'er menigte Volkeren zyn, die zo na aan de beesten komen, dat zy geen Denkbeeld van een God hebben, noch geen ingevoerde plichten om hem de Schuldige Eer te bewyzen: want daar uit schynt de Ongodist in zyn redeneringe grond te zyn, besluitende, dat zo 'er by na een gantsche Wereld van Volkeren is, die geen Godsdienst hebben, de Godsdienst die by de anderen gevonden word het Werk van 's Menschens beleid is en een list der Wetgevers die dezelve uitgevonden hebben om

met de zeden der Oudheid.

't Een set het ander Licht by.

Nuttigheid van de Zeden en gewoontens van verscheide Volkeren te kennen.

Wat een religieuzer beoogen moet.

Des Schryvers ongenoege dat de meeste Auteurs de Wilden zonder Godsdienst verbeeld hebben.

Die gevoelen tegengesproken.

't Geen de Ongodisten zou begunstigen.

toegewyd; myn overigen en zeer onquynsche wel genoeg onfche en de ltyd geleest dat ik byna heb.

en door verzonder door schen Arbeid noeg geweest de Barbaren h opgeoffert

en te kennen, a deze oeffenste Oudheid vers gelezen, Volkeren geh heb deze zedat zo de Oudkige giffingen de Wilden my de Schryvers ik, myn gedezer Schrykunen door t zyn om enih handen ryk de noch vcr h juiste uitge loops aanroer ven schynen, geheel zullen door de aan

de Volkeren merus geoorvan te moeHeld Ulyffes ter ophouden ydert ziende, neepstochten, naar de opgeruide

het Gemeen door de Vrees, moeder van het Bygeloof, te bestieren.

Om dan aan den Godsdienst al het Voordeel weer te geven, dat hy uit een zo sterk bewys als dat van een eendrachtige zamenstemming van alle Volkeren is, halen kan, en om den Ongodisten alle middelen te benemen, van denzelven aan deze kant aan te tasten, is het nootzakelyk, het valsche Denkbeeld te vernietigen, dat deze Schryvers van de Wilden gegeven hebben, nademaal dit denkbeeld alleen de grond van een zo nadelig Vooroordeel is.

DERDE HOOFSTUK.

IK weet dat men in deze laatste tyden dit bewys van een eendrachtige zamenstemming der Volkeren om een Godheid te erkennen heeft willen ontzenuwen, als of deze eendrachtige zamenstemming dwaling kon onderworpen zyn: maar de bedriegelyke schynredenen en de spitsvinnigheden van een enkel persoon, die geen Godsdienst heeft, of wiens Godsdienst zeer verdacht is, kunnen geen waarheid doen waggelen, die door de Heidenen zelfs erkent is geweest, die in alle tyden zonder tegenspraak is aangenomen, en die men voor een grondbeginzel kan houden.

Het komt dan nergens op aan als deze eendrachtigheid van Gevoelens in alle de Natien te bewyzen, met aan te tonen dat 'er geen zo woest Mensch is die geen Godsdienst heeft, en geen Zeden.

Nu vley ik my de zaak zo klaar te zullen maken, dat men 'er niet aan twyffelen zal kunnen, ten zy men midden in het licht blind wil zyn.

Niet alleen hebben de Volkeren die men woest noemt een Godsdienst, maar deze Godsdienst heeft een zo grote overeenkomst met dien van de eerste tyden, met het geen men in de Oudheid de *Orgia* van Bacchus en van de Moeder der Goden noemde, de Verborgentheden van Isis en Osiris, dat men straks aan deze gelykvormigheid bemerkt, dat het de zelfde beginzelen en dezelfde Gronden zyn.

In 't stuk van Godsdienst hebben wy niets ouder in de ongewyde Oudheid als deze Verborgentheden en deze Orgia, die al den Godsdienst der Frygen, der Egyptenaren en der eerste Kretensers uitmaken, die zich zelven als de eerste Volkeren der Wereld aanzagen, en de eerste Uitvinders van dezen dienst der Goden, die van hen tot alle Volkeren was opgegaan en zich door 't gansch heel al verspreyd had.

Maar nademaal 'er tusschen de vinders van dezen Gondsdiens en die gene die 'er van geschreven hebben verscheyde eeuwen van duisternissen verlopen zyn; dat deze schryvers eerst in den tyd van deszelfs verbastering zyn opgekomen, en na dat dezelve met ontelbare verdichtzelen vermengt was, is het hun onmogelyk geweest, tot den tyd van zyn Oorsprong op te klimmen; zy hebben van Isis en van Osiris, van Bacchus en van Ceres en vele anderen byzondere Wetgevers gemaakte, waar van men de tydstoppen bepaalt heeft gelyk men gewilt heeft, en deze tydstoppen in het algemene denkbeeld zyn niet alleen veel later als de Schepping der Wereld maar zelfs als de Zondvloed;

Na-

•
Dernal-
ven
diende
dit val-
sche
Denk-
beeld
verniet-
igt te
wor-
den.

Wat
men be-
wyzen
moet.

De
Gods-
dienst
der
Woeste
volke-
ren
stemt
volgens
het ge-
voelen
van on-
zen
Schry-
ver met
dien der
eerste
tyden
overeen.

Na-
mentlyk
met
dien der
Phrygia-
nen.
Egypte-
naren en
Kre-
tensers.
Oorzaak
van Ver-
warring.

Nademaal het denkbeeld van dezen Godsdienst eerst ten tyden van zyn Verbaftering tot ons over is gekomen, heeft dezelve nooit anders als een Wanfchape Godsdienst moeten fchynen. In der daad hy is met al de duifterniffen van de Afgodery en alle yfelykheden van de Tovery bewimpelt, ryke bronnen der grootfte Misdaden, der erbarmlykfte dolingen van 't verftand, en der grootfte wanorders van 't hart.

Deze Verdorventheid evenwel, hoe groot zy ook zyn mag, is niet zo algemeen, of men vind in den grond van dezen Verdorven Godsdienst beginffelen, die rechttraats tegen de Verdorventheid ftryden, beginffelen van een naauwe Zedeleer, die een ftrengedeugt vorderen, die een Vyandin van de Wanorder is, en die een Godsdienst veronderftellen die heilig in zyn oorfprong is, heilig voor dat hy verbaftert was; want het is niet natuurlyk te denken dat de zuiverheid van de Zedeleer uit de Verdorventheid en uit de Ondeugt voorgefproten zy, daar het in tegendeel maar al te natuurlyk is te zien, dat de Ondeugt en de Verdorventheid de alderheiligfte zaken verderven en verbafteren.

Behalven dat, word 'er in dezen Godsdienst van het eerste Heidendom een zo grote overeenkomst gevonden tuffchen verfcheyde geloofpunten, die het geloof ons leert, en die een Openbaring veronderftellen; een zo grote gelykvormigheid in den dienst met dien van den waren Godsdienst, dat het fchynt dat byna al het wezenlykfte uit dezelve bron gefchept is.

VIERDE HOOFSTUK.

MEN kan deze gelykenis en deze gelykvormigheid niet loochenen. Men vind by voorbeeld voetftappen van de verborgentheid der H. Drie-eenheid * in de verborgentheden van Ifis, in de werken van Plato, in de Godsdienften der Indien, van Japan en der Mexikanen: men ontdekt verfcheide andere gelyke trekken in de Heidensche fabelkunde, gelyk ik in 't vervolg doen zien zal.

Wat den dienst aangaat, de H. Vaders hebben zelfs verftelt geftaan van daar in deze Overeenkomst te vinden, niet alleen met het wezenlykfte dat 'er in de Mozaische Wet was, maar zelfs met byna

A 3

hier

* St. Iuftinus, St. Clemens van Alexandryen, Eusebius van Cezarea, St. Auguftyn en verfcheide andere Kerkvaders hebben gemeent in de Werken van Plato enige duidelyke kennis van de Verborgentheid der H. Drie-eenheid te zien. Deze Wysgeer had deze kennis in de boeken van Mercurius Trifmegiftus geput, in de Omgang die hy met de Egyptifche Priesters gehad had, en in de Wetenfchap der Verborgentheden, daar hy zielelyk in wyden. De gene die eenvolmaakter kennis van de Beeldfprakige Wetenfchap der Ifiaken menen te hebben, beelden zich in dat zy daar deze Verborgentheid onder verfcheide Znebeelden begrepen, in zien. Kluverius heeft het in de Godheden der oude Duitfchen aangemerkt. De Geleerden die over de Godsdienften van Ooftindien gefchreven hebben, zeggen ook dat zy verheelt is in de drie voornaamfte Godheden van dat land, Bruma, Vichnou en Routren. Daar is in Japan een Afgodenbeeld met drie hoofden, dat de zelfde Verborgentheid fchynt uit te drukken. Acofta verzekert dat men 'er noch duidelyker voetftappen van in Peru vind. Hy maakt in 't byzonder gewag van een Afgod, *Tangatanga* genaamt, 't welk volgens zyn zeggen een in drie, en drie in een betekent. Een betekenis die een klare en korte uitlegging van deze verborgentheid fchynt te zyn.

De Godsdienst verbaftert.

Deze Verdorventheid is evenwel zo groot uit of daar blinkt noch een natuurlyke zedeleer door.

Groote over een komft tuffchen den Godsdienst van het Heidendom en verfcheide onzer geloofpunten.

Voorbeelden daar van.

Na-

Hierom heeft men gezegt dat de Godsdiensten van het Heidendom door de Wetgevers uit de Mozaïsche boeken gehaalt waren. En getracht de gantsche Heidensche fabelkunde op Mozes en Sefora te huis te brengen.

Ditgevoelen geeft veel vat om den waren Godsdienst aan te tasten.

Want dan moet het gantsche Heidendom voor Mozes zonder Goden en

al de Sakramenten van den Christelyken Godsdienst, en zy hebben hier op geen ander antwoord gevonden dan te zeggen, dat de Duiwel altyd getracht had de Aap van de Godheid te zyn, en zich op de zelfde wyze te doen dienen, als God van zyn ware Aanbidders gedaan wierd. Die gene die in deze laatste tyden van de Godsdiensten gesproken hebben die in Oost-en Westindien verspreyd zyn, hebben deze overeenkomst aangetoont volgens de Uitlegging der H. Vaders. Acosta in 't byzonder heeft zich over dit denkbeeld al te wyd uitgelaten.

Deze overeenkomst en de weinige kennis die men van de eerste eeuwen heeft, waar van ons geen gedenkstukken van de ongewyde Oudheid overig zyn, die niet jonger zyn als de boeken van Mozes, hebben doen zeggen, dat de Godsdiensten van het Heydendom, door enkele Wetgevers gesticht, byna alles uit de Mozaïsche Wet gehaalt hadden, en een der grootste Mannen van onze Eeuw heeft de zaak zo ver gedreven, dat hy ondernomen heeft de gantsche heydensche fabelkunde, voor zo ver het 't historische deel raakt, uit te leggen, en daar van al de Goden en Godinnen op Mozes en op Sefora zyn Vrouw t'huis te brengen.

VYFDE HOOFSTUK.

IK weet wel wat eerbied men aan de waardigheid en diepe geleertheid van den Schryver van dit gevoelen verschuldigt is: maar hoe goede mening hy gehad hebbe, en wat voordeel hy 'er uit meent te trekken tegen het ongelooft, met aan te tonen dat al de Goden der Oudheid niet als afbeeldingen van Mozes waren, die zelf beleed een der nederigste Dienaars van den God te zyn, dien wy dienen, komt het my voor dat dit gevoelen veel vat geeft om den Godsdienst aan te tasten, de Godverzakkers begunstigt en die gene, die beweren kunnen dat de Godsdienst maar een enkele menschelyke vinding is, en een staatkundig werk.

Want zo het waar is dat alle de Godsdiensten Mozes na-geaapt hebben, zo hy zelf de voorschaduw van alle hunne Godheden is, en het voorwerp van alle de verdichtzelen van de fabelkunde, zal het ook waar zyn dat voor Mozes het gantsche Heidendom zonder Godsdienst en zonder Goden geweest is. Men zal met waarheid kunnen zeggen dat de wereld meer als drieduizent jaar lang, zo men er de weinige Aartsvaders van uitzondert, daar het uitverkoren Volk uit voortgekomen is, in dien volkomen beestelyken staat geleefd heeft, daar de Heidensche Schryvers veronderstellen dat de menschen ingeweest zyn voor den tyd van Isis en Osiris, van Jupiter en Juno, van Kaimus en Cekrops, die dezelve begonnen te beschaven, in plaats dat zy voorheen als beesten leefden. Men zal met waarheid kunnen zeggen dat Wetgevers, die na Mozes geleefd hebben, zyn yoetstappen volgende, zich van de zwakheid en bothed der Menschen zullen bedient hebben, om ze door een slaafsche vrees voor versierde Goden te breidelen, die den Mensch nergens in overtreffen, zo al deze Goden op Mozes te huis gebracht worden: en wie zal onze borg blyven, dat Mozes zelf de Hebreuwen niet om den tuin geleyd heeft,

heeft, zo het de andere ongewyde Wetgevers zo licht gevallen heeft het gantsche Heydendom te malleiden?

Zo dit gevoelen op zyn strengst aangenomen wier, zo dat inderdaad de Feniciërs, de Egyptenaren, de Perzianen, de Indianen, de volkeren van Thracien, van Germanien, van Gallien, van Ibercen, van Amerika zelfs, maar boven al de Grieken en de Romeynen hun Godheid van Mozes gemaakt hadden, en hun Godsdienst op het model van den zynen gevormt, zou er niets gemaklyker zyn als denzelven door de schriftuur en door de boeken van Mozes zelfs onder den voet te werpen. Dat men ze leze, men zal er een gevormden Godsdienst by al de volkeren, waar van hy spreekt, en vinden; in 't byzonder by de Egyptenaren en Kananiters, daar hy 't meeste omgang mee gehad heeft. Men zal er een Godsdienst zien die reeds by deze zelfde volkeren verdorven en verbaistert was. Wat Afgod rechten de Israëlitën in de Woestyne op, ondertusschen dat Mozes met God in gesprek was, en de Wet uit zyn handen ontfong? Wat was het gulde kalfanders als het zinnebeeld van Ijs en een van deze wanschape Godheden van het reeds afgodisch Egypte, 't welk God verplichte om zyn volk uit dit vervloekte land, daar het zou hebben kunnen verbaistert worden, te leyden? 't was niet alleen ten tyden van Mozes dat er een Godsdienst was, en dat deze Godsdienst by de Natien verbaistert was. Ten tyden van Abraham was Chaldea zonder twyffel met Afgodery beïmet, toen God hem beval daar uit te trekken. Misschien was het de wereld reeds, toen God besloot dezelve door een zondvloet te verdelen.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE vlyt die ik ontrent de Heïdenschē fabelkunde aangewent heb, heeft my een weg tot een andere stelling gebaant; en my veel hoger als de tyden van Mozes doen opklimmen om op onze eerste voorouders Adam en Eva al het geen te hulp te brengen 't geen de Schryver, daar ik van gesproken heb, op Mozes en Sefora uitduid. Deze stelling die de wereld nieuw zal voorkomen, schoon ze niet nieuw behoorde te schynen, dunkt my dat zich redelyk wel ophoud. En schoon ik myn gissingen alle de uitgestrektheid niet gegeven heb die ze wel lyden konden, beeld ik my in dat men ze gegrond genoeg vinden zal, om dat geleerder luïden daar andere zullen kunnen byvoegen, die de myne zullen versterken.

Ik zie niet dat 'er eenig ongemak uit deze stelling voortkomen kan, noch dat men 'er eenig nadelig gevolg voor den Goddienst uit halen kan. Zo dra als 'er de Godsdienst in gemoet is maak ik myn werk van zo weinig op myn denkebeelden te staan, dat ik bereid zy om alle de gissingen, daar men een quaad gebruik van zou kunnen maken, of in een quaden zin opnemen, te herroepen, en ze reeds in voorraad herroep.

Maar ver van enig ongemak uit deze stelling te voorzien, dunkt my dat ik 'er een krachtig voordeel voor den Godsdienst in zie; en dat dit den Ongodisten alle voorwentzel beneemt om te zeggen dat deze een menschelyke vinding is.

Want

Godsdienst geleest hebben.

De Wetgevers zullen beschuldigt worden van de Menschen door een slaafsche vrees voor verferde Godden te hebben gheid.

Van welke beschuldiging Mozes op lest ook niet vry zou gaan.

Huet De monstr. Evang. Init. Proposit. 4. ccc.

Dit gevoelen word derhalven wederlegt.

Stelling van den Schryver die alles op Adam en Eva te huis brengt.

Uit deze stelling is geen nadelig

gevolg
te trek-
ken.

Maar
veel eer
een
krachtig

voor-
deel
voor
den
Gods-
dienst.

Daar
kan
maar
een
Gods-
dienst
zyn.

Die met
de men-
schen
moet
geboren
zyn en
zo lang
als zy
duren
moet.

Deze
Gods-
dienst
aan on-
ze eerste
voorou-
ders
gegeven
is van
geslacht
tot ge-
slacht
aan al-
len
overge-
gaan en
over al
verspreyd.

Hoe
deze
Gods-
dienst in
vervolg
van tyd
heeft
kannen
verba-
stert
wor-
den.

Want zo onze eerste Voorouders het voornaamste voorwerp van de heidensche fabelkunde zyn, voor zo ver het historische deel betreft, zyn zy de eerste Wetgevers, de eerste Voortplanters van den Godsdienst. Dus werkt het Heydendom met de Heylige bladeren te zaam, om ons te overtuigen dat de Godsdienst uit een zelfde bron komt.

In dezen Samenhang ziet men een Godsdienst die in zich zelve en in zyn oorsprong zuiver en heilig is: een Godsdienst die van God afdaalt, die den zelve aan onze eerste Voorouders gaf. Dan kan inderdaad niet meer als eene Godsdienst zyn, en deze Godsdienst voor de menschen zynde, moet met hen begonnen hebben, en zo lang als zy duren. Dit leert ons het geloof en geeft ons de reden in.

In deze stelling ziet men van de schepping der menschen een gevormden en openbaren Godsdienst, bestaande in vele overleveringen, gronden van deugd, waarnemingen en plechtigheden der Wet, gelyk zulks het denkbeeld zelfs van Godsdienst en van de staat der Menschen meebrengt. Kan men zich in der daad inbeelden dat menschen, die voor de samenleving geboren zyn, verscheide eeuwen zonder openlyken dienst en zonder andere verplichtingen als die gene die de byzondere Godsvrucht een ieder opleggen kon, geleefd hebben? dat is niet waarschynelyk. De Godsdienst zekerlyk het sterkste verband zynde, en 't welk het meeste toebrengen kan om hen te verenigen.

't Is in deze stelling gemakkelyk te begrypen hoe deze Godsdienst aan onze eerste voorouders gegeven zynde van geslachte tot geslachte als een soort van gemeen erfdeel tot alle moet overgegaan, en dus over al verspreyd zyn, daar men in tegendeel niet als met vele moeite begrypen kan, dat een Godsdienst, die enige eeuwen na den Zondvloed zou opgekomen zyn, en waar van men de vinding ook een byzonder volk, als by voorbeeld de Egyptenaren, zou verschuldigt zyn, tot alle Natien zonder eenige uit te zonderen, zou hebben kunnen overgaan, na dat deze Natie van den anderen gescheyden waren, gelyk zy het hedendaags zyn, onderscheyde belangen en driften hebbende, meer genegen om elkander quaad te doen, als elkander het goede, 't geen zy mogten gehad hebben, mede te delen.

't Is in deze stelling gemaklyk te begrypen, hoe deze Godsdienst, in zyn oorsprong zuiver en eenvoudig, in vervolg van tyd heeft kunnen verbaftert en verdorven worden; de onwetenheid en de hartstochten bronnen zynde die de beste zaken vergiftigen, en waar uit noodzakelyk wanorder moet ontstaan. Wy hebben 'er een levendig voorbeeld van in de Godsdiensten der Indien. Deze Godsdiensten zyn alle beeldsprakig, dit is ook klaar, ondertusschen hoe veel grove verdichtzelen heeft de onwetenheid verzonnen, om de zinbeelden, daar zy de betekenis niet meer van weten, uit te leggen? Zy hebben vele grondregels, die een zeer strenge zedeleer behelzen, ondertusschen wat mengeling vind men daar in niet van deze Grondregelen met de grootste verdorventheid der zeden, die door het voorbeeld der Godheden gelyft wierden.

Eindelyk vind ik daar noch een groot voordeel in: dat is, dat ik

DES SCHRYVERS.

op myn wyze van de Heidensche fabelkunde en de zinnebeeldige Godgeleertheid uit te leggen, ik de zinnebeelden en de beeldspraken op de Godheid en op de gronden van onzen Godsdienst te huis breng, en niet op een uitlegging van de natuurlijke wereld, gelyk de Heidensche Wysgeren in de laatste tyden van het Heidendom gedaan hebben, uitleggingen die de godloosheid kunnen begunstigen, en gezag aan een doorzichte ongodistery geven.

Z E V E N D E H O O F T S T U K .

DE Ongodisten kunnen hun tegen myn gissingen inwerpen, dat zy nieuw zyn, en zeggen dat ik in de uitleggingen die ik van de heidensche fabelkunde geef, myn stelling op een stof die in zich zelven zeer duister is, bouwe.

Ik zou deze gewaande Nieuwigheid die ik op de schryvers, die ik aanhaal, en op zeer waarschynelyke gissingen gegrond vind, kunnen looghnen. 't Is waar ik geef myn gissingen niet voor bewyzen uit: Des niet tegenstaande latenze als eenvoudige gissingen niet na een zeer sterke drangreden en een soort van bewys uit te maken, zo men ze alle onder een hoofstuk brengen wil.

Maar wat grondslag hebben zy zelfs om hun gevoelen vast te maken? daar is geen Wetgever van de bekende tyden dien zy als eersten vinder van een Godsdienst kunnen aanhalen, of men bewyft dat 'er reeds voor hem een Godsdienst aangenomen was. Daar was 'er een voor Numa by de Romeinen. Mozes, wiens schriften ouder zyn als alle andere werken die wy hebben, wyft ons van den oorsprong der Wereld een ingevoerden Godsdienst aan, derhalven zyn zy noodzaak hun toevlucht tot de Wetgevers van de Natien te nemen, die in deze duistere eeuwen leefden, daar men geen vast tydftip inbepalen kan, en die men als fabelachtige tyden aanziet, van welke zy by gevolg geen geschiedenis of iets zekers kunnen verhalen: tot die wetgevers, die de Volkeren als hun eerste stichters hebben aangezien, die de Oude Schryvers om deze reden Autochthones, dat is te zeggen, uit het slyk der aarde geteelt, noemen, en die ons de heidensche Oudheid op een zinnebeeldige wyze onder de gedaante van halve menschen en halve slangen afbeeld. Is dit genoeg om hun gevoelen grond te geven? neen zeker niet, maar dit steunt het myne volkomen wel, want deze twe hoedanigheden kunnen, gelyk ik het uitleg, op gene andere als onze eerste Voorouders passen.

Niet alleen toon ik in 't Hoofstuk van den Godsdienst aan dat de Volkeren van Amerika, voor woefte menschen aangezien, 'er een hebben; men zal 'er verscheyde zonderlinge en aanmerkenswaardige trekken van zien in de andere Hoofstukken van hun Regering, Huwelyken, Oorzegen, Geneeskunst, Dood, Rouw en Begraving; zo dat het schynt dat eertyds en in de eerste tyden de Godsdienst over al in vloeide.

Wat de Ongodisten tegen dit gevoelen kunnen inwerpen.

De Wilden van Amerika hebben zekerlyk een Godsdienst.

orwerp van de deel beers van den bladeren te zelfde bron

zich zelven die van God

Dan kan Godsdiensten, en zo de reden in. en een geoverleveringen der Wet, de staat der beelden dat verscheide verplichtingen leggen kon, nist zekerlyk oorengen kan

Godsdienst tot geslachtgegaan, en als met vele uwen na den ling ook een bu verschulderen, zou anderen gescheyde be-er quaad te ad hebben,

Godsdienst, n tyd heeft heid en de en, en waar 'er een le-Deze Godstussen hoe en, om de , uit te legzedeleer be-niet van de-zeden, die

at is, dat ik op

ACHTSTE HOOFSTUK.

Des
Schry-
ver be-
hande-
ling in
de be-
schry-
ving der
zeden
en ge-
woone-
ten.

DE Stof der zeden is een ruime Stof, die alles in haar omtrek besluit, die vele wonderlyke zaken en die weinig overeenkomst met elkander hebben, behelst: hierom is het zeer moeijelyk geweest die alle onder een gezichtpunt te brengen. De gedurige vergelyking die ik van de zeden der Amerikanen met die der Ouden maek, heeft de zwarigheid noch veel vermeerdert. Ik heb evenwel niet nagelaten daar een zeker order aan te geven, door de verdeling die ik gemaakt heb, schikkende de voornaamste zaken onder zekere titels, gelyk het register die vertoont. Maar gelyk de meeste van deze titels zelfs veel stof behelzen, heb ik getracht een zekere leerwyze te houden, schakelende de zaken zodanig aan een, dat zy in die order gevonden worden, die zy natuurlyk hebben moeten; en gevende haar zodanig een verband, dat zy uit elkander schynen te volgen.

Alle de
zeden
der A-
merika-
nen heb-
ben hun
voor-
beeld in
de oud-
heid.

In de Beschryving van de Zeden der Amerikanen staat de vergelyking met de ouden altyd op vaste voeten, om dat 'er geen eene trek in de Zeden van die volkeren is, die zyn voorbeeld in de Oudheid niet heeft. Eenige artykels die de Zeden der Ouden raken veroorzaken in 't voorbygaan een soort van een Vertoog wanneer hun duisterheid of aanmerkenswaardigheid vereischen, dat men dezelve ontwinpele. Men zal misschien eenige van deze Vertogen niet lang vinden.

Ik heb myn best gedaan om ze niet te ver uit te rekken. Maar ik heb geoordeelt of dat ik een stof niet moest beginnen, of dat ik die moest ophelderen. Men zal voor de langheid wel beloont worden, zo de ontdekking nieuw schynt, en zo de gissing of het bewys op grond steunt.

Oor-
sprong
der vol-
keren
van A-
merika.

Ik begin met het artykel van den Oorsprong dezer Volkeren; ik onderzoek daar in of Amerika by de Ouden bekend is geweest? hoe en door wie, en in wat tyd het heeft kunnen bevolkt worden, en wat voor Natien daar heen kunnen verplant zyn. Men kan in 't byzonder over dit laatste stuk niet als wilde gissingen hebben, waar van ik de redenen aanvoer. Ook is myn oogmerk niet al deze Wilde Volkeren uit malkander te zoeken, om ieder van hen op een Volk, dat in de Oudheid bekend was, te huis te brengen. Maar schoon men van zommige in 't byzonder redelyk waarschynelyke gissingen kon bybrengen, gelyk ik in het voorbeeld der Irokozen en der Huronnen aantoon; schynt my deze kennis van weinig nut te zyn; en het is genoeg dat men in al de Zeden der Amerikanen een zo grote overeenkomst met de Zeden der eerste Volkeren aanwyft; dat men daar uit besluiten kan dat zy alle uit een zelfden stam voortkomen.

Wat de
Schry-
ver in
het Ar-

Na een algemeen denkbeeld van het karakter der Wilden gegeven te hebben, ga ik tot een omstandig verhaal van de Zeden over door het artykel van den Godsdienst. Ik onderzoek daar in op order wat het voorwerp van hun dienst is; waar in deze dienst bestaat, wat hy voor een oogmerk heeft: en ik eindig met het oordeel dat men over

over de voetstappen van 't Joden en Christendom, die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben, moet vellen. In dit alles is de Fabelkunde zo gemengt, dat zy daar een heel systeem uitmaakt, waar in ik hoop dat men met genoegen zien zal wat ik 'er van de zinnebeeldige Godgeleerheid der Heydenen, van het Sabéendom, van de Veelgodery, van den dienst van Vesta, van de byzonderheden der offeranden, van de Dienaren der Goden, van de Verborgentheden, van de Inwyingen, van de Goddelyke werking, en van de Wigchelary, van de onsterfelykheid der Ziele en haar staat na den dood bybreng.

NEGENDE HOOFSTUK.

OP het artykel van den Godsdienst doe ik dat van de burgerlyke Regering volgen. Van alle de soorten van Heerschapy komt my die der Huronnen en der Irokoizen de aanmerkenswaardigste voor, om dat zy 't meest met die der oude Kretenzers en Lacedemoniers over een komt, dewelke zelfs de Wetten en gebruiken, die zy van de eerste oudheid ontfongen, het langst behouden hadden. Schoon deze form van door weinigen geregeert te worden, zonderling is, is de wyze van bestiering byna in alle de staten der Wilden algemeen: de aart der zaken by na de zelve, zo wel als hun openbare vergaderingen, hun feesten en hun dansen.

Vervolgens de Wilden wat nader beschouwende spreek ik van hun Huwelyken, van de Wetten en Plechtigheden die daar in waargenomen worden; van hun Echtscheyding; van de Opvoeding der kinderen en van hun jeugt.

De Godsdienst kan 'er een voordeel uithalen; want ik meen daar redelyk wel in te bewyzen het geen vele Schryvers gdedreven hebben, dat 'er van alle tyden Wetten geweest zyn, die de menschchen ontzien hebben, plechtigheden die zy hebben geoeffent, trappen van vermaagschapping die zy verboden hebben. Het voorbeeld van Abraham dat ik aanvoer schynt my overtuigent om de dwaling omver te werpen, daar ons de ongewyde Schryvers in geworpen hebben, met te zeggen dat het een Wet by de Egyptenaren was, dat de broeders hun zusters trouwden. Ik leg de oorzaken van deze dwaling uit in betrekking van eenige andere byzonderé volkeren, en ik eindig met de vergelyking van de opvoeding der Wilden met het geen men in de Oudheid vind van de strenge opvoeding der Kretenzers, Lacedemoniers en Perzen.

Van daar tot hun bezigheden overgaande sluit ik onder dezen algemenen titel verscheide stoffen in. Eerst doorloop ik de bezigheden der mannen in hun huisbestier. Ik spreek daar van hun Dorpen, van hun Hutten, van hun Kleedy en Cieraden, vervolgens handel ik van die der Vrouwen; die in deze landen tot den arbeid schynen geboren te zyn, en die de moeite van den Landbouw en al de zorgen van de huishouding op haar hals hebben.

Men vind hier ook verscheide trekken van de Oudheid, die niet te vermaden zyn, rakende de wyze van zich te kleden, van zich op te schikken, vellen te bereiden, zich met onuitwislyke verwen

tykel van den Godsdienst onderzoekt. Voetstappen van 't Joden en Christendom die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben. Burgerlyke Regering.

Huwelyken. Opvoeding der kinderen.

Huisbestier der Mannen en Vrouwen.

Onder-
zoekin-
gen over
de Ta-
bak en
Suiker.

Wyze
van
Oorlo-
gen.

en andere die uitgaan te schilderen. Aangaande het eerste voedsel der ouden, en de wyze van dat te bereiden, ik heb 'er eenige onderzoekingen over de Tabak en de Suiker bygevoegt, voor zoo ver de kennis die 'er de ouden van gehad hebben, en de overblyfselen die wy 'er van in de Schryvers vinden betreft.

De Bezigheden der Wilden buitenshuis zyn de Oorlog, hun Gezantschappen, hun Koophandel, Jagt en Vischvangst.

De Oorlog heeft by alle de Wilden zo sterke aanklozelen, dat zy voor dezelve schynen geboren te worden en te leven; dit is de hartstocht die zy 't meest laten blyken. Het artikel dat ik 'er van gemaakt heb is zeer lang, om dat ik daar dat van hun Reizen en al de toerusting van hun Togten ingelast heb. Ik begin deze stof door de redenen, die by hen den oorlog als noodzakelyk maken. Ik leg uit hoe de Oorlog gezongen en verklaart word, de toerustingten te water en te land.

Vervolgens spreek ik van hun Wapenen, van de order die zy in 't marcheren houden, van de voorzorg, die zy in een vyandig land gebruiken; van hun kampementen; van hun drillkonst; hun wyze van aanvallen en verweren, 't zy op 't vlakke veld, 't zy in 't belegeren van plaatsen. Het overige handelt van de te rugkomst der krygsknechten na de behaalde zege, hoe zy in de marich met de krysgewangens leven, op wat onmenschlyke wyze die in de dorpen, daar zy aankomen, ontfangen worden. De beschryving van de schriklyke straffen welke die gene, die ter dood veroordeelt zyn, te lyden hebben, en de voordelen van de verzoening van die gene, dien men goed vind het leven te schenken. Daar zyn vele trekken van Oudheid door dit gehele artykel verspreid, die op de verscheidenheid van de stof slaan, en die zo veel te keurlyker zullen schynen, hoe nader dat zy aan de gewoontens van de verafgelegenste tyden komen, waar van men slechts eenige voetstappen in de oudste Schryvers ziet. Hier onder stel ik 't geen men van het zinnebeeld van de dienstaeming zegt, van de eerste scheepsvaart der Ouden, van de sterrekunde en de rekening der tyden; vuur te maken, en verscheide andere overeenkomsten, die de Lezer daar in aanmerken kan.

TIENDE HOOFSTUK.

Gezant-
schap-
pen.
Koop-
handel.
geachte
envisch-
vangst.

Spel
en Tyd-
verdryf.

In de artykels van hun Afgezantschappen, van hun Koophandel; van hun Jagt en Vischvangst handel ik niet als van het geen dat op de Oudheid kan te huis gebragt worden. Het overige is al te bekend en word by al te veel reyzigers gevonden. Ik heb my met vermaak opgehouden in een lange beschryving van de Vrede-stok ter oorzaak van de vergelyking die ik daar van met den slangestaf van Mercurius maak. Om dit te doen heb ik enige brokken van oude Schryvers, die ik geloof dat weinig genoeg bekend zyn, en die een grote overeenkomst zullen aantonen, by elkander vergeleken.

De nodige bezigheden worden van de tydverdryven gevolgt; zommige geschieden uit enkel vermaak, onder de anderen is enige oefening gemengt. Onder de eerste soort word van een spel gespro-

proken, dat aan de Geleerden stof tot verscheidne vertogen verschaft heeft. Onder de laatste vond ik enige spelen en oefeningen van het Ballaan en Wortelen der Ouden.

De natuurlijke order geleid my vervolgens om van hun ziekten, Geneeskunst, Dood, Begravenis en Rouw te spreken.

Ik onderscheide twee soorten van Geneesmiddelen voor hun ziekten, de eene natuurlijk, de andere niet, ten minsten men moet veronderstellen dat zy niet natuurlijk zyn. Dit slag van geneesmiddel was in de eerste tyden in gebruik, en geschiede door Bezwering. Ik spreek van beyde de soorten, en beyde behelzen zy aanmerkenswaardige zaken, voor al houd de laatste een stuk van de Oudheid in, dat opmerking verdient.

Het artikel van de Dood, Begraffenis, en den Rouw behoort tot den Godsdienst, en komt my als een overtuigend bewys van het denkbeeld voor, dat alle de Natien van de onsterfelykheid van de ziel gehad hebben: in dit stuk vind ik dat de Amerikanen noch meer met de Zeden der eerste tyden overeen komen, als in al 't overige. Alles is daar in aanmerkenswaardig, hun wyze van de doden te zegenen, te wasschen, te zalven, te pryzen en te bewaren. Hun verscheide wyzen van begraven, hun klaagliederen, hun feesten, hun begravenis spelen, hunne denkbeelden aangaande het geen na den dood in het 'graf blyft; de pligten die zy de overledenen gewoon zyn te bewyzen, en de wetten die 'er over den Rouw gemaakt zyn. Ik besluit dit artikel met een algemeen feest der doden, dat de Huronnen en Irokoizen gewoon waren alle twaalf jaren of daar ontrent te vieren, en dat zy noch in 't verplanten van hun dorpen vieren. Dit feest behelst iets aanmerkenswaardigs, en ter zelfder tyd iets akeligs.

Eindelyk besluit ik het gantche werk met het artikel van de taal. Ik vergelyk daar in alle de spraken van Amerika met de geleerde en bekende levendige talen van Europa. Ik breng enige woorden van het Hurons en Irokoisch, die in het Grietsch gevonden, en eenige andere woorden van barbaarsche talen, die ik uit oude Schryvers te zamen geraapt heb, overeen, en ik haal ter eenige gissingen uit, om myn gevoelen over den oorsprong van deze Volkeren te styven.

Het verblyf, dat ik onder de Irokoizen gehouden heb, heeft my aangezet om hun zeden naauwer te pluisen, om dat ik ze beter ken, en dat ik verzekerder ben van 't geen ik dryf. Men kan evenwel zeggen dat de zeden der Wilden in 't algemeen zeer overeenkomen. Wanneer ik iets byzonders van de andere Natien weet, laat ik het niet met stilzwigen voor by gaan.

De omgang met de Europeanen heeft de Wilden veel van hun oude gewoontens doen verliezen, en hun zeden verbaftert. Ik onderzoek hier deze zeden en gewoontens, zoo als zy voor de verbaftering waren, en zo als zy die van hun Voorouders ontfangen hadden. Misschien zal ik van de veranderingen die er onder hen geschied zyn, in een ander Werk spreken, waar in ik voorneem van het invoeren des Christelyken Godsdienst onder hen te handelen, en van de pogingen die de Evangelische Werklieden aangewend hebben,

B 3

om

Ziek-
tens.
Genees-
kunst.
Dood.
Begra-
venis en
Rouw.
Twe
soorten
van genees-
midde-
len.
Natuur-
lyke en
bezwe-
ring.

In hun
begrav-
ing der
doden
alles
aanmer-
kens-
waardig.

Alge-
meen
feest der
doden.

Verhan-
deling
over de
taal.

Omgang
met de
Europeanen
oorzaak
van de
verbaftering
der zeden
van de Wil-
den.

om deze Wilde zeden te beschaven, en die met de Wet van Jezus Christus gelykvormig te maken.

Wat de zeden en de Gewoontens der Ouden aangaat, ik heb myn ontdekkingen uit de Schryvers gehaalt, wier gezag het meeste erkent word, en wier werken het meest in achtung zyn. Ik haalze op die plaatzen aan, daar ik het nodig acht. Zomtyds haal ik gantsche plaatzen aan, of in het werk zelfs, of met een aantekening onder aan de bladzyde. Ik heb ook verscheyde aanmerkingen, die het myns oordeel verdienden, en die myn verhaal te zeer zouden verlengt hebben, had ik ze in het werk zelfs geplaatst, onder aan getekent. Myn styl is misschien een weinig te achteloos, maar ik heb my niet op het uitkippen van woorden toegelegd. My dacht dat men een zending deze achteloosheid moest toegeven, en ik heb my ingebeekt dat de Lezer myn werk, zo hy 'er geen grover fouten in vond, in dank zou aannemen.

ha
ke
O
di

me
die
Sc
b
om
te
nif
en
al

on
Ko
rop
ko
An
han
hee

et van Jezus

, ik heb myn
meeste erkent
haalze op die
ik gantsche
kening onder
gen, die het
zouden ver-
der aan gete-
maar ik heb
lacht dat men
ik heb my in-
over fouten in

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

EERSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Komste der eerste menschen in Amerika.

Et ruime Werelds deel, volgens het gemeen gevoelen in twee grote Schier-eilanden verdeelt, waar aan men den naam van Noord- en Zuid-Amerika gegeven heeft, strekt zich van beyde kanten heel ver na beide de Polen uit, en maakt als een andere Wereld, die men nieuw kan noemen, om dat de twee grote zeeën de Zuider en de Noord, die haar geheel of byna geheel omringen, door haar uitgesprektheid de kennis daar van tot deze laatste tyden toe aan de Volkeren van de Oude Wereld verborgen hadden, die noch zelfs de grenspalen van die gene zelfs, die zy bewonen, niet weten.

't Was eerst ontrent het einde van de vyftiende eeuw dat deze onmeetbare Landstrecken door een van de voorvallen ontdekt wierden, die bloot van het geval schynen aftehangen, maar die God in de Schatkamer van zyne Voorzienigheid bewaart heeft, en dat als het gelukkige oogenblik was door de genade van den Verlosser bestemt, om deze ontelbare menigte van Natien met de stralen van 't geloof te verlichten; die de Duivel noch verflaapt hielt, die in de duisternissen der dwaling en in de schaduwē des doods begraven waren, en in al de ysselykheden gedompelt, die een beestelyke woestheid en al de dolingen van de Afgodery moeten voortbrengen.

Kristoffel Kolumbus, een Genuees, had het eerste de eer dezer ontdekking onder de bloeiende regering van Ferdinand en Izabella, Koning en Koningin van Spanje, om dat hy de eerste was die in Europa kennis gaf van de Eilanden die in den Zeeboezem van Mexico daar hy aangeland was, leggen. Vier jaren na hem ontdekte Amerikus Vesputius, een Florentynet, het vaste land, daar hy naderhand vier tochten na toe gedaan heeft, waar van hy Gedenkschriften heeft nagelaten. Zo gelukkig niet in zekeren zin als Kolumbus, die

Ont-
dekking
van A-
merika,

Kristof-
fel Ko-
lumbus
ontdekt
de Ey-
landen
van den
Zee-
boezem
van Mex-
iko.

Ameri-
kus Vaf-
putius
het Vaf-
teland.

De Ge-
leerden
oppeten
hier
oontent
ver-
fcheide
vragen.

Ameri-
ka bul-
tentwy-
felby de
Ouden
bekent,
Bewy-
zenhier-
van
Plato in
Timae.

Elia-
lib. 3.

Seneca in
Medit.

Diod.
Sic. lib.
3. Bibl.
p. 208.
Schryft
de ont-
dekking
dier van
aan de
Feni-
cierstoc.

Die
langs de
kusten

beter beloont wierd, maar gelukkiger van een anderen kant, heb-
bende zyn naam aan het vierde deel van de Wereld gegeven, een
eer die hem de beroemfte Overwinnaars zouden benyd hebben, die
hunnen naam aan de Staten, waar van zy zich Meester gemaakt heb-
ben, niet hebben kunnen doen overgaan.

De Ontdekking van Amerika verwonderde de Geleerden zelfs zo
zeer, dat de eerste vragen, die zy veroorzaakte, waren om te we-
ten of de menschen, die dat land bewoonden, van Adams nakome-
lingschap waren: en veronderstelt zynde dat zy uit onze eerste Va-
deren gesproten waren, gelyk het geopenbaarde Woord ons niet
toelaat te twyffelen, in wat tyd, hoe en waar langs dit Wereldge-
deckte had begonnen bevolkt te worden? Of 'er de Ouden enige
kennis van gehad hadden? Eindelyk welke Volkeren van de Oude
wereld in de Nieuwe waren doorgedrongen. Deze laatste vragen
waren veel harrewarrens onderworpen, en gaven den Geleerden ge-
legentheid om veel geleertheid voor den dag te halen, en des niet
tegenstaande zyn de meeste noch niet uitgemaakt, en zullen na allen
schyn noch lang zo blyven.

Om evenwel 't geen my het waarschynelykste voorkomt te zeg-
gen, ik twyffel niet of de Ouden hebben dit gedeelte van de We-
reld gekent.

Ik steun niet op 't geen Plato van zyn Eyland Atlantis zegt; want
schoon de beschryving die hy van deszelfs uitgestrektheid maakt ge-
noeg met Amerika overeenkomt, is deze Beschryving nochtans met
zo vele Fabelachtige omstandigheden vermengt, dat hy 'er zelfs van
spreekt als van een Fabel, door de Egyptenaren uitgevonden, waar
van Solon die geleert had.

't Geen Elianus verhaalt van de vertelling die Silenus aan Midas,
Koning van Frygie doet, zweemt ook te eenemaal na een dichters
vinding, en de Schryver is het hier in met ons eens.

De Voorzegging van Seneka, den Treurspeldichter, daar men
zo breed van opgeeft, is niet anders als een Poëtische verrukking,
gegrond op de nieuwe Ontdekkingen die men in zyn tyd gedaan
had, en op de waarschynelykheid dat men er noch meer in 't ver-
volg doen zou. Daar stak geen geheim in, ieder een kon op dien
toon even zo wel als hy voorzeggen, zonder van Pythons geest in-
geblazen te zyn, en zonder veel van het toekomstige te weten.

De eenigste Schryver over dit voorwerp aangehaalt, die 'er dui-
delyker en met meer zekerheid van spreekt, is Diodorus Sikulus;
die de Feniciers daar de Ontdekking van toeschryft. Deze hadden
zich al vroeg op den Koophandel en de Scheepsvaart toegeleget, zy
maakten zich in weinig tyds beroemt, en stichtten vele volkplantin-
gen op de kusten van de Middellandsche zee, 't zy in Afrika, 't zy
in Griekenland, en Spanje. Zich vervolgens door hun handel zeer
verrykt hebbende, waagden zy het naauw van Gibraltar door te va-
ren. In 't eerst dorsten zy niet ver van de pylaren van Herkules af-
wyken, en zetten zich te Kadix ter neer, daar zy dezen God een
prachtigen Tempel bouwden: naderhand waagden zy 't van langza-
merhand de kusten van den Oceaan langs te zeilen. Nu gebeurde
het dat langs 't strand van Afrika varende een storm, die verscheyde
dagen

dagen duurde, hen na een zeer wyduitgestrekt Eyland dreef, en dat ver na de kant van 't Westen gelegen was. Op hun wederkomst gaven zy er de eerste kennis van, en maakten 'er vertellingen van, die na de gewone fleur der Reyzigers braaf opgeschikt en heerlyk waren. Dit maakte dat de Tyrreniers, het gezag over de Zee voerende, besloven zich in dat land ter neer te slaan; en alle onkosten daar toe aanwendden, maar de Karthagenenzers stelden zich daar met alle krachten tegen, vrezende dat hunne landsluiden, door de wonderen die men daar van vertelde verblind, dit quaad voorbeeld mochten navolgen. Zy vleydden zich ook dat zo hun enig onheil overquam, en dat de fortuin hun ryk te gronde wierp, zy een schuilplaats zouden hebben in een land, dat hun Overwinnaars onbekend was, want zy hoopten dat in gevalle van een diergelyken nood zy zich daar met hun huisgefinnen en al hun goederen konden ter neer zetten.

Ik weet niet dat iemand noch acht gellagen heeft op deze plaats van Puzanias, die my schynt 't geen ik uit Diodorus Sikulus verhaalt heb wel te kunnen opwegen. Deze Schryver zegt dat over al onderzoekende of er Saters waren, en van wat aart zy waren; hy hier vruchteloos verscheyde luden nagevraagd had, maar dat eindelyk een zeker Eufemus, een Karier van geboorte, hem verhaalt had dat na Italien reyzeende, hy door een der hevigitte stormen na de uiterste einden des Oceaans was gedreven, alwaar, zeyde hy, Eylanden gevonden worden, die de zeevarende luden Satyrides noemen, en die door wilde Menschen bewoont worden, wier vlees roodachtig is, en die staarten hebben voor die der paarden niet wykende. De Vrees die de Matrozen voor de bewoonders dezer Eylanden hadden, die zy genoeg kenden, maakte dat zy trachten het landen te vermyden, maar het ongestuimig weer hen gedwongen hebbende het strand te naderen, wierden zy 'er ten eersten van overvallen, en konden niet uit hun handen geraken, als met een Vrouw die zy onder zich hadden ten besten te geven.

Dit verhaal van Eufemus komt my waarschynelyk genoeg voor, en de Beschryving dezer Eylanders past volkomen op de Karaiben, die Meesters van de Antilles waren, maar daar zy voor 't grootste gedeelte door de Europeers van deze laatste tyden uit verjaagt zyn. Het vlees dezer Volkeren is zeer roodachtig uit den aart, en 't is minder aan de luchtstreek toe te schryven als aan de verbeeldingskracht der Moederen, die een schoonheid in deze verf stellende, dezelve tot hun vrucht doen overgaan; het is ook door kunst zodanig, want deze woefte volkeren beschilderen zich alle dagen met rokou, dat hun in plaats van vermiljoen strekt, en hen zo rood als bloed doet schynen.

Wat de inbeelding dezer Matrozen aangaat, die Saters meende te zien, deze quam niet als uit de schrik voort, die hen maakte te staarten voor natuurlyke deed aanzien. Byna al de Wilde Nationen van Amerika schikken zich hier mee op, voor al wanneer zy ten oorlog gaan.

Aanmerke-lyke plaats van Puzanias in Artikel p. 21.

Zyn beschryving van de Bewoonders der Saters Eylanden.

Komt met den aart der heden-daag-sche Karaiben overeen.

TWEDE HOOFSTUK:

Hoeen
langs
was weg
Amerika
heeft
kunnen
bevolkt
worden.

MEn heeft langs verscheide wegen in Amerika kunnen komen; dit is buiten twyffel, en dus heeft het van alle kanten kunnen bevolkt worden: het is niet ver van de Zuiderlanden afgescheiden. In 't Noorden is Groenland, dat misschien aan deze Nieuwe Wereld vast is, zo heel ver van Lapland niet afgelegen. De landen van Azien, die het zelve ontrent het land van Jesso bepalen, maken ook misschien met het zelve een zelfde vasteland uit, of leggen er zeer weinig af, zo de naauwtens, die men daar veronderstelt, tot de Tartarische Zee doorboren. De Oceaan, die het zelve ten enemaal of byna ten enemaal omringt, is met Eylan-landen bezait, zo in de Noord als in de Zuidzee. Men zou daar van 't eene Eyland op het andere, of door ongelukkige schipbreuken of door blote uitwerkingen van 't geval, kunnen gekomen zyn.

Gevoe-
len van
Grotius.
Hugo
Gros.
Dissert.
de Orig.
Gent.
Americ.

De beroemde Grotius beelde zich in dat men daar door de twee uiterste einden was gekomen, en dat dit ruime Wereldsdeel in twee schier-eilanden verdeelt, gelyk ik reets gezegt heb, van de eene kant door de Volkeren bewoond was, die uit het Noorden van Europa in Groenland en Nova-Zembla waren doorgedrongen, van waar zy zich door het gantsche Noorder Amerika tot de Lantengte van Panama hadden verspreid, en van de andere kant door de Abyssinen en Ethiopers die na de kaap van Goede-hoop gedreven en zich gedwongen ziende om Afrika te verlaten in de Zuiderlanden waren gekomen, niet ver van het vuur-land en de sraat van Magellaan afgelegen, van waar zy in Zuider Amerika waren doorgedrongen. Maar deze stelling is weinig staande te houden, en Jan de Laet heeft hem zeer grondig wederlegt.

Joan. de
Lacinio
Not. ad
Dissert.
Hug.
Gros.
Ameri-
ka kan
niet wel
alleen
door
schip-
breuken
bevolkt
zyn.
† Pyro-
gnet.

De gene die acht geven op de menigte van verscheide Volkeren die men er vind, zullen zich gemaklyk laten overtuigen dat het niet in 't algemeen door 't geval der schipbreuken heeft kunnen bevolkt worden in de tyden, dat de Scheepsvaart zo onvolmaakt was, dat men het alseen reukeloosheid aanzag te ondernemen om zelfs maar dicht langs de kanten van den Oceaan te varen, wiens baren steyd zeer ongestuimig zyn. Dit zal noch lichter te begrypen vallen wanneer men overweegt dat noch hedendaags de Amerikanen maar ekkendige schuitjes hebben van de huiden van Zee-wolven en schorsien van bomen gemaakt; of wel † Praauwen dat maar uitgeholde bomen zyn in de gedaante van een boot, waar mee zy zich niet in volle zee durven wagen, en die noch minder bequaam zyn het geweld der stormen tegen te staan op een zo ruime zee, en daar de grootste schepen dikwils voor het geweld der baren moeten buigen.

Het waarschynelykste gevoelen en dat het meeste gevolgt is, is dat men al deze Natien door de landen van Azien in Amerika doet komen. Daar zyn redenen van een zeer grote waarschynelykheid, die doen geloven dat Amerika aan het vaste land van 't Oostelyk Tartaryen vast is; schoon men tot hier toe enig Naauw veroni-

veronderfelt heeft, dat er van afscheid. Ik geloof niet dat ik door eenvoudige gillingen een zaak behoef te doorgronden, die niet als door de ontdekking zelfs kan opgeheldert worden. Maar 't zy dat deze landen aan elkander vast zyn, 't zy dat zy door eenige kleine zee-armen gescheyden zyn, 't is gemaklyk geweest tot die landen door te dringen, en ik hoop dat uit de vergelyking van de Zeden der Amerikanen met die der Aziatischen en de Volkeren onder de namen van Thraciens en Scythiers begrepen in 't vervolg van dit werk als een soort van gewisheid ontfaan zal, dat Amerika door de Oostelykste Landen van Tartaryen bevolkt is geweest.

Wy vinden geen zekere tydrekening in de Oudheid voor de Olympiaden, tot daar toe zyn het niet als duistere tyden, en in deze duisternis vind zich ook het tydskip gedompelt wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt zyn, veronderfelt zynde dat deze bevolking zo oud is. Lescarbot heeft geen zwaarigheid gemaakt van op een zeer sterke wyze en die verder als een gilling schynt te gaan aan te dringen, dat Noah deze Westersche landen wel kende, „ daar hy by geval geboren was, dat hy 'er ten minste door „ het gerucht kennis van had. Dat hy, drie hondert en vyftig „ jaren na den Zondvloed geleefd hebbende, hy zelfs de moeite „ genomen had om die landen te bevolken of weer te bevolken : „ dat hy een groot Werkbaas en een groot Stuurman zynde, daar „ en boven met de zorg beladen om de verwoeling van het land „ te herstellen, daar zyn kinderen na toe h' kunnen voeren, en „ dat het hem geen meerder moeite geweest was door het naauw „ nechoof in Braziliën, als het zyn kinderen geweest was zich in „ Japan ter neer te stellen, of als hem zelfs moejelyk geweest „ was van 't Armenisch gebergte in Italiën te komen, daar hy „ den Janikulus op den Tyber stichtte, zo de vertellingen der „ ongewyde schryvers waarachtig zyn.“

't is waar dat gedurende twee duizent of meer jaren die zedert den oorsprong der Wereld tot den Zondvloed toe verlopen zyn, de afkomelingen van den eersten mensch, die in de eerste tyden eenige eeuwen leefden, en die van God een zeer groote vruchtbaarheid ontfangen hadden, zich op de aarde zeer vermenigvuldigt en verspreyd moesten hebben. Schoon de H. Schrift ons geen nette kennis geeft van de Landen die zy besloegen, en dat 'er ons de Ongewyde boeken niet van leren, is het nochtans waarschynelyk dat zy dezelfde landen bewoonden, daar zich de nakomelingschap van Noach flux na den Zondvloed in ter neder sloegen, dat is te zeggen, dat behalve een groot gedeelte van Azien, zy ook Egypte en Lybie bezaten, en het zuidelykste gedeelte van Europa. Misschien dat niet tegenstaande de onzekerheid waar in ons de Schryvers werpen, met de tyden die voor den algemenen Zondvloed gegaan zyn, en die gene die den zelve gevolgt hebben te verwarren, men niet nalaten zou een weinig de waarheid te ontwinden, zo men zich daar op wilde toeleggen. In der daad zo het waar is, gelyk ik het wydlopijger in 't vervolg zeggen zal, dat de Ceres der Grieken, de Isis der Egyptenaren, en de Moeder der

't Geen evenwel beter door de ontdekkingen als door blote gissingen zou bewezen kunnen worden!

Bepaling van den tyd wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt worden.

Marc Lescarbot, Hist. de la N. France. liv. I c. 3. p. 214

De H. Schrift leert ons niet net war landen de afkomelingen van den eersten mensch die zeer vermenigvuldigt moesten zyn, tot den zondvloed toe bewoont hebben.

Goden by de Frygiërs niet als Eva, de Moeder aller Menschē zyn, moet by na de gantse Heidensche Fabelkunde op de tyden, die voor den Zondvloed gegaan zyn, slaan. De Watervloeden van Deukalion en Ogyges zullen geen byzondere Watervloeden meer zyn, maar de ware algemene Zondvloed, daar by na geen Natie is, die 'er niet eenig denkbeeld van gehouden heeft, maar een denkbeeld dat ten tyden der ongewyde Schryvers; die 'er het eerste na Mozes van gewaagt hebben, zeer verwart was.

*Lucianus
van de
Goden
van Syri-
en.
Vergely-
king van
den
zond-
vloed
met dien
van Deu-
kalion.*

't Staat vast dat de Historie van Deukalions Watervloed, zo als ze door Luciaan verhaalt word, voor zo ver den grond aangaat te eenemaal gelyk is aan 't geen de gewyde Schrift ons van den algemene Zondvloed leert, zo dat de Schytsche Deukalion der Grieken niet van den Aartsvader Noah schynt te verschillen. Zie hier ten naaste by 't geen hy 'er van zegt. „ De Grieken verzeke- „ ren in hun verdichtzelen, dat de eerste menschē wreede en bal- „ dadig zynde, zonder trouw, zonder herbergzaamheid, zonder „ menschelykheid alle door den Zondvloed omquamen, de aarde „ overvloed van water uit haar schoot hebbende voortgebracht; 't „ geen de rivieren deed zwellen en de zee met behulp van den re- „ gen overlopen, zo dat alles onderliep. Niets bleef 'er overig als „ Deukalion, die zich met zyn huisgezin en een paar beesten van „ ieder soort, die hem vrywillig gevolgt waren, zo wilde als tam- „ me, zonder elkander te verflinden of hem eenig leed te doen, „ gered had. Dus dreef hy tot dat de wateren van de aarde weer „ weggeweken waren, en naderhand hielp hy het menschelyk ge- „ slacht weer bevolken. “ Men moet niet zeggen dat de Grieken de H. Schrift over dit artikel hadden nageschreven. De Geschiedenis van den Zondvloed is een sloop van de Wereld-historie, en niet van een enkel Volk, gelyk de Joodsche Natie was. Noah was de Vader der Hebreuwen, der Grieken en aller andere Volkeren. De Historie van dezen Aartsvader moest tot ieder van deze Volkeren over gegaan zyn door die gene die 'er de Stichters van waren: maar deze Historie moest meer verballert zyn by die gene, die 't langste onbeschaaft waren gebleven.

*Water
vloed
van Ogy-
ges.
Caelius
Rhodigin
Lib. 9.
cap. 23.*

Wat den Watervloed van Ogyges aangaat, Caelius Rhodiginus merkt aan dat men in de Oude tyden Ogyges zelfs zo oud aanzag, dat men dikwils voor een spreekwoord zeyde, zo oud als Ogyges, om de afgelegenste Oudheid te betekenen.

Het schynt ook dat men twee tyden kan onderscheyden, waar in Frygiens, Egypte, het Attische land en het overige van Griekenland bevolkt zyn geweest, waar van de een die van Ceres en de Goden is; en de andere later als de Zondvloed.

Men onderscheyd in de Heerschappyen der Egyptenaren de tyden van de Koningen die Goden, van de Koningen die halve Goden, en de Koningen die Menschē waren. Op dezelfde wyze onderscheyd men op het Eyland Kreta en in Frygië de tyden van Rhea of de moeder der Goden, van Saturnus, Jupiter, enz. men word niets voor deze eerste tyden gewaar, en deze tyden zelfs slaan zodanig op elkanderen, dat de Goden der Grieken die van de Egyptenaren en de andere Natien zyn, in plaats dat in de latere

ecu.

eeuwen, de Koningen voor enkele menschen erkent, gelyk Minos, enz. aan zekere landen eigen zyn, en niets met de andere volkeren gemeen hebben. Men zou hier uit, dunkt my, een drangreden kunnen halen, dat deze eerste tyden die van den Oorsprong der Wereld zyn, die met alle Natien over een komende indrukzelen op ieder gemaakt hadden, zo dat ieder de overlevering van deze eerste tyden behouden had, die om de waarheid te zeggen na verloop van tyd verbaftert was, maar die evenwel voor zo ver den grond der zaken betreft een wezentlyk verband met die van alle de andere te zamen had. 't Geen ik zeg is zoo veel te klaarder; dat zo het waar was dat de tyden van Iis en de eerste Godheden later waren als de Zondvloed, men zou moeten zeggen dat 'er by de Natien geen denkbeeld ter wereld was overgebleven van alles wat 'er voorheen gegaan was. Nu heeft dit geen waarfchynelykheid.

Het zou zonder twyfel kunnen gefchied zyn dat de menschen voor den Zondvloed zodanig vermenigvuldigt waren, dat zy toen reeds in Amerika waren doorgedrongen, en zich zelfs door al het overige bewoonbare land verspreyd.

Van dien tyd af was misschien de geheugenis by de Egyptenaaren behouden van dat Atlantisch Eyland, waar van Plato spreekt. Want zo dit Eyland niet te enemaal verdicht was, was 'er niet minder als een Watervloed van noden om het te doen verzinken, gelyk de Egyptenaaren geloofden dat dezelfs lot geweest was, of om het door een zo ruime uitgestrektheid van Zeen, die 'er het beste gedeelte van verslonden hadden, van ons af te set tyden. Maar nademaal Lescarbot en de anderen, die van zyn gevoelen zouden zyn, daar geen diepen voetfap van in de Oudheid kunnen vinden, waagt hy te veel dat hy Noah in Amerika by *geval of anderszins* doet ter wereld komen, en zyn giffing een van die gene zynde die op geen vasten grond steunen, verdient ook geen opmerking.

Men kan zelfs niet, ten zy uit lichte giffingen, besluiten, dat Amerika kort voor den Zondvloed bevolkt is geweest: men kan het, zeg ik, niet uit dit gebrek van alle zaken of uit deze onwetentheid der kunsten besluiten, die de Wereld in haar kintsheid schynen te verbeelden. Voor den Zondvloed bouwde Kain het land, en dwong het om vruchten voort te brengen, Abel had Vee en gebruikte het tot kleding en voedsel. Tubakain had zich beroemt gemaakt door allerly handwerken van yzer en koper, zegt de Schrift; het timmeren van de Ark door Noah, het bouwen van het gruwelyk gevaarte van den Toren van Babel, daar alle Volkeren deel aan hadden, wier aanflag God versloorde, veronderstellen in de eerste tyden vele ontdekkingen en kennissen in de kunsten, die de eerste Vaderen der Natien tot hun nakomelingschap konden overzetten.

Evenwel onder de menigte van Amerikaanse Volkeren vind men 'er die zo van deze kennissen ontbloot zyn, dat zommige zelfs het gebruik van 't vuur niet wisten. Dit gebrek en deze onwetentheid zyn dan op zyn best niet als een bewys van hun luiheid

heid en vatzigheid : een tastelyk bewys onzer dagen door het voorbeeld niet alleen van deze Amerikanen , maar van verscheide andere Volkeren van Europe en Azia , die noch volmaakte barbaren blyven , schoon dichte by beschaafde Volkeren wonende , wier omgang hen had kunnen leren met de Wereld omgaan , zo zy de moei te daar van niet ontzien hadden.

Ik twyffel evenwel niet of Amerika is kort na den zondvloed bevolkt geweest. Ik grond dit gevoelen op de Vergelyking die ik van de Zeden van deszelfs inwoonders ga maken met de oude zeden , die by hen gelyk in Azie en Europa niet verbaftert zyn.

De tocht dien de verscheide Natien , die tot Amerika doorgedrongen zyn , daar heen gedaan hebben , is na allen schyn op verscheide tyden geschied. De vers aangekomen hebbe de andere voortgedreven , dwingende hen hun plaats in te ruimen. Het schynt dat men er een soort van bewys van ziet , om dat de woeste en de onbeschaafte genoodzaakt zyn geweest de oevers van de Noordzee in te nemen , en dat in tegendeel de welgemanteste , gelyk de inwoonders van Peru en Mexiko zyn , op de oevers van de Zuidzee gebleven zyn , en minder van de plaats hunner eerste oorsprong zyn afgeweken. Dit kan ook dienen om te bewyzen dat de tocht dezer Natien door de landen van Tartaryen geschied is.

De oude geschiedenissen maken gewag van een menigte Volkeren , die de drie delen van de bekende Wereld beslagen hebben ; en nademaal men 'er geen overblyfsel meer van zag , meende men reden te hebben om te oordelen , dat zy te enemaal uitgeroeit waren. De ontdekkingen der Oost en Westindien hebben ons de meeste part dezer Natien , die men verdelgt geloofde te zyn , weder doen vinden. De zwarigheid zou zyn ze te onderscheyden , om ze weer tot haar eersten oorsprong te brengen. Ik geloof niet dat men het van ieder in 't byzonder kan ondernemen , zonder zo gek te zyn als die Schryver , die om een opvolging der Koningen van Spanje na te laten , opklimt van gellacht tot gellacht tot Adam toe.

De Gillingen die men ontrent dit onderscheyd maken kan zyn zo ydel en beuzelachtig , dat men by na nergens staat op maken kan. En hoe zou men naauwkeurelyk zo wyd afgelegene Volkeren , en die tot nu toe zo onbekent zyn , kunnen onderscheyden , daar geen eene Natie van Europa tot haar eerste beginsselen kan opklimmen , zonder ons verdichtzels en sprookjes op de mouw te spelden , daar de hoogmoed groter rol in speelt als de waarheid.

De Volkeren van Amerika uit de Volkeren van Thracien , Scythien , Indien , Ethiopien of Lybien te doen voortkomen , is by na niets zeggen , om dat deze namen altyd een zeer ruime betekenis hebben , en dat zy altyd aan Landen gegeven zyn , wier grenspalen noch bekend noch vastgesteld waren ; dat deze landen na malkander bewoont zyn door een menigte van Natien , die daar niet meer zyn , die zeer van elkander verschilden , en noch meer van die genen , die daar hedendaags in zeer groten getalle zyn. Men zou dan

dan iets duidelyker moeten zeggen, en hier in bestaat de zwarigheid of de Onmogelykheid.

De verwarring der spraken was de eerste oorzaak van de scheiding der Menschē niet, 't was de menigte van deze Menschē zelfs, gelyk ons de Schriftuur te verstaan geeft. De verscheydenheid die God in hun taal invoerde diende niet als om ze te doen met die gene verenigen, die hen verstaan konden, en die zy konden verstaan.

De ontbering en de onkunde van verscheyde zaken, die de kunstē naderhand uitgevonden of tot volmaaktheid gebracht hebben; hebben veel bygebracht om hen te dwingen om tegens hun dank werkmiddelen van de voorzienigheid te strekken, die hen door al de delen van de Wereld wilde verspreyden. Men heeft maar de verscheyde nooddriftigheden te onderzoeken men zal er de verscheyde beweegredenen in vinden die zy hadden om zich in verscheyde Oorden te verplanten: men zal niet meer verwondert staan over deze schielyke en menigvuldige verhuizingen, waar van de geschiedenissen vol zyn, en men zal licht begrypen hoe verscheyde Natien van 't eene end der Wereld tot het ander verreyft zyn, zonder eenig gedenkteken van hun verblyf in de landen achter te laten, die zy 't eerst bezeten hebben en in de andere, waar door zy naderhand getrokken zyn.

De Volkeren die niet als van de jacht en de visschery, van de boomvruchten en kruiden leefden, konden niet lang blyven zonder zich te verdelēt, zy hadden ruime en wyduitgestrekte landen van noden voor hun klein getal, anders hadden de bomen geen voetzel genoeg kunnen verschaffen; de wilde dieren, de bewoonde en al te volkryke landen vliedende; hadden noodzakelyk grote bosschen en aanzienlyke ruimtens van onbewoonde landen van noden om hun onderhoud te vinden. De staat dezer dwalende Natien quam met de zorg om Vee aan te quēken niet over een, de lange tochten die zy doen moesten, de schrale landen die zy door moesten trekken, de dikke bosschen die zy moesten zoeken, en die niet als bittere kruiden voortbrachten, de honger daar zy dikwils aan bloot gestelt waren zou haar daar dikwils het einde van doen zien en al haar zorgen vruchteloos gemaakt hebben.

De Volkeren die een weinig sulder leven leidden, en die zich op den Veldbouw toe leidden; gelyk de Egyptenaren, de Frygiers de Hellenisten, quamen, om de waarheid te zeggen, gemaklyker aan de kost: maar deze kunst wierd ten eersten niet tot haar volmaaktheid gebracht; de landen niet met mist bezogt wordende wierden haast uitgeput, en dwongen hun bewoonders nieuwe te zoeken en op nieuws te zaaien.

Hier van daan hebben de Volkplantingen haar oorsprong gekregen, die eerst zonder zwarigheid toegegaan zynde allengsjes moejelyker wierden en zonder bloedstorten niet geschieden 't zy dat die gene die men dwong zich elders ter neer te zetten hun land niet verlieten dan wanneer zy met geweld daar toe gedwongen wierden, 't zy dat zy noch groter zwarigheden vonden om zich in landen die reeds bewoont waren, ter neer te zetten. Want zo

de

de Volkeren gedwongen waren zich dikwils op een droevige wyze van hun eige huisgezinnen te scheyden, zy zagen noch ongaarner dat lastige buren hen van hun nooddruft quamen beroven en in hun Erfdeel vallen. Dit was het begin van die bloedige Oorlogen die de Volkeren elkander aandeden, de nood was 'er de eerste beweegrede van; de staatzucht der Vorsten, die naderhand hun eer stelden om alles aan hun gebied te onderwerpen, maakte deze Oorlogen noch wreder en hielp Natien verstroyen die hun geen tegenstand konden bieden, en die geen lust hadden om zich te onderwerpen.

In deze Oorlogen hadden die gene die de meeste toebereydzen tot hun onderhoud konden bezorgen; wanneer zy op den Vyand aantrokken, gemeenlyk voordeel op die gene, die om zo te spreken niet als van de punt van den degen leefden. Maar deeze hadden in hun rampen deze vertroosting, dat zy voor den Vyand wykende niet veel byzonders verloren. Enige holen of stroje hutjes, huisraad van Aarde of van schorsfen van bomen waren maklyk te herstellen, al hun geluk was aan hun persoon verknocht. Zy vonden in hun vlucht dikwils voordeel; mits dat die hun argstond en dat zy daar in geen tegenstant ontmoetten. Want die gene aangat die warmer gezeten waren, hun Overwinnaars droegen zorg van ze te verplanten, gelyk Nebukadnezar en Salmanassar de Joden overvoerden, en 't wierd naderhand het gebruik der andere Koningen van Perzien, der Mediers, der Assyriers, en der Egyptenaren waarvan men menigvuldige voorbelden in Herodotus kan vinden en in de andere schryvers die van dien tyd gesproken hebben. Deze dus verplante volkeren namen de zeden en gewoontens van hun Overwinnaars aan, wannerzy onder hen vermengt wierden, of wel zy wachtten een gunstige gelegenheid; om het juk af te schudden, wanner zy er van onderscheyden waren en noch een lichaam in 't byzonder uitmaakten.

*Lib. 4.
Reg. Cap.
ult.
item 4.
Reg. Cap.
17.*

*Genef.
c. 10.*

De eerste dezer Volkplantingen zyn door Noach en zyne kindere geschied. Mozes geeft ons een nette geslachtenlyst van de kinderen van dezen H. Aartsvader, van de landen waar in zy zich verdeelden, en van de Volkeren, uit hun bloed gesproten: maar de verhuizingen merendeels later als Mozes tyd, en onder de grote Heerschappyen geschied zynde tot het verval van het Persiaansche ryk toe, zo is het gebeurt dat in deze menigvuldige Verhuizingen de Volkeren vermengt zyn, en dat de atkomelingen der drie geslachten van de kinderen van Noah ten delen in elkanders erfdeel gekomen zyn.

Giffingen uit de woorden der Uitheemsche spraken.

Misschien zouden wy een netter kennis van de verscheyde Volkeren hebben, zo de schryvers, die er van gesproken hebben, ons een grooter getal woorden van hun Oorspronkelyke talen bewaard hadden: maar schoon men 'er misschien enige van kan onderscheyden, gelyk ik in 't vervolg zal doen zien, kan men er evenwel by na geen staat ter wereld opmaken, om dat zy er te weinig hebben aangewoert, en dezelve by na alle verminkt. Ik zeg het zelfde van de namen die tot een ganfch Land of Volk behoren. Want al waren zelfs deze namen voor 't meestgedeelte niet onbepaald en

te
ken
wil
ver
non
Wo
nen
plaa
ove
die
in z
fen,
Egy
cige
doo
en z
en h
D
Hist
Egy
ontr
rodc
zy h
eigen
O
tyden
de g
len v
terste
ken t
hore
zegt
der z
boek
kand
trent
ste S
verw
bepaa
De
kenni
woon
de ee
kinde
enige
tafely
afwo
nig z
gelyk
besluid

te algemeen geweest, gelyk die van *Ilnezen* dat Mensch en bete-
kent, en die van *Karaiben* dat oorlogszuchtige Mensch en zeggen
wil al waren zelfs die gene, die een nader betekenis gaven, de
verandering niet onderworpen geweest, gelyk die van *Gentagoron-
non* en van *Onnontageronnon*, dat is te zeggen *Bewoonders van
Weyden* en *Bewoonders van 't Gebergte*, namen die niet meer dien-
nen kunnen wanneer de Volkeren, die dezelve voeren, van woon-
plaats verandert zyn; en die van den een op den ander kunnen
overgebracht worden; de Schryvers hebbenze ook vermoet met
die in hun eige taal te willen overbrengen. Plato zegt, dat Solon
in zyn verzen de namen van uitheemsche Volkeren willende inlafs-
sen, zich daar ontrent zeer verlegen vond; maar ziende dat de
Egyptenaren, die 'er 't eerste van gesproken hebben, die in hun
eige taal hadden overgebracht, na 'er de betekenis van te hebben
doorgrond, moedigde hem dit aan om hun voorbeeld te volgen,
en ze in 't Grieks te verkleeden. Plato deed het zelfde als Solon,
en hun voorbeeld wierd van alle anderen gevolgt.

Dit is het eenigste ongelyk niet dat de Grieken in 't byzonder de
Historie aangedaan hebben, schoon zy alles van de Barbaren, de
Egyptenaren, de Chaldeers en de Feniciers geleert hebben, 't zy
ontrent den Godsdienst, 't zy ontrent de Tydrekening, gelyk He-
rodorus, de oudste hunner Geschiedenis-Schryvers het zelfs be-
kent; zy hebben zich alles door een belachelijken hoogmoed willen toe-
eigenen, gelyk Euzebius van Cezarea het hun verwyft.

Op deze wyze hebben zy zo dikken nevel over de kennis der
tyden, die zy gants door een gehaspelt hebben, gebracht, als over
de godgeleertheit der Ouden, die zy in buitensporige verdichtze-
len verkeert hebben, die voor hen en hunne Goden niet als de ui-
terste verachting konden inboezemen. Zy schreven de meeste za-
ken niet als op het gemene gerucht, en om zo te spreken op een
horen zeggen. Hier door bedrogen zy zich en bedrogen anderen,
zegt Megalthenes in het afgebroken stuk van het boek dat wy on-
der zyn naam noch hebben; over het oordeel der tyden en Jaar-
boeken van de Perzen. Pausanias bekennt dat zy weinig met el-
kander over een komen, en dat zy het overal niet eens zyn ont-
trent de zaken, die tot den oorsprong behoren. Ook zyn de mee-
ste Schryvers daar zo wars van, dat ze de eerste tyden in hunne
verwarring latende steken hun Geschiedenis niet als op zekere
bepaalde Tydstippen beginnen, om gene verdichtzelen te zeggen.

De gewoontens en Zeden der Natien zouden ons tot een nader
kennis kunnen geleyden door de Vergelyking dezer Zeden en ge-
woontens. Maar onder deze Gewoontens waren er algemene, op
de eerste denkbeelden gegrond die de Vaders der Volkeren hun
kinderen hadden overgelevert, en die by de meeste byna zonder
enige verbaftering behouden waren, of ten minste zonder een zeer
tafelyke verbaftering; niet tegenstaande dat zy ver van malkander
afwoonden en weinig gemeenschap met elkander hielden. Zoda-
nig zyn de denkbeelden die met de meeste gebruiken van het da-
gelyke leven over een komen. Zekerlyk uit deze kan men niets
besluiten. Ook zal ik in de Vergelyking die ik maken moet geen

D

zwa-

Plato in
Orita.

Herod.
lib. 2. n.
49 & seq.

Euseb.
Præpar.
Evân.
Lib. 10
Cap. 4
& seq.

Mega-
thenes
fragm.

Pausa-
nias in
Arcadi-
cis.

Giffin-
gen uit
de ge-
woon-
tens.

evige wyze
ongaarner
oven en in
ge Oorlogen
er de eerste
erhand hun
maakte deze
ie hun geen
a zich te on-

ebereydzelen
p den Vyand
im zo te spre-
ar deeze had-
n Vyand wy-
stroje hutjes,
en maklyk te
cht. Zy von-
n argstond en
die geene aan-
droegen zorg
massar de Joden
er andere Ko-
der Egyptena-
dotus kan vin-
proken hebben.
gewoontens van
mengt wierden,
n het juk af te
en en noch een

en zyne kinde-
van de kinderen
zy zich verdeel-
: maar de ver-
onder de gro-
het Perliaansche
ige Verhuizing-
elingen der drie
kanders erfdeel

verscheyde Vol-
en hebben, ons
e talen bewaard
kan onderschey-
n er evenwel by
e weinig hebben
zeg het zelfde
oren. Want al
niet onbepaalt en
te

zwarigheid maken van de Gewoontens van wat voor Volkeren het ook zyn mogen aan te halen, zonder daar enig ander gevolg, uit te willen trekken als de enkele overeenkomst dezer Gewoontens met die van de eerste Oudheid.

Kenlyketrekken die dienen kunnen om de Volkeren van Amerika te onderscheiden.

't Zou dan niet zyn als op enige duidelyke en kenlyke trekken van nieuw ontdekte Volkeren, met die der oude Volkeren vergeleken, waar van ons de Geschiedenissen enig denkbeeld hebben overgelaten dat men enige giffingen zou kunnen wagen, deze kenlyke trekken by malkander leggende, en met andere vergelykende.

Duidelyke en kenlyke trekken noem ik eenige zonderlinge gebruiken en die zo gemeen niet zyn. Zodanig is by voorbeeld, de gewoonte die de Mannen by sommige Volkeren hadden, van te bed te gaan leggen, wanneer hun Vrouwen gebaard hadden, van zich daar in door hunne Vrouwen zelfs te doen oppassen, en zich door haar te doen plegen, gelyk men op alle andere plaatzen de Vrouwen gewoon is te doen. Want schoon dit gebruik een gebruik van Godsdienst is, was het doch zeer zonderling. Nu vind ik het by de Iberiers of eerste inwoonders van Spanje, ik vind het by de oude inwoonders van het Eiland Korsika, het was by de Tibareniers in Aziën: het is hedendaags in enige van onze Provinciën dicht by Spanje leggende, daar zulks *broejen* genoemd word, men vind het ook ontrent Japan en in Amerika by de Karaïben en de Galibis. Zou men niet kunnen vermoeden uit een gebruik dat zo zonderling schynt, dat het van die eerste Volkeren tot deze laatste is overgegaan; zoo veel te meer om dat Strabo en de meeste Schryvers ons den weg banen, die de Iberiers die uit Azië in Spanje, van ouds Iberië genaamt, gekomen waren, gehouden hebben, om weer uit Spanje na Aziën te keren, daar deze zelfde naam van Iberiën 't land dat zy besloegen bygebleven is. Hebben zy zich niet van daar na Amerika kunnen begeven?

Strabo lib. 3. Diod. Sic lib. 5. Appoll. Kbow. bef. Histoire Morale des Antiques. c. 23. Strabo lib. 1 p. 42.

Amazonen.

De Zeden der Amazonen zyn al te zonderling, en duiden een Volk al te zeer uit, om zich daar in te kunnen vergiffen.

De eerste onderrechten die 'er ons de Geschiedenis van geeft zyn van de vrouwen van Lybie, die zich na Pallas humeur schikten en ten oorlog dienden, daar deze vreeslyke Maagt een kunk van gemaakt had op de oevers van den Nyl of van het Meer Triton, daar zy geboren was: en van die Menaden of Bacchanten, die Dionisius, Koning van Lybien, met de Saters en Koribanten in zyn tochten volgden. Diodorus van Siciliën verbeeldt ze ons als meestreffende van de wydsafgelegenste landtreken van Afrika. 't Is waarschynelyk dat inderdaad die gene daar haar oorsprong van hadden, die zich aan den Tanais ter neder sloegen, nademaal Herodotus haar als vreemde by de Sarmaten doet verschynen, die zy tot mans namen, en wier spraak zy genootzaakt waren te leren, om dat deze de hare niet begrypen konden. Zy zetten de grenspalen van haar ryk zeer ver uit, dat volgens Diodorus Siculus zich van de uiterste einden van Lybie tot den vloed Kaïkus in Asië uitstreckte. Hypsila en de vrouwen van Lemnos, die op een nacht, dat zy de kans klaar zagen, haar mans den hals affneden, wa-

Diod. Sic. lib. 3 p. 9

Herod. lib. 4 n. 114.

ren

ren zonder twyffel van die slag, of wilden haar navolgen.

De Ondernemingen der Amazonen op Peleponnezus waren niet gelukkig, en hier van daan nam haar ondergang een begin: zy wierden door den Grieksehen Herkules en door Thezus overwonnen, Penthesilea slaagde niet in het beleg van Troje, daar zy door Achilles, zo men den Dichteren geloven mag, wierd omgebracht.

Daar word ook van Thalestris gesproken, die Alexander ging bezoeken, en van die gene die by de Kaspische Zee overwonnen wierden, strydende met andere barbaarsche Volkeren in 't hondert tegen de benden van Pompejus, die Mithridates vervolgte. Plutarchus zegt dat deze Veldheer onder de doden het lichaam van enige dezer heldinnen liet zoeken, maar dat men er geen een vinden kon, schoon men verscheyde van haar uitgeschudde klederen en wapenen vond. Zedert dien tyd vind men er niet meer van gewaagt, en misschien zoude wy deze geschiedenis voor verdicht aanzien, gelyk Strabo zelfs deed, zo men by onze tyden niet verzekert was, dat op de oevers van de rivier *Maragnon of der Amazonen* noch van deze heldinnen gevonden worden, die een eer stellen in Oorlog te voeren, van de Mannen afgescheyden leven, zich dagelyks oefenen om met den boog te schieten, niet als de meisjes by zich behouden, en de jongens ombrengen of aan de vaders wedergeven op gezette tyden dat zy by malkander komen. Vader Lamberti van de Order der Reguliere Priesters, en zending van Kolehis, beweert dat 'er noch Amazonen onder de woefte Natien zyn, die den Kaukasus bewonen.

De geleerde Huet meent dat de Amazonen uit Afrika na Amerika zyn getrokken, maar zyn gevoelen ontrent dit stuk is niet beter gegrond, als dat 't geen hy over den Oorsprong der Peruviaanen heeft, die hy van de Zwartten der Ryken van Guinea en Angola doet herkomen.

Zo 'er Vrouwen van een Mannenmoed gevonden worden, die een eer in het Krygshandwerk stelden, dat niet als den Mannen schynt te passen, daar worden ook zulke lasse Mannen gevonden, dat zy als Wyfen leven. By de linezen, by de Siouzen te Louisiana, te Florida en in Jukatan zyn er jongelingen die een Vrouwe gewaad aantrekken, dat zy al hun leven behouden en die het een eer achten zich tot al haar bezigheden te vernederen; zy huwen, nooit zy wonen al de oefeningen by daar de Godsdienst schynt deel in te hebben, en dit buiten gewone levensgedrag doet hen voor luiden van een verheven rang en die boven het gros der menschen zyn aanzien. Zouden dit dezelfde Volkeren niet zyn als de Aziatische Aanbidders van Cybèle, of deze Oosterlingen daar Julius Firmikus van spreekt; die, de eene aan de Goden van Frygie, de andere aan Venus Urania, Priesters toewydden, die zich als Vrouwen verkleedden, die zich aan een verwyfde troni gewenden, die zich blanketten, en hun ware kunnen onder de ontleende gewaden van die gene die zy met kracht en geweld wilden nabootzen, verborgen.

Het gezicht dezer Mannen in Vrouwe klederen verbaasde de Eu-

Apoll. Kb. lib. 4 N. 139.

Apollod. lib. 1 Plutarch. in Thest. Diad. Sic. p. 163.

Coins. Smyr. Lib. 2.

Quint. Cras. lib. 6 Cap. 10. Justin. lib. 12. p. 108.

Plutarch. in Pomp. Strab. lib. 11. p. 348.

Daar worden hendaags noch Amazonen gevonden.

Relazione della Colebide. cap. p. 28 p. 200. 201.

Huet. Demonstr. Evang. Prop. 4 cap. 7. Subfin. Mannen in Vrouwen klederen.

Julius Firmikus Lib. de Error. Prof. Relig.

Te on-

recht
door de
Euro-
peers
voor
Hermas-
frodieten
aan
gezien.

Vasko
Nugnes
de Val-
boa
brengt
een
groot
getal
daar van
wrede-
lyk om-
hals.

*Le voi de
Gomara,
Hist Ge-
neraal
liv. 3.*

ropéers, die 't eerst in Amerika aanlandden. Nademaal zy de weegredenen van dit slag van herschepping niet doorgrondden, beeldden zy zich in dat het luiden waren, die beyde de geslachten gemeen hadden: in derdaad onze oude Reysverhalen noemen hen niet anders als Hermasfrodieten of Manwyven. Schoon de Geelit van Godsdienst, die hen dezen staat doet ombelzen, hen als buiten gewone menschen doet aanzien, zyn ze evenwel wezentlyk onder de Wilden zelfs tot die verachting vervallen, waar in oudtyds de Priesters van Venus, Urania en Cybele waren; en 't zy zy zich in de waarheid deze Verachting op den hals hebben gehaald met zich aan schandelyke minnedriften over te geven, 't zy dat de onkunde der Europeers ontrent de oorzaken van hun aangevaarden staat, tegen hen quade vermoedens deed opvatten, deze vermoedens wortelen zo diep in hun gemoed, dat zy 't allernadeligste wat men denken kon verzonnen, en deze Verbeelding ontfak zo zeer den yver van Vasko Nugnes de Valboa, een Spaans Hooftman, die het eerst de Zuiderzee ontdekte, dat hy er een groot getal deed omkomen, hitzende op hen die razende Doggen aan, waar van die van zyne Natic zich bedient hebben, om een groot deel der Incianen te verdelgen.

VYFDE HOOFSTUK.

Giffing
over den
Oor-
sprong
der Ka-
raiben
van de
Antilles.
*Herod.
lib. 1. n.
146.*

Herodotus verhaalt een zeer sonderling geval, waar uit men eenig licht over den Oorsprong der Karaiben van de Eylan- den Antilles zou kunnen halen. Hy zegt, dat onder de 12 Volke- ren, die uit Eubea na Jonien trokken, van waar zy dezelfs eerste inwoonders verjoegen, die gene die uit het Prytancum van Athe- nen gekomen waren; hun Vrouwen in hun land gelaten hebbende, daar zy niet van zins waren weer na toe te keren, een inval in Karien deden, en dat zy'er zich meester van gemaakt hebbende, zy al de Mannen zonder onderficheyd van ouderdom ombrachten, spa- rende de Vrouwen niet als om die ten wyve te nemen. Deze Vrouwen tot de droevige keur gebracht van om te komen of de wet van den Overwinnaar te ondergaan, wilden noch liever deze laatste party kiezen; maar razende van wanhoop deden zy een Eed van nooit met haar mannen te eten, en ze nooit by hun na- men te noemen; en zy maakten een Wet van dit gebruik tot haar nakomelingfchap te doen overgaan, lerende de kinderen, die uit deze huwelyken zouden spruiten, dat zy dusdanig te werk gingen, om dat haar Overwinnaars haar Vaders, haar Mannen en haar Kinderen hadden omgebracht. De Vrouwen der Karaiben eten ook nooit met haar mans, zy noemen ze nooit by hunne namen, en zy dienen hen als of zy hunne slavinnen waren. En dat het zon- derlingste is, is dat zy eenigants andere spraak hebben als haar Mannen gelyk na allen fchyn de Karische Vrouwen hadden, die vromd waren aan deze Volkeren uit Eubea gekomen; die haar land verwoesten.

Men zou 'er by kunnen voegen dat men noch eenige overeen- komst vind tusfchen den ouden naam van Kariens en dien van Ka- raiben,

raiben, gelyk zich de Wilden, waar van ik spreek, hedendaags noemen. Deze Wilden verhalen zelfs dat zy hunne vyanden verwonnen en alle verdelgt hebbende, niet als de vrouwen en dochters spaarden, en zy zeggen, dat dit de oorzaak van de verscheydenheid der sprake is, die tusschen de twee kunnen gevonden word: maar nademaal 'er van een misschlen zeer oude geschiedenis gehandelt word, en daar zy geen Tydrekening van hebben, schynen zy te veronderstellen dat de Vrouwen uit die landen, afkomstig waren, die zy hedendaags bezitten, en daar zy zelfs vreemdelingen in waren. Dit is de oorzaak geweest, waarom de Vader du Tertre en de Predikant Rochefort, dewelke onderstelden, dat deze geschiedenis verzer was, als zy misschien inderdaad is, over den oorsprong dezer volkeren getwist hebben; de eerste doet zo van de Galibis of Karaïben van 't vaste land, en de andere van de Apalachiëten, een Volk van Florida, afdammen.

De Natie der Eskimenzers, die van den 52 graad Noorderbreete tot den 60 woont, tusschen de baal van Hudson en het naauw van Belle-Ile; waar door het land van Labrador en het Eiland Terre-Neuve gescheyden word, heeft zulke zonderlinge gewoontens en die zo weinig met die der andere Wilden schynen overeen te komen; hun wezen zelfs verschilt zo veel van dat der andere Natien van deze ruime landstreek, dat het schynt dat men zich niet vergiffen kan met te zeggen dat zy ook een gants verschillende oorsprong hebben. Zy zyn groot, welgemaakt, blanker als de andere Wilden; zy laten hun baard groejen; zy hebben gekrult hair en snyden het onder de oren af, byna alle hebben zy het zwart, maar zommige blond en cenige andere ros, gelyk de Noordlyke Volkeren van Europa.

De naam van Eskimenzers die men hun gegeven heeft, schynt van het woord Eskimantzik van daan te komen, dat in de Abenakische spraak menschen beteekent *die raauw vleesch eten*. Om dat enkel en alleen van de jacht en 't visschen levende, zy het vleesch der dieren en de visschen gants raauw en bloedig eeten. Men heeft willen beweren dat zy met het vuur niet wisten om te gaan, maar de Europeers, die ze van dichter by bekeken hebben, hebben het tegendeel ontdekt. Het scheen zelfs dat zy daar een Godsdienslige eerbied voor hadden, dat uit de ongeruithed bleek die zy betuigden ter oorzaak van een Matroos, die om zyn pyp aan te steken een koolle vuurs genomen had, die hy omze te vrede te stellen genoodzaakt was weer op haar plaats te leggen. Zy bedienen er zich ook van in keuken, want schoon zy niet schromen raauw vleesch te eten, laten zy het evenwel half gaar koken, wanneer zy daar gelegentheid toe hebben, in aard of stene potten en ketels, of wel zy laten het in de zón drogen, om het tot meel te malen en 'er een soort van pap af te bereyden.

De Wilden geven hun noch een anderen naam, zoo veel als *Vluchtelingen* betekende, niet dat zy niet dapper zyn, maar om dat zy zeer levendig en ongerust van geest zyn en een gedurige vrees zyn en altyd in alarm, vermydende zo veel zy kunnen allen omgang met alle andere Natien. De Heer Joliet, die het eerste

De Terre-Neuve. Hist. Nouvelle des Antilles. Traité 7 Ch. 152.

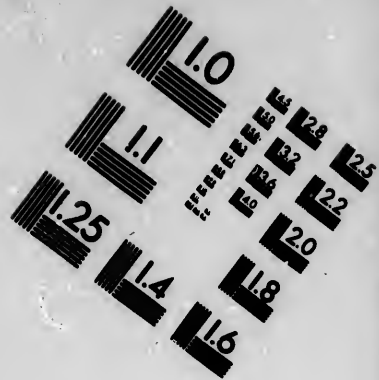
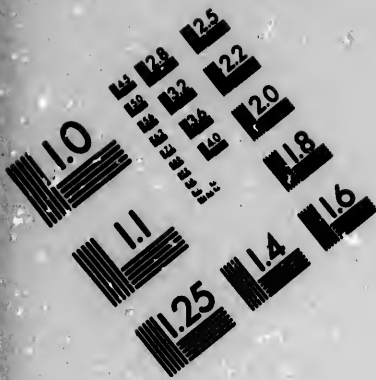
Rochefort, Hist. Morale des Antilles, liv. 2. Ch. 7.

Van de Eskimenzers. Zy zyn veel blanker als de andere Wilden.

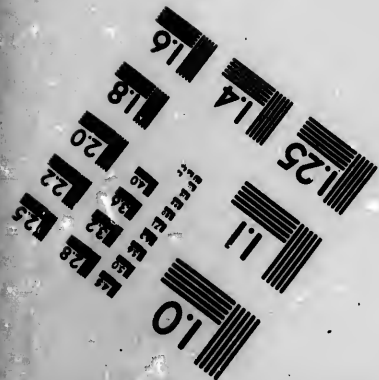
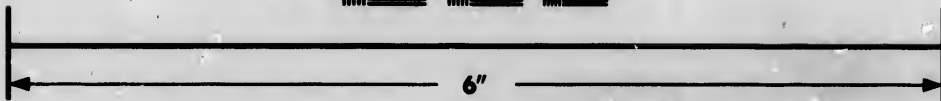
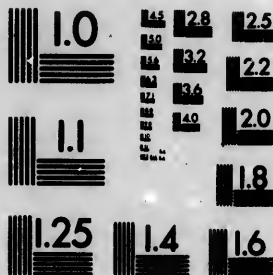
Waar die naam van daan komt.

Zy vermyden zo veel zy kunnen allen om-

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4303

18
20
22
25

01

gang
met an-
dere
Natiën.

Mississipi ontdekt heeft, en de Heer Konstantyn zyn, die onder de Franschen, die er tnaast zyn by geweest. Zy zyn ook eens van zelfs op het fort van Myn Heer de Courtemanche gekomen, maar de handel die men met hen gedreven heeft is zo zeldzaam geweest en met zo veel voorzorg en argwaan van beyde kanten toegegaan, dat men geen omgang genoeg met hen gehad heeft om ze wel te kennen.

Wat
hier
van de
oor-
zaak is.

Men kan niet twyffelen of zy hebben eertyds met de Biskajers omgegaan, die de eerste Volkeren van Europa zyn, die deze kusten hebben wezen bezoeken daar zy gongen visschen; en men heeft enige reden om te geloven dat eenig verraad, dat deze tegens hen gepleegt zullen hebben, hen schuw gemaakt heeft, want zedert dien tyd mishandelen ze al de Europeërs die in hun handen vallen. Men zegt zelfs dat zy stil de Kabels van hun Schepen aan stukken hakken, om ze op de kust te laten vergaan, en dat ze zomtyds stout genoeg zyn om ze aan te vallen en ze meê te nemen.

Man
ook
sprong.

Daar zyn 'er die beweren, dat de Natie voortgeplant is door de Schipbreuk van eenig Biskaais Schip, en dat zy bygevolg haar oorsprong verschuldigt is aan deze zelfde Volkeren van Europa, over wie zy naderhand reden hebben gehad om te klagen, maar 't geen men van hun gewoontens heeft kunnen aanmerken, overtuigt my dat zy een veel ouder oorsprong hebben. Ik zou eerder geloven dat zy in oude tyden uit de Britannische Eylanden of de Orkades zyn voortgekomen, en zo zy niet enige overblyfselen van Afgodery en Bygeloof hadden, zonder dat 'er onder hen enige voetspaj van 't Christendom te zien is, zou men misschien kunnen zeggen dat zy van deze Kambriërs afgestamt zyn, die het Land van Wallës op het einde der 12. Eeuw verlatende, nieuwe landen na de kant van 't Westen gingen zoeken, onder het geleide van een künner Vorsten, Madok genaamt, en Zoon van Owen Guynedd, waar van in de Historie van Kambrien van David Pouwel gesproken word: zo andersins de Reyzen van dezen Madok niet te enemaal verlicht zyn. Ik zal op zyn plaats van de Woonplaatzen der Eskimenzers, van hun kledingen, kanen en praauwen spreken.

Volgens
het ge-
voelen
van den
Schry-
ver.

David
Pouwel.
Hij.
Cambria
ad m.
1170.

ZESDE HOOFTSTUK.

Reuzen.

DE gesalte der Reuzen en der Dwergen spreekt voor hen, zo veel als de duidelykste gewoontens voor anderen zouden kunnen spreken. De Schrift gewaagt dikwils van menschen van een onmatige lengte, die kinderen van Enakim waren, en in het land van Kanaan woonden. De Ongewyde Historie en de fabelen hebben hun gevecht met de Goden ook beroemt gemaakt. Akosta, de Inka Garcilasso de la Vega, en verscheide andere verzekeren dat zy in Peru woonden, daar zy Gods toorn op hun haalden, die hen de zwaarte van zyn hand en het gewicht zynner Wraak op een buitengewone wyze deed gevoelen. Daar zyn noch hele volkeren van Reuzen, zegt men, in de zuidelyke landen, die na allen schyn uit den zelfden stam zyn voortgekomen.

De

De Pygmeen of Dwerger, wier gevechten met Herkules, die ze verdelgde, de Dichters ons hebben opgezongen, zyn misfchien zo verfiert niet als men zich zou inbeelden. Ik wil wel geloven dat de Poëtische vryheid iets van hun gefalte heeft afgenomen, maar zonder van de Samoeden te fpreken, die zeer klein zyn, Paulus Jovius plaatft in 't Noorden van het Moskoviſche Lapland en het Oofterſche Tartaryen een Natie van Dwerger. Volgens het verhaal eeniger Indianen moeten 'er eenige diergelyke volkeren in het Noorden van Amerika zyn: 't Is eenige jaren geleden dat de Wilden een man van een zeer kleine gefalte in Hudzons baai brachten. Deze ſcheen niet verwondert te zyn het fort der Franſchen en de ſchepen der Europeanen te zien, en hy deed verftaan dat hy iets diergelyks in het land had gezien, waar uit hy getrokken was toen hy gevangen wierd. Een meysje van de Natie der Eskimenzers, die in 't jaar 1717 gevangen wierd, en in de ſterkte gebracht die de Heer de Courtemanche op de kuſt van Labrador had opgerecht, daar zy tot in 1720 gebleven is; onderwyf franſch genoeg geleert hebbende om zich te doen verftaan, verzekerde dat 'er gehele Volkeren van kleine menſchen waren, drie voet hoog en wier vrouwen, noch kleinder waren; dat de kleine menſchen ſlaven van de grote waren, en zich gelukkig achten als men hun een teug zoet water gaf, om dat zy door den bank niet als zout water drinken, gelyk de Eskimenzers.

Men zou zich noch minder kunnen vergrypen ontrent den oorfprong van zekere Natien die noch meer getekent zyn, gelyk die daar Plinius, Solinus, Pomponius Mela, enz. van ſpreken na Kteſias en de andere oude Schryvers die van Ooſt-Indien geſchreven hebben, zo zy hedendaags in Amerika gevonden wierden. Deze Schryvers hebben ons zulke wonderlyke ſchepzels van menſchen verbeeld, dat zy ons niet hebben kunnen overtuigen, noch den naam van fabelachtige Schryvers ontgaan, die voor vermaak wat ſprookjes ver dichtten, of die zich door een gekke lichtgelovigheid lieten verleyden. Waar over Strabo, die tot het ander uiterſte vervalt, gemeent heeft te kunnen de gekſcheren. Maar al hadden zy ſchoon de waarheid gezegt, zy ſpraken van een zo wyd afgeleggen land, en dat toen zo weinig bekend was, en zy zeyden 'er toen zo wonderbaarlyke dingen van, dat zy daarom niet te eer zouden hebben geloofd geworden, zo zeer was 't geen zy zeyden buiten alle waarſchynlykheid.

Wie zou inderdaad hebben kunnen geloven dat 'er Natien van menſchen zyn met Hondſkoppen, van menſchen zonder hooft, van menſchen wier oren tot op de hiel en hongen. Van Arimaperi of menſchen met een Oog, van menſchen die maar een Been hebben; van gantſche Volkeren daar de vrouwen maar eens baren; en daar de kinderen met zulke gryze haaren ter wereld komen, als zy in een hogen ouderdom zyn kunnen; van menſchen eindelyk waar van de eene geen neus hebben, andere geen mond noch aarsdarm, die niet eten en op een gants andere wyze als andere menſchen hun voedzel ontfangen. Ook hebben enige Schryvers, gelyk Herodotus en Mela, de meeſte part dezer Wanſchepzels, ver-

Paul.
Jovius,
lib. de
Legati-
one Mos-
cov.

Ver-
ſcheyde
wan-
ſchape
Volke-
ren.

Plin lib.
7. Cap. 2.
Solin Cap
44. Pom-
pon. Me-
la lib. 1
Kteſias
frag. ex
Indicis.

Strabo
Lib. p.
48.

die onder de
ook eens van
komen, maar
zaam geweest
toegegaan,
om ze wel te

at de Biskajers
die deze kullen
en men heeft
zeze tegens hen
, want zedert
handen vallen.
pen aan ſtukken
dat ze ſomtyds
nemen.

geplant is door
y bygevolg haar
en van Europa,
te klagen, maar
erken, overtuigt
zou eerder gelo-
anden of de Or-
verblyfzelen van
onder hen enige
niſſchien kunnen
n, die het Land
e, nieuwe landen
het geleyde van
van Owen Guy-
en David Pouwel
en Madok niet te
de Woonplaat-
en en praauwen

ekt voor hen, zo
eren zouden kun-
menſchen van een
, en in het land
n de fabelen heb-
maakt. Akosta
re verzekeren dat
haalden, die hen
praak op een bui-
hele volkeren van
alle ſchyn uit

D6

Hierodotus lib. 4. n. 191. Pomp. Melu. loco ut.

Plin. lib. 7. Cap. 1.

Joan. de Laet Ind. Occid. lib. 17. Cap. 7. Idem lib. 15. Cap. 3.

Walter Raleigh in descriptione Guiana. Ind. Occid. par. 28.

onderfelt zynde dat 'er zodanige waren, eer onder de beesten als onder de menschen getelt. De meeste andere die 'er van geschreven hebben, blyven geen borg voor deze geschiedenissen, en spreken 'er niet als op de goede trouw van een ander, daar zy mischien zelfs niet te veel op vertrouwden. Daar is niemand als Plinius die ons deze wonderen schynt te willen opdringen; zeggende dat 'er vele zaken zyn die men als onmooglyk aanziet, eer de Ervarentheid geleert heeft dat zy in der daad mooglyk zyn: en dat men al zo ongelovig zou zyn ten opzicht der Ethiopers, zoo men 'er nooit gezien had, als men zou kunnen zyn ten opzicht van alles wat hy te zeggen had.

De Beschryvers van de eerste Westindische Reystochten hebben ons alzo ongelooftelyke vertellingen gedaan; wy zien 'er gedaantens van menschen met wanschapen oren, en wiens vermaak is dezelve door het ysselyk gewicht van de ooringen, die zy 'er aanhangen, langer te rekken. De Laet spreekt van een volk daar de Manlui borsten hebben die hun tot op de dyen vallen, zo dat zy genootzaakt zyn dezelve op te binden en rontom hun lyf te winden; wanneer zy lopen willen.

Wouter Raleigh plaatst een talryk volk van menschen zonder hooft in Guyana. Jacques Carthier, die na allen schyn nooit Ktesias noch Plinius gelezen had, zegt ons op het verhaal van een Wilden man, dat 'er tegens het Noorden Volkeren waren die niet aten, Volkeren die maar een been hadden, en anderen daar men al zulke ongelooftelyke dingen zag, die te lang zouden zyn om te verhalen. Deze zelfde Wilde dochter, waar van ik zo even ter oorzaak van de Dwergeren gesproken heb, verzekerde op de zelfde wyze, dat 'er behalven deze kleine mensjens noch andere van een ysselyke lengte en dikte waren, die hun gevoeg door den mond deden, en van onder de schouder pisten; zommige die maar ene dy hadden, een been en een zeer brede voet, twee handen aan eenen arm, een plat hooft en lichaam, een kleine neus, ogen en mond, en die hier by de beste duikers van de wereld waren; en dat de Eskimenzers zich van die gene die zy tot slaven maakten bedienden, om van den grond der zee op te halen, 't geen zy ingeslokt had, wanneer de Europeesche schepen op hun kusten schipbreuk leden. Andere, om kort te gaan, die een uitermaten zwart gezicht hadden, den neus en de lippen zeer dik, en hairen die van de geboorte af gants grys zyn, slyk het hair der dieren die in landen geworpen worden die na altyd met sneeuw bedekt leggen.

Ik keer weder tot het geen ik flus gezegt heb dat alwaren zelfs deze verhalen waar, zy schynen evenwel zo verdicht en zo weinig waarschyneelyk, dat zy niet verdienen geloof te worden als na dat men na de naaukeurige ontdekking dezer Volkeren zodanig verzekert was dat zy 'er zyn, dat wy 'er niet meer aan twyffelen konden zonder ongelijk te doen aan een groot getal van perionen wier getuigenis onberisplyk schein.

Wat my aangaat ik heb altyd voor fabelen aangezien 't geen de oude Schryvers en de opstelders van de Reystochten van Amerika

ons van deze wonderbare volkeren verkeren verhaalt hebben, en ik heb my nooit kunnen verbeelden dat de oude in 't byzonder ons dezelve in alle ernst voor wezentlyke Volkeren wilden verkopen, of ten minsten zo 'er geweest zyn die daar lichtgelovig genoeg toe waren; zy zullen door den naam dezer Natien bedrogen zyn geweest: bynamen die hun door hun bureu en vyanden gegeven waren, welke door deze beeldsprakige uitdrukkingen wilden te kennen geven, hoe weinig zy dezelve achten, op de zelve wyze als hendaags de Chinezen, die menen dat zy de verstandigste luden van de wereld zyn, zeggen, dat zy de enigste zyn die twee ogen hebben, dat al hun bureu blind zyn, maar dat de Europeanen, die hun enige schranderheid hebben laten blyken, een oog hebben, zo dat zy ons op de zelve wyze aanzien als de Oudheid de Cyklopen verbeeld.

Het zelve Vonnis had ik in 't byzonder over de menschen zonder hoofden geveld, niet tegenstaande het geen men hier over in een Sermoen leeft, dat onder die van St. Augustyn gevonden word, en dat dezen Vader wel opgedicht konde zyn. Maar een of twee gevallen, nu onlangs gebeurt, hebben my verplicht, myn oordeel op te schorten, of zelfs myn denkbeelden daar op te hervormen.

Het eerste dezer voorvallen is gehaalt uit de laatste brieven die wy uit China gekregen hebben. Daar in word verhaalt, dat de grote Keyzer, die zedert zo langen tyd dit wyd uitgestrekte ryk met zo veel roem bestiert, gemeenzaam met den Hr. Mezza Barba, Patriarch van Alexandryen, en Legaat van den H. Stoel, by dezen Vorst pratende, hem verscheide vragen deed, ontrent de wyze van rechtspleging in Europa, waar op de Legaat volkome na deszelfs genoegen geantwoord hebbende: „wat my aangaat, zeyde „ de Keyzer, ik ben volgens de Staatswetten verplicht de dood- „ vonnissen te tekenen, maar zedert meer als 60. jaar dat ik op „ den troon ben, heb ik altoos grote moeite gehad om de dood van „ een myner onderzaten te onderschryven, en ik heb 'er my altyd „ van verschoont, zo veel ik heb kunnen doen zonder de Wetten „ van 't ryk te schenden. Zie hier een voorbeeld daar van, zeyde hy.

„ Enige jaren geleden hadden enige myner onderzaten een ge- „ rucht uitgestroet, dat zy menschen zonder hoofden gezien had- „ den, wier ogen op de borst, en de mond op den maag stond: „ dit verwonderlyk nieuws veroorzaakte een beweging in de ge- „ meederen, die de Mandarynen meenden te moeten stuiten, uit „ vrees dat dit enige opschudding in den staat mochte verwekken. „ Zy deden de uitstroeyers van dit gerucht gevangen nemen, maakten „ hun proces op, en verwezen ze ter dood. Het Vonnis my ge- „ bracht zynde, dacht my dat dit een van die gelegentheden was, „ waar in ik de uitvoering daar van kon afschorten. Ik deed het, „ en ik was 'er in het gevolg zeer wel voldaan over, want enigen „ tyd daar na de Noorder Tartaren myn Onderzaten, die te Oe- „ king gekomen waren, hier over ondervraagt hebbende, bevestig- „ den zy my 't geen de eerste gezegt hadden, en verzekerden my,

Aug.
Serm.
37. ad
Lirmitis

Voor-
val
waar uit
bewe-
zen
schyn
te kun-
nen
worden
dat 'er
noch
mens-
chen
zonder
hoofden
zyn.

EN

de beesten als
r van geschre-
nissen, en spre-
e, daar zy mis-
niemand als Plu-
gen; zeggende
et, eer de Er-
k zyn: en dat
pers, zoo men
opzicht van al-

ochten hebben
zien 'er gedaan-
vermaak is de-
die zy 'er aan-
en volk daar de
allen, zo dat zy
hun lyf te win-

menschen zonder
len schyn nooit
verhaal van een
ieren waren die
en anderen daar
; zouden zyn om
an ik zo even ter
erde op de zelve
h ander van een
g door den mond
nige die maar ene
twee handen aan
ne neus, ogen en
ereld waren; en
t slaven maakten
en, 't geen zy in-
hun kusten schip-
uitermaten zwart
k, en haren die
r der dieren die
t sneeuw bedekt

dat alwaren zelfs
licht en zo weinig
worden als na dat
en zodanig verze-
twyffelen konden
personen wier ge-

gezien 't geen de
nten van Amerika
ONS

dat zy enige dezer Wangedrochten gezien en gebod had-

Tweds
voort
toe be-
vrys hier
van die-
pende.

Het tweede geval is te Kanada geschied, daar zich voorleeden jaar een overval perucht onder de Wilden verspreyde, by wie de omstandigheid van de zaak geen minder verwondering als by de Cananen verweest heeft. Een Irokoi, zeggen zy, in den herfst of de Winter van het jaar 1711. op de nacht zynde, wierd een van dese Wonders Menschen gewaar; en 't zy niet genoeg onderzuyende wat het wezen mocht, hy het van ver voor een wild dier aanzag; 't zy dat het gezicht van een zo zonderling voorwerp hem enige curioziteit veroorzaakt had, hy schoot op hem en doodde hem. Verstaas geschiedt zynde om hem niet meer aandacht te betrouwen, zag hy een man zo als ik deze hoofdeloze menschen beschreven heb, en 't geen zyn verwondering vermeerderde, is dat hy hem aan een boom gebonden vond. De Irokoi van de plaats te hien komende, vertelde zyn voorval aan de andere Wilden, die niet kunnen ophouden over de geschiedenis van den man zonder hooft te spreken, welke de meeste, ter oorzaak van de nieuwheid, voor een fabel hebben aangezien.

De zaak schynt evenwel zeer wezentlyk, en 't is waarschynelyk dat dit rampzalig schezpel door de Wilden van enige afgelegen Natie tot haer gemaakt zynde, dus in de bosschen gebonden en verlaten zal geweest zyn door deze Wilden die hem gevangen hadden, en die zich in een Vyandiyk land vindende, en misschien zich ontdekt ziende genootzaakt zullen geweest te vluchten, en in hun veiligheid te voorzien.

Wat hier van zy, deze gevallen komen zeer wel met elkander over een, en veronderstelt zynde dat zy maar zyn kunnen een denkbeeld van de Versluitingen der Barbaarsche Volkerch geven. Want deze menschen zonder hooft woonden eertijds in Afrika omtrent den Nyl en de Rode Zee. Heutendaags moeten 'er volgens de verhalen ten minsten twe zulke Natien zyn, een die van de Langehaarde, die Wouter Raleigh aan den vloed der Amazonen en in het midden van Guyana plaatst, en de andere ten Noord-Oosten van China en Japan gelegen, daar Azie aan Amerika grenst. 't Is zelfs waarschynelyk, dat daar van daan die gene gekomen is, dien men veronderstelt door den Irokoi waar van ik zo even gesproken hebbe gedood te zyn. Dit kan zelfs bevestigen, dat Amerika en Azia aan elkander vast zyn, en dat misschien zo moeilyk niet is deze ontdekking te doen. Nu rekent eens wat schriklyke ongebrektheid van land er tusschen de oude en hedendaaghe menschen zonder hooft is.

Hoe dik
even-
wel te
verstaan
37

Men moet niet geloven dat deze Volkeren gants geen hooft hebben, maar dat het zeer ingezonken is, zo dat het byna met de schouders gelyk komt, en door het haar verborgen word. Dit kan door kunst geschieden, met het hooft der kinderen als ze noch in de wieg leggen te drukken, op dezelve wyze als vercheyde Volkeren van Amerika het voorhooft, het slag van 't hooft en den neus hunner kinderen plat drukken, zo dra zy ter wereld komen, en gelyk men in China de voeten van de jonge meisjes zo geweldig

dig zwachtelt, dat zy 'er by na geen meer hebben, als zy wat ouder geworden zyn: dit kan ook natuurlijk geschieden door een uitwerking van de inbeeldingskracht der Moeders, die behagen in zulk een diep ingezonken hooft zullen gevonden hebben. Men weet uit verscheyde droevige ondervindingen, hoe veel indruk de inbeeldingskracht der moeders op haar vrucht geeft. Men zou misschien aan deze inbeelding de verf der Negers en der Karabien, gelyk ik reeds gezegt heb, kunnen toeschryven. Ik zal in 't vervolg van den smaak spreken, dien de woeste Naden altyd gehad hebben, om haar lichamen met verscheyde verwen te beschilderen.

De Karabien behouden dezen smaak nog voor het Rood. De Negers hebben den zelfden smaak voor het pikzwart, voor de dikke lippen, voor een platte neus, en haar als wol. Deze algemene smaak onder de gantche Natie, en het gedurig gezicht van diergelyke Voorwerpen heeft een indruk op de zwangere Vrouwen moeten maken, gelyk de bonte slaven op de Schapen van Jakob; en dit moet 'er ten eersten veel toegedaan hebben, om de eene zwart uit de natuur te maken, en de andere roodachtig, gelyk zy hedendaags zyn: dit moet ook ten delen geholpen hebben om het hooft der zogenaamde Hoofdloze Menschen met de schouders gelyk te stellen. In der daad by die Volkeren die het hooft hunner kinderen plat drukken, of die hun de voeten zwachtelen, heeft 'er weinig moeite toe om het werk tot volmaaktheid te brengen, om dat uit der aart de kinderen daar met een platter hooft of kleiner voeten ter wereld komen als de kinderen der Europeers.

Men zal in 't Vervolg van dit Werk verscheyde andere zonderinge trekken zien, waar van ieder een de toepassing op andere Volkeren kan maken, waar van hy meer kennis zal hebben als ik, en die ik varen laat om tot enige byzondere giffing over den Oorsprong der Irokoizen en Auronnen te komen.

ZEVENDE HOOFSTUK

HOrnius heeft gemeent, de Irokoizen en de Sourikoizen van de Turken te konnen afleiden, en de Huronnen van een Volk van den groten Mogol, 't welk een naam voert daar na zwemende: maar nademaal deze dingen niet steunen als op de overeenbrenging dezer woorden, die hy eigen geloof te zyn aan de barbaarsche talen, is het, om zyn bewys mover te werpen en ter zelfder tyd een denkbeeld te geven van den staat die 'er op zulke bewyzen te maken is, genoeg, te zeggen, dat de wonderlyke namen Huronnen en Irokoizen, door de Franschen verzonnen, en aan deze Amerikaanse Volkeren gegeven zyn.

Enige kenlyke gewoonten van de Volkeren van Lycie, met die der Irokoizen en Huronnen vergeleken, hadden my in 't eerst doen geloven, dat ik niet van de waarheid zou afwyken, doende hen de eene van de andere afstammen; en ik meende Herodotus, in Nikolaas van Damaskus en in Heraklides van Pontus gevonden te hebben, waar mee ik myne giffingen kon bevestigen. Laat ons

Gen. 30.
Vs. 29.

Giffing
over den
Oorsprong
der Irokoizen
en Huronnen
in Amerika.

Vergelyk
tusschen de
oude
Lycien
en de
Irokoizen.

Sen van
Ame-
rika.

Herod.
lib. 1. c.
273.

Herod.
lib. 1.
c. 273.

Nicol.
Damasc.
ΑΥΚΙΩΝ

Eerste
over-
een-
komst.

Tweede
over-
een-
komst.

Opper-
hoofdig-
heid der
vrou-
wen by
de wilde
volke-
n.

dene Schryvers hoven. Herodotus in 't eerste boek schryft van de Lyciers aldus:

De Lyciers bedienen zich ten dste van de Wetten der Kreteners, en het dste van die der Karters. Maar dit hebben zy in 't byzonder en dat nergens anders in gebruik is, dat zy de namen van hun Moeders aannemen; en zo iemand een ander ontmoetende vraagt wie hy is en van wat geslacht, zoekt hy zyn Adel in het huis van zyn Moeder, en haalt daar zyn geslachtekening van daar. Zo een adlyke Vrouw een burger man trouw, worden de kinderen die er uit voortkomen van Adel gerekent, en zo een edelman en van een van de eerste huizen onder hen een vrende vrouw trouw, of een byzit geweest is worden de kinderen die uit dit huwlyk geboren worden niet voor edel gehouden.

De Lyciers, zegt Heraklides van Pontus, leven van den Roof, zy hebben geen geschreven wetten, maar alleen gewoonten die by hen onderhouden worden; De Vrouwen zyn 'er de meesters van 't begin af.

Nikolaas van Damaskus bevestigt de zelfde zaak zeer duidelyk in 't boek van de zeden der Natien. De Lyciers, zegt hy, be wyzen den Vrouwen meer eer als den Mannen. 't Zyn de Moeders die den kinderen den naam geven, en de dochters zyn 'er erfgenamen van de goederen, en niet de zonen. Laat ons tot de toepassing komen.

De eerste trek van Overeenkomst is in den naam zelfs van de Lyciers. Deze Naam was hun, volgens het gevoelen der Schryvers, gegeven ter oorzaak van Lykus, Zoon van Pandion, die na de Termylen by Sarpedon gevlucht zynde, zich daar zo geacht maakte door de Wetten die hy ontrent den Godsdienst en de Zeden maakte; dat zy den naam lieten varen die zy voerden om den zynen aan te nemen. ΑΥΚΙΩΝ in 't Grieks betekent een Wolf; nu zyn de Huronnen en de Irokoizen in drie geslachten verdeelt, waar van 't een dat van den Wolf is. Het onderscheyd van deze drie geslachten is by hen geheiligd en zeer oud, het is op het verduchzél van hun oorsprong gegrond, dat ik hier na zal verhalen; en het geslacht van den Wolf beroemt zich den naam van den eersten aller menschen te voeren, die my de Lykus der Lyciers schynt te zyn.

De tweede trek van overeenkomst bestaat in deze oppermacht die Heraklides van Pontus en de anderen aan de Lycische vrouwen over hare mannen geven. Dit zal misschien die gene vreemd voorkomen, die de Reysbeschryvingen gelezen hebbende daar in zullen gezien hebben dat de mannen alleen onder de Wilden eigentlyk vry zyn, en dat de vrouwen niet als hunne Slavinnen zyn.

Niets is evenwel wezentlyker als deze Opperhoofdigheid der vrouwen. In de vrouwen bestaat eigentlyk de Natie, het adelyke bloed, de geslachteboom, de order der bloedverwantschappen en der behoudenis van de geslachten. By haar beruist al het wezentlyke gezag: het land, de velden en de ganse oegst komt haar toe: zy zyn de ziel van de raadsvergaderingen, de scheydsvrouwen

van

lyft van de
 ten der Kro-
 hebben zy
 is, dat zy de
 nd een ander
 zoekt hy zyn
 geflachtreke-
 er man trouw,
 edel gerekent,
 zen onder hen
 is worden de
 voor edel ge-

van den Roof,
 ewoontens die
 er de meesters
 zeer duidelyk
 zagt hy, be-
 t Zyn de Moe-
 dochters zyn
 en.

zelfs van de Ly-
 len der Schry-
 Pandion, die na
 daar zo geacht
 dienst en de Ze-
 woerden om den
 t een Wolf; nu
 verdeelt, waar
 d van deze drie-
 op het verdicht-
 verhalen; en het
 den eerften al-
 ciers fchynt te

oppermacht die
 yfche vrouwen
 ne vreemd voor-
 de daar in zullen
 Wilden eigentlyk
 en zyn.
 hoofdigheid der
 ie; het adelyke
 antfchappen en
 al het wezent-
 t komt haar toe:
 fcheydsvrouwen
 van

van Vrede en Oorlog: zy bewaren de gemene fchatkist: haar geest men de Slaven; zy maken de huwelyken, de kinderen horen haar toe, en op haar bloed steunt de order van de natenschap. De mannen in tegendeel zyn te enemaal verlaten, en onder zich bepaalt, hun kinderen zyn hun vreemd, met hen sterft alles uit, eene vrouw alleen beurt de hut weer op: maar zo'er niet als mannen in deze hut zyn, hoe sterk zy ook in getal zyn mogen, hoe veel kinderen zy mogen hebben, haar geflacht sterft uit; en schoon men eers halven de hoofden uit hen kiest, schoon de zaken door den raad der ouden verhandelt worden, zy arbeiden niet voor zich zelfs: het fchynt dat zy niet zyn als om de vrouwen te verbeelden en te helpen in zaken, daar de welvoegtheit niet toelaat dat zy verfcheyden en handelen.

Om een beter begrip te krygen en om beter de verfcheyde trekken van overeenkomst te doen gevoelen, die de Schryvers, door my aangehaalt, aangetekent hebben, moet men weten, dat de huwelyken op deze wyze gefchieden, dat de nieuw getroude niet uit hun huisgezin en hut gaan, om een huisgezin en een hut op hun zelven op te rechten. Ieder blyft tot zynent, en de kinderen die uit deze huwelyken fpruiten, de vrouwen, die ze gebaart hebben, toebehorende, worden onder de hut en het geflacht van de vrouw gerekent, en niet onder die van den man. De goederen van den man gaan niet tot de hut van de vrouw over, in welke hy zelfs een vreemdeling is; en in de hut van de vrouw worden de dochters erfgenamen gerekent, in voortrekking van de mansoren, om dat deze daar niet anders als hun onderhoud hebben. Dus bewaarheid men 't geen Nikolaas van Damaskus aangaande de erfenis zegt, en Herodotus aangaande den adel, om dat de kinderen van hun moeders afhingende zo aanzienlyk zyn als hun moeders zelfs.

Betreffende het gezag dat Heraklides verzekert dat de Vrouwen altyd by de Lykiers van haar eerften Oorsprong af gehad hebben, dit zou tastelyk valsch zyn, zo men verftond, dat het gezag in haar handen was, gelyk wy begrypen, dat het in een Eenhoofdige regering of in een regering der Edelen is, waar in de Vrouwer ten troon stygen en het roer van de regering aanvaren by gebrek van Manlyke erven, regerende door haar zelfs en alles op haar naam gaande.

Dit, zeg ik, zou tastelyk vals zyn, en te enemaal tegen de Gefchiedenis ftyden, die ons die namen van verfcheyde hoofden der Lyciers heeft overgelaten, als die van Sarpedon, Lykus, Glaukus, Xantus, Pandarus, Jobates, Amifodares, enz., zonder ooit enige Vrouwen naam onder te mengen. Dit verdient dan uitgelegt te worden, en word gemaklyk opgeheldert door het geen 'er voorgegaan is, en door het geen ik reeds gezegt heb, dat het wezentlyk gezag by haar gevonden word: maar dat zy hoofden in haar huisgezinnen kiezen, om dit gezag in den raad te verbeelden en daar als, bewaarders van te zyn, gelyk ik in 't vervolg, van haar regeringswyze fprekende, zeggen zal. De Vrouwen kiezen deze hoofden uit haar Moederlyke broeders, of haar eigen kinde-

17
 18
 19
 20

Nader
 blyken
 van ge-
 lyk voe-
 mig-
 heid,

Uitleg-
 ging van
 de plaats
 van He-
 raklides,

ren, en het zyn de broeders van deze of de neven die hun in de hut van de Moeder opvolgen.

Verklaring van de plaats van Herodotus.

Men moet zich op het getuigenis van Herodotus ook niet inbeelden dat by de Lyciers de jongens den naam hunner Moeders voerden, en dat al de kinderen van eene zelfde Moeder den zelfden naam hadden. Dit zou ook rechtdraats tegen de Historie aanstryden. De Lycier namen die wy in Homerus en de andere Schryvers vinden, zyn altoemaal Mans namen, en wy zien broeders die verscheide namen voeren, gelyk Pandarus en Buites. Men moet Herodotus dan ontrent de gewoonte die de Lyciers hadden van den naam hunner Moeders aan te neemem uitleggen door het gebruik dat de Huronnen en de Irokoizen noch in acht nemen.

Geslachten der Irokoizen.

In ieder geslacht bewaart men een zeker getal van namen van de voorouders van dit geslacht; 't zy van de Mannen 't zy van de Vrouwen. Deze namen zyn hun alleen eigen, en bekent van aan zo een geslacht verknocht te zyn. Nu is het de gewoonte in ieder geslacht die 'er uitgesproten zyn, en die het beroemt gemaakt hebben, het weer te doen herleven en eniger maten weer op te wekken. Men verheft ter zelfder tyd de namen weer van die genen die men doet herleven, en men geeftze aan die van hun achterneven, die geschikt zyn omze te verbeelden. Deze worden hier door meer of min aanzienlyk, na dat die gene, die deze namen gevoert hadden, zelfs meer of min aanzienlyk waren door hun aanzien, door hun deugden, en door hun daden.

Hanne over-een-komst in zekere verplichten met de Joden.

Luk. 1. 57. 59. 60, 61.

Hunne over-een-komst met de Lyciers.

Verandering der Namen met de Joden.

Wilden noemen elkander niet by de namen. Na hun naam te

De Joden hadden op de zelfde wyze in ieder geslacht zekere namen, die men zorg droeg om ze weer op te beuren, en men nam die in het geslacht van den vader, gelyk men uit het Evangelium bewyzen kan; en uit het geen 'er voorviel, wanneer men Johannes den Doper een naam moest geven.

Maar gelyk certyds by de Lyciers, zoo neemt men hedendaags by de Huronnen en de Irokoizen in het geslacht der vrouwen deze namen, en zy zyn het die het opgelegd is, de doden weer op te wekken en de voorouders te doen herleven. Dit geschied in de openbare plegtigheden, na dat zy besloten hebben den boom weer op te beuren, gelyk zy zich uitdrukken. 't is waar in dezen zin te zeggen dat zy den naam van hun moeders ontfangen, gelyk zy van haar hun geslachtenrekeningen opmaken.

Deze namen veranderen met de jaren. Een kind heeft geen naam of beurt dien van een kind weer op, een jongeling dien van een Krygsheld, en een oudman dien van eenigen Gryzaart. Zo dra 'er iemand sterft blyft de naam die hy voerde met hem begraven, en men vernieuwt dien niet als eenige jaren daar na.

Gemeenlyk evenwel horen zich de Wilden niet graag by den naam noemen, die hun toegeschikt is, en 't is een soort van een affront, hen daar na te vragen. Tegen elkander sprekende geven zy zich alle namen van verwantschap, als broeder, zuster, oom, neef, enz. nemende naauwkeurig de trappen van veronderschikking en al de evenredigheid van de jaren in acht, ten zy dat 'er een wezentlyke maagschap is door het bloed of door zoon-aaneming: want dan ziet zich een kind dikwyls grootvader van dien

genen, die volgens den loop der natuur gemaklyk de zyne zou kunnen zyn. Zy gebruiken de zelfde beleeftheid ontrent de vreemdelingen, dien zy, tegen hen sprekende, namen van bloedverwantschap geven, als of er een waar verband van 't bloed was, of na of ver na mate van de eer die zy hun willen aandoen; een gebruik dat Nikolaas van Damaskus ook van de oude volkeren van Seythie verhaalt.

Ik had gedaacht, zeg ik, op de vergelyking van deze zonderlinge Zeden der Lyciers, door de aangehaalde Schryvers en door anderen die er van geschreven hebben verhaalt, met die van onze Wilden enige waarichynlyke gissingen te kunnen gronden; om hun Oorsprong vast te stellen; maar deze gewoonten, hoe zonderling zy schynen mogen, en zyn het evenwel niet; by verscheide andere volkeren ook plaats vindende, gelyk ik zal doen zien, vervalt de grondslag van al deze gissingen, en laat ons weer in de vorige onzekerheid.

Want voor eerst, de naam van Lyciers, Lycopollaners, en Lykanoniers enz. komen in dezelve betekenis overeen, evenwel waren het onderscheidene volkeren. De Amasonen zelfs hadden een naam de Lykastische genaamt; die te evenwel het geslacht van den Wolf by de Irokoizen en Huronnen over een komt.

Ten anderen, Herodotus vergift zich als hy van de Lyciers zegt, dat zy de enigste volkeren der Wereld zyn, die hun namen van het geslacht hunner moeders neemen, en die van haar hun geslachtsregisters opmaken. Apollonius van Rhodus, van de Argonauten sprekende, zegt dat men hen den naam van Myniers gaf, om dat de voornaamste onder hen tot een eer stelden, uit de dochter van Mynias gesproten te zyn; waar by zyn Uitlegger voegt, dat het een gewoonte was, die de Kaners ook hadden van hun namen uit het geslacht hunner moeders aan te nemen. Evenwel waren deze doorluchtige Argonauten voor 't meeste gedeelte uit Thessalie en Peloponnesus.

Ten derde, de Ginekrotatie of Vrouweregering was op zeer vele plaatzen in zwang, want zy was den Schythen; den Sarmaten en de Amasonen niet alleen eigen; maar zy was ook in beide de Aziën in gebruik, daar de heldinnen, die er meesters van geweest waren, aan al de Vrouwen, die onder haar gebied leefden, een smaak gegeven hadden, om over haar mans te heerschen, schoon zy alle zulke krygsheldinnen niet waren, noch zo naauw van haar mans afgescheiden als die gene, die het tot een eer rekenden, ver van hen af te wonen, en niet als op zekere tyden hen te zien.

Dit gebruik was ook by de Egyptenaren, daar Izus het ingevoerd had, want deze Koningin had zich by hen zo geacht gemaakt, dat om harent wille, volgens de verzekering van Diodorus van Sicilien, de Koninginnen meer eer en meer gezag als de Koningen hadden; en wat de partikulieren aangaang, men gaf in de Huwelyks-Voetwaarden de vrouwen alle macht over haar mannen, en deze waren genootzaakt te zweren, dat zy in alles hunne wyven zouden gehoorzamen.

vragen;
is een
afrone;

Nic.
Damar.
Apod.
Sic.
hant.
verba.
yoban,
rifozyo.

Wat ik
deze ge-
lykheid
mighen
den ik
op te
maken.

Apollon.
Rhod.
lib. 1.
V. 229.

Vrouwere-
gering
op veel
plaatzen
in zwang.

By de
Scy-
then,
Sarmaten,
Amazonen.

By de
Egyptenaren.

Diodor.
Sic. lib.
1. p. 16.

Be

die hun in de

ook niet in-
ner Moeders
der den zelf-
Historie aan-
andere Schry-
broeders die
s. Men moet
ers hadden van
door liet ge-
nemen.

al van namen
de Mannen
een eigen, en

Nu is het de
n, en die het
en eniger maten
de namen weer
tze aan die van
en. Deze wor-
gene, die deze
lyk waren door

geslacht zekere
deuren, en men
uit het Evange-
, wanneer men

men hedendaags
er vrouwen deze
den weer op te
it geschied in de
n den boom weer
aar in dezen zin
fangen, gelyk zy

heeft geen naam
ng dien van een
ryzaart. Zo dra
hem begraven,

na.
niet graag by den
en soort van een
sprekende geven
e, zuster, oom,
n veronderfchik-
ten zy dat 'er
oor zoon-aanne-
otvader van dien
ge-

De zelfde gewoonte was by de meeste andere woeste Volkeren van Afrika, daar de kinderen zodanig hunne moeders aanhongen, en zo weinig uiterlyke tekenen van eerbied aan hun Vaders bewezen, dat zy dezelve niet schenen te kennen; 't geen enige Schryvers, die van deze Vrouweregering niets wisten, of daar geen acht op sloegen, heeft doen zeggen, dat 'er by de Garamanten geen Wet voor een wettig huwelyk was, en dat de Vrouwen daar in 't gemeen zynde, de kinderen daar door onder de mannen niet konden ondercheiden, dien zy het leven verschuldigt waren.

By de
Garamanten.

Solin.
Cap. 43.
de Ab-
thynis
c. 6.

By de
Kantabers.

Strabo
lib. 3.
p. 114.

Van 's gelyken was het by al de Volkeren van Spanje, en in 't byzonder by de Kantabers, volgens het getuigenis van Strabo, die zich met dit gezag der vrouwen niet verdragen kan, en die het als een schadelijke zaak voor de menschelyke zamenleving aanziet, en die by na tegen de goede reden stryd, dat een man zyn vrouw huw'lyks goed toebrengt, dat de dochters t'ot naadeel van de zoons erven, en dat zy haar broeders moeten uithuwen. De hedendaagse Biskajers, die uit deze oude Kantabers zyn voortgesproten, hebben noch iets van de gewoontens hunner Voorouderen ten opzichte van de huwelyken en erffenissen.

Eindelyk deze Vrouweregering was by de Meders, by de Sa-beers en byna by alle de Barbaren, 't geen Klaudiaan zeer wel doof deze Verzen heeft uitgedrukt.

By de
Meders,
Sa-beers
enz.

Claud. in
Euseb.
lib. 1.

*Medis levibusque Sabais
Imperat hic sexus, Reginarumque sub armis,
Barbaria pars magna jacet.*

De Spartiaten, die hun regeringsvorm na die der Barbaren geschildt hadden, en die dezelve het langste midden onder de Grieken behielden, hadden ook deze Vrouwelyke-regering, waar van ons geen heerlyk bewys over is in een geschiedenis die Plutarchus aanvoert: van een uitheemsche Mevrouw, die by Leonidas te Lacedemon huisvestte, hebbende tegen Gorgo, deszelfs vrouw, durven zeggen als uit een soort van verwyf, die van Lacedemon tot schande strekkende, dat 'er geen andere vrouwen als die van Sparte een volstreckte macht over haar mannen hadden, antwoordde deze haar op een trotze wyze, dat geen andere als zy ook dat volstreckt gezag verdienden, om dat zy alleen mannen ter wereld brachten.

By de
Spartiaten.

Plu-
tarch. in
Lacoe.
Apph.
p. 227.

Het blykt evenwel uit de Schryvers dat in de twe takken der Herakliden te Sparte de kinderen hun Vaders opvolgden, en in hun plaats op den troon klommen. Dus was de Vrouweregering, die Plutarchus aan de Lacedemoniers toeschryft, in dit stuk verschillende van die der Aziatischen en der andere Volkeren, waar van wy spreken, ten zy dat het recht van opvolging der kinderen aan hun Vaders by de Koningen alleen in 't gebruik was, en onder 't gemeen verschilde, gelyk dat te Peru geschied, daar de kinderen der Inka alleen, wier Vaderen op den Troon stierven, in de regering opvolgden. Voor 't overige waren het de neven die van hun Omen van moeders zyden ervden. Dit was een zo alge-

meen

thene Wet in dit ryk, dat Akosta en de andere Spaansche Schryvers in dit stuk ten opzichte van de Inkas zelfs bedrogen zyn geweest.

De opvolging tot den troon in de zyd-linie der neven aan hun omen, boven de rechte linie der kinderen aan hun vaderen, was een gevolg van deze vrouwe regering. Dit wierd in 't byzonder by de volkeren, onder den naam van Ethiopers begrepen, gevonden, waar van Nikolaas van Damaskus schryft, dat zy alle eef aan hun zusters bewezen, en dat hun Koningen de kinderen dezer zusters kozen om hen op te volgen, voor hun eige kinderen, en dat zo deze 'er geen hadden, men dan dien uit de Natie koos, die met deze grootste deugden begaafd was, die het welgemaakte was en de dapperste. Deze Wet van opvolging is noch heden-daags byna by alle de Negeren van Afrika in gebruik, in gants Malabar, en in enige andere plaatzen van Oostindien: maar zy is noch meer door Amerika verspreyd.

Nicol.
Dami.
Apud
Herodot.
verbo
110104
NEB

ACHTSTE HOOFSTUK.

ZO men enige zekere gissingen had kunnen maken op deze trekken van gelykenis tusschen de Lyciers en de Irokoizen, zou het gemaklyk geweest zyn tot hun eeriten Oorsprong op te klimmen.

Oorsprong
der Lyciers.

Europa, klein-Azic en dit deel van Groot Azien, dat zich tot de Kaspische zee, na de Palus Maotides en de Hyperborische landen uitstrekt, een deel zelfs van Afrika, waren het lot dat den kinderen van Jafet na den zondvloed ten deel viel. De H. Schrift geeft het ons genoeg te kennen, en de ongewyde Schryvers zyn het over dit stuk genoegzaam eens. Die van de kinderen van dezen Patriarch, die na 't zuiden trokken, langs de beyde kanten van den Hellespont gegleden zynde, zommige door Thracien en Peloponnesus, andere langs dezen reeks van bergen, die aan den Voet van den berg Taurus ophoud, versmolten by na alle op de Eylanden van Griekenland, die de H. Schrift de Eylanden der Natien noemt; en verlost door de zachtheid van de luchtstreek, door de vruchtbaarheid dezer Eylanden, en door hun legging zelfs, waar aan de zee tot een natuurlyk bolwerk verstrekt, om hen voor de stroperyen en vyandlykheden te dekken, sloegen zy zich daar ter neer. Maar het getal der Inwoonders grotelyks toegenomen zynde, en de Eylanden hen niet meer kunnende huisvesten en voedden, zagen zy zich genootzaakt om een droeve scheyding te maken, en hun volk na een goed heen komen te laten zien. Zommige poogden nieuwe ontdekkingen te doen, en wierpen zich in Italien, in Gallien en Spanjen: andere gingen de voetstappen van hun Voorzaten weer te rug, en vielen met hopen in Peloponnesus en beyde de Azien. Deze scheydingen na den ander en op verscheyde tyden geschied zynde, wonden deze volkeren, die een zelfden oorsprong hadden, zich na een zeker getal van jaren niet meer, zo dat zy zich in zo veel kleine Natien verdeelden, als 'er verscheyde Volkplantingen waren, en gaven zich zo vele namen

Genet.
c. 13.

Volkver-
sprey-
ding der
Kinderen van
Jafet.

als 'er verscheyde Dorpen of verscheyde Horden waren , want de meeste leydden een dwalent leven op de wyze der Tartaren.

Waar
van zich
zommi-
ge in
Lycien
ter neer
zette:

Euseb in
Chron.

Herod.
lib. 1. n.
173.

Plato in
Minoe.

Lycien , dat aan de uiterste grenzen van klein Asie na de zee-
kant is , wierd de toevlucht van verscheyde dezer Volkplantingen ,
die zich uitverscheyde plaatzen van Peloponnesus en den Archipel
daar na toe begaven. Een zekere Rhadamantus , volgens het ge-
tuigenis van Eusebius van Cezarta , voerde daar een uit het Eyland
Kreta na toe , beroemt by de Dichters door zyn hondert steden ,
en dat een van de eerste bevolkt zynde geweest , ook van de eerste
was om zyn eige kinderen te verjagen. Sarpedon , zoon van Eu-
ropa , volgens het verhaal van Herodotus , door zyn broeder Mi-
nos verjaagt , lande in Lycien , en zette zich daar by de Kariers
en Kauniers ter neer , waar van de eerste uit het Eyland Kreta oorspronkelyk waren , en de andere op den zelfden oorsprong stoffen.
Athamas uit Boetien gejaagt voerde daar een Volkplanting na toe ,
en bouwde 'er een Stad , die na zyn naam *Atbamantia* genoemt
wierd. Plato weifelt niet te zeggen dat de Lyciers zyn afkome-
lingen zyn. Xantus , zoon van Triophe , stichtte daar de Stad
van Xantus , en sloeg zich daar ter neder met de Pelasgiers die hy
van Argos of uit het Eyland Kreta megevoert had.

De Vol-
keren
van Ly-
cien
wierden
eerst
Myliers
ge-
noemt.

Herodot.
lib. 1.

Nader-
hand
Soly-
mers,
toen
Termy-
len.

De Amazonen , de Solymers , de Homonaden , en een redelyk
groot getal van andere volkplantingen quamen daar van alle kanten
aan , en zetten zich daar op verscheyde plaatzen ter neer. 't Kan
zyn dat de Amazonen van den Lykastischen stam ook uit het Ey-
land van Kreta gekomen zyn , en dat zy haar naam van Lykastes ,
zoon van den eersten Minos , gekregen hebben. De Volkeren van
Lycien wierden eerst Myliers genoemt , zegt Herodotus. Toen
Sarpedon daar quam waren zy Solymers genoemt. Sarpedon veran-
derde dezen naam in dien van Termylen , en zy namen dien van
Lyciers niet aan , als toen Lykus , zoon van Pandion , door Egeus
uit Athenen gejaagt , by Sarpedon zyn toevlucht genomen had.
Homerus schynt zich tegen Herodotus aan te kanten , zeggende
dat Bellerofon , door den Koning der Lyciers gezonden , de Soly-
mers beoorloogde: 't geen Strabo , die het gevoelen van Homerus
volgt , doet zeggen dat de Solymers wel het volk waren , Myliers
genaamt , maar niet dat gene waar aan Sarpedon den naam van
Termylen gaf. De geleerde Bochart beweert dat de Solymers een
volkplanting der Feniciers waren. * Hy steunt op enige naam-
afleydingen en op dezen oorlog van Bellerofon tegen de Solymers
en de Amazonen.

Maar

* Men kan byna niet twyffelen of de Solymers hebben Lycien bewoont. Ik heb moete om te geloven dat het een Fenicische Volkplanting was , en zo men wel de Rekening der tyden kon opmaken , zou het misschien waarschynelyker zyn dat de Solymers , die in 't begin al zo zeer herom zwoeven als de anderen , uit klein Azien in Palestina zyn gekomen , als uit Palestina in Azien. Daar is in Palestina een Voorgeberge , *Hera* genaamt , en bergen die *Solymers* hietten , na het getuigenis van Strabo. 't Is waarschynelyk genoeg dat deze twee namen dien van *Hera/Solyma* uitgemaakt hebben , na den naam der Solymers , bewoon-
ders van dit voorgeberge , die na het land der Kananieters trokken. De Her-
Bo.

ov
van
kol
du
L
zor
Lyc
ver
cier
kêr
man
die
hoo
niet
dron
niet
aan
Ju
geeft
deze
kan
Schri
De
zo v
schap
langer
van s
ouder
H. Sch
Bochar
deze Sol
overtuig
in 't ron
de Hebr
namentl
geweest
na in P
breen wa
tyden va
zich in o
David to
dien of l
der gelov
na in Kle
dat de Fe
maat dat
zeker , d
die de ce
maat wier

Maar deze bewyzen zullen zeer licht ſchynen, wanneer men overweegt dat alle deze Volkeren van Lycien, een mengelmoes van luiden zynde, onder verſcheyde hoofden uit Griekenland gekomen, altyd met den ander in oorlog moeften zyn; en zich gedurig den grond betwiften.

In der daad wy vinden dat Bellerofon de Solymers en de Amazonen niet alleen den oorlog aandeed, maar dat hy dien tegen de Lyciers zelfs voerde; van de Lyciers geholpen, 't geen niet kan verſtaan worden als van dezen burgerlyken Oorlog, waar van Lycien het toneel en het voorwerp was. Ieder van deze kleine Volkeren was in zyn eigen land de meeſter, en regeerde zich na zyn manier, 't geen door Homerus bevestigd ſchyny, die de Lyciers, die tot hulp der Trojanen quamen, onderſcheyd onder verſcheyde hoofden, van verſcheyde plaatzen gekomen. Zy verenigden zich niet tot een lichaam als na verloop van tyden en wanneer de nood drong, ieder in zyn land zyn volkome gezag behoudende; en die niet mededelende, dan wanneer 'er des gantſchen lands welvaren aan hong.

Justinus, van deze verſcheyde Aziatiſche volkeren ſprekende; geeft genoeg te kennen dat hun ſtaten naauw bepaalt waren, door deze woorden, *intra ſuam quique Patriam regna ſinebantur*. Men kan het zelfde van byna al de eerste Volkeren verzekeren. De H. Schrift rekent tot 31. Koningen in het land van Kanaän.

De Nomen der Egyptenaren waren na allen ſchyn in den beginne zo veel verſcheyde ſtaten, en het is waarſchynlyk dat de Heerſchappyen van verſcheyde Volkeren tot een gelmolten zynde; dit een langen reeks van Koningen zal uitgemaakt hebben, die het getal van 5 of 6000 vervullende een tydrekening hebben gemaakt; die ouder is als die van de ſchepping der Wereld, en die niet met de H. Schrift noch met de jaarboeken der andere Volkeren overeen-

F 2

Bochart heeft gelyk, dat hy tegen het gevoelen van Joſefus ſtaande houd, dat deze Solymers geen Hebreëen waren; maar de reden die hy 'er van geeft is niet overtuigend, wanneer hy meent te bewyzen uit deze hunne manier van het haar in 't rond te ſnyden, 't geen door de Wet der Hebreëen verboden was; want de Hebreëen hadden veele zaken behouden die tegen hun Wet waren; en voornamentlyk deze, gelyk wy in het vervolg zeggen zullen. Het zou natuurlyker geweest zyn te zeggen, dat al was het zelfs waar, dat de Solymers uit Paleſtina in Piſidiën gekomen waren; hy daar uit niet moeft beſluiten dat het Hebreëen waren, maar der Jebuſers, inwoonders van de ſtad Salem, die ten tyden van Abraham in wezen was, waar van Melchiſedek Koning was, en die zich in deze ſtad ondanks de Hebreëen handhaafden; tot de regering van David toe, die hen te onder bracht. Deze Jebuſers en de Solymers van Piſidiën of Lycien, ſchynen in der daad het zelfde volk te zyn; maar ik zou eerder geloven, dat zy uit Klein-Aziën in Paleſtina zyn gekomen, als uit Paleſtina in Klein-Aziën. Om tegenwoordig Bochart te beantwoorden, het kan zyn dat de Feniciërs in eebige plaatzen van Klein-Aziën volkplantingen oprichtten; maar dat kan ook later geſchied zyn als de uittocht der Solymers; want het is zeker, dat het gedurende langen tyd niet als een eb en vloed van Natien was, die de een de ander verjoegen. Die geene, die te zeer door hun burens afgemat wierden, verwiffelden gemaklyk van plaats, en drongen dieper landwaarts in.

Justit.
initio
lib. 17.

N
en, want de
artaren.

e na de zee-
plantingen,
den Archipel
volgens het ge-
tit het Eyland
ondert ſteden,
van de eerste
zoon van Eu-
broeder Mi-
by de Kariërs
nd Kreta oor-
sprong ſtoffen.
anting na toe,
antia genoemt
ers zyn afkome-
e daar de Stad
lasgiërs die hy

en een redelyk
van alle kanten
r neer. 't Kan
k uit het Ey-
van Lykaſtes,
e Volkeren van
odotus. Toen
arpedon veran-
amen dien van
n, door Egeus
genomen had.
ten, zeggende
nden, de Soly-
n van Homerus
waren, Myliers
den naam van
e Solymers een
p enige naamen
de Solymers

Maar

en bewoont. Ik
was, en zo men
waarschynlyker
en als de anderen,
Aziën. Daar is
Solymers hieren,
deze twee namen
lymers, bewoon-
kken. De Heer
Bo.

komt zo men 'er de Chincezen van uitzondert, die oock een ver-
 sierde sydrekening hebben.

De Lyciers
 waren dapper
 luiiden.

Herod.
 lib. 1.
 n. 23.
 lib. 3.
 n. 90.

Herod.
 lib. 1.
 n. 176;

Een schrik-
 lyk voor-
 beeld
 hier van.

Ander
 niet min
 yfelyk voor-
 beeld.

Diodor.
 Sic. lib.
 17. p.
 576.

Fla-
 viorb.
 in M.
 Bruc.

Derde
 staaltje
 van hun
 Wan-
 hoop.

Gedurende den Trojaanschen Oorlog kosen de Lyciers alle de
 zyde van Priamus tegen de Grieken. Homerus spreekt met lof
 van hun dapperheid, maar hun land had gruwelyk te lyden vande
 sroperyen die de Grieken in Helyn Azich, gedurende den tyd
 dat deze Oorlog duurde, pleegden te doen.

In verscheyde tyden betaalden zy schatting aan Krezus, Koning
 van Lydien, aan de Perzen, aan Mausolus, Koning van Karien,
 en vervolgens aan de Grieken.

De Lyciers van Xantus in kleinen getalle strede met de uiterste
 dapperheid tegen Harpagos, Veldheer van Cyrus benden. Op
 het vlakke overwoonen zynde, weken zy in hun stad, en hebben-
 de hun vrouwen en kinderen in hun Kasteel doen gaan verbrand-
 den zy ze met alles wat zy hadden, waar na zich met afgrysselyke
 eden aan elkander verbonden hebbende, hervatten zy het gevecht,
 en quamen er alle in om.

Die van Marmora de benden van Alexander in hun doortochte
 lastig gevallen zynde sloot deze Vorst hou in hun sterkte op, dat
 een grote ongeniaakbare en van alle kanten steyle rots was, en hy
 lietse vermanen dat zy zich zouden overgeven. De raad der Oe-
 den wilde doof hun onderdanigheid hun algemene ondergang voor-
 komen, maar de jongelieden liever willoste ontkomen en zich met
 de vryheid van 't vaderland begraven, namen een voornemen om
 een uitval te doen op het leger der vyanden, om zich in 't ge-
 bergt te redden, na de gruyarts, de vrouwen en de kinderen
 om hals gebracht te hebben, of om zels edelmoediglyk strydende
 te steruen. Deze raad goedgevonden zynde wierd 'er bevolen dat
 ieder zich na zyn huis zou begeuen, dat zy daar een maalyd van 't
 geen zy hadden zouden aanrechten, en stoutmoediglyk de uitwer-
 king van dit besluit afwachten. Zommige een afgryzen hebbende
 van hun handen met het bloed hunner nabestaande te bezoedelen,
 vergenoegden zich de stad en de huizen in den brand te steken;
 maar de andere het besluit ten vollen uitvoerende, maakten een
 bloedsbad van de stad, en na deze gruwelyke wreedheid een alge-
 menen uitval op de Belegers gedaan hebbende, reddden zy zich
 gelyk zy besloten hadden.

Brutus gedurende de Oorlogen van het driemanschap van Okta-
 vianus Cezar, Markus Antonius en Lepidus in Lycien getrokken
 zynde, en de stad Xantus belegerd hebbende, die de Lyciers op de
 punthopen van de cerste weer opgeboud hadden, gaven der zelve in-
 woonders, na gedurende dit beleg ongehoorde dapperheid getoont
 te hebben, een nieuw voorbeeld van een diergelyke wanhoop als
 hun Voorzaten ten tyden van Cyrus en van Alexander gegeven
 hadden. Want de Romeynen de Stad stormender hand ingenomen heb-
 bende, verschooiden zy zich ten eersten, zonder het gevecht te
 vervolgen, en gingen ieder na zyn huis, en 't zy dat zy opstaande
 voet het besluit namen van zich onder de aschen hunner stad te
 begraven, 't zy dat zy dezen raad al lang voorheen gekozen had-
 den stonden de Romeynen, die verzet hadden geweest over hun
 yluht,

vlucht, noch meer verlaten dat op een ogenblik al de huizen in
 vuur en vlam zagen. zy schoten ylinks toe om het uit te
 blusschen, maar deze woede menschen dreeven hen met pylen
 te rug, zy brachten hun vrouwen, kinderen en slaven in 't gezichte
 van den krygsknecht om, en wierpen zich vervolgens in het mid-
 den der vlammen, andere wierpen zich als verwoede dieren tus-
 schen de klingende hunsse vyanden in, de kinderen ontblootten zelfs
 sien hals voor de degenen hunner vaderen, of stortten zich van bo-
 ven uit de huizen in de vlam; en na dat de brand opgehouden
 was, vond men een vrouw die zich zelve verhangen had, hou-
 dende in de eene hand haar kind dat zy verwurgt had, en in de
 andere den sakkel waar mee zy het huis had in den brand gestoken.
 Brutus wierd'er zo over geraakt dat hy tranen stortte, hy deed
 al wat hy kon om het overschot van deze rampzalige menschen
 te sparen, belovende den krygsknecht een beloning, die hem een
 Xantier bracht, evenwel kon hy'er maar vyftig in 't leven hou-
 den, die zich noch beklagden dat men hen tegens hun dank in 't
 leven behield. Cezar was niet minder gevoelig over de wanhoop
 van zo veel dappere lieden, die zyne belangen beschermden, en wei-
 nig tyds daar na stond hy de Lyciers toe om deze stad weer op te
 bouwen.

Schoon de Lyciers zich tot den tyd van 't verval van 't rijk
 in hun land gehanthaast hebben, en dat deze Volkeren daar
 in missibien niet t'eenmaal uitgeroeit zyn, gelyk de Solymers, de
 Myliers, de Amazonen, de Homonaden en hun andere geburen,
 is het evenwel buiten twyffel dat in deze droevige Oorlogen, die
 by hen byna een volkome verwoefling maakten, de meeste ge-
 nootzaak zynde voor 't geweld te wyken elders hun fortuin zullen
 gezocht hebben, om de laatste rampen van den Oorlog niet af te
 wachten, en zich gelyk de anderen in de verafgelegenste landen van
 Scythie zullen hebben laten slepen, van waar zy in Amerika heb-
 ben kunnen overgaan.

Maar nademaal de gilling, op de overeenkomst der Trokizen en
 der Lyciers gegrond, zo niet is, of men kan ze op andere te huis
 brengen, gelyk ik gezegt heb, en dat het in zo wyde afstand van
 tyd en plaatsen moeilyk, om niet te zeggen onmogelyk is, met ze-
 kerheid of zelfs met een genoegzame waarschijnlijkheid ten op-
 zicht van een byzonder volk te raden, dunkt my dat men de zaak
 een weinig ruimer moet nemen, om minder gevaar te lopen van
 zich te vergiffen.

NEGENDE HOOFSTUK

Maan gevoelen is dan, dat de meeste volkeren van Amerika oot-
 spronkelyk van deze Barbaren voortkomen, die het vaste
 land van Griekenland en dezelfs Eyclanden bewoonden, van waar
 zy gedurende verscheide eeuwen verscheide volkplantingen aller-
 oorden gezonden hebben, eindelyk genootzaak wierden alle of by
 na alle te verhuizen, om zich in verscheide landen te verspreiden,
 zynde de laatste maal door de Kadmoncers of Agenoriden verjaagt

1777
 1778
 1779
 1780
 1781

1782
 1783
 1784
 1785
 1786
 1787
 1788
 1789
 1790
 1791
 1792
 1793
 1794
 1795
 1796
 1797
 1798
 1799
 1800

Gevoelen van den Oorlog der Amerikanen.

die men de volkeren van Og, Koning van Bazan geloofd te zyn, waar van in de H. Schrift gesproken word, 't geen ontrent gebeurde toen de Kananikers voor de Hebreuwen vluchtende, en gedwongen zynde hun de plaats in te ruimen; zelfs gelyk een rivier andere landen gingen overstromen, daar zy vyanden vonden die zo vreeslyk niet waren.

Griekenland oerdyds door Barbaren bewoont.

Het blykt uit de Schryvers, dat de Barbaren Griekenland bewoont hebben voor de volkeren, die men naderhand onder den naam van Grieken gekent heeft; en schoon in 't vervolg de Schryvers en voor al de Dichters op deze de namen van deze eerste Woeste volkeren hebben toegeduid, waren de Grieken nochtans zeer verschillende volkeren en geen andere als die Agenoriden, die de letters en mischien de Grieksche taal uit het land der Kananieten gebracht hadden, die zy in plaats van die der Barbaren invoerden; waar van 'er hy na geen voetspaa meer overig was, gelyk ik in 't vervolg zal aantonen. Ik geloof dat dit voor de stichting van Tyrus en Sidon is voorgevallen, of ten minsten voor den bloei van deze zeesteden, die zo beroemt wierden door haar koophandel, en die naderhand noch verscheide Volkplantingen in Griekenland, in Afrika en in Spanje zonden.

Deze Barbaren, schoon in de Historien door een menigte van namen verward, die aan ieder kleine landstreek eigen waren, worden nochtans algemeen genoeg onder de Geslacht-namen van Pelasgiers en Hellenisten begrepen, die van eenige byzondere volkeren tot de gantsche Natie waren overgegaan.

Hellenisten en Pelasgiers, twe verscheide volkeren, schoon dikwils met elkanter verward.

De Hellenisten en Pelasgiers zyn dikwils onder malkander vermengt, gelyk zulks uit die Historien blykt: maar de Pelasgiers waren evenwel een ander volk als de Hellenisten, om dat deze, die het land een weinig bouwden, wat meer op eene plaats bleven als de andere, die niet zaaiden, niet als van de boomvruchten, van de jacht, en van de visschery leefden, en 't geen 't geval hun aanbieden mocht, die niet als in tenten woonden, om een beuzeling onbraken, en door den nood gedrongen een dwalend leven leidden.

Onderscheyd in hun levens aart.

De gene die genoegzaam de Woeste Volkeren van Noorder Amerika kennen, zullen daar den aart van deze Hellenisten en Pelasgiers in vinden; zommige onder den naam van Huronnen begrepen, bouwen het veld, maken hutten, en blyven genoegzaam op een en dezelve plaats. In tegendeel de meeste Algonkynen en Wilden van 't Noorden doen niet als een zwervend leven leiden, en leven op genade van 't geval. Ontrent het zelfde onderscheid is 'er tusschen de volkeren van Zuid - Amerika.

Met die der Volkeren van Amerika vergeleken.

Al wat ik in 't vervolg van de zeden en Levenswyze onzer Wilden te zeggen heb, heeft zo een grote overeenkomst met die van deze Barbaarsche Volkeren, dat men geloven zal die daar in te ontdekken.

De Schryver geeft reden van 278

Ik geloof dat ik, eer ik verder ga, die gene zal moeten voorkomen, die mogelyk verwondert zullen zyn te zien dat ik in 't beoel van dit werk niet alleen de zeden der laere Grieken ga uitpluizen, die hun Gemeensbest na dat der ouder Kretenters hadden

der
rie
in
me
als
cien
spre
ron
cien
zelf
zett
sing
E
Gele
gely
die d
ons

M
Jaarb
ben z
onder
der u
ten z
beurd
gelate
Volke
gaande
ongery
moete
Zie
reld v
volker
deze l
geen
vrouwe
ven.
eene in
Met
van het
geven.
Hemel
een sto
daar an
vrouwe
bron,

den geschikt, maar dat ik zelfs die der Oude Romeinen der Iberiers en der Gaulen zelfs ga opdelven, om daar overeenkomstig in te vinden, die mogelyk hier niet konden schynen te pas te komen.

Maar volgens het getuigenis des Schryvers was niets zo gelyk als de Zeden der Iberiers, der Gaulen, en der Volkeren van Thracien en Scythien, om dat deze Barbaren zich na al die kanten verspreyd hadden. Ik verbeeld my evenwel de Irokoizen en de Huronnen nader te kennen in deze Volkeren van 't Aziatisch Thracien, die van de uiterste grenzen van klein-Aziën en van Lycien zelfs in Pontus doordrongen, en zich in Aria en Arciana ter neer zetten. Ik zal in 't vervolg de redenen aanvoeren, die myn gissingen over dit stuk kunnen bevestigen.

Evenwel onderwerp ik op een nieuw al deze gissingen aan de Geleerden. Wat my aangaat ik zoek niet dan zo veel het my mogelyk is al de overeenkomsten van de Zeden der Amerikanen met die der eerste tyden by malkander te brengen: maar voor af staat ons te zeggen wat de Wilden zelf van hun oorsprong denken.

TIENDE HOOFTSTUK.

MEn kan in 't algemeen niets uit de Wilden aangaande hun Oorsprong halen. Geen letters hebbende, hebben zy ook geen jaarboeken waar op men staat maken kan. Ondertusschen hebben zy een soort van heilige Overlevering, die zy zorg dragen te onderhouden: maar deze Overlevering kan geen Volk in 't byzonder uitbeelden, om ze tot een bekenden Oorsprong te brengen, ten zy den eersten oorsprong van alle menschen, die van alle gebeurde zaken den mensch het meest aandoende, dieper indrukzelen gelaten heeft, die men zonder uitzondering by alle onbeschaafde Volkeren zien kan. Daren boven deze Overlevering van mond gaande, ondergaat by ieder enige verandering, en ontaart in zo ongerymde verdichtzelen, dat men ze niet als met de grootste moeite van de Wereld verhalen kan.

Zie hier hoe de Irokoizen hun Oorsprong en dien van de Wereld vertellen. In 't begin, zeggen zy, waren 'er zes mans; (de volkeren van Peru en Brazil stellen een gelyk getal) Waar waren deze luiden van daar gekomen? dat weten zy niet. Daar was noch geen aarde, zy zwerfden heen en weer, zy hadden ook geen vrouwen, en zy merkten wel dat hun geslacht met hen zou uisterven. Eindelyk vernamen zy, waar van daar weet ik niet, dat 'er eene in den Hemel was.

Met elkander geraadslaagt hebbende, wierd 'er besloten dat een van hen, Hogouaho of de Wolf genaamt, zich daar na toe zou begeben. De Onderneming scheen onmogelyk, maar de vogelen des Hemels over eenstemmende, beurdten hem daar, makende hem een stoel van hun lichamen, en elkander ondersteunende. Toen hy daar aangekomen was, wachte hy onder een boom tot dat deze vrouwe nagewoonte uit zou gaan, om water te scheppen uit een bron, die dicht by de plaats was, daar hy zat. De vrouwen missen

behandeling

Zedigheid des Schryvers.

Wat men uit de Wilden hun Oorsprong berispende halen kan.

De Historie hunner Schepping.

De Wolf.

st te zyn, ontrent getende, en gelyk een rieden vonden

kenland be- onder den g de Schry- deze eerste en nochtans genoriden, d der Kana- Barbaren in- was, gelyk de stichting or den bloei ar koopman in Grieken-

menigte van waren, wor- men van Pelas- dere volkeren

alkander ver- Pelasgiers wa- at deze, die ats bleven als ruchten, van 't geval hun n een-beuze- walend leven

Noorder A- sten en Pelas- ronnen begre- noegzaam op gonkynen en even leiden, onderfcheid

ze onzer Wil- t met die van die daar in te moeten voor- at ik in 't be- icken ga uit- tentzers had- den

De
Beer.

niet volgens gewoonte te komen. De man, die op haar wachtte; trad met haar in gesprek, en vereerde haar Beere-vet waar van hy haar te eten gaf.

De
Schild-
pad.

Een nieuwsgierige vrouw die graag kalmte en die geschenken aanneemt betwift de overwinning niet lang. Deze was in den Hemel zelfs zwak, zy liet zich verleyden. De Hemel wierd het gewaar, en in zyn toorn joeg hy haar weg en wierp haar van boven neer, maar in 't vallen ontving haar de Schildpad op haar rug, waar op de Otter en de Visschen, kley van den grond der wateren puttende, een klein Eiland maakten, dat allengsjes aanwies, en zich in de gedaante uitstreckte, waar in wy de Wereld hedendaags zien. Deze vrouw kreeg twee kinderen, die te zamen vochten; zy hadden ongelijke wapenen waar van zy de kracht niet kenden; die van den een waren bequaam om te beschadigen, en die van den ander niet, zo dat deze zonder moeite omgebracht wierd.

Drie
voorna-
me Iro-
koische
en Huron-
sche
geslachte-
nen heb-
ben hun
naam
van de-
ze Hils-
strie
gekren-
gen.

Uit deze vrouw zyn alle andere menschen door een langen reeks van geslachten gesproten, en een zo zonderling voorval heeft tot een grondslag gediend, zeggen zy, van het onderscheid der drie Irokoische en Huronsche geslachten van den Wolf, den Beer, en de Schildpad, die in de namen als een levendige overlevering zyn, die hun hun geschiedenis van de eerste tyden voor ogen stelt.

Dit verdichtzel is belachelijk, schoon het niet ongerymder is als die gene die de Grieken, anders zulke verstandige luiden, van de reys van Prometheus na den Hemel verzonnen hebben, toen hy daar na toe klom om het vuur te stelen, of van de herstelling der Wereld door Deukalion en Pyrrha, die volgens den raad der Godspraken stenen over hun hoofd wierpen, die in mannen en vrouwen herschept wierden, het onderscheid der kunne alleen van de hand afhangende die ze geworpen had.

Deze
Geschie-
denis met
de ware
Schepp-
ping
vergele-
ken.

Maar door deze Fabel heen, hoe belachelijk zy ook is, meent men de waarheid te zien, ondanks de dikke nevels die dezelve omringen; in der daad als men de zaak een weinig doorgrond, word men 'er de vrouw in het aardse Paradys gewaar, den boom der kennis des Goeds en des Quaads; de bekoring die zy het ongeluk had van niet te kunnen weerstaan, die eenige Ketteren gemeent hebben dat een zonde des vleesches was, steunende mischien op de verbafteringen van de heidensche Denkbeelden; men ontdekt 'er den Toorn van God in, onze eerste Voorouders uit den Lusthof jagende, waar in hy ze geplaatt had, en die als een Hemel kon aangezien worden in vergelyking van het overige der aarde, die van haar zelfs hun niets meer als distelen en doornen moest voortbrengen; eindelyk men meent 'er den moord van Abel in te zien, die door zyn broeder omgebragt wierd.

Dit Verdichtzel heeft ook zyn grond in de fabelkunde der Ouden, of wel de zaken, die de Godsdienst ons leert, zyn eer vermomt, als gansch ons onbekent. Niets inderdaad gelykt meer na de fabel der Irokoizen, die ons deze vrouw uit den Hemel verjaagt, verbeeldt, als die dewelke Homerus ons van den val van Até vertelt. Até was een Godin, Dochter van Jupiter; haar naam geeft te kennen hoedanig haar inborst was, die de Ondeugt zelfs was; zy was ner-
gens

N

haar wachte;
wet waar van hy.

geschenken aan-
s in den Hemel
erd het gewaar,
an boven neer,
rug, waar op
wateren putten-
vies, en zich in
medendaags zien.
ochten; zy had-
niet kenden; die
en die van den
it wierd.

een langen reeks
voorval heeft tot
erscheid der drie
f, den Beer, en
overlevering zyn,
ogen stelt.

ongerymder is als
e luiden, van de
hebben, toen hy
de herstelling der
en raad der God-
mannen en vrou-
onne alleen van de

zy ook is, meent
nevels die dezelve
weinig doorgrond,
gewaar, den boom
ing die zy het on-
enige Kettens ge-
s, steunende mis-
Denkbeelden; men
te Voorouders uit
ad, en die als een
van het overige der-
stelen en doornen
den moord van A-
wierd.

abelkunde der Ou-
bert, zyn eer ver-
aad gelykt meer na
den Hemel verjaagt,
val van Até vertelt.
aam geeft te kennen
s was; zy was ner-
gens

I Deel. Bl. 41

1.

gens op bedacht om quaad te doen, en was nergens anders bequaam toe, gehaat van Goden en Menschen. Eindelyk vertoornde zy Jupiter zelfs zodanig, dat hy ze by de hairen gévat hebbende van boven uit de Hemelen bondsde, en een eed deed, dat zy 'er nooit een voet in zou zetten.

Men ziet uit het verhaal van Homerus wel, dat deze Dichter de Begeerlykheid heeft willen verbeeld, die ons altyd tot het quade verleid, of wel de zonde zelfs onder een zinnebeeldige figuur; want na deze boosaardige maagt afgeschildert te hebben, die met een ongeloofelyke snelheid de Wereld doorkruist, zo veel quaad als zy maar kan, den mensch aandoende, voegt hy 'er by, dat haar zusters, zo wel Dochters van Jupyn als zy en die hy den naam van *Atre*, dat is, *Gebeden* geest; haar altyd nagaan, om het quaad dat zy bedreven heeft te verbeteren; maar dat zy met langzame schreden gaan, om dat zy mank en gansch mismaakt zyn. De Gebeden zyn inderdaad in het Denkbeeld der Heidenen zelfs een der krachtigste hulpmiddelen, om na de zonde den toorn der Godden te stillen: maar Homerus heeft gelyk gehad, dat hy ze gansch mismaakt heeft afgeschildert, om dat 'er weinig gebeden zyn die niet gebrekkelyk zyn.

Julianus Martyr in zyn vermaning aan de Grieken zich met deze verbloemde uitlegging niet te vrede houdende, wil dat Homerus door *Até* de zonde der weerspannige Engelen beschreven heeft; en de rechtvaardige kassydig die God hen aandeed, hebbende hen op staande voet in alle Eeuwlgheid uit het Paradys gejaagt. 't Geen voor hen het voorwerp van een dodelyke jaloezy zynde tegen de menschen, voor wie dezelve niet onverzoenlyk gesloten is, door de genade van de Verlossing; maakt dat zy niet ophouden den sfervelingen lagen te leggen, en hen tot het quade aan te voeren, om ze verloren te doen gaan.

Maar nademaal Homerus 'er een vrouw afmaakt, waarom zou men het niet op den val van Eva kunnen uitleggen, en op de ballingschap van onze eerste Voorouderen, die God uit het aardfche Paradys zette? *Ate* of *Atre* was zo wel als *Evohé* een geroep der Bacchanten; zo nu de *Evasmus* der Bacchanten op Eva sloeg, gelyk *Klemens* van *Alexandryen* verzekert, gelyk ik het breder moet uitleggen, zal *Até* ook een naam zyn, waar door Eva betekent wierd in de seesten der *Barbaren*, van wie Homerus dit verdichtzel ontleent heeft.

Het dryvende Eiland dat het van pas komt om deze vrouw in haar val te ontfangen, heeft ook veel overeenkomst met de fabel van *Ladona*, die doot het serpent *Pythón* vervolgt zynde, en nergens blyven kunnende, vluchtende van de *Hyperborische* landen, onder de gedaante van een *Wolvin* vermómt, tot den *Archipel* toe, zich in zee stortte daar zy door het Eiland *Delos* ontfangen wierd 't geen toen in 't water dreef, en geen deel aan den Eed hebbende, dien het Aattryk gedaan had van haar geen schuilplaats te verlenen, eensklaps verscheen om haar voor 's verdrinken te redden, en met de *Geboorte* van *Apollo* en *Diana* vereert wierd.

Zo de *Irokoizen* van deze woeste volkeren, waar van ik ge-

Zinne-
beeldige
Verkin-
ring
daar
van.
Homer.
lied. 9.

Justinus
des
Bloed-
getul-
gen ge-
voelen
Justin.
Ciberr.
ad Gra-
ecor. 28.

Weder-
legt en
op den
val van
Eva te
huis ge-
bracht.

Nadere
over-
een-
komst
van de
fabel
der
Wilden
met die
der
Grieken.

spoken heb, oorspronkelyk zyn, zullen de Grieken van hen den grond van dit Verdichtzel ontleent hebben, dat onder de Lyciers kon achtig hebben, welke God Apollo met een zondelingen eerbied aanbaden, die 'er ook den bynaam van Lycier van had.

Misschien dat men noch dieper delvende, zou vinden dat dit verdichtzel op een ander zinnebeeld van de Heidensche Godgeleertheid gegrond is. Men ziet in de oude gedenktekens een Schildpad aan de voeten van Harpokrates. Pausanias zegt, dat hy in Elis een schoon stantbeeld van Venus Urania of de hemelsche Venus gezien had, die van een Schildpad gedragen wierd, en een ander van de aardse Venus, die haar voeten op een Bok zette, maar hy bekent openhartig, dat hy de betekenis van deze geheimen niet weet. Plutarchus heeft ze willen uitleggen, en hy zegt, dat deze Schildpad, die haar huis met zich voert, betekent, dat de vrouwen te huis moeten blyven, en dat de huishouding haar aanbetrovd is.

Maar men ziet wel dat dit een zedeles is, die Plutarchus uit zyn hoofst gehaalt heeft, en die niet past op den tyd van de eerste vinding dezer Zinnebeeldige Godgeleertheid. Want dien tyd hielden de vrouwen zich niet bezig met in 't hoekje van den haard te zitten spinnen, by na al de vrouwen der Barbaren arbeeyden in 't land, onderhielden haar hutten met brandhout, en hadden zo veel bezigheden bulten 's huis als haar mannen.

Het zou misschien natuurlyker zyn te denken, dat de Ouden daar door wilden te kennen geven, dat God, onder den naam van Venus Urania betekent, oorzaak was van de welluidenheid der Wereld, door de Schildpad betekent, die het Zinnebeeld van deze welluidenheid was; de Schildpad en Apollós Lier een en 't zelve zynde, gelyk in 't vervolg breder zal uitleggen. Misschien ook wilden zy zeggen, dat de oorsprong van den mensch, op de aarde geschapen, evenwel goddelyk was en uit den hemel quam. 't Geen zo veel te waarschynerlyker is, om dat de Schildpad, die door haar vruchtbaarheid het Zinnebeeld van de Voortteling zyn kon, het ook van de aarde en haar Hooftstof was, gelyk de Kikvorfch van 't water, de Haagdis van de lucht, en de Slang van het vuur, gelyk Kircherus het in zyn Oedipus uitlegt.

In den Godsdienst der Oostersehe Indien hebben de Brachmannen een overlevering van hun God Vichnou, die in een Schildpad hervormt wierd, en zy hebben 'er verscheide standbeelden van in hun Afgoden Tempels. Zy zeggen, dat door den Val van een berg, de Wereld, die zo een zware last niet dragen kon, allengskes na den afgrond zonk, waar in zy zou vergaan zyn, zo Vichnou, die de weldoende God is, zich niet in een Schildpad verandert had, en haar met zyn rug ondersteunt.

De Chinezen maken ook een godheid van den vliegende Draak, dien zy den Geest of beschermgod van de lucht en de bergen noemen, en dien men in hunne Tempels afgeschildert ziet met een schild van een Schildpad op den rug. Zy doen dezen Draak uit

Schoon
Stant-
beeld
van Ve-
nus
Urania,
op een
Schild-
pad ge-
dragen.
Pausan.
Elis. 2.
Pag.
173.
Plu-
tarch. de
Conjug.
Pro-
cept.

Wat het
volgens
des
Schry-
vers ge-
voelen be-
teken-
de.

Art.
Kircher.
in Oedi-
pi, Tom.
2. Claf.
9 p.
451.
De
Schild-
pad by
de Oes-
ter In-
dianen
in Eren-
om dat
'er hun
God
Vich-
nou is

uit
de
I
dat
die
van
een
dorf
nabu
D
Zon-
doet
zond
geen
schill
het
verd
lion e
Me
van e
zelfde
ook a
geen
heeft
daar f

toont
wech
wech
wech

C
I
E

De
deling
gen d
dat is
dat zy
genaar
Noord
tegenv

* Ar
aëris G
quam fa
sestind
fabulis a

en van hen
t onder de
een zonder
Lycier van

dat dit ver-
he Godeg-
ktekens een
zegt, dat hy
le hemeliche
erd, en een
a Bok zette,
ze geheimen
y zegt, dat
kent, dat de
ing haar aan-

rchus uit zyn
de eerste vin-
en tyd hielden
haard te zit-
peydden in 't
adden zo veel

de Ouden daar
naam van Ve-
heid der We-
eld van deze
en en 't zelfde
Misschien ook
, op de aarde
quam. 't Geen
ad, die door
ing zyn kon,
de Kikvorfch
van het vuur,

de Brachman-
een Schildpad
eelden van in
Val van een
kon, allengskes
zo Vichnou,
pad verandert

genden Draak,
e bergen noe-
ziet met een
dezen Draak
uit

uit * een Schildpad voortkomen, en zy zeggen dat hy de stut van de Wereld is, die gantsch op hem steunt.

De gronde van dit verlichtzel, dat overal het zelfde is, bewyft dat de Schildpad een Zinnebeeld van dezen Ouden Godsdienst was, dien de volkeren vermomt hebben, wanneer zy daar niets meer van verstonden. Hierom hadden zonder twyffel de Troglodieten een godsdienstige eerbied voor de Schildpad, waar van zy niet dorsten eten, en hadden een affchrik voor de Kelenofagen, hun naburen, die dezelve tot voedsel gebruikten.

De Wilden in 't algemeen hebben ook alle eenige kennis van den Zondvloed, die algemeen geweest zynde, gelyk de reden zelfs ons doet besluiten uit het geen ons het Geloof daar van leert, een al te zonderling en aanmerkens-waardig voorval is, als dat men 'er geen voetschappen van by alle volkeren vinden zou; maar de verschillende wyze waarop zy verhalen dat 'er de weeroprechters van het menschelyk gellacht van afgekomen zyn, is al zo zeer met verlichtzelen vermengt, als dat van de Watervloeden van Deukalion en Ogyges.

Men vind van 's gelyken by eenige volkeren de overblyfzelen van een zeer oud geloof, waar door zy overtuigt zyn, dat op dezelfde wyze als de Wereld door den Zondvloed vorgaan is; zy ook aan het einde der eeuwen door het vuur moet omkomen, 't geen dezelve te eenemaal verteren moet. Van dit Oud gevoelen heeft Ovidius ons een heertyk getuigenis in deze Verzen gelaten, daar hy van Jupiter dus spreekt:

*Esse quoque in fatis, reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo telus, correptaque Regia Caeli
Ardeat, & Mundi molés operosa labores.*

Door den Dichter Vondel aldus vertaalt.

Ook schoot hem in den zin hoe 't noodlot was voorhanden;
Dat Hemel, Aarde en Zee moest lichter lage branden,
En 't wereltlyk gevaerte aanvliegen. . .

De Wilden in 't algemeen zyn ook niet onbewust dat zy vreemdelingen zyn in de landen die zy tegenwoordig bewonen. Zy zeggen dat zy van verre gekomen zyn, van de kant van 't Westen, dat is te zeggen uit Azien. De Agniésche Irokoizen verzekeren dat zy langen tyd onder het geleide van een' vrouw, Gaihonariosk genaamt, herom zwerfden; deze vrouw voerde hen door al de Noorder gedeelten van Amerika om, en bracht ze ter plaatze daar tegenwoordig de stad van Quebec staat; maar deze landen te on-

G. 2

ge-

* Athan, Kirker. Chin. Illustr. p. 187. Col. 2. *Draco volans, quem spiritum aëris & montium dicunt (Sinæ) testitudinis scuto telus, conspicendum se exhibet, quam fabulam a Brachmanibus mutuati, ajunt, mundum Draconi seu Serpenti ex testitudine nato, ut in sequentibus suis aperitur, insistere, quæ omnia tot tantisque fabulis differentiis involvunt, ut vis ipsi sese inde extricare queant.*

verant-
dert
was

De
Troglod-
ieten
bewo-
nen de
Schild-
pad
Gode-
dienstli-
ge Eer.

In te-
gendeel
ver-
stekte
ze de
Keleno-
fagen
tot
voed-
zel.

Plin. lib.
11. Cap.
10.

De
Wilden
hebben
enige
kennis
van den
zond-
vloed.

Ovid.
Metam.
lib. 1.

Van
was
kant de
Agnié-
zen,
een der

vyf Iro-
koiſche
Natiën,
volgens
hun
verhaal
van deen
gekoo-
men
ſyn.

gelyk gevonden hebbende, en miſſchien al te ongemakkelyk van wegens de koude, hield zy eindelyk te Agnié ſtand, wiens luche ſtreek haar gematigder voorquam, en de landen bequamer om bebouwt te worden; zy verdeelde vervolgens deze landen om ze te bouwen, en ſtichte dus een Volkplanting, die zich zedert altyd in wezen gehouden heeft. Dit verhalen de Agniézen van hun byzonderen oorsprong, die zy beweren dat een weinig verſchillende is van dien der vier andere Irokoïſche Natien, want zy willen niet begrepen wezen onder den naam van *Agonnon*, *Sionni* of *Huſtomakers*, dien men aan de andere geeft. Ik weet 'er de reden niet van; ondertuſſchen onderſcheyden hen de Franſchen en de andere Wilde Natien niet, en in 't algemeen begrypt men onder den naam van Irokoizen of van Agonnonſionni, vyf Volkeren, die zo veel verſcheide Taalvallen van een en de zelfde Taal ſpreken.

De Iro-
koiſche
waar
gelegen
Wor-
den in
hoge on-
lage
onder-
ſchey-
den.

Zyn to-
een-
drachtig,
dat zy
zeggen
maar
éne
Tent
nik te
maken;
die wy
de Iro-
koiſche
Tent
noe-
men;

Zy zyn in dat deel van Nieuw-Vranksryk geplaatſt, dat aan 't Ooſten der Meſten gelegen is, waar door de Rivier St. Laurens loopt, en dat aan Nieuw-Jork en de andere Landen der Engeliſchen Franſchen grenſt. Men onderſcheid ze in hoge en lage Irokoizen. De hoge zyn de *Tſonontovans*, de *Goyogouens* en de *Onnontaguezens*; De lage zyn de *Agniézen*, en de *Onnejouten*. Deze vyf volkeren, niettegenſtaande hun verſcheide oorzaken van jaloezy, hebben ſich altyd wel vereent gehouden, en om hun eendracht te betuigen, zeggen zy, dat zy maar een Tent uitmaken, die wy de *Irokoïſche Tent* noemen.

De Wilden geven ons geen groter licht omtrent hun Oorsprong en de Tydſtippen van hun verhuizing. In hoop dat wy 'er meer van mogen ontdekken, zal ik de beſchryving van hun Zeden door een algemeen kenteken beginnen, waar na ik my in een omſtandiger verhaal zal inlaten, met de Artykels van den Godsdienſt en aanvang makende.

Einde van het Eerſte Boek.

N

makkelijk van
 wiens lichte
 amer om be-
 den om ze te
 zedert altyd
 van hun by-
 g verschillen-
 vant zy willen
 Stonn of Hut-
 e de reden niet
 en de andere
 nder den naam
 n, die zo veel
 eken.

stst, dat aan 't
 er St. Laurens
 der Engelschen
 en lage Irokoi-
 mens en de On-
 neijouten. De
 e oorzaken van
 en om hun eer-
 ne utmaken, die

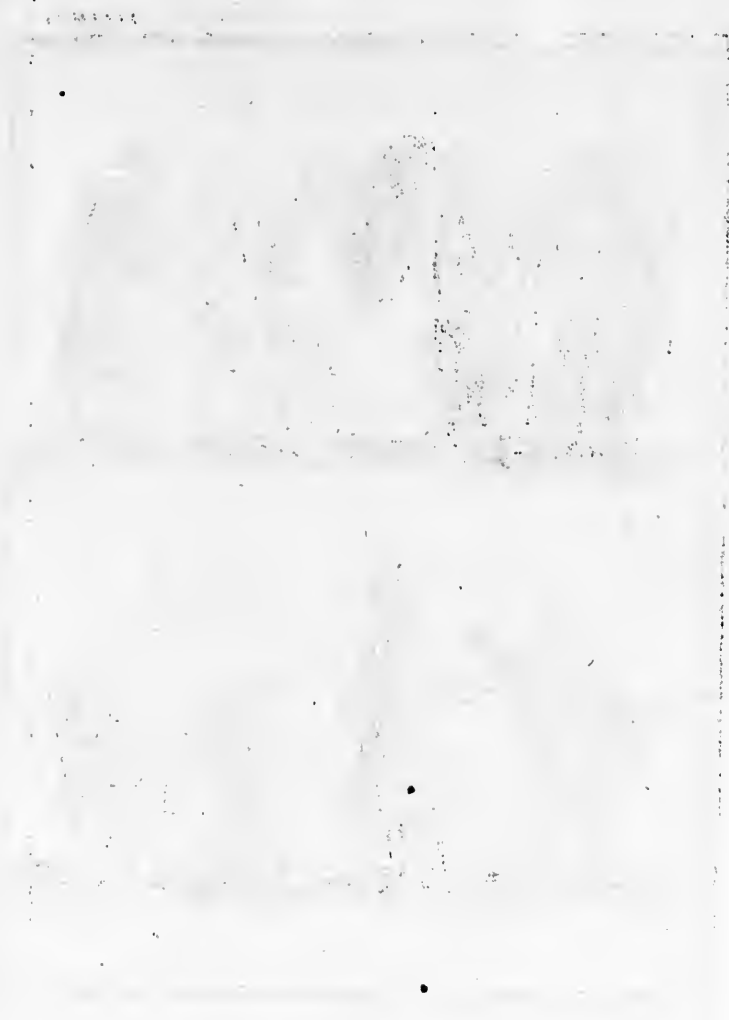
hun Oorsprong
 dat wy 'er meer
 hun Zeden door
 in een omstandi-
 n Godsdienst een

1 Deel. Bl. 20.

2.

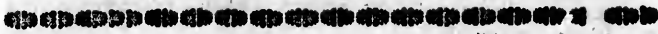
ZE.

7
A
D
van
rend
na al
die d
gelyk
de C
Kart
lietze
gen.
He
den
deze
om g
behie
M

53

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

TWEDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Algemene Schets van hun Godsdienst.

Et denkbeeld dat men zich eertyds van de Wilden maakte, was van een soort van naakte en ruige menschen; zonder zamenleving, gelyk beesten in de bosschen wonende, en die niet als een onvolmaakte gedaante van menschen hadden. Deze verbeelding had men ouwelings te Karthago, toen Hanno van zyn tocht te rug keerde.

Deze Veldheer last gekregen hebbende om op de ontdekking van nieuwe landen uit te snuffelen, de kusten van Afrika langs varende, bracht op zyn wederkomst twe ruige vellen met zich, die na allen schyn van twe wyfjes apen waren, van dat slag van apen die om hun maakzel en gedaante 't meest na een mensch gelyken, gelyk men 'er noch hedendaags op het Eyland van Borneo, aan de de Groene-Kaap en in de grote Indien ziet. Hy deedze by de Karthaginenzers voor huiden van wilde vrouwen doorgaan, en lietze als een zonderlinge rareiteit in den tempel van Venus ophangen.

Het schynt dat men deze inbeelding in Frankryk noch ten tyden van Karel den zesden niet verbannen had. Getuige zy hier van deze beroemde mommery, waarin enige jonge Heren van zyn hof om quamen, en waar in 't weinig scheelde, of deze Vorst had zelf omgekomen door een wonderlyk toeval, waar uit hy dit ongemak behield, dat zyn verstand altyd enigins belemmert bleef.

Men had toen een gansch valsche verbeelding, de Wilden hebben

Wat denkbeeld men zich eertyds van de Wilden maakte.

Plin. lib. 2. Cap. 67. Pomp. Mel. lib. 3. C. 9.

Jean Juvenal des Ursins, bist. de Charles VI. Annee 1392. p. 93.

Ge-
daante
en Ge-
falte der
Wil-
den.

uitgenomen het hooft-haar en de winkbrauwen, die zommige zelfs uittrekken, geen een haar over het gantsche lyf, en zo zy 'er enige krygen, trekken zy die ten eerften met den wortel uit. Men kan niet beschryven hoe verbaast zy waren, toen zy de eerste maal Europeers zagen, en de lange baarden, die zy in dien tyd lieten groejen, maakten hen afgrydlyk-lelyk in hun ogen. Men zegt evenwel dat 'er behalven de Eskimenzers, waar van ik reeds gesproken heb, noch twee of drie Natien in het Zuider-Amerika zyn, die baarden hebben, maar deze Natien zyn weinig bekend.

Zy komen wit ter wereld, gelyk wy. Maar hun naaktheid, de oli daar zy zich mee smeren, en de sterke lucht verbranden allengskens hun vel: voor 't overige zyn zy groot, ryziger van gestalte als wy, wel gemaakt, van een goede gesteltenis, net, sterk en behendig, met een woord, zy geven ons in lichaams hoedanigheden niet toe, zo zy zelfs 't niet van ons winnen.

't Is
mokelyk
van hun
Aart en
verstand
te oor-
deelen.

't Is moeijlyker hun aart en verstand af te beelden, en men schynt daar zelfs met geen zekerheid van te kunnen spreken. In den eersten opslag daar van te willen oordelen, strekt hun tot geen voordeel, en die gene die dat gedaan hebben, schilderen ze ons met lelyke verwen af.

In der daad als men deze menschen van alles ontbloomt ziet, zonder geleertheid, zonder wetenschappen, in schyn zonder wetten, zonder geregelden Godsdienst, en de nodigste zaken in 't leven ontberende, zou men, zo 't schynt, moeten oordelen, dat het was als of de Wereld eerst voor hun geschapen wierd, en als of zy eerst uit het kley of uit Dodonaes holle eiken quamen, volgens de buitensporige versiering der Heidehen. Men zou niet denken mis te tallen, wanneer men ze als domme, botte, onwetende, woeste luiden afschilderde; zonder eenige kennis van Godsdienst of menschelykheid; aan alle ondeugden overgegeven, die natuurlyker wyze uit een volkome vryheid, noch door kennis der Godheid, noch door menschelyke wetten, noch door beginfelen van reden en opvoeding beteugelt wordende, spruiten.

Hun ge-
moeds
hoeda-
nighe-
den.

Dit zou evenwel geen getrouw schildery zyn; zy hebben een goed verstand, een levendige verbeeldingskracht, een gemaklyke bevatting en een wonderlyke geheugenis. Alle hebben zy ten minsten enige overblyfzelen van een ouden en overge-erfden Godsdienst; en een regeringsform: zy beseffen hun zaken wel, en beter als het gemene volk by ons: zy bereiken hun opmerk langs zekere wegen; zy gaan met koelen moede te werk en met een bo-daartheid van zinnen, die ons gedult zou tergen. Uit een punt van eer en grootmoedigheid vertoornen zy zich nooit, en zyn hun driften altyd meester. Zy zyn hoogmoedig en trots, van een be-proefden moed, onvertzaagde dapperheid en een heldhaftige stant-vastigheid in 't midden der pynen, en bezitten een gemoedsgestel-tenis, die de rampen noch tegenspoeden niet machtig zyn te ver-wikken. Zy hebben onder zich een soort van wellevendheid op hun manier, waar van zy al de welvoeglykheden in acht nemen, eerbied voor menschen die ouder zyn als zy, een achting voor huns gelyken daar men zich over verwonderen zou, en die men moeijte

N

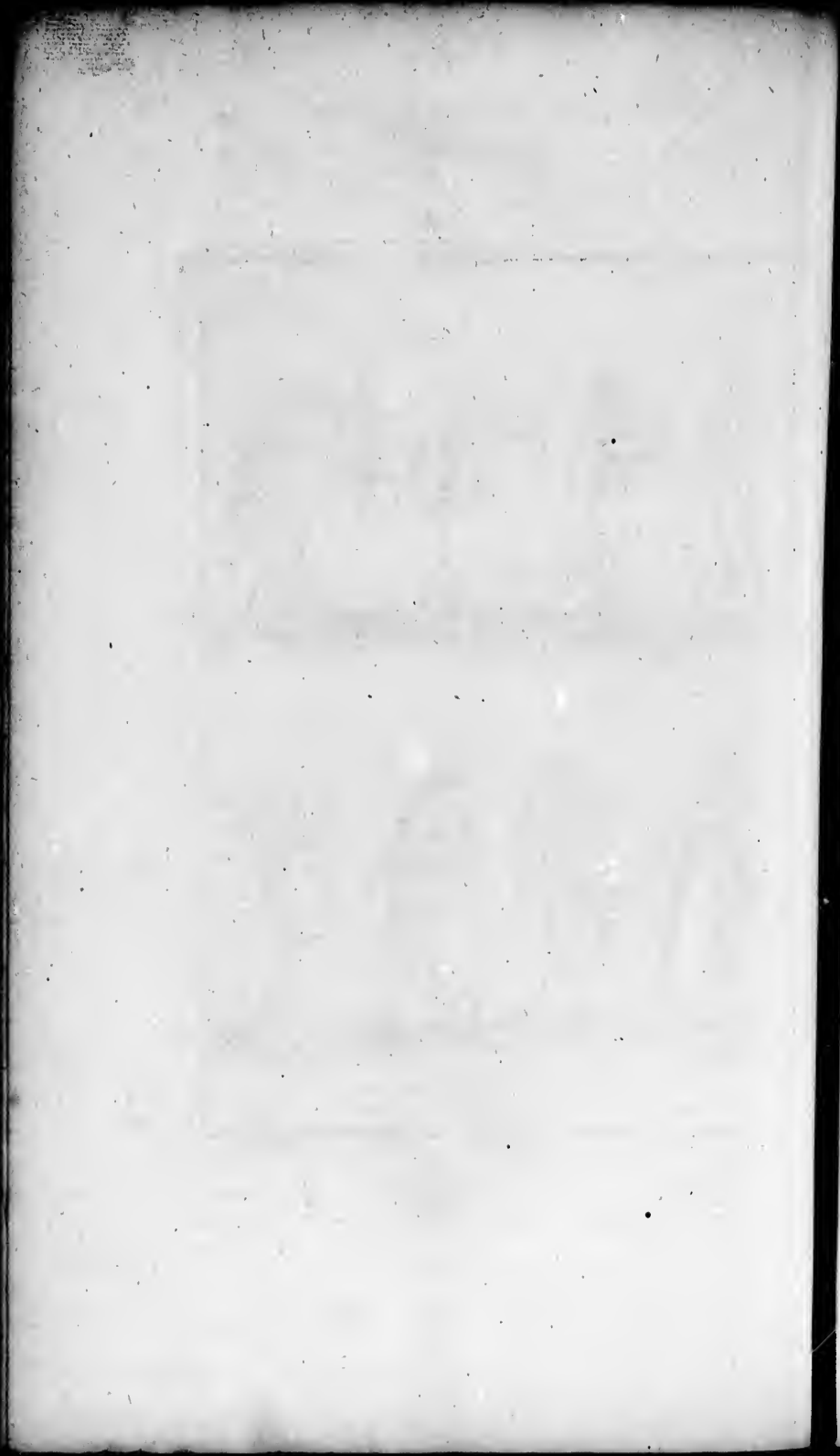
e zommige zelfs
 a zo zy'er eni-
 ortel uit. Men
 y de eerste maal
 dien tyd lieten
 gen. Men zegt
 in ik reeds ge-
 Zuider-Amerika
 veinig bekend.
 a naaktheid, de
 branden allengs-
 iger van gestalte
 s, net, sterk en
 ams hoedanighe-

elden, en men
 en spreken. In
 rekt hun tot geen
 schilderen ze ons

tbloot ziet, zon-
 der wetten,
 zaken in 't leven
 elen, dat het was
 rd, en als of zy
 men, volgens de
 ou niet denken mis
 wetende, woeste
 odsdienst of men-
 o, die natuurlyker
 nis der Godheid,
 infelen van reden

; zy hebben een
 een gemaklyko
 e hebben zy ten
 erge-erden Gods-
 zaken wel, en be-
 un oogmerk langs
 rk en met een bo-
 Uit een punt van
 oit en zyn hun
 rots, van een be-
 heldhaffige stant-
 een gemoedsgestel-
 chtig zyn te ver-
 wellevtheid op
 en in acht nemen,
 een achting voor
 zou, en die men
 moeite

z
h
d
d
b
m
b
k
y
zi
w
de
ne
ty
br
on
on
dat
he
on
om
Eu
kur
he
he
die
he
I
van
ven
gen
te
zy
geb
ver

moeite heeft om met deze onafhankelykheid en vryheid overeen te brengen, daar zy in den uiterften graad voor yveren: zy liefkozen weinig en laten zich niet veel in diensbetrugingen uit, maar des niettegenstaande oeffenen zy ontrent vreemdelingen en ongelukkigen een liefdadige herbergzaamheid, die alle de Natien van Europa zou verftommen.

Deze goede hoedanigheden zyn zonder twyffel met eenige gebreken vermengt, want zy zyn licht en wispelturig, onbedenklyk lui, in den uiterften graad ondankbaar, vol argwaan, verraderlyk, wraakzuchtig, en zo veel te gevaarlyker om dat zy hun wraakzuchtige gevoelens beter weten te bedekken en langer bedekken: zy zyn wreed jegens hun vyanden, beeftachtig in hun vermaaklykheden, ondeugent door botheid en door arglistigheid; maar hun botheid en het ontberen van byna alle zaken geven hun over ons dit voordeel, dat zy niets weten van al die doorzeffingen der ondeugt, die de pracht en overvloed ingevoert hebben.

't Is waar dat het ons vreemd moet voorkomen, dat zy verftand, beleyd en behendigheit hebbende om veel kleine werktuigen te maken die hun eigen zyn, zy zo vele eeuwen doorgebracht hebben zonder eenige van deze kunsten uit te vinden, die andere volkeren tot zo een grote volmaaktheid gebracht hebben. Maar veryan dat hun tot een misdaad toe te rekenen, zou men misfchien zich over deze gematigheid moeten verwonderen, die zich met weinig heeft weten te genoegen, en die hen noch hedendaags over de Europeanen doet lachen, die huizen bouwen, werken ondernemen die eeuwen lang duren moeten, hebbende zelfs zo weinig tyds te leven, dat zy niet verzekert zyn hun werken einde te brengen.

Wy zouden zonder twyffel gelukkiger zyn, zo wy gelyk zy deze onverschilligheid hadden, die hen vele zaken doet verachten en onkundig in zyn, die wy niet zonden kunnen missen, misfchien ook dat hun gebrek de uitwerking van deze ingebore luiheid is, die hen zo vadzig maakt, dat zy liever de zelfde voordelen, die zy ons benyden, willen ontberen, als zich de nodige moeite geven om ze zich te verschaffen. Wat hier van zy, zedert zy met de Europeanen handelen, heeft het voordeel dat zy daar van hebben kunnen halen, hun hunne luiheid noch niet doen uitschudden: zy hebben liever hun oude manieren willen blyven aankleven, en zy hebben zo veel niet gewonnen met de kunsten te behulp te nemen, die hen een gemaklyk leven konden doen leiden, als zy verloren hebben met onze ondeugden na te volgen.

Dit is in 't algemeen het kenteken van alle deze woefte Natien van Amerika, die ons het meeste bekend zyn, uitgezondert die van Peru en Mexiko, die in tegenstelling van de andere voor welgemaniert kunnen doorgaan. Deze algemene overeenkomst die zy te zamen hebben, belet niet dat ieder niet iets byzonders heeft, 't zy in het kenteken, 't zy in eenige wetten en zekere byzondere gebruiken, die ze van den ander onderscheiden, gelyk men in 't vervolg omftandiger zien zal.

Hun gebreken.

Uit den Aart lui en met weinig te vreden zyn. de lachen zy met het oneindig sloven der Europeanen.

Schoon zy omgang met de Europeanen hebben, blyven zy evenwel hun oude Manieren aankleven. Die van Peru en Mexiko worden, by ande:

TWEDE HOOFSTUK.

ten voor wege-maniert gehouden.

Noodwendigheid eens Godsdienst.

Is met een het bewys van de waarheid dat 'er een God is.

Die in het hart van alle Natien, een gevoel van Godsdiens inplant.

oorzaak der Verbaasring van den Waren Godsdienst.

Die den zelven evenwel niet te enemaal hebben kunnen uitvoeren.

DE menschen moeten een Godsdienst hebben. Die gene zelfs die 'er geen zouden willen hebben als uit staatkundige gronden, tot welzyn en verband van de menschelyke samenleving, bekennen dat 'er een en zelfs dat 'er niet meer als een zyn moet. Maar deze noodzakelykheid van een godsdienst is ter zelfder tyd het bewys van de waarheid van dezen Godsdienst, nademaal hy op het eenstemmig gevoelen van alle de Natien gegrond is, die in alle tyden een voorwerp van hun Eerbied en aanbidding gehad hebben.

't Is niet mogelyk dat deze Natien, in zeden van elkander verschildende, zo wyd in manier van denken van malkander afzynde, die in het gebruik der zaken, die tot het leven 't noodzakelyklyk zyn, zo verscheyde denkbeelden opgevat hebben, evenwel ontrent dit stuk hebben kunnen overeenkomen, zo God, zo wel Invoerder als voorwerp van den Godsdienst, daar van het gevoelen in het hart van alle menschen niet ingeprent had, ter zelfder tyd dat hy zich van buiten door de schoonheid zynrer werken heeft afgeschildert. Dit is het geen † Laktantius *het getuigenis der Volkeren en Natien* noemt.

De moden, gebruiken en manieren hebben kunnen en moeten veranderen, 't zy ten opzicht van het bestier der staten, 't zy ten opzicht van het leven in 't byzonder; dit is den mensch en zyn onstantvastig en wispelturig gemoed eigen; deze wispelturigheid heeft zich over den Godsdienst zelfs kunnen uitstrekken en doen gevoelen. De onwetentheid, een der eerste straffen van de zonden, heeft dezen Godsdienst kunnen verbaasren, verduisterende de denkbeelden, die by onze eerste Vadersen klaar waren; overnatuurkundige waarheden te ver boven het begrip van domme en vleeschelyke menschen zynde, zyn gemaklyk in tastelyke Beelden verkeert, die de eerbied, die men den Schepper schuldig was, tot het schepzel hebben doen overgaan. De kleinmoedigheid heeft zo veel Afgoden kunnen maken als 'er voorwerpen van schrik en vrees zyn: de verdorventheid der Zeden, heeft alles wat de wanorder koesterde op het Altaar moeten plaatzen, dit is ook menschelyk.

Maar de Onwetentheid, het Bygeloof en de Verdorventheid maken ver van de Waarheid te benadelen een zeer sterk vooroordeel voor dezelve, nademaal ondanks de wanorder die deze drie zaken veroorzaakt hebben, zich tegen den Godsdienst die zy wilden onder de voet helpen, te zamen aankantende, het wezentlykste artykel, dat het gevoelen van een Godsdienst en Opperste wesen, altyd onveranderlyk is gebleven.

God den mensch na zyn beeld en gelykenis scheppende, drukt toen op een onuitwisbare wyze in de wildste harten en de domste verstanten een Deenkbeeld van zich zelven in. Dit denkbeeld doet

* Lactant. lib. I. de falsa Religione, cap. 2. *Nec difficile sane fuit paucorum hominum pravi sententium redarguere mendacia testimonio Populorum atque gentium hoc in una re non dissidentium.*

doet zich over algevoelen; 't geen een bewys van onze zwakheid is. Onze afsnakeylykheid zelfs, onze onmacht, onze ongebondentheid, altyd door een ingeboren onbevleektheid bestreden, die op het licht van de reden en het gewiffen gegrond is, helpen ons boven ons zelfs verheffen, en buiten ons zelve een meester te zoeken, die onze elenden niet onderworpen is.

Te vergeefs trachten de Godverzakkers zich in hun Ongeloof te versterken, met zich in te beelden dat deze woefte volkeren van hun zelve geen denkbeeld van een Godsdienst hebben, en dat men den Oorsprong daar van aan de vernuftigheid der wetgevers verschuldigt is; die zich van de botheid der Volkeren en hun dwaze lichtgelovigheid bedienden, om hun zaken wys te maken die bequaam waren om hun gemoederen door de vrees in toom te houden, maar dat de wysgeren en verstandige luiden, waar in zy met geweld een uitgepluisde Ongodiftery willen vinden, geen Geloof hadden, schoon zy zelfs met de heerlykfte woorden van den Godsdienst spraken.

Dit is den Wysgeren zyn eigen gevoelen byzetten, in plaats dat men van hen oordelen moest door de redenen, die zy ons klaar voorstellen. 't is een zeker en onseilbaar getuigenis van de waarheid ener zaak, wanneer al de menschen dezelve geloven; zeggen, Cicero en Seneka. Zodanig is het gevoelen van de Godheid, dat diep in alle harten geprent is, want daar is geen ene Natie hoe woest en ontbloot van wetten of zeden ze ook zyn moege, die niet geloofst dat 'er Goden zyn.

Al de Barbaren en Wilden zyn in derdaad hier ontrent in staat om ons te leren, en verschaffen ons een dringreden, daar men niets tegen in te brengen heeft. Maar zy zyn zo bovennatuurkundig niet als hen de Baron de la Hontan in zyn zamenpraken verbeelt, daar hy een Wildenman over den Godsdienst doet spreken, zo evenwel dat hy 'er een besluit uit wil halen tegen den Godsdienst zelfs. Al de redeneringen die hy hen doet voeren zyn van zyn eigen vinding, en men word 'er gemaklyk een van die Vrygeesten in gewaar, die zich tegen waarheden die hun in den weg zyn verhardende wel zonden willen hebben dat andere geen meer godsdienst hadden als zy.

Maar zo de Wilden deze schranderheit en doordringentheid van oordeel niet hebben, die hun deze Schryver geeft, zy zyn ook zo beestachtig bot niet als die gene geloofden die het eerst hun landen bezocht hebben. Ziende onder hen noch Tempels, noch Altaren, noch Afgoden, noch geregelden Godsdienst, geloofden zy toen recht dat hun verstand niet verder ging als hunne zinnen; en zy hebben al te voorbarig geoordeelt, dat zy gelyk de beesten zonder eenige kennis van het toekomende leven, geen Godlyke eer aan iets zichtbaars of onzichtbaars bewezen, dat zy van hun buik hun God maakten, en al hun geluk met het tegenwoordigé leven bepaalden.

Men zou heel anders gepraat hebben, had men zich minder gehaast reisbeschryvingen in 't licht te geven, en de wereld-ontdekkingen mede te delen, daar men meende eer door te behalen. Ik

H heb

Het gevoelen der Ongodiften wederlegt.

Cler. de Nat. Derr. lib. 1. Seneca Epist. 117.

Dialog. du Baron de la Hontan et d'un Sauvage.

Gevoelen des Schryvers over de zamenpraken van den Baron de la Hontan. Die 't eerst de landen der Wilden bezocht hebben, al te voorbarig van

N
Die gene zelfs
atkundige gron-
amenleving, be-
een zyn moet.
ter zelfder tyd
t, nademaal hy
gegrond is, die
inbidning gehad
an elkander ver-
kander afzynde,
noodzakelykfe
evenwel ontrent
zo wel Invoer-
an het gevoelen
d, ter zelfder tyd
werken heeft af-
tuigenis der Vol-
unnen en moeten
stalen, 't zy ten
en mensch en zyn
ze wispelturigheid
strekken en doen
affen van de zon-
a, verduisterende
laar waren; over-
rip van domme en
tastelyke Beelden
schuldig was, tot
bedigheid heeft zo
van schrik en vrees
wat de wanorder
ook menschelyk.
e Verdorventheid
eer sterk vooroor-
der die deze drie
dienst die zy wil-
e, het wezentlyk-
t en Offerfte we-
sheppende, drukt
arten en de domfte
a. Dit denkbeeld
doet
cile sane fuit paucorum
opulorum atque gentium

hun zeden ge-voor-deelt.

Om de ge-woon-ten van een land wel te be-schry-ven be-hoort men de taal daar afte ver-staan.

De Wilden twiften weinig over den Gods-dienst.

De Gods-dienst der Wilden is de zelfde als die der oude Barba-ren, eer-ste in-woon-deri van Grie-ken-land, en Bac-chus krygs-gezal-ten, na-maak de stof der Heiden-sche fabel-kunde.

Strabo, lib. 10. p. 318. & seq.

Wat de Kureten en Korymbanten wa-ren,

heb het reeds gezegt de eerste opilag is bedriegelyk; en men moet zich niet bemoejen om de zeden en gewoonten van een land in't brede te beschryven, daar men noch geen gedonckschriften van heeft, zo men 'er de taal niet af verstaat; een kennis die een lange ervarentheid versocht; en daar vele geen kennis van hebben, wan-neer zy die zelfs menen te bezitten: weinige weten de kracht van de woorden; die zy zelfs gebruiken; wanneer zy niet tot den Oorsprong der woorden opklimmen, der zelve wortelen en ver-scheyde zamenstellingen ontdekken.

Een wilde twist weinig over het stuk van Godsdiens; hy staat licht al dat op de reden gegrond is toe; maar hy is daarom geen eerlyker man; zo hy 't niet wezen wil; en men ziet gemalklyk dat hy eer uit ongebondenheid van zeden; die de uitwerking van de menschelyk zwakheid en het begin van de vrywillig ongelovig-heid is; zondigt; als door een hartekkingheid; op het gebrek van kennissen en onderrechting gegrond. Dit zal klaarder schynen door de overblyfzelen van Godsdiens, die 'er noch in hunne ge-bruiken gevonden worden; en door het geen men noch uit hun overlevering verzamelen kan.

De gantsche grond van den ouden Godsdiens der Wilden van Amerika is dezelfde als die der Barbaren; die eerst Griekenland bewoonden en zich in Azien verspreyden; dezelfde als die der Volkeren die Bacchus in zyn krygstochten volgden; eindelyk de zelfde die vervolgens tot grondslag van de Heidensche fabelkunde en de verdichtzelen der Grieken strekte.

Strabo van de Kureten en Korymbanten sprekende; dat volkeren waren die men vooronderstelt van het gevolg van Bacchus en de moeder der Goden te zyn; onderzoekt welke de Oorsprong dezei Volkeren zyn kon; en na 'er van gezegt te hebben 't geen hem het waarschynelykste dacht; schynt hy te laten vallen het denkbeeld dat het een byzonder volk was, om zich by die gene te voegen die de Historie van Kreten en Frygien beschreven hebben, die van de Kureten en de Korymbanten Geesten en Dienaren; die tot den dienst der Goden geschikt waren; maken. Vervolgens legt hy zich toe om te bewyzen, dat alles wat men 'er van verhaalt tot den Godsdiens behoort, en hy poogt 'er den zin van uit te leggen.

Dit vertoog van Strabo is zeer geacht en zeer wetenswaardig, maar te gelyk zeer verward door de menigerley en verscheyde gevoelens van die gene, die over deze stof geschreven hebben. Het schynt evenwel dat men met recht met hem hier uit mag besluten, dat alles wat men 'er uit halen kan een wezentlyk verband met den Godsdiens heeft; dat dit een gantsche en nette zamenhang was van den gantschen Godsdiens, die de menschen door die gene geleert was geweest die de eerste Volkplantingen en de eerste zamenwoningen in de verscheyde delen van de wereld maakten: dat deze gantsche Godsdiens in de Orgia * en in de verborgent-

* Orgia, dit woord was by de Heidenen geheiligd om de zaken, die tot den Godsdiens behoren, te betekenen. Maar men kan daar een ruimer of naadwer

heden van Jupiter, Apollo, Bacchus, Hekate, de Moeder der Goden en de grote Godinnen bestond: dat het geen men Tytiren, Faunen, Pans, Satyrs, Sylenen, Kureten, Korybanten, Ideesche Daktylen, Kabyren, Telchinen, Saliers, Sabaziers, Muzen, Bacchanten, Menaden, Mimalioniden, Nymfen, Naiaden noemde, niet als verscheyde namen van Dienaren waren, den dienst der Goden toegewyd; en zy hadden verscheyde namen of om de verscheyde staten van deze Dienaren te betekenen, of om het onderscheyd der talen van verscheyde Volkeren die de zelfde of by na de zelfde oeffeningen van Godsdienst hadden, waar na het maklyk te begrypen is hoe men de zelfde gebruiken niet alleen op het Eyland Kreta, op de Eylanden van den Archipel, in Frygien, in Thracien in kleyn Aziën, maar zelfs in Kolchos, in Baktriana, tot de Kaspische Engtens en de Indiën toe vind, die voor de ouden de uiterste palen van de bekende wereld waren.

Op dit denkbeeld van Strabo, dat my wel gegrond schynt, meen ik zelfs den gantschen Godsdienst der Wilden van Amerika te kunnen vastmaken, waar van ik nu de overeenkomst met dezen ouden Godsdienst ga bewyzen, ontwarrende zo veel ik kan dezen chaos van duisternissen, en verwarring, die 'er een lange reeks van eeuwen en deze menigte van verdichtzelen, die de Grieken ons op de mouw hebben gespelt, hebben ingevoert, waar uit het byna onmooglyk schynt zich te kunnen redden.

God had zich aan onze eerste Vaderen te zeer geopenbaart, dat zy hem niet zouden kennen en de nakomelingschap onbekent laten blyven. Hy was niet te vreden, zich voor hun ogen in de schoonheid zynrer werken af te schilderen, en door het getuigenis van hun gewisse tot hun hart te spreken; hy vertoonde zich ook aan hun voor zo veel God zich zienbaar maken kan, onderrechtende hen of door zich zelfs of door den dienst zynrer Engelen, reden met hen voerende gelyk de eene mensch met den ander, gelyk ons de H. Schrift verbeelt, dat hy met Adam en de andere Aartsvaders van de oude wet spreekt. In dit slag van omgang wilde hy hun wel tot meester dienen, lerende hen niet alleen wat de waardigheid van zyn wezen raakte, en de eer die men hem moest bewyzen, maar hun ook de wezentlykste punten van de verborgentheden des geloofs ontdekkende, voedende hen met hoop van een gelukzalige eeuwigheid, belovende hun een Verlosser, die hun de deuren des Hemels zou openen, die het quaad, dat de zon-

H 2

uitgestrektheid aangeven. Luciaan neemt het in een nauwen zin om het geheimte en't geen onder den naam van verborgentheden begrepen was te betekenen. De meeste leggen het uit van de steften en Offerhanden ter ere van Bacchus die in't byzonder in de gebergten door razende wyven, die men Bacchanten noemde, gevierd wierden. Servius zegt dat men in't begin alles wat den naam van Offerhande in't Grieks had, en wat men Ceremonien te Rome noemde, Orgia hiette. 't Is waarschynelyker dat dit woord in't eerst gebruikt is geweest om den gantschen Godsdienst der volkeren van de eerste tyden te betekenen, onder den algemeenen naam van Verborgentheden van Isis, Cybele, Bacchus &c. begrepen. In dezen zin neemt het Strabo en wy na hem.

NV

k, en men moet
van een land in't
lenkschriften van
nis die een lange
an hebben, wa-
en de kracht van
zy niet tot den
worselen en ver-
1703, nov 10, nat
dienst; hy staat
y is daarom geen
gemaklyk dat hy
werking van de
willige ongelovig-
op het gebrek van
klaarder schynen
noch in hunne ge-
mient noch uit hun
1700, nat 10, 17

der Wilden van
eerst Griekenland
tezelfde als die der
oden, eindelyk de
mensche sabelkunde

nde, dat volkeren
van Bacchus en de
le Oorsprong deze
hebben't geen hem
ren het denkbeeld
die gene te volgen
reven hebben, die
Dienaren, die tot
Vervolgens legt hy
'er van verhaalt tot
en zin van uit te

er wetenswaardig,
y en verscheyde ge-
reven hebben. Het
hier uit mag besluit
wezentlyk verband
en nette zamenhang
nschen door die ge-
tingen en de eerste
de wereld maakten:
n in de verborgent-
he-
de zaken, die tot den
r een ruimer of naatwer
uit

de veroorzaakt had, zou boeten, en wyzende hun den weg die zy in de oeffening der deugden moesten houden, om niet van het einde af te dwalen, dat hy hun voorstelde: moedigende hen aan om langs dezen weg te wandelen, die hy hun gebaat had, door verwachting van beloning, en hen door vrees van straf van de zonde afschrikkende.

Dus hadden de menschen in 't begin klare denkbeelden van God, voor zo ver als het de staat der Reyzigers, waar in wy zyn, toeliet. Zy hadden ook een geregelden Dienst, waar van hun God zonder twyffel de Wetten had voorgeschreven, waar van zy niet af moesten wyken. Deze denkbeelden van het Opperste Wezen, en deze dienst waren een tyd lang zuiver, en na het uiterlyke zonder verbaftering, en ondanks de verdorvenheid van 's menschen hart voor en na den Zondvloed, wierd God gekent en ge-cert. Midden onder 't Heidendom zelfs behielt hy gelovige harten. 't Was niet alleen onder het uitverkoren volk dat hy zyn aanbidders had in Geest en Waarheid: Melschifedek, Koning van Salem, Jethro; schoonvader van Mozes, Job in een Afgodisch land geboren, waren getrouwe, rechtvaardige dienaren, die God vreesden. De vrienden van Job, gelyk hy in het Heidendom geboren, maar zo rechtvaardig en verlicht niet als hy, kenden niet alleen God, en bewezen hem de eer die hem toequam, maar uit hun redenen en die van dezen groten Patriarch kan men besluiten dat zy grote kennisse van den Schepper hadden; dat zy een recht denkbeeld van zyn wysheid, zyn voorzienigheid en zyn andere eigenschappen hadden; dat zy het geloof van een Verlosser en zyn Genade hadden, de hoop van de Opstanding der Doden, de verwachting van een zalige Eeuwigheid, denkbeelden van de Deugt en een oprecht hart, een afgryzen voor de zonde, vrees van daar voor gestraft te worden, een verlangen om God te voldoen, zo zy ongelukkig genoeg waren om die te begaan, en vreeslyker kastydingen voor te komen, waar van zy de rechtvaardigheid en billikheid erkenden, en ze, zeg ik, door het Gebed, de Offerhande, Boete doen en andere wegen der Zaligheid voor te komen. Toen Jesus Christus geboren wierd, wierden 'er in 't midden der duisternissen van de Afgodery harten gevonden, die misschien niet ongelovig waren, die den Verlosser van 't heel-al verwachtten, die na de Sterre van Jakob reikhalsden, waar van de overlevering altyd onder hen behouden was, en die, zo dra hun God de genade gedaan had van voor hun dit teken van een Zaligmaker te doen schynen, met allen spoed quamen om hem te erkennen, en hem in hun personen de eerstelingen der Heidenen aan te bieden.

Gelyk wy uit de H. Schrift zelfs deze leer putten, moeten wy uit de zelve ook leren kennen welke de Godsdienst van die eerste tyden was, wat eer men God bewees, en welke de middelen waren die zyn Goedheid, die alle menschen wil zalig maken, en die ze niet geschapen heeft om ze verloren te laten gaan, hun gegeven had om hün oogmerk te bereiken.

Deze Godsdienst, die in den aanvang zuiver was, wierd in 't vervolg van tyd zeer verbaftert, waar van het moeijelyk is den net-

't is
moeijelyk den

ten

ten tyd te bepalen. De onwetentheid en de drift verwekten 'er een vermengeling onder, die alles verwarde, 't zy ten opzicht van het voorwerp van den Godsdienst, 't zy ten opzicht van de wyze hoe hy geëert moest worden, 't zy ten opzicht van het einde.

De denkbeelden van God wierden benevelt, men stelde zyn werken met hem gelyk, en door een droevige uitwerking van de zonde, in plaats dat de schepzelen den mensch tot volmaakter kennissen van den Schepper moest verheffen, wierd de schoonheid van den Schepper byna door die der Schepzelen uitgewischt. De dienst van God wierd op deze zelfde wyze door het bygeloof en door de quade neigingen van 't hart, die, om zo te spreken, tot de ondeugden toe heiligden, verdorven: en in plaats van de gelukzaligheid die God den Mensch op het einde beloofd had, maakte deze domme en vleeschelyke mensch zich 'er een, over eenkomende met zyn verlangen en de ongebondenheid zynere lusten, die door de zinnen en de verbeelding bestiert wierden.

Maar wat verbaftering ook dezen Godsdienst is te beurt gevallen wierden de denkbeelden van God evenwel zodanig niet uitgewischt, of daar bleef noch wel een voetstap van over; want in wat dwalingen de afgodery de Heydenen gedompelt heeft, hebben zy zich zodanig niet aan hun afgoden overgegeven, dat zy hier door de kennis van een waren en enigen God, die de Schepper van alles is, verloren hebben. Dus spreekt St. Augustyn tegen Faustus, want dezen ketter wederleggende die om zyn gevoelen van twe hoofdbeginfelen het een van 't goede en 't andere van 't quade te ondersteunen, den Katholyken tot een misdaad rekende, dat zy het leerstuk van de Eenheid van God in de Lere der Heydenen geput hadden, dat Faustus lere, zegt deze H. Vader, of liever diegene die behagen scheppen om zyn werken te lezen dat wy van de Heydenen het gevoelen van de Monarchy (dat is te zeggen de eenheid van God) niet overgenomen hebben, maar dat zy ook weten dat de Heydenen zodanig aan hun valsche Godheden niet overgegeven zyn, dat zy daar door het geloof van een enigen en waren God, Schepper van 't heel-al van wat zoort het ook is, uit 't gezicht stelden.

De dwaling dan der Heydenen bestond hier in, dat zy God gehoegzaam kennende hem niet als God verheerlykten, dat zy onder het denkbeeld van God zaken mengden, die hem onwaardig waren, dat zy het schepzel by na gelyk met hem stelden, en den dienst, dien men hem alleen schuldig was, op een ander brachten, of dat zy hem den zuiveren dienst, dien hy reden had om te verwachten, niet meer bewezen.

Wat verbaftering 'er ook in den dienst geweest is, is evenwel de grond daar van byna altyd dezelfde geweest. 't Zyn overal byna de zelve Altaar-dienaren, het zelve slag van Offerhanden, de zelve instellingen der Wet, en het schynt dat men van den dienst in 't algemeen zeggen kan, 't geen Prokopius van Gaza van de Reinigingen in 't byzonder zegt, vergelykende die van de Wet van Mozes met die van 't Heidendom; want het verschil dat hy

niet ten tyde te bepalen wanner de ware Godsdienst verbaftert wiert.

Het bygeloof en de quade neigingen aan 't hart, oorzaken van deze verbaftering.

Aug. lib. 30. contra Faust. cap. 19.

Waar in de dwaling der Heydenen bestond.

De Groth der Godsdiensten bleef evenwel byna al-

epd de
zelfde.
Prop.
Gozons
in Den
111.

tuffchen deze beyde foorten ftelt is dat de Joodfche reinigingen het denkbeeld van een volmaakter reiniging voerden , en van die der Grieken of Heidenen onderfcheyden wierden in dat deze laafte met bezweringen pleegden te gefchieden , en dat men daar zout , laurier , gerft en zee water toe gebruikte , en de menfchen door 't vuur liet gaan , dat zaken waren die het bygeloof had uitgevonden.

Zo men noch meer het pit der vremde Godsdienften wil doorgronden , zal men 'er ook Zinnebeeldige figuren in vinden , die ons , fchoon verward , de voornaamfte ftukken van 't Geloof en de Openbaring , die zy van een oude Overlevering gehad hebben , verbeelden . Men zal 'er de gronden van een t'eenemaal verftandige Zedeleer in vinden : zo dat men uit den grond van deze Godsdienften , hoe verdorven en wanfchappen zy ook zyn , als een bewys kan halen , dat zy op den waren ge-ent zyn , met dien zodanig te verderven en te verbafteren , dat hy onkenbaar geworden is .

DERDE HOOFDSTUK.

Van het
Voor-
werp
van den
Gods-
dienft.

GOD een oneindig wezen zynde heeft men 'er geen bequaam en volmaakt denkbeeld van kunnen geven , dat de verhevenheid en de waardigheid van zyn wezen beantwoorde : 's menfchen verftand , dat eindig en bepaalt is , heeft de oneindigheid zyner eifchappen niet als op een onbepaalde wyze onder een denkbeeld kunnen brengen ; het is genoodzaakt geweest een foort van een verdeling te maken , en een wezen te verbeelden dat zeer eenvoudig en onverdeelbaar is , gelyk ftuk voor ftuk , zo ik zo durf fpreken ; door de verfcheide namen die men 'er aan gegeven heeft , waar van ieder maar een zyner volmaaktheden betekent , en dat zelfs op een redelyk onvolmaakte wyze .

Oorza-
ken van
de Ver-
menig-
valdi-
gig der
Goden.

Onze afhankelykheid van de verbeelding en de zinnen ons niet toelatende God anders dan door een duiftere reden te zien , gelyk Paulus fpreekt 1. Kor. 13. *Vf.* 12. , heeft een foort van noodzakelykheid veroorzaakt om hem ons onder taflyke beelden te vertonen die zo veel zinnebeelden waren om ons tot hem te verheffen , gelyk het afbeeldzel ons een denkbeeld geeft van dien genen dien zy affchildert . Deze zinnebeelden zyn tot het oneindig vermeerdert , volgens de verfcheide denkbeelden die men 'er van bevat heeft , maar om den Godsdienst eerwaardiger te maken , met dien met een groter getal van verborgene denkbeelden te bewimpelen , maakt men hem duiffterder : want de onwetentheid het erfdeel van 't gemene volk zynde , wierden in vervolg van tyd deze verborgene denkbeelden niet wel verftaan als van die genen , die in kleine getale over den dienft van God gefteft waren , en in wier handen de Godsdienst als in bewaring was . Deze talmden zelfs met dezelve te verbafteren , en te lafteren 't geen zy gelyk de reft niet verftonden : zo dat de Godsdienst langer niets meer als een verwarring was .

De E-
gypte-
naren .

De Egyptenaren onder de ouden brachten deze beeldsprakige wetenfchap verder als de andere Natien , 't geen in 't vervolg onder

teinigingen het
n van die der
at deze laatste
en daar zouit,
nischen door 't
had uitgevon-

sten wil door-
n vinden, die
Geloof en de
tehad hebben,
maal verstandi-
n deze Gods-
yn, als een be-
et dien zodanig
worden is.

K.

een bequaam en
t de verhevent-
de: 's menschen
gigheid zyner ei-
r een denkbeeld
n voort van een
at zeer eenvoud-
ik zo durf spre-
gegeven heeft,
etekent, en dat

zinnen ons niet
a te zien, gelyk
t van noodzake-
elden te vertonen
e verheffen, ge-
n genen dien zy
lig vermeerdert,
van bevat heeft,
, met dien met
te bewimpelen,
het erfdeel van 't
deze verborgene
die in kleine ge-
n wier handen de
elfs met dezelve
rest niet verlon-
s een verwarring

ze beeldsprakige
in 't vervolg on-
der

der hen een groter verwarring in hun Godsdienst bracht, die zo wanschapen wierd; dat zy geleentheid gaven om te geloven dat zy tot de oogen van hun tuinen aanbaden. De Egyptenaren (ik spreek van die welke na den Zondvloed geleest hebben) zyn nochtans de eerste vindere van deze zinnebeeldige wetenschap niet; en men zal ons niet licht doen geloven dat zy die in 't algemeen aan alle andere Natien hebben medegedeelt.

Men zou met meer grond deszelfs oorsprong aan de andere barbaarsche volkeren toeschryven. Inderdaad de eerste Kretenzers roemen dat de meeste Goden by hen geboren waren, en zich onsterfelyk gemaakt hadden door de grots weldaden die zy den menschen gedaan hadden; zy roemden ook dat zy de eerste geweest waren die de eerbewyzingen der Goden, de Offeranden en verborgene plechtigheden ingevoert hadden, die van hen by alle andere volkeren verspreyd waren.

Onder alle Godsdiensten in Oost- en Westindien, waar van wy kennis hebben is 'er geen een die niet beeldsprakig is, en welts godgeleertheid niet vol Zinnebeelden is: 't geen dient om myn gissing te bevestigen, 't geen ik in 't vervolg nader zal aandringen, dat het onze eerste Vaders zelfs waren die Gods zaken door een verborgen taal geloofden te moeten verheffen, waar by de hoogmoed der menschen vervolgens veel van 't hunne byvoegende, vond zich de Godsdienst met oneindig veel buitensporige fabelen vermengt.

Men ziet uit de schriftten die wy noch van de Heydensche wysgeren overig hebben, dat het denkbeeld dat zy zich van God maakten dat van een Opperste Wezen was; boven alles heerfchende, van een geest door dit ganfche heel al verspreid, die alles beziet en alles door zyn tegenwoordigheid onderhoud, die het beginzel van alle voortteling is, en de vruchtbaarheid aan alles geeft: van een zuivere, levendige en altyd werkzame vlam: van een 't'hemmaal verstandig Wezen, wiens Voorzienigheid zonder ophouden over alles waakt en zich over alles uitstrekt: met een woord van een Wezen waar aan zy om deszelfs voortreffelykheid verscheide namen hadden gegeven, maar namen die eenige van zyn oneindige volmaaktheden beantwoordende, altyd het kenteken van deze opperste heerfchappy met zich voerden, die niet als aan den volkomen Meester en Opperheer van alles toekomt.

Met dit denkbeeld der Ouden komen die van de Afgodische Natien, die noch in wezen zyn, volmaakt overeen; de woorden van hun Talen geven klaar een opperste Wezen te kennen. 't Zyn niet alleen de beschaaftde Natien die deze tekens van kennis van een eerste Wezen hebben, gelyk by de Chinezen de *Tien Chu*, dat is de zeggende Meester van den Hemel, en de *Xang Ti*, de Opperste Keyzer en Opperste Meester, by de Indianen de *Kertar* die gene die alles gemaakt heeft, en de *Serjanbar* de Schepper van de Wereld: by de volkeren van Peru de *Pachadamak* of het opperste Wezen, en de *Vrakocha* die God de Schepper is. De zelfde voetslappen ziet men by al de Natien die voor woest doorgaan. In 't algemeen hebben al de volkeren van Amerika, 't zy zy her-

tehoon
Mee-
sters in
de beid-
sprakige
wet-
schap.

Zyn op-
ter de
vindere
dier niet
van.

De oet-
se Kre-
tenzers
betre-
men
niet de
offeran-
den en
verbor-
gene
plecht-
igheden
inge-
vonden
te heb-
ben.
Died.
St. 18.
g. 24.
Aen p.
187.

Allied
Gods-
diensten
in Oost
en
West-
dien
voor zo
ver wy
die ken-
nen zyn
beeld-
sprakig
en zinne-
beeld-
dig.

Wat
voor
een
Denk-
beeld de
Heyden-
sche
Wysger-
en van
God
hadden.

Het sel-
vekomt
men dat
der Af-
godiche
Natiën
die noch
in we-
zen zyn
vol-
maakt
over
eeti.

Zom-
mige
Natiën
houden
den
Donder
voor de
stem
van 't
opperste
Wezen.

Jaen de
Lery
Ovid.
Lib. 15.
Cap. 2.

Jaen de
Lery
Hist. de
Bressil.
Chap. 16.

De
Israëli-
ten noe-
men den
Donder
ook
Gods
stem.

Evad.
c. 20.
Vf. 19.

Schrik
der
Wilden
voor
den
Donder.

Roche-
fort,
Hist.
Morav.
des An-
nites.

om zwerven, 't zy dat zy een vaste woonplaats hebben, krachtige uitdrukkingen, die niet als een God kunnen betekenen; zy noemen hem den groten Geest, zomtyds den Meester en Oorzaak van het leven. Tot de Outaouaken toe, die onder alle deze volkeren de domste en onverstandigste schynen, noemen hem dikwils in hun aanroepingen en aansprekingen den Schepper van alles.

Zommige Natiën schynen zelfs te geloven dat dit opperste wezen haar enigermaten toespreekt door den Donder, dien hy door de lucht doet kraken. Jan de Laet zegt dat de Zuider-Amerikanen aan den Donder een naam in hun taal geven, die in de onze overgezet zynde de stem of het geluid van de opperste uismuntensheid betekent. Inderdaad die gene die het eerste na deze gewesten gereist hebben, zeggen ons, dat wanneer zy tegen deze woeste volkeren van God spraken, en hun daar een denkbeeld van wilden geven, zy den een tegen den ander hoorden zeggen, 't is 't *Toupan*, een woord waar van zy zich ook bedienen om den Donder te betekenen; en op de zelve wyze als de Israëlitën, wanneer God met de stemme des Donders en Blixems tegen hen sprak, van schrik bevangen wierden, en tegen Mozes zeiden, „ dat de „ Heere toch niet tegen ons spreke, uit vrees dat wy mochten „ sterven“.

Zoo ziet men deze arme volkeren ook, wanneer zy een onweer zien naderen, van de uiterste schrik bevangen na hun hutten lopen, dicht by het vuur kruipen, met de elbogen op de knien leunende, en hun aangezicht met de handen verbergende, in deze gedaante huilen zy, en houden niet op hun vrees te betuigen, tot dat het onweer te enemaal over is: om dat, zeggen zy, die gene die dus zyn stem doet horen, ten uitersten tegen hen verstoort is, en hen dreigt te vernielen. De Noorder-Amerikanen vreesen ook voor den donder, evenwel wanneer men hen vraagt wat het is, zeggen zommige dat het soorten van menschen zyn met vleugels, gelyk die men aan Psiché of aan de Witjes geest, en wier stem gelyk is aan het geluid dat men hoort. De meeste verzekeren evenwel dat het een soort van een ongemenen vogel is, 't geen een gevolg is van de raadzelachtige denkbeelden der Heidenen, die den Arent aan Jupiter toegewyd hadden, en hem als den getrouwen dienrent verbeelden, die hem zyn Blixems moest nadragen.

De grote Geest by de Karaïben onder den naam van *Cheemin* bekend, onder dien van *Manitou* by de Algonkynen, en onder dien van *Okki* by de Huronnen, word op een zonderlinge wyze, en die niet als op het opperste wezen toegeduid word, afgebeeld, door den naam van *Aareskouï* by de Huronnen, en door dien van

* Vader Antonio Ruis een Jezuit, in zyn Beschryving van Paraguy en enige andere Volkeren ontrent de Rivier de la Plata of Zilver-rivier, zegt §. 10. dat *Toupan* of *Toupa* (want dit is het zelve) de naam zelfs van God is, zo als ze Volkeren hem schynen te kennen, en hy geeft 'er de afleiding of betekenis van in hun taal. Ik haal de eige woorden van dezen Schryver aan. *Concierem que avia Dios, y a un en certo modo su unidad, y se collige del nombre que lo diron, que es toupa. La primera palabra Tu es admiracion, la segunda Pa. es interroga- cion, y asi corresponde al vocablo Hebreo Manah, quid est hoc, en singular.*

Agriskoue by de Irokoizen , om dat deze een soort van een byna ongevoelige *Jota* , waarvan de Huronnen een diftongus maken , met die by de eerste klinker te voegen ; in een *G* veranderen . De zendelingen hebben nooit tot de kennis van den oorsprong van dit woord kunnen komen : de Irokoizen weten het zelfs niet , alzo min als de Huronnen , en 't is een van die oude woorden , door een lang gebruik geheiligt , waar van zy den Oorsprong niet meer zien , en waar van zy bygevolg de eige betekenis niet weten ; evenwel om dat zy 'er zich dikwils in hun aanroepingen van bedienen , is het waarschynelyk dat het ingesfelt is om den Meester van alle zaken en den Schepper van het Heelal te verbeelden .

Een Huronsche vrouw door een *Zendeling* onderwezen , die haar een omstandig verhaal van Gods volmaaktheden deed , riep met een soort van verwondering uit : ik verftaa 't , en ik had my altyd wel ingebeeld , dat onze *Areskoui* zodanig zyn moest , als de God dien gy my afchildert .

Ik twyfel by na niet , of deze *Areskoui* is de *Afsy* of *Mars* van de Volkeren van *Tracien* , en ik zal hier na de redenen aanhalen , die deze gissing versterken .

De naam *Chemiiin* , dien de *Karaïben* aan het opperste wezen geven , is misschien de zelfde dien de *Chemmiten* aan *Pan* gaven , dien zy *Chemniis* noemden , volgens *Diodorus* van *Sicilien* , en dien zy niet alleen verscheyde Tempelen hadden geboud , maar ook een *Stad* onder den zelfden naam , die ook die van de *Provintie* was . Wy vinden in de oudheid enige voorbeelden van Volkeren , die men na den zelfden naam , dien zy aan de *Godheid* gaven , genoemt heeft . Dus heeft men van het woord *Ares* , die de *Mars* van *Thracien* is , andere gemaakt , om de *Provintien* , de *Stad* de riever en de *Volkeren* van *Arciana* en *Aria* te betekenem . De *Mendeziers* hadden van 's gelyken den naam van hun *Provintie* , van hun *Hoofst*stad en van hun *Natie* , van het woord *Mendes* gehaalt , dat ook by hen de naam van *Pan* of van den *Maker* van alle dingen was .

De *Jao* of *Jupiter* der *Ouden* is volgens de geleerden dezelve als *Jebova* . Daar is noch in *Guyana* , een *Provintie* van het zuider *Amerika* , een volk , dat men de *Taos* of *Jaos* noemt . By de *Floridanen* worden de *Waarzeggers* of *Priesters* *Javouas* genoemt , een naam die klaar van *Jao* of *Jebova* gemaakt schynt .

VIERDE HOOFSTUK.

IN de beeldsprakige Godgeleertheid der *Ouden* wierd de *Zon* , zelfs voor de *Dwalingen* van het *Zabeëndom* , als 'het krachtigste *Zinnebeeld* van *God* aangezien . Ik heb reden om te geloven dat zy in de eerste tyden ook het *Zinnebeeld* van den *Verlosser* was , dien wy noch de *Zonne* der *Gerechtigheid* noemen . Zy was ook het eerste van *Gods* werken , die des menschen aandacht na zich trok , en waarin zy voornamen den *Oppervoogt* te eeren , die niet van de zinnen kunnende begrepen worden , eeniger maten tastelyk wierd in dit hemellicht , dat de wereld schynt te bezielen , en overal een gelukkige vruchtbaarheid te brengen , de schatten

Onze schryver meent dat het *Ares* of *Mars* betekent .

Diod. Sic. l. p. 11.

Herod. lib. 2. n. 46.

Jao of *Jupiter* , word voor *Jehova* gehouden . *De Last.* l. 1. c. 14. l. 4. c. 16. De *Zon* een zinnebeeld van de *Godheid* .

E N .
n , krachtige
; zy noemen
zaak van het
volkeren de
dikwils in hun
opperste we-
dien hy door
der-Amerika:
die in de onze
uitmuntendheid
deze gewesten
in deze woeste
beeld van wil-
eggen , 't is *
om den Don-
raëlitien , wan-
egen hen sprak,
len , , dat de
at wy mochten

zy een onweer
n hutten lopen,
nien leunende ,
deze gedaante
en , tot dat het
ie gene die dus
poort is , en hen
ezen ook voor
at het is , zeg-
t vleugels , ge-
wier stem gelyk
ekeren evenwel
een gevolg
n , die den A-
getrouwen die-
gen .
van *Chemiiin* be-
en onder dien
linge wyze , en
ord , afgebeeld ,
a door dien van
A .

n *Paraguay* en eni-
vievier , zegt §. 10.
an *God* is , zo als
eiding of betekenis
er aan , *Conocieron*
ombre qui le dieron ,
Pa 3. es interroga-
n singular .

van warmte en licht uitdelende, die uit deszelfs schoot als uit hun Oorsprong voortkomen.

Het uitverkoren Volk eerde in dit Hemel-licht God, die volgens de uitdrukking van de schrift daar zyn Tent gestelt heeft. De Profet verbeeldt ons dezelve als een Bruidgom uit zyn slaapkamer gaande, en vrolyk als een Held om het pad te lopen. De Hebr. Schrift leert ons ook dat dit zelfde Volk na de opgaande Zon wandde, om zyn gebeden tot den Allerhoogsten te richten, een gewoonte die de eerste kerk van de Synagoog had, zo dat wy noch hedendaags in de oude Kerken het Altaar na het Oosten gekeert zien.

De Zon was zodanig het heilige zinnebeeld van de Godheid by alle de Nationen, dat alle de natmen, die men daar in aan de Goden van het Heydendom gaf, op de Zon slaan, zo dat dit Hemel-licht te gelyk Caelus, Saturnus, Jupiter, Mars, Bacchus, Apollo, Ammon, Osiris, Apis, Serapis, Adonis, Mercurius, Herkules, Vesta, Juno, Cybele, Isis, Ceres, de Godin van Syrien, Diana, Venus Urania, met een woord al de Goden en Godinnen van de fabelkunde was. Makrobius in zyn Saturnalia en na hem verscheide hedendaagse geleerden hebben volmaakt wel de getuigenissen der Ouden verzamelt, om deze waarheid te bewyzen, die tegen de reden schyn't aan te loopen. Men kan in deze Schryvers de bewyzen lezen, die in achtwegen laat, om niet te schynen met een al te grote geleentheid te willen pronken.

Maar de Schryvers al deze Goden met de Zon verwarrende, verwarren haer zelfs zo zeer met den waren God, dat zy eindelyk op het opperste Westen al wat zy van de Zon zeggen, schynen te huis te brengen. 't Geen den Geleerde Heer Haet heeft doen zeggen, dat de oude Griekse en Latynse Dichters in verchiede de plaatsen van hun werken, die zorgvuldiglyk door de Geleerden verzamelt waren, opentlyk hadden verklaart, dat 'er maar een God was. Seneca geeft zyn gevoelen hier over klaar te kennen: Gy kunt, zegt hy, als gy wilt een anderen naam aan den Schepper van alles wat in de wereld is geven. Men kan hem zo veel namen geven als hy verschillende bezigheden heeft. De onze noemen hem Liber of Bacchus, Herkules en Mercurius; noemt hem op de zelfde wyze Natuur, Noodlot, Geval, 't zyn zo vele namen van een zelfden God, die op verscheide aart zyn macht oeffent.

De Zon is de Godheid van de Volkeren van Amerika, zonder 'er enige van die gene die ons bekend zyn van uit te zonderen. 't Was niet alleen te Peru daar de Zon met een byzonderen dienst geere werd; en daar de Koningen uit dezelve gesproten zeiden te zyn. Gronius en Hornius hebben beweert dat de Inkas van Peru Oorspronkelyk uit China waren, om dat de Vorsten van beyde deze ryken zich kinderen der Zon noemden, ik sta verwondert dat zulke geleerde liden hun gevoelen op een diergelyke giffing hebben kunnen steunen. Want al was het zelfs waar dat de Keizers van China zich voor kinderen van de Zon uitgaven, 't geen Jan de Laet wederlegt heeft, hoe konnes liden die in de Historie.

*Psaln
197. 5.
& 6.*

Warom
de Alta-
ren naa't
Oosten
gerecht
zyn.

De
meeste
namen
der Go-
den van
't Hei-
dendom
staan op
de Zon.

*Makrob.
Saturn.
1. Cap.
17. 6.*

*Haet
Diergelyk
Eenig
Prop. 4.
Cap. 10.
Seneca
lib. 4. de
Benef.
Cap. 7.*

De Zon
in de
God-
heid van
de Vol-
keren
van
Ameri-
ka.
Gevoe-
len van
Gronius
in Dif-
fert. de
Orig.

N
schoot als uit

God, die vol-
geeft heest
uit zyn slaap-
te lopen. De
opgaande Zon
richten, een
d., zo dat wy
met Oosten ge-

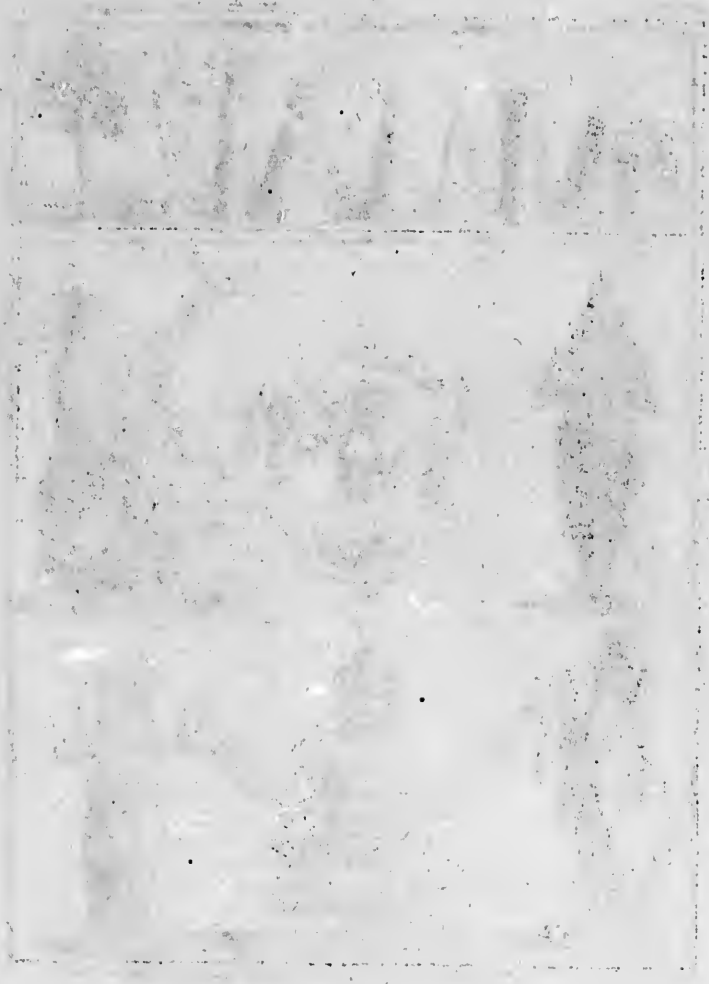
de Godheid by
aan de Goden
dat dit Hemel-
schus, Apollo,
rius, Herkules,
Syrien, Diana,
innen van de fa-
hem verscheide
getuigenissen der
, die tegen de
uyers de bewy-
chynen met een

on verwarrende,
dat zy eindelyk
geen schynen te
heest doen zeg-
ters in verschei-
lyk door de Ge-
erklaart, dat 'er
n hier over klaar
en anderen naam
geven. Men kan
ezigheden heest
kules, en Merku-
Noodlot, Geval,
die op verscheide

Amerika, zonder
uit te zonderen
byzonderen dienst
gesproken zeiden
de Inkas van Pe-
oriten van beyde
ik sta verwondert
diergelyke giffing
waar dat de Key-
uitgraven, 't geen
n die in de Histo-
rie.

I Des. M. 66.

L
n
c
L
in
H
fo
de
ni
ke
ne

in
afk
dra
Ae
het
me
zeg
me
haa
Ad
der
enig
Per
Zon
Stee
dit
Vor
D
ook
rika
ze
op
brac
D

riekennis zo bedreven zyn , onbewust zyn , dat dit in de Oudheid by de Natien voor al onder de Oosterfchen gemeen was? In der daad zonder van zo veel Koningen en Helden te spreken, die den naam van Jupiter , van Bacchus, van Herkules , of wel van Zoon van Jupiter, Bacchus of Herkules; enz. voerden, hoe veel waren 'er niet die zich zelven den naam van de Zon , of Zoon van de Zon gaven, gelyk eertyds de Inkas in Amerika deden , en gelyk noch hedendaags hun nakomelingen en de Natchés in Louisiana doen?

Op de beroemde Grasnaalt die Sixtus de vyfde voor St. Jan van Lateraan heeft doen oprichten, die dezelfde is die Hermapion in 't Grieks heeft overgezet, en daar Ammianus ons eenige brokken in deze taal van bewaart heeft, word de Zon de meester van den Hemel genoemd, de Schepper der Wereld, Mars God der Heircharen; en Rameffes de Koning van Egypte w. d ook de Zoon der Zon genoemd, Zoon van God, hemeliche en onsterfelyke Koning. Heliodorus doet Charikleä Princes van Ethiopien dus spreken: *O Zon, stichter van den oorsprong myner Vaderen*, en Racine doet Fedra byna op de zelfde wyze spreken.

O edele Oorsprong van een wydberoemt gellacht,
Van wie myn Moeder zich beroemde voortgebtcht,
Die u licht schaamt van my in dezen staat te ontmoeten,
O Zon, ik kome u voor de laaftemaal begroeten.

Men vind noch in de Schryvers eenige oude Opfchriften , waar in Semiramis, Koningin van Babylon , zich dezelfde doorluchte afkomst aanmatigt, gelyk ook behalven Pazifäe, moeder van Fedra, Circé en Medea, de eene zuster en de andere dochter van Aeates, Koning van Kolchos deden. Adad of Benadad, waar van het eerste Zon, het andere Zoon der Zonne betekent , waren gemene namen van de Koningen van Syrien. De Ridder Marsham zegt, dat de Koningen van Syrien hun namen van de Zon aannamen, gelyk zulks het gebruik der Koningen van 't Oosten was. Hy haalt Makrobius aan , welke zegt dat de Assyriërs den naam van Adad aan de Zon gegeven hebben, die zy eren als den grootsten der Goden, en dat deze naam in zyn eige betekenis eigentlyk enig zeggen wil. 't Is niet minder zeker, dat de Koningen van Perzien en der Parthen zich den zelfden eernaam aanmatigden. Zonder twyffel was het om deze reden dat 'er zo vele koninglyke Steden waren, die den naam van de Zon voerden, en om dat zy dit hemelicht toegewyd waren, en om dat zy de verblyfplaats der Vorsten waren, die daar van zeyden afgestamt te zyn.

De *Areskou* der Huronnen en de *Agriskoué* der Irokoizen zyn ook de Zon, die hun Godheid is; zo wel als die van alle de Amerikanen. Zy geven daar noch andere namen aan , maar onder deze namen passen die gene die het best de Godheid verbeelden niet op de Zon, en kunnen niet als op het opperste wezen t' huis gebracht worden.

De eerste dezer namen is *Tharonhiaouagon*, 't geen na den

*Geni Americ.
en van
Hovius
d. Orig.
Geni.
Americ.
Lib. 4.
Cap. 16.
over de
Inkas
van Pe-
ru we-
derlegt.*

*Joan. de
Loer. in
Notis ad
Dissert.
Hing.
Grossi de
Orig.
Geni.
Americ.
Vid.
Mars-
ham. in
Cen.
Chron.
P. 482.*

*Heliodor.
Hist.
Esb. lib.
10.*

*Racine,
Fedra.
Hypolite
Act. 1.
Sc. 3.*

*Adad of
Benedad,
zoon
van de
zon was
een ge-
meene
naam
onder
de Ko-
ningen
van Sy-
rien.*

*Marsh-
am in Cen.
Chron.
P. 330.*

*Nicols.
Sicun.
lib. 1.
Cap. 13.*

*De Hu-
ronnen*

Verstaan
dóór
Ara-
kouiën
de Iro-
koizen
door A-
griskou
ook de
zon.

Beteke-
nis van
enige
andere
Namen
die de
Wilden
aan het
opperste
Wezen
geven.
*Herod.
lib. 1.
n. 131.*

Giffing
van den
Schry-
ver
waar de
woor-
den Ho-
rus en
Hora
van af-
geleyd
kunnen
worden.

Alles
uitge-
zondert
God en
de mans-
perfo-
nen zyn
in de
Irokoï-
sche taal
van het
vrou-
welyk
geslacht.

Andere
namen
van zon
en
maan.

den letter overgezet betekent; *Hy versterkt den Hemel van alle kanten.* Dit woord is zamengesteld uit *Garonbia* en *Ouagon*; *Garonbia* betekent van 's gelyken God, of den Hemelvoogt, den stoffelyken Hemel en de Lucht, gelyk de namen van Jupiter en Juno by de Heydenen. Zomtyds bedienen zich de Irokoizen en de Huronnen niet als van het woord *Garonbia* om de Godheid te betekenen, en zeggen in hun Aanroepingen *Saronbiate, gy die de Hemel zyt*: *Ouagon* betekent in de zamenstelling iets naauw omhelzen, het zelve versterken en van alle kanten beveiligen.

De betekenis van 't woord *Tbaronbiaouagon* komt over een met het geen Herodotus van den Godsdienst der Perzen zegt, dat zy aan den Hemelkring den naam van Jupiter gaven. Dit was het in der daad 't geen de Oosterfchen door den naam van Urania, die haar Godheid was, verftonden. Suidas legt het ons uit in het woord *σφαίρη*, alwaar hy zegt, dat het de uiterfte omtrek van den Hemel is, waar in alles wat Godlyk is verzamelt was. Herodotus maakt 'er iets van dat meer is als het enkel stoffelyke, wanneer hy verzekert dat zy 'er den naam van Jupiter aan gaven, een naam dien de geleerden van het woord *Jao* der ouden menen gemaakt te zyn, dat het zelfde is als de onuitsprekelyke naam van *Jebôva*.

De tweede dezer namen is *Horakouannentakton*, 't geen na den letter betekent *hy heeft de Zon vastgemaakt*. Dit woord is uit twee andere te zamen gestelt, van *Garakoua* de Zon en van *Gannentakton* of *Garantakton*, dat vastmaken zeggen wil, 't is misschien van het barbaarsche woord *Horakoua*, dat de Ouden het woord *Horus* hadden gemaakt, die de Apollo der Egyptenaren is, en dat van *Hora*, waar van zy zich bedienenden om de verdelingen aan te wyzen die zy van zyn jaarlykschen loop in getyden, en den daaglykschen in uren gemaakt hadden.

In deze twee namen *Tbaronbiaouagon* en *Horakouannentakton* staat aan te merken dat de letter *H*, die in 't begin gevonden word, in hun spraakwyze het kenteken is om de derde persoon in het manlyke te betekenen, en in plaats van *hy* komt. De *T* die het woord van *Tbaronbiaouagon* is een *T* van bevestiging, die ik op het einde van dit boek zal uitleggen, als ik van hun Taal spreek. Nu bedienen zich de Irokoizen niet van het manlyke als om God te betekenen, en nooit de manlyke kunne onder de menschen, al de andere, 't zy bezielde of onbezielde Schepzelen, de goede en quade Geesten, de Engelen, de Duivelen, de Beesten en de Vrouwen zyn van het vrouwelyke geslacht.

De gemeenste namen die zy aan de Zon geven, zyn die van *Garakoua* en *Ikare*, die vrouwelyk zyn, gelyk of iemand zeggen wilde, *zy is boven ons hoofi*, van *Gar*, *Gab-re* of *Gabere* verheven zyn. *Zy* geven aan de Maan die van *Iskare*, voegende 'er den letter *S* tusschen in, om de herhaling of verdubbeling te betekenen, dewelke dient om in dit woord aan te wyzen dat de Zon opgehouden hebbende ons haar licht met te delen, het nachtlucht in haar plaats komt om dit gebrek te vervullen.

Zy noemen de Zon ook *Ouentekka*, hy brengt den dag, en de *Maan Afonsekka*, zy brengt den nacht. Van *Ente* dag, *Afonia* nacht,

nac
niet
ook
of A
een
Ik
woo
Dian
waar
thene
didia
by d
wille.
re L
ren d
en de
di do
koizer
de da
ten o
stelt v
Mend
is.

Op
Enni
Pan b
te kom
beter o
grootst
ste We
ken ee
Herod
lien spr
Zo d
zyn, d
die ma
de Sch
anderz
heemfd
geoord
Venus
nus U

* Lit
uitchry
didia
ken kon
't begin
gonkyne
beelt 't g
die gene

nacht, en *gabaoui* brengen. Zomtyds onderscheyden zy den dag niet van de Zon; en door het woord *Endi* of *Enni*, dat den dag ook betekent, wyzen zy de Zon aan, en noemen de Maan *Endbit'ba* of *Ennit'ba*, als of men zeyde een kleine dag, dit *'ba* op het einde een verkleinwoord in hun taal zynde.

Ik ben byna overtuigt, dat van dit Irokoische wortelwoord het woord *Bendis* gemaakt is, dat de oude Schryvers den naam van Diana in de taal der Volkeren van Thracien zeggen geweest te zyn, waar van daan de *Orgia* na Griekenland en voornamentlyk na Athenen wierden overgevoert, onder den naam van *Bendidia* of *Mendidia* * *Endi*, is gelyk ik zo even gezegt heb het wortelwoord, waar by de Irokoizen byna altyd *ou* voegen, om de welluidentheids wille. Dit *ou* is by hen in plaats van de letters B. M. V. en de andere Letters die met de lippen geformeert worden, die den Volkeren die ze hebben tot welluidenheid strekken, en die de Huronnen en de Irokoizen niet hebben; dus moet 't geen *Bendi*, *Vendi*, *Mendi* door de Grieken uitgesproken word, door de Huronnen en Irokoizen als *Ouendi* uitgesproken worden. In de samenstelling word de dag *Ouennisera* genoemd, zo evenwel dat de laatste letteren smelten om plaats te maken voor het woord dat daar mede zamengesteld word, en dat 'er van het eerste niet als *Ouendis*, *Bendis*, of *Mendis* overblyft, dat juist de naam van Diana in de Thraasche Taal is.

Opde zelfde wyze, gelyk *Bendis* zeer wel van het woord *Endi* of *Enni* komen kan, kan men ook gissen dat *Mendes*, dat de naam van Pan by de Mendeziers was, zeer wel van *Ouenne*, *Ouende* of *Ouente* komen kan, 't welk gelyk het woord *Endi* ook den Dag, en noch beter de Zon betekent. *Mendes* of Pan was by de Egyptenaren de grootste en de oudste van al de Goden, dat is te zeggen het opperste Wezen en Schepper van alle dingen. *Mendes* was van 's gelyken een stad van Egypten en de hoofdstad eener Provincie, volgens Herodotus en Stefanus. De zelfde Schryvers en Diodorus van Sicilien spreken ook van een stad van Thracien, die zy *Mende* noemen.

Zo deze gissing billyk is, moet Diana hier voor de Zon genomen zyn, die de ware oorzaak van den dag is; en niet voor de Maan, die maar een ontleent licht heeft, maar wy hebben reeds gezegt dat de Schryvers door den naam van Diana ook de Zon verstonen, anderzins zouden zy zich vergift hebben, de kracht van het nieheemse Woord niet wel begrypen, gelyk Herodotus ook zou geoordeelt worden zich vergift te hebben, zeggende dat de Perzen Venus Urania met den naam van Mithra noemen; zo hy door Venus Urania iets anders als de Zon verstond; want het zo klaar is

Bendis by de Volkeren van Thracien de naam van Diana, waar van daan komt.

Mendes of Pan was de oudste en grootste van alle de Goden.

Herod. lib. 2. n. 46. 67 145.

Stephan. *pauides idem pauides.*

Diodor. Sic. lib. 2. n. 7. 223.

Herod. lib. 7. n. 123.

Herod. lib. 2. n. 131.

Diana wierd ook

* *Lil. Greg. Gyraldi, Hist. des Dieux*, p. 345. meent dat het een fout der uitschryvers is, dat men by Tacitus *Mendidium Templum*, en by Strabo *Mendidia* leest, maar het schynt waarschynlyker dat men op wederhande wyzen kon schryven en uitspreken. De verwisseling van de twee lipletters in 't begin licht kunnende geschieden. De Wilden hebben een Rivier die de Algonkynen *Misconfin* en de Irokoizen *Ouisconfin* noemen. Men ziet in dit voorbeeld 't geen ik hier boven van de welluidenheid gezegt heb, ten opzicht van die gene die de lipletters hebben en de gene die ze niet hebben.

van alle kan-
on; Garon-
den stoffe-
en Juno by
en de Hud-
te beteke-
die de Hemel
nbelzen, het

over een met
zegt, dat zy
dit was het in
Urania, die
in het woord
den Hemel
odotus maakt
eer hy verze-
naam dien de
maakt te zyn,
ova.

en na den let-
is uit twee-
Gannetakon
chien van het
rd Horus had-
lat van Hora,
te wyzen die
aglykschen in

konannetagon
vonden word,
on in het man-
die het w ord
op het einde
k. Nu bedie-
god te beteke-
de andere 'tzy
nade Geesten,
n zyn van het

n die van Ga-
nd zeggen wil-
bere verheven
de 'er den let-
te betekenen,
Zon opgehott-
htlicht in haar

en dag, en de
dag, *Afonta*
nacht,

voor de
zon ge-
houden.

Mithra
is de zoon
by de
Perzen.

Herod.
libid.

als de dag dat Mithra en de Zon by de Perzen volkomen een en 't zelfde waren.

De Perzen erkennen geen onderscheyd van kunne in de Godheid; om dat zy, gelyk Herodotus zegt, niet geloofden als de Grieken dat de Goden even eens als de menschen gemaakt waren, maar de Perzianen en de andere Barbaren hadden verscheyde manlyke en vrouwelyke namen, om God of verscheyde zyner eigenschappen te betekenen, gelyk wy ons zelve uitdrukken, met te zeggen de Allerhoogste, de Almogende, de Schepper, de Wysheid, de Voorzienigheid, de Goedheid, de Barmhertigheid, de Gerechtigheid enz. Dit kan den Grieken zeer wel aanleyding gegeven hebben om zich daar in te vergrypen, voor al na dat zy door hun Vergodigen den Hemel met Goden en Godinnen gevult hadden.

VYFDE HOOFSTUK.

In de
eerste
tyden
wierde
de
God-
heid on-
der geen
men-
schelyke
gedaan-
te ver-
beekt.

IN de eerste tyden verbeelde men de Godheid onder geen menschelyke gedaante, maar het was de gewoonte der oudvaders een gedenkteken op te rechten, of de aanmerkenswaardige plaatsen, die door enige byzondere genade die zy van den Heer ontfangen hadden, of door eenige zonderling voorval getekent waren, te heiligen. Deze gedenktekens waren of de Bergen die God hun had aangewezen om daar enige Offerande te doen, of Altaren, of heylige bosschen, of stenen die men met oly smeerde. Aldus waren de berg daar God Abraham bevolen had dat hy hem zyn zoon Izaak zou offeren, en de berg Sinal, daar Mozes de Tafelen der Wet ontfong, by het Joodsche Volk in byzondere achtig. Dus rechten de Israëlitzen op Gods bevel ter gedachtenis van den overtocht des Jordaans twe Altaren op, ieder van twaalf stenen te zamen gestelt, volgens het getal der twaalf stammen van Israël. Zy rechten het een in het bed zelve van den Jordaen op, en het andere op de plaats daar zy de eerste nacht na hun overtocht legerden.

Gen. 21:
17: 82.

Gen. 28:
17: 18.

Abraham, na met Abimelech Koning van Gerar een verbond te hebben aangegaan, plante een heilig botch te Bersabee, ter gedachtenis van dit verbond, en Jakob na de wonderbaarlyke ladder in den droom gezien te hebben, nam den steen dien hy onder zyn hoofd had gelegd om te slapen, en rechte dien als een gedenkteken op, stortende daar Oly over heen. De Eerwaardige Vader Dom Augustyn Kalmet in zyn Aantekeningen over deze laaste aangehaalde plaats van de H. Schrift merkt zeer wel aan dat wy niets ouder als deze gedenktekens op te rechten, om de geheugenis van aanmerkelelyke geschiedenissen te bewaren, in de heldachtige tyden, by de Gewyde en Ongewyde Schryvers zien. Hy zegt dat Strabo dikwils van deze Gedenktekens door de oude Helden gelyk Herkules, Bacchus, Jazon, enz. spreekt. Hy voegt 'er by dat de gewoonte om stenen en Afgoden te zalven zeer in de Oudheid bekend is, dat Alexander de Groot het Graf van Achilles met Oly smeerde, en een krans daar op ley.

Hy

E N

komen een en 't

inne in de God-
geloofden als de
gemaakt waren,
verfcheyde man-
yde zyner eigen-
druken, met te
epper, de Wys-
mhartigheid, de
nleyding gegeven
dat zy door hun
nnen gevult had-

K.

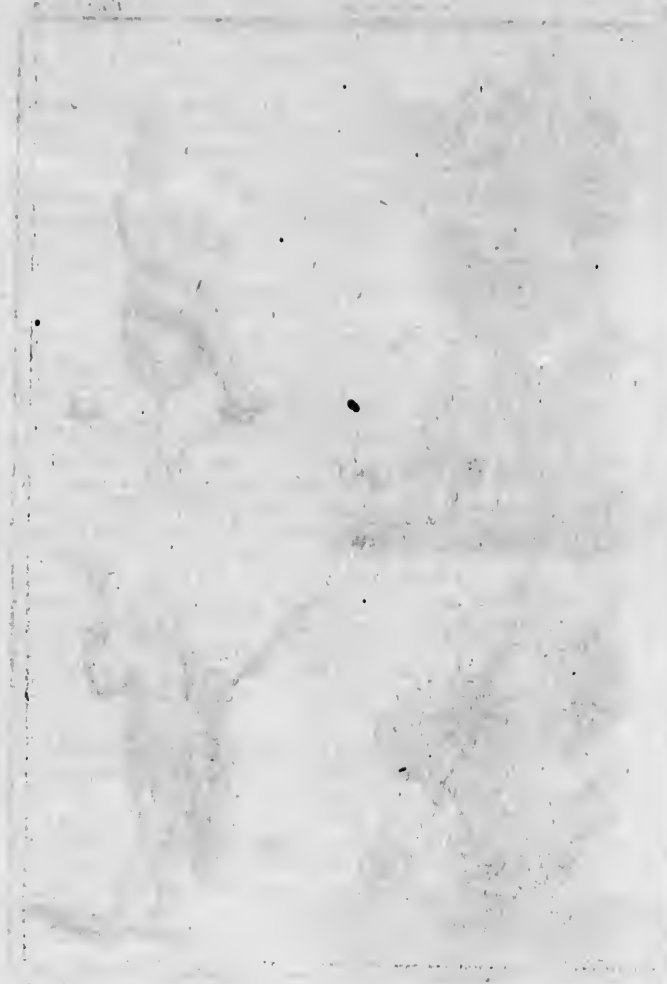
onder geen men-
te der oudvaders
enswaardige plaar-
an den Heer ont-
getekent waren,
gen die God hun
n, of Altaren, of
erde. Aldus wa-
hy hem zyn zoon
lozes de Tafelen
yzondere achtig-
achtentis van den
n twaalf ftenen te
n van Iſraël. Zy
op, en het ande-
overtocht leger-

een verbond te
abée, ter gedach-
baarlyke ladder in
ien hy onder zyn
een gedenkteken
ddige Vader Dom
laatte aangehaal-
wy niets ouders
heugenis van aan-
achtige tyden, by
zegt dat Strabo
den gelyk Herku-
y dat de gewoon-
dheid bekend is,
let Oly ſmeerde,

Hy

I Deel. bl. 70.

... H
... spre
... G
... k
... sten
... Klei
... bade
... woc
... die
... verfa
... ren
... in de
... op d
... legge
... De
... door
... werp
... een
... wiere
... deren
... Botle
... teken
... storen
... le H
... nen,
... de, e
... Ma
... ad b
... e, n
... alide
... e Af
... yn, t
... orzaa
... en va
... apoll
... lgodig
... rouw
... een b
... ewaar
... oden
... Godhe
... geen
... e van
... De H
... ient
... f der
... ewyze
... chad h
... oit i
... leen t

Hy haalt Arnobius aan, die van de stenen die men zalfde dus spreekt: „ zo dra ik enigen gladden en met oly gesmeerden steen „ gewaar wierd, ging ik dien kuffen, als of er enige Godlyke „ kracht in besloten was. “ Minutius Felix spreekt ook van deze stenen die men met Oly wreef en met kranen verzierde. En S. Klemens van Alexandryen zegt dat de Ouden gezalfde stenen aanbadden. Vader Kalmet gift ook dat daar van daan misschien de gewoonte gekomen is om de Altaren en de Pylaren van de kerken, die men inwyd, te zalven; hy merkt aan na Theodoretus, dat verscheide godvruchtige Vrouwen de reliquiekassen der Martelaren en de Hekken der H. plaatsen zalfden, even eens gelyk men in de Odyssa van Homerus ziet, dat men de stene zetels, waar op de Koningen voor hun Paleizen gingen zitten, om recht te plegen, zalfde.

De Verblinde Oudheid gewoon alles wat den Godsdienst raakte, door onwetentheid en bygeloof te verbasteren, maakte een voorwerp van Afgodery van alles wat te voren binnen de palen van een geregelden dienst geweest was; zo dat God zelfs genootzaakt wierd al de hoogtens te verbieden; daar hy eertyds den Oudvaderen bevolen had hem Slacht-offeren aan te bieden; de geheiligde Bosschen en gezalfde Stenen, die eertyds Godebehaaglyke gedenktekens geweest waren, wierden met een verbannen en het uitverkoren volk verboden; op dat het geen Afgodery zou plegen gelyk de Heydenen; die van deze gezalfde Stenen en deze gewyde Bosschen, die men met banden verzierde, en met Offeranden beladde, een Godheid maakten.

Maar na dat zelfs de Afgodery al ingevoerd was, en dat men had beginnen Stantbeelden en Afgoden in plaats van kegelsgewyde, naalftachtige of mismaakte stenen te stellen, die men met oly zalfde en in de tempels en op de kruiswegen aanbad, besloten de Afgoden, die zinnebeeldig waren, gelyk noch die der Indianen zyn, beyde de kunnen te zamen, om te betekenen dat de Goden oorzaak van alle Voorteling waren, of dat men er geen gedachten van moest hebben als van de menschen. Men onderscheyde geen Apollo van Diana; de Godin van Syrien zelfs van Cyprus waren goddige figuren, met een mans ligchaam, een groten baard, en een woude klederen verbeelt. De meeste van deze Beelden hadden een byzondere gedaante, en men wierder iets van alle Goden in gewaar; zódanig was het enge beelt dat in het Pantheon of allergodden Tempel gevonden wierd, dien Agrippa ter ers van alle godheden van t Heydendom had laten bouwen. Men kan lezen geen de Hr. Huet in het 1ode Hooftdeel van de vierde Propositie van zyn Evangelisch bewys geschreven heeft.

De Hr. Thomas Hyde wend in zyn boek van den ouden Godsdienst der Perzen alle vlyt aan, om op het getuigenis der Gauren of der Güebren, die voor derzelver nakomelingen doörgaan, te wyzen, dat deze Volkeren altyd de kennis van een waren God gehad hebende, en van een opperste wezen dat boven alles was, zóo it anders als hem met een Godsdienstige eer, en die God alleen toekomt aangebeden hebben; dat by hen de dienst die zy aan

*Vid.
Haec.
Cap. 10.
Prop. 4.
Demon.
fr. E.
vaag.*

Gevoelen van den H. Hyde dat de oude Perzen altyd de kennis van den

Mi-

waren
God ge-
had, en
nook
iets an-
ders als
Hem
aange-
heden
hebben.

Herod.
lib. 1.
liv. c. 121.

Strabo,
lib. 15.
p. 503.
Strabo
lib. eod.
p. 500.

Door
den
Schry-
ver we-
derlegt.

En met
een
voor-
beeld
opgehel-
dert.

Mithra of de Zon, de Sterren en het vuur bewezen niet als een te enemaal burgerlyke dienst was, dat zy nooit aan Mithra en het vuur den naam van God gegeven hebben, en dat de Afgodery die men hun toefchryft nooit eenigen grond gehad heeft als in de onwetentheid der Grieken en der Latynen, die hun een quaden lak hebben opgelegd; dat zy in der waarheid zich te veel aan de beuzelingen van 't Sabeendom hebben overgegeven, maar zonder den waren God, dien zy nooit uit het gezicht verloren hebben, in zyn dienst te benadelen.

Dit gevoelen van den Hr. Hyde schynt zelfs eniger maten in de oudheid gegrond te zyn, want schoon Herodotus en Strabo zeggen dat zy aan de Zon, de Maan, de winden, de aarde enz eer bewezen, vreeft * Strabo niet, zich op een andere plaats tegen te spreken, verzekende dat Mars de enige God der Perzen is, dat is te zeggen het Opperste Wezen, waar van de Zon maar een zinnebeeld is.

Maar de Hr. Hyde heeft zonder een grote vermetelheid zo niet kunnen spreken, en men kan diergelyke stelling van geen Natie onder den naam van Heydenen begrepen verzekeren, zonder de li Schrift geweld aan te doen, waar in God zo duidelyk de Afgodery der Heydenen verklaart, en zo dikwils zyn Volk vermaant van niet op het voetspoor der Natien te treden, daar dit vleeslyke Volk zo veel lust toe had; en wie waren deze Natien, zo niet de Perzen, de Meders, de Assyriërs, de Chaldeuwen, de Egyptenaren, de Kananiërs, de Feniciërs, die ront hen lagen, en wier nabuurschap hun de dwalingen mededeelde die zy in 't gemeen en ook die zy elk in 't byzonder hadden.

Hadden de Israëlitën door hun Vaders onderwezen, en noch werkelyk door Mozes hun Wetgever geleyd, die door hun ogen zo veel wonderen in den name des Allerhoogsten uitvoerde, geen kennis van den waren God, toen zy het gulde kalf in de Woestyne aanbaden, en toen zy in 't vervolg de knien voor den Moloch en voor Astarte Godin der Sidoniërs, bogen? zy kenden hem zonder twyffel, en maakten zich geen ander denkbeeld van de Godheid als dat gene dat men hun ingeboezemt had, zy lieten niet na Afgoden dienaars te zyn, nademaal zy een dienst die vol dwaze bygelovigheden was, daar God een afgryzen voor had, boven een zuiveren dienst stelden.

't Is wel waar dat in het denkbeeld, dat zy van God hadden, hun onwetentheid, hun domheid en de verdorventheid hunner zeden ook een mengeling van andere denkbeelden kon veroorzaken, die dit eerste benadeelden en God verongelykten, met hem iets toe te schryven dat de eenvoudigheid van zyn wezen krenkte, en met hem iets te ontnemen, dat niet minder zyn oneindigheid benadeelt. 't Geen men van de Joden zeggen kan, voornamentlyk van het gemene volk, noch meerdeer waar ontrent de

* Strabo in de beschryving die hy van de Zeden der Volkeren van Karmanie, naburen der Perzen, maakt, zegt dat zy een Ezel aan God Mars offerden, die zegt hy, de enigste onder de Goden is, die de Perzen aanbidde.

zezen niet als een te
 aan Mithra en her
 dat de Afgodery die
 heeft als in de on-
 hun een quaden lak
 e veel aan de beuze-
 maar zonder den
 verloren hebben, in

s eniger maten in de
 tus en Strabo zeggen
 e aarde enz eer be-
 e plaats tegen te spre-
 er Perzen is, dat is
 Zon maar een zin-

derwezen, en noch
 die door hun ogen
 ten uitvoerde, geen
 e kalf in de Woesty-
 en voor den Moloch
 zy kenden hem zon-
 kbeeld van de God-
 had, zy lieten niet
 dienst die vol dwal-
 en voor had, boven

zy van God hadden,
 dorventheid hunner
 belden kon veroorza-
 ngelykten, met hem
 zyn wezen krenkte,
 nder zyn oneindig-
 eggen kan, voorna-
 eer waar ontrent de

Volkeren van Karmanie,
 an God Mars offerden,
 zen aanbidden.

andere Natien, die, geen verkoren volk zynde, niet met zo een byzondere voorzienigheid en met tekenen van een zo merkelyke bescherming geleid waren geweest.

De menschen gaven zich ten eersten aan den dienst over van het Hemelsche Heirleger, en van de geesten die tot beweging der hemelsche Lichamen en om Gods bevelen uit te voeren, gebruikt wierden. Deze Dienst was na allen schyn in zyn oorsprong een weigeregelde Dienst, en zodanig als wy voor zulvero geesten, en die den Schepper veronderschikt zyn, hebben. 't Is zelfs meer als waarschynelyk, dat dit stuk van Godsdienst, dat de schepping der Engelen, de zaligheid der enen en den val der anderen aangaat, een van de aan onze Vaders geopenbaarde stukken was; maar van langzamerhand ontaarde het in Afgodery, en ging misfchien van de Geesten zelfs tot de stoffyke lichamen over: zo dat de H. Schrift den Heidenen verwyf, dat zy de Zon, de Maan, de Lucht, de Winden, het Vuur enz. hadden aanbeden, als of ieder dezer zaken God geweest was. Toen was het Sabeendom, zo als het de Hr. Hyde verstaat, geen beuzeling, maar een ware Afgodery, en een verwart mengelmoes van dwaze bygelovigheden.

De Afgodery, die de menschen op de Altaren plaatste, en 'er Goden van maakte, hadden in 't eerst, gelyk de Heidenen zelfs geoordeelt hebben, geen andere grondleer als het gevoelen van de beloningen, die in den Hemel aan de Verdiensten en aan de Deugt; die zich tot de laatste oogenblikken van 't leven had opgehouden, verschuldigt zyn. Men meende de menschen van een byzondere vromigheid, en die zich door daden, die men als navolgyke voorbeelden kon voorstellen, hadden beroemt gemaakt, te moeten eeren. Maar het duurde niet lang of deze eerbewyzingen wierden zondig.

De vleiery van 't Volk voor hun Vorsten, de liefde der kinderen voor hun Ouders, of der Ouders voor hun kinderen, het verlies van vrinden maakte dat zy tot de gebreken toe in de personen die hun waard waren geweest, heiligden, en gelyk het denkbeeld en de achtung die men voor buiten-gemene menschen heeft daaglyks toeneemt, na mate dat men verder van den tyd, waarin zy geleefd hebben, afraakt, gong het zo ver, dat men Godheden maakte van die gene, die de Geschiedenis en een oude overlevering beroemt hadden gemaakt.

Op de zelfde wyze als men soorten van Godheden van de verscheide zinnebeelden van de Godheid zelfs had gemaakt, verwarde men de menschen ook met de zaken waar van zy de namen hadden aangenomen; men zag deze menschen als de zielen of de geesten van deze zelfde zaken aan. De veelheid van personen die de zelfde namen hadden gevoert, wierp noch meer verwarring in den Godsdienst en in de fabelkunde. Hier van daan ziet men zo vele Apollo's, Jupiters, Bacchussen, Herkulesen, Minerven en Dianen, wier daden de Grieken in een persoon hebben verzamelt, om ze te meer te verheffen. Eindelyk wierden de beelden die men oprechtte om deze grote mannen in gedachten te houden,

Begint eu voortgang der Afgodery.

De vleiery van 't Volk voor hun Vorsten en de Liefde der kinderen voor hun Ouders, gaven hier veel oorzaak toe.

Aanbidding der Beelden,

zelfs voorwerpen van aanbidding, en toen waren 'er Goden, die gelyk de Schrift spreekt, ogen hadden en niet zagen, oren en niet hoorden, Goden, die onmachtiger waren als de menschen die hen gemaakt hadden, en die de menschen evenwel geen zwaarigheid maakten om te bewieroken.

De Wilden erkennen het opperste Wezen, en verscheidene Geesten van een minder rang.

Die Okki of Manitou genoemd worden.

Deze eeren zy uit een slaafachtige vrees.

Zy bewyzen geen Godlyke eer aan andere Planeten of Starren als aan de Zon.

Beschryving van den berg Olaimi.

Rochefort, Hist. Morale des Isles Antilles, chap. 8.

Behalven het denkbeeld dat de Wilden van het eerste Wezen hebben, en dat zy met de Zon verwarren, erkennen zy noch verscheidene Geesten van een minderen rang, die de Irokezen *Hondatkonsona*, dat is, Geesten van allerlei soort, noemen. Het getal daar van is niet bepaalt; hun verbeelding doet 'er hen in alle natuurlyke zaken zien, maar noch meer in die, wier werkingen hun onbekent zyn, die buiten gemeen zyn, en die na iets nieuws zwemen.

Schoon zy in 't gemeen hun den naam van Geest, *Okki* of *Maniton* geven, welke namen zy met het eerste wezen gemeen hebben, verwarren zy evenwel dezelve nooit niet met dit Opperste Wezen, en geven hun nooit enige byzondere namen, die hem alleen afbeelden, gelyk de namen *Cbemim*, *Areskoui*. Deze Geesten zyn alle van een minder slag, zy erkennen zelfs in de meesten een aart, die gegener is om quaad als goed te doen.

Zy laten evenwel niet na daar slaven van te zyn, en ze meer als den grooten Geest te eeren, die uit der aart goed is, maar zy eeren dezelve door een uitwerking van deze slaafachtige vrees, die het meeste toegebracht heeft om het Bygeloof en de Afgodery te handhaven, die de H. Schrift om deze reden een slaverny noemt; dus zyn zy waarlyk Afgodendienaars.

Schoon men in den dienst, dien zy aan de Godheid bewyzen, noch overblyfzelen van het Sabendom vind, gelyk ik haait zal doen zien, heb ik evenwel nooit horen zeggen, dat zy, behalven aan de Zon, eenige Goddelyke eer aan de Starren en andere Planeten bewezen; zy merken zelfs in het vuur, dat iets heiligs by al de Natien die 'er het gebruik van hadden gehad heeft, geen bezielde Godheid aan, die men voeden moet, gelyk men de Lyciers nagehouden heeft: eindelyk, schoon zy van *Tbaronbiaouagon* als van een mensch spreken, die onder hen geleefd heeft, en die nu in het land der zielen is, dat is zonder gevolg voor de anderen, en zy hebben deze menigvuldige Vergodingen van menschen niet, die de Grieken en Romeinen hadden.

Men vind evenwel noch onder hen een overblyfzel van de eerste eerbied der Heidenen voor de Hoogtens, voor stene Pyramiden, en voor geheiligde Bosschen, gelyk de Eiken van het Woud van *Donona*, of gelyk die dewelke de Druiden eerden.

De Heer Rochefort in zyn uitweiding over de Apalachten, een Volk van Florida, maakt een heerlyke beschryving van den berg van Olaimi. 't Is een berg, zegt hy, aan de Zon toegewyd, van een volmaakte ronde gedaante, zeer hoog en steil. Men klimt 'er al dragende op langs een redelyk breeden weg, die aan verscheidene oorden rustplaatzen heeft, nisgewyze in de rots uitgehouwen. Ontrent den top en na de kant van 't Oosten vind men een Grot, die de natuur expres schynt gemaakt te hebben om tot een Tempel te dienen, en daar begaf zich de gantsche Natie der Apalachten vier-

maai

maai
stem
feef
als o
te o
Oud
de a
mee
schik
den
dat
deze
E
len is
der U
Tem
deze
zorgv
een o
nende
den T
dronk
verbo
hy, n
van zy
val ge
niet z
Heiden
aan op
vers,
van 't
wyze,
verbee
der tw
pracht
werk s
naa een
flinden
wilden
beelde
door d
dus sch
zich na
" zyn o
" schap
" van o
" ge te
" De
Akadies
een ber

maal 's jaars, dat is te zeggen in de twee zaaityden en de twee oogsten, met haar Jaouias, die haar Priesters zyn, na toe, om daar feestten ter eeren van de Zon te vieren. Niets verbeeldt natuurlyker als deze beschryving de oude wyze van offeranden op de hoogtens te offeren. Deze Grot heeft al den smaak van de wydafgelegenste Oudheid, en vertoont ons de Holen aan Apollo, aan Bacchus en de andere Godheden op Pindus, Parnassus, Olympus en in 't algemeen op al de Bergen, die tot oeffeningen van den Godsdienst geschikt zyn, toegewyd; maar ik wenschte wel dat dit verhaal van den Heer Rochefort wat beter met getuigenissen versterkt was, en dat zyn beschryving niet met omstandigheden vermenget was, die dezelve fabelachtig doen schynen.

Een met de hand geschreven verhaal dat my in de handen gevallen is, en waar van de Heer le Maire, Priester van het Queekichool der Uitheemsche Zendingen, de Schryver is, houdt in, dat in den Tempel van de Natchez, een volk van Louiziana, men een van deze kegelsgewyze stenen, waar van ik zo even gesproken heb, zeer zorgvuldig bewaarde, hy was met meer als hondert geite-vellen de een over de ander bewonden. Een dom en gretig Keyziger, menende daar eenige schat in te ontdekken, maakte den wachter van den Tempel dronken, en bediende zich van den tyd van deszelfs dronkenschap, om te zien wat 'er onder 'een zo groot getal vellen verborgen was, maar hy stond bedroeft op zyn neus te kyken, dat hy, niet als een steen vindende, zich in zyn gierigheid bedrogen en van zyn hoop versteeken zag; doch het verhaal dat hy van dit voorval gedaan heeft, heeft ons een anderen schat ontdekt, dien hy niet zocht, vertonende ons een Godheid van de eerste tyden van 't Heidendom, met vellen van de slachtbesten bedekt, die men daar aan opgeoffert had. Wy hebben verscheide getuigenissen van schryvers, die ons verzekeren, dat de Amazonen en verscheide volkeren van 't Oosten in hun Tempels niet als van dit soort van kegelsgewyze, naaltwyze of wanschape stenen hadden, die hun de Godheid verbeelden. Op dezen grond wilden de Egyptenaren ook zonder twyffel de Godheid verbeelden in hun Zuilspitzen en in die prachtige Pyramiden, die gantsche Natien, die men daar aan te werk stelde, onder den last deden bukken, en die noch hedendaags naa een talryke reeks van Eeuwen den tyd verduren, die alles verslinderende dezelve niet schynt te kunnen vernielen. Misschien ook wilden zy ter zelve tyd de Godheid en 't geen zy van de denkbeelden van de verborgentheid der Drie-eenheid noch overig hadden, door de drie zyden van deze Pyramiden afbeelden; ten minsten dus scheen een Brachman in de Indien de zaken te begrypen, en zich na de ouden te verklaren. „Men moet, zegt hy, zich God en „zyn drie verscheide namen, die op zyn drie voornaamste eigenschappen slaan, verbeelden ten naasten by onder het denkbeeld „van deze driekantige Pyramiden, die men voor de poort van enige tempels opgerecht ziet.„

De Abenakis, die op de kusten van Nieuw-Vranksryk, tusschen Akadien of Nieuw-Schotland en Nieuw-Engeland, wonen, hebben een beroemden boom gehad, waar van zy vele wonderen verhalen,

Kegelsgewyze steen met een menigte van Geitevellen bedekt; in den Tempel der Natchez van Louisiana.

Volgens het gevoelen van den Schryver zyn de Pyramiden van Egypte ook met dit inzicht gesicht.

Lettre de P. Bonchét à M. Huet Ancien Evêque d'Avranches.

Be-
roemde
boom
der Abe-
nakis op
de ku-
lten van
nieuw
Frank-
ryk.

Die van
hen zeer
eerbie-
dig be-
groet
en met
geschen-
ken be-
hangen
wierd.

Zelfs na
zyn val.

De Bra-
zilianen
om hun
Goden
te betre-
digen,
planten
een stok
en leg-
gen daar
offeran-
de by.

Hijf.
Oec. Ind.
1. 15. c. 1.
Du Ter-
re, Trai-
te 7. c. 1.
§. 3.

A. Ruis
Conf.
Espir.
del Pa-
raquet
c. 6.

Lejos de
Camara,
1. 3. c. 21

Van den
Dienst.

en die altyd met geschenken, die zy voor hun geloften betaalt had-
den, beladen was.

Deze boom was zeer oud, en de Zee de Aarde veel ondermynt
hebbende, had hy het vele jaren tegen de woede der baren uitge-
houden; 't geen het denkbeeld hielp bevestigen dat 'er iets Godlyks
of dat na een wonderwerk geleek in was; hy viel evenwel op 't
leef, en onderging het gewone lot van de brosse zaken, 't zy dat
het een uiswerking van 't geval was, 't zy dat hy (gelyk de over-
levering zegt) door een Kapitein uitgerukt wierd, die zyn schip
daar aan had laten vast binden, en met de Wilden gewed had dat
hy hem omver zou halen. De afkomelingen van deze Wilden, die
hedendaags alle Christenen zyn, zeggen dat hun Voorouders ten
uitersten over dezen val, dien zy onmoglyk hadden geloofd te
zyn, verzet stonden, maar dat zy niet tegenstaande dit toeval niet
nalieten een Godsdienstigen eerbied voor dezen omgeworpen boom
te behouden, en dat telkens als zy verby deze plaats giengen, zy
noch Offeranden boven aan de takken, die boven op het water
drieven, hongen.

Jan de Laet schryft, dat de volkeren van Braziliën hun Goden
trachten te bevredigen, met een stok in de aarde te planten, en
daar eenige offeranden neven aan te leggen. Al de Wilden hebben
byna diergelyke Gedenktekens. Wat de Beelden en Afgoden aan-
gaat, behalven de gene die in Peru en in het ryk van Mexiko aan-
gebeden wierden, waren 'er noch eenige in de Tempels van de Na-
tien der Spaansche Indien, en in die van Virginia. Onder deze
Afgoden waren 'er zinnebeeldige, dat wanschape schepzels of yfel-
lyke figuren waren, waar onder de Duivel, na hun zeggen, dikwils
aan hun verschenen was, en die zy uit vreze aanbaden.

Andere waren niet als lompe gedaantens van mannen of vrouwen.
Op zommige plaatzen waren deze Afgoden maar kleine mismaaakte
figuren van katoen of hout, die deze bygelovige volkeren met eer-
bied bewaarden, of wel beenderen van hun Hoofden en Priesters,
volgens getuigenis van Antonis Ruis. 't Geen noch verwonder-
lyker schynen zal, is, dat 'er ook waren die de manlyke Teelde-
den aanbaden; en die dezelve in figuur aan hun hals hongen. Men
kan evenwel in 't algemeen zeggen dat de meeste Wilde volkeren
geen Afgodenbeelden hebben, en dat zy niet tot deze buitensporig-
heid vervallen zyn, gelyk de blinde Aeloutheid of de Afgodische
Natiën van Oost-Indien; maar andere bygelovigheden nemen gesta-
dig onder hen too, en zy zyn daar zo dom en buitensporig in, als
de dwaasste Natiën van het Heidendom.

ZESDE HOOFTSTUK.

Het gevoelen van een Godheit sleept noodzakelyk een godlyken
Dienst met zich, dat is te zeggen een verzameling van plich-
ten, waar door de mensch de opperste macht van een God erken-
nende, hem een onderdanige bekentenis van zyn afhankelijkheid
doet; door de hulde die hy aan de waardigheid van zyn Wezen be-
wyft; door zyn gehoorzaamheid van zich aan de Wetten, die hy
hem

hem v
goeder
verplic
of hoe
gelyk v
gehad
van Be
zen Di
overeen
de.

De e
der der
Het
best dit
wiens k
van de z
Zinnebe
roegewy

In de
woorden
verflinde
het mid
toont.

den Braa
ten gezie
deed dal
den, die
aannam

Hier van
een gods
lang die
vuur te o

Het vuur
ster zal z
gen bet no
Altaar u

digheid d
70 jaren v
een groot
hemias de

dij geheil
weer ging
Deze d

der Natuu
gegaan.
is, waren
stad gegev
gezet wor
Abraham
zen; miss
vermengt

hem voorschryft, te onderwerpen, door zyn eskenonis voor de goederen die hy van hem ontfangt, en door de toevlucht die hy verplicht is tot hem te nemen voor de gene die hy 'er van verwacht of hoopt. Alle de Natien het zelfde voorwerp gehad hebbende, gelyk wy hebben aangetoont, hebben ook by na den zelfden dienst gehad. Die van de Ouden was in de Orgia of Verboegentheden van Bacchus en van de moeder der Goden besloten. Nu ga ik dezen Dienst, tot zekere hoofpunten gebracht, ontwinden, deszelfs overeenkomst met die der Wilde volkeren van Amcrika aanwyzen de.

De eerste zaak die zich in de Orgia van Bacchus en van de moeder der Goden opdoet, is de aanbidding van 't gewyde Vuur.

Het Vuur, als het lovendigste van alle Elementen, het geen het best dit opperste Wezen, van alle stoffelykheid ontdaan, verbeeld, wiens kracht altyd werkzaam is, en dat daarenboven een uitvloeijing van de zelfstandigheid der Zonne zelf schynt te zyn, wierd als het Zinnebeeld van die beide aangezien, en daar in 't byzonder aan toegewyd.

In de H. Schrift word God ons onder dit Zinnebeeld in deze woorden van Deuteronomium verbeeld, *De Heer uwe God is een verbrandt Vuur.* Hy heeft zich dikwerf aan de Aartsvaderen uit het midden der Vlammen als van den troon zyner Majesteit vertoont. Zo verfeheen hy aan Mozes in 't midden van den brandenden Braambosch, en wierd door de Profeten in verrukkende gezichten gezien. Wy zien zelf dat God zomtyds 't vuur van den hemel deed dalen, en het slachtoffer verteerde, wanner de offerhanden, die de menschen hem met een rein hart aanboden, in dank aannam, en dat hy hun daar van gevoelige blyken wilde geven. Hier van daan leerden de menschen zonder twyffel voor het vuur een godsdienstige eerbied hebben, daar God niets tegen had, zo lang die binnen de palen bleef, nademaal hy Mozes beval een heilig vuur te onderhouden, dat altyd in zyne tegenwoordigheid brandde. *Het vuur, zegt de Heer, zal altyd op het Altaar branden, de Priester zal zorg dragen dat het onderhouden werde, en zal daar alle dagen het nodige hout toe aanleggen. Het heilige vuur zal nooit op het Altaar uitgaan.* Men kan in de H. Schrift zien met wat zorgvuldigheid de Leviten dit heilig vuur verborgen, 't geen gedurende de 70 jaren van de slaverny der Joden begraven bleef, en 't geen door een groot wonderwerk weer ontfloken wierd, toen Esdras en Nehemias de puinhopen van den Tempel weer opgebouwd hebbende, dit geheiligde pant op de plaats, daar zy het verborgen hadden, weer gingen zoeken, om het uit zyne asche weer aan te steken.

Deze dienst, in de geschreve Wet bevolen, was maar op de Wet der Natuur weer hernieuwt, van waar hy tot alle Natien was overgegaan. De Chaldeeuwen, waar van de Oudheit zo ver te zoeken is, waren door dezen dienst beroemt, die den naam aan hun hoofstad gegeven had, welke de H. Schrift *Ur Chaldeorum*, 't geen overgezet word *Vuur der Chaldeen*, noemt. Uit deze stad riep God Abraham, toen hy hem verkoor om Vader aller gelovigen te wesen; misfchien zelfs dat deze Dienst reeds by hen met Afgodery vermengt was.

Aanbidding van 't Vuur.

Deut. 4. V. 14.

Exod. 31. Ezech. 1.

Reg. 3. c. 18.

Levit. 6. V. 12.

Machab. 2. b. 1. V. 19. en volk.

Vid.
Huet.
Dem.
Enang.
Prop. 4.
c. 5.
p. 77.
Daar was by na geen deel van de bekende wereld daar de Vuurdienst niet bekend was.

Deze dienst is, volgens de Heer Huet, onlangs in Ierland en Moskovien eerst afgeschafte, en by de Guebren, Tartaren, Chinezzen en Mexikanen noch in zwang.

Onderzoek waar het woord Vesta van daan stamt. *Ouid. Fag. 6.*

De geleerde Heer Huet telt in 't brede de Volkeren op, die dit gewyde Vuur onderhielden; en hy haalt over al getuigenissen van aan, zo dat het schynt dat 'er geen deel van de bekende wereld was, daar deze Dienst niet in 't algemeen verspreid was. In Afrië gong hy ook behalven de Joden en Chaldæen, waar van wy gesproken hebben, behalven de volkeren van Frygiën, van Lyciën, en van klein Afrië, by de Perzen, de Meders, de Scythen, de Sarmaten, by al de Natien van Pontus en Kappadociën, by alle die der Indiën in zwang, daar men zich plichtshalven in de vlammen wierp en zich tot een Offer opofferde, en meest by alle die van beide de Arabiën, daar men alle dagen op gezette Uren een Offerhande aan 't Vuur deed, waar aan zich vercheide perzonen opofferden. In Afrika was deze Dienst niet alleen by de Egyptenaren, die dit onsterffelyke Vuur in ieder Tempel onderhielden, gelyk Porfyrius verzekert, maar ook in Ethiopie, in Lybië, in den Tempel van Jupiter Ammon, en by de Atlantiers, daar Hiarbas, Koning der Garamanten en der Getulers, hondert Altaren had opgerecht, en zo veel Vuren ingewyd, die Virgilius wakende Vuren, en eeuwige Bewaarders der Goden noemt. In Europa was de dienst van Vesta zo wel ingevoerd, dat, zonder van Rome en Italiën te spreken, 'er geen stad in Griekenland was, die niet een Tempel, een Prytaneum en een eeuwig Vuur had, gelyk Kafabonus in zyn Aantekeningen over Atheneus aanmerkt.

De beroemde Tempels van Herkules in Spanje en in Galliciën, die van Vulkään op den Berg Ethna, van Venus Erycina, enz. hadden hun heilige vuren. Men kan diergelyke getuigenissen van de wyd afgelegene Natien van 't Noorden aanhalen, die alle van de Schythen en Sarmaten afkomstig waren. Eindelyk de Heer Huet beweert dat het noch niet lang geleden is dat deze dienst in Ierland en Moskovien is afgeschafte, die noch hedendaags niet alleen by de Guebren, maar ook by de Tartaren, de Chinezzen, en in Amerika by de Mexikanen in wezen is. Hy had 'er noch andere kunnen byvoegen.

ZEVENDE HOOFSTUK.

Dit heilige Vuur was in de oudheid onder den naam van *Vesta* bekend, een naam dien de Geleerden van verscheyde wottels doen van daan komen, of van een woord uit de spraak der Arameefche Schythen, dat het vuur betekent, volgens de Talmudisten, of van het Griekfche *estia*, dat dezelve betekenis heeft, of wel van het Hebreuwfche; dat een Vuur betekent dat Gode toegewyd is. Dit heeft Ovidius begrepen, wanneer hy gezegt heeft dat men door den naam *Vesta* zich niets anders als een zuivere en levendige vlamme moest verbeelden.

Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam.

De Ouden wilden daar door uitdrukken, of dat zy God als een altyd werkzaam vuur begrepen, of dat dit vuur, dat hem toege-
wyd

wyd
Natu
het
Ev
de H
men
men
geeft
tot e
Do
beter
heela
jus in
Godin
dere
om be
Ma
men a
En af
tum om
gina M
caeli lu
antibus
Numine
catti h
illinc
Siculi tri
nem alii
Solis incl
lentes
mine Re
† Cal
teres aut
filiam, d

Confundu
dum est,
dum : qu
ignem esse
Italiam ad

Lil. Gi
dam statu
symbolum
Vossius
in het 18.
Oudheid g
geen niet
die op No

Men vindtwe Godinnen door dezen Naam, en de Vrouw van Saturnus, de andere door de Dochter. Zy moeten wel onderscheiden worden.

De Aarde is het zinnebeeld van de Eerfte, die daarom met een Stede en Torenkroon op het hoofd verbeeld word. Ovid. Epi. 6.

fabelkunde twee personen onderscheiden, de eene die men moeder of vrouw van Saturnus maakt, en de andere hun Dochter; men schryft aan de vrouw van Saturnus een zeer grote vruchtbaarheid toe, die haar tot Moeder of Grootmoeder van al de Goden van het Heidendom maakt, en men verhaalt 'er vele zaken van, die tegen de schaamte aanlopen: de andere in tegendeel is Maagd uit eigenlykheid, en heeft evenwel een soort van vruchtbaarheid.

Schoon men in de laatste tyden van het Heidendom; wanneer de Godsdienst langer niet als een yffelyk mengelmoes van buitensporigheden was, die denzelven veracht en overstaanbaar maakten, deze twee Godheden of deze twee personen in een gesmolten heeft, moet men zich evenwel hoeden van ze te verwarren, nademaal wy uit de oudheid zelfs bevoegt zyn ze te onderscheiden; dit is zelfs noodzakelyk voort geen wy in't vervolg te zeggen hebben.

Gelyk men deze twee personen verwart had, had men ook haar zinnebeelden verwart. 't Is evenwel waarschynelyk dat de aarde het zinnebeeld van de eerste was, die men om deze reden onder de gedaante van een vrouw, die een Stede en Torenkroon op had, verbeelde: en het is waarschynelyk dat het zinnebeeld van de tweede het heilige vuur was, dat, om dat zy maagd was, door maagden moest onderhouden worden; en schoon de dienst van deze beide in de Orgia van de moeder der Goden verwart is, ter oorzaak van de overeenkomst die 'er tusschen haar was, staat evenwel aan te merken, dat die gene, daar het H. vuur aan toegewyd was, nooit of byna nooit als de vrouw van Saturnus verbeeld word: zy had zelfs geen beeltenis te Rome, gelyk Ovidius ons daar een beroemt getuigenis van geeft met deze woorden:

*Esse diu stultus vesta simulacra putavi,
Mox didici curvo nulla subesse stolo;
Ignis inextinctus Templo celatur in illo,
Effigiem nullam Vesta nec ignis habet.*

Aldus door den zoetvloejenden Hoogvliet vertaalt.

Ik heb lang zo dwaas geweest en in den waan gesteken,
Dat Vestaas beeld stont in de kerk, maar leerde zelf,
Dat nimmer beeltenis stond onder 't rond gewelf:
Een eeuwigdurent vuur bewaart men in haar dalen,
Wie kan van Vesta of het vuur een praalbeeld malen?

Herod.,
lib. 1.
p. 131.

De Perzianen, ten tyden zelfs van Herodotus, hadden noch tempelen, noch altaren, noch beeltenissen, en zy achtten het dwaas die te hebben. De reden die 'er deze Schryver van geeft is dezelve die ik reeds aangewezen heb: te weten dat zy niet dachten, gelyk de Grieken, dat de Goden even eens als de menschen gemaakt waren. Evenwel was het vuur by hen van de eerste tyden af geheiligd. Dit zou my doen geloven, dat zy noch de Bar-

Barb
noch
wel i
heud

De
beelte
dat de
gedaa
hy vo
gehou
ledige
de dar
door
van G
begryp
van hu
wel no
Goden.

By d
plaatze
roemde
een an
Men zi
Roomse
het vuu
een Vef

De P
Curia,
gen dat
't roer v
de gem
die enig
openbar

Al de
aanteker
ren, *
gaf den
van Staa
Eichilus
van Arg
't Vol
, na uw

* Vesta
gines Vesta
cumque Ve
zde. Nat.
pertinet.
Julius T
cite. Nep
mesticus,

Barbaren in 't begin geen andere Tempels als hun huizen hadden, noch andere altaren als hun haartsteden. De Perzen hadden evenwel in 't vervolg Tempels, waar in het onsterfelyk vuur onderhouden wierd.

De Romeynen hadden in de eerste tyden Tempels maar geen beeltenissen. Plutarchus in het leven van Numa Pompilius zegt, dat deze Vorst zyn onderzaten verboden had de Goden onder de gedaante van menschen of beesten te verbeelden. Inderdaad, gaat hy voort, daar was by hen van de Goden geen geschildert of uitgehouwen beelt, en gedurende 170 eerste jaren hebben zy niet als ledige Tempels gehad en zonder afbeeldingen, van gevoelen zynde dat grote zaken niet gelyk 't behoort, konden verbeeld worden door mindere, die altyd zebrekklyk zyn, en dat het denkbeeld van God afgezonderd zyft niet als door den Geest kon begrypen. De Romeynen weken 't vervolg ontrent dit over van hun wetten af, en ten tyden van Ovidius, wanneer 'er evenwel noch geen beeld van Vesta was, hadden zy 'er van alle de Goden.

De Romeinen hadden in de 170 jaren niet als ledige tempels zonder beelden. Plutarch. in Numa. Reden hier van

By de Grieken had Vesta beeltenissen, ten minsten op zommige plaatsen, en in de laatste tyden. Pausanias zegt dat 'er in het beroemde Prytaneum van Athenen een beeld van de Vrede was, een ander van Vesta, en die van enige Doorluchtige Mannen. Men ziet ook enige beeltenissen van Vesta op de Eermunten der Roomsche Keyzers, ten zy men liever zeggen wil dat Vesta door het vuur dat op het Altaar brand verbeeld word, en dat het beeld een Vestaalsche Maagt vertoont.

Pausanias in Attica p. 16.

De Prytanen der Grieken waren het zelfde als de Romeynsche Curie, gelyk het Denys van Halykarnassen uitlegt, dat is te zeggen dat het Tempels of huizen waren, waar in die gene, die aan 't roer van staat of steden zaten, raad hielden. Men bewaarde 'er de gemene Schatkist, en men hield 'er alle de vergaderingen, die enige grote plechtigheid vereischten, gelyk de Offeranden en openbare gasteryen.

Prytanea, wat waren. Diodorus Halicarnasensis Antiquit. Rom. lib. 2. p. 95. Zy waren aan Vesta toegewyd. Schellhoff. Pyndari, Nema. Ol. 10.

Al de Prytanea waren aan Vesta toegewyd, om dat, gelyk de aantekenaar van Pindarus zegt, in de Prytanea de openbare Vuren, * die zelfs het heilige Vuur waren, ingesteld waren. Men gaf den naam van *πρυτανειαι* aan die gene die het gezag en het roer van Staat in handen hadden, en om dit gezag te betekenen doet Eschilus in zyn smeekende Vrouwen dus de Rey tegen den Koning van Argos spreken: „ Gy zyt het Volk, gy zyt al de macht van 't Volk, gy zyt het Hoofd, dat van niemand afhangt, en die „ na uw welbehagen het Altaar en het Vuur van het land der Ar-

L

* Vesta erat proprie Focus Urbis publicus. Unde Cicero in 2de. legib. *Virgines Vestales in urbe custodiunt ignem foci publici sempiternum.* Item 3de. legib. *cumque Vesta quasi focum Urbis, ut Græco nomine est appellata, complexa sit.* Et 2de. Nat. Decor. *Veste nomen sumptum est a Græcis, visque ejus ad aras & focos pertinet.*

Julius Turmicus Matern. lib. de Prof. Relig. Error. *Vesta autem quid sit dicitur. Neputetis antiquum aliquid, aut cum summate, roro in ventum ignis est domesticus, qui in fociis quotidianis usibus servit.*

„giers bestiert.“ Zonder twyffel was het in dezen zin dat de Koningen van Perziën en de Roomsche Keyzers in hun navolging * een klein Altaar en geheiligd Vuur voor zich lieten dragen, als een zinnebeeld van hun Opperheerichappy.

*De Per-
se Xeno-
phan. l. 8.
Cyrus.
die.
Quinti
Curs.
lib. 5.*

Men siele over het heilig Vuur en deszelfs onderhoud perzonen, die zelfs aan den dienst des Altaars gewyd waren, en die om deze oorzaak de heiligheid van haar dienst door de zuiverheid harer Zeden, en door deugden die boven 't gemeen uitbaken, moesten handhaven. Men gaf haar te Rome den naam van Vestalen, na den naam zelfs van Vesta; zy moesten Maagden zyn, of ten minsten kuisch leven gedurende den tyd dat zy aan den dienst der Godden verbonden waren; zy waren van de wereld afgezondert, om de gelegentheden te ontgaan die dezen schat, die zy in brosse vaten bewaarden, mochten in gevaar stellen.

Niets was 'er waardiger voor de rest van 't volk als deze Maagden, wanneer zy haar plicht wel waarnamen, maar niets wierd ook met meer strengheid gestraft, dan wanneer zy zich hier in te buiten gongen. De voorbeelden van strengheid daar ontrent gepleegt zyn al te wel uit de geschiedenissen bekennt, zo wel als de rest van haar plichten en voorrechten, dan dat ik my daar meê zou ophouden. Myn oogmerk is de oudheid harer inzetting aan te tonen, die ik meen op vroeger tyden als op de verdorvenheid van 't Heidendom te moeten te huis brengen, waaraan ik niet ge- loof dat men de eer moet geven van een deugt van zo hoge vol- maaktheid te hebben in achtung gebragt, en die de gene die God naderen zo waardig als de Maagdelyke staat is, schoon het ondank zyne verdorvenheid maagden ingewyd heeft.

*Onder-
zoek
wan-
neer de
Vestaal-
sche
Maag-
den in-
gestelt
zyn.*

Men is de instelling der Vestaalsche Maagden aan Numa niet verichuldigt, zy waren reeds voor de stichting van Rome by de Albanen, en Romulus, die 'er de stichter of de wederopprechter van was, was zyne geboorte niet als aan de misdaad van een dezer dwaze maagden verichuldigt, die men tegens haar wil tot een Vestaal gemaakt had, en die 't niets tot haar verschoning kon dienen dat zy zeide van God Mars bezwangert te zyn.

Deze instelling is dan vry ouder; in der daad men vind voetstap- pen van dezen maagdelyken staat in zo aloude tyden en by zo vele Natien, dat het schynt dat men zich niet bedriegen kan wanneer men tot deze tyden opklimt, waar in de heilige en zuivere Gods- dienst, God onder het denkbeeld van de zuiverheid zelfs verbeel- dende, in die gene, die in 't byzonder tot zyn dienst gewyd wa- ren, scheen te vereiffchen, dat zy zuiver en zonder smet van Lichaam, hart en Ziel waren.

Ik noem de aeloudste tyden de tyden van de fabel, waar in de Maagdelyke staat van de jonge Vesta, van Diana, van Minerva, van Venus Urania, en die van de Gezellinnen van Diana, van de Mu-

* Amm. Marcell. lib. 23. *de magis, Feruntque etiam, si justum est credi, ignem caelitus lapsam, apud se sempiternis foculis custodiri: cujus portionem exiguam, ut fassam, praesse quondam Astarte is Regibus dicunt.*

Muzen, van de Sibyllen een bewys zyn van het werk dat men 'er toen van maakte: dit word aangetoont door de weerstand en door den val van zo vele Nymfen die zich voor de lagen der Goden, der Saters en der Helden, waar van de dichters grote liefhebbers van de vrouwelyke sexe gemaakt hebben, te hoeden.

In wat nader tyden was Medea op den Falus Priesteres van Hekate. Apollonius van Rhodes zegt ons dat zy in een afgezonderd vertrek van haars vaders huis leefde: dat zy jonge dochters had, die maagden waren zo wel als zy, om haar te dienen: dat zy niet uitquam als om ter Tempel te gaan: dat haar maagden haar daar verzelden: dat het volk op de straten uit de weeg liep wanneer zy voorby trokken, en de ogen omdraaide om het gezicht niet op 's Konings dochter te slaan. De liefde die zy voor Jazon op vatte wierd hevigh door die van haar staat bestreden, en toen 't geen zy gedaan had om hem meester van 't gulde vlies te maken haar niet meer toeliet om veilig te huis te blyven, en haar genoodzaakt had om de vlucht te kiezen, liet zy in haar bed een vlecht van heur hair, om haar moeder tot een getuigenis te strekken, dat zy altyd haar maagdom zonder vlek bewaard had.

Igenia was Priesteres van Hekate in Tauris, gelyk Medea te Kolchos. Het verdichtzel van haar opofferding is niet als een verbloemt zinnebeeld van haar opgeofferde maagden aan Diana. Daar is veel overeenkomst tusschen Igenia en de dochter van Jesta, de zelve geschiedens kan wel op twe plaatzen gebeurt zyn.

Daar waren Vestiaalsche maagden by de Oosterfchen. De Historie meldt dat Artaxerxes Anemon Aspazia, byzit van den jongen Cyrus willende trouwen, zyn zoon Darius, dien hy het roer van de regering had in handen gegeven, hem daar om vroeg; de vader kon ze hem volgens de Wetten niet weigeren, maar berouw van zyn belofte gekregen hebbende, en een eerlyke uitvlucht willende zoeken, maakte hy haar Priesterin van de Zon, na het zegen van Julinus, of van Diana, gelyk Plutarchus geichreven heeft.

In Griekenland waren de meeste Priesteressen van Herkules, van Minerva en van Diana verplicht zich van de mannen te onthouden: zommige moesten al haar leven maagt blyven, gelyk de Priesteres van Herkules by de Thespjers. De Priesteres by de Tegeaten was een jonge dochter die gedwongen was het Priesterschap af te leggen, voor dat zy huwbaar wierd. Te Kalaura in den Tempel van Neptunus, daar het graf van Demofthenes was, en op enige andere plaatzen, waren de meisjes Priesteressen tot dat zy konden huwen. Aristokrates een Priesteres van Diana Hyndia verkracht hebbende, wierd deze boofwicht door de Arkadiers gestenigt, en men stelde toen in dat de Priesteres getrouwd zou zyn, maar men stond aan den man of aan de vrouw geen omgang met de andere menschen toe, het stond hun zelfs niet vry in de baden te gaan, veel weniger in de huizen der particulieren; en Plutarchus verzekert dat te Athenen en te Delphos zo wel als in de andere steden van Griekenland, daar men het Heilig vuur bewaarde,

Medea
Priesteres van
Hekate
te Kolchos.

Apollonius
Rhod.
lib. 3.

Ovid.
Metam.
12. En-
ripid.
lib. in
Taur.

Jud. XII
cap.

Juss. lib.
1. cap. 20

Plu-
tarch. in
Artax.

Vestiaal-
sche
Maag-
den in
Grie-
ken-
land.

Pausa-
nias in
Baeotia
p. 303.

Idem in
Corinth.
p. 76.

Idem
p. 225.
234

Idem in
Arcadia
p. 247.

N
en zyn dat de
hun navolging
en dragen, als
houd perzonen,
en die om deze
heid harer Ze-
aken, moesten
Vestalen, na
n, of ten min-
dienst der Go-
gezonderd, om
zy in brosse va-
als deze Maag-
maar niets wierd
zich hier in te
daar ontrent ge-
s, zo wel als de
my daar meê zou
inzetting aar te
e verdorvenheid
araan ik niet ge-
van zo hoge vol-
de gene die God
hoon het ondanks
aan Numa niet
van Rome by de
e wederoprechter
aad van een dezer
ar wil tot een Ve-
oning kon dienen
men vind voetslap-
den en by zo vele
iegen kan wanneer
en zuivere Gods-
heid zelfs verbeel-
dienst gewyd wa-
n zonder smet van
fabel, waar in de
ana, van Minerva,
an Diana, van de
Mu-
justum est credi, ignem
portionem exiguam, ut

Pla.
tarch. in
Nama.
Plutar-
chus
weder-
legt.

Paufan.
in Ac-
hais p.
233.

Man-
nen die
een
kuifch
leven
leydden
tot den
dienst
van Ve-
sta Ge-
fchikt.

men geen jonge dochters koos, maar weduwen van een rypen ouderdom.

Dit kon op eenige plaatzen gefchieden, maar Plutarchus be- driegt zich zo hy hier van een algemenen regel maakt, die door andere Schryvers tegengesproken word. Te Athenen wierd de Tempel van Pallas *Partbenon* genaamt, niet alleen om dat Pallas Maagt was, maar om dat men daar een deel maagden tot dienst van den Tempel en de Godin onderhield. De eigentyke bete- kenis van het woord *Partbenon* verbeeld een zamening van Maag- den. Paufanias spreekt van een Tempel in Achaje, waar van het Priefterschap aan een getrouwde Vrouw opgedragen wierd, die van dat ogenblik af gedwongen wierd zich van de mannen te on- houden. Wanneer zy verdacht wierd hierontrent gemilt te heb- ben, beproefde men haar, doende haar sterren bloed drinken te- geen, zegt deze Schryver, haar geen quaad deed zo zy onfchuldig was, en haar, fchuldig zynde, deed fterven.

Men wydde niet alleen vrouwen en jonge dochters tot den dienst van Vesta, daar waren ook mannen toe gefchikt, die alzo wel een kuifch leven leidden; dusdanige waren de Korybanten, de Sali-ers, de zo genaamde *Galli* en *Archigalli*, maar zommige hun zuiver- heid niet wel bewaard hebbende, noodzakte men hen om uit dwang kuifch te worden. Niets is bekender als de gefchiedenis van Atis, de making tot Priefters van Cybele, en de *Tessa Samia* die tot dit gebruik diende; zy waren als vrouwen gekleed, gelyk ik reeds gezegt heb, en aapten 'er alle manieren van na, gelyk by de Oosterichen de Priefters van Venus Urania, waar van ik reeds op het getuigenis van Julius Firmikus gefproken heb.

ACHSTE HOOFSTUK.

Heilig
Vuur
in Ame-
rika.

Men
vind
geen o-
verblyf-
zels van
Temp-
pels by
de Iro-
koizen
en Hu-
ronnen.

Het Vuur heeft van alle tyden iets heiligs by al de Natien van Amerika gehad, die 'er het gebruik van hebben; maar de omzwervende Natien en zelfs de meeste ftillzittende hebben geen eeuwigdurent Vuur, noch Tempel om het te bewaren.

Ik weet niet of de Itokozien en de Hurons ooit Tempels gehad hebben. Men ziet 'er hedendaags geen overblyfzels van, zo min als in de Oude befchryvingen; maar het vuur hunner haartfleden, waar van de Ouden hun huis Goden hadden gemaakt, dient hun in plaats van Altaar, en hun Raad-tenten in plaats van Tempels, gelyk de Oude Perzianen, en zy verschillen nergens in van de Prytanen der Grieken, of van de Romeinsche Curia. In hun ver- bloemde uitdrukkingen heeft het Raad-Vuur iets heiligs, het word geoordeelt altyd te branden; het is zelfs als het Zinnebeeld van alle zaken, die enig verband met den Godsdienst en de regering hebben.

De
• Caelius Rhodigia. lib. 29. cap. 22. *Partbenon dicebatur Minerva Templum, Auctore Paufania & Plutarcho quamquam est propriè Partbenon Virginnum Concilia-
bulum & conventus.*

*Virginis autem vocabulo
Minervam intellabant.*

en ryen ou-

utarchus be-
t, die door
en wierd de
m dat Pallas
en tot dienst
entlyke bete-
g van Maag-
waar van het
wierd, die
annen te ont-
remilt te heb-
drinken t
zy onschuldig

tot den dienst
e alzò wel een
en, de Saliers,
ge hun zuiver-
n hen om uit
e geschiedenis
e *Tesla Samia*
gekleed, gelyk
n na, gelyk by
r van ik reeds
o.

K.

de Naticn van
bben; maar de
e hebben geen
ren.

Tempels gehad
s van, zo min
er haartsteden,
akt, dient hun
van Tempels,
genis in van de
te. In hun ver-
illigs, het word
Zinnebeeld van
en de regering

De

*Minerva Templum,
Virginum Concilium.*

I Deel. M. 64.

6.

Ar
lig
der
ge
ged
h
wac
zorp
sch
min
mat
ken
Tem
byge
gang
de ar
brom
Dit is
de da
plech
zo di
eerbie
men.
lius C
dit He
't is
zyn ,
Men z
een A
wyd ,
De
ook T
dienst.
Oki of
horen
hun T
bekom
- Daar
onder
moet b
zy gef
wetten
la Veg
Voorou
Dochte
heid te
In Kus
dert va
niet all

De Natien die het dichtst aan Azien leggen, en die het laatst in Amerika schynen gekomen te zyn, hebben Tempels daar het heilig vuur onderhouden word, en die tot geen gebruiken als die van den Godsdienst geschikt zyn. Deze Tempels hebben voor 't meeste gedeelte een ronde gedaante, gelyk die van Vesta waren, wiens gedaante het zinnebeeld van de Aarde of van de Wereld was.

In Louiziana hebben de Natchez een Tempel, waar in een wachter tot onderhoud van het eeuwig vuur gesteld is, dat men zorg draagt om nooit te laten uitgaan. Drie spitse staken zyn geschikt om het te voeden, zonder dat men ooit vermeert of vermindert, 't geen enige Verborgtheid schynt te betekenen. Na mate dat ze verbranden draagt men zorg vanze nader aan te sloken, tot dat men 'er andere in de plaats moet leggen. In dezen Tempel worden de lyken van de Opperste en die van hun geslacht bygezet. De Opperste gaat alle dagen op zekere uren in den ingang van den Tempel, alwaar hy zich halver lyf bukkende, en de armen kruiswys over den ander leggende een zeker verwoest gebrom met den mond maakt, zonder enig duidelyk woord te uiten. Dit is het teken van de plicht die hy aan de Zon aslegt, als rekenende daar van afkomstig te zyn. Zyn onderzaten oeffenen de zelfde plichtigheid ten opzicht van hem en al de Prinssen van zyn bloed, zo dikwils als deze spreken, om in hen door dit uiterlyk teken van eerbied de Zon te eren, daar zy dezelve van geloven af te stammen. De Parthen bewezen de zelfde eerbied aan de Zon, en Julius Cezar Boulanger getuigt dat zy nooit ten stryd gingen zonder die Hemelsche met een soort van gehuil gegroet te hebben.

't Is iets zonderlings dat hoewel al de Hutten der Natchez rond zyn, hun Tempel langwerpig is, recht anders als die van Vesta. Men ziet aan beyde de hocken van deszelfs top twee figuren van een Arent, een Vogel onder de Oosterschen aan de Zon toegevoegd, gelyk hy door 't gantsche Westen aan Jupiter was geheiligd.

De Oumas en enige Volkeren van Virginia en Florida hebben ook Tempels, en ten naastenby de zelfde plichten van Godsdienst. Die van Virginia hebben 'er zelfs een Afgod, dien zy *Oki* of *Kiouafa* noemen, die de doden bewaakt. Ik heb evenwel horen zeggen dat de Oumas zedert de komst der Franschen, die hun Tempel ontwyden, dien hebben laten vervallen, en zich niet bekommert om den zelven weer op te bouwen.

Daar is niemand of hy weet hoe beroemt de Tempels van Peru onder de regering der Inkas waren; maar 't geen verwondering moet baren zyn die samenwoningen van Vestaalche Maagden, die zy gesticht hadden, ter naaste by met de zelfde en noch strenger wetten als die van de Roomsche Vestalen. De Inka Garcilasso de la Vega schryft, in de Historie die hy ons van de Koningen zyne Voorouderen heeft nagelaten, dat zy samenwoningen van jonge Dochters ingesteld hadden, die verplicht waren een eeuwigte kuisheid te beloven, en zich als Vrouwen aan de zon op te offeren. In Kusko, hoofstad humer Staten, waren 'er meer als twee hondert van deze Maagden, die zo naauw opgesloten waren, dat zy niet alleen niet konden uitgaan, maar dat geen man zo stout zou

Boling de de velle Mogli. lib. 1. cap. 4. p. 117. Hist. de ma. l. 4.

De Tempel der Natchez is langwerpig. *Oh, of Kiousfa Afgod der Vestaliers.*

Garcilasso Com. man. Reales l. 4. cap. 1. & seq.

geweest hebben van daarontrent te durven komen. De Vorst zelfs, schoon boven de Wetten, onthield zich van haar te bezoeken, om zyn Onderdanen een voorbeeld te geven van de Eerbied die zy haar schuldig waren. Men liet daar in gene toe als jonge dochters van het geslacht der Zon, om hem vrouwen te geven die hem waardig waren, en men heiligde ze hem voor haar 8ste jaar toe, om verzekert te zyn dat men ze hem zuiver aanbood.

Indien een van deze haar gelofte overtrad wierd de gantsche Stad het onderst gekeert.

De order die 'er in alle deze huizen gehouden wierd was zeer schoon, en men leefde 'er zeer geschikt, zich niet als met den Outerdienst bezig houdende. Indien een van deze maagden haar gelofte overtrad, beval de wet haar levendig te begraven, en de straf van den genen die haar verleid had moest zich niet alleen over hem en zyn gantsche geslacht uittrekken, maar zelfs over de gantsche stad waar in hy geboren was, men bracht zonder genade alderhande inwoonders om, en liet 'er geen een steen op den ander; maar deze gevallen waren zonder voorbeeld, zo veel kracht hadden de beweegredenen van Godsdienst en de bevelen der Vorsten op het gemoed der Volkeren.

Aesta, Hist. Mor. de las Indias, lib. 5. Cap. 15.

De Tempels van Mexiko en het eeuwig vuur dat men daar onderhielt waren niet minder beroemt als die van Peru. Deze Tempels hadden grote vertrekken die geschikt waren voor de Maagden die dezelve bedienden. Men plaatste daar in 't algemeen alle de jonge dochters, zo dra zy den ouderdom van twaalf of vyftien jaar bereikt hadden. Zy waren volgens de wetten maar een jaar gedwongen daar in te blyven, 't geen zy in alle kuisheid doorbrachten: maar het schynt dat 'er andere waren, die voor haar leven lang gelofte deden, en uit wier getal men de bejaarde Vrouwen haalde, die opperste van dit slag van Kloofsters waren; zy aten in 't gemeen, en sliepen in grote zalen. Lopes de Gomara schynt over te hellen om te geloven, dat zy zich niet ontkleedden, om yaardiger te zyn tot den dienst der altaren, wanneer het de nood vereischte. Zy stonden 's nachts op en gingen na 't koor gelyk onze Nonnen na de vroege Metten; haar was de zorg aanbevolen om den Tempel te veggen en te onderhouden. Zy arbeiden aan verscheide soorten van werkstukken die van de uiterste netheid waren, en tot cieraad van de Altaren dienen moesten; zy maakten alle dag de broden, die men den Afgoden voorzette, en waar van de Priesters alleen het recht hadden om te mogen eten; wat haar aangong, zy leefden niet als van Almoezen, leidende een zeer streng leven, zynde dikwils gehouden bloed uit haar lichaam te halen om 'er offerhanden van te maken, en hebbende allerlei soort van oeffeningen om het vleesch te tuchtigen, ook gaf men haar geen anderen naam als dien van *Boetvaardige Dochters*. Daarenboven wierden haar minste fouten met de uiterste strengheid gestraft, en daar waren 'er, die niet als met de dood van de schuldige konden geboet worden.

Lopes de Gomara, Hist. Gen. de las Indias, lib. 2. Cap. 42.

Petrus Martyr verhaalt, dat 'er zommige Eilanden in Amerika gevonden worden die enkel en alleen door Vrouwen bewoont worden. Enige, voegt 'er deze Schryver by, hebben zich ingebeelt dat deze Vrouwen de zelfde Wetten en de zelfde regerings

vorm

WA
noemd
zeggen
wat ik
Hutten
enkel e
eerbied
luiden e

* Car
lingen g

vorm als de Amazonen hadden; maar die gene die 'er gezonder van oordelen en de zaak met meer rytheid overwogen hebben, geloven dat het jonge dochters zyn, die door een geest van Godsdienst gedreven zyn, en vermaak in een ongehuwt en afgezonderd leven scheppen, op de zelfde wyze als de geestelyke Zusjes van onze dagen, als de Vestalen van den ouden tyd, en die gene die op vericheyde plaatzen aan de goede Godin toegewyd waren.

De Mansperionen die in haar buurt wonen, gaan haar op zekere tyden bezoeken, niet om 'er kinderen uit te verwekken, maar om haar enige nodige diensten te bewyzen, om in haar velden en hoven te werken, en haar dus in haar eenzaamheit de kost te gemakkelyker te doen winnen. Het kan wel zyn dat, gelyk de Effeners onder de Joden een byzonder Volk uitmaakten, waar onder geen vrouws-perfonen waren, een Volk dat kuis leefde, by wie men geen kinderen zag ter wereld komen, en die het evenwel nooit aan menschen ontbrak, 'er ook in de Oudheid een Natie van jonge dochters geweest is, van de mannen afgezonderd, en uit plicht en een verkoren levenswyze aan de kuisheid toegewyd. Ik zou niet vreemd zyn van te geloven dat de Amazonen dus in haar eersten oorsprong geweest zyn. Haar staat zal in de eerste beginzelen streng geweest zyn, maar de geest van godsdienst of yver verkoelende, zullen zy haar strengheit wat hebben laten varen, en de naburige volkeren tot Mans genomen hebben, die haar de behulpzame hand wat quamen bieden, behoudende evenwel haar regeringsvorm, en ziende dezelve niet als in de tyden dat zy gewoont waren dezelve te bezoeken.

Ik ken de zeden der verscheide Natien van Amerika, zelfs die van 't Noorden, niet omstandig genoeg, om met zekerheit te kunnen zeggen, of zy alle zulke Vestaalische Maagden gehad hebben. Zo 'er in Florida en Louiziana zyn, zyn het deze niet, alzo min als die mannen in vrouwelyk gewaad, die een ongehuwden staat blyven voeren, en tot onderhoud van het heilige vuur waken; het zyn soorten van Priesters die deze zorg aan vertrouwd is, en die in de Tempels op uitgespreide vellen slapen, gelyk de Heidenen, wanneer zy in de hunne door een geest van Godsdienst gedreven, op de vellen van de geofferde beesten gingen slapen.

NEG ENDE HO OF T STUK.

WAt de Irokoizen aangaat, die ik een weinig beter ken, zy hebben zekerlyk hun Vestalen gehad, die zy *Jeuinnon* noemden, en die amptshalven Maagden moesten zyn. Ik kan niet zeggen wat eigentlyk haar bediening in den Godsdienst was, alles wat ik uit de Irokoizen heb kunnen halen, is dat zy nooit uit haar Hutten gingen, dat zy daar enig futzelwerk by de hand hadden, enkel en alleen om zich bezig te houden; het volk droeg haar alle eerbied toe, en liet ze in rust; een kleine jonge, door de Oude luiden daar toe uitverkoren, en die gelyk de *Camillus* * of *Casmi-*

Vestalen by de Irokoizen.

Gingen nooit uit haar hutten.

* *Camillus* of *Casmitus* was de naam die de oude Romeinen aan de jongelingen gaven die tot dienst der Priesteren waren. Daar van daan komt dat de

Etiu.

lus der Heidenen was, bragt haar haar nooddruft; maar men droeg zorg dat men een ander in zyn plaats stelde, voor dat de jaren zyn dienst konden verdacht maken.

Zy leefden in een zamening, voor zo veel ik uit het verhaal heb kunnen oordelen dat Jaques Carthier van eenige Zeden der Inwoonders van Hochelaga maakt, dat een Natie was die het Irokois en het Hurons spraken, wonende op het Eyland van Montreal; want hy zegt, dat hy gemene Hutten had gezien, voor jonge dochters opgerecht, die men daar in plaats zo dra zy de jaren hadden om met een man te kunnen voorzien worden, en deze hutten waren 'er vol van gelyk in Europa de scholen, daar men de kinderen na toe zend om fraaie wetenschappen te leren. 't Is waar dat Carthier gants niet van gevoelen was dat dit Vesttaalsche maagden waren, hy spreekt 'er zelfs op een gants andere wyze van, maar 't geen hy 'er van verhaalt, slyd zo tegen de gewoontens der Volkeren van Noord-Amerika, dat men gemaklyk uit zyn Verhaal zien kan, dat hy 'er zo een nadelig gevoelen niet van gehad had, als om dat hy de spraak niet genoeg verstond, om nader onderrechting van een zo zonderling gebruik te zoeken. Zonder twyffel heeft Vincent le Blanc van deze Irokoische Vestalen willen spreken, wanneer hy zegt, dat 'er Wilden in Kanada zyn, die menschen-vreters zyn, welke tot de grote rivier van Hochelaga toelopen, en zich van schuitjes, van basten van bomen gemaakt, bedienen, en die wanneer zy deze basten afrekken veel plechtigheden en gebeden gebruiken, daar enige maagden by tegenwoordig zyn, die aan haar Goden toegewyd zyn gelyk onze Nonnen.

Vincens
le Blanc
3. part.
Chap. 6.

Ik weet niet of 'er straffen geseld waren voor die haar staat ontcerden, maar my dunkt dat zy zich redelyk wel gedragen hadden tot de komst der Europeers toe, die 'er dwaaze Maagden van maakten, gevende haar brandewyn te drinken. Te Onnontagub liepen zy in haar dronkenschap uit haar Klooster, en vongen duizent buitensporigheden in het dorp aan; te Agnié deden ze het zelfde, en zommige zich al te openbaar tegen haar staat vergrepen hebbende, wierden 'er de ouden zo beschaamt over, dat men in den Raad besloot, deze ongeschikte Dochters, die de Natie aanstoot gegeven en schande aangedaan hadden, Werelds te maken. Zo hielden de Irokeesche vestalen op.

De Irokoizen hadden ook Mannen die professie maakten van een ongehuwden staat. 't Kan zyn dat in de oude tyden zommige in een zamening geleest hebben, gelyk de Esseners onder de Joden * en mischien het grootste getal der Profeten, de Plysten by de

Di.

Etruriërs aan Mercurius dezen naam gaven, om dat hy de Dienaar der Goden was, en onder de gedaante van een jongeling verbeeld wierd.

* Onder de Joden waren 'er twee soorten van Profeten, zommige maakten 'er hun werk van, en de andere waren het door een buiten gemene roeping; de eerste leefden in eenzamening in de gebergten en wildernissen, gelyk de Esseners, leidende een streng en zeer geschikt leven, hun gedachten enkel met God bezig houdende, gelyk de Abt Fleury in zyn boek van de Zeden der Israëlieten zeer wel aangemerkt heeft. Onder de Profeten waren 'er die gehuwt waren, en kinderen hadden, maar deze schynen onder 't getal van die gene te horen,

De
de
me
afz
nie
br
var
ver
pro
ben
V
die
gen
ver
nam
aan
hem
ten,
ben
hem
vred
zien
inne
deel
den
V
onde
der v
der l
den,
en n
men
zyn
den,
enige
vervo

N

die op
David
nen ee
waar d
dit wo
dat de
opgevo
houden
in de z

ft; maar men
e; voor dat de

het verhaal heb
Zeden der In-
s die het Irokoi
van Montreal;
en, voor jonge
dra zy de jaren
en, en deze hut-
en, daar men de
leren. 't Is waar
Vestaalfche maag-
ndere wyze van,
n de gewoontens
aklyk uit zyn Ver-
niet van gehad
d, om nader on-
zoeken. Zonder
ie Vestalen willen
ada zyn, die men-
an Hochelaga toe-
nen gemaakt, be-
n veel plechtighe-
by tegenwoordig
ize Nonnen.

die haar staat ont-
el gedragen hadden
aaze Maagden van
Te. Onnontagué
er, en vongen du-
gnie deden ze het
haar staat vergrepen
over, dat men in
die de Natie aan-
Werelds te maken.

die maakten van een
tyden zommige in
ers onder de Joden
a, de Plysten by de
De

de Dienaar der Goden
erd.
en, zommige maakten
en gemene roeping: de
niffen; gelyk de Effe-
edachten enkel met God
de Zeden der Israëlitén
er die gehuwt waren,
van die gene te horen,

Daciers, de Kristén by de Volkerén van Thracien, de Bonzen, de Talapoinen en de Boetdoenders by de Indianen. Ik zou evenwel met meerder schyn oordelen, dat zy zich wat van hun Dorpen afzonderden, daar zy eenzaam leefden als Kluizenaars, hebbende niet meer als een bediende, die hun 't geen zy van noden hadden bracht.

Ik heb reden om zo te oordelen uit een historie of fabel die zyfmy van een dezér Kluizenaren hebben verhaalt, die ik in 't vervolg zal vertellen, wanneer ik van hun bygelovigheden spreek; zy maakten professie van niet te trouwen; van zich met geen Staatszaken te bemoejen, en in hun celletjes te blijven.

Wy hebben in onze zending van Saull-Saint Louis een Huron, die zulk een leven geleid had, hy was door de Irokotoizen gevangen, en men had hem het leven geschonken. Iemand hem in 't vervolg aangezet hebbende om een ander om hals te brengen, nam hy 't aan, zoop zich vol, of veinsde het te doen, om zyn aanslag niet te voeten, en slaagde daar in. Deze daad noodzaakte hem het land te verlaten, en na de weide van Magdalena te vluchten, daar wy den grondslag van de opkomende zending gelegd hebben; hy zette zich daar ter neer, en volgens den raad dien men hem gaf, nam hy een Huronsche vrouw ten wyve, daar hy altyd in vrede en als een goed Christen meê geleefd heeft; ik heb hem gezien en moet hem dit ter eren nageven; maar deze man slyd een innerlyken trek voor de eenzaamheid behoudende, heeft nooit deel in Staatszaken willen nemen; en de Raadsvergadering der Ouden bywonen.

Vader de la Neuville zegt van de Pyaien, die de Waarzeggers onder de Karaiben zyn, dat zy gemeenlyk alleen wonen, zonder vrouw of kinderen, op den top der Bergen, of aan den Oever der Rivieren en moerassen, alwaar hun huizen, gelyk de grassteden, niet anders als kuilen zyn die diep in de aarde gegraven zyn, en met enige harte-of tygervellen bedekt, en in deze holen gaat men met hen raadplegen. 't Kan zyn dat 'er onder deze Pyaien zyn, die hun gantsche leven lang zich van de vrouwen onthouden, maar dat is niet in 't algemeen van alle waar; daar zyn maar enige tyden waarop zy dat genootzaakt zyn te doen, gelyk wy in 't vervolg zullen zeggen.

Historie van een Huronschen Kluizenaar.

Twede brief van Vader de la Neuville in de Memoires de Trevous Mars 1723.

TIENDE HOOFTSTUK.

NA de aanbidding van het Gewyde-vuur, dat een onophoudelyke dienst en als de grond van dien de Vesta of de Moeder der

M

Van de Ofsranden.

die op een buitengewone wyze goddelyke ingevingen hadden, gelyk Samuel, David, Ilias, enz. De Profeten van professie die in 't gemeen leefden, schynen een onghuwt en kuis leven geleid te hebben, gelyk Elias en Eliza. 't Is waar dat zy zomtyds Profeten en Profetekinderen genoemd worden, maar door dit woord kind kan men quekeling of leerling verstaan: Men kan ook zeggen dat deze staat misfchien niet eeuwigdurent zynde, die gene die in de zamening opgevoed waren daar uit konden gaan, trouwen, en den geest van Profecy behouden; maar 't is gants niet waarfchynelyk dat zy getrouwt waren, terwyl zy in de zamening leefden.

Goden is, volgen de Offeranden, die men als een voortbygaanden Dienst kan aanmerken, gelyk de gebeden die dezelve verzellen, de Offeranden van allenhande soort, en de feesten, die schoon door het Gebruik of door de Godsvrucht bepaalt, hun gezette tyden hebben en niet altyd duren.

De Offerande is te gelyk met de godsdienst opgekomen.

De Offerande is een Godsdienstige pleging, een Offer aan de Godheid aangeboden om de zelve beweegredenen die in de verpligting begrepen zyn die de Mensch en hebben om hem in't algemeen de eere te bewyzen, die men hem verschuldigt is, en boven al uit reden van erkentenis voor de weldaden die zy'er van ontfangen, en die zy bekennen van dien gener, die'er de moeder van is, te hebben. Zy is zo oud als de Godsdienst zelfs, en zo wyd uitgestrekt als de volkeren die een Godsdienst hebben, nadeemaal'er geen een is by wien de Offerande niet in gebruik is geweest, en by wien het niet ter zelfder tyd een bewys van zyn Godsdienst is.

Deze Offeranden waren eenvoudig, voor al in't begin, enige dieren uit de kudde, de planten, de vruchten der aarde, eenige kruiden, eenige wortelen die de menschen tot hun voedsel gebruikten, en die hun van eenig gebruik waren, waren'er het voorwerp van, zo aangenaam niet aan God door zich zelve als door de oprechte en zuivers mening van de herten die hem het zelve aanboden.

Deze eenvoudigheid duurde langen tyd, zelfs noch na dat de Godsdienst door het Bygeloof had begonnen verbastert te worden. Ovidius schildert ons de armoede der Offeranden van de oude Romeinen zeer wel af met deze woorden.

Ovid.
lib. 1.
Fastor.

*Flura nec Euphrates nec miserat India Costum
Nec fuerant rubri cognita fila Croci,*

*Ara dabit sumos herbis contenta Sabinis,
Et huius exiguo laurus adusta sono.*

Door den Dichter Hooglyet dus gevolgt.

De Mirre, die gestaag druip uit de schors der bomen,
Was over zee noch in geen uitheemsch schip gekomen.
De brede Eufraat zond ons geen Wierook, de Indiaan
Geen dierbre Kostus; en de geringe Safran
Was in Italic noch onbekent; de luiden
Vernogden toen de Godn met wat Sabynsche kruiden.
En met het branden van den knappende laurier.

Apoll.
Rhod.
lib. 2.
Vj. 700.

De Volkeren die geen tamme dieren hadden, vervulden dit gebrek met die gene te offeren die zy op de jagt gevangen hadden. Alzo verpreyden zich de Argonauten, willende een Offerande aan Apollo doen, om te jagen, en offeren op hun wederkomst eenige Rheebocken. De Offeranden wierden heerlyker en ontrent den toedel en ontrent de stoffe, toen de Volkeren ryker wor-

wor-

worden waren, toen Offerde men honderden van dieren te gelyk: maan in wat staat men was offerde men altyd het dierbaarste dat men had; en het Bygeloof bracht de zaken zo ver, dat men zyn eige kinderen; ja zich zelve opofferde.

Volgens dit oud gebruik offeren de Wilden noch het Koorn hunner velden; en de Dieren die zy onder 't jagen vangen; zy werpen Tabak en andere Kruiden, daar zy zich in plaats van Tabak van bedienen, in 't vuur ter eren van de Zon; zy werpen die ook in de Meiren en Rivieren, ter eren van de Geesten die 'er 't gezag over hebben.

De *Kassau* en de *Ouikou*, die de Karaïben op een soort van een Altaar aan 't end van hun hutten leggen, of voor zekere palen die zy in de aarde slaan, zyn de geschenken van Bacchus en Ceres, hun wyn en brood, die het voorwerp van hun Offeranden uitmaken. Onze Irokoizen leggen zomtyds in de openlucht op den top van hun Hutten takken halsbanden van porceleyn, Indiaansch koren, en dieren zels, die zy aan de Zon toewyden. De Bergliuden en Volkeren van 't Noorden planten boven op staken levende honden, die aan een lisknoop vast zyn, en latenze in dezen staat ter ere van hun Godheden den geest geven. De zwervende Natiën maken vellen van wilde dieren aan bomen vast, die zy een Godsdienstige eer aan doen; en de Franschen die in het doortrekken van de bosschen dat slag van offeranden vinden, maken dezelve niet als heilig aanzien, ook geen zwaarigheid zich daar van te bedienen. De Floridianen, volgens onze eerste Beschryvingen, zetten alle jaren het vel van een Hart op een staak, dat zy met allerly slag van vruchten vulden, en met kranssen versierden. De gemeenste wyze evenwel van offeranden te offeren, is het Offer of het deel daar van dat men de Godheid geven wil in het vuur te werpen, na het met een soort van spreuk of gebed aangeboden te hebben.

De Mexikanen offerden vele Menschen op. Onder de andere barbaarsche volkeren waren deze soorten van Offeranden zo gemeen noch zo klaar niet, ten zy men de dood straf die zy hun slaven of krygsgevangen aandoen voor een Offerande rekene, 't geen my zeer waarfchynelyk voorkomt. Voor 't overige vind ik in de oude Beschryvingen van 't Noorderdeel van Amerika een ander soort van Offerande, gelyk die gene die de Kananiters aan den Moloch offerden.

Want het is zeker volgens het verhaal van den Heer le Moine van Mourgues, dat in dat gedeelte van Florida dat aan Virginia legt, en daar de Franschen onder het geleyde van den Heer de Laudonniere aanlanden, de Volkeren van dat land, die hun hoofden als zonen van de Zon aanzagen, en die in deze hoedanigheid hem Goddelyke eer bewezen, dezelve plechtiglyk hun eerstgebooren opofferden. De Franschen waren zels getuigen van deze droevige plechtigheid, zie hier hoe de zaak verhaalt word.

„ 't is een gebruik van deze Volkeren den Koning de eerstgebooren op te offeren. De dag tot deze plechtigheid verkoren en van den Vorst vergunt zynde, begeeft hy zich na de plaats daar

Offeranden van verscheide wilde Natiën:

De Mexikanen offerden zels menschen op. *Acosta; Hijlor. Moral. de Indiat lib. 5. cap. 19.*

Opoffering der Eerstgebooren

wordbygaanden
 elve verzellen,
 die schoon door
 gezette tyden
 Offer aan de
 die in de ver-
 om hem in't al-
 idigt is, en bo-
 die zy 'er van
 ie 'er de mees-
 aft zels, en zo
 t hebben, nade-
 in gebruik is ge-
 bewys van zyn
 't begin, enige
 er aarde, eenige
 hun voedzel ge-
 t hebben, nade-
 or zich zelve als
 erten die hem het
 is noch na dat de
 baart te worden.
 len van de oude
 stum
 volgt.
 der bomen,
 op gekomen:
 de Indiaan
 che kruiden-
 rier.
 vervulden dit ge-
 gevangen hadden.
 nde een Offerande
 a hun wederkomst
 heerlyker en on-
 volkeren zyker ge-
 wor-

aan den
Koning
in Flo-
rida.

„ daar de daad geschieden moet, daar hem een bank in plaats van
„ een troon gezet is; in 't midden van de plaats zet men een blok
„ van twee voeten in den omtrek, en van de zelfde hoogte, waar
„ voor de moeder van het kind dat opgeoffert staat te worden zich
„ plaatst, zittende op haar hielen, het aangezicht met de handen
„ bedekkende, en het lot van dit ongelukkig schepzel beklagende:
„ een van de aanzienlykste vrouwen onder de magen of vrin-
„ dinnen van deze bedrukte moeder, neemt het kind, en bied het
„ den Koning aan; straks beginnen alle de andere vrouwen een
„ rondan dans, in 't midden van dewelke die gene die het kind
„ draagt ook gaat dansen, zingende eenig lied ter eeren van den
„ Vorst; gedurende dezen Godsdienstigen dans, blyven zes uitge-
„ koren Indianen aan een hoek van de plaats of mark staan, heb-
„ bende in 't midden van hen den Offeraar, die met een knods
„ gewapent en prachtig uitgedoest is; na den dans en de andere
„ plechtigheden in deze gelegtheden gebruikelijk, neemt de
„ priester het kind en slaat het op het blok dood.

Verg.
anecd.
lib. 3.

Daar zyn 'er, die men als byzondere offeranden kan aanmer-
ken, welke ieder na zyn Godsvrucht, of om beter te zeggen na
zyn bygelovigheid, in het verholen doet, of zonder dat 'er de by-
standers veel deel in nemen. Zodanig was by voorbeeld de Offer-
ande die Encas deed, toen hy, na in de nacht de beelden zyn-
er Huisgoden gezien te hebben, die hem ontrent een Godspraak van
Apollo licht gaven, aanstonds opstond, en het vuur van zyn haart-
stede aanstekende daar eenig wierook, of iets anders, dat de Dich-
ter niet uitgedrukt heeft, hun ter eeren brandde. Zodanig waren
ook de plengingen die de Oude deden voor dat zy aten of dron-
ken, werpende eenige brokken van de gerechten die men hun
voordienende ter aarde of in 't vuur, of plengende enige droppels
van den drank die men hun aanbood, gelyk Dido op het gastaal
deed, waar op zy haar nieuwe gasten de Trojanen, met de aan-
zienlykste harer onderdanen genood had. Dit doen de Wilden
noch by alle gelegtheden.

Verg.
anecd.
lib. 1 sub
fin.

Maar daar zyn 'er onder hen gemene of openbare, die met
plechtigheid geschieden, en waar in al het volk deel neemt.
Deze verdienen waarlyk oplettenheid, ter oorzaak van de zwe-
mende trekken die zy na de Bacchus feesten en de geheimenissen
van de Moeder der Goden hebben.

ELFDE HOOFDSTUK.

Bacchus
feesten
der Oud-
den.
Waar toe
ingefelt.

HET denkbeeld dat ons van de Bacchusfeesten overgebleven is
door een gevolg van de verdorventheid der laatste tyden
van het Heydendom, is als een van deze feesten die men ter
ere van deze eerste Wetgevers vierde, die de woefte zeden
der menschen beschavende, leerden het land te bouwen, den
wynrank snoejen, en het graan en de wynen tot hun voedsel te
gebruiken. De Volkeren, om de geheugenis dezer weldaden te
bewaren, op deze Wetgevers onder de namen van Bacchus en Ce-
res, van Isis en Osiris alles toepassende, 't geen ons de fabel van den

cenc

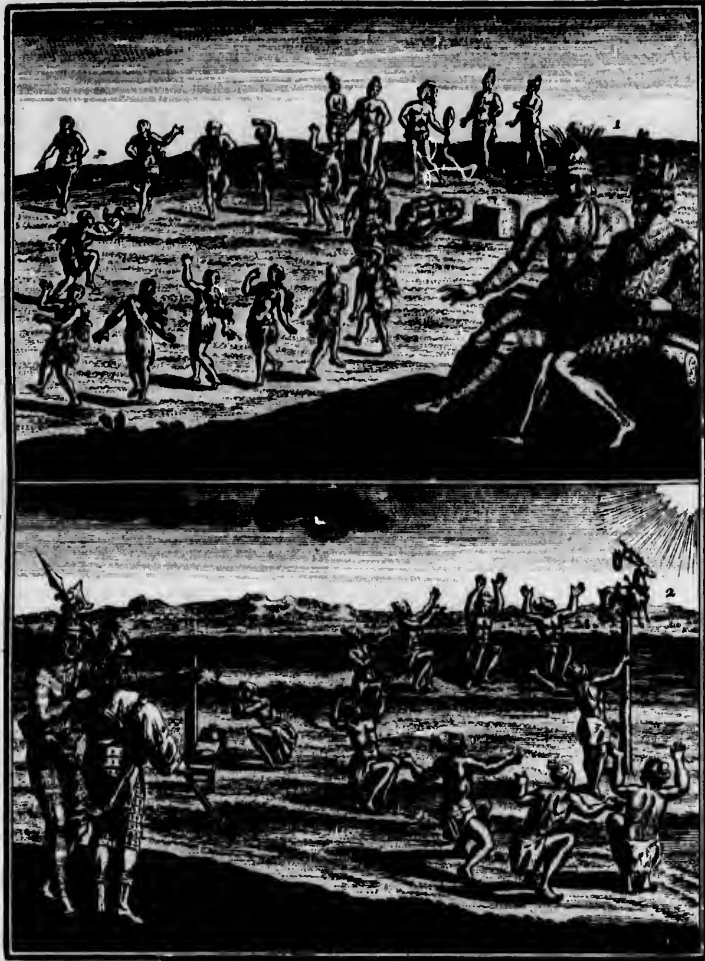
plaats van
 en een blok
 ogte, waar
 worden zich
 de handen
 oeklagende:
 en of vrin-
 en bied het
 vrouwen een
 ie het kind
 ren van den
 en zesjuitge-
 staan, heb-
 t een knods
 n de andere
 z, neemt de

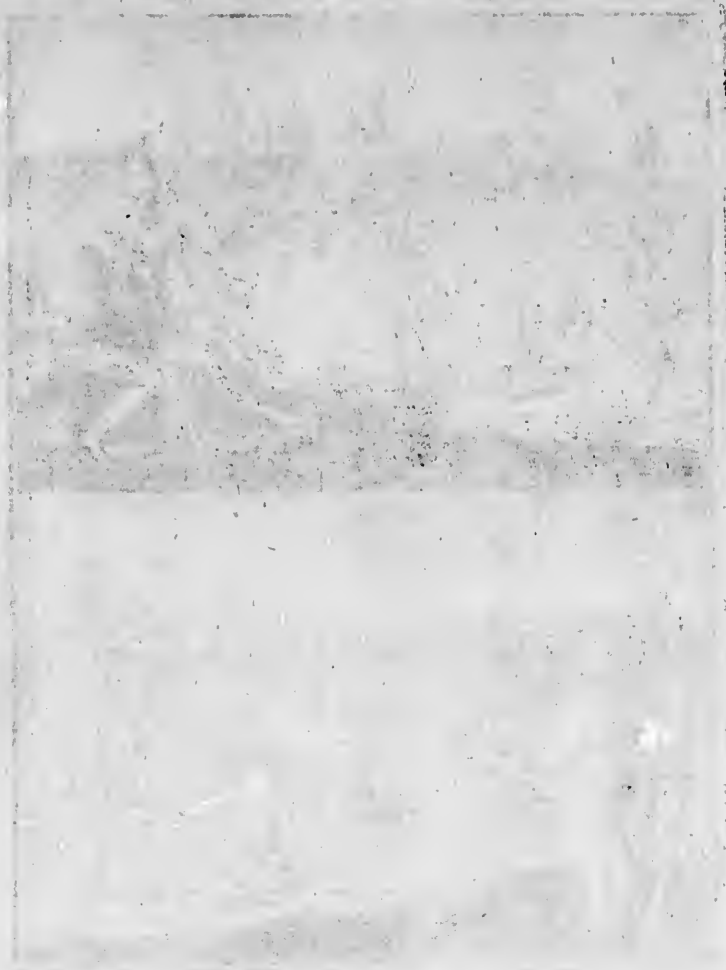
kan aanmer-
 te zeggen na
 dat 'er de by-
 beeld de Offer-
 beelden zyner
 godspraak van
 van zyn haart-
 e, dat de Dich-
 lodanig waren
 aten of dron-
 die men hun
 enige droppels
 p het gastaal
 , met de aan-
 en de Wilden

are, die met
 k deel neemt.
 k van de zwe-
 geheimenissen

overgebleven is
 r laatste tyden
 n die men ter
 woefte zeden
 bouwen, den
 hun voedsel te
 r weldaden te
 Bacchus en Ce-
 e fabel van den
 eene

I Deel. bl. 92.

v
i
d
e
M
n
k
r
P
e
g
v
a

f
d
f
o
C
a
O
n

d
g
z
e
n
o
d
o
n
d
e
e
n
m

v
n
g
d
n
v

g
v
v
t
n
S

eene kant van hun tochten en hun gewaande zegepralen leert, en van den andere kant alles wat met de uitwerkingen van den wyn en met den Landbouw over eenkomt, stelden deze feesten in, die als een afbeelding na't leven van deze Wetgevers waren, de Wereld doorkruissende op een wagen met Tygers, Panthers en Lossen bespannen; verzelt van de Kureten, Korrybanten, Menaden, en om kort te gaan van al dezen sleep van Volkeren die men onder den trein van Bacchus stelt, en die vol van een dronken razerny hun feesten vierden, met spiessen die met wyngaart-ranken omvlochten waren, gewapent, met veil bekrans't, den Pyrrischen dans danssende, doende al de gebergten van Thracien en Indien van hun geschreeuw en 't geluid hunner speelsuigen weergalmen, drinkende altyd den lekkeren wyn met volle schalen, waar van men ze zo dicht bestoven geloofde, dat men ze altyd als vol afschilderde.

Afbeelding der Bacchanaal feesten.

Men kan in Atheneus, in Thucydides, in Plutarchus en in verscheide andere Griekische en Latynsche schryveren de staats van deze feesten beschreven zien, daar zo veel ongeregelheden en schandelyke zaken (*) dat men te Rome genootzaakt was dezelve op zware straffen te verbieden; en dat een Grieks Dichter door Cicero aangehaalt, van gevoelen was, dat men alle deze Godheden als vremdelingen uit Griekenland moest verjagen en verbannen. (†) Ondanks dit verbod bleven ze evenwel in wezen, of wierden hernieuwt.

Zy wierden om hun ongeregelheden te Rome afgeschaft. *Vid. Tit. Liv. Lib. 9. Decad. 4. Anstap. apud Cicero lib. 2. de legib. Athen. lib. 4. c. 5.*

Niets haalde 'er ooit by de Bacchus-praal van Ptolomeus Fildelfus, waar van Atheneus ons een heerlyke beschryving heeft nagelaten; een Antiochus en een Mithridates maakten deze feesten zeer prachtig by de Aziatischen, gelyk by de Romeinen Antonius en Kalligula, die beide vermaak schepten om in de toerusting en onder de gedaante van Bacchus te verschynen. Evenwel zien wy dat men byna overal deze elendige Priesters van Cybele, en deze onbeschaamde vrouwen, die zich met panthers-huiden bedekken, en met losse tuiten onder den naam van Bacchanten hollende, een ambacht pleegden dat zo zeer tegen de regels van de zedigheid en de schaamte, de vrouwlyke kunne zo wel passende, streed, met den nek aanzag.

Maar nademaal wy reeds aangemerkt hebben dat men de Wetgevers met de Godheid of met de Zon, die 'er het duidelykste zinnebeeld van was, verwacht had, waren het by gevolg deze Wetgevers, wie zy ook mochten zyn, niet, die het voorwerp van den dienst dixer plechtigheden zyn moesten. 't Was in der daad niet waarschynelyk dat zy zich als Goden lieten aanbidden, en voor zodanige by de volkeren van hun tyd wilden doorgaan, die

M 3 zich

* *Tit. Liv. in het 9. boek van het vierde Tiental*, verhaalt in het brede al de geheime gruwelen van de Orgia van Bacchus, het onderzoek dat 'er op bevel van den Raad na gedaan wierd, en het verbod dat 'er ter dezer gelegenheid verkondigt wierd.

† *Cic. 2. de legib. Novos vero Deos & in suis colendis nocturnas pervigilationes sic Aristophanes facetissimus Poëta veteris Comœdiæ vexat, ut apud eum Sabazius & quidam alii Dei, peregrini judicati, è civitate ejiciantur.*

zich zodanig niet konden laten verblinden, dat zy niet zien zouden dat zy menschen waren zo wel als zy, en dezelve zwakheden onderworpen. Derhalven moeten door een ander natuurlyk gevolg hun Orgia een anderen aard gehad hebben, als die van de Hachanalen van latere tyden, die maar een gruwelyke verbastering van de eerste waren.

't Is deze aart van een godsdienstige plechtigheid dien Strabo volmaakt wel ontwimpelt heeft op de zelve plaats die ik in 't begin aangehaalt heb; wanneer hy na de verscheide gevoelens der Schryvers onderzocht, en na in 't algemeen al het voornaamste, dat 'er in de Orgia is, verhaalt te hebben tot de bespiegelingen van deze Heidensche verborgentheden overgaat. De woorden van dezen Schryver zyn aanmerkelyk. 't Is, zegt hy, een gemene „ zaak by de Grieken en Barbaren, dat zy hun Offeranden door „ feesten beroemt maken. Daar zyn 'er zommige daar razerny on- „ derloopt, en andere die vreedzaam aflopen: zommige waar in „ men zingt, andere zonder zang: zommige daar verborgentheid „ in steekt, en daar alles in 't verholen geschied, andere in 't te- „ gendeel daar alles openbaar en plechtig is. De natuur en de re- „ den willen het zo hebben, want de feesten den mensch van zyn „ gewone bezigheden aftrekkende, heeft zyn geest daar door te „ meer vryheid, om zich aan de zaken die God raken over te ge- „ ven. De Geestdrijving gelykt na een Godlyke ingeving, en „ hoort by de Profecyng: het verborgene in deze plechtigheden „ verwekt eerbied voor de Godheid, zo veel te nader derzelver „ wezen nabootzende, dat onzen zinnen ontglipt. Eindelyk de „ Muziek by de maat van de Verzen gevoegt verknocht ons noch „ meer aan God, door een betovering die aan de aanloklykheden „ en de verscheidenheid van deze kunst vast is. Men denkt zeer „ wel wanneer men zegt dat de menschen nooit beter de Godheit „ nabootzen, dan wanneer zy zich in weldaden uitlaten; maar „ men zou noch beter spreken wanneer men zeide dat het is wan- „ neer zy die na behoren eeren, 't geen door een heilige vreugde „ geschied, door feesten ter eere van de Goden, door zich toe te „ leggen om de wysheid te verkrygen, en zich in 't muziek te oef- „ fenen; want zo de muzikmeesters hun kunst veracht gemaakt „ hebben, doende die aan ongewyde vermaken dienen, gebrui- „ kende die op ongeregelde feesten en op de Schouwtonen, „ moet men de schult daar van niet aan deze kunst geven, maar „ men moet den aart der andere kunsten onderzoeken, waar van „ zy het begin is. Om deze reden hebben Plato en de Pythagori- „ stiften die voor hem gegaan zyn geen anderen naam als dien van „ muziek aan de Wysgeerte gegeven; hierom hebben zy geleert „ dat de Wereld in een zeker overeenstemment geluid bestond, en „ dat alle de zaken waarin men overeenstemmingen en schikking „ vind, Gods werk waren. 't Is ook om de zelve reden dat zy „ aan de muziek de opvoeding en de hervorming der Zeden heb- „ ben toegeschreven, oordelende dat 'er niets nader aan de God- „ heid quam als 't geen het meeste toebrengt om de ziel van haar „ dwalingen en haar gebreken te zuiveren.

Vol-

V
Ik
Offi
noe
war
M
een
die
bew
schei
zist
van
op v
ryen
niet
men
om d
Di
offers
vele
recht
gedee
moest
vonde
mino
men
raelit
streck
offert
naauw
den,
valsch
De
plaats
aange
ten,
door
't
Her
het
stet
met
of i
'voo
te S
'bran
die
'Prie
men
deed

Volgens deze uitlegging, die ik als een grond-beginsel stel, zal ik nu in 't brede gaan verhalen wat 'er in de plechtigheid van de Offerande dier volkeren omging, die men van Bacchus gevolg noemt. Dit omstandig verhaal zal ons een netter kennis van den waren aart der Orgia geven.

Maar voor heen is het goed aan te merken dat de H. Schrift een nauwkeurige optelling maakt van de verscheide Offeranden die het volk van Israel den Here moest offeren, van de verscheide beweegredenen waarom men zulks moest doen, en van de verscheide plechtigheden die men daarin moest waarnemen. Men ziet daar een onderscheid van reine en onreine dieren die tot stof van de Offerande versprekten maar ook koren airen, meel, bry, op verscheide wyze toegerecht en verscheide soorten van speceryen. In zommige dezer Offeranden raakte men het Slachtoffer niet aan. Alles wierd door het vuur verteert; in andere mocht men niet als het bloed rontom het altaar vergieten, en het vet dat om de ingewanden zat verbranden.

Dit was gemeenlyk het deel des Heren in de vreedzame Slachtoffers, het overige wierd opgegeten. Men nam hier ontrent zelfs vele wetten in acht; want daar waren zaken die de Priesters alleen recht hadden om aan te raken; andere, waar aan zy maar een gedeelte hadden. Daar waren 'er die men in Gods tegenwoordigheid moest eten, volgens deze woorden die dikwils in de H. Schrift gevonden worden: *Comedestis in conspectu Domini epulaberis coram Domino, comedet Sacerdos in loco sancto, &c.* Daar waren 'er ook die men na huis mocht nemen. Het schynt zelfs dat het zy by de Israëlitien, het zy by de Heidenen, alles wat tot gewoonlyk voedsel strekte, vooral het vleesch der Dieren, God of den Afgoden geoffert wierd, en hier van daan quam het dat de ware gelovigen zo naauw toezagen, wanneer zy zich in 't land der Heidenen bevonden, dat zy geen spyzen aten, die zy konden verdenken van den valschen Goden geoffert te zyn.

Derhalven moet men besluiten dat 'er in de Tempels of in de plaatsen, tot de Godsdienstige vergaderingen geschikt, verscheide aangewezen plaatsen moesten zyn, de een om de Dieren te slachten, andere om ze te koken, en andere om te eten; dat is klaar door 't geen van het bedrog der kinderen van Heli verhaalt wordt. 't Waren de kinderen van Belial, zegt de Schriftuur, die den Here niet kenden, noch de plicht der Priesters ten opzicht van het volk; want wie ook een Slachtoffer geoffert had, de Priester quam onderwyl dat men het vleesch kookte, en een vork met drie tanden in de hand houdende, stak hy die in de ketel of in den pot, en alles wat hy met de vork kon oppemen, was voor den Priester. Zo handelden zy al het volk van Israel dat te Selo quam. Eer men ook het vet van het Slachtoffer verbrandde, quam de knecht van den Priester en zeide tot den geene die het offer deed, geef my vleesch, op dat ik het voor den Priester koke; want ik zal van u geen gekookt vleesch aannemen, maar ik wil het raauw hebben. Die geene die het Offer deed zeide tegen hem, laat men eerst volgens de gewoonte het

Niet zien zou-
we zwakheden
natuurlyk ge-
nie van de Mac-
e verbaftering

d dien Strabo
ie ik in 't be-
gevoelens der
voornaamste,
bepiegelingen
e woorden van
een gemene
Offeranden door
daar razerny on-
mmige waar in
verborgentheid
andere in 't te-
natuur en de re-
mensh van zyn
est daar doorte
ken over te ge-
e ingeving, en
e plechtigheden
nader derzelve
ot. Eindelyk de
knocht ons noch
e aanloklykheden
Men denkt zeer
eter de Godheit
uirlaten; maar
e dat het is wan-
heilige vreugde
door zich toe te
't muziek te oef-
veracht gemaakt
dienen, gebrui-
Schouwtonen,
nft geven, maar
peken, waar van
en de Pythago-
aam als dien van
ebben zy geleert
eluid bestond, en
gen en schikking
de reden dat zy
der Zeden heb-
der aan de God-
de ziel van haar

Vol-

1. K...
2. V...
12. en
volg...

„ het vet van het Slachtoffer verbranden, en neem dan zo veel
 „ vleesch als gy wilt, maar de dienaar antwoordde hem : neem
 „ gy zult het my aanbonds geven, of ik zal het met geweld ne-
 „ men. Dus was de zonde der kinderen van Heli zeer groot, om
 „ dat zy de menschen van de Offerhande des Heren afwendden.
 „ Laat ons nu de Offeranden der Heidenen beschouwen.

Beschry-
 ving van
 een Of-
 ferande
 der Ar-
 gonau-
 ten.

Apollonius van Rhodes geeft ons de beschryving der Offeranden
 van de volkeren van 't gevolg van Bacchus, verhalende die der
 Argonauten. Daar zou geen onderscheid moeten in zyn zo de Ox-
 feus, die Bacchus gevolgt had, en die de Bergen van Thracien
 van de klanken zyn'er Lier had doen weergalmen, de zelsde Ox-
 feus was, die Jazon volgde om het Gulden Vlies te helpen win-
 nen. Ik geloof evenwel dat deze veel later geleest heeft als de
 eerste, maar de gedaante der Offeranden moelt nitt veel veran-
 dert zyn. De Argonauten daar hun Godsdienst willende plegen,
 rechten, na Apollo, den raad hunner Priesters aangeropen te
 hebben, een Offerande op het vuur van hun haartiede aan. 't Wa-
 ren de Helden zels die de Offerande offerden, wanneer zy het
 raadzaam oordeelden, gelyk men uit menigvuldige voorbeelden
 zien kan.

De Hel-
 den of-
 ferden
 zels als
 zy wil-
 den.

Apoll.
 Rhod lib.
 1. 17.
 491.

De Priesters waren alleen om 'er het opzicht over te hebben, en
 zy waren 't die bevel gaven wat en hoe 'er moest geoffert worden,
 voor al in zaken van gewicht. Men bracht het slachtoffer niet al-
 tyd om aan den voet van het Altaar gekeelt te worden. Dit blyft
 uit de dieren die op de jacht gedood wierden.

Het slachtdier wierd zels niet gants en al den Goden aang-
 boden; De dyen waren hun toegelegd, dus heeft het Pausanias in
 't algemeen wegens de Offeranden der Grieken aangemerkt. Men
 wendde ze wel in 't vet, en men deedze op een klein helder vuur
 van hout dat aat sprankels gehakt was, braden. „ Zy slachten,
 „ zegt de zelsde Apollonius elders, de twee ossen, villenze, hak-
 „ kenze aan quartieren, en vervolgens aan stukken, zy leggen de
 „ offer-dyen aan eene zyde, en na ze wel in het *Omentum* of Net
 „ dat heel vet was gewentelt te hebben, laten zy ze op sprankels
 „ hout braden. Dit was al de plechtigheid die zy daarontrent in de
 „ eerste tyden oeffenden.

Pausan.
 in Astic.
 p. 22. in
 Arcad.
 p. 269.

Apoll.
 Rhod.
 lib. 1. v.
 432.

Het overschot van het slachtdier wierd tot het gastaal be-
 spaart, dat altyd een plechtige offerande verzelde, en daar een ge-
 deelte van was. Atheneus verzekert ons zels, dat de Ouden nooit
 een openbaar gastaal aanrechten, ten zy ter ere van de Go-
 den.

Athen.
 lib. 9. p.
 192.

Deze
 Gastaal-
 len ge-
 schieden
 by de
 Egypte-
 naaren
 met veel
 gematig-
 heid.

Plutarch.
 Symposi-
 acou. 1. 2.
 quæst. 9.

Deze Gastmalen geschieden by de Egyptenaren met veel gema-
 tigheid, gelyk ook by het gros der andere volkeren. Zelf de fe-
 stynen van de Peaciers, die voor een volk te boek stonden, dat
 reeds doot de wellust verdorven was, waren veel gematigder als
 die van de Grieksche Wysgeten. By de Perzianen en de meeste
 andere volkeren van Griekenland, was het volgens de getuigenis
 van Plutarchus, een heilige tyd, waar in zy van de gewichtigste
 Staatszaken handelden, op de zelsde wyze als de helden van Ho-
 mers op het festyn van Agamemnon.

't Geen

't Ge-
 die de
 sten 'er
 scheide
 te plant
 zus, v
 Men k
 en van
 naam v
 wynstol
 ning af
 verdien
 gekeert
 ken zie
 „ dien
 „ snoej
 Dit is
 de Arke
 Natiën
 rotzen e
 ven, en
 kunnen
 De at
 trent de
 polis in
 gen. D
 nig, zel
 reinig
 van, do
 tyden v
 nuttigde
 aan, gel
 den dat
 Hemel
 mengt,
 stok voo
 de gedac
 tenaren,
 Wy le
 wyn oud
 allengsk
 daar van
 vrouwen
 biden wa
 minste tw
 schone st
 der Wys
 al aan de
 Deze S
 Grieken v

Geen verwonderlyker moet schynen is dat verscheide volkeren die de Bacchanaalfeesten hielden van geen wyn wisten, of ten minsten 'er geen gebruik van maakten. Het zou gemaklyk van verscheide Natien te bewyzen zyn dat zy niet wisten van den wynstok te planten. Dit is zeker van de Perzianen, die ten tyden van Krezus, volgens het getuigenis van Herodotus, niet als water dronken. Men kan het zelve van de Natien van Pontus, van Kappadocien en van de Scythen zeggen, want schoon zy by de Schryvers den naam van grote dronkaarts gehad hebben, hadden zy evenwel geen wynstok, gelyk men uit de woorden van Anacharsis tegen zyn Koning afmeten kan. Want van zyn tocht uit Griekenland, daar hy verdient had in 't getal der wyzen gestelt te worden, weer te huis gekeert zynde, zeide hy tegen den Vorst, latende hem eenige ranken zien. „Zy zouden tot hier toe voortgeschoten hebben, indien de Grieken niet zorg gedragen hadden van ze alle jaar te snoejen.

Dit is noch waarachtiger van de ouder tyden; want hoe zouden de Arkadiers, die niet als van Eykels leefden, hoe zouden zo vele Natien van Troglodieten, Icthyofagen, Lotofagen, die zich in rotzen en holle bomen in 't midden der dichtste bosschen begroeven, en die geen vaste verblyfplaatsen hadden, de zorgen hebben kunnen aanwenden die het planten van den wynstok vereischt.

De andere volkeren die den wyn kenden, waren zeer sober ontrent deszelfs gebruik. Plutarchus verhaalt, dat in de stad van Heliopolis in Egipte de Priesters geen wyn in hun Tempels dorsten brengen. De andere Egiptische Priesters dronken dien maar zeer weinig, zelfs onthielden zy zich 'er t'eenemaal van in den tyd van hun reinigingen. De Koningen zelfs dronken 'er maar een zekere maat van, door de boeken van hun Godsdienst hun voorgeschreven. Ten tyden van Psammiticus begonnen zy wyn te drinken, voorheen nuttigden zy geen in 't geheel, en boden dien ook den Goden niet aan, gelovende dat hun die niet aangenaam was, om dat zy vaststelden dat de wyn het bloed der Reuzen was, die in oude tyden den Hemel beoorloogt hadden, en dat dit bloed, met de aarde vermengt, na dat Jupiter hen met zyn blixem verplet had, den wynstok voortbracht. Zie daar, zo men dezen Schryver mag geloven, de gedachten der volkeren, die door Osiris, den Bacchus der Egyptenaren, onderwezen waren, over den wyn.

Wy lezen in Atheneus, dat in Griekenland zelfs en in Italien de wyn oudtyds vervloekt was. Het gebruik daar van sloop evenwel allengskens in, maar zodanig, dat men op zommige plaatsen zich daar van niet als in de Offerhanden bediende, en hy in andere de vrouwen te enemaal, en de jonge luiden tot hun dertig jaren toe verboden was: die gene die hem vry mochten drinken, deden 'er ten minste twe derde water onder. Hy heeft hier ontrent verscheide schone staaltjes van de soberheid der Ouden, en verscheide lessen der Wysgeren, die hedendaags al te streng zouden schynen, vooral aan de Noordsehe volkeren van Europa.

Deze Schryver beschuldigt Eschilus, van in dit stuk de zeden der Grieken verdorven te hebben, deze elendige komediant een troep

De meeste Volkeren die de Bacchanaalfeesten hielden, maakten geen gebruik van wyn. Herod. lib. 1. p. n. 71.

Athen. lib. 1. p. 428.

Sober gebruik des wyns. Plutarch. de Sobrietate & Ostride.

De wyn oudtyds in Griekenland en in Italien vervloekt. Athen. lib. 10. p. 425.

Id. Ibid.

van dronke luiden, gelyk hy was, met zich slepende, maakte het eerste van Bacchus een dronkaart, voerende een God op 't toneel die minder kracht had als de wyn, daar hy vol van was. De Dichters, die na Eschilus leefden, volgden zyn voetslappen, en heiligden de Dronkenschap door het gezag en de voorbeelden van deze Godheid, die in zo een quaad blad by de Barbaren stond, dat de Scythien; en de Natien die geen wyn gebruikten, den Bacchus der Grieken als de oorzaak van der menschen dwaasheid aanzagen, en daar niet als met afgryzen en vervloeking van spraken.

1d. *ibid.*

TWAALFDE HOOFSTUK.

Van den zang en de danssen die de Offeranden verzelden.

2. D. der Kon. 6. H. 14. V.

Lucian. de Saltatione.

DE Offerhande en 't Festyn wierden van den Zang en de Krygsdansen gevolgt. Het zal in den eersten opslag verwonderlyk voorkomen, dat zaken die zo werelds toeschynen als het danssen is, en zo ver van den aart van godsdienst af zyn als de oorlog, byna onafscheidelyk met de plechtigheid der offerhanden verknocht zyn geweest: 't Was evenwel van begin en oorsprong een welgegronden Godsdienst, nademaal wy van den enen kant in de H. Schrift het danssen in den persoon van David, die voor de Verbondklit danste, en in enige andere voorbeelden geheiligd zien, en dat wy van den anderen kant weten, dat een van Gods voornaamste namen, die hem het meest in de H. Boeken gegeven worden, die van Heer der Heiricharen is.

't Zy dan dat de menschen in hun gezangen en krygsdiensten de order en de overeenkoming wilden verbeelden, die 'er in deze wereld, die Gods werk is, en in den loop der Sterren en Planeten, waar in hy ons zyn macht openbaart, regeren; 't zy dat zy in God dit opperste gezag wilden eren, dat hy op beide de Heiricharen, die van den hemel en die van de aarde heeft; 't zy eindelyk dat zy gedurig de bystand van zyn milde hand nodig hadden om hen van het onrecht en de ongelyken te beschermen, die hun van quade buren aangedaan wierden, het staat vast dat hun eerste denkbeelden van Godsdienst krygszuchtige denkbeelden waren; dat een van de eerste eigenschappen die zy aan God gaven, die van God der Heiricharen was, en dat dit de oorsprong van 't Sabeendom was, of het Sabeendom zelfs, van 't Hebreuwiche woord *Sabaotb*, een Legt betekenende.

De Heidensche Natien kregen de zelfde krygszuchtige denkbeelden van de Godheid, en by haar was den Oorlog een van de voornaamste eigenschappen van Apollo, Bacchus, Mars, enz. Voor dat men Stantbeelden had opgerecht, was hun Zinnebeeld enig krygs-instrument, een zwaard of een moker by de Scythien, een lans by de Romeinen, enz. Eindelyk verbeelde men ze met pyl en boog, en men ging zo ver, dat al de beelden der Goden, tot dat van Venus toe, gewapent waren, en dat 'er te Lacedemon een wet was, die verbood hen anders te verbeelden.

Venus mocht te Lacedemon niet als gewapent verbeeld worden.

Maar de Arès der volkeren van Thracien, de Jupiter of de Bacchus Sabazius der zelfder volkeren waren noch nader Krygsgod, zo men acht geeft op de oorsprong van dit woord *Sabuzius*. „ Gelyk wy,

zegt

zegt
„ Sa
„ vol
„ zeg
„ ook
„ ger
„ had
Sabaz
gegron
zelfde
ander
ten na
haalt,
soon v
* Kad
Cekrop
en de v
breder
woord
wierd.

De G
waren l
reden d
den Oo
„ godin
„ zien
„ hem
„ word
Men
tes, en
wyze al
Orgia, e
borgent
Pindus,
in 't-by
men vo
Orfeus,
gen heb
volgens h
alwaar m

* Het
myn geda
primeus
der aller m
volgens de
mate de de
Deze eerst
Griekenlar
Theben in

zegt *Vossius*, „aan den God dien wy aanbidden, den naam van God „ *Sabaotb*, of den God der Heiricharen geven, om dat hy een „ volle macht heeft over de legers van hemel en aarde, dat is te „ zeggen over alle schezels oeffent, kregen de zinneloze Natien „ ook in den kop den zelspen naam aan het schezpel, dat is te zeg- „ gen aan de Zon en aan den Hemel, die zy in Gods plaats gestelt „ hadden, te geven.” *Vossius* wil ook dat het woord *Sabadius*, *Sabazius* of *Sebadius*, van dat van *Sabaotb* komt, en dit schynt wel gegrond. De Bacchus *Sabazius* by *Diodorus* van Sicilien, is de zelfde met dien men den kleinzoon van *Kadmus* noemt, maar een ander die veel ouder is als de laatstgenoemde, waar aan hy evenwel ten naaften by dezelfde zaken toefchryft, die men van die gene verhaalt, die den zelsden naam gevoert hebben, en die in dezelfde persoon verwart zyn geweest. Maar gelyk ik vast stel, dat men door * *Kadmus* onzen eersten vader *Adam* moet verstaan, gelyk door *Cekrops* de *Bachus Sabuzius* zyn kleinzoon moet genaamt worden; en de voorschaduw van den Verlosser zyn, 't geen ik in 't vervolg breder zal uitleggen; ziet men ook wel uit den oorsprong van het woord *Sabazius*, dat hier oorspronkelyk de ware God door verstaan wird.

De Gezangen der Ouden, onder den naam van *Peanes* bekend, waren Lofzangen ter eren van *Apollo* en van de Zon, die om deze reden de God van de Muziek en het Dansen was, zo wel als van den Oorlog. „ De meeste Grieken, zegt *Strabo*, hebben de Zang- „ godinnen met *Bacchus*, met *Apollo*, en met *Hecate* gepaart; zy „ zien *Apollo* als den Leidsman der Zanggodinnen aan, noemende „ hem *Musagetes*, en al de Poëzy, die den lof der Goden zingt, „ word hem toegeschreven.”

Men gaf ook aan *Bacchus* en *Herikules* den bynaam van *Musagetes*, en zy hadden het opzicht over de Zanggodinnen, op dezelfde wyze als de Zanggodinnen met *Ceres* het opzicht hadden over de *Orgia*, de *Bacchanaal*-spelen, de *Regen*, de *Inwydingen* en de *Verborgentheden*. Om dezelfde reden zyn al de bergen van *Thracien*, *Pindus*, *Parnassus*, *Olympus*, de bergen *Pierius* en *Libethrus* enz. in 't byzonder *Bacchus* en de Zanggodinnen toegewyd; om dat men vooronderstelt dat de Zanggodinnen en de beroemde *Priesters* *Orfeus*, *Mopsus*, *Thamyrys*, *Eumolpus* dezelve van hunne gezangen hebben doen weergalmen. Op den *Parnassus* zelfs waren 'er, volgens het getuigenis van *Makrobius*, holen aan *Bacchus* toegewyd, alwaar men om de twe jaren de *Bacchanaal*-feesten vierde.

N 2

Het

* Het Hebreeuwfeh Wortelwoord van den naam van *Kadmus*, legt hier over myn gedachten uit en versterkt ze; want dit woord betekent de oude, *antiquus*, *primæus etate*, 't geen voorzeker op niemand beter slaan kan als op *Adam*, vader aller menschen. Daar kunnen 'er meer den zelsden naam gevoert hebben, volgens de gewoonte die men in de Oudheid had, van de namen dus enigermate de doden te doen herleven, gelyk dit de gewoonte onder onze Wilden is. Deze eerste *Kadmus* zal dan veel van den zoon van *Agenor* verschillen, die na *Griekenland* vertrok, om daar zyn zuster *Europa* te gaan zoeken, en die de stad *Theben* in *Beotien* stichtte.

Vossius
de Orig.
&
Progr.
Idol. l. 2.
Cap. 14.

Diodor.
Sicul.
lib. 3.
p. 148.

Strabo
luc. citat.
10, lib. 2.

Macrob.
Saturu.
l. 1. cap.
de Libero
&c.

N
e, maakte het
od op 't toneel
was. De Dich-
n, en heiligden
van deze God.
id, dat de Sey-
n Bacchus der
d aanzagen, en
n.

U K.
g en de Krygs-
g verwonderlyk
is het dansen is,
e oorlog, byna
verknocht zyn
een welgegron-
in de H. Schrift
de Verbondkitt
ien, en dat wy
rnaamste namen,
worden, die van

krygsdienst en de
'er in deze we-
ren en Planeten,
y dat zy in God
de Heirscharen,
eindelyk dat zy
lden om hen van
un van quade bu-
rite denkbeelden
dat een van de
n God der Heir-
dom was, of het
baotb, een Leger

ichtige denkbee-
ken van de voor-
ars, enz. Voor
Zinnebeeld enig
de Scythen, een
nen ze met pyl en
e Goden, tot dat
cedemon een wet

iter of de Bacchus
rygsgod, zo men
s. „ Gelyk wy,
zegt

Het staat aan te merken dat de naam van *Musagetes*, dien men aan Bacchus, Apollo, en aan Herkules geeft, en die van *musica Zanggodin*, en van *musica ik leyde*, zamengesteld is, een woord is dat de Grieken van de volkeren van Thracien en van de Barbaren ontleent hadden, gelyk zy 'er verscheide andere overgenomen hadden, die den Godsdienst en in 't byzonder de Muziek en Muziek-instrumenten taakten; welke, volgens het getuigenis van Strabo, haar oorsprong in Thracien en Aziën gehad had; en deze Schryver heeft zeer wel aangemerkt dat de meeste namen van de Muziektuigen, gelyk *Nablum*, *Sambuca*, *Barbitos*, *Magades*, enz. alle uitheemsche namen waren. Ik zou niet vreemd zyn van te geloven dat het woord *musica*, 't welk in de Irokoische en Huronsche spraken het zelfde als dat van *Gageston* gevonden word, met dezelfde form en de zelfde betekenis, ook van de zelfde wortel komt. Op de zelfde wyze als de Grieken zeyden *Musagetes*, *Archagetes*, *Ebdomagetes*, enz. zeggen onze Irokoizen ook *Nondontagetes*, *Hoskenagetes*, enz.

Het staat ook noch aan te merken dat de bergen van Thracien, aan Bacchus, Apollo en de Zanggodinnen toegewyd, beroemder waren door de bron van Hypokreen, waar uit de Muzen dronken, als om hun wynen, dus was het druivevocht niet dat die geestverrukking baarde, maar dit water daar de Dichters zo breed van onsvyden, en dat Pegazus met den voet deed ontspringen.

Ik weet niet waarom de Zanggodinnen aan Apollo en Bacchus, die Oorlogsgoden waren, toegewyd waren; die dit zelfs heeft toegestemt, heeft evenwel qualyk kunnen belluiken dat men van de Muzen Krysgodinnen maakte; my schynt het in tegendeel toe, dat de Muzen en de Bacchanten het zelfde onder verscheide namen waren, hy kon haar deze eer aandoen: deze razende vrouwlui rechten in den oorlog meer uit als vele manspersonen. Men riepte, volgens Plutarehus, aan, en men offerde haar in Griekenland voor dat men slag leverde.

De Lofzangen en de Dansen behoorden onder den oorlog, waar van men een Godsdienstige plechtigheid maakte, om de volkeren meer door den indruk, die de Godsdienst op de gemoederen maakt, aan te zetten. Lucianus heeft met recht het Dansen beschreven als „ een godlyke en verborge oeffening van Godsdienst, die ter ere „ van de Goden geschiede. Hy kon de Muziek op de zelfde wyze beschryven, zo veel te meer om dat zy omdryds een en dezelfde zaak waren. De Ouden hadden deze beide ingestelt, een vaste verbeelding hebbende dat de Muziek en de Dans oneindig veel toebachten om den moed te versterken, en om het lichaam door de krygsarbeiden en oeffeningen te verharden.

Dit gevoelen der Ouden, dat de Muziek en de Dans den moed versterkten en het lichaam bequamer maakten om de arbeid van Mars uit te staan, was zo algemeen aangenomen, dat men het voor een zeer grote deugd rekende zich daar wel van te quytten, en een groot gebrek wanneer men daar qualyk in slaagde. Socrates maakt geen zwaarigheid van te zeggen, dat die gene die de Goden door den Dans en de Muziek het volmaakte ceren, die gene zyn, die zich het dapperste in den stryd houden. Het was zelfs een gewone

spreek-

Strabo
ibid. p.
324.

De Ber-
gen van
Thra-
cien
waren
beroem-
der om
hun Hy-
pokreen
als om
hun wy-
nen.

Gevoe-
len van
den
Schry-
ver dat
de Mu-
zen en
Bac-
chanten
enerly
waren.
Plu-
tarch. in
Lucian.
Apoph.

Lucian.
de Sal-
ut.

Muziek
en Dans
by de
Ouden
hoog
geacht.
Socrat.
apud At-
hen. l. 14
p. 628.

spreek-
betek-
wager
De

van g
Goden
Apollo
van Ka
voegt
om der
halen o
midden
gewape

Op
geen se
gehoude
dat 'er
viert w
Grieken
gyptena
zo dra d
groetten
voeten,
regulier

de volke
dat zom
zyde stel
de Sater
Hoofden
die zich
meer als

algemeen
van de l
het volk
opstond
gen, wa
manduca

De Za
rontom h
tuig den
schakelen
der Helde

De Za
'er oncin
neus en d
meenste e
Pyrrhisch
oude Kur
in uitgem
vrouw van

spreekwys te zeggen dat iemand de kadans verlooren had, om te betrekken dat hy zich in een gevecht, daar hy zyn leven moest wagen, als een bloodaart gedragen had.

De Dichters hebben 'er in hunne Goden zelfs een volmaaktheid van gemaakt; Arctinus, of liever Eumelus, doct den vader der Goden en der menschen in den Hemel dansen. Pindarus geeft aan Apollo den titel van schoon-danser. Lykofron, in zyn Gedicht van Kassandra, geeft den zelven bynaam aan God Mars, om dat, voegt 'er zyn Uitlegger by, de krygs-zangen zeer bequaam waren om den Helden moet te geven. Men hoeft geen Schryvers aan te halen om het zelfde van Bacchus te bewyzen, dien men altyd in 't midden zyner Saters en Bacchanten, met haar wyngaardpiessen gewapent, als dansende verbeeld.

Op dezen grond, op dezelfde wyze als Athenen, zegt dat 'er geen festyn by de Ouden was, dat niet ter cere van de Goden gehouden wierd, heeft Lucianus ook gemeent te moeten zeggen dat 'er noch feest noch festyn was, dat niet door eenige dansen gevierd wierd; 't waren niet alleen de Latynen, de volkeren van Griekenland, en de Aziatische die deze gewoontens hadden, de Egyptenaren dansten rontsom hunne Beelden. De Indianen waren zo dra des morgens niet opgestaan, of zich na 't oosten wendende groetten zy de opgaande Zon, en maakten een beweging met de voeten, die dezen God scheen na te doen. Zy deden het zelfde regulier alle avonden. Deze Dans der Saters was zo aangenaam aan de volkeren van Ionien, en de wydafgelegene Natien van Pontus, dat zomtyds wanneer hen de lust beving alle andere bezigheid ter zyde stellende zy een gantschen dag konden blyven stil zitten om de Saters, de Ofsedryvers en de Korybanten aan te kyken; de Hoofden zelfs en de aanzienlykste onder de Natie waren de eerste, die zich onder het dansen mengden, en zy achten deze oefeningen meer als al hun oude titels van adel. Met een woord, het was een algemeen gebruik van alle de Heidenen; en de H. Schrift verhaalt van de Israëlitén, dat toen zy het gulden Kalf wilden aanbidden, het volk ging zitten om te eeten en om te drinken, en naderhand opstond om te spelen, dat is te zeggen om te dansen en om te zingen, want dus leggen de Overzetters deze plaats uit, *sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.*

De Zang was zomtyds van den Dans afgescheiden. Terwyl men rontom het vuur zat, heste een zanger op 't geluid van eenig speeltuig den lofzang der Goden aan, beginnende van den Chaos af, en schakelende de verdichtzelen van de fabelkunde en de loflike daden der Helden aan den ander.

De Zang was ook met dansen en bewegingen vermengt. Schoon 'er oneindig vele namen onder deze Dansen waren, die door Athenus en de andere Schryvers opgehaalt worden, is evenwel de gemeenste en die 't meeste by de Orgia gebruikt word die gene die de Pyrrhische genaamt word, na een zekeren Pyrrhichius, een der oude Kureten, die 'er, na 't zeggen is, uitvinder van was, of daar in uitgemunt had; misfchien zou men ook dit woord van Pyrrha, vrouw van Deukalion, kunnen afleiden. Daar waren 'er tweederhande.

Arctin.
apud
Athen.
ibid.

Pindar.
ap. As-
ben. l. 14.
p. 22.
Lyco-
phron
Cassandr.
p. 122.

Lucian.
de Sala-
tur.

Lucian.
ibid.

Exod.
32. 17. 6.

De
Zang
zom-
tyds van
den dans
afge-
schey-
den.

Pyrrhi-
sche
dans,
meest by
de Or-
gia ge-
bruikt.

dien men
ie van pira
woord is dat
arbaren ont-
men hadden,
muziek-instru-
trabo, haar
chryver heeft
ektuigen, ge-
uithemische
at het woord
het zelfde als
en de zelfde
lfde wyze als
agetes, enz.
e, enz.
ran Thracien,
l, beroemder
uzen dronken,
die geestver-
breed van op-
en.
en Bacchus,
zelfs heeft toe-
at men van de
gendeel toe, dat
ide namen wa-
vrouwlui recht.
Men riepze,
riekenland voor
n oorlog, waar
m de volkeren
poederen maakt,
n beschreven als
st, die ter ere
de zelfde wyze
een en dezelfde
een vaste ver-
eindig veel toe-
chaam door de
Dans den moed
de arbeid van
at men het voor
uyten, en een
Socrates maakt
de Goden door
gene zyn, die
elks een gewone
spreek-

Twe-
derlei
soorten
hier van.

Homer.
Odysf. 4.
v. 18.
idem.
Odysf. 8.
v. 250.
Athen.
lib. 14.
p. 631.
Lucianus
de Sal-
tus.

De eerste soort was eigentlijk maar een voeten-dans, en bestond in een deftige en statelyke wyze van treden, om na 't gevecht te gaan of eenige krygsdaad te verbeelden. Deze wierd het eerste uitgevonden, en was den mannen alleen eigen. Dezen Dans dansten de Kureten en Korybanten, gelyk ook die gene die Homerus *Cybisieren* en *Betarmonen* noemt. Zy dansten een voor een, en losten elkander af, zomtyds paarden zich twee of drie te zamen.

De tweede was die, dien men *xympula* of den *banden-dans* noemde. De dans, dien Atheneus Hyporchematisch noemt, was ook een soort van een Pyrrhischen dans, om dat 'er de gantsche rey in zong en danste, en dat hy by mannen en vrouwen gebruykelyk was. De beweging van handen en voeten was in dezen veel heviger, en gong altyd op den maat. Lucianus noemt de Gezangen van zekere danfen Hyporchemen.

DERTIENDE HOOFSTUK.

Speel-
tuigen.

Onder de menigte van speeltuigen die men uitgevonden heeft om den dans en de muziek te bezielen, is het moeijelyk te raden welke het eerste bedacht zyn. Zy zyn volgens de tyden en den

* De Geleerden hebben getracht de betekenis van het woord *Cybisieren* of *Cybisieren* te doorgronden, deszelfs afleiding nasporende, om uit te maken wat soort van Dans die gene dansten, waar aan Homerus dezen naam geeft. Zy doen het van *xybisios*, in *caput mittere*, *saltare*, of *caput rotare* afkomen, waar over zy zeggen, dat het in *caput saltare* op zyn hooft dansten was, 't geen zy deden met de handen en voeten op een wyze te buigen, die my onbegrypelyk voorkomt, en die niet met den Phrygiaanschen Dans, waar van Homerus heeft willen spreken, over een komt. *Caput rotare* zeggen andere, wyft dronken of dollemans Dans aan, dien de Priesters van Cybele aanvongen, en die hen het hooft als een tol deed drajen, of het lyf in de rondte drajen gelyk hedendaags by de Turken de Dervis doen, die een heiligen Dans hebben, waar in zy een geruimen tyd rond drajen. Dit heeft zonder twyffel den Latynschen Overzetter van Orfeus doen besluiten om het Grieksche woord *ισχυρτά*, in den Lofzang der Kureten door het woord *verginatores* over te zetten. In plaats van *caput-rotantes* leeft men zomtyds *crinem rotantes*, van de Korybanten sprekende, 't geen op de wyze van hun hair te dragen slaat, het voorhoofd scherpende en alles in 't rond afnydende op de wyze van de gefchore kruinen der Munniken. Eertyds schoor men in Vrankryk, zo dra men Ridder wierd, zyn hair ontrent zo, en dit noemde men *geronde* hairlokken. Maar al deze afleidingen zyn bedriegelyk, en men wend vruchteloze moeite aan met die na te lopen. De Pyrrhische Dans was een Godsdienstige dans, maar waar van 'er verscheide soorten waren, en daar geen razerny mée vermengt was. Zy word ons noch hedendaags door den Moorischen dans verbeeld, die 'er een gevolg van is. De dronke en dollemans dansten waren ook danfen van Godsdienst, maar die niet als tot de waarzegge-ry behoorden. 't Is waar dat zy beide by de Kureten en Korybanten gebruykelyk waren, maar men moet acht geven dat deze woorden een ruimer of enger betekenis hebben, want zomtyds betekenen zy al de verscheide staten van menschen, die onder het gevolg van Bacchus en de moeder der Goden behoorden. Zomtyds betekenen zy niets als de Priesters van Bacchus en de moeder der Goden. Nu nademaal 'er verscheide staten en oeffeningen in hun Orgia waren, moet men niet geloven dat zy altyd in razerny waren, die niet als met den staat overeenkomt waar in men ze van een verrukking en waarzeggenden geeft bezeten vooronderstelt.

den se-
scheid-
verich-
bedach-
Die
der de
komen
ben.
Het
en het
ker gel-
pitaculi-
plaats u
, altoo-
, bus e
beroemt
naamt.
Dit w
waar vo
Mercuri
de Lier
dienst, e
zyn Dion
zonder v
op de R
Eindel
roepinge
het ander
der Bacc
vers vind
My du
het geen
kom te b
by doen
waren.
De dri
oorlog.
Godheid
in al hun
slag van h
De Ar
zeer de
hun aanr
ven, en d
zen naam
de Mars v
Ar's beken
Areskoni
op 't eind
zo dat 'er

den smaak der volkeren verandert. Daarenboven hebben zy verscheide namen gehad, en dezelfde namen kunnen na den ander aan verscheide speeltuigen gegeven zyn, die men in plaats van de eerste bedacht heeft.

Die gene evenwel die alleen in de Orgia van Bacchus en de moeder der Goden gebruikt wierden, schynen op twee foorten uit te komen, waar van de oudste Schryvers ons kennis gegeven hebben.

Het een was een soort van een Trommel, *Tympanum* genaamt; en het ander van een ronde figuur, *Rombos* genaamt, dat een zeker geluid maakte, 't welk daar aan de namen van *Crotalum* en *Crepitaculum* deed geven. Dit legt ons Apollonius van Rhodus in deze plaats uit, „ de Frygianen namen daar door gelegenheid om voor „ altoos het gebruik in te stellen van de Godin Rhea met de Rhom- „ bus en de Tympanum te bevredigen. Daar was noch een ander beroemt speeltuig by de Ouden, $\chi\epsilon\alpha\upsilon\upsilon\varsigma$ van $\chi\epsilon\alpha\lambda\alpha\upsilon\upsilon\varsigma$, een Schildpad genaamt.

Dit was de uitvinding van Mercurius, die het Apollo verceerde, waar voor hy den Slangestaf in de plaats kreeg. Aratus zegt dat Mercurius dezen naam van *Schildpad* veranderde, en beval dat het de *Lier* zou genoemt worden. Het was zodanig aan den Godsdienst, en boven al aan de voorzegging toegewyd, dat Nonnius in zyn *Dionysiaca* verfiert heeft, dat de hemelsche Lier van zelfs en zonder van eenige hand aangeroot te worden, de zege van Jupiter op de Reuzen voorzeide.

Eindelyk hun Dans zo wel als hun Muziek was gemengt met uitroepingen van *Je, Hies, Eva, Saba, Atte, Evoe, Evobe*, en al het ander geschreeuw, dat onder den algemenen naam van 't *Evoe* der Bacchanten bekend is, waar van men getuigenissen by alle Schryvers vind.

My dunkt dat ik onze Wilden reeds zo wel afgeschildert heb in het geen ik van de Oeferhanden en de plechtigheden der Ouden kom te beschryven, dat ik niet zou geloven daar meer te hoeven by doen, zo ik tegen menschen sprak, dien zy een weinig bekend waren.

De drift die men 't meest onder de Wilden ziet uitblinken is de oorlog. De grote Geest, de Hemel, de Zon, die hun algemene Godheid zyn, zyn voor hen ook de Oorlogsgod; hem roepenze in al hun krygstochten aan, en zy bevelen hem den gantschen uitflag van hun ondernemingen.

De *Areskoui* der Huronnen, en de *Agriskoue* der Irokoizen is zo zeer de Kryggod, dat zy zich byna van geen anderen naam in hun aanroepingen bedienen, wanneer zy de byl hebben opgeheven, en dat zy hem voornamentlyk in deze gelegenheid onder dezen naam aanroepen. Ik heb reeds gezegt dat ik geloofde dat het de Mars van Thracien was, by den Grieken onder den naam van *Ares* bekend. Daar is maar een zeer kleine verandering in het woord *Areskoui* te maken, om het tot dat van *Ares* te brengen, het *oui* op 't einde byna door de Huronnen niet uitgesproken wordende, zo dat 'er niet meer als *Aresk* overblyft, waar van zy den laatsten letter

Moeticlykheid die men in die te beschryven ontmoet.

Apoll. Rb. l. 7. v. 1158.

Aratus Phoen. v. 268. De Lier aan den Godsdienst en voor naamlyk aan de voorzegging toegewyd. Nonn. Dionys. l. v. 256.

De Oorlog is de grootste heerstochter der Wilden.

Bewys dat de Areskoui der Huronnen de Ares of

en bestond t gevecht te het eerste Dans dansten Homerus door een, en te zamen.

dans noemt, was ook tische rey in gebruikelyk en veel hevide Gezangen

U K.

evonden heeft t moejelyk te s de tyden en den

Cybilseren of Cy uit te maken wa n'geest. Zy doen en, waar over z een zy deden met ypelyk voorkomt, heeft willen spraken of dollemans in het hoofd als een ags by de Turken geruimen tyd rond van Orfeus doen der Kureten door rotantes leeft men geen op de wyze s in 't rond afnyertyds sehoor men b, en dit noemde riegelyk, en men rihische Dans was n waren, en daar lendaags door den onke en dollemans tot de waarzeggeybanten gebruikte n ruimer of enger de staten van men Goden behoorden. e moeder der Go hun Orgia waren, et als met den staat genden geest beze-

Mars
van
Thra-
cien is.

letter doen snorren. De Grieken, dien dit woord vreemd was, hebben de *k*, die hun te hard zal geluid hebben, weggeworpen. Deze verandering is zo moeijelyk niet geweest als die van het zelfde woord *Ares* en *Mars*, die geschied met een *M* voor aan te zetten om de welluidetheit, en den letter *e* tusschen de *r* en *s* uit te schrappen.

Deze gissing zal zo veel te waarschynelyker voorkomen, om dat het Grieksche woord *Αἰμα*, dat oorlog voeren, hulp in den oorlog verlenen, betekent, van de zelfde wortel als het woord *αιμα* komt, en in de Irokoische spraak met de zelfde betekenis gevonden word; nademaal het woord *Aregouan* zeggen wil, *den oorlog voeren*, en op deze wyze gebogen word, *Garego*, *Sarego*, *Harego* ik voer, gy voert, hy voert oorlog. Het bewys is zo veel te klaarder, om dat 'er in de Irokoische spraak maar 7 of 8 woorden op zyn hoogt gevonden worden, die in de Grieksche taal ook zyn, maar die zo kenlyk zyn in deze laatste, dat men byna kan aanwyzen dat zy die van de barbaarsche talen, met wie zy geen overeenkomst ter wereld heeft, gelyk ik in 't brede in het laatste artykel zeggen zal, ontleent heeft.

Van dezen naam *Areskou* of *Ares*, dien de volkeren van Thracien aan hun Oorlogsgod gaver, hadden de Ouden den naam *Arela* gemaakt, gelyk Thracien in de eerste tyden, volgens de aanmerking van Stefanus, genoemd wierd. 't Is evenwel waarschynelyk dat dit maar de naam van het Asiatisch Thracien was, of zelfs alleen van die onder deze kleine volkeren van klein Asien die zich van den naam van *Ares* bedienden. Strabo maakt gewag van twee Provinciën in Asien, die men zich wel moet wachten van onder een te verwarren, gelyk Kasaubonus in zyn aantekeningen over dezen Schryver zeer wel aangemerkt heeft.

De eene word *Arcia* genaamt, die op den berg Taurus was, en de andere *Arelana*, wiens volkeren tegen Alexander opstonden. Deze laatste was een zeer ruime; maar niet een zeer woeste Provincie, tusschen de Kaspische engtens, Persien, Karaminen en Gedrosien.

't Was zonder twyffel het zelfde volk van Thracien, dat zyn eersten naam behouden had, en dat van de uiterste grenzen van Lycien, daar de berg Taurus begint, langs de beide kanten van deze reeks van bergen getrokken was, en zich vervolgens in verscheide takken verdeelt had, waar van de twee voornaamste deze twee Provinciën, die burenen waren en aan elkander grenzen, uitgemaakt hadden. 't Geen noch dient om myn gissing hier omtrent en over het woord *Ares* te gronden, is dat de namen van een volk van *Arciana*, van de rivieren van *Arcia*, en van de hoofstad dezer provincie Irokoische namen zyn, waar in men geen verandering hoeft te maken, als in de laatste van deze namen, daar men enige letters moet verzetten, 't geen het woord byna niet verandert, gelyk ik het in het Artykel van de taal zal aanwyzen, daar ik deze afleidingen heen zend, zo wel als myn gissingen over *Arioch* Koning van Pontus, dat een van de vier Koningen was dien Abraham overwon, na dat zy zelfs de vyf Koningen der zondige steden, die God door 't Vuur uit den Hemel verdelgde, verwonnen hadden.

Met

Seeph.
de Urib.
Ogdu.

Strabo
lib. 15.
Caspian.
bon.
Comm.
& Casp.
fig. in
lib. 14.
Strab.
p. 206.

N

nd was, heb-
orpen. Deze
n het zelfde
aan te zetten
r en s uit te

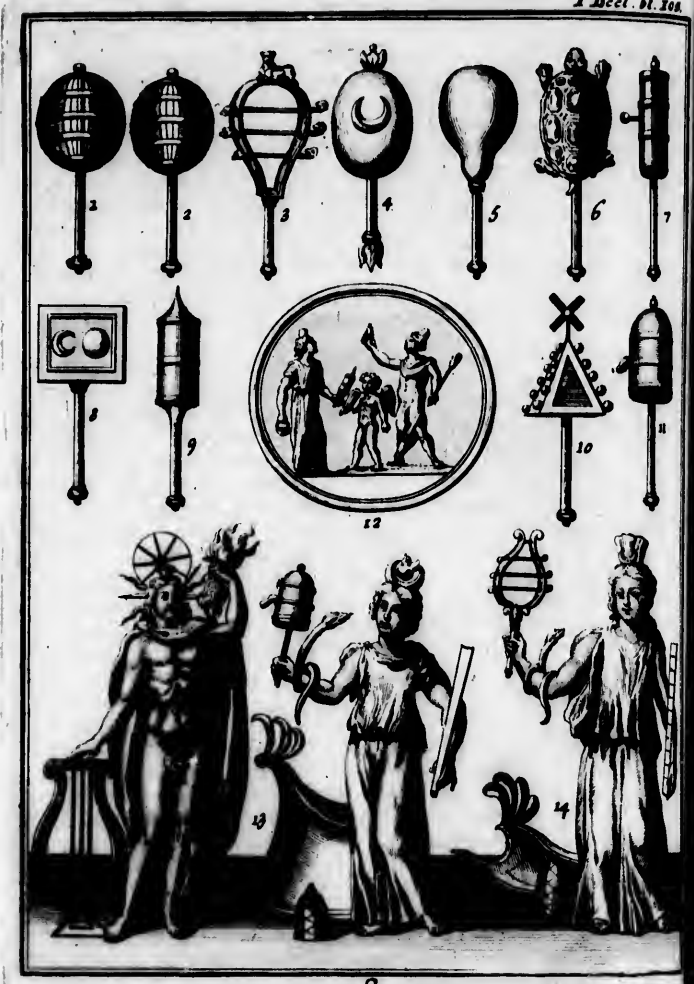
men, om dat
in den oorlog
ord ^{er} komt,
vonden word,
log voeren, en
rege ik voer,
klaarder, om
op zyn hoogt
, maar die zo
zen dat zy die
komt ter we-
kel zeggen zal,

eren van Thra-
den naam A-
volgens de aan-
vel waarschyn-
was, of zelfs
Asien die zich
gewag van twee
chten van onder
ningen over de-

Taurus was, en
onder opstonden.
r woefte Provin-
hinen en Gedro-

en, dat zyn eer-
trentzen van Ly-
kanten van deze
ens in verscheide
deze twe Pro-
uitgemaakt had-
rent en over het
volk van Arcia-
dezer provincie
ring hoeft te ma-
nige letters moet
gelyk ik het in
deze afleidingen
Koning van Pon-
raham overwon,
h, die God door't
n.
Met

8.

M
 van
 Wild
 nen,
 in de
 Hu
 ving
 heet
 nig a
 en be
 zanne
 yvand
 gelukl
 gebede
 hoofd
 Het
 den de
 ving in
 brede
 de ove
 jultchi
 ik za
 speeltui
 Zy z
 heeft b
 panum
 men di
 Zy heb
 verfchil
 De
 Biska
 breed
 zy de
 De d
 daar
 maar
 In d
 deze oor
 bus wa
 ge geda
 Kalepinu
 quadrilate
 malfica
 of langwe
 ste geda
 Tarbot,
 latynfche
 reten doo
 gedaante
 deed danf
 hum vran

Met den zelfden krygsgod en den zelfden aart van de volkeren van Thracien, behouden onze Irokozien en in 't algemeen alle de Wilden noch het zelfde kenteken in hun offeranden, in hun feſtynen, in hun danſen, in hun muziek, en hun toejuighingen, en in de ſpeeltuigen waar mee zy hun muziek maken.

Hun wyze van offeren verſchilt niets ter wereld van de beſchryving dier offerande, die ons Apollonius van Rhodus nagelaten heeft. Het zyn de dyen van een Rhebok, van een Beer, of eenig ander wild dier, die zy in 't vuur werpen, met vet dekken en bedruipen, biddende de Zon dat hy deze offerande in dank anneme, hun paden verlichte, hen geleide, en de zege over hun vyanden vergunne; het koren op het veld doe groejen, hun een gelukkige jacht of viſchvangst toezende, verzellende dit ſoort van gebeden met figuren en ontleende ſpreekwyzen, waar van hun hooſche ſtyl vol is, en die gants na de oudheid ruiken.

Het Gaſtmaal, de Zang en Dans behoren ook tot alle plechtigheden der Wilden: maar nademaal ik daar van een wydropiſche beſchryving in het Hoofdtuk van hun Regering moet maken, daar ik in 't brede van hun vergaderingen zal ſpreken, ſel ik tot die plaats uit de overeenkomt daar van met de feſtynen, danſen, zang, en toejuighingen der Ouden, met den vinger aan te wyzen.

Ik zal my hier alleen vergenoegen deze overeenkomt met hun ſpeeltuigen aan te wyzen.

Zy zyn volkomen even eens als die ons Apollonius van Rhodus heeft beſchreven. Zy hebben een ſoort van Trommel, die de *Tympanum* der Prieſters van de Godin Frygien beantwoord, en die men dikwils in de oude Gedenkſtukken in handen van Cybele ziet. Zy hebben ook een rondachtig ſpeeltuig, dat niet van de *Rbombus* verſchilt *

De Trommel, zegt Pater le Jeune, is van de grootte van een Biskajers bom, beſtaande uit een ring die drie of vier vingeren breed is, en uit twee ſtyſgeſpanne vellen, van weerkanten een: zy doen 'er kleine ſteentjes binnen in, om meer geluid te maken. De diameter van de grootſte Trommel is van twee palmen of daar ontrent. Zy ſlaan 'er niet op gelyk men in Europa doet, maar zy drajen en ſchudden die om de ſteentjes, die 'er in zyn, te

* In de Geometrie zyn Rhombus en Rhombois vierkante figuren. Om deze oorzaak miſſchien hebben zommige Geleerden zich ingebeelt dat de Rhombus waar van de Ouden zich in den Godsdiensſt bedienden, ook van een vierzydige gedaante waren, wiens zyden gelyk zyn; volgens deze beſchryving die 'er Kalepinus van geeft: *Rhombus Græca vox eſt ſignificans figuram tetrapleuram, id eſt quadrilateram, cujus latera omnia ſunt æqualia, anguli vero obliqui. Ut ſapienter eo malefica mulieres ad deducendam Lunam.* 't Is waar dat 'er van een vierkantige of langwerpige figuur waren, en ik vertoon 'er een in prent, naar de gewoonlykſte gedaante van de Rhombus was rond. Inderdaad men noemt Rhombus den Tabot, wiens gedaante rond is, en een tol, wiens figuur ook rond is. De latynſche overzetter van Orfeus heeft het woord *ῥομβοῦται* in den lofzang der Kuren door dat van *ῥομβοῦται* vertaalt, zinspelende mooglyk al zo veel op de gedaante van de Rhombus als op de razende drijf die de Korybanten in 't rond deed danſen. Ik zou evenwel geloven dat het woord *ῥομβοῦται* beter door *Rhombum verantes, agitates* zou overgezet kunnen worden.

I Deel. bl. 105.

750A
1901

nev ſiCI
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920

1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930

In de
Speel-
tuigen.

Be-
ſchry-
ving
van de
Trom-
mel der
Wilden.
*Relation
de Canon
de pour
l'au
1634
ch. 4.
p. 66.*

„ te doen rammeleu, zy slaan 'er mee op de aarde, dan met de „ kante dan met het plat.

Andere
soort.

Zomtyds is hun Trommel als een soort van een ketelstrom, van een vel gemaakt dat styf op een pot of ketel gespannen is; zomtyds vergenoogen zy zich op een drooge kassoorshuid te slaan, welke den geelen, die 'er op gespeelt heeft, tot vergelding strekt.

Die van
de Bra-
zilia-
nen.
Jean de
Lery,
Hist. du
Brasil
cb. 16.

De Brazilianen maken hult trommen van een zekere vrucht die zy *Maraka* noemen, die van de grootte van een Vogelluis ey is. Zy doorboren de schors van deze vrucht wanneer die droog is, en dezelve geledigt hebbende vullen zy die met kleine steentjes, of wel met zaadjes van hun Indiaans koren. Zy stoppen de gaten weer toe, een stok van anderhalf voet om het valt te houden en te schudden daar in stekende, eindelyk vertieren zyze met eenige schone veelverwijde veren.

Thevenot,
Cusnoogr.
Univ.
Tom. 2.
p. 929.
Hieron.
Staad.
Hist.
Brasil.
cap. 23.
Jean de
Lery,
cbap. 15.

Thevenot, Hieronymus Staat en de Heer van Lery, die ons de eerste beschryvingen van de Zeden der Brazilianen gegeven hebben, schynen overtuigt dat deze volkeren, deze *Maraka* of *Tamaraka* als een soort van Godheid aanzien, dat zyze een godsdienstige eer bewyzen: dat zy 'er zich in alle gelegenheden van bedienen, waar in de godsdienst eenig deel heeft; dat ieder een de zyne ontziet, waar aan hy volstandig offeranden offert; en vooral dat haar gebruik zodanig aan de voorzegging toegewyd is, dat deze Wilden schynen te geloven, dat deze *Marakas* de zetel of verblyfplaats van den geest zyn, die hen inblaast, en die hun daar uit op een klare en duidelyke wyze toespreekt, en zyn wil openbaart. De Ouden hadden op de zelve wyze een godsdienstige eerbied voor de Ratel van Isis, voor de Lier van Apollo, en voor de Bom van de Godin van Frygiën, waar door deze Godheden waarlyk verheerd wierden. De Ratel, de Bom, de Lier waren ook in 't byzonder aan de voorzegging toegeheiligt, gelyk ik hier boven byzonderlyker van de Lier aangemerkt heb. Eindelyk om een groter overeenkomst van deze *Marakas* met de Ratel van Isis aan te wyzen, moet men weten dat 'er by na geen is, daar zy niet de gedaante van een halve Maan opschilderden, 't geen het bekendste Zinnebeeld van deze Godin was.

Gelyk
de Ouden
een
Gods-
dienstige
Eerbied
voor de
Ratel
van Isis,
voor de
Lier
van A-
pollo,
en voor
de Bom
van de
Godin
van
Frygiën
hadden.

Het geluid dat dit Speeltuig geeft, zegt de Heer de Lery, is byna gelyk dat van een blaas met erweten. Hy zou een beter en nader gelykenis hebben kunnen vinden met zekere Speeluygen, die men noch in Europa maakt, om de kinderen te vermaken. Ik vertoon een Siltrum of Ratel in prent, die ik op een oud gedenkteken gevonden heb; die daar na aankomt, behalven dat zy een vierkante gedaante heeft. Ik heb een andere Ratel, die noch nader komt in handen van de Godin *Clatra* gezien, dat een Isis is, gelyk de slang, die zy om den rechter arm heeft, en de maat van de overvloeijing van den Nyl in haar linker hand uitwyzen. Deze Ratel komt my om die overeenkomst zeer zonderling en aanmerkenswaardig voor. Deze figuur word in de Oudheden van Spon gevonden, en is uit een Toskaansch gedenkteken gehaalt, op een kopere plaat gesneden, na zyn zeggen te Rome *apud Phalerios* berustende.

De Go-
din Cla-
tra.

Spon in
Mysell.
Erdit.
Asia.
Sed. 3.
p. 87.

E N

le, dan met de

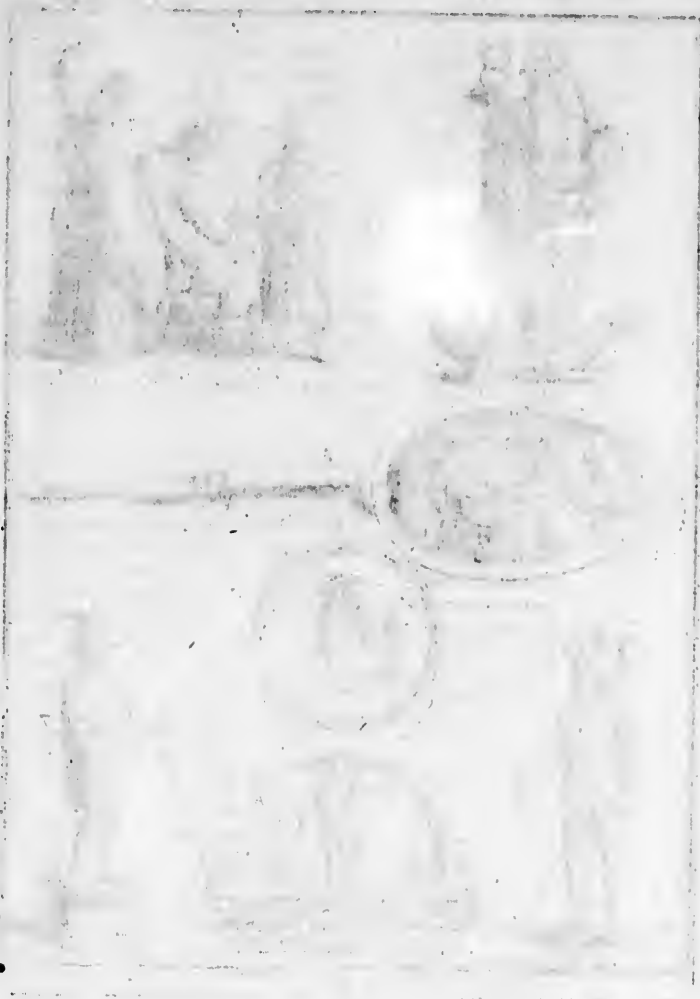
ketelstrom, van
men is: zomtyds
te slaan, welke
g trekt.

ere vrucht die
Vogelluis ey is,
die droog is,
eine steentjes, of
in de gaten weer
e houden en te
yze met eenige

eri, die ons de
en gegeven heb-
Maraka of Tama
een godsdienst-
heden van bedie-
eder een de zyne
t; en vooral dat
yde is, dat dese
e zetel of verblyf-
hun daar uit op
vil openbaart. De
ige eerbied voor
oor de Bom van
den waarlyk ver-
ren ook in 't by-
k hier boven by-
lyk om een gro-
el van Isis aan te
laar zy niet de ge-
het bekendste Zur-

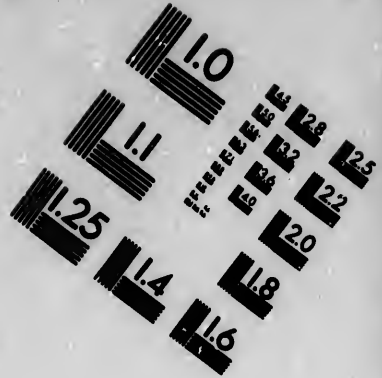
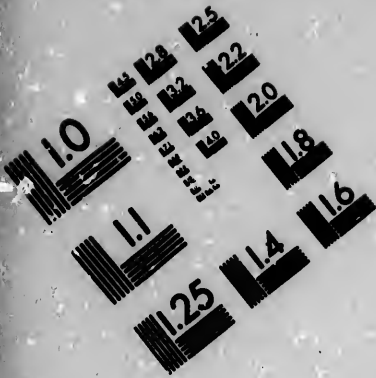
Heer de Lery, is
ou een beter en na-
e Speeltuigen, die
te vermaken. Ik
een oud gedenk-
alven dat zy een
el, die noch nader
ac een Isis is, ge-
en de maat van de
wyzen. Deze Rattel
g en aanmerkens-
eden van Spon ge-
a gehaalt, op een
apud Phalerios be-

Dom

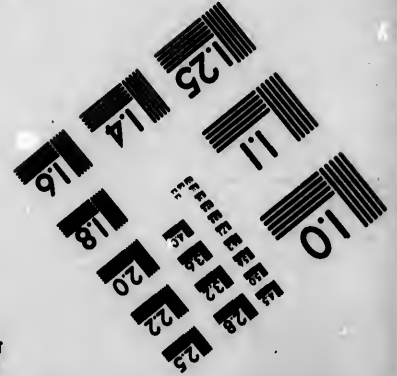
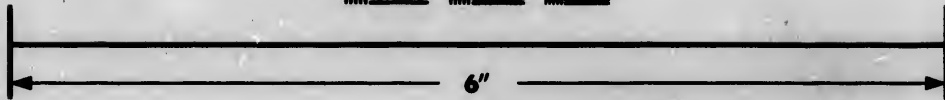
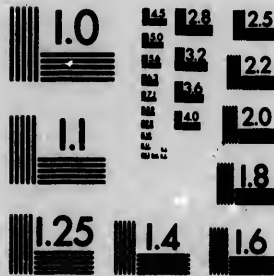

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
2.0
2.2
2.5
2.8
3.2
3.6
4.0

10
01
11
11

en
Ge
le
ge
op
H
he
oo
Ge
kry
tel
en
ver
kin
Rhe
tel
fauc
teke
van
Vat
doe
flan
H
Go
Rat
opz
die
zelf
plaa
was
een
verf
de a
de u
een
V
der
een
haar
de v
houc
aariw
na z
hoof
de g
Maar
taren
in ha

Don Bernard de Montfaucon heeft een afbeeldzel van de Godin *Clatra* gegeven; een weinig van die van den Heer Spon verschillende, en voornamentlyk heeft hy haar Ratel veranderd. Hy geeft geen reden van deze verandering, als dat hy die beweert na een beter tekening te hebben doen in plaat snyden. Hy meent ook, dat deze Godin *Clatra* een Diana is, en geen Isis; gelyk de Heer Spon van gevoelen geweest was.

Om tusschen deze twee Schryvers het vonnis te vullen zou men het oorspronkelyk moeten voor ogen hebben, maar wat moekt ik ook aangewent heb om het te Rome te laten zoeken men heeft dit Gedenktuk niet kunnen ontdekken, noch 'er eenige kennis van krygen. Ik ben evenwel overtuigt dat de ware figuur van de Ratel van *Clatra* die gene is, die ons de Heer Spon verbeeld heeft, en dat deze Ratel de Rhombus der Ouden is. 't Geen myn gissing versterkt is dat de Heer Spon daar by voegt dat men noch deze kinder speeltuigen, waar van ik gesproken heb die een soort van Rhombus waren, in 't Hollandsch *Klaters* (de Schryver meent *Ratels* gelooff ik) noemt, na den naam van de Godin. Vader Montfaucon heeft te elders een andere figuur van verbeeld; zonder te tekenen. Deze Rhombus is de eerste figuur van de 138ste plaat van het Deel, staande tegen de 324e bladzyde over 't is, zegt Vader Montfaucon, een rood ding als een kloot; daar een stok doorsteekt, dat de God Anubis in de rechte hand houd; om een slangestaf in de linker.

Het kan gemaklyk gebeurt zyn dat die gene die de figuur van de Godin *Clatra* afgetekent hebben, zich vergist hebben omtrent de Ratel die Vader Montfaucon gegeven heeft, gelyk men zich toepicht van die van Anubis vergist heeft. Want in dezelfde plaat die ik zo even aangehaalt heb ziet men een Anubis figuur in dezelfde gestalte als die van de eerste figuur, maar wiens sistrum in plaats van een gewelsden kloot te verbeelden; gelyk de Rhombus was, maar een gemeent sistrum is, dat is te zeggen een soort van een kring, met dwars-spaken, waar van men op andere plaatsen verscheide voorbeelden ziet. Want het is genoeg om de een voor de ander te nemen, zich te vrede te houden met de voornamste; de uiterse linien af te tekenen, zonder die gene te verbeelden; die een bewys kunnen strekken van de bolheid.

Voor het overige weet ik niet waar het van daan komt dat Vader Montfaucon den Heer Spon betwift, dat zyne Godin *Clatra* een Isis is. Het is zeker, dat alle de afbeeldelen van deze figuur haar pallen; de Ratel; de slang; de *Lote*-bloem; de pyruappels; de voorlaven van een schip; en de stok dien zy in de linker hand houd, dien de Heer Spon zeer wel vermoedt een staafstok van heer aanwaffen des Nyfiroos te zyn. Het enigste Zinnebeeld dat Diana zou kunnen aanwyzen, is de halve maan die *Klatra* op het hoofd heeft, en om dat zy naast de Zon geplaatst is; maar volgens de getuigenis van Diodorus van Sicilien; zere men Isis een halve Maan of hoorns op 't hoofd; om dat deze Godheid by de Egyptenaren de Maan verbeelde; die zich dikwils onder deze gedaante in haar verscheide verschynzelen vertoont. Dus Blykt den Maan dat

Aniq
exply
1. 33. 11
p. 103. 11
1. 33. 11
p. 103. 11
De Ra
tel is de
Rom-
bus der
Ouden
De
Heer
Spon
tel-
gen Va-
der
Mont-
faucon
verde-
digt dat
zyn Clat-
ra Isis
is.
Diod.
Sk. Hist
lib. 1.
p. 7.

107.

7

dat de figuur, die ons de Heer Spon geeft, Oris of de Zon van de ééne kant, en van de andere Iis of de Maan verbaakt. Het waar dat de Oris en de Iis der Egyptenaren de Apollo en Diana der Grieken zyn; maar de Ratel en de Zinnebeelden hebben meer overeenkomst met de Egyptische Godheden als met die der Grieken, die geitelyk met zo veel raadzelachtige figuren hier verbaakt zyn.

De Oris en Iis der Egyptenaren zyn de Apollo en Diana der Grieken;

Kircher. Obelisc. Pomp. Mem. famos loc. etc. Bosford tom. 4. Ant.

De Irokoizen en andere Wilden maken hun Ratels op tweederhande wyzen.

Dit Speeltuig schijnt het zeldste als de Testudo der Dichters of de Lier van Apollo te zyn.

Vader Kircher niet wetende wat hy van de gewelfde bol, die men Anubis ziet in de hand hebben; maken zou, beelde zich in dat het een Sphera of hemelkroon was; en heeft deze figuur tot een Sphera gemaakt, zo dat men den stok daer door steekt, van het een end tot het ander, in plaats dat hy by Montfaucon en Bosford in de bol verborgen is, maar Kircherus taste ontrent dit stuk lelyk mis.

De Irokoizen en de andere Wilden van Noord-Amerika maken hun Ratel op tweederhande wyzen. De onze noemen ze *Aitouch* en de Algonkynen *Chicbiknot*. De eerste is een rondte of peersgewyze Kalebas; en de andere een droge schildpad; daarmen de ingewanden zuiver uitgenomen heeft, zonder het hoof, de staart de potten en het vel van dit dier; dat de twee schilden aan malkander houdt, te bestadigen; zo dat zy heel sehyne

Zy vullen de holligheid van deze Kalebassen of van deze schildpad met enige greintjes van hun porceleyn en steken 'er een stok in, gelyk de Brasilianen omtrent hun *Maraka* leven; en bedienen 'er zich tot het zelve gebrank van

Het is zeer waarschynlyk dat deze schildpad onzer Wilden dezelfde is als de Testudo der Dichters of de Lier van Apollo. Mercurius was de vinder van de Lier, zo de fabel meldt; hier omtrent zyn vele gevoelen; maar van de meestste word verhaakt dat de wateren des Nyls gezakt zynde; Mercurius op zyne Oevers een droge Schildpad vond, waar van de pezen onder de huid en onder het schild zynde gespannen gebleven, een geluid van zich gaven toen Mercurius die opsam en aanraakte, 't geen hem gelegenheid gaf om 'er een speeltuig van te maken, dat men naderhand de Lier genoemd heeft. 't is licht te begrypen dat de verdroogde ingewanden in het ligchaam van een Schildpad een geluid hebben kunnen van zich geven als de pitjes in een droge vrucht of wel als de greintjes van porceleyn en in de koren in de Schildpad onzer Wilden; maar het komt onbegrypelyk voor dat de pezen van het ligchaam van deze Schildpad onder de twee schilden zedlanig hebben kunnen gespannen blijven, dat Mercurius de gedachten kon inboezelen, om 'er een Viol of ander diergelyk speeltuig van te maken. De hemelsche Lier werd op de hemelkroon onder de gedaante van een helen Schildpad verbeeld.

De hemelsche Lier werd, onder de gedaante van een helen Schildpad verbeeld; wiens hoof, na der Zonsteking gekort was, 't geen de dierve *Apollon* of *Phaon* heeft doen verbeelden. Jozeph Scaligen over het 1. boek van Manilius, p. 172, heeft een zeer wyddoppe aantekening over de gedaante van de Lier der Ouden. Hy beweert dat zy zeer veel verchilde van die gene, die

Ma ten ten Kurius nen: Prieffe der H gevond Dit gents di Ouden met in Maan Apollo niet van my geed Dichter Muziek schraepel met zyn He, B omie W geen ele De N te geven de Trite kritus be gonauten horens; beeld zien van slaten: Ongelyk de men o de hand he gelyk zy in eere van M met een ve schilt, in een helen vleugels of slaat, is; ontrent de Lier van den onze W ppd zeven; maker van men het lie en daar ble dit is de Lier stukken in 511

Men ziet noch op enige oude gedenkstukken en op enige Munten ter zyde van het hoofd der Muzen en aan de voeten van Merkurius de gedaante van een hele Schildpad, om de Lier te betekenen. Ik voeg hier de afbeelding van een Wilden Huron by, een Priester of Waarzegger van zyn ambacht, die vóór de grote reys der Huronnen van Broeder Sagard, een Bedelmonnik, in Brent gevonden word, en die niet qualyk na een Merkurius gelykt.

Dit zou tot bevestiging kunnen dienen van 't gezegde, aan die gene die weren dat de Merkurius, de Anubis of de *Hermes* der Ouden niets anders als een waarzegger was; en dat het woord *Hermes* in de Celsische spraak een Waarzegger betekent.

Maar zo deze Schildpad der Wilden het zelfde is als de Lier van Apollo, verschilden de Lier, de Susters en de Rhomben der ouden niet van den anderen ontrent het geluid en de uitwerking. Het zy my geoorlooft te zeggen dat zo het de Lier van Apol was, de Dichters veel onnutten tyd verstreken hebben om zo op derzelver Muzen te stoffen, die ver voor die van den minsten dorp-vioolschryper moest wyken. Niet minder ongelyk hebben zy van hem met zyn Muzen aan te roepen, indien hun gezangen en geroep van *He, Eube* en ook niets anders waren als de *He, He, Eube* die omme Wilden diep uit de keel halen, want in waarheid, ik weet geen eendiger Muziek in de wereld.

De Nariben bedienen zich noch van zee-horens om het teken te geven en hun volk te verzamelen, gelyk men ze in handen van de Tritons verbeeld, en gelyk die waar van zich Amykus by Theokritus bedient, om de Beryciërs by een te roepen, toen de Argonauten aan zyn kusten landden; zy bedienen zich ook van bokke horens, gelyk men ze op de Munten in handen der Saters verbeeld ziet, en van hellestjes gelyk die men aan de benen en klederen van Moïsus verfoont; sommige hebben een soort van viool en fluiten. Onder deze fluiten zyn 'er die maar een gat hebben, maar ongelyk van grootte zynde, zegt men, dat als verscheide Wilden

O 3

die men op eenige Oude gedenkstukken Arion en Herkules Musagetes ziet in de hand hebben. Vervolgens geeft hy een uitlegging van de Lier en haar deelen, gelyk zy in Homerus, of om beter te zeggen by den maker van den Lofzang ter eere van Merkurius gevonden word, die van een ontwelde berg-schildpad en die met een vel overtrokken is een speeltuig maakt, dat weinig van een Viool verschildt, in phats, zegt hy, dat Hyginus, van de hemellicke Lier sprekende, een hele Zee-Schildpad met haar schilden, haar hoofd en poten, anders haar vleugels of vinnen beschryft. Wat 'er van deze verscheide gevoelens te denken staat, is, dat het licht is by het reeds gevondene iets by te doen, gelyk men ontrent de Lier zal gepleegt hebben, zo dat zy verandert zal zyn geweest. De Lier van het eerste maakzel is die dewelke Hyginus beschryft, en dan zich heden onze Wilden van bedlenus. Men vondt by het lichaam van deze Schildpad zeven snoeren, en men maakte 'er een Viool van: dabis die dewelke ons de maker van den Lofzang, ter eere van Merkurius afschildert. Eindelyk wipt men het lichaam van deze Schildpad, als van een oort zynde, van een kalf, en dat hier niets als de snaren over, in een soort van een lust gespannen, en dit is de Lier van de laatste tyden der Ooutheid, die men op de oude gedenkstukken in handen van Apollo, Arion en Herkules Musagetes ziet.

Fet. 100,
Antiq.
der Oude
tes. p.
39.

Kinka
horens
gelyk
die det
Tritons;
by de
Karibi-
ben in
gebruik.
Thearis.
Leyl. 22.
V. 67.

Gelyk
noch
ver-
scheiden
andere
Speel-
tuigen.

Antiq.
der Oude
tes. p.
39.

de Zee van
boek. 10
en. Dinn
hebben mee
der Grot
niet verlek
de bol, die
eldde zich in
ignur tot een
ekt, van het
en Bolland
de dit stuk
merika maken
te *Almon*
of peetsge
armen de in
de staart de
malkander
deze schild-
'er een stuk
en bedienen
Wilden deze
pollo. Merku-
hier ontrec
ukt dat de wa-
vers een droe
en onder het
ch gaven toe
leghenheid af
rhand de Lier
ogde ingewar-
hebben kunnen
als de greinjes
ad ontzer Wil-
en van het lie
n zodanig heb-
do gedachten
gelyke speeltuig
emclikloren on-
noch
no
de Zee-Schildpad
en dewelke
en over het s. boek
over de gedaante
ilde van die gene,
de

zamen speelen, zy verscheide tonen van een redelyk beryallig Muziek uitmaken.

Onder alle deze Speeltuigen zyn die gene daar ik 't eerst van gesproken heb de meest geachtste, en die een wezentlyker verband met den Godsdienst hebben.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

ZO wy nu de dienaars van Bacchus, of de verscheide staten der Volkeren van zyn gevolg beschoouwen, kunnen wy daar ook trekken van overeenkomst, die zeer gelyken zullen in vinden. Ik geloof dan dat de Zanggodinnen, die de Dichters als kuische Maagden verbeeldten, zyn 't geen de Gezellen van Diana, en de Romeinsche en Amerikaansche Vestalen waren: de Bacchanten, de Menaden waren de gemene Vrouwen, die ook haar party hielden in de Orgia, gelyk het gepeupel: Wy hebben reeds de Korybanten in die gene gevonden, die hun werk maken om de rechten van hun konne te verzaken. Orfeus, Eumolpus, Thamyus en de andere Waarzeggers kónten zeer wel met onze Jonglers over een, waar van wy haast meerder onderrichting zullen geven. De Silenen tot een hogen ouderdom gekomen, en die men de Voedster-Vaders van Bacchus noemt, verbeeldten onze Gryzaarts, en vooral die gene die de zorg op zich hadden om de jeugt in de Inwyngen der verborgentheden te onderreechten. De Saters en de Kureten, dien de zorg aanvertrouwd was om den Pyrrhischen dans te maken, en die zo ouden als jongen zo wys niet waren, waren 't geen onze Krygslieden zyn.

Daar zyn noch Volkeren in Amerika die hun hair op het voorhoofd kaal scheren, en van achteren van 't ene oor tot het ander in de ronte snyden, gelyk de Kureten en de Korybanten, Eindelyk het overige van Bacchus toetakingel komt ook met hen over een, men ziet 'er een natuurlyk afbeeldzel van in deze nieuwe Wereld. Maar dit zal men noch beter in het vervolg van dit werk gewaar worden. Na uitgelegt te hebben wat 'er in den openbaren Dienst omgong, laat ons tot de verborgentheden overgaan, die zondt tegenpraak het moeijelykft te ontwinden zyn.

De Verborgentheden waren het meest in den Godsdienst der Ouden gesant, en te gelyk ook het verholenste, geïyk deszelfs naam zels medebrengt. Men ontdekteze niet als aan die gene, die zich daartoe lieten inwyden, en die alle proeven uitstonden; wanneer men zulks deed, eischte men van hen een onverbreekbare stilzwygentheid, en men bondze aan zulke vreeslyke eden, dat de godlozen zels niet stout genoeg waren om die te schenden, en zo 'er iemand reukeloos genoeg was om zulks te doen, van dat uur af had hy de wraak van Goden en menschen te vrezien; hy wierd straks een voorwerp van de algemene afkeer, zo dat men niet met hem had durven omgaan, veel minder hem op reis verzellen of met hem onder een dak leven, uit vreeze van in de wraak, die 'er de Goden van moesten nemen, dies ingewikkelt te worden.

Van de bedien-
den van
Bac-
chus.

Van de
Verbor-
genthe-
den.

Schrik-
kelyke
eden die
men de
Ingewy-
den
doen
liet.

De be-
grepet
de Moe-
den, va-
leufins,
zen, van
Rhodus,
Maar ge-
de vertel-
van gods-
openbare
zelfde V-
alle in 't
de Verbo-
gezegt he-
" zyn de-
" maal ge-
" in den
" toelen van
De Inw-
van gods-
schen vol-
Dit is
wanneer
der mensc-
van de ni-
denkbeeld
de Verbo-
zy in tege-
zich begot-
heden niet
zaakte om
Heidendon-
dienden,
tonende,
vernoegt h-
der daad
Als men
ten dat m-
ven van d-
wysheid b-
oordelen v-
ken geen
geeft ons h-
's aanva-

* Cicero d-
tatem & mit-
gnovimus.
cum spe mel-

De

De bevoemde van deze verborgentheden onder de Ouden waren begrepen in de Origi van Iſis en Osiris in Egypte, van Bacchus en de Moeder der Goden in Thracien, van Aëys en Cybele in Frygien, van Venus en Adonis in Cyprus en Fenicien, van Ceres te Eleufina, van Diana in Scythien, van den God Mithra by de Perzen, van de Kabiren by de Samoſtraciërs, van de Telchinien te Rhodus, van Jupiter in Kreta, en van Minerva te Athenen, enz. Maar gelyk ik reeds gezegt heb, dat het oorspronkelyk overal by de verſchelde Natien de zelfde Godheid was, en de zelfde grond van godsdiens, gelyk ik aangetoont heb in 't geen ik van den openbaren Dienſt gezegt heb, waren het ook ten naasten by de zelfde Verborgentheden en de zelfde Inwyingen; zo dat ik van alle in 't algemeen kan zeggen, 't geen Diodorus van Siellien van de Verborgentheden van Iſis en Osiris, van Bacchus en van Ceres gezegt heeft. De Inwyingen of de Verborgentheden van Osiris zyn dezelfde als die van Bacchus, en die van Iſis zyn te eene maal gelyk aan die van Ceres, zo dat 'er geen onderscheid als in den naam is. Ik zal niet herhalen 't geen ik reeds van 't gevoelen van Serabo, die ze alle te zamen verwart, gezegt heb.

De Inwyingen tot de Verborgentheden waren een Oeffenschool van godsdiens en deugd, door de Ouden ingestelt, om de menschen volgens de gronden van reden en wysheid te doen leven.

Dit is inderdaad het denkbeeld dat 'er ons Cicero van geeft, wanneer hy zegt dat door de Verborgentheden de wilde zeden der menschen verzacht en gepolyst worden, zo als het tot welkzyn van de menschelyke zamenwoning betaamt. * Onder het zelfde denkbeeld van een School, verbeelden de Hellige Vaders zelfs ook de Verborgentheden van den Christelyken Godsdiens, wanneer zy in tegenwoordigheid van de eerste Leerlingen sprekende, die zich begonnen te laten onderrechten, en dien zy de Verborgentheden niet wilden ontdekken, die de voorzichtigheid hen noodzaakte om noch verholten te houden, om ze niet voor 't ongewyde Heidendom bloot te stellen, zich niet als van bedekte woorden bediende, dien genen die reeds onderwezen waren maar even aantoonende, 't geen zy voor de andere wilden verzwigen, en zich vernoegt houdende met te zeggen, de *Ingewyde verstaan ons*. In der daad voor deze alleen hielt men niets verborgen.

Als men zich deed inwyden, moest men, zo 't schynt, vergeten dat men tot noch toe geleefd had, als of inder daad al het leven van den mensch, dat niet door den Godsdiens en door de wysheid bestiert word, of dat al te zeer van de zinnen en de vooroordelen van de kindsheid had afgehangen, om eigentlyk te spreken geen leven was, en daar den naam niet van verdiende. Dit geeft ons het woord *Initiatio* zelfs te kennen, 't geen *het begin*, en *aanvang van 's leven* betekent, gelyk Cicero op de genoemde plaats

* Cicero de legib. 2. Mysteriis ex agresti immanique vita exculsi ad humanitatem & mitigati sumus. Initia, ut appellatur, ita revera principia vite cognovimus. Neque solum contra hostias vivendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore morandi.

Opstelling der beroemde Verborgentheden.

Dit. sw. 1. 2. p. 60.

De Inwyingen waren een Oeffenschool van Godsdiens en Deugd. Cicero lib. 2. de legib.

oyallig Mu-
st van ge-
ter verband
heide staten
en wy daar
in vinden
als kuische
djana, en de
chanten, de
ary hielden
de Koryban-
rechten van
en de andere
een, waar
e Silenen tot
adſter-Vaders
in vooral die
de Inwyingen
de Kureten,
ns te maken,
't geen onza
op het voor-
t het ander in
ten, Eindelyk
nen over een,
uws Wereld.
werk gewaar
nbaren Dienſt
, die zonder
odsdiens der
reijk deszelfs
die gene, die
onden; wan-
breekbare ſuk-
eden, dat de
schenden, en
oen; van dat
e vrezzen; hy
zo dat men
op reis ver-
in de wraak,
kkelt te wor-
De

plaats het uitlegt. Men moest van voren af aan weer beginnen, en rekenen al het voorledens, dat niet door het leven van 't verstand beziel was geweest, voor niets.

De Inwyingen tot de verborgentheden dan een school zynde, moesten zy al het wezentlyke en den gantichen aart van den Goddienst behelzen, waar van de gene, die niet ingewyd waren, maar den schors en het buitende zagen, dat is te zeggen, dat zy een uitlegging van hun gantiche zinnebeeldige Godgeleertheid, en van de gantiche Heideniche Fabelkunde behelzen: een uitlegging van al de gronden der Zedeleer, die het leven der menschen moest bestieren, en van het einde, dat hun als de beweegreden voorgestelt werd, en als de grenspaal van deze moeylyke leer, en de slantvastige oefening van alle de plichten, daar hen deze Zedeleer aan onderdanig maakte.

VYFTIENDE HOOFSTUK

Wat men in de Verborgentheden in sich moet nemen.

Van de Zinnebeelden der Verborgentheden.

Ontrent deze saken doen 'er zich drie of vier zaken in de Inwyingen tot de Verborgentheden van Bacchus en de moeder der Goden voor ons onderzoeken op. De eerste zyn de Zinnebeelden, om welke wel te verstaan ons ten hoogsten aangelegen is, om dat zy 't gantiche begrip der Verborgentheden inhouden. De tweede zyn de proeven der Inwyingen, die ons tot een breder kennis van hun Zedeleer leiden; en de derde eindelyk zyn de Verborgentheden van de Goddelyke werking, die als een dubbel voorwerp of een dubbel einde waren, waar van het een de omgang der Geesten in dit leven ontrent de geheimen van de Waarzeggerij raakte, en het ander zyn gedachten tot op den staat der ziel na de dood liet gaan.

De Zinnebeeldige Godgeleertheid had als twee delen, het een Natuurkundig, het ander Historisch. Het eerste raakte de Godheid in haar wezen, in haar eigenschappen en in haar uitwerkingen, waar door haar Almacht zich aan den mensch openbaart. Het tweede behelsde als in een lichaam van Historie of Verdichtzaelen zekere voorvallen, zekere gewichtige daden, daar de Godsdienst deel in had, en die de verschyning der Goden aan de menschen raakte, of de geschiedenis van menschen die in godvrucht jegens de Goden, onder wier getal zy hadden verdient geslekt te worden, het meest uitgemunt hadden.

Gelyk 'er onder de Ouden zelfs Geleerden, gelyk Makrobius, gevonden zyn, die de Godgeleertheid ten opzicht van dit Natuurkundig deel beschouwende; al de Zinnebeelden en al de Godheden van het Heidendom op de Zon en op dit opperste Wezen hebben te huis gebracht, waar van de Zon maar een Zinnebeeld is, worden 'er ook Geleerden onder de hedendaagche Schryvers gevonden, die de gantiche historische Godgeleertheid en al de Godheden van de fabel op Mozes hebben te huis gebracht.

De geleerde Heer Huet legt zich toe om in zyn Evangelische Overtuiging in 't brede te bewyzen, dat Moza in de perzoon van alle de Goden, en Sefora zyn vrouw in die van alle de Godinnen

N

eer beginsse ;
en van 't ver-
school zynde,
van den God-
ewyd waren
zeggen, dat ar-
gekertheid, en
een uitlegging
menschen moel-
reden voorge-
ke leer, en de
deze Zedelect

TUK.

zaken in de In-
us en de moeder
n de Zinnebeel-
a sangelegen is,
inhouden. De
een breder ker-
k zijn de Ver-
een dubbel voer-
de omgang der
de Waarzeggerij
at der ziel na de

delen, het en
raakte de God-
haar uicwerkin-
n openbaart. Het
of Verdichtzelen
r de Godsdienst
an de menschen
godvrucht jegens
t gesselt te wor-

ck Makrobius, ge-
van dit Natuur-
en al de Godhe-
erste Wezen heb-
n Zinnebeeld is,
he Schryvers ge-
lid en al de God-
acht.

zyn Evangelische
n de perzoon van
alle de Godinnen
af.

I Deel. N. 218

afge
Arab
noen
looft
ste K
pert
Hey
niet v
heid
zelfs
en eer
wiens
ren,
we be
sterke
men o
algeme
van hu
wie zy
zen, en
zag; is
woede
die zy
volkeren
hunner
eeren.

Zo h
zou ik in
verfchei
worden
zouden
de Bacc
alle in e
gevonde
waarop
doorgro
Noach,
Wetgev
minder i
stelt zyn
en dat z
zy hem
hen alge
Het ee
ze eerste
eerste W
ten voor
zeg ik, o
gebeelt v
men, ma

afgeschreef was. Vossius beweert van zyn kant ook, dat Mozes de Arabische of Indiaanſche Bacchus was, dien hy *Ofris* of *Liber* noemt. Hy onderscheyd hem van twee andere, waar van hy gelooft dat de eerste Mizraim was, en de tweede een van de beroemdste Kapiteinen der Egyptenaren. Om naderhand het geen hy oppert te bewyzen, vergelykt hy de historie van Mozes met die der Heydenen van hun God Bacchus. Beyde deze Geleerden missen niet veel redenen van overeenkomst hy te brengen, die om de waarheid te zeggen, altyd niet overtuigend, en waar van sommige zelfs al te generaal, maar zamen genomen zeer aannemelyk zyn, en een soort van overtuigend bewys uitmaken. De Heer Bochart, wiens geleertheit niet min eerwaardig is als die van de twee anderen, voegt by de redenen van Vossius nieuwe gelykheden en nieuwe bewyzen van overeenkomst, die zyn gevoelen schynen te versterken. Evenwel is hy niet van zyne gedachten. In der daad zomen overweegt dat de Israëlliten, wier geleider Mozes was, in 't algemeen vyanden van al 't Heidendom waren, dat zy na de dood van hun Wetgever langen tyd de geessel hunner burenen waren, by wie zy zich niet bekende maakten als door voorbeelden van afgryzen, en door een vyantlykheid die noch oude noch kunne ontzag; is het zo veel te minder waarschynelyk, dat die gene, die hun woede ontquamen, van Mozes een Godheid gemaakt zoude hebben, die zy aangenomen hebben, om dat het toen de gewoonte der volkeren, die tegen elkander oorloogden, was, de Landgoden hunner vyanden met vloeken te beladen, ver dat zy die zouden eeren.

Zo het my geoorlooft was na zulke grote mannen te spreken, zou ik in der waarheid geloven dat men zeggen zou kunnen, dat 'er verscheide kenbare trekken in de historie van Mozes gevonden worden, die 'de Dichters en Historieschryvers in vervolg van tyd zouden hebben kunnen aannemen, en in de fabel van hun verscheide Bacchussen inlassen, wier daden zy, volgens hun gewoonte, alle in een smelten. Maar zo 'er trekken in deze versierde historie gevonden worden, die op Mozes passen, hy is de enigste niet waarop alles slaat, en zonder veel moeite aan te wenden om die te doorgronden, zal men 'er vele zaken in vinden die noch beter op Noach, op Abraham en op Jozef, en op vele andere byzondere Wetgevers zouden passen, die voor hem geleefd hebben. Noach minder is hy het eerste en voornaamste voorwerp; dus veronderstelt zynde dat de Dichters iets uit zyn historie genomen hebben, en dat zy hem in hunne sabels hebben willen afschetzen, zouden zy hem met iemand anders verwart hebben, die ouder was, die hen algemener aandeed en nader als hy raakte.

Het eerste voorwerp van de historische Godgeleertheit zyn onze eerste voorouders, Adam en Eva, die zonder tegenspraak de eerste Wetgevers zyn, die een welgegrond recht hadden om wetten voor te schryven en ze wel te doen nakomen. Zy zyn het, zeg ik, die eerder als Mozes en Sefora in de verborgentheden afgebeeld worden. Ik weet niet of dit gevoelen vreemd zal voorkomen, maar my dunkt dat het wel op de Oudheid en op den

Vossius
de Orig.
et Orig.
Lib. I. I.
cap. 30.

Bochart,
Geog.
Sac. Lib.
I. cap.
18. col.
445.

grond zelfs van de Zinnebeelden en de Inwyingen der Orgia gegrond is.

Versterkende syn gevoelens met St. Klemens van Alexandryen. Clem. Alex. in Prolog.

St. Klemens de Alexandryner in zyn vermaning aan de Heydenen, verzekert ons duidelyk dat de Evasmus der Bacchanten op Eva, als de moeder aller menschen, zag; deze Eva, die door de hellsche slang verleyd wierd, en het verderf van haar gantsche nakomelingschap met zich sleepte. Zie hier zyne woorden. „ Zy vieren, „ zegt hy, Dionysius Moenole in de Orgia van Bacchus, zy vallen tot een soort van heilige razerny, etende raauw vleesch, „ hun hoofd is met slangen omringt, wanneer zy dit vleesch aan „ stukken uitdeelen, en zy doen onder hun gesichtreuw en getier „ den naam van Eva weergalmen, deze Eva, door wie de dwaling „ en zonde in de wereld gekomen is. Het Zinnebeeld zelfs van „ de Bacchische verborgensbeden, is de ingewyde slang: en zomen „ de kracht van de Hebreeuwsehe uitdrukking wil doorgronden, „ het woord *Hava* met een sterke *H* daar voor, betekent het wyffe „ van een slang.

Versterkende trekken van overeenkomst.

Gen. 3. Pf. 20.

Pf. 81. Pf. 6.

Gen. 3. of. 19.

Gen. 4. of. 2.

Gen. 3. of. 17. 28. 19.

St. Klemens van Alexandryen zegt niet waar hy deze Leer van daan gehaalt heeft, maar hy schynt ze als bekend en uit den grond der verborgentheden zelfs gehaalt te veronderstellen. In der daad der Orgia van de moeder der Goden, komen volkomen wel op deze Eva, die de Schriftuur *de moeder der levendigen* noemt, en die men ook in den zin der Schriftuur *de moeder der Goden* noemen kan, dewelke zegt dat wy alle *Goden en Zonen des Allerboogsten* zyn. De Orgia van de Godin Vesta of Cybele, wier Zinnebeeld de aarde was, slaan volmaakt wel op deze Eva, de vrouwe van den avalligen mensch, tot wien voor hem en zyn gantsche nakomelingschap gezegt wierd, *dat hy tot stof en aarde zou weerkeren.*

De Orgia van Ceres, Isis en Osiris, die de menschen den Landbouw geleert hadden, passen volmaakt wel op deze Eva, moedert van Kain, dien de Schriftuur een Landman, *Vir Agricola*, noemt, en vrouwe van dezen zondigen Adam, tot wien gezegt wierd, *dat tot straf zyner zonde, bes aartryk bem niet als struiken en doornen zou voortbrengen, en dat hy genootzaakt zou wezen zyn brood in het zweet zynes aanschyns te winnen.* De Orgia van de moeder der Goden, *Koningin der Schimmen*, van Hekate, Ceres, en Proserpyn, *Godinnen der Hel*, passen volkomen wel op deze Eva, die door haar zonden de dood in de wereld deed komen, die haar macht op al haar nakomelingschap oeffende, de onvermydbare wet van te sterven onderworpen zynde.

De slang in de verborgentheden van Bacchus en de moeder der Goden ingewyd, heeft haar voornaamste overeenkomst niet met de koperslang, noch met de vurige slangen die God in de Woestyne zond om zyn Volk te straffen, gelyk Huet en Vollius zeggen; men moet tot een hoger oorspronk opklimmen, om de betekenis van dit Zinnebeeld te begrypen.

De slang is van alle tyden in het Heydendom eetti Zinnebeeld van den Godsdienst geweest. Daar waren weinig beelden van Godheden, daar zy niet by gevonden wierd.

Men ziet ze op het schild van Pallas, op den stok van Jupiter en

Numer. 21.

De slang was van alle tyden een Zinne-

Esk ten Gode de gen den slang in de trok. er g gema sen y goede alle d in der word scheid Me dienst gebrac geen n geen n noch zel va met d winst in pla heb ev den er beeldi derfch een va van ad gevoe zelfs d zou m slangen diende tot een kunde De c eene ka en die ingevol • 72 cum inie quicquid tur.

Ekulapius, aan den staf van Mercurius enz. Op de meeste munten daar zy alleen gevonden word, is zy het Zinnebeeld van de Godheid. Zy was het in 't byzonder van Isis en Osiris en van alle de Goden of Godinnen, die enige overeenkomst met de Verborgenheden hadden, en om deze reden ziet men 'er altyd twee voor den wagen van Ceres gespannen. In de Inwyngen speelde de slang een voornams rol, men wierp een vergulde gemaakte slang in den boezem der Ingewyden, die men dan van onderen doortrok. De Bacchanten kroonden 'er haar hoofden mee, en maakten 'er gordels van. Men vergenoegde zich niet met slangevelen en gemaakte slangen, daar waren 'er levendige, die betovert en tam gemaakt waren, gelyk die gene die Daniel deed sterven; daar waren 'er, zeg ik, in verscheide Tempels van Vesta, in dien van de goede Godin te Rome, die men *Dea Salus* noemde, * en in byna alle de Tempels daar Godspraken gegeven wierden; men voedeze in deze Tempels op, men handeldeze zonder vrees van gequest te worden, om dat zy den menschen geen quaad deden, gelyk verscheide Schryvers verzekeren.

Men moet niet verwondert zyn dat zinneloze Natien, die den dienst dien zy Gode verschuldigt waren, tot den duivel hadden overgebracht, en een zinnebeeld van de Godheid gemaakt hadden van 't geen maar een zinnebeeld van den duivel was. Want zo de Orgia op Eva en op den eersten Vader Adam slaan, gelyk 'er misschien geen reden van twyffeling meer zal over zyn, na het geen my daar noch van staar te zeggen: was de heilige slang maar een afbeeldzel van de verleydende slang, maar die de duivel, loerende om met de onwetentheid en de verdorventheid der menschen zyn winst te doen, in een voorwerp van eerbied had doen veranderen, in plaats dat het een voorwerp van afgryzen had moeten zyn. Ik heb evenwel luiden, die in de zinnebeeldige wetenschap der Ouden ervaren waren, gezien, die beweerden dat men in de zinnebeeldige Godgeleerdheid der eerste tyden twee slangen moest onderscheyden, zinnebeelden van twe tegenstrydige beginsselen, het een van God, en het ander van den Duivel. Het bewys dat zy 'er van aanvoeren, is, dat men de slang by al de weldoende Godheden gevoegt ziet, die by de Orgia behoren, en dat in de H. Schrift zelfs de kopere slang het zinnebeeld van den Verlosser was. Dit zou men ook uit enige Munten kunnen bewyzen, waarop men twee slangen ziet, waar van de eene de ander verslind. Dit artykel verdiende wel door de Geleerden opgeheldert te worden, en zou tot een sleutel kunnen dienen om verscheide zaken van de Fabelkunde uit te leggen.

De ongehoorzaamheid van onze eerste Voorouders, die van de eene kant al te droeve gevolgen in de uitwerkzelen der zonde had, en die van de andere kant hun al te vleyende hoop deed opvatten ingevolge der beloften die hun gedaan waren, was een al te aan-

P 2

zienlyk

* *Julius Firmicus Maternus, cap. 2.* *Sebasum colentes Jovem, anguem, cum initiantur, per sinum ducunt, adhuc primi erroris vitia grassantur, & quicquid hominem perdidit, colitur, & fusciss anguis callida crudelitas adoratur.*

beeld
van den
Gods-
dienst.

*Jul.
Firmic.
lib. de
Prof.
colig. or-
roro cap.
2.*

*Das. 14j
V. 26.*

Slangen
in de
Temp-
pels op-
gevoed.
*Julius
Firmic.
Cap. 2.*

N
der Orgia ge-
aan de Heyde-
chanten op Eva,
door de heiliche
de nakomeling-
Zy vierden,
acchus, zy ver-
rasuw vleesch;
dit vleesch aan
reeuw en getier
wie de dwaling
nebeeld zelfs van
slang: en zomen
al doorgronden,
etekent het wyfje

y deze Leer van
en uit den grond
den. In der daad
men wel op deze
w noemt, en die
Goden noemen kan,
Allerboogsten zyn.
Zinnebeeld de aar-
ouwe van den af-
tische nakomeling-
veerkeren.

nschen den Land-
zeze Eva, moeder
Agricola, noemt,
gevegt wierd, dat
struiken en doornen
zyn brood in bet
n de moeder der
Ceres, en Proser-
op deze Eva, die
komen, die haar
onvermydbare wet

en de moeder der
enkomst niet mei
e God in de Woe-
et en Vollius zeg-
nmen, om de be-

ri eest Zinnebeeld
einig beelde van

stok van Jupiter en
Es.

zienlyk voorval om aan de nakomelingſchap geen geheugen van hun droevigen val te behouden, die oorzaak van zo grote qualen geweest was, en oorzaak tot een groter goed gegeven had.

Bewaarders van 't Geloof en de Openbaring, bepalende volgens Gods bevelen voor 't toekomende wat de menſchen moeften doen om hem te behagen, beſloten zy onder verſcheide Zinnebeelden en in 't gebruik van verſcheide heilige oeffeningen, 't geen hun zonder ophouden het verlies, dat zy geleden hadden, de aſchrik van de zonde die het veroorzaakt had, de verwachting en de verdienſten van een Verloſſer, de ſchikking van een bovennatuurlyk leven en van de genade, met de zoete hoop van de heerlykheid moeſt voor ogen ſtellen.

Dit is 't geen ik van den aanvang reeds gezegt heb dat men uit de uitheemſche Godsdienſten halen kon, die hoe gebreklyk en wanſchappen zy ook zyn mögen, ons bewyzen genoeg verſchaffen, dat zy op den waren Godsdienſt, dien zy gruwlyk verbaſtert hebben, zyn ge-ent.

Nadere
trekken
van
overeen-
ſtomt.

In der daad dit kan men uit de Zinnebeeldige Fabelen van de Heidenſche Godgeleertheid beſluiten, waar van de meeste tot de Orgia behoren, die alle op deze eerſte en grote waarheden zinfpe-
len. Verbeeld ons Minerva, aan Pandora de nootlottige * Doos ter hand ſtellende, of de dochters van Cekrops den korf toevertrou-
wende, waar in Erychton opgeſloten was, met verbod van dien te openen, niet een gebod, dat een drift van nieuwsgierigheid en hoogmoed deed overtreden? Is het ſerpent Python, Latona zon-
der ophouden vervolgende, om haar vrucht te verſlinden, niet een beeldzel van de ſtrikken die het helſche ſerpent Eva ſpan-
de? Saturnus zyn kinderen, op Jupiter en de anderen na, die door het geraas dat de Korybanten in de Orgia maakten gered wierden, verſlindende, wyſt ons die niet het ongelyk aan, dat de eerſte menſch aan zyn nakomelingſchap deed, en God enigermate door het berouw van onze eerſte Voorouders en door den ingeſtet-
den dienſt om hem te verzoenen bevredigt? Alle ſoorten van ziek-
tens die de dood veroorzaken uit de doos van Pandora vliegende:
† het kind half menſch en half ſerpent, dat in den korf van Ce-
krops

* Pausanias in zyn Attiſche zaken maakt van een beeld van Minerva gewag, dat te Athenen in den Tempel der Maagden was, die aan haar dienſt toegewyd waren. In de beſchryving die hy van dit beeld maakt, zegt hy „ aan den voet „ van de Speer die zy in de hand houdt is een Draak, die men zou kunnen den- „ ken dat Erychton was. Op het voetſtuk ziet men in laag verheven beeld „ werk alles wat men van de geboorte van Pandora verhaalt, die Hefiodus en „ de andere Dichters zeggen dat de eerſte Vrouw geweest is. „ Zo men de woorden van dezen Schryver wil nadenken, zal men daar in ontdekken dat zy kunnen dienen om het gevoelen dat ik heb te ſtyven, dat de fabelen van Miner-
va, Pandora, Cekrops en Erychton openbaar zinfpeelen op den eerſten oorsprong der menſchen, op den val onzer eerſte Voorouders, en de verborgentheden van onzen Godsdienſt.

† Antigonus de Karyſtier in het 2de hoofſt. van zyn verzameling van Woon-
derbaarlyke historien, zegt niet gelyk de andere oude Schryvers, dat de dochter
van Cekrops, den korf openende, dien Minerva haar toevertrouwd had, gevou-
den

N

geheugen van
o grote qualen
ren had.
alende volgens
moesten doen
Zinnebeelden
, 't geen hun
n, de afschrik
ting en de ver-
bovennatuurlyk
de heerlykheid

heb dat men uit
gebreklyk en
beg verschaffen,
verbastert heb-

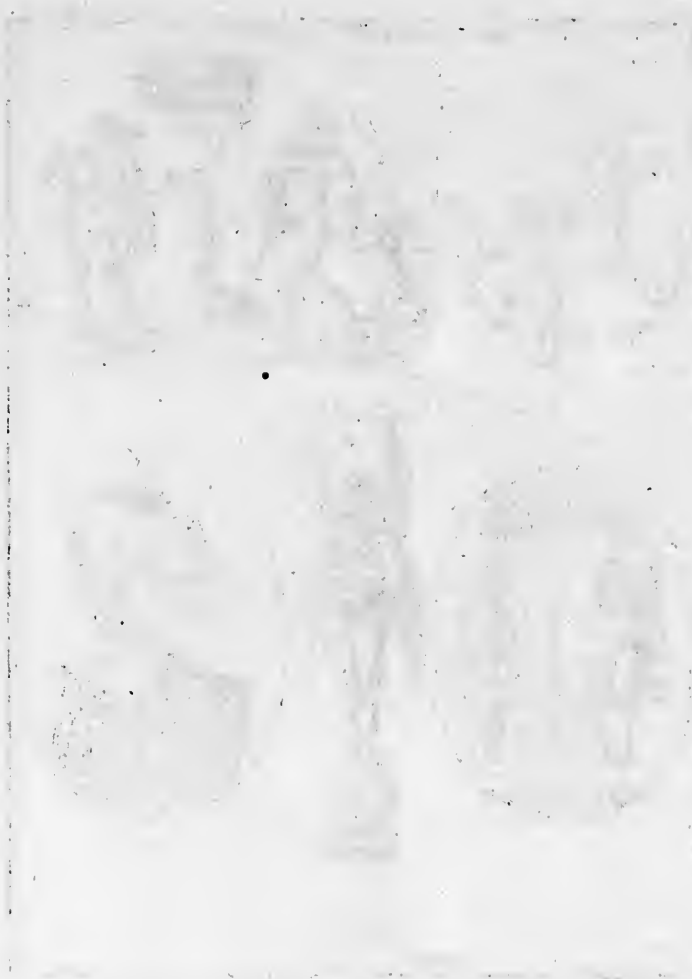
Fabelen van de
e meeste tot de
aarheden zinspe-
ttige * Doos ter
korf toevertrou-
verbod van dien
awsgierigheid en
on, Latona zon-
verflinden, nie-
erpent Eva span-
anderen na, die
a maakten gered-
elyk aan, dat de
God enigermate
door den ingestel-
soorten van ziele-
ndora vliegende:
den korf van Ce-
krops

van Minerva gewag,
haar dienst toegewyd
et hy, ; aan den voe-
nen zou kunnen den-
laag verheven beek-
elt, die Hesiodus en
st is. " Zo men de
in ontdekken dat zy
de fabelen van Minerva
den eersten oorsprong
n de verborgentheden

verzameling van Wot-
vers, dat de dochten
vertroud had, gevon-
den

I Deel. M. II 4

krop
Zinne
waare
spron
vrouw
men
uit de
boren
droevi
orde d
en de
zamen
onze e
van de
beganen
twee sl
zeven h
ter oor
les ter
pollo,
len doo
Meduza
over Du
Ik zo
lyk zou
wysheid
uit Jupit
Voorzeg
waar vo
Wie
na, Pro
lus, of d
namen b
de Maa
geen sc

den hadde
kind met
gewaar w
een kind
dat de sla
eerste alk
onzer eerl
komeling
• Het S
der Heyde
fel van de
zynde, ni
ook volgen
zegging de
en de geef

krops gevonden wierd; toen zy dien openden; en waar van het Zinnebeeld noch in de Inwyingen van de Verborgentheden bewaard wierd. De wetgevers en de eerste stichters van den oorsprong van eenige volkeren; slyk Cekrops, Erychton, en deze vrouw, waar van de Scythen zich afkomstig rekenden; en die men veronderstelt, half mensch en half slang te zyn. De menschen uit de gezaaide tanden van den Draak gesproten die zo dra zy geboren zyn elkander verdelden; betekenen ons al deze zaken de droevige en dodelyke uitwerkzelen der erfzonde niet; en de wanorde der begeerlykheid? Zyn Ató die uit den hemel gejaagt wierd, en de boom van den tuin der Hesperiden die door een altyd waakzamen draak bewaart wierd, geen verbloemde Zinnebeelden van onze eerste Voorouderen, uit den Lusthof van Eden gebannen, en van de vrucht van den boom des levens berooft; dien zy na hun beganen mislag niet meer mochten aanraken? Eindelyk is Herkules, twee slangen in de wieg dood drukkende, en van de Hydra met twee hoofden zegepralende (een aanmerkenswaardig Zinnebeeld, ter oorzaak van den draak in de Openbaring) is dezelve Herkules ter Helle dalende en Cerberus aan den band leydende; is Apollo, wreker van Latona, en het Serpent * Python met zyn pylen doorschietende; is Perseus, door middel van Minerva over Meduza zegepralende, geen zinspeling op de zege die de Verlosser over Duivel en dood behalen moest?

Ik zou noch andere zinnebeelden kunnen vinden die het gemaklyk zou zyn op dezen Verlosser te huis te brengen; de ingeschape wysheid, wiens eeuwige voorttelling, in de geboorte van Minerva, uit Jupiters hoofd hervoorstkommende, ook wegens den tyd in de Voorzeggingen der Sibyllen, in de Maagt die baren zoude, en waar voor de Druïden Altaren hadden opgerecht, verbeeld wierd.

Wie weet zelfs of de jonge Vesta, de jonge Isis, Minerva, Diana, Proserpina, Venus Urania, Dictynna, Britomartys, *Dea Salus*, of de goede Godin, die dezelve Godheid onder verscheyde namen betekenen, en wier maagdelyke staat zo geroemt wierd: of de Maagt, die in den Dierenkring onder de Hemeltekene is, geen schaduwen en duistere Zinnebeelden van deze onbevleete

P 3

Maagt

den hadden dat Erychton half mensch en half slang was, maar alleen dat zy dit kind met twee slangen omwonden vonden. Dit kan men nog op eenige munten gewaar worden, alwaar men boven den korf van de Orgia, *Cyfa* genaamt, een kind ziet, met een of twee slangen, 't geen een nieuw bewys uitmaakt, dat de slang in de verborgentheden zinspeelt op den mislag van Pandora, de eerste alkr vrouwen volgens de Heydenen, of om beter te zeggen, op den val onzer eerste Voorouderen, en op den elendigen staat waar in de erfzonde hun nakomelingschap gebracht had.

* Het Serpent Python is klaar het Zinnebeeld des Duivels, volgens de stelling der Heydenen zelfs, indien men overweegt dat de geest van Python het beginsel van de Waarzegging der Heydenen is, die een uitwerking van de Toverkunst zynde, niet anders als het werk van den Duivel zyn kon. 't Is waar dat Apollo ook volgens de Heydenen de God van de Voorzegging was, en dat al de Waarzegging der Heydenen by de zwarte kunst te huis horende, de geest van Apollo en de geest van Python in den grond maar een geest en een beginsel waren.

Herkules, Apollo en Perseus, Zinnebeelden van den Verlosser.

Maagt waren, die te eniger tyd zonder haar kuisheid te krenken, den Zaligmaker ter Wereld brengen moest; en of deze maagdelijke order, in alle tyden zo klaar uitgedrukt, niet ingeslett was om eenigermaten deze maagdom eer aan te doen, die tegen de wetten van de natuur vruchtbaar worden moest.

De Moedermaagt die den Verlosser heeft voortgebracht, heeft een zo wezentlyke overeenkomst met den Verlosser zels, dat het waarschynelyk is dat zy beide in de Openbaring begrepen wierden, die aan onze eerste Voorouders van de Verborgtheit der Verlossing gedaan wierd, zo dat deze Verborgtheit niet alleen in 't gros geopenbaart wierd, maar met enige harer voornaamste omstandigheden.

ZESTIENDE HOOFSTUK

Ik heb reeds in het artykel van den Vuur-dienst aangemerkt, dat men twee Vestis onderscheyde, de ene de Moeder, en de andere de Dochter, dat deze twee personen onder den naam van Moeder der Goden verwart, het ook in byna alle de andere mynen waren, die men aan deze Moeder der Goden geeft, zo dat men in de Fabelkunde twee Vestis, twee Iffissen, twee Cerellen, twee Rhés, twee Opfen, twee Cybelen, enz. vind. Ik heb gezegt dat die gene, die ondersfeld word de Dochter te zyn, en gezien als haar maagdom zo zuiver bewarende, dat deze maagdom haar uitmuntendste voorrecht was. Men schryft haar twee plaatsen in den Hemel toe, een in den Dierenriem, in het teken

Het blykt evenwel klaar uit de fabel van Apollo, die Python met zyn pyth doorfchiet, en die van dezen Vyand zegepraalt, dat het in den oorsprong twee tegenstrydige beginselen waren, waar van Apollo ons dezen Verlosser voorstelt, die de zon der gerechtigheid is, oorzaak van dit zuivere licht dat de Profeten verlicht heeft, en die zels het voorwerp hunner profecyen geweest is.

Onlangs zyn my enige handchriften in de handen gevallen, door Zendingen opgestekt, die een langen reeks van jaren in China hebben geleest, dat y veel ervarentheid in de taal en kennis der oude letters van dit ryk gekregen hebben. 't Zyn kleyne verhandelingen over enige uitgetrokke plaatsen van de klassische boeken die al het voornaamste van den Ouden Godsdienst der Gelerten inhouden; daar de Chinezen eerbied voor hebben, gelyk wy voor de boeken van Mozes, en waar in zy een zo eerwaardige oudheid erkennen, dat zy die ook oud als hun ryk stellen. In deze uittrekzels word van een Moeder-Maagt en haar zoon gesproken, op een zo kenlyke wyze in zo veel stukken die overeenkomst hebben met het geen 'er onze Godsdienst ons van leert, dat het schynt deze niet onbekent kunnen blyven. Vooronderstelt zynde dat deze uittrekzels getrouw en wettig waren, zou niets myn stelling over de fabelkunde beter staan houden. Ik hoop dat deze Zendingen in 't vervolg hun ontdekkingen en kennis in 't licht zullen geven, en daar de juiste uitgestrektheid en zekerheid an geven die zy verdienen.

Dan zal het licht dat zy de wereld over den Godsdienst der eerste tyden geven, zo veel te meer kracht hebben, om dat zy het zullen gehaalt hebben uit gedeelstukken die van de eerste tyden af in wezen en met zorg bewaart worden, en dat deze ontdekkingen uit een zuiverder en zekerder bron zullen schynen te vloejen, als de andere gewoontens, die de woestheid der Amerikanen veel verbafter heeft.

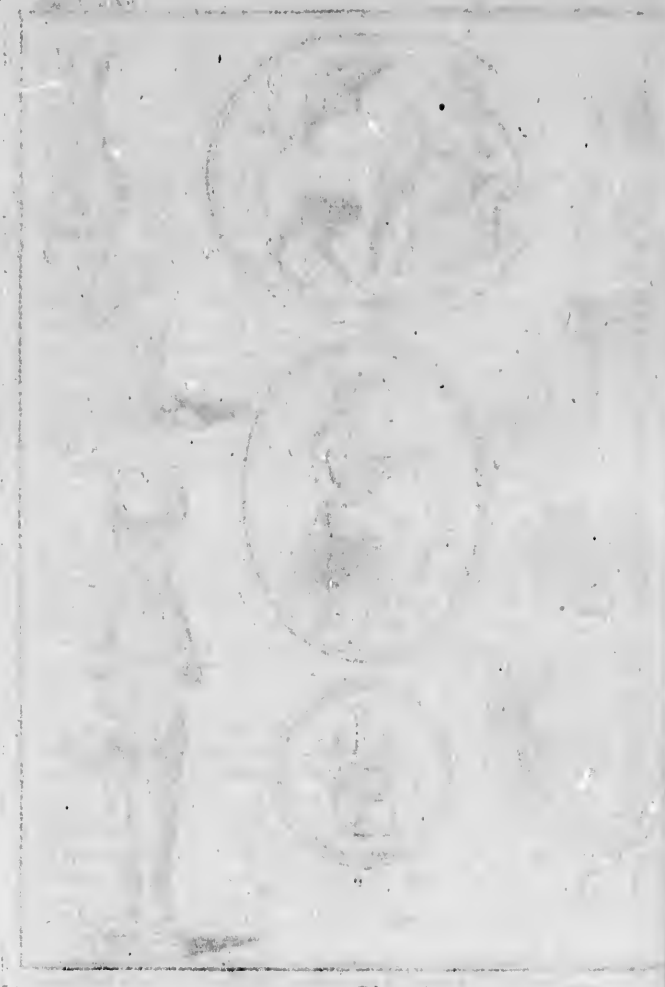
Vervolg
der sel-
ve stof.

d te krenken,
 zze maagdely-
 efeit, was om
 egen de we-
 bracht, heet
 zels, dat het
 espen wierden
 eicid der Ver-
 et alleen in t
 ornaamste on-
 i slaach nomis
 p / ultra anno
P. K. ob nar
 elliatu pna ad
 gmerkt, dat
 der en de
 den naam, wa
 e de andere na
 n, geest, zo de
 wew, Ceresla,
 d, ik heb ge
 r te zyn, en
 dat deze mag-
 rryft haar twee
 in het teke
 ood anstiq. 78
 ropuim woi
 on met zyn pya
 en oorsprong te
 Verlatter voor, oga
 re lichte dat de Pro-
 yen geweest is.
 en; door Zende
 en geleest, dat y
 ryk gekregen heb-
 plaatsen van de f
 dienst der Gekun-
 wy voor de boes
 en, dat zy die eiv
 Moeder-Magt u
 ukken die overna-
 dat het schynt de
 deze uittrekzels g-
 kunde beter staat
 edekkingen en kn-
 id en zekerheid an

e eerste tyden geve
 hebben uit gedenk-
 g bewaart worden,
 n zullen schynen t
 merijkenen veel ve

van de
heid g
was;
verkn
medet
met ee
Iis en
dert; t
men ze
koper t
de, wa
was, w
een hal
de geda
de geda
Bacch
kunde o
niet geb
ypten.
heid de
Cælius
van Ale
Bacchus
het uit
de zinnen

† *Geop*
he proflus
tur. *Quis*
in signi & q
est imperi
nam y^o &
num, non
* *Cæliu*
tini tui in
nam tibi v
Sylvâ hæc
mumque M
cupare, pr
chum, fili
pro Virgin
sed & repu
parari tame
telligunt in
juncta non
rit. Veru
conjectas,
vocat. . .
tus qui nesc
Proterpinæ
ziorum my
Draconem
unt, & qu
vocatum lca

van de maagt, en de andere in de Maan; waar van men een Godheid gemaakt heeft, by wie de kuisheid inzonderling achtung was; maar deze maagdom was met een soort van vruchtbairheit verknocht, gelyk de naam van *Erigone* †, dien men haar geeft, medebrengt. Deze Maagt uit den Dierenriem, wierd niet alleen met een koren-air in de hand, dat een van de Zinnebeelden van Iſis en Ceres is, verbeeld, gelyk men ze noch hedendaags affchildert; men verbeeldeze oudtyds met een kind aan de borst, gelyk men ze noch in een oud gedenkteken ziet, dat ik heb laten in 't koper brengen. Vesta, dochter van Saturnus, schoon maagt zynde, was minne moeder van Jupiter. Venus Urania die ook maagt was, was moeder van de Min; en deze Iſis, op wier hoofte men een halve Maan ziet, word dikwils verbeeld Horus Apollo, bader de gedaante van een kind, dat zy in haar armen houd, en onder de gedaante van een Stier of den God Apis te zuigen gevende.

Bacchus is dezelfde als Horus: maar Bacchus word in de Fabelkunde ook de Zoon van een Maagt genaamt. Bacchus is zo dra niet geboren, of Mercurius brengt hem aan de Nymfen om op te voeden. Nu verstond men door den naam van Nymf in de Oudheid de personen van de vrouwelyke sex die nooit gebaar hebben. Caelius Rhodiginus * vraagt over eenige Schryvers die het leven van Alexander beschreven hebben, en alwaar gezegt word dat Bacchus van Jupiter en Kora geboren is, wat Kora was; en legt het uit. De Schryvers, zegt hy, hebben dit woord in verſcheyde zinnen opgenomen. Want vooreerst noemde de natie der Mo-

Bacchus word in de fabelkunde ook de zoon van een Maagt genaamt.

Nymf wat hy de Ouden betekent.

† *Goropius Becanus, lib. 4. cui titul. Chron.* Dicitur autem hæc virgo, nomine profus admirabili, & tali ut in se dno maxime contraria concludere videatur. Quid enim ad audiendum alienius, quam casti Virginem vocari; quæ ab insigni & excellentissimo partu nominetur? Quisquis enim Græcæ lingvæ non est imperitus, dum *Erigonem* audit, satis intelligit sive partus nomen derivari: nam yb. *græcæ* dicitur legitimum filium significat, non adoptivum, non putativum, non illegitimum, sed proprie cuique & naturaliter suum.

* *Caelius Rhodigin. lect. Antiq. lib. 7. cap. 35.* At Dionysius meus quem Latini tui in secundo Alexandri gestorum, Jove ac Cora sarum reddidere, qualisnam tibi videtur? Aut quam putas esse Coram istam? Ego deturum respinatæ Sylvæ hæc prorsus sum visus. Coram quidem varie capti in auctoribus, primumque Molossorum gentem eo nomine puellas decenter formâ conspicuas nuncupare, propriereaque eorundem rex *Adeis* sive *Aidoneus*; uti est apud Plutarchum, filiam appellavit Coram, quem rapere adortus sit Pyrrhus. Sed & pro Virgine capti Coram adnotavit Eustathius *ad id. r. r. r.* quod ornare indicat; sed & repurgare quorum utrumque etati congruit in corruptæ ac puræ. . . . Disparari tamen ab Cora & Partheno Nympham, invenias: quippe Parthenon intelligunt infamii profus virilis concubitus; Nympham quæ Paulo ante viro juncta non diem tamen pepererit, Gynem vero dicunt quæ partum jam susceperit. Verum & Coras Poetæ Naves dicunt Protoploos id est, primum in aquam conjectas, tanquam plane virgines sint. Coram item Græci pupillam in oculo vocant. . . . Proserpinam &c. ab Græcis nuncupari nemo in litteris tam Senatibus qui nesciat. . . . Scribit Clemens Jovem commutatam in anguem intulisse Proserpinæ filia vitium, unde natus sit Dionysius, quo argumento etiam Sabaziorum mystica Draconem præferunt in orbem complicatum. Hinc & Poetæ Draconem Tauri patrem dum concelebrant, symbolicè opertèque Jovem innunt, & quo & filia natus sit hic Tauri specie, Quare ab Lycophrona Taurina vocatum scimus.

lossen de jonge dochters, die door een kuische en zedige schoonheid uitmunten: hierom gaf de Koning van deze natie * *Aides* of *Aidonens*, gelyk hem Plutarchus noemt, den naam van Kora aan zyn dochter, die Pynthous ondernaam te schaken. Maar Eustathius, voegt hy 'er by, heeft aangemerkt dat Kora altyd voor een Maagt genomen word, van het Grieks *κωρη* is *κωρη*, 't geen opschikken en zuiveren betekent, beyde volmaakt met deze zuivere en onbevleete leeftyd over een komende. Rhodiginus haalt enige andere uitleggingen van het woord *Cora* aan, waar van de eigenlykste is, dat men dus by de Grieken het wit in 't oog noemde, dat men in dezen zin maagt kan noemen, om dat het de minste vlek niet dulden kan, en dat de geringste zaak het zelve hindert.

Deze Schryver voegt 'er vervolgens by, dat niemand, die enigzins in de letters ervaren is, onkundig is, dat men den naam van *Cora* aan Proserpina gaf, en dat Bacchus een zoon van Proserpina en Jupiter was. Van den naam dezer Godin *Cora*, Maagt en Moeder van Bacchus, zyn zonder twyffel de Korybanten genoemt, en dit heeft Strabo byna gegift, wanneer hy dezen naam van dien van *κωρη* doet afkomen, dien aan de jonge Dochters gaf, om dat de Korybanten diergelyke klederen droegen.

Proserpina is dezelfde Godheid als Diana, als Minerva, als de jonge Vesta, en de jonge Isis, by wie de kuisheid zo hoog in waarde was. St. Klemens van Alexandryen heeft geschreven, dat Jupiter de gedaante van een slang hebbende aangenomen, haar geweld aandeed, en 'er Bacchus; anders Dionysius, by kreeg; dat het om deze reden is, dat in de Orgia van Sebazius de in een gekrulde slang het Zinnebeeld van de verborgentheden was. Om dezelfde reden is het ook dat de Dichters, wanneer zy in hun verzen den Draak, vader van den God Taurus of Bacchus, vieren, klaar Jupiter betekenen, uit wien en zyne dochter Proserpina, Bacchus onder de gedaante van een Scier geboren is: 't geen ook door zien dat Bacchus, Horus en Apis dezelfde Godheid waren.

Heeft men dan geen grond genoeg om te zeggen dat in alle deze verbloemde fabelen van de Zinnebeeldige Godgeleertheid der eerste tyden, beyde de Eva's afgebeeld zyn, waar van de eerste, Moeder van alle menschen, zo schadelyk aan haar nakomelingschap was, als de andere haar door haar maagdom nut was, die eniger maten verdiende de Wereld een Verlosser te geven? men moet ook aanmerken dat in de H. bladen de Maan het Zinnebeeld van deze Maagt is, gelyk zy het in de ongewyde Oudheid van die gene was, waar van ik zo even gesproken heb.

Bacchus, Horus-Apollo, en Apis, die men aan de borst van Isis ziet leggen, waren de Zon in de ongewyde Oudheid. Zou men niet kunnen zeggen dat zy het Zinnebeeld van den Zaligmaker waren, die de ware Zon der Gerechtigheid is? Maar zo Bacchus, Horus, en Apis de afbeeldzels van den Verlosser zyn, zal het

* Deze gewaande Koning der Molossen *Aides* of *Aidonens*, is de Pluto van de Fabel, de God der Hel: en deze naam *Aidonens* schynt van *Adonai* gemaakt te zyn, een der namen van den ware God in de Hebreuwfche taal.

Strabo
lib. 10. p.
321.

Proserpina is
dezelfde
Godheid als
Diana,
Minerva,
de
jonge
Vesta,
en de
jonge
Isis; hif-
torie ha-
ser be-
zwan-
gering.

Bacchus,
Horus,
en Apis
waren
dezelfde
God-
heid.

het gen-
waaron-
de, en
onder d-
nen men-
Isis onde-
beeld w-
kruis van

Waarom
een lang
ven. Zinne-
beeld van
nebeeld
ook met
gelyk ik h-
de Egypte
Zinnebee-
Goropius
Maagt uit-
in de hanc-
tekenen, e-
vens, het
zeggen dat
wyn zelfs
beeld wic-
En dat in
van de Euc-
verborgent-
beeldig de-
ons Jezus
zelfs het th-
Dit stryd-
der Ouden
kelyk tot d-
ker volgens
den van M-

† Goropius
bilus, stellat
signis, & ad
significatur, e-
tis. . . . Qu-
cente exorient
cibum esse ele-
mum, Atacel,
cum vocaverus
se, sed eibus
ri perennis, se-
go hanc spican-
tur, quo com-
condemnatione

het gemaklyk zyn de dubbele geboorte dezer Goden uit te leggen; waarom men in de Verborgentheden in 't eerst hun dood beweende, en naderhand hun Opstanding vierde. Waarom men Apis onder de gedaante van een Stier verbeelde, tusschen wiens hoornen men een kloot ziet, die de Maan verbeelt; waar op Osiris en Isis onder de gedaante van halve menschen en halve slangen verbeeld worden, en aan wiens hals men een lijsch of Hermetisch kruis vastmaakte.

Waarom men in de Zinnebeeldige figuur van Horus hem met een lang kruis in de hand verbeelt, hebbende de kop van een speer. Zinnebeeld van de Godheid, met een winkelhaak, Zinnebeeld van de Gerechtigheid, en den *Litus* of Wichestok, Zinnebeeld van het Priesterschap: Waarom men eindelyk Bacchus ook met een Wyngaards-spies als een kruis gemaakt, verbeeld, gelyk ik hier na zal aantonen; sprekende van dit Zinnebeeld dat by de Egyptenaten heilig was. Dit zyn sprekende figuren; en de Zinnebeelden schynen zich zelve daar uit te leggen.

Goropius Bekanus † van de vruchtbaarheid van Erigoné of de Maagt uit den Dierenriem sprekende, vind in de korenair, die zy in de hand houdt, een heerlyk Zinnebeeld om den verlosser te betekenen, die het uit den Hemel gedaalde brood, het brood des levens; het brood der sterken zyn moest. Waarom zouden wy niet zeggen dat in Bacchus, dien men dikwils in de Oudheid voor den wyn zelfs neemt, gelyk Ceres voor het koren, ook die gene verbeeld wierd, die de wyn moest zyn die de Maagden voortbrengt?

En dat in de Offerande van brood en wyn, die een Zinnebeeld van de Eucharistie in de Wet de natuur was, dat even eens in de verborgentheden van Ceres en Bacchus gevonden wierd, Zinnebeeldig deze eeuwig durende Offerande verbeeld wierd, waar van ons Jezus Christus de wezentlykheid gegeven heeft, en waar in hy zelfs het slachtoffer en de Priester is?

Dit stryd niet tegen het geen ik hier boven van de Bacchanalen der Ouden gezegt heb, want schoon de wyn in dezen zin noodzakelyk tot dit Offer schynt te moeten behoren, is het evenwel zeker volgens de getuigenis van St. Justyn, dat in de verborgentheden van Mithra, waar in deze Vader een overeenkomst beweert

† *Goropius Becanus, lib. 4. cui titulus Chronia. Quod inter cetera illo in irabilibus, stellam illam quam nascente Christo in Oriente erat primâ magnitudine insignis, et ad femora Virgines collocata a Chaldaei nomen accepisse, quo illud significatur, quod latinus diceret, signum cibi sustentantis confirmantis et elevantis. . . . Quis hic non admittetur præcipitum hanc stellam; cum Christo nascente exorientem, hoc nomen obtinuisse, quo indicaretur cum, qui nasceretur, cibum esse elevantiem, sustentantem atque confirmantem. . . . Bene igitur Asimon, Alcel, Astiche; nominatur stella hæc, quam veteres Græci, Latini spicam vocaverunt; eadem quam exposui ratione, eo quod spica non solum cibum sit, sed cibus vivus, è quo yustus alius et alius cibus nascitur; et hæc cibus fieri perennis, ac perpetuo hominem sustentans. . . . Nec otiose aut frustra Virgo hanc spicam manibus suis tenet; eo quod cibus ille de pura Virgine nascitur, quo comesto ad Libram iustitiae eterna procederemus; nihil amplius veritatis condemnationem; Christo longè peccatis nostris preponderante;*

Goropius, Becanus, lib. 4.

Justini Apolog. 2 pro Christo. p. 98.

Justini Apolog. 2 pro Christo. p. 98.

ge schoon-
des of
an Kora aan
Maar Enli-
yd voor een
t geen op-
deze zuivere
haalt enige
n de eigen-
noemde, dat
minste vlek
indert.
nd, die enig-
en naam van
an Proserpina
t, Maagt en
aten genoemd,
en naam van
heers gaf, om

nerva, als de
hoog in waar-
even, dat Ju-
men, haar ge-
by kreeg; dat
de in een ge-
ten was. Om
zy in hun vè-
chus, vieren,
roserpina, Bac-
geen ook doet
waren.

dat in alle de-
leertheid der
van de eerste,
r nakomeling-
nut was, die
te geven? men
het Zinnebeeld
udheid van die

n de borst van
Oudheid. Zou
den den Zaligma-
Maar zo Bac-
oller zyn, zal
het

is de Pluto van de
Adonai gemaakt in
taal.

te vinden met het bewaardige Sacrament onzes Altaars; men evenwel deze Offerande niet als met brood en een beker water viede, en het is waarfchynlyk dat dit de Natien deden, by wien de wyne niet in gebruik was.

Hier in Origen. Opera, tom. 2. Nov. part. 2. col. 2.

Dit alles kan doos een plaats bevestigd worden, die de Heer Huët uit een oud Arabisch Schryver * verhaalt, want in zyn aantekeningen over Origenes, over het stuk der Sterckkykers sprekende, die de geboorte stelling van onzen Heere Jesus Christus uit den Hemelloop hadden willen opmaken, heeft hy deze aanmerkelyke woorden. „ Zy zyn door Albumazar, een oud Arabisch „ Sterckkyker bedrogen, die de Beelden optellende die met de „ constellatie van de Maagt opgaan (volgens de Lere der Indien, „ der Perzen en der Egyptenaren, die zekere Beelden onder „ stellen, die in ieder tiental, dat is te zeggen in ieder tienden „ graad van de Constellatie opgaan) in het eerste tiental van de „ Constellatie van de Maagt des Dierenriems, het Beeld van een „ zeer schone Maagt plaatst, die een kind aan de borst heeft leg „ gen. Zy voed het kind, zegt de Arabische Schryver, in een „ plaats *Abrys* genaamt, en een zekere Natio geeft aan dit kind „ den naam van Jesus, 't geen in 't Arabisch *Ejes* hiet, en de eer „ wige Star van de Maagt gaat met dit Beeld op.

De Heer Huët heeft gelyk dat hy deze geboortestellers verfoeit, maar het volgt evenwel uit de woorden van dezen ouden Arabischen Schryver, dat deze Maagt, een kind zuigende, in de oude Astronomische stelling der Perzen, Indianen en Egyptenaren was, en dat de Christenen van zyn tyd, die hy met deze woorden, *en zekere Natio*, beschryft, geloofden dat het kind, dat aan de borst van deze Maagt legt, Jesus, of het Afbeeldzel van Jesus, den Zuigmaker, was, waar uit wy licht kunnen besluiten, dat hy in de *Orgia* der Ouden was verbeeld gewoest.

Vid. Crencum. Hist. Genad. lib. 2. An. enfi. naam van de Vrouw die uit den Hemel gejaagt wierd volgens het gevoelen der Heren.

Schoon men misschien zo diep in de voetstappen, die ons van den ouden Godsdienst der Wilden noch overig zyn, niet kan indringen, wyzen ons enige hunner fabelen nogtans een God den Schepper, en een God den Verzoener aan.

Maar de gene die de meeste overeenkomst met de moeder der Goden in de *Orgia* heeft, is deze uit den Hemel gejaagde Vrouw, waar van ik reeds gesproken heb, en daar zy den oorsprong der menschen aan toeschryven. De Huronnen noemenze *Ata-enfi*: dit is een naam zamengesteld uit *Ata*, dat de persoon betekent, en uit *Enfi*, dat in de zamenstelling een buiten gemene lengte of verheld van tyd en plaats betekent, of dat de hoogste graad in 't stuk van goed of quaad is. Deze naam van *Ata* verschilt niet van de

* *Historia Origenis Opera, tom. 2. Nov. Part. 2. Col. 2.* Hier seft Felix Albumazar, vetus Astrologus Arabs, qui imagines recensens, que cupit Virginis ascendisse, (juxta Perthesii, Isidorum & Egyptianorum doctrinam, qui cum singulis signis decem imagines quidem ascendere figurabat) in primo Virginis decano Virginis imaginem collocat formosae, postquam galantis & lactantis. Nihil parum, inquit in hoc qui dicitur *Abrys* & vocat ipsum nomen quendam gene Jesum, cujus interpretatio est Arabice *Ejes* & ascendit, cum ea Stella Virginis eterna.

Ata of Liaccha. De z die zy de mer verfici bozen a over de een qu men, d ligcham ken, m deze dai dienst g weest m. Zou en boze na hun licht na die haar de dood re kinde merkens geen als der enig zy gelyk spreken, Ik zeg de moed zelfde vsa het de na wierd, r het is wa Sibene, nerva, g Atbarga den van

* Phornu geleden is o vinden. M de afsteyding in deze nam t Pauza krops, diez hy zegt dat de, het land Adca, na vers Cekrop teus ook ge en die zeer met onzen e

Ata of *Até* van Homerus, en van de *Até* van 't Evoe roepen der Iacchanten.

Deze vrouw is de grootmoeder van *Ibarochiaougon* hun God, die zy ook in den tyd veronderstellen geboren te zyn; en onder de menschen geleest te hebben; maar veel van haar klein-zoon verschildende, die niet als goed zoekt te doen, is zy van een zeer bozen aart; zy eet niet als slangen en adders, zy heeft het gebied over de dood; zy zuigt zelfs het bloed der menschen, die zy aan een quynende ziekte doet sterven; zy is de Koningin der Ichiminen, die haar de schatting schuldig zyn van al 't geest met haar lichamen begraven is geweest; en zy dwingt om haar te vermaken, met haar dansende, want zy stellen al de gelukzaligheid in deze dansen, die een van de voornaamste plichten van den Godsdienst geweest zynde, ook het voorwerp van de gelukzaligheid geweest moeten zyn.

Zou men inderdaad niet zeggen, dat men in deze Vrouw van een bozen aart, die niet als slangen eet, en aan wie alle menschen na hun dood hulde bewyzen, deze zondige Eva ziet, die al te licht na de verleydende redenen van den bozen geest luisterde, die haar door den mond van de slang aansprak, en die hier door de dood in de Wereld deed komen, waar aan haar zonde alle hare kinderen onderdanig maakte? 't is van een andere kant aanmerkenwaardig, dat zy onder hun mensch gewordenen Godheden geen als deze Vrouw en haar zoon of kleyn-zoon noemen, zonder enig gewag van een Vader te maken, waar uit het schynt dat zy gelyk de Ouden de eene en de andere Vella, of om beter te spreken, de eene en de andere *Até* hebben verwacht.

Ik zeg van de eene en de andere *Até*, want gelyk de namen van de moeder der Goden aan beide de Eva's passen, kan men het zelve van den naam *Até* in 't byzonder zeggen. Niet alleen was het de naam van deze schuldighe Eva, die uit den Hemel verjaagt wierd, maar 't was ook de naam van die gene die Maagt was, en het is waarschynelyk dat van dit woord *Até* al de andere van *Até*, *Aibene*, *Aibena*, *Aibrena*, *Asberonia*, eerste namen van * Minerva, gemaakt zyn, gelyk ook die van *Atergatis*, *Adargatis*, *Aibargatis*, *Aibara*, *Aibyr*, *Astur*, *Asharta*, namen van de Godden van Syrien. *Acte*, *Attis*, *Actea*, *Attica* † zyn woorden die

Q 2

* Phormutus of Cornutus zegt, dat het zeer moeyelyk is om dat het zo lang geleden is de afleyding van den naam van Minerva, die hy *Aibrena* noemt, te vinden. Men kan het zelve van byna al de namen der Goden zeggen, want de afleydingen die men 'er van gemaakt heeft veel later zynde als de tyd, waar in deze namen gegeven zyn, moeten byna alle gebrekkelyk geweest zyn.

† Pausanias maakt *Acteus* eersten Koning van Athenen, en geeft hem *Cekrops*, dien hy veronderstelt zyn schoonsoon geweest te zyn, tot opvolger. En hy zegt dat na den naam van *Attis*, dochter van *Krianius*, die op *Cekrops* volgde, het land der Athenienzers *Attica* genoemt wierd, in plaats dat het vooheen *Actea*, na zyn eersten Koning genoemt wierd. Maar nademaal byna alle Schryvers *Cekrops* eersten Koning van Athenen maken, moet hy den naam van *Acteus* ook gehad hebben, naam die van het woord *Adam* schynt afgeleyd te zyn, en die zeer wel op dien genen past, dien wy veronderstelt hebben den zelve met onzen eersten Vader te zyn.

En is de Grootmoeder van hun God *Throchianogou*.

Vergelyking van de zelve met Eva.

den zelfden oorsprong hebben, en worden alle op den tyd van Cadrops, man van Pandora, dat is te zeggen op den tyd van onze eerste voeders, op den tyd van Adam te huis gebracht, wiens naam den mensch betrekende op den Man en de Vrouw paste, en op mannen en vrouwen heeft kunnen uitgelegt worden; maar die onbekend zal geworden zyn door de woorden, waar niet hy zal zamengehele zyn, en door andere verbaseringen, die evenwel gemeen en gemalyk genoeg zyn, nademaal 'er duizent voorbeelden zyn van de verandering van *A* in *E* en *D* in *T*. *Atabara* is God, de Schepper in de fabriceuse Historie der Algonkynen.

In die der Braxilianen word ook van een zekerer *Ata*, een zeer beroemden Waarsagger, gewag gemaakt, waar van zy vele zaken verhalen, die boven de menschelyke krachten zyn, en die de kleyngheid van een Migt was, die hem zonder haar magdom te krenken ter wereld gebracht had. Dit is het eenigste voorbeeld niet dat 'er in Amerika van een magdelyke Godin is. De volkeren van Peru hadden 'er een in de lucht goplaest, die uitdeeler van Regen en Wind was. Men vind ook in hun Historien enige overblyfsels van Poëzy, waar in 'er gewag van gemaakt word. By de volkeren van de Spaansche Eylanden is een van de namen van de moeder der Goden die van *Atabara*, die van den naam van *Atabirus*, dien men aan Jupiter gaf, schynt afgeleyd te zyn.

Z E V E N T I E N D E H O O F T S T U K .

DE Slang heeft iets verborgens by al de Afgodendienaars van Oostindien, China en Japan, gelyk by de oude Heydenen, het zelfde is by al de Wilden van Amerika waar.

Vader Bouchet in een zynen Brieven aan den Heer Huet, Bisschop van Avranches, zegt, dat 'er in de Historie der Indianen verhaalt word: „ dat een beroemt Serpent, *Cbeien* genaamt, ge-
 „ waar wierd dat de Boom des Levens door de Goden van den
 „ tweeden rang ontdekt was. Nademaal men mooglyk aan zyn
 „ zorgen het bewaken van dezen Boom toevertrouwd had, wierd
 „ hy zo vervoert van toorn dat men hem verrast had, dat hy op
 „ staanden voet een groot deel vergift uitbraakte. Het gantsche
 „ Aartryk leed hier door, en niemand zou dit doodlyk vergif ont-
 „ shaft hebben, had de God *Chiboen* geen medely met de mensche-
 „ lyke natuur gekregen: hy verscheen onder de gedaante van een
 „ mensch, en slokte zonder veel te zeggen al het vergif, waar me
 „ het boze serpent het heel-al bedorven had, in. ” De Verlosser
 „ zo wel als de algemene val der menschen, worden redelyk wel in
 „ deze fabel afgebeeld; maar de Verlosser word noch beter in de
 „ Offerande afgeschildert, die de zelfde Indianen van een schap
 „ doen, en waar in men (zegt Vader Bouchet in den zelfden brief)
 „ een soort van gebed doet waar in men hart op deze woorden uit-
 „ spreekt: *Wanneer zal de Zaligmaker geboren worden? wanneer zal
 „ de Verlosser komen?*

Vader du Tertre, de Predikant Rochefort, Vader le Breton en verscheide andere Schryvers verzekeren, dat de Wilden van de

*De
 Cron.
 Hist.
 Conad.
 lib. 1.
 Thron
 Conung.
 Univ.
 kv. 21
 ch. 6.
 Garcilaf
 s. Con-
 mero.
 Reche.
 lib. 2.
 rap. 17.
 Lil. Gr.
 Gwald.
 Hist.
 Door.
 Syno de
 Jove.
 vervolg
 der zelf-
 de Hoffs.
 Letters
 edifan-
 ten & in-
 riefen
 des Hofs.
 fons dela
 Comp.
 de Jofus.
 6. Revo-
 lut 1. 107.
 17.*

Zuider-

eyd van Co-
l van onse
cht, wiens
pafte, en
; maar die
meê hy zal
wenwel ge-
voorbeelden
an is God,

s, een zeer
zy vele za-
, en die de
maagdom te
voorbeeld
De volke-
e uitdeelfer
orten eenige
maakt word.
n de namen
n naam van
te zyn.

U K.

dienaars van
Heydenen,

Huet, Bif-
der Indianen
enaamt, ge-
den van den
lyk aan zyn
had, wierd
dat hy op-
het gantfche
k vergif ont-
de menfche-
ante van een
rif, waar me
De Verloffer
delijk wel in
beter in de
een fchaap
elfden brief)
woorden uit
wanneer zal

le Breton en
ilden van t
Zuider-

Zuider
grote l
haar to
genthei
luid dat
schorlic
oeffenin
is.

„ W
„ van d
„ is te z
„ den g
„ als ma
„ de an
„ versch
„ beginn
„ dag d
„ nood
„ kaleba
„ hand,
„ velent

De Inl
Maan da
genoegde
en ander
doen bel
schreeuw
Maan ve
hoorde b
hebben v

Byna d
Amerika
van de
voelen, e

In de
toningen
dit wel d
Indianen
in dit ven
trommels
ken?

De Ou

* *Cælius*
nibus magn
pres in Poë
ini totis nato
λασιόν των
tionibus un
Proserpinæ

Zuiderdeel byna dezelfde Denkkeelden hebben, die men in de grote Indien heeft, aangaande den Draak, die de Maan gedurende haar toning verflinden wil, 't geen enige Zinnebeeldige verborgentheid ſchynt te kennen te geven, op de zelfde wyze als het geluid dat de ene en de andere met hun *Maraca* maken, of met op ſchorffen, op keteltrommen of ketels te ſlaan klaar een goddelyke oeffening aanwyft, die een overblyfel van die der Korybanten is.

„ Wanneer 'er een Eklips in de Maan is, zegt *Vader du Tertre* van de *Karaiben* ſprekende, beelden zy zich in dat de *Maboya* (dat is te zeggen de Duivel) haar inſlokt. 't Geen oorzaak is dat zy den gantschen nacht danſten, zo wel oude als jonge, vrouwen als mans; met de benen dribbelende, een hand op 't hoofd, en de andere op 't gat, zonder te zingen, maar een droevig en verſchriklyk geſchreeuw van zich afgevende. Die eens hebben beginnen te danſten, zyn genoodzaakt tot het aanbreken van den dag daar in te volharden, zonder het zelfs om de dringendſte nood te laten ſtaan. Ondertuſſchen heeft een jonge dochter een kalebas, waar in enige kleine ſteentjes zyn opgeſloten, in de hand, en die ſchuddende tracht zy haar lompe ſtem met dit vervelent geraas te paren.

De Inka *Garcilallo* zegt, dat de Peruvianen zich inbeelden dat de Maan dan in zwym viel, en in gevaar was van te ſterven. Zy vergenoegden zich niet met veel geraas te maken, met gebeden te doen en andere bygelovige plechtigheden om haar uit deze ſlaauwte te doen bekomen, maar zy floegen de honden ook omze te doen ſchreeuwen, om dat zy na hun zeggen verzekert waren dat de Maan veel van hen hielt, en zich zou laten bewegen wanneer zy ze hoorde baſſen. Zouden de Ouden wel andere gedachten gehad hebben van hun jachtgodin *Diana*.

Byna de zelfde Denkkeelden hebbenze in het Noorderdeel van Amerika, en een oud Zendeling, na men my verzekert heeft, had van de Huronnen verſtaan, dat zy van ouds onder het zelfde gevoelen, en de zelfde gewoonte hadden.

In de Aſtronomie noemt men de knopen daar de Zon- en Maantoningen geſchieden, het hoofd en de ſtaart van den Draak. Zou dit wel de grond gelegd hebben van dat belagchelyk gevoelen der Indianen, die geloven dat een Draak dezelve verflinden wil, en die in dit vertrouwen dan veel gebeden doen, en een groot geraas met trommels en ketels maken om hem te bevredigen of te verſchrikken?

De Ouden hadden ook een Denkkeeld * dat de Zon en Maan in

Q 3

Hiſt. Nos, des Antill. Traité, 7. ob. 183. vreemt gevoelen der Karaiben als het Eklips in deMaan is.

Garcilallo Comment. Reales; lib. 2. cap. 23. Wondere gebeurden der Peruvianen wanneer deMaan inzwym viel, om haar weer te doen bekomen. Vreemd gevoelen der Indianen omtrent den Maanzwym; zy maken een groot geraas met ketels en trommels om haar te redden.

* *Celſus Rhod. Lib. Ant. lib. 19. cap. 10. Æs porro in ſacris & exantationibus magnam habuiſſe veteribus auctoritatem ac vim, ſcribit Theocriti Interpres in Poëtæ Pharmaceutria propter eaque in Luna deliquiſſe adhiberi ſolium & τῶν τοῦ κατακλιμένου & hominum morte: purius enim cæteria habebatur & ἀνιδασκίον τῶν μασιμάτων pollutionum expiatorium. Inde eo utebatur in Purificationibus univerſis, ut in libro de Diis ſcripſit Apollodorus Quin & Corz ſeu Proſerpinae Sacerdos Athenis Æneum pullare instrumentum aſſuerat, quod*

dien tyd leden, en onderwyl de Toferessen haar toverkunsten pleegden, beeldden zy zich in de zelve met haar kopere instrumenten, die van alle kanten weergalmden, te redden. Wat my aangaat, ik verbeeld my een overblyfzel van den Godsdienst der Korybanten te zien in het geluid van deze Cymbalen aan de Orgia, en den dienst van Ceres en Isis toegewyd. Zouden de eerste instellers van de godlyke plechtigheden gewild hebben dat de Zon en Maan-zwymen tydlippen waren, die onder de duistere Denkbeelden van een Draak, welke de Zon en de Maan verflinden wil, den menschen de pogingen in de gedachten bracht, die de geest der duisternis aangewent heeft om hen verloren te doen gaan; den goeden uitslag dien hy kreeg, onze eerste ouders bedriegende, en de zege die een Verlosser, uit een moeder-maagt geboren, ophem moest behalen?

Openb.

12. H.

Zinne-
beeld uit
de open-
baring
hier na
zwe-
mende.

't Is zeker dat de H. Johannes ons in zyn Openbaring de zelfde zaak onder een byna diergelyk Zinnebeeld verbeeld, in die vrouw met de Zon bekleed, die de Maan onder haar voeten heeft, en een kroon met twaalf sterren op heeft. Deze Vrouw is in barensnood, de Draak met zeven hoofden, en zo vele kronen daar op, wiens staart het derde deel van de sterren des Hemels met zich sleept; past op het ogenblik dat zy haar vrucht aan den dag zal brengen, om die te verflinden; maar deze Vrouw baart een zoon, die de meester aller volkeren zyn moet. Deze zoon word ook tot Gods troon gebracht, en de Vrouw in de Wildernis geleyd, na de plaats die God haar toebereyd had. Wie is deze Vrouw? Wie de Zoon? Wie de Draak? Men kan het klaar uit het gevolg zien, want straks daar na word gezegt, dat 'er een groot gevecht in den Hemel tusschen Michael en zyn Engelen van de ene zyde, en den Draak en zyn Engelen van de andere zyde, voorviel.

Uitleg-
gingdaar
van.

De Draak, het oude serpent, dat is te zeggen de Duivel en Satan die al de Wereld verleyd, wierd 'er verwonnen en voor altoos met zyn gevolg uit den hemel gebannen.

Men zal zo veel te meer overtuigt zyn dat deze Draak, die volgens het gevoelen der Indianen de Maan verflinden wil, in de Oud-

vocant. Apud Laconas Rege defuncto lebetibus obtinnire fuit veteris instituti...
Æris porro fonos, ceu rem potentissimam, multis rebus Græcorum vetustissimos
adhibuisse palam est. Cur vero æris dissono crepitu deficienti lunæ auxiliaren-
tur Antiquiores, quod & Manilius significat, sed & Ovidius:

*Te quoque Luna trabo, quamvis Temesea labores
Æra tuos minuat.*

Alexander etiam rationem affert ejusmodi, æs & ferrum inquit quantiunt mor-
tales, quod inde abigi demones creditum sit, quo tempore sydera hæc vim
suam ad terras non perducant; quæ hominibus prosit, & improbos retrudat de-
mons. Moris Bujus item meminit Titus Livius, ab urbe condita 26. Campa-
norum imbellis multitudo, cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silentii
nocte fieri solet, edidit clamorem. Et ut Plinium præteream, etiam Thebaï-
dos secto Papinius:

*Procul auxiliantia gentes,
Æra crepant.*

Oudh
was,
de Ou
trouw
de ge
van w
een gr
de Ou
nomen
van T
van zy
deze it
en ger
zy, ze
" God
" te h
gevoel
mengt
gewoo
reden
om de
zouden
De r
slangen
Daar z
van op
merkel
na in a
den. I
chanter
hoof v
Zy
nieuws
zeer g
geen g
Nu
heid w
ik dat
daad k
dat het
heid de
ons gel
enema
doening
lk be
leerthei
afgryze
was, en
verèn
vergely

Oudheid niet anders als een afbeeldzel van den heffchen Draak was, om dat Plutarchus en Alexander Aphrodyfius getuigen, dat de Ouden hun kopere bekkens niet deden klinken, als in het vertrouwen dat zy van de kracht dezer bekkens hadden, om de quade geelten, Duivels of schimmen te verjagen, daar de Maan vol van was of mee geplaat wêrd, en die gedurende haar zwyming een gruwlyk gefchreeuw maakten. Dit gevoelen en dit gebruik van de Oudheid wêrd niet ten eerften, daar het Christendom aangenomen wêrd uitgerooit en afgefchaft, gelyk wy van St. Maximus van Turin vernemen, dien dit belachelyk gevoelen der Christenen van zyn tyd zo tot toorn verwekte, dat hy een Leerreden over deze stof opfêlde, waar in hy de gek fcheert met het gefchreeuw en geraas dat hy hen onder een Eklips had horen maken, als of zy, zegt hy, „den Schepper wilden hulp toebrengen, en als of „God, die de Hemellichten gemaakt heeft, niet in haat was om ze „te hanthaven en te befchermen.” Schoon de Kerk nooit de gevoelens der Ouden, die altyd met bygeloof of dwalingen vermengt zyn, heeft aangenomen, heeft zy evenwel zommige van de gewoontens der Oudheid geheiligt; en miffchien is het om deze reden dat zy een wet ingefelt heeft om de klokken te dopen; om de Duivels, Geelten en alle de machten der Lucht, die ons zonden kunnen befchadigen, te verjagen.

De meeste Wilde Natien hebben een gruwelyken afkeer van de flangen, daar 'er in tegendeel weer andere zyn, die ze eten. Daar zyn evenwel byna geen Wilden of zy laten 'er enige figuren van op hun lichaam prikken of fchilderen. Maar 't geen het merkelykfte is, is dat de beenderen en de yellen der flangen by na in al de verborgentheden van hun bezwingen gebruikt worden. Hun Priefters maken 'er kranfien en gordels van, als de Bacchanten, en fchikken 'er zich mee op, op de wyze als men ons het hoofd van Meduza op het fchild van Pallas afbeeld.

Zy weten het kunstje ook van ze te bezweren, en het is niets nieuws hun flangen met fchelstaarten te zien handelen, wier vergif zeer gaauw werkt, en dezelve in hun boezem dragen, als of zy er geen gevaar van te vrezen hadden.

Nu tot al deze Zinnebeelden van de Heydensche Godgeleerheid wederkerende, waar van ik zo even gefproken heb, geloof ik dat zo myn giflingen wel gegrond fchynen, men daar in der daad kan nithalen, 't geen ik ten eerften geoppert heb, te weren, dat het genê het voornaamfte in deze Zinnebeeldige Godgeleerheid der Heydenen is, een waar verband met het wezenlykfte van ons geloof heeft; de grond van onze verborgentheden by na te enemaal op den misflag van onze eerfte voorouders en dezels voldoening ftande.

Ik beken dat de Heydenen hun gantsche Zinnebeeldige Godgeleerheid fchriklyk hadden verwacht; dat men natuurlyk een waar afgryzen heeft om een zo wanfchapen Godsdienst, als de hunne was, en daar zy zelfs niet meer van verftonden, met een zo zuiveren Godsdienst als den onzen te vergelyken; en dat men deze vergelyking niet zonder ergernis zou kunnen maken, zo men hun God-

*Plus de
fact in
orbe Lunae
na Alexander
Aphrodyfius
lib. 1.
prob. 46.
a probl.
43.*

*D. Maximus
Taurin.
Homil.
de defecit
Lunae.*

*V. le Pontifical
de la
Benedic-
tion des
Cloches.*

ar toverkunften.
kopere instru-
den. Wat my
Godsdienst der
en aan de Orgia,
den de eerfte in-
nen dat de Zon en
iffere Denkbeel-
verflinden wil,
ht, die de geeft
doen gaan; den
bedriegende, en
geboren, ophem

baring de zelfde
id, in die vrouw
en heeft, en een
is in barenfnoed,
n daar op, wiens
met zich fleep;
dag zal brengen,
en zoon, die de
ord ook tot Gods
leyd, na de plaats
? Wie de Zoon?
evolg zien, want
echt in den Hemel
ie, en den Draak

de Duiyel en Sa-
onnen en voor al-

Draak, die vol-
linden wil, in de
Oud-

fuit veteris instituti...
ratorum verutilsimos
enti lunae auxiliaren-
tus:

res
inquit quatuor mor-
pore fydera hac vni
improbos retrudat de-
condita 26. Campa-
defectu Lunae fienti-
eam, etiam Thebaï-

Godheden zo ondeugent begreep, als Hesiodus, Homerus en na hen alle de Dichters de zelve afgeschildert hebben. Laat ons dan twe tyden in het Heydendom onderscheyden, laat ons van de eerste tyden alle deze botte verdichtzelen afzonderen, die de laatste tyden verzottener hebben, en die van Jupiter een overspeelder en groten lichtmis gemaakt hebben; van Bacchus een dronkaart in den hoogsten graad: van Venus het model van alle Hoeren, en van Mercurius een patroon der Dieven enz. Laat ons tot deze eerste eeuwen opklimmen, waar in de eerste Zinnebeeldige Denkbeelden zo verdorven niet waren.

't Is waar dat wy 'er noch enig verwarring in zullen vinden, want onder de zelve namen en onder de zelve Zinnebeelden ontdekke wy verscheyde personen en verscheyde voorwerpen. Bacchus en Osiris, by voorbeeld, zyn de Godheid, de Zon, onze eerste Vader, en de afbeeldzels van den Verlosser: op de zelve wyze zyn Vesta, Ceres, Isis enz. zyn de Godheid, de Zon, ende Maan, en worden in eene persoon verwart, waar in men tegenstrydige eigenschappen vind; gelyk moeder en Maagt te zyn. Evenwel zyn deze zaken in de vergelyking die men 'er van met onzen Godsdienst maken kan, gemaklyk voor die gene, die het weten, te ontwarren; in plaats dat onze Godsdienst zelfs diergelyke verlegentheden in die gene zou verwekken, die den zelve niet verstaan: want het is zeker dat men daar in van den Zaligmaker als van een God spreekt, om dat hy in der daad God is, ter oorzaak van de gepaartheid die 'er in hem van de Godlyke en menschelyke natuur gevonden word; men spreekt 'er van als een mensch, want men geen acht geeft als op de menschelykheid; en deze mensch word in den naam van Adam met onzen eersten Vader en zyn gantsche geslacht verwart; hy word daar in met den zondigen mensch verwart, om dat hy alle onze ongerechtigheden op zich geladen heeft: eindelyk men past verscheyde Zinnebeelden op hen toe, die met die van de eerste Oudheid overeenkomen, gelyk dat hy de Zon der gerechtigheid, het licht der Wereld, het Hemels brood is enz. De bewoordingen waar van men zich bedient om zyn Heylige moeder te eeren; schynen 'er een soort van Godheid van te maken, en dezelve met God te verwarren; want de titel van Koningin der Engelen en een menigte andere die men haar toeschryft; komen op die uit die men aan de moeder der Heydensche Goden gaf. De kerk zelfs past op haar in den dienst van haar feestdagen de woorden van de H. Schrift, die eigentlyk niet als de ingeschape Wysheid toekomen, die de Heydenen ook in de geboorte van Minerva schynen afgebeeld te hebben. De vergelyking die men van haar met Eva maakt, waar van men haar ook den naam geeft, ter oorzaak van de overeenkomst die 'er tuschen beyde is, zou gelegentheid kunnen geven, om ze beyde te verwarren, en haar in een en de zelve persoon eigenschappen te geven, die tegenstrydig schynen, gelyk Maagt te zyn, en moeder aller menschen. Eindelyk onder verscheyde Zinnebeelden van den Godsdienst der eerste tyden past men haar byzonderlyk die van deze Godheden toe, die haar schynen te verbeelden; men schildert

ze dik
heb,
het hel
Ifis, is
de wo
ge Eva
" schap
" zaad
" len.
Even
schuld
moest g
sten oo
van den
bewyze

De g
de
godsdien
schynt te
tot verze
door die
den van
ge boete
staat, be
ger zyn
ze veel t
hut hang
gelyk ee
ben, be
onderho
ze tyd v
na hy g
brengen.
Tertre v
verloren
aanrechte
hun vaste
gebruik
kerven d
van een

* De Al
" een dier
" kleine st
" en twee
" gelyk de
" Men jaag

ze dikwils af, gelyk ik daar zo even een voorbeeld van aangeroert heb, met de Zon bekleed, op de Maan tredende, en den kop van het helsche Serpent verbryzelende. De slang, een Zinnebeeld van Isis, is haar zodanig eigen, dat het in haar en in haar zoon is, dat de woorden, die God tegen het Serpent ter oorzaak van de zondige Eva zegt, waar gemaakt worden: „ ik zal een eeuwige vyandschap tusschen u en de vrouwe stellen, tusschen uw zaad en haar zaad, gy zult haar lagen leggen, en zy zal u den kop verbruyzen len.

Even eens gelyk alle de Zinnebeelden van den Godsdienst de schuld van onze eerste Voorouders, en de voldoening die 'er voor moest gegeven worden tot hun voornaamste voorwerp hadden, moesten ook op dit zelfde Voorwerp alle de wezentlykste oeffeningen van den Godsdienst slaan, en dit is 'er noch noodzakelyk om te bewyzen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

DE gewoonte die de Tybarenen hadden van als hun vrouwen in de kraam waren gekomen te bed te gaan leggen, was een godsdienstige oeffening, die een natuuryk verbant met de erfzonde schynt te hebben, en die een boete voor de ouders schynt te zyn, tot verzoening van deze zonde ingestelt. Deze gewoonte word door die der Galibis, der Karaïben, der Brazilianen en andere Wilden van 't zuiderdeel uitgelegt. De strengheden van deze vrywillige boete, die in streng vasten en vele andere bygelovigheden bestaat, beginnen zo dra hun vrouwen hebben verklaart dat zy zwanger zyn: maar zo dra zy verloft zyn, neemt zyn strenge levenswyze veel toe, want de man dan zyn Hamak aan het dak van zyn hut hangende, ver van zich daar door zyn vrouw laten koesteren, gelyk eenige Schryvers van de eene en de andere geschreven hebben, begraaft zich daar in de eenzaamheid en stilzwygtheid, en onderhoud een zo strenge vasten van zes weken, dat wanneer deze tyd verlopen is hy 'er zo mager als een geraamte uitziet, waar na hy genootzaakt is een zekeren vogel voor zyn opkomst om te brengen. Dit heeft 'er de Heer Biet van geschreven. Vader du Tertre voegt 'er by, dat na de 40 dagen van deze strenge vasten verlopen zyn, zy een gastmaal voor hun bloedverwanten en vrienden aanrechten van de korsten van de Kaffou-broden die zy gedurende hun vasten hebben beginnen te eten, en waar van zy volgens het gebruik niet als de kruim mogen eten. Eer zy aan 't eten vallen kerven de genodigde de huid van dezen armen bloed met tanden van een * Akouti, en laten hem uit alle delen van zyn lichaam de

R

- * De Akouti is volgens de beschryving die 'er de Heer Rochefort van maakt, een dier van een donkerbruine verf, het heeft borstelig, klaar haar, en een kleine staart zonder hair, het heeft twee tanden aan het opperste kakebeen, en twee aan het onderste; het houd het eeten tusschen de twee voorste poten, gelyk de Wezeltjes, hy maakt een geluid als of hy duidelyk Coüy zeyde. Men jaagt 'er met honden op, om dat zyn vleesch, schoon het weinig na 't

Gen. 3.
ut. 15.

Gods-
dienstige
oeffe-
ningen.

Vremde
levens-
wyze
der
mannen
wan-
neer hun
vrou-
wen
in de
kraam
leggen.
Biet,
Voyage
de la Ter-
re Equi-
noziale,
liv. 3.
chap. 19.
du Ter-
re Hif.
Nas. des
Anill.
Traité 7.
chap. 1.
84.

na een
vasten
van zes
weken
gehou-
den te
hebben,
rechten
zy een
gastmaal
aan.

ader, zo dat zy, zegt hy, van een zieken door inbeelding een we-
zentlyken zieken maken. Dit is 't niet al, want daarna nemen zy
zestig of tachtig korreltjes piment of Indiaansche peper, van de
sterkste die zy vinden kunnen, en na die fyn gestoten in 't water
gedaan te hebben, wasschen zy met dit gepeperde water de won-
den en littekens van dezen elendigen, die niet veel minder pyn lyd
als of men hem levendig verbrande; ondertusschen mag hy geen
een woord spreken, zo hy niet voor lachhartig en eerloos wil uit-
kreten worden.

Deze plechtigheid ge-eindigt zynde, brengt men hem weer in
zyn bed, daar hy noch eenige dagen blyft, terwyl de andere goede
cier houden en zich op zyn kosten vrolyk maken. Zyn vasten
duurt noch zes maanden, gedurende dewelke hy noch gevogelte
noch visch eet, gelovende dat dit het kind zou schaden, en dat dit
kind deel zou hebben aan al de natuurlyke gebreken der dieren,
waar van de vader zou gegeten hebben.

Deze lange en zo strenge vasten woord niet als voor de eerste-
boornen gehouden, voor de anderen, die 'er volgen mogen, ko-
men zy 'er beter koop af. Thevet verzekert dat gedurende dezen
tyd de Braziliaansche vrouwen, die in de kraam leggen, een langer
en strengere vasten als haar mans houden. Volgens Vader du Ter-
tre worden de vrouwen van de Karaiben op de Eylanden met min-
der strengheid behandeld. Ik weet niet dat in Noorder Amerika de
mannen in dit stuk die van 't Zuider deel navolgen, maar wat hun
vrouwen aangaat, 't is zeker dat zy na haar kraam een dieet hou-
den, die 't enemaal na een boetdoening gelykt.

Het hulpmiddel in de wet der natuur ingestelt om de vlak van de
Erfzonde uit te wiffen, raakte niet alleen de Ouders van het kind.
Dit kind, schuldig door het ongeluk van zyn geboorte, moest de
misdad, die hy van zyn Ouders ge-erft had boeten. Schoon men
niet weet waar in dit geneesmiddel bestond, komt men evenwel
overeen dat 'er een was, en dat dit noodzakelyk was. Misschien
was het een soort van Doop en reiniging der Wet; in der daad, 't
was een gebruik van byna het gantsche Heydendom, gelyk het
noch dat van gantsch Amerika is, de jong gebore kinderen in 't wa-
ter, en zelfs dikwils in bevrore rivieren te dompelen, en dit schyn-
my toe altyd als een oeffening van Godsdiens aangezien te zyn ge-
weest. Behalven dat was 'er een bestemde tyd om het kind een
naam te geven. Dit was een tyd van plechtigheid, waar toe de
gantsche bloetverwantschap genodigt wierd, en waar op men een
gastmaal aanrechte, dat misschien oorspronkelyk een Offerande
was. By verscheyde Natien, die de gewoonte van besnyden had-
den,

„ wild smaakt, van velen zo goed als een konyn geacht word. Wanneer hy
„ vervolgt word, redt hy zich in de holle bomen, van waar men hem door rook
„ doet uitgaan, na dat hy vreeslyk geschreeuw heeft. Als men hem jong
„ vangt word hy licht tam gemaakt, en wanneer men hem boos maakt, zet zich
„ het hair op zyn rug te bergen, en hy slaat den grond met zyn scherste oren
„ gelyk de konynen. Hy is ook van die grootte maar heeft korte en sponde oren,
„ en zyn tanden zyn zo scherp als een vlym. *Recherches Hist. Nat. des Isles
Antilles, cb. 12. art. 4.*

Thevet
Cesoyne.
Univ. liv.
21 ch. 5.
p. 916.
de Terre
l'oe 114.
20.

den, ge-
bloed,
volgen.

Deze
was het
ze plech-

't Staa-
Amerika
scheyde

noogen r
Nikolaas

„ de zes

„ van zy

„ moede

„ gefmul-

„ afnyde

„ schot d

„ doortre

„ de ond

„ om der

„ uit, en

„ leven is

„ te neme

„ ren de

„ den me

„ Wan

„ zy een

„ ouders e

„ den Jon

„ ze Jong

„ des huis

„ den neu

„ festyn

„ fert, d

„ met zyn

„ of Waas

„ geeft aar

„ zyn Lee

„ hun vry

„ eten zet

„ tels of a

„ den van

„ houden

„ ge-cindj

„ been ge

„ doorboo

„ neus. h

„ een scho

„ hy daar

den, gelyk de Joden, of iets diergelyks, koste het aan 't kind bloed, want dit moest noodzakelyk op deze pydelyke operatie volgen.

Deze tyd was overal niet eveneens bepaalt. By de Hebreuwen was het de achste dag na de geboorte, ten zy andere redenen de- ze plichtigheid drongen uit te stellen.

't Staat vast dat 'er iets diergelyks by de verscheide Natien van Amerika was en noch is, gelyk men uit het getulgenis van verscheide Schryvers, die het melden, zien kan. Ik zal my verge- noegen met te verhalen 't geen 'or Vader du Tertre en de Heer Nikolaas Perrot van zeggen. „ Acht dagen daarna (te weten na „ de zes maanden van deze strenge vasten) verzoekt de vader een „ van zyn beste vrienden om Gevader van het kind te zyn, of Ge- „ moeder, zo het een dochter is, die na een weinig op hun manier „ gesmilt te hebben een weinig haar van het voorhoofd des kinds „ afnyden, het dik van 't oor doorboren, gelyk ook het middel- „ schot der neusgaten, (daar men twee of drie draden van katoen „ doortrekt, uit yrees dat de gaten weer toe mochten lopen) en „ de onderste lip. Wanneer 't hun dunkt dat het kind te zwak is „ om deze pijn uit te staan, stellen zy het tot het einde van 't jaar „ uit, en houden zich te vreden met hem een lok haar af te sny- „ den. Dit gedaan zynde geven zy hem den naam, dien hy zyn „ leven lang moet voeren, zy laten evenwel niet na 'er andere aan „ te nemen, maar deze blyft hun altyd by, en tot erkentenis sme- „ ren de ouders van 't kind den hals en het hoofd van den peter of „ den meter met oly uit de Palmbomen.

„ Wanneer een kind, zegt de Heer Perrot, 't zy een jongetje 't „ zy een meisje, vyf of zes maanden oud geworden is, rechte de „ ouders een gattmaal aan van 't beste dat zy hebben, waar by zy „ den Jongler met vyf of zes van zyn Leerlingen verzoeken. (De- „ ze Jongler is zo veel als eertyds de Priesters waren.) De vader „ des huisgesins zich tot hem kerende, zegt dat hy genodigt is om „ den neus en de oren van zyn kind te doorboren, en dat hy dit „ festyn aan de Zon of aan eenige andere gewaande Godheid of- „ fert, daar hy de naam van noemt, dezelve biddende om deernis „ met zyn kind te hebben, en het in leven te sparen. De Jongler „ of Waarzegger antwoord vervolgens na gewoonte, en roept den „ geest aan, dien de vader uitverkoren heeft. Men bied hem en „ zyn Leerlingen eten aan, en zo 'er eenige spys overblyft staat het „ hun vry die mede na huis te nemen. Als men gedaan heeft met „ eten zet de moeder van het kind den genodigden pelteryen, ke- „ tels of andere koopmanschappen voot, en geeft het kind in han- „ den van den Jongler, die het aan een van zyn leerlingen vast te „ houden geeft. Na zyn deun ter ere van den aangeroepten geest „ ge-eindigt te hebben, haalt hy een platten priem, die van een „ been gemaakt is, en een grote eis uit zyn zak. Met de priem „ doorboort hy beide de oren van het kind, en met de eis den „ neus. Hy vult de gaten der twee oren met kleine rolletjes van „ een schors, en in de neus steekt hy een entje van een veer, die „ hy daar in laat steken tot dat het genezen is met een zekere zalf „ daar

Plechi-
tigheid
van het
kind een
naam te
geven.
Du Tertre la
dit.

Menich
reine
mensche
du Sieur
N. Per-
rot.

ding een ve-
na nemen zy
per, van de
en in 't water
water de won-
ninder pyn lyd
mag hy geen
oos wil uitge-

hem weer in
e andere goede
Zyn vasten
noch gevogelte
en, en dat dit
en der dieren,

or de eerste-
n mogen, ko-
durende deren
ren, een langte
Vader du Ter-
nden met min-
der Amerika de
maar wat hun
een dieet hon-

de vlak van de
s van het kind
orte, moest de
n. Schoon men
te men evenwel
was. Misschien
in der daad, t
lom, gelyk het
nderen in 't wa-
, en dit schyn
zien te zyn ge-
n het kind een
, waar toe de
ar op men een
een Offerande
befnyden had-
den,

ord. Wanneer hy
nen hem door rook
Als men hem jong
oos maakt, zet zich
zyn eerste oren
ore en ionde oren,
Eist. Nat. des Heer

„ daar hy het niet smeert. Als het genezen is steekt hy 'er zwa-
„ nedons in of gansedons.

Afzon-
derin-
gen der
vrou-
wen en
jonge
doch-
ters ten
tyden
haer
maand-
stonden.

La Passie,
Hist. de l'A-
mer. sept.
tom 3.
Antonio
Rais
Conquist
Espirito-
al del Pa-
royney
810.

Teveer-
mer, Vo-
yage de
Perse.
liv. 4.
chap. 6.

Hoe by
de Ne-
gers van
Guiné

Voyage
d'Ispini
Chap.
168.

De afzonderingen der vrouwen en jongedochters ten tyden harer maandstonden en reinigingen, die zo wel by de Heidenen als by de Joden in gebruik waren, hebben ook den godsdienst tot grond gehad, en schynen als geneesmiddelen voor de zonde ingestelt te zyn geweest. Zy zyn in Amerika zeer streng, daar men haar hutten spart maakt, gelyk voor die gene die onder de Joden met melandigheid aangerast waren.

Zy worden dan zo onrein gehouden, dat zy niets van gebruik durven aanraken. De eerstemaal dat dit haar overkomt, zyn ze dertig dagen van de andere menschen afgezondert, en elke reys dooft men het vuur van de Hut, daar zy uitkomen, uit; de as daar van werpt men buiten het dorp, en men steekt een nieuw vuur aan, als of het eerste door haar tegenwoordigheid besmet was geweest. By de volkeren die de oevers van de Rivier de La Plata bewonen, naait men ze in haar Hamak, als of zy dood waren, latende daar niet als een kleine opening voor den mond in, om haar het ademen niet te benemen. In dezen staat blyven zy zo lang als dat duurt, waar na zy tot de proeven overgaan, die alle de gene die tot huwbare jaren gekomen zyn, moeten ondergaan, waar van wy de omstandigheden hier na zullen melden.

By de Guebren, gaan de vrouwen of jonge dochters zo dra zy haar maandstonden voelen ten eersten uit haar huis, en gaan alleen op het veld wonen in een klein hutje, van teenen gemaakt, met een daar voorhangend zeyl, dat voor deur dienft. Zo lang als dat duurt brengt men haar alle dagen te eten en te drinken, en wanneer het over is, zend ieder na haar middelen strekken aan den Priester een geitje, of een hen, of een duif ten offer; waar na zy in 't bed gaan, en daar na zonnig van haar vri- den ter maaltijd verzoeken.

De Negers van Guiné en de Stadkust in Afrika hebben een diergelyke wet van reiniging en afzondering voor de sexe; maar in plaats van voor ieder vrouw of vryster een Byzondere hut te bouwen, hebben zy 'er een in 't gemeen, die als een groote zaal is, daar alle die gene die dit ongemak hebben zich na toe kunnen begeven; en te zamen leven.

Zie hier wat de Vader Godéfroy Loyer in zyn Beschryving van het Koningryk van Ispini verhaalt. „ Daar is een zeker aanmerkens-
„ waardig gebruik, van allen tyden onder de Negers van deze kust
„ ingestelt: te weten dat ieder dorp een huis heeft van de andere
„ ontrent hondert treden afstaande, dat zy *Bournamon* noemen;
„ waar in zonder uitzondering al de vrysters en vrouwen zich ge-
„ nootzaakt zyn te begeven, en van de wereld afgescheyden te
„ blyven, tot dat haar reinigingen te eenemaal ophouden, waar na
„ het haar vrystaat weer na haar huis te keren. Men brengt haar
„ 't geen

De Beschryving van Vader Godéfroy Loyer, munnik van de Order der Prekheren, is te Parys in 1714 onder het opzicht van Vader de la Place, munnik van de zelve Order, en Lemaire van de Sorbonne, gedrukt.

't geen
„ beime
„ mak,
„ zoude
„ dien t
„ men
„ minste
„ en zic
„ Het e
„ s' morg
„ vrouwen
„ geen noch
„ schynt een
„ houden.

N E

M Aar
„ en o
„ proeven d
„ in de Zinn
„ wy gesprok
„ ren en scha
„ re ongebon
„ den aan ov
„ waren, en
„ pen, die er
„ Heiligmak
„ Men kan
„ wydingen o
„ 'er over de
„ zells, wann
„ ken, zich n
„ zich aan een
„ deze zaken
„ nieuwsgierig

* De *Fisch*
„ der Amerik
„ ken die na die
„ dienft betrefse
„ ge barbaarsche
„ geen daar deze
„ Formoza, niet
„ toen ik de besce
„ genaamt, van
„ waardige en st
„ haal van Candio
„ + *Amleius*,
„ diose Lector, o
„ cognoscere, si
„ temerarie curios

"t geen tot 't levens onderhoud nodig is; als of zy met de pest beïmet waren, en zy zouden om geen ding ter wereld dit ongemak, wanneer het haar overkomt, durven verzwijgen, want zy zouden 'er het leven niet afbrengen, zo men merkte, dat zy in dien tyd voor haar mannen het eeten klaarmaakten. Ook doet men haar de * *Fetische* eeten, en zweren dat zo dra zy 'er de minste blyk van hebben zy het hare mannen zullen openbaren, en zich in de Bournamon begeven.

Het eerste dat de Karaïben en al de Wilden van 't Zuiderdeel s' morgens als zy opstaan doen, is zonder uitsluiting (mannen en vrouwen elk in 't byzonder) zich in de zee te gaan baden, of, 't geen noch beter is, in eenige rivier, zo zy daar dichte by zyn. Dit schynt een Wet van reiniging te zyn, die zy onschendbaar onderhouden.

Badin-
gen der
Wilden;

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

MAar alle de waarheden van den Godsdienst wierden klaar en op een uitdrukkelyker wyze in de plechtigheden en in de proeven der Inwydingen tot de verborgentheden uitgedrukt, als in de Zinnebeelden en in enige afzonderlyke gebruiken, waar van wy gesproken hebben; want schoon 'er gruwelen onder gelopen waren en schandelyke zaken, gelyk de Phallen en Ityphallen en andere ongebondentheden, daar men zich in deze nacht-verborgentheden aan over gaf, men merkt klaar, dat dit ingesloopen misbruiken waren, en die rechtdraats tegen den aart van haar instelling aanliepen, die een astringering van zich zels, een Boetedoening en een Heiligmaking was.

Inwydingen tot de Verborgentheden.

Men kan geen omstandig verhaal geven van het geen 'er in de Inwydingen onging, ter oorzaak van het onschendbaar geheym, dat 'er over deze zaak aanbevolen was. De Ongewyde Schryvers 't zels, wannet de gelegenheid om 'er in hun Historien van te spreken, zich natuuryk opdoet, blyven met eerbied staan; honden zich aan een godsdienstige stilzwygentheid, en maken hun werk van deze zaken van Godsdienst verholten te houden, waar ontrent onze nieuwsgierigheid beter wenschte voldaan te zyn, en meer gaande

R 3

* De *Fetische* is een soort van Talisman of iets dat overeenkomt met de *Manito* der Amerikanen. Deze Afgodische Negers van Afrika hebben vele gebruiken die na die van Amerika zeer wel gelyken, voor al in zaken die den Godsdienst betreffen. Men ziet ook een zelve overeenkomst van Zeden onder enige barbaarsche Volkeren van Oost-Indien met de Amerikanen, maar ik zie 'er geen daar deze overeenkomst volmaakter is als by de Barbaren van het Eiland Formosa, niet ver van China en Japan. Ik stond 'er ten uitersten verzet over, toen ik de beschryving die 'er een Hollandsch Predikant, Georgius Candidus genaamt, van gemaakt heeft, las. Als ook de verzamelingen van sanmerkenswaardige en sichtigelyke brieven der Zendelingen van onze zamening. Het verhaal van Candidus word in de Reys van Rechteren na Oostindien gevonden.

† *Apuleius, lib. II. Metamorph. de Mysteriis. Queras forsitan satis anxie, studiosae Lector, quid deinde dictum, quid factum? Dicerem, si dicere liceret, cognosceres, si liceret audire; Sed parem noxam contraherent aures & linguae temerariae curiositatis.*

y 'er zwa-
yden haer
n als by de
grond ge-
stelt te zyn
haar hutten
et melaas-

van gebruik
nt, zyn ze
ni elke reys
; de as daar
w vuur aan,
was geweest
a bewonen,
latende daar
het adem-
lang als dat
de gene die
waar van wy

s zo dra zy
en gaan al-
men gemaakt,
rit. Zo lang
en te drinken,
tellen (strekken
ruif ten offer,
an haar vrin-

ben een dier-
ze; maar in
hut te bou-
te zaal is, daar
ben begeven;

schryving van
aanmerkens-
van deze kuit
van de andero
mon noemen;
wen zich ge-
refehyden te
ten, waar na
brengt haar
't geen

an de Order der
le Place, mu-

gemaakt word. Daar zyn 'er evenwel eenige daar zy ons niet onkundig ingelaten hebben, zonder zich evenwel in een omftandig verhaal in te laten, dat het geheim van deze Verborgentheden zou hebben doen uitlekken. Men kan uit het geen zy zeggen befluiten, dat de Inwyingen een redelyk langen tyd duurden, en verfcheyde zaken behelsden, die men tot zekere hoofpunten kan brengen, die de stelling, die ik geoppert heb, bewyzen.

Twe
ver-
fcheyde
Staten
der In-
wying-
gen.
Wat er
in den
ftaat van
vertoe-
ning
omging.

De Inwyingen hadden als twee verifcheyde ftaten. De eerfte was een ftaat van Verzoening, en de andere een ftaat van Heiligmaking en Volmaaktheid: en mifchien waren het deze twee ftaten die het onderscheyd van 't geen men de *grote en de kleine, Verborgentheden* noemde, uitmaakten.

In de ftaat van verzoening, die waarlyk een ftaat van boete was, hielt men zich afgezonderd, en fprak niet: men vafte streng: men fpeende zich van de geoorloofde huwlyks- vermaken: men deed bekentenis van zyn misdaden: men onderging verfcheyde reinigingen die den ftaat van een geeltyke dood en een wedergeboorte verbeelden: eindelyk men onderging ftraffen, die een boete fchynden en een voldoening voor de voorlede zonden.

Voor deze Inwyingen moest men zich de beflommering van de wereld onttrekken; die iemands aandacht, die men aan Gods zaken fchuldig is, zou hebben kunnen aftrekken. Tot dit gebruik waren 'er afzonderlyke plaatzen gefchikt, daar men geen gemeenfchap met de godloze wereld had. Deze toevluchten waren na allen fchyn of in de bosfchen die aan de Goden gewyd waren, of in den omtrek der Tempels, alwaar die gene, die tot den Altardienst gefchikt waren, woonden.

Streng
Vaften.

Het vaften wierd noodzakelyk in de Inwyingen tot de Verborgentheden vereifcht, gelyk uit het plechtige antwoord bylot, dat de Ingewyde genoodzaakt was te geven, *Jejunavi*, ik heb gevast. Dit vaften was ten uiterften streng, en fchoon men niet net weet, waarin het bestond, fchynt het evenwel dat het op zommige plaatzen zeer lang duurde; dat men zich niet alleen van al wat leven had gehad onthield, maar ook van vele andere zaken, die eenigzins tot lekkerheid kunnen ftrekken. De Ouden felden vast dat het Vaften, de ziel van de ftofkyheid los makende, de zelve bequamer maakte om met God om te gaan.

Midde-
len die
zy aan-

Het zelve was 'er ontrent de Kuisheid, die men een zekeren gefelden tyd moest bewaren. Men noemde dat *in casto esse*, en de Ingewyde moest een plechtige getuigenis geven, dat hy deze proef uirgeftaan had. De gene die deze ingetogenheid moeilyk viel, tuchtigden de prikkelingen van 't vleefch met dulle ker-

* *Arnobius, lib. 5.* Eleufiniorum veftorum notas & origines produunt urbes & antiquarum Elogia litterarum, ipsa denique symbola, quæ rogati, facrorum in acceptionibus respondentis. Jejunavi, atque ebibi cyceonem, ex gesta sumpsi & in calathum mifi, accepi tursus, in cystulam transtuli.

Julius Firmicus, lib. de Erroribus Prof. Relig. In quodam templo, ut in interioribus partes homo moriturus possit admitti, dicit, de Tympano manducavi, de Gymbalo bibi, & religionibus secreta predidici. Quod Græco sermone dicitur, *ἐκ τυμπάνου βίβηκα, ἐκ κωβήλου κινάκα, γίγασ μυσικῶ.*

vel te dri-
geloofden
Deze V
de versich
gehouden
derhiel
ren gedw
In de ve
lyk schyne
moesten de
ren kon,
kennen-
in Medea
zelve binne
pen zy zich
blyven daan
gen: Med
steekt den o
heeft, in d
op een ong
verwildert.
fchuldig zyn
zyn besche
wyze te zu
Zy bereid
laat een klei
ben, besme
digen, 't ge
der moorde
verzelt. Ha
heden ten d
dient had, v
heilige koeke
fchap der he
verzoenen e
vreemd bloed
ilaande of M
De plecht
zitten, en z
fcheyde vrag
noch nader
te laten zuiv
verzwylt e
van Abyrtus
ontdekt had
geraakt over
noegde zy z
verwyten, en
heid, en uit
In de Verh

vel te drinken: andere leyden onder hun matten kruiden; die zy geloofden dat de krachte hadden om de kuisheid te bewaren.

Deze Wet was meerder of minder uitgestrekt na de plaatsen en de verscheide staten der Ingewyden. Sommige waren er niet toe gehouden als gedurende den tyd hunner Inwydingen, andere onderhielden het hun leven lang, maar de priesters van Cybele waren gedwongen zich te ontmannen.

In de verzoeningen van byzondere misdaden, en die onafhankelyk schynen van de Inwydingen tot de heilige verborgentheden, moesten de schuldigen toevlucht tot iemand nemen, die ze zuiveren kon, en zy moesten ten minste in 't algemeen hun misdaad bekennen. Apollonius van Rhodus geeft 'er ons een voorbeeld van in Medea en Jazon, die zich by Circe lieten verzoenen. Circe dezelve binnen hebbende doen komen en genodigt om te zitten, werpen zy zich eens klaps met een drift op de haartstede neder, en blyven daar in den gewoonlyken staat van smekende personen leggen. Medea dekt met beyde handen haar voorhoofd, en Jazon steekt den degen, daar hy den ongelukkigen Absyrtus meê gedood heeft, in den grond. Gedurende al dien tyd drajen hun de ogen op een ongewone wyze in 't hoofd, en het wezen staat woest en verwildert. Aan dit teken begrypt Circe, dat zy aan een moord schuldig zyn; en de vrees voor Jupiter, die de smekenden onder zyn bescherming neemt, noodzaakt haar, hen volgens de gewone wyze te zuiveren.

Zy bereid ten eersten alles wat tot een offerande nodig was, en laat een klein speen-varken komen. Na het zelve gekeelt te hebben, besmeert zy met het bloed der handen der twee schuldigen, 't geen zy met offerplegingen ter ere van Jupiter, wreker der moorden aan bloetverwanten gepleegt, en hun verzoende, verzeit. Haar Maagden, die haar gewoon waren in deze gelegentheden ten dienst te staan, nemen alles wat tot de verzoening gedient had, weg, en werpen het weg, onderwyl zy op het Altaar heilige koecken in de vlam werpt, en gebeden uitstort om de gramschap der helsche furien te stillen, om Jupiter met hen beide te verzoenen en zyn gunst te gewinnen, 't zy dat zy hun handen in vreemd bloed gebaad hadden, 't zy dat zyze met dat van hun nabestaande of Medeburgers bezoedelt hadden.

De plechtigheid ge-eindigt zynde, doet Circe hen op tronen zitten, en zich recht over hen gezet hebbende, doet zy hun verscheide vragen, in 't algemeen over de reden van hun reys, maar noch nader over de oorzaak die hen verplicht had om zich by haar te laten zuiveren. Medea verhaalt aan Circe het gebeurde, maar verzwylt evenwel de voornaamste omstandigheden van de dood van Absyrtus. Circe, aan wie na allen schyn de Goden dezelve ontdekt hadden, was daar niet onkundig in; maar met medelyden geraakt over deze ongelukkige Vrouw, die vele tranen stortte, verhoegde zy zich met haar in 't algemeen haar vlucht en misdaden te verwytten, en joeg vervolgens hen beyde uit haar tegenwoordigheid, en uit haar huis, zonder hun enig ander quaad te doen.

In de Verborgentheden van Samothracie, moesten die gene die

wendden om de kuisheid te bewaren.

Hoe de verzoeningen en zuiveringen van misdaden gesetteden. Apol. Kb. 18. 4 v. 662.

ons niet on-
omstandig
heden zou
gen behu-
n, en ver-
punten kan
n.
e eerste was
heiligmaking
aten die het
verborgenbe-
boete was,
strenge men
: men deed
de reinigin-
dergeboorte
boete schy-
ering van de
van Gods za-
dit gebruik
een gemeen-
waren na al-
waren, of in
ot den Altaar-
de Verbor-
voord blykt
; ik heb ge-
pon men niet
het op zom-
alleen van al
andere zaken,
Duden stelden
makende, de-
n zekeren ge-
casto esse, en
; dat hy de-
genheid moeie-
met dulle ker-
vel
es produnt ubi
rogati, sacrorum
s ex gestâ sump-
plo, ut in im-
o manducavi, de
sermone dicitur,

Verbor-
gentheden van
Samo-
thracen.

Plu-
tarch in
Laco.

Plu-
tarch
ibid.

Waf-
schingen
en Rein-
ghen-
gen.

men inwydde, gedurende hun verzoeningen de zonden die zy bedreven hadden, of ten minste de voornaamste openbaren. Wy moeten het besluiten uit het geen Plutarchus van Lyfander verhaalt. De Priester hem verklaart hebbende dat hy hem de misdaad moest bekennen, die hem het zwaarit op 't hart ley, wilde Lyfander, die daar niet vroom genoeg toe was, uit hem weten of hy het was of de Goden die het hem bevalen; de Priester antwoordde dat het de Goden waren. Wel zeyde Lyfander, vertrek dan, en ik zal het den Goden openbaren, wanneer zy 't my vergen.

De zelfde Schryver verhaalt noch een of twee diergelyke stukken van eenige Lacedemoniers, die zich tot de Verborgentheden lieten inwyden, en die geen lust hebbende om den Priester hun zonden te openbaren, weigerden te gehoorzamen, of zyn vraag door diergelyke antwoorden te leur stelden.

De Walschingen en de Reinigenen waren als een soort van Doop, die de onreinheden van 't lichaam wegnemende ter zelfder tyd een Zinnebeeld waren van de zorg die men aanwenden moest om de ziel van de smetten, die zy kon gekregen hebben, te reinigen, zo dat zy als tot een nieuw leven herboren wierd. Deze Reinigenen bestonden in menigvuldige afwalschingen van het ganse lichaam, of alleen van de handen. Zommige geschieden door besprenging, andere door indompelling. Men gebruikte hier niet alleen water toe, maar ook zout, bloed der slacht-offeren en vuur. Daar waren afwalschingen die tot verzoening, en andere die tot toebereyding diende; de eene veronderstelden een vrywillige of zelfs onschuldige misdaad, gelyk het zien of aanraken van eenlyk, enz. De andere waren maar een toebereyding tot een groter volmaaktheid; want hoe zuiver men was, de ziel kon, volgens het gevoelen der Heidenen zelfs en moest zich altyd meer en meer zuiveren, om zich waardiger te maken om de Goden te naderen.

Was niet alleen de Wet van Mozes die deze uiterlyke reinigenen gebruikte, de andere Natien hadden 'er een zeer groot getal, die door de wetten bevolen waren, vooral voor de Priesters. Die van Egypte overtroffen al de anderen, want zy schorcn tot hun wenkbrauwen toe, om minder smetten onderworpen te zyn, en om zich met meer gemak te reinigen; dezelfde beweegreden was 'er in de Besnydenis.

Maar daar waren in 't beloop der Inwyingen noch heiliger en Sakramenteelder reinigenen, zo ik my zo durf uitdrukken, als de gewoonlyke, die men dikwils herhaalde. * Tertulliaan geeft een schone getuigenis van deze Inwyingen, door een soort van Wedergeboorte en Doop, in de Verborgentheden van Mithra, Apollo, Isis en de Godin van Eleufina. Men noemde den genen, die de

zorg

* *Tertull. de Baptismo, cap. 5.* Nationis Sacris quibusdam per lavaerum initiantur, Isis alicujus, aut Mithrae. Ipsos etiam Deos suis lavationibus effrunt, ceterum villas, domos, templa, totaque urbes aspergine circumlatae aquae expiant passim. Certe ludis Apollinaribus & Pelusis (legendum Eleufina) tinguntur: idque se in regenerationem, & impunitatem perjuriorum suorum, agere praesumunt.

zorg van
ger.

De Verborgentheden, of de zegen, als de wyden, moet te betuigen aan wien hy de ook heet.

Die was pridis vervy de Verborgtoedelt had in deze gele

Eindelyk, yldoening gentheden v

ker. » By

» genaamt A

» plechtrigho

» ren dat hy

» geselt zyn

» der gebouw

» Priester

» tyden van

» dringende,

» dat by hem

» wyden.

De zelfde

een Tempel

Altar, en een

jaeren seesten

geestelde, op

het Altar van

dat dit ook ee

cedemoniere v

den te geestele

Niets zou o

niet door een

wier gegignen

de als oggetur

De Lacedem

genaamt, ter

van de Godin

sten worden;

in de hand ha

* *Elidis Lamp*

polluit; cum illic

zorg van dit soort van Wyng bevolen was, *Agave* of Water-plen-ger.

De Verborgentheden van Mitra verbeelden noch natuurlyker een geestlyke dood, een soort van Wedergeboorte tot een nieuw leven, of een soort van wederopstanding, gelyk dezelve Terrulliaan zegt, als de andere Verborgentheden. De gene die zich deed inwyden, maakte mynen van de dood boven de kroon te stellen, om te bewyzen dat hy geen andere kroon begeerde als den God zelfs, aan wien hy zich toehoude, en die gene die hem inwydde, veintde ook hem op te offeren.

Dit was maar een eenvoudige en geestlyke vertoning, en Lampridius verwyf in het leven van Commodus aan dezen Kayzer, dat hy de Verborgentheden van * Mitra door een waren manslag be-voedelt had; deze wreedaart zich niet met een zinnebeeldige dood in deze gelegtheden gebrukelyk, verpogende.

Eindelyk, daar was een geesteling, die men als een soort van veldoening kan stellen. Zy behoorde zekerlyk tot de Verborgentheden van Eleusina. Zie hier 't geen 'er ons Pausanias van oort. „ By de Poneaten, zegt hy, is een tempel van Ceres, by genaamt *Eleusina*, daar de inwydingen volkomen met de zelve plechtigheden geschieden als die van Eleusina zelf; en zy bewe-ten dat hy by hen is, en niet te Eleusina daar deze inwydingen geselt zyn. „ By dezen Tempel van Ceres Eleusina is een ander gebouw, daar men een beeld van Ceres Cidaris bewaart. „ De Priesteres dit Beeld van de Godin op zekere gezette dagen ten tyden van de grote inwydingen dit beeld van de Godin by zich dragende, als haar zelf verbeeldende; staat volgens het gebruik dat by hen ingevoerd is, die gene met roeden, die zich laten in- wyden.

De zelfde Schryver zegt dat te Alca, een stad van Arkadien, een Tempel van Diana van Efezen was, een ander van Minerva Alca, en een derde van Bacchus; met een beeld, alwaar men alle jaren feestten vierde, waar in men jonge dochters tot bloedens toe geestelde, op de zelfde wyze als men de jonge luiden te Sparte voor het Altaar van Diana Orthia deed; 't geen my zou doen geloven dat dit ook een plechtigheid van een soort van inwyding by de Lacedemoniers was; de jonge luiden die in huf mannelijke jaren treden te geestelen.

Niets zou ongehoofelyker zyn als deze wrede geesteling; zo zy niet door een groot getal Schryvers omstandiglyk beschreven wierd; wier gemogenis niet kan afgewezen worden, en waar van verscheide als ooggetuigen spreken.

De Lacedemoniers vierden dan alle jaren een feest, genaamt, ter ere van Diana Orthia. Men bracht voor het altaar van de Godin een zeker getal van jonge luiden, die ingewyd moe-ken worden; en terwyl de Priesteres het beeld van deze Godheid in de hand had, geestelde men deze jonge luiden zo streng, dat het

S

* *Elit Lampridius de Commodo Imperatore Sacra Mithriaca vero Homicidio poluit, cum illic aliquid ad speciem timoris vel dici, vel fugi solet.*

*Aesthi-
ni.
De Ver-
borgent-
heden
van Mi-
thra.
Terrul-
de Bap-
tismus
cap. 3.*

*Geest-
ling in
de Ver-
borgent-
heden
van E-
leusina.
Pausan-
in Arca-
dië p.
249.*

*Te A-
lca
Pausan-
in Arca-
dië p.
254.*

*Feest ter
ere van
Diana
Orthia.*

die zy be-
aren. Wy
er verhaak
daad moef
ylander, die
het was of
ide dat het
, en ik zal

gelyke stuk-
orgentheden
Priester hun
f zyn vraag

n soort van
e ter zelfde
enden moef
en, te reini-
vierd. Deze
van het gane
geschieden
gebruikte hier
ht-offeren en
g; en andere
een vrywil-
aanraken van
yding tot een
ziel kon, vol-
altyd meer en
Goden te m-

iterlyke reini-
meer groot ge-
de Priesters.
choron tot hun
en te zyn; en
veegreden was

heiliger en Sa-
ukken, als de
aan geeft een
e van Weder-
ara, Apollo,
genen, die de
zorg

per lavacrum ini-
vationibus effi-
gine circumlatz
legendum Elufi-
perjuriorum flu-

Pausan.
in Laco-
niciis p.
98.

Cicero,
Tuscul.
quaest. 2.

Inwyin-
gen der
Luper-
kalen.

Ovidius
Fastor.

Waar in
de vol-
maak-
heid be-
lood.

bloed van alle delen van hun ligchaam afgudste. Men ontzagte op generly wyze, en Pausanias verzekert dat zo iemand, over hun apel begrepen, hen in het minste deel verschoonde, het beeld van de Goden, schoon zeer klein, zo zwaar in handen van de Priesters wierd, dat zy het niet langer konde houden. De Ouders wierden met geen medely aangedaan dat zy hun kinderen zagen teisteren, zy schroomden eer hen enig teken van zwakheid als den geest te zien geven, en zy vermaandente zonder ophouden om tot het einde een manlyken en onverschrokken moed te doen blyken. Deze jonge luiden zelfs schenen niet gevoelig voor 't geen zy leden, en Cicero zegt *, dat niet alleen de geweldige pyn aan geen van hen ooit een schreeuw maar zelfs geen zucht had ontrukkt. Wanneer zy in zo deerlyken staat waren, dat men niet meer als op bloedende delen sloeg, en dat men wond by wond voegde, ontstond 'er onder hen een naaryver, wie 't meeste zou lyden, en 't beste zyn stantvastigheid doen blyken.

Zy schatten zich gelukkig in deze pynlyke oefening te sterven, ter oorzaak van de eer, die hun en hun geslacht hier door zou orerkomen. Want zo 't gebeurde dat 'er een sierf, voor dat hy het bepaalde getal slagen ontfangen had, wierd hy op kosten van 't gemeen begraven; men droeg hem ten grave met een kroon op het hoofd, en men rechte hem een standbeeld op, dat hem een onsterfelyken naam deed behouden, een eer die een Lacedemonier boven het langste leven stelde.

In de Inwyingen der Luperkalen, wier Verborgentheden byna eveneens waren als die van Samoethracien, en waar van 't gebruik door de Arkadiers, die Evander volgden, in Italien gebracht was, wierden de vrouwspersonen ook met lere riemen gelagen. 't Geen Ovidius ons in het tweede boek zyners feestdagen op deze wyze uitdrukt.

Iussa sua terga Puella
Pellibus exactis percutienda dabant.

Liet al het vrouwendom met deze ruige repen
Zich op den rugge zwepen.

HOOGV.

De ziel tot een nieuw leven wedergeboren zynde moest tot den staat van volmaaktheid overgaan, betekent in het woord *telere*, dat men op deze verborgentheden toepalle, ter oorzaak van de volmaaktheden die zy geoordeelt wierden te geven, of wel tot welke zy zich verbonden. Deze volmaaktheid beïtond in een volkomen ontdoening van alle gevoelige zaken, die men van herten moest verzaken: een ontbering van het vermaak der zamewoning, in de eenzaamheid, van de goederen der aarde, door de

* *Cicero Tuscul. quaest. 2.* Sparta pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, et multus e visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, ut quum ibi essent audiebant, ad necem. Quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingemit quidem.

oeffeni
van de
scheen
eindely
len, da
nieman
scheide
dat hy
voeligh
St. Gre
staal, d
thra onc
van de k
van Are
liet slep
soorten
ren, ver
blyken.

Deze v
men van
zianzener
waar in n
ben, om
te leerza
verfichte
Goden w
opentlyke
is miltche
Verborge
maar kryg
dat zy on
sternissen
dat zy, o
veel als bl
het martel
De Ver
ring van de
buitenspori
tuurlyk vo
len, om he
ze hier doe
Het lot
zeer beklaa
Maar Tertu

* *Tertull. d*
judicandi, sed
vere Tenebra
tyrii, de hinc
in humerum

oeffening van een vrywillige armoede, aalmoezen vragende en van den altaar levende, volgens de belydenis die men 'er van scheen te doen in de plechtige woorden *de tympano manducavi*: eindelyk men moest de ziel in dezen staat van ongevoeligheid stellen, dat niets ter wereld haar meer aandoen kon. Suidas zegt, niemant kon ingewyd worden, ten zy hy eerst de proef van verscheide pynen had uitgestaan, en wettige getuigenissen gegeven dat hy de volmaakten staat van heiligheid, een volmaakte ongevoeligheid voor alles verkregen had, en zonder hertstochten was. St. Gregorius van Nazianzen spreekt van deze proeven door het staal, door het vuur, enz. die men in de verborgentheden van Mithra onderging; en hy stelt daar vervolgens een schoon voorbeeld van de kritelyke standvastigheid tegen in de perzoon van Markus van Arethusa, een eerwaardigen gryzaart, die zich by de hairen liet slepen, met voeten trappen, in de goten werpen, en die alle soorten van onwaardigheden, die zo schandelyk als gevoelig waren, verdroeg, zonder het minste teken van misnoegen te doen blyken.

Suidas
μύθων.

Greg.
Nazianz.
Orat. 3.
adv. Jul.
p. 89.

Deze verscheide proeven waren als zo vele trappen, waar langs men van de eene tot de ander moest stygen. St. Gregorius de Nazianzener telt 'er maar twaalf, maar andere tot vierentwintig toe, waar in men een onberoerlyke standvastigheid moest betuigt hebben, om te betonen dat men eindelyk tot dezen staat van volmaakte leerszaamheid gekomen was, dien de gesteltnis van een mari vereischte, die te eenemaal ingewyd en tot de gemeenschap der Goden wilde toegelaten worden. Zy waren als een staat van openlyken oorlog tegen zich zelfs en tegen zyne driften; en 't is misfchien om deze reden dat Tertulliaan de Ingewyden tot de Verborgentheden van Mithra de *krygsknechten van Miibra* noemt; maar krygsknechten met wier blindheid hy medelyden heeft, om dat zy onder het Veldteken van den Duivel in het leger der Duivelsmiffen in *castris Tenebrarum* gelyk hy spreekt, streden; en om dat zy, om in de gronden der dwaling onderrecht te worden, zo veel als Bloedgetuigen leerden, en ondertusschen niet als apen van het marteldom waren.

De Verleydende Geest, die de eerste oorzaak van de verbaftering van den Godsdienst is, heeft de menschen tot alle soorten van buitenfporigheid vervoert, misbruikende den trek zelfs: die zy natuurlyk voor de deugt en voor de heldhaftigste dapperheid gevoelen, om het juk te bezwaren dat hy zyn aanbidders opleyde, ten ze hier door in den jammerpoel te storten.

Het lot van deze elendige slaven des Satans was zonder twyffel zeer beklaglyk, dat zy tot zo duren prys in hun verderf liepen. Maar Tertulliaan * heeft wel gelyk gehad den moed van deze ar-

S 2

Tertull.
de Coron.
Milit.

* *Tertull. de Coronâ militis.* Erubescite commilitones ejus, jam non ab ipso judicandi, sed ab ipso Mithrae milite, qui cum initiatur in spelæo, in castris vere Tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam, quasi minus Martii, de hinc capiti suo accommodatam, monetur obvia manu acapite pellere, & in hinc, si forte transferre, dicens Mithrameffe coronam sicut, atque einge-

N
n ontzagte op
nd, over hun
her beeld van
an de Priesters
ouders wierden
agen teisteren,
ls den geest te
en om tot het
en blyken. De
geen zy leden,
yn aan geen van
ontrukt. Wan
et meer als op
nd voegde, ont
ou lyden, en t

ning te sterfen,
e hier door zou
stierf, voor da
rd hy op kosten
e met een kroon
op, dat hem een
een Lacedemo-

egentheden byna
ar van 't gebruik
Italien gebracht
riemen gelagen
stfdagen op deze

1006v.

de moest tot den
woord
zaak van de vol
of wel tot wel
nd in een volko
men van harten
ak der zamenwo
r aarde, door de
oef.

ibus accipiuntur, et
uum ibi effera audie
quam, sed ne inge

me verblinde menschen in de verschriklyke proeven die zy vrywillig ondergingen; den dwaalweg betredende, tegen de lafheid en de gewaande teerheid der Christenen te stellen, die op de voetpaden der zaligheyd geleyd zynde door een verstandigen en redelyken Godsdienst, die hen ook niets afvergt als 't geen hun krachten dragen kunnen, en met de gezonde reden overeenkomt, evenwel zo veel moeite hebben om zich van de geringste plichten van den Godsdienst te quytten, en zo dra zy zich het minste geweld moeten doen, de leuwigheid voor niets rekenen. Zekerlyk zal de Duivel, gelyk deze Kerkvader zegt, in den dag des Oordeels veel voordeel op deze laffe Christenen hebben, om ze verftoemt te maken, door de vergelyking die hy zal maken van het weinige dat zy voor Jesus Christus geleden hebben met het gene zyne Aanbidders en zyn Slaven voor hem geleden hebben. Daar zal in der daad geen ander Rechter van noden zyn om ze te verdoemen als een van deze verleyde Slaven.

Verfcheyde trappen in de Inwyingen.

In de Inwyingen waren als verscheyde trappen, men vorderde alleen, zo 't schynt, zo strenge proeven niet af; maar ook wierd de wetenschap der Verborgentheden aan allen niet gelykelyk medegedeelt. De Waarzeggers, de Pythoniffen, de Priefsters der Afgoden, die staats-halven een nader omgang met de Goden moesten hebben, kochten ook hun wetenschap door strenger proeven; de tyd van hun Inwying moest veel langer zyn; en wanneer zy zelfs ingewyd waren, waren zy tot een strenger leven verplicht ter oorzaak van de waardigheid en heilichheid van hun Dienst.

Voor 't overige lieten zy zich alle inwyen. Op zommige plaatsen wydde men de kinderen in, maar het schynt dat de jaren van manlykheid het meest vereifcht wierden. De gene die het in dezen tyd verzuimt hadden, lieten niet na het ten minste voor de dood te doen. De gene die niet ingewyd waren wierden als godloze menschen aangezien, uit den Tempel van Ceres uitgesloten, en 't was hen op lyfstraffe verboden daar in te komen.

De Oorlog een godsdienstige daad zynde, en waar in men meer gevaar onderworpen is als in de andere staten van 't leven, misten de Helden en Oorlogshelden, niet zich te laten Inwyden. Jazon, Kastor, en Pollux, Herkules enz. wierden in de Verborgentheden der Kabiren ingewyd, gelyk Diodorus van Sicilien ons leert. Deze Schryver zegt dat een van de beweegredenen hunner Inwyingen was, dat zy geloofden in alle gevaren den bystand der Goden nader by te hebben, en dat zy zich vleyden hier te heyliger en te rechtvaardiger door te zyn. Het schynt zelfs dat men in 't gemeen het harnas niet dorst aanschieten, zonder zich eerst te hebben laten inwyden.

Daar is hierover een plaats in de H. Schrift, die het schynt te bewyzen; want wanneer Abraham zyn volk verkoor om de overwinnende Koningen van Sodoma te bestryden, zegt de Vulgatus dat

de nunquam coronatur, idque in signum habet & probationem sui, sicut testatus fuerit de Sacramento, statimque creditur Mithrae miles, si dejecerit coronam, si eam in Deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia Diaboli, idcirco quaedam de divinis affectantis, ut nos de suorum fide confundat & judicet.

Die in 't geheel niet ingewyd waren wierden voor godloze menschen aangezien en mochten in den Tempel van Ceres niet komen.

Gen. 14.
Kf. 14.

dat hy uitkoopt andere de uit

Indien gen van ja Amerika had, zo beter u voor al geloof van Iis sisten de beter af te eener niets is gaande soort van Brachman zanen ge zy haken vasten, in oeffen de waarh in deze zyn. Mo hebben, zen ingew mannen en de vr onderwez hielden, ne vergeh Maar v vooroord daad in moejelyke te wyzen. ken van a

Eer ik v tien begin hebben, o hebben; e niets ander want over De Sch

dat hy drie hondert en achtiën van zyn eige luïden tot het gevecht uitkooor, *trecentos decem & octo expeditos Vernaculos*, maar enige andere Overzettingen hebben woorden die op *Initiatos* of ingewyde uitkomen.

TWINTIGSTE HOOFSTUK.

Indien ik de overeenkomst dezer Inwyngen en dezer Verborgenheden der Ouden met de Godsdiensten van Oost-Indien, van Japan en China, of zelfs met die der beschaafde Natien van Amerika, gelyk de Mexikanen en de Peruvianen zyn; te bewyzen had, zou ik een wyd veld hebben om in te weiden; want niets is beter uitgebeeld als de leer der Priesters van Mexiko en Peru, maar voor al als die der Brachmanen, Bonzen en Talapoynen; die ik geloof dat de opvolgers der Egyptiaansche Priesteren, Leerlingen van Isis en Osiris zyn, en die het zekerlyk zyn van de Gymnosophisten der Indien, Bewaarders van de Orgia van Bacchus; niets is beter afgebeeld, zeg ik, als hun leer van de reiniging der Zielen, te eenemaal met de Platonische Denkbeelden overeenkomende; niets is beter uitgebeeld als hun gevoelens rakende de Zon; aangaande de wyze van verzoening door Afwasschingen, door een soort van Biecht, die te gelyk by de Guebren en Perzen, by de Brachmanen, by de Japonezen, by de Siamezen en by de Peruzanen gevonden word; en aangaande de volmaaktheid waar na zy haken door het leyden van een streng en boetvaardig leven; in vasten, onthouding, kuisheid, armoede, tuchtiging en eindelyk in oefening der Deugden doorgebracht; deugden waar van zy om de waarheid te zeggen niet als de uiterlykheden hebben, maar die in deze uiterlykheden een bewys van een gants heiligen oorsprong zyn. Men schiept vermaak in de Schryvers, die 'er van gesproken hebben, te lezen, op wat wyze de jeugt in de scholen der Bonzen ingewyd wierd. Te Mexiko waren 'er gemenehuizen voor mannen en vrouwen, waar in de jonge dochters van de eenekant, en de vryers van de andere, zonder uitzondering een jaar lang onderwezen wierden, en zo een strenge en straffe levenswyze hielden, dat geen Monnik in Europa zyni proef jaren met de hunne vergelyken kan.

Maar van de Wilden te spreken hebbende, by wien, na het vooroordeel dat men heeft, geen godsdienst is; en daar in der daad in Schyn weinig godsdienst te vinden is, valt het my veel moeijelyker deze overeenkomsten in hun Zeden en Gewoontens aan te wyzen. Ik zal evenwel niet nalaten 'er hier eenige Mare trekken van aan te voeren.

Eerik van de Irokezen en Huronnen spreek; ga ik van de Natien beginnen, die het minste van haar oude gebruiken verloren hebben, of van wie de Reysbeschryvers de gewoontens verzamelt hebben; eer zy die te eenemaal hadden laten varen. Ik zal byns niets anders doen als de woorden van myn Schryvers aan te halen; want over ik my zal vergenoegen eenige aanmerkingen te maken.

De Schryver van de Historie van Virginien geeft ons de vol-

Vid. Paganologia & Bibl. Mas. in cap. 14. Gen.

Toetsing van het geen van de Inwyngen der Ouden gezegt is op de Amerikanen.

Hist. de Virg.

N
 die zy vrywila
 de lasheid en
 op de voetspa
 gen en reddely
 n hun krachten
 omt, evenwel
 chten van den
 e geweld moe
 ekerlyk zal de
 s Oordeels veel
 versfomt te ma
 met weinige dat
 gene zyne Aan
 Daar zal in der
 verdoemen als

 men vorderde
 maar ook wierd
 t gelykelyk me
 Priesters der Af
 e Goden moesten
 ger proeven; de
 vanner zy zelfs
 en verplicht ter
 i Dienst.
 p zommige plaat
 dat de jaren van
 ne die het in de
 n minste voor de
 wierden als god
 eres uitgesloten,
 men.
 waar in men meer
 t leven, misten
 wyden. Jazon,
 Verborgenheden
 in ons leert. De
 hunner Inwyng
 stand der Goden
 te heyliger en te
 men in 't gemeent
 rst te hebben la

 die het schynt te
 oor om de over
 zegt de Vulgati
 dat

 nem sui, sicuti
 er, si de peccat
 a Diaboli, idcirco
 ndat & judicet.

traditie
de P. An-
gels im-
primé d
Orléans
1707.

Jewyn-
gen der
Noor-
der A-
merika-
nen.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

1707.

maakte kennis van 't geen hierontrent onder de Wilden van Noor-
der Amerika gepleegt wierd, en helpt ons 't best op 't spoor om
een vergelyking daar van met de Inwyingen der ouden te maken.

„ De Indianen hebben Altaren en plaatzen tot de Offeranden
„ geschikt. Men zegt zelf, dat zy zomtyds jonge kinderen offe-
„ ren, insaar zy loochenen het, en beweren dat zy ze niet van de
„ menschelyke zamenleving afzonderen, als om ze den dienst van
„ hun God toe te wyden. Smith geeft ons de Beschryving van
„ een dezer Offeranden, die in zyn tyd gepleegt wierd; op het
„ verhaal van eenige personen, die 'er ooggetuigen van waren.
„ Zie hier wat hy 'er van zegt.

„ Zy beschilderden vyftien jongelingen van de welgemaakte,
„ die niet boven de 12 of 15 jaren oud waren, met wie men na ze
„ na buiten geleyd te hebben, bracht het volk den gantschen mor-
„ gen met rontom hen te dansen en te zingen, met schellen van
„ slangen in de hand, door 's Achtermiddags plaatsten zy ze alle
„ vyftien onder een boom, en men maakte onder hen een dubbele
„ haag van luiden uit, die met kleine aan elkander gebonden sied-
„ jes gewapent waren. Dan koos men vyf jongelingen uit, die
„ beurt om beurt een van deze jongemaats gingen afhalen, hem
„ dwars door de haag geleyden, en hem op hun eigen kosten en
„ met een wonderlyke vertuldigheid van de rottingslagen, die
„ men als hagel en zand op hen deed neervallen, bevryden. Ge-
„ durende deze wrede oeffening huilden de arme moeders snor en
„ quyl, en maakten matten van huiden, mos en droog hout klaar,
„ om tot de lykstaarfy van hare kinderen te dienen. Na dat deze
„ jongemaats dus door de spitsroeden gelopen hadden, haalde men
„ den boom verwoed omver, hakte den stam en de takken instuk-
„ ken, men maakte 'er kranen van om ze te kronen, men ver-
„ ciorde hun hair met dezelfs bladeren.

„ Myn getuigen konden niet zien wat men met deze kinderen
„ deed; maar men wierpze op elikander in een valey, als of zy dood
„ waren, en men vierde een groot gastaal voor al het gezels-
„ chap.

„ De Werowans (dat is te zeggen de Priester) na het oogmerk
„ van deze Offerande gevraagt, antwoordde dat deze kinderen niet
„ dood waren maar dat de Oké of de Duivel het bloed uit de
„ linker tepel van die genen zoog, die hem ten deel vielen, en dat
„ zy dood waren; dat de vyf jongelingen de anderen in de Woe-
„ dyne negen maanden lang bewaarden; dat gedurende dezen tyd
„ zy met niemant mochten omgaan, en dat men uit hun getal hun
„ Priester en Waarzeggers koos. (Hier eindigt het verbaal om
„ Kapteyn Smith).

„ Ik weet niet, yart de Schryver voort, of Kapteyn Smith in
„ dit verhaal qualyk onderretht geweest is, noch of dit sprookje
„ van Oké, die het bloed uit de linker tepel zuigt, een dilt is van
„ den Geneesheer of Priester, die altyd Geneesheer met een is,
„ om zyn goeden naam te redden, zonder by geval een van deze
„ kinderen onder zyn tuchtscherven koest. Maar ik zou dit had-
„ de eer geloven als die schone Roman van den Oké, ten minsten

de

de

de

de

de

de

de

de

de

de

de

de

de

„ de geschi-
„ voorbeeld
„ betekenis
„ nige omh
„ enemaal o
„ Men ple
„ dien jaten
„ vinden, o
„ alle huize
„ tal der Hel
„ in plaats da
„ gezondere
„ Zie hier hoe
„ De Gou
„ levendigste
„ tochten en
„ worden; z
„ niet langer
„ recht in 'e
„ Kapteyn Sm
„ dering van
„ den opsluit
„ voedel als
„ die de herfi
„ sokken noem
„ ten spapel ge
„ 20 dagen; i
„ pres tot die
„ jaar 1694 z
„ Zy had de g
„ ten tralles ge
„ 't Was noch
„ Gebuskawel
„ daarenboven
„ dige bloeden
„ zy daar door
„ van hun goed
„ Geneesheren
„ ken hebben
„ dat zy ze we
„ eer zy te een
„ de steden.
„ durven deze
„ geheugen heb
„ naveren; en
„ ven afbrengen
„ Zy moeten
„ aan leren. Ik
„ zentlyk is, n
„ geen zy ceerty

de geschiedenis van Kapteyn Smith schynt niet anders als een voorbereid van hun *buscauwering* (dit woord heeft de zelfde betekenis als *Inwyng*) te zyn, en hy is niet vergift ontrent eenige omstandigheden, als om dat deze plechtigheid hem toen te eenemaal onbekent was.

Men pleegt dit werk gemeenlyk maar eens in veertien of zestien jaren, ten zy hun jongelingen zich meermalen in staat bevinden, om daar in toegelaten te worden. Het is een tucht die alle hutzige jonge luiden moeten ondergaan, voor dat zy in 't gental der Helden of *Cocharoulen* van de Natic aangenomen worden, in plaats dat zo men Kapteyn Smith geloven moet, zy niet afgezonderd wlerden als om de Priersterlyke Order te vervullen. Zie hier hoe men *buscauweert*.

De Gouverneurs van de stad verkiezen de welgeraakte en levendigste jongelingen die 'er zyn, en die enig goed oor hun tochten en met jagen verzamelt hebben, om *gebuscanaweert* te worden; zo dat die gene die deze proef weigeren te ondergaan niet langer onder hun landslui zouden durven blyven wonen. Men recht in 't eerst enige van deze gekke plechtigheden aan, die de Kapteyn Smith verhaalt heeft, maar de voornaamste is de afzondering van deze jongelingen in 't bosch, daar men ze enige maanden opsluit zondet dat zy enig gezelschap hebben, noch ander voedsel als een gekookte drank van eenige kruiden nuttigen, die de herssens ontstellen. In der daad deze drank, die zy *Wisfokkan* noemen, by de strengheid van hun tucht geveegt, maakt hen supel gek, en in dezen droevigen staat volharden zy 18 of 20 dagen; men bewaartze in een sterke besloten plaats, die expres tot dit gebruik gemaakt is, en waar van ik 'er een in 't jaar 1694 zag, die de Indianen van *Paumunkie* toebehoorde. Zy had de gedaante van een zuikerbrood, en was van alle kanten matjes gewyze open, om doorspeling aan de lucht te geven. 't Was noch geen maand geleden dat dertien jongelingen daar in *Gebustanaweert* waren, en dat men ze in vryheid gestelt had; daarboven verhaakt men by deze gelegenheid, dat deze elendige bloeden zo veel water uit den stroom *Lethe* drinken, dat zy daar door het geheugen van alle zaken, van hun vrienden, van hun goed en zelfs van hun spraak verliezen. Wanneer de Geneesheren vinden dat zy genoeg van deze *Wisfokkan* gedronken hebben, verminderen zy 'er allengsjes de dosis van, tot dat zy ze weer tot hun vorig verstand gebragt hebben. Maar eer zy te eenemaal herstelt zyn, geleiden zy ze in hun verlicheyde steden. Na een zo wrede pyniging uitgestaan te hebben, durven deze jongelingen niet zeggen dat zy van de minste zaak geheugen hebben, uit vrees dat men ze andermaal mocht *Huscauweeren*; en dan is de handeling zo ruw, dat 'er weinig het leven afbrengen.

Zy moeten stom en doof woorden, en alles weer van nieuws aan leren. Ik weet niet of hun vergetelheid gemaakt of wezenlyk is, maar het is zeker dat zy niets willen kennen van 't geen zy eertyds geweten hebben, en dat hun Wachters hen verzellen

„ zellen, tot dat zy alles weer van nieuws aan geleert hebben.
 „ Dus beginnen ze weer te leven, na eënelgermaten dood te zyn
 „ geweest, en worden mannen, vergetende dat zy ooit kinderen
 „ geweest zyn. Zo iemand onder hen in deze wrede oeffening
 „ komt te fierven, beeld ik my in dat dan de sabel van Oké, die
 „ Smith verhaalt, tot een verschoning dient, om het te verber-
 „ gen; want, zegt hy, Oké moest die gene hebben die hem ten
 „ deele vlieden; en men zeyde dat deze opgeboffert waren geweest.
 „ Myn gilling is zo veel te waarschynelyker, om dat ik vast en
 „ zeker weet, dat Oké aan deze *buscanawéring* altyd geen deel
 „ heeft. Inderdaad zo de Indianen van Paumaunkie geen twee van
 „ hun jongelingen van deze wrede plechtigheid, die zy in 't jaar
 „ 1694 oeffenden; weerom brachten; van de andere kant brach-
 „ ten de Appamatukken (voor dezen een machtige Natie, maar
 „ die hedendaags zeer verzwakt is) al de jeugt die zy in 1690 in
 „ deze schriklyke Leer gezonden hadden; weder te rug.
 „ De moeite die de Oppallers van deze jonge luiden aanwenden
 „ is zo groot, en zy moeten alles gedurende deze strenge tucht
 „ zo heilig verholten houden; dat zich wel van dit ampt te quytten
 „ een zaak is die de grootste beloning verdient, en het zekerste
 „ middel om tot de grootste bedieningen van 't land te raken, zo
 „ dra die vergeven worden; maar ook kunnen zy vasten staat ma-
 „ ken van haast na de andere wereld verzonden te zullen worden;
 „ zo zy door lichtvaardigheid of achteloosheid het minste in hun
 „ plicht missen.
 „ Daarenboven heb ik aangemerkt, dat die gente die men in myn
 „ tyd *gebuseanawéert* had; schone welgemaakte jongelingen wa-
 „ ren, vol vuur, van vyftien tot twintig of vyfentwintig jaren oud
 „ en die voor ryk te boek stonden. Dit deed my in 't eerst ge-
 „ loven dat de oude luiden dezen vond bedacht hadden, om zich
 „ van de goederen der jeugt meester te maken, nademaal zy in
 „ der daad dezelve onder zich omdelen; of zy schikken ze tot ee-
 „ nig algemeen gebruik; en deze jongelingen zyn genoodzaakt op
 „ nieuws hun fortuin te zoeken.
 „ De Indianen betuigen een afkeer van dit gevoelen te hebben,
 „ en zy beweren dat men een zo hevig geneesmiddel niet in 't werk
 „ stelt, als om de jeugt van de quade indrukzeleu der kindsheid te
 „ verlossen en van alle de vooroordelen die zy aanneemt, voor dat
 „ haar reden werken kan. Zy houden staande; dat dan in volle
 „ vryheid gestelt zynde om de wetten der natuur te volgen, zy geen
 „ gevaar meer lopen door de gewoonte of de opvoeding verleyd
 „ te worden; en dat zy beter in staat zyn om oneenzydig gerech-
 „ tigheid te plegen, zonder enige acht op de Vrindschap of Bloed-
 „ verwantschap te slaan.

Aan-
 merkin-
 gen van
 onzen
 Schry-
 ver over
 dit ver-
 haal.

De toepassing van het geen in den grond van deze vertelling be-
 sloten legt, is, gelyk ik reeds hierboven gezegt heb, zo natuurlyk
 en gemaklyk, dat ik geloof dat ik die den lezer zelfs moet laten ma-
 ken.

Alleen zal ik zeggen dat de Schryver ons, onder deze Wilden,
 Steden, Gouverneufs, grote ampten, en grote goederen verbeel-
 dende,

dende, ver-
 moest; nade-
 hun Gouver-
 schillen, en-
 moede, die

Daarenbo-
 uitzondering
 het zegt; spr-
 dat de Gouv-
 kon zich bo-
 teyn Smith;
 ke niet als di-
 ster te vervul-
 ing algemeen
 scheyd zyn v-
 onder de Ka-
 Wilde volker-
 al zeer wel m-
 verschillen.

EENEN

M En vind
 van zeer
 zelt zyn voor
 men, zwaar on-
 der de krygslu-
 een Kapteyn t-
 en tot de Inwy-
 ons van alle de-
 gegeven hebbe-
 in te ontdekke-
 meer van overi-

Ik heb reeds
 re maandstond-
 dat wanneer ha-
 proeven der In-
 geweest is van
 haal van het ge-
 Braziliën omga-
 ten.

't Is niet zon-
 vering een naar
 de meisjes heb-
 blik schromen,
 is. Men maak-
 den, of het me-
 het mooglyk is
 die hun voor ee-
 groene stenen,

dende, ver van het denkbeeld afwykt, dat men 'er van geven moest, nademaal hun steden niet anders als elendige Vlekken zyn, hun Gouverneurs, Hoofden, die weinig van 't overige volk verschillen, en hun grote goederen niet anders als een algemene armoede, die overal uitblijkt.

Daarenboven, zo het een algemene wet is dat zy alle zonder uitzondering *gebutanawert* of ingewyd moeten worden, gelyk hy het zegt; spreekt hy dan zich zelve niet tegen met te verzekeren dat de Gouverneurs de welgemaakte en de rykste kiezen? Hy kon zich ook vergift hebben, verwarrende het verhaal van Kapteyn Smith, waar in van een plechtigheid gesproken word, dewelke niet als die gene raakte, die geschikt waren om de Priester order te vervullen, met het zyne. Want schoon de wet van Inwyng algemeen is, kan 'er zeer wel en moet 'er zelfs eenig onderscheyd zyn volgens de verscheyde staten der Ingewyden, gelyk 'er onder de Karaiben gevonden wierd, onder wier naam ik al de Wilde volkeren van het zuider Amerika begryp, wier zeden overal zeer wel met elkander overeenkomen, en in zeer weinig zaken verschillen.

EENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Men vind voetstappen van Inwyngen onder de Karaiben, die van zeer streng vasten en andere zeer moeijelyke proeven verzet zyn voor jonge dochters en vryers die tot huwbare jaren komen, zwaar om uit te staan: wederom andere om een jongman onder de krygslieden te stellen, om een krygsmann tot den rang van een Kapteyn te doen overgaan; tot aanstelling van een Generaal, en tot de Inwyng der Priesteren. 't Is verdrietig dat de Schryvers ons van alle deze zaken niet als een plomp en onvolmaakt verhaal gegeven hebben. Men laat niet na daar een teken van godsdienst in te ontdekken: maar daar evenwel niet als een ydele schaduw meer van overig is.

Ik heb reeds van de zuiveringen der vrouwen ten tyden van hare maandstonden gesproken, en ik heb reeds te verstaan gegeven dat wanneer haar dat ten eersten male overkomt, zy begonnen de proeven der Inwyngen te ondergaan. Thevet, die zelfs getuige geweest is van alle deze proeven, geeft ons een omstandig verhaal van het geen 'er in deze gelegenheid onder de volkeren van Braziliën omgaat. Ik zal hier het wezentlykste daar van aanroeten.

't Is niet zonder oorzaak, zegt hy, dat men aan deze eerste zuivering een naam gegeven heeft, die *geburde vrees* betekent, want de meisjes hebben waarlyk gelyk dat zy voor dit vreeslyk ogenblik schromen, dat als de leus van een ware marteling voor haar is. Men maakt dan een aanvang met haar de hajren af te branden, of het met een vis-tand af te snyden, zo dicht by 't hooft als het mooglyk is. Daar na doet men ze op een platten steen slaan, die hun voor een key dient om hun porceleyn te werken, en om de groene stenen, daar deze Natien veel sieraden af maken, te poly-

Inwyng der Karaiben.

Thevet, *Cosmog. Univ. Tom 2. liv. 21. p. 946.*

Inwyng der volwafte vryers in Braziliën.

sten; en met een tand van een Akouti snyd men haar het vleesch van boyen de schouders tot den rug toe op, makende een dwars kruis, en verscheide andere kerven, zo dat 'er het bloed van alle kanten afstroomt. Men merkt aan haar tande-knarlingen en verscheide wringingen van 't lyf wel wat pyn deze arme ruyters gevoelen, maar de schaamte weerhoudze, en niemand geeft een enkele schreuw. Daar na wryft men alle deze wonden met asch van wilde kauwoerden; die niet minder byt als buskruid of salpeter, zo dat de littekens nooit vergaan; waar na men haar de armen en het gantsche lichaam met een katoenen draad vast bind; men hangt haar de tanden van een zeker dier om den hals; en men legt ze in haar Hamakken, zo wel toegebakert dat niemand ze zien kan. Zy zyn ten minste drie volkomen dagen eer zy 'er kunnen uitkomen, en brengen al dezen tyd zonder spreken, eten of drinken door.

Deze drie dagen verlopen zynde laat menze uit haar Hamak omze te ontbinden, en men doet haar op de zelfde key staan, waar op men haar de eerstemaal gekerft heeft, op dat zy in 't eerst met de voeten niet aan de aarde raken; van daar wordenze weer in haar bed gelegd, daar zy met enige gekookte kruiden en een weinig meel en water gevoed worden, zonder dat zy enige andere spyze of drank durven nuttigen. In dezen staat blyven zy tot de tweede zuivering, waarna men haar de overige delen van 't lichaam van 't hoofd tot de voeten toe doorkerft, op een noch wreder wyze als de eerste maal.

Men legt ze op nieuw in haar Hamak, daar zy om de waarheid te zeggen, gedurende de tweede maand wat zachter gehandelt worden, en zo strenge vasten niet houden, maar zy mogen noch niet uit haar hut gaan of met iemand spreken, en houden zich met spinnen en katoen pluizen bezig. De derde maand vryft men ze met een zwarte vert, van de oly van Jenipat gemaakt, en zy beginnen uit te gaan na 't veld.

Schoon Thevet van geen onderwyzing spreekt, is het evenwel waarschynelyk dat men ze gedurende dien tyd in de gronden van haar valschen Godsdienst onderrecht. Deze Schryver voegt 'er by, dat een oude Portugies, die onder die gene was die het eerst dit land ontdekte hadden, hem gezegt had, dat hy deze Volkeren getracht had deze bygelovigheid te ontnemen, maar dat de Pagés of Wicchelaren om raad gevraagd zynde, zich daar sterk had tegen aangekant, zeggende, dat zo zy deze gewoonte nalieten te onderhouden, *Maire Monan* hen alle zou doen omkomen. *Maire Monan* is de naam dien zy aan een Wezen geven, waar aan zy by na dezelfde volmaaktheden toeschryven, die wy aan God geven; dat na hun zeggen, noch begin noch einde heeft, die de Hemel en Aarde en alles geschapen heeft, maar die vleesch geworden is en in een kind verandert, om door zyn leringen de noodzakelykheid van zyn volk te verlichten.

De zelfde Schryver spreekt van een andere Godsdienstige plechtigheid, die te Florida in gebruik was, en die van den zelfden aart schynt te zyn en de jonge dochters op dezelfde wyze te raken.

Thevet
Cofmog.
Univ.
tom. 2.
lib. 21.
p. 913.
918.

Maire
Monan
de naam
van den
opper-
sten God
van Bra-
ziilien.

Thevet,
Cofmog.
Univ.
liv. 23.
ch. 1. p.
1004.

De F
tyden me
seeft gev
huis, wa
met vele
en na de
zy zich o
zo in ver
drie wan
welke d
dere, di
zy gezong
pen hebbe
dichte bo
wen het c
mer, dat
men der j
doorkerve
tak van ee
toe, H
Deze d
zyn als de
dele, om
en ten del
dat wanne
weerom ge
die gene d
en op deze
hartig te d
hogen oude
dit seeft ge
met zo vee
te verfinde
op de twe
noch eten n
Jean de Lei
men in Brazili
daar hy zelfs d
van godsdienst
deze plechtig
hulpmiddel in
soorten van on
vonden te zyn
ware reden ni
zelfs niet eens
Als de doch
doet men haar
straf voor haar
lk heb de omst
van een Jezuit

De Floridianen, zegt hy, hebben feesten die zy op zekere tyden met zeer vremde plechtigheden vieren. De plaats daar het feest geviert word, is een groot rond ruim, dicht by 's Koningshuis, waar uit die gene die tot deze plechtigheid afgezonden zyn met vele verven gechildert, en bepluimt voor den dag komen, en na de gezegde plaats trekken. Alwaar aangekomen zynde, zy zich op order rangeren, en drie andere volgen, die van hen zo in verwen als wyzen van doen verschieten. Ieder van deze drie wanneer zy op 't midden van 't ronde vlak komen, welke dansende en zeer erbarmlyk zingende, van de andere, die hun antwoorden, gevolgt worden. Maar na dat zy gezongen en gedanst en deze ronde plaats driemaal omgelopen hebben, zetten zy het op een rekken door 't midden der dichte bosschen, als tomeloze paarden; dan verflyten de Vrouwen het overige van den dag met zo en deerlyk getier en gejammer, dat het 'er over heen is, en in die woede pakken zy de armen der jonge dochters aan, die zy met scherpe mosselichelpen doorkerven, zo dat 'er het bloed by neer loopt, dat zy met een tak van een boom in de lucht spatten, roepende tot driemaal toe, *Hé Thya? Thya, Thya.*

Deze drie die het feest beginnen worden *Jaonas* genaamt, en zyn als de Priesters of Offeraars, daar zy geloof aan geven, ten dele, om dat zy van afkomst tot de Offeranden geschikt zyn, en ten delen ook om dat zy zulke schrandere Toveraars zyn, dat wanneer 'er iets verlor'n is het ten eerste door hun middel weerom gevonden word. Na 't verloop van twe dagen komen die gene die in de bosschen gevlucht waren weer te voorschyn, en op dezelfde plaats weer gekomen te zyn; beginnen zy luchtartig te dansen en hun Vaders te verblyden, die om hun te hogen ouderdom of wel om hun natuurlyke onpallykheid niet op dit feest genodigt zyn. De dansen ge-eindigt zynde vallen zy met zo veel gretigheid aan 't eten, dat zy de spys eer schynen te verslinden als te kaauwen; om dat zy op den feestdag noch op de twe volgende dagen, die zy in de bosschen doorbrenghen, noch eten noch drinken.

Jean de Leri spreekt in 't hondert van deze wrede kervingen die men in Braziliën de jonge dochters, die huwbaar worden, aandoet; daar hy zelfs ooggetuige van geweest is; maar hebbende de reden van godsdienst niet gemerkt, die het begin en de oorsprong van deze plechtigheid is, beeld hy zich in dat het als een natuurlyk hulpmiddel in 't werk gestelt word, om haar te cnemaal van deze soojten van otigemakken te verlossen, waar toe het schynt uitgevonden te zyn. Maar hy is hier ontrent vergift, en hebbende de ware reden niet kunnen giffen, heeft hy 'er een verzonnen, die zelfs niet eens waarschynelyk is.

Als de dochters der Karaïben op de Antilles huwbaar worden, doet men haar ook de brozen of schoeifels aan, 't geen een ware straf voor haar is, en doorboort haar zo wel als de jongens de oren. Ik heb de omstandigheden van deze plechtigheid in een Handschrift van een Jezuiet gezien, die een Zendeling op de Eylanden geweest

Leri
Hist. des
Bresil.
ch. 17.

weet was, maar die Handſchrift niet waer hebbende kunnen krygen, oen ik 'er een uitsckzel uit heb willen maken, kan ik 'er niets meer van zeggen.

De Hr. Koningſchep geeft het volgende verhaal van de wyze van een jongman in den krygsdijft te nemen.

TWEEENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Rechts-
fort.
Nijf.
Morale
des An-
stiles, p.
108.

Inwy-
ing van
een
Krygs-
knecht.

Voor dat de jonge luiden in den rang van die gene die ten oorlog moogen trekken aangenomen zyn, moeten zy in te genwoosdichheid van alle hun vrienden en magen, die genoodig worden om deze plechtigheid by te wonen, tot krygskrachten verkleert worden. Zie hier dan de order die zy in deze gelegentheden volgen. De Vader die voorheen de Vergadering be- loopen heeft, doet zyn zoon op een klein floetje, dat in 't mid- den van zyn Hut of Kerbet geplaatst is, naar zitten, en na den in korte woorden al de plichten van een adelaanzedig Karibisch Krygsknecht voor gehouden te hebben, en hem te hebben doen beſworen dat hy nooit iets zal aanvangen dat den roem zyns Voorzaten zou kunnen bezoedelen, en dat hy met al zyn vermo- gen de oude wrekten van hunne Natie zal wreken, neemt hy een zekken roefvogel, die zy in hun taal *Manſoris* noemen, en die langen tyd te woren tot die gebruik by de hand is, by de poten, en hy geeft 'er zyn zoon verſchoyde slagen met, tot dat die vogel dood is, en zyn heft te aenmaal verplaatst. Na dese ruwe behandeling, als den jonckling gants beduyct maakt, vlymt hy hem het gantſche lyf met de leid van een Acouti op, en om de wonden die hy gemaakt heeft te genezen, dampelt hy den Vogel in gepopt water, en wyft er onbeshofft dese quetsuren mee, 't geen den gewonden een zeer hevige en ſcher- pe pyn ueroopweest, maar hy moet die aller met een luchtig haar uitscagen, zonder den mond eens te verſtreken of enige py te heſſigen. Daps na deest men hem het hart van dezen Vogel opeten, en om deze plechtigheid te beſluiten, legt men hem in een hangmat, daar hy zo lang als hy is uitgedrekt in moet bly- ven liggen, tot dat zyn krachten door 't vellen hyns uitgiput ayn: waerna hy van ieder een voor Soldaat erkent word, hy kan zich in al de Vergaderingen van de Kerbet laten vinden, en de anderen in alle de Oorlogen, die zy tegen hun vrienden on- derneemen volgen.

De Hr. Niet in zyn tocht van Frankryk dat onder de Linie lag op het Eyland Kaycanc in 't jaar 1653 ſpeekt dus van de Wyze van een Kapiteyn onder de Galbis, die de Kariben van 't velle had zyn, te maken.

DRIEENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Inwy-
ing van
een
Kapitein.

Voor eerst komt die gene die Kapiteyn wil gemaakt worden eerst in zyn hut, met een rondes op zyn heft, staande de ogen ter aarde, zonder iemand aan te zien of een woord te spre-

„ (spreken
„ ten blyf
„ dat men
„ vange
„ zyn bod
„ ke. Hy
„ moejely
„ zyn god
„ Ten t
„ dat de
„ doen
„ acer we
„ Geduven
„ en 't avo
„ hem met
„ ryk kapte
„ zyn, en
„ den gedr
„ de Natie
„ die niet r
„ log gevan
„ Deze A
„ digt zynd
„ by door h
„ slagen die
„ van de Ka
„ uin geeft
„ is al die v
„ gemaakt;
„ krygt niec
„ kapitein 'er
„ Die doet n
„ op die pla
„ tweede mid
„ aademaal d
„ worden, k
„ het bloed s
„ mag de arm
„ eenige pyn
„ 'er zo veel
„ om hem gre
„ gae hy in
„ in te gegeef
„ De nes w
„ een verwo
„ voorby zyn
„ den sterker
„ gae; rec
„ zeeën, die
„ komen, alle

12 spreken, en zonder iets aan zyn vrouw of kinders te la-
 13 ten blyken. Hy zet zich in een hoek van de tent ter neer, tot
 14 dat men een kleine verschanfing rondom hem maakt als een ge-
 15 vangenis, daar hy zich qualyk in kan versoeren. Men hangt
 16 zyn bed boven tegen de hut aan, op dat hy tegen niemand spre-
 17 ke. Hy komt er niet uit als om zyn gevoeg te doen en om de
 18 moeilijke proeven te ondergaan, die hem de andere kaptreyns,
 19 zyn geburen, doen gevoelen.

20 Ten tweden doet men hem 6 weken lang zeer streng vasten,
 21 dat de Christenen naauwlyks om de liefde van God zonden
 22 doen. Men geeft hen niet als een weinig gekookte geest, en
 23 zeer weinig kassow, waar van hy niet als het binneste eet.
 24 Gedurende dezen tyd komen hem de buur-kapteins 's morgens
 25 en 's avonds bezoeken; zy doen hem voor hen komen, vertoepen
 26 hem met hun natuurlyke welprekentheid, dat zo hy een roem-
 27 ryk kaptein wil worden, waar na hy verlange, hy moedig moet
 28 zyn, en zich edelmoedig in al de ontmoetingen met zyn vyan-
 29 den gedragen; dat hy geen gevaar moet ontzien om de eer van
 30 de Natie op te houden, en om wraak te nemen van die gene,
 31 die niet nalaten hen te mishandelen, wanneer zy hen in den oor-
 32 log gevangen hebben, enz.

33 Deze Aanpraak, die hy met gedult heeft aangehoort, geein-
 34 digt zynde, doet men hem gevoelen hoe veel hy lyden zou, zo
 35 hy door hun vyanden gevangen wierd, door 't middel van de
 36 slagen die ze hem op staande voet geven. Hy staat in 't midden
 37 van de Karbat overend, met de handen op 't hoofd. Ieder kap-
 38 tein geeft hem drie of vier slagen met een zweep, die zo groot
 39 is als die van een korzler. Zy is van wortels van palmbomen
 40 gemaakt, de jonge luden maken die gedurende dien tyd. Hy
 41 knypt niet meer als drie slagen met ieder zweep, zo dat ieder
 42 kaptein er een moet hebben, en dus heeft men 'er vele nodig.
 43 Dit doet men zes weken lang tweemaal 's daags. Men slaat hem
 44 op drie plaatsen van zyn lichaam, de eerste slag op de borst, de
 45 tweede midden op den buik, en de derde rondom de dyer, en
 46 nademaal deze slagen met veel geweld en t'le alle macht gegeven
 47 worden, knypt ieder slag om het gansche lichaam, en doet 'er
 48 het bloed met grote droppels uitguden; gedurende al dezen tyd
 49 mag de arme bloed zich niet verroeren, noch laten blyken dat hy
 50 enige pyn gevoelt. Zo de kapteins sterk in getal zyn, komert
 51 'er zo veel frisshe armen te werk, die nieuwe krachten hebben
 52 om hem gruwelyke pynen aan te doen. Na zo gehandelt te zyn
 53 gaat hy in zyn bed kruipen; daar men af de zweepen, daar hy
 54 niet gegeeft is, toe token van zyn zagepraat boven op 't ge-
 55

56 De zes weken van deze eerste en zeer ruwe proef, waar in hy
 57 een verwonderenswaardige standvastigheid heeft laten blyken,
 58 voerby zynde, bereyd men hem een andere, die bequaam is om
 59 den sterfsten te doen sterven. Om hem deze proef te doen onder-
 60 gaan, rechte men een groot drink gelag aan, waar toe op den ge-
 61 zeten drie of de hoorden van de handstreek met hun toerusting
 62 komen, alle op nieuw geschildert en wel opgesmaukt. Zy krygen

„ voor de woning af. Alle in 't gezicht van de hut gekomen zyn-
 „ de, zetten zy zich in de struiken of struellen ter neder, daar zy
 „ alle te gelyk een schriklyk geschreeuw en gehuil maken, dan tre-
 „ denze in de hut, hebbende alle den pyl op den boog gezet. Zy
 „ gaan den nieuwen Kapteyn halen, die reeds uitgeteert is door de
 „ strenge vasten die men hem heeft doen ondergaan, en de geef-
 „ sellagen die men hem heeft doen gevoelen. Zy dragen hem met
 „ bed met al, dat zy aan twe bomen vast maken, en waar uit zy
 „ hem doen opstaan. Men spreekt hem moed in 't lys, gelyk in 't
 „ begin, en om te beproeven of hy dapper zyn zal, geeft ieder
 „ een der Hoofden hem een slag met de zweep uit al zyn macht.
 „ Hy begeeft zich neer te bed, en men verzamelt een hopen zeer
 „ sterke en stinkende kruiden, die zy rontom zyn bed leggen.
 „ Men steekt 'er den brand in, doch zo dat het hem niet raken kan,
 „ hoewel hy 'er alleen al de hitte van gevoelt. De rook van
 „ deze stinkende kruiden met de hitte van 't vuur doet hem elen-
 „ dige qualen uitslaan, hy is half gek in zyn bed, daar hy al in blyf-
 „ leggen, hy valt 'er in zo grote slaauwtens dat men zou zeggen
 „ dat hy dood was. Wanneer men hem in dezen staat ziet, geeft
 „ men hem te drinken om hem weer te doen bekomen. Bekomen
 „ zynde vermaant men hem op een nieuw om moedig te zyn,
 „ men verdubbelt zyn vuur, dat langen tyd duurt.

„ Onderwyl dat hy al deze qualen moet lyden, vreten en zuipen
 „ de anderen 's varkens, en hem eindelyk na aan zyn end zien-
 „ de, gebruiken zy een vrend middel om hem weer te doen be-
 „ komen. Zy maken hem een halsband en een gordel van palm-
 „ boom, daar zy grote zwarte mieren in zetten, waar van ene
 „ steek genoeg is om de pyn drie of vier uren te doen gevoelen.
 „ Mer, doet hem dezen halsband en gordel om, die hem haast weer
 „ doen tot zyn zelven komen, ter oorzaak van de gruwelyke smar-
 „ ten dieze hem veroorzaken. Hy staat op, en overend staande
 „ giet men hem een vles vol *Palinos* dat een van hun dranken is,
 „ door een *Manort* of zeef op 't hooft. Flux gaat hy zich in de
 „ naaste fontein of rivier wasschen, en weer in zyn hut gegan-
 „ zynde, gaat hy weer op nieuw in een afzonderden hoek zit-
 „ ten, en op dat al de kinderen van de hut en al de gene die daar
 „ in behoren, deze plechtigheid heugen mogen, geesfelt men hen
 „ alle zonder onderscheyd, zonder zelfs de Vrouwen, zo zy 't
 „ niet gaanw op een lopen zetten, te ontzien.

„ Men doet hem een nieuwe doch niet zo strenge vasten als de
 „ eerste was beginnen; van de een of de ander Kapteyn van zyn
 „ bureu, draagt zorg van enige kleine vogels voor hem te doden.
 „ De tyd van dit vasten gecindigt zynde, word hy tot Kapteyn uit-
 „ geroepen, men langt hem een gants nieuwen boog en pylen,
 „ met alles wat hy nodig heeft.

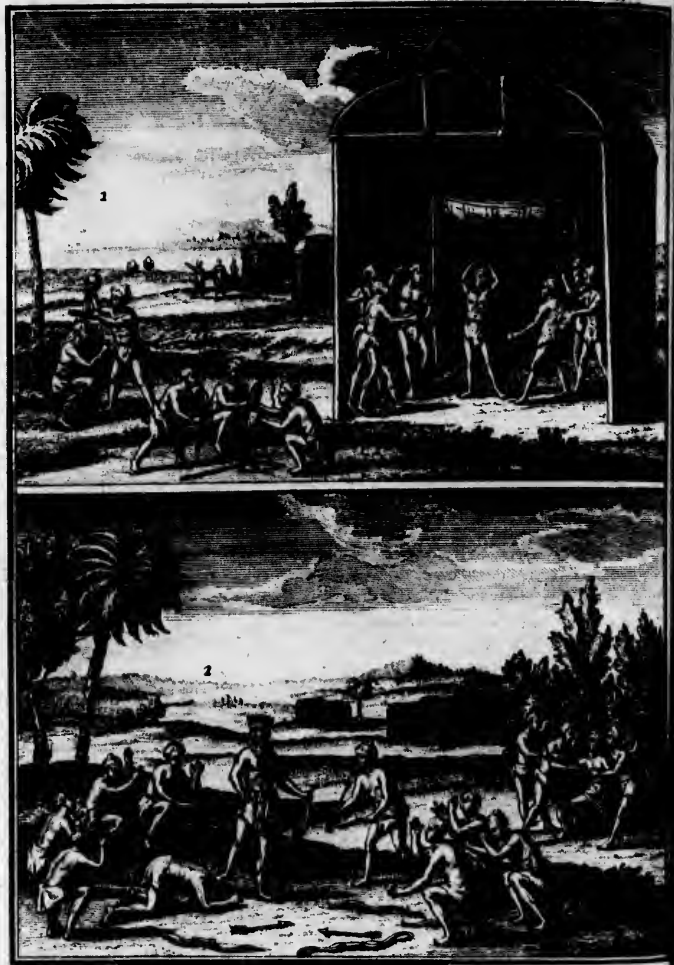
„ Dit is evenwel noch maar een minder kapteyn, want om een
 „ groot Opperhoofd te worden, zyn 'er noch veel strengar proeven,
 „ die de Heer Biet niet geweten heeft, die de Heer Rochefort
 „ maar even heeft aangeroert, en die ik uit de brieven van Vader de
 „ la Neuville, een Jezuit, gehaalt heb, die eenigen tyd op het Ey-
 „ land

men zyn
daar zy
dan tre-
zet. Zy
is door de
de geef-
hem met
aar uit zy
geelyk in 't
geeft ieder
yn macht.
lopen zeer
ed leggen.
raken kan,
rook van
hem elen-
al in blyft
ou zeggen
ziet, geeft
Bekomen
g te zyn,

en zuipen
end zien,
te doen be-
van palm-
van cene
n gevoelen.
n haast weer
velyke smar-
end staande
dranken is,
zich in de
hut gegun
in hoek zik-
ne die daar
elt men hen
e, zo zy 't

asten als de
yn van zyn
n te doden.
Kaptein uit-
g en pylen,

vant om eest
er proeven,
Rochefort
an Vader de
op het Ey-
land

land v
bende
Zeden

V
D
gem
zo h
digh
krac
verd
land
dien
ande
zyn
een
wyze
als h
pakk
ingar
om t
die v
stapp
ren h
teyn
daz
gebru
lyke
hem
tot d
waar
geeft
noeg
wimp
van t
ren,
nen a
schikt
de ko
W
wying
de g
blade
Eerste
zege
geha
een a
byhar

land van Cayenne in de nabuurschap dezer Volkeren gewoonst hebbende , gelegenheid gehad heeft , om goede berichten van hun Zeden te krygen. Zie hier wat hy 'er van zegt.

VIERENTWINGSTE HOOFSTUK.

DE Regering der Gayanezen is eenhoofdig. Zy hebben maar een Opperhoofd, dien zy blindelings gehoorzamen. 't Is gemeenlyk de oudste van de Natie dien men daar toe verkieft, zo hy andersins al de nodige hoedanigheden heeft om deze waardigheid staande te houden, dat is te zeggen, zo hy moed, kracht, behendigheid heeft; zo hy werkzaam, handig, matig, verduelig is, ryk in vonden en krygsluiten; eindelyk zo hy het land kent, en de wegen weet die na alle de Natien geleyden. Indien de oudste deze hoedanigheden ontbeert, verkiezen zy een ander, dien zy op een strenge proef stellen, om verzekert te zyn dat hy zodanig is als zy hem begeren. Zy maken in 't eerst een begin met hem meer als negen maanden, op een zeer strepge wyze te doen vasten, gevende hem dagelyks niet meer geers, als hy in zyn hand houden kan. Zy doen hem schriklyke zware pakken dragen; zy dwingen hem byna alle de nachten aan den ingang van de karbet schildwacht te houden. Zy zenden luiden om te verspieden uit, na de naburige Natien; daarna, wanneer die weerom gekomen zyn, dwingen zy den Pretendent de voetstappen van deze afgezondene te volgen, om al de wegen te leren kennen. Daar is geen grenspaal of eenigins bekende fonteyn; of hy moet weten waar die gelegen is, gereed zynde om daar een bewys van te geven, met daar op het eerste bevel een gebroken tak na toe te brengen. Eindelyk hy moet de natuurlyke Beschryving van zyn gantsche land in 't hoofd hebben. Om hem aan de pyn te doen gewennen, begraaft men hem zomtyds tot den middel toe in een nest dat vol is van deze grote mieren, waar van het steken een koorts van 24 uren aan de Franchen geeft, en men laat hem daar een geruimen tyd in; anders vernoegt men zich drie of vierhondert dezer mieren in bladeren te wimpelen, zo dat het hoofd van de eene kant, en het lichaam van de andere daar uitkomt; men naait al deze levendige bladeren, tot halsbanden, armringsen, gordels, kouslebanden en kronen aan malkander, waar mée men den nieuwen Koning opschikt, men kan giffen met wat pyn. Zo maakt men hem tot de koninglyke waardigheid bequaam.

Wanneer men hem genoeg beproeft acht, viert men de inwyng op deze wyze. De gantsche Natie by een vergadert zynde gaat den Pretendent zoeken, die een myl of verder onder bladeren verborgen is, als om te kennen te geven dat hy de Eerstaaten vlied; of wel, gelyk my twe dezer Koningen gezegt hebben, om hem te doen verstaan dat men hem uit het stof gehaalt heeft, om hem op den troon te verheffen; 't geen door een andere plechtigheid bevestigd word: want ieder een van de bystanders gaat op de maat hem den voet op 't hoofd zetten,

waar

ver de
Tee-
voux,
Mar
1723.

Inwy-
ing van
een
Kaptein
Gene-
raal.

„ waar na men hem doet opstaan, en zy vallen alle voor hem neer,
 „ en werpen hun pylen en bogen aan zyn voeten. De Koning zet
 „ op zyn beurt den voet op het hoofd zynzer onderzaten; dan ge-
 „ leid men hem in zegepraal weer na de Karbet, daar hy een groot
 „ gastaal door de vrouwen bereid vind. Voor 't eten moet hy
 „ noch een proef van zyn behendigheid geven, schietende een pyl
 „ in een kopje van de grootte van een ey; dat boven op 't dak
 „ vast gemaakt is. Dit gedaan zynde dient hem ieder vrouw een
 „ kopje *Oucou* voor, die hy gedwongen is uit te drinken, om te
 „ betonen dat hy zo veel kracht heeft om te drinken als dertig
 „ mans; gelyk hy krachts genoeg gehad heeft om zich dertig da-
 „ gen lang met het voedzel te behelpen, dat een man gemaklyk
 „ in een dag op zou mogen. Nademaal hy genoodzaakt is dik-
 „ wils te braken, gelyk dit maal eer na een harde pyniging als na
 „ een festyn. Voor 't overige volgen zyn onderdanen hem ge-
 „ trouwlyk na, en houden niet op van eten en drinken voor dat al
 „ de voorraad op is.

„ De plechtigheid geëindigt zynde, word de nieuwe Kapteyn
 „ geoordeelt volle macht en een volstrekt gezag over 'de Natie te
 „ vieren, die langer niets als op zyn bevelen en door zyn bewe-
 „ ging doet. Hy maakt Vrede en Oorlog na zyn welgevallen.
 „ enz.

Men moet zich inbeelden dat alle deze strenge proeven, diemen
 by deze woefte volkeren moet ondergaan; om tot Krygsknecht,
 Kapteyn, en Opperhoofd van de Natie toegelaten te worden; niet
 als enkele burgerlyke gewoontens zyn, en gebruiken door de We-
 gevers ingestelt, om het lichaam aan de moeijelykste oefeningen te
 gewinnen, en de ziel tot de hoogste ondernemingen bequaam te
 maken; dwingende haar door deze vrywillige proeven om een
 moed te verkrygen die alles kan uitstaan. De Godsdienst is 'er ze-
 kerlyk de grond van, gelyk die het in de Oudheid voor de kryg-
 knechten van Mithra was, voor de Lacedemoniers; die men voor
 het Altaar van Diana Orthia geëffelde; en voor de Helden, die
 zich tot de Verborgentheden van Samothracien of Eleufina lieten
 inwyden. Wy moeten van het geen 'er by de Karaïben omging,
 daar weinig schyn van Godsdienst is, oordelen uit het geen 'er om
 diergelyke voorwerpen te Peru en te Mexiko geoeffent wierd,
 daar de Godsdienst zo kenbaar was; dat 'er misfchien nooit afgod-
 difche Natien geweest zyn, daar de Heydenfche Godsdienst beter
 bepaalt was.

Schoon ik niet voorgenomen heb van de Zeden der Mexikanea
 en Peruvianen te handelen, die door den Inka Garcilasso, door
 Akosta, Lopes de Gomara, Oviedo, Herrera, en verscheyde an-
 dere Spaansche Schryvers beschreven zyn, zal ik niet nalaten hier
 iets van hun Inwydingen ten Oorlog te zeggen, om aan te tonen
 dat de Godsdienst de beweegreden van hun proeven geweest zyn-
 de, men zich ook het zelfde denkbeeld van die gene, waar van ik
 reeds gesproken heb, moet maken.

M En di
 zonen d
 staat uit
 Prinssen
 maken o
 ver bove
 Men b
 zy ware
 sche jare
 te ontfan
 quam te
 ryk te be
 Zy wa
 oeffende
 quam te
 staan.
 't Was
 van deze
 of lathert
 hun naaf
 ders, mo
 jongelinge
 de Zon te
 alle soorte
 Zon hun
 ke baan w
 Ieder j
 prinzen,
 zond ze
 bestier va
 welingen
 onderwyz
 De pro
 ren honge
 teren, en
 Indiaansch
 dit vasten
 staan, en
 ven doen
 Op de
 honger en
 waken af
 kander op
 naastig gl
 vond, zon
 derachtig

VYFENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Men liet tot deze Inwyingen van Peru niet toe als de kinderen die van de afkomst van de Zon waren, dat is te zeggen de zonen der Inkas, die een talryk en wyd uitgebreyd geslacht in den staat uitmaakten, en welk geslacht dat van de Koningen en de Prinssen van hun bloed zynde, ook boven het gemeen moest uitmaken door deugden, die hun Hemelschen oorsprong pasten, en ver boven die van 't gros der menschen uitsaken.

Men begonze in den ouderdom van vyftien of zestien jaren, en zy waren een te enemaal vereischte voorwaarde om uit de kindersche jaren te raken, om de eertekenen van den manlyken ouderdom te ontfangen, en deszelfs voorrechten te genieten, voor al om bequaam te zyn om de wapens te voeren, en enige bediening in het ryk te bekleden.

Zy waren met een zeer strenge leertyd, waar in men ze oeffende om alle soorten van ongemak uit te staan, en zich bequaam te maken om al de wederwaardigheden van 't geval uit te staan.

't Was voor deze Leerlingen van het uiterste gevolg met eren van deze proeven af te komen, want zo zy daar in enige zwakheid of lathertigheid lieten blyken, quam 'er hier door op hen en op hun naaste vrienden een onuitwisbare vlak. Ook hielden de vaders, moeders, broeders, zusters, omen, en moejen van deze jongelingen niet ophouling deze tyd duurde gedurige beloften aan de Zon te doen, die zy met offeranden, vasten, tuchtigingen en alle soorten van Godsdienstige oeffeningen verzelden, op dat de Zon hun de nodige kracht en moed gaf, om met roem de moejelyke baan van deze hevige proeven ten einde te lopen.

Ieder jaar dan of anders om de twee jaar koos men de jonge prinzen, die bequaam waren om ingewyd te worden, uit, en men zond ze in een huis dat tot dit gebruik geheiligd was, onder het bestier van eenige ervaren gryzaarts, die de meesters van deze nieuwelingen waren, en die last hadden dezelve te beproeven en te onderwyzen.

De proeven begonnen door etlyke dagen vastens, om hen te leren honger en dorst te verdragen. Men liet hen byna helemaal uiteren, en men gaf hun niet als op gezette tyden eenige handen vol Indiaansch koren, en zuiver water. Men verdubbelde den tyd van dit vasten, na mate dat zy zich bequamer toonden om ze uit te staan, en men liet hen dit zo ver uithouden als zy het zonder sterven doen konden.

Op de zelfde wyze als men hen geleert had het lichaam door honger en dorst te temmen, gewende men hen ook het zelve door waken af te matten. Men steldeze tien of twaalf dagen achter elkander op schildwacht, gedurende dewelke de verspieters hen nauwflig gingen bezoeken, en zo men iemand op zyn post slapende vond, zond men hem weer te rug, zeggende dat hy noch te kinderachtig was om tot eerstaten toegelaten te worden.

Inwyingen van de Inkas van de Perurü.

Garcilaso, de la Vega, Comment. Real. lib. 8, cap. 24, 25, 26, 27.

proeven, diemen tot Krygsknecht, te worden, niet ken door de Wetten oeffeningen te bequaam te proeven om een Godsdienst is 'er zod voor de krygs, die men voor de Helden, die of Eleufina lieten araiben omging, t het geen 'er om geoeffent wierd, ehien nooit afgo-Godsdienst beter

in der Mexikanea Garcilasso, door n verscheyde an niet nalaten hier om aan te tonen ven geweest zynene, waar van ik

De tyd dezer eerste proeven verstreken zynde, oeffende men hen in 't lopen. Men gelejde ze tot dien einde na een plaats die onder hen heilig was, van waar deze loop begon, en zich tot aan den voet van 't kasteel uittrekte; die er anderhalf myl ver van afgelegen is, en daar een standaard geplaatst was, dat een beloning was dien genen toegedacht; die er 't eerste zou komen, die men ook verkoor om aan 't hooft van de anderen te zyn. De laatste en die gene die in het lopen bezweken waren, wierden certoos verklaart en met schande wederom gezonden. De Ouders die diergelyken smaad vreesden, liepen met hun kinderen, of plaatsten zich hier en daar op den weg, en moedigden ze door redenen die zy het bequaamste dachten om de gevoelens van eer in hen op te werken aan.

Men leerde hen ook met eigen handen arbeiden, alles wat tot hun nooddrift nodig was te maken, voor al hun wapens, hun schoenen, en al de toerusting van een krygsknecht. Men leerde hen vervolgens zich van deze wapenen te bedienen, hen op alle krygsoeffeningen afrechtende, met de spies te werpen, met den boog en sjaag om te gaan, zware pakken te dragen en alle soorten van proeven van kracht en behendigheit te geven.

Zomtyds liet men ze tegen elkanderen worstelen. Zomtyds verdielde men ze in twee banden, men liet hen een plaats aantafelen en beschermen, en in dit soort van gevechten daar de verbittheit en naaryver hen aanmoedigden, wierd hun toorn dikwils zo hevig gaande gemaakt, dat zy zich ysselyke wonden maakten, waar van er eenige stierven.

Zomtyds een van hun meesters een stok of een soort van pick nemende plaatste hy zich in 't midden van hen, drajende dezelve als een molen, schermende met een ongeloblyke vaardigheit en snelheit, houdende dan den een dan den ander deze stok of pick tot voor hun ogen, als of hy die wilde uitboren, of op hun benen, als of zyn voornemen was die van stukken te slaan. Die enigins de ogen verblikten, of den voet te rug trokken, wierden straks buiten de proeven gezet; om dat men zeyde dat indien zy zo zee voor wapens schrikten, die zy wel wisten dat hun geen leed konden doen, zy het gezicht van die van hunne vyanden niet zouden kunnen uitslaan, die niet trachten mis te stoten, en die nergens op uit zyn als om het leven te bememen.

Op andere tyden oeffende men hun gedult, op hun naakte armen en benen met grote tinnen slaande, om te zien wat figuur zy zouden maken als zy deze slagen ontvingen, en zo zy daar al te gevoelig voor waren, zond men ze te rug, zeggende dat nademaal zy de slagen van deze tengere en brosse netjes niet konden uitslaan, zy noch minder de quetzuren en hevige slagen, die zy van hun vyanden te verwachten hadden, verdragen zouden kunnen.

GEDURENDE DEZEN GANZEN LEERTYD OEFFENDE MEN ZE NIET ALLEEN IN DEN WAPENHANDEL, MAAR MEN TROKZE IN ALLE DE DEUGDEN OP DIE NOODDRAKELYK WAREN OM DE VERSCHEIDE BEDIENINGEN VAN DEN STRIJDE WEL TE BEKLEEDEN, EN MEN LEERDEZE ALLE NOODDRIFTEN UITSLAAN, OP DAT ZY DOOR ZICH ZELVEN AL DE DINGEN BEPROEFT MOCHTEN HEBBEN, DAT

daar de v
moesten k

De Me
zonder op
gellacht o
deugden
Godsdien
de ondeu
tierenhe
tigtheid i
mildheid
die gedur
toont als c
deugden r

De verr
verfchoon
leerlingen
moest ver
boorte of
felde. M
beyden, z
onophoude
op dat, w
van een G
zou aanzie
geweest wa
wyzen, en
Koningen g
men beteke

Na dat n
had, verric
oren en neu
Hof, die h
heid, dan
verklaart;
vreugdete
besloten.

De Inka C
trokken hel
plegen, wa
heugen kun
in zynen ty
er oudtyds
omging.

Z E S E

B Ehalven
in een z
aan onderga

oeffende men
een plaats die
en zich tot aan
njl ver van af
at een beloning
omen, die men
zyn. De laatste
wlerden eerloos
Ouders die dier-
of plaatsten zich
redenen die zy
n hen op te wak-

en, alles wat tot
in wapens, hun
nt. Men leerde
en, hen op alle
erpen, met den
en 'en alle voor-
ven.

telen. Zomtyds
en plaats aanst-
daar de verbit-
n toorn dikwils
onden maakten,

toort van piet
drajende dezelve
e vaardigheid en
eze stök of piet
of op hun been,
an. Die enigst
, wierden straks
ndien 'zy zo zeer
n geen leed kon-
den niet zouden
en die nergens op

p hun naakte
En wat figuur zy
zy daar al te re-
de dat nademaal
kon den uithaal-
te zy van hun v-
nunen.

en ze niet alle
deugden op de
gen van den
iffen uitgaan, o
nochten hebben,
dar

daar de volkeren aan bloot gestelt waren, die zy naderhand recht moesten bewyzen en een goed voorbeeld geven.

De Meesters dezer Leerlingen gaven hun alle dagen lessen, hun zonder ophouden voorhoudende, dat zy de eer hadden van van het geslacht der Zon te zyn; Zy hielden hun zonder ophouden de deugden en heldendaden hunner Voorouderen voor ogen, hun Godsdiens, vroomheid, liefdē voor de gerechtigheid, yver tegen de ondeugt, hun dapperheid tegen hunne vyanden; hun goeder-tierenheid en zachtmoedigheid voor hun onderdanen, hun gema-tigheid in het Ryksbestier, hun teerheid voor de armen, hun mildheid en Koninglyke pracht als waardige zonen van de Zon; die gedurig haar schatten op 't Aardryk uitliort, en zich niet ver-toont als om goed te doen; en zy vermaandenze om van zo veld deugden niet te ontaarden.

De vermoede erfgenaam van de kroon, ver van deze proeven verhoont te zyn, wierd noch met meer strafheid als zyn mede-lerlingen gehandelt; zy zeiden, dat hy eer door zyn deugden moest verdienen te heerlichen, als door een zwak recht van eerstge-boorte of erfenis, dat in hem geen personele verdiensten onder-steelde. Men liet hem op den grond slapen, vasten, waken, ar-beyden, zo veel als de minste onder hen lyden; men vernederde onophoudelyk zyn hoogmoed, en hy was altyd 't slechtst gekleed, op dat, wanneer hy op den troon zou zyn, en met al den glans van een God op aarden omringt, hy de armen niet met den nek zou aanzien; en dat hy zich Erinnerende dat hy als een onder hen geweest was, melyden zou hebben met de elendigen, weldaden be-wyzen, en den naam van *Huachacuyak* verdienen, dien zy aan hun Koningen gaven; een naam die *Beminnaar* en *Weldoender der Ar-men* beteekent.

Na dat men de loopbaan van dezen strengen proeftyd geëindigd had, verrichte de Koning de plechtigheid aan hen, van hun de oren en neusgaten te doorboren. De voornaamste Prinzen van zyn Hof, die hem hielpen, gaven hun de andere tekens van waardig-heid, dan wierden zy tot ware Inkas of ware zonen van de Zon verklaart; en deze plechtigheid wierd met Offeranden en andere vreugdetekenen, die gewoon zyn de grootste seesten te beschynen, besloten.

De Inka Garcilasso, uit wien ik 't wezentlykste van dit verhaal ge-trokken heb, zegt dat hy de meeste part van deze zaken had zien plegen, waar van hy de omstandigheden, voor zoo veel zy hem heugen kunnen, verhaalt; maar hy voegt 'er by, dat het geen hy in zynen tyd had zien oeffenen, maar een schaduw was van 't geeni 'er oudtyds gedurende de glansryke regering zyners Voorouderen omging.

ZESENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Bhalven de proeven die alle de Mexikanen van beide de kunnen in een zekeren ouderdom in 't algemeen in hun Tempels moe-ten ondergaan, waren 'er noch onder de Edelen voor verscheyde

Inwylin-
gen der
Ridders
te Mexi-
ko.

*Desha,
Hist.
Moral.
de las
Indias,
cap. 26.*

*Lopez
de Co-
mora,
Hiflor.
Gener.
lib. 3.
cap. 78.*

*De Sa-
lis, con-
quista de
la Nueva
Espa-
na, lib.
3. cap.
13 p.
236.*

trippch van verheffing, waar langs zy klommen om tot den koninglyken troon te geraken, waar van de waardigheid verkiesbaar en niet eeffelyk was. Deze trappen van verheffing voor de krygs-knachten waren als verfehede Ridderorders, en die door verfehede namen en verfehede tekens of klederen van de Order onderfcheyden waren. Deze Orders hadden ook hun Inwyingen; zie hier wat ik 'er van in de Schryvers heb kunnen vinden.

Om *Tecuitte* gemaakt te worden, dat de eerfte Adel na den Koning was, moeft men uit het bloed van de voornaamfte Heren van 't Ryk zyn, en zich door voortreflyke daden beroemt gemaakt hebben. De gene die na deze eer stond, maakte zich daar van langerhand toe gereed, en verwittigde drie jaren te voren al zyn bloedverwanten, al zyn vrienden, al de Groten en *Tecuitlen* van de Provintie van zyn voornemen.

Alle vergadert, en de voortekens om een gelukkigten dag te kiezen genomen zynde, verzelde het gantsche Volk den Profeliet na den prachtigften Tempel van de stad, daar de voornaamfte Godheid van 't land geeert wierd, die na het getuigenis van Solis, de krygs-god was.

De bloedmagen, de vrinden en genodigde Heren leydden hem onder arm, deden hem de trap van den Tempel tot voor het Altaar opklimmen, daar hy zich in een gefalte plaatfte die de gods-vrucht, de nederigheid, en het gedult verfehde. De Hoge Priefter ging zich voor hem vertonen wanneer hy in dezen staat was, en met een püntig been van een Tyger, of de klaauw van een arent boorde hy hem verfehede kleyne gaatjes in den neus, daar hy enige stukken zwart amber infak, op dat de gaten niet zouden toelopen. Vervolgens hielt hy tegen hem een zeer hatelyke reden, waar in hy hem de smadelykfte fcheldwoorden toeworp, en zich niet vergende met hem alleen met woorden te honen, floeg hy hem op een fchandelyke manier; en ontkleedde hem naakt, zo veel als de gevoeglykheid lyden kon en zonder de fchaamte te queten.

De Profeliet dus ontkleed zynde week gants befchaamt alleen in een zaal van den Tempel, daar hy zich met bidden en andere godsdienstige oeffeningen bezig hielt; onderwyl dat die gene die hem verzelt hadden een Offerande pleegden volgens de wyze der Ouden; dat is te zeggen een gafmaal met zang en dans en andere vreugde-tekens vermengt, waar na ieder een na huis ging, zond'er een woord tegen den nieuweling te fpreken, dien men alleen in zyn binnekamer liet.

Als het nacht wierd bracht men hem alles wat hy voor de vier dagen die hy daar verblyven moeft nodig had, eenige oude plunje om zich te dekken, een weinig ftrou, eenige planken om op te zitten, yerwen om zich zwart te maken, priemen om zich te doorboren en verfehede kerven op zyn lyf te maken; wierook en een wierookvat om de Afgoden te bewieroken, en men fteelde hem onder 't bewint van drie erfare perfonen, om hem te onderwyzen in 't geen een man van zyn staat weten moeft. Zommige dezer nieuwligen brachten dezen gantschen tyd zonder eeten

en

en zonder d
wel eenige k
zwakheid te
al zittende v
de luft hier t
eiften van ze
de middern
offerde hun
den omtrek
spitte de aar
verft was dat
had.

Deze vier
genpriefter o
en gong dus
der, daar alt
in al dien tyd
den te bezoek
zynde den ty
door te bren

Eindelyk h
nak tot volco
de *Tecuitlen*,
nieweling he
hem weer me
leid was. Da
oude plunjen
daar verfehede
zeer fynen m
overheehong
hem ook boop
nieuwen Ridd
vermaande he
hy in opgevoe
ven het gros d
eifchten, een
lant en zyn vri
om 's lands v
zich ten hunne
niet vergetend
neus met de be
hem gefladig t
zyn. Vervolg

De plechtig
flyn, met zang
het geluid der
floten; waar na
wegen den ni
trok naar huis.

en zonder de minste rust te genieten, door. Men gaf hun evenwel eenige koren airen, en een weinig water om zich in de uiterste zwakheid te laven. Men liet hun ook toe te slapen, mits dat het al zittende was. Buiten de gezette tyden deden de Wachters hun de lutt hier toe wel overgaan, prikkende hen met een soort van elsten van zeer spits hout, dat hen gevoelig genoeg trof. Ontrent de middernacht ging de proeveling de Afgoden bewieroken, en offerde hun eenige druppels van zyn bloed; hy gong ook rontom den omtrek van den Tempel, en op vier vercheide plaatsen, hy spitte de aarde om, en begroef daar riet in dat met het bloed geverft was dat hy uit zyn tong, zyn handen, en voeten enz gehaalt had.

Deze vier dagen verlopen zyn overom met hy verlof van den Hogenpriester om zyn proeven in de andere Tempels te gaan doen. en gong dus een gants jaar lang van den eenen Tempel tot den ander, daar altyd nieuwe proeven uit te slaan waren, zonder dat hy in al dien tyd de vryheid had om zyn huis te naderen, of zyn vrienden te bezoeken of van hen bezocht te worden; altyd genoodzaakt zynde den tyd met vasten, eenzaamheid, en gedurige strengheden door te brengen.

Eindelyk het jaar verlopen en een gelukkigen dag in hun Almanak tot voltoojing van de plechtigheid uitgekozen zynde, quamen de *Tevuisten*, de groten, de bloedmagen en de vrienden van den nieuweling hem af halen, wuschen en reinigden hem, en brachten hem weer met staats na den Tempel waarin hy de eerstemaal geleid was. Daar schudde men hem aan den voet van 't Altaar zyn oude plunjen uit, men bond zyn hair in den nek met een rood leer; daar verscheyde schone veren van afhongen, men hong hem een zeer fynen mantel om, daar men noch een anderen kostelyk overheethong, dat het eige gewaad van de order was, men stelde hem ook boog en pylen ter hand; en de Hoge-Priester tegen den nieuwen Ridder een lange aanspraak voerende over zyn plichten, vermaande hem om gevoelens aan te nemen die met den staat, daar hy in opgevoed was; overeen quamen: een staat die hem verboven het gros der menschen stellende ook ongemene deugden vereischten, een buitengewonen yver om zyn Godsdienst en Vaderlant en zyn vrienden te beschermen, en een onverchrokken moed om 's lands vyanden aan te tasten of hun te verstaan; moetende zich ten hunnen opzichte als een Arend of een Tyger aanstellen, niet vergetende dat men hem de eer aangedaan had om hem den neus met de beenderen en klauwen dezer dieren te doorboren, om hem gestadig te erinnern dat hy de navolger van hun moed moest zyn. Vervolgens verwisselde hy hem zyn naam, en zegende hem,

De plechtigheid wierd met een grote offerande of prachtig feestlyk, met zang en dans in dit soort van feesten gebruikelijk, met het geluid der speeltuigen en de toejuichingen van 't gemeen besloten; waar na de genodigde Heeren met eenige geschenken van wegen den nieuwe Ridder begunstigt wierden, en ieder een vertrok naar huis.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Inwyingen der Koningen van Mexiko.

Acosta,
lib. 6.
cap. 24.
Lopez de Gomara,
lib. 7.
cap. 77.

DE Inwyingen waren ook zeer streng voor die gene, die tot de grote ampten toegelaten wierden, gelyk dat van Opperheer van 't gantsche ryk, van de Koningen die hem schatting betaalden, en van de Kaciquen of Landvoogden. 't Zal genoeg zyn kortelyks wat 'er ten opzicht van den Vorst omging, te verhalen.

Het Ryk van Mexiko verkiesbaar zynde, vergaderden zo dramen den overleden Koning de laatste eer bewezen had, de Koningen en Keurvorsten, om uit de jonge Krygslieden een bequaam voorwerp uit te kiezen, om tot deze opperite waardigheid verhevene worden. Deze keur gedaan zynde, waren 'er twe tyden, die als twee bepaalde feesten waren, die van zyn verkiezing, en die van zyn kroning.

Op 't oogenblik van de verkiezing zelfs, en wanneer de verkoorne het aangenomen had, schudde men hem byna gants naakt uit, en geleydte hem na den Tempel, van een grote menigte volks van allerhande staten van 't Ryk verzelt. Twee Heren hielpen hem de trappen opklimmen tot voor de Altaren. Twee Koningen of eerste Keurvorsten gingen voor hem, met de tekens van hun waardigheid bekleed, en van enige personen die tot de plechtigheid behoorden gevolgt. De overige bleven uit eerbied onder aan de trap staan. De Koning opgeklimmen zynde, bad den Afgod aan, rakende de aarde met een van zyn vingeren, en dien kussende. Hy lei zich vervolgens in een smeekent postuur voor het Afgodbeeld neer.

De Hogepriester met zyn sieraden opgesmukt, van een groot getal Priesters verzelt, die met lange witte hemden gelyk de Egyptische Priesters gekleed waren, quam het ligchaam van den verkoren Vorst zalven, en smeerde hem met een vocht dat gants zwart was; daar na besprengde hy hem etlyke malen, en wierp hem een mantel, die met doodshoofden bezaait was, op 't hooft; en op dezen eersten, een tweden zwarten, en daar op een blaauwen, alle, gelyk de eerste, met doodshoofden bezaait. Hy hong hem enige rode snoertjes om den hals met andere die kleinder waren, daar enige Zinnebeelden aan vast waren, die al hun verborge betekenis hadden. Hy lei hem ook een vlesje met een poejertje, dat de kracht had om allerly soorten van betoveringen en bezweringen te weerstaan, op de schouder. Hy bond hem aan zyn slinker arm een zakje met wierook, en gaf hem vervolgens in de rechte hand een reukvat. Dan stond de verkore Koning op, zwaaide den Afgod wierook toe, en ging zitten.

De Hogepriester hem op nieuws naderende, hielt een lange aanspraak, en deed hem een Eed afleggen, dat hy den Godsdienst zynner Vaderen zou handhaven; dat hy de Wetten zynner Voorzaten zou onderhouden; dat hy den vyanden van den Staat een hevigen oorlog zou aandoen, en dat hy zyn Onderzaten recht zou doen. Vervolgens een verbloemden styl van spreken aannemende, deed hy hem beloven, dat hy de Zon altyd klaar en helder zou doen

schy-

schy-
dig v-
gen.
De
aan e-
aansc-
hem
voor-
Men
den T-
lag,
Hy
den I-
dienst
het he-
over e-
baadde
nachts
onder
angeb-
malen
vrucht-
bloed z-
van alle
't is
lyk van
Schryve
dagen w-
van den
Deze
de Schr-
kan met
der Tel-
die van
meeste
Tempel
met zyn
ter by,
Piering
at fama
Het
Koning
tegen zy-
ge beroe-
onderge-
voert ha-
dit feest-
Op de
te gemet-
Outward

FTSTUK.

ene, die tot de
van Opperheer
rtting betaalden,
g zyn kortelyks
alen.

erden zo drama
i, de Koningen
bequaam voor
heid verhevete
ve tyden, die als
zing, en die van

meer de verkoor-
gants naakt uit,
te menigte volks
deren hielpen hem
we Koningen of
ens van hun waar-
le plechtigheid be-
onder aan de trap
en Afgod aan, te
ien kussende. Hy
or het Afgodbeeld

van een groot ge-
n gelyk de Egypti-
n van den verkoren
at gants zwart was;
terp hem een man-
boft; en op dezen
blaauwen, alle, ge-
nging hem eniger o-
er waren, daar eni-
verborge beikenis
a poeftertje, dat de
en bezweringen te
n zyn slinker arm
in de rechte hand
zwaaide den Af-

lielt een lange an-
den Godsdienst zy-
n zynere Voorzaten
n Staat een hevigen
n rechte zou doen
annemende, deed
n helder zou doen
fchy-

schynen; dat de wolken geen regen meer zouden geven als 'er no-
dig was, en dat het aartryk overvloedige vruchten zou voortbren-
gen.

De nieuwe Koning dezen Eed afgelegd hebbende, beval zich
aan de Gebeden van de Dienaars der Goden, en aan die van alle
aanschouwers. De zelfde Heren die hem geleyd hadden leyden
hem op de toejuchtingen van al 't volk weer om, dat hem alle
voorspoed toewenschte, en hem verscheyde geschenken aanbod.
Men geleyde hem daar van daan in een afgezonderd vertrek van
den Tempel, dat voor hem bereyd was, en daar een bed klaar
lag, en men liet hem daar alleen.

Hy bracht vier dagen in deze eenzaamheid door, zonder uit
den Tempel te gaan, zich met bidden, offeren, en andere Gods-
dienstige en boetvaardige oefeningen bezig houdende. Schoon
het hem vrylond vlees en andere gerechten, met zyn waardigheid
over een komende; te eten, valte hy evenwel zeer streng; hy
baadde zich drie maal 's daags om zich te verzoenen, en eens des
nachts in een grote kuip met water, daar hy van zyn bloed liet
onder lopen, dat hy aan den God der wateren, na hem wierook
angeboden te hebben, ten offer gaf; hy bewierookte ook eenige
malen de andere Goden van den Tempel, offerende hun brood,
vruchten, bloemen, speceryen, en priemen of elsten, met het
bloed zynere tong, zynere neusgaten, zynere oren, en in 't algemeen
van alle de delen van zyn lichaam geverft.

't Is waarfchynelyk dat dit aanstonds op het eerste feest, nament-
lyk van zyne Verkiezing, omging, 't welke te onrecht van eenige
Schryvers met dat van zyn Kroning verward is. Deze vier proef-
dagen waren ook na allen schyn het begin maar van de Inwygingen
van den nieuwen Koning.

Deze Inwygingen duurden buiten twyffel veel langer, en schoon
de Schryvers 'er ons geen omstandigheden van nagelaten hebben,
kan men het vermoeden uit het geen ik reeds van de Inwygingen
der Teksten gezegt heb, en uit de woorden van Vader Akosta,
die van Montecuma sprekende zegt, dat hy voor zyn kroning het
meeste deel van den tyd in een afgezonderd vertrek, dat 'er in den
Tempel was, doorbracht, daar men zeyde dat hy gemeenzaam
met zyn God omging, in alles, voegt 'er de Latynsche Overzet-
ter by, *et in geveerd mensch gelyk, anmerkenswaardige woordes!*
Plerumque autem in certo quodam Templi Viri stipulam loco agebat ubi,
ut fama erat cum suo Deo conversabatur, intratus per vanaa fustili.

Het kroningsfeest wierd niet gevierd voor dat de nieuwe
Koning zyn proeftyd uitgesaan hebbende, een gemaklyken tocht
tegen zyn vyanden ondernomen had, voor dat hy in persoon eenige
beroemde Overwinning behaalt, een wederspannige Provintie te
onderbrachte, en verscheyde gevangens in zyn spraak heeren ge-
voert had, die de verwachting moeften hebben van ter ere van
dit feest opgeoffert te zullen worden.

Op den dag van zyn aankomst ging al het volk hem met hopen
te gemoet. Van de eede Kant de Hoepsteter, gevolgt van de
Ouardenaars, van de andere de Kiezers en de grote Heren.

On-

Paralip.
America
India Oc-
cid. parte
12. fol.
130.

Ondertuffchen weergalmd de Lucht van vreugde roepen en van 't geluid der fpeelcuigen, waar onder de zeeghafte Vorft, door zyn overwinningen opgeblazen, zyn openbare intrede deed, verzeft van krygstieden die de gevangenen geleydden en den roof der overwonne Vyanden droegen. Hy gong recht na den Tempel alwaar men, na geoffert en een verhaal van zyn heerlyke daden en dapperheid aangehoort te hebben, hem plechtiglyk en voor de eerfte maal de tekenen van de Koninglyke waardigheid gaf. Men kleeedde hem in een zeer kostelyk gewaad, men hong aan zyn oren en neusgaten zeer ryke gefteentens, men gaf hem in de rechte hand een goude staf met een vuursteen, Zinnebeeld der gerechtigheid, in zyn linke een boog met pylen, om te betekenen dat hy vrede en oorlog in zyn macht had; en op zyn hoofd een cieraad dat noch een kroon noch Koninklyke tulbant was, maar een soort van een Myter, van voren rond, die van achteren in de lengte uitlep een weinig van haar rondheid verliezende, en die met een punt na den top toeliep. 't Was de Koning van Teskuko die als eerfte Keurvorft het recht had om hem die op 't hooft te zetten, de grootste eer die een onderdaan hebben kan.

De Monarch plaatfte zich dan op zyn troon, om daar de hulde van al de Staten van 't Ryk te ontfangen, en om de aanspraken die hem alle Gildens deden aan te horen. De Koning van Teskuko begon het eerfte te spreken. Men heeft ons in de Historien de Aanspraak die de Vorft, welke Montecuma, laasten Koning van Mexiko kroonde, deed, bewaart. Zy is my zo schoon voorgekomen, dat, schoon zy dit verhaal moet verlegen, en misfchien zal fchynen niet te pas te komen, ik evenwel verzekert ben dat men my dank zal weten dat ik ze heel aangehaalt heb, zo als ik ze in Vader Jozef Akofa, die van onze zamening is, gevonden heb.

Jonge Vorft, het geluk dat dit Ryk heeft van U heden op den Troon zyner Vorften te zien ftygen, word men wel gewar door de vaardigheid, waar mee wy uwe verkiezing hebben toegelamt, en uit de grote vreugde die 'er het gemeen over betuigt heeft. Deze vreugde is zonder twyffel wel gegrond, nademaal de staten van Mexiko zo groot en zo wyd uitgestrekt zyn, dat 'er om dit Ryk, dat als een gehele Wereld is, te beftieren geen minder kracht en moed nodig is, als 'er in uw edelmoedig en groots hart gevonden word, noch minder vlyt, bequaamheid, wysheid en voorzichtigheid, als gy hebt. Ik zie zonneklar dat de Almogende deze Monarchy bemint, nademaal hy verwaardigt heeft die met zyn levendigste stralen te verlichten, om een keur te doen die zo wel met ons geluk overeenkomt. Wie kan 'er in der daad met reden twyffelen of een Vorft, die voor dat hy tot de Regering quam de begen harten der Hemelen door de levendigheid van zyn geest, en door de verhevenheid van zyn vernuft had doorboort, om 'er de verholenste schoonheden van te ontdekken, nu hy genoodzaakt is voor het welzyn zyner onderdanen door de koninglyke plichten te waken, door dringtheit genoeg heeft om onder de zaken der aarde die ge

Aanspraak van de Koning van Teskuko aan Montecuma. *Akoffa. luo ciao.*

ne te g
geloven
zienlyke
nu het n
in zegen
zal ichy
een zo
beichern
beelden
hoogften
vele vol
verbeeld
Verhe
hebben,
U voor
gemoed
alles te w
storen;
ten zyn,
hebben,
daar een
ledigheid
te drinken
ven. Ve
slaap zyn
zal schiely
deze zelfo
voelen van
ik dan ge
dat gy u
is? En gy
vertrouw
zo lastig p
dat hy u
houden;
en goedg
houden d
digfte zeg
verheffing
u met alle
gelukkige
De Koning
de met acht
hy zich den t
zyn; hoe ge
nen had, die
volkeren volg
ren: waar na
alle kanten g
verdiende, o

ne te ontdekken, die hun tot nut strekken kunnen? Wie zou geloven kunnen dat het groots gemoed dat gy in zo vele aanzienlyke gelegtheden hebt laten blyken, nu zal verflaauwen, nu het meer als ooit nodig is het te doen uitblinken, en dat het in tegendeel niet met veel meer luister als in den voorleden tyd zal ichynen? Wie zal zich inbeelden dat onder de regering van een zo rechtvaardig en prachtig Vorst, de Weeuw en Wezen bescherming en onderhoud zullen ontberen? Wie zal zich inbeelden dat de grootheid dezer Monarchy niet met u tot haar hoogsten certop zal klimmen, nademaal de Schepper in u zo vele volmaaktheden heeft verzamelt, dat men u ziende, zich verbeeld dat men daar reeds toe gekomen is.

Verheugt U dan, gelukkige volkeren, zodanig een Koning te hebben, die de hooftpylaar en steun van dezen Staat zyn zal, die u voor Voogd en Vader zal verstreken, en wiens vaderlyk gemoed, altyd over U bewogen, vaardig zal zyn om zich tegen alles te wapenen, dat de ruist zyner waarde kinderen zou kunnen storen; en om hun zelfs alle de schatten, die daar in opgesloten zyn, mede te delen. Gy zyt verzekert van een Koning te hebben, die zich van zyn opperite macht niet zal bedienen om daar een misbruik van te maken, om zyn dagen in een vadzige ledigheid te slyten, om zyn geluk te stellen in lekker te eten en te drinken, om zich aan de ondeugden en vermaken over te geven. Ver van daar, zyt verzekert dat in 't diepste van zyn slaap zyn hart, om uwe nooddrusten bekommert, hem dikwils zal schielyk wakker maken; en dat op de prachtigste maalyden deze zelfde waakzaamheid over uwe nooddrusten, hem het gevoelen van den smaak en de goede cier zal doen verliezen. Heb ik dan geen gelyk van u geluk te wenschen, en u te vermanen, dat gy u verheugt dat gy een Koning hebt die het zo waardig is? En gy, grootmoedige Vorst, onze Koning en Meester, hebt vertrouwen en moed; nademaal de Schepper van 't heel-al een zo lastig pak op uwe schouderen geladen heeft, wees verzekert dat hy u de nodige krachten geven zal om het te kunnen uithouden; nademaal hy tot den tegenwoordigen tyd toe zo mild en goedgeuntig t'uwars geweest is, kunt gy u wel verzekert houden dat hy over u zyn dierbaarste gaven en zyn menigvuldigste zegeningen zal uitstorten in dezen staat van de hoogste verheffing, daar hy u ingestelt heeft, en die ik wensch dat hy u met alle soorten van voordelen, een talyk gevolg van lange en gelukkige jaren doe genieten.

De Koning dit slag van aanspraken gehoord hebbende, antwoordde met achtbaarheid, op een wyze die te kennen gaf hoe weinig hy zich den staat, daar men hem toe verhief, waardig geloofde te zyn; hoe gevoelig hy was voor de verplichting die hy aan die genen had, die hem verkoren had; en hoe hy voornemens was zyn volkeren volgens de wetten van zachtheid en billykheid te regeren: waar na hy met staats na zyn Paleys gebracht wierd, en van alle kanten gaf men zich aan de vreugde, die een diergelyk feest verdiende, over

ACHTENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Inwyl-
gen van
de oude
Ridders
in Eu-
ropa.

AL wat ik van de Inwyligen der Oorlogslieden by de Wilde en beschaafde volkeren van Amerika verhaalt heb, moet die gene, die eenig denkbeeld van de oude Ridderfchap der Volkeren van ons Europa hebben, doen bevatten, dat de proeven, welke die gene, die na de eer stonden om Ridders gemaakt te worden, ondergaan moesten, ten naasten by met die gene, waar van ik de omstandigheden verhaalt heb, over een quamen, ten tyden dat de Volkeren noch woest zynde, in de wuaterniffen der Afgodery gedompelt waren.

De Con-
ge Ghesf.
verb.
Adel.

Ik ben zo veel te beter gegrond om deze vergelyking te maken, om dat Du Cange het voor my begonnen heeft: Want ter oorzaak van het bad, waar in men de Ridders voor hun aanneming doet gaan, merkt hy aan dat Jozef Akosta verhaalt, dat de Mexikaanische Priesters de kinderen der Edelen wafelten en reinigden, voor dat zy hun de plechtigheid bedienden om hen bequaam te maken om de wapens te voeren.

De zelfde Schryver van deze Ridderfchap sprekende, daar de ze godsdienst zekerlyk de grond van was, zegt ook 't geen ik zelf elders van eenige anders gebruiken gezegt heb, te weten; „ dat de Kerk altyd een voorzichtig huisbestier ontrent hare kin- „ deren gehad heeft, die noch teer in 't geloofzyn, niet geloven, „ de dat zy eensklaps de gewoontens kon afschaffen, waar in de „ Volkeren, in den schoot van 't Heydendom opgevoed, opge- „ bracht zyn, zich vergenoegt had met al deze gewoontens van „ den geest van bygeloof en alle afgodifchen dienst te zuiveren, „ en zich dezelve eigen gemaakt had, met ze te heiligen. Want „ gelyk ik aangemerkt heb (gaat deze Schryver voort, sprekende „ van andere foorten van aanneming) dit heeft zy in 't byzonder „ ten opzichte van deze aanneming gedaan, waar in het verbod „ door overgeving der Wapenen aangegaan wierd; want dezelve „ van alle heidensche en barbaarsche plechtigheid en gewoontens „ gezuivert hebbende, heeft zy belait, dat de wapens door een „ Priester zouden gezegent worden, en dat dien gene, die Rid- „ der zou gellagen worden, zich door waken en vasten tot deze „ daad bereid hebbende, den degen zou omgord worden gedu- „ rende den tyd der heilige verborgentheden, enz.

Deze
Ridder-
orde
was in
hoge
achting.

Deze Ridder-orde was in zo hoge achting, dat de grootste Koningen en Vorsten zich tot een Eer rekenden daar onder te behoren, en vrywillig al de nodige proeven uitstonden om daar toe geraken. Hedendaags noch worden onze Koningen by de plechtigheid van hun zalving tot Ridders gewapent.

Het schynt dat men in de oudheid twe foorten van personen ontdekt, die daar toe verheven wierden. De jongelingen van den eersten Adel, die den ouderdom van 21. jaren of daar ontrent bereikt hadden, dien het tot noch toe niet vry gestaan had den degen om te gorden, enigen veldslag by te wonen, en die noodzakelyk toe volke-

volkome
worden;
Vorst ged
volgt had
daad had
„ met alle
„ sioten:
„ gelicht
„ een plaas
„ bres of
„ fchip ov
„ te hebb
„ van 't vy
„ aanzien
„ gered te
De eerst
fans, Vaile
leen mocht
zich by een
jongfpiel ste
eten, noch
achter hen
en schoon n
zeker dat 'e
in het 4de.
de stokken
„ die na de
„ de beste r
„ den ander
„ wie de v
„ genes. d
uit, dat de
men over he
nig straffer
oekeningen
ze Eretrap,
vele proeven
zou staande
ven ook mo
king van 't g
moeit had.

* Lambertus
repercutiendus
Sacramentis.

† Per arma
qui non est dign
4. Ep. 2.

§ Ingulphus a
Normanni abor
ritum degecece

volkome mannen * door de krygsplechtigheden moesten verklaart worden; en andere die gedient hadden en de Wapens voor den Vorst gedragen; en die enig beroemt Ridder zeven jaren lang gevolgt hadden; of wel die gens die zich door enige roemruchtige daad hadden bekend gemaakt, gelyk „ door in een tweegevecht „ met alle hevigheid gevochten te hebben, zo met houwen als met „ stoten: met de stompe punt geturnoot en zyn vyand uit den zadel „ gelicht of doorstoten te hebben: het eerst in de bestorming van „ een plaats op de stormladder gestegen te zyn: het eerst door de „ bres of de myn in de stad gekomen of 't eerst in een vyandyk „ schip overgesprongen te zyn, en zich daar meester van gemaakt „ te hebben: in een veldslag den Standaart van den Veldoverste „ van 't vyandyke leger veroverd, of enig krygsgevangen van veel „ aanzien gemaakt te hebben: het leven aan zyn Vorst of Generaal „ gered te hebben, enz.

De eerstgenoemde waren onder de verscheyde namen van *Infans*, *Vaillans*, *Damoysels*, *Bacheliers* en *Escuyers* bekend. Niet alleen mochten zy den degen niet aangorden, of de wapens voeren, zich by een veldslag laten vinden om daar te stryden; of in het jongspel steken; maar zy mochten aan de tafels der Ridders niet eten, noch zich in de zelve verwen kleden; zy waren verplicht achter hen te staan. Daar waren ook strenge proeven te ondergaan, en schoon men niet weet waar in die bestonden, is het evenwel zeker dat 'er waren. Want in de *Roman* van Perceforest leeft men in het 4de. boek, daar hy van de proeven met de schilden en met de stokken spreekt; „ dat *Blanche de Toveres* de jonge *Bacheliers* „ die na de Ridder-orde stonden deed oeffenen, om uit alle deze „ de beste te kiezen en ze te doen vechten, daar na den een tegen „ den ander, om te weten wie zyn makker zou overwinnen, en „ wie de volkome wapenrusting zou wegdragen, die zy aan den „ genen, die het 't beste maakte, gaf. Het blykt hier evenwel uit, dat deze proeven in een strenge Leerwyze bestonden, die men over het Oorlogs-ambacht op akademien heeft, die een weinig straffer waren als de hedendaagse; men moest zelfs in deze oeffeningen uitgemunt hebben; want men verhiel niemand tot deze Eretrap, of hy moest het wel verdient hebben †, en na dat men vele proeven gegeven had, dat men 'er den roem volkomen van zou staande houden. Ik geloof evenwel dat hoe streng deze proeven ook mochten zyn, de kerk ze veel verzacht had, in vergelyking van 't geen zy geweest waren, voor dat zy 'er zich met gemoeite had. Want *Ingulfus* § van de inwyng tot Ridders volgena

W 3

* *Lambertus Ardensis apud Langium. Verb. Alapa Militaris.* Ei militarem non repercutiendus dedit alapam; & militariibus eum in virum perfectum dedicavit Sacramentis.

† Per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse praerogativum, quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnoscere. *Semper. lib. 4. Ep. 2.*

§ *Ingulphus apud Langium loco cit.* Hanc consecrandi militis consuetudinem Normanni abominantes, non militem legitimum, sed socordem equitem & quiritum degenerem deputabant.

Vulso de la Colombiere, Theatre d'honneur. Tom. 1. ch. 2.

V. Vulso de la Colombiere, Theatre d'honneur. tom. 1. c. 14. p. 226.

UK

e Wilde en moet die ge- r Volkeren, welke die worden, on- ar van ik de tyden dat de Afgodery ge-

ng te maken, te ter oorzaak aneming door de Mexikaan- nigden, voor sam te maken

de, daar de- ok 't geen ik b, te weten; rent hare kin- n, niet geloven, n, waar in de gevoed, opge- woontens van st te zuiveren, elligen. Was port, sprekende in 't byzonder in het verbond want dezelve en gewoontens pens door een enen, die Rid- vasten tot deze worden gedu-

de grootste Ko- onder te beho- om daar toe ge- by de plechtig-

an personen ont- gen van den eer- ontrent bereikt den degen om noodzakelyk toe volko-

de wyze der Christenen sprekende, zegt „ dat de Normannen of „ de volkeren van 't Noorden een afschrik hadden van deze in- „ wyng, en dat zy een Ridder, die op deze wyze geslagen was, „ als in de Ridderorde ingedrongen, als een bloedaart; en als een „ verwyft mensch aanzagen; die van de oude dapperheid ontarr „ was.

De Damoyfel of jonker die den tyd zyner eerste proeven ge- eindigt had, quam zich voor den Koning vertonen, ofwel ging in verre landen eenig groot Vorst of Ridder van grooten Naam opzoeken, die hem zelfs wilde *adouben* Chevalier by na als of men zeyde tot zoon aannemen. Want de Nieuwe Ridder ging een verbond en een soort van verplichting van een zoon jegens zyn Vader aan met dien genen; die hem de eer aandeed van hem te wapenen, en hy hing, voor al een zekeren tyd, van zyn volstrekte bevelen af. Hierom de Koningen wyslyk bevelen, dat hun onderdanen geen Ridderorde uit handen van eenig uitheemsch Vorst, zonder hun duidelyke toelating, zouden aannemen.

In tyden van Oorlog zag men de strengheden van de plechtigheid door de Vingeren.

Ridders van 't bad, waarom zo gesaamt.

By 't aannemen van deze Ridders, wanneer het in tyd van Oorlog geschiede, zag men de strengheden van de plechtigheden door de vingeren, waar van men niet als de wezentlykste verrichte; voor al op 't tipje van een veldslag: maar in tyd van vrede moest men de gantsche order van het ceremonieel volgen; dat zeer lang en zeer duister was.

De voornaamste van deze plechtigheden bestonden in 't bad, daar de Ridder in ging, 't geen deze Ridders den naam van Ridders van 't bad deed geven; in het intrekken in de zwarte kamer, waar in hy zich straks daarna onder de bewaring van twe Ridder-Gouverneurs stelde, die hem moestt onderwyzen, in het vasten; in het waken met volle wapenrusting, dat hy in een kapel deed, daar hy den gantschen nacht, die voor zyn Aanneming gong, met bidden door bracht; in de belydenis zyner zonden, en het H. Nachtmal; in den Eed dien hy afley van God, zyn Godsdienst, zyn Vorst, en de gestrengste wetten van de Ridderfchap getrouw te zullen zyn; in de wapen-zegening; de krygs oorvyg; in het ridderslaan, 't geen niet een slag des zwaards in den nek geschiede; in het gewaad van de order, en in de wapenen waar mee men hem van hooft tot voeten wapende, welke zaken alle een verborgen zin hadden, die op den Godsdienst sloeg, op den staat dien hy aanvaarde, en op de verbintenißen die hy op straf van afzetting en eerloosheid aangong.

Men kan in du Cange en in andere Schryvers, die van de oude Ridderfchap en de wapenkunde gehandelt hebben, een omstandig verhaal van alle deze plechtigheden, van alle deze Wetten en de betekenis dezer zinnebeelden vinden.

Ik heb 'er genoeg van gezegt om te bevestigen 't geen ik in 't begin gedreven heb, dat een van de eerste eigenschappen waar onder de Menschen hulde aan God gedaan hadden, die van God der Heynscharen zynde, zy ook van den Oorlog een der grootste voorwerpen van den Godsdienst gemaakt hadden, en een van zyn

zwaar
en to
dienst
De
schry

D
den
wor
een
Play
hoe
deze
W
derg
heid
kool
hy e
en b
ze la
gen.
wel
zo ze
de z
ganc
hem
den
Men
van e
voch
gene
hem
Na
gema
te be
men
geers
het d
keurig
in hur
om ni
zy hur
ben ne
De
van e
drank
grote

zwaarste oeffeningen. Laat ons nu tot onze Wilden wederkeren, en tot de beschouwing van hun Priesters, die nader tot den Godsdienst behoren, waar van zy de Uitleggers zyn.

De Schryver van den tocht na Vrankryk onder de Linie beschryft ons dus de wyze hoe de Karäuben een Priester maken.

*Voyage de
Coyne .i.
3. ch. 12.
p. 385.*

NEGENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE geene die dan wenscht Piaye dat is te zeggen Priester of Wighelaar te worden, word voor eerst by een van de Ouden bestelt. Hy blyft daar zeer lang om van hem onderwezen te worden; en als zyn proef te doen, zomtyds tien jaren achter een, gedurende dewelke hy hem zeer naarstig oppast. De Oude Piaye neemt hem naauw in acht; om te zien of hy de nodige hoedanigheden van een Piaye heeft. Zy verheffen hem niet tot deze waardigheid, of hy moet 25. of 30. jaren oud zyn.

*Inwyng
van een
Priester
by de
Zulder
Ameri-
kanen.*

Wanneer de tyd gekomen is om hem de proeven te doen ondergaan, doet men hem eerst met zo veel en meerder strengheid als de Kapteyn vasten; want hy eet een jaar lang niet als gekookte geers, en weinig kassau; 't geen hem zodanig uitteert dat hy een geraamte gelykt, die niet als 't vel over de benen heeft, en by na zonder krachten. De Oude Piayen vergaderen na deze lange vasten; sluiten zich in een hut op; en leren den nieuweeling de wyze om den Duivel te roepen en hem raad te vragen. In plaats dat men den Kapteyn geestelt; doet men dezen zo zeer dansen; dat hy 'er zo moede van word ter oorzaak van de zwakheid die hem het vasten veroorzaakt heeft; dat hy gantsch van zyn zelve en in zwyn op den grond neervalt. Om hem weer te doen bekomen doet men hem gordels en halshanden van deze grote zwarte mieren om; die zo veel pya maken. Men opent hem met geweld den mond; en zet 'er een soort van eest trechter, gietende hem daar door een grote kop met vocht, die uit de tabak geperst is; in de keel. Dit wonderlyk geneesmiddel doet hem van onderen en boven afgaan, en doet hem bloed lozen. Dit duurt enige dagen.

Na zulke hevige middeelen; en zo streng vasten word hy Piaye gemaakt; en heeft macht om ziekten te genezen en den duivel te bezweren. Maar op dat hy het doe gelyk het behoort, legt men hem een vasten van drie jaren op. Het eerste jaar eet hy geers en brood; het tweede eenige krabben by zyn brood; en het derde jaar eet hy eenige kleine vogels. Zy zyn zo naauwkeurig om deze vasten te onderhouden, dat schoon de andere in hun vergaderingen drinken en goede cier maken, deze daarom niet een haar te moer drinken; zynde van gevoelen dat zo zy hun vasten braken zy geen macht op de ziekten zouden hebben noch op de Duivelen om hen te doen verschynen.

Deze elendige schepzels zyn genoodzaakt zich van tyd tot tyd van eenige taken te onthouden, en dikwils deze lelyke Tabaks drank te drinken. Zy drinken 'er zomtyds zo veel van als een grote dronkaart wyn kan laten. Hun maag gewont zich zonder

twyfel

„ twyffel aan deze foort van drank, nademaal zy dien verdragen
 „ kan.

*246.
lib. 2.
p. 380.*

In de plechtige woorden van de Inwying waren de Ingewyde
 genodzaakt te verzekeren dat zy een zeker drank die *Cyceo* ge-
 noemt wierd, gedronken hadden. *Cyceotem ebibi*. Ik weet niet wat
 drank dat mocht zyn, maar nademaal hy onder de proeven gefelt
 wierd, veronderfel ik met reden, dat hy zo moeelyk mocht zyn
 om te drinken, als het overige moeelyk was om uit te slaan; en
 dat by gevolg deze drank van dien genen verfchilde, daar Athe-
 neus onder den zelfden naam van spreekt, en die, volgens de Aan-
 merkingen van Dalechamp over dezen Schryver, uit meel en dik-
 ken wyn te zamen gefelt was, of wel een mengelmoes van ver-
 fcheyde kruiden, en, volgens anderen, wyn met honing gemengt.
 Geen my dus doet oordelen is dat deze Tabaks-drink, by de
 Karabien niet alleen in gebruik is, maar in 't gemeen by al de Na-
 tien van Amerika; by wie de Tabak te boek staat als met zeer
 zonderlinge krachten en die een wezentlyke overeenkomt met den
 godsdienst hebben, begaast te zyn.

Deze drank had noch iets afgryffelykers by de Amerikanen,
 want onder den Tabak mengden zy flangen, salamanders, spinne-
 koppen; ruppen, wormen en andere fchadelyke diertjes, maar
 waar van de Tabak het venyn wegnam. Zy verbranden dit alles
 tot afſchen op het heilige Vuur dat zy voor hun Afgod onderhielden,
 en maakten 'er naderhand een drank af, dien zy in hun Tem-
 pel bewaarden, en dien zy het voedzel der Goden, hun Nektar en
 Ambrozyn noemden. Akosta, die 'er het verhaal van geeft, zegt
 dat zy 'er zich meê ſmeerden; vafstellende dat de Tabak, die
 daar de overhand in hielt, de kracht had om de ongeregelde drif-
 ten en de begeerlykheid des vleefches te doen dempen. Zy dron-
 ken 'er ook van; en ſchoon hen dat tot gek wordens toe den kop
 op hol hielp, geloofden zy dat dit hen bequaam maakte om
 Godlyke ingevingen en verrukkende gezichten te hebben.

*Akosta;
Hift.
Mor. de
cas In-
dus, l. 5.
cap. 26.*

D E R T I G S T E H O O F T S T U K

DE Natiën der Moken, in het midden van het Zuider Ameri-
 ka aan dit zy der Bergen van Peru en Chili, de Anden ge-
 noemt, gelegen; en de Natiën van de rivier de la Plata, hebben
 ook zeer ſtreng proeven voor hun Priesters of Waarzeggers.

„ Men vind onder de Moxen, zegt Urbanus de Matha, Biſſchop
 „ van de Vrede, twee foorten van Dienaren om de zaken van den
 „ Godsdienst te verhandelen. Daar zyn 'er dat rechte Toverars
 „ zyn, wier enigſte werk is den zieken te herſtellen; andere zyn
 „ als de Priesters die gefchikt zyn om de Goden te bevredigen.
 „ De eerſtgenoemde worden tot dezen eerrang niet verheven als
 „ na een ſtreng vaften van een jaar, waar in zy zich van vleefch
 „ en viſch onthouden. Zy moeten behalven dat van een Tyger
 „ gewond en zyn klaauwen ontnapt zyn; dan cert men hen als
 „ menſchen van een zonderlinge detigt, om dat men oordeelt dat
 „ zy van den onzichtbaren Tyger ontzien en begunftigt zyn, die
 „ hen

*Letteret
caſtan-
tes, Re-
lation de
la Miſ-
ſion des
Moxes,
Recueil
26.*

„ h
 „ S
 „ z
 „ w
 „ f
 „ e
 „ b
 „ d
 „ d
 „ r
 „ h
 „ t
 „ v
 „ n
 „ k
 „ s
 „ t
 „ u
 „ k
 „ n
 „ e
 „ t
 „ h
 „ e
 „ t
 „ b
 „ e
 „ n
 „ m
 „ i
 „ n
 „ g
 „ e
 „ n
 „ l
 „ e
 „ g
 „ g
 „ e
 „ n
 „ b
 „ y
 „ o
 „ k
 „ a
 „ o
 „ v
 „ e
 „ r
 „ v
 „ i
 „ n
 „ g
 „ k
 „ e
 „ m
 „ e
 „ t
 „ t
 „ e
 „ n.

D
 is, da
 wyken
 Priesters
 Zy bre
 hun vaf
 ſchoude
 naauwk
 van, aa
 gedrag
 aangaat
 hier op
 ten nen
 Zy hale
 volg be
 roep te
 Ik tw

dien verdragen
 in de Ingewyde
 ink die Cyee ge-
 lk weet niet wat
 proeven gestelt
 eijlyk moeit zyn
 uit te slaan; en
 de, daar Athe-
 volgens de Aan-
 uit meel en dik-
 jelmoes van ver-
 honing gemengt
 ks-drank, by de
 een by al de Na-
 taat als met zeer
 enkomst met den

de Amerikanen,
 manders, spinne-
 e diertjes, maar
 rbranden dit alles
 Afgod onderhielden
 zy in hun Tem-
 en, hun Nektar en
 al van geeft, zeg-
 at de Tabak, die
 ongeregelde drif-
 tempen. Zy drom-
 dens toe den kop
 quaaam maakte om
 e hebben.

S T U K.

et Zuider Ameri-
 hili, de Anden ge-
 e la Plata, hebben
 Waarzeggers.
 de Matha, Bisschop
 de zaken van den
 t rechte Toverars
 tellen; andere zyn
 den, te bevredigen.
 g niet verheven als
 y zich van vleesch
 dat van een Tyger
 a cert men hen als
 t men oordeelt dat
 oguntigt zyn, die
 hen

hen tegen het geweld van den zichtharen Tyger, waar tegen zy
 gescreven hebben; beschermt heeft.

„ Als zy langen tyd deze bediening bekleed hebben, doet men
 ze tot het Hoge Priesterfchap opklimmen, maar om zich dat
 waardig te maken, moeten zy noch een heel jaar met de zelfde
 strengheid vasten, en dit moet hen van buiten door een mager
 en ongedaan wezen aan te zien zyn. Dan drukt men enige zeer
 bytende kruiden uit, om'er het sap uit te krygen, dat men hun op
 de ogen druipt; 't welk hun zeer wrede pynen veroorzaakt, en
 dus drukt men hun het teken van 't Priesterfchap in. Zy bewe-
 ren dat door dit middel het gezicht opgeheldert word, 't geen
 hen aan deze Priesters den naam van *Tibauraugui*, dat in hun
 taal *een die klare ogen heeft* betekent, doet geven.

De Schryver die een Reystocht na Westindien onder den naam
 van François Correal heeft in 't licht gegeven, drukt zich dus op 't
 stuk van de Indianen van Rio de la Plata uit: „ om Priester of Ge-
 neesheer onder hen te zyn, moet men lang en dikwils gevast
 hebben; men moet dikwils tegen wilde dieren gevochten heb-
 ben, voornamentlyk tegen Tygers, en daar van gebeten of ten
 minsten gekrabt zyn. Daar na kan men de Priester-orde verkry-
 gen; want by hen is de Tyger een byna Godlyk dier, en de op-
 legging van zyn heilige klaauw, is by hen van zo veel waardy als
 by ons de Dokters kap die men op de Hogeschool van Salaman-
 ka ontfangt. Vervolgens druipt men hen het sap van eenige
 overgehaalde kruiden op de ogen, en dit is de priesterlyke zal-
 ving, waar na deze nieuwe Priesters de geesten van alle tastely-
 ke en stoffyke dingen weten te bevredigen, geheime omgang
 met deze geesten te hebben, en deel te nemen aan hunne krach-
 ten. ”

EENENDERTIGSTE HOOFSTUK.

DE Huronnen, de Irokoizen en de Algonkynen hebben ook
 hume Inwyingen, die zy noch plegen. Al wat ik'er van weet,
 is, dat zy met de manlyke jaren beginnen; dat zy in de bosfchen
 wyken, de jongelingen onder het bestier van een Ouden of van een
 Priester, en de jonge dochters onder het opzicht van een Marroon.
 Zy brengen dien tyd met zeer streng vasten door, en zo lang als
 hun vasten duurt bestryken zy het aangezicht, het bovenste van de
 schouders en de borst met zwart. In 't byzonder letten zy zeer
 naauwkeurig op hun dromen, en doen'er een getrouw verhaal
 van aan hun Opziensers. Deze onderzoeken zorgvuldiglyk het
 gedrag hunner leerlingen, en plegen dikwils raad over 't geen hen
 aangaat of hun overkomt met de oude mannen en vrouwen, om
 hier op te besluiten wat zy voor hun *Oiaron* of hun *Manitou* moe-
 ten nemen, waar van het geluk van hun leven af moet hangen.
 Zy halen'er ook gevolgen uit om te weten waar toe zy in 't ver-
 volg bequaam moeten zyn; zo dat dit als een proef is om hun be-
 roep te kennen.

Ik twyfel niet of hun Inwyingen en hun Proeven waren byna
 even

Voyage
 aux In-
 des Oc-
 cid. se-
 conde
 part. 1.
 10 p.
 241.

Inwyingen der
 woelke
 Volken
 van het
 Noor-
 der A-
 merika.

eens als die van de Volkeren van Virginia, waar van wy in 't eerit gesproken hebben; maar 't zy dat zy reeds veel van hun gewoontens verlorèn hadden; toen de Europeanen omgang met hen begonnen te krygen; 't zy dat zy hun verborgentheden zorgvuldig voor dezelve verholèn hielden, die een also ontfendbaar geheim vereifchten als die der Ouden; nademaal zy vaststellen, dat hun proeven zonder dat vruchteloos en van geen kracht zouden zyn; 't zy eindelyk dat de Europeanen niet oplettend genoeg geweest zyn om ze te onderzoeken, of schrander genoeg om den aart van 't geen zy hen zagen doen wel te doorgronden, wy hebben 'er geen omstandig verhaal in de oude beschryvingen van, en daar zyn niet als eenigs algemens voetstappen en kenniffen overgebleven, maar die evenwel genoeg zyn, om 'er redelyk waarfchynelyke giffingen uit op te maken.

Vader le Jeune en Vader Brebeuf maken van hun vasten en afzonderingen gewag. De eerste spreekt aldus.

„ Zy onderhouden zomtyds een zeer strenge vasten, niet alle, maar zommige die graag lang willen leven. Myn huiswaard ziende dat ik in de Vasten maar eenmaal 's daags at, zeyde tegen my, dat zommige onder hen vasten om lang te leven, maar hy voegde 'er by, dat zy zich elk alleen in een kleine aparte hut begaven, en daar zomtyds in acht of tien dagen lang niet aten of dronken. Andere hebben my gezegt, dat zy als geraamens uit deze hut quamen, en dat men ze daar zomtyds half dood uitdraagt. Ik heb nooit grote vasters gezien, wel grote vraten. 't is waar dat ik deze buitensporigheid gemaklyk kan geloven, want alle valsche godsdienften zyn vol kinderachtigheden, of buitensporigheid, of vuiligheden.

„ Ik heb, zegt de zelfe Schryver, den Toveraar een andere godvruchtigheid zien plegen, die ik geloof dat alleen aan die van zyn beroep eigen is. Men recht hem een kleine hut op, ontrent een steen worp of twe van de anderen afgelegen. Daar begeeft hy zich in om acht of tien dagen, meer of min, alleen te blyven, dan hoort gy hem nacht en dag schreeuwen en tieren, en op zyn trom slaan. Maar hy is zo alleen niet of andere helpen hem zingen, en de vrouwen bezoeken hem. Daar worden grote vuiligheden gepleegt.

Vader le Jeune verkond zeer weinig van de taal der Wilden, gelyk hy zelfs bekent. Hy verhaalt wel wat hy gezien heeft, maar hy was genoodzaakt na de antwoorden, die men hem op zyn vragen deed, te slaan. Op deze wyze verhaalt men de zaken eer zo als men ze begrypt, dan zo als ze in der daad zyn.

De Wilden kunnen hun Eenzaamheid wel misbruiken, om hun gruwelen te bedekken. De Ouden hebben het ook in hun Bacchaal-feesten zo gemaakt, maar dan is het een misbruik dat tegen den aart van hun afgezonderd leven zelfs stryd, waar van de kuischeit een van de wezentlykste voorwaarden is; want behalven het geen ik van hun Vestalen en hun Kluizenaars gezegt heb, is het zeker dat zy onder hen een zekereren tyd hadden, die aan de eenzaamheid gewyd was en noch is.

Zy

Relation
de la
Nouv.
France
pour
l'An
1634.
p. 84.
185.

Zy hebben alle de Wil-
achtung; die
Maagt in de
den letter o
bied voor be
nerlyke achi
word, te ket
sprak een M
afleyding nie

Zy schryv
dere hoedani
kuisheid hun
den uitslag te
die zeer zorg
durven schend
dat doen moe
mocht.

Zy stellen v
lyk gevoel der
worden die me
dat om in de g
vlucht tot den
reyd worden,
hebben. Verfo
hun ziekten ge
zen, maar dat
bedienen.

Vader Brebe
„ men deze Be
„ sters) duurde
„ die met braaf
„ strekte dagen
„ 'er iemand mo
„ dig te zyn van
„ met vasten be

Dat is te zegg
van hun gebruik
des niet begreep
deze gaffmalen,
van dien genen,
een voorbeeld a
komt aan 't geen
Wildeman gehan
rendiouann zou z
tyd de gantsche
zonder iets and
gy gek was, en
evenwel waren
antle, waar van

Zy hebben een groot gevoelen van den maagdelyken staat, en by alle de Wilde Natien is 'er iets of in de Zeden of in de Taal, dat de achtung, die zy 'er voor hebben, betuigt. Het woord dat een Maagt in de Abenakifche taal betekent is *Couffiboukone*, 't geen na den letter overgezet zeggen wil, *een vrouws perzoon daar men eerbied voor heeft*; van *Couffiban*, dat niet alleen een eerbied van innerlyke achtung, maar een dadelyke eerbied en die uiterlyk betuigt word, te kennen geeft. Het woord *Gaouinnon* dat in de Irokoifche spraak een Maagt beduid, is zoodanig dat men de kracht van deszelfs afleyding niet meer weet.

Zy fchryven aan de maagdom en aan de kuisheid zekere byzondere hoedanigheden en krachten toe, en het is zeker dat zo de kuisheid hun als een wezentlyke voorwaarde toefchynt, om een goeden uitslag te geven aan 't geen hun bygeloof hun inboezemt, zy die zeer zorgvuldiglyk zullen bewaren, en in 't minste deel niet durven fchenden, uit vrees dat hun vaffen en alles wat zy buiten dat doen mochten door deze breuk te enemaal vruchteloos zyn mocht.

Zy stellen vast dat de liefde voor deze dengt zich tot het natuurlyk gevoel der planten uitftrekt, zo dat 'er onder haar gevonden worden die met fchaamte aangedaan zyn als of zy bezielt waren; en dat om in de geneesmiddelen te werken, waar in zy zelfs geen toevlucht tot den dokter nemen, zy door kuische handen willen bereyd worden, zonder 't welke zy geen kracht ter wereld zouden hebben. Verfcheyde Wilden hebben my dikwils ten opzichte van hun ziekten gezegt, dat zy wel geheimen wiften om ze te genezen, maar dat zy getrouwd zynde zich daar niet meer van konden bedienen.

Vader Breuef fpreekt dus van hunne Priefters. „ Eertyds quamen deze Bedieningen van *Arendiouann* (dat is te zeggen Priefters) dunder te staan als tegenwoordig. Hedendaags hebben zy die met braaf te gastereren. Een tyd was 'er, dat zy dertig volftrekte dagen in een afzonderde hut moesten vaffen, zonder dat 'er iemand mocht by hen komen als een dienaar, die, om waardig te zyn van daar hout te mogen brengen, zich zelf hier toe met vaffen bereyde. “

Dat is te zeggen dat ten tyden van Vader Breuef zy teeds veel van hun gebruiken verloren hadden, of dat Vader Breuef zelfs alles niet begreep wat 'er voor zyn gezicht omging. In der daad, alle deze gastmalen, waar van hy fpreekt, ftryden niet tegen het vaffen van dien genen, voor wien zy aangerecht zyn. Hy haalt ons ook een voorbeeld aan waar van hy ooggetuige was, en dat zeer na komt aan 't geen in de oude tyden gefchiede, nademaal 'er van een Wildeman gehandelt word die gedroomt had, zegt hy, dat hy *Arendiouann* zou zyn, als hy dertig dagen gevat had, en die al dien tyd de gantsche Natie in beweging hielt. „ Hy vafte 'er achtien, zonder iets anders als Tabak te eten. Vader Breuef meende dat hy gek was, en dat deze Vaffen hem verder stapel gek maakte. Evenwel waren 'er verfcheyde feesten om zynen t'wil, en op het laatste, waar van hy zich verfhoot de omftandigheden te verhalen,

Zy hebben grote achtung voordem maagdelyken staat.

En fchryven daarbyzondere hoedanigheden aan toe.

Relation de la Nouvelle France, pour l'au 1636. 2. part. ch. 5. Plechtigheden om Priefter te worden onder hen.

vezende dat hy te lankwylig zou vallen, voegt hy 'er by „ dat hy „ volstaan kan met voor het tegenwoordige in 't algemeen te zegen, dat nooit de razende Bacchanten van den ouden tyd iets „ dollers in haar Orgia aanrichten.

De Wilden hebben veel van hun strenge gewoontens verloren.

Deze Wilden hebben zeders dien tyd noch meer van hun gewoontens verloren; zy bekennen het zelfs en beklagen 'er zich over; want in de ongelukken die hun overkomen zeggen zy dat zy 'er niet over te klagen hebben, en dat het een straf is, om dat zy het gebruik van hun afzonderingen en hun vasten hebben laten verren.

TWEEENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Theurgia of de gemeenschap met de Goden.

DE verzoeningen en al de proeven der Inwyingen de ziel van alle bederfelyke, grove, en vleeslyke zaken hebbende los gemaakt, wierd deze ziel, van al het aardfche, dat zy door de beïmetheid der zinnen gekregen had, gezuivert zynde, en eniger maten tot haar geestelyke natuur wedergekeert, tot de innerlyke gemeenschap der Goden toegelaten, die zich aan dezelve op verscheyde wyzen openbaarden, of in de dromen, of in de bespiegeling, of eindelyk in de geheime verborgentheden van de Theurgie en de Wichelary.

Pausanias in Boecotia, p. 313, 314.

Dit was het voornaamste oogmerk van de inwyingen der Orgia, waar in men daar ook enige Zinnebeelden of wezentlyke proeven van gaf. Want na eenige dagen een afgezonderd leven geleyd te hebben, gelyk die gene, die zich bereyden om in het hol van Trophonius, waar van Pausanias spreekt, te dalen, na in deze afzondering verscheyde soorten van Verzoeningen te hebben ondergaan, na in de wateren van den vloed Hercynas gewasschen en herboren te zyn, na verscheyde offeranden gedaan te hebben, om der Goden gunst te winnen, na de Cyceo gedronken te hebben, of de wateren van Lethé en Mnemosyne, waar van het een de eigenschap had om al het voorledene te doen vergeten, en het andere om het geheugen te versterken, om alles wat men op nieuws leerde te kunnen onthouden; na in alle gronden onderwezen te zyn, die de vooroordelen van de kintsheid mochten verbannen, en na de geheymen van deze verborgentheden doorgrond te hebben; na alle deze toebereydzelen, zeg ik, daalde men in het hol van Trophonius, of in eenig ander diergelyk heyligdom, daar men onder tastelyke en raadzelachtige beelden, die niet als verborge vertoningen waren, of die wezentlyk door toevermiddelen geschieden, geoordeelt wierd met de Goden om te gaan, en van hen zaken te leren, die de mensch het noodzakelykste weten moet, om zich tot zyn einde te bestieren.

Dio Chrysofostomus Orat. 12, p. 202.

Dio Chrysofostomus verbeeldt ons een man die in dezen staat van een verborgen verrukking ingewyd is, in wiens oren zich verscheyde stemmen laten horen, voor wiens ogen zich verscheyde vertoningen op doen, waar in de verborgenste zaken van de natuur klaar verbeeld worden; die beurt om beurt nu 't licht dan de duisternissen geniet, en dien eindelyk verscheyde wonderlyke zaken overkomen. Apulejus na dat hy ingewyd was, verhaalt het zelfde van zich

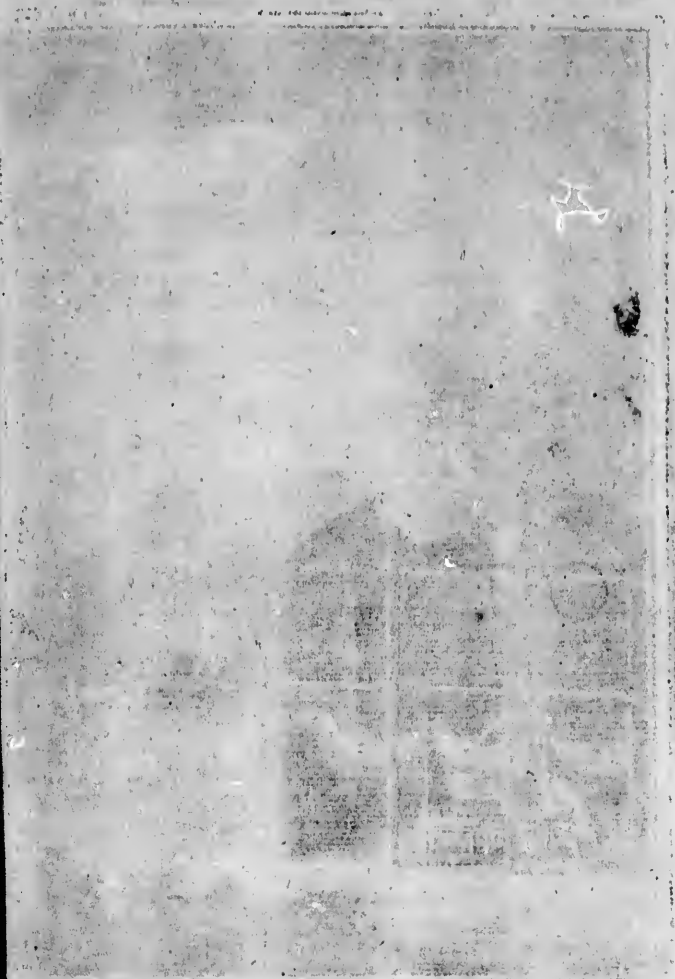
... dat hy
... te zeg-
... dien tyd iets

... van hun ge-
... gen 'er zich
... en zy dat zy
... om dat zy
... doen laten vi.

STUK.

... e ziel van alle
... e los gemaakt,
... le beïmetheid
... ger maten tot
... e gemeenschap
... cheyde wyzen
... , of eindelyk
... de Wichelary.
... en der Orgia,
... antlyke proeven
... even geleyd te
... t hol van Tro-
... n deze afzonde-
... en ondergaan,
... en herboren
... , om der Go-
... hebben, of de
... de eigenschap
... andere om het
... leerde te kan-
... e zyn, die de
... n na de gehey-
... ; na alle deze
... Trofonius, of
... er tastelyke en
... ngen waren, of
... oordeelt wierd
... leren, die de
... ot zyn einde te

... dezen staat van
... n zich verschep-
... heyde vertoon-
... de natuur klar
... n de duifernis-
... ke zaken over-
... het zelfde van
... zich

zich net
 ik ben
 de ho
 heb m
 (halen
 Het ge
 Plac
 knacht d
 Geveest
 knacht de
 ro beq
 fagen, d
 den die v
 Ogie by
 en ryer l
 dat zich
 wip om
 te werke
 very, door
 wandren
 teveroffe
 gen bedr
 cgingen
 in des flic
 die men nie
 wilken
 Niets gee
 hie or tre
 Eendin b
 die te van
 ik heb de
 Tante ge
 verhaal van
 it. Nyde j
 dorpbrach
 die my med
 (Houd
 Bid en DR
 (Houd
NA dat
 lange
 van den oud
 mde bloed
 feren; ten
 drank, die u
 van deze mer
 dere Priester
 gantfche lyf
 fcheermes zy
 nen, die zy

zich zelve. „ Ik ben, zegt hy, de poorten des doods genadert,
 „ ik ben in het heiligdom van Proserpina ingegaan, en na door al
 „ de hoofdstoffen gedragen te zyn, ben ik weer om gekomen: ik
 „ heb midden in de duisternissen der nacht de Zon de helderste
 „ stralen zien van zich afgeven: ik ben de Goden van Hemel en
 „ Mei genadert, en hebze van naby aangebeden.

*Apollon, lib.
 Metam.
 11. prop.
 fin.*

Platen zyn Aanhangers hadden zeer veel op met de gewaande
 kracht der Inwyngen van de Orjia en de Verborgenheden van de
 Gemeenschap met de Goden. Zy geloofden dat door dervelver
 kracht de ziel gezuivert wierd, en dat de tover-offeranden dezelve
 bequam maakten om den indruk der mindere Geesten te ont-
 fangen, door wier middel zy tot het gezicht van de opperste Go-
 den die van den eersten rang waren geloofden te komen. Maar de
 Orjia by na al de verbeteringen van het Heydendom voor Plato's
 en zyner Leerlingen tyd ontvangen hebbende, hebben de Kerkva-
 den zich toegelegd om al de Platonische denkbeelden over dit ont-
 werp om ver te gopen, en om te bewyzen dat de gantfche Godly-
 ke werking van de Theurgy niets anders was als de vervloekte to-
 very, door alle godlyke en menschelyke wetten verboden; dat de
 wonderen, welke die gene zagen die zich door bezweringen en
 tover-offeranden gezuivert hadden, zelfs veronderstelt zynde dat 'er
 geen bedrog van de kant der Menschken onderliep, niet als begui-
 delingen van Duivelen en de Geesten der duisternissen, in Enger-
 ken des lichts hervormt, waren, om de aanbiddingen en de hulde,
 die men niet als aan den waren God verschuldigt was, na zich te
 toekken.

*V. Aug.
 lib. 10.
 de Civ.
 Discep.
 10.*

Niets geeft ons klaarder te kennen, wat gedachten de Heydenen
 hier oordeel hadden, als de plechtigheid die de Inwyngen der
 Koningen befluit, en die als de laatste hand aan de proeven legt,
 die van een Priester of een Priester te maken nodig zyn.

„ Ik heb de beschryving, die ik 'er van geven zal, uit Vader du
 Thure gekrokken, en uit een omstandiger met de hand geschreven
 verhaal van Vader te Breton, een Jezuitisch Zending, die ver-
 teld heeft zyn onder de Kariben van het Eyland St. Vincent had
 overgebracht, daar hy noch was, toen hy dit werkje opstelde,
 dat my medegedeelt is.

DRIEENDERTIGSTE HOOFSTUK.

NA dat dan de jonge Profeliet, die Priester wil worden, de
 lange loopbaan van verscheyde proefjaren onder het bestier
 van den oud Priester, die 'er zodanig de meester over is, dat zyn
 alle bloedverwanten en vrienden hem niet mogen komen zien of
 spreken, ten ende is; na de strongheden van dezen vervloekten
 drank; die uit de Tabak geperst word, van dit vreeslyk vasten, en
 van deze menigvuldige aanvallen uitgestaan te hebben, die de an-
 dere Priesters hem by nacht komen aandoen, kervende hem het
 gantfche lyf met tanden van een Akouti, die zo scherp als een
 scheermes zyn, om hem tot deze vrywillige kervingen te gewen-
 nen, die zy zich zelve in zommige gelegentheden moeten aan-

*Laatste
 In-
 wyng
 van een
 Kari-
 bisch
 Priester,*

doen, volgens het gebruik van de Baalsprieſteren, komt eindelyk de Prieſter zyn leerling tegen den nacht, die zyn onoverwinyk gedult kronen moet, en een eind van zyn proeven maken, bezoeken. Hy houd hem in 't brede de waardigheid van den rang voor, daar hy toe verheven ſtaat te worden; hy vyzelt hem de eer en de voordelen op die hy ontfangen zal, hebben 'e een gemeenzamen geeft, die hem alleen eigen is, dien hy zal kunnen roepen wanneer hy wil, en waar van hy zich in alles wat hy nodig zal hebben kan bedienen; vervolgens legt hy hem de order uit van alles wat 'er in dezen nacht om zal gaan, en vermaant hem zich niet te laten afschrikken door de wondere gevallen, die hem over zullen komen.

Ondertuſſchen maken de vrouwen op bevel van den Waarzegger een Hut ſchoon, zy hangen daar drie bedden of Hamakken in, een voor den geeft; het tweede voor den Piage, en het derde voord den Profellet. Vervolgens rechten zy met korven of kleine tafeltjes van gevlochte tien en palmladeren die zy de eene op de andere ſtapelen, een foort van een Altaar aan 't end van de hut op, waar op men enige kaffau broden, en een Canari of vles met *Oukou* voor geeft, voor wien men de offerhande plaatſt.

Ontrent het midden van den nacht komen de Prieſter en zyn Leerling alleen in de Hut. De eerſte, na een blad gerolde tabak gerookt te hebben, heft uit al zyn krachten en by na brullende een toverlied aan, dat ten eerſten; zo men het verhaal dezer Wilden geloven mag, van een ſchrikkelyk geraas in de lucht, maar dat noch redelyk ver is, gevolgt word. De Prieſter het gehoord hebbende dooft het vuur tot het minſte vonkje toe uit, want de Geeſten, na zy verzekeren; beminnen niet als duifternis.

Zo dra als het vuur uitgedoofd is komt de Maboya of de Geeft door het dak in de hut, met het zelfde geweld en geraas als de donder in een hevige onweer. De Prieſter en zyn Profellet doen hem flux hun Eerbewyzingen, en zy vangen een onderhoud aan, waar van die gene die in de naburige hutten zyn, zorgvuldig lettende op het geen 'er om gaat, geen een woord verliezen.

De Geeft begint het eerſte met een gemaakte ſtem te ſpreken; by na gelyk de gene die de Marionetten doen praten. Hy vraagt aan den Prieſter om wat reden hy uit 't ryk der ſchimmen gedaagt is, en verzekert hem ter zelve tyd dat hy bereyd is om hem te horen, en al zyn weniſchen te verhoren. De Prieſter bedankt hem en bid hem in korte woorden dat hy eerſt plaats neme en aan het maal valde; dat voor hem bereyd is; waar na hy enigen tyd als een muſ zwygt.

De Geeft, gelyk 't fatzoen is, dit noden beantwoordende, neemt eerſt bezit van zyn Hamak met een gewoel dat de gantsche Hut doet ſchudden; vervolgens bereyd hy zich tot eten, en men hoort een geweldig gerammel van tanden en kakebenen, als of hy in der daad at, en alles wat hem voorgezet was verſlond. Dit is evenwel maar kortſwyl, en men miſt nooit na de plechtigheid de broden zo heel en de vlieſſen zo vol te vinden, gelyk zy waren toen men ze op het Altaar plaatſte. De Kariben geloven evenwel vaſt dat 'er de Geeft zyn genoeg en afneemt, en 't geen 'er overſchiet, 't welk heel

heel ſchyn
in den Ten
mogen 'er
ben, en ee
zelve waard

Dit gera
ſter zyn Ham
ken zittend
wyze.

„ Ik heb
„ bied en g
„ gelyng, di
„ len. Maar
„ op dat dez
„ den en tot
„ jaren diene

Fiat, antw
den voet ver
aantonds eer
vreeslyk gera
worden hun
betovert; die

De jonge P
uit zyn Ham
brengt hy dez
„ die my wel

„ ik u, myn v
„ my niet ele
„ op dat ik u
„ zyn myner l

„ Schep mo
„ u in alle uw
„ zal in alle d
„ zyn; maar w
„ noegen diene

Dit gezegt z
gantsche buve
't geen de
ſterven. 1006

Dan komt n
licht toefchiet
toning, voorgev
men half dood
vind, in hun be
't werk om ze v
vuur, en om de
te verſlaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

heel schynt, is als geheiligt, gelyk de Toonbroden waren die men in den Tempel den waren God voorzette; gene als de Oude Piayen mogen 'er van eeten, noch moeten zy zich hier toe gereinigt hebben, en een zeekere zuiverheid van lichaam hebben die hen de zelve waardig maakt.

Dit gerammel met de tanden ge-eindigt zynde, verlaat de Priester zyn Hamak, en stelt zich in een smeekent postuur, op de hakken zittende gelyk de Karaiben gewoon zyn, en spreekt op deze wyze.

„ Ik heb u geroepen, niet alleen om u volgens myn plicht eerbied en gehoorzaamheid te bewyzen, maar ook om deze jongeling, die hier tegenwoordig is, onder uw bescherming te stellen. Maakt dan dat hier dadelyk een andere Geest als gy kome, op dat deze jongeling hem diene en zich op de zelve voorwaard en en tot het zelfde einde aan hem verbinde, gelyk ik u zo vele jaren diene.

Fiat, antwoord de Geest met een vrolyk wezen, gy zult op staanden voet verhoort worden. In der daad een tweede Geest geeft aanhonds een teken van zyn tegenwoordigheid, met een al zo vreeslyk geraas als de eerste op zyn aankomst gedaan had. Dan worden hun zinnen een geruimen tyd door talloze guichelaryen betovert; die hen byna buiten hun zelve stellen.

De jonge Profeliet verschrikt en half dood van vrees springt dan uit zyn Hamak, en zich ook in een smeekent postuur stellende, brengt hy deze woorden met een bevende stem voort: „ Geest, die my wel onder uwe bescherming nemen wikt, begunstig, bid ik u, myn voornemen: zonder uwe hulp ben ik verloren, laat my niet elendig sterven, en betoon u genadig aan myn verzoek op dat ik u telkens als ik u hebben wil, en dat zulks voor 't welzyn myner Natie nodig is, beroepen mag.

„ Schep moed, antwoord de Geest, wees my getrouw, ik zal u in alle uwe tochten te Land en ter Zee niet verlaten, en ik zal in alle de gevaren, waar in gy u bevinden zult, op uw zyde zyn; maar weet ook, dat zo gy my niet getrouw en na myn genoegen dient, gy geen dodelyker vyand zult hebben als my.

Dit gezegt zynde verdwynen de Geesten, doende de hut en de gantsche buurt door een gruwelyken donder kraken, en schudden, 't geen de twee arme slaven van den Satan byna van schrik doet sterven.

Dan komt men zonder tyd-verlies uit de naburige hutten met licht toeschieten, men loopt met hopen in de tent daar deze vertoning voorgevallen is, en men draagt deze elendige schepzels die men half dood, en byna zonder gevoelen op den grond leggen vind, in hun bedden weg; hun magen en vrienden stellen alles in 't werk om ze weer te doen bekomen; men legt ze voor een groot vuur, en om den honger, dien zy door lang vaiten geleden hebben, te verstaan; geeft men ze braaf te eten en te drinken. Maar wat men ook doen mag, men heeft moeite om hun gekrenkte herssens van de indrukzelen te genezen die 'er de Duivel in gelaten heeft; waar aan zy zo slaafachting niet verbonden zyn als om dat zy, na

Zemen-
spreek
tusschen
den toekomen-
den
Waar-
zegger
en den
Geest.

hun zeggen, dikwils schriklyke uitwerkingen van zyn wyzen te proeven.

VIERENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Aanmerken-
waardige
trekken
van de
God-
heid in
de In-
wyng
van den
Kari-
bi-
sch
Priester.

In dit omftandig verhaal van de laatste Inwyng der Karibben kunnen de geleerden verſcheyde zonderringe en aanmerkenswaardige trekken van den Goddienſt der Heydenen ontdekken. Deze trekken zyn de tekens van des Geests tegenwoordigheid het *Epalum Deorum* of het Gaſmaal der Goden: het *teſtamentum* of toebereyde bed voor de Godheid: de offerande van broot en wyn: het heilige brood de geestelyke Wan: de nagemaakte ſtam der Godſpraken, en een manier om ze onmiddelyk en onafhankelyk van de Pythoniſſen, de Waarzeggers en de Afgoden te geven.

De Duivel, die een geest der Duifterniſſen is, ſchepte geen behagen als in donker, en gaf zyn Orakels in hollen en rotzen, in de duifere hoeken der Tempels, daar geen licht kon by komen, of wel in den naren nacht zelf.

Alles wat zyn tegenwoordigheid te kennen gaf, baarde ſchrik. De aarde loeide onder de voeten; de lauieren werden hevig geſchut; de Tempels of de hollen beſonden tot den grond toe; de toekykers wierden met ſchrik bevangen; de Waarzeggers en de Pythoniſſen zelfs vreesden ten hoogſten voor de inblazing van den Geest, die al haar buizen vervulde, en haar veel deed uitgaan. Lukanus geeft ons de gewone tekens van des Gods tegenwoordigheid te kennen, door het gebrek van deze zelfde tekens die in de gelegenheid, waar van hy ſpreekt, niet verſchenen zynde, tekennen gaven; dat de Waarzegger de Toekykers bedrogen had, vrezende voor het geweld en de ſtuipen die de geest van Python in haar veroorzaken moeft.

Non rapta trementi

*Verba ſano, nec vox antri complere capaxis
Sufficiens spatium; nulloque horrore comarum
Excessu laurus, immotaque culmina Templi,
Securumque nemus, veritam ſe credere Phobo
Proſtrabant.*

De Ouden waren innerlyk overtuigt dat de Goden deel aan de offeranden namen, dat zy zich met het vlees en bloed der offeranden verzaadden; dat zy met vermaak tot den rook van 't gebrand, dat men hun offerde, opſchoven. Hierom waren 'er feesten ingeſtelt die men het gaſmaal der Goden, *Epalum Deorum* noemde, beſtaande in prachtige maaltyden die hun aangeboden wierden. De gene die de zorg hadden om deze maaltyden te bereiden, en die 'er het beſte deel van opaten, waar aan de Goden niet geraakt hadden, wierden *Epalones* genoemt. De Kerkvaders hebben de Heydenen ſchamperlyk over hunne Godheden uitgelaſſen, die altyd de ogen op het Aartryk gevestigd hadden, en den neus in de lucht; om te ruiken waar de geur van 't gebraden vleefch van daar

quam,

quam, en d
om den re
ſnuiven. De
te denken,
dienſt zo we

't Was om
wapenen dat
eren, of gee
hem dank off

Gelyk het
te eten, gely
die, ſchoon
drieſtalletes
dikwils hun
ook die van N
ſlappen, zitte
Goden en Go

anrechte; en
ſernia. Daar

die hongen; g
den der Karib
denkmunten af

lrokoiſche hutt
beelden der C
vergenoegde m
te ſpreyden. Mer

rechten maar bo
buitengewone te
ſt, zegt Titus

De Offerande
die het gebruik
offerande, en di

nebeeld van de
zulks uit de offe
liaan en andere

een aap van de
Sakrament in de

't Is dit brood
men het *kuiſſche*
kelyk met den

den tyd hunner
zuiverheit van ha
eten: gelyk het
Priester Abimele
toen hy voor Sau
dat hy en zyne h

De Wan is he
met twee oren
wiens holligheid
een ſchulp. Hy

quam, en die hele rochten na Ethiopien en andere plaatsen deden, om den reuk van de gebrade houten en de gekookte spyzen op te snuiven. De Joden, die altyd geneigt zyn om gelyk de Heydenen te denken, waren niet vreemd van een denkbeeld, dat de Godsdienst zo weinig voegde.

Was om dat te verbeteren, of om zo tegen dit denkbeeld te wapenen dat God tegen hen zeyde, dat hy geen vleesch van stieren eten, of geen Bokkenbloed drinken zal, maar dat hy wil dat men hem dank offeren zal en zyn geloften betalen.

Gelyk het de gewoonte der Ouden was op beddekens leggende te eten, gelyk het noch de gewoonte der Wilden van 't Zuiden is, die, schoon zy kleine stoelen met drie voeten hebben, gelyk de driestalletjes der Schoenmakers, waar op zy gemeenlyk eten, ook dikwils hun maaltyden in hun Hamakken leggende houden, gelyk ook die van Noord Amerika, die op de zelfde matten, waar op zy slapen, zitten en eten, zoo was het ook het gebruik bedden voorde Goden en Godinnen. te bereyden, tot wler eer men het gastaal aanrechte; en om deze reden noemde men deze feestten zels *Leclifternia*. Daar waren bedden van verscheyde soorten: daar waren 'er die hongen, gelyk de hangmatten op de Schepen, en de watte bedden der Karaiben: daar waren 'er ook andere, die men op de geddenkmunten afgebeeld ziet, en die niet qualyk na de matten der Irokische hutten gelyken: Zommige hebben gemeent dat men de beelden der Goden op deze bedden ley; andere, dat men zich vergenoegde met dezelve voor de Afgodenbeelden op te hangen of te spreken: Men liet een *Leclifternium* om verscheyde redenen aanrechten maar boven al om de Goden te bewegen dat zy zich door buitengewone tekens verklaarden; *Prodigiorum procurandorum causa*, zegt Titus Livius.

De Offerande van brood en wyn of van 't water by de volkeren die het gebruik van den wyn niet wisten, is een gants geestelyke offerande, en die wel in de oudheid uitgebeeld is. Zy is een Zinnebeeld van de Eucharistie in de wet der Natuur geweest, gelyk zulks uit de offerande van Melchisedek blykt. St. Justyn, Tertulian en andere Kerkvaders verzekeren ons, dat de Duivel, die een aap van de Godheid is, ook een duidelyk Zinnebeeld van dit H. Sakrament in de verborgentheden van het Heydendom had.

't Is dit brood zonder twyffel, waar van Arnobus spreekt, en dat men het *kuiffche brood* noemde, om dat gene als de Priesters, werkelyk met den dienst der Altaren bezig, de ingewyde gedurende den tyd hunner inwyngen, en die gene die zich door een zekere zuiverheit van hart en lichaam bereyd hadden, daar van mochten eten: gelyk het ook van de Toonbroden verhaalt word, die de Priester Abimelek aan die genen, die David verzelden, uitdeelde, toen hy voor Saül vluchte, na dat deze Vorst hem verzekert had dat hy en zyne luiden eenige dagen gevast hadden.

De Wan is hedendaags van gedaante als een tiene gevlochte korf met twee oren, krom en van achteren rond toelopende, maar wiens holligheid merkelyk na voren vermindert, in de gedaante van een schulp. Hy dient om 't gedorschte koorn te zuiveren, met het

Pfalms
50.

Ul.
Joan.
Affor.
pbimus
de lectis
veteranum
cap. 20.
de Lectis
Item.

Titus Liv.
vint, lib.
22.

Arnob.
lib. 5.

te schudden en in de hoogte te werpen. De Wan was een geestlyk Zinnebeeld in de Verborgentheden van Ceres en Bacchus. De Ouden hebben ons deszelfs gedaante niet wel beschreven, noch ontvonden wat dit Zinnebeeld betekende. Zommige hebben gedacht dat het den Ingewyden vertoonde dat zy hunne zielen van alle onvolmaaktheden moesten zuiveren, gelyk men het koren met het te wannen van alle onreinigheden zuivert, die onder het goede graan gevonden worden. My komt het evenwel waarschynelyker voor, dat de Wan een soort van een Altaar was, van tinnen en ried gemaakt, gelyk deze platte tafeltjes van tinnen en bladeren van Palm-bomen, die de Karaïben *Matatou* noemen, daar zy ook een soort van een Altaar van maken, waar op zy de Kaffouwbroden en den beker met *Ouicou*, die zy den Duivel opofferen plaatzen. Dit gevoelen word door Junius Phylargirius, Nonius, Papias, en Servius begunstigt. De woorden van dezen laatste voer ik hier onder aan *.

De Duivels, 't zy dat zy hun Orakels in de bezweringen door hun eigen mond, of door dien van de Waarzegsters en Waarzeggers gaven, deden het met een nagemaakte en onnatuurlyke stem. Men kan het uit de Verzen van Lukanus, die ik heb aangehaalt, en uit verscheyde uitdrukkingen van andere Schryvers, die of een soort van gebrom of een wyze van piepen te kennen geven, besluiten.

VYFENDERTIGSTE HOOFSTUK.

DE grondslag van alle de bygelovigheden van 't Heydendom is deze nieuwsgierige aart geweest, die de menschen aanport, om tot in het toekomende te willen dringen, of in het geheim der zaken die God in de schatkamer van zyn Wysheid heeft willen verbergen, en wier kennis boven de krachten der Natuur zynde niet als uit hem zelve tot ons kan komen, door een uitwerking van zyn goedheid, wanneer hy den menschen een zonderlinge gunst wil bewyzen, of van de kant van de Engelen der Duisternis; door zyn Goddelyke toelating, en uit hoofde van de macht die hy hun daar toe gelaten heeft.

In het Oude en het nieuwe Testament lezen wy dat God zich dikwils aan den mensch in dromen geopenbaart heeft, voor al aan vrome en deutzame luiden. In het bestier van zyn uitverkoren Volk had hy zyn Profeten, door zyn geest ingeblazen, daar het volk in al zyn zwarigheden meê ging raadplegen, wanneer men verlore zaken weer wou vinden, gelyk wanneer Saül na Samuel gong, om de verlore Ezellinnen van zyn vader weer te zoeken: om den uitslag van een oorlog te weten, gelyk 'er van Josafat, Koning van Juda verhaalt word; die na een Profeet des Heren zocht, om hem over de uitkomst van den stryd te ondervragen die de Koning van Israël en hy tegen den Koning van Syrien moesten leveren: om de gevolgen van een ziekte te weeten, gelyk 'er van Jerohoam aangeteekent staat, die zyn Vrouw uitzond om over zyns Zoons ziekte met

* *Servius in Georg. p. 73. alii mysticam sic accipiunt ut vanrum, vas vimineum latum dicant, in quod ipsi optiti capacitatem congerere rustici primitias fragum solent, & libero & liberæ sacrum facere, inde Mystica.*

V
met een Fro
voorzeyde. I
deden ware
David zich r
om God over
onseylbare b
wil te ontde
wiens dieftal
ontrouw der

De duivel,
altd geloort
is, te ontrov
van hem te d
opgerecht, e
doen bewyze
lyke kracht t
mensch begui
waren, waar
door de tast
gaf. God om
gen zelfs te b
besloten als h
heeft hem eni
beproeven, e
heeft 'er door
rekykery, ze
Zwarte kunst,
door het hem
'er zyn slaven

Wie ook de
men den oorff
Berosius, had
door een zyne
uit hy zo won
ken. Na mate
dienst te vester
de hen de Dui
gen van de To
als den vinder
aangroejende,
Wat 'er ook
de al te grote
ker dat in de
dienst, zyn v
had, en dat d
hartstochten m
moejelykste deu
den van deze
toe deden dien

met een Profheet raad te plegen, die haar den dood van dit kind voorzeyde. Het omhangen van den Esod, de Urim en de Tummim deden ware Godspraken geven, en de H. Schrift leert ons, dat David zich met een goeden uitflag van den eeriten bedient heeft, om God over twyffelachtige zaken raad te plegen. Daar waren ook onseylbare bezweringen, om de verborge zaken, zo wel als Gods wil te ontdekken, gelyk zulks het voorbeeld van Achan bewyft, wiens dieftal de vloek des Heren over Israel gehaalt had: om de ontrouw der overspelige Vrouwen te bewyzen enz.

De duivel, Gods eer en des menschen geluk benydende, heeft altyd geloert om den enen den dienst, dien men hem verschuldigt is, te ontroven, en om den ander verloren te doen gaan, met zich van hem te doen aanbidden. Hier toe heeft hy Altaar tegen Altaar opgerecht, en zich toegelegd om den dienst, dien hy zich wilde doen bewyzen, door de uitwerkingen van een meer als menschelyke kracht te hanthaven, die door haar uitgerechte wonderen den mensch beguigchelden, en een navolging en naeping van die gene waren, waar van God aan zyn Volk de onseylbare getuigenissen, door de tastelykheid der Mirakelen, die hy voor hem uitwerkte, gaf. God om den ongelovigen mensch te straffen, of om den gelovigen zelfs te beproeven, heeft den Duivel niet in zo naauwe palen besloten als hy wel kon en in de wet der Genade doen moest. Hy heeft hem enigmateren de handen vry gegeven om den mensch te beproeven, en om te trachten hem te verleyden, en de Duivel heeft 'er door onze schuld wel zyn voordeel mee gedaan. De Sterrekery, zegt Laktantius, de Vogelkykeryen, de Orakels, de Zwarte kunst, en de Tovery zyn lagen van dezen bozen geest, waar door het hem waarlyk gelukt is, de Natien met zich te slepen, en 'er zyn slaven af te maken.

Wie ook de Zoroaster der Ouden mag geweest zyn, hem schryft men den oorsprong der Tovery toe. Volgens de getuigenis van Berofius, had Noah het ongeluk van de Wereld weer op een nieuw dooreen zynen kinderen verleyd te zien, dien de zondvloed, waar uit hy zo wonderlyk gered was, niet deugzaam had kunnen maken. Na mate dat deze Heylige Patriarch arbeeydde om den Godsdienst te vesten, verdorf Chain van zyn kant de menschen, leerde hen de Duivelen bezweren, en verbond ze door de verlokkingen van de Tovery aan hun dienst; en dezen booswicht moeten wy als den vinder van deze vervloekte kunst aanzien, die als de kanker aangroeyende, alle de Natien befmette.

Wat 'er ook van het gevoelen van Berofius zyn mag, waar van de al te grote oudheid ook verdacht word, het is evenwel zeker dat in de eerste tyden de Duivel overal zyn Orakels, zyn dienst, zyn verborgentheden, zyn Priesters, zyn Geestdryvers had, en dat de menschen door de onwetentheid of door hunne hartstochten misleyd, zelfs de strengheden van den Godsdienst en moeijelykste deugden, of ten minsten den schyn en de uiterlykheden van deze deugden, die op 't oog het schoonste waren, daar toe deden dienen.

1 B. der
Kon. 23.
H. 9. v. 16.

Jozua 7.
V. 18.

Des
Duivels
listen
om den
Mensch
te be-
guiche-
len.

God
last den
Duivel
toeden
Mensch
te be-
proe-
ven.
Lactant.
Dir. Inst.
l. 2. c. 17.

Zoroa-
ster, uit-
vinder
der To-
very.

Berofius
schryft
die aan
Chain
toe.

ZESENDER TIGSTE HOOFDSTUK.

Ver-
fcheyde
foorten
van
Wig-
chelary.
Cem.
Alex.
Stron.
lib. 1.

Schoon alle de Volkeren zich op de Wigchelary toelcyden, wa-
ren 'er evenwel verscheyde wyzen om daar toe te geraken, die
ieder na zyn smaak volgde; „Want onderwyl dat de Kariers,
„ volgens het verhaal van Klemens van Alexandryen, zich toelcy-
„ den om uit de Starren te voorzegggen; de Frygiers uit de Vogel-
„ vluucht; de naburige volkeren van Italiën uit de ingewanden der
„ Slachtoffers; onderwyl dat de Mauriers en de Arabieren zich aan
„ de kennis der Voortekens overgaven, leyden zich de Telmi-
„ fiers, Volkeren van Lycje voornamelyk op dat soort van Wig-
„ chelary toe, dat door dromen geschied.

„ Was Lykus, Zoon van Pandion, welke een der Telchynen
van Rhodus was, die al zyn krachten inspande om onder de Ly-
ciers den dienst van Apollo, de Orgia van Bacchus, en de grote
Godinnen in te voeren. Pausanias zegt dat het een uitmuntent
Wigchelary was, dat men van hem enige Godspraken bewaarde,
en dat het misschien dezelfde was, dien de Lyciers naderhand on-
der de gedaente van een Wolf en den naam van den Lycier Apollo
aanbaden.

Pausa-
nias in
Phocis,
p. 328.
in Mo-
fen, p.
111. §
130.

De Vol-
keren
van A-
merika
geven
veel ge-
loof aan
dromen.

„ Zo de Irokoizen van de Lyciers afflamden, zouden zy van hun
afkomst niet ontaart zyn; want zy hebben het breed op met hunne
dromen, maar evenwel hebben zy dit niet alleen, en deze verzot-
heid hebben alle de andere volkeren van Amerika met elkander ge-
meen, die behalven dat niet veel weten wat het is uit de Starren
te voorzegggen, en die niet veel acht op de voortekens schynen te
slaan, die uit het vliegen der Vogelen of het beschouwen der inge-
wanden van de slachtoffers gehaalt worden, zo men 'er die van
Peru en Mexiko van uitzondert.

ZEVENENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Denk-
beeld
van de
Ziel.

Maar nademaal de ommeegang der menschen met de Geesten,
en alles wat van de Wigchelary afhangt, een kennis van de
ziel en haar Natuur veronderstelt, moet ik hier voor alle zaken
zeggen, wat 'er de Ouden van gedacht hebben, en de Wilden 'er
hiedendaags van denken.

„ Ik laat my hier in geen oordeelkundig onderzoek in van de ver-
scheyde gedachten die de Heydenen over de ziel en haar bestaan
gehad hebben; of zy rechte denkbeelden van haar onstofflykheid,
onverdeelbaarheid en onsterfelykheid gehad hebben. Het denk-
beeld van den Geest boven de zinnen zynde, en de zinnen evenwel
altyd veel deel aan de wyze van denken der menschen gehad heb-
bende, kan het bezwaarlyk anders zyn of dit denkbeeld moet de
verbeelding zeer verbastert zyn, en zy moeten zich den Geest
onder tastlyke denkbeelden afgeschetst hebben, die de ligche-
melyk-

melykheid,
lykheid on-

Maar late-
minsten is h-
erkent hebb-
een ziel, die
het geen zy
ziel, die va-
nien noemde
heid: een zi-
van zyn ged-
was; eindely-
gong, zonde
van het graf

Ik geloof
mag zeer ver-
en daar een
ken ze even-
Zy vergenoeg-
bequaam is o-
danig met de
dingen hebbe-

Deze Woo-
Schoon sy ze
van de ziel uit
de workingen
dient om die

Deze Woor-
en men moet
zen word het
kenen; deze g-
de ziel haar g-
de hebbelyke
oorsprong van
zy andere bew-
fchryvingen, o-
ven, gelyk wa-
gen, werken,

„ Zo zy zich
drukken, zy v-
Beelten. Ver-
maken, oorde-
en verstand bez-
zy doen ze hun
in den Hemel
schets van alle
heeft: 't geen
wel stellen zy
den.

't is door een

melyk-

melykheid, verdeelbaarheid en andere eigenschappen van de Stoflykheid onderworpen waren.

Maar laten deze Denkbeelden recht of onrecht geweest zyn, ten minsten is het waar dat zy in den Mensch van alle tyden een ziel erkent hebben, die wezentlyk van het lichaam onderscheyden was: een ziel, die een gants iyne en dunne zelfliandigheid was, boven het geen zy onder den naam van enkele stoflykheid verstonden: een ziel, die van de zelve Natuur was als het geen zy Geelten of Genien noemden, en een uitvloeying of een deel zelfs van de Godheid: een ziel, die in den Mensch den oorsprong van het leven, van zyn gedachten, van zyn willen en van alle zyne Werkingen was; eindelyk een ziel, die lyden kon dat het lichaam verloren gong, zonder dat zy zelfs daarom verloren ging, en die het stof van het graf overleefde.

Ik geloof wel dat een Irokois of wie van de Wilden het ook zyn mag zeer verlegen zou staan om net te zeggen wat zyn ziel was, en daar een klare en duidelyke beschryving van te geven. Zy maken ze evenwel zo geestlyk of mischien noch geestlyker als wy. Zy vergenoegen zich niet, met dezelve als een zelfstandigheyd, die bequaam is om te denken, aan te zien, maar zy verwarren ze zoudanig met de gedachten, dat zy niet anders als de zelve bewoordingen hebben, om beyde deze zaken uit te drukken.

Deze Woorden onder de Irokoizen zyn *Gannigourha* en *Erienta*. Schoon zy ze zonder onderscheyd gebruiken, om de Werkingen van de ziel uit te drukken, staat evenwel het eerste eigentlyk op de werkingen van den Geest en van het verstand, en het andere dient om die van het hart en de will uit te drukken.

Deze Woorden komen dikwils in de gemeenzame rede te pas, en men moet zich daar in niet misgrypen. In zommige spreekwyzen word het woord gebruikt om de dadelyke gedachten te betekenen; deze gedachten die de een op de ander volgen, en die van de ziel haar gedaante hebben gekregen; in andere betekenen zy de hobbelyke of inwonende gedachten, de zelfstandigheyd die de oorsprong van onze gedachten is; 't welk de ziel zelf is. Wanneer zy andere bewoordingen gebruiken, zyn het eigentlyk niet als omschryvingen, die de ziel door haar andere bequaamheden beschryven, gelyk wanneer zy zeggen dat het is waar door wy ons bewegen, werken, leven, en zo voort.

Zo zy zich gelyk Kartelius ontrent de ziel der Menschen uitdrukken, zy verschillen veel van hem in gedachten over die der Beesten. Ver van 'er zelfs beweegzels en konstwerktuigen van te maken, oordelen zy uit derzelve werkingen dat zy veel reden en verstand bezitten. Zy verbeelden zich derzelve taal te verstaan, zy doen ze hun lichamen overleven; en zy geloven dat ieder soort in den Hemel of in het land der zielen de Afichaduwing of de schets van alle anderen, die onder dit soort begrepen worden, heeft: 't geen op de Denkbeelden van Plato uitkomt. Maar evenwel stellen zy dat de Menschen de andere dieren ver overtreffen.

't Is door een gevolg der dwalingen van 't Heydendom, en van de

Zy gebruikt de zelve woorden om de Gedachten en de ziel uit te drukken.

Zy schryven den Dieren redenen verstant toe.

Dit is een ge-

K.
eyden, wa-
eraken, die
de Kariers,
zich toeley-
de Vogel-
wanden der
ren zich aan
de Telmit-
rt van Wig.
Telchynen
nder de Ly-
ent de grote
n uitmuntet
n bewaarde,
aderhand on-
ycier Apollo
n zy van hun
pp met hunne
deze verzo-
et elkander ge-
ist 'de Starren
ens schynen in
wen der inge-
en 'er die van
TUK.
et de Geesten,
kennis van de
oor alle zaken
de Wilden 'er
in van de ver-
n haar bestaan
onstofflykheid,
en. Het denk-
innen evenwel
nen gehad heb-
beeld moet de
lich den Geest
die de ligcha-
melyk

volg
der
dwalin-
gen van
t' Hey-
den-
dom.

De E-
gypte-
naren
begroe-
ven de
Vogels
en ande-
re die-
ren met
veel
vlyt.

De ziel
der Wil-
den
heeft
veel
meer
vryheid
als de
onze,
en gaat
zomtyds
om een
luchje.
Droev-
ig om-
komen
van
Hermo-
timus
van
Klazo-
menen.
Plan-
tarch de
genio So-
krut.
Tetral-
lian. de
anima,
cap. 44.

Wig-
chelaar-
dhor het
Dro-
men.

de verbarfing van den Godsdienst, dat onze Wilden, in navolging der Ouden, de ziel der beesten tot een geest gemaakt hebben, en haar een soort van onsterfelykheid toegeschreven, gelyk zy aan hun ziel doen. De Heydenen in der daad schynen vastgesteld te hebben dat de zielen der Beesten hun Lichaamen overleefden, en een eige plaats hadden in 't geen wy de Helden-Dichters noemen. Zonder twyffel is het om deze reden, dat zy grote zorg droegen voor de begraving van die gene, die zy lief gehad hadden. Men ontdekt noch dagelyks in Egypte onderaardsche graven en holen, waar in men een hopen lykbullen van mumien van Vogels en andere soorten van dieren vind, die in zwachtels gewonden en met zo veel zorg en toebereydzelen gebalzemt zyn, als men voor de lyken van menschen aanwendde. Schoon ik niet geloof dat deze dwaling zo gemeen onder de Latynen geweest is als onder de Egyptenaren, vind men 'er evenwel noch enige overblyfzelen van in eenige Afschbullen van vogels, en in enige Grafchriften van dieren daar zy veel van gehouden hadden. Men vind 'er een op een Nachtcgaaal, dat zeer aanmerkens waardig is, in de reys van den Hr. Milfon door Italien.

De ziel der Wilden hangt lang zo veel niet van hun lichaam af, als de onze, en neemt veel meer vryheid; zy verlaat het, wanneer zy het razzaam oordeelt, om in de ruime lucht te zyn, en een wandeling te doen waar heen zy wil, zonder dat zy daarom de bestiering daar van verliest, en ophoud het zelve te bezielen. Grote reysen kosten haar niets, zy zweeft door de lucht, trekt over zee, en dringt in de ontoegankelykste en de dichtgestlotenste plaatsen door, niets stuit haar, om dat zy een geest is.

Een zo buitensporig gevoelen quam eertyds Hermodotimus of Hermodorus van Klazomenen duur te staan. Hy was zomtyds slaauwens onderhevig, die hem een geruimen tyd dood deden schynen. Het gerucht gong dat in dit soort van slaap zyn ziel het lichaam verliet, en een wandeling deed. Zyn Vrouw zelfs openbaarde dit geheim, waar van zyn vyanden zich bedienden, want hem in dezen staat verrast hebbende, haastten zy zich om hem de laatste eer te bewyzen, en verbrandden hem levendig, zonder dat de goede vrouw, die haar man niet al te zeer beminde, zich daar tegen stelde. De Inwoonders van Klazomenen rechtten een Tempel voor Hermodotimus op, om hem te vertroosten, en zy lieten een gebod uitgaan, dat geen Vrouw daar in zou mogen komen, om hem over den mislag te wreken, die de zyne begaan had.

ACHTENDERTIGSTE HOOFSTUK.

DEze grondleer, die by onze Wilden noch verder uitgestrekt is, maakt dat zy 't gruwelyk breed met hun dromen ophebben. Nademaal zy de Natuurkunde niet genoeg verstaan om ze te kunnen uitleggen, beelden zy zich in dat in der daad hun ziel, het lichaam in een diepen slaap begraven ziende, zich van deze ogenblikken bedient om een wandeling te doen, waar na zy weer in haar verblyfplaats keert, of wel dat de geest, met wien zy gemeenschap

schap hebben, klevende, haker worden, daar zy in h werk.

Alle dromgenheid in schikkelykhe zyn, om het leven heeft, verknocht is, opzichte van zaken, die h noodschrikkel koste wat hee krygen, bewa wier leven aar gen als die ge gen; want dit zy geloven zo de inderdaad h korten tyd daa aan sloegen dat

Dit verband de evenwel ee komt van een h natuurlyk verla der haar een ev rust in derzelve ring afhangt; in het lichaam o ziekten en dik

Dit verlangen langens, die ee veronderstellen veronderstelt ge heeft om te we maklyk gebeurde in 't dromen ni

De gevolgen ziel in haar wil vlyt gade te slaa al zyn landstuide tot vervulling z genheden niet a ste schande zou z te gemoot, en d

Een oud Zeno droomt hebbende zit ener vrouwe

schap

schap hebben, de ziel onmiddelyk in een soort van verrukking aanklevende, haar te kennen geeft wat zy weten moet. Als zy wakker worden geloven zy dat de ziel wezentlyk alles gezien heeft, daar zy in hun dromen om gedacht hebben, en daar gaan zy na te werk.

Alle dromen zyn niet even eens. De een houdt meer verborgenheid in als de andere. Daar zyn'er die een soort van noodschikkelykheid in hebben, en die voor hen van het uiterste gevolg zyn, om het verband dat het geen zy gedroomt hebben met hun leven heeft, om dat zy geloven dat het leven daar zodanig aan verknocht is, dat het volkomen van deszelfs bezit afhangt, zo ten opzichte van zyn duur, als van de omstandigheid des tyds en der zaken, die het zelve gelukkig maken kunnen. Wanneer zy deze noodschikkelyke zaak gezien hebben, moeten zy ze hebben het koste wat het koste, en zo zy gelukkig genoeg zyn om die te vercrygen, bewaren zy ze zo dierbaar als hun leven zelfs. De gene wier leven aan enig onbezielt wezen hangt; zyn minder te beklagen als die gene die het van het noodlot van enig dier doen afhangen; want dit te sierven komende, lopen zy het zelfde gevaar, en zy geloven zo vast dat zy niet lang te leven hebben, dat verscheyde inderdaad het Orakel van hun inbeelding hebben waar gemaakt, korten tyd daar na gestorven zynde, om dat zy daar vast geloof aan sloegen dat zy niet lang leven konden:

Dit verband van zaken, welke, schoon den mensch vreemd zynde evenwel een zodanige verknochting met zyn leven hebben, komt van een beweging van de ziel; van een geheime drift en een natuurlyk verlangen, die de zelve na deze zaak doet haken, en onder haar een evenredigheid en een sympaty maakt, waar van of de rust in derzelver bezitting, of een ongerulheid in derzelver ontbering afhangt, welke maakt dat de ziel ontroert word, en dat zy in het lichaam dat zy bezit onverduldig wordende; hem verscheyde ziekten en dikwils de dood zelfs veroorzaakt.

Dit verlangen verschilt van deze voorbygaande en vrywillige verlangens, die een kennis van het voorwerp, waar na de wil strekt, veronderstellen. Dit is ingeschapen, huisvestende in de ziel, en veronderstelt geen kennis in die persoon zelfs, die zo veel belang heeft om te weten wat zyn ziel wenst, en die het evenwel gemaklyk gebeuren kan dat het niet te weten krygt, zo zyn ziel zich in 't dromen niet verklaart.

De gevolgen waar aan men zou bloot gestelt zyn, zo men de ziel in haar wil niet involgde, verplicht hen om hun dromen niet vlyt gade te slaan, en noodzaak den dromer niet alleen, maar ook al zyn landsluiden om hem alle voldoening te verschaffen, die hy tot vervulling zynere dromen begeren kan; zo dat zy in deze gelegtheden niet alleen niets van 't begeerde afilaan, 't geen de grootste schande zou zyn, maar zy komen zelfs iemand in zyn vermaak te ontmoet, en offeren hem het dierbaarste dat zy hebben op.

Een oud Zendeling heeft my verhaalt, dat een van de Wilden gedroomt hebbende dat het geluk van zyn leven afhang van het bezit ener vrouwe, die aan een van de voornaamsten van 't dorp

Alle Dromen zyn niet eveneens.

Zy menen dat het geen waar van zy gedroomt hebben een verband met hun leven heeft, en rusten niet voor zy het hebben.

't Zou schande omden zyn iemand het gedroomde te weigeren.

*Plat-
sarb. in
Caton.
Mm.*

daar hy woonde, getrouwd was, hy hem het zelfde voorstel liet doen, dat Hortentius eertyds aan Kato den Uticenser doen dorst. De man en de vrouw leefden in de grootte eendracht en hielden veel van elkander; het scheidyden viel beyde zwaar, evenwel dorsten zy het niet weigeren. Zy gongen dan van malkander. De vrouw ging een nieuw verband aan, en de verlaten man verzocht zynde zich elders te voorzien, deed hy het uit toegeventheid, en om alle vermoeden te brenemen dat hy noch op zyn eerste vrouw dacht. Hy nam ze evenwel wederom na de dood van dien genen, die ze gescheyden had, die kort daar na voorviel.

*Hoe zy
die dro-
men
zomtyds
door
een
vondt te
leur stel-
len.*

Zo het moejelyk is den droom te vervullen, en dat dezelfs uitvoering droevige gevolgen met zich sleept, of vol vremde grillen is, zoeken de vrienden van den Dromer dien te leur te stellen, met de verlangde zaak na te maken, of zich op de eene wyze of de andere te gelaten als of zy dien vervulden. Ik heb in een Beschryving gelezen dat een Wildeman gedroomt hebbende dat hy door de vyanden gevangen was, wilde dat zyn vrienden den droom zouden waar maken, met hem als een krygsvyand te verrassen en als een slaaf te handelen. Hy liet zich een geruimen tyd zeer wel branden, en meende dus de voorzegging van een zo droevigen droom te ontzenuwen.

Wanneer men, als zy iets verdrietelyks gedroomt hebben, dat men niet graag vervult zou zien, hen hartnekkig daar op ziet staan, voegt men geschenken by de gewone wyze van deze buitensporige dromen te leur te stellen, om hier door hun boze wil te vermuren. Maar deze vermoegen zich hier niet altoos mee. Een Wildeman, boos zynde dat men tegen zyn dank aan een slaaf in zyn hut het leven geschonken had, behielt hier over een dodelyken haat tegen hem, dien hy verscheyde jaren smoorde. Eindelyk niet langer veinzzen kundende, zeyde hy dat hy gedroomt had dat hy menschen-vlees at, en kort daar na verklaarde hy dat het van t vlees van den voornoemden slaaf was. Men zocht te vergeefs dezen wreden droom te leur te stellen, men maakte verscheyde menschen van deeg, die men onder de asch braadde; hy verwierpze, men liet niets na om hem van gedachten te doen veranderen, hy liet zich niet bewegen, en men moest den slaaf den hals breken.

Deze vryheid die zy hebben om alles wat zy wenschen te vragen en te erlangen, uit eerbied voor de dromen, maakt dat 'er dikwils zyn die daar een misbruik van maken, en stout eischen 't geen zy met wakende ogen gedroomt hebben. Een Wildeman, een Franschman die slaaf onder-hen was, een fraai dekkleed, en dat beter als het zyne was, hebbende zien hebben, droomde daar aamstonds van, en vroeg 'er om. De Franschman die niet zot was gaf het goedsmoeds, staatmakende van zyn garand wel te zullen krygen. Weinig dagen daar na ging hy na de hut van den Dromer, en een schoone buffelslere rok gewaar zynde geworden, veinsde hy daar van gedroomt te hebben; de Wildeman gaf ze over zonder zich te laten bidden. Dit over en weer dromen duurde eenigen tyd, de Wildeman droomde altyd, en de Franschman deed hem bescheid, zonder zich in het voorwerp van zyn droom te vergrypen.

*Voor-
beeld
hier van.*

*Een
Wilde
Man en
een
Fransch
Man
dromen
oofstryd.*

Einde
man toe
dromen
De Fran
door dit

N

B Ehalv
het
zy noch e
wenschen

Het ge
elkander
en is ter z
feesten, w
dingen van
ontrent op
na den and
heid of Zi
slag van de
foort van u
maken mo
* Virgilius
de ogen en
den zich op
als zinnelo
stukken slaaf
tegen zegge

De verita
een tyd wa
wraak te vo
gedroomt h
het voorwe
Zinnebeeld
den, en ter
der hunne g
en de weni
maak doen,
heid heeft k
soorten van
ketels, porc
ding is, besl
vrolyk make
gekheid uit
volk in Euro
ieder weero
raadzel was.

* Virg. lib.

Eind

Eindelyk wierd het de Wilde eerst moe. Hy ging na den Franschman toe, en ging een verdrag met hem aan, dat zy niet meer dromen zouden van het geen den een of den ander toebehoorde. De Franschman was te vrede, maar verloor meer als de Wilde door dit verdrag.

NEGENENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

B^Ehalven deze vryheid die zy hebben om in 't byzonder al wat het voorwerp van hun dromen geweest is te eischen, hebben zy noch een algemeen feest, dat als het feest der dromen of der wenschen is.

Het gelykt enigzins na het oud gebruik der Oosterlingen, van elkander doof raadzels en verbloemde Zinnebeelden te ondertasten, en is ter zelfder tyd een gevolg van de Bacchanaal- en Saturnaalseesten, waar van wy een overblyfel in de mommeryen en verkleedingen van den Vastenavond-tyd behouden hebben. Het begint ontrent op den zelfden tyd, en duurt zomtyds drie of vier weken na den ander. Onze Wilden noemen het *Onnonbouarori*, de *Gekheid* of *Zinneloosheid*, om dat zy dan waarlyk gek schynen en een slag van de molen te hebben. Het gantsche dorp vervalt tot een soort van uitzinnigheid. Ieder verkleed zich op zyn manier. Zy maken momaanzichten van schorssen van bomen, gelyk die daar * Virgilius van spreekt, of van een zak, daar zy op de plaats daar de ogen en mond staan, gaten in snyden. Zy beschilderen en kleeden zich op een gants koddige wyze. In deze toerusting lopen zy als zinnelooze van de eene hut na de ander, alles brekende, aan stukken slaande en overhoop werpende, zonder dat 'er iemand iets tegen zeggen kan, of zelfs eens denkt om 'er over te klagen.

De verhandigsten evenwel begeven zich op 't land, want het is een tyd waar van men zich bedient om zyn haat en byzondere wraak te voldoen. Zy schreeuwen zo hart als zy kunnen dat zy gedroomt hebben, en laten die gene die zy ontmoeten raden, wat het voorwerp van hun dromen is, die ten delen in de verscheide Zinnebeelden van hun beeldsprakige vermomming uitgedrukt worden, en ten dele door enige raadzelachtige woorden, die zy onder hunne gezangen mengen. Die het geraden heeft moet betalen en de wensch van den vermomden voldoen, 't geen zy met vermaak doen, ieder het zich tot eer rekenende, dat hy hun zwarigheid heeft kunnen oplossen. Men belaadze ook met allerhande soorten van geschenken, en men zietze weer heen gaan met bylen, ketels, porcelein, huisraad, met een woort met alles wat hun gading is, beladen, vooral met spyzen, daar zy zich op 't feest mee vrolyk maken, 't welk eindelyk eindigt met, gelyk zy zeggen, de gekheid uit het dorp te jagen, ten naastenby gelyk het gemene volk in Europa den ryken Jood begraven. Na het feest geeft men ieder weërom dat hy gegeven heeft, 't geen de oplossing van 't raadzel was.

Feest der Dromen.

Hoeby de Wilden genoemd.

Virg. Georg. 2.

Zy laten de gene die ze ontmoeten raden wat het voorwerp van hun dromen is.

Nade-

* Virg. lib. 2. Georg. Oraq. Corticibus fumus borrenda caraty.

Des
schry-
vers ge-
voelen
waar dit
feest zyn
oor-
sprong
van
heeft.

Nademaal de meeste feesten der Wilden by nacht geviert worden, en dat men ze op dit feest door het dorp en in de hutten ziet lopen met brandende houten of fakkels van schorssen van berkenboom in de hand, heb ik enig vermoeden, dat dit zyn eertien oorsprong aan de razende danllen die men ter ere van Bacchus, Pan, Ceres, Vulkanus, Prometheus, Minerva enz. vierde, en men het feest der Fakkels of der Lampen noemde, waar van wy verscheyde overblyfzels in de oude gedenktekens vinden, en in de Schryvers, die 'er onder verscheyde namen van geschreven hebben, en waar van men den oorsprong tot zo hoge tyden brengt dat men 'er de instelling van aan de Goden toeschreef, of wel aan de eerste bewoonders.

De beroemdste dezer feesten waren de Panathenea te Athene, ter ere van Minerva; de Luperkalia te Rome ter ere van Pan, en het feest der Lampen in Egypte, ter geheugenis van Isis. Ik twyffel niet of het feest der Lantaarnen, dat met zo veel staatij by de Chinezen geviert word, en waar van wy zo een heerlyke beschryving in de gedenkschriften van Vader le Comte hebben, is ook een overblyfel van deze Heydenfche feesten.

Schoon ieder in 't byzonder de vryheid heeft om op zyn gemak te dromen, en door de Dromen kennisse krygen kan, die zyn ziel of de geley-geesten hem tot zyn eige belang ontdekken; moet evenwel de ziel eerst door de proeven der Inwyngen, door het vasten, door de kuisheid enz. bereyd zyn, dat zy deze verheve en gewichtige kennisse, waar van het leven afhangt, ontfangen. Zy moet eerst van de stoffykheid en de zinnen ontbonden zyn, daar de vermaken en de nootdrufften van 't ligchaam haar ingedompelt hielden, dan krygt zy een scherper gezicht, en van naby met de geesten omgaande, ontdekt zy door hun middel deze wezentlyke zaak, die met al haar wenschen verknocht is, en die de Wilden hun *Oiaron* noemen.

Oiaron
wat is.

Deze *Oiaron*, die hem in een van deze verborgene dromen ver- toont word, bestaat in de eerste bagatel die hun door de herffens welke door den slaap onthutst, of door een lang vasten ontstelt zyn, speelt. Een riet, een mes, een berehuit, een plant, een dier, met een woord wat het ook voor een ding zyn mag, is de *Otkon*, de *Okki*, de *Manitou*, dat is te zeggen de Geest: niet dat zy geloven dat het wezentlyk een Geest is, maar eer een zinnebeeld daar van, het teken van 't verdrag of de geestlyke vereniging die 'er tusschen hun ziel en dezen Geest is, die zich aan hen verbind, door wien zy alles moeten weten en alles uitwerken; want uit kracht van deze *Oiaron* kunnen zy zich herscheppen, van de ene plaats na de andere voeren, en doen wat hun luit. Het denkbeeld dat zy hier ontrent hebben, komt met dat geen dat wy van de Weerwolven hebben over een. De *Oiaron* is het heeft dat hun in hun reyz en bezweringen behulpzaam is, 't zy dat zy deze tochten wezentlyk geloven te zyn, 't zy dat zy vaststellen dat de ziel zich alleen los maakt, of dat de geest volgens hun mening en wenschen te werk gaat.

Alle bezitten zy deze kracht niet even sterk, zy geloven dat 'er men-

Menschen z
meer verlic
personeel be
grond besch
dringen, en
gewaard wor
of noch door
dromen gela
heeft hun der
nachten door
om dat zy de
den zelfden r
by deze kenn
dere wonder
danffen te ku
Arendiouann
de Oudheid a
voorzegging l
hebben, heeft
geesten van de
veronderstelt
Piayen, *Boyes*
van Amerika

V E E

DE Wigche
zen aang
sichelyke zaken
len, en alle de
niet alleen doo
komende, zy k
onderhielden e
menschen niet
en een geschikt
spraak gevoegt
als Godspraken
gen.
De *Arendiou*
laars, zyn ook
brengt, en die
mond der waar
en de geheyme
manne wetensch
nende, de uitl
zaken van een z
maken kan, ge
lyk alles wat de
gebied, en moet
quaad mogen on

Menschen zyn die van de geesten meer begunstigt worden, die meer verlicht zyn als het gemeen, wier ziel niet alleen wat hen personeel betreft gevoelt, maar die de ziel van anderen tot in den grond beschouwen; die door het kleed dat dezelve bedekt doordringen, en daar de natuurlyke en ingebore driften die zy heeft gewaar worden, schoon deze ziel ze zelfs noch niet gemerkt heeft, of noch door geen dromen verklaart, of ook dat die gene die deze dromen gehad hebben, dezelve te enemaal vergeten hebben. Dit heeft hun den naam van *Saiotkatta* door de Hurons, en *Agosinnachen* door de Irokoizen doen geven, dat is te zeggen *zienders*, om dat zy de Menschen in hun binnenste zien. De H. Schrift geeft den zelfden naam aan de Profeten des Heren. Maar nademaal zy by deze kennis van verborge zaken, de macht voegen van noch andere wonderen door 't middel van hunne gezangen en razende danssen te kunnen uitwerken, geven zy hun ook den naam van *Arendiouannen*, dat is te zeggen goddelyke zangers, dien de blinde Oudheid aan Orfeus en alle die gene gaf, die den Geest der voorzeggung hadden. Eindelyk, die omgang die zy met de geesten hebben, heeft hun den naam van *Agotkon* doen geven, gelyk de geesten van den tweden rang ook genoemd worden, met wie men veronderstelt dat zy een naauw verband hebben. De namen van *Piayen*, *Boyes*, *Payes* enz. die men hun by de verscheyde Volkeren van Amerika geeft, komen op de zelfde betekenissen uit.

VEERTIGSTE HOOFSTUK.

DE Wigchelaren zyn in alle tyden van het Heydendom als Wyzen aangezien geweest, die kennis van Goddelyke en menschelyke zaken hadden, die de kracht der kruiden, stenen, metalen, en alle de verborge krachten en geheimen der Natuur kenden; niet alleen doorgrondden zy de harten, maar voorzagen het toekomende, zy lazten in de Starren, in de boeken van 't noodlot, en onderhielden een geheime omgang met de Goden, die de overige menschen niet waardig waren; 't geen by een strenge levens-wyze en een geschiktheid van zeden, ten minsten in schyn en buiten opspraak voegt, hen by al de wereld geacht maakte, die met hen als Godspraken of werktuigen van de Godheid raad quam plegen.

De *Arendiouannen* of *Agosinnachen*, opvolgers van deze Wigchelars, zyn ook buiten-gemene menschen, die hun staat in aanzien brengt, en die men over alle zaken komt raadplegen, als of zy de mond der waarheid waren; want niet alleen leggen zy de dromen en de geheyme wenschen van de ziel uit, maar daar is niets daar honne wetenschap voor sluit. De Voorzeggungen van het toekomende, de uitlag van een Oorlog, van een reys, de verholde oorzaken van een ziekte, 't geen een gelukkige jacht of vischvangst maken kan, gestolen goederen, toveryen en bezweringen, eindelyk alles wat de Waarzeggerij aangaat, hoort volkomen onder hun gebied, en moet door hun handen gaan, op dat zy de bron van 't quaad mogen ontdekken, het bezweren, afkeren, en daar de nodige

De eens
Mensch
word
meer
van de
Geesten
begun-
stigt als
de an-
der.

Saiotkat-
ta en
Agosin-
nachen
was
voor
men-
schen
zyn.

Agot-
kon.
Piayen,
Boyes;
Payes.
Dus
worden
de gene
genaamt
die om-
gang
met de
Geesten
hebben.

Aren-
diouan-
nen en
Agosin-
nachen
of
Waar-
zeggers.

dige hulpmiddelen toe verschaffen. Ook laten zy niet na hun nering wel te doen gelden.

*Agot-
kun-
dus
worden
zo wel
manuen
als vrou-
wen ge-
noemt
die ie-
mand be-
tove-
ren daar
de vrou-
wen 't
meest
verdacht
aange-
houden
worden.*

Zy hebben noch een andere soort van buiten-gemene personen, die zy ook *Agotkon* of Geesten noemen. Dit zyn de gene die iemand betoveren. Daar zyn 'er veel van dit soort, zo wel mannen als vrouwen. De laatstgenoemde worden vooral verdacht gehouden zich met dit ambacht te bemoeien, 't welk geen ander oogmerk hebbende als quaad te doen en te veroorzaken, haar met afgryzen doot aanzien, en haar noodzaakt zich om haar boze stukken te verbergen, en de Priesters in achting brengt, wier voornaamste bezigheid is deze betoveringen te ontdekken daar de Auteurs van aan te wyzen, en daar in te verhelpen.

't Is een list van de Godverzakkers en een uitwerking van 't Ongeloof, dat hedendaags in de wereld zo schriklyk toeneemt; dat zy enigermaten uit het denkbeeld van die gene zelfs, die voor Gods-dienstig willen doorgaan, het vermoeden uitgewischt hebben dat 'er menschen zouden gevonden worden, die door bezweringen of Tovery omgang met de Duivelen hebben. Men heeft dit gevoelen voor een zwakheid van herssens uitgekreten, die men niet meer als in de vrouwtjes en 't gemene volk of in de Priesters en geestelyke personen dulden kan, die men veronderstelt belang te hebben om deze dromen van 't gemene volk, die een wys man niet zou durven staande houden, te voeden.

*Des
Schry-
vers ge-
voelen
omtrent
de To-
very en
bezwe-
ringen.*

Om evenwel dezen Geest van ongelovigheid in te voeren, moeten deze zo genoemde Vrygeesten in 't midden van 't licht alwillens blind zyn; zy mochten het oude en Nieuwe Testament omver werpen, en de gantsche Oudheid der gewyde en ongewyde Historie tegenspreken. Men vind' overal getuigenissen van dezen omgang der Menschen met de Godheden van 't Heydendom, of om beter te spreken met de Duivelen; en ver dat de Heydenen zelfs ooit getracht hebben dit gevoelen uit te roejen, begonnen zy in tegendeel, zo dra het Christendom opquam, zich te beklagen; dat deze omgang zo klaar en menigvuldig niet meer was: waar door hun Goden groot nadeel toegebracht wierd, die van alle menschen verlaten wierden, gelyk zy zelfs al de wereld schenen te verlaten.

't Is waar dat 'er ten allen tyden ongelovigen zo wel als eenvoudige en al te lichtgelovige luiden geweest zyn. Maar de opgeblazenheid van 't ongelooft in de ene, en de dwaze lichtgelovigheid in de andere moet de waarheid niet benadelen. 't Is ook waar, dat 'er onder de Priesters der Afgoden, die meer verband met de meesters die zy dienden hadden, en die belang hadden om hun naam door wonderwerken staande te houden; altyd grote bedriegers en rechte quakzalvers geweest zyn; die het gebrek der Duivelen, wanneer deze zwegen, vervulden, en de menschen beguichelden en een rad voor de ogen draalden; maar dit was zo algemeen niet of daar was ook enige wezentlykheid, ware betoveringen en bezweringen, ware Geestdryvers; luiden die door den Geest van Python verrukt wierden, die de levende en bezielde werktuigen waren, waar door de Duivels hun Orakels gaven. Men zou de

wereld voor dat zy enige bedriegen.

't Geen er was, kan n Schoon na de nen op te ho daar het Chr komen op, e den van deze Heiligen en ben aan de w tot een getuig digden.

Hedendaags dekte landen, dat God noch over de Onge mond van een die hy hem aan doet komen te troolling geha Christen hem van 't Heyden

Wat de Wi denlyk van ge der-Amerika e zondring, zel chefort, dat d dat zy met her zen als men de sent; dat hy ze slagen, die hy schryver, die a gesproken heef

Men vind' er Vrankryk zegg beroemde Men zen van Cham die een zo voo en voor reden hem dikwils ve moest, om dat

De meeste Sc Noorder-Ameri meeft van dit s ste volkeren in ste hinderpaal veel vlyt aan on zweringen of a

wereld voor al te zot aanzien, indien men wilde veronderstellen dat zy enige eeuwen lang zich door eenige Googchelaars had laten bedriegen.

't Geen eertyds geschied, is en zelfs zo met getuigen versierd was, kan noch hedendaags zonder tegenstrydige geschieden: Schoon na de komst van Jesus Christus de Orakels hadden beginnen op te houden, en dat de Duivels veel van hun macht verloren daar het Christendom wortel schoot; hieldenze evenwel niet volkomen op; en de kerkelyke historie verschaft ons vele voorbeelden van deze oude omgang met de Geesten der Duisternis; die de Heiligen en de Opvolgers der Apostelen dikwils genoodzaakt hebben aan de waarheid recht te bewyzen, tegen hun zelve aan, om tot een getuigenis te strekken aan den Godsdienst die zy verkondigden.

Hedendaags zelfs geven ons de Beschryvingen van de nieuw ontdekte landen, daar de Afgodery in al haar kracht is, en men ziet dat God noch toelaat dat de Duivel daar op een gevoelige wyze over de Ongelovigen zyn macht oeffent; dat hy Orakels door den mond van een dezer ongelukkige schepzels geve, dien hy de eer die hy hem aandoet van hem tot zyn werktuig te gebruiken; daer doet komen te staan: en de Zendingen hebben dikwils de vertroosting gehad van te vernemen, dat het enkele bywezen van een Christen hem verisomt, en de uitwerking van de bygelovigheden van 't Heydendom gesluit heeft.

Wat de Wilden van Amerika aangaat; men heeft 'er verschedenlyk van gesproken. Die gene die Beschryvingen van 't Zuid-Amerika en Mexiko gemaakt hebben; zeggen alle zonder uitzondering, zelfs de Protestanten, gelyk de Predikanten Leri en Rochefort, dat de Duivel onder verscheide gedaantens verschynt; dat zy met hem wezentlyk omgaan, en dat zy hem veel meer vrezen als men denken kan, om dat hy over hen veel wreedheid oeffent; dat hy ze gruwelyk slaat en dikwils zichtbare tekens van de slagen, die hy hun gegeven heeft, overlaat. Ik weet geen Reysbeschryver, die anders van de Mexikanen en de Zuider-Amerikanen gesproken heeft.

Men vind 'er ook enige die het zelfde van de Barbaren van Nieuw-Vrankryk zeggen, en wy lezen in de eerste beschryvingen dat de beroemde Membertou, Hoofst der Sourikezen, (door de Reyzen van Champlain, Lescarbot, en Vader Biard bekend) en die een zo voornaam Wigchelaar geweest was; bekeert wierd, en voor reden van zyn bekering bybracht, dat de Duivel, die hem dikwils verschenen was, noodzakelyk een quaad meester zyn moest, om dat hy hem nooit als quade werken bevolen had.

De meeste Schryvers spreken evenwel anders van de Wilden van Noorder-Amerika; de Zendingen van Nieuw-Vrankryk, die het meest van dit soort van Priesters te lyden hebben gehad, dewelke de volkeren in hun oude bygelovigheden onderhoudende; de grootste hinderpaal aan hun bekering toebrachten, wendden dadelyk veel vlyt aan om te onderzoeken of de Duivel enig deel in hun bezyeringen of andere bygelovige oeffeningen had; maar wat moeite

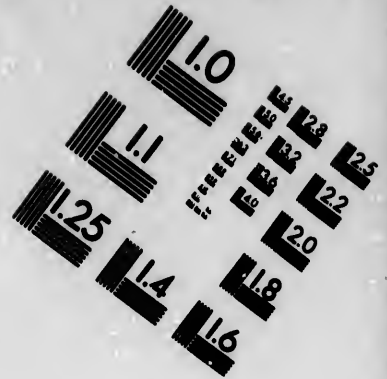
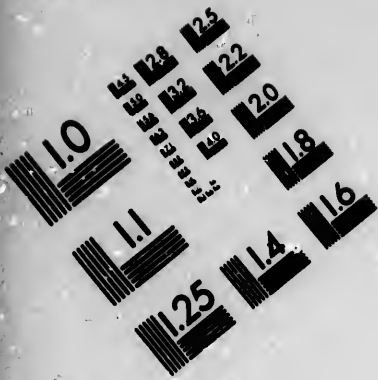
De Orakels hielden na de komst van Christus niet volkomen op.

En zyu in de landen daar de Afgodery heerscht noch niet opgehouden.

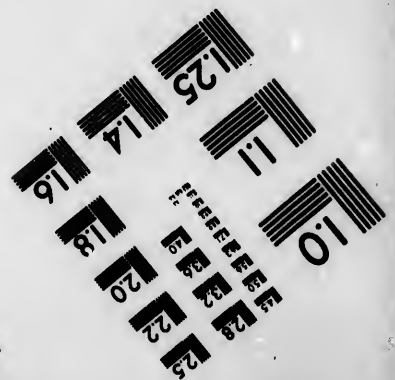
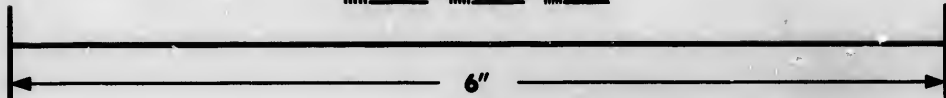
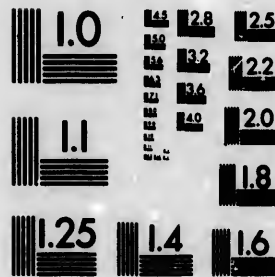
Bekering van Memberton, Hoofst der Sourikezen.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14590
(716) 872-4503

123
125
122
120
118

110

ay ook mochten aanwenden, zy konden niets ontdekken waar uit zy een vast besluit konden halen. Zy namen dan in deze onzekerheid voor om dezelve by gelovigheden, die zekerlyk quaad zyn, te vermogen, en den Loop niet als aan zulks te bedienen, die in hun belydenis op hunne dezelve verzoeden en verzaaken; maar zy geloofden dat zy niet gaan de andere zelfs van hun bezweringen en Waarszeggingen soeyden voor bezweringen moeflich aanzien, en zy ontdekten in hun gewaande Waarszeggers niet als enkele Bedriegen en onnozele Dokters, die men naderhand genoeint heeft, als of a hun kunst maar in enkele oplydery bestond.

De Staat aan my niet dit gesel te beslissen, en ik wil wel geloven dat al de wonderen, die de Jonglers uitrechten in den grond niets op natuurlyke oorzaken steunen, niet zo zeer om dat hun voorzeggingen verdacht zyn, en dikwyls tegen de uitkomst stryden, gelyk men beweert (want de Duivel is altyd de Vader der Leugenen geweest, en heeft de menschen door valschhe en twyfelachtige Orakels in dwalingen gestort) als in der daad om dat 'er weinig wonderwerken zyn, die men niet door behendigheid na apen kan, zo dat het by na onmogelyk is het ware van het bedrog te onderscheyden.

Dit niet tegenstaande evenwel zyn 'er zommige zaken die my verbaast hebben, en die ik geloof dat een zonderlinge opmerking verdienen.

De eerste is deze overeenkomst van denkbeelden en werkingen der Jonglers of der gener die yec of menschen bezwieren met het geen wy by de Ouden aangaande de Natuur van hun betoveringen, en Waarszegging lezen; in de tyden dat de machten van de Geesten der duisternis ontrent deze werken der ongerechtigheid meer erkent of minder in twyffel getrokken wierd.

De Jonglers en de bezweerders worden, gelyk ik gezegt heb, als *gotten* of geesten aangezien, ter oorzaak van den omgang die men wil dat zy met de Geesten hebben. Zy verschillen in sebyn niet van den ander, als in het oogmerk dat zy hebben: de bezweerders nergens anders op uit zynde als om schade toe te brengen en quada te doen, de Jonglers tegendeel, schoon zy hun kunst ook kunnen misbruiken, niet als het gemene welzyn bebbende, en een hulpmiddel tegen het quaad dat andere zouden kunnen doen, of reeds gedaan hebben, zoekende te verschaffen.

De macht van boven natuurlyke zaken uit te voeren, komt in beyde uit den zelfden oorsprong voort, dat is te zeggen uit de omgang met de Geesten. De achting die de Wilden voor hun Wicchelaars en de uiterste afkeer die zy voor de Toveraars hebben, doet my geloven dat zy evenwel enig onderscheyd stellen tusshen de Geesten, waar mede zy geloven dat de zelve omgaan, zo dat zy denken dat de goede de oorzaak van de wonderen zyn, die hun Priesters uitvoeten, en dat de quade in tegendeel de toverryen en bezweringen veroorzaken. De Ouden waren van het zelfde gevoelen, want schoon wy al de werkingen van de omgang met de Godden als een werk van den Geest der duisternis moeten aanzien, zo wel als de zwarte kunst, sehynt het evenwel niet dat de Ouden dit

Zy verschillen niet als in het oogmerk.

Nader overeenkomst;

de Gevoele met grote L... en was de v... heren in wyve... zulk een af... zuiver hart... den, deze or... men maar be... altoos uit den... sloten te zyn... Heliodorus... Ouden onder... kyptisch Prie... tenschap de... is in de ger... jts mis, w... ken altyd... der doden v... altyd ontren... bezweringen... kunnende de... gen, en zie... Zy laat niet... men van zak... zentlyk en in... de verwacht... dende alle da... vullste drifter... zich in de ic... Maar de ar... ste te vergee... tracht te ont... Priesterlyk g... verheft zich... zy verkeert g... deel aan de C... loop der Star... nis die zy ver... zy zich toe o... haam schaden... haer pogen a... den... De zelfde Eg... dat zy hem de... veres te mogen... gen zien doen... voor deze zwar... godloze en ver... boden was, te... gelyk hy zelfs

de Gevoelen van hun omgang met de Goden hadden. Deze word met grote Lustuigen gevierd, zy wierd in de Inwyngen geleert en was de vrucht van de moeijelyke proeven, die de gene die zich hierin inwyen moesten ondergaan; in plaats dat de Toverry met zulk een afgryzen wierd aangezien, dat gelyk men een reyn en zuwet hart moest hebben om tot de Inwyngen toegelaten te worden, deze onder de gruwlyke zonden gerekent wierd, waar aah men maar behoefde schuldig of zelfs van verdacht te zyn, om voor altoos uit den Tempel van Ceres en hare verborgentheden uitgeloten te zyn.

Heliodorus heeft zeer wel deze twee soorten van Toverry der Ouden onderscheyden; zie hier hoe hy over dit voorwerp een Egyptisch Priester doet spreken: „ Vele beelden zich in dat de wettichap der Waarzeggerij by de Egyptenaren over al de zelve is in de gene die 'er zich mee bemoejen, en zy zyn in stuk grote-lyks mis, want daar is een gemene tovery, die om zo te spreken altyd, langs de aarde kruipt, slaafachtig aan de schimmen der doden verknocht is, en gedurig om de lyken waart. Zy is altyd ontrent de kruiden bezig, en geeft zich te enemaal aan de bezweringen over, hebbende uit zich zelven geen goed einde, kennende de gene die zich daar op toeleggen daar niet toe brengen, en zich in tegendeel dikwils in haar gronden vergiffende. Zy laat niet na enige wonderen uit te rechten, gelyk als schimmen van zaken te verlonen, die niet en zyn, als of zy 'er wettelyk en in der daad tegenwoordig waaren; de menschen in de verwachting van 't geen zy hoopten te leur te stellen, vindende alle dagen nieuwe misdaden uit, en zonder ophouden de vuilste driften koesterende, met de middelen te verchaffen om zich in de schandelykheit wellusten te dompelen. „

Maar de andere, die de ware wysheid is, waar van deze eerste te vergeefs een gewaanden luister, om zich te vermommen; tracht te ontlenen, en waar van wy Priesters en alle die van Priesterlyk geslacht zyn, van der jeugt aan ons werk maken; verheft zich door de Bespiegeling boven de hemelsche zaken; zy verkeert gemeenzaam met de Goden; zy heeft eniger maten deel aan de Godlyke Natuur; zy legt zich op de kennis van den loop der Starren toe, en haar voordeel doende met alle de kennis die zy verkrygt met het toekomende te doorgronden, legt zy zich toe om van des menschen leven alles wat de ziel en lichaam schaden kan te weren, en ter zelfder tyd wend zy al haar pogen aan om dezelve tot het goede en de deugt te geleiden. „

De zelve Egyptische Priester Charikleia het verzoek afflaande dat zy hem deed van over het noodlot hares minnaars met een Toveres te mogen raadplegen, die zy in de nare nacht haar bezweringen zien doen, geeft haar te verstaan hoe groot een afgryzen men voor deze zwarte kunst hebben moest, zeggende „ dat het een godloze en vervloekte daad was, waar van 't gezicht zelfs verboden was, ten zy men gedwongen was dezelve aan te zien, gelyk hy zelfs in de tegevoordige omstandigheden was. Want,

*Heliodor.
Hist.
Ethiop.
Lib. 3.*

*Heliod.
Hist.
Ethiop.
Lib. 6.*

voegde hy 'er by, het is den Priesteren niet geoorlooft in dit land van bezweringen vermaak te scheppen, noch dezelve door hun tegenwoordigheid voor goed te keuren, nademaal de macht die zy zelfs hebben om wonderen uit te werken en de toekomstige dingen te voorzeggen, hun door de heiligheld der wettige Offeranden overkomt, niet uit de heyloze bezweringen en de godloze opdraging der Schimmen, gelyk die gene doen, die als deze edelgig Egyptische Vrouw, die het geval ons doet zien, altyd roek om de graven waren.

EENENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Hun bezweringen en hulpmiddelen tegen den zelfden aart als die der Ouden.

Hun Bezweringen en hulpmiddelen tegen de bezweringen van den zelfden aart als die der Ouden, en hebben dezelve onevenredigheid met het quasd dat zy willen veroorzaken of genezen. De kruiden op zekere tyden van de Maan en op zekere uren van den nacht te plukken, duizent bygelovige plechtigheden voor of onder 't plukken waar te nemen, onder het plukken verwerde toverwoorden te gebruiken, figuren van deeg of van bladeren van Indiaanisch koren, of van watten te maken, die de plaats van de persoon, die de bezwering aangaat, vervullen; dezelve met doornen te prikken, of met kleine pylen te steken, na dat de figur groot is; te geloven dat deze dus toebereyde bezweringen door de enkele bestiering van de wil haar uitwerking kunnen hebben, mer ze onder de deur-drempel, onder een mat of zelfs in de graven te begraven; dit alles zeg ik, hoort onder deze bezweringen, en is als de wezentlyke eigenchap en een te enemaal noodzakelyke voorwaarde daar van. Dit is met een zo gelykvormig aan het geen wy van de Bezweringen der Ouden lezen, en in de boeken, die van de zwarte kunst handelen, vinden, dat onze Wilden ze niet beter zouden kunnen navolgen, al hadden zy die vlytig gelezen.

Vader Garnier had verscheyde van deze tover-figuren, die de Wilden, welke hy bekeert had, hem hadden ter hand gesteld.

Op een tyd verwekte ik in hem een nieuwsgierigheid die hy noch niet gehad had, en ik bad hem dat wyze te zamen mochten onderzoeken. Daar waren 'er een hele party; 't waren pakjes van gevlochte hair, beendefen van slangen of vremde dieren, brokken yzer of koper, figuren van deeg of van bladeren van Indiaanisch koren, en verscheyde anuitteryen van dien aart, die door haar zelf geen overeenkomst met de uitwerking konden hebben die men 'er van verwachtte, en die niet als door een bovennatuurlyke kracht konden werken, uit hoofde van enig opentlyk of stilzwygent verdrag.

De Priesters hebben noch iets goddelykers in zich. Men ziet ze klaar in deze verrukking vervallen, die alle zinnen bind en ze als opgetogen houd. De vremde geest schynt ze op een tastelyke wyze aan te grypen, en zich meester van hunne buizen te maken, om onmiddelyker in hen te werken. Hy doet ze in razerny en al de geweldige sluypen van de Sibil vervallen; hy spreekt uit de diepte

Hoede vremde geest de jongers handelt.

van hun boedel geven schynen als in deze bezit verloorlyk deze vremde gekenden maar het quasd dhen vry moesh met hyl messen affny voor inslokke te krygen; pollo op des stambo van waar zeyder van de zelfd waren. Behspelen met kaken die on

Terwyl zy in zich zelf wyzen verto zagen door de Schryvers handelt hebb op zekere tel ander specul rkeningen en

Een Frans de Hutronin die zeer wel e haalt daer hy het zonderlin Wilden, die van hun dorj beden een ou zweringen de men had vers men had veel rykelyk betaa egenheid vo tyds voor my staande evenw zeer ernstig. Zy maakte veegde, en m meer welk va kaart, enige k

van hun borst, 't geen de Pythoniffen den naam van *Bulkfproekster's* deed geven; hy lichtze zomtyds in de lucht; of doet ze groter schynen als hun natuurlyke getalte is.

In deze staat van geestverrukking schynen hun geest in dien die ze bezit verlossen te zyn; zy zyn hun zelve niet meer meester; gelyk deze Waarzeggers; daar jamblichius van spreekt, in wie de vreemde geest zodanig werkte, dat ze niet alleen zich zelve niet konden maar geen gevoel hadden; en geen leed ontgingen van al het quaad dat men hun in dien tyd sandoen mocht; zo dat men hen vry mocht met vuur branden, met gloejende speten doorboren, het met bylen in de schouders hakken; en de armen met scheermessen afsnyden. In der Jaad in deze verrukkingen ziet men ze voor inlokken; over gloejende kolen gaan; zonder daar leed van te krygen; gelyk die gene daar Virgilius van spreekt; die van A-pollo op den berg Sorakte bezeten waren; of gelyk die gene daar Seneca van gewaagt; die door inblazing van de Godin Personia waar zeydens; of gelyk de vrouwen van Castabal in Cilicien; waar van de zelfde Schryver spreekt; die aan Diana Perasia toegewyd waren. Behalven dat steken zy lange stukken hout in hun keel; zy speelen met levende slangen in hun borst; en doen duizent andere zaken die ongelooflyk schynen.

Terwyl zy deze wonderen uitrechten zien zy de zaken binneti in zich zelve; of ze worden hun van buiten op oneindig vele wyzen vertoont; want zy hebben byna dezelfde wyzen van waargenomen door de Pyromancy, Hydromancy en andere; die men in de Schryvers kan zien die van de Toevskunft en Waarzeggerij gehandelt hebben. De geest werkt ook in hen gelyk in de oudheid op zekere tekens, gelyk het geluid van kopere bekkens of enig ander speelsaag; zekere dranken, de wigchelroeden, het meel; de rekeningen en diergelyke waren.

Een Fransch Officier, die de Huronsche Taal zo goed spreekt als de Hurons zelve; onder wie hy van jongs af verkeert heeft; en die zeer wel den zart der Wilden kent; heeft my een geval verhaalt dat hy by geweest is; en dat ik hier zal aanvoeren om dat het zonderling is; en van de andere kan doen oordelen. Enige Wilden, die belang hadden in een party van zeven Oorlogsknechten van hun dorp; daar al de wereld om begon bekomert te zyn; baden een oude vrouw onder de Wilden, dat zy voor hen haar bezweringen doen mocht. Deze vrouw was in grote achtting; en men had verscheyde van haar voorzeggingen waar bevonden; maar men had veel moeite om haar hier toe te krygen; schoon men ze rykelyk betaalde; om dat zy veel lyden moest. Nademaal zy gezegtheid voor my had; zeyde de Officier; en dat zy zels eertyds voor my waargezegt had; voegde ik my by de Wilden; staande evenwel weinig gelooft aan dit slag van zaken; ik bad haar zeer ernstig; en bracht te weeg dat zy het aannaem te doen.

Zy maakte ten begin met een plaats te bereiden; die zy schoon voegde; en met syn gebuilde asch of meel bestroolde (ik weet niet meer welk van twe het was). Op dit stof ley zy als op een Lantkaart; enige kleine takkebosschen, die verscheyde dorpen van ver-

Vert. Euseid. 9. Plu. lib. 7. cap. 2. Strabo lib. 5. p. 156. id. lib. 12. p. 370.

Zomerdering. geval door een Fransch Officier aan den Schryver verhaalt.

oft in dit slag
ve door hun
mocht die zy
komende dinge
Offeren
de godlike
als deze een-
altdy kon
men in dien
men vry mocht
met vuur branden
met gloejende speten
doorboren
het met bylen in
de schouders hakken
en de armen met
scheermessen afsnyden
In der Jaad in
deze verrukkingen
ziet men ze
voor inlokken
over gloejende
kolen gaan
zonder daar
leed van te krygen
gelyk die gene
daar Virgilius van
spreekt; die van
A-pollo op den berg
Sorakte bezeten
waren; of gelyk
die gene daar
Seneca van gewaagt
die door inblazing
van de Godin
Personia waar
zeydens; of gelyk
de vrouwen van
Castabal in
Cilicien; waar
van de zelfde
Schryver spreekt;
die aan Diana
Perasia toegewyd
waren. Behalven
dat steken zy
lange stukken
hout in hun keel;
zy speelen met
levende slangen
in hun borst; en
doen duizent
andere zaken
die ongelooflyk
schynen.

Terwyl zy deze
wonderen uitrechten
zien zy de zaken
binneti in zich
zelve; of ze worden
hun van buiten
op oneindig vele
wyzen vertoont;
want zy hebben
byna dezelfde
wyzen van waargenomen
door de Pyromancy,
Hydromancy en
andere; die men
in de Schryvers
kan zien die van
de Toevskunft
en Waarzeggerij
gehandelt hebben.
De geest werkt
ook in hen gelyk
in de oudheid
op zekere tekens,
gelyk het geluid
van kopere bekkens
of enig ander
speelsaag; zekere
dranken, de
wigchelroeden,
het meel; de
rekeningen en
diergelyke waren.

Een Fransch
Officier, die de
Huronsche Taal
zo goed spreekt
als de Hurons
zelve; onder wie
hy van jongs af
verkeert heeft; en
die zeer wel den
zart der Wilden
kent; heeft my
een geval verhaalt
dat hy by
geweest is; en dat
ik hier zal
aanvoeren om dat
het zonderling is;
en van de andere
kan doen oordelen.
Enige Wilden,
die belang hadden
in een party van
zeven Oorlogsknechten
van hun dorp;
daar al de wereld
om begon bekomert
te zyn; baden
een oude vrouw
onder de Wilden,
dat zy voor hen
haar bezweringen
doen mocht. Deze
vrouw was in
grote achtting;
en men had
verscheyde van
haar voorzeggingen
waar bevonden;
maar men had
veel moeite om
haar hier toe te
krygen; schoon
men ze rykelyk
betaalde; om dat
zy veel lyden
moest. Nademaal
zy gezegtheid
voor my had; zeyde
de Officier; en dat
zy zels eertyds
voor my waargezegt
had; voegde ik
my by de Wilden;
staande evenwel
weinig gelooft
aan dit slag van
zaken; ik bad
haar zeer ernstig;
en bracht te weeg
dat zy het aannaem
te doen.

Zy maakte ten
begin met een
plaats te bereiden;
die zy schoon
voegde; en met
syn gebuilde asch
of meel bestroolde
(ik weet niet
meer welk van
twe het was).
Op dit stof ley
zy als op een
Lantkaart; enige
kleine takkebosschen,
die verscheyde
dorpen van ver-

Men ziet ze
bind en ze als
n tastelyke wy-
te maken, om
zerny en al de
t uit de diepte

schejde Natien verbeelden, nemende volkomen wel hun legging en de streken van den wind in acht. Daar na kreeg zy ylselyke sluipen, wanneer wy klaar zeven vonken uit de rysjes, die ons dorp verbeeldden, zagen uitgaan, een weg op deze asch of dit meel banen, en van 't ene dorp tot het ander gaan.

Na een geruimen tyd in een van deze dorpen verdwenen te zyn, quamen deze vonken weer negen in getal te voorschyn, haanden een nieuwen weg om weer te huis te komen, tot dat zy eindelyk dicht by het dorp of de takkebos stand hielden, daar de zeven eerste eerst uitgegaan waren. Toen gooide de Wilde vrouw, die altyd in razerny was, al de takkebossen door een, en trapte den gantschen grond dien zy toebereyd had, en daar deze vertoning voorgevallen was, met voeten. Vervolgens gong zy zitten, en na dat zy tot haar zelve gekomen was, verhaalde zy alle de byzondere bejegeningen die deze krygsknechten gehad hadden, den weg dien zy hadden gehouden, de Dorpen die zy doorgetrokken waren, en het getal der gemaakte krygsgevangenen; zy noemde de plaats daar zy op dat ogenblik waren, en verzekerde dat zy drie dagen daar na weer in 't Dorp zouden komen; 't geen door de aankomst der Soldaten bewaarheid wierd, die van stuk tot stuk 't gezegde bevestigden.

TWEEENVEERTIGSTE HOOFSTUK

DE Abenakezen en de Algonkynen zyn zeer tot de Pyromany of Waarzegging door 't Vuur genegen. Zy maken een kool van wederhout, die zy stampen, en zo syn als gruis maken, die poejer leggenze op een zekere manier en steken 'er den brand in, uit den loop van 't vuur waarzeggende. Schoon hedendaags de Abenakezen alle belydenis van den Chrillyken Godsdienst doen, laten zy niet na noch zomtyds toevlucht tot deze kunst te nemen, die zy van hun Vaderen ontfangen hebben. Zy biegten het evenwel, om den afkeer dien men hun hier van ingeboezemt heeft; maar daar worden 'er eenige gevonden, die zich trachten te verschonen, als of 'er niets berisplyks in stak. Een Wilde vrouw zey tegen een Zendeling, die haar poogde te doen begrypen wat zonde zy deed; ik heb nooit geweten dat 'er enig quaad in stak, en kan het noch qualyk begrypen; hoor, God heeft een byzondere verdeling onder de menschen gemaakt: U Franschen heeft hy het schryven gegeven, waar door gy zaken, die ver van u af geschieden, te weten krygt, als of gy 'er by tegenwoordig waart; wat ons aangaat, hy heeft ons de kunst geleert om door het vuur de afwezige en verre zaken te weten; veronderstel dan dat het vuur ons boek of ons schrift is; gy zult niet vinden dat 'er enig onderscheyd of meer quaad in 't een als in 't ander steekt. Myn moeder heeft my dit geheim in myn jeugt geleert, gelyk uwe ouders u lezen en schryven leren, ik heb 'er my menigmaal met een goeden uitslag van bedient, voor ik Christen wierd, ik heb het naderhand zomtyds met den zelden uitslag gedaan; ik kon de verzoeking niet weerstaan, maar zonder te geloven dat ik enige zonde beging.

De Abenakis en de Algonkynen zee tot de Pyromancy of Waarzegging door 't vuur genegen. Geestl. woord van een Wilde Vrouw aan een Zendeling.

De tweede zaar vrouwen daar heeft, van de k. Waarzeggens he dan hebben. Is af op deze gevoel ontdekt hebben. nig in getal zyp den, de aanzienl tig; zynde, zou vooroordeel uit, gewortelt, dat haar Waarzegger bezwingen vrec tot de Waarzegg inwyingen wil den.

In Zuid-Ameri nademal het vuur het zedert onheuy del tegen den aan om den gantschen ten branden, de gen, zouden geti brandende toorts reden *Kaarsen-bi* zich voor de ont

In 't algemeen z de tegen die gene zins betoveren; z om de uitwerking van te bevryden. geen erger naam l dit genucht over a met de dood geftr

In het land der ringen dikwils dro onderzoeken is de genoodzaakt zyn om ze te doen op den zyn moet men in hun ziekten ge ben, voor al zo er den van Bezwerin. Schoon ik niet ontporigheid erge dat ik uit hen zelf dat zy van de bez van de wyze sp en, als ik van hun

De tweede zaak, die my heeft doen verſtelt ſtaan, is het uiterſte vertrouwen daar zy alle in zyn van de macht die de Duivel op hen heeft, van de kracht der bezweringen, en van de macht die hun Waarzeggers hebben om die gene te ontdekken, die dezelve doen dan hebben. Is het wel waarſchynelyk dat zy, van hun oorsprong af op deze gevoelens verſlingert zynde geweest, het bedrog niet zouden ontdekten hebben, zo het anders niet was: Elk van deze Natien welk nig in getal zynde, is het bedrog te licht te merken, en de ontdekken, de aanzienlykheit, eindelyk de verhandighen daar van verwtigt zynde, zou dit meer als genoeg geweest zyn om een dergelyk vooroordeel uit te roejen. Maar dit geloof is zo algemeen, zo ingewortelt, dat 'er geen eene natie in gantsch Amerika is, die niet haar Waarzeggers of Jonglers heeft, geen eene, die niet voor de bezweringen vrees, geen eene, daar iemand weigert zyn toevlucht tot de Waarzeggers te nemen, en niet graag al de proeven der inwyngen wil ondergaan, om zelfs een Wiccheljaar te worden.

In Zuid-Amerika vreeszen alle de volkeren voor den Duivel, en indemaal her vuur iets heiligs en godlyks by hen heeft, en dat zy het zedert onheuglyke tyden gewoon zyn als een krachtig hulpmiddel tegen den aanval der boze geesten aan te zien, dragen zy zorg om den gantschen nacht rontom hunne Hamakken een vuur te laten branden, de Waarzeggers zelfs, behalven in hun bezweringen, zouden geen een ſlap in duister durven doen, zonder een brandende toorts van dat hout in de hand te hebben, dat men om deze reden *Kaarſten-hout* noemt; minder om hen te geleiden, als om zich voor de ontmoeting van boze geesten te hoeden.

In 't algemeen zyn alle deze woeste Natien gedurig op haar hooft tegen die gene die haar zouden kunnen met de ogen of anderszins betoveren; zy hebben duizent kinderachtige Bygelovigheden om de uitwerking van deze bezweringen af te wenden, en zich daar van te bevryden. Men kan ook in 't algemeen zeggen dat men geen erger naam by hen kan hebben als te kunnen toveren, en dat dit gemcht over al in de meesten die 'er mee beschuldigt worden met de dood gestraft word.

In het land der Irokoizen veroorzaakt dit gevoelen van bezweringen dikwils droevige vertoningen, en wanneer men de zaak wil onderzoeken is de menigte der beschuldigingen zo groot, dat zy genoodzaakt zyn geschenken te doen en inoeren porcelyna te goejen om ze te doen ophouden. Onder die gene die Christenen geworden zyn moet men het voor een heldendaad aanzien, wanneer zy in hun ziekten geen toevlucht tot de Waarzeggers genomen hebben, voor al zo 'er enige schyn is, of dat een droom enig vermoeden van Bezwering heeft doen ontstaan.

Schoon ik niet graag hun verdichtzelen, die my door hun buitensporigheid ergeren, verhaal, moet ik 'er evenwel een verſtellen, dat ik uit hen zelfs gehooft heb, en dat ons klaarder het denktoest dat zy van de bezweerders hebben zal doen begrypen. Is het hier na van de wyze spreken hoe de Waarzeggers die machten te ontdekken, als ik van hun medecynen spreek.

De Zuid-Amerikanen vreeszen alle voor den Duivel;

De Zuid-Amerikanen vreeszen alle voor den Duivel;

Bezweringen by de Irokoizen zeer gemeen.

Sbonnonkourress
 een be-
 roemde
 Kluizen-
 naar.

Daar was certyds onder hen een betoemde Kluizenaar, *Sbonnonkourress*, of de Man met zeer lang baar genaamt, wiens geheugenis noch in achtung is. In zyn tyd wierd het dorp, waar in hy geboren was, van een grote sterfte aangetaft, die de voornaamste hoofden de een na den ander wegrukte. Alle nachten schudde een Uil, over de tenten vliegende, zyn vierken met groot geraas, en gaf verkheyde nare schreeuwen, 't geen de onrust en de verlegenheid vermeerderde. Men twyfelde niet of dit was de *Oiaron*, of het beest van den genen die de bezwering deed, maar men wist niet wien men daar met beschuldigen zou, om tot den oorsprong van het quaad te gaan, en de Waarzeggers, die men om raad vroeg, vonden in hun kunst geen heul.

In deze grote verlegenheid zond de Oudraad drie van de voornaamsten uit hun lichaam aan *Sbonnonkourress* af, om hem te bidden dat hy medelyden met hen hebben mocht; zyn staat liet hem niet toe om zyn kluis te verlaten, en hy kon nooit besluiten om daar uit te gaan na het dorp; hy liet zich evenwel enigzins bewegen, en hy stelde den Afgezanten een dag, om zyn laatste besluit te komen horen. Zy quamen op den gezetten tyd weerom. De Kluizenaar liet hun drie pylen zien, die hy in hun afwezen gemaakt had, en zonder hun iets van zyn voornemen te ontdekken, zeyde hy alleen, dat zy die wel bekyken zouden om ze naderhand te kunnen kennen.

's Avonds ontrent het ondergaan der Zonne, ging *Sbonnonkourress* op de loer leggende op een klein heuveltje, niet wyd van 't dorp. De gewaande Vogel quam tegens den nacht uit een boom vliegen, en zyn vleugels als na gewoonte schuddende, noemde hy duidelyk enige van de voornaamste, die hy tegen 's anderendaags ter dood veroordeelde. Zo dra de Kluizenaar hem gewaar wierd, nadert hy allengsjes, schiet met een van zyn pylen na hem, en vertrekt, verzekert zynde dat hy hem wel gewond had.

's Anderendaags verspreyde zich een gerucht in het dorp, dat een zekere jorigeling, die alleen met een goede sloof van een moeder in een schamele hut was, zeer ziek was. De Oudraad, nauwkeurig op alles wat 'er omging lettende, liet hem stil en zonder dat het scheen dat zy enig oogmerk hadden, door de drie Afgezanten, die by *Sbonnonkourress* geweest waren, bezoeken. De zieke gevoelde al te veel pyn om die te kunnen ontveinzen, hy had een pyl diep in de zyde steken, die voor een van de kluizenaar pylen bekend werd. Men had die gene die den zieken moesten oppassen; heimelyk onderrecht wat zy doen moesten, en deze doende als of zy 'er den pyl uit wilden trekken, bestierden dien zo wel, dat zy dezen elendigen door 't hart staken.

Het oude wyf, noch schuldiger als haar zoon, was niet onwilt waar haar die slag van daan quam, en merkte den dienst wel dien haar de Ouden bewezen hadden. Zy was een vrouw, en wilde haar kunne ontrent het stuk van de Wraak niet verzaken, derhalve besloot zy den kluizenaar tot haar eerste Slachtoffer te maken. Haar misdaad wierd met zo veel geheim niet belegt, ondanks haar herscheppingen, of zy wierd eindelyk ontdekt. Men deed

op de pynely-
 zy zich had-
 keren van een
 voorby gegaa-
 kerende en

Na haar de-
 aan. De Was-
 dat dit ramp-
 meldier herfel-
 geweest was.
 een hol dichte
 zelve placht
 te daar een v-
 gen daar uit te
 zen tonen den-
 een echt getui-

De naam van
 my geloven da-
 die hun hair ja-
 zo dat het een-
 slag in Amerik-
 als Vrouwen
 kamfche Priest-

Het schynt c-
 len van de Asi-
 menschen, die
 bedriegeryen z-

Deze Vrouw
 Kanidia by Ho-
 de verpifmengst-

ge, *Venice* w-
 De Waarzegge-
 gebruikt en ge-

geen Orfeus, 1
 briefters en Prie-
 die in de Schrif-

denen ook ond-
 Chaldeen, *Ar-*
 Druiden en mee-
 grote eer gewel-

vallen; toen het
 ogen van 't Vol-
 dekte.

DRIE

DE verborg-
 deren zag-
 inde en haar v-
 twyffel waren b

op de pynelyke wyze verbranden; zy bekende dat haar zoon en zy zich hadden willen wreken, verstoort zynde dat op het wederkeren van een jacht men hen in een algemene uitdeling van 't wild voorby gegaan was; zy stond de gruwelyke pynen al lagehendo, kerende en dreigende uit.

Na haar dood vongen de voorgaande qualen weer op een nieuw aan. De Waarzeggers, daar men meê raadpleegde, antwoordden dat dit rampzalig oud wyf daar schuld aan was, dat zy in een moordeliker herfchappen was, dat in haar leven haar *Oiaron* of haar beeft geweest was. Men loerde op haar en men wierd gewaar dat zy in een hol dicht aan den voet van den heuvel, daar haar zoon zich zelven placht te herscheppen, en gequett wierd, liep. Men stookte daar een vuur tegen aan, en de rook haar hebbende gedwongen daar uit te komen, bracht menze om hals. De Agnieze Irkolzen tonen den ingang van dit hol, dat zeer beroekt is; noch als een echt getuigenis van de waarheid van deze schone fabel.

De naam van *Scbonnankouitresi* die zeer lang hair betekent, doet my geloven dat deze man als de Boetelingen in de Indien leefde, die hun hair laten groejen, en het verscheyde vamen lang hebben, zo dat het een zware last voor hun hoofd is. Daar zyn 'er van dit slag in Amerika, en zy waren van 't getal van die gene, die zich als Vrouwen kleedden. *Akosta* verhaalt het zelfde van de Mexikaanische Priesters.

Het schynt dat men uit dit alles kan besluiten dat dit overblyfzen van de *Afgodery* zyn, en een gevolg van de verleyding der menschen, die door de beguichelingen van den Duivel of door de bedriegeryen zyner Dienaren bedrogen wierden.

Deze Vrouwen die van *Tovery* beschuldigt wierden zyn 't geen *Kanidia* by *Horatius*, de Huiswaardinnen van *Apulejus* en *Luciaan*, de vergifmengsters van *Theffalieu* onder de namen van *Lamie*, *Sage*, *Venefica* waren, die van de heydenen zelfs vervloekt wierden. De Waarzeggers in tegendeel en de *Pythonissen* die in hun ampten gebruikt en geëert wierden, zyn, gelyk ik reeds gezegt heb, 't geen *Orfeus*, *Mopsus*, *Thamyris*, *Eumolpus* *Kalchas*, de meeste *Priesters* en *Priesteressen* der gewaande Goden waren, en die gent die in de *Schriftuur* *Magi* en *Arioli* genoemd worden, die de Heydenen ook onder de verscheyde namen van *Priesters*, *Magen*, *Chaldeen*, *Aruspices* of *Ingewandwikkers*, *Hierofanten*, *Saliers*, *Druiden* en meer diergelyke kenden, wier beroep langen tyd in grote eer geweest zynde, met den dienst der *Afgoden* begon te vallen; toen het *Christendom* uit hun puinhoop ryzende voor de ogen van 't Volk de *Ydelheid* van hun gewaande *Godheden* ontdeckte.

DRIENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

DE verborgentheden van *Eleufina*, van de *Kabiren*, en de anderen zagen den staat der ziel na haar dood als haar uiterste einde en haar voornaamste voorwerp aan. Om deze reden zonder twyfel waren by de *Egyptenaren* *Ceres* en *Bacchus*, onder welke

Akosta
Hist.
Moral.
dis In-
dus, 14.
cap. 26.

Vergelyking
van alle
de voor-
verhaal-
de za-
ken met
de Oud-
heid.

Van den
staat der
ziel na
de dood.

Herod.
lib. 2.
p. 123.

Diodor.
Sic. l. 1.
p. 60.

namen Herodotus Isis en Osiris heeft willen betekenen; de eerste Godheden van de Hel, gelyk in de verborgentheden van Semothracien Hekate, Pluto en Proserpina. Dit heeft Diodorus van Sicilien ook willen betekenen, wanneer hy van Orfeus spreekt. Want na gezegt te hebben dat hy uit Egypte in Griekenland de plechtigheden der Inwyingen gebracht had, vervolgt hy den draad der Inwyingen met de gansche fabelkunde van de Hel, ter oorzaak van het onscheydelyk verband dat 'er tusschen deze Inwyingen, de verborgentheden, en de ziel, in haar Eeuwigheid beschouwt, was.

In der daad deze geestlyke dood der Inwyingen, deze verzoenigen, deze louteringen, het kluvoeroepen der Bacchanten, dat een waar gehuil was, zo wel als de tranen die men in de verborgentheden van Atys, Adonis en Ophir, zelfs de zinnebeeldige fabelen van Adonis en Osiris, dood en weer opgewekt; de wedergeboorte, het nieuw leven der Inwyingen, de proeven van strengheid en boete, de staat van volmaaktheid, dien men in de grote verborgentheden onderwees; dit alles, zeg ik, te zamen gevoegzynde, kon dit vergankelyk leven niet alleen tot voorwerp hebben, voor 't welke alles vrucht en zinneloos zou geweest zyn, zo alles met het zelve vergaan moest.

De verborgentheden dan en haar Inwyingen strekten de gedachten van den mensch tot na de dood uit, om hem een gelukkiger einde te doen beogen, tot het welke dit, dat vergankelyk en sterfelyk is, maar tot een doorgang en voorbereydung strekte.

De Heydenen zelfs hebben zich wel over den zin van deze verborgentheden, en het oogmerk, dat zy hadden, uitgedrukt.

Plato verzekert dat die gene die zonder gezuiveren ingewyd te zyn ter hellen waren, daar in de Hek en de modder begraven worden; daar in tegendeel de andere daar by de Goden wonen. Sofokles verklaart dat de gene die ingewyd zyn alleen in de Hel een gelukkig leven hebben, en de anderen niets als elende en pynen.

Isokrates en Cicero zeggen ook duidelyk uit, dat die gene die deel aan de Inwyingen hebben, vertroostender hoop van een zachter dood en een gelukkiger einde hebben. Maar hier toe moest men zelfs de inwyingen ondergaan hebben, haar waren zin bevattende. Want de Inwyingen, gelyk Arrianus zegt, wierden eerst van vrucht, wanneer men ze deed in de gedachten der Ouden, die dezelve ingestelt hadden om te leren, en de Zeden te verbeteren.

Al deze getuigenissen van Heydensche Schryvers doen ons genoeg de heylige beweegreden van die gene bevatten, die deze oefeningen van Godsdienst ingestelt hadden, voor dat de Afgodery en de Bygelovigheid dezelve verbafterden, en wie waren de gene die ze ingestelt hadden, zo niet onze eerste Vaders zelfs, die niet onbewust zynde van dat gelukkige leven, waar toe een verlosser hun den weg banen moest, hun boete en al de werken van 's menschen leven door Godsdienstige plechtigheden inwyden, die alle op dit einde uitquamen, 't geen voor hun gansche nakomelingschap van zo veel gewicht was om het te kennen, op dat zy daar toe geraaken mochten.

Platon
Phaedo.
p. 112.
Socrates
apud
Platonem
in Phaedro
audiend.
Polit.
p. 21.
Isokrates
in Panegyri
Cicero, loc.
cit.
Arrian.
in Epictet.
lib. 3.
cap. 21.

't Geen on
wy voor God
met hem, als
Mensch uit
maar dat zyn
banden, die
word voor d
welke de gen
vlammen ver
bereid, die
lichte smetten
heid te zegge
noch voor en
daar niets bes
Dit zelfde g
de verdiensten
poorten der E
praal inging,
Voorburg van
opgefloren wa
der Eeuwen za
schynen, uit k
kunnen zalig v
de doden te oo
nieuw vonnis v
in de gerechtij
heal aan hun
verwonderlyke
dergaan, met d
dient hebben,

VIEREN
Hoe zeer de
verfieringe
evenwel byna al
uit de Dichters
graden van pyn
en vuur, waar v
luffen der Flizee
den, het gevoel
een langen onvlo
der daad zyn al
Natuur van de z
wetgever die het
gen voor de vro
Als men ze maar
uit de zuivere b
anderhand door d
dang niet hebbe

't Geen

Geen ons Geloof ons wegens ons uiterste end leert, is, dat wy voor God geschapen zynde alle na hem haken moeten, en ons met hem, als het middelpunt van ons geluk, verenigen; dat de Mensch uit het stof gehaakt zynde, tot stof moet wederkeren; maar dat zyn ziel, uit der aart onsterffelyk, niet zo dra van de banden, die haar aan 't lichaam verlaast hielden, verlost is, of zy word voor den Rechterstoel van den oppersten richter gebracht, welke de gene, die in de zonde gestorven zyn, tot de eeuwige vlammen veroordeelt; en die eeuwige beloningen voor die gene bereid, die rechevaardig geleest hebben, na dat ze evenwel de lichte smetten zullen afgewasschen hebben, die hen, om de waarheid te zeggen, Gods vyanden niet maken, maar die voor hun noch voor enigen tyd deze plaats van wellusten gesloten houd, daar niets besmetts en onzuivers in komen kan.

Dit zelfde geloof geeft ons ook te kennen, dat de Hemel door de verdiensten van een Verlosser geopent zynde, voor wien deze poorten der Eeuwigheid zich openden, wanneer hy daar in Zegepraal inging, verzelt van de zielen der Rechtvaardigen, die in het Voorburg van de Hel tot den gelukkigen dag van hun verlossing opgesloten waren geweest; de Hemel op een nieuw aan het einde der Eeuwen zal opengaan, om den zelfden Verlosser te doen verschynen, uit kracht van wiens verdiensten al de menschen hebben kunnen zalig worden; en die dan komen zal om de levenden en de doden te oordelen, die in hun eigen vleesch opstaande met een nieuw vonnis van Zaligheid of verdoemenis een nieuwe beloning in de gerechtigheid zullen ontfangen; die men voor 't oog van 't heeal aan hunne deugden bewyzen zal, of een nieuwe straf in de verwonderlyke vernedering, die zy genoodzaakt zullen te ondergaan, met de dodelyke verwyten, die hun misdaden zyn verdient hebben, aan te horen.

VIERENVERTIGSTE HOOFSTUK.

HOe zeer deze waarheden in de Fabelen der Dichters en in de versieringen der Wysgeren vermomt zyn, men ontdekt 'er evenwel byna al den grond van deze leer in, die men, zo 't schynt, uit de Dichters hel, de strafheid harer Rechteren, de verscheyde graden van pyn, de overblyfzelen van loutering door lucht, water en vuur, waar van de vromen zelfs niet bevryd zyn, uit de wellusten der Flizeesche Velden, de vergedingen van Goden en Helten, het gevoelen van de Zielsverhuizing in andere lichamen en een langen onloop van eeuwen halen kan. Deze denkbeelden in der daad zyn als een gevolg van de klare kennis die men van de Natuur van de ziel en haar onsterffelykheid gehad had; en van een wetgever die het goede belast en het quade verbied, die beloningen voor de vromen en kalydingen voor de Godlozen bereyd. Als men ze maar een weinig wil doorsnuffelen, zal men zien dat zy uit de zuivere bronnen der waarheid geschept zyn, bronnen die naderhand door de onwetenheid zyn verdorven; maar dat zy zodanig niet hebben kunnen verballert worden, of de waarheid

Wat ons geloof ons wegens ons uiterste end leert.

Dicht-
ter-het

't Geen

breekt noch enigzins door de nevelen, waar met zy ontogen was, heen.

De Wilden stellen vast dat de ziel onsterfelyk is.

Alle de Wilden stellen vast dat de Ziel niet met het lichaam sterft, en zy verzinnen een zielenveld, dat de Irokoizen en de Heronnen *Eskennans* of het land der Voorvaderen noemen, 't welk te enemaal ná de hel der Dichterinnen gelykt.

Deze hadden een onderaardsche plaats uitgedacht, daar de zielen zich, ná dat ze uit het lichaam gescheyden waren, na toe begaven. Deze, die men den laatsien plicht bewezen had, moesten den Avernus of Stix in Charons bootje overvaren. Zy ondergingen het oordeel van drie gevreesde Rechters, en zy wierden volgens de verscheyde graden van hun Misdaden in verscheyde plaatsen afgezondert, die tot straf der schuldigen geschildert waren, of zo zy onschuldig waren, gingen zy een zoete rust in de Elyzeesche velden genieten.

Waar dese Fabel haar oorsprong van gekregen had.

Deze fabel, zeggen de Schryvers, had haar oorsprong gekregen van 't geen 'er in Egypte ontrent de lyken gepleegt wierd. Na dat men ze tot de begraving toebereyd had, zette menze op den Nyl in een schuit, waar van de schipper in hun Taal Karon hiet. Voor dat men de lyken in het graf ley, maakte men ordentlyk hun proces op. De Rechters die geschildert waren om de beschuldigingen aan te horen, onderzochten strengelyk wat ieder tot lasten van de overledenen in te brengen had, en gaven na dit onderzoek de uitspraak, verwyzende de aanklagers tot zeer gruwelyke straffen, zo zy valsche beschuldigingen in brachten, of den beschuldigten de begraaffenis weigerende, zo de misdaden, die men hem opley, na rechten bewezen waren.

De Schryvers gevoelen hier ontrent.

Deze gewoonte der Egyptenaren, waar van, gelyk wy reeds aangemerkt hebben, de gantsche Godsdiens beelidspragik was, kon zeer wel een zinnebeeldige figuur zyn van 't geen ontrent de ziel voorviel, welke op het ogenblik van de dood zelfs, voor de rechterstoel van den geduchten rechter versichynen móet, om daar de uitspraak van zyn staat voor alle Eeuwigheid te ontfangen. Het is zelfs zeer waarichynelyk dat het volk zo niet te werk ging als om de gemoederen sterker aan te doen door een vonnis dat veel meer te vrezen was als dat geene waar van zy het voorbeeld gaven, een oordeel over den staat van een lyk vallende, waar aan het van weinig gewicht zyn moet op wat plaats en wat wyze het vertotte.

Ieder Natie had haar H. l., die ze na haar eige zinlykheid beschreef en plaatsde.

Het is ook waarichynelyk dat de Egyptenaren alleen dit gebruik niet hadden, maar dat het alle Natien gemeen was, waar van 'er geen een is die niet een denkbeeld hebbe dat de ziel het lichaam overleefde, en die niet een Hel bedacht heeft byna gelyk die der Dichters die ieder na zyn zinlykheid op verscheyde plaatsen gestelt heeft. Want niet alleen in Egypte had men het Acherontisch meer, de helse Rechters, en de stromen daar de Goden zelfs voor vreesden. Men plaatste ze by Theben in Beotien; te Tartesse in Spanje, by Kumen in Italien, op de Brittische en Kanarische of gelukkige Eylanden die dus genoemt wierden, om dat men geloofde dat zy de verblyplaats van een gelukzalige onsterffelykheid waren. Het

Het schynt de Eylanden van de zeeche Velden Elisa, kleinzo van Kreta, die der Gelukzalig geert hadden, chus en ander Eyndelyk de G pter gebaart h erven, daar d hebben.

De Wilden kant van 't W 't is, zeggen zy dood genoodza en moeilyken van de Riviere zo smalle brugge te houden; ook als een andere G de in 't water d afgrond in den

De gene die den op hun aan welke een grote gedeelte, en 2 Het vertrek van van porceliene H die de doden, c vereert hebben. den styl der Wi men, en hun ve Daar zyn oncin 't geen ik 'er va komt.

Deze fabel of word door een van Orfeus gelyk uit te halen.

Zy spreken v die hy met de u denkbeeld van d besloot dan haar vleyde zich dat

Hy had een hinderpalen te l vond hy een oudc dememing gevra volgen, en hem

Het schyn't evenwel dat de ware gelukkige Eylanden der Ouden de Eylanden van de Egeefche zee waren, door den naam van Elyzeefche Velden betekent, om dat deze Eylanden de kinderen van Elia, kleinzoon van Jafet, waren ten deel gevallen. Het Eyland van Kreta, dat 'er het voornaamste van was, wierd het *Eyland der Gelukkigen* genoemd. Minos en Rhadamantus, die daar geregeert hadden, waren om deze oorzaak Recheers der Hel. De Lechus en andere hellsche stroomen waren rivieren van dit Eyland. Eyndelyk de Gelukkige Eylanden waren die gene, daar Rhea Jupiter gebaart had, dien de fabel in Kreta doet geboren worden en herven, daar de Kretenzers een geruimen tyd zyn graf getoont hebben.

De Wilden plaatzen het land der Voorouders of der zielen na de kant van 't Westen, daar zy beweren van daan gekomen te zyn. 't is, zeggen zy, een zeer wyd afgelegene land en daar ieder na zyn dood genoodzaakt is zich na toe te begeven, langt een zeer langen en moeijelyken weg, waar op men veel te lyden heeft ter oorzaak van de Rivieren die men moet overtrekken over bouwvallige en zo smalle bruggen, dat men een geest moet zyn; om zich daar op te houden; ook vind men aan 't end van de brug een hont, die als een andere Cerberus hun de doortocht betwift, en 'er verscheyde in 't water doet vallen, dat door zyn snelheid hen van den enen afgrond in den ander stort.

De gene die gelukkig genoeg zyn om 'er over te geraken, vinden op hun aankomst een ruim en schoon land, in 't midden van 't welke een grote hut is, waar van *Tbaronshannagen*, hun God; een gedeelte, en *Ataensik*, zyn groot-moeder, het andere bewoont. Het vertrek van deze oude vrouw is met een oneindige menigte van porceliene halsbanden, armringen en ander huisraad behangen; die de doden, die onder haar gebied zyn, haar op hun aankomst vereert hebben. *Ataensik* is de eigenaarster van de hut, volgens den styl der Wilden; zy en haar kleinzoon regeren over de schimmen, en hun vermaak bestaat in dezelve voor hen te doen dansen. Daar zyn oneindig veel overleveringen over het zielenveld. Maar 't geen ik 'er van verhaal, is de grond waar op al het andere uitkomt.

Deze fabel of het versiert verhaal van het land der Voorvaderen, word door een andere fabel bevestigd; die byna t'eenemaal na die van Orfeus gelykt, die ter helle daalde om 'er Euridice zyn Vrouw uit te halen.

Zy spreken van een jongeling, die over de dood van zyn zuster, die hy met de uiterste tederheid bemint had, wanhopig was. Het denkbeeld van de overledene quam hem gedurig in den zin. Hy besloot dan haar tot in het land der Zielen te gaan zoeken; en hy veydde zich dat hy ze weer met zich zou kunnen geleyden.

Hy had een lange en zeer moeijelyke reys, maar hy quam alle hinderpalen te boven; en stond alle zwaargheden uit. Eindelyk vond hy een ouden kluisenaar, of wel een geest, die hem na zyn onderneming gevraagd hebbende, hem aanmoedigde om die te vervolgen, en hem de middelen aanwees om daar in te slaan of Ver-

Waar de Wilden het land der Voorouders of der zielen plaatzen.

P. Debrake af. Relatien de la Nouv. France pour l'An 1634. 2. parti ch. 2. p. 75.

togen was, met lichaam en de Huden, 't welk

daar de zielen na toe be- d, moesten y ondergin- vierden vol- meyde plaat- varen, of zo Elyzeefche

ing gekregen icrd. Na dat op den Nyl Karon hiet. rdentlyk hun beschuldigin- tot lasten van onderzoek de tyke straffen, beschuldigden hem opley,

lyk wy reeds sprakig was, n ontrent de elfs, voor de et, om dar tfangen. Het verk ging als onnis dat veel beeld gaven, aan het van yze het ver-

n dit gebruik waar van 'er het ligchaam elyk die der plaatzen ge- Acherontisch Goden zelfs; te Tartese Kanarische of men geloof- felykheid wa- Het

volgens gaf hy hem een kleine lege kalebas, om 'er zyn zufters Ziel in te fluiten, en hy verzekerde hem dat hy hem op zyn wederkomst haar herflens zou geven, om dat hy die in zyn macht had, zynde daar ampts halve geplaatst om de herflens der doden te bewaren. De jongeling bediende zich van deszelfs onderrechting, hy voltrok gelukkig zyn reys, en quam in 't land der Zielen, die zeer verbaast stonden van hem te zien, en voor zyn tegenwoordigheid vluchtten.

Tharonbiaouagen ontfoeg hem zeer wel en befcherimde hem door den raad dien hy hem gaf van de lagen van zyn oude Groot-moeder, die onder den fchyn van een geveinsde Vrindfchap hem wild van kant helpen, doende hem flangen en adders eten, die zy zelfver voor lekkerny houd. De Zielen naderhand na ouder gewoonte gekomen zynde om te danfen, wierd hy die van zyn Zufter daar onder kennende.

Tharonbiaouagen hielp hem die by verraffing vatten; hy zou nooit zonder deszelfs hulp daar in slaags geraakt zyn, want wanneer hy toefchoot om haar te pakken, verdween zy als een droom, en liet hem zo verlegen als Eneas wastoen hy zyns Vaders Anclites fchim wilde omhelzen. Ondertuffchen kreeg hy ze beet, en flootze op, en niet tegenftaande al de tegenweer en liften van deze gevange ziel, die nergens anders op bedacht was als om den kerker te ontflappen, bracht hy ze weer langs den zelfden weg dien hy gekomen was tot in zyn dorp. Ik weet niet of hy 'er om dacht om zyn zufters herflens onderweg mee te nemen, of dat hy het niet nodig oordeelde maar zo dra hy te huis gekomen was liet hy het ligchaam opgraven, en volgens de onderrechting die hy gekregen had, toebereyden, om het bequaam te maken dat 'er de ziel kon invaren. Alles was tot deze Weeropftanding vaardig, wanneer de onverdulde nieuwsgierigheid van iemand uit den byftaanden hoop daar den goeden uitflag van belette. De Gevange ziel, voelende dat zy vry was, vloog heen, en de gantsche reys wierd vruchteloos. De jongeling had 'er geen ander nut van, als dat hy in het land der zielen geweest was, en 'er gewiffe naricht van geven kon 't geen men zorg gedragen heeft om tot den nakomeling te doen overgaan.

Dit land der Zielen heeft ook verfcheyde foorten van woonplaatzen en zy worden 'er alle niet even wel onthaalt.

Dit befloot een van onze Zendingen uit het geen hy een jongwilde Dochter hoorde zeggen. Deze haar zufter door ingenomen vergif den geest ziende geven, en haar niet kunnende overreden dat zy regengif gebruiken zoude, weende bitterlyk en zocht haar door de banden des bloeds en der Vrindfchap die haar verknootten te bewegen. Zy zeyde zonder ophouden tegen haar: 't is dan uit, gy wilt niet dat wy ooit weer by den anderen komen en elkander weer zien zullen?

De Zending, over deze woorden verbaast ftande, vroeg de reden daar van. My dunkt, zeyde hy, dat gy een zieleveld hebt waar in gy alle by uwe voorzaten komt, waarom voert gy dan ziele een reden tegen uwe Zufter? 't is waar, antwoorde zy, dat wy

Verfcheyde foorten van woonplaatzen in het zielenveld.

alle in het zieleveld die zich voor hunne zufters hebben geen. Virgilius wyk aan Dido zich zelfs gek. De Wilden onderfcheyden te verwonderen straffen voor de ren.

VYFI

Ik beeld my in velden en al fchimmen aangeben, die de Keften niet ten Heerden ingang daarenkhalzende na

Want wat ge gehad hebben, en hebben, fchynt aarzelen, van uweer met de Goden. Plutarchus he maar volgens het moment, dat de Heftelling van de He haar lichamen turende dewelke deze onreine en men zy daar weer verzonnen aan d Melkweg door d we deuren word Goden, der Heide. De eerfte was a ang tot onze weaar door men w. Op die manier an Pluto, en 't ad, om dat het arde moest gebo. Dit gevoelen de ande der Wilder anderen naam aan ar op het gev

alle in het zieleveld gaan; maar de godlozen, en voornamelyk die gene die zich zelven om hals gebracht hebben, lyden daar straf voor hunne zonde; zy worden van de anderen afgezondert, en hebben geen omgang met hen, dit veroorzaakt myn klachten.

Virgilius wyft op de zelfde manier in de Hel een afzonderde wyk aan Dido en vele andere aan; die uit wanhoop de handen aan zich zelfs geflagen hadden.

De Wilden zyn verlicht genoeg om het goed van het quaad te onderscheyden. Het gewisse geeft dit een ieder in. Het is niet om te verwonderen, dat zy zo wel als de rest geweten hebben, dat 'er straffen voor de zonde, en beloningen voor de deugt geschikt waren.

VYFENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

IK beeld my in dat het gevoelen der Ouden over de Elizeefche velden en al die onderaartsche plaatzen die tot het verblyf der schimmen aangewezen zyn, van de oude overlevering der Lymben, die de Kerkvaders stelden, afkomstig was, waar uit de zielen niet ten Hemel kunnende stygen, voor dat een Verlosser haar den ingang daar toe geopent had, als gevangen gehouden wierden, reikhalzende na het ogenblik van hare verlossing.

Want wat gedachten de Ouden ook over de Elizeefche velden gehad hebben, en wat verdichtzelen zy over dit voorwerp vertelt hebben, schynt het evenwel dat zy die maar voor een doortocht aanzagen, van waar de zielen ten Hemel moesten varen, om zich weer met de Goden te verenigen.

Plutarchus heeft het verblyf der zielen in de Maan geplaatst: maar volgens het gemeen gevoelen, verheften zy zich tot het firmament, dat de plaats hunner oorsprong was. Want volgens de stelling van de Heidensche fabelkunde, daalden zy daar eerst uit om haar ligchamen te bezielen, en na een langen reeks van jaren, gedurende dewelke zy zich van alle smetten zuiverden, die zy in deze onreine en verderffelyke ligchamen overgeërfd hadden, klommen zy daar weer na toe. De Ouden hadden hier toe twe deuren verzonnen aan de twe vaste punten der zonneftanden, daar de Melkweg door den Dierenriem doorsneden word. Een van deze twe deuren word de deur der Menschen, en de andere die der Goden, der Helden of der Doden genaamt.

De eerste was aan den tropicus van Kancer gelegen, en gaf toegang tot onze wereld, de ander aan den tropicus van Kapricornus, waar door men weer tot de Goden steeg.

Op die manier hoorde de gantsche Melkweg onder 't gebied van Pluto, en 't is waarfchynelyk dat hy dezen naam bekomen had, om dat het de weg der kindsheid was, 't zy men op der aarde moest geboren, of in den Hemel herboren worden.

Dit gevoelen der Ouden word ons noch hedendaags in de sterrenkunde der Wilden vertoont, verscheyde Natien van Amerika geen anderen naam aan den Melkweg gevende, als den weg der zielen; waar op het gevoelen van 't gemene volk of het spreekwoord

Bb slaat,

Virgil.
Æneid.
lib. 6.

Woon-
plaats
der Zie-
len in
den
Melk-
weg.

Pla-
tarch. de
facie in
orbe
Luna;
Vid. Me-
nil. A-
stronom.
lib. 2. &
Cælius
Rubi-
gin.
L. 8.
Antiq.
lib. 15.
cap. 23.
p. 700.
Col. 2.

staat, dat noch in enige provintien van Frankryk onder 't gemeen stand grypt, by 't welke de Melkweg *de weg van St. Jakob* genoemd word, dien men, na hun zeggen, levent of dood moet betreden. Petrus Martyr en Gorizales d'Oviedo hebben ook geschreven, dat de Wilden van het Spaansche Eyland, die zich by 't sterven van hun Kaciquen lieten ombrengen, nergens anders om zo wreed tegen zich zelve waren, als in hoop van tot de Zon en in den Hemel te klimmen, daar zy gelukkig zouden zyn, en uit vrees dat zo zy dit gebruik van hun land niet opvolgden, hun ziel met het ligchaam mocht sterven, en verniet worden.

ZESENVEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Gelukzaligheid der zielen.

Wat de Ouden daar van gedacht hebben. Na de Platonische Wysgeerte.

V. Cal.
Rind-
gin.
Lett.
Antiq.
dk. 7.
cap. 1.
p. 271
vol. 2.

DE zang en dans hoorden onder de voornaamste voorwerpen der gelukzaligheid van 't verblyf der zalige zielen. 't Zy in de Elizeefche Velden, 't zy in de Hemelen; maar vooral genoten zy in den Hemel dit volmaakt geluk, hebbende deel aan de welkoudende zamenstemming en de maat der Geesten, die de hemelsche lichamen bezielen. Aanmerkenswaardig is het over dit stuk de Leer der Oudheid te horen. Wy hebben 'er noch duidelyke overblyfzelen genoeg van in de boeken der Platonische Wysgeren.

De Ouden versierden dan een Goddelyke zamenstemming, die door de gantsche wereld verspreyd was, welke in een beweging na de maat van alle hemelsche lichamen, en in een daar uitspruitend aangenaam geluid bestond. God was 'er het begin van, als eerste beweging, en de mindere Godheden, die het gezag over alle deze lichamen, die aan het uitspausfel glinsteren, voeren, stemden met hem te zamen, makende zo vele verscheyde reyen uit, als 'er verscheyde Hemellichten waren. Om deze reden, zegt Coelius Rhodiginus, gaf men aan de zielen, die deze hemelsche lichamen bewogen, den naam van Zanggodinnen, en men zeide dat Apollo de Leidsman der Zanggodinnen was.

De zielen, geschikt om de aarde te bewonen, volgens hunne gronden, langen tyd voor dat 'er de lichamen, die zy bezielen moeten, van verwittigt zyn, geschapen zynde, dit goddelyk muzyk hoort, en daar deel aan hebbende, hadden altyd een geheime genegtheid daar voor, schoon zy in deze stoffelyke lichamen verzwolgen waren, die, door hunne dikheid dezelve beletten van het te kunnen horen. Evenwel nademaal het muzyk, het geluid der speeltuigen, en de godsdienstige dansen, de Goden na de gebeden der menschen deden luisteren, hadden zy ook deze wonderlyke uitwerking, dat zy in de zielen der menschen het denkbeeld der soorten van 't goddelyk geluid opwekten, die zy eertyds gehoord hadden, en dat, vooral wanneer men door de Inwyding hier toe bereyd was, het herdenken van dit Goddelyk geluid hen verrukte, en tot deze heilige razerny deed vervallen, die tot de inblazing, de voorzegging en den omgang met de Goden noodig was, gedurende welke razerny men het zelve geluid beter hoorde kon. Maar nademaal het een buiten-gemene gunst was, die de Goden den menschen deden, wierd dezelve in dit sterfelyke le-

niet als onder e verleent.

Het geschiedt derlyk vleesch, ste vryheid wedde smet van 't ligch melkring opward die de ichoonhe Goden uitmaken

Schoon de W uitgepluift hebbe te hebben, die P want niet alleen k dienstige seelten; noch het geluk d

Na dat de ziele jelyke reys uitgeste ruimt, die zy, v ontmoeten, kome al alles wat tot ha heid te zeggen een uitdrukken, maar Daar van daan heb een plaats te kome kende wyze voor c tonen van dit beko een hemelsch verm deze aangename me na mate dat zy de bezielt welke de da in haar een noch ve by dit gelukzalig ve moet gezonden, on komt hebben. Dez Atantisc, en midd

Daar mengen zy afgelegt, en zich m ben, onder de ander beurt alle de vermak is, zonder ooit mee wilselvalligheden van Schoon hun Leer, niet al te klaar is, he lakkige zielen plaats der Pleiaden, Tejen Danteressen.

niet als onder een zekere nauwe bepaling en met een zekere maat verlicent.

Het geschiedde niet dat de ziel, van de banden van 't verderfelyk vleesch, dat de ziele loom maakt, ontslagen, tot haar eerlyke vytheid wedergekeert was. 't Geschiedde niet als na dat zy van de smet van 't ligchaam gezuivert was, wanneer zy weer na haar hemelkring opwarende, op nieuws deze Godlyke akkoorden hoorde, die de ichoonheid van dit heel-al onderhouden, en het geluk der Goden uitmaken.

Schoon de Wilden een zo syne en doorzifte leer zo wyd niet uitgepluist hebben, schynen zy volgens de zelfde stelling geredeneert te hebben, die Plato en zyn aanhangers naderhand gevolgt hebben want niet alleen komen de zang en dans in al hun vreugde en godsdienstige feesten; maar van alle de Wilden van Amerika maken zy noch het geluk der zielen na de dood uit.

Na dat de zielen, zeggen zy, alle de zwaarigheden van haar moeijelyke reys uitgestaan hebben, en al de hinderpalen uit de weeg geruimt, die zy, voor dat zy in 't land hunner Voorouders komen, ontmoeten, komen zy eindelyk in een wellustig land, dat haar over al alles wat tot haar gelukzaligheid dienen kan aanbied, om de waarheid te zeggen een stoffyke gelukzaligheid zo als zy die bevatten en uitdrukken, maar die niet verschilt van die Vergilius ons beschryft. Daar van daan hebben zy maar een kleinen weg afteleggen om op een plaats te komen, daar de trommel en de lier op een zielverrukkende wyze voor de doden spelen. Zy hebben zo dra de eerste tonen van dit bekoorlyk Muzyk niet gehooft, of zy worden door een hemelsch vermaak opgetogen, dat haar verrukt en driftig na deze aangename melody doet loopen, welke gevoeliger wordende, na mate dat zy de bestemde plaats naderen, en door de vreugde bezielt welke de dansende zielen door gedurige galmen uitdrukken, in haar een noch veel betoverender vermaak verwekt. Als zy dicht by dit gelukzalig verblyf zyn, worden haar verscheide zielen te gemoet gezonden, om de vreugde te betuigen die zy over haar aankomt hebben. Deze zielen geleyden haar vervolgens na de hut van *Atentia*, en midden in de vergadering daar gedanst word.

Daar mengen zy zich, na van weerskanten alle eerbewyzingen afgelegd, en zich met de smakelykste gerechten verzadigt te hebben, onder de andere om te dansen, en genieten dus beurt om beurt alle de vermaken, waar van de dans altyd het voornaamste is, zonder ooit meer aan druk, ongerustheid, ziekten of enige wisselvalligheden van het sterffelyke leven onderworpen te zyn.

Schoon hun Leer, rakende het verblyf der zielen in den Hemel, niet al te klaar is, hebben 'er de dans en het spel ook onder de geluklyke zielen plaats, en de Irokoizen noemen het, het hemelteken der Pleiaden, *Tejennonniakoua*, dat is te zeggen, de Dansers en Danseresen.

*Jani
blich. de
Myster.
Egypt.
Sermon. 3.
cap. 9.*

*Gevoelens der
Wilden
hier ontrent.*

*Verg.
Eneid.
6.*

ZEVENENVEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Ziels-
verhui-
zing.

Wat de
Wilden
hun ge-
voelen
hier ont-
rent is.

De In-
dian-
sche
Brach-
mannen
achten
sich ge-
lukkig
te ster-
ven
wan-
neer zy
een koe
by de
staart
vast heb-
ben.

NAdemaal de zielen uit haar lichamen scheidende, niet waardig waren de volmaakte gelukzaligheid te genieten, en dat 'er geen volmaakte gelukzaligheid was, dan wanneer zy tot den rang der Goden verheven waren, hadden zy vele proeven die zy moeten doorstaan, voor en al eer dat zy van haar onreinigheden en smetten gezuivert waren. Dit heeft tot de Pythagorische Zielsverandering of verhuizing der zielen van 't ene ligchaam in 't ander aanleyding gegeven. Men ziet onder de Wilden noch denkbeelden van deze Zielsverhuizing, maar zy zyn daar ontrent zo buitenpoorig niet als de leerlingen van Pythagoras, en de Indiaanische Gymnosophisten. Dusdanig een gevoelen zou hun te nadelig zyn, want de meeste zouden zonder jagen en visschen van honger sterfen. Ik geloof ook niet dat, wat gevoelen zy van deze zielsverhuizing gehad hebben, zy ooit gevreesd hebben dat met enig dier op de jacht te doden, zy uit deszelfs ligchaam de ziel van een kunnere Voorouderen verjoegen, noch dat zy ooit een dier zo zeer bemint hebben om te wenfchen dat hun ziel recht draat in zyn ligchaam voer, gelyk de Indiaanische Brachmannen denken, die zich gelukkig achten te sterfen, wanneer zy een koe by de staart vast hebben. Ik heb noch iets te zeggen over het gevoelen der Ouden en der Wilden aangaand den staat der zielen na den dood, 't geen ik tot het einde van dit werk uitsel, daar ik van hun begraaving zal handelen.

Laat ons nu de overblyfzelen van het Joden- en Christendom onderzoeken, die men in Amerika gevonden heeft, zedert dat dit land ontdekt is.

ACHTENVEERTIGSTE HOOFDSTUK.

DE Volkeren van het grote Schier-Eyland van Jukatan en enige andere naburige waren besneden. „Wy hebben 'er zo veel „ getuigen van, zegt de geleerde Grotius *, dat men van schaam- „ te zou moeten ontbloomt zyn om het te loogchenen. Petrus Mar- „ tyr voegt den Doop by de Besnydenis. Herrera zegt, vervolgt „ deze Schryver, „ dat de Doop by hen den naam van Wederge- „ boorte had. Men bediende dien aan de kinderen op hun derde „ jaar.

De Ouders bereydden zich tot deze plechtigheid met vasten

Grotius
Dissert.
altera de
origine
Geni.
liber.

* Grotius, Dissert. 2. de Origine Geni: Americ. Circumcisos fuisse, cum Hispani in illas terras venerunt lucitanenses & vicinos quosdam populos, tam multos testes habemus, ut id negare non sit hominis modesti ac verecundi. Baptismum addit Martyr: Baptismo datum nomen regenerationis: administratum infantibus anno statis tertio: parentes ad id se parasse jejunio & seculacione: confitendi morem, unccionem in fronte, honestam sepulturam: fidem de judicio universalis Herrera. Hac simul juncta alio referre non possum quam ad aethiops Christianos.

en knuisheid
„ zel, een e
„ Oordeel.

Grotius over-
stond reden-
de den oorsprong
geloof dat van
stemmen. De La-
gevoelen van o-
ven my niet la-

Daar blyven
over, om te w-
van de Wet van
ten overgetrokk-

Wat de Joden
stammen van Isra-
dien overgevoert
de boek van Efd
Wereld gebaant
van overeenkom-
andere burgelyke
der Amerikanen
delingen gesprok-
vremd waren van
van het Hebreu-

Maar na dit ge-
te teneeml onaan-
enigen grond kan

Akoka * loogde
Besnydenis gezegt
twe geloofwaardig

Volkeren gehand-
gen de eerliken uit-
zynde als zy schyn-
arykel niet zoude

die gemeent hebbe-
gewest ontrent d-
hadden van in hun

yd der Inwyng-
wel de teel-leden
Godheden op te t-

Maar al was he

* Missa Hesse. Na-
mecho no te retajan,
de Ethiopia y del O-
Mexicanos, teolan tam-
ben nacidos los scarifis
medavan la Circonc-
ion los hijos de los Re-

en knuisheld. Zy hadden ook een soort van Oorbiegt, het vorm-
 zel, een eerlyke begraving, en geloofden aan een algemeen
 Oordeel.

Grotius over al deze gemengelde tekens van Jodendom en Chri-
 stendom redenerende, bedient 'er zich van om zyn gissing aangaan-
 de den oorsprong der Volkeren van het zuidelyk Amerika, die hy
 geloofst dat van de Christenen van Ethiopien afstammen, te onder-
 steunen. De Laet heeft, gelyk ik reeds gezegt heb, zeer wel het
 gevoelen van dezen groten Man wederlegt, en ik hoef 'er derhal-
 ven my niet langer met op te houden.

Daar blyven evenwel noch enige twyffelingen over deze tekens
 over, om te weten of de Joden, of volkeren die kennis hadden
 van de Wet van Jezus Christus, niet oudtyds na Amerika mocht-
 en overgetrokken zyn.

Wat de Joden aangaat, vele hebben zich ingebeeld, dat de tien
 stammen van Israel, door de Koningen van Israel gevangen na Me-
 dien overgevoert, en voornamelyk die gene, waar van in het vier-
 de boek van Esdras gesproken word, zich een weg na deze nieuwe
 Wereld gebaant hadden. Zy steunen niet alleen op enige trekken
 van overeenkomst die 'er tusschen de onderhoudingen der wet en
 andere burgelyke gewoontens der Joden, en tusschen de Zeden
 der Amerikanen gevonden worden. Ik heb zelfs verscheyde Zen-
 delingen gesproken; op wie dit indruk gemaakt had, en die niet
 vreemd waren van te geloven dat al de Amerikanen in 't algemeen
 van het Hebreeuwische volk afstamen.

Maar na dit gevoelen wel overwogen te hebben, komt het my
 te enemaal onaannemelyk voor; ten minsten ik geloof niet dat men
 enig grond kan vinden om vast op te steunen.

Akosta loogchent rondt uit 't geen de andere schryvers van de
 Besnydenis gezegt hebben, en Herrera spreekt 'er niet van. Deze
 twe geloofwaardige Schryvers en die het best van de Zeden dezer
 Volkeren gehandelt hebben, maken een zeer sterk vooroordeel te-
 gen de eersten uit. 't Is niet waarschynelyk dat zo wel ondefrecht
 zynde als zy schynen te zyn, zy een zo wezentlyk en zo duidelyk
 artikel niet zouden geweten hebben. Ik geloof dat de Schryvers,
 die gemeent hebben deze Besnydenis te zien, bedrogen zullen zyn
 geweest ontrent de gewoonte die de Mexikanen en hunne naburen
 hadden van in hunne Godsdienstige oeffeningen, en vooral in den
 tyd der Inwyngén uit verscheyde delen van hun lichamen, zo
 wel de teel-leden als andere, bloed te halen, om dat aan hunne
 Godheden op te offeren.

Maar al was het zelf waar, dat de Besnydenis onder de Volke-
 ren

*Item de
 Laet,
 Respons.
 ad
 Stramp.
 Grotii
 Differen-
 tiam.*

*Esdras
 lib. 4.
 cap. 13.
 av. 20.
 ad 49.*

*Waar
 uit die
 gevoelen
 ont-
 staan is.*

• *Alfons Histor. Natural. de las Indias, lib. prim. cap. 23.* Los Indios poco ni
 mucho no le retajan, ni han dado jamas en esta ceremonia, como muchos de los
 de Ethiopia y del Oriente. *Idem Histor. Moral. de Indias lib. 5. cap. 26.* Los
 Mexicanos tenian tambien sus bautismos con esta ceremonia, y es que a los re-
 ños nacidos los scarificavan las orejas y el miembro viril, que en alguna manera
 emulavan la Circuncision de los Judios. Esta ceremonia se hazia principalmente
 en los hyos de los Reyes y señores.

ren van Jukatan en hunne geburen in gebruik geweest was, deze gewoonte zou zodanig een teken van het Jodendom niet zyn, of zy was ook by de Egyptenaren, de Ethiopiërs, de Ismaëliëten, de Trogloditen, de Arabieren, de Syriërs, de Feniciërs en de volkeren van Kolchos aangenomen, gelyk men zulks uit de Schryvers bewyzen kan.

Weder-
legging
van 't
gewoe-
nen van
den
over-
tocht
der Jo-
den na
Ameri-
ka.

Het vierde boek van Efdras, waar op men aangaande den overtocht dezer Israëliëten steunt, verdient niet wederlegt te worden, en de plaats, die men hier toe aanhaalt, wel onderzocht zynde vervalt van zelfs. Want waar zal men hedendaags onder de volkeren van Amerika of enig ander deel van de Wereld voetstappen van dit gelovige volk vinden, 't welk God weer in het beloofde land zal voeren, en 't welk zyn dienst zo zuiver bewaart heeft dat het verdienen kan dat God op nieuws den schoot van den Eufraat voor hem opene, en het zelve wonderwerk als voren verrichte om het in dat land van Arfareth te voeren, daar men een gants jaar toe nodig had om te komen; een zo verholten land dat het nergens als in de inbeelding der Rabbynen gevonden word, gewoon zich met diergelyke heilenschimmen te koelieren?

Daar waren Godsdienstige oeffeningen, en onderhoudingen der wet, die alle volkeren, zo wel Heidenen als Joden, gemeen hadden. Men heeft maar een vergelyking te maken van het geen ik reeds van den Godsdienst der Heidenen gezegt heb, met het geen ik van de Wet van Mozes heb verhaalt.

Men kan niets uit deze algemene oeffeningen besluiten: maar de Joden hadden oneindig vele byzondere en geringe oeffeningen, welke die gene, die van hun stam waren, beter zouden onderhouden hebben als de Amerikanen gedaan hebben.

Alle
volke-
ren, zo
wel Jo-
den als
Heyde-
nen,
hadden
enige
Gods-
dienstige
oeffe-
ningen
gemeen.

Het zelfde zeg ik van de gewoontens van het burgerlyke leven. Daar waren 'er die alle menschen gemeen hadden, die de Joden zo wel als de anderen konden hebben, en zonder twyffel hadden. Maar die gene die in Amerika alleen gevonden worden, als daar zyn de Vrouwelyke regering onder verscheyde natien, de order van opvolgingen, van geslachtekeningen, van erffenissen enz. deze stryden recht draats tegen die gene aan die wezentlyk tot de regering der Israëliëten behoorden, dus kan men niet verzekeren, dat enige der Israëliëten in dit deel van de Wereld zyn overgegaan, of zy moesten te enemaal hun wetten, hun taal, en hun kenlykste gewoontens hebben laten varen, om den Godsdienst en alle de gebruiken te omhelzen; die de Heydenen, waar onder zy gemengt geweest moesten zyn, van alle tyden gehad hebben. Grotius en de Laet, die malkander over den oorsprong der Amerikanen wakker hebben in 't hair gezeten, zyn het over dit stuk volkomen eens.

Maar
enige
ge-
woon-
tens van
Ameri-
ka lry-
den
recht-
draats
tegen die
der
Israëli-
ten aan.

't Geen Petrus Martyr en Herrera van dit soort van Doop en de andere Bondzegelen, van het geloof aan de opstanding enz. zeggen, besluit niets om daar uit te zeggen dat de Christen Godsdienst daar verkondigt is geweest, schoon dit slag van Verbondzegels en dit geloof daar zo zeer schynen over een te komen.

De Bondtekens van de nieuwe Wet hadden in die van Mozes

in de Wet des
door de genade
waardig ontfang
in bestaat al het
anderen heeft
Aap van de Go
de zelve gewoo
Godsdienst geha
den oorsprong d
te gebruiken; o
hielden het op t
die dezelve vert
van maaken;
den.

Wy hebben re
varheid en dez
god dat wy 'er
letters sprekende
dom maaken; m
den van den zon
in het voorbeeld
eerste tyden ver
gheden der va
nagaapte verbon

De Duivel.
geloven, en die
kracht van dez
wel onthouden
zich laten inwy
van de Offeran
opstanding, en
zal ik meer zeg
van maar eens t
Aanbidders, di
St. Chrysofostomus
soort van Doop in
wy zo even geïpro
maakt elders een
met het allerheilig
borgentheden een
ren. De H. Augu

* Tertullian. de Pra
pretur eorum que a
intervertendi veritate
lorum mysteriis emul
suo: expositionem d
tra signat illic in fro
ginem resurrectionis in
nam pontificem unis

in de Wet der natuur hun schaduwen en afbeeldzels, waarvan zy door de genade van den Verlosser, van wien zy al hun krachten waardy ontfangen, de wezentlykheid en de vervulling zyn; en hier in beslaat al het voordeel dat de Wet van Jesus Christus over alle anderen heeft, die'er voorgegaan zyn. De Duivel, die altyd de Aap van de Godheid geweest is, had getracht de Afgodendienars de zelve gewoontens te doen onderhouden, die hy uit den waren Godsdiens gehaalt had, en die zy van geslachten tot geslachten tot den oorsprong der menschen opklimmende geest hadden. Maar deze gebruiken, die in zich zelve en in hun inzetting heilig waren, lieken het op te zyn, en wierden zondig door de bygelovigheid die dezelve verbafterde, door de toepassing die'er de Heydenen van maakten, en door de gruwelen die zy'er onder mengden.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Vaders van de kerk deze waarheid en deze list van den Satan gekent hadden; maar het is goed dat wy'er hier noch iets af zeggen. Tertulliaan * tegen de letters sprekende, die als een nieuwen Godsdiens in het Christendom maakten, met de leer te verbafteren, en een weinig de woorden van den zoon der H. Schriftuur te verdraaien, zegt dat zy hier in het voorbeeld van den Duivel volgden, die den Godsdiens der eerste tyden verbaftert had, dezen Godsdiens zelfs in de verborgentheden der valsche Godheden naipende. Vervolgens telt hy de

Tertul.
de Praes.
Haeret.
cap. 40.

gemaakte verbondzegelen op. De Duivel, zegt hy, doopt sommige van de gene die in hem geloven, en die zyn trouwe dienaren zyn, en hy belooft hun uit kracht van dezen Doop vergeving der zonden. Zo ik het noch wel onthouden heb, Mithra tekent die gene op het voorhoofd, die zich laten inwyden om onder hem te dienen; hy maakt een stes van de Offerande des broods, hy geeft een goetlyke schets van opstanding, en hy maakt de kroon onder den degen vry. Wat zal ik meer zeggen, hy heeft zyn Hogenpriester een wet opgelegd van maar eens te trouwen; hy heeft ook zyn Maagden en zyn Aanbidders, die hun werk van de kuisheid maken. St. Justinus, St. Chrysofotomus en enige andere Heilige Kerkvaders erkennen een soort van Doop in deze verborgentheden der Heydenen, waar van wy zo even gesproken hebben; en St. Justinus, gelyk ik gezegt heb, maakt elders een vergelyking van de verborgentheden van Mithra met het allerheiligste Sakrament van de Eucharisty, als of deze verborgentheden een afbeelding van dit hemelsche brood geweest waren. De H. Augustinus gaat noch verder, want hy zegt, dat in ge-

Justin.
Apol. 2.
pro
Christ.
p. 94.

* Tertullian. de Praescrip. Haeret. cap. 40. sequetur, a quo intellectus interpretetur eorum quae ad Haereses faciant? a Diabolo scilicet, cuius sunt partes intervertendi veritatem, qui ipsas quoque res Sacramentorum Divinorum, idolorum mysteriis emulatur. Fingit & ipse quosdam utique credentes & fideles suos: expositionem delictorum de lavacro reponit; & si adhuc memini Mithra signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem unis nuptiis statuit habet & Virgines, habet & continentes.

as, deze
zyn, of
eten, de
le volke-
schryvers

en over-
worden,
cht zynde
de volke-
oetslappen
beloofde
heeft dat
en Eufraat
verrichte
een gants
dat het ner-
l, gewoon

dingen der
een hadden
en ik reeds
et geen ik

n: maar de
offeningen,
a onderhou-

rylike leven
de Joden
yffel hadden
en, als daar
de order
en enz. de
k tot de re-
verzekeren,
zyn overge-
aal, en hun
Godsdienst
waar on-
gehad heb-
oorsprong der
het over dit

Doop en de
ng enz. van
Godsdienst
ndzegels
an Mozes

volge van de offerande van brood en wyn verscheide Heydenen geloofden dat de Christenen Ceres en Bacchus aanbaden: *Nonnulli nos, propter panem & calicem, Cererem ac Liberum colere existimant.* Het is zekerlyk niet ingevolge van de oprechting van den Christelyken Godsdienst, dat de Heydenen de gebaren en plechtigheden van hun Verborgentheden zouden verandert hebben, om 'er een navolging van onze Sakramenten af te maken. De haat, dien de Heydenen voor de Christenen hadden, laat ons niet toe te geloven dat zy luiden hebben willen na-apeen, daar zy een afkeer voor hadden, en die zy uit al hun macht te vuur en te zwaart en niet allerehande soorten van straffen vervolgden.

Wilt Geen wy reeds van de Orgia en de Inwyingen, van de verzoeningen, van de louteringen, van de Wedergeboorte en een soort van Biegt gezegt hebben, waar van wy op het getuigenis van Plutarchus hebben gesproken, geeft te kennen dat deze inzettingen oud waren en zelfs zo oud, dat wy reden hebben gehad om 'er uit te besluiten dat zy verbasteringen waren van den eersten Godsdienst dien God den menschen gegeven heeft, een Godsdienst waar van de verborge zinspelingen in dien geheel moesten vervult worden, dien de Zaligmaker van de Wereld, in de Wet der Natuur en de geschreve Wet afgeschaduwet, ons in de Wet der genade, die tot het einde der eeuwen staan moet, ons moest overleveren.

Wy moeten van de godsdienst van Oost-en West-Indien op de zelfde wyze redeneren, als de H. Vaders over de verborgentheden der Ouden gedaan hebben.

Niets is 'er in beyde de Indien gemeender als de louteringen met water, op de wyze van den Doop, tot verzoening der zonden, en niets staat 'er valter in de lere de Brachmanen als de kracht die hun gewaande heylzame wateren hebben, en de kracht die zy aan den Ganges en enige andere Rivieren toeschryven, om de zielen van de aange-erfde smetten te zuiveren. De belydenis der zonden is een van de oudste en volstandigste oeffeningen van hun Godsdienst. Hun Goden waren zelfs niet van deze verplichting vry, en Vader Bouchet in zyn brief aan den Bisschop van Avranches, verhaalt hierover een van hun fabelen, die zeer aanmerkenswaardig is. Tavernier zegt, dat wanneer de Gauren ziek zyn, zy hun Priesters laten halen, daar zy een soort van biecht aan doen, en de Priesters bevelen hun aalmoezen en andere goede werken te doen, om vergeving hunner zonden te verkrygen. De Biegt is ook in Siam, Japan, en verscheide andere Staten van Indien in gebruik.

Die gene die in Japan van enige pelgrims op den berg van Oca gedaan wierd, heeft iets zo yffelyks in, dat men niet als met schrik lezen kan, hoe zy in een weegschaal gingen zitten over een diepen afgrond, en in dezen staat in de lucht bleven hangen, tot dat zy hun gewisse in 't openbaar en overluid door een algemeene oprechte en demoedige belydenis van de geringste zonden ontlast hadden. De biegt was van 's gelyken te Peru in gebruik, met haar strengheden, boetedoeningen na mate van de zonde, en uitgezonderde gevallen. De dochters die aan de Zon toegewyd waren,

*Lettres
edifiantes
de la
Compagnie
de la
Inde
tome IX.
recueil
lettre 1.*

ten en tot zekere Priesters, en hadden

De Inka alleen belydenis ging hy zyn zonden in d'wierden.

Vader Bouchet dat hy nooit iet merkt, dat met bekeerde Brachmanen waardige omstandigheden, dat het overschelpelen omdeelt.

Dit Indiaansche drukken wy de

Daar was iets d'het Sakrament de jaren twe feest.

Het eene begon Almanak was. D

van Kusko niet o doorgebracht w

Niet als dien laatste toe aan het slot v

toegang: De Zon die in 't bloed v

anden dag opoffer landen in de stad

Zonnepriesters, d tot deze plechtig

kleine stukjes gein een stuk van aan

ka, of de Zon, d daar ter zelfder ty

zo zyn mening nie by zyn God en zy

stukjes brood met gingen, dat zy ne

doen of denken, gchaam een getui

Het tweede feest w ber valt, byna op

Men zond ook in gewyde plaatze

veel tekens van ee rks in den Godsd

Melkweg, dat aan Melkweg, dat aan

och een kind was laren te tonen; van den Melkw

ren en tot zekere jaren gekomen biechten daar zo wel als de Priesters, en hadden haar rechtsdwang gelyk zy.

De Inka alleen biechte niet als aan de Zon, en na de gedane bekydenis ging hy zich in een rivier wasschen, dezelve biddende van zyn zonden in de zee te dragen, op dat zy te enemaal vergetet wierden.

Vader Bouchet zegt in den zelfden brief dien ik aangehaalt heb, dat hy nooit iets in den Godsdienst der Brachmanen had aange-merkt, dat met de Heilige Eucharistiy overeen quam, maar dat een bekeerde Brachman hem voor enige jaren op een zeer aanmerkenswaardige omstandigheid deed acht geven: Namentlyk; zegt hy, dat het overschot der offeranden en de Ryst die men in de Tempelen omdeelt hy de Indianen den naam van *Prajadam* behoudt: Dit Indiaansche woord betekent in onze taal *heilige genade*, en dit drukken wy door het woord *Eucharistia* uit.

Daar was iets duidelykers te Peru, en dat meer overeenkomt met het Sakrament des Outaars schynt te hebben. Men vierde daar alle jaren twe seesten.

Het eene begon met de maant December; die de eerste van hun Almanak was. Dit feest duurde verscheyde dagen, die in de stad van Kusko niet offeranden en andere Godsdienstlige plechtigheden doorgebracht wierden, daar men geen vremdeling by liet komen: Niet als den laatsten dag opende men hun de poorten, en stond hun toe aan het slot van dit feest deel te nemen, 't geen op deze wyze toeging: De Zonne-dochters maakten kleine broodjes van Mais, die in 't bloed van witte en onbevekte Lammeren; welke men dien dag opofferde; gekneet waren. De Vremdelingen uit alle landen in de stad gekomen zynde; plaatste men ze op een rey: De Zonnepriesters, die van een zeker geslacht moesten zyn dat recht tot deze plechtigheid had; droegen deze Afgodische broden in kleine stukjes gesneden op goude en zilvert schotelen, en gaven 'er een stuk van aan ieder vremdeling; vermahende hem altyd den Inka, of de Zon, die de Inka verbeelde, getrouw te zyn; voegende daar ter zelfder tyd hy; dat dit stuk brood tegen hem getuigen zot, zo zyn mening niet oprecht was, en overeenkomende met het geen hy zyn God en zyn Vorst schuldig was; ieder ontfong en 't deze stukjes brood met grote tekenen van erkentenis; en sterke betuigingen; dat zy nooit iets tegen de Zon en tegen den Inka zouden doen of denken; zeggende dat dit brood; dat zy aten; in hun gemaal een getuigen en borg voor hun getrouwheid zyn zouden. Het tweede feest wierd in de tiende maand, die op onze September valt, byna op de zelfde wyze geviert.

Men zond ook deze broden van de hoofstad in al de Tempels en gewyde plaatzen van den Staat; en overal ontfong men ze met veel tekenen van eerbied en Godsdienst. Het Lam had iets geestes in den Godsdienst der Peruanen. Zy plaatsten 'er een in den Melkweg; dat aan een schaap zoog. Garcilasso zegt dat toen hy noch een kind was men alle moeite aanwende om hem die beyde heren te tonen; Maar ik voegt hy 'er by; zag de vlakken van den Melkweg wel; die men my toonde; maar ik zag noch

*Lettere
edif. 171.
IX.
Hocnel
libro 1.*

*Acosta's
Hist.
Moral.
de In-
dias.
Lib. 5.
cap. 23.*

*Garcil-
asso's
Com-
ment.
Real. 1. 2
cap. 23.*

„ de gedaante van een Lam, noch de gedaante van een schap ha
 „ allen ichyn om dat ik geen sterke verbeelding genoeg daar toe
 „ had.

*Mofo.
H. fl.
Moral.
de In-
dian. 1. 5.
cap. 24.*

Niets geeft ook sterker indruk als 't geen 'er ontrent deze stoffe te Mexiko omging. Alle jaren vierde men daar een feest, dat het plechtigste van alle die van den slaat was, om dat het eigentlijk dat van hun God was. Twee dagen te voren bereydden de heilige Tempeldochters een groten hoop meel dat van biete-zaat en van gebrade en gestampte Mais gemaakt was. Zy kneedden het in hoking water, en maakten 'er een afgod van, van de grootte van den houten afgod, dien men in den tempel aanbad.

Zy bereydden met een van het zelve deeg kleine broodjes, in de gedaante van menschebeenderen, die men de beenderen van God *Vitziliputzli* noemde. De dag van de plechtigheid gekothen zynde, droeg men dezen Afgod 's morgens vroeg in processie om, met grote pracht, slaasi en kerkgebaren, waar van Akosta al de omstandigheden beschryft, daar ik den Lezer na toe wyze; op dezelfde wyze als de Joden het Paaschlam aten in de toerulling van Reyzigers, en met veel haast, om dat het de doortocht van den Heer, *Phas* of *transitus Domini* was; men hie't dezen omgang ook met een grote schielykheid, en men noemde dien *den korin* weg van God *Vitziliputzli*.

Deeg in de gedaante van Menschebeenderen, die men de beenderen van God *Vitziliputzli* noemde.

De weg evenwel was zeer lang, maar het leken zo niet; om dat men dien zo gaauw overliep. Na het eindigen van deze processie ley men al deze broden in de gedaante van beenderen in den Tempel, waar in men dezen Afgod weer gebracht had; en na vele offeranden, daar men menschen slachte, na vele zangen, dansen, en plechtigheden die als een Heiliging van dezen Afgod en alle deze broden waren, gong al het volk dat nuchteren moest zyn van de teerste kinderen af tot de gryzaarts toe, al de cieraaden uitrekken, die het aangedaan had om dit feest des te. prachtiger te maken. Ondertusschen ontkleedden de Priesters den afgod, en sneden hem in stukken, zo wel als al deze beendersgewyze broden, die zo heilig waren als het afgodenbeeld zelfs; het volk daar na weer om gekomen zynde, en alle zich op hun rang komende vertonen mannen, vrouwen, groot en klein, ryke en arme, deelde men hun al deze brokken om, die ieder met een verwonderlyke eerbied ontfong. En met een Godsvrucht die hun de tranen uit de ogen lokte, zeggende dat zy het vleesch en de beenderen van hun God aten, en zich zo grote gunst onwaardig rekenende. De plechtigheid eindigde met een redevoering die een van de oudste priesters over het ontwerp van 't feest hie't.

Akosta legt zich op deze wyze toe, om te bewyzen dat de Daviel over al in zorg gedragen heeft dat de Afgodendienars hem de zelfde plichten bewezen, die God zich zelven toego-eigent heeft. Hy toont deze overeenkomst van dienst in den Godsdienst der Indianen van Mexiko en Peru aan, niet alleen een opzicht van de zaken die op ieder van onze Sakramenten slaan kunnen, maar ook op alle de omstandigheden van den Godsdienst. Evenwel, krygt het niet eens in de herssens dat deze zaken van het Christendom

ontleent zyn, en is van onzen Christen vere Afgodendienaren Brachmannen en dat hun plechtigheden, anders zou door alle de Heidenen wezen zyn geblyven, nageaapt en

NEGEN

HET is noch het kruis in eer bewyzen. Sozou men evenwel onze zaligheid tonnen geweest is, en voor de Heidenen voor de Joden geachtendom in Amerikastuffe tyden ontdevers, die 'er van te zien wat men

Petrus Martyr van aanlandden, anders door hun toeladden, dat 'er een schup dit teken gelandere gezegt hadzon was, daar gelas men op dit al Lopes de Gama en hout kruiffen den; dat zommige door de Moren te magt, hier de vlucht kon, om dat den weg lagen, en

De zelfde Schryver genaamt, voort van een kleinen palmen hoog, het sanriepen en in dat men niet wist was, maar dat die Christendom o Hy verhaalt ook wenscheyde Afgode

ontleent zyn, en dat ooit de Volkeren van Peru en Mexiko kennis van onzen Godsdienst gehad hebben. 't Waren in der daad zui- vere Afgodendienars, wier Afgodery zo klaar bleek als die der Brachmannen en Bonzen in Oostindien, die wy niet verdenken dat hun plechtigheden uit den Christelyken Godsdienst gehaalt heb- ben, anders zou men moeten zeggen, dat de Christen Godsdienst door alle de Heydensche Godsdiensten die tot de laatste tyden in wezen zyn gebleven, en voor 't meeste gedeelte noch in wezen zyn, nageaapt en in Afgodery verkeert is.

NEGENENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Het is noch veel verwonderlyker het aanbiddelyk teken van het kruis in Atherika vóór de komst der Europeanen te zien eer bewyzen. Schoon de Duivel een misbruik van alles maken kan, zou men evenwel geloven, dat hy zyne Aanbidders dit teken van onze zaligheid tot eerbied voorgestelt heeft waar in hy óverwon- nen geweest is, en dat daar en boven een voorwerp van dwaasheid voor de Heidenen is geweest, gelyk het een voorwerp van ergernis voor de Joden geweest is? Of zou het een bewys zyn dat het Chri- stendom in Amerika was doorgedrongen, voor dat dit land in de laatste tyden ontdekt was? Laat ons eerst de getuigenissen der Schry- vers, die 'er van gesproken hebben, onderzoeken, om naderhand te zien wat men 'er van denken móet.

Petrus Martyr zegt dat de Spanjaarders, die het eerst in Juka- tan aanlandden, daar kruiffen zagen; en dat hier over de inwoon- ders door hun tolken ondervraagt hebbende; zommige geantwoort hadden, dat 'er een zeer schoon man by hen was gekomen; die hun dit teken gelaten had op dat ze om hem zouden denken; dat andere gezegt hadden, dat een zeker man, die glansryker als de zon was, daar gestorven was, Petrus Martyr voegt 'er evenwel by, dat men op dit alles niet heel vast gaan kon.

Lopes de Gamara vertelt ook, dat de Spanjaarden daar koperen boue kruiffen op de graven van de inwoonders opgerecht von- den; dat zommige hierom geloofden, dat verscheide Spanjaarden door de Moren ten tyden van Koning Roderik uit hun land ge- vragt, hier de vlucht hadden genomen; maar dat hy het niet gelo- ven kon, om dat men diergelyke kruiffen op de Eylanden die in den weg lagen, en daar men noodzakelyk aan land had móeten gaan, eer men daar quam, niet vond.

De zelfde Schryver van het Eyland Akuzamil, door den bank *Donamel* genaamt, sprekende, verzekert, dat de inwoonders een soort van een kleinen stenen tempel hadden, waar in een kruis van tien palmen hoog was, dat zy als een Godheid aanbaden; dat zy het aanriepen en in processie omdroegen om regen te verwerven: dat men niet wist waar van daan hun deze Godsvrucht gekomen was, maar dat die oorzaak geweest was, dat zy met meer gemak het Christendom omhels't hadden.

Hy verhaalt ook in de gewoontens der Kumaniens dat zy ónder verscheide Afgodenbeelden een kruis hadden als een St. Andries kruis;

Van de Eerbied voor het kruis in Ameri- ka.

Petr. Mart. Ocean. Decid. lib. 4. cap. 1.

Lopes de Gamara's Hist. Gener. de las Ind. l. 3. cap. 2.

Id. lib. 2. cap. 17.

Id. l. 3. cap. 30.

kruis, en een teken als die van de Apostolische Notarissen, die vierkant en gesloten zyn, met Burgondische kruiffen door elkander gevlochten: dat zy zich door 't middel van dit kruis tegen de nachgezichten en spoken wapenden, en dat zy de eerstgeboren kinderen daar mee aanraakten.

Com-
ment.
Revol. lib.
2, cap. 3.

De Inka Garcilasso verzekert, dat de Koningen van Peru in een van hun koninglyke huizen een kruis van een kristalachtig jasper met wit en rood gemengt, hadden, waar van hy een nette beschrijving maakt, hebbende het zelfs in de Sakristy van de hooftkerk van Kusko, daar 't de Spanjaarden na zich meesters van den Staat gemaakt hebben bewaarden, met aandacht bekeken. De Inkas bewaarden dit kruis in een van deze vertrekken die men in de landtaal *Huaka* noemde, en die een geheiligde plaats waren. Zy baden dit kruis oudtyds niet aan, maar hadden 'er een groie eerbied voor, zonder nochtans te weten noch zedert welken tyd zy het bezaten, noch welk de beweegreden van de eerbied was, die zy 'er voor hadden.

Naderhand na de komst der Spanjaarden, zegt hy, baden zy het aan, en hielden het in groter achting om het geen Pieter van Kandia gebeurde, en 't geen elders door den zelfden, Schryver verhaalt word.

Conqui-
sta Espi-
ritual del
Para-
guay
Cap. 9.
23.
24.

Vader Antoni Ruiz maakt gewag van een wonderbaarlyk kruis, dat men in dit gedeelte van Paraguay vond, dat men naderhand van 't Heylige kruis genoemd heeft, na allen schyn ter gedachtenis van deze ontdekking. Deze Vader ziet dit kruis aan als een van de bewyzen die hy aanhaalt om het gevoelen te bevestigen, dat men had dat St. Thomas de Apostel het Evangelium in Braziliën in Paraguay en in Peru verkondigt had. De overlevering daar te land, zegt hy, behelst dat 'er oudtyds een blank man met een langen baard van over de zee gekomen was, om 'er God te verkondigen: dat hy overal die grote kruis, van een zonderling hout, dat men in alle die gewesten niet vind, gemaakt, met zich droeg: dat op het zien van dit kruis, de Duivels stom wierden en de Godspraken ophielden; de Heylige man werd evenwel zeter van de Heydenen mishandelt, die hem het stilzwygen hunner Goden weten; zy namen zyn kruis weg, en begroeven het by een Meir; daar het, na deze Schryver geloof, meer als vyftien eeuwen zonder verrotting bewaard is; en het is noch zo heel en zo sterk, dat men zelfs niet zeggen zou dat het ooit verrotten of verderven kon.

't Geen men van een andere kleine Natie van Wilden vertelt, die by Gaspé ten einde van de Golf St. Laurens aan een kleine rivier, de rivier van 't H. kruis genaamt, wonen, en aan welke men ook den naam van kruisdragers gegeven heeft, is alzo verwonderwaardig, en met noch meer omstandigheden uitgedrukt.

VYFTIGSTE HOOFSTUK.

Vader Christiaan le Clerk, die na ik geloof de eerste eer van deze ontdekking gehad heeft, beweert dat de aanbidding van 't kruis zo oud by deze Wilden is, dat 'er stof genoeg is om

die vier-
under ge-
le nach-
n kinde-

ru in een
ig Jasper
Belchry-
kerk van
gemaakt
bewaar-
landtaal
baden dit
d voor,
bezaten,
er voor

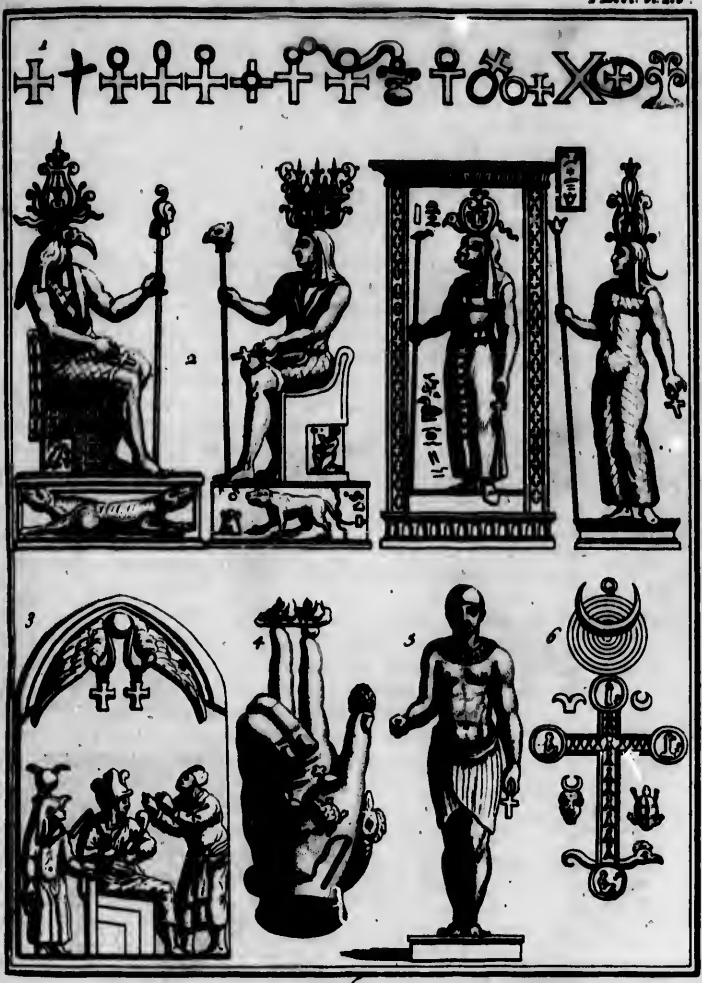
en zy het
van Kan-
er verhaalt

yk kruis,
rhand van
rents van
van de be-
men had
n in Para-
te land,
en langen
kondigen:
dat men
g: dat op
odspraken
Heydenen
n; zy na-
er het, na
verrotting
zelfs niet

ertelt, die
ne rivier,
men ook
onderens-

te eer van
dding van
is oom

I. Beel. H. 110

te doer
voor d
geklon
hoe dezel
ten.

„ Deo
„ hun lan
„ zynde
„ scheid
„ sie en a
„ droefhe
„ zynde v
„ vaardig
„ wy geze
„ In dezer
„ schoon n
„ moed te
„ gene die
„ der huisg
„ achtig on
„ al hunne
„ gelovig
„ dezen in
„ den deze
„ voren ver
„ van de ster
„ men met e
„ den hemel
„ hun geluk
„ beurde, n
„ verbiedigly
„ wyze gene
„ „ Herkules
„ tyds aan t
„ te troosten
„ te straffen;
„ de sterfte d
„ tig teken,
„ de en zega
„ die zy'er v
„ veel groter
„ het krais ge
„ „ Na dan di
„ genomen te
„ te zonderen
„ durven verfi
„ op zyn vel
„ wichtigs voo
„ sluiten, of e
„ klaren, berie

„ te doen gissen, en zelfs te doen geloven dat deze Volkeren het oór
 „ voor de stem der Apostelen die over het gantsche aartrijk heeft
 „ geklonken, niet gesloten hebben. ” Dit is evenwel uit de wyze
 hoe dezelve na zyn verhaal ingevoerd is, niet te enemaal te beslui-
 ten.

„ De overlevering hunner voorouderen brengt mee; zegt hy; dat
 „ hun land met een zeer gevaarlyke en besmetlyke ziekte geplaagt
 „ zynde, die hen tot de uiterste nood deed vervallen; en reeds ver-
 „ scheyden in 't graf geseept had, enige van de beste, verstandig-
 „ ste en aanzienlykste gryzaarts in slaap vielen; van matheid en
 „ droefheid vermaat van een zo algemene verwoesting en de naby
 „ zynde val van de gantsche Gaspesische Natie te zien, zo die niet
 „ vaardig door een machtige bystand van de Zon, die zy, gelyk
 „ wy gezegt hebben, voor hun Godheid aanzien, verquikt wierd.
 „ In dezen slaap vol droefheid; verscheen hun een uitnemen-
 „ schoon man met een kruis in de hand, die hem beval goeden
 „ moed te houden, weer na huis te keren, zulke kruiffen als de
 „ gene die men hun wees te maken; en dezelve aan de hoofden
 „ der huisgenoten te vertonen, met verzekering, dat zo zy ze met
 „ achtung ontfongen, zy daar ontwyffelbaar een hulpmiddel voor
 „ al hunne qualen in zouden vinden. Nademaal de Wilden licht-
 „ gelovig, ja zelfs bygelovig ontrent de drömen zyn, sloegen zy
 „ dezen in hun uýtersten nood niet in den wind. Derhalven keer-
 „ den deze goede Gryzaarts weer na de hutten; die zy 's daags te
 „ voren verlaten hadden. Zy vergaderden het gantsche overfichot
 „ van de stervende Natie, en zy besluten alle uit enen mond, dat
 „ men met eerbied 't teken van 't heilig kruis, dat men hun uit
 „ den hemel aanbod om een einde van hun elende; en begin van
 „ hun geluk te zyn, ontfangen zoude; gelyk het in der daad ge-
 „ beurde, nademaal de sterfte ophield, en dat al de zieken; die
 „ eerbiediglyk het kruis by zich droegen, op een wonderbaarlyke
 „ wyze genezen wierden.

„ Herkules was in hun land gelyk de Regenboog; dien God eer-
 „ tyds aan 't heel-al verschynen deed om het menschelyk geslacht
 „ te troosten; met beloften van het niet weer door een Zondvloed
 „ te straffen; dus stutte het kruis in een ogenblik de ziekten en
 „ de sterfte die deze volkeren verwoefte, en was hun een krach-
 „ tig teken; en dat met een wonderlyke vruchtbaarheid van gena-
 „ de en zegeningen vervult was. De wonderbaarlyke voordelen
 „ die zy 'er van ontfongen, deden 'er hun in 't toekomstende noch
 „ veel groter van verhoep: hierom namen zy alle voor, zonder
 „ het kruis geen zaak te besluiten, of geen reis te ondernemen.

„ Na dan dit besluit van altyd het kruis te dragen in den raad
 „ genomen te hebben, zonder 'er zelfs de kleine kinderen van uit
 „ te zonderen, zou nooit een Wilde voor den anderen hebben
 „ darven verschynen, zonder dit teken van zyn heil in zyn hand,
 „ op zyn vel; of klederen te hebben: zo dat indien 'er iets ge-
 „ wichtigs voor de Natie te verhandelen was, 't zy een vrede te
 „ sluiten, of den oorlog tegen de vyanden van 't vaderland te ver-
 „ klaren, beriep de Opperste alle de Ouden, die zich stiptelyk na

„ den raad begaven, alwaar alle vergadert zynde, zy een kruis van
 „ pegen of tien voeten hoog oprichtten; zy sloegen een rond
 „ kring, en namen hun plaats, ieder met zyn kruis in de hand, la-
 „ tende dat van den Raad midden in de vergadering. Eindelyk de
 „ Voorzitter het woord opnemende, lei voor den gantschen Raad
 „ bloot, waarom hy hen te zamen geroepen had, en al deze kruis-
 „ dragers zeiden hun gevoelens, om over de zaak die men verhan-
 „ delde goede maatregelen te nemen. Moest 'er een Afgezant in
 „ hun bureu of enige andere uitheemsche Naticen gezonden worden,
 „ benoemde het Opperhoofd dien uit de jongelingen, dien hy tot
 „ volvoering van 'sijn aanlag 't bequaamt oordeelde, en deed hem
 „ in den kring treden; en na hem opentlyk de keur verklaart te heb-
 „ ben die men van zyn persoon, tot volvoering van de zaak die men
 „ hem openlei, gedaan had; trok hy een uitnemen schoon kruis, dat
 „ hy in 't kostelykste dat men vinden kon bewonden had, uit zyn
 „ boezem, en het zelve met eerbied aan de gantsche Vergadering
 „ vertonende, deed hy door een vooraf beïtudeerde aanspraak het
 „ verhaal van de gunsten en zegeningen, die de gantsche Gaspefische
 „ Natie door 't behulp van 't kruis ontfangen had. Vervolgens beval
 „ hy den Afgezant te naderen en 't zelve met eerbied te ontfangen,
 „ hem het zelve om den hals hangende, zeide hy tegen hem: Ga,
 „ bewaar dit kruis, dat u van alle gevaren by die geene waar aan
 „ wy u zenden bevryden zal. De Oudraad stemde door de ge-
 „ worie toejuigchen van *boo! boo! boo!* 't geen de Voorzitter ge-
 „ zegt had, toe; wenshende den Afgezant in de reis die hy tot
 „ voordeel van de Natie ging ondernemen, alle geluk en voo-
 „ spoed.
 „ Deze Ambassadeur gong dan den Raad uit met het kruis om
 „ zyn hals als een Eerbewys en het teken van zyn Gezantschap. Hy
 „ deed het niet als 's avonds af om het onder zyn hoofd te leggen,
 „ niet vertrouwen dat het alle quade geesten gedurende zyn loop
 „ zou verjaagen. Hy bewaarde het altyd zorgvuldiglyk tot de ver-
 „ yulling van zyn Handeling toe, wanneer hy het met de zelve
 „ plechtigheden waar mee hy het ontfangen had, in den vollen
 „ Raad aan het Opperhoofd weer ter hand stelde, en hy deed
 „ voor de gantsche vergadering verflag van zyn reys.
 „ Om kort te gaan, zy ondernamen niets zonder het kruis. De
 „ opperste droeg het zelfs als een stok gemaakt in de hand, wan-
 „ neer hy op raketten gong, en plaatste het op de aanzienlykste
 „ plaats van zyn hut.
 „ Als zy zich in hun kleine bootjes van schorslen van bomen
 „ op 't water begaven, plantten zy aan ieder end een kruis, ge-
 „ lovende heiliglyk dat dit hen voor schipbreuk zou bewaren.
 „ Zie daar de gevoelens van achting en eerbied van onze oude
 „ Gaspeziers voor het kruis, die noch hedendaags in de harten
 „ van onze Kruis-dragers huisvesten, nademaal 'er geen een is
 „ die het zelve niet op zyn kleren of zyn blote vel draagt.
 „ De windels en wiegen der kleine kinderen zyn 'er altyd mee
 „ verciert; de wanden van de hut, de bootjes en de raketten
 „ pronken 'er over al mee.

kruis van
 en ronden
 hand, la-
 indelyk de
 echen Raad
 deze kruis-
 en verhan-
 afgeant in
 en worden,
 dien hy tot
 deed hem
 aart te heb-
 ak die men
 on kruis, dat
 ad, uit zyn
 vergadering
 inspraak het
 Gaspefich
 volgens beval
 ontfangen,
 hem: Ga,
 ne waar aan
 door de ge-
 oorzitter ge-
 is die hy tot
 nk en voor-

et kruis on-
 ntschap. Hy
 ft te leggen,
 de zyn haap
 k tot de ver-
 et de zelfde
 n den volken
 en hy deed

et kruis. De
 hand, wan-
 aanzienlykfe

van bomen
 n kruis, ge-
 ewaren.
 n onze oude
 n de harten
 geen een is
 agt.
 r altyd met
 de raketten

De zwang
 van de Doko
 bescherming
 nige of zy hu
 dat zy zorgv
 hy gelyk wy
 het zelve bo
 Men kent
 kruiffen die
 kén verciert
 te zyn: een p
 een van de N
 len van de pl
 De voorna
 die zy daar
 land reyzende
 tot tyd op de
 takken vind
 hebben zo ver
 na hun dood
 dat dit kruis
 hun Vooroud
 ken niet by z
 Wilden van N
 Het zelve, v
 de omfandighed
 een veel groter
 die perfoon niet
 die by onderrech
 deze natuur gee
 evenwel op de e
 verzekert hebben
 Zo de oorfpr
 nachgezichten n
 ling van de zwat
 boek te doen zou
 gen uyt den mo
 minder op de wo
 den worden.
 De meefte Sc
 Martyr en de Spa
 te boek gefelt he
 inbeelden dat de
 dienst en enigen
 gehad hebben; k
 de Laat loochent
 gen, die dit alles
 De eerbied die
 zyn order fchuld
 zyn verhaal te ve

De zwangere Vrouwen borduren het met de naal op de plaats van de Deken die haar schoot bedekt, om haar vrucht onderde bescherming van 't kruis te stellen. Eindelyk daar zyn 'er weinige of zy hebben voor zich zelve een klein porceleyne kruisje, dat zy zorgvuldiglyk bewaren; en in achtting houden ten naasten hy gelyk wy de reliquien doen; tot zo ver dat deze volkeren het zelve boven al hun kostelykheden en rykdommen stellen.

Men kent de begraasplaatzen dezer volkeren genoeg aan de kruiffen die zy op hun graven plaatzen, en met dit heilige teken vereiert schynen dezelve eer van Christenen als van Wilden te zyn: een plechtigheid die zy zo dikwils in acht nemen als 'er een van de Natie der Kruisdragers sterft, al was hy hondert mylen van de plaats, daar zy gemeenlyk begraven worden, af.

De voornaamste Visch- en jach-plaatzen zyn door de kruiffen, die zy daar planten; onderscheyden; en men staat; door hun land reizende, op een aangename wyze verzet, dat men van tyd tot tyd op den oever van de rivieren kruiffen van twee of drie takken vind, gelyk die der Patriarchen. Met een woord, zy hebben zo veel achtting voor het kruis, dat zy bevelen dat het na hun dood met hen in de kist gelegd zal worden, gelovende dat dit kruis hen in de andere wereld verzellen zal, en dat zy van hun Voorouders niet gekent zouden worden, zo zy het eertekenen niet by zich hadden dat de Kruisdragers van alle andere Wilden van Nieuw-Vrankryk onderscheyd.

Het zelve, voor zo ver den grond en inhoud aangaat, schoon de omstandigheden een weinig verschillen, is door een persoon van een veel groter gezag als dat van Vader le Clerk beschreven. Maar die persoon niet als op het verhaal van dezen Vader, of van luiden die hy onderrecht had, gesproken hebbende, kan voor een zaak van deze natuur geen borg blyven; die valsch zyn kan; en die hy evenwel op de eerlykheid en goede trouw van luiden, die het hem verzekert hebben, kan geschreven hebben.

Zo de oorsprong van deze aanbidding van 't kruis op dromen of nachgezichten moest te huis gebracht worden, dit zou een oplofing van de zwaryghed zyn, die ons veel moeite om ander onderzoek te doen zou sparen; maar daar is weinig op de overleveringen uyt den mond der Wilden staat te maken, en zomtyds noch minder op de wonderen die 'er in zommige reysbeschryvers gevonden worden.

De meeste Schryvers verwondert staande over 't geen Petrus Martyr en de Spaansche Schryvers over deze aanbidding van 't kruis te boek gesteld hebben, en zich van de andere kant niet kunnende inbeelden dat de Amerikanen ooit enige kennisse van onzen Godsdienst en enigeng omgang voor de laatste tyden met de Christenen gehad hebben; kiezen de party van dit alles tegen te spreken. Jan de Laet loochent het met styve kaken en roept Oviedo tot getuigen, die dit alles voor verdichtzelen uitmaakt.

De eerbied die ik aan de gedachtenis van Vader le Clerk en aan zyn order schuldig ben, weerhoud my van het zelve oordeel over zyn verhaal te vellen: schoon het in zich zelve en de wyze waar

*Letter
imprimé
en 1688.*

*Joan. de
Laet
Amm.
in 1 Dife.
sertat.
Hag.
Gravé.
Oviedo
l. 171. 3*

op het beschreven is beschoud zynde, gants na een godvruchtige Roman zweemt. Hoe? zou het wel mooglyk zyn dat deze aanbidding van 't kruis, waar van de ontdekking noch nieuw is, en niet hoger als den tyd van Vader Christiaan le Clerk opklimt, anderhalf eeuw onbekent gebleven zyn zou? Zedert de regering van François den eersten hebben de Franschen by na zonder ophouden na deze zeekusten van Amerika gerylt; zy hebben met al de Wilden van deze streken gehandelt, Kanadynen, Mikmakken, Sourikoizen, Gaspeziers, Etechemynen, Almouchikoizen; zy hebben al de Havens van Florida tot aan 't land van Lubrador toe bezocht; is het dan wel waarfchyntlyk dat zy geen kennis van deze Aanbidding van 't kruis zouden gehad hebben, of dat daar kennis van gehad hebbende, zy 'er geen enkel woord van in hun Rysbeschryvingen, die met zaken van veel minder gewicht opgepropt zyn, zouden gerept hebben? Deze zaak is aanmerkenswaardig genoeg, en zy moeiten nergens meer over verzet staan. Ondertusfchen hebben noch Thevet, noch Lescarbot, die niets ontfnapt, noch Champlain, die ons een naauwkeurige Beschryving van alle deze landen, die hy in persoon bezocht heeft, gegeven heeft, noch de Heren de Mons en Poitrincourt, die 'er op verlos van onze Koningen geweest zyn, noch iemand uit de Zendingen, 't zy Minist'ers, Kapucynen of Jezuiten; ooit voor Vader le Clerk van deze zaak gesproken of 'er iets van geschreven. 't Is waar dat de Heer de Champlain verhaalt, dat de havens van de Franfche baay bezoekende, hy in een van deze havens drie of vier mylen ten noorden van Kaap de Poitrincourt, een zeer oud kruis vond, dat „ heel met mos begroeit en byna gantsch vermolfemt was. Maar de Heer de Champlain, ver van dit kruis voor een maakzel van de Wilden aan te zien, zegt duidelyk „ dat het een klaar teken „ was dat 'er eertyds Christenen geweest waren. ” In der daad daar fchynt geen twyffel aan te zyn of het was daar meer als hondert jaren voor dat de Heer de Champlain daar quam door de Europeers geplant. De aandacht van dezen fchryver om dit kruis te beschouwen is ons een gewis pand dat hy anders zou geredeneert hebben, en niet gemist van de aanbidding van dit kruis onder de Wilden van die quartieren te fpreken, indien de zaak zo wyd uitgebrekt en zo klaar was, als Vader le Clerk verzekert.

EENENVYFTIGSTE HOOFTSTUK.

Vader Hieronymus l'Allemand, Opperfte van de zendingen van onze zamening in Nieuw-Vranksryk, geeft ons in zyn derden brief, in 't jaar 1658 geschreven, een staat een Beschryving van de Geloofsplantingen die wy in die quartieren hadden. Hy verdedt die van het onderfte van de rivier St. Laurens, en de zee kusten in drie rechtsbannen, namentlyk Rigibouftou, Miscou, en Kaap Breton. Onder het gebied van Miscou besluit hy de Wilden van Gaspé en Miramichi, daar wy tegenwoordig vas handelen, en hy voegt 'er deze woorden by: „ Dit is het land dat onze Vaders zedert het jaar 1629 beploegt hebben, en daar tegenwoordig Va-

*Voyages
de Sieur
de Cham-
plain,
lib. 1.
chap. 16.
Edit. de
Paris
1613.*

*Relation
de la
Nouvel-
le France
pour l'ann
1658.*

der Andries
Fremin in de
1660 en 1661
chard, uit dat
Wilden en enig
aانبidding van
Zouden hy er
midden onder
kunnen verzwij-
fchwijggheld
Om kort te ga-
ken of de oude
ouwelings de aar-
le kyf, en daar is
ne daar men van
derzelver ware n-
naam verandert
vloed, onder
zo der Franfch-
kruis vereert.
Vader le Clerk
in het zelfde hoo-
get te fpreken; I
ver van hun v-
neer hy int 't la-
volkeren vond
hunnert voorou-
gaderingen had
stelt te hebben.
Evenwel naden-
der le Clerk van
doof hem verzon-
ten zeggen, dat
Clerk met de Fra-
Zendingen van
zich voor het kr-
hun ingeboezemt
lovigheid der dro-
gegeven, waar na
Vader le Clerk de
verlaten, weer op
dezen dienst gevo
op het ongegrond
dat deze dienst van
't Geen ik zeg-
gen gevonden wo-
fprekende, verzek-
ons zien doen,
Maria, gelyk v
het kruis bewy

der Andries Richard; Vader Martin Lyonne, en Vader Jaques Fremin in den oegst werken." Men ziet in het verhaal van 1660 en 1661 een uittrekzel van een brief van Vader Andries Richard, uit dat land zelfs geschreven. Hy spreekt daar van deze Wilden en enige hunner gebruiken in, maar hy rept niet van deze aanbidding van 't kruis.

Zouden hy en de andere Zendingen het niet geweten hebben, midden onder deze Barbaren zynde, en zouden zy het hebben kunnen verzwynen zo zy het geweten hadden? Waarlyk deze stilzwijgenheid zou ons vremde gedachten geven.

Om kort te gaan, deze Wilden zyn geen andere als de Mikmakken of de oude Sourikoizen. Nu hebben zekerlyk de Mikmakken oewelings de aanbidding van het kruis niet gehad. Dit is buiten alle kyf, en daar is de minste twyffeling over dit artykel niet. De gene daar men van spreekt wonen by de Rivier van Miramichi, dit is derzelver ware naam, en Vader le Clerck bekent dat hy zelfs den naam verandert heeft, wanneer hy zegt: „ wy hebben dezen vloed, onder 't lossen van 't geschut en duizent vreugde-galmen zo der Franschen als der Wilden, met den titel van het heilige kruis vereert.

Vader le Clerck schynt op een andere plaats al het geen hy reeds in het zelfde hoofstuk, dat ik uitgetrokken heb, gezegt heeft te gent te spreken, bekennde „ dat deze Wilden allengsiens den yter van hun voorzaten hadden laten verslaauwen, en dat wanneer hy in 't land quam om zyn zending te beginnen, hy niet als volkeren vond, die niet meer als de schaduw van de zeden konnet voorouders hadden, die de gewoonte van hun kruisvergaderingen hadden afgeschact, en hy beroemt zich die weer herstelt te hebben.

Evenwel nademaal ik niet zou durven denken dat het geen Vader le Clerck van de aanbidding van 't kruis by de Gaspeziers zegt door hem verzonnen was, geloof ik tot zyn ver Schoning te moeten zeggen, dat deze Wilden, die lang voor vader Christiaan le Clerck met de Franschen hadden omgegaan, die eenige jaren lang Zendingen van onze Kompagnie by zich gehad hadden, onder zich voor het kruis eenige eerbied, die deze eerste Zendingen hun ingeboezemt hadden, behouden zullen hebben: dat de bygelovigheid der dromen deze aanbidding enigen tyd gezag zal hebben gegeven, waar na zy zal hebben beginnen te verslaauwen, en dat Vader le Clerck deze zending, die men genoodzaakt was geweest te verlaten, weer op de been geholpen, en enige overlyfzels van dezen dienst gevonden hebbende, of op het uiterlyk aanzien of op het ongegrond verhaal van enige Wilden geloof zal hebben, dat deze dienst van onheuglyke tyden was.

't Geen ik zeg is op een brief gegrond die in onze Beschryvingen gevonden word, waar in Vader Perrault, van deze Wilden sprekende, verzekert „ dat zy gaarn een kruis e maken gelyk zy ons zien doen, heffende de handen en ogen ten hemel, en *Jesus Maria*, gelyk wy, roepende tot zo ver dat de eer die wy aan 't kruis bewyzen bemerkende, deze arme schepzels zich dat

D d teken

Relation de la Gaspésie chap. 9.

Vader le Clerck spreekt zich zelve ten te gen. Chap. 10.

Relation de la Nouvelle France pour l'An 1635.

ruchtige
eze aan-
w is, en
ime, an-
ring van
ophouden
l de Wil-
, Souri-
y hebben
toe be-
van deze
daar ken-
hun Rys-
opgepropt
aardig ge-
Ondertuf-
ontsnapt,
g van alle
heeft, noch
van onze
gen, 't zy
er le Clerck
is waar dat
e Fransche
mylen ten
vond, dat
was. Maar
maakzel van
klaar teken
a der daad
er als hon-
oor de Eu-
dit kruis te
geredeneert
s onder de
zo wyd uit-

UK.

dingen van
zyn derden
ving van de
Hy verdeckt
e kuffen in
Kaap Bre-
en van Gal-
ten, en hy
Vaders ze-
oordig Va-
der

„ teken op de troni, op de borst, op armen en benen schilderen, zonder daar toe verzocht te zyn. Ik wil wel geloven, voegt hy er by, dat zy dit in den aanvang uit een natuurlyke eenvoudigheid doen, die hen dryft om alles wat zy zien na te apen, eer als ait een andere betere betrachtting. evenwel kunnen zy er door den tyd in geholpen worden, en zy zullen de eerste niet zyn, wanneer zy zullen beginnen te oefenen 't geen by hen in geen gebruik geweest is, als by enkel toeval. „ Wat hier van zy, men weet hedendaags van geen Kruisdragers meer, en een Zending by de Abenaken, die hun naburen zyn, heeft my verzekert dat deze Wilden nergens in van de anderen verschillen.

Het getuigenis van den Inka Garcilasso maakt meer indruk op my als al de rest. Het kan niet gelogchent noch uitgelegt worden. Want schoon hy eerst eenigen tyd na den val van dit grote ryk, waar van zyn Voorouders de meesters waren, ter wereld gekomen is, en dat hy by gevolg moet geacht worden in verscheyde zaken van de oude gewoontens van zyn land onkundig te zyn; is het evenwel een Schryver in het zelfde land waar van hy spreekt geboren, uit den stam van deszelfs Koningen gesproten, en die beter als de vreemdelingen onderrecht moet zyn. Hy schynt in alles wat hy verhaalt ter goeder trouw te handelen, en hy getuigt hier een zaak, die hy met zyn eigen ogen gezien heeft; hierom de oudheid van deze aanbidding van 't kruis, en de waarheid van al 't verhaal der schryvers, die ik aangehaalt heb, veronderstellende, dunkt my dat ik twe zaken over dit voorwerp zeggen moet.

TWEEVYFTIGSTE HOOFSTUK.

Voor eerst, dat schoon het kruis by de Christenen in eerbied is, het evenwel geen onseylbaar teken van 't Christendom en van de prediking van 't Evangelium is. Het was een heilig zinnebeeld in den Godsdienst der Ouden, en voor al in de Verborgentheden van Isis, waar van wy tot nu toe gesproken hebben, gelyk Justus Lipsius, Gretser, Pignorius en verscheyde andere geleerden aangemerkt hebben, in 't byzonder vader Athanasius Kircher. Deze spreekt er lang en breed in zyn Oedipus en in zyn Naaldspits van Pamphiliën van. Onder de Beelspraken der Egyptenaren vind hy er geen heiliger, krachtiger en volmaakter als zyn Hermetisch of Istitisch kruis, waar van hy de vinding aan Mercurius Trismegistus toefchryft.*

Ik hou my niet op met al de uitleggingen die hy er van geeft, de
 * *Alban. Kirker Oedipi Egypt., classe 10. cap. 4.* Hermes Trismegistus... caracterum Hieroglyphicorum Institutor, ut que in mundo occultissima latent mirifico a se excogitato symbolo exponeret, omnia unico caractere quem & crucem Hermeticam appellat (nos Isiacam seu Anstam, eo quod in nullis fere Gemulachris Ægyptiacis manu gestatus non spectetur, appellamus) expr. sit. Quem quidem caracterem in tanta veneratione habebant ut nihil sine eo rectè confici posse existimarent, eratque amuletum potentissimum, & caracter ad naturæ exemplar mirabili ingenii subtilitate fabricatus, ad viam felicitatis demonstrandam unicus Dux & lumen, &c.

Wat men van het verhaal van den Inka Garcilasso denken moet.

Aanmerkingen van onzen Schryver.
 Lipsius, de Crucis lib. 1. cap. 8.
 Gretser de Crucis l. 1. c. 51.
 Pignorius in expos. mensa Isiacæ.
 Kirker in Oedipo & Obel. Pamphili.

dewelke iets na z hem zouden kunnen van Ruffinus ters der Egypten zylks medebreng volmaaktheid aan alle de gedenkkl overgebleven zyn naaltpitzen herhe heeft dit Zinnebe heb onder deze g indruk op my ge om ze hier voor beter in staat zyn

Ik geloof dat h Apollo, om den de Wyngaartspies van den Verlosse van de Heylige V Altaren offerde, Niet alleen was ren, maar ook by gen doen drukker kruis in de hand, verbeeld word. De te zeggen, dat de vond, dezen dien Fenicien waren, o

Dus zou Horni ken, voornamelyk voor Christus tyd en dat de kruisdoe St. Hieronymus waar van de Samar ben, de Tau, die De Tau is ook een Grieken en de Lat Reeldspraken wor bruik. En volgen Suidas en Ruffinus spraak verstonden mende leven was : teken is dat on h Misschien was het Alfabet was. De wy in het oog mo

* *Hornius lib. 2. de sum mercatoribus An ros falcitatis manifestu quia Crux fadiffimum*

dewelke iets na zyn berisping kunnen behelzen, dat de Geleerden hem zouden kunnen berispen. 't Is zeker dat volgens de getuigenis van Ruffinus het kruis onder de Hieratische of Priesterlyke letters der Egyptenaren was, dewelke heylig waren, gelyk het woord zulks medebrengt. Dit teken moet van een grote heilicheit en volmaaktheit aangezien geweest zyn, nademaal men het bys op alle de gedenkslukken, die 'er van de pracht van 't Oude Egypte overgebleven zyn, vind; nademaal het vericheydemalen op de naaltpitzen herhaalt is, en dat 'er byna geen godheid is of zy heeft dit Zinnebeeld in de hand of ten minste dicht by zich. Ik heb onder deze gedenkslukken die gene uitgekozen, die de meeste indruk op my gemaakt hebben, en ik heb ze laten in plaat snyden, om ze hier voor de ogen van 't gemeen te stellen, dat daar door beter in staat zyn zal, om 'er zyn oordeel over te vellen.

Ik geloof dat hy met vermaak dit kruis ziet in de hand van Horus Apollo, om den hals van God Apis, van Jupiter Hammon, en aan de Wynaartspies van Bacchus, die ik geloof dat de Voorbeelden van den Verlosser zyn; om den hals der Vetselsche Moeder van de Heylige Vaten, waar in het Nat dat men de Goden op de Aliaren offerde, was; op de rinkelbommen der Korymbanten, enz. Niet alleen was dit een heilig Zinnebeeld by de Egyptenaren, maar ook by de Feniciers, en ik heb enige Gedenkspenningen doen drukken, waar op de Godin van Syrien met een lang kruis in de hand, overend staande of over de schouder leunende, verbeeld word. Dit heeft zonder twyffel enige Schryvers verplicht te zeggen, dat de Amerikanen, by wien men het kruis in eerbied vond, dezen dienst van de Karthaginezers, die oorspronkelyk uit Fenicien waren, ontfangen hadden.

Dus zou Hornius * ongelyk gehad hebben van ze tegen te spreken, voornamelyk hier in, om dat hy t'onrecht beweert, dat men voor Christus tyd nergens enige eer aan het kruis bewezen heeft, en dat de kruisdood in Fenicien een zeer schandelyke straf was.

St. Hieronymus verzekert dat in de Oude Hebreuwysche letters, waar van de Samaritanen, zegt hy, zich tot noch toe bedient hebben, de *Tau*, die de laatste is, de gedaante van een kruis heeft. De *Tau* is ook een soort van een kruis, zo als die noch van de Grieken en de Latynen afgebeeld word. In de zelfde Egyptische Beeldspraken worden de *Tau* en het kruis door malkander gebruik. En volgens de getuigenissen van Sokrates, Sozomenus, Suidas en Ruffinus, verzekerden die gene die het best hun Beeldspraak verstonden, dat het by hen het zinnebeeld van het toekomstige leven was: wy zien zelfs dat het in de heilige bladeren een teken is dat on het voorhoofd der Uitverkoornen geprent staat. Misschien was het om deze reden dat het de laatste letter van het Alfabet was. De Gelukzaligheid de uiterste merkpaal zynde die wy in het oog mochten houden, en daar wy moeten trachten toe

Dd 2

* Hornius lib. 2. de Orig. Gent. Amer. Lap. 13. Riturum crucis a Carthagineo- rum mercatoribus Americanos accepisse quidam prodiderunt, quod vel propterea salutis manifestum, quia nullus Crucis ante Christum natum honoris; & quia Crux fadissimum apud poenos supplicium.

Men vind hier by na op alle de gedenkslukken die 'er van de pracht van 't Oude Egypte overgebleven zyn.

't Was ook een heilig zinnebeeld by de Feniciers.

Horn de Orig. Gent. Americ. l 2 c. 13.

Hieron. in Ez. 2 c. 6. 9.

Socrat. lib. 5. Hist. Eccl. Sozomen. Hist. Eccl. lib. 7 c. 25 Ruffin. l. 2. c. 29. Suidas savages.

children, voegt hy eenvoudig. open, en en zy 'er eerste niet y hen in er vanzy. Zende. verzekert indruk op worden. grote ryk, gekomen de zaken yn; is het Drecht ge- in die be- in alles stuigt hier in de oud- d van al 't rfstellende, moet. K. eerbied is, om en van zinnebeeld gentheden gelyk Justus erden aan- cher. Dezo ldspeits van vind hy 'er sch of Hia- rismegistus van geeft, de smegistus... Heimsia latent quem & cruci- hulis fere G- p. sif. Quem recte confite- er ad natura demonstrat

te geraken. De *Tau* was ook by de Grieken een heylzame letter en van een gelukkig voorteken, en voor een misdadiger was het een teken dat hy vrygesproken was, daar in tegendeel de *Theta* een onaflybaar teken van veroordeeling en van de dood was.

Men zou dunkt my hier uit kunnen besluiten dat in de eerste tyden en in de openbaring die aan onze eerste ouders van een verlosser gedaan wierd, de wyze van de Verlossing hun ook geopenbaart wierd, het kruis, dat het zinnebeeld van 't eeuwige leven was, ook het werktuig geweest zynde, waar van de verlosser zich bedient heeft om ons de poorten tot de eeuwige Gelukzaligheid te openen.

DRIEENYFTIGSTE HOOFSTUK.

Dit alles kan verhoort en bevestigd worden door het geen 't den tyden van Theodosius den Groten omging, en 't geen door Sokrates, dien ik te voren aangehaalt heb, verhaalt word. Want toen men den Tempel van Serapis verwoeste en plunderde, vond men daar verscheide Hellige Beeldspraken, in steen gehouwen, in, waar onder 'er vele waren die de gedaante van een kruis hadden. Dit was een oorzaak van verschil tuschen de Christenen en Heydenen, de Christenen zeyden dat dit kruis het heilzame teken van 's Heylands tyden zynde, hun Godsdiens aangong, de daar door verkondigde en voorzegt was. De Heydenen in tegendeel bekenden dat het kruis aar Iesus Christus en Serapis gemeen was, maar zy beweerden ter zelfder tyd dat het een gansch andere betekenis by de Egyptenaren had, als in het Christendom. Onderwyl dat zy dit hevige verschil hadden, versterkten verscheide Heydenen, die zich toen bekeerden, en die volmaakt de beeldsprakige wetenschap der Egyptenaren verstonen, het gevoelen der Christenen, en verzeckerden dat dit het Zinnebeeld van het toekomstige leven was. De Christenen schepten door deze uitspraak weer nieuwen moed, maar wanneer men in 't vervolg door deze zelfde Zinnebeelden ontdekt had, dat wanneer dit teken van het kruis te voorschyn zou komen de Tempel van Serapis verwoest

zou worden, w
Christus bekoer
lingen van hun
tes, dat ik aang
gin. 't is waar
hy niet geloofde
deze sinnen doer
genheden geha
moesten vervule
om zyn gevoelen
dien de Apostel
sing aan de eeuw
de Duivelen zeli
deszelfs Dienare
geburde het, z
gebeurt was. W
den onbekenden G
ontdekking om
scheide mensche
de Christenen d
was, en deden
by, zeggen wil
Priesters uitgewe
te, die het tegen
den, tot Profete
veel bewyzen, z
heid van de Verl
die voor Mozes g
het is in dezen zin
nebeelden van de
de eerste instellin
schoon zy dit als
gen, zy ontrent c
van de Verborgere
De Egyptenaren
wy zien dit kruis
meeste planeten h
den al de Egyptif
uitgelegd, hebben
de zich niet hog
Ver van gelyk zy
Ius Ficinus * voer

Ver
volg
van de
voor
gaande
hof.
Socrat.
lib. 5.
Hist.
Euseb.
cap. 17.

* *Franciscus de Mendoza de Soc. Jes. Pirid. lib. 8. cap. 7. Græci & utabantur cum aliquem supplicio capitis addicebant. Quo alludit Persius, Satyra 4.*

Et potis es nigrum vitium praefigere Theta.
Martialis item lib. 7. & Aufonius.

Hujus rei causa illa est, quia *Theta* apud Græcos mortem significat, idem que prima hujus vocabuli littera ad mortem indicandam sumebatur. Cæterum cum aliquem liberum abire permittebant, *Tau* utebantur. Quam ob rem verus absolutiois nota poneretur, à nemine, quem legerim, explicatur: nisi forte arcanum aliquod mysterium in hoc veterum consensu latere arbitremur, qui crucis notam, quam *T* representat, pro salutari usurpabant, animo videlicet praesipientes Crucis signum nobis saluti fore. Certe apud Hebræos littera *Tau* salutaris erat, ut colligitur ex Ezechiele cap. 9. vel quia in crucis figuram effingebatur, vel quia cum ultima esset Alphabetici Hebraici, Christum significabat, qui rerum omnium finis dicitur, &c.

* *Marsil. Ficcin. lib. 1. quemadmodum in istis anteponere, quia prima vero superlativum, quod latitudinem atque latitudinem, & quatuor per rectitudinem radiorum*

zou worden, waren 'er noch meer Heydenen, die zich tot Jezus Christus bekeerden, en den Doop ontfongen, erkennende de dolingen van hun voorgaande leven. Dit erinnert ik my, zegt Sokrates, dat ik aangaande het Zinnebeeld van het kruis heb horen zeggen. 't is waar dat 'er deze Schryver vervolgens byvoegt, dat hy niet geloofde dat de Egyptenaren de gedaante van het kruis op deze stenen doende uithouwen ooit een denkbeeld van de verborgenheden gehad hadden, die in de perzoon van Jezus Christus moesten vervuld worden. Hy haalt zelfs den Apostel Paulus aan om zyn gevoelen hier ontrent te bevestigen. Want, zegt hy, indien de Apostel verzekert, dat de Verborgenheid van de Verlossing aan de eeuwen en geslachten onbekent geweest is, zo zy voor de Duivelen zelfs verborgen geweest is, hoe veel te meer voor dezelve Dienaren gelyk de Egyptische Priesters waren! Maar toen gebeurde het, zegt hy, 't geen eertyds aan dezen groten Heylig gebeurt was. Want te Athenen een Altaar met dit opschrift *aan den onbekenden God* gezien hebbende, bediende hy zich van deze ontdekking om Jezus Christus te verkondigen, en bekeerde verscheide menschen tot het ware geloof. Op de zelfde wyze namen de Christenen deze gelegenheid van de ontdekking van 't Kruis waar, en deden 'er hun voordeel mee; ten zy men, voegt hy 'er by, zeggen wil, dat het Goddelyke Woord op de Egyptische Priesters uitgewerkt had, 't geen het in Balaam en Kaïfas uitwerkte, die het tegen hun wil, en zonder dat zy wisten dat zy voorzeyden, tot Profeten gemaakt had. Dit gevoelen van Sokrates zou te veel bewyzen, zo men 'er uit besluiten wilde dat de Verborgenheid van de Verlossing aan onze eerste Vaderen en de Patriarchen die voor Mozes geleefd hebben niet geopenbaart was geweest; maar het is in dezen zin waar, dat de Egyptenaren, die de meeste Zinnebeelden van den Godsdienst behouden hadden, de redenen van de eerste instelling dezer Zinnebeelden hadden vergeten; en dat schoon zy die als het Zinnebeeld van het toekomstige leven aanzagen, zy ontrent den grond en de wyze volkome onkundig waren van de Verborgenheid der Verlossing.

De Egyptenaren hadden het kruis onder de sterren geplaatst, en wy zien dit kruis noch in de figuren die de Oudheid ons van de meeste planeten heeft nagelaten; maar gelyk men in de laatste tyden al de Egyptische beeldspraken op de natuurlyke Wereld had uitgelegt, hebben verscheide Schryvers in hun voetslappen tredende zich niet hoger verheft, en begunstigen dus de Ongodisten. Ver van gelyk zy te redeneren, moeten wy denken gelyk Marcellus Ficinus * voor ons gedaan heeft, wiens heerlyke woorden ik

Dd 3

De Egyptenaren hadden het kruis onder de Sterren geplaatst.

* *Marcell. Ficini. lib. 3. de vita calitis propagandæ, cap. 18.* Antiquiores autem quemadmodum in quodam Arabum Collegio legimus, figuram crucis cunctis anteponebant, quia corpora per virtutem agunt, ad superficiem jam diffusam. Prima vero superficies Cruce describitur. Sic enim imprimis habet longitudinem atque latitudinem. Primaque hæc figura est, & omnium recta quam maxime, & quatuor rectos angulos continet. Effectus vero Cœlestium maxime per rectitudinem radiorum Angulorumque resultant. Tunc enim stellæ magno

Maest.
Pisic.
lib. 1. de
collo.
lino pro-
pagand.
t. 12.

hier met vermaak aanhaal. „ Voor my, zegt hy, ik geloof niet dat men den trap van uitmuntendheid en Eer, waar in het kruis voor den Messias by de Egyptenaren was, zo zeer als een getuigenis van de goedertierende invloeying der Sterren moet aanzien, dan als een voorteken van de kracht, die het door Jezus Christus hebben moet. Maar de starrekundige die kort na de opkomst van 't Christendom bloeiden, de wonderen ziende die het kruis in handen der Christenen uitwerkte, niet wetende of niet bekennende willende dat Jezus Christus 'er de oorzaak van was, hebben al de kracht daar van aan de invloeying van de starren toegeschreven, schoon zy moesten acht gegeven hebben dat deze wonderen door het kruis alleen en zonder den naam van Jezus niet uitgewerkt wierden.

By de
Chinezen
zou men
het kruis
ook he-
den-
daags
onder
hun
beeld-
sprakige
letteren.

By de Chinezen * word het kruis hedendaags onder hunne beeldsprakige letteren gevonden, gelyk van ouds by de Egyptenaren: Het is daar, gelyk het by die was, het zinnebeeld van de volmaaktheid, en betekent het getal van tien. Dit doet my opmerken dat in het oude Romeinsche cyffer het getal tien door een S. Andries kruis verbeeld word.

Het kruis is ook in de Mexikaansche Beeldspraken in het midden van een karakter, dat het hoogste en volmaakste van al hun cyffers verbeeld, zo wel als in hun wereldlyke Almanak, gelyk ik in 't vervolg uitleggen zal.

De Op-
perprie-
ster der
Tartaren
voert
den
naam
van La-
ma, dat
is te zeg-
gen het
kruis.
Poyage de
la Chine,
liv. 3 p.
194.

Vader Avril zegt in zyn reyzen een zeer sonderlinge zaak, daar hy van den opper-Priester der Tartaren spreekt, die als een soort van Godheid op der Aarde is, waar voor alle de oosterlingen een sonderlinge eerbied hebben. „ Het aanmerkenwaardigste is, „ voegt hy 'er hy, dat hy den naam van *Lama* voert, dat in het „ tartaarsch *het kruis* betekent, en de *Bogdoi*, die China in 't jaar „ 1644 veroverden, en die *Dalat-Lama* in de zaken van den „ Godsdienst onderworpen zyn, dragen altyd kruiffen by zich, „ die zy ook *Lamas* noemen, en waar voor zy de hoogste eerbied heb-

pere sunt potentes, quando quatuor Caeli tenent angulos imo cardines, Orientis videlicet, Occidentisque, & medii utrimque. Sic vero dispositae radios ita conjungunt in se invicem, ut crucem inde constituent. Crucem ergo veteres figuram esse dicebant, tum stellarum firmitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculum, ideoque habere summam in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere Planetarum. Hac autem opinio ab Aegyptiis vel inducta est vel maxime confirmata, inter quorum caracteres Crux una erat insignis, vitam eorum more futuram significans, eamque figuram pectori Serapidis insculpebant. Ego vero, quod de Crucis excellentia fuit apud Aegyptios ante Christum; non tam muneris stellarum testimonium fuisse arbitror, quam virtutis praesagium, quam à Christo esset acceptura. Astrologos autem, qui statim post Christum fuerunt, videntes a Christianis miranda per crucem fieri, nescientes autem vel nolentes in Jesum tanta referre, in Coelestia retulisse, quamquam considerare debebant per Crucem ipsam absque nomine Jesu miracula minimè perpetrari.

* *Atban. Kirker. China Illustr. part. 6., cap. 4. de differentiâ inter Sinenfes & Hieroglyphicis Aegyptiorum caracteres. Certè inter Sinenfes caracteres Crux qua tanto apud Aegyptios honore habebatur, sapissime spectatur, quae non secus ac apud Aegyptios denarium numerum significat, perfectionis symbolum.*

„ hebben. „ Maar „ goddich zyn, en d „ deze Vader daar e „ wannecr hy zegt „ c „ kennis hebben ge „ dit aanbiddelyke t „ Tot een nieuw be „ van de aanbidding v „ ze dienst op den ver „ Lezer de heerlyke w „ gentius nazien.

Het tweede dat ik kruis in Amerika te beurt zyn dat een van daar eerst enige eeuw was, en na dat de A Pontus, Kappadocien de grote Indien verke Evangelium gepredik behouden hadden, ge die men geloof dat c Misschien ook dat i ring van Chosroës in uit te werken, die va en een eerbied voor z deze Afgodische Nati nieuwe Wereld kunne Dit zyn niet als giffing waarichnelyk zyn; n gevoelen dat iemand v om daar het Evangeliu 't is waar dat de Sc de volkeren die in h wonen, een volstandi van de westelyke kust zyn, daar wonderen te alleen in het denkbeeld stelyke overblyfzelen b

Vader Antoni Ruis order van St. Augusty loofde tot een bewys t gene te bevestigen, Braziliën, in Paraguay kondigt heeft; maar b ster zyn, en weinig die men 'er op zyn best u gebeurt zyn dat ten ty vomen te varen, enig Verde menigvuldig zyn schipbreuk geleden he

„ hebben. „ Maar nademaal deze volkeren in den hoogften graad afgodifch zyn, en dat hun Godsdienst zeer oud is, geloof ik dat deze Vader daar een bewys uit haalt dat weinig overtuigend is, wanneer hy zegt „ dat dit genoeg te kennen geeft dat zy pertyds „ kennis hebben gehad van de heilige verborgenheid, waar van „ dit aanbiddelyke teken ons een eeuwig aandenken geeft. „

Tot een nieuw bewys van al't geen ik aangaande de oudheid van de aanbidding van 't kruis voor Christus geboorte, en hoe deze dienst op den verlosser zag, gezegt heb, kan de nieuwsgierige Lezer de heerlyke woorden van St. Romanus by den Dichter Fulgentius nazien.

Het tweede dat ik over het voorwerp van de aanbidding van 't kruis in Amerika te zeggen heb, is dat het wel zou kunnen gebeurt zyn dat een van de Natien, die dit werlds deel bewonen, daar eerst enige eeuwen na den dood van Jezus Christus gekomen was, en na dat de Apostelen en hun opvolgers het Evangelium in Pontus, Kappadocien, Seythien, Perzien, Medien, Baktrianen en de grote Indien verkondigt hadden; en dat deze Natien die het Evangelium gepredikt was, niet als die teken van het Christendom behouden hadden, gelyk men het van de Sokotorynen vermoed, die men geloofst dat door St. Thomas onderwezen zyn.

Misschien ook dat het ware kruis by de Perzen onder de Regering van Chosroës in hechtenis zynde, daar wonderwerken begon uit te werken, die van alle de naburige Natien gehoort wierden, en een eerbied voor zich verwekte, die tot de laatste tyden onder deze Afgodifche Natien, waar van 'er enige van de laatste in deze nieuwe Wereld kunnen overgaan zyn, zal in stand gebleven zyn. Dit zyn niet als gissingen, die om de waarheid te zeggen, niet al te waarfchynelyk zyn, maar die het ten minste meer gelyken als het gevoelen dat iemand van de Apostelen na Amerika doet trekken, om daar het Evangelium te verkondigen.

't Is waar dat de Schryvers het genoeg eens zyn, dat 'er onder de volkeren die in het uiterste einde van het zuidelyk Amerika wonen, een volstandige overlevering is, dat een vremdeling, die van de westelyke kusten van Europa schynt gekomen te moeten zyn, daar wonderen uitgewerkt had, waar van de geheugenis niet alleen in het denkbeeld der volkeren, maar zelfs in verscheyde tallelyke overblyfzelen bewaart is.

Vader Antoni Ruis heeft na een zeker Geestelyk persoon van de order van St. Augustyn hier ontrent alles verzamelt, dat hy geloofde tot een bewys te kunnen trekken om het gevoelen van die gene te bevestigen, die geloven dat St. Thomas het geloof in Brazilien, in Paraguay, en in Peru zo wel als in Oostindien verkondigt heeft; maar behalven dat alle deze bewyzen zwak, en duister zyn, en weinig dit gevoelen begunstigen, is al het geen dat men 'er op zyn best uit besluiten zou kunnen, dat het waarlyk kan gebeurt zyn dat ten tyden dat de Portugiezen na Oostindien begonnen te varen, enig schip, door de stormen, die ontrent Capo Verde menigvuldig zyn, gelsingert op de kusten van Brazilien schipbreuk geleden heeft; en dat enig Geestelyk persoon, die uit deze

Fulgent.
Hymn.
14. Gat.

a De
Aan-
mer-
king.

De
Schry-
ver
geeft de-
ze laas-
te aan-
mer-
king
niet ho-
ger als
een gif-
stuck op.

Anton.
Ruis.
Conqui-
sta Espia-
ritual de
Paraguay
21. 5
seg.

deze schipbreuk geborgen mag zyn, in deze landen enig zaad van het Evangelium gezaait zal hebben. Dit is, alles dunkt my, wat een gezond en ryp oordeel toelaat te zeggen.

VIERENVYFTIGSTE HOOFSTUK.

Besluit
van het
Artykel
van den
Gods-
dienst.

IK zou my in een lankwyliger verhaal hebben kunnen inlaten, om te meer de overeenkomst die 'er tusschen den Godsdienst der Ouden, en de overblyfselen van dezen zelfden Godsdienst, die onder de Wilden van Amerika voortgezet is, gevonden word, te doen gevoelen, maar deze stof, die uit zich zelfs wydloppig is, heeft my reeds te ver doen afdwalen. De toepassing is overal licht te maken. Daar ontbreekt, zo 't schynt, niets aan, om deze gelykenis een groter licht by te zetten; als dat die gene, die over de Zeden der Wilden geschreven hebben, dezelve een weinig beter moesten verstaan hebben, en dat die gene die onder hen geleest hebben, dieper tot in het merg der Godsdienstige oeffeningen, waar van zy niet als de schors gezien hebben, hadden kunnen indringen; dat zy uit de Wilden zelfs het oogmerk en de reden van deze oeffeningen, en den zin dien zy aan hun fabelen en verborgentheden geyen, hadden kunnen leren, en in 't algemeen wat de ziel is van 't geen zy ontrent dit stuk uit een oude overlevering ontfangen hebben. Maar het is waar, dat nademaal zy een menigte van hun eerste gewoontens verloren hebben; voor al zedert de Europeanen met hen verkeert hebben, men ook geloven mag dat zy 'er weinig meer van weten als 't geen zich voor 't oog vertoont, en dat zy van hun kant door vleeschelyke en grove denkbeelden verbaftert hebben, 't geen de Ouden van hun kant door een menigte fabelen en bygelovigheden verdorven hadden.

De
Gods-
dienst
voor-
heen in
alle
Men-
schelyke
zaken
ge-
mengt.

De Godsdienst was voorheen in alles wat de menschen deden gemengt, voor al in de openbare handelingen, waar in alles onder zyn gebied hoorde. Dit zou gemaklyk by de Ouden te bewyzen zyn, en men ziet 'er noch overblyfselen van in alle de plechtigheden der Wilden. Maar hedendaags het gevoelen van godsdienst byna uitgewischt zynde, zyn deze plegingen van godsdienst niet meer als enkele burgerlyke Zeden en gewoontens, om welke te behouden en noch in acht te nemen zy byna geen andere reden meer zien, als dat zy die van hun Voorouders ontfangen hebben, en dat hun Land zo gemaakt is, op dat ik my, gelyk zy doen, uitdrukke. Hoe ver laat God niet toe dat de menschen, hoe veel verstand zy anders hebben, zich verblinden, wanneer zy het licht van de Reden voor de begeerlykheid en de beestachtigheid hunner driften doen wyken.

Om deze reden zal ik my vergenoegen om elders in de Beschryving hunner Zeden vele zaken te verhalen, die ik onder dit Hoofstuk had kunnen brengen om het verband dat zy natuurlyk met den Godsdienst moesten hebben, maar dat zy na 't schynt niet meer hebben, om dat de Godsdienst weinig deel meer in hun doen schynt te hebben.

Ik heb 'er evenwel genoeg van gezegt om te doen zien dat de

ma-

WA
maker van de Na
heeft dat hy toe
by wien hy zodan
ten van enige goe
om aan te tonen
zelfden oorspron
heilig en zuiver
in zyn oogmerk,
alles heercht; een
geld, en een onge
drag der men'che
feninge van God
of om een God t
meê te bemoejen.
Godsdienst verba
tenheid en ondeu
deszelfs Wezen en
De Wilden heb
merk en al de pli
gen van de dood n
deren, schoon zy
zyn bot en zondig
onde, maar zyn z
Romeynen, die de
maaktheid gebrach
che Wysgeerte ge
Godsdienst door e
angezoute verdicht
ter Goden angebe
rook toezwaaiden:
godsterey vervallen
nichzelen zelfs spre
Afgoden de eerbe
taatkunde hen ver
den in hun tempels

maker van de Natuur zich zodanig voor de natien niet verborgen heeft, dat hy toegelaten heeft dat 'er heile volkeren zouden zyn, by wien hy zodanig onbekent zou wezen, dat men 'er geen gevoel van enige godheid of dienst zou hebben : ik heb genoeg gezogt om aan te tonen dat de Godsdienst by alle Volkeren een en den zelfden oorsprong gehad heeft ; dat dezelve in dezen oorsprong heilig en zuiver gewest is, streng in zyn oeffeningen, verheven in zyn oogmerk, en veronderstellende een opperste Wezen dat over alles heerscht ; een God die iets anders was als deze tastelyke wereld, en een ongevoelige stof, of een Wezen dat zich met het gedrag der men'schen niet bekommerde. Men zou zulke strenge oeffeningen van Godsdienst voor geen herffenschim ingestelt hebben, of om een God te eren, dien men veronderfelde zich nergens mee te bemoeien. De onwetentheid en de ondeugt hebben dezen Godsdienst verbastert, maar verliest de Godsdienst door de onwetentheid en ondeugt zyn rechr, en is dit zelfs niet een bewys van deszelfs Wezen en Heiligheid?

De Wilden hebben zo wel als de Ouden in het voorwerp, oogmerk en al de plichten van den Godsdienst gedwaalt. De gevolgen van de dood maken hedendaags weinig indruk op hun gemoederen, schoon zy de ziel onsterffelyk stellen. Hun bygelovigheden zyn bot en zondig, zy voegen alle dagen noch nieuwe by de oude, maar zyn zy misdadiger en botter als die der Grieken en Romeynen, die de wetenschappen en kunsten tot de hoogste volmaaktheid gebracht hebbende, uit hun ontdekkingen en hun gantelche Wysgeerte geen andere vrucht gehaakt hebben, als dat zy den Godsdienst door een oneindige menigte van zeer belagchelyke en ongezoute verdichtzelen verdorven hebben, en dat zy verachelyker Goden aanbeden hebben als de menschen die hun den wierrook toezwaaiden: of wel dat zy tot een soort van wezentlyke Ongodistery vervallen zyn, die uit de buitensporigheit van hun verdichtzelen zelfs sproot ; in gevolge van dewelke zy van harten hun Afgoden de eerbewyzingen weigerden, die de welleventheid en waarkunde hen verplichte voor 't oog van de wereld aan deze Goden in hun tempels te betuigen.

zaad van my, wat U K. laten, om dienst der dienst, die word, te dlopig is, verval licht deze gelye over de enig beter men geleest en oeffeningen, kunnen in reden van en veremeen wat verlevering en menigte zedert de n mag dat g vertoont, enkbeelden or een me. n deden ge alles onder te bewyzen plechtighe godsdienst dienst niet n welke te ndere reden en hebben, k zy doen, n, hoe veel zy het licht heid hunner de Beschryf dit Hooft- lyk met den niet meer hun doen zien dat de ma.

Ec VAN

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A

DERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Burgerlyke Regering.

Ver-
fcheide
soorten
van Re-
gering.

Een
hoofd-
ge Re-
gering.

En heeft de Wilden van Amerika geen minder on-
gelyk aangedaan, met hen voor woests menschen
zonder Wetten en Staatkunde te doen doorgaan,
als met te zeggen dat zy geen Godsdiensl ter we-
reld hadden, en dat men 'er by hen geen tekens
van vond. Ieder Natie heeft zyn Regerings-vorm.

By zommige ziet men de Monarchy in haar vol-
maaktheid, met een grote eerbied voor hunne Koningen; en een
volstrekte afhankelykheid van al hun willen en wenken. Te Me-
xiko en te Peru wierden de Vorsten tot aanbiddens toe ge-eert.

Enige volkeren van Louisiana en Florida schynen noch heden-
daags hun Opperhoofden een Godsdienslige en Godlyke eer te be-
wyzan, als Afbeeldzels van de Godheid, en als Goden zelfs. Te
de Hoofden van de dwalende Natien der Algonkynen en der Bar-
baren van het zuidelyk Amerika toe, matigen zy zich een onbepaald
gezag aan, daar zy zo opstaan, dat zy zich liever in gevaar willen
stellen van verdelgt te worden, als zich zamen verenigen, uit vrees
van iets van dit gezag te verliezen.

Ieder van deze kleine koninkjes maakt een staat van de eene klei-
ne Rivier tot de ander uit; Deze Rivier voert zomyds den naam
van het opperhoofd en van zyn dorp, 't geen myns bedunkens by
na op den zelsden voet in de Oudheid toe gaande, het gevoelen
van

V A

van de hersche-
bracht; dien me-
van hun Opperh

T W

DE Regering
zeer door
vorm (want bey
oudte onder de
Kadmoncers bew
land Kreta gele
regel begon te m
van Griekenland,
historien zo bero
lang met roem ha

De eerste seich
het Eyland Kreta
mantus genaamt,
ste Zeden der me
te menschen, die
noden hadden, hu
Jupiter ontfangen
Minos, den zelsde
dezen God, en br
vende zich voor
zels gehad had.

Het volk luister
williger, om dat
ning stelde, en da
en de bevelen van

Daar zyn 'er ver
ben. Diodorus va
staan heeft om ze
foon schynt te ver
Schryvers, die ge
den gehad hebben
dat deze wyze Wet
ne en Feda het n
van dezen laatstgen
vaardig en gematig
't is dan waarlich
hy leefde. Men za
sonen van den zelsde
acht geeft op de ge
den noch hebben v
na een zekeren tyd

Deze Regeringsst
steden van Grieken
in deze stad invoerd

van de hërfscheping dezer Koningen in Rivieren in zwang bracht; dien men den bynaam van *Cornigeri* gaf, tot een teken van hun Opperheerschappy.

TWEDE HOOFSTUK.

DE Regering van weinigen en van de besten schynt ook zeer door Amerika verspreyd te zyn. Dit is die Regeringsvorm (want beyde komen zy wel over een) die my dunkt dat de oudste onder de Barbaren geweest is; die Griekenland voor de Kadmoëcers bewoonden, waar van de eerste gronden op het Eylant Kreta gelegd wierden; om dat men daar van dezelve een regel begon te maken, die naderhand door de voornaamste steden van Griekenland; gelyk Athene, Sparte en andere die zich in de historien zo beroemt gemaakt hebben, en die zich etlyke eeuwen lang met roem hanthaafden, aangenomen wierd.

De eerste stichter van deze Regering van weinige Hoofden op het Eylant Kreta was een man van een grote vroomheid, Rhadamantus genaamt, welke op de zelfde wyze gelyk Cekrops de wettste Zeden der menschen in Attika had getemt, ook ziende dat de te menschen, die dag op dag vermenigvuldigden, een breidel van noden hadden, hun wetten gaf, die hy veinsde uit den mond van Jupiter ontfangen te hebben. Langen tyd daarna verborg zich Minos, den zelfden weg inslaande, negen jaren lang in het hol van dezen God, en bracht deze Regeringsform tot volmaaktheid; gevende zich voor een Profeet uit; die groter omgang met Jupiter zelfs gehad had.

Het volk luisterde na hem, en onderwierp zich zo veel te vrywilliger, om dat hy de vryheid tot grondslag van hun zamenwooning stelde, en dat hy de burgerlyke regering van den Godsdienst en de bevelen van de Godheid deed afhangen.

Daar zyn 'er verscheyde die dezen naam van *Minos* gevoert hebben. Diodorus van Sicilien telt er twee; Strabo die verlegen gestaan heeft om ze uit elkander te kennen, en die ze in eene persoon schynt te verwarren, volgens het gebruik der Griekische Schryvers, die geen duidelyke kennis genoeg van deze eerste tyden gehad hebben, heeft evenwel moeite gehad om te gelooven, dat deze wyze Wetgever die Minos was, welke als Vader van Ariadne en Fedra het meeste bekend was. In der daad de Regering van dezen laatstgenoemden was eer tvevig en geweldig, als rechtvaardig en gematigt.

't Is dan waarichynelyk dat Minos de Wetgever veel vroeger als hy leefde. Men zal niet verzet staan dat men dus verscheyde personen van den zelfden naam in een vermolten heeft, wanneer men acht geeft op de gewoonte die de Ouden hadden en die de Wilden noch hebben van de doden weer op te wekken en hun namen na een zekeren tyd te doen herleven.

Deze Regeringsform bleef langer te Sparta als in alle de andere steden van Griekenland in gebruik. 't Was Lykurgus die dezelve in deze stad invoerde. Deze Vorst, die Voogt van zyn's Broeders

Olygar-
chale en
Aritlo-
kraatichē
Kege-
ring.

Ephor:
apud
Strab. lib.
1 p. 328.
Dion. Hist.
lib. 4. p.
183.

Strab.
ibid. Pla-
ta. Valer.
Max: &
alii
Diodor.
Sic. Inc.
cit Strabō
loc cit.

Plutarch
in Lycar-
gō.

zoon was, verbande zich zelven nit zyn eigen land, om eenighaartig woord dat men hem gegeven had, en ley zich op 't reyzen om de Zeden en gewoontens der Natien te leren. Hy hielt een lang verblyf op het Eyland Kreten, daar Thales toen bezig was om Lofzangen voor de Goden op te stellen, en de Wetten van Minos tot volmaaktheid te brengen, gelyk Minos zelfs over die van Rhadamantus gearbeyd had. Lykurgus leerde veel uit den omgang met dezen groten Geest, en zyn gemeenbest oprichtende ley hy zich zodanig toe om de denkbeelden der eerste Wetgevers van het Eyland van Kreten te volgen, dat 'er niets meer na elkander geleeke als de Wetten der Kretenzers en der Lacedemoniers.

De wetten der Kretenzers en der Lacedemoniers quamen zeer wel overeen.

Lykurgus boezemt zyn Landsluiden een diep eerbied voor de oudheid in.

Lykurgus weer te Sparte gekomen zynde, wierd daar wel van zyne landsluiden ontfangen, en hy was gelukkig genoeg om daar de schets van zyn Regering te doen aannemen. Vooral boezemde hy hun een oneindige eerbied voor de Oudheid, en de grootste afkeer voor nieuwigheden in; en hy wist zo wel de Zeden der eerste volkeren te doen herleven, dat zyn Regeringsform by na zonder eenige verandering meer als 700 jaren na hem in stand bleef, ter oorzaak van den eerbied dien hy hun voor de Oudheid ingeboezemt had.

Die Barbaren die op verscheyde tyden genoodzaakt wierden het Eyland van Kreten en de andere landen van Griekenland te verlaten, om elders volkeren te planten, brachten de Wetten van hun land daar zy zich ter neer gingen zetten. Sarpedon, by voorbeeld, voerde die van het Eyland Kreten by de Termynen in Lycien in. Hierom heeft Herodotus geschreven dat de Lyciers door de Wetten der Kretenzers en der Kariers bestierd wierden, die den zelfden oorsprong hadden.

Herodotus, lib. 10. n. 173.

Dit belette niet dat de dus overgevoerde Volkeren zich ook niet na de Wetten der Landen, daar zy aanquamen, schikten, en een mengeling van die gene, die zy hadden met die van hun herbergers of van de bureu daar zy zich meê vereenden, maakten.

DERDE HOOFTSTUK.

Vrouwelijke Regering.

DE Vrouwelijke Regering, die de grondslag van die der Lyciers was, kon eertyds wel aan by na alle de Barbaren van Griekenland gemeen geweest zyn, nademaal zy genoegzaam onder byna alle de Volkeren verspreyd was, die 'er uitgekomen waren, gelyk ik het van de Kantabers, van de Volkeren van Spanje en die van klein Azie bewezen heb. Het zou ook kunnen zyn dat zy van de Amazonen, wier ryk zo wyd uitgestrekt was, herkomstig was. Het is waarfchynelyk genoeg dat deze Vrouwen, waar van zich eenige in Lycie ter neer zetten, daar zy door Bellerofon en vervolgens de Grieken verwonnen wierden, eindelyk den oorlog moede zynde, en haar val en ondergang voorhanden ziende, eindelyk een verdrag met haar vyanden aangingen; dat zy hen in de steden, die zy gebout hadden, ontfingen; van de eene kant de heerfchappy, daar zy reeds in 't bezit van waren, behoudende, 't zy van de landen die zy bebbuden, 't zy van de kinderen, die zy op

V. A.

opvoeden; en wezen, maken hare, en hun niet als de eer

V I

DE zorg der in handen kleine volkeren was, een lichaam en niet door ges van Pontus getuiden; ieder had wanneer 'er het een verbond te ring in een van ieder stad in 't by het recht van de heid toe: zy erke zy Lyciarch noem zy zodanig de ma 'er geen stad was

Hun gemeenbest van de Romeinen niets aan de Lycien niet kon benadelijk, hun toelaten tens, die zy van de veronderfchikk vorderde.

Dit was zelfs volkeren, die begreep dat op een bilyke gene dat zich door zen, die tot de he ding geven, zich schoon zy tot in door de voordeler hadden zedert zond Ciliciers, de Pamfil hun zeeroveryen zien onrechtvaardigh oorzaak waarom de zich hun haat op de

Men ziet hier uit had heeft te zeggen en tegendeel hadden die verzekering van ry persoon van d

opvoeden; en dat zy van de andere kant den manen ook eer be-
wezen, makende een mengeling van derzelver gewoontens met de
hare, en hun de zorg van de zaken overlatende, zo dat dezelve
niet als de eer daar van hadden, en zy al het wezentlyke.

VIERDE HOOFTSTUK.

DE zorg der zaken dus als by wyze van volmacht by de Lyciers
in handen der mannen zynde, maakten zy van verscheyde
kleine volkeren uit hun buurt, waar van ieder meester tot zynent
was, een lichaam van een gemenebest uit, dat door gewoontens
en niet door geschreve Wetten bestiert wierd, gelyk Heraklides
van Pontus getuigt. Zy hadden, zegt Strabo, drie en twaalf steden;
ieder had haar overheden en wetten in 't byzonder, maar
wanneer 'er het gemene welzyn aanging, dat 'er 'ede of oorlog of
een verbond te maken was, enz. hielden zy een algemene vergade-
ring in een van de steden die tot deze zaak het gelegentste was:
ieder stad in 't byzonder stuurde daar haar afgezanten na toe, met
het recht van de stemmen, en alles ging 'er met de uiterste billik-
heid toe: zy erkenden in deze vergaderingen een Opperhoofd dien
zy *Lyciarch* noemden, en verkozen andere lager overheden, daar
zy zodanig de maat in hielden en het gemene best beoogden, dat
'er geen stad was, of zy had deel aan de ampte, en eertitelen.

Roger-
riuk der
Lyciers.

Heracld.
loc. cit.

Strabo
lib. 14 p.
457.

Lyci-
arch of
Opper-
hoofd
der Ly-
ciers.

Hun gemenebest was altyd in een bloetjenden staat tot de tyden
van de Romeinen, die zich meester van Azie gemaakt hebbende
niets aan de Lyciers overlieten, als 't geen hun opperheerschappy
niet kon benadelen; maar voor 't overige handelden zy ze gunstig-
lyk, hun toelatende van zich volgens de Wetten en de gewoon-
tens, die zy van hun Voorzaten ontfangen hadden te bestieren, met
de veronderchikking die het opperste recht van hun overwinnaar
vorderde.

Dit was zelfs een beloning voor de gematigheid van deze Vol-
keren, die begrepen hebbende, gelyk de Spartiaten, dat een Ryk
dat op een bilyke middelmaat gegrond is, duurzamer was als dat
gene dat zich door de begeerlykheid van rykdommen laat opblazen,
die tot de heerschezucht en afgunst der naburige staten aanlei-
ding geven, zich met hun armoede te vreden hadden gehouden,
schoon zy tot in Italien toe meesters van de zee geweest waren
door de voordelen die zy op hun vyanden behaalt hadden. Zy
hadden zedert zonder ontroering de Kretenzers, de Pizidiërs, de
Ciliciërs, de Pamfiliërs en de Cariërs, de Middellantfche zee door
hun zeeoveryren zien onveilig maken, zonder deel aan hun handel
en onrechtvaardigheden te willen nemen; dit was in der daad de
oorzaak waarom de Romtynen hen veel beter als de anderen, die
zich hun haat op den hals gehaalt hadden, handelden.

Men ziet hier uit hoe groot ongelyk Heraklides van Pontus ge-
had heeft te zeggen, dat zy van den roof en plundering leefden;
en tegendeel hadden zy een zulken afschrik voor dievery, volgens
de verzekering van Nikolaas van Damaskus, dat zo onder hen een
vyr persoon van deze misdaad overtuigt wierd, dezelve met de

Heracld.
loc. cita-
to.

nighat-
reyyen
helt een
zig was
ten van
over die
uit den
chtende
etgevers
na elkan-
oniers.
wel van
om daar
oetzemde
oofste af-
eden der
m by na
in stand
Oudheid

erden het
te verla-
etten van
by voor-
en in Ly-
ciers door
erden, die

h ook niet
en, en een
hun herber-
kten.

er Lyciers
van Grie-
onder byna
ren, gelyk
en die van
zy van de
omstig was
r van zich
on en ver-
len oorlog
ende, ein-
hen in de
ne kant de
udende, y
en, die zy
op

slaverny daar over gestraft wierd, om door deze strengheid te kennen te geven dat deze misdaad een van die gene is, die den mensch het meeste schande toebrengen, en dat zy niet als het ergste schuim, gelyk de slaven zyn, past.

De Lyciers hadden zonder twyffel tot de tyden van de Romeinen hun Zeden veel beschaaft, en hun Regering tot volmaakter stand gebracht door de nabuurschap en den omgang met de volkeren van Griekenland; maar de veranderingen, die zy'er in gemaakt hadden, hadden den grond zelfs en de wezentlykheid van hun gemenebest niet verandert, die altyd dezelve gebleven is tot de latere tyden van het Roomsche Ryk toe.

VYFDE HOOFSTUK.

Rege-
ring der
Irokoiz-
zen en
Huron-
nen.

Hoedanig ook de oorsprong der Irokoizen en der Huronnen is, zy hebben deze zelve Regerings-form in haar eerste eenvoudigheid behouden. Want behalven deze Vrouwe-regering, die volkomen eveneens als die onder de Lyciers is, en daar de staatszorg niet als by wyze van volmacht in handen van de mannen is, bestieren alle de dorpen zich op dezelve wyze door zich zelven, en als of zy van den ander onafhankelyk waren. Men ziet in ieder de zelve verdeling der huisgezinnen, de zelve regerings-wetten, de zelve order, zo dat die'er een ziet die ziet te alle. Maar wanneer'er zaken te verhandelen zyn, die het gantsche lichaam der Natie raken, maken zy een algemene Raadsvergadering daar zich de afgezondene uit ieder dorp na toe begeven; 't geen met zo veel gelykheid geschied en met zo veel yver voor het gemene best, dat'er een verwonderens-waardige zamenstemming en eendracht uit ontstaat, die het behoud van de Natie uitmaakt, en die niets, om deze reden, in staat is om te verbreken.

Dit is maar een algemeen denkbeeld van hun Regering. Om na tot een byzonderer verhaal te komen, ieder dorp is, gelyk ik gezegt heb, in drie geslachten verdeelt; te weten dat van den Wolf, van den Beer, van de Schildpad. Ieder geslacht heet zyn Hoofd, zyn Agoianders, zyn Gryzaarts, zyn Krygsknechten. Alle te zamen verenigt maken het lichaam van het dorp en den staat van hun gemenebest uit.

Deze geslachten zyn 't geen eertyds de Stammen waren; en wy zullen ons zomtyds van dezen naam bedienen, om ze te betekenen.

De oorsprong der Tribus of Stammen is zeer oud, en het woord geeft in zyn betekenis het getal der verdelingen te kennen, die in de eerste tyden by de meeste volkeren waren, 't zy dat men hier door drie verscheide takken van een zelfden stam wilde verbeelden, 't geen men op de drie kinderen van Noach zou kunnen t'huis brengen, wier nakomelingschap op verscheide plaatzen door een gemengt en verward wierd; 't zy dat het in der daad drie verscheide Volkeren waren, die zich verenigt hadden, gelyk in de slichting van Rome de Rhamnesiers; de Tasiens en de Luceriers, waar van Romulus, Tatiüs, en Lukumon de hoofden waren.

Afcom-
Padian.
in Oras.
3. contr.
verremo

Deze verdeling ten, dat Minos in Doriers, onder wading gaf om ze in

Hezelve vond mazonen en by de

By de Solymers naderhand de Fab wangedrocht uit d dert, waar van he het middelf van e dat zelfs volgens H

hoof van ider van My is niet onbew

Fabel na Nymfodor van Lycien verston

niet meer gezien w

voedde; halfweggen daar verscheide ku

groot getal slangen

Andere leggen di

rosen verwon, te w

Leeuwen vergeleken door haar snelheid in

en de Lyciers, door hem leyden.

Plutarchus geeft e

een beroemt zeechtu

kusten van Lycien o

beeld een Leeuw op

draak aan de achterit

Maar de natuurlyk

't eerste boek van zyn

zegt dat het drie Hoo

Trofsbis waren, dat i

met deze namen van

hy evenwel zelfs niet

het ontrent deze nam

zyn) *Arsalus* de Ge

het hoofd van de Slan

Als de Stammen de

onderscheyden waren

hadn van zyn stam ge

ken, en 't geen heder

niet bevestigt word

sehe en Huronische g

Schildpad, door wel

geslachten zelfs betek

utleggen. De Wilde

St. Laurens en ontrent

Deze

Strabo
lib. 2 p.
328.

Deze verdeling was oudstydts op het gantsche Eiland van Kreta, dat Minos in drie delen verdeelde, en in 't byzonder by de Doriers, onder wien men dezelve verdeling zag, 't geen aanleiding gaf om ze in drie verdeelt te noemen.

Hezelve vond men in klein Azie by de Solymers, by de Amazonen en by de Lyciers.

Homer
Iliad.
V. 186.

By de Solymers veroorzaakte die onderscheyd van Stammen, naderhand de Fabel van de Chimeer, die Homerus ons als een wangedrocht uit drie verscheyde dieren te zamen gestelt, afschildert, waar van het hoofd tot de schouders van een Leeuw was, het middelrif van een wilde Geyt, en de staart van een Draak: of dat zelfs volgens Hesiodus op een zo wanschiklyke mengeling een hoofd van ieder van deze dieren had.

My is niet onbewuut dat de gemene uitlegging die men aan deze Fabel na Nymphodorus geeft, is, dat de Ouden daar door een berg van Lycien verstonden; wiens top vlammen uitwierp, 't geen 'er niet meer gezien word, en veel wilde dieren gelyk Leeuwen, enz. voedde; halfwegen den berg waren 'er aangename weylanden; daar verscheyde kudden geeyten weyden, en aan den voet een groot getal slangen en andere venynige dieren.

Andere leggen dit verdichtzel op de drie Natien uit, die Bellefoson verwon, te weten de Solymers, die om hun moed by de Leeuwen vergeleken worden; de Amazonen, de wilde geeyten door haar snelheid in 't lopen als zy op de bergen jagen gelykend; en de Lyciers, door de Draken verbeeld, om de lagen die zy hem leyden.

Homer.
Iliad. 6.

Plutarchus geeft een andere uitlegging, en zegt dat Bellefoson een beroemt zeeschuimer; Chimcerus genaamt, verwon, die de kusten van Lycien onveilig maakte en die op zyn schip tot zinnebeeld een Leeuw op de voorleeven, een Geyt ter zyden, en een draak aan de achterleeven had.

Maar de natuurlykste uitlegging is deze die de Heer Bochart in 't eerste boek van zyn Heilige Aartryksbeschryving geeft, daar hy zegt dat het drie Hoofden van de Solymers: *Arjalus*, *Arios*, en *Trosibis* waren, dat is te zeggen (gelyk hy het zoekt uitleggen met deze namen van Fenicische wortelwoorden) afsteleyden, daar hy evenwel zelfs niet te veel slaat opmaakt, om dat de Schryvers het onkent deze namen en de wyze van die te schryven niet eens zyn) *Arjalus* de Geyt; *Arios* de Leeuw, en *Trosibis* de Slang of het hoofd van de Slang.

Geogr.
1. Cap.

Als de Stammen der Solymers door de namen van deze dieren onderscheyden waren geweest, en dat hun hoofden ieder den naam van zyn slam gevoert had, daar zou niets zonderlings insteken, en 't geen hedendaags door het voorbeeld der Wilde namen niet bevestigd word, en van het onderscheyd van de drie Irokoische en Huronische geslachten van den Wolf, den Beer, en de Schildpad, door welke namen de Opperhoofden zo wel als de geslachten zelfs betekent worden, gelyk ik het noch breder zal uitleggen. De Wilden die ontront den oorsprong van den vloed St. Laurens en ontront Missippi wonen, die men in Kanada onder den

den naam van de bovenlandfche Nation begrypt, zyn alle doot Stammen onderscheyden, en ieder Stam voert den naam van enig dier; en 't is zonder twyffel om dezelfde reden dat de meelle namen der eerste Aziatfche en Egyptifche Volkeren ook de namen van dieren zyn, die by hen Zinnebeelden van de godheid waren.

Het zyn deze zelfde hoofden *Arios*, *Arsalus* en *Trofbis*, waar van Plutarchus fchryft dat de Solymers Goden maakten, na dat Saturnus hen had doen fterven. Homerus zegt dat de Lyciers, vyanden van de Solymers, deze Goden vervloekten, 't geen niets anders betekent als dat door de namen dezer Hoofden de Solymers en hun Land verbeeld wierden, welke die onder de Lyciers die met hen in oorlog lagen, (want toen waren alle de Volkeren van Lycien niet tot een lichaam van een Natie vereent) duizent vloeken na de kop wierpen, volgens de gewoonte die de Wilden noch hebben van in hun krygsgezangen hun vyanden duizent fcheldwoorden te geven, noemende alleen de Hoofden, waar door zy het land en het lichaam der Natie, die zy willen beoorlogen verftaan.

Apoll.
Rhod. lib
2^v. 909.

Apollonius van Rhodus verzekert dat de Amazonen niet in eene stad woonden, maar dat zy in stammen verdeelt waren, en in drie onderscheyden, namelyk de Themifyreifehe, de Chadefifehe, en de Lykafifche.

Strabo fchryft ook dat de Lyciers in drie delen verdeelt waren. Maar hy zegt dat die onderscheyd volgens den rang der fteden was, die hy in drie orders verdeelt, waar van de grootste drie stammen in hun vergaderingen hadden, de middelmatige twe, en de kleine maar een.

Diod.
Sic. lib 3.
p. 132.

De Amazonen hadden verfehede fteden gebout, gelyk *Efezen*, *Kumen*, *Myrrhina*, enz. 't is waarfchynlyk dat zy in alle deze fteden door stammen onderscheyden waren, zo dat 'er in ieder van alle drie gelyk waren, en de Lykafifche, gelyk ik reeds gezegt heb, komen te enemaal met het geflacht van den Wolf by de Huronnen en Irokoizen over een.

Apollonius van Rhodus en Strabo kunnen wel verwart hebben, 't geen het ver afwezen van den tyd kon verandert hebben, of de wydafgelegenheid der plaatzen hen niet in den grond deed kennen.

Na 't verloop van jaren is de naam van *Tribus* gebruikt om al de takken van een zelfde geflacht te betekenen, hoe fterk zy ook in getal waren, gelyk men er zich ook van bedient heeft om in de fteden niet meer de verdeling der Volkeren, maar de verfehede wyken van deze zelfde fteden aan te wyzen, die merkelyk in de wereld vermeerdert waren.

Wat de Irokoizen aangaat, nademaal zy altyd weinig in getal geweest zyn, en dat de noodzakelykheid van na een andere plaats te verhuizen; wanneer hun landen afgeweid zyn, hen genoodzaakt heeft om zich in verfehoyde dorpen te verdelen, liever als door de menigte van menfchen in een dorp alleen van honger te fterven; hebben zy hun oude verdeling gehouden, en daar is niet als het geflacht van de Schilpad, dat in de groote en de kleine gefmaldeelt is.

VIER.

Hierby zal ik
den Zoo Z E S

Ieder flam heeft zy
of de Archagete
Sparten waren, of
Romulus, Tatus en
den geest, wyzen hun
zy. Want behalve
ren, hebben zy 'er
regtsgebied zyn.

De eerste van deze
gen de Edelman by u
woord om den Adel
men zelfs die zy ver
zyn. In dezen zin z
Hannouara, dat is te
dit gezegt of gedaan.

te gelyk en zonder
de landen die 'er ond
fel belagchelyk voork
heid de namen der v
de Godheid waren,
waren, die 'er het zi
ander indruk maken.

By de Mendefiers,
van een bok verbee
was zo veel of men z
en my dunkt dat niet
Koninglyke waarde
als het denkbeelt en d
zich bedienden, van
Godheid in haar naam

Gda, dat de Gryzaar
kent. Deze naam ko
plaats bekleed niet ov
maar hy flaat op het k
bied voor willen verw
heid en andere hoeda
moeten hebben, die d
ders of Herders der
noemt. Eindelyk, zy

zelfs aan; dus zyn on
onder de *Tionnontoua*
namen, die aan het la
zyn, voornaamlyk aan
Want fchoon de He
fchoon zy alle naauwk
zy alles wilden aan zie
'er evenwel altyd en

Z E S D E H O O F T S T U K .

Ieder ſtam heeft zyn hooft, die onder hen 't geen de Koningen of de Archageten, van de twee gellachten der Herakliden te Sparten waren, of te Rome de Hoofden van de drie Volkeren Romulus, Tatus en Lukumon. De nar ..., die men aan deze hoofden geeft, wyzen hun voorrang in den ſtam aan, aan wiens hooft zy zyn. Want behalven de namen die zy gelyk andere burgers voeren, hebben zy 'er noch andere, dat namen van waardigheid en rechtsgebied zyn.

De eerste van deze namen is die van *Roiander Gôa*, dat is te zeggen de Edelman by uitmuntentheid; van *Gaiander*, een gebruikelijk woord om den Adel te betekenen. De tweede is die van de stammen zelfs die zy verbeelden, en die als in hun persoon vergadert zyn. In dezen zin zeggen zy de *Hogouako*, de *Hofkereouak*, de *Hannouara*, dat is te zeggen de Wolf, de Beer, de Schilpad heeft dit gezegt of gedaan. Door deze wyze van ſpreken betekenen zy te gelyk en zonder dubbelzinnigheid de Hoofden, de stammen, en de landen die 'er onder horen. Deze namen zullen ons zonder twyffel belagchelyk voorkomen, maar zo men overweegt dat in de Oudheid de namen der volkeren, gelyk wy gezegt hebben, namen van de Godheid waren, en dat deze wederom namen van de dieren waren, die 'er het zinnebeeld af waren, zal dit zonder twyffel een ander indruk maken.

By de Mendefiers, by voorbeeld, daar Pan onder de gedaante van een bok verbeeld wierd, te zeggen Mendes heeft gezegt, was zo veel of men zeyde Pan heeft gezegt, God heeft gezegt; en my dunkt dat niets bequamer is om ons een denkbeeld van de Koninglyke waarde of van het gezag der Opperhoofden te geven, als het denkbeeld en de uitdrukkingen zelfs waar van de Volkeren zich bedienden, van hun Hoofden ſprekende, als of zy van de Godheid in haar naam ſpraken. De derde naam is die van *Rokſten Gôa*, dat de Gryzaart of den Ouden man by uitmuntentheid betekent. Deze naam komt altyd met de jaren van den genen die de plaats bekleed niet over een, want het is dikwils maar een kind; maar hy ſlaat op het karakter waar mée hy bekleed is, daar zyeerbied voor willen verwekken door een naam, die de ryphed, wysheid en andere hoedanigheden te kennen geeft, welke die gene moeten hebben, die door hun rang en uitmuntentheid als de Vaders of Herders der Volkeren zyn, gelyk Homerus ze dikwils noemt. Eindelyk, zy nemen ook den eigen naam van het Land zelfs aan; dus zyn onder de Onnantagufen, Sagofendageten, en onder de Tionnontouanen *Tionnonkeritaoui* en *Tionninnokaraouen* namen, die aan het land en aan zomnige der Opperhoofden eigen zyn, voornaamlyk aan dien genen die Meester van het dorp is.

Want ſchoon de Hoofden een gelyk gezag ſchynen te hebben, ſchoon zy alle naauwkeurige acht geven om niet te ſchynen als of zy alles wilden aan zich trekken, en volkomen den meester ſpelen, is 'er evenwel altyd enige voorrang van den een boven de anderen;

Ff

en

Namen der Hoofden.

Pan by de Mendefiers onder de gedaante van een bok verbeeld.

Alle de Hoofden hebben geen gelyk gezag.

doet enig e namen ren. waar a dat ciers, niets ymers rs die n van vloec- noch cheld- or zy n ver- ceae in drie he, en waren en was emmen kleine ſezen, ze ſte- van al- gt heb- ronnen bben, of de ennen. om al zy ook n in de cheyda k in de in getal e plaats genood- ver als ager te is niet ine ge- FIER.

en dit is voor zo ver ik 'er van oordelen kan, of hy wiens Hut het dorp geficht heeft, of wie 's Stam het tarykhe is, of ook wel die gene die om zyn bequaamheid het meeste geacht word. Evenwel beken ik dat ik dit niet voor vast kan zeggen.

De waardigheid van Hoofden is voor zyn leven en erfelyk in zyn hut, gaande altyd tot de kinderen van zyn moeyen; zulters, of nichten van 's Moeders zyde over. Zo dra de boom gevallen is moet men dien, zeggen ze, weer oprichten. De Matroon die het voornaamste gezag heeft, pleegt op een slaaf, na het reeds mede van haar Hut gedaam te hebben, met die van haar stam raad, dien zy hun toestemming doet geven voor dien genen dien zy tot de opvolging verkozen heeft, 't geen haar genoot vry staat. Zy geeft altyd geen acht op het eerste-geboorte-recht, en gemeenlyk neemt zy dien genen die het bequaamste schynt om door zyn goede handigheden dezen ring staande te houden. De Keur gevallen zynde, geschied de voortelling daar van in 't dorp door porceleine halsbenden. Men doet niet anders als den verkoornen daar te vertonen, en hy word op staande voet uitgeroepen en erkent. Men roepthem op de zelfde wyze uit en vertoont hem in de andere dorpen van de Irokoi'sche natie, en by alle de andere bondvolkeren; en deze verkiezing word altyd met feesten en plechtigheden geveert. Hetzelfde geschied byna by de andere natien als 'er een Hoofst verkoorn word.

De Boom dus weer opgerecht zynde, voegt men, zo de verkooren perloon noch te jong is en onbequaam om de zaken zelfs te befeften, by den boom takken om hem te ondersteunen; en het vallen te beletten: dat is te zeggen, dat men hem geeft, 't geen de Spaniards PROCTOR, een voogt, of Regent noemden, gelyk men noch hedendaags in de Koninkryken gedurende een minderjarige heid doet. Deze voogt word te gelyk met zyn Weeskind overal erkent en uitgeroepen, en hy word in perloon, in name van den minderjarigen, met al dat gene beladen dat deze zott moeten voor het gemene best doen, zo zyn jaren hem hier toe bequaam maken.

't Gezag der Opperhoofden strekt zich gemeenlyk over die van hun Stam uit, die zy als hun kinderen aanzien, zy noemene gemeenlyk hun Neven, en zelden zullen zy zich van woorden bedienen, die zo veel als onderdanen betekenen. Schoon zy een wezentlyk gezag hebben, waar van sommige zich wel weten te bedienen, gelaten zy zich zo zeer voor de Vryheid te zyn, dat men hen ziende zou zeggen dat zy alle gelyk zyn. Onderwyl dat de klein Koninkjes zich op de schouders van hun onderdanen laten dragen, en zich veel eer bewyzen; hebben zy geen onderscheydelyk teken, noch Kroon, noch Scepter, noch Lyfwacht; noch Burgermeesterlyke Bundel-bylen die hen van 't gemeen onderscheyden. Zy schynen gants geen voltrekte macht te hebben, of enig dwangmiddel om zich in geval van weerstand te doen gehoorzamen. Evenwel gehoorzaamt men hun, en zy gebiedten met gezag; hun bevel gelyk na gebeden, en de gehoorzaamheid die men hun bewyft schynet te enemaal vry. Deze vryheid dient om de Hoofden in band te hou-

De waar-digheid van Opperhoofst is voor het leven van een man en erfelyk in zyn hut.

Deze verkiezing is altyd met feesten en plechtigheden verzelt.

Platare is 't zynre 2.

Gezag der Opperhoofden

Zy hebben geen tekens die hen van 't gemeen onderscheyden.

houden: zy ver-
kinnen veroor-
schikt de bevel-
zelden kunnen
het hun bevelen
ten is. Op dese
in de uitvoering
der Hoofden en
men in den b
Schoon de Ho-
heid hebben, en
door de Eer die
ge byzondere ge-
te hebben; maar
handelingen slaan
vlen en in hun
alleen tot dit geb-
ken worden in h
vergaderingen vo-
ken in de algeme-
om kort te gaan
waardigheid geheb-
ben, welke diene-
re kant kunnen he-

Z
Uit vrees dat
aanmatig
breidde, gevende
met hen delen;
Agoianders zyn te
het begin waren,
't begin, en eer
dat der Koninger
Hoofst, die Roiana
kennen te geven.
een, die het zelve
het romtyds zelfs.
Natie te waken;
derzelver behoude
bruik van het geld
gaderingen erkenn
vertoont ze niet a
den gewoon is.
Na de Agoiand
Onderlingen, in h
Radsheren is niet
men, om er zyn st
rykt heeft, waar a

houden: zy verplicht hen om niets te bevelen dat moeylykheid zou
 kunnen veroorzaken en afgeslagen worden; zy dient ook om goed-
 schiklyk de bevelen dien men hun geeft uit te voeren; zo dat zy zich
 zelve kunnen inbeelden dat zy minder gehoorzamen om dat men
 het hun bevelt; als om dat zy wel willen doen 't geen hun bevo-
 len is. Op deze wyze word'er een goede order onderhouden, en
 in de uitvoering der zaken vind men wezentlyk het goed verstand
 der Hoofden en der Leden, en een zo goede veronderschikking
 dat men in den best geregelde staat wenschen zou.

Schoon de Hoofden geen teken van onderscheyd en van overig-
 heid hebben, en dat men ze niet uit den hoop kan onderscheyden
 door de Eer die men hun zou moeten bewyzen; uitgenomen in eni-
 ge byzondere gevallen; laat men niet na voor hen een zeker eerbied
 te hebben; maar voor al houden zy hun waardigheid in de openbare
 handelingen staande. De Raadvergaderingen worden op hun be-
 velen en in hun hut gehouden; ten zy dat 'er een algemene hut
 alleen tot dit gebruik geschikt is, en die als een stadhuis is; de za-
 ken worden in hun naam verhandelt; zy zitten in alle soorten van
 vergaderingen voor, zy hebben een aanzienlyk deel in de Gastma-
 len en in de algemene uitdelingen; men zendt hun dikwils geschenken;
 om kort te gaan zy hebben enige andere voorrechten, die aan hun
 waardigheid gehecht zyn; gelyk zy ook enige lastige plichten heb-
 ben, welke dienen om de zwakke voordelen, die zy van de ande-
 re kant kunnen hebben, in tegenwicht te houden.

De Raads-
 vergade-
 ringe
 word
 in hun
 hut ge-
 houden;
 ten zy 'er
 een ge-
 mene
 Raads-
 hut is.

ZEVENDE HOOFTSTUK

Uit vrees dat de Hoofden zich een al te groot gezag mochten
 aanmatigten, en te machtig worden, heeft men ze als ge-
 breidert, gevende hun Opzienders, die de Regering van 't Land
 met hen delen; en *Agoianders* gelyk zy genaamt worden. Deze
 Agoianders zyn ten naasten by 't geen de Eforen te Lacedemon in
 het begin waren, en de Kosmen op het Eyland Kreten; ik zeg in
 't begin, en eer zich deze een gezag hadden aangematigt, 't welk
 dat der Koningen vernietigde. De Agoianders staan onder hun
 Hoofd, die *Roiander Goá* genaamt word, om zyn waardigheid te
 kennen te geven. In ieder stam heeft ieder byzonder huisgezin 'er
 een, die het zelve vertoont, de vrouwen verkiezen dien, en zyn
 het zomtyds zelfs. Hun ampt is naauwer op de belangen van de
 Natie te waken; op de gemene schatkist het oog te hebben; in
 derzelve behoudenis te voorzien, en te letten dat er een goed ge-
 bruik van het geld gemaakt word. Men doet ze in de Raadsver-
 gaderingen erkennen, wanneer men ze verkoren heeft; maar men
 vertoont ze niet aan de bontgenoten, gelyk men ontrent de hoof-
 den gewoon is.

Vande
 Agoians
 detz.

Na de Agoianders komt de Raad, bestaande uit Gryzaarts of
 Oetlingen, in hun taal *Agokstenba* genaamt: het getal dezer
 Raadsheren is niet bepaalt: ieder heeft recht in den Raad te ko-
 men, om er zyn stem te geven; wanneer hy deze rype jaren be-
 rykt heeft, waar aan men de voorzichtigheid en ervarentheid van

De Raad

de wereldsche zaken als een voorrecht: toefteyft, en ieder, gelyk op alle andere plaatsen, komt daar in aefching, na dat hy meer of min bequaamheid heeft.

De Krygsknechten.

Het vierde en laatste Lijchaam is dat van de Krygsknechten, bestaande uit jonge lieden die in staat zyn om de wapens te voeren. Zy hebben gemeenlyk de hoofden der Stammen aan hun hoofd, wanneer die hun proeven van krygsoeffeningen gedaan hebben, en bequaam zyn om 't bevel te voeren. Maar behalven dat erkennen zy ook die gens voor Krygshoofden, die zich daar in beroemt gemaakt hebben, en die proeven van dapperheid, beleyd en dient gegeven hebben.

Maatschappij.

Men heeft my verzekert dat 'er onder hen verscheyde andere soorten van byzondere Maatschappijen als soorten van Broederschappen waren; maar daar niet wel genoeg van onderrecht zynde kan ik niet zeggen of het verbintenissen van enkele vriendschap zyn, of dat die van het Staatsbestier en den Godsdiensl afhangen.

In alle de Staten is men genootzaakt geweest de Ampten te vermenigvuldigen (onder wat vorm die Staten ook zyn bestiert geworden) na mate dat het volk aangroeide en door het groot getal moeilijker om te bestieren wierd. Dan wierd het een noodzakelykheit: het gezag, met de vereefchte veronderfchikking, onder verscheyde handen te verdelen, om de onderzaten in hun plicht te houden. De Irokoizen altyd weinig in getal geweest zynde hebben deze menigte van mindere Overigheden niet van noden gehad, die hun oorsprong op andere plaatsen niet zyn aan verschuldigt zyn, als aan de dringende noodzakelykheid.

Zy hebben altyd met hun hoofden en hun Raad volftaan kunnen, gelyk 't alle Volkeren in hun eerste beginzelen gaat. Zy kunnen alle zonder zich zelve in den weg te zyn deel aan het bestier hebben; niemand word 'er uit den raad gesloten, zo dra hen de ouderdom daar toegang toe geeft; en hier door zynze voor de ongemakken beschut, die 'er uit de heerschizucht en kuiperyen om tot ampten te geraken ontstaan, waar van het gemeen dikwils het fachtouër is.

ACHTSTE HOOFSTUK.

Van de Raadhouingen.

DE Vrouwen zyn altyd de eerste die raad plegen of volgens hunne gronden over de byzondere of algemene zaken raadplegen moeten. Zy houden Raad apart, en als zy besloten hebben geven zy den Hoofden kennis van de stoffen die 'er op het tapyt zyn, op dat deze op hun beurt daar over raadplegen. De Hoofden doen op deze verwittiging de ouden van hun Wyk vergaderen, en zo de zaak, die men verhandelen moet, het gemeene welzyn betrefst, vereenigen sy zich alle in een algemeenen Raad van de Natie.

De Krygslieden hebben ook hun Raad apart over de zaken die hen betreffen, maar alle de byzondere Raadsvergaderingen zyn des Oudraad onderhorig, die als de Hogeraad is.

De

De Raadhoed
De eerste worde
van waer natuur
openlyk 't goen
re zaken van de
Afgezaaten te on
geny doden te bl
Als er een geh
men in 't byzond
ver van den Raad
der hoofden, die
hoofden zyn, die
gens die maar
Schoon 'er gee
bepaalt is, hogee
vond dat na toe
lyke Majesteit aan
de Keyzers had,
Dome achts wykt,
van den ploeg gin
habbers te maken.
hun gat, als open
hebben, of wel of
den buik, die alle
zo veel deftigheid
Spanje of de Raad
Weinige andere
by, en hebben een
den zonden zich 't
waardigheid hier v
dier by tegenwoon
quam te worden
door hun bequaam
hebben, gedragen
Raad, dat zy het
maar voorstellen,
ken, waar na zy al
Vaders, gy zyt
De Wyze van ra
toe. Ieder van de
woorden de voorle
enil stemmende vo
gens uit by zyn elg
Zie daar myn o
ging; " Waare
word, zo veel als
nalyk gesproken h
Na hun raadple
nya geen reden v
hebben; en wannee

De Raadthoud'cittingen in 't geheimet anders in 't openbaar. De eerste worden gehouden om over hun verscheyde belangen van wintuur die mogen zyn in te raadplegen, en de andere om openlyk te gaan 'es beroken is te verklaren, of over alle de andere zaken van de maey, der enige plichtigheid, of verstaenlyk gelyk. Afgecomen te ontfangen, hen te antwoorden, ten oorlogte zins gelyk doden te beweren, of galmalot te houden.

Als een geheime Raad stand gehouden te worden verwhicht men in 't bysonder die gene, die dezelve woenen by wonen, het voor van den Raad brand altyd, of in de gemekte Natien, of in die der hoofden, die om deze reden gemeentlyk van vyf of zeven hoortuden zyn, die om te zeggen vyf of zevenmaal zo groot als die gene die maar een voor hebben.

Schoon er geen tyd tot het houden dater Raadsvergaderingen bepaalt is, hegeeft men zich gemeentlyk met hoe vallen vonden rond daar na toe. Deze Raad heeft zekerlyk niets van die heere lyke Majesteit aanzich, die het Roomsche gemenebest even voor de Keyzers hand, maar ik geloof wel dat by niets vone dien van Rome zelfs ynk, ten tyden dat zy de Serranen en de Cineinnaten van den ploeg ginge halen om zo tot burgemeesters en Oppergezaghabbers te maken. Verbeeld w een hopen mostpotten, die op hun gat, als open in een gedoben zittent, en de knien by de oren hebben, of wel op den grond neevleggen, 't zy op den rug of op den buik, die also met de pyp in den mond de staatzaken met zo veel deftigheid en koelen moeds verhandelen, als de Junks van Spanje of de Raad der Wyzen te Venetien.

Weinige anders als de Ouden wonen deze Raadsvergaderingen by, en hebben een stem in 't kapittel. De Hoofden en Agoanden zonden zich schamen daar den mond te openen, zo zy by hun waardigheid het voorrecht van de jaren niet voegden, en zo zy daar by tegenwoordig zyn, 't is eer om te luisteren en om bequaan te worden als om te spreken. De Hoofden zelfs die door hun bequaamheid en door hun ouderdom het meeste gezag hebben, gedragen zich uit eerbied zodanig aan het gezag van den Raad, dat zy het voorwerp daar men over raadplegen moet zelfs naar voorstellen, of door luiden die hun toebehoren laten voorstellen, waar na zy altyd besluiten met te zeggen, denki daar om, Vaders, gy zyt de Meesters, beveelt.

De Wyze van raadplegen gaat met veel bezadigtheid en rypheid toe. Ieder van de stemmende personen herhaakt eerst in korte woorden de voorstelling, en brengt alle de redenen die er door de eerst stemmende vore en tegen ingebracht zyn te berde, vervolgens uit hy zyn eigen gevoelen, en eindigt met deze woorden: Zie daar myn oordeel over het voorwerp van onze Raadpleging. Waarop de gantsche Vergadering boo of wel also antwoord, zo veel als dat te goed. Zonder aan te zien of hy wel of kwalik gesproken heeft.

Na hun raadpleging, over wat zaak het ook zyn mag, is 'er yna geen reden voor of tegen, die zy niet gezien en gewikt hebben: en wanneer zy rekening van hun uitspraak willea geven, ma-

Geheim
openba
verraad
houding
gen.

heg vunt
van den
Raad
brand
altyd.

Mistlyke
guur die
zy on
der 't
Raad
plegen
maken.

Zedig
held der
hoofa

ma

maken zy die zoo aangemelyk dat men qualyk nalaten kan hen toe te vallen. In 't algemeen kan men zeggen dat zy veel verduyger zyn als wy om een zaak met al haar aankleven te onderzoeken: zy horen elkander geruyst uitspreken: zy hebben meer eerbied en beleeftheid jegens die gene die van een tegenstrydig gevoelen zyn; niet wetende van elkander in de reden te vallen, noch minder van met driftigheid te twisten: zy zyn koelder van bloed, hebben minder herftochten; ten minften in schyn, en behartigen alle met meer yver het gemene welzyn: ook is het door een van de doorslepenste streken der Staatkunde, dat zy de overhand over de andere Natien gekregen hebben; dat zy de strydbaarste volkeren; na de zelve verdeelt te hebben, overwonnen hebben, en dat zy zich tegenwoordig in een gemiste oneenzydigheid tusschen de Franschen en Engelschen houden, daar zy zich van weten te doen vrezen en aanzeken.

Zy vallen elkander niet in dewoord.

hun yver voor 't gemene best.

Hun doorslepenste staatkunde.

't Geen ik van hun yver voor het gemene best zeg, is evenwel zo algemeen niet, of vele zyn om hun eige belangen bedacht; en voornamelyk de hoofden stellen verscheide geheime middelen in 't werk om hun oogwit te bereiken. Daar zyn 'er die zo doorslepen zyn, dat zy den Raad verscheide dagen achter een over een stof doen raadplegen, waar van het besluit tusschen hem en de voornaamste hoofden bekuipt is, voor dat ze op het tapyt gebracht is. Evenwel nademaal de hoofden op elkander het oog hebben, en dat niemant zich een opperhorigheid wil schynen aan te matigen, die de afgunst kan gaande maken, ontzien zy zich meer als de anderen in de Raadsvergaderingen, en schoon zy 'er de ziel van zyn, verplicht hun Staatkunde hen om weinig te spreken, en om eer het gevoelen van een ander aan te horen, als het hunne te zeggen; maar ieder heeft een man op zyn hand, die als een soort van een stokebrand is, en die zyn persoon niet te ontzien hebbende alles wat hem voorkomt vry daar uit lapt, gelyk hy met het Hoofst, door wien hy te werk gestelt is, afgesproken is, voor dat hy in den Raad gekomen is.

NEGENDE HOOFSTUK.

Van de Redenaren.

Gemeenlyk zyn het de redenaren die deze rol spelen; de Hoofden weten zich met voordeel van hun verstand en van de gemaklykheid die zy bezitten om te spreken en al wat zy willen te zeggen, te bedienen.

Maar voornamlyk steken de Redenaars in de Openbare Raadsvergaderingen en in plechtige gelegtheden uit. Zy spreken dan alleen, hun bediening eigentlyk daar in bestaande dat zy alle zaken, die in den geheimen Raad verhandelt zyn, aan 't licht brengen, het besluit dat 'er genomen is verklaren, en met gezag in den naam van het gantsche dorp of de gantsche Natie het woord voeren.

Daar word een grote bequaam-

Deze rol is zo gemaklyk niet te spelen. Zy vereifcht een grote bequaamheid, de ervarentheid van de Raadsvergaderingen, een volkome kennis van al de gewoonten hunner Voorzater, verstante

ervarentheid en die sijn 'er van het gens anders hun bequaamheid na waarde bekleed, die ze 't hun toevlucht 't niets om die vry die ampt wel te hant hebben.

De vertogen ken, op de wyze De Irokoizen wi knoope redenerin zinnebeeldig en verifcheyden aart van de gemiene rechtshof in am vendifger gebareh zy hebben hier on ken al zo zeer met den de zaken zo r toehoorders schyn

De Redenaar he geen hy zeggen m besloten is; en om order voorstelle storten geschied.

Maar hy draagt eyd aan de Vergad verstaan moet en ze ge uit den Raad ant Hy bedient zich d noodhulpen raad te welk een tekere van wyze toe. Een van den, N/o.

Dit geschied zo d voort van formulie maar 't is eigentlyk de ja. Het schynt raadzaam oordelen miging te geven.

De Vrouwen he bare Raadsverga de Redenaar onder de was; en 'er de rol gezantschappen of Wanneer de Red rygen zy veel aanz

ervarentheid en wefsprekenheid. Men onderzoekt niet in de leer die men 'er van doet of zy uit een aanzichlyke hut zyn; men geeft nergens anders acht op, als op hun personele verdienften, en op hun bequaamheden. Zelden vind men onderdanen, die deze poft na watde bekleden; nauwelyks vind men 'er een of twee in een dorp, die ze tamelyk waarnemen; dikwils zyn zy genoodzaakt hun toevlucht tot die van andere Dorpen te nemen; en zy verzuimen niets om die vromdelingen na zich te lokken; die bequaam zyn om dit ampt wel te beffenen; en die 'er feeds enigen roem door behaalt hebben.

De vertogen van deze Redenaars bestaan in geen lange aanspreken; op de wyze van die van Demosthenes en Cicero opgesteld: De Irokoizen willen gelyk de Lacedemoniers een levendig en beknopte redenering hebben: maar hun styl is ondertuffchen gantsch zinbeeldig en verbloemt: hy is van verheyden aart volgens den verheyden aart van zaken: in zommige gelegtheden wykt hy van de gemene redenswyze af, en gelykt na onzen styl van 't Gerichthof in andere gelegtheden word de redenering met levendiger gebare ondersteunt als die van onze Toneelspeelders: zy hebben hier ontrent iets van de oude bootzmakers; zy spreken al zo zeer met de handgebaren als met de stem; en zy verbeelden de zaken zo natuurlyk; dat zy in tegenwoordigheid van de toehoorders schynen voor te vallen.

De Redenaar heeft een of twee personen om hem te erinneren 't geen hy zeggen moet; om hem in geheugen te brengen wat 'er besloten is; en om te waken dat hy de zaken na elkander en in order voorstelle; 't geen evenwel behoorlyk en zonder hem te storen geschied.

Maar hy draagt zelfs zorg om midden in zyn reden van tyd tot tyd aan de Vergadering te vragen; of hy de zaken zo als men ze verstaan moet en zo als ze besloten zyn wel voicffelt, en zommige uit den Raad antwoorden hem met een *etbo* van goedkeuring. Hy bedient zich ook van enige tuffchenpozingen; om met zyn noodhulpen raad te plegen. Na zyn verhaal volgt het *Nio-ben*; 't welk een tekén van de algemene toefjuigching is. Dit gaat op deze wyze toe. Een van de Ouden roept *Nio-ben*! al de andere atwoorden, *Nio*.

Dit geschied zo drie malen in naam van ieder Wyk, 't Is een foort van formulier om ieder een te vragen of hy te vreden is; maar 't is eigentlyk maar voor de flenter, want zy antwoorden al de ja. Het schynt evenwel ingestelt te zyn om die gene, die het raadzaam oordelen, gelegthheid tot enige vertoning of tegenbeving te geven.

De Vrouwen hebben haar Redenaren; die voor haar in de openbare Raadsvergaderingen spreken. Zomtyds kiezen zy ook een Redenaar onder de mannen uit; die spreekt als of hy een Vrouw was; en 'er de rol van speelt: Maar dit geschied weinig als in de Gezantschappen of in de Vergaderingen van de Natien.

Wanneer de Redenaars verstand en ervarentheid hebben; verbyggen zy veel aanzien en gezag. De beroemde Garakontié, die

heid toe
ver-
clich.

Honne
verto-
gen be-
staan in
geen
lange
aanspre-
ken.

De
Vrou-
wen
hebben
ook
haar Re-
denaren
dievoor
haar
spreken.

*Plutarch
in Brutus.*

den Godsdienst en de Franfche Volkplanting zo veel dienst gedaan heeft, was maar een Redenaar te Onnontagus; en deze man had zo veel te zeggen onder zyne Natie, dat hy de vyf Irokoiſche volkeren na zyn hand zette. Wy lezen van de Lyciers, dat zy onder zich diergelyke Redenaars hadden, die inſgelyks veel gezag hadden, wanneer zy bequaamheid genoeg hadden om zich te doen gelden. Ten tyden van den oorlog der Driemannen, was hier een van deze Redenaars, Naukrates genaamt, die de Lyciers weerhield van in het verbond van Brutus en Kallius te treden, die hen dwong om de troepen van deze twe beroemde moordenaars van Cezar den ingang in hun land met de wapenen te betwiften, en die hier door de oorzaak van den val der Xanthiers waren, waarvan wy reeds geſproken hebben.

TIENDE HOOFSTUK.

DE menſchen overal de zelfde zynde, en met de zelfde goede of quade hoedanigheden geboren, wordende, zyn de zaken die in den raad der Wilden verhandelt worden, byna van de zelfde natuur als die gene die in Europa onze Rechtsplegingen en Staatkunde bezig houden. Daar zyn zaken, die enkel den burgerlyken omgang betreffen, daar zyn halszaken, en andere die eigenlyk Staatszaken zyn, gelyk Oorlog en Vrede maken, Afgezanten zenden en ontfangen, nieuwe Verbonden aangaan, of de oude vernieuwen.

Tot hun geluk weten zy van geen Codex, noch Digesten, noch Advokaten, noch Procureurs, noch Serjanten; hadden zy by dit alles hun Jonglers niet, die zeer ſlechte Geneeſheren zyn, zouden zy niet het gelukkigſte volk van de wereld zyn? hebben zy proceſſen; zy verteren hun geld niet met bedriegelyke ſtreken, nademaal zy weinig te verliezen of te winnen hebben, hebben zy weinig belang om te pleiten: zy hebben ook niemand die zyn voordeel vind om hun verſchillen door langdradige en uitgerekte pleidoyen te vereeuwigen; hun kleine verſchillen worden haalt door goede mannen uit den weg geholpen. Maar men moet hun dit recht doen, hun verſchillen zyn zeldzaam, wanneer die voorvallen nemen zy haalt een einde; of om dat zy reden gebruiken, zo dre men hun die voorhoud, of uit achting voor de perſonen die zich bemoejen om hen te verenigen, of zelfs met vrywillig van hun rechten af te ſtaan, eer als t'onrechter tyd hardnekkig te blyven, voor al zo zy met luiden te doen hebben, die alles met geweld willen winnen.

De achting by de menſchen, daar zy veel na luiften, dient niet weinig om hun eendracht te onderhouden. Ieder de anderen als meesters van zyn bedryven en zich zelven aanzierende; laatzetobben zo als zy willen, en denkt maar om zich zelven. Ik heb my dikwils in dit ſtuk over hen moeten verwonderen, en men moet bekennen dat zy door dit middel oneindig veel verſchillen vermyden. Behalven dat zyn zy uitnemen koel van bloed, en weten niet wat het is in ſcheldwoorden uit te varen: ik weet niet

dat ik te ooit ver
die denken zouden
blyken. Zy gaan
met alle ſtrengheid
in 't minst te ver
hy het voor hem o
onwaardiger een a
hy hem geen mees
zinnen is.

Daarom wil ik ni
valt; dat de nyd,
rochten hen niet zo
dit geſchied zelden
zaak te verrichten
zen dronken te zyn
nen zy een wettige
verſand verloren h
als den drank, die h
gemeenlyk aangenom

Het vonnis over
der ſchuldigen toe,
de een den ander va
veronderſfelt dat zy
ben, ſchyn het dor
nemen. Men verm
dat hy alre d waar
volg dat een niet al
die het den vreemde
medelyden met hem,
bragt is geweest, om
enige ſtrafbare fout
te zien, of zy ont
men, of dat zy het

De Joden gebruik
zelfde rechtspleging
van Thekua, waar
te verplichten, dat
dien hy aan zyn bro
heriep. Deze Vrouw
queſtie gekregen het
gebragt was, en zy i
ongelukkigen zoon
broeder was; zy be
trooft niet laten wil
een erffenis aanzien
den dat zy dezen mi
de overleveren om h
hadden om hem te
toevlucht tot het op
den Vorſt verbeelt

dat ik ze ooit vertooren gezien heb, voornamentlyk de mannen, die denken zouden zich te onteren, zo zy enige ontroering lieten blyken. Zy gaan hier zo ver in, dat een nuchteren mensch zich met alle strengheid van een dronkaart zal laten slaan, zonder zich in 't minst te verweren, voor al zo hy gezien word, en om dat hy het voor hem onwaardig oordeelt zich te vertooren, en noch onwaardiger een ander de schuld van een bedryf te geven, daar hy hem geen meester van geloof te zyn, om dat hy niet by zyn zinnen is.

Daarom wil ik niet zeggen dat 'er by hen geen wanotder voorvalt; dat de nyd, de begeerlykheid, de wraak en de andere hartstochten hen niet zo wel als andere menschen gaande maken, maar die geschied zelden; en dan noch moeten zy, als 'er een quade zaak te verrichten is, zich dronken drinken, of ten minsten veintzen dronken te zyn, om hun voornemen uit te voeren. Dan menen zy een wettige verschoning te hebben, zeggende dat zy hun verstand verloren hadden, dat men het hun minder moet wyten als den drank, die hun dat benomen had, en deze verschoning word gemeenlyk aangenomen.

Het vonnis over de Halszaken komt onmiddelyk die van de Hut der schuldigen toe, ten opzicht van de schuldigen zelfs, wanneer de een den ander van de zelve Hut gedood heeft. Nademaal men veronderstelt dat zy het recht van leven en dood over elkander hebben, schynt het dorp geen belang in de voorgevallen wanotder te nemen. Men vermoed dat de gedode wettiglyk omgekomen is, dat hy aldus waarderd moest zyn als den Moordenaar, en by gevolg dat deze niet als om sterke redenen tot dit uiterste gekomen is, die het den vremden niet vrystaat te onderzoeken. Men heeft zelfs medelyden met hem, dat hy tot die droevige noodzakelykheid gebragt is geweest, om tegen zyn eigen bloed geweld te plegen, en zo 'er enige strafbare fout in is, staat het aan de overigen van 't geslacht te zien, of zy ontrent het voorgevalle tot een verdrag kunnen komen, of dat zy het liever willen ontveinzen.

De Joden gebruikten zonder twyffel in diergelyke voorvallen een zelve rechtspleging. Dit blykt uit de gelykenis van die Vrouw van Thekua, waar van Joab zich bediende om den Koning David te verplichten, dat hy zyn zoon Absalon, die zedert den moord, dien hy aan zyn broeder Ammon gepleegt had, in ballingschap was, herriep. Deze Vrouw, veronderstelt dat zy twe kinderen had, die questie gekregen hebbende gevochten hadden, zo dat 'er een omgebragt was, en zy in haar weduwlyken staat niet als dezen anderen ongelukkigen zoon behouden had, die de moordenaar van zyn broeder was; zy beklagt zich dat men haar zelfs dezen droeven troost niet laten wilde; en dat de bloedmagen met begeerlyke ogen een erfenis aanzierende, die hen moest te beurt vallen, haar vervolgden dat zy dezen misdadigen zoon, dien zy noch overig had, zoude overleveren om hem te doen sterven, volgens het recht dat zy hadden om hem te veroordelen; 't geen haar verplichte om haar toevlucht tot het opperste gezag van den algemenen Vader, die in den Vorst verbeelt wierd, te nemen, om de uitvoering van een

Halszakken,

Hun gewoontens hier in met die der Joden vergeleken.

2 B. der Kow. 14. H.

vonnis te beletten, 't geen haar in de uiterste droefheid en in armoede zou gestort hebben.

Schoon zy in hun familien veel van elkander houden, en zich niet als door het groot getal op de been houden; zo evenwel iemand dezelve onteert, en dezelve door boze bedryven in het dorp haatlyk maakt, talmen zy niet lang zich daar van te ondoen, om zich voor den gemenen haat te dekken.

Dit recht van leven en dood dat die van dezelfde hut over elkander hebben, is noch klaarder in de gewoonte die zy noch niet lang geleden hadden, en die zy noch niet te enemaal verloren hebben, van hun Gryzaarts om te brengen; wanneer de ouderdom dezelve te enemaal onnut maakte. 't Was een algemene Wet by zommige wocste Volkeren van de Oudheid; gelyk de Cyaniers, de Tybareniers, de Erulen, de Massageten, enz. van hen voor den ouderdom van 60 of 70 jaar te doen sterven; 't zy dat zy onder zich geen leeggangers wilden behouden, die de weinige leeftocht die zy noch overig hadden hielpen verteren: 't zy dat zy zich inbeeldden dat zy die gene die zy dus omhals brachten dienft deden, sparende hun door een vaardigen en korten dood de elende en verdrietelykheden van een hogen ouderdom, wiens ongemakken niet als voor een gedurige dood kunnen aangezien worden. Dit, zegt men, is een algemene Wet onder enige Volkeren van Amerika geweest, en een van onze laatste beschryvingen behelst, dat 'er een Natie is by wie het zelfs niet geoorlooft is de vrouwen over de dertig jaren oud te laten worden; 't geen zonder twyfel die gene, die in een veel hoger ouderdom noch jong willen schynen, zeer streng moet voorkomen.

Schoon dit gebruik zo algemeen onder de Wilden, die wy kennen, niet is, geschied het evenwel dikwils genoeg in het Noordelyk Amerika.

Het mishagt de huisgezinnen dat deze Gryzaarts, die nergens meer nut toe zyn, van de ene hut na de andere gaan, onder voorwenzel van bezoeken af te leggen, om eten te zoeken, als of zy thuis niets hadden, 't geen dikwils maar al te waar is, want zy latente alles ontberen, en dan maken zy geen zwaarigheid de wereld van hen te verlossen, onder het glimpryk voorwenzel dat deze Gryzaarts maar veel te lyden hebben, en zich zelven en anderen in den weg zyn. Men heeft my evenwel verzekert, dat dit anders niet als in de arme hutten, en ontrent die elendige schepzels, die geen bescherming hebben, gepleegt wierd.

De Algonkynen, en de andere omzwervende Natien, plegen deze onmenschelykheid veel meer, om dat zy gedurig op reys zynde en dikwils tot hongersnood gebracht, de last van deze Gryzaarts, die zy vervoeren en de kost moeten geven, zonder dat deze hun ergens in behulpzaam kunnen zyn, te gevoeliger word. Deze elendige schepzels zyn dikwils van de eerste om tegen die gene, die hen draagt, te zeggen myn klein zoon ik veroorzaak u veel moeite, ik ben nergens goed meer voor, sla my den kop in. Men lustert niet altoos na hen, maar zomtyds gebeurt het dat de jongeling van vermoeitheid en honger slaauw zynde, met koelen moede

Dit gebruik is noch meer by de Algonkynen en de andere omzwervende Natien in zawang.

antwoord: gy hebt zyn pak neer, neem in, die zonder twyfel woord gevat heeft.

De zaak verandert loon van een anderen en noch meer van raakt deze droefvige zich voor den doot het verlies dat zy (dit is hun uitdrukking) dadiger het leven te de wraak der anderen uit te barsten, zo te gevallen door doen.

Men brengt dan een van de hoofden geschenk dat hy of te plechtigheid doen eerste de bloedverbitterheid en wraak een slaak boven het geschenken zyn kraatjes porcelyn. me van den midsdagede handhoudende; doeze uit de handen wreken.

Op het tweede zonde af. Deze tgen dat de moorder dat hy bereyd zou weerom te geven, het Vaderland zelfs denen, voegt hy weer in staat te brengen op de opening en den moord geschiedt geschenken de hartslag verdeelt waren schenk geschiedt om te roejen, op dat lagen te vrezem, van

De vier anderen hen te vertroosten hy by het zesde kracht heeft om het meeste belang om hun gemoed w

antwoord: gy hebt gelyk myn groot vader. Terzelfder tyd zet hy zyn pak neer, neemt zyn byl, en slaat den goeden man het hoofd in, die zonder twyffel innerlyk bedroeft is, dat men hem by zyn woord gevat heeft.

De zaak verandert wel van gedaante zo de moord aan een persoon van een andere hut, van een andere Itam, vaneen ander dorp, en noch meer van een uitheemsche natie gepleegt is, want dan raakt deze droevige dood het gansche gemeen: ieder een bemoeit zich voor den doden, en doet zyn beit om de vrinden, die over het verlies dat zy lyden, verbittert zyn, *den geest weer op te wekken* (dit is hun uitdrukking) alle bemoeien zy zich ook om den misdadiger het leven te redden, en om de bloednagen van deze voor de wraak der anderen te dekken, die niet missen zou vroeg of laat uit te barsten, zo men nagelaten had de voldoening die in diergelyke gevallen door hun wetten en gebruiken voorgeschreven is, te doen.

Men brengt dan aanstonds tot zelftig geschenken toe by een, die een van de hoofden zelfs aanbied, makende een aanspraak op ieder geschenk dat hy offert. Een gedeelte van den dag gaat 'er met deze plechtigheid door. Van deze zelftig geschenken worden de negen eerste de bloedmagen ter handen gestelt, om uit hun hart alle verbittertheid en wraaklust weg te nemen. De andere worden aan een slaak boven het hoofd van den doden gehangen. De negen eerste geschenken zyn de aanzienlykste, en zomtyds ieder van duizent kraaljes porceelyn. De Hooftman zyn stem verheffende, en in name van den misdadiger sprekende, zegt, het eerste geschenk in de handhoudende; hier mee haal ik de byl uit de wond, en ik doeze uit de hand van dien genen vallen, die deze hoon zou willen wreken.

Op het tweede zegt hy: hier mee droog ik het bloed van de wonde af. Deze twee geschenken zyn om het berouw te betuigen dat de moordenaar heeft dat hy hem omgebracht heeft; en dat hy bereyd zou zyn om hem het leven ten koste van zyn eigen weerom te geven, zo zulks in zyn macht was. Eindelyk, als of het Vaderland zelfs de doodwond ontfangen had, in den overledenen, voegt hy by het derde geschenk: zie daar, om het land weer in staat te brengen. By het vierde, zie daar om een steen op de opening en de scheuring der aarde te leggen, die door dezen moord geschied was: dat is te zeggen, dat zy door deze twee geschenken de harten en de genegentheden, die door dezen manslag verdeelt waren, weer trachten te verenigen. Het vyfde geschenk geschied om den weg te vereffenen, en er de struiken uit te roeien, op dat men voortaan in alle veiligheid en zonder enige lagen te vrezen, van de eene plaats na de ander gaan kan.

De vier anderen worden aan de vrienden zelfs aangeboden om hen te vertroosten en hun tranen op te drogen. Zie daar, zegt hy by het zesde geschenk, om Tabak voor te roken, (die de kracht heeft om het gemoed gerust te stellen) voor die gene die het meeste belang in dezen dood nemen. By 't zevende: zie daar om hun gemoed weer t'eenemaal op zyn stel te krygen. Het acht-

ste is om de moeder van den overledenen een geneesmiddel in te geven, en om haar van de ziekte, die haar de dood van haar zoon veroorzaakt, te genezen. Het negende eindelijk om haar een mat te spreiden, daar zy zo lang als de rouw duurt zacht op rusten kan.

De geschenken die aan den staak hangen zyn als een toegift van vertroosting, en veerbeelden al de zaken waar van zich de dode in zyn leven bediende. Het een word zyn rok genaamt, het ander zyn boog, zyn pylen, zyn pylkoker, zyn tabak-zak, zyn kaan, zyn riem, en zo voorts.

Zo dra de geschenken aangenomen zyn achten zich de vrienden als volkomen voldaan. Maar zo het gebeurt dat zy voor den tyd van de voldoening zich over den moordenaar wreken, of op een van zyn geslacht, valt al de schult op hun kant. De eerste zyn van hun verplichting ontslagen, en men moet hun door zo vele geschenken voldoen, als zy zelfs zouden gedaan hebben.

*Relation
de la
Nouvel-
le France
1636 2
Partie
cb. 2.*

Vader Brebeuf, uit wien ik al 't verhaalde by een gezamen heb, dat hy zelfs gedurende zyn verblyf by de Huronnen had zien oeffenen, verzekert dat de Wetten eertyds veel strenger waren; en dat behalven de zelfig geschenken die men in name van den misdadiger deed, deze genootzaakt was een personele straf te ondergaan, die byna al zo onverdraaglyk als de dood zelfs was.

Men strekte het dode lichaam op staken in de lucht uit, en de moordenaar was gedwongen daar onder te gaan staan, en de etter die uit het lyk droop op zyn lichaam te vangen. Men zette naast hem een schotel een tot zyn onderhoud, die haast vol wierd van de vuiligheid die van boven viel; en om te verwerven dat deze schotel een weinig aan een kant mocht geschoven worden, kostte het hem een snoer van zevenhondert porcelyne kralen.

Eindelijk hy bleef zo lang in deze ysielyke gesteltenis, als het de vrienden van den overledenen behaagde, diën men weer een nieuw geschenk moest geven, na hun toestemming verworven te hebben om 'er uit te mogen geraken.

Dit gebruik was reeds ten tyden van Vader Brebeuf niet meer in zwang. Hedendaags is zelfs het getal der geschenken vermindert. De misdadiger is in veiligheid, zo dra de geschenken aangenomen zyn; maar zo hy wys is, pakt hy zich gaauw weg, voor al zo het geslacht van den overledenen machtig is, om de gelegenheden, daar een nieuw voorval uit zou kunnen spruiten, te vermyden. Hy kiest het voorwendzel van ten oorlog te trekken, om des overledens plaats door een slaaf te vervullen, en komt niet weerom voor dat de tyd de gevoeligheid van het verlies, dat hy veroorzaakt heeft, vermindert heeft.

Iemand die denkt dat de misdaad die hy staat te begaan, zyn gants dorp raakt, door de menigte geschenken die men genootzaakt is te schaffen, en waar toe het gantsche gemeen toebrengt, moet, zo hy enig overleg by zich heeft, met veel moeite tot een daad besluiten, die het gantsche gemeen tot last word, en dit soort van voldoening zal zonder twyffel als een uitwerking van een verwonderenswaardige Staatkunde aangezien worden, die bequaam is om de toornigste menschen in toom te houden.

Wanneer de voldoening geschiedt, is te zeggen dat men de regelen op te dringende zyn levende meesters schynen wel nooit tot dit Daer worden 'er c slaaf te vreden hooft betuigt, met zich en die hem weigeren aangenaam voor we beeld voor een m maar de meeste vromen aan, en begelieve met de zelfden hebben, 't ge haar huisgezin: en hen, als of 't haar derdeel, zegt men, De moordenaar van zelfs weduwe te tro voor de zyne aan te ik blyf over dit A de Schryvers zich w ring en staatkunde in Daar zyn gevallen zo veel omzichtighe den, en waar in de zorg draagt om hem voorwerp een kleine en die dienen zal om ven.

Een jonge Vrouw overhoop leggende, zynde en geen man n zy haar broeders dat zy gaam deden. Op een zekerem ty onder aan den voet v te gaan scheppen, wi man gewaar, die ov te. Zy kende haar n tende.

Zo dra zy weer in ders wat zy gezien h de man daar niet was

Wanneer de Ouders zich niet met de geschenken, die tot de voldoening geschikt zyn, genoegen willen, is het een byna algemene regel by de meeste Natiën van Noorder-Amerika met de tranen op te drogen en de gewone geschenken te doen: den moordenaar ook aan de bloedverwanten van den doden over te leveren, op dat hy by hen des overledenens plaats beklede: dat is te zeggen dat men hem aan hen als een rechte slave overgeve, stellende zyn leven in hun handen. Schoon deze hier door de meesters schynen te zyn om hem te doen sterven, komen zy evenwel nooit tot dit uiterste dat het dorp hen qualyk zoude opnemen. Daar worden 'er ook gevonden die zich met de aanbidding van den slaaf te vreden houden, en met de onderdanigheid die men hun betuigt, met zich van 't recht dat men op hen had te beroven, en die hem weigeren, om niet altyd een onangenaam voorwerp voor 't geslacht te hebben, gelyk by voorbeeld voor een moeder, de moeder van haar zoon zyn moet; maar de meeste vrouwen nemen dit slag van slaven waarlyk voor zonen aan, en beginnen, zo dra haar die overgelevert zyn, dezelfde met de zelfde ogen aan te zien, als het kind dat zy verloren hebben, 't geen haar waardste pand was, en al de stut van haar huisgezin: en zy hebben naderhand de zelfde opzicht voor hen, als of 't haar eige kinderen waren. De Wilden van 't zuidoerdeel, zegt men, oeffenen een byna diergelyke rechtspleging. De moordenaar van een huishoudent man gedwongen zynde deszelfs weduwe te trouwen, en de kinderen van haar eersten man voor de zyne aan te nemen.

Wanneer de geschenken kengen genoe- gen ge- venle- ven zy den mis- dadiger met een slaaf over-

Ik blyf over dit Artykel voor de Karaïbische Wilden geen borg, de Schryvers zich weinig in een omstandig verhaal van hun regering en staatkunde ingelaten hebbende.

Daar zyn gevallen waar in de misdaad zo gruwelyk is, dat men zo veel omzichtigheid niet gebruikt om den moordenaar te redden, en waar in de Raad zich van zyn opperste macht bedienende zorg draagt om hem daar over te straffen. Ik erinner my over dit voorwerp een kleine geschiedenis, die zy my zelfs vertelt hebben, en die dienen zal om beter te doen begrypen hoe zy hier mee leven.

Een jonge Vrouw ik weet niet om wat oorzaak met haar man overhoop leggende, wierd 'er van verlaten. De jagt tyd gekomen zynde en geen man meer hebbende, die haar mee kon nemen, bad zy haar broeders dat haar die mochten daar na toegeleyden, 't geen zy gaam deden.

Zeldzame Historie.

Op een zekeren tyd dat deze Vrouw water uit een bron; die onder aan den voet van een steile rots niet ver van de Hut af was, te gaan scheppen, wierd zy in helder water het hoofd van een man gewaar, die over de rots, daar hy op de loer ley, heen bukte. Zy kende haar man aansonds, en ging heen, niets merken latende.

Zo dra zy weer in haar Hut gekomen was vertelde zy haar broeders wat zy gezien had. Deze konden gemaklyk vermoeden dat de man daar niet was dan om zich over zyn Vrouw te wreken, en

dat zy derhalven wel haast een aanval van hem te verwachten hadden. In der daad zy wierden snachts terwyl zy sliepen overvallen. De Vrouw, meer op haar hoede zynde als de anderen, of had reeds na een goed heenkomen gezocht, of redde zich ten tyden van den aanval met haar jongsten broeder, dat een kind van 14 of 16 jaar was. Zy begaf zich in een hollen boom, die dicht aan haar Hut stond, van waar zy alles hoorde wat 'er omgong. Haar broeders wierden alle na een lichte tegenstand omhals gebracht. Het speet de man zeer dat de Vrouw het ontkomen was, maar hy vleydde zich dat hy haar als het dag was wel zou inhalen, haar voetstappen volgende. Tot haar geluk zocht hy haar in de verte, en na veel bomen doorzocht, en zonder vrucht veel wegs afgelegt te hebben, vertrok hy met zyn bende van daar, zonder hoop van haar te vinden.

Na hun vertrek begaf zich de Vrouw ook op den weg, met den enigsten broeder dien zy noch had, en gong door het bosch recht op het dorp aan. De moordenaars begaven zich daar ook na toe, om dat de jacht op haar einde was, en dat zy zich van de vangst van dien ongelukkigen, die zy vermoord hadden, hadden bedient. Zy waren vol vertrouwen, zich verzekerende dat al kon de Vrouw zich daar na toe begeven, zy hen niet zou gekent hebben, en hebbenze voor een vyandige party genomen.

Dit arme schepzel was niet geruft in haar schuilplaats, de vrees deed haar allerley voorzorgen gebruiken, die haar ook wel te stude quamen. Na enige dagen marcherens klom zy met haar broeder op een zeer dichten pynboom, om daar den nacht door te brengen. De man en zyn makkers quamen een ogenblik daar na hun Hut aan den voet van den zelfden boom neerslaan. Daar viel een belagchelyk voorval voor, dat haar haast zuur opgebroken had, en dat haar onfeylbaar deed geloven dat zy ontdekt was of het daatlyk zyn zou. In deze dodelyke ongerustheid viel haar de nacht zeer lang, evenwel was zy gelukkig genoeg om dit nieuw avontuur te ontsnappen.

De Jagers braken zo dra het dag wierd op, en de vrouw, die de vrees vleugels byzette, koos een anderen korter weg, en quam het eerste in 't Dorp aan, daar zy haar vrienden heimelyk tyding gaf van het geen 'er voorgevallen was.

Op dit nieuws deed men den raad zeer heimelyk vergaderen. De Vrouw gaf daar vaste blyken van de waarheid van de zaak, en zy zeyde onder anderen, dat een van de moordenaars gruwlyk door een van de omgebrachte in de hand gebeten was. Het fik scheen al te yslyk, en van een al te groot gevolg te zyn om het ongestraft te laten, en men besloot op staande voet daar wrak over te nemen.

Men wist reeds in het dorp dat de Jagers op het tipje slonden om te komen, zy hadden hun vrenden laten verwittigen datze hem te gemoet zouden komen, gelyk dit de gewoonte was, om hen hun vangst en toerusting te helpen dragen. Terzelfder tyd dat deze vertrokken, zond men op geheime order van den Raad hun

enige personen
wederkomst te b
ten spoeden, om
van 't dorp een g

De Jagers miste
in de Raadsbut,
de gewoonlyke ee
gen: en iemand te
ten was, van ond
voor te hebben wa
Bever gebeten wa
voor den dag, die
telde in 't openba
omstandigheid te v

Zo dra zy geein
der toe hadden, e
zeten waren, op,
den om enige tege

De Raad derhalv
doet men hem op
hem op de mat zelf
duistere plaats is, o
uit het dorp, en me
de kop in.

Wat die gene aar
hebben om redenen
zy zich door menig
wanter zy onlusten
onder nabestaande st
bemoeyen, wanneer
onderhouden, beschu

Dit gerucht wel ge
gunstige gelegentheid
nemen dat men genot
persoon niet aan, wie
enige personen roepe
altdy een goed zoot
eerst met zachtmoedij

hun medeplichtigen o
en bidden, gelaat m
dwingen, 't geen een
de hoop van zich daar
schuldigen en onschu
word voor achterklap
pers, de persoon gen

dan vat men dezen, e
de den bekennen dat
Jagers. Hy alleen he
heeft des eenens moed
en heeft hem vuur z

enige personen te ontmoet; onder voorwenzel van hen over hun wederkomst te begroeten, en ze te verzoeken dat zy zich mochten spoeden, om dat op dien zelfden dag een van de voornaamste van 't dorp een galmaal in name van een van hun bende gaf.

De jagers misten niet 's avonds in het dorp te komen, zy traden in de Raadsbuit, daar het galmaal toeberaid was. Men deed hen de gewoonlyke eerbewyzingen: men vroeg hen na hun ontmoetingen: en iemand ter zelfder tyd de hand van dien genen, die gebeten was, van onder ziende, vroeg hem als zonder daar iets mee voor te hebben wat het was; hy antwoorde flauw, dat hy door een Bever gebeten was. Toen bracht men de Vrouw en het jongetje voor den dag, die in een hoek verborgen waren: de Vrouw vertelde in 't openbaar al wat 'er omgegaan was, zonder de minste omstandigheid te vergeten.

Zo dra zy geeindigt had, sprongen 'er jongelingen, die hier order toe hadden, en midden onder de verbaasde moordenaars gezeten waren, op, en doorstakenze, zonder dat zy zich in slaafstelden om enige tegenweer te doen.

De Raad derhalven den dood van iemand besloten hebbende, doet men hem op de wyze als ik zeg omkomen, ponjarderende hem op de mat zelfs, of in den ingang van de hut, dat een zeer duistere plaats is, of wel men lokt hem onder enig voorwenzel uit het dorp, en men slaat hem enige treden buiten het stakerzel de kop in.

Wat die gene aangat die zich aan het dorp gehaat gemaakt hebben om redenen die men niet uitdrukken wil, gelyk wanneer zy zich door menigvuldige dieveryen berucht gemaakt hebben, wanneer zy onlusten in de huwelyken verwekken, of de vrede onder nabestaande storen, wanneer zy zich met al te veel zaken bemoeien, wanneer zy enig ongeoorlooft verstant met den vyand onderhouden, beschuldigt men ze van tovery en bezweringen.

Dit gerucht wel genoeg verspreyd zynde wacht men maar een gunstige gelegenheid af om uit te barsten. Om te beter het voor-nemen dat men genomen heeft te ontveinzen, pakt men direkt die persoon niet aan, wiens verderf besloten is, maar de Raad laat eerst enige personen roepen, die den zelfden naam hebben; daar 'er altyd een goed zootje van in het dorp is. Men vermaant deze eerst met zachtmoedigheid, dat zy hun misdaden bekennen, en hun medeplichtigen openbaren. Zo zy zich maar een weinig laten bidden, gelaat men zich hen met gloejende yzers te willen dwingen, 't geen een hevige pyn is. De vrees voor 't folteren of de hoop van zich daar van te bevryden maakt dat zy door elkander schuldigen en onschuldigen aanbrengen; maar al wat zy zeggen word voor achterklap gehouden, tot dat zy, 't zy by geval of anders, de persoon genoemt hebben, die men van kant wil helpen. Dan vat men dezen, en handelt hem op de zelfde wyze, om hem te doen bekennen dat hy schuldig is: Daar is geen gebrek aan aalzers. Hy alleen heeft al het quaad in het dorp uitgerecht, hy heeft des eenens moeder des anderens broeder om hals gebracht; men heeft hem vuur zien spuwen, in de graven wroeten, om de

Hut-

Hoe
men
ie-
mand,
wiens
dood de
Raad be-
sloet
heeft,
doet om
komen.

Hutten zien waren, enz. Hy hoeft zo veel niet gedaan te hebben om den dood te verdienen, dien men hem doet lyden, brandende hem als de slaven, zo men uit medelyden hem niet doorsteekt, of dood slaat.

De vrienden zouden in deze gelegenheid niets durven zeggen, en hebben het zich zelve maar te wyten, dat zy 'er zelfs geen recht over gepleegt hebben. Evenwel heeft men zomtyds deze achting voor hen, dat men ze voorkomt om hen te vragen of zy dien genen, dien het dorp wil laten ombrengen, laten varen, en dit is ter zelfder tyd van de eene kant een beleeftheid, en van de andere kant een staatkundige streek, om zich van hen ook te ontdoen, zo zy de geringste gedachten hadden om 'er zich gevoelig over te tonen. De vrienden, dien men deze voorstelling laat doen, wachten zich wel van daar niet in te bewilligen, en de gene die moeds genoeg hebben om stantvastig te blyven, zo 'er zulke gevonden worden, worden of zelfs in den ingang van de hut geponjardeert, of zien door de vlucht na een goed heenkomen, om dat gevaar niet te lopen.

Lof
hunner
rechts-
pleging.

Aldus hebben deze Volkeren, zonder geschreevete wetten te hebben, een in den grond strenge rechtspleging, en houden elkander in eerbied, door de vrees die de burgers dwingt om op hun eigen gedrag acht te slaan, om de algemene order en rust niet te storen, 't geen het oogmerk van alle goede Regeringen is.

ELFDE HOOFSTUK.

Van de
Staats-
zaken.

DE Staatszaken verdienen de grootste oplettentheid. Het gedurig wantrouwen dat zy op hun Buren hebben doet hen gestadig een oog in 't zeil houden, om zich van alle gunstige gelegenheden te bedienen, of om zonder zich te laten zien oneigheid tusschen hen te verwekken, of om ze aan zich te verbinden, met zich noodzakelyk te maken. Hun voorzichtigheid gebruikt hier ontrent oneindig vele kunststraden, die zy altyd in beweging houden: en onderwyl dat zy hun Bontgenoten door menigvuldige bezoeken en al de plichten van een wederzytze beleeftheid ontzien, zyn zy altyd binnen 's lands bezig, om te overwegen wat 'er omgaat, om zonder orhouden op de minste voorvallen acht te geven en raad te plegen; om hun jonge luiden een plooi van Staatszaken te geven om hen den styl van hun Raadvergaderingen, en de mondelyke overlevering die zy van de historie van hun land en de deugt hunner voorzaten bewaren, te leren, en om in hen die oorlogszucht aan te quaken, die in tyd van vrede hun rust en in den oorlog hun overwinning veroorzaakt.

Van het
Porce-
lyu.

Alle zaken worden door takken en snoeren Porceleyn verhandeld, die hun in plaats van woorden, schriftuur, en verbintenissen verstrekken.

Het Porcelein waar van wy hier spreken verschilt veel van die werken van Porcelein, die men uit China en Japan brengt, of 't geen men in Frankryk Porcelein van Nevers noemt, dat werken zyn die door de kunst vervaardigt worden, en waar van de hof-
een

VAN

een gezifte en soel-
pen gehaalt, in 't
kent, en door ver-
'er de liefhebbers a-
figuren en verven b-
't oog uitmaken, d-
natuur en een van
aan kunnen aangezi-
van bedienen zyn g-
Jakobs schulpen, u-
zyn, dat zy een w-
jens of uittekels; d-
pen aan malkander
niet als onze gemeen-
zyn haar schulpen zo
zo leverdig en sch-
zien kan.

Men vind ze op
dear de Wilden, di-
ten en 'er groten ha-
Brandewynen der E-
gelyk zy 'er versche-
zy dat de oorlogen o-
hebben, is het Porc-
meer bewerkte als ee-

Deze zeshorentjes
de *Concha Venera* o-
ze *zoniata*, en van d-
men *Porcellana*, por-
van deze horentjes,
het gebruik dat men
naaktheid te bedekke
beter gekleed ginger
noch overgebleven z-
zelfde gebruik noch
bedienen zich tot die
porcelein, maar zy
om hun hoogmoed te
verscheyde eieraden
op te schicken.

De Heer van Ler-
kennen, dat het in z-
Vrouwen was enige
maakt; te dragen; w-
men een groten Hore-
woegt hy 'er by, „ o-
lein noemen; waar
en ik had 'er mee
zien kan, toen ik
Schoon de koophe-

een gezifte en toebereyde aarde is. Dit word uit zekere zee-schulpen gehaalt; in 't algemeen onder den naam van Porcelein bekend; en door verscheyde byzondere namen onderscheyden, die 'er de liefhebbers aan geven, en die door de verscheyde soorten, figuren en verven bepaalt zyn, die zo een aangenaam gezicht voor 't oog uitmaken, dat zy als een van de grootste wonderen van de natuur en een van de bekoorlykste voortbrengzelen van den Oceaan kunnen aangezien worden. Die gene daar onze Wilden zich van bedienen zyn geribt; en gelyken door haar maakzel na de St. Jakobs schulpen, uitgezondert nochtans dat zy een weinig langer zyn, dat zy een weinig puntiger toelopen, en dat zy die oortjens of uittokels; die ter zyden van het slot, daar deze twee schilpen aan malkander vast zyn, niet hebben. Haar vis is zo lekker niet als onze geniene en dagelyksche oesters, maar daar en tegen zyn haar schulpen zo glad van binnen en van buiten; en de ververt zo levendig en schoon, dat men niers heerlykers in dit soort zien kan.

Men vind ze op de kusten van Virginien en Nieuw-Engeland, daar de Wilden, die op dezen oever woonden, dezelve bewerken en 'er groten handel mee drevén. Hedendaags, 't zy dat de Brandewynen der Européers deze Natien byna verdeigt hebben, gelyk zy 'er verscheyde anderen in den grond geholpen hebben, 't zy dat de oorlogen der Irokoizen dezelve byna t'enemaal verstrooit hebben, is het Porcelein raarder geworden, en word zo net niet meer bewerkt als eertyds.

Deze zeehorentjes, waar van het Porcelein gemaakt word, zyn de *Concha Venera* of *Cytherea* der Ouden. De Grieken noemden ze *zinnia*, en van de Latynsche woorden *Porca*, *Porcella* heeft men *Porcellana*, porcelein gemaakt; niet ter oorzaak van de figuur van deze horentjes, gelyk Vossius zegt; maar gelyk ik geloof om het gebruik dat men 'er eertyds uit zedigheid van maakte; om zyn maaktheid te bedekken, in de tyden dat de menschen byna niet beter gekleed gingen als de slantbeelden die ons van de Grieken noch overgebleven zyn. De Wilden maken 'er hedendaags het zelfde gebruik noch van in verscheyde plaatzén van Amerika, en bedienen zich tot dien einde of van hele horentjes of van gewerkt porcelein, maar zy maken 'er noch een veel groter gebruik van om hun hoogmoed te voldoen, zich daar van bedienende om 'er verscheyde sieraden van te maken, daar zy zich gewoon zyn mee op te schicken.

De Heer van Lery geeft ons in zyn Historie van Brazilien te kennen, dat het in zyn tyd in Vrankryk de mode noch onder de Vrouwen was enige sieraden, van deze gewerkte zeehorentjes gemaakt, te dragen; want na beschreven te hebben hoe de Braziliënen een groten Horen, *Vignol* of *'Zeellak* genaamt, te bewerken, noegt hy 'er by, „dit is na myn oordeel 't geen zommige porcelein noemen; waar van wy vele vrouwen-gordels zien dragen, en ik had 'er meer als drie vamen van; zo schoon als men ze zien kan, toen ik in Vrankryk quam.

Schoon de koophandel onder deze Volkeren; gelyk hy in zyn

Hh

Oor-

Vossius de
Orig. &
Prog.
Idololat.
lib. 4.
cap. 35.
p. 71.

Lopes de
Gamara,
Hist.
Gener.
de Ind.
lib. 3.
cap. 18.

Lery,
Hist. du
Bresil.
Ch. 8. p.
106.

Dit por-

celein
kan met
en als
een soort
van geld
aange-
zien
worden.

oorsprong was, noch niet anders is als een zuivere ruiling van waar, zoo kan die porcelein ook als een soort van geld aangezien worden, gelyk zekere kleine zeehorentjes daar noch in zommige plaatsen van Oostindien en by de Negers van Afrika voor doorgaan. De Wilden hebben niets kostelyker als hun porcelein, dit zyn hun juwelen en edele gesteentens. Zy tellen dezelve tot de greintjes toe, en dat verstrekt hun voor alle rykdommen.

Daar is tweederley soort van porcelein; het een is wit, en het gemeenste. Men bedient zich van dit het meeste om verscheyde sieraden te maken daar de mannen en vrouwen zich meê opschikken. 't Ander is donker violet, en word veel meer gezocht als het ander, hoe meer het na 't zwart trekt, hoe meer het geacht is.

Het porcelein, dat tot de staatsverhandelingen dient, is alles tot kleine cylinders van de lengte van een vierdedeel van een duim hewerkt, en dik na proportie. Men deelt ze op tweederly wyze uit, in takken en aan snoeren. De takken bestaan uit Cylinders, zonder enige order aan elkander gesnoert, gelyk de kralen van een Rozekrans; deszelfs porcelein is gemeenlyk gants wit, en men bedient 'er zich niet van als in zaken van een gering gewicht, of als van een voorbereiding tot andere aanzienlyker geschenken.

De snoeren zyn brede Gordels, alwaar de kleine witte en purpere cylinders op de ry geschikt zyn, en op kleine lere riemen gelegd, die men fraai door een schakeert. Hun langte, breepte en verven zyn na het gewicht der zaken geschikt. De gemene snoeren zyn van elf ryen, ieder van hondert en tachtig greintjes.

TWAAALFDE HOOFTSTUK.

Van de
Schat-
kist.

DE gemene schatkist bestaat voornamentlyk uit dit slag van snoeren, die hun, gelyk ik reeds gezegt heb, voor verblijvenissen, openbare handelingen, en enigermaten voor jaarboeken of registers verstrekken. Want de Wilden geen schrift of letteren hebbende, en zich hier door blootgesteld vindende om haast de zaken, die onder hen van 't ene oogenblik tot het ander over te vallen te vergeten, vervullen zy dit gebrek met zich een hulpmiddel voor het geheugen te maken door woorden die zy aan deze snoeren hechten, waar van ieder een byzondere zaak of een omstandigheid van de zaak betekent, die hy verbeeld zo lang hy leeft wezen is.

Zy zyn zodanig aan dit gebruik toegewyd, dat behalven de naam van *Gaianni* die dit slag van snoeren betekent, en die het meest in gebruik is, zy daar ook dien van *Gariboua*, dat een handeling betekent; dien van *Gaouenda* stem of woord; en dien van *Gaianderenserà*, dat zo veel als grootheid of adel is, aan geven om dat alle de zaken die door deze snoeren betekent worden, van de Agoianders of Edelluiden toebehoren; om dat zy het zyn die ze verschaffen, en dat men ze onder hen weer verdeelt, wanneer men geschenken aan het dorp doet, en dat men de snoeren van hun Afgezanten beantwoord.

Om de verwaringte van zaken zoen gemaakt, en de schikht en door maldaante hebben. Dat dat voor een gewoeder hen de zorg te die men hun in 't bvergeten.

Hun Porcelein zo en omliep; maar in buiten 's lands, willvoorde, dat is te zede plaats geve, die wel enig onderscheyacht, 't geen na dermen handelt, moet g

Zy geloven niet dren kan afgehandelt vdoet of wat antwoorde latente in der daad vwas. De Europeaneraf zich daar niet veel trent deze verlegen gmet andere te beantunnen voortkomen tbig in getal, zich veris, en het overige vbookke-vellen, die me

woord; zo dat de har koophandel geworden Schoon al de wilde sieraden van Porcelein Noorder Amerika zy bedienen. Zelfs kan

De gemene schat v by beurten van den bepaalt, en hy blyft yden kan. Men telt so dat men zegt dat waart geweest is, om leven is.

Behalven de Purcelkeel, Vifch of gerooc alle andere zaken, die in naam van 't ge

Om de verwarring te vermyden die 'er onseilbaar uit deze menigte van zaken zou ontstaan, zyn deze snoeren op verscheyde wyzen gemaakt, en deze witte en purpere Cylinders zyn zodanig geschikt en door malkander geschakeert, dat zy alle een andere gedaante hebben. De Agoianders en de Gryzaarts hebben behalven dat voor een gewoonte van ze dikwils te zamen na te zien, en onder hen de zorg te verdelen, en zommige in opmerking te nemen, die men hun in 't byzonder toewyft, zo dat zy op deze wyze niets vergeten.

Hun Porcelein zou haast uitgeput zyn, zo het niet omgezet wierd en omliep; maar in byna alle de handelingen 't zy binnen 't zy buiten 's lands, willen de wetten dat men woord voor woord antwoorde, dat is te zeggen, dat men voor een snoer een anderen in de plaats geve, die byna van de zelve waarde is, nemende evenwel enig onderscheyd van een groter of kleinder getal greintjes in acht, 't geen na den rang der personen of der Natien, met wie men handelt, moet geschikt worden.

Zy geloven niet dat 'er enige zaak zonder deze soorten van snoeren kan afgehandeld worden. Wat voorstel men hun mondelings doet of wat antwoord men hun zo geve, vervalt de zaak, en zy latenze in der daad vervallen, als of zy nooit op 't tapyt geweest was. De Europeanen, weinig van hun gewoontens onderrecht, of zich daar niet veel aan kreunende, hebben hen een weinig onterent deze verlegen gemaakt, houdende hun snoeren, zonder die met andere te beantwoorden. Om de ongemakken die daar uit kunnen voortkomen te vermyden, geven ze 'er nu maar zeer weinig in getal, zich verontschuldigende dat hun Porcelein uitgeput is, en het overige vervullen zy met eenige pakjes met harte- en bokke-vellen, die men met snoesteryen van weinig waarde beantwoord; zo dat de handelingen tusschen de Europeanen en hen een koophandel geworden zy.

Schoon al de wilde Natien van Amerika verscheyde soorten van sieraden van Porcelein maken, geloof ik dat 'er geen als die van Noorder Amerika zyn, die 'er zich in 't verhandelen van zaken van bedienen. Zelfs kan ik het van alle deze niet verzekeren.

De gemene schat word in de hut der Hoofden bewaart, en gaat by beurten van den een tot den ander. Daar staat geen tyd toe bepaalt, en hy blyft zo lang op een plaats als de afgunst hem daar byden kan. Men telt de jaren by nachten, voor den schat alleen, zo dat men zegt dat hy twee of drie nachten in zo een schat bewaart geweest is, om te zeggen dat hy 'er twee of drie jaren geleven is.

Behalven de Porceleins snoeren brengt men ook Peltseryen, Maitz, Vee, Visch of gerookt Vleesch in de schatkist, en in 't gemeen alle andere zaken, die tot de gemene onkosten en alle de uitgaven die in naam van 't gemeen geschieden, dienen kunnen.

De snoeren porcelein worden op verscheyde wyzen gemaakt

Hier worden alle zaken verhandelt in Noorder Amerika.

Nachten in plaats van jaren gerekent.

DERTIENDE HOOFSTUK.

Van de
plechti-
ge ver-
gaderin-
gen.

Athen.
lib. 14. p.
631.

Lykur-
gus be-
veelt.
zyn on-
derzaten
de feest-
ten aan.

Strabo
lib. 10.
in Lycor-
go.

Hoe de-
ze Gast-
malen
te Lacede-
mon
gehouden
wierden;

Aristot.
Polit. lib.
2. cap. 10.

DE algemene en plechtige handelingen vereifchen byna alle e-
nige onkosten, om dat zy byna altyd met gastmalen, zang
en dans verzelt zyn. Deze Handelingen, die haar oorsprong aan
den Godsdienst schuldig waren, gelyk wy reeds gezegt hebben,
van zich zelven onverschillig zynde, waren altyd zodanig aan den
Goddelyken dienst niet verknocht, of men scheyde ze daar nader-
hand van af, en men kon ze werelds maken, voegende dezelve by
het te enemaal burgerlyke en gemene leven. Dit geeft ons Athe-
neus zelfs te kennen, ter oorzaak van zommige verzen die Profo-
diafche, Apoitolifche en Parthenifche genoemt wierden, die op
zeer aangename wyzen gezongen wierden, en volmaakt wel met
den dans konden gepaart worden. Want „men bedient er zich
„van, zegt hy, zomtyds om Venus, Bacchus, en Apollo te eren,
„en zomtyds gebruikt men die ook, zonder op de Goden te den-
ken.“ Maar 't zy dat het godsdienstige bedryven waren, gelyk
zy zekerlyk in de eerste tyden waren, 't zy dat zy als enkele tyd-
verdryven aangezien wierden, de Wetgevers wilden die in hun
gemene beesten invoeren, als bequaam zynde om de harten des te
beter te verenigen, om ze met meer vermaak tot het gemene wel-
zyn te doen zamenspannen, en om de banden van de zamenleving
te naauwer toe te strikken.

Lykurgus, wiens gemeenbest, gelyk ik hier voren aangemerkt
heb, het langst de gewoonten der Ouden behouden heeft, had
die aan zyn volk bevolen, na dezelfde schets als die der Kreten-
zers. De instelling van deze feesten en dansen wierd te Sparre
zodanig als een zaak aangezien, daar zy aan die van 't Eyland
van Krete voor verplicht waren, dat de naam van Andreis, dien
zy aan deze feestynen gaven, aan beyde de Volkeren gemeen was;
en dat wanneer zy van hun zangen en dansen spraken, zy die niet
anders als Kretenzer zangen en dansen noemden.

Men noemde de feestynen *Andreia*, gelyk Strabo schryft, of *Andria*,
gelyk in Plutarchus aangetekent staat, om dat niet als de mannen
die bywoonden.

Het woord *Andria* betekent eigentlyk die grote zalen, waar in
mannen van een ryen ouderdom te zamen woonden; gelyk het
woord *Ayirai* die gene betekende, daar de jongelingen, die de
manlyke jaren bereikt hadden, ook in 't gemeen opgevoed wien-
den, maar afgezonderd van de volwassche mannen.

De Vrouwen woonden en aten nooit in deze zalen daar de man-
nen en de jongelingen waren. Daar na veranderde men deze
naam te Lacedemon in dien van *eueiria* en *quidria*; daar men ver-
scheide uitleggingen aan geeft volgens de verscheyde afleydingen
die men aan dit woord gaf, waar van de meeste daar op uitlo-
pen, dat zy een matig gastmaal wilden betekenen of een gastmaal
dat bequaam was om de genegtheid te verwekken.

De particulieren hielpen hoofd voor hoofd deze gastmalen bekof-
tigen. Aristoteles en Atheneus tekenen aan, schoon een weinig
ver-

verschillent, 't g
len. Die gene
goede jacht geh
tot gebruik van

Een vrouw ha
personen die zy
gen, en die Ka
ten.

Oudtyds zette
hem; maar nade
te een bepaalt ge
die zeer licht de
konden verander
van pap of zwart
den zeer beroer
mede, latende d
randen hadden al
gelingen een stul
men den Ouden
deelde de schotel
door hun voorzi
dapperheid in de
len het meest uit
deelde men vru
wyn in Grieken
gelingen daar eer
kon doen, om da
voor de ouden in
tot geen zekere r

Ten tyden va
volk voorzien, e
gastmalen by te
pleegt hadden, o
vers geloofd hebb
fchien in de God
die de offerande
te zeggen die ger
het geschied niets
niet of het reeds
geworden was, e
die men *Etarciai*
bondmaker voor
waar van de God
daar de Broeders

Om iemand in
stemmen in 't ron
ieder van de broe
ne, die voor hem
bood, wierp; die
niet toe te laten
ver

verschillert, 't geen ieder maandelings voor zyn hoofd moest betalen. Die gene die den Goden de eerstelingen offerden, of die een goede jacht gehad hadden, droegen zorg van er een goed deel van tot gebruik van deze gastmalen te schikken.

Athen.
lib. 4.
p. 142.

Een vrouw had het bestier van deze maalyd, met drie of vier personen die zy verkoor, die ook twee knechts om hout te dragen, en die *Katopboroi* of *Xilopboroi* genoemd wierden, verschaften.

Oudtyds zette men daar ieder zyn schotel in 't byzonder voor hem; maar naderhand veranderde men dit gebruik, en men schikte een bepaalt getal van personen te zamen, zeggen de Schryvers, die zeer licht de verscheide zalen of vergaderplaatzen in schotels konden verandert hebben. Het voornaamste gerecht was een soort van pap of zwart vleeschnat, *jus nigrum* genaamt, dat by de Ouden zeer beroemt was. De Oudeluiden vergenoegden zich hier mede, latende de vaste spyzen aan de jongelingen over, die beter tanden hadden als zy. In Kreten, in tegendeel, gaf men den jongelingen een stuk vleesch dat maar half zo groot was als 't geen men den Ouden gaf. De Vrouw die het opzicht over 't maal had, deelde de schotels om, en gaf de beste brokken aan die gene, die door hun voorzichtigheid in de Raadsvergaderingen of door hun dapperheid in de Gevechten en andere oefeningen van hun scholen het meest uitgemunt hadden. Op het einde van de maalyd deelde men vruchten om, en koeken van gerstenmeel. Toen de wyn in Griekenland begon in gebruik te raken, gaf men den jongelingen daar een zekere maat van te drinken, die hun geen quaad kon doen, om dat het water daar in ver uitslak. De wyn wierd voor de ouden insgelyks sterk met water gemengt, maar hy was tot geen zekere maat bepaalt, als voor de jongelingen.

Ten tyden van Lykurgus was de stad Sparte zeer slecht met volk voorzien, en misfchien waren ze toen alle genootzaakt deze gastmalen by te wonen; behalven die gene die een offerande gepleegt hadden, of die ter jacht gegaan waren, ten zy dat de Schryvers geloofd hebben dat er die van verschoont waren, om dat misfchien in de Godheid gelyk by de Wilden van onzen tyd die gene die de offerande gepleegt heeft, of op de jagt geweest is, dat is te zeggen die gene die het gastmaal aantecht, en op wiens kosten het geschied niets eet, en alles den genodigden overlaat. Ik weet niet of het reeds in dien tyd was, of wel na dat de stad volkryker geworden was, dat het volk zich in Genootschappen verdeelde, die men *Etareiai* noemde, welke Jupiter *Etairios* of den Verbondmaker voor den Patroon van hun Broederfchap verkozen, waar van de Godsvrucht gelyk hedendaags op gastmalen uitquam, daar de Broeders elkander op onthaalden.

Lacedæ-
mori in
genoot-
schap-
pen ver-
deelt.

Om iemand in deze Genootschappen te ontfangen, nam men de stemmen in 't rond op; 't geen op deze wyze toeging: men stelde ieder van de broeders een zekere vrucht ter hand, welke die gene, die voor hem waren, heel in een bekken, dat een slaaf aanbod, wierp; die gene in tegendeel die redenen hadden om hem niet toe te laten, drukten die te zamen, en gaven hier door te

kennen dat zy hem niet hebben wilden. 't Is waarschynelyk dat toen de stad van Sparte toenam, men deze soorten van gemene woonplaatzen, die men *Αγίλια* en *Αγίλια* noemde, ook moest vermeerderen, en dat ieder een van deze Broederschappen uitmaakte, die Atheneus door het woord *Εταίρια* betekent. Dus zagen deze Genootschappen voornamentlyk op de zamenwoning.

Behalven deze gastmalen, *οιδίλια* genaamt, waren 'er noch andere, gelyk de *οικία*, daar de Vremdelingen en de kinderen mee toegelaten wierden. Een ander dat men *Αγίλια* noemde, en verscheyde andere, waar van men de omstandigheden en het onderscheid in Atheneus zien kan, die alle, volgens dezen Schryver, uit enige beweegreden van Godsdienst geschieden.

De soberheid van deze maaltyden was niet al te aantlokkelyk, en de Lacedemoniers beholpen 'er zich niet langer mee als de Wetten in al haar strengheid onderhouden wierden. Areus en Akrotatus voerden 'er de lekkerheid en de pracht in, waar na het niet weer mogelyk was tot de eerste eenvoudigheid te keren. Kleomenes trachte te vergeefs die weer in te voeren, hy deed vruchteloze moeite, en was het slachtoffer van zyn yver.

De Lacedemoniers namen op deze openbare maaltyden de gelegenheid waar om hun jongelingen moed in 't lyf te spreken, en om hun krygslieden op te wekken om de dapperheid hunner voorzaten, die zich in den oorlog het meest beroemt gemaakt hadden, na te volgen. En deze moedigden elkander in hun krygs-dansen en gezangen aan, waar door zy zich gewenden om den oorlog als een spel aan te zien, en zich oeffenden om den dood, onder het afbeeldzel van vermaak, te braveren, op dat hun vyanden het minste denkbeeld niet hadden dat zy dien vrezen konden.

Atheneus schryft op het verhaal van Filochorus, een oud Schryver, dat Tyrteus zich zeer door deze soorten van gezangen en dansen beroemt maakte; zo dat wanneer de Lacedemoniers de Messeniens onder het bestier van dezen Hoofman verwonnen hadden, zy bevalen dat in alle hun vergaderingen voor hun algemene gastmalen, hun jongeluiden elk in 't byzonder de gezangen van Tyrteus zouden zingen, onder het dansen van een Pyrrhischen dans; en dat een der Koningen of der Hoofden Rechter in deze oeffening zyn zou, waar na hy de lekkerste beten van het gastmaal aan dien gene tot beloning voor zyn overwinning geven zou, die het best gezongen had.

Onder de gastmalen der Irokoizen en der andere Wilden, hune naburen, viud men 'er ook van verscheide soorten, waarvan de eene met meer plechtigheden verzelt zyn als de andere; zommige daar het gantsche dorp deel aan heeft, en andere daar een kleinder getal gasten op genodigt worden.

Behalven de gene waar van ik reeds gesproken heb, en die beroemt zyn door de offerande en de aanspraken aan de Zon, zyn 'er noch andere, daar de Godsdienst mischien geen deel meer in heeft, maar daar hy evenwel byna zonneklaar den oorsprong aan schynt gegeven te hebben. Gelyk die offerande die men van het eerste beest aanrecht, dat een jong jager gedood heeft: een feest dat

waar deze maaltyden toe dienen.

Athen.
lib. 14.
p. 630.

Gastmalen der Irokoizen.

dat zeer na de offere Wet, en mischren te doen, de eZodanig is ook een brandoffer is slachtdier over te

Op dit feest moeten al wat 'er voeten, men moet lverteren. Maar lgen, die zyn gebniet voor geld, e'er op staande voe in een hoek van d en men laat 'er h Na dat het vleesch ken heren-vet opd vleesch gekookt is pogingen de gere alles wat 'er overb dat 'er niets van ir Paaschlam deden. hun buik, zy eter zy al het eten laten

Het ampt van l volgens de getuigenzetting aan den Priefters als Nootren, die geoffert v hun ook den naam van 't geen Atheneven verhaalt heb, alles op te eten, v zelfster tyd om mylyk een ware offe noemde, wyl 'er later tyden wierd gaf het niet meer den reuk der goeden om op alle goeluiden van aanzien om dat zy hen ovan hun kant alle uit vrees van hun de luiden van fatz

Schoon men op evenwel daar

dat zeer na de offerande zweemt, die de menschen in de geschre-
ve Wet, en misschien ook in de Wet der Natuur, verplicht wa-
ren te doen, de eerstelingen van alle zaken aan God opofferende.
Zodanig is ook het feest van alles op te eten, dat een soort van
een brandoffer is, waar in het niet geoorlooft was iets van het
slachtdier over te laten.

Op dit feest moet men zo lang men eet stilzwygen, en men moet
eten al wat 'er voorgezet word, men mag 'er niets van na huis ne-
men, men moet het alles op de plaats van het aangerechte gastaal
verteren. Maar het staat ieder vry een Pannelikker meê te bren-
gen, die zyn gebrek vervulle. Zo hy 'er geen vinden kan, zelfs
niet voor geld, en dat hy zyn deel niet kan op krygen, word hy
'er op staande voet over getraft; men maakt een klein afschutzel
in een hoek van de hut, dat hem voor een gevangenis verstrekt,
en men laat 'er hem zomtyds 24 uren achter malkander in zitten.
Na dat het vleesch verteert is, doet de Gastheer noch grote stuk-
ken beren-vet opdisschen, of ook wel het vleesch-nat, waar in het
vleesch gekookt is, dat gruwlyk vet is. Zo zy ondanks al hun
pogingen de gerechten niet kunnen meester worden, moet men
alles wat 'er overblyft, vleesch en been, in het vuur werpen, op
dat 'er niets van in de wereld blyve, gelyk de Joden ontrént het
Paaschlam deden. Al deze woeite Volkeren maken een God van
hun buik, zy eten tot barstens toe, en het is onbegrypelyk waar
zy al het eten laten.

Het ampt van Pannelikker was oudtyds heilig en aanzienlyk,
volgens de getuigenis van Atheneus. Deze menichen waren hun
inzetting aan den Godsdienst verschuldigt, en zy wierden den
Priestieren als Noothulpen bygezet, om hen te helpen de slachtdie-
ren, die geoffert wierden, op te eten. Om deze reden gaf men
hun ook den naam van *Coëpulones*. Wy hebben byna een bewys
van 't geen Atheneus zegt in 't geen ik van deze noodhulpen zo
even verhaalt heb, die de Wilden, die ter feest genood zyn om
alles op te eten, verzellen: en 't geen deze Schryver zegt dient ter
zelfder tyd om myn gevoelen te versterken, dat het oorspronke-
lyk een ware offerande was, van de gene die men Brandoffers
noemde, wyl 'er niets van het slacht-dier mocht overschieten. In
later tyden wierd het ampt van Tafellekker gantsch veracht, men
gaf het niet meer als aan slechte elendige luiiden, die zich door
den reuk der godde keukens lieten trekken, en hun werk maak-
ten om op alle goede maaltyden te verschynen in 't gevolg van de
luiiden van aanzien, daar men hen ook de schaduwen van noemde,
om dat zy hen overal volgden, gelyk de schaduw het Ligchaam,
van hun kant alle smaad uitstaande eer dat zy hem zouden verlaten
uit vrees van hun geluk te verliezen, dat aan de gastmalen, daar
de luiiden van satzoen op verzocht waren, verknocht was.

Het
ampt
van Pan-
nelikker
oudtyds
een heil-
lig en
aanzien-
lyk ampt

In later
tyden
wierd
het gants
veracht.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Schoon men op alle gastmalen zingen en danssen kan, zyn 'er
evenwel daar men niet en zingt, gelyk 'er ook gelegtheden
zyn

Zang-
maalty-
den.

zyn waar in men zingt en danst zonder een gastmaal te houden.

Maar daar is een soort, daar men dat voor al niet nalaten mag, er om deze reden noemt men die zelfs *maalyden om te zingen*. Deze zyn de meeste in gebruik, de plechtigste en de prachtigste.

Vader Brebeuf verhaalt, dat hy by de Huronnen drie van deze feesten gezien had, waar op 'er in de ketels dertig harten waren, op het ander twintig Harten en vier Beren, en op het derde 30 visschen; die zo groot waren als onze grootste snoeken, en hondert en twintig andere zo groot als onze zalmen.

Zie hier ten naasten by de order die 'er in deze plechtigheden gehouden word.

Op den dag van het feest maakt men al vroeg het gastmaal ineen van de Raadshutten klaar. Terwyl men de ketels op het vuur zet, reket men na mate van het vleesch dat men heeft, hoe veel personen daar op moeten verzocht worden; De rekening geschied met graantjes Indiaansch koorn of met kleine rysjes, dat hun manier van cyfferen is. Vervolgens zend men deze rysjes of deze graantjes in de verscheide Hutten rond, of men werpt ze op de vloer, zeggende, *gy word verzocht*. De Inwoonders van deze Hutten schikken na het gastmaal een getal personen af, zo veel als zy rysjes gekregen hebben.

Onderusschen loopt een uitroeper het dorp verscheide malen door, om te verwittigen dat de ketel in zodanig een Hut opgehangen is, en om het uur aan te wyzen wanneer zy komen moeten. Even voor dat de gasten staan te komen hangt men de ketels af, en men zet ze tusschen de vuren in, die men een weinig uitdooft, op dat men 'er geen hinder van hebbe.

De partikulieren en de Hoofden zelfs komen aan, brengende ieder zyn keteltje mée. Het schynt niet dat 'er enig onderscheyd van rang onder hen is, als dat de oudste op de voorste matten gaan zitten.

Evenwel verhaalt Vader Brebeuf, dat hy by de Huronnen een geschil over de voorzitting had zien ontstaan, in een zeer netelig geval, maar dat het haast door de voorzichtigheid van een van de Ouden bygelegd wierd, die daar met veel verstand en grootmoedigheid in sprak. De Irokoische vrouwen wonen dat ik weet dit slag van gastmalen niet by, en worden 'er niet toe verzocht.

Niet als die van de Hut worden 'er toegelaten, en deze schikken zich zeer op. Verscheide evenwel komen 'er om haar nieuwsgierigheid te voldoen, zy plaatzen zich gemeenlyk aan een hoek van de Hut: de kinderen en jongelingen, die noch niet in het ligbaam der Krygslieden ingelyft zyn, klimmen op de stelladien, die 'er opgerecht zyn, of wel op de Hut zelfs, om door het gat, waar door de rook trekt, te kyken. De andere die niet binnen kunnen komen of plaats nemen, breken de schorslen door, die de Hut voor muur verstreken, om te mogen toekyken. De wanorder die zy hier ontrent oeffenen staat hun vry, en niemand mag 'er over klagen.

Onderwyl dat het gezelschap vergadert, zingt die gene die het

gast-

gastmaal aanrecl
alleen, gelyk
Lof van den Go
te onderhouden
staan.

De meeste van
den tyd, de he
zo oud is, dat zy
begrypen.

Deze zanger h
neer hy moede is
ryk duurt evenw
de gallen gekom

Dan opente de l
al de genodigde d
hy openbaart de
omstandiglyk, al

noemt antwoord l
ching is: een oud
Lykurgus schynt

uitroeping deed er
rechten van het g
voorwerp van lof
arbeyden strekke;

tegens zyn Vaderla
gers mocht bedank

Na deze eerste v
het Gemeen van m
alle gewichtige be
ruken, is dit eigen
die ook zyn moge

te beween, afgezan
den, den oorlog te
Zou dra men op

aan 't eten, voor
tyds zinge men vo
moet duren, ledig
re word voor 's a
danst men.

De Gastheer ra
laten voordienen,
brokken die hy v
lekkerste beetjes w
men de meeste ac

memnon Ajax een t
men, om hem eer a
by, met tegen Hel
dijt zynde, is 'er g

Na de maaltyd ge
den Pyrrischen Dar

gastmaal aanrecht, of die geen in wiens naam het aangerecht word alleen, gelyk die gene die by de Ouden den oorsprong en den Lof van den God zong. Dit is als om het gezelschap van zaken te onderhouden, die op het voorwerp dat hen heeft doen nodigen staan.

De meeste van deze Gezangen behelzen de fabels van den ouden tyd, de heldedaden van de Natie, en zy zyn in een styl die zo oud is, dat zy dikwils zaken zeggen die zy niet verstaan noch begrypen.

Deze zanger heeft dikwils een noodhulp die hem vervangt wanneer hy moede is, want zy zingen uit al hun macht. Deze muzyk duurt evenwel maar ontrent een half uur, en houdt op als alle de gasten gekomen zyn.

De zanger heeft dikwils een noodhulp.

Dan opent de Redenaar de zitting, vragende als om de fleur of al de genodigde daar zyn. Vervolgens noemt hy den Gastheer, hy openbaart de oorzaak waarom het feest aangerecht is, en telt omstandiglyk, al wat 'er in de ketel is, op. Op ieder zaak die hy noemt antwoordt het gantsche gezelschap *bo! bo!*, dat hun toejuiching is: een oud gebruik, waar uit dat van het gemenebest van Lykurgus schynt gesproten te zyn, waar in men een diergelyke uitroeping deed en van den naam van den Gastheer, en van de gevechten van het gastmaal, op dat, zegt Atheneus, dit hem een voorwerp van lof voor zyn onvermoeide vlyt in het jagen en arbeiden strekke; en op dat de gantsche wereld hem voor de liefde jegens zyn Vaderland en het prachtige onthaal van zyn medeburgers mocht bedanken.

Athen. lib. 4 p. 141.

Na deze eerste verklaring geeft de Spreker reden van alles daar het Gemeen van moet onderrecht zyn; want deze zangfeesten voor alle gewichtige bedryven geschiedende, die het dorp of de Natie raken, is dit eigentlyk de tyd om zaken van Staat van wat natuur die ook zyn mogen, te verhandelen, gelyk om een naam weer op te beuren, afgezanten gehoor te geven, hun snoeren te beantwoorden, den oorlog te verklaren, enz.

Zo dra men opgehouden heeft met spreken valt men zomtyds aan 't eten, voor dat men zingt, om meer moed te hebben, zomtyds zingt men voor 't eten, en zo het gastmaal den gantschen dag moet duren, ledigt men een deel van de ketel 's morgens, 't andere word voor 's avonds bespaart, en tusschen beyden zingt en danst men.

De Gastheer raakt 'er niet aan, hy bemoeit zich alleen om te laten voordienen, of dient zelfs voor, noemende overluid de brokken die hy voor ieder geschikt heeft en hem aanbied. De lekkerste beetjes worden eershalven aan dien genen gegeven, daar men de meeste achting voor heeft, op de zelfde wyze als Agamemnon Ajax een uitgelezen stuk van een osse-lende liet voordienen, om hem eer aan te doen en de dapperheid te belonen, die hy, met tegen Hektor te stryden, had blyken laten. Alles opgedist zynde, is 'er geen een die zyn best niet doet om te eten.

Homer. Iliad. lib. 7. v. 3217.

Na de maalyd geeindigt is, begint de Gastheer den Athonront of den Pyrrischen Dans, die den mannen alleen, eigen is. Zy lossen elkan-

Athonront of Pyrris.

sche
dans.

elkander in deze oeffening af, beginnende van de voornaamsten af, en dalen by trappen af tot de jongsten toe. Zy hebben deze beleeftheid en oplettentheid voor elkander, dat ieder aan zyn meerder de voorrang geeft. Hier toe gebruiken ze geen strykes en komplimenten gelyk de Franschen doen, maar zy houden zich stil, zonder iets te doen, zo dat men genoodzaakt is 'er zommigen te noemen en de zelve te vermanen om de baan warm te houden als een ander gedaan heeft.

Hoe die
in zyn
werk
gaat.

De oude luiden en die van den eersten rang doen dikwils andere niet als van hun plaats opstaan, en vergenoegen zich met onder 't zingen enige buigingen van 't hoofd, schouders, en knien te maken, om hun zang te ondersteunen. Andere, die wat minder achenbaarheid hebben, maken eenige passen, en wandelen door de Hut rontom de vuren. Ieder heeft zyn byzonder liedje, dat is te zeggen een zangwyze, daar hy weinig woorden op past; die hy zo dikwils herhaalt als hy wil; ik heb zelfs opgemerkt dat zy eenige lettergrepen der woorden afbyten, als of het verzen, of woorden op de maat waren, maar zonder rym. De gene die danien wil begint met van zyn mat op te staan, en hy word met een algemene toejuiching beantwoord. Na mate dat hy voorby een vuur gaat, antwoorden deze die aan weerkanten op de maten ziten, op de kadans met een beweging van 't hoofd, en gedruge *be, be*, uit hun kelen en borst te halen, die zy op zekere plaatsen verdubbelen, daar de maat het vereischt, en dat zo net op de maat dat zy zich nooit verflsen; en zy hebben zo een fyn gehoor, dat de Franschen, die 't meest op hun gewoontens afgericht zyn, daar lang niet by hebben kunnen komen. Als hy tot een tweede vuur gaat, scheppen die van het eerste adem, die by de verder afgelegene vuren zitten rusten ook, maar de kadans word altyd door die gene, voor wie hy stil staat, opgehouden. Het lied eindigt door een *be* of een *eboué* van het gantche koor; 't welk als een tweede galm van toejuiching is.

De jonge maats hebben levendiger gezangen en sterker bewegingen, 't welk beter met hun jaren over een koomt. Als de Dan recht aan de gang is, danfen 'er twee of drie gelyk, ieder aan zyn vuur, en deze mengeling maakt geen verwarring.

Nademaal dit krygs- of godsdienstige Danfen zyn, zouden zy rechtswegen de Lier en wapens in de hand moeten hebben, gelyk de Saters hun Wynrank-spiessen en hun Kate's hadden. Maar dit geschied niet als in zekere gelegenheden; 't is ook niet eens noodzakelyk, want de Ouden danfen hun Pyrrischen Dan of gewapent of ongewapent. Ik heb niet als de slaven de Athonront zien zingen, met de Lier in de hand, wanneer zy in het dorp aankomen, en dat men ze tot zyn vermaak doet danfen, voor dat men om hun nootlot het vonnis gevult heeft.

Onder deze Danfen zyn 'er zommige niet als een eenvoudige of deftige wyze van den vyand te ontmoet te trekken, en het getrotzelyk en blymoedig te braveren.

Pantominen
of Boot-

Een tweede soort, maar altyd in den zelfden aart, is die de Bootzemakers, dewelke bestaat in een daad op de wyze zo als d

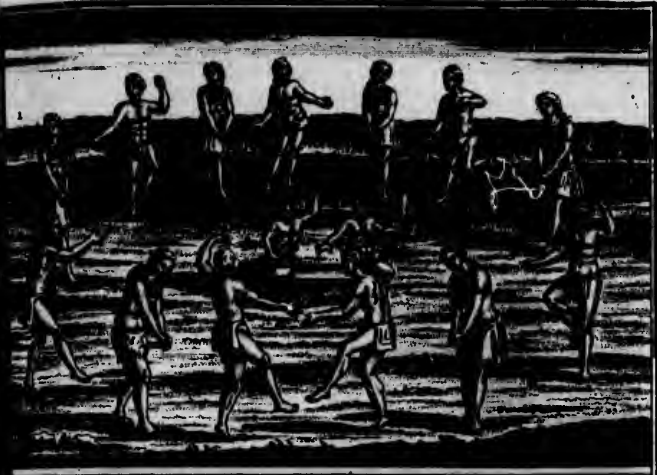

en af,
e be-
meer-
des en
ch stil,
igen te
en als

anders
nder t
te me-
er ach-
de flat
te zeg-
te by zo
ve enige
f woor-
danfen
een al-
orby een
tten zik-
gedurige
re plaat-
et op de
gehoor-
icht, zyn
en twe-
de verder
ord alyd
t lied ein-
welk als

bewegin-
s de Dan-
er aan zyn
ouden z
en, gelyk
Maar di
ens nood
gewapen
zien in
aankome
men ow
voudige
het gewa

is die de
zo als d
voe

voorgevallen is,
nen.

Verfcheyde liden
ben my verzekerd
komt al wat 'er
of tegen de vyanden
zonder enige omme-
haal bywonen een
met veel levendij-
zonder zich ever
geproken te zyn
van de verwonde-
door een zonder-
gebaarden al wat
beeld de daden zyn
zyn zy in hun ver-
utmunten.

De Kretenzer
noch in achtig-
zeer beroemt. De
beelden zo leven
menschen, dat de
der- en Dichtkun-
deze Bootzemaker
van Pontus, die a-
boven al deze ges-
deze Pantomimon
dat hy meede zom-
woeste Natien, d
niet verslond, te
de slaven die men
best in deze oeffen-
Onze Balletten zy
sen, die de oorspr
In hun Liederen
maar zy pryzen zic
tuitingen, en deze
delende, die zy n

De gene die d
van bedanking, zo

Noch liever sch
wonderlyk wel in
hy 't opgemuunt he
de Vergadering,
gat de Danfer vo
de reden van tyd
bloed aanhoort zo
oeffenschool om s
stekelachtige quink
Op ieder quinkslap

voorgevallen is, of zodanig als zy die zich verbeeldten, te verto-
nen.

zema-
kers.

Verscheide luiden, die onder de Irokoizen geleest hebben, hebben my verzekert, dat dikwils na dat een Veldheer op zyn te rugkomst al wat 'er in zyn tocht of in de sryden die hy geleverd heeft, of tegen de vyanden uitgestaan voorgevallen is, verhaalt heeft, zonder enige omstandigheid te vergeten, al die gene die dit verhaal bywonen eensklaps opryzen om te dansen, en deze bedryven met veel levendigheid verbeelden, als of zy 'er by waren geweest, zonder zich evenwel daar toe bereid te hebben of met elkander afgesproken te zyn. De Franschen zyn dikwils getuigen geweest van de verwonderlyke bequaamheid die deze Natien hebben, om door een zonderlinge levendigheid, en een onbegrypelyke menigte gebaarden al wat zy willen uit te drukken; zo dat men zich verbeeld de daden zelfs te zien voorvallen, zo natuurlyk en krachtig zyn zy in hun vertooning. Zy hebben Redenaars die in deze kunkt uitmunten.

De Kretenzer Dansen waren te Rome ten tyden van de Keizers noch in achtig. Die der Pantomimen of Bootzemakers waren zeer beroemt. De gebaren daar van waren zo krachtig, en verbeelden zo levendig de zeden, herfstochten, en bedryven der menschen, dat de Schryvers de zelve om deze reden by de Schilder- en Dichtkunst vergelyken. Men kan oordelen hoe kunstig deze Bootzemakers waren, uit de vremde gedachten van een Prins van Pontus, die affheyd van een Roomsche Keyzer nemende, hem, boven al deze geschenken die dezelve hem aanbod, om een van deze Pantomimen verzocht, wiens gebaar hem zo aangestaan had, dat hy meede zonder 't behulp van eenig anderen tolk zich van de woeste Natien, die onder zyn gebeld hoorden, en wier taal hy niet verstond, te kunnen doen verstaan. De Asiaters en boven al de slaven die men uit Pontus en Kappadocien haalde, slaagden het best in deze oeffening, en wonnen het van alle andere volkeren. Onze Balletten zyn noch een overblyfzel van die vertonings-danssen, die de oorsprong zyn van de Tonceelstukken.

Zy wa-
ren by
de Ou-
den ook
zeer be-
roemt.
*L'opinion
de Salluste.*

In hun Liederen pryzen ze niet alleen hun Goden en Helden, maar zy pryzen zich zelven ook, sparende voor zich geen lofaluutingen, en dezelve ook aan die van de bystanders mildelyk uitdelende, die zy menen dat dezelve verdienen.

De gene die dus geprezen word, antwoordt met een schreuw van bedanking, zo dra hy zich hoort noemen.

Noch liever scherpen zy de gek met elkander, en zy lozen 'er wonderlyk wel in. De gene die danst neemt dan den genen, daer hy 't opgemunt heeft, by de hand, en zet hem in 't midden van de Vergadering, zonder dat hy weerstaand bied. Onderwylsien gaat de Danser voort met zingen, en geeft hem in 't zingen, of in de reden van tyd tot tyd eenige schimpfshoten, 't welk de arme bloed aanhoort zonder een woord te spreken. Dit is een recht oeffenschool om spitsvinnige redenen, vermaaklyke kluchten en beketsichtige quinklagen te leren, die zomtyds wel gezouten sijn. Op ieder quinkslag ontstaat een schaterig gelag op de galdery, waar

waar door deze klucht noch meer gaande gemaakt word, en de patient dikwils gedwongen om weg te duiken, zyn hoofd in de deken bewindende.

Hier mee is hy niet vry, de gene die hem kapitelt, doet, na hem wel voor 't lapje gehouden te hebben, hem de uiterste schande aan, begietende zyn hoofd met asch, die hy van de vrouwen de welke aan 't end van de Hut zyn, bedelt. 't Is ongehoort dat zich iemand over de stekelge woorden en over alles wat men om hem te honen doen of zeggen mag verstoort; in tegendeel, het is een zeer vermakelyke oeffening, waar in ieder zyn beurt heeft, en waar in de lyder rykelyk tot zyn verhaal komt, ten kollen van den genen die hem ten toon gestelt heeft. Men heeft my verzekert dat het dikwils gebeurt dat jongeluiden by elkander zynde zelfs buiten den tyd van deze openbare en plechtige vergaderingen, ieder zyn man neemt, en dan zich in twe reyen scharende zeggen zy elckander ongezoeten de waarheid, 't welk om te barsten is van lachen, tot dat een van de twee tegenpartyen de vlag strykt, en niets meer weet te zeggen, als dat hy zyn bekomt heeft, en dat hy zich gewonnen vind.

Zonder twyffel komt het van deze gewoonte, die eertyds de Saters en de Korybanten hadden, en hedendaags onze Wilden hebben, van daan, dat men aan alle stekelachtige redenen den naam van Satyrengegeven heeft. Hier van daan heeft de Satyrische dans, na den naam van een der oude Kureten *Sicinnis* geheten, ook zyn oorsprong gekregen. Atheneus schynt ons ook dezen dans van onze Wilden, waar in men asch strooit, in een anderen afeschilderen, waarvan hy spreekt, daar in men meel strooide, en die hy onder de vermakelyke en belagchelyke dansen telt. Een Wilde man willende een aanzienlyk Fransch Officier, die na zyn gevoelen (want het is een man die hart heeft) in enig toeval het slecht had leggen laten, een affroht aandoen, maar van de andere kant eerbied voor zyn rang betuigen willende, nam meel in plaats van asch, en wierp hem dat op 't hoofd.

Lykurgus, wel in de Kretenzer danssen ervaren, had onder zyn burgers een Wet van dezen Satyrischen dans gemaakt, bevelende uitdrukkelyk dat de jeugt zich daar in zou oeffenen, en dat de kinderen dien zelfs zouden bywonen, om aartig te leren gekscheren, zonder iemand te honen, en het gekscheren zonder oplopendheid en hevigheid te leren verdragen.

Onder deze danssen van de Athonront kan men verscheyde soorten tellen, die de een van den ander onderscheyden zyn, eer door de oorzaak en de bewegreden; die zommige deftiger, ander weer levendiger of kortswyiger maakt, als door de passen die 'er in komen. Ondertusschen valt het een vremdeling moeijelyk die te onderscheyden, gelyk het hun ook moeijelyk zou vallen onze verscheyde menneeten uit den ander te kennen, of de menuetten van de andere soorten van danssen te onderscheyden, daar de Europeanen zelfs, die geen danssen geleert hebben, voor staan te kyken. Ik zal evenwel een omstandigheid van een dezer danssen stilzwygent voorby gaan, om dat wy onder ons iets dergelyks hebben, dat

Athen.
lib. 14. p.
630.

Plin.
tarcb in
Lycurgo.

men als een g
ne die danit.
dantien nodigt
hem een gefel
diging te bea
voortgaat, i
hy nodigt doe
By de Zan
aan de genodi
len van de fu
Staat een lede
te nemen.

V Y

Z Y hebben
Jannonia
vrouwen als m
scheelt, oeffen
donneren dien
zing der ziekte
enkele oeffenin
van 't dorp ge
van. Men laat
gen, en ieder k
vrouwen af, di
haar rol te spel
waar van men
Raadhut, of na
Midden op de
of men zet 'er
zielen moeter.
andere de Rhon

Onderwyl da
instrumenten ve
kleine stokjes op
versterkt word
ens, maar zom
opa het gebrui
en voeten na zy
enemaal versche
mand uit de ma
De gene die
reken beter te
de herhalingen
heid, en na e
andere. Niets k
In een ogenblik
zag dat het een
noch meer moet

men

ment als een gevolg van dit gebruik kan aanzien; dat is, dat die gene die danst, na dat hy gedaan heeft, aan hem dien hy na hem tot dansen nodigt, den ruiker gaat aanbieden, dat is te zeggen dat hy hem een geschenk gaat doen, om hem te verplichten om zyn nodiging te beantwoorden; 't geen dus van den een tot den ander voortgaat, ieder na zyn believen een geschenk aan den genen dien hy nodigt doende.

By de Zangfeesten deelt men dikwils Tabak en andere zaken aan de genodigden om, en zy eindigen ook dikwils met het uitdelen van de sagamité, dat het ware *jus nigrum* der Ouden is. 't Staat een ieder vry die in de gatzaal te eten, of met zich na huis te nemen.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

ZY hebben een andere soort van Dans, die onze Irokoizen *Ty Jannonsakoua* noemen. Zy dansen dien in ryen, zo wel vrouwen als mannen. Nademaal hy veel van de voorgaande verscheelt, oeffent men dien in de Zangfeesten niet. De Jonglers ordonneren dien dikwils, als een Godsdienstige oeffening tot genezing der zieken, en hy hoort onder de Wigchelary. 't Is ook een enkele oeffening van vermaak, die in de feesten en plechtigheden van 't dorp gepleegt word. Zie hier ten naasten by de order daar van. Men laat tydelyk in al de hutten deze plechtigheid aanzeggen, en ieder hut vaardigt zommige personen, 't zy mannen 't zy vrouwen af, die zich met al haar cieraaden opsmukken, om daar in haar rol te spelen. Alle begeven zy zich op een gezetten tyd, waar van men door een Omroeper verwittigt word, of na een Raadshut, of na een plaats die hier toe bereyd is.

Midden op de plaats of in de hut recht men een klein stellaadje op, of men zet 'er een kleine bank voor de zangers, die den dans bezielen moeten. De eene heeft de Tympanum of Trommel, de andere de Rhombus of Lier in de hand.

Onderwyl dat deze zingen en hun zang met het geluid dezer instrumenten verzellen, 't geen ook door de toekykers, die met kleine stokjes op ketels, of schorssen die zy voor zich hebben, slaan, versterkt word. De dansers maken een soort van een ronden dans, maar zonder elkander by de hand te houden, gelyk in Europa het gebruik is. Ieder maakt verscheide figuren met handen en voeten na zyn welgevallen, en schoon alle de bewegingen te enemaal verscheide zyn, na de invallen die zy krygen, raakt niemand uit de maat.

De gene die de meeste posturen weten te maken, worden gerekent beter te dansen als de andere. De dans bestaat uit verscheide herhalingen, ieder herhaling duurt tot dat ze hygen van moeheid, en na een oogenblik gerust te hebben, beginnen zy een andere. Niets kan 'er in levendigheid by deze bewegingen halen. In een oogenblik zyn zy gants bezweet, men zou zeggen als men ze zag dat het een deel dolle en razende menschen zyn. 't Geen hen noch meer moet vermoejen is, dat zy zo wel met de stem als met

Andere soort van dans *Ty Jannonsakoua* genaamt.

Deze is met speeltuigen en zingen verzelt.

de gebaren de stem der zangers en de speeltuigen volgen, door de gedurige *hé, hé*, maar niet wel zo sterk als die van de Athoniens, tot aan het einde van ieder dans, die altyd door een algemeen en luider *Oueb* besloten word, dat na 't schynt als een soort van toejuiching is, dat de dans wel is uitgevallen.

Schoon ik in dit artykel van de Regering eigentlyk niet als van de Irokofsche en Huronsche Natien, die ik wydloppig genoeg beschreven heb, gesproken heb, kan ik al evenwel zeggen dat ik ter zelfder tyd ontrent het hoofzakelyke en het voornaamste al de andere Wilde Natien van Amerika afgeschildert heb. Want schoon 'er een groot onderscheyd tusschen een eenhofdige en weinighofdige monarchale en oligarchale regering schynt te zyn, is het evenwel overal dezelfdeart van bestiering, dezelfde wyze om de staatzaken te verhandelen, het zelve gebruik ontrent de geheime en plechtige Vergaderingen, het zelve karakter in hun gasmalen, in hun dansen en in hun tydverdrijven.

De Hoofden die het volstrektste gezag hebben zien zich als Vaders van hun Volkeren aan, 't zyn in der daad niet anders als talryke huisgezinnen, in verscheyde gehuchten verstrooit, die zich weer onder een Lichaam van een Natie verenigen. Wat gezag deze hoofden ook hebben is 'er evenwel een Raad, uit oude luiden bestaande, die zonder ophouden over alle zaken, die het gemeen welzyn aangaan, raadslagen; en schoon deze Raad misschien overal zo veel ontrent de staatzaken niet te zeggen heeft, als by de Irokoizen, heeft hy evenwel overal een groot gezag, bestaande altyd uit alle de Gryzaarts en de voornaamste hoofden, die men met reden veronderstelt dat meer licht en meer ervarentheid hebben, en een oprechter en onzydiger genegenheid om het gemene welzyn te behartigen. Ieder Natie niet zeer talryk zynde, word de eendracht door deze Godsdiens en staatkundige Vergaderingen onderhouden, waar in zy alle te zamen etende, en om zo te spreken in 't gemeen levende, daarenboven hun zingen en dansen de vreugde van deze gasmalen, die voor hen ware feesten zyn, bezielende, spannen zy met vermaak tot het oogmerk te zamen, dat de Wetgevers zich voorgeslekt hebben, 't welk is de harten van hun volkeren te binden, en ze zelfs aantetzeten om de knopen, die hen aan elkander houden, en die de zamenleving zoeter en aangener maken, te vallen te strikken.

De Natien van Zuider Amerika met dezelfde gronden van regering in verscheyde Korbetten onder verscheyde Vaders des huisgezins, die onder een algemeen Hoofd verenigt zyn, verdeelt zynde, komen noch meer met de Lacedemoniers en Kretenzers in hun woningen, in hun plechtige feesten en hun dansen over een.

Hun Korbetten zyn grote zalen die ons, 't geen de inwoners van Sparte en van Krete *Αγορὰ* en *Αγορὰ* noemden, verbeelden. Alle de mantien wonen daar te zamen, van de Vrouwen en kinderen afgezonderd, die hutten apart hebben. De Vader des huisgezins, na den *Παιονομος*, door Lykurgus ingestelt, gelykende, doet daar alle morgen een aanprak aan de jeugt, en houdt een wakker oog over haar en over alle de oefeningen van deze jongelingen.

wier levenswyze
De verscheyde
en deze zaken
welk uit de re
oorspronkelyk
redenen dezer
scheyde in wyze
die een man na
een kind dat me
Voor de meisjes
jongeling in de
den rang der K
om een Prie
lopen: om nieu
len der vruchter
over een kryg
sterven: voor de
met hun Prie
doden te bewen

Deze feesten z
de Vrouwen heb
Karbet met de m
als die van hen
gastheer uit eerb
gang van de Karb
houd, als of deze
word altyd met d
Kretenzers dans
den, en worden
chanten, bezielt.

Deze dansen z
is dat hen doet
zen der Brazilia
Irokoische dans
een, die een dans
naden schynt te
dert daar met l
haar *hé, hé*, op e
de en makende z
vielen als of zy
valstelde dat zy
mannen dansen v
van 'sgelyken.
evenwel kort daa
spel, 't welk hem
nen zynde, schep
hy verrukt van z
'er om denkt, hy
die een zo schiel
altyd nieuw verm

wier levenswyze also streng als die der Spartanen is.

De vericheyde Karbetten vergaderen over zaken van enig gewicht, en deze zaken worden nooit zonder een gaitmaal verhandelt, 't welk uit de redenen waarom het aangesecht word na allen schyn oorspronkelyk een offerande geweest is. Want de gewone beweegredenen dezer gaitmalen zyn, de geboorte van een kind; de vericheyde inwyingen, waar van wy gesproken hebben; voor de boete die een man na het in de kraam komen van zyn vrouw doet: Voor een kind dat men het hair afinyd, en waar aan men een naam geeft: Voor de meisjes en jongetjes die tot huwbare jaren komen; om een jongeling in de order der krygslieden te stellen: een krygsman in den rang der Kapteynen: om een algemeen veldheer aantestellen: om een Priester te maken: om een nieuwe pyrook in zee te laten lopen: om nieuwe akkers te beginnen: voor het zaaien en inzamelen der vruchten: om den tyd van een Vischery te bepalen: om over een krygstocht te raadslagen: om een slaaf plechtiglyk te doen sterven: voor de huwelyken: voor de genezing van een ziekte: om met hun Priesters raad te plegen en de geesten te bezweren: om de doden te bewenen, enz.

Deze seetlen zouden wel *A. J. J. J.* genoemd mogen worden; want de Vrouwen hebben 'er het bestier van, zonder dat zy ooit in de Karbet met de mannen daar van eten, geen andere zorg hebbende als die van hen wel te dienen en op te passen, onderwyl dat de gaitheer uit eerbied het eten niet durvende aanraken, aan den ingang van de Karbet met een *Bouton* of knods in de hand schildwacht houdt, als of deze seetldag voor hem een vallendag was. Het feest word altyd met danssen geviert, en deze zwemen te enemaal na de Kretenzer danssen: zy worden op het geluid der *Maraka* gehouden, en worden door *be, be,* gelyk het *Evoo* geschreeuw der Bacchanten; bezield.

Deze danssen zyn van verscheide soorten, na dat het voorwerp is dat hen doet vergaderen. De Heer Leri heeft enige zangwyzen der Braziliaansche danssen op noten gezet, sy schynen van de Irokoische danssen niet te verschillen. Hy beschryft 'er ons ook een, die een dans van Godsdienst was, en een navolging der Maden schynt te zyn, wantter zy haar *Evoo* riepen. Hy schildert daar met levendige vorwen deze Barbaarsche vrouwen af, haar *be, be,* op een schriklyke wyze niebrullende, schuimbekkende en makende zulke hevige bewegingen, dat zommige ter aarde vielen als of zy de vallende ziekte kregen, zo dat hy in 't eerst vaststelde dat zy volkomen met den Duivel bezeten waren; de mannen dansen van hun kant op dezelfde wyze, en de kinderen van 'sgelyken. 't Was een afgrysylyk muzyk, maar het wierd evenwel kort daar na een weinig beter, en de vrees die dit schoupspel, 't welk hem nieuw voorquam, hem veroorzaakt had, verdween zynde, schepte hy 'er naderhand zo een groot vermaak in, dat hy verrukt van zinnen was; en hy voegt 'er by, dat telkens als hy 'er om denkt, hy noch deze zoete welluidenheid meent te horen, die een zo schielijke uitwerking op hem veroorzaakte, dat hy 'er altyd nieuw vermaak in schepte.

By een-
komst
der Kar-
betten
op gait-
malen

Hist. de
Brasil
chap. 16.

Ik

Ik heb zo een gevoelig vermaak als de Heer Leri in de feesten onzer Wilden niet gevonden, en ik kan qualyk geloven dat die der Brazilianen op ieder een dezelfde indruk als op hem zouden maken. Het muzyk en de dans der Amerikanen hebben iets woester over zich, dat ons aanstonds tegen de borst stuit, en daar men zelfs zich qualyk een denkbeeld van vormen kan, zonder 'er het gezicht van gehad te hebben. Men gewent 'er zich evenwel allengsjes aan, en in 't vervolg is men 'er garen by. Zy zyn gruwelyk op dit slag van feesten verzet, doende dezelve gantiche dagen of nachten duren, en hun *bé, bé*, maken zo veel geraas dat 'er 't gantiche dorp van dreunt. Ik heb nooit in de hevigheid van deze dollen dansen enige aangenaamheid of geestigheid kunnen vinden, maar de inboorlingen weten die daar in te ontdekken, en hun jonge luiden worden 'er zo verzet op als men by ons op de Toneelspelen doet.

Z E

Z

W

A M

VIERDE B

Van de H

D Oor
de
do
de
de
Sch
sch

van hun oorsprong aarden, in der daad dezer menschen ontbequaam gemaakt die vereischen. Athenezogen hebbende, he tyden geen plechtigh als de beesten paarden Weten over maakte Vrouw te nemen en De eene Schryver Christelyken Godsdienoeg, om zich van Schryvers opgevat he Werk van de Zeden als een volledige wa

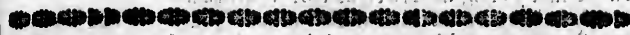
Z E D E N

DER

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

VIERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Huwelyken en de Opvoeding.

Oor een gevolg van de algemene dwaling waar in de Ouden in de laatste tyden van het Heyden- dom waren, zich inbeeldend dat in ieder land de eerste inboorlingen daar als Paddestoelen uit den grond voortgekomen waren; hebben de Schryvers, vaststellende dat deze woeste men- schen noch na de slechtheid en de onvolmaaktheid

van hun oorsprong aardende, zich nergens in van de beesten afzon- deren, in der daad geloofte, dat het lang geduurt had eer de geest dezer menschen ontwonden wierd, en zy toe deze leerzaamheid bequaam gemaakt die de Wetten en de burgerlyke samenwoning vereischen. Athenicus deze gronden zo wel als de anderen inge- zogen hebbende, heeft geschreven, dat de menschen in de eerste tyden geen plechtigheid ontrent het huwlyk hadden, in 't hondert als de beesten paarden, tot de tyden van Cekrops toe, die daar Wetten over maakte, verplichtende zyne Onderdanen om een Vrouw te nemen en zich met een te vergenoegen.

De eene Schryver bemet den ander, en de waarheden van den Christelyken Godsdienst verlichten atyd een geleert man niet ge- noeg, om zich van de denkbeelden, die hy in de Heydensche Schryvers opgevat heeft, te ontslaan. Alexander Sardi heeft zyn Werk van de Zeden der Natien ook begonnen, met deze Stelling als een volstandige waarheid ter neer te slaan, zeggende, dat het

Kk zeker

Vreemt gevoelen der Ouden dat de eerste inge- boorne als champi- gnous uit de aarde voort- geko- men waren.

Athen. lib. 17. p. 555.

Deze stelling van zommi- ge schry- vers als een vol-

Z E

standige
waar-
heid te
hoek ge-
slagen.

zeker was dat de menschen geen Wetten ontrent het huwelyk hadden, dat zy deszelfs plichten en verbintenissen niet kenden toe die tyden van Jupiter en Juno, of wel van Cekrops, Koning van Athenen toe, dien hy 'er na Athenens de instelling van toeschryft, en die volgens zyn gevoelen de eerste waren, die de menschen uit deze woelheid, waar in zy, geen anderen regel als hun sporelozen drift volgende leefden, trokken.

Het vooroordeel van deze Schryvers is een uitwerking van de geringe kennis, die zy van de eerste tyden gehad hebben, waar van zy de duisterteit niet hebben kunnen ontwinden. In tegendeel komt het my klaar voor, dat het huwelyk altyd door alle volkeren als een heilige en plechtige zaak is aangezien geweest, wiens rechten de woelste menschen zelfs in eerbied gehouden hebben. In der daad, schoon 'er tegenwoordig een grote menigte van Natien is, die al haar woelheid behouden hebben, en die ons voorkomen zonder Wetten, zonder Godsdienst en zonder burgerlyke Regering te leven, kennen wy 'en eenwel geen, die in de verbintenissen, die zy aangaan, niet enige plechtigheden oeffenen, en die niet yverig de huwelyks-trou voortaan.

Wy hebben in het Hoofdstuk van den Godsdienst den maagdelyken staat in de oudste tyden achtung toe zien dragen, in perzonen geheiligd, die afzonderlyker aan den dienit der Goden toegewyd waren; en onder de Barbaten na een langer reeks van eeuwen tot de komst der Europeers in Amerika in eere gehouden. Deze deugt kon zich niet op alle personen voor den gantschen tyd van haar leven uitsprekken, om dat het menschelyk gelacht moest voortgeplant worden; maar in deze noodzakelykheid droeg men de huwelyks-kuisheid eerbied toe, en het huwelyk, schandelyk in zyn gebruik, had Wetten van welvoegelykheid, eerbaarheid, schaamte, en zedigheit, die de natuur ingeeft, die de reden ondersteunt, en die zy in 't midden van hun woelheid behouden hebben.

Ik beken dat by enige Volkeren de verdorventheid en de onbeschaaftheid der Zeden ontrent dit stuk, op verscheide tyden en plaatzen misbruiken hebben ingevoerd. Maar dit is niet algemeen geweest, de meeste Natien zyn stantvastig genoeg gebleven, en by zommige hebben de byzondere Wetgevers, om een indruk op het gemoed der menschen te maken, en hun sporeloosheid te befeugelen, by de eerste eenvoudigheid, waar mee het huwelyk aangegaan wierd; nieuwe Wetten en nieuwe plechtigheden gevoegt, die schoon zy van de keur der menschen afhingen, evenwel niet nalieten een duidelyke betekenis te hebben, en die het huwelyk plechtiger makende, het zelve ook eerwaardiger maakten. Zo men door Cekrops dezen eersten Koning der Athenen verslaat, wiens leeftyd men enige eeuwen na den algemenen Zondvloed, maar voor dien van Deukalion bepaalt heeft, kon deze byzondere Wetgever diergelyke Wetten voor zyn onderdanen gemaakt hebben, maar Alexander Sardi kon bewyzen, dat de instelling van het Huwelyk voor zyn tyd geschied was, en; gelyk hy doet, tot de Goden opklimmende, kon hy een anderen Insteller

van de Heiligheid van ons een ander denkbaren, die er den grooten van al de Goden van als al de anderen zyn als hun Koning en V

Evenwel geloof ik Instellers van het Huwelyk dat men door Juwels door verstaan he Wezen, vinder van die zich den naam van door hun misdaden be zels gegeven hebben dat men door Cekrops Godsdienst na Gods dien ontrent het Huwelyk Godsdienst behoort, Want zo men den le vloed gestelt heeft, die in men ontrent de eer menzers zelfs bette m ken of Tydboeken gel levering behouden heb opwetende eeuwen b dien, waar in zy enig schap hebben begonnen men.

Het zelfde zou heden overkomen, zo zy w konden te boek slaan.

Zy hebben alle een sprong, waar in men ziet, en zy zouden ze zouden schryven, stellen, die in een lan den in een eeuwige ven men zeggen.

Ik heb reeds in het eerste Vaderen o waren, en dat zommig uit het slyk der aarde lyke zamenstelling van brachten. De Athenen waar dat Diodorus van den van deze wonderly

• Daar ontbreekt iets in boek, 17. Bladz. De ma del dat hy van hem spreekt

van de Heiligheid van 't Huwelyk als Jupiter verkiezen, of wel er ons een ander denkbeeld van geven dan de Dichters gedaan hebben, die er den grootsten Overfpeelder en den grootsten Lichemis van al de Goden van gemaakte hebben; schoon hy ingetogender als al de anderen zyn moest, die hy met een voorbeeldig leven; als hun Koning en Vader zynde, moest voorgaan.

Evenwel geloof ik dat men in der daad Jupiter en Cekrops als Instellers van het Huwelyk en deszelfs heiligheid moet aanzien; mits dat men door Jupiter versta 't geen er de Heydenen zelfs dikwils door verstaan hebben, dat is te zeggen God en het Opperste Wezen, vinder van den Godsdienst, met deze godloze Koningen, die zich den naam van God zelfs hebbende aangematigt, hun leven door hun misdaden bezoedelt hebben, en aanleiding tot verdichtzels gegeven hebben, die de Godheid onteert hebben; en mits dat men door Cekrops Adam onzen eersten Vader versta, die den Godsdienst na Gods bevelen schikkende, voor zyn kinderen Wetten ontrent het Huwelyk zo wel als ontrent al het andere, dat tot Godsdienst behoort, gemaakt heeft? 't Geen ik zeg is gegronde. Want zo men den leeftyd van Cekrops na den algemenen Zondvloed gestelt heeft, dit is een uitwerking van de onkunde, waar in men ontrent de eerste tyden was; dat komt om dat de Atheniëzers zelfs borte menschen zonder schrift zynde, geen Jaarboeken of Tydboeken gehad hebben, en dat zeer weinig uit een Overlevering behouden hebbende, die om zo te spreken in verscheyde onwetende eeuwen begraven lag, zyde verafgelegene tyden van dien, waar in zy enige zaken die hen betroffen aan de nakomelingschap hebben beginnen over te laten, dichter by hebben doen komen.

Het zelve zou hedendaags al de woeste Volkeren, die 'er zyn, overkomen, zo zy wilden, of in 't vervolg iets van hun historie konden te boek slaan.

Zy hebben alle een fabelachtige overlevering van hun oorsprong, waar in men de geschiedenis der eerste tyden vermomt ziet, en zy zouden ze onseilbaar nader aan de tyden, waar in zy zouden schryven, stellen, by gebrek van niets van de geschiedesakken, die in een lange aaneenschakeling van eeuwen, die voor hen in een eeuwige vergetelheid leggen, voorgevallen zyn, te kunnen zeggen.

Ik heb reeds in het artykel van den Godsdienst aangemerkt, dat onze eerste Vaders onder het Zinnebeeld van een Slang verbeeld waren, en dat zommige Volkeren hun oorsprong op menschen die uit het slyk der aarde voortgekomen waren, uit een wangedrogtelyke zamenstelling van een mensch en slang bestaande, te huis brachten. De Atheniëzers zeyden het zelve van Cekrops. 't Is waar dat Diodorus van Sicilien zegt *, dat de Atheniëzers de redenen van deze wonderlyke zamenstelling niet wisten. Hy zels en

Kk 2

ver-

God de, insteller van het huwelyk.

Alsmen zegt dat Cekrops het huwelyk ingestelt heeft, moet men daar Adam door verstaan.

Ieder natie heeft haar fabelachtige overlevering.

Onze eerste Vaders onder het zinnebeeld van een slang verbeeld.

* Daar ontbreekt iets in de aangehaalde plaats van Diodorus van Sicilien, 1. boek, 17. Bladz. De naam zels van Cekrops staat 'er niet, maar men ziet wel dat hy van hem spreekt.

Ops, de
naam
van de
moeder
der Go-
den.
Dit was
Eva.

verscheide anderen hebben er gezocht uitleggingen van te geven : maar ik ben verzekert dat menze nergens anders moet zoeken , als in de beeldsprakige Godgeleertheid der Ouden , waar in deze verborgene Zinnebeelden ter zelfder tyd de kennis van onze eerste Voorouders en die van hun misdaad overreikten. Ops was een van de namen van de moeder der Goden , of van Eva ; die van Cekrops komt er dicht genoeg by , om te zeggen dat het haar mans naam was. Zou het woord Ops ook niet wel by intrekking van *Oppis* komen , dat een Slang zeggen wil , een Zinnebeeld van Osiris en Isis , die ik geloof dat Adam en Eva geweest zyn.

Hoe het ook zy , het huwlyk heeft al te veel verband met den Godsdienst , dat onze eerste Voorouders , die den Dienst ingetelt hebben , niets ontrent dit artykel zouden bepaalt hebben , en dat hun kinderen ; hunne gronden ingezogen hebbende , in een beellyken staat zouden vervallen zyn , tot zo ver dat zy er volkomen het denkbeeld van zonden vergeten hebben. Zo men de moeite wil nemen om de gewyde en ongewyde Historie te doorsnuffelen , zal men er bewyzen genoeg in vinden om de inzetting en de heiligheid van het Huwelyk tot den oorsprong van den Godsdienst zelfs te huis te brengen.

De verplichting van maar eene Vrouw te hebben schynt van deze eerste beginnellen afgeleyd te moeten worden , en onschendbaar tot den Zondvloed toe van Adam en zyne kinderen onderhouden te zyn , uitgezondert Lamech , die een vervloekt man zynde het eerste de heiligheid van het Huwelyk dorst schenden , met twee Vrouwen te nemen , en die door de Heilige Vaders voor een overspeelder aangezien word† , om dat hy zo een verderlyk voorbeeld in een zaak gegeven heeft , die zodanig tegen de orden en tegen het gebruik was , dat men voor den Zondvloed niemand als hem vind , die zo van 't spoor afgedwaalt is. Inderdaad de Fabel der Goden , die men tot deze eerste tyden kan doen opklommen , vertoon ons nergens meer als een Vrouw , die dezen naam voert. Jupiter had niemand als Juno voor zyn wettige Vrouw in Egypte zelfs , daar het huwlyk in vervolg van tyd meer verbaftert wierd , had Osiris geen als Isis. De Fabel en de Historie zyn vol van de woede dezer verachte Vrouwen , wanneer haarmannen zich aan ongeoorloofde minnaryen overgaven. Onder hoe vele schandige vermommingsen verbeelt ons de Heidensche Godgeleertheid Jupiter niet , wanneer hy zyne snoeperyen voor Juno wil verbergen? Ten tyden van den Zondvloed en in de Ark had den Noach en zyne drie kinderen ieder maar eene Vrouw ; ook heeft Jezus Christus , wanneer hy de huwlyks-wet herstelt heeft niets by het geen er in het Boek der Schepping aangeetekent is gevoegt.

In de

Daar en boven kan men ten voordele van de eenwyery zeggen

† *Tertull. Lib. de Exhort. ad Castit. Cap. 5.* Numerus Matrimonii a modo dicto viro coepta, priusquam Lamech duabus maritatus tres in unam carnem effecit. *Hieron. lib. 1. contra Jovinian.* Primus Lamech sanguinarius & homicida unam carnem in duas divisit, uxores, fratricidium & degamiam: eadem carnem clysmi delevit pœna.

gen, dat men in men noch hedend ingevoert, gewaad die eigentlyk de rechten boven die waren, of die den

Men kan ook niet verbintenisfen van ken als bloedschanden die gene ingeboezden geoorlooft ho

't Was de Zorvan Eerofus, die heid van het huwlyhad, lerende de m Duivelen raadpleg voorbeelden de ver de gemaakt , en c voerde de veelwyv scheyd met alle per bloedverwantschap broeder zyn zufter hem den naam van fus vertaalt , eerlo

Maar zonder juist men hem ook toefc deelte van deze Ste nakomelingschap v wierd. De veelwyv voorbeeld der Koninwen hadden , zonde spreken , gewettigtgedult , en niets is Vrouwen van Abrah van de ysfelyke me de dochteren van Issche , die door de V zyn hart verdorven Perlianen en de Med den der Assyriërs.

De nakomelingsch Azien. De Romein en Iberien , en 't neers , die van de n hun huis by het lever En zo er in de gefch deel gevonden word deze voorbeelden zy strekt gebruik aan te Assyriërs geweest is

gen; dat men in de Oudheid op heeft moeten merken; 't geen men noch hedendaags in de meeste landen, daar de veelwyvery is ingevoerd, gewaar word, dat er altyd eene voorname geweest is, die eigentlyk de Vrouw was; en de Voorrang en eenige andere rechten boven die gene behielt, die het maar uit de tweds hand waren, of die den rang maar van bywyven hadden.

Men kan ook niet twyffelen of men heeft ten allen tyden op de verbintenissen van 't bloed acht gegeven, die altyd enige huwelyken als bloedschandig hebben doen aanzien, en een afgryzen tegen die gene ingeboezemt, die dezelve tegen de gewone regels dordien geoorlooft houden.

't Was de Zoroaster der Assyriërs of de Egyptische Saturnus van Berofus, die zo men dezen Schryver geloven mag, de heilichheid van het huwlyk schond, gelyk hy den Godsdienst verbaalt had, lerende de menschen de vervloekte Toverkunst, en met de Duivelen raadplegen, slyvende door zyn redenen en door zyn voorbeelden de verballering der Zeden, die Gods toorn had gaande gemaakt, en oorzaak van den Zondvloed geweest was. Hy voerde de veelwyvery in, en zey rond uit dat men zonder onderscheyd met alle personen kon te doen hebben, zonder op de nabloedverwantschap acht te geven een moeder haar zoon, en een broeder zyn zuster kunvende trouwen; verfoejelyke lering, die hem den naam van *Chemesuenus*, dat is te zeggen zo als het Berofus vertaalt, eerloos en onbeschaamt, deed geven.

Maar zonder juist het gevoelen van dezen Schryver, wat gezag men hem ook toeschryve, aan te kleven, het staat vast dat een gedeelte van deze Stellingen volkomener door de Volkeren van de nakomelingschap van Cham en zelfs die van Sem aangenomen wierd. De veelwyvery wierd in Egypte en in Assirien door het voorbeeld der Koningen, die verscheyde wettige en echte Vrouwen hadden, zonder van een noch groter getal van Bywyven te spreken, gewettigt. Zy was by de Hebreuwen geoorlooft en gedult, en niets is bekender als het geen de H. Schrift van de Vrouwen van Abraham, van Jakob en David zegt, en boven al van de yffelyke menigte van die van Salomon, die zich niet met de dochteren van Israël en Juda vergenoegende, ook de uitheemsche, die door de Wet verboden waren, toegang gaf; dewelke zyn hart verdorven, en hem tot afgodery deden vervallen. De Perlianen en de Meders schikten zich misschienen hier in na de Zeden der Assyriërs, die zy verwonnen hadden.

De nakomelingschap van Jafet bleef reinder in Europa en klein Azien. De Romeinen, de Germanen, de Volkeren van Gallien en Iberien, en, 't geen my noch meer verwondert, de Kadmoëers, die van de nakomelingschap van Cham waren, konden in hun huis by het leven van hun eerste Vrouw geen tweede brengen. En zo er in de geschiedenissen eenige voorbeelden van het tegendeel gevonden worden, gelyk dat van Anaxandrides te Sparte, deze voorbeelden zyn dun gezaait, en ver van een zo wyd uitgestrekt gebruik aan te wyzen, als het by de Egyptenaren en by de Assyriërs geweest is; en gelyk het noch hedendaags by de meeste

landen
daar de
veelwy-
very
heerscht
is altyd
eene de
voor-
naamste:

Berof:
fragm.
lib. 3:

De veel-
wyvery
in Syri-
en Egypte
gewet-
tigt.

Berof:
lib. 5. m.
39. c.
Jes.

alleenheerschers van Azien gevonden word, zyn het uitzonderingen, die den algemeenen regel, de mannen aan een Vrouw verbindende, helpen bevettigen.

De Huwelyken waren in de namaagschap van 't bloed binnen enige graden verboden.

Wat de namaagschap van 't bloed aangaat, 't is niet min zeker dat er verbodene trappen waren, binnen dewelke het niet vrytlood een huwlyk aan te gaan. Maar de Schryvers de kracht der woorden, die by de verscheyde Natien in gebruik waren, niet altyd wetende, en de trappen van verzwagering en die van 't bloedverwantschap niet genoeg onderscheydende, hebben ons zaken te boek gezet, die qualyk opgevat kunnen geweest zyn, en die hendaags enige uitlegging kunnen lyden, zonder de welke zy ons verlegen maken.

Aldus hebben wy een afgryzen te lezen dat de Magen by de Chaldeen hun eige moeders trouwden; dat zonder deze Voorwaarde de Partische Koningen niet konden ten troon slygen; en dat by enige andere volkeren de broeders hun eige zusters trouwden. De Schryvers stemmen hier in alle over een, dat het een doorgaande gebruik by de Egyptenaren was. Zy zeggen dat by hen het huwlyk van Osiris en Isis, die broeder en zuiter waren, zo wel geslaagt en zo gelukkig geweest was, dat het in gevolg van de grote voordelen die zy van deze beyde verkregen hadden het een Wet onder hen was, dat de broeders en zusters uit een zelfde bedde zamen paarden. Abraam en Izak zyn zoon, vaders van het Joodsche Volk, geven den naam van zusters aan hunne Vrouwen. Filo verhaalt van de Grieken dat Solon den Atheniëzen het huwlyk met de zusters uit een zelfden vader gesproken toegelaten had, verbiedende dat met de zusters van een zelfde moeder: dat Lykurgus in tegendeel een Wet gemaakt had, die het huwelyk met de zusters uit eene moeder toeliet, en dat met de zusters uit eenen vader gesproken verbod.

Diodor. sic. lib. 1. p. 1.

Philo de Special. legib.

Het schynt evenwel dat men in 't algemeen kan verzekeren, dat het Huwelyk in de rechte linie tusschen vader en dochter, en den zoon met zyn moeder altyd over al als bloedschandig aangezien is, en onder de grootste misdaden gerekent. De geschiedenis van Oedipus en Jokasta, waar van zich de eerste de ogen uitsak en de andere zich uit wanhoop om hals bracht om een huwelyk, dat hun niet kon geweten worden, nademaal zy beyde daar in dwaalden, geeft ons genoeg te kennen wat afgryzen deze bloedschandige huwelyken baarden. Niet doet er ook den gruwel beter van gevoelen als de zwarte verwen en de levendige uitdrukkingen, waar van zich de Dichters bedienen om ons de yffelykheden van deze droevige geschiedenis af te schilderen, als ook de vervloekte minnedrift van Myrrha, dochter van Cynirus, Koning van Cyprus, waar van de misdaad by na gelyk die van de dochters van Loth was.

Sophoc. in Oedip. Cr.

Ovid. Metam. lib. X.

Justin. lib. 1.

Maar onder de Oosterlingen zelfs verwekte de minnetocht van Semiramis, Koningin van Babylon en van Chaldea, voor haar zoon Ninyas, zo veel verontwaardiging in dezen Vorst, dat hy haar deed om hals brengen. Die van Parilatis voor haar zoon Artaxerxes verwekt het zelfde afgryzen in het hart van dezen Monarch, maar hy

hy wilde als die wie hy het ontfaamt hebben, de nakomelingen de Chaldeeische zag over den Gvryheid gehad h

Ver daar van afgryzen en de zinneloze moede

zaak was die

het gemeen Perzen zich nade

marigden, gelyk dubbelzinnigheid

volg van deze dierlei misdaden d

in twyffel kunnere bedrogen is gew

die van de Perzen niet in het derde g

en dat niemand u Het schynt ook

in het eerste gelid bedde, een afgryzantonen, dat zul

ten van volstrekte ren van Adam en voor een gantsch heuglyke tyden.

De Schryvers d die gene die ons

die ons de voorber noe, van den laat

zo het waar is dat en Isis tot een We

zo oud als de Mon Een van de aann

my evenwel daar wien de giffing nie

Abraham met S in dezer voegen t

wanneer de Egyptyn Vrouw, en zy

dan, bid ik u, d my wel handelen

am zoekt een uit om de Egyptenare

te hy de man van eg. loopen moet.

hy wilde als de eerste het leven aan die gene niet benemen, van wie hy het ontfangen had. Zouden deze beyde een gerucht gemaakt hebben, dat twee, andersins, zo beroemde Vorstinnen, by de nakomelingſchap haar goeden naam moest krenken, indien de Chaldeeſche Magen, die hun onderdanen waren en het oppergezag over den Godsdienst hadden, verplicht waren geweest of de vryheid gehad hadden van hun eige moeders te trouwen?

Ver daar van daan dat zulks waar zou zyn, zegt Agathias, dat het afgryzen en de verontwaardiging die den Vorst aanzetten om deze zinneloze moeder aſtewyzen daar uit ontſtonden „ om dat het een zaak was die te gelyk tegen de godsvrucht, 's lands gebruik, en het gemeen gevoelen der menſchen ſtreed. “ Zo dat indien de Perzen zich naderhand een al te grote vryheid over dit ſtuk aannematigden, gelyk deze zelfde Schryver zonder twyfel door de dubbelzinnigheid der woorden misleyd, verzekert, is dit een gevolg van deze droevige verdorvenheid des harten, die hen in allerlei misdaden dompelde. Men zou evenwel te geen Agathias zegt in twyfel kunnen trekken, of goedmaken dat hy in de woorden bedrogen is geweest; want Tavernier, van de Gauren of Guebren, die van de Perzen zyn afgeſtamt, ſprekende, verzekert, dat zy nu in het derde gelid van bloedverwantſchap niet kunnen trouwen, en dat niemand in de kop krygt daar vryheid toe te verzoeken.

Tavernier,
Voyage
de Perſe,
liv. 4.
ch. 8.

Het ſchyn't ook dat de natuur in de zydlinc voor de huwelykheit in het eerste gelid, vooral onder broeders en zusters van helen bedde, een afgryzen heeft. en het zou voordelig zyn te kunnen aantonen, dat zulks nooit geoorlooft geweest is, buiten de gevallen van volſtrekte noodzakelykheid, waar in zich de eerste kinderen van Adam en Eva bevonden, zo dat zulks een algemene Wet voor een gantsch Volk heeft kunnen maken, en een Wet van onheuglyke tyden.

De Schryvers die ons de meeste zwaarigheid gebaart hebben, zyn die gene die ons van de gewoonte der Egyptenaren ſpreken, en die ons de voorbeelden van Oſiris en Iſis, van Ptolomeus en Arſinoe, van den laattſten der Lagiden met Kleopatra aanhalen. Want zo het waar is dat deze gewoonte by hen zedert den tyd van Oſiris en Iſis tot een Wet geweest is, moet het een grondwet, en die zo oud als de Monarchy zelfs is, geweest zyn.

Een van de aanmerkelykſte geſchiedeniſſen der H. Schrift dwingt my evenwel daar aan te twyſfelen. Namelyk deze, miſſchien zal men de giffing niet qualyk gegrond vinden.

Abraham met Sara zyn huisvrouw na Egypte trekkende, ſpreekt in dezer voegen tot haar. „ Ik weet dat gy ſchoon zyt, en dat wanneer de Egyptenaren u zien zullen, zy zullen zeggen, 't is zyn Vrouw, en zy zullen my ombrengen om u te bezitten, zeg dan, bid ik u, dat gy myn zuſter zyt, op dat zy u went wegen my wel handelen, en my om uwent wil in 't leven laten.“ Abraham zoekt een uitvlucht om de dood te ontgaan, die hy van wegen de Egyptenaren te vrezen heeft; zo zy vermoeden kunnen dat hy de man van deze Vrouw is, wiens ſchoonheid hun in 't oog loopen moet; hy vind 'er geen kraohtiger als Sara te verplicht-

Gen. 12
v. 11.
12. 13.

plichten om te zeggen dat zy zyn zufter is; maar zo het een algemene en een grondwet in Egypte geweest was, dat de broeders hun zusters trouwden, zou Abraham het onseilbaarste middel gekozen hebben om in het ongemak, dat hy vermoeden wilde, te vallen; want de Egyptenaren zouden een goed besluit gemaakt hebben, zy is zyn zufter, derhalven is zy zyne Vrouw. Men moet in tegendeel, om ze in Abrahams gedachten te doen vallen, dat geredeneert hebben. 't Is een gruwelyke en ongehoorde zaak, dat een broeder zyn eige zufter trouwd; deze is zyn zufter, derhalven is zy zyne vrouw niet.

Men zal misschien zeggen, dat Abraham en Sara vreemdelingen zynde, de Egyptenaren geen oordeel over hen moesten vellen door een Wet, die Egypte alleen kon hebben; maar eer door die van het land dezzer vreemdelingen zelfs, die zy noodzakelyk weten moesten, nademaal zy hun naburen waren. Maar dit begunstigt het gevoelen zelfs dat ik dryf; want of de Egyptenaren waren onkundig in de uitheemsche gewoontens, en by gevolg moesten zy volgen die oordelen, die zy in hun eigen Ryk hadden: of zy wisten die der Chaldeen; zo zy die der Chaldeen wisten, was Abraham alzo zeer of zelfs in meer gevaar; want zo zy die wisten, zouden zy geweten hebben dat deze hunne zusters trouwden. Het staat te geloven uit de list die Abraham gebruikte, dat de Chaldeen iets afzonderlyks hadden, dat de Egyptenaren niet hadden, en zelfs dat zy niet wisten; nademaal de Koning zyn beklag aan hem deed, dat hy hem verleyd had, om hem in een zo gruwelyke zonde, als het overspel, te storten, zeggende dat zy zyne zufter was, waar uit hy zich niet onthouden kon te besluiten dat zy zyn Vrouw niet was. In der daad Abraham had zyn maatregel genomen dat Farao niet te weten mocht komen dat Sara zyn huisvrouw was. Hy paaide hem evenwel met geen leugens, alzo min als Abimelek, by wien hem een diergelyk geval overquam; want hy zeyde rond uit tegen dezen, dat Sara niet alleen zyn Vrouw was, maar ook zyne zufter, dochter van zyn vader, maar niet van zyn moeder.

Dit schynt my byna bewezen te zyn ten opzicht van de Egyptenaren, en daar is niemand of hy moet 'er een wettig gevolg uit trekken, dat ten minsten in die tyden, de huwlyken van broeders en zusters, vooral van helen bedde, verboden en een ongehoorde zaak by hen waren.

Maar de woorden van Abraham tegen Abimelek werpen ons in een zelfde verlegenheid ten opzicht van de stelling die ik gedreven heb; want men zal vinden dat in de nakomelingschap van Sem het huwlyk in het eerste gelid in de zydlinie geoorlooft was, ten minste tusschen de broeders en zusters van halven bedde. De woorden van Abraham aangaande Sara, schynen zeer duidelyk te zyn. „Voor 't overige, zegt hy, zy is waarlyk myn zufter, dochter van myn vader, en niet van myn moeder. Men moet noodzakelyk uit deze wyze van uitdrukking besluiten, dat Thares, vader van Abraham, het ook van Sara was, maar dat Thares deze twee kinderen van verscheyde vrouwen gehad had.

Ondertusschen loogchenen de Uitleggers byna alle uit eenen mond,

mond, dat Sara een
wanneer Thares Lot
zyn huis nam, nam
zyn dochter genoem
bessuiten, dat zy een
van te voren te zame
dood der twee broe
Thares ontfangen w
Schrift uit te leggen,
voorbeelden van de
der en zufter, zoon
zyn, en in verscheyde
bruik van dien tyd,
der van dezelfde tyd
broeder, schoon hy
noemt hy Abimelek,
hem het zelfde onger
beurt was; noemt R
in de wyze van Bre
zoon van Nachor, br
zoon van Manasse ger
zonen was.

De joden behielden
de gellachtrekening v
Olias gewan, evenwel
belde, zo dat Joram d
vader hy schynt geno
ker in een redelyk ver
den keeteren gelegen
andere kinderen gehad
H. Maagt zelfs. De a
en zusters te noemen,
zydlinien waren, wan
konden opklimmen.

De gisting dan der
was, en dezelfde die
brahim zynde, haar t
andere dochter van A
van Abraham, trouwd
men, op dezelfde wyz
deze maar zyn broed
dochter van Nachor,
zyn.

T W E E D

Onder de gewoon
Vermaagchappi
van die der Hebre
met de zelve over een

Gen. cap.
20. V.
12.

Andere
zwarig-
heid uit
de
woor-
den van
Abra-
ham te-
gen Abi-
melek.

mond, dat Sara een eige dochter van Thares was. In der daad wanneer Thares Loth zyn kleinzoon, wiens vader dood was, in zyn huis nam, nam hy ook Sara, die zyn schoondochter, en niet zyn dochter genoemt word; en het schynt dat men hier uit moet besluiten, dat zy een nicht of zuster van Loth was, nademaal zy van te voren te zamen in het huis van Nachor wonende, na de dood der twee broeders Aran en Nachor, beyde in het huis van Thares ontfangen wierden. Om dan deze woorden van de H. Schrift uit te leggen, nemen de uitleggers hun uitvlucht tot andere voorbeelden van de H. Schrift, waar in deze woorden van broeder en zuster, zoon en dochter, onwederfprekelyk dubbelzinnig zyn, en in verscheyde zinnen worden opgenomen, volgens het gebruik van dien tyd, in de nakomelingchap van Sem. Want zonder van dezelfde tyden af te wyken, Abraham noemt Loth zyn broeder, schoon hy maar zyn broeder Nachors zoon was. Izaak noemt hy Abimelek, Koning van Gerara in Palestina zynde, daar hem het zelfde ongemak overquam, dat voorheen zyn vader gebeurde was; noemt Rebekka zyn zuster, schoon hy 'er maar Oom in de wyze van Bretanje over was, zy een dochter van Bathuel, zoon van Nachor, broeder van Abraham zynde. Jaïr word ook zoon van Manassé genaamt, schoon hy maar een van deszelfs kleinzonen was.

De Joden behielden de zelfde gewoontens tot het einde toe. In de geslachtekening van Gods zoon, word 'er gezegt, dat Joram Ofias gewan, evenwel ontbreken 'er drie geslachten, misfchien deze beide, zo dat Joram de over-over-grootvader van Ofias was, wiens vader hy schynt genoemt te worden. De neven van den Zaligmaker in een redelyk ver gelid worden zyn broeders genoemt, 't geen den ketteren gelegenheid heeft gegeven om te zeggen, dat Jozef andere kinderen gehad had, of van enige andere vrouw, of van de H. Maagt zelfs. De algemene regel der Joden was zich broeders en zusters te noemen, in wat gelid van vermaagfchapping zy in de zydlinien waren, wanneer zy van beyde kanten tot den Stamboom konden opklimmen.

De gilling dan der uitleggers is, dat Sara een dochter van Aran was, en dezelfde die Jescha genoemt word, die een nicht van Abraham zynde, haar trouwen kon, op dezelfde wyze als Melcha, andere dochter van Aran, en zuster van Jescha Nachor, broeder van Abraham, trouwde; en Abraham kon haar zyn zuster noemen, op dezelfde wyze als hy Loth zyn broeder noemde, schoon deze maar zyn broeders zoon was. Sara kon ook zeer wel een dochter van Nachor, zuster van Loth, en Vrouw van Abraham zyn.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Onder de gewoontens der Irokoizen vinden wy wyzen van Vermaagfchapping, om de waarheid te zeggen een weinig van die der Hebreën en Kaldeen verschillende, maar die hier in met de zelve over een komen, dat zy dubbelzinnigheden in de

Hoe de Irokoizen hun vermaag-

Schapping
rekenen,

woorden kunnen uitmaken, en daar door zelfs dienen om de denkbeelden te hervormen, die ons deze zelfde woorden in de gedachten brengen, wanneer wy ze in de Historieschryvers vinden, om dat wy onkundig zyn en deze Schryvers zo wel als wy onkundig waren in de vericheyde zinnen, die zy by de Volkeren, waar van zy gesproken hebben, hadden.

Om dit door de toepassing klaar te maken moet men weten dat onder de Irokoizen en onder de Huronnen al de kinderen van een Hut alle de zusters van hun moeders als hun moeders, en al de broeders van hun moeders als hun ooms aanzien: om de zelfde reden geven zy den naam van vaders aan al de broeders van hun vaders, en van moejen aan al de zusters van hun vaders. Al de kinderen van de moeders en haar zusters kant, van den vader en zyns broederenskant zien elkander gelykelyk als broeders en zusters aan; maar ten opzicht van de kinderen hunner omen en moejen, dat is te zeggen hunner moeders broeders en hunner vaders zusters, deze handelen zy maar als neven, schoon zy in het zelfde gelid van vermaagschapping zyn als die gene die zy als hun broeders en zusters aanzien. In het derde gelid verandert dat, de oudomen en oudmoejen worden weer grootvaders en grootmoeders van de kinderen van die gene, die zy neven en nichten noemden. Dit gaat dus altyd volgens den zelfden regel in 't nederdalende gelid voort.

Op deze wyze is het gemaklyk te begrypen hoe de Chaldeen en de Partische Koningen hunne moeders konden trouwen, dat is te zeggen moejen, dikwils jonger van jaren als hare neven, in plaats dat zo het een noodzakelykheid geweest was, dat de Partische Koningen mannen van hun eige moeder wierden, zou het noodzakelyk geweest zyn dat dezelfde persoon moeder en vrouw van alle de Partische Koningen geweest was, 't geen tegen de gezonde reden strydt. Het is gemaklyk te begrypen hoe de Egyptenaren en enige andere volkeren hunne zusters, dat is te zeggen volle nichten, of zelfs bloedvrindinnen die hun noch een lid verder waren, trouwen konden.

Ik loogchen niet dat 'er enige voorbeelden zyn waar uit men bezwyzen zal kunnen dat Vorsten de vryheid aan zich genomen hebben om hun eige zusters te trouwen: en dat dit voorbeeld in 't gevolg een gebruik heeft kunnen invoeren. Zodanige zyn het voorbeeld van Kambyfes, zoon van Cyrus, dat van Ptolomeus, die Arsinoé trouwde, en dat van Ptolomeus, die de laatste Koning der Egyptenaren was. Maar de ongeregelde drift dezer Vorsten en het misbruik dat 'er op de vryheid, die zy genomen hadden, volgde, geven klaar te kennen dat het een verdorventheid en een nieuwe invocring was. Dit geeft Herodotus ons duidelyk te verstaan, daar hy het geval van Kambyfes verhaalt; want hy zegt ter zelfder tyd dat voor hem de Perzen hun zusters niet trouwden, en dat delict de van dezen Vorst iets zo nieuws in zich had, dat dezelve door geen gebruik konnende wettigen, hy ten minsten door een uitspraak der Magen, die de meesters van den Godsdienst waren, wilde gestevigt worden. Hy riep ze dan by een, en pleegde met hen over zyn voornemen raad, hen belastende de zaak met ryp overleg te onderzocken.

Herod.
lib. 3. n.
31.

De Magen, die deze Koning spand wreedheden van een dat zy verloren waren, en een ynnis vel Wet vonden, die hiet; maar dat 'er de Koning de meester Vorst, die hier genen en de Magen ontqua

D E I

Men vind te gelyk en de Eenwy De Veelwyvery is het noordelyke deel onder eenige Natien en Irokoische Volkeren noch zeldzamer de Vrouwelyke Regestaat; evenwel by de geoorlooft is, daar 't recht houd.

De Veelwyvery is klein getal van Vrouwen 'er de Hoofden der menen te hebben tyd een voornaamste De Algonkynen ondergang van de Hut ne 't midden. Deze laa en haar kinderen worden rekent, in vergelyk Vrouw geboren zyn voorrang heeft, en de verkregen hebben, al de vereischte ple ook die men als Byw die zy in den oorlog w en zy deze Slavinn hun Slaverny, dat is brozen kunnen draage vryheid genieten.

Deze Vrouwen w de Algonkynsche nat by de Karaiwen won het zelfde Dorp zyn waar in zy met haar

D:

De Magen, die wel merkten dat het een strik was, dien hun deze Koning spande, dewelke by de godloosheid noch alle de wreedheden van een tyrannische regering voegde, en wel ziende dat zy verloren waren, zo zy tegen de genegenheid van hun Koning een vonnis velden, antwoordden dat zy in de waarheid geen Wet vonden, die het huwlyk van een broeder met zyn zufter toeliet; maar dat 'er een andere was, uit kracht van de welke de Koning de meester was om alles te doen wat hem goeddacht. De Vorst, die hier genoeg aan had, was met dit antwoord te vreden, en de Magen ontquamen door hun lafhartigheid den strik.

DERDE HOOFSTUK.

Men vind te gelyker tyd door gansch Amerika de Veelwyvery en de Eénwyvery.

De Veelwyvery schynt veel meer plaats in het zuidelyke als in het noordelyke deel te hebben, daar zy weinig voorlooft is, als onder eenige Natien van de Algonkynische spraak. De Huronsche en Irokoische Volkeren zyn aan eene Vrouw gebonden, en 't geen noch zeldzamer moet voorkomen is, dat uit een gevolg van de Vrouwelyke Regering de Polygamie, die den mannen niet vrystaat, evenwel by de Tsonnontouaansche Irokoizen de Vrouwen voorlooft is, daar 'er zyn die twee mannen hebben, die men voor recht houd.

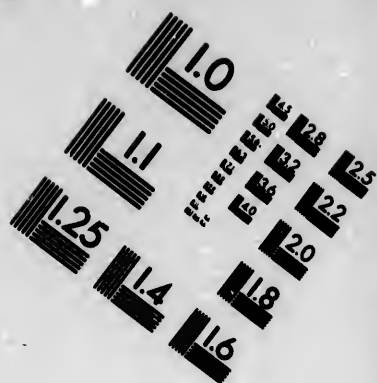
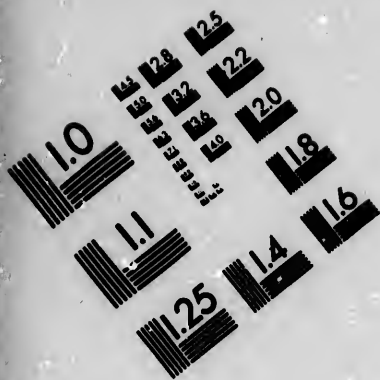
De Veelwyvery is by de Natien daar zy in gebruik is, aan een klein getal van Vrouwen, by voorbeeld twee of drie, bepaalt, zo men 'er de Hoofden van uitzondert, die meer voorrecht als de anderen menen te hebben; maar onder alle deze Vrouwen is 'er altyd een voornaamste Vrouw, wiens trouw plechtiger geacht word. De Algonkynen onderscheyden zeer die gene die zy van den ingang van de Hut noemen (dat de plaats van eer is) van die van 't midden. Deze laatstgenoemde zyn als Slavinnen van de eerste, en haar kinderen worden als onecht en van veel minder waarde gerekent, in vergelyking van die gene die uit deze eerste wettige Vrouw geboren zyn. Onder de Karaïben is 'er ook een die den voorrang heeft, en dit is die gene die zy door een geboorterecht verkregen hebben, 't geen ik ga uitleggen, of zo een, die zy niet al de vereischte plechtigheden getrouwd hebben. Zy hebben 'er ook die men als Bywyven kan aanzien, zodanige zyn de Slavinnen, die zy in den oorlog gevangen genomen hebben. Zomtyds trouwen zy deze Slavinnen, maar zy behouden altoos de tekens van hun Slaverny, dat is te zeggen dat zy nooit zulke lange hairen of brozen kunnen dragen als andere vrouwen, die het recht van haar vryheid genieten.

Deze Vrouwen wonen dikwils te zamen onder het zelfde dak by de Algonkynsche natien, en zy leven redelyk wel te zamen. Maar by de Karaïben wonen zy of in verscheide Dorpen, of zo zy van het zelfde Dorp zyn, maken de mannen voor elk een hut apart, waar in zy met haar kinderen leven.

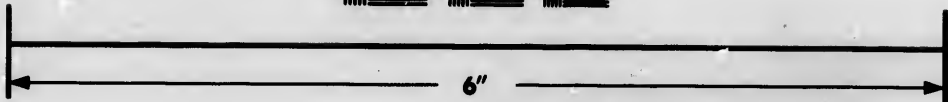
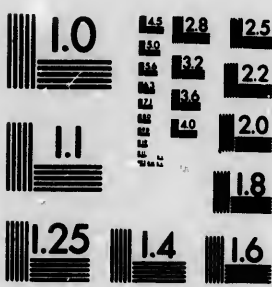
Lijstig
ant-
woord
van de
Magen
om den
srik, die
hundoos-
den Ko-
ning ge-
spaue-
wierd,
te ont-
komen.

Vande
veelwy-
very on-
der de
Wit-
den.

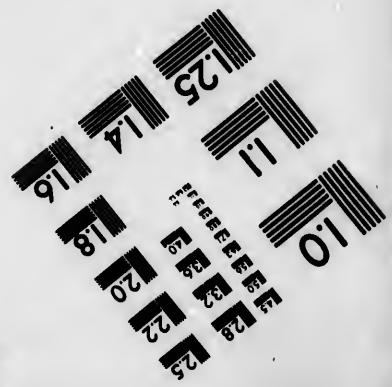
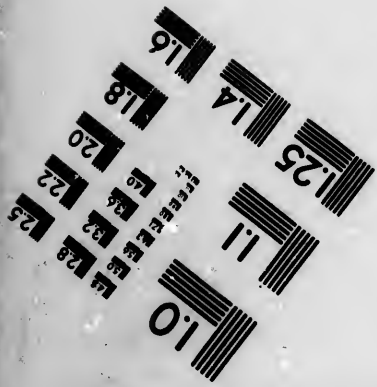

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

9"

Photographic
Sciences
Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
1.9
2.0
2.2
2.5

10
01

VIERDE HOOFSTUK.

Vande
geoor-
loffen
gebode
Hewe-
lyken
order
de will-
den

Real. lib.
4 Cap. 9.
Iural.
Comm.

Acce.
Hh wo-
ral. lib. 6.
Cap. 18.
Thevet,
cosm.
Univ. liv
21. cap.
109932.

De Tir-
re. vral.
147161
546c.

Het was in gansch Amerika nergens geoorlooft in den eersten graad in de rechte linie of in de zyde linie een huwelyk aan te gaan, behalve aan de Inkas, wettige erfgemamen van den troon, de Vorst alleen zyn eige zuster trouwende; de hoogmoed van deze Koningen, die zich als de Godheid zelfs wilden geeert hebben, hen verplicht hebbende deze Wet te maken, waar van zy alle de overigen van hun eigen geslacht uitgesloten hadden; op dat het geslacht van de Zon altyd zuiverder in het bloed van den Monarch zyn mocht, zynde uit dat van den broeder en de zuster te zamen gestelt. De Inka Garcilasso beweert dat deze Wet zo oud als de Monarchy zelfs was, en dat zy door Manko Kapak, stichter van dit Ryk, gemaakt was; maar Akosta komt my geloofbaarder voor, dezelve aan een zynen laatste Koningen toelichryvende, die hier door Gods vloek op zyn geslacht en op zyn staten haalde, die het slacht-offer en proov van den inval der Spanjaarden wierden.

By de Zuidelyke Amerikanen heeft de oom van moederskant volgens het verhaal van Thevet, een wettig recht op de dochter van zyn zuster. Hy neemt ze op het oogeblik van haar geboorte van de aarde op, en ziet ze van dien tyd af voor zyn toekomstende Vrouw aan. De vader van dit kind is van dit oogeblik af van een deel van de slaverny verlost, die hy aan de ouders van zyn Vrouw en aan zyn Vrouw zelfs schuldig was, en de toekomstende man van zyn Vrouw word'er mee belast. Andere Schryvers zeggen evenwel dat dit recht der Karaiben de neven betreft, ten opzigt van hun volle nichten van 's moeders kant, die door de geboorte hun Vrouwen zyn. Ik weet niet of zy haar den naam van zusters niet geven, gelyk verscheyde andere Volkeren, by wie de woorden *Germain* en *Germaine* dezelfde betekenis schynen te hebben als in 't Latyn. In dit geval zou men kunnen zeggen dat de Karaiben hun eigen zusters trouwen, schoon deze gewaande zusters maar in den tweeden graad van de zydlinie zyn.

Hoedanig het recht dezer Karaiben over hun nichten ook zyn mag, zy nemen ze naderhand niet ten Vrouwe als met toestemming der ouders en met de vereischte plechtigheden, en de verplichting van elkander te trouwen is zo groot niet, of de dochters kunnen zich daar van verschonen. Maar gemeenlyk verliezen de jonge dochters, die ontrent de voltrekking van deze huwelyken een sla in 't wiel sieken, hier door haar goeden naam, en de voordeelen die zy in haar geslachten te verwachten hadden.

De Irokoizen geen verplichting hebbende om in hun vermaagschapping te huwen als de Karaiben of als de Hebreuwen, zy noch naauwer van gewisse ontrent de verboden trappen van 't bloed als deze waren, ten minste voor dat Mozes hen, door de Wetten die hy hun in Leviticus oplegt, de handen meer gebonden had.

De Verbintenissen van 't bloed zyn zo sterk in de hut van de moeder, die de kinderen het naest schynen toe te behoren, dat zy zelden in deze Hut kunnen trouwen, ten zy ze in zo verre

graad zyn, dat die, dat ze van

De wettige ge-
de in deze Hut i-
te schenken hen o-
reden zy in alle
schap, en verbe-
of zy het zelfs in
Zendingen het
waar aan zy gege-
voorstelling met a-
niden doen versta-
nende dat hy op
schap geen recht g-

De Athonni of
vroude, zyn daar
niden de vader l-
van dit bed de ki-
Hut van deze noch
van den vader, w-
nen van deze twee
ken. Ik ben niet
de trappen van blo-
als door vermaags-
ik ben verzoekert
hoed, waar zy di-
te of ook van de
van den tweeden t-
toe-eigenen, dat in
er een zo naauwe
de hut van hun Mo-

Zy geven zo v
De Algonkynen,
wyvery stellen, t
wanneer de eene b
re te doen, want
geen vleeslyken o-
ze verklaart hebbe
Huronnen en de z
gebruik is, zy trou-
wuster daar van, e
man deze nieuwe v
eerste huwelyk te

Men kan het zel-
twe broeders, ma-
den van de Wedur
gestorven was, ter

De plaats die ik
van de graden va
kunnen verstaan w

graad

graad zyn, dat'er geen andere bloedverwantschap meer is, als die, dat ze van eenen Stam zyn.

De welvoegelykheid laat daar zelfs geen huwlyk met de Slaven, die in deze Hut ingecant zyn toe, want gelyk men met hun leven te schenken hem den naam van een van het geslacht doet opnemen, trekt zy in alle de rechten van de aangename bloed-verwantschap, en verbeelden die gene, die zy weer doen herleven, als of zy het zelfs in persoon waren. Ik erinner my dat een van onze Zendingen het huwelyk van een Slavin met iemand uit de Hut, waar aan zy gegeven was, voorgesteld hebbende, de Wilden de voorstelling niet afgryzen verworpen en de Zending moest hun inden doen verstaan om de ergernis weg te nemen, zich verschonende dat hy op de Westten van de aangename bloedverwantschap geen secht gegeven had.

De Athonia of Hut van den Vader zyne kinderen als vreemd zynde, zyn daar in de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet, indien de vader kinderen van een ander bed had, zouden deze van dit bed de kinderen van het eerste noch verder bestaan, de Hut van deze noch vreemder aan die van het tweede zynde als die van den vader, waar uit zy beyde gesproten zyn, ten zy de kinderen van deze twee verscheide bedden van het zelfde geslacht waren. Ik ben niet naauwkeurig genoeg onderrecht tot hoe ver zy de inappen van bloedverwantschap, in deze hutten, die zy niet als door vermaagschappen bestaan, verboden, uittrekken, maar ik ben verzekert dat zy eerbied hebben voor de banden van 't bloed, waar zy die ook vinden, in den eersten graad van de rechten of ook van de zyd-linie. Ik geloof zelfs dat zy niet met die van den tweden vrouwen, en zo zy zich hier ontrent iets meer toe-eigenen, dat is op den grond dien ik reeds gesteld heb, dat zy 'er en zo naauwe vermaagschapping niet in menen te vinden als in de hut van hun Moeder.

Zy geven zo veel acht niet op de graden van verzwagering. De Algonkynen, waar van sommige geen zwaarigheid in de Veelwyvery stellen, trouwen zonder schroom verscheide zusters, en wanneer de eene bevrucht is, hebben zy vervolgens met de andere te doen, want al de Wilden hebben een algemenen regel van geen vleeslyken omgang met hun Vrouwen te hebben, zo dra deze verklaart hebben dat zy bevrucht zyn. Wat de Irokoizen de Huronnen en de anderen aangaat, by wie de Veelwyvery niet in gebruik is, zy trouwen na de dood van hun eerste Vrouw graag de zuster daar van, en die van der overledene Hut laten niet na den man deze nieuwe verbintenis voor te stellen, zo zy over hem in het eerste huwelyk te vrede zyn geweest.

Men kan het zelfde van een Weduwe zeggen, ten opzigt van twe broeders, maar zonder de verplichting die de Hebreuwen hadden van de Weduwe van hun ouder broeder, die zonder kinderen gestorven was, ten Vrouwe te nemen.

De plaats die ik uit Filo den Jood heb aangehaalt zou misschien van de graden van verzwagering en niet van bloedverwantschap kunnen verstaan worden. Dus zal het by de Lacedemoniers door

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbinteniſſen van 't bloed zo naauw niet.

de wetten van Lykurgus aan een broeder met geoorlooft zyn geweest zyn zusters van moeders wegen te trouwen, maar aan zyn vrienden twee zusters, schoon uit een zelfde moeder geboren, na elkander te nemen; 't geen Solon, strengter zynde, verboden heeft niet als het huwlyk met zusters, uit een zelfden Vader gesproken zynde, toestaande. Men kan volgens deze verscheide wyzen van de woorden van broeder en zuster op te nemen, uitleggen wat de Schryvers van de gebruiken der Krietzers, der Kariers, der Parthen enz. zeggen.

Behalven de Karaben die om zo te spreken getrouwd in de wereld komen uit kracht van de schikking die door de Wet ingevoerd is, en door het recht dat de Neven op hun volge nichten hebben, zyn'er noch verscheide andere natien, waar in de ouders van de toekomstige Bruggoms verbintenissen voor hun kinderen van derzelve eerste jaren af maken, en van dien tyd af gaan deze mans een wezenlyke slaverny ten opzigt van de hut funner branten aan, als of zy waarlyk getrouwd waren een slaverny, waar door zy het recht of de eer van haar vermaagchapping schynen te kopen, gelyk Jakob de zyne kocht, met zyn schidovader Laban zeven jaar voor Lea, en zeven andere voor Rachel te dienen. Dit verhaal evenwel den tyd niet, waar in men de voorstellingen plechtig doen moet, en door geschenken openbaren dat men 't geen de Wetten voorgeschreven of de ouders door de verbintenissen die zy gemaakt hebben besloten hebben, voor goed keurt. Voor 't overige denkt men niet om deze voorstellingen te doen voor dat de verloofde tot huwbare jaren gekomen zyn, voor dat zy de proefjaren der Inwylingen hebben uigestaan, waar van ik omtrent de vryers en vryers gesproken heb; en het is iets zonders onder de Zuider Amerikanen, dat een jongeling van vrouwen durft spreken, of een ander voor hem, zo hy niet reeds enige roem behaalt heeft, zo hy niet een of twee gevangenen gemaakt heeft of enig vryand van het vaderland omgebracht.

Behalven dit recht of deze verbintenissen zo vroeg aangegaan, die geen algemene Wet zonder uitzondering uitmaken, kan men evenwel in 't algemeen gesproken zeggen, dat de Huwelyken eer uit eigen belang en menschelyke inzichten als uit genegenheid der jonge luden besloten worden. Volgens den gemeenen regel zou men zich altyd moeten haasten om een jonge dochter gants vroeg uit te trouwen, om dat, behalven dat de vrouwen de huisgezinnen onderhouden, die niet als door het getal van kinderen versterkt worden, dat'er de Hut van de vrouw ook door, door het recht dat de vrouw op de jacht van haar man verkrygt; in tegendeel moet men zich niet verhaasten om de jongelingen uit te trouwen, om dat eer dat zy gehuwt zyn, al hun jacht, al de vruchten van hun naarfichtigheid en arbeyd van rechtswegen hun hut toekomstende derzelve inwoonders noodzakelyk by dit huwlyk moeten verliezen, door de nieuwe verbintenissen die zy met een vrouw en kinderen aangaan, die hun eer mee brengt dat zy wel onderhouden.

En schoon de Hut van de vrouw ook ten opzigt van de man tot enige zaken zich verplicht, kunnen de voordelen daar van die ge-

Grp.
Cap. 19.
v. 11 &
30.

Wat'er
voor het
trouwen
geen
moet.

Maar
met een
jonge-
ling
moet
men
zich niet
verhaaf-
ten.

ne niet opwegen, toebragt. Dit d' opgemerkt heb.

Evenwel nadengenseigen belang zich zo wel door te bestieren, dat beklagen kunnen, ten, en voorliellin Die van de Hut mo geen haast tot trouw machten, die z hun doet, niet be toont te hebben.

DE kinderen de schynende, m in wat Hut men tro heid. Daar zyn eve op zy niet nalaten e foudouans, dat is te die der Agongoueba Zanankoua, dat is t schonken heeft, of zy trachten zo veel l gan; de Wilden va naarw op dit artyke heen, om wezentlyk in zy de verbintenis gom of de Bruid. I zy uit weinig perfor acht zyn, en andere den worden, wier o fonele hoedanigheden jongeling dat hy dap ty; in een jonge de zzaam, en van een br Men bedriegt zich zyn weinig mans zoren al zo zeldzaam h doet zyn best, en me Het zyn de matros zegt heb, de zorg dochters, die daar in te strekken een tred moeten om haar en d en huwlyk verzoeke ten een weinig te lan

ne niet opwegen, welke de jonge man daar voor zyn trouwen aan toebrengt. Dit dunkt my ten minste dat ik onder de Irokoizen opgemerkt heb.

Evenwel nademaal het tegen de welvoegeelykheid zou zyn volgens eigen belang te werk te gaan en het te laten blyken, weten zy zich zo wel door een verwonderens-waardige menichelyke eerbied te bestieren, dat de jongelingen zich over die van hun Hut niet beklagen kunnen, die niet missen dezelve tot trouwen aan te zetten, en voorstellingen te doen; die hun aangenaam kunnen zyn. Die van de Hut moeten ook over de jongelingen voldaan zyn, die geen haast tot trouwen hebbende of uit beleeftheid of uit andere overzichten, die zy altyd niet zeggen, de voorstellingen, die men hun doet, niet beamen, als na langen tyd zich onverschillig gevoelt te hebben.

VYFDE HOOFSTUK.

DE kinderen de moeder toebehorende, en de Wilden alle egaal schynende, moest het zonder twyffel gants onverschillig zyn in wat Hut men trouwde, zonder anderen regel als de genegenheid. Daar zyn evenwel onder hen drie verscheide orders; waar op zy niet nalaten eenige acht te geven. De eerste is die der *Jesousians*, dat is te zeggen der Adelyke gelachten; de tweede is die der *Agongoueba* of der gemene luiden, en de derde die der *Zanankoua*, dat is te zeggen der Slaven, dien men het leven geschonken heeft, of van die gene die uit deze Slaven geboren zyn; zy trachten zo veel het by hen staat een goede verbintenis aan te gaan; de Wilden van het Zuiderdeel en de Algonkynen zien zeer naar op dit artykel, maar de Irokoizen stappen daar licht over heen, om wezentlyker voordelen te zoeken, 't zy in de Hut waar in zy de verbintenis aangaan, 't zy in de persoon van den Bruidgom of de Bruid. Daar zyn Hutten die men schuwt, om dat zy uit weinig personen bestaan, en by gevolg arm en weinig geacht zyn, en andere, waar in ongemakelyke humeuren gevonden worden, wier omgang men zorgvuldig vermyd. Wat de personele hoedanigheden der Verloofden aangaat, men zoekt in een jongeling dat hy dapper, een goed krygsman en een goed jager zy; in een jonge dochter, dat zy van een goeden naam, arbeidzaam, en van een buigzaam humeur zy.

Men bedriegt zich in deze keur gelyk in al het overige. Daar zyn weinig mans zonder gebreken; en een goede vrouw is byna even al zo zeldzaam huisraad in Amerika als in Europa, maar men doet zyn best, en men poogt daar in niet mis te tasten.

Het zyn de matronen van een hut, die, gelyk ik reeds elders gezegt heb, de zorg toevertrouwd is om de jongelingen en de jonge dochters, die daar in zyn, uit te huwen. Het zou haar tot schandte strekken een tred te doen om een vryster uit te huwen, en zy moeten om haar en des meysjes eer wachten dat men haar vrye en en huwlyk verzoeke; maar wanneer 'er meysjes gevonden worden, die een weinig te lang wachten, missen de matronen niet alle lif-

Waar op zy in het trouwen achtgeven.

Het is de plicht der Matronen de jongelingen en jonge dochters uit te huwen.

ten

ten in 't werk te stellen om alle de partyen, die haar dienen, de pols te tasten. Ten opzigt van de jongelingen, nademaal de welvoegelykheid wil, dat zy de eerste aanzoek by de ouders van de dochter, die men hen toefchikt, doen, doet men opentlyk de eersten tred in hun naam, zonder dat zy zich laten zien, of van hun kant de minste betuiging doen.

De zedigheit der jonge dochters, die het tot schandē zou strekken trek voor het huwelyk te laten blyken, of meer genegenheit voor den eenen als voor den anderen te betuigen, en van de andere kant de wezentlyke of geveinsde onverschilligheit der jonge luiden, gevoegt by een byzondere toegeventheid voor de ouderen, geeft deze zeer veel recht om niet als met hun eige genegenheit te rade te gaan; of ten minsten die te volgen. Maar die met verstand begaast zyn ontberen zonder in de erbieid die zy hun ouders schuldigh zyn te missen, geen listen om de personen die hun behagen zouden voor te doen, zonder dat zy zich daar mee schynen te bemoejen, noch eerlyke voorwentzels om die gene te leeren te stellen, die niet na hun zin zyn. Dit is evenwel zeer zeldzaam, en de meeste zyn de slachtoffers van hun blinde gehoorzaamheit voor de ouders.

De Matronen de keur van een Bruid gedaan hebbende, en dezelve den jongeling, die het aangaat voor goed hebbende doen keuren, gaan zy de voorstelling aan de bloedvrindinnen van de jonge dochter doen.

Deze plegen op de zelve wyze met elkander raad, en zo de voorstelling aangenaam is, geven zy in 't kort een duidlyk antwoord, en zodanig als men het verlangen kan, na evenwel eerst de toefleming van de toekomende bruid verworven te hebben.

ZESDE HOOFDSTUK.

Plech-
tigheden
van het
huwelyk

Het Huwelyk is zo dra niet besloten, of de bloedvrindinnen van den Bruidegom zenden een geschenk aan de Hut van de Bruid. Dit geschenk bestaat in porceleine inoeren, pelteryen, eenige dekkleden van bont, en ander huisraad, 't geen na de ouders van de bruid gaat, die men om geen huwelyks-goed vraagt, maar alleen dat zy den Man, dien men haar aanbied, wil aannemen. Diergelyke geschenken geschieden niet maar eenmaal, daar word een soort van beurt tusschen de twee Hutten van de toekomende Egts gehouden, dewelke aan wetten verbonden is, die door de gewoonte ingevoerd zyn; maar zo dra de geschenken aangenomen zyn, word het huwelyk voor gesloten gehouden en het verbond aangegaan.

By zommige Natien, zegt men, geleiden de Vrinden van de Bruid haar gelykerhand na den Bruidegom. Maar by de Irokoizen verwacht de Bruid, haar Hut niet moettende verlaten, haar Bruidegom, die zich daar in 't begin van de nacht, ook van zyn gantsche Maagschap verzelt, na toe begeeft.

Nauwelyks is hy ingetreden of men doet hem op de mat rechtegen over het vuur neerzitten, dan brengt de Bruid een schoot

Sagamiē of bry
zyde zitten, niet
maar zelfs hem
redigheit in haar
voorgezet is zo ve
heen. Hier in be

Niets, zo 't sch
gen dat dit; zo ik
en dat 'er niets ge
oordelen uit alles
Romeynen te boek
ens bonner. Voorz
het Huwelyk geve
den, die zy van
wierden als de heil
De Schryvers *
hebben; hebben d
shryden: Coentio,
ing.

Van deze drie w
en het meeste in ge
geeft heb; gevon
en loort van Byzi
een buiten vrou
deze soorten van hu
tyd door de wetten
het jaar verstreken
kregen; deze gewa
zy hen in rechten k

Het geschenk dat
is een ware coemptio
nis van deze hut ke
het geschenk doet,
was, die drie stuiwe
oorzaak van dit ver

* Arnobius, lib. 4. a
ten, atque in conjuga
re, & coemptione g
Servius ad illud Virgii
Quod ait emar; ad an
mor invicem emebant.
nuptie fiebant. Ut
legibus, fuisset: fa
fruges & molam sal
Nuptiis patrem &
conventionem, cum
† Varro, de vita pop
veteri lege Roma
unum, quem in ma
in pede traherent,
cum condidissent, co

Sagamite of bry van Indiaans koom voor hem; en gaat neffen zyn vyde zitten; niet alleen zonder hem een woord toe te spreken; maar zelfs hem een weinig den rug toekerende; uit schaamte en zedigheit in haar deken bewondent. De man eet van 't geet hem voorgezet is zo veel hem lust, en gemeenlyk gaat hy kort daar na heen. Hier in bestaat al de plechtigheid.

Niets, zo 't schynt, komt eenvoudiger voor, maar ik kan zeggen dat dit; zo ik my dus durf uitdrukken; als sakramenteel is, en dat 'er niets geheiliger by de Ouden was. Wy kunnen 'er van oordelen uit alles wat de Schryvers van het gebruik der Grieken en Romeynen te boek geslagen hebben. Deze yverig op de gewoontens bunnert. Voorzaten staande; schoon zy vele plechtigheden by het Huwelyk gevoegt hadden, hadden evenwel die gene behouden, die zy van de eerste Oudheid ontfangen hadden; en die werden als de heiligste en de wezentlykste aangezien.

De Schryvers * die van de gewoontens der Romeinen gehandelt hebben; hebben drie wyzen van een huwelyk aan te gaan onderscheyden: *Coentio*, *Confarreatio*, en het gebruik of de *zamenwoning*.

Van deze drie wyzen worden de twee eerste, die de plechtigste en het meeste in gebruik waren; in het geen ik van onze Wilden gezegt heb; gevonden. Het gebruik en de zamenwoning was een soort van Byzitting, gelykende na die der Wilden; wanneer zy een buiten vrouw nemen, als een wettig huwelyk. In der daad deze soorten van huwelyken waren niet wettig als na een zekeren tyd door de wetten bepaalt; want twee of drie uren zelfs voor dat het jaar verstreken was konden de mannen, als zy het in de kop kregen, deze gewaande vrouwen als byzitten verjagen; zonder dat zy hen in rechten konden betrekken.

Het geschenk dat de Brudegom aan de hnt van de Bruid doet, is een ware *coemptio* of koop; waar door hy enigins de verbintenis van deze hnt koopt. Dit verschil is 'er in; dat hier de man het geschenk doet, in plaats dat het by de Romeinen de Vrouw was, die drie stuivers als een Zinnebeeld van deze koop gaf. De oorzaak van dit verschil is; dat by onze Wilden de Vrouwen de

M m. *conditio nuptiarum* mee-

* *Arnobius, lib. 4. advers. Gentes de Nuptiis Deorum, Uxores, inquit, Dii habent, atque in conjugalia foedera veniunt; conditionibus ante questis. Ufu, fide, & coemptione genialis lectuli Sacramenta conducunt.*

Servius ad illud Virgilii Georg. 1. Tequo sibi generum Thetis emat omnibus undis. Quid ait emat; ad antiquum Nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus & uxor invicem emebant, sicut habemus in jure. Tribus enim modis veterum nuptiae fiebant. Ufu, si, verbo gratia; mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset: farrē, cum per Pontificem maximum & Dilem flaminem per fruges & molam fassam conjungebantur unde confarreatio appellabatur; ex tribus Nuptiis patrem & matrem nascabantur: coemptione tero atque in antiqua conventionē, cum illa in filia locum veniebat, &c.

† *Varro, de vitā populi Rom. lib. 2. apud Nonium, lib. de Doct. indagine. Nuptiae veteri lege Romanā affes tres ad maritum venientes ferre solitas ait. Atque unum, quem in manu tenerent, sanquam emendi causā marito dare, alium, quem in pede traherent, in foco larium familiarium ponere; tertium in facie puerum cum condidisset, compito vicinali solere resonare.*

*Arnob
lib. 4.
adv.
Gent.
Boll. in
2. Topo.
Cicero
Servius
in 1.
Georg.*

*Varro,
de vitā
pp. Rom.
li. 2.*

ten, de
de wel-
van de
delijk de
, of van
ou strek-
genheit
de ande-
onge lui-
ouderen,
genegent-
die met
ē zy hun
n die hun
me schy-
ne te lez-
zeldzaam,
zaamheid
e, en de-
nde doen
en van de
en zo de
delijk ant-
nwel eerst
hebben.
vrindinnen
lut van de
pelteryen,
na de ou-
de vraagt
wil aanne-
maal, daar
de toeke-
en is, die
enken aan-
den en he-
den van de
Irokoizen
haar Brui-
n zyn gae-
mat rech-
een schote
Sa

meesters zyn, en niet uit haar hat gaan; in plaats dat zy by de Romeinen in het huis en de macht harer mannen overgingen; zo dat zy genoodzaakt waren van hen het recht van moeders des huisgezins te zyn te kopen. Niet dat by de Wilden de mannen ook geen wettig recht op hunne Vrouwen verkrygen, maar een recht dat nauwer of ruimer palen heeft; na dat de verscheide gewoonten der Natien zyn.

In de aanbieding van een schotel *Sagamité* die door de Vrouw aan den man geschied, vind men de wyze van een Huwelyk door de *Confarreatio* aan te gaan.

Plin. lib.
18. cap.
3. Nig.
Natur.

Plinius leert ons dat 'er niets heiliger was in de zaken die van des Godsdienst afhongen, als de verbintenissen die men door de *Confarreatio* aanging, en dat het om deze reden was, dat de bruiden het *farrium* voor haar lieten heen dragen, wanneer zy na hare bruidegoms gingen: *quin & in sacris nihil religiosius Confarreatio nis vinculo erat, novaque nupta farreum praeserebant.* De Schryver, die over de zeden der Amerikanen gehandelt hebben, hebben geen acht gegeven op de vrouwelyke regering, die onder deze volkeren ingevoert was. 't Is ook zeker dat zy niet over al even sterke rechten heeft; maar nademaal het verschil dat 'er ontrent dit stuk zyn kan moejelyk te ontwinden is, heeft dit een weinig verwarring in de reisbeschryvers veroorzaakt, die de zaken volgens de denkbeelden en de gewoontens van Europa ontrent het Huwelyk als al het overige begrepen hebben; maar 't zy dat de vrouwen in de hutten hare mans overgaan, 't geen niet gemeen is, 't zy dat de mannen in die van hare vrouwen overgaan, zyn het altyd de nieuwgetrouwde vrouwen die de schotel met de huwelyke *Sagamité* aanbieden of laten dragen, als een teken van de verplichting die zy hebben, om haar mans met voorraad te verzorgen, en haar het eten te bereyden.

Warom de vrouwen de Schotel met de huwelyke *Sagamité* aanbieden.

De *Koop* en de *Confarreatio* waren in 't eerst maar twee verscheide doch nootzakelyke plechtigheden van een zelfde verbond. In 't vervolg van tyden vergenoegde men zich door een van deze beyde Huwelyken aan te gaan. Tacitus verhaalt ons, dat in zyn tyd de *Confarreatio* of niet meer in gebruik was, of niet al door weinig personen geoeffent wierd. Boëtius * verzekert, dat zy niet als voor de Priesters alleen was; maar of deze Schryver moest vergift zyn, of zyn woorden lyden eenige andere uitlegging.

De Ouden geeven ons geen licht genoeg om onder de koren gewassen te onderscheyden aan welk soort zy den naam van *Far* geeven; (ik zal gelegenheid hebben daar van te spreken, als ik van de kost der Wilden handel.) Maar de Romeinen bedienden zich van de *Far* in de offerhanden en in de oeffeningen van Godsdienst, om dat hun Voorzaten geen ander voedzel gedurende de driehonderd eerste jaren na de stichting van Rome gehad hadden, en de men zich by de Natien altyd van onheuglyke tyden af, van het geen de grondslag van het gemene voedzel was, bedient had, om

Tacit.
Annal. 4.
Bort in
2. Topic.
Cicero.

Plin. lib.
18. cap.
2.

* *Revardus ad leg. 12. Tab. cap. 21.* Boeticum dicentem quod confarreatio solis Pontificibus conveniebat sic replicat, per solos Pontifices peragebatur.

by de Ro-
en; zo dat
des huisge-
nannen ook
een recht
in gewoon-

de Vrouw
welyk door

die van den
oor de Co-
de bruden
zy na haer
Confarreatio

De Schry-
bben, heb-
e onder de
over al even
e ontrent die
weinig ver-
ken volgen
het Huwe-
dat de vrou-
emeen is,
zyn het al-
de huwlyk
de verplich-
ezorgen, en

ar twee ver-
de verbond-
en van de
ons, dat is
, of niet al-
rzekert, da-
ze Schryve
e uitlegging
le koren ge-
van Far ge-
, als ik va-
ienden zie
Godsdienst
de driehon-
en; en de
af, van he-
nt had, co-
d

ed confarreatio
natur.

de banden van gaste
strikken.

De Grieken bed
Far van Gerit, om
was, volgens de ge
geeft, als hy van o

De Hebreuwen
huwelyken door de
verriehyde malen g
de, waf en vermen

moog zegt Selden

De Irachmannen

Het Farreum

te zamen ge

Albencus zegt d

den bruidegom

en Ephe genoeer

chryver, droeg m

des tot het gallma

roede vrouw te z

ing een ander soo

zegt, dat 'er

zyn, alwaar m

Confarreatie behou

doet opdillen.

Z E S

DE Heer de la P

het Noorderde

dat de bruid na d

waar van wy hier n

brood laat na toe b

noem; en dat 'er al

water koken, me

in 't midden met

kalebas aangeeft.

andigheid niet

kan evenwel gem

om dat niets beter

hef fchynt over

De Wilden zende

brood dat gekookt

andigheid van het

dat in andere

een plicht van

Nademaal de Oud

van brood en koek

meen gebruik van

de Romeinen verzek

de banden van gastbaarheid, vriendschap, en het huwlyk toe te strikken.

De Grieken bedienden zich om deze zelfde reden in plaats van Far van Gerst, om dat de Gerst altyd hun gewoon voedsel geweest was, volgens de getuigenis die 'er Dionyzius van Halicarnasse van geeft, als hy van de plechtigheid der huwelyken spreekt.

De Hebreuwen en de Brachmannen der Indien gingen ook de huwelyken door de Confarreatie aan. De eerste strooiden tot drie eide malen gerst op het hoofd der nieuwgetrouden, zeggende: *was en vermenigvuldigt*; en dit is noch het gebruik in hun Syrië zegt Seldenus.

De Brachmannen oeffenen deze plechtigheid door besproeiing met *Farreum* der Romeinen was een koek, uit far, oli en water te zamen gestelt, zegt Festus.

Athenus zegt dat men te Argos uit het huis van de bruid in dat den bruidegom een koek bracht, die op de kolen gebraden was en *epros* genoemd wierd. Te Lacedemon, volgens den zelfden schryver, droeg men, onderwyl dat men in het huis van den man was tot het gaffmaal, tot dansen, en tot de lof van de nieuw ge- troude vrouw te zingen bereyde, uit haar huis onderwyl zy 'er uit- troeg een ander soort van een koek, dien hy *Kypkatas* noemt. Seldenus zegt, dat 'er noch vele plaatzen in Vrankryk en in Engeland zyn, alwaar men enige overblyfselen van het oude gebruik der Confarreatie behouden heeft, en daar men grote bruilofskoeken doet opdillen.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE Heer de la Potherie, die niet lang geleden een historie van het Noorderdeel van Amerika in 't licht gegeven heeft, zegt dat de bruid na dat zy in de hut van haar man het huwelyksbrood, waar van wy hier na zullen spreken, gebracht heeft, daar ook het brood laat na toe brengen, dat hy op dezelfde wyze huwelyks brood noemt, en dat 'er als het zegel van is. „ Zy laat het tot harent in water koken, met bladeren van Indiaansch koorn bewonden, en in 't midden met een draat geknoopt die 'er de gedaante van een kalebas aangeeft. ” In het land zynde heb ik deze zonderlinge onhandigheid niet vernomen, en ik heb 'er geen acht op geslagen. Ik kan evenwel gemaklyk zyn zeggen geloven, zoo veel te meer, om dat niets beter met het geen ik van het gebruik der Ouden ver- haalt heb schynt over een te komen.

De Wilden zenden elkander dikwils dit slag van geschenken van brood dat gekookt of onder de asch gebraden is; maar die om- handigheid van het huwlyk kan zeer gemaklyk iets heiligs in heb- ben dat in andere gelegenheden niet gevonden word, alwaar 't maar een plicht van wellevendeit en enkele beleeftheid is.

Nademaal de Ouden in de eerste tyden by na niets van 't gebruik van brood en koeken wisten, of dat zy 'er ten minsten geen ge- meen gebruik van maakten, gelyk Plinius het in 't byzonder van de Romeinen verzekert, en dat zy toen van hun gerooft en gema-

Dionys.
Hebr.
lib. 2. p.
95.

Selden.
Uxor
Hebraic.
Lib. 2.
cap 15.

Huet de
manuscr.
Koenig.
Prop. 4.
cap. 3.
Festus
lib. 5.

Athen.
lib. 14. p.
84.

Idem, lib.
14. pag.
84.

Selden
Uxor.
Heb. lib.
2. cap.
25.

Hist. de
l'Amo-
rig. Sept.
Tom. 3.
p. 14.

len koorn een foort van bry maakten, die hun den naam van *Pulsopbagl* deed geven, en die redelyk wel met de *Sagamié* der Wilden over een komt, heb ik eenige redenen om te twyffelen of in de huwelykplechtigheid der Romeinen, der Grieken en van de meeste andere Natien het ook geen schotel bry of *Sagamié* was, die de bruid den bruidegom aanbood.

Men moet begrypen dat by de Volkeren die niet en zaaiden en die niet als van 't jagen en visschen leefden, de bruid een schotel van het geen tot hun gemeen voedzel verstrekte aanbood.

Door dit gemeen voedzel, dat by hen betekende dat zy een zelfde leven moesten leyden, maakten zy onder zich een verbond, waar van dit voedzel zodanig, het Zinnebeeld was, dat nademaal by de Romeinen dit in het *Far* bestond, men door het enkele woord van *Consarratio* het huwelyk verstonde, gelyk het enkele woord *Disfarreatio* de echtscheyding uitdrukte, gelyk Festus verzekert.

By de Ouden deed men de nieuwgetrouden op een huilt neerzitten, in *lanatá pelis*, om hen de huwelykskoets der menschen van de eerste eeuwen te verbeelden, die geen ander bed hadden als de vellen der heesten die zy op de jacht gevangen hadden, of der offerbeesten die zy den Goden hadden aangeboden, en die zy bequaam geloofden om hen gelukkige dromen en voortekens te doen hebben. Apollonius Rhodus doet al de pracht van het huwelyksbed van Medea in het gulde vlies beslaan, dat Jazon door haartoe doen van Kolchos weggevoert had.

Dus vinden wy door de vergelyking van het geen onze Irokolen en de meeste Wilden hedendaags doen met het geen certyds de Ouden deden, in het geen zich voor ons gezicht zonder verborgenheid opdoet een waarlyk goddelyken dienst in een verbond, door het geen diende om de nauwste banden te strengelen aangaan, en op het huwelyksbed in tegenwoordigheid der Huisgoden gemaakt, die niets anders als het vuur hunner hardsteden waren, voor dat de Heydenen deze kleine afgoodjes opgericht hadden, daar zy den naam van *Lares* aan gaven, en die zy in hun schoorstenen plaatsten.

Men vergeet niet de huwelyken door steffen en vrengdemalen, dat is te zeggen door zingen, danssen en gastmalen beroemt te maken. Het gastmaal geschied in de hut van den man, maar de vrouw draagt er de kosten van, en brengt zelfs by haar man het vleesch en het meel dat in de pot gestoken moet worden.

Onderwyl dat ieder een zich verheugt en vrolyk maakt op de bruiloft, gelyk men gewoon is in andere openbare plechtigheden te doen, schynen de nieuwgetrouden daar geen deel in te nemen voor al de bruid, die zich niet als met schaamte moet verciereen een echt bewys van de achting die de Heydenen voor den magdelyken staat hadden: een achting zo klaar in deze gelegenheden der bruiloften uitgedrukt, dat de Romeinen en Grieken wilden dat de jonge dochters daar zo veel genegenheid voor zouden betuigen dat het scheen dat zy met tegenzin trouwen; en dat het zelfs bevolen was als een der Wetten of plechtigheden van 't huwelyk, dat

de bruid, om te l
weld uit den schoot
wierd, om na dat
gevoert te worden.

't is een oud geb
jaar na het aangegar
brengen. Voor dien
front zyn, dat haar z
had minder uit achtri
voldoen. En schoot
doorbrengen, is dit
den van de bruid gev
dragen zorg van een
dat zonder ophouden
kan, dat 'er niets te
begin van de geloot
gewees zynde den I
zonder ze langen tyd
heilige niet voor de
en wankelbaarheid te
heden van de gene di
wyze van 't land get
oud gebruik staande,
bedienen. De vrouw
da schoon die gene d
genegenheid hadden
om dezen onbescheyd
mocht voorhouden, z
hen te scheyden. Een
schoon hedendaags he
ting afschaffen is, een
het eerste jaar verstre
voorwerp van verwon
goeden naam verliest.

De gewoonte der Z
de jongelingen alle in
leven. De jongelinge

Dese regel is ook al
nieuw getroude, zo
haar vrouwen wonen,
macht, op de zelfde vo

zyn volk voorgeschrev
Een zelfde Wet is 'e
andere Natien, daar de

Zy durven niet als
schipen, het zou een o
wonen. Het oude geb
wen niet toespreken.

vertoont. Zo zy deze
en, en vele omwegen

Plin. Per.
lib. 2.
cap. 10.
10. p. 56.

Top. lib.
4.

Plat.
lib. 1.
cap. 30.
Alex. lib.
2. cap. 9.
Rhod. lib.
4. v.
1142.

de bruid, om te beter dezen tegenzin te laten blyken, met geweld uit den schoot harer moeder en uit haars vaders huis gerooft wierd, om na dat van haar man als met kracht en tegen haar wil gevoert te worden.

't Is een oud gebruik onder de meeste Wilde Natien het eerste jaar na het aangegane huwelyk zonder het te voltrekken, door te brengen. Voor dien tyd daar van te spreken zou de bruid een affront zyn, dat haar zou doen begrypen dat men haar trouw gezocht had minder uit achting voor haar als om zyn beeftachtigen lust te voldoen. Een schoon de nieuwgetrouden den nacht met elkander doorbrengen, is dit zonder het oud gebruik te benadelen; de vrienden van de bruid geven daar van hunne kant naauw acht op, en zy dragen zorg van een groot vuur voor der zelve mat te ontfikken, dat zonder ophouden hun gedrag bewaakt en tot getuigen strekken kan, dat 'er niets tegen het ingevoerde gebruik omgaat. In het begin van de gelootsplanting de gewoonte der Zendingen altyd geweest zynde den Doop aan deze ongelovigen niet te bedienen, zonder ze langen tyd onderwezen en beproeft te hebben, om het heilige niet voor de honden te werpen, en hun onstantvastigheid en wankelbaarheid ten doel te staan; gebeurde het dat twee jonge meiden van de gene die men onderwees, dus door de ouders na de wyze van 't land getrouwd wierden. De man geen acht op het oud gebruik staande, wilde zich van het voorbeeld der Europeanen bedienen. De vrouw wierd 'er zo geaffronteert en razent over, dat schoon die gene die het huwelyk gekoppelt hadden genoeg haar genegenheid hadden ondertast, zy haar nooit verplichten konden om dezen onbescheyden man weêrom te zien. Wat men haar ook mocht voorhouden, zy gaf het niet op, en men was gedwongen hen te scheyden. Een Zending heeft my ook verzekert, dat schoon hedendaags het oud gebruik in de buurte van de Volkplanting afgeschafte is, een Vrouw onder de Abenaks, die voor dat het eerste jaar verlieden is zwanger bevonden word, daar een voorwerp van verwondering verstrekt, en een weinig van haar goeden naam verliest.

De meeste Wilde Natien brengen het eerste jaar zonder het aangegane huwelyk te voltrekken door.

Zeldzame historie hier ontrent.

De gewoonte der Zuidelyke Amerikanen is, dat de mannen en de jongelingen alle in de Karbetten slapen, daar zy in 't gemeen leven. De jongelingen mogen 'er nooit een nacht buiten slapen. Deze regel is ook algemeen voor de gehuwde, voor al voor de nieuw getroude, zo dat zy niet in de partikuliere hutten, daar haar vrouwen wonen, durven gaan, als in de duisterheid van den nacht, op de zelve voorwaarden als die de Wetgever van Sparte zyn volk voorgeschreven had.

Een zelve Wet is 'er ontrent voor de nieuw getrouden by de andere Natien, daar de mannen zo niet in 't gemeen leven.

Zy durven niet als steelsgewyze in de hutten hunner Vrouwen slapen, het zou een ongehoorde zaak zyn zich daar by dag te vertonen. Het oude gebruik wil ook dat zy de ouders hunner Vrouwen niet toespreken. Niemand is zo koen dat hy zich voor hen vertoont. Zo zy dezelve gewaar worden, moeten zy ze vermyden, en vele omwegen gebruiken om zich niet in gevaar te stellen

Vid: Craginn de republ. Luced. lib. 3 Tab. 5. Instit. 4. item lib. 3. Tab. 4. Inst. 72

Thust. Cosmograph. Univ. Tom. 2. liv. 21. pag. 932.

van hen te ontmoeten, als of de verbintenis, die zy aangegaan hebben, hun tot schande strekte, en dat zy hun wraak te vreezen hadden. Daar zyn 'er vele die ze nooit toegeproken hebben, voor dat ze een of twee kinderen uit hun huwlyk hebben overgenomen. Ik geloof dat deze Wet niet als de ouders van de bruid van 's moeders kant betreft, maar nademaal de Schryvers dit onderscheid niet gemaakt hebben, kan ik dit ook ten opzicht van alle de Natien niet ontwinden, daar de Wetten van de vrouwelyke Regering verschillen kunnen.

De Vrouw moet haar Mans hut ook by staan.

Schoon de man en de vrouw altyd tot de Hut van hun moeders behoren, en niet geoordeelt worden dezelve te verlaten, 't zy dat de een in des anders Hut overgaat, 't zy dat zy een derde oprechten, en van hun vrinden asleven 't geen zomtyds gebeurt, maken deze verzwagerde Hutten nieuwe verplichtingen voor elkander, ter oorzaak van de verbintenis. Niet alleen is de Vrouw verplicht haar man te voeden, zyn voorraad te bezorgen, wanneer hy op reis, of ten oorlog, of ter jacht trekt, of handel gaat dryven, maar zy is ook verplicht die van haar mans hut by te slaan, wanneer men hun velden bebouwt, hun vuur te onderhouden, en hier toe zyn 'er gezette tyden, waarop zy genootzaakt is daaren zeker gedeelte hout na toe te laten brengen. Zy begint zo dra het huwlyk gesloten en het geschenk aangenomen is. Dan dragen alle de Vrouwen van de Hut van de bruid, van een menigte van die uit het dorp geholpen, in de Hut van den man verscheide kleine takkebossen van een uitgezocht hout, dat aan stukken van derdehalf voet lang geklooft is, welke dienen om tusschen het grote hout in te steken, dat zy niet verplicht is te verschaffen, en die als de ziel van 't vuur zyn, om dat zy een heldere en levendige vlam uitmaken.

De bruid om die gene die haar in deze Leenplicht geholpen hebben te belonen, zet de pot te vuur, en geeft aan ieder zo veel scheppen *Sagamité* met een groten potlepel, als zy vrachten gedaan heeft.

Dit is nergens in gebruik, dat ik weet, als by de Natien van 't Noordelyk deel van Amerika die een vaste woonplaats houden.

Hist. de l' Amer. Sept. tom 3 p. 14.

Men geeft aan dit hout in de taal der Wilden een byzonderen naam, en dit is het dat de Heer de la Potherie *het huwlyksboud* noemt. Nademaal deze kleine quantiteit hout dat de bruid verschaffen moet, op lang na niet toefstrekken kan om het jaarlyks vuur in de hut van haar man te onderhouden, twyffel ik niet of deze inzetting behelst enig Zinnebeeld, waar van de betekenis niet ontbekent kan zyn aan die genen, die weten wat in de Oudheid *de huwlykstoortzen* waren.

Vid. Ti-vagnell. in not. in cap. 5. Lib. 2. Genial. des. Alex. ab Alex.

Niemand is 'er of hy weet dat gedurende vele eeuwen, voor dat men het was en het smeer om te lichten gebruikten, de gewone stoortzen niet als stukken hout waren, dat licht vlam vatte, 't welk van Pynboom was of enigen anderen die daar by quam, gelyk in de grote Indien de Bamboes is, in het Zuidelyk Amerika 't geen men *kaarssenboud* noemt, en in het Noordelyk dat daar ik van spreek. Ter gedachtenis van het Oud gebruik uit de eerste Oudheid

heid gevloeit, dat harer mannen te dinge stelt, dat de vrinden verzelt, w haar dochters droeg

Jozeus verhaalt breeuwen hadden heeft onder hen ingered gedwongen wa dragen, daar men 'e heilige vuur nooit Hawlyk een godsdie Hutten der Wilden vrouwen hadden en de hutten hunner man den oorsprong

Op dezelfde wyze hut van haar man aan zyn vrouw aan. Hy Hut te repareren of valk is. Al de van, lyk het eerste jaar van De volgende jaren is zyn Vrouw in 't dorp De man zyn eer hangdekt zyn, en wel c Met een woord, als elkanders Hut niet al zyn, te bewyzen, ma hun eendracht aan t houden.

Dit goed verstand en vrouw voor zaken dikwils de Eclnige inschikking, hu waar door zy zich late nenyd, en hunne onde gelegenheden van one Het huwelyk is zod maakt, dat het zelfs plechtigheden verrichte nien was het om de welyk de Priesters van klederen van den ma te kennen te geven da nigt moesten blyven. denkbeeld, dat by alle

heid gevloeit, dat de Vrouwen verplichte om dit hout in de Hut harer mannen te doen dragen, hadden de Grieken en Romeinen ingestelt, dat de moeders van de jonge vrouwen, van hun naaste vrienden verzelt, was-toortzen by de huwlyks-plechtigheden van haar dochters droegen.

*Plinius
prob. 2.*

*Josepb.
de bello
Judaeo.
lib. 2. c.
31.*

Jozefus verhaalt dat in gevolge van de verplichting die de Hebreewen hadden om het heilige vuur te onderhouden, 'er een feest onder hen ingestelt was, dat hy *κατασκήνησις* noemt, wanneer ieder gedwongen was een zekere quantiteit hout in den Tempel te dragen, daar men 'er een groten voorraad van op deed, op dat het heilige vuur nooit voedzel ontberen mocht. Ik stel vast dat het Huwlyk een godsdienstige plechtigheid zynde, en het vuur van de Hutten der Wilden iets heiligs in hebbende, de verplichting die de vrouwen hadden en noch hebben om dit hout of deze toortzen na de hutten hunner mannen te dragen; een verplichting is, waarvan men den oorsprong ook aan den godsdienst moet toechryven.

Op dezelfde wyze als de vrouw enige verplichtingen jegens den hut van haar man aangaat, gaat de man ook enige jegens die van zyn vrouw aan. Hy is verplicht een mat voor haar te maken; haar Hut te repareren of een nieuwe op te rechten, als de eerste bouwvallig is. Al de vangst, die hy op de jacht doet, komt gerechtyk het eerste jaar van zyn huwelyk de Hut van zyn Vrouw toe. De volgende jaren is hy verplicht die met haar te delen; 't zy dat zyn Vrouw in 't dorp gebleven is, 't zy dat zy hem verzelt heeft. De man zyn eer hangt 'er aan dat zyn Vrouw en kinderen wel gedeukt zyn, en wel onderhouden, en hy moet daar in voorzien. Met een woord, als zy in eendracht leven dragen zy zorg van aan elkanders Hut niet alleen de diensten, die door 't gebruik ingevoerd zyn, te bewyzen, maar ook alle die gene, die dienen kunnen om hun eendracht aan te queken en een goede vriendschap te onderhouden.

Z E V E N D E H O O F T S T U K .

Dit goed verstand word dikwils ontrufft door de afkeer die man en vrouw voor elkander krygen, en deze onlusten veroorzaken dikwils de Echtscheyding. Hun quaad humeur, hun weinige inschikking, hun ingenomenheid met die van hun vrienden waar door zy zich laten bestieren, hun quaadvermoeden, hun minnenyd, en hunne onderlinge ontrouw verschaffen hun verscheyde gelegenheden van onenigheid.

*Van de
Echtscheyding.*

Het huwelyk is zodanig in zyn instelling en in de banden die het maakt, dat het zelfs by de Wilde Natien, wanneer het met alle plechtigheden verricht is, schynt dat niets het verbreken kan. Misfchieten was het om deze reden dat in de plechtigheden van het huwelyk de Priesters van Mexiko, die 'er de Dienaren van waren, de klederen van den man en de vrouw te zamen knoopten, om hun te kennen te geven dat zy dus al hun leven lang onscheydelyk vermenigt moesten blyven. En 't is zonder twyffel in gevolge van dit denkbeeld, dat by alle de Natien de meeste, die deze verbintenis

aan-

aangegaan hebben; niet weten wat het is dezelve te verbreken, en dat onderling hun eendracht koesterende zy wachten dat de dood hen scheidt.

Maar nademaal 'er humeuren gevonden worden daar niet mee over een te komen is, en dat 'er in de harten, die het best vereenigt schynen, dikwils tegenzin en afkeer ontlaan, die dezelve noch meer verdelen; had deze zelfde hardheid des harten, die Mozes gewettigt had om de echtscheyding onder de Hebreuwen toe te laten, ook de andere natien gewettigt, om het om gewichtige oorzaken, vooral om oorzaken van bewezen ontrouw toe te staan: 't is niet te verwonderen dat de afgodische natien in dit stuk het juk afgeworpen hebben, en de grootte misbruiken in die zaak hebben doen insluipen.

De Irokoizen bekommeren zich weinig om de echtscheyding. Zy waren eertyds zo ondeugent niet als zy hedendaags zyn, en ik zou om deze reden wel geloven, dat de echtscheydingen, schoon geoorlooft, daar ook minder in gebruik waren.

Zy hebben my zelfs verzekert, dat zy altyd zeer eenvoudigt en zedig geleefd hadden. Ik heb dikwils de Ouden van beyde de kunden hooren klagen, dat 'er by hen een verwildering der zeden ingevoerd was; die hun onbekent was, en die hen zelfs 'hun eigen natie niet deed kennen. De Huronnen, wier gewoontens 't meest met de hunne overeenkomen, waren veel ongeregelder, en ik heb een oud zendingeling hooren zeggen, dat na dat zy t' enemaal te onder gebracht waren die gene die onder de verwinnaars ingelyft waren nooit te Agnié en te Tsnonontouan een drinkfeest dorien voorstellen, dat zy in hun land vierden, voor dat zy slaven wierden, en dat het zelfde is waar van Herodotus in de beschryving, die hy van de Zeden der Perzen doet, spreekt; zy dorien het, zeg ik, nooit voorstellen, uit vrees van de Irokoizen, wier zeden niet ongeregelt genoeg waren om een diergelyke wanorder te dulden, te doen morren

Schoon 'er naderhand veel wanorder onder hen gesloopen is, en dat zy zeer ongebonden zyn, hebben zy evenwel noch al de uiterlyke schyn van de deugt. Hun taal is kuisch, en heeft eerbare woorden om zich gevoeglyk in 't byzyn van de personen, daar men achting voor heeft, uit te drukken. In hun wyze van kleding onderhouden zy onschendbaar enige welvoeglykheden: hun jonge dochters vermyden zorgvuldiglyk in 't openbaar met personen van een andere sex te spreken, wier onderhoud noodzakelyk verdacht zou voorkomen: zy treden met veel zedigheid, en, ten zy ze alle voorzichtigheid ter zyden zetten, of te enemaal alle goede Zeden verbannen hebben, waken zy zorgvuldiglyk om haar goeden naam te behouden, uit vrees van geen man te krygen, ieder een vrouw willende hebben die voor eerlyk te boek staat en het ook is.

Een Zendingeling van Braziliën, dien ik te Rome gezien heb, heeft my verzekert dat de Brazilianen zo téer ontrent den goeden naam waren, dat zo een meisje haar eer verloren had, zy niet alleen geen man meer zou vinden, maar zelfs onder haar vrienden niet meer in veiligheid zou leven, 't geen zo veel te verwonderlyker voorkomt, om dat men zou moeten oordelen uit haar moedernaaktheid, dat zy geen werk van de schaamte maken.

Herod.
lib. V. n.
18.

De Schryver handelt de zeden der wilden, en verzoekt na te zien, welken zeden hij heeft gemeent.

De jongelingen Zy laten zich bequamen om tot wils door de hebb ik gemeent een stof te moeten raad van den A veel verontwaard op toegelegd hee ongebondenheid ren, waar uit m wanorders te ver dit recht te bewy

Niet dat ik zeg te verwonderen dat in Europa, de sterker zyn, overheid, en een overzels een afgryzen

De Baron de la bydoet, geeft alle zyn, een onbepa het gebruik als een maakt hy van al de de is tegen de wa kanten vind men mis van een man tuigt, of ook zo eremt zonder schi man, zonder te v ben of niet. Eer zich over haar ma te bescheyden, zo

Deze minnehand van uit. Uit den eer 'er gants aan g verholen blyven, maken als zy zyn. heid van hun mis zalen te doen over voorschreven, M veel meer in acht den gedaan hebbe

De Schryvers evenwel, die van de Zeden dezer Volkeren gehandelt hebben, spreken 'er op een gants andere wyze van, en veronderstellen dat de dochters voor haar trouwen daar zo na welgevallen leven, dat men op haar gedrag niets te zeggen vind, hoe zy het ook aanstellen.

De jongelingen houden zich in 't openbaar ook op hun hoede. Zy laten zich weinig door de liefde vervoeren, en schynen niet bequam om tot de buitensporigheden te vervallen; daar men dikwils door de hevigheid van die hertstocht toegebracht word. Dit heb ik gemeent tot verschoning der Wilden in 't algemeen over een stof te moeten zeggen, waar van het goed was, volgens den raad van den Apostel, nooit te horen spreken, maar ik heb met zo veel verontwaardiging gezien dat men het om zo te spreken daar op toelegt heeft om hen zwart te maken, en hun een algemene ongebondenheid van zeden zonder enige uitzondering aan te wryven, waar uit men enig voordeel zou kunnen halen om zyn eigen wanorders te verschonen, dat ik my verplicht gevonden heb hun dit recht te bewyzen.

Niet dat ik zeggen wil dat 'er geen ongebondenheid onder hen is, zonder twyfel is 'er en moet men daar over verzet staan; is het te verwonderen dat woeste volkeren bedorven zyn, terwyl dat in Europa, daar de beweegredenen van Godsdienst en een veel sterker zyn, over al byna niet meer als een tomeloze uitgelatenheid, en een oneindige ergernis gevonden word, die den Wilden zelfs een afgryzen zou geven.

De Baron de la Hontan, die in zyn werk overal veel van 't zyne bydoet, geeft alle jonge dochters, die niet in 't huwelyk verbonden zyn, een onbepaalde vryheid; een vryheid die hy zegt dat door het gebruik als een volkomen recht is geworden, en ter zelfdertyd maakt hy van al de getrouwde vrouwen voorbeelden van deugt. Beide is tegen de waarheid en tegen de waarfchynelykheid; aan alle kanten vind men eerlyke, en andere die het niet zyn. Eenlichtnis van een man die ziet dat zyn Vrouw zwanger is of een kind krijgt, of ook zo dra hy een misnoegen tegen haar heeft opgevat, neemt zonder schroom een bywyf, of rooft de vrouw van zyn buurman, zonder te vragen of de vrouw of de man daar iets tegen hebben of niet. Een Vrouw die enige minnehandeling heeft, of die zich over haar man wil wreken, weet haar minnar wel een plaats te bescheyden, zonder acht te geven of hy een vrygezel of getrouwt is.

Deze minnehandelingen zyn zo geheim niet of daar lekt wel iets van uit. Uit den aart quaadsprekent en spotters zynde, ontbreekt het 'er gants aan geen quade tongen, wier werk het is niets te laten verholen blyven, alles te vergiftigen, en de voorwerpen groter te maken als zy zyn. Dit weeshoud hen evenwel niet, de ruchtbaarheid van hun misslag dient niet als om ze te verharden, en ze de spalen te doen overschryden die hun de schaamte en welvoeglykheid voorschreven. Men moet evenwel bekennen dat de Vrouwen zich veel meer in acht nemen, als zy misschien voor haar trouwen zouden gedaan hebben, en op de zelfde wyze als zy in de Oudheid een

De Schryvers geven 'er andere getuigenissen van.

la Hontan, memoires de l'Amér. pag. 138.

sluier begonnen optezetten, zo dra zy trouden, of enig ander onderscheydentlyk teken aan te nemen, om haar staat te kennen te geven, is 'er iets diergelyks by verscheyde Natien van Amerika. Men moet ook bekennen dat onder de Irokoizen de vrouwen meer de meester zynde, ook minder vrezden dat de zaak ruchtbaar worden zal.

Deja-
loey
heeft
ook on-
der die
volke-
ren
plaats.

Een vertoornde Vrouw gaat de byzit van haar man op de terugkomst van een jacht te gemoet, en ontweldigt haar zonder hinder het deel dat hy haar daar van gegeven had. De Man weet het, ziet het en zegt 'er geen woord van; de Vrouw heeft haar recht gevoelfent, hy neemt 'er geen belang meer in. Maar zo deze Vrouw daar uit gelegenheid neemt om haar man door haar korzeligen kop en door haar schelden te bruien, ziet de man voor zich neer, zonder een woord te spreken, hy zou zyn vrouw niet durven bekyven, we minder haar slaan; maar ten lange leste haar boosaardigheid moede zynde, laat hy haar zitten en zich van haar afzetten.

Zo de Vrouw ongelijk heeft, ontveinst de man zyn minnenyd zoveel hy kan, en stelt 'er een eer in daar niet over geraakt te zyn, maar hy vertoeft niet lang zyn Vrouw met de intereilen van die de ontrouw te betalen, die zy tegen hem gepleegt heeft, en hy dwingt ze dus met minder moeite te dulden dat hy haar verlate.

Schrik-
lyke
wraak
van een
Man o-
ver de
gepleeg-
de on-
trouw
zyner
Vrouw.

Schoon de Irokoizen zich gelaten geen minnenyd te hebben, laten zy niet na daar in den hoogsten graad gevoelig over te zyn en daar zomtyds gruwelyke wraak over te nemen. Ik zal by deze gelegenheid een geval verhalen, dat ik uit hen zelfs verhaalt heb. Een man over zyn Vrouw qualyk te vrede zynde, maar volmaakt wel zyn gevoeligheid ontveinzende, nam ze op den ge- wonen tyd met zich op de jacht. 't Was een goed jaar, wild 'er overvloed, en de man een goed jager. Ondertusschen geliet hy zich niets te kunnen vinden, en bracht tot reden by, dat men hem moest betovert hebben om te beletten dat hy iets zou vangen. Het jaargety verliep, de voorraad raakte op, en de Vrouw leed groten honger; de man haar dus langen tyd geplaagt hebbende, veinst een droom gehad te hebben, die meer kracht als de bezwering die zyn ongeluk veroorzaakte, en hen in de uiterste nood bracht hebben moest.

Dat was, zeyde hy, van by nacht de Hut van zyn Vrouw aan te tasten, dezelve als een vyand te bestormen, haar gevangen te nemen en als een Slavin te handelen. De Vrouw, die meende dat men dezen droom kon te leur stellen, gelyk zy dikwils gewoont zyn te doen, vermaande den man om zyn droom te vervullen. Hy bleef daar in niet in gebreken. Den volgenden nacht overrompelt hy de Hut, maakt zyn Vrouw tot Slavin, verwyft ze ten vure, bindt ze aan een paal, steekt een groot vuur aan, en maakt yzers gloeiend. De arme sloof meende, dat het spul daar mee op zou houden, maar 't was geen spul, zy vergiste zich. Toen alles tot het pynt gen gereed was, ging de man, de zaak in ernst opnemende, haar heur ontrouw; 't zy dan waar of onwaar, verwyten, en verbrandt deze elendige van langzamerhand met een klein vuur en een onmenschelyke wreedheid.

De broeder van die haar teder benende weerstaan den; had zich op quam toen deze was van ver een

De Hut was door geen menschen jongeling den man te zyn, berade zyn en dood hem.

Toen zyn zufter digheid; die de Vader, door de tent ley uitgestreken vermoeden van de heid.

De broeder teer haar de rest gaf; toestemming even bruik in deze gele hebben, quam hy verhaalde.

Deze voorbeelden by de Irokoizen wonen, daar hoon aangedaan te worden af te, byten de Slaven doet, z over durft tonen. maaken omhals, en dochter omgebracht antwoord niet anders zy had het verdien

A C H

DE Karaiben en 't zy dat de man daar op betrouwe Natie voor de zyn moet hy n over 't lyf giet, w derzelver Ouders, den, of hem doerden. De straf is, voor haar dezelfde affreueligen man doet die den man al de de straf der Vets

De broeder van deze Vrouw, die in het dorp gebleven was, en die haar teder bezinde, een zekere geheime ongeruithed niet kun- nende weerstaan, die hem vrezen deed, dat zy honger mocht ly- den, had zich op weg begeven om haar voorraad te brengen. Hy kwam toen deze wrede ontmenschtheid in 't werk gestelt wierd, en was van ver een aanschouwer van dit treurspel.

De Hut was gants open, en de Vrouw schreeuwde afgryfselyk, door geen menschelyke eerbied weerhouden zynde. Eindelyk de jongeling den man en zyn zuster gekent hebbende, zonder gezien te zyn, berade zich niet lang, hy mikt op den man, schiet toe, en dood hem.

Toen zyn zuster genadert zynde met de zelve voorzorg van ze- digheid, die de twee kinderen van Noah gebruikten, toen hun Vader, door de onbekende krach van den wyn bevangen in zyn tent ley uitgetrekt; hy ontbintze, en verneemt uit haar het quaad vermoeden van dezen jaloerzen man, en de oorzaak zynrer hevige- heid.

De broeder teerhartig wordende, meende wel te doen dat hy haar de rest gaf; hy ponjaardeerde ze uit medelyden, met haar toestemming evenwel, en na haar zo goed hy kon; volgens het ge- bruik in deze gelegentheden ingevoert, de laatste eer bewezen te hebben, quam hy weer in 't dorp, daar hy dit droevig voorval verhaalde.

Deze voorbeelden van hevige minnenyd en wraak zyn veel nader by de Irokoizen als by de Natien die na de kant van Loui- ziana wonen, daar de mannen niet veel schromen, na haar allerlei boon aangedaan te hebben, hunne ontrouwe wyven den neus en de oren af te byten, of zelfs haar het hair af te snyden, gelyk men de Slaven doet, zonder dat 'er zich iemand aan kreunt of gevoelig over durft tonen. De Brazilianen brengenze zonder veel modes te maken omhals, en gaan tegen haar Vaders zeggen: ik heb uw dochter omgebracht, om dat zy my ontrouw was. De Vader antwoord niet anders op dit compliment, als, gy hebt wel gedaan; zy had het verdient.

De Na- tien na de kant van Loui- siana gaan hier om- trent weder te werk als de Iroko- izen.

ACHTSTE HOOFSTUK.

DE Karaïben en de Galibers straffen het Overspel zeer streng; 't zy dat de man of de vrouw daar aan schuldig is. Zo de man daar op betrapt is word hy in tegenwoordighe van de gant- sche Natie voor den Rechter geroepen, en na lustig doorgestreden te zyn moet hy noch uitstaan dat ieder hem een pot kokent water over 't lyf giet, waarna men hem aan zyn Vrouw overlevert of aan derzelve Ouders, die hem met deze kaltyding kunnen quyttschel- den, of hem doen sterven zo zy niet voldaan zyn.

De straf is, voor de schuldige Vrouwen veel zwaarder, want na haar dezelve affronten te hebben doen uitstaan, die men den over- seligen man doet lyden, stelt men haar in handen van haar ouders, die den man al de geschenken weer om geven, en haar gemeenlyk de straf der Vestaalsche Maagden doen ondergaan, begravinge

Lettre du Pere de la Neuville, memoires de Trevoux Mars 1713.

haar levendig. Men kan wel denken dat daar de straf van 't overspel zo streng is, het Echtscheiden niet geoorlooft is, of ten minsten zeer zelden voorvalt.

Een vrouw mag haar man die haar verlaat in het Noorderdeel van Amerika afschudden.

In het Noorderdeel van Amerika heeft een Vrouw by de Echtscheiding het recht van den Man, die haar verlaat, uit te schudden, en zy doet het, zonder dat hy 'er zich tegenstelt. Om na rechten te handelen zou men ook het geschenk, of de waardy daar van, moeten werom geven, dat voor het huwlyk gedaan is, ten zy het eenvoudiglyk door de Diffarreatie verbroken wierd. Op deze wyze zou de Echtscheiding maar een enkele verlatting zyn, die hun te enemaal de hoop niet beneemt van zich in 't vervolg te verzoenen, gelyk het dikwils genoeg gebeurt, 't zy dat 'er zich vrinden met bemoeien om hen te bevredigen; 't zy dat hun oude vriendschap en de liefde tot hun kinderen, die de knoop van hun vereniging en de sterkste beweegreden van hun wederkering zyn, weder opgewekt worden; 't zy eindelyk dat de tyd het voorwerp hunner klachten weggenomen, of hun misnoegen verzacht heeft. Vele willen dat 'er inderdaad geen ware wettelyke Echtscheiding zy, dat het maar een enkelyke verlatting is, die door gene plechtigheden gestyft word, en dat in hun scheidyng, wat verbintenis zy ook aangaan, men hen noch als de eenige wettige en ware echtgenoten aanziet.

Zo zy kinderen hebben, beweren de mans na hun scheidyng recht te hebben om de jongens na zich te nemen. Ik heb 'er expres van zeer ver zien komen om ze weg te nemen; maar de moeders het altyd denkende in haar keur te hebben of zy ze willen laten volgen of houden, laten niet na deze laatste party te kiezen, en goede maatregels te nemen om haar mans in hun verwachting te leur te stellen. De kinderen zelfs, altyd onder de vleugels van de moeder opgevoed, schynen nergens gevoelig over te zyn als over het affront dat de Vader haar aangedaan heeft met ze te laten zitten en hen insgelyks te verlaten. Dit wezentlyk of gewaande recht der mannen zou wel van het gebruik kunnen komen dat de Amazonen hadden, die niet als de dochters by zich hielden, en de jongens na de naburige Volkeren zonden, daar zy haarmans onder hadden.

NEGENDE HOOFSTUK.

Van de kinderen

DE Wilde Natien van Amerika zyn niet talryk, en vermenigvuldigen niet sterk. De Vrouwen, schoon van een sterke en hartvochtige gesteltenis, hebben deze vruchtbaarheid niet die men elders en voornaamlyk in het Noorden van Europa ziet, daar deze zwermen van Barbaren van daan zyn gekomen, die het op verscheyde tyden verwoest, en het Roomsche Ryk verdelgt hebben. Ik zie 'er geen reden van te geven die zo algemeen als dit soort van onvruchtbaarheid is, die haar aan een klein getal kinderen bepaalt.

De zwangere vrouwen

De zwangere Vrouwen ontzien zich weinig in haar vrucht dragen, zy arbeeyden na ouder gewoonte, en hoe meer zy den tyd van 't bevallen naderen, hoe meer zy zich vermoeien. Zy gaan in

in 't veld, dragen dat deze heven en haar kinderen verwonderenswaardig baren. Zy worden zonder expresse mede en alleen helpen zy zich de water dat zy gebeurt was, en werk te verrichten.

Dit was een ziers, Scythien en het zeggen van Sien had, dat een rian vertelt had, van werklieden, een onder gevonden, maar een ben ging zy opstuur niet te verzwak was in 't kende, hy haar kind ging wassen en het na haar hu mak van had.

Men kan byna doch daarom lyden zelfs van. Maar waardige kloekmen zy kunnen, van onze Geloofplant een weinig gevoredeneren, als over sluiten, dat zy ge als lachhartige bloe

By zommige N noch erger toe, om van haar vrucht baring niet met af eigen is, verdragren de zwakheid om deze te doen van de Deugt hu dezelfde strenghe men, en dikwils brengen ook een moeder geen twee strenge bevel van menichen willend

in 't veld, dragen zonder zwaarigheid grote pakken, en zy beweren dat deze hevige oefeningen haar gemaklyker doen bevallen, en haar kinderen sterker maken. Men kan niet loochenen dat het verwonderenswaardig is te zien hoe gemaklyk zy haar kinderen baren. Zy worden door een andere Vrouw uit de Hut geholpen, zonder expresse Vroedmoers te hebben. Zo zy uit het veld komende en alleen zynde, van de barensood overvallen worden, helpen zy zich zelve, wasschen hare kinderen in het eerste koude water dat zy vinden, keren weer na haar Hut, als of haar niets gebeurt was, en den zelfden dag zyn zy in staat om haar gewoon werk te verrichten.

Dit was een zaak die eertyds aan de Vrouwen der Celten, Iberiers, Scythen en Volkeren van Thracien gemeen was, volgens het zeggen van Strabo, die 'er byvoegt, dat Poffidonius geschreven had, dat een zekere Charmolaüs van Marseille hem in Ligurien vertelt had, dat hy om het land om te spitten een menigte van werklieden, zo mannen als vrouwen, gehuurt hebbende, 'er een onder gevonden wierd, die door de barensood overvallen wordende, maar een weinig aan een kant gong, en na verlost te hebben ging zy opstaande voet weer aan haar werk, om haar daghuur niet te verliezen. Maar dat hy gemerkt hebbende dat zy zwak was in 't werken, en daar de oorzaak van vernomen hebbende, hy haar betaalde en na huis zond. Dat deze Vrouw haar kind ging wassen, het in echige luren wond die zy by zich had, en het na haar huis droeg, zonder dat het kind 'er het minste ongemak van had.

Men kan byna niet zien dat zy iets geleden hebben of ziek zyn, doch daarom lyden zy evenwel genoeg, en zommige sterven 'er zelfs van. Maar zy komen haar pynen door een verwonderenswaardige kloekmoedigheid te boven, en onthouden zich, zo veel zy kunnen, van het minste teken van zwakheid te laten blyken. In onze Geloofplanting toonde zich een Vrouw voor eenige jaren een weinig gevoelig, waar over iemand de oude wyven hoorde redeneren, als over een zeldzame zaak, en met veel deftigheid besluiten, dat zy geen kinderen meer moest krygen, om dat zy niet als lachhartige bloodaarts kon ter wereld brengen.

By zommige Natien van het Zuiderdeel van Amerika gaat het noch erger toe, want zo de Vrouwen daar te veel moeite hebben, om van haar vrucht te verlossen, zo zy de pynen van de kinderbaring niet met al de stantvalligheid, die de Vrouwen van dat land eigen is, verdragen, dwingt de vrees die men heeft dat de kinderen de zwakheid van de moeders mochten overerven, de Ouders om deze te doen sterven, om het verdriet niet te hebben van ze van de Deugt hunner Voorzaten te zien ontaarden. Zy plegen dezelfde strengheid tegen die gene, die mismaakt ter wereld komen, en dikwils doen ze de moeder met het kind omkomen. Zy brengen ook een van de twelingen om, veronderstellende dat eene moeder geen twee kinderen voeden kan, zo dat men onder hen het strenge bevel van Lykurgus noch in kracht ziet, die geen andere menschen willende opvoeden als die bequaam waren om het geme-

ontafen
zich
weinig.

Strabo
lib. 3. p.
119.

De Laet
Ind. Oc-
cid. lib.
17. c. 15.

Platarch
in Ly-

1774.

nebest dienst te doen; een Wet ingevoerd had voor de kinderen die ter wereld quamen, om den staat by tyds van die gene te verlossen, die de lichamelijke hoedanigheden niet hadden, waar uit men gelukkige voortekens halen kon, dat zy hun Vaderland ten nutte konden zyn.

De Wil-
de vrou-
wen
zuigen
haar kin-
deren
zelfs.

De Wilde Vrouwen wachten zich wel van haar kinderen aan andere te mimen te geven. Zy zouden menen dat zy de moederlyke genegenheid uitschudden, en zy kunnen zich niet genoeg verwonderen dat 'er Natien in de wereld zyn, by wie dit gebruik aangenomen en ingevoert is. Maar zo het gebeurt dat de moeders in de kraam, ofterwyl de kinderen noch in de wieg zyn, sterven, vind men in deze noodzakelyke gevallen minnen in haar vermaagfchaping; en 't geen noch verwonderlyker zal voorkomen, oude grootmoeders, die de jaren van kinderen te krygen verby zynde, het zog weerom doen komen, en de plaats der moeders bekleeden. De Wilde Vrouwen beminnen haar kinderen met de uiterste tээрheid, en schoon zy hun teken van genegenheid geven; met zo vurige liefkozingen, als de Europeesche vrouwen doen, is haar liefde daarom niet te min wezendlyk, te min gegrond, en te min stantvastig. Zy zuigen haar kinderen zo lang zy kunnen, en spenen ze niet als uit noodzakelykheid. Ik heb kinderen van drie en vier jaar weer op een nieuws met hun jonger broeders of zusters zien zuigen.

TIENDE HOOFTSTUK.

Van hun
wiegen.

DE Wieg voor de kinderen der Wilden in Nieuw-Vrankryk is heel aartig en gemaklyk. Zy bestaat in een of twee zeer dunne planken, van een heel luchtig hout, derdehalf voet lang, aan de enden opgeschikt, na onderen naauw toelopende, en onder aan den voet rond, om het gemak van te wiegen. Het kind in goede dikke dekens gewonden is daar als op deze effe planken vastgeplakt, en staat overent, zo dat het op een klein houtte uitstek steunt, daar zyn voeten op staan, met de punt na binnen gekeert, om zich niet te quetzen, en om de kneep te krygen, die hy hebben moet om de raket wel te dragen. De luren of dekens sluiten van voren heel naauw door brede windels van een geschildert vel, dat weinig rekt, en die door snoertjes van een sterk leer, dat langs beyde de kanten van de wieg loopt, daar zy styf aan vast zyn, door en weer door getrokken is. Men doet deze luren zeer ver boven over de wieg heen hangen, en men slaatze achter om, als men het kind lucht wil doen scheppen, of wel men doet ze over een halven koepel vallen, die aan beyde de enden aan het hoofdeneind van het kind vast is, en die na voren uitsteekt, op dat het vryer adem mogt halen, zonder in de winter voor de koude blootgesteld te zyn, en in de zomer voor het steken van de muggen, en op dat het zich niet bezere, ingevalle dat de wieg quam te vallen. Op dezen halven cirkel legt men kleine porceleine armingen, en ander poppegoed, dat de Latynen *Crepundia* noemden, voor cieraad en speelgoed die

dienende om het sterk leer, die bo het gemak om ze haar andere pakk van daan te rug k hangen, daar het den, als gewiegt.

De kinderen le behalven de deker deel dons in, dat dient, of wel stof wen zich bedienere onderhouden. hun luren niet kur vel of stuk linnen, voren uit de wieg binnenste te bevuil het gemaklyk is an

Enige Natien o naam van plat - ho heid doen bestaan se van 't hooft sp ter, hebben wiege ven heb, maar die kunst deze gedaant hagen scheppen.

Dat is een gat in hooft van 't kind op het hooft een ten bind. Dus leg hooft zyn plooi ge noeg geworden z eerste proeven van doet worden, en en taai vocht uitw gedronge gestalte ten de eerste maar maar hoogmoed m heden, die de Nat

De Karaïben en plat voorhooft en dat met kleyne pla hooft gebonden, in dere Wieg als Han moeders kunnen o andere dragen, en leggen. De Wilde den noemt, hebbe den, want zy doen te hebben, hierom

diene om het kind te vermaken. Twee lange leirepen van een sterk leer, die boven uit de wieg komen, verichaffen de moeders het gemak om ze over al met zich te dragen, om ze boven op alle haar andere pakken te laden, wanneer zy te velde gaan of daar van aan te rug komen, en om ze aan een tak van een boom te hangen, daar het kind door den wind, onderwyl dat zy arbeiden, als gewiegt en in slaap gezocht word.

De kinderen leggen heel warm en zacht in deze wiegen; want behalven de dekens, die zeer zacht zyn, doet men 'er noch een deel dons in, dat uit het riet gehaalt word, en hun voor watten dient, of wel stof van de schors van Peruche, waar van de vrouwen zich bedienen om het vet uit haar hairen te krygen, en om ze te onderhouden. Zy leggen 'er ook heel zinnelyk in, zo dat ze hun luren niet kunnen bederven; en door het middel van een klein vel of stuk linnen, dat men tusschen hun benen steekt, en dat van voren uit de wieg hangt, kunnen zy hun gevoeg doen, zonder het binnenste te bevuilen en te bederven, uitgenomen het dons, daar het gemaklyk is ander voor in de plaats te leggen.

Enige Natiën ontrent Louisiana, waar aan de Franschen den naam van plat- hoofden gegeven hebben, om dat zy hun schoonheid doen bestaan in het voorhoofd plat te hebben, en het bovenste van 't hoofd spits te doen toelopen in de gedaante van een myter, hebben wiegen die ontrent zo zyn als die gene die ik beschreven heb, maar die behalven dat iets byzonders hebben om hun door kunst deze gedaante te doen krygen, waar in zy zo groot een behagen scheppen.

Dat is een gat in de wieg gepraktizeert, waar in de moeder het hoofd van 't kind steekt, leggende op het voorhoofd en boven op het hoofd een deeg van kley, dat zy kneed en uit al haar krachten bind. Dus legt zy 't kind alle nachten te slapen, tot dat het hoofd zyn plooi gevat heeft, en de bekkeneel beenderen hard genoeg geworden zyn. De kinderen hebben schriklyk veel in de eerste proeven van deze hevige operatie te lyden, die hen zwart doet worden, en door den neus, de ogen en de oren een witachtig en taai vocht uitwerpen; zy hebben in 't vervolg noch veel van de gedronge gestalte te lyden, waar in zy genootzaakt zyn alle nachten de eerste maanden van hun kintfiche jaren door te brengen; maar hoogmoed moet pyn lyden en zy kunnen voor niet de schoonheden, die de Natuur hun geweigert heeft, niet hebben.

De Kariben en de meeste Zuidelyke Wilden hebben ook een plat voorhoofd en een spitzen kop. Hun moeders dragen zorg hun dat met kleyne planken en kleine wolle kussentjes, sterk achter 't hoofd gebonden, in te duwen. Maar de kinderen hebben geen andere Wieg als Hamakken, na hun klein postuur gemaakt, die de moeders kunnen ophangen en met gemak van de eene plaats na de andere dragen, en waar in de kinderen gants naakt en ongeknelt leggen. De Wilden die men in Kanada *Garbagouronnon*, land-luiden noemt, hebben een gants verscheyden smaak van de plathoofden, want zy doen hun schoonheid bestaan in een gants ronden kop te hebben, hierom noemt men ze ook *Kloot-koppen*.

Wiegen der Plathoofden een Natië ontrent Louisiana.

ELFDE HOOFSTUK.

Van de
Opvoe-
ding.

DE kinderen als ze uit de Wieg komen, beginnen eer zich te wentelen als te gaan. De ouders latenze gemeenlyk gedurende de eerste jaren naakt door de hut lopen; zich inbeeldende dat het lichaam by tyds aan de ongemakken van de lucht te gewennen. Zo dra zy een weinig groot worden volgen zy hunne moeders, en arbeiden voor het huisgezin. Zy gewennenze tot dien einde om water uit de rivier te gaan scheppen, om kleine vrachten hout, na hun lyf gericht, en die men eer voor spelegaan als een last kan rekenen, te dragen. Allensjes maken zy ze dus bequaam om de dienften die na huu krachten zyn, te doen. Voor 't overige verwaarlozen zy hun persoon, zy zyn slecht gekleed, tot dar zy tot hun huwbare jaren komen, en in het ligchaam van de jeugt ingelyft zyn, wanneer het hun vrystaat zich op te schikken.

Strenge
opvoe-
ding die
de jon-
geelden
op het
Eyland
Kreta en
te Spar-
te had-
den.

Niets was harder als de opvoeding der jonge luiden op het Eyland Kreta en te Sparte. Zo dra zy zekere jaren bereikt hadden, voedde men ze in deze openbare scholen op die men *Alylas* en *overre* noemde, dat als grote zalen waren; daar wierden zy alle te zamen opgebracht, in troepen verdeelt, waar van ieder onder de tucht van een meester was, die ze tot een gants arbeydzaam en moeilik leven gewende.

De Wetgevers die niets als de krygskunst ten doel hadden, alleen bequaam om hun staat te vergroten of te hanthaven, hadden uit hun gemenebest al de Wetenschappen en Vrye kunsten verbanen, 't zy dat ze die niet noodzakelyk geloofden, 't zy dat ze als oefeningen van lediggangers aanzagen, die den tyd zoeken te verdryven, of dat zy dachten dat deze Kunsten en Wetenschappen nergens toe bequaam waren als om de menschen verwyft te maken en de wellust en ledigheid in te voeren. De Oorlog dan het enigste wit zynde, waar op al hun Staatkunde doelde, hadden zy ter zelfder tyd tot dit voorwerp al de oefeningen van den Godsdienst en het burgerlyke leven gericht.

't Was dan tot dit einde alleen dat zy hun jeugt in 't uitgaan van de kintfche jaren de lofzangen der Goden en Helden zingen, en den Pyrrhischen Dans danffen leerden: dat zy derzelver lichamen hart maakten, doende ze op den grond slapen, blootsvoets en hoofts gaan, zich met stof bedekken, en zich in den Eurotas en alle jaargetyden baden, dat zy ze gewenden honger, dorst, hitte en koude te verdragen: dat zy ze konder ophouden lang rotzen en bergen deden lopen, om het wild na te jagen: dat zy ze altyd gaande hielden door de gedurige oefeningen van hun openbare oeffenscholen, daar zy zich op alle wyzen oeffenden om met den boog te schieten, met de spies te werpen, in 't worstelen, rennen, en verscheyde gevechten met schoppen en met de vuist, en zelfs met stomp staal: maar 't was voor al tot dit voornemen dat zy ze tot dit onoverwinlyk gedukt van een moed die alles uitdaan kon gewenden, waar van zy zo schone proeven in die wrede geesselingen gaven, waar van wy op het stuk der Inwytin-

gen gesproken heb-
bet een vremdelin-
demon van zag, g-
't stuk van hun v-
wonderen w-
dapperheid in he-
de dood zochten
om daar in het
Vaderland leyde
zelfs.

Dat de Wilden e-
blykt noch uit de o-
overgehouden heb-
lawyngen tot de
zen, die in haar in-
fenschool waren, o-
de, volgens de gro-
de burgerlyke zame-
't Geen een nieu-
dat deze Opvoeding
Barbaren ontleent v-
den, en dat zy te
dien en Scythien g-
zelfs Pausanias gelov-
der Lacedemoniers
die hy verzekert d-
door Orestes en zyn
Scythien, in Griek-

De Perzen hadde
van de ryken der
meesters gemaakt,
Monarchyen 'er Syl-
ons byna een zelve
van Cyrus, als de
Kreta en Sparte ma-
de Orders, na de v-
de in 't gemeen in
ken *Alylas* en *Aidreia*
eningen.

Ik zal hier niet h-
lyke Wilden en van
menebest van Lyku-
ren aangaat die dus
ook zeer moeilijke
om hun jeugt te on-
tegeschakelde en
Naburichap der E-
alle hun oude geb-
beeft, ziet men ev-
voeding. Al de on-

gen gesproken hebben: een zo verwonderenswaardig geduit, dat het een vremdeling, die 'er met eigen ogen voorbeelden te Lacedemon van zag, geestig deed zeggen, 't geen een ander reeds op 't stuk van hun voedzel gezegt had. „ Dat het nu niet meer te verwonderen was, dat de Lacedemoniers wonderwerken van dapperheid in het sryden uitrechtten, dat zy daar na allen schyn de dood zochten, zich voor de grootste gevaren blootstellende, om daar in het ongelukkige leven te eindigen, dat zy in hun Vaderland leydden, dat hondertmaal slimmer was als de dood zelfs.

„ Dat de Wilden eertyds al zo strenge opvoeding gehad hebben, blykt noch uit de overblyfzelen die zy 'er tot onze dagen toe van overgehouden hebben, en waar van ik de overeenkomst met de Inwyngen tot de Verborgentheden der Heydenen heb aangewezen, die in haar instelling, gelyk ik gezegt heb, niet als een oeffenschool waren, daar men de gronden van een nieuw leven leerde, volgens de grondregels van den Godsdienst, de Zedeleer, en de burgerlyke zamenleving.

„ 't Geen een nieuwe reden van waarfchynlykheid uitmaakt, is dat deze Opvoeding der Kretenzers en der Lacedemoniers van de Barbaren ontleent was, die het eerste Griekenland bewoont hadden, en dat zy te enemaal met de Zeden der Volkeren van Thracien en Scythien gevonden wierd over een te stemmen. Zo wy zelfs Pausanias geloven mogen, geschieden deze wrede geesfelingen der Lacedemoniers niet als voor het stantbeeld van Diana Orthia, die hy verzekert dat dezelfde is als de Diana van Tauris, welke door Orestes en zyn zuster Ifigenia weggerooft wierd, die haar uit Scythien, in Griekenland brachten, gelyk ik reeds gezegt heb.

„ De Perzen hadden een diergelyke opvoeding, voor dat zy zich van de ryken der Assyriërs, der Meden, en der Lyciers hadden meesters gemaakt, en voor dat de pracht en de rykdommen dezer Monarchyen 'er Sybariten afgemaakt hadden. Xenofon geeft 'er ons byna een zelfde schildery van, in het begin van zyn opvoeding van Cyrus, als de andere Schryvers van de Gemeenebeelden van Kreta en Sparte maken. Hy verdeelt deze Natie in vier verscheyde Orders, na de verscheydenheid van jaren. Ieder Order woonde in 't gemeen in grote zalen, die zo veel zyn als 't geen de Grieken *Αἰθια* en *Αἰθρια* noemden, en men had 'er by na de zelfde oeffeningen.

„ Ik zal hier niet herhalen 't geen ik van de Karbetten der Zuidelyke Wilden en van hun oeffeningen, weinig van die van het gemeenebest van Lykurgus vershillende, gezegt heb. Wat de anderen aangaat die dus niet in 't gemeen leefden, het is zeker dat zy ook zeer moeiljke proeven en een zeer streuge leerwyze hadden om hun jeugt te onderrechten. Schoon zy hedendaags deze aangeeschakelde en geregelde opvoeding niet hebben, voor al in de Nabuurfchap der Europeanen en in de Geloofsplantingen, daar men alle hun oude gebruiken zo veel men heeft gekunnen, afgeschast heeft, ziet men evenwel noch den zelfden art van een strenge opvoeding. Al de onderwyzingen die hun de Ouders geven bestaan

De Wilden hebben eertyd daar zo strenge opvoeding gehad.

Pausanias in Laconia, cap. 98

Opvoeding der Perzen.

Xenophon l. 1. Cyroped. p. 2.

Opvoeding der hedendaagsche Wilden

in zaken die bequaam zyn om hun moed op te wékken door de voorbeelden hunner Voorouderen, in hen aan te moedigen om derzelver voetstappen na te volgen, en ze wel van hun gewoontens en gebruiken te onderrechten, en in hun den roem wel in te stampen; dien zy door hun behendigheid en dapperheid verwerken kunnen: Men stelt hun ten dien einde boog en pylen ter hand, zo dra ze die kunnen vast houden, zy bewaren ze lang als een speeltuig; maar hun krachten met de jaren aangroeiende, maken zy 'er van een tydverdryf hunner ledigheid een noodzakelyke oefening van, en worden 'er in korten tyd heel bedreven in.

Hun leven daar en boven uit zich zelve hart zynde, en vele noodzakelyke dingen voor het voetzél, de kleding en het overige ontberende, brengt het niet weinig toe om hen hart te maken en bequaam om den honger, dorst, de strafheden van de jaargetyden en andere ongemakken uit te slaan, waar onder men ons zou zien bezwyken, om dat wy een al te verwysde en weelderige opvoeding gehad hebben.

De kleine Wilden oeffenen zich gedurig te zamen, zo wel als de jongelingen, zy maken een spel van het schoppen en vuistslaan, een oeffening die Lykurgus zyn burgers geboden had. Indien twee Kampers vechten dat het katespul word, is de onverschilligheid der anderen in deze gelegenheden verwonderenswaardig, en heeft my verzet doen slaan. Zy slaan een kring rondom de twee kampen, die zy op hun gemak laten vechten en spelen, gelyk zy het noemen, en zien het als enkele Toekykers aan: niemand neemt het voor hen op, zelfs hun broeders niet; niemand scheide ze, ten zy dat het al te grof ging, of dat de party al te ongelyk was: zy vergenoegen zich naderhand ten kosten van dien genen te lagchen, die het verloren heeft.

Maar nademaal zy deze openbare en gedurige oeffeningen niet meer hebben, die veel tot de gelukkigheid der Zeden kunnen bybrengen, zyn zy veel van deze naauwkeurige tucht ontaart, die hen enigermate als tegen hun dank deugtzaam maakte. De Ouders doen al wat zy kunnen om hun goede gronden te geven, maar hen altyd niet met goede voorbeelden voorgaande, zyn hun redenen niet altyd krachtig genoeg om ze van de deugt af te wenden. De moeders, die 'er de meesters over zyn, hebben de macht niet om ze te straffen en te bekyven wanneer zy hun plicht te buiten gaan, zy laten hen in hun jonge jaren al doen wat zy willen, onder voetzél dat zy noch geen reden bezitten, en dat wanneer de jaren hun die zal gegeven hebben, zy derzelver licht zullen volgen en zich beteren; een quade grondregel, die de quade gewoonten begunstigt, waar van zy zich niet meer kunnen ontdoen.

De grootste kastyding die zy hen aandoen, is hen water in 't aanzicht te gojen, of hen daar meê te drygen: zy vergenoegen zich, wanneer dezelve wat meer jaren gekregen hebben, hen hun plicht voor te houden, die zy niet altyd wilens zyn te gehoorzamen. Wat meer is, niemand zou zich durven vermeten hen te slaan of te bestraffen. Niet tegenstaande dat, zyn de kinderen redelyk gehoorzaam, zy hebben ontzag genoeg voor die van hun

Hut

Hut en eerbied voor zelden ziet buiten de wyze van kinders uitwerkt als de kalf. De Wilden zyn die niet vreem is te zien hies is met vergif o

DE *Aibenrofera* gelingen, die merika tot het andere punten hunner Zeden van de oudheid behouvent voortnamens der Spartiaten in ge

Men heeft de W als of zy door hun Schryvers naderhand de hatelyke namen verstaan, die in plaats Griekenland aan de Perchus; Xenofon, dere hebben hen gezukte verstandige W opperechte gemenele Want schoon de Gri geweest, die over a zonde waar in zy o schande met zich, de de duisternis doet zo

Deze reden is mee ze zonde, die de ver loopt, aan die slag v deze Wetgevers zich er te helsen, tot z daar verdienste en ro van oorloosheid was zocht werd.

Het inzicht dan v rechten, die de deug binstenis en een onsch waar uit men tot de ten wederzdydye n gesloot, zo als Plato Xenofon vergelykt e beide der Lacedemō ter tusschen een vade

Nut en eerbied voor de ouden, ten aanzien van dewelke men hen zelden ziet buiten 't spoor treden, 't geen te kennen geeft dat in de wyze van kinderen op te voeden de zachtheid dikwils veel meer uitwerkt als de kastydingen, en voor al de al te harde kastydingen. De Wilden zyn daar en boven in 't algemeen zo gevoelig, dat het niet vreem is te zien dat ze zich om een verwyt dat een weinig te bies is met vergif of iets anders van kant helpen.

TWAALFDE HOOFSTUK.

DE *Athenoers* of de byzondere vrindschappen onder de jongelingen, die byna op dezelfde wyze van 't een end van Amerika tot het ander in gebruik zyn, zyn een van de gewichtigste punten hunner Zeden, om dat zy een der aanmerkelykste artykels van de oudheid bebelzen, en dienen om ons uit te leggen wat hier omtrent voornamentlyk in het gemeenebest der Krenzers en dat der Spartiaten in gebruik was.

Vandé byzondere vrindschappen.

Men heeft de Wetgevers dezer Staten valschelyk beschuldigt, als of zy door hunne wetten gesteven hadden, 't geen 'er enige Schryvers naderhand van verhaalt hebben, en 't geen zy ons door de hatelyke namen van *Amator* en *Amasius* hebben willen doen verstaan, die in plaats van *φίλος* en van *μαστός*, namen die men in Griekenland aan deze beroemde minnaars gaf, gestelt zyn. *Plutarchus*, *Xenofon*, *Maximus* van *Tyrus*, *Elianus* en verscheyde andere hebben hen gerechtaerdigt, en het is niet waarfchynelyk dat zulke verstandige Wetgevers iets zouden ingevoerd hebben, dat hunn opgerichte gemeenebesten voor altoos eerloos had kunnen maken. Want schoon de Grieken aan verfoejelyke ondeugden zyn schuldig geweest, die over al maar al te gemeen geworden zyn; sleept de zonde waar in zy ook bestaan mag, altyd een eerloos merk van schande met zich, die haar, zelfs onder de barbaarste menschen, de duifernis doet zoeken.

Plut. in Lycurg. & Agesilao. Xenoph. de Repub. Lac. Maxim. Tyr. Serm. X. Elian. l. 3. c. X.

Deze reden is meer als genoeg om ons te overtuigen, dat zo deze zonde, die de verfoejelykste is en het meest tegen de reden aanloopt, aan dit slag van vrindschaps-verbintenissen was vast geweest; deze Wetgevers zich wel zouden gewacht hebben die in top van eer te heffen, tot zo ver dat die het meeste aangezocht wierden daar verdienste en roem instelden, en dat het in teger deel een vlek van eerloosheid was voor die gene, wier vrindschap niet sterk gezocht werd.

Cic. de Repub. Strab. l. X p. 333.

Het inzicht dan van deze Wetgevers was vrindschappen op te rechten, die de deugt tot grondslag hadden, die een knuische verbintenis en een onschuldige liefde waren, een omgang in 't verstand, waar uit men tot de schiduwe zelfs van de misdaad verbande, en een wederzydige na-yyer tusschen den minnaar en de beminde persoon, zo als *Plato* ze op verscheyde plaatzen beschreven heeft. *Xenofon* vergelykt de drift en de zedigheid van deze onderlinge liefde der *Lacedemoniers* by de zamenketeningén van 't hart, die er tusschen een vader en zyn kinderen zyn; en *Maximus* van *Tyrus*

Xenoph. & Max. Tyr. loc. cit.

rus zegt dat zy gelyk was aan de hiesde, die men voor een schoon standbeeld zou kunnen hebben.

De minnaar wende zonder ophouden allen vlyt aan om het voorwerp zynere genegentheden roemryke gevoelens in te boezemen; hem was de zorg aanbevolen denzelven met goede voorbeelden voor te gaan, de mislagen die hy mocht begaan te bestraffen of voor te komen; zo dat het gemenebest volgens het inzicht van den Wetgever den minnaar voor 't gedrag van den beminden, die als zyn leerling was, verantwoordlyk maakte; zo dat deze geen mislagen kon begaan, of hy stelde den ander bloot om 'er over gestraft te worden en de kastyding te ontvangen, die hy zelfs verdient had; want nademaal de beminde altyd een weinig jonger was, zo hy quam te zondigen vergaf men het aan de onvoorzichtigheid en de teerheid zynere jaren, maar de straf viel op den minnaar, die verplicht was een waakzaam oog te houden, en borg te blyven voor het gedrag van dien genen die hy bezinden. Plutarchus verhaalt een voorbeeld van deze gestrengheid; want op een tyd in de wrede gevechten die de jongelingen in hun oeffenscholen hielden een van hen, zegt hy, een lachhartige klachte en die een Lacedemonier niet passe, hebbende laten ontvallen; weet men het zyn minnaar, dien een straf werd opgelegd.

Wee den minnaar die tot groter mislagen vervallen mocht, en die in plaats van zyn leerling tot de deugt op te wekken hem een voorbeeld van ondeugt gaf, verleidende hem tot quaad. Want, zegt Elian, zo het gebeurde dat hy zondige gedachten voor het voorwerp zynere genegentheden opvatte, daar was geen veiligheid voor hem meer te Sparte, en hy kon een eerloze dood niet als door een schandige vlucht ontgaan.

De Wyze waarop de Schryvers verhalen dat de ontvoeringen van dit slag van vryden geschieden, en de misbruiken die daarnaderhand mogelyk inslopen, waren zonder twyffel de oorzaak dat men quade vermoedens tegen de Wetgevers opvatte, als of zy door hun Wetten de ondeugden die 'er op gevolgt waren gestyft hadden.

Maar de ondeugd dringt zich over al in, en niets is 'er dat men niet misbruikt.

Zo men 't geen 'er te Sparte en in Krete ontrent deze ontvoeringen omging wil vergelyken met het geen ik in het hoofstuk van den godsdienst verhaalt heb, en uit den Schryver van de nieuwe Historie van Virginien gehaalt, zal men bevinden dat de afzondering van deze ontvoerde jongelingen, die enige maanden buiten op 't land onder 't opzicht van hun vrindgenen doorbrenghen, mischien een soort van inwyng was, en een oeffening die tot den Godsdienst behoorde, gelyk in Amerika.

Dit schynt zo veel te beter gegrond, om dat op de terugkomst van deze jongelingen die gene die ze ontvoert hadden, genoodzaakt waren ieder een stier te schenken, om dien aan Jupiter op te offeren, gelyk Strabo getuigt. In Beotien, daar deze verbintenissen van vrindschappen zo wel als op het Eyland Krete en by de Lacedemoniers ingevoerd waren, noemde men *τὸν νότον* of de *beiliggerysbende* het ligchaam van oorlogslieden, uit minnaars en beminden

Plus.
in Ly-
surg.

Verge-
lyking
van de
Zeden
der Wild-
den met
de oud-
heid.

den bestaande, Deze Wetten van men te zyn gewacht geven, zulke vrind, die de meknocht waren.

Fyrichous; Achilles; Pylades, enz.

Plutarchus verzetnis van de vrind beminden offerand en de knopen van in zyn naam deden

De Brazilianen te zeggen *de volma* dat de verbintenis, maakt word, zo itgen, als of zy te zamen elkanders geslactrouwen, als of er in 't eerste gelid wa

Deze Vrindschap derdeel van Amerika dat 'er veel wezentlyk zyn zeer oud van gebruike, geheiligt, zo maken, waar van d' bloed en de natuzy een van beyde zaden, die zyn vrindschap op te z hebben dat zy 'er v de eerste om ze aan houden; zy zyn eer verdiensten na hun noedanigheden gegre waken, dewelke te gene te zyn, die he

Deze vrindschappene Vrind aan den ben; zy worden doerhouden. Zy wofortuin; zy hebben Hut. Het toegenege maken kan, is hem vrindschappen veroudat men 'er zomtyds tusschen Orestes en P Vader Garnier he

den bestaande, 't geen door hun eendracht onoverwinbaar was. Deze Weiten van vrindschap schynen door gants Griekenland gemeen te zyn geweest, en zo wy op de historie der eerste tyden acht geven, zullen wy zien dat byna alle de Helden dus aan enig vrind, die de metgezel van hun kloeke daden en geluk was, verknocht waren. Zodanige waren Herkules en Jolas; Theseus en Pyrrhoüs; Achilles en Patroklos; Eneas en Achates; Orestes en Pylades, enz.

Plutarchus verzekert in het leven van Pelopidas, dat ter gedachtenis van de vrindschap van Herkules en Jolas de minnaars en de beminden offeranden na het graf van den laatstgenoemden zonden, en de knopen van hun vrindschap toestrikten door de eden die zy in zyn naam deden, en met hem aan te roepen.

De Brazilianen noemen dit slag van vrinden *Atour assap*, dat is te zeggen *de volmaakte Bontgenoot*. De Heer de Leri verzekert, dat de verbintenis, die tusschen hen door dit soort van verening gemaakt word, zo sterk is, dat zy alle godderen in 't gemeen krygen, als of zy te zamen maar een persoon uitmaakten, en dat zy in elkanders geslacht al zo weinig in de verbode graden kunnen trouwen, als of er onder hen een vermaagschapping van 't bloed in 't eerste gelid was.

Deze Vrindschapsbanden geven onder de Wilden van het Noorderdeel van Amerika geen schyn of vermoeden van ondeugt; schoon dat 'er veel wcentlyke zonde onderloopt of onderlopen kan. Zy zyn zeer oud van oorsprong, heel kenlyk in hun volständig gebruik, geheiligd, zo ik zo durf spreken, in de verbintenis die zy maken, waar van de knopen zo naauw toegestrikt zyn als die van 't bloed en de natuur, en niet kunnen los gemaakt worden, ten zy een van beyde zich dezelve onwaardig makende door eerloze daaden, die zyn vrind zouden verontceeren, hem verplichte om zyn vrindschap op te zeggen, gelyk eenige Zendelingen my gezegt hebben dat zy 'er voorbeelden van hebben gezien. De ouders zyn de eerste om ze aan te queken, en derzelver rechten in eerbied te houden; zy zyn eerlyk in hun verkiezing, zynde op onderlinge verdiensten na hun manier, op de overeenkomst van Zeden, en op hoedanigheden gegrond, die bequaam zyn om de nayver op te wekken, dewelke ieder een doet wenschen om een vriend van die gene te zyn, die het meeste geacht worden, en het best verdienen.

Deze vrindschappen worden door geschenken gekocht, die de eene Vrind aan den ander doet, dien hy wenscht tot vrind te hebben; zy worden door onderlinge tekenen van genegenheid onderhouden. Zy worden metgezellen van de jacht, den oorlog en fortuin; zy hebben recht tot voedzel en onderhoud in elkanders Huur. Het toegenegenste compliment dat de eene vrind den ander maken kan, is hem dezen naam van vriend te geven: eindelyk deze vrindschappen verouderen met hen, en leggen zo vast in 't cement, dat men 'er zomtyds tekens van heldhaftigheid in ontmoet, gelyk tusschen Orestes en Pylades.

Vader Garnier heeft my gezegt van een Wildeman op 't stuk

opmer-
king.

van deze vrindschappen verstaan te hebben, dat zy dikwils onder zich opgemerkt hadden, dat wanneer men een Slaaf verbrandde, men als een vast voorteken kon aanzien, dat de gene, dien de Slaaf in zyn doodlied noemde, haast zelfs gevangen zou worden, en het zelfde noodlot ondergaan. Deze Vader maakte vervolgens dit overleg. Al wierd zelfs het voorteken van den uitflag gevolgt, daar zou niets boven natuurlyks in steken, want deze Slaaf, zegt hy, volgens gewoonte de gene die hem verbranden dreygende, roept dien genen, niet wien hy door een naauwe vrindschaps-band verknocht is, tot hulp om wraak voor hem te nemen; en deze over 't verlies van zyn vrind, van wiens noodlot hy wel onderrecht is, geraakt zynde, laat niet na, in hoop van 'er wraak over te nemen, zich in dezelfde gevaren te storten, waar in hy byna altyd het slachtoffer van zyn reukeloosheid is, hem door de droefheid van zyn vriend verloren te hebben ingeboezemt.

Ik heb ook in een van onze Dagregisters gelezen, dat onder enige krygsgevangenen die men te Onnontagué gebracht had, 'er twe zo naauw door de vrindschapsbanden verknocht gevonden wierden, dat nademaal men den eenen ten vure verdoemt had, en den anderen het leven gefchonken, de laatstgemelde zo bedroeft was om dat men zyn makker dezelfde genade niet bewezen had, dat hy zyn droefheid niet kon ontveinzen, en zo veel door zyn klachten en dreigementen uitwerkte, dat hy die gene, die hem in hun geslacht aangenomen hadden, dwong om hem ook ter dood te verwijzen: men deedze dan beyde sterven, en de Zendeling, die 'er van spreekt, schryft dat hy gelukkig genoeg was om hun den Doop te bedienen, en om hen zeer godvruchtig te zien sterven, waar over de Irokoizen niet minder wel voldaan waren, als zy het over den yver van den Zendeling zelfs geweest waren.

De Zedelingen in een van onze Geloofsplantingen dit slag van verbintenissen afgeschaff hebbende, om de misbruiken die 'er in te vreten waren, zonder nochtans te zeggen dat zy 't om deze reden deden, waren 'er de Wilden niet rouwig over, om dat deze vrindschappen al te grote kosten met zich sleepten, en dat zy daar door al te lastig wierden.

Einde van het eerste Deel.

Z E

W I

A M

nder
dde,
Slaaf
en het
is dit
olgt,
zegt,
ende,
s-band
n deze
onder-
c over
yna al-
droef-
er eni-
er twe
n wier-
en den
eft was
id, dat
klach-
in hun
lood te
ng, die
hun den
terven,
s zy het
lag van
er in te
ge reden
vriend-
aar door

Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A,
I I D E E L,

IN DEN
VAN DEN
AMERIKA
H. DEEL

Z E

W I

A M

*****

EERSTE BO

Bezigheden v

E me
kryg
heid
en n
ter r
c'ont
De

ropa genoegzaam was
nige beweging ontdek
Amerika niet door.
ro dat zy noch weter
boven de gereguleerd
bezig konden houden
gers van de wereld,
zondert, die hun nie
moete en oplettenhei
nalkander; doende an
eten, spelen, slapen e
Hoe streng het leve
en wat zorgen de W
kan men evenwel zeg
en alle Kunsten en W
egentlyk een vadzig
II DEEL.

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

EERSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden van het Manvolk in het Dorp.

E mensch tot den arbeid geboren zynde, quynt en krygt verdriet in een stil leven, hy moet bezigheid hebben, heeft hy die niet zo zoekt hy 'er na en neemt iets by de hand, en by gebrek van beter maakt hy zyn werk van zich zelve of anderen t'ontrusten.

Deze Stelling, die by de meeste volkeren van Europa genoegzaam waar is, waar in men veel levendigheid en gedurige beweging ontdekt, gaat zo algemeen ontrent de Wilden van Amerika niet door. Deze rekenen het ledig gaan tot een eer, zo dat zy noch wetenschappen noch kunsten hebbende, en daarenboven de gereguleerde oefeningen van den voorleden tyd, die hen bezig konden houden, ontberende, zyn zy de grootste lediggangers van de wereld, en zo men 'er eenige kleinigheden van uitzondert, die hun niet veel tyd komen te staan, en noch minder moeite en oplettenheid, zitten zy byna altyd met de handen over malkander; doende anders niet als byeënkomen houden, zingen, eten, spelen, slapen en ledig gaan.

Hoe streng het leven der Lacedemoniers en Kretensers ook was, en wat zorgen de Wetgevers van deze Staten ook aanwendden, kan men evenwel zeggen dat zy niets als den oorlog behartigende, en alle Kunsten en Wetenschappen verbannen hebbende, hun leven eigentlyk een vadzig lui leven was, 't welk aan de laatstgenoem-

De Wilden van Amerika zyn grote lediggangers.

den door een Dichter, waar van Paulus in zyn brief aan Titus schryft den schimpnaam van *Ventres Pigri*, of luibulken, deed geven, 't welk in twee woorden een volmaakt denkbeeld van deze Ledigheid geeft waar in zy vervallen waren, vooral na dat zy, de strengheid van hun eerste tucht hebbende laten varen, zich 't eenmaal door de verwyftheid lieten ontzenuwen.

Hun grootste bezigheden bestaan in de palissaden van hun Vestingen op te rechten, hutten te maken of te vermaken, de huiden waar van zy hun klederen maken, te bereyden, aan enig klein huisraad te arbeiden, hun krygs-jacht of visch-gereedschappen in staat te stellen, eindelyk in zich op te schikken en net voor den dag te komen.

TWEDE HOOFSTUK.

Van hun Dorpen.

ZY maken een redelyke goede verkiezing van den stand van hunne dorpen. Zy plaatzen die zo veel als 't mooglyk is in 't midden van de beste landen op een kleinen heuvel die hun een vrye uitzicht over 't vlakke veld geeft, uit vrees van verrast te worden, en aan de kant van een beekje, dat 'er, zo 't mooglyk is, rondom heen slingert, en als een natuurlyke gracht maakt voor de vestingwerken die de kunst by een terrein kan voegen, dat uit den aart sterk is. In 't midden van hun dorpen laten zy een grote ruimte open, om 'er hunne vergaderingen te houden: De hutten staan dicht tegen den ander aan, 't geen hen in een gestadig gevaar van brand stelt, nademaal de stof waar van zy gemaakt zyn zo licht vuur vat. Hunne straten zyn niet linierecht, nademaal ieder timmert daar de gront hem het beste en 't minst steenachtig schynt.

Versterking hunner dorpen.

De Dorpen die 't meest voor den vyand bloot gestelt zyn, worden met een palissade, die 15 of 20 voeten hoog is, versterkt, en die uit een drie dubbeldte rang van staken bestaat, waar van de middelste recht overend en perpendicular staan, de andere leggen kruiswyze over malkander als Spaansche ruiters, en zyn tot de hoogte van tien of twaalf voeten toe met grote en sterke schorslen gevoert. Van binnen langs deze palissade maken zy een soort van bank of ronden omloop, bestaande uit bomen die over dwars leggen en vlak tegen de palissade aan, steunende op grote houtse palen die in de aarde steken; hier en daar maken zy 'er wykchanfien of schijlderhuisjes in, die zy in tyd van oorlog met stenen vullen, om zich in tyd van nood tegen de ladderstorming te verweren, en met water om den brand te blusschen. Men klimt 'er langs stammen van bomen na toe, die trapsgewyze uitgehouwen zyn en hun voor ladders dienen; de palissade heeft ook eenige openingen, die als schiergaten gemaakt zyn.

De aard van den grond maakt de figuur van derzelver omtrek uit. Daar zyn 'er die veelhoekig zyn, maar de meeste part hebben een ronde figuur, gelyc de meeste steden van ouds waren. De palissade heeft maar een ufgang door een enge deur die over dwars staat en met dwarsbouten sluit, en daar men op zy moet ingaan. Zy dragen ook zorg van ruimte genoeg tusschen de palissade en de hutten over te laten.

Deze

Deze dorpen zyn over de hondert hutten steden, waar in zomeren. De Wilden in hetzelfde wyze: maar in 't Zuiderdeel en in 't plaats houden, deze dan dat ze wekelyk ner vyanden bloot

DER

DE Hutten deze moede en zuin inwoonders van Perzen van steen bouw mak in stak, en en hun woningen redel de overige Wilde N by de Ouden onder alle zeer bequaam zy te geven.

De Schryvers schiedere verblyf plaats c Wat hebben de v die van het Zuiden van 't water bloot: st menzers, de Wilden de Kaliforniers nemen hun verschaft om de waar in zy een land doorbrengen, weini graven: in plaats d bemel onder de bom van vellen van zee-v tegen de ongemakke gewesten dusdanig t noko, de rivier der dorpen in de lucht t grociën in deze ver hoogte, die dicht b de inwoonders hun balken aan elkander dertig voet boven e voor menschen schy zien, zegt men, m deren op de rug en hakte stammen na d zoeken zich niet all de overstromingen v

Deze dorpen zyn slecht voorzien, en de grootste hebben zelden over de hondert hutten, van een, drie, vyf of zelfs zeven haardsteden, waar in zomtyds verscheide huishoudens zyn.

De Wilden in beyde de Amerika's versterken zich byna op de zelfde wyze: maar het is zo zeer niet in gebruik by die van het Zuideel en in 't algemeen by de volkeren die geen blyvende plaats houden, deze soorten van vestingwerken te maken, ten zy dan dat ze we: kelyk in oorlog zyn, en zeer voor de woede hunner vyanden blootgestelt.

DERDE HOOFSTUK.

DE Hutten dezer volkeren vertonen noch hedendaags de armoede en zuinigheid der eerste menschen; en zo men 'er de inwoonders van Peru en Mexiko van uitzondert, die kleyne hutten van steen bouwden, daar noch pracht, noch kunst, noch gemak in stak, en enige andere volkeren in hun nabuurschap, die hun woningen redelyk wel met kalk of ciment bestryken, hebben de overige Wilde Natien niet als ellendige strooie of houte hutjes, by de Ouden onder den naam van *Mapalia* of *Tuguria* bekend, die alle zeer bequaam zyn om een volmaakte denkbeeld van de elende te geven.

Van de
Hutten.

De Schryvers schilderen ons de eerste menschen af, als geen andere verblyf plaats dan de holle rotzen of bomen hebbende.

Wat hebben de volkeren van het Noorderdeel van Amerika en die van het Zuiden, wier landen voor gedurige overstromingen van 't water bloot staan; by deze woestheid gevoegt? De Eskimenzers, de Wilden van de Straat Davids, van Nova Zembla, en de Kaliforniers nemen hun schuilplaats in spelonken die de natuur hun verschaft om de moeite te sparen, of zy maken 'er door kunst, waar in zy een langen winter, byna zonder daar uit te komen, doorbrengen, weinig van de besten verschillende, die zich holen graven: in plaats dat zy gedurende den zomer onder den bloten hemel onder de bomen slapen, of op zyn best onder enige Hutten van vellen van zee-wolven gemaakt. Zy moeten wel hart zyn en tegen de ongemakken van de lucht kunnen, om in zulke onzachte gewesten dusdanig te kunnen leven. Aan den oever van de Orinoko, de rivier der Amazonen, en eenige andere plaatzen ziet men dorpen in de lucht in 't midden der poelen en moerassen. Daar groeien in deze verdronke landen Palmbomen van een afgryfselyk hoogte, die dicht by elkander staan: in deze Palmboomen maken de inwoonders hunne huizen. Zy binden deze bomen door dwarsbalken aan elkander, en timmeren op dezen grond, twintig of dertig voet boven aarde, woonplaatzen, die eer voor Gieren als voor menschen schynen gemaakt te zyn. 't Is vermaaklyk om te zien, zegt men, met wat behendigheit de vrouwen met haar kinderen op de rug en met pak en zak beladen, langs de plomp uitgehakte stammen na dit soort van nesten klimmen. Deze volkeren zoeken zich niet alleen door zulke ongewone schuilplaatzen tegen de overstromingen van 't water te bevryden, zy dekken zich hier

door tegen de schielyke aanvallen hunner vyanden, tegen de overvallen der Krokodillen en Tygers, en tegen het ongemak der Maringouynen of Muggen, die zich zo hoog niet kunnen opgeven, en zonder deze voorzorg hun onverdraaglyk zouden vallen.

De Overwinnaars van Nieuw-Spanje vonden talryke Natien die op deze wyze huis hielden, die hun veel moeite en volk om ze te overwinnen kosten. Daar is in Afrika na de kusten van Guinea noch een van de oude Atlantische volkeren, *Veseres* genoemd, wiens dorpen dus in de lucht op staken, die midden in 't water staan, gebouwt zyn.

De zwervende Natien, gelyk de Algonkynen die geen lang overblyvende plaats hebben, vernoegen zich met zeer lage hutten te maken, alwaar zy in 't hondert met het groot getal van honden die zy de kost geven, midden in de vuiligheid en ongemak leggen. De volkeren die een vaste plaats houden hebben wat ruimer en duurzamer woonplaatsen.

De huizen der eerste Egyptenaren waren van riet en biezen gebouwt, na her getuigenis van Diodorus van Sicilien. Plinius zegt het zelfde van de Hyperborische volkeren. Biezen, riet, hout, bladen van palmbomen en de *Latanus*, de schorffen van Olmenberkebomen maken hedendaags de stof van die der Wilden uit.

Wat haar gedaante aangaat, zommige zyn rond gelyk de Tabernakels of Tenten der Ouden, gelyk de torens der Moslynciers, Tyreniers, en Patsyche Gaulen. Dusdanig zyn de Hutten der volkeren van Florida, der Natchez te Louisiana, en verscheide andere volkeren.

De Karbetten en Hutten der Karaiben zyn eyrond. De Karbet of gemeene Hût heeft ontrent 60 of 80 voeten in de lengte, en is van grote kruisstaken die 18 of 20 voet hoog zyn gemaakt. Op deze staken zetten zy een *Latanus* * of andere gants rechte boom, die den top van het huis uitmaakt, hier slaanze ribben of sperren aan, die aan weerskanten tot op den grond reiken. Zy dekken het met bladen van de *Latanus*, met riet, biezen of andere gewassen, die zy zo netjes weten door elkander te vlechten, dat zy wel voor den regen en andere ongemakken van de lucht bewaart zyn.

Maar

* De *Latanus* is een soort van een Palmboom; hy spruit uit een groote klomp wortels, en is byna nooit dikker als een been; hy is byna van alle kanten even dik, en schiet recht op als een pyl, zomtyds ter hoogte van veertig of vyftig voeten. Hy heeft rontom ter dikte van een vinger hout dat zo hard is als een yzer, al het overige is dradig gelyk het hartje van de Palmbomen. In plaats van takken heeft hy niet als lange bladeren, die open gegaan zynde van boven rond, en van onderen gevouwen zyn gelyk een wajer. Zy maken ook stelen vast, die uit zekere draden spruiten die den stam van den boom omringen gelyk een grof rós en zeer doorschynt linnen; deze bladeren tot kleine bundeltjes gebonden zynde dienen om de hutten te dekken, en het vlies dat men van de steel haalt, is goed om zeven, korfjes, en andere kleine snuisteryen te maken; die de Wilden onder hun kostelykft huisraad houden. Zy maken ook van het hout van dezen boom bogen, knodzen, waar van zy zich in plaats van degens bedienen: Zagayen, dat kleine spitze lanssen zyn, die zy met de hand tegen hun vyanden werpen, en zy wapenen 'er de punten hunner pyken mee, die hier door zo doordringent zyn als of zy van staal waaren.

Loyer's
Relation
du Voya-
ge d'Es-
p. 158.

Diodor.
Sic. lib. 1.
cap. 7.
Plinius
lib. 16.
cap. 36.

De Ter-
str. Trait.
7. c. 1.
810.

Roebf.
Hist.
Mor. des
Antill.
cb. 15.

Maar nademaal d' deur, die zo laag is het daar gemeenlyden van den rofsteekt.

De partikuliere De vrouwen die d' ze dikwils; de jorden die net.

Vader du Tertr Karbet een andere Wilden gaat en ze de geesten geschik in hun bezwering. De Hutten der dezelfde stof als d' Hutten maken een tot zestig of tachtig deelt.

Niet zonder red *Hobnonsonni* of *H* gemaklykste van al deze naam zo zeer enige andere hunne wyze van bouwen g

V I E

D' Eze hutten het dekte gangen zy zyn vyf of zes van menigte van haartst of 25 voeten meer een hebben, dewelk ieder van deze hutte als de steun en de plant in den gantschen en aan de twee Olmbomen vast te sen van het binnenst. Het vierkant opger die als een boog gek die een vaam lang e schorffen leggen een leyen op een huis.

Men houd ze van als die gene die he sterkt ze nog met la spieten zyn, en die der lopen, wordend

Maar nademaal de Karbetten geen daglicht ontfangen als door de deur, die zo laag is dat men 'er qualyk zonder bukken ingaan kan, is het daar gemeenlyk zeer duiffter, en men moet 'er veel ongemak lyden van den rook van 't vuur dat ieder onder zyn nak aansteekt.

De partikuliere Hutten hebben dezelve gedaante als de Karbet. De vrouwen die dezelve bewonen onderhoudenze zinlyk, en vegen ze dikwils; de jonge luyden doen het zelfde aan de Karbet, en houden die net.

Vader du Tertre zegt, dat 'er behalven de gemene deur in de Karbet een andere is, die wat kleinder is, waar door geen van de Wilden gaat en zelfs gaan zou durven. Zy beweren dat die voor de geesten geschikt is, wanneer zy door hun Boyez of Waarzeggers in hun bezwingingen geroepen worden.

De Hutten der Brazilianen zyn als een wieg gemaakt, en van dezelfde stof als die der Karaïben; zy zyn zeer lang, vyf of zes Hutten maken een groot dorp uit. 't Is waar dat 'er in ieder Hut tot zestig of tachtig personen zyn, in verscheyde huishoudens verdeelt.

Niet zonder reden heeft men aan de Irokoizen den naam van *Hutbmanssonni* of *Hutmakers* gegeven: inder daad zy wonen het gemaklykste van alle de Amerikanen. Ondertusschen komt hun deze naam zo zeer niet toe, of die kan ook aan de Huronnen of enige andere hunner bureu gegeven worden, die van hen dezelfde wyze van bouwen geleert hebben.

*DuTert.
loc. cit.*

VIERDE HOOFTSTUK.

DEZE hutten hebben ook de gedaante van een ton, of die overdekte gangen in de tuinen die men *berceaux* of *wiegen* noemt, zy zyn vyf of zes vamen wyd, hoog na proportie, en lang na de menigte van haartsteden die 'er in zyn. Ieder haartstede neemt zo of 25 voeten meer plaats weg, de langte van die gene die 'er maar een hebben, dewelke niet boven dertig of veertig voeten lang zyn; ieder van deze hutten rust op vier pylaren voor ieder haartstee, die als de steun en de grondslag van het gantsche gebouw zyn. Men plant in den gantschen omtrek, dat is te zeggen langs de twee zyden en aan de twee hoekbinten, staken, om de schorffen van de Olmbomen vast te houden, en die daar aangebonden zyn met liffen van het binnenste vlies of de tweede schors van het witte hout. Het vierkant opgericht zynde, maakt men het verwulff van staken die als een hoog gekromt zyn, die men ook met schorffen bedekt, die een vaam lang en een voet of vyftien duim breed zyn. Deze schorffen leggen een entweegs over elkander, gelyk de pannen en leyen op een huis.

Irokoische hutten.

Men houd ze van buiten weer met andere staken vast, eveneens als die gene die het verwulff van binnen uitmaken, en men versterkt ze nog met lange stukken van jonge bomen, die in tweeën gespleten zyn, en die langs de gantsche hut van 't ene ent tot het ander lopen, wordende aan het einde van het dak aan de zyden of vleu-

vleugels door houten ondersteunt, die haaksgewyze gemaakt, en tot dien einde hier en daar geplaatst zyn.

De schorsfen worden van langer hand hier toebereyd, men schilt ze van de bomen af wanneer die het sappigst zyn, om datze 'er dan beter af willen, en na ze van hun bovenste korst, die te knobbelig is, berooft te hebben, drukt men ze vast op den ander, op datze een goede vouw zouden houden, en men laatze zo drogen. Op dezelve wyze bereyd men de staken en het hout dat tot optimmering van het gebouw nodig is, en als de tyd gekomen is om hand aan 't werk te slaan, nodigt men de dorpjeugt, die men ter maaltyd onthaalt omze aan te moedigen, en in minder als een of twe dagen staat het werk op zyn voeten, eer om dat veel handen licht werk maken, dan door de vlyt der arbeyders.

Na dat het gebouw voltooit is arbeyden die gene die het aangaat op hun gemak om het van binnen op te schikken en in kamers te verdelen na het gebruik dat zy 'er van maken willen. De middelste plaats is altyd voor den haart, wiens opgaande rook door een gat vliegt, dat 'er regt boven in de hut gemaakt is, waar door het licht ook komen moet.

Deze gebouwen geen vensters hebbende, ontfangen geen licht als van boven, op de zelfde wyze als de beroemde Tempel de Rotonda genoemt, die van Agrippa gebout is, en noch in zyn geheel te Rome gezien word. Deze opening word door een of twee beweeglyke schorsfen gesloten, die men voor of rugwaarts trekt na dat men het raadzaam oordeelt wanneer het sterk regent of wanneer 'er enige winden wajen die den rook weer in de hutten zouden jagen, en dezelve groot ongemak verwekken. Ik spreek hier enkel van de hutten die op de Irokoische wyze gemaakt zyn, want de gene die in het rond of op de wyze van een yskelder gebout zyn hebben zelfs om hoog geen opening, zo dat zy veel duisterder zyn, en dat men 'er veel meer ongemak van den rook te verwachten heeft.

Langs de haartsteden is 'er van ieder kant twaalf of dertien voet in de lengte en vyf of zes in de diepte, en ontrent ook zo hoog een verheven plaats gemaakt, welke plaatzen van alle kanten toezynde, uitgenomen na 't vuur toe, hun voor bed en stoelen dienende om op te zitten, zy leggen op de schorsfen die daar aan tot een vloer verstrekken, bieze matten en bonte pelsfen. Op dit bed dat weinig dienen kan om zagt en lekker te rusten, strekken zy zich zonder andere ceremonien uit, in de zelfde kleren die zy 's daags dragen: Zy weten voor 't meeste gedeelte niet wat een oorkuffen is, zommige evenwel zedert dat zy gezien hebben hoe de Franschen doen, maken 'er van een stuk hout of van een mat die zy in elkander rollen. Die 't gemaklykst op hun lyf zyn, gebruiken 'er van leer die met harten-hair of iets anders opgevult zyn; maar het duurt niet lang of zy zyn zo vet, zo vuil, en zo onaanzienlyk, dat men zo morffig als die Wilden moet zyn om 'er zich van te kunnen bedienen.

De grond van deze rustplaatzen staat op zyn hoogst een voet van de aarde af, zy geven 'er deze verhevenheid aan, om geen over-

last van de vochtig van de andere kant van de hutten onverdr een weinig verheve

De schorsfen die verhemelte van het schapraien, waar in een klein huisraad zo te kassen, die tongs waar in zy hun kor

In plaats van deze kansen van hangmat toen of draden uitheid zyn. Zy ma Karbetten vast, of 'er zeer gemaklyk dag dus in de open Karabien komen 'e van den tyd in door hebben, maken zich noemt; dit zyn ver dwars door elkander ren legt; zy worden touwen die van de v gehouden.

De Kabaniffen d gang. Aan ieder e buiten een ingang.

In deze vertrekje men om heen kan g netjes, daar zy, wa matten voor de jong bedienen, wanneer knuipen. Deze kab af, om ze van de v lie van klein brandh

Het portaal van en dient hun voor e zetten zy het van al leggen gedurende de portalen, dat plat is ze in de open lucht, men

Schoon men van b den gaan kan, is die zitten of leggen de V zy dan dat ze op reis zo zeer verfelt dat z voetslappen weer om ren, daar Strabo van

II. D E E

last van de vochtigheid te hebben, en zy maken ze niet hoger, om van de andere kant het ongemak van den rook te ontgaan, die in de hutten onverdraaglyk is, wanneer men 'er over end staat of een weinig verheven.

De schorsien die de rustplaatzen van boven bedekken, en die het verhemelte van het bed uitmaken, verstrekken hun voor kassen en schapraien, waar in zy voor 't oog van al de wereld hun schotelse en klein hulstraad zetten. Tusschen de bedden staan grote schorsse kassen, die tongschotse gemaakt en vyf of zes voet hoog zyn, waar in zy hun koren doen als het gedorit is.

In plaats van deze rustplaatzen, bedienen zich de Zuider-Amerikanen van hangmatten, die men Hamakken noemt, en die van katoen of draden uit de boom-schorsien zaamengeweven en net geartheid zyn. Zy maken die aan de voornaamste pylaren van hun Karbetten vast, of aan de bomen als zy op reys zyn. Men legt 'er zeer gemaklyk in, en 't is een vermaak op 't heetste van den dag dus in de open lucht in 't lommer der bomen te hangen. De Karabien komen 'er zelden uit, en brengen 'er een groot gedeelte van den tyd in door met nergens op te denken. Die geen Hamak hebben, maken zich een ander soort van een bed, dat men Kabanis noemt; dit zyn verficheyde vierkante stokken in 't lang en overdwars door elkander gevlochten, waar op men een menigte bladeren legt; zy worden ook aan de vier hoeken opgehangen, en met touwen die van de wortels of schors van bomen gemaakt zyn, opgehouden.

De Kabanissen der Irokoizen hebben van twee kanten een uitgang. Aan ieder end is een klein afgezontert vertrek, en van buiten een ingang.

In deze vertrekjes, gelyk ook als tusschen de rustbedden in, daar men om heen kan gaan, maken zy van beyde kanten kleine kabinetjes, daar zy, wanneer zy een grote huishouding hebben, hun matten voor de jonge luiden spreyen, of om 'er zich zelve van te bedienen, wanneer zy zo dicht niet meer by 't vuur hoeven te kruipen. Deze kabinetjes zyn drie of vier voeten van den grond af, om ze van de vlooiën te bevryden, waar onder zy hun provisie van klein brandhout leggen.

Het portaal van buiten word 's winters met schorsen gesloten, en dient hun voor een schuur voor 't grote hout, maar des zomers zetten zy het van alle kanten open, om lucht te scheppen, veele leggen gedurende de grote hitte hun spreyen op het dak van deze portalen, dat plat is en zo hoog niet als hun hutten. Dus slapen ze in de open lucht, zonder voor derzelver ongemakken te schromen.

Schoon men van beyde de zyden tusschen den haart en de bedden gaan kan, is dit evenwel geen gemaklyke wandelplaats: ook zitten of leggen de Wilden altyd, waar zy ook zyn mogen, (ten zy dan dat ze op reis zyn) en wandelen nooit. Zy staan zelfs al zo zeer verstedt dat zy de Europeers zien gaan en langs de zelfde voetstappen weer omkeren, als eertyds de volkeren van Spanje waren, daar Strabo van spreekt, die enige Officieren van het Room-

II. D E E L.

B

sche

Strabo l.

3. P. 12.

sche leger op deze wyze ziende wandelen, meenden dat zy gek geworden waren, en boden zich aan om hen na huis te geleiden. Want zy geloofden dat men zich stil in zyn tent moet houden, of lust hebben om te vechten.

De deuren van de Hutten zyn losse scharffen, die 'er van buiten voor hangen en boven vastgemaakt zyn. Zy weten van geen sleutels of slot daar aan te doen.

In voorlede tyden wierd 'er niets by de Wilden gelloten. Wanneer zy voor een geruimen tyd te veld trokken, vergenoegden zy zich hun deuren met houtē bouten voor de honden van 't dorp te sluiten. Zy leesden voor onzen tyd in een grote geruulheid en zonder elkander veel te wantrouwen, die het quaadt van vertrouwen waren, bragten hun beste huisraad by hun vrienden, of begroeven ze in gaten die zy onder hun bedden maakten, of in enige verhole plaatzen van de Hut: zommige hebben tegenwoordig koffers of kistjes, andere versterken hun hutten aan de kap met grof gewerkte planken, en doen 'er houtē deuren met sloten aan, die zy van de Europeanen kopen, wier nabuurschap hen dikwils met schade geleert heeft, dat het geen zy hadden niet altyd veilig was.

Zy verdubbelen hun deuren om zich van de koude en rook te bevryden, en zy maken een soort van een tweede van vellen of wolle dekens. In gewone koude zyn hun hutten warm genoeg, maar als de Noordweste wind blaast, en het te Kanada zo een gunn en bar weer is, dat de stenen byna splyten, 't geen dikwils zeven of acht dagen na malkander duurt, weet ik niet hoe dat zy 'er van koude harden kunnen, zynde zy slecht daar tegen gewapent, voornamentlyk die ver van het vuur af slapen. Des zomers zyn zy koel genoeg maar vol vlooien en weegluizen, zy stinken ook zeer, wanneer zy 'er hun visch in den rook te drogen hangen.

De huizen der Lacedemoniers waren na allen schyn niet prachtiger noch gemaklyker, nademaal hun Wetgever hen bevolen had die allenig van hout te maken, en niet als de byl tot dit werk te gebruiken, of ten hoogsten de zaag voor de deuren. Hy wilde niet toestaan, dat zy zich van enig ander instrument, noch van enig andere stof bedienen mochten, die in 't vervolg den burger lust mochten doen krygen om zich door hechter en netter gewrochten arbeyd van 't gemeen te onderscheyden. Hy vreesde dat hier uit een naar-yver mocht ontstaan, die de pracht en weelde doende insluipen, hen uit dezen middelmatigen en gelyken staat mocht trekken, dien hy alleen bequaam geoordeelt had om het gemenebest in dezen bloeienden staat te houden, waar uit de Ryken onwrikbaar schynen te zyn vervallen, wanneer de burgers de palen van zedigheid overschreyden.

V Y F D E H O O F T S T U K .

Gen. 3:
9. 7.
ibid. 9.
21.

ONze eerste Voorouders wierden niet gewaar dat zy naakt waren als na den val. Zy waren 'er zelve over geergert, maar zy deden toen anders niet als voor de betaamykheid zorgen, dekende

ty gek
eyden.
len, of

buiten
en leu-

. Wan-
hoegden
'e dorp
heid en
vertrou-
, of be-
in eni-
woordig
kap met
ten aan,
dikwils
d veilig

rook te
ellen of
genoeg ;
een goor
als zeven
y'er van
wapent,
s zyn zy
ok zeer,

t prach-
olen had
werk te
y wilde
noch van
n burger
etter ge-
vreesde
n weelde
ken staat
om het
de Ry-
rgers de

aakt wa-
rt, maar
en, dek-
kende

kende allenig hun
makken van de lu
God hun rokken
zemden zonder t
te dekken, en de
voor de zelfde sc
hun ogen na dem
hun last of raad in
tion, voornamen
bleven in een voll
nige andere dekte
eerste ogenblik da
bladeren, porcele
bpijs.

De meeste dach
quetzen te verbe
schranderheid ver
dat zy van kintsb
zynde; die hulpr
men zich naderha
der twyffel vrem
noch ten huidiger
maakt zyn, in ruw
geer tegen de wa
hun voorbeeld get

Die zich derhal
gene die zich van
kudden namen of
de koninglyke m
Herkules had gee
schen Leeuw: een
aan den tocht van
met een schone sli
Acestes in Sicili
met een schoon l
boog in de hand.
schik als vellen v
Luipaarden; die
dewelke zonder t

Men kan byna
gedaante aan dit f
gewone schepzels
van achteren heef
verfierung der Dic
tyden, en de onw
ware menschen v
beestelykheid aan
ben.

De Volkeren v
menschen van de

kende allenig hun schamelheid met bladen, die hen van de ongemakken van de lucht niet konden bevryden. Naderhand maakte God hun rokken van vellen, zegt de Schrift. Adam en Eva boezemden zonder twyffel hunne kinderen in zich op de zelfde wyze te dekken, en deze eerbied voor elkander te hebben die hen niet voor de zelfde schaamte bloot stelde, die zy gehad hadden, toen hun ogen na den Val geopent wierden. Maar het blykt niet dat hun last of raad in 't algemeen gevolgt is. Enige van de ruwste Natiën, voornamentlyk die gene die in de heetste gewesten woonden, bleven in een volkome of byna volkome naaktheid volharden. Enige andere dekten zich niet beter als de eerste menschen op het eerste ogenblik dat zy schaamte gevoelden, gebruikende niet als bladeren, porcelein, schorssen van bomen, en enige lichte dunne byjes.

De meeste dachten dat het genoeg was 't geen de zedigheid kon quetzen te verbergen, 't zy dat zy uit luiheid of gebrek van schranderheid verzuimden hun nooddrift te hulp te komen, 't zy dat zy van kintsbeen af de ongemakken van weer en wind gewoon zynde; die hulpmiddelen niet dachten van noden te hebben, die men zich naderhand tegen het weer verschaft heeft. Dit zal zonder twyffel vreemd en byna ongelooflyk voorkomen, zo wy niet nocht ten huidigen dage volkeren hadden, die heel of by na heel naakt zyn, in ruwe gewesten, die ons noodzaken om te geloven 't geen tegen de waarfchynelykheid aan zou lopen, zo het niet door hun voorbeeld getlyft en bewaarheid wierd.

Die zich derhalven in den beginne het best kleedden waren die gene die zich van de vellen der dieren bedienden, die zy uit hun kudden namen of op de jacht gevangen hadden. Dit was langentyd de koninglyke mantel der Vorsten, en de opschik der Helden. Herkules had geen ander optooissel als de huid van den Nemeefchen Leeuw: een van de Argonauten die Jazon volgde om deel aan den tocht van Kolchos te hebben, loopt na het strand, komt met een schone flierehuid aanlopen, die hem tot op de hielen hong: Acestes in Sicilien treed Enecas, die op zyn oever land, te gemoet; met een schoon Lybiaans berevel bekleed, en hebbende pyl en boog in de hand. Bacchus en zyn gevolg hadden geen ander opschik als vellen van Wilde Geiten, of van Tygers, Panthers en Luipaarden; die men naderhand voor zyn wagen gespannen heeft, dewelke zonder twyffel eerst lang na zyn tyd uitgevonden is.

Men kan byna niet twyffelen of de Faunen en Saters zyn hun gedaante aan dit slag van kleding verschuldigt. Dit soort van ongewone fchepzels met hoornen op 't hooft, boksvöeten en staarten van achteren heeft niets wezentlyks, en is zyn aart niet als aan de versiering der Dichters, de Zinnebeeldige uitdrukkingen der eerste tyden, en de onwetenheid der latere Eeuwen verschuldigt; die dus ware menschen vermomt hebben, welke zonder twyffel minder beestelykheid aan zich hadden als die gene die hen zo versiert hebben.

De Volkeren van 't gevolg van Bacchus, dat is te zeggen de menschen van de eerste tyden, kleedden zich met diere en voor-

namentlyk met bokke-vellen. De hoornen daar van maakten zy op het hoofd vast als een cierraad, 't geen ik zelfs onze Wilden heb zien dragen. Zy knoopten deze vellen op de borst aan de voorste poten vast, en lieten de achterste met de staart hangen.

Deze manier van kleding zal den Dichteren aanleiding gegeven hebben om 'er ons een zinnebeeldige schildery van te geven, gelyk zy ogenschynlyk met de Centauren gedaan hebben, om ons volkeren uit te beelden, die het eerste middel vonden om de paarden te temmen, en ze na den toom te doen luisteren. Deze Dichters hebben nooit geloofd dat 'er een slag van schezels was half mensch en half paard, of wel half mensch en half bok. Maar de schryfsaart en de smaak zelfs der eerste eeuwen was voor de zinspelingen en zinnebeeldige figuren, zy schiepten vermaak om al het geen zy te zeggen hadden onder fabelachtige denkbeelden te verbergen, als zo veele raadzels die maklyk van die gene waar voor zy schreven begrepen wierden, maar die de gene die te laat na hen gekomen zyn niet welgenoeg begrepen hebben.

Dios.
Sic. l. 1.
p. 11.
Id. l. 4.
p. 189.

Diodorus van Sicilien van den God Anubis sprekende, die in Egypte onder de gedaante van een hond aanbeden wierd, en van Macede, die ook onder de gedaante van een Wolf geterr wierd, zegt dat de eerste een krygsheld was, wiens kleding in een hondevel bestond, en de andere ook een beroemt krygsmann, die met een Wolvel omhangen was. De zelfde Schryver verzekert het zelfde 't geen ik ten opzicht van de Centauren gezegt heb. Men vind op de oude gedenktekens gedaantens van Anubis met een hondekop, of wel met een menschen hoofd; daar een hondevel over heen hangt: Jupiter Hammon onder de gedaante van een Ram, of wel met een Ramskop op een mensche lichaam, of enkel met Ramshorens, en met de huid van een Ramskop. 't Zelfde vind men ontrent Isis en andere Egyptische Godheden.

De Horens waren oudtyds een teken van macht, sterkte, en het opperste gezag. Verscheyde getuigenissen van de H. Schrift en van de Heidensche Godgeleertheit bewyzen ons onwedspreeklyk dat dit het algemeen denkbeeld van de Oudheid was. De Horens van de Godheden, van de Oostersche Koningen en van de Keyzers, die dus verbeeld hebben willen zyn, hebben geen andere betekenis, en zonder zo ver te gaan, de horens van de helmten der Hertogen van Bretagne en van verscheyde familien van Duitsland geven te kennen dat het noch niet lang geleden is dat men in Europa dacht gelyk de Ouden gedacht hebben, en gelyk men noch hedendaags in Amerika denkt, en in 't byzonder by de Irokoizen, daar het woord *Gannagaronni* (van *Onnagara*, dat een hoorn betekent gemaakt zynde) iemand verheffen en aanzienlyk maken beduidt.

De Grieksche en Romeinsche Schouwburgers hadden tot het laatste toe de kleding der Saters in haar oude eenvoudigheid behouden, en de rok die men *Satyrica* noemde was niet anders als een Bokke of Luipaards vel, dat men *Pellis Hinnulei*, *Iale*, *Trage*, *Pardalis*, *Cblamis Florida*, *Purpureum Pallium*, *Venabulum Dionysiacum* noemde. De *Syrms* van de Toncelsstukken was ook een lange

lange mantel van gen, die ons noch hoofden verbeeld is.

In Europa, Afrende etlyke eeuw Ten tyden van K de ongunst van de standigen raad ge niet over een stem men, die toen als zeyde hy tegen anders hebben a zich bedekken, gen 't geen zy kunnen, die nie den wyn niet ke niets aanbieden hen te overmeest dig veel te verli wonnen te word Tacitus verzekert ruige vellen hadden Varro van de Galli Scythien en Thra van Sicilien verhaalt het gebruik van L niet na zich noch Volkeren die in hen ons ovetal zyne hel vellen omhangen. Jonker van maakt, venwel wisten Hele jaansche Vrouwen Men had al vroe handelbaar te make den, inkrimpen en de beesten die een het bart en borstelig ten af. Men gaf 'e wyze van snyden, ny door de verwen De Volkeren van deze kunst ingevoert Lybianen de kleed leent, met dit on sche Vrouwen de pele leertjes; vo maakt; en de naa

lange mantel van bontwerk; de opschik der uitheemsche Koningen, die ons noch door den koninglyken Mantel der gekroonde hoofden verbeeldt wort, die met hermynen omzoomt en gevoert

In Europa, Asia en Afrika hebben verscheide volkeren gedurende etlyke eeuwen in 't geheel geen andere klederen gehad. Ten tyden van Kresius haalde een Lydier, Sandanis genaamt, zich de ongunst van dezen Vorst op den hals, om dat hy hem een verstandigen raad gegeven had, maar die met dezelfs heers-zucht niet over een stemde. Want om hem den oorlog tegen de Perziannen, die toen als Wilden leefden, af te raden: „ Grote Vorst, zeyde hy tegen hem; gy gaat volkeren beoorlogen, die niets anders hebben als lere broeken en eenige vellen waar meê zy zich bedekken, die in dorre schrale landen levende niet nuttigen 't geen zy wel zouden willen eten, maar 't geen zy krygen kunnen, die niet anders als water drinken, en 't gebruik van den wyn niet kennen. Eindelyk, die niets goeds hebbende, u niets aanbieden dat gy winnen kunt zo gy het geluk hebt van hen te overmeesteren, daar gy overdenken moet dat gy oncindig veel te verliezen hebt, zo gy het ongeluk hebt van overwonnen te worden.

Tacitus verzekert ons dat de Duitschers geen andere kléeren als ruige vellen hadden. Herodotus verzekert het van de Afrikanen, Varro van de Galliers en Sarden, Virgilius van de Volkeren van Scythien en Thracien, Arriaan van die van Indien, en Diodorus van Sicilien verhaalt het ook van de Egyptenaren. Na dat men zelfs het gebruik van Linnen en Wolle stoffen uitgevonden had; liet men niet na zich noch een langen tyd van Vellen te bedienen by de Volkeren die in hennip, vlas, en zyde arbeijden. Homerus verbeeldt ons overal zyne helden met Leeuwen, Beren, Wolven en Geyte vellen omhangen. Zelfs Paris Alexander, daar hy een verwyfde Jonker van maakt, had voor alle opschik een Luipaarts vel. Evenwel wisten Helena, Penelope en de andere Grieksche en Trojaansche Vrouwen zeer wel te borduren.

Men had al vroeg de kunst gevonden om deze vellen zacht en handelbaar te maken, die zonder toebereyding hard moeten worden, inkrimpen en van geen gebruik zyn. Men liet het hair van de beesten die een zacht en warm bont hebben daar aan; maar zo het hart en borstelig was deed men 'er het schoon van beyde kant af. Men gaf 'er behalven dat enig cieraad aan; 't zy door de wyze van snyden, 't zy door de figuren die men 'er op maalde, 't zy door de verwen die men daar aan te kost leyde.

De Volkeren van Lybien schynen de eerste geweest te zyn; die deze kunst ingevoert hebben. Dit geeft ons Herodotus door deze woorden te verstaan: „ De Grieken hebben van de Numidische Lybianen de kleding en de Egidin van de Minerv-beelden ontleent; met dit onderscheyd; dat aan de Eggen van de Lybiaansche Vrouwen de hangende franjes geen slangen zyn; maar simpele leertjes; voor 't overig zyn zy na het zelfde fatsoen gemaakt, en de naam zelfs geeft te kennen dat de kleding der Mi-

Herodot.
n. 71. d.

Tacit. de
Morib.
German.
Herod. l.
4. n. 189
Virgil. l.
2. Georg.
Varro lib
2. rei
Rustic.
Arrian.
lib. 8.
Diod.
Sic. lib.
1. cap. 7.

Vid. de
bis Tha-
quellum
In Noes.
in lib. 33
Gen.

Dier.
Alex. ab
Alexand.

Hesiod.
lib. 2.

„nerf-beelden van de Lybianen is gekomen. Want de Vrouwen
 „van Lybien trekken over haar klederen *Egeen*, dat is te zeggen
 „toebereyde geyte vellen, die franjen hebben en rood geverft
 „zyn. Van deze Egeen, dat is te zeggen van deze Geytevelen
 „zonder hair, hebben de Grieken den naam van Egiden gehaalt.

Du Ryer heeft zich in zyn overzetting vergift, leggende het woord *Egis* door schild uit. Want schoon het gebruik dit woord heeft afgezonderd om het schild van Pallas te betekenen, en dat men 'er in der daad dezen naam aangegeven heeft, om dat de schilden der Ouden met het vel van een bok of enig ander dier overtrokken waren, is 'er even wel geen woord in het Grieks dat een schild betekent, en op deze plaats word daar ook geenfints van gehandelt, maar alleen van den Rok dien men over de andere klederen der Minersbeelden heen trok; 't geen klaar blykt uit de beschryving die Herodotus van de kleding der Vrouwen van Lybien maakt, die hy zegt te enemaal de zelfde te zyn met die der Beelden van Pallas, met dit enig onderscheyd, dat de klederen der Vrouwen van Lybien geen slangen of gedaantens van hangende slangen hadden, maar alleenig franjes en leertjes.

Men zou misschien kunnen zeggen dat het woord *Egis* op deze plaats een schild betekent, om dat in oudé tyden zo ver als men gaan kan de Rok, daar de Mannen zich mee bekleeden, hun ook tot een schild diende, 't geen ik niet loogchen. Want in der daad Apollonius van Rhodus verbeelt ons Anceus, een der Argonauten, die de rechter hand met een byl wapenende en met den linker arm zich met een zwarte en ysfelyke beere-huid dekkende, vol woede aan komt sluiven om de Beryciers te bestryden; maar dit word door geen gewoonlyk schild verstaan.

De Karthaginezers hadden van de Feniciers de wyze om deze vellen te bereyden geleert, en de geleerde Heer Huët beweert dat door deze beyde volkeren de kunst tot onze tyden toe is overgegeen; om dat schoon Marokyn of Turks leer te maken dat wy uit Afrika en de Levant krygen, en daar tegenwoordig zo sterke handel in gedreven word.

Nademaal al de Scythen ook met vellen bekleed waren, is het niet om te verwonderen dat de Parthen en de Inwoonders van Pontus, wier Land onder deze wyd uitgestrekte landstrecken van Scythen begrepen wierd, zo heerlyk het leer wisten te bereyden. De Romeinen hen te ondergebragt hebbende, wees Augustus hun te ven huizen te Rome in de veertiende wyk aan, daar de algemeen vyver was, en de Keyzers wilden daarna altyd werkluiden hebben die Parthers van geboorte waren, of die het leer op de wyze der Parthers wisten te bereyden.

De grootste koophandel van Assyrien bestond in dit slag van huuden, na het getuigenis van den Heer Huët en den Abt Girofalo die hier over de oude Schryvers aanhalen. Polybius verzekert dat men het grootste en beste gedeelte daar van tot gebruik der Romeinen uit de landen van Pontus haalde. Deze zelfde Provintie verschaftte hun ook de meeste en welgemaakste Slaven.

In de Zuidergedeelten van Amerika gaan de Wilden 'enemaal

*Apoll.
Rhod.
l. 2. v.
118.*

*Huët de
Cau-
merce,*

Vrouwen
te zeggen
od geveft
eytevelen
gehaalt.
ende het
dit woord
en; en dat
om dat de
ander dier
Grieks dat
ook geen-
over de an-
blykt uit
en van Ly-
et die der
lederen der
ngende slan-

is op deze
er als men
i, hun ook
in der daad
argonauten,
linker arm
vol woede
r dit word

ze om deze
het beweert
toe is over-
dat wy uit
sterke han-

ren, is het
ers van Pon-
en van Scy-
reyden. De
flus hun ze
le algeme-
iden hebber
le wyze de

slag van hui
t Girofalo
erzeker da
k der Rome
ovintie ver

en t'enoma

of byna t'enemaal
wonen; en het mee
betameljkheid en h
en in 't bont steken
heel aartig weten te
De Eskimeners;
dor, van de straat
kleed, dat behalven
maken hemden van
smeden, en zeer nee
middellyf, en heeft
het is aan de borst r
het aan de kanten m
Over dit hemt tre
vel aan, of wel van
dat wel toebereyd en
Deze vellen snyde
lenze zo wel aan elk
borstrok hangt een v
in een punt: de dy
koulen bedekt, die
te zyn

De Vrouwen zyn
borstrok verschilt hie
hangt, en door een g
raad verscheide punt
van een haarnaalt. I
ren zyn, maken dit
gels, wier zwarte en
kleding der Irokoizen
den leggen, bestaan u
schoote; een soort v
rok.

De voorschoot is h
at afdoen. Zy sel
ik wanneer zy in hu
zyn, zonder dat zy v
voorschoot, van de l
en vel dat een vo
et tusschen de benen
ien vast, die hen on
an achteren ontrent
come enige stantbeel
gelyke aan hadden, r
scharen voor dat zy
onwonden; die er
De Vrouwen kled
ien dragen een soort
oegeknoopt; die ha
te aan de stantbeel

of byna tenemaal naakt. Die gene die de koudste gewesten bewonen, en het meeste na de Noortpool leggen, hebben beter de betamelykheid en hun nooddruft in acht genomen, zich in vellen en in 't bont stekende, 't welk al de Volkeren die het gebruiken heel aartig weten te bereiden.

De Eskimonsers, de andere Volkeren van het land van Labrador, van de straat Davids, en ontrent nieuw Zembla zyn zo gekleed, dat behalven het aanzicht en de handen alles bedekt is. Zy maken hemden van blazen en visdarmen, die aan gelyke lappen gesneden, en zeer net genaait zyn. Dit hemd gaat niet verder als het middellyf, en heeft een kap die het hooft en den hals wel bedekt, het is aan de borst niet open, en op dat het niet zou scheuren, is het aan de kanten met een heel fyn zwart leer gezoomt.

Over dit hemt trekken zy een borstrok van zeewolven of hantvel aan; of wel van enige ander dieren die zy op de jacht vangen, dat wel toebereyd en noch met zyn hair voorzien is.

Deze vellen inyden zy aan repen van verscheide verven, en naaken zo wel aan elkander, dat zy van een stuk schynen te zyn: de borstrok hangt een weinig lager als het hemt, en eindigt van voren in een punt: de dyen en benen zyn met een soort van broek en kousen bedekt, die van dezelve stof, en alle uit een stuk schynen te zyn.

De Vrouwen zyn eveneens als de mannen gekleed, maar haar borstrok verschilt hier in van de andere, dat hy tot op de kuitien hangt, en door een gordel vast om 't lyf sluit, waar aan zy tot die raad verscheide puntige beentjes hangen, ontrent van de lengte van een hairnaalt. De huiverigste, gelyk gemeenlyk de oude wyven zyn, maken dit slag van borstrokken van 't vel van zekere vogels, wier zwarte en witte veren een fraai gezicht geven. De kleding der Irokoizen en andere Wilden die wat minder na 't Noorden leggen, bestaan uit verscheide stukken, als daar zyn het voorschoot, een soort van een hemt, de kousen, de schoenen en de rok.

De voorschoot is het enigste stuk van noodzakelykheid, dat zy niet afdoen. Zy schudden om een haverstro al de andere pluizen af, wanneer zy in hun hutten zyn, of dat hun de zelve in de weeg zyn, zonder dat zy vrezen tegen de zedigheid te zondigen. Deze voorschoot, van de Irokoizen *Gaccart* genoemt, is voor de mans een vel dat een voet breed, en drie of vier lang is. Zy halen het tusschen de benen door, en maken het aan een koort van darsen vast, die hen om de middel sluit, van waar het van voren en achteren ontrent een voet lang neerwaards hangt. Ik heb te Rome enige stantbeelden van oude Egyptenaren gezien, die diergelyke aan hadden, met dit onderscheyd nochtans, dat de Egyptenaren voor dat zy dit stuk van voren lieten hangen, hun dyen omwonden, die 'er van buiten meê bedekt waren.

De Vrouwen kleden zich zediger, die van de Algonkynsche Nationen dragen een soort van rok zonder mouwen, op de schouders begeknoopt, die haar halverweegs de benen komt, gelyk men te aan de stantbeelden van de Egyptische Vrouwen gewaar word.

De

deel. M. 313

De Irokoische en Huronsche Vrouwen, gelyk certyds de Lacedaemonische, hebben maar een soort van beneden-rok, die om de middel vast en ontrent tot aan de knie komt. Zy willen ze niet langer hebben, om wanneer zy in 't land arbeeyden daar niet door belet te worden.

Het onderkleed is een soort van hemd zonder mouwen, van twee dunne en lichte geyte-vellen gemaakt, daar heel schoonties het hair af gemaakt is, en daar van onderen en aan de schouders als franjen uithangen, te enemaal op de zelve wyze als de Romeinsche harnasfen. Dit onderkleed dat de Huronsche en Irokoische Natien alleen eigen is, achten zy het minst nootzakelyk van allen, en vele laten het gemaklyk uit, byzonder de mans.

Als zy op reys zyn, of dat het sel koud is, hebben zy gemaakte mouwen, die niet aan 't kleed of het onderkleed vast zyn, maar die door twee leren, die achter de schouders om gaan, aan malkander vast gebonden zyn.

De koussen, of *Mitasses*, gelyk de Franschen die noemen, worden van een vel gemaakt dat aan een genaait is en zich na de benen rekt, en waar aan men van buiten een zoom of lobbe van vier vingeren breedte laat. De Vrouwen dragenze tot aan de knien toe, en binden ze daar onder vast met koussbanden, die netjes uit klans-hair en Egels-borstels gewerkt zyn. De mannen dragenze tot halverweg de dyen toe, en makenze om den middel aan den gordel, die hun voorschot op houd, vast.

Deze Koussen, daar geen voet aan is, stekenze in schoenen van simpel huiden, zonder hiel of zool van sterk leer. Men frommelt het een weinig op de tenen daar het met darmfaren aan een strookje leer, vast genaait is. Naderhand neemt men al de ploojen weer op met leertjes van dezelfde huid, die men door gaatjes hier en daar, daar in gemaakt, trekt, en boven de hiel vast bindt, na ze op het gewricht van den voet kruisgewyze over elkander gelegd te hebben. Deze schoeijing verscheelt niets ter wereld van die der Partische Koningen, waar van men verscheyde stantbeelden vind, en onder anderen twee van Toetsteen, die uitmuntent schoon zyn, en die Klemens X. kort voor zyn dood op het Kapitoel heeft doen plaatsen.

Zommige dragen deze schoenen tot halverweg de benen, om minder overlast van de sneeuw te hebben, en dan gelykt de wyze van die vast te maken redelyk wel na de brozen die men de Romeinsche Helden in den kryg geeft.

Het opperkleed is een soort van een deken in 't vierkant, een vaam lang in eene zin, op anderhalf vaam in den ander. Aan zommige laat men het hair aan, anderen doet men het schoontjes af. Zommige zyn van gansche elants, harte, ree of buffels-vellen gemaakt. Andere van verscheyde bever of zwarte wezel-vellen aan elkander gehegt. Deze rokken zyn van boven en van onderen gefranjet, zynde het vel zelfs aan riemtjes gesneden, gelyk de Egen van de vrouwen van Lybien, of de Egiden van Pallas. Na boven toe zyn de riemtjes wat kleiner, en na onderen wat langer. Aan de gene die van zwarte wezeltjes-vellen gemaakt zyn, naait men

an de onderste z
riemen doen deze
len der Kanunnike

De Wilden win
houden ze met de
ten zy dan dat zy
zynde, binden zy
zy daar geen hinde
trekken zy ze over
der oude Romeine

Keyzerlyke munter

Hedendaags heb

Européers hebben,

leen de stof van hun

in plaats van hun o

koussen. In plaats

volle of van honds

of rood geverft zyn.

zyn Fransch dragen,

gelyk ik reeds gezeg

han kleren van velle

tenemaal onbekent,

gemaklyk met ons

knit.

Z E S D

DE bereyding van

gen tyd. Na d

weken en ze wel ges

len zacht, zo dat zy

worden. Om ze no

de hardens van eenig

buigzaam, zagt en v

Ze trekken die ge

ze waterproef willen

dit gebrek met ze te

doet. Wanneer zy

de aarde, daar men

hangt, die door klei

natuurlyke langte do

werpen ze verrót hou

viiegen. De rook d

dringt wel haast in d

zonder dat het nood

de wyze van beroker

gebeurt wanneer zy

die op balken rusten

die daar optrekt niet

aan of deze huiden

II. D E E

aan de onderste zooten staarten van deze dieren, en deze staarten of riemen doen dezelve uitwerking als die men aan de armelyne vellen der Kanunniken ziet.

De Wilden vinden zich onachtzaam in deze mantels in. Zy houden ze met de hand in toom, want zy zyn nergens aan vast, ten zy dan dat zy op reys zyn. Want dan met pak en zak beladen zynde, binden zy ze in den middel met een gordel vast, op dat zy daar geen hinder van zouden hebben. Als het slecht weer is, trekken zy ze over 't hooft, dat anders altyd bloot is, gelyk die der oude Romeinen; en 'tenemaal na die gelykt; die wy op de Keyzerlyke munten vinden.

Hedendaagt hebben de meeste Wilden die ommevang met de Européers hebben, hun oude wyze van kleding behoudende, alleen de stof van hun kleren verandert. Zy dragen linne hemden, in plaats van hun onderkieren van vellen, stoffe voorschootjes en kousen. In plaats van hun hoopte rokken bedienen zy zich van volle of van hondshair gemaakte dekkleden, die cicryk blaauw of rood geverft zyn. Daar zyn er vele die een soort van rok op zyn Fransch dragen, die de Kanadenzers *Kapotten* noemen. Maar, gelyk ik reeds gezegt heb, voor de komst der Européers waren al hun kleren van vellen. De gewerkte stoffen en 't linnen waren hun 'tenemaal onbekent, en zyn by de ver afgelegene Natien, die zo gemaklyk met ons niet kunnen handel dryven, noch niet in gebruik.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE bereyding van deze vellen vereischt niet veel werk of langen tyd. Na dat men ze lang genoeg in 't water heeft laten weken en ze wel geschaaft heeft, maakt men ze door al 't handelen zacht, zo dat zy om zo te spreken onder hun handen droog worden. Om ze noch zeem-achtiger te maken wryft men ze met de harsens van eenig dier, en in korten tyd zyn deze huiden zeer buigzaam, zagt en wit.

Ze trekken die gene, daar zy hun schoenen van bereyden, of die ze waterproef willen maken, niet door de oli, maar zy vervullen dit gebrek met ze te doen beroken, het geen dezelve uitwerking doet. Wanneer zy naaft hebben maken zy maar een klein gat in de aarde, daar men de huid, zaksgewyze genaait, overheenghangt, die door kleine takjes, dewelke dezelve van binnen haar natuurlyke langte doen behouden, ondersteunt word. In dit gat werpen ze verrot hout, en andere stof die niet in den brand kan vliegen. De rook die 'er van uitwaasemt geen uitgang vindende, dringt wel haast in dit leer in, dat men naderhand wasschen kan, zonder dat het nood heeft van in te krimpen. Dit is de vaardigste wyze van beroken, maar zy maakt het leer geel, 't geen niet gebeurt wanneer zy het boven in hun hutten op stokken hangen, die op balken rusten die rondom den haart slaan. Want de rook die daar optrekt niet gedwongen zynde; gelyk in onze schoortsemen of deze huiden die genaait zyn op de wyze van de zakken

Wyte
om de
vulleute
berey-
den.

daar men de Hippokras door lekt, trekt daar allengs door, zander ze geel of zwart te maken. Van deze vellen maaken zy de onderklederen (hemden) die zy na ze lang gebruikt te hebben ook wasschen. Al deze vellen zyn van een zeer goed gebruik, en in de wyze van ze te bereyden; lopen zy het gevaar niet om gebrand te worden, gelyk die gene die men in Europa bereyd.

ZEVENDE HOOFSTUK.

OP het voorbeeld van de Volkeren van Lybia, waar van wy na Herodotus gesproken hebben, beschilderen zy deze vellen, en maken 'er figuren van verscheyde verven op, die 'er een cieraad en schoonheid aan geven. Schoon 'er niet veel kunst in dit werk steekt, vereischt het evenwel veel arbeid; want voor dat men ze te schilderen gaat est men op het toebereyde vel redelyk diep; al de linien, waar in het *minium* en de andere verven vatten moeten, op dezelfde wyze als de ouden deden om op de cederhoute tafelboekjes te schryven, die met was bestreken waren, of zelfs om in hout en yvoir portretten en andere soorten van schilderyen te graveren. De Graveerder estte eerst al de trekken van de letten of figuren die hy wilde hebben, daarna liet hy gesmolte was van verscheyde kleuren in deze linien en vorens lopen: Plinius noemt de etsnaalt of het graveer-zyer, dat men hier toe gebruikte, *Cesrum* of *Viriculum*. S. Isidorus van Sevilje noemt het *Graphium*, *Scriptorium*. Rhodiginus en andere *Cauterium*. Men kan in der daad dit schilderen brandchilderen noemen, nemende dit woord in een geleenden zin, gelyk men noch hedensdaags ontrent operatien doet, waar in het yzer dezelfde uitwerking doet als het vuur. Want het zou een grote dwaling zyn zich in te beelden dat deze indruk-schilderyen der ouden, die op yvoor en hout, en op tafelboekjes die met was bestreken waren, geschiedden, van de zelfde natuur waren als die gene, waar in men nootzakelyk het vuur moet gebruiken, gelyk men ontrent het emaileren doet. Zo de etsnaalt waar van men zich bediende om op het yvoir te werken, een gloeiend yzer was geweest, 't geen men door het woord *Cauterium* verstaat, zou ze zekerlyk het elpenbeen of het hout bedorven hebben, en het vuur zou meer ingevreten hebben als het moest doen, om ieder trek uit te drukken, of ieder groef te maken. Zo men, na in deze trekken en in deze groeven gekleurt was te hebben doen lopen, dezelve noch op het vuur of in een oven had moeten zetten, zou het was door malkander hebben gelopen, het hout gespleten zyn, en het yvoir stukjes afgesprongen. Men gebruikte dan geen vuur in dit slag van werken als om het wasch vloeibaar te maken, en om het in staat te stellen om ieder trek te kunnen vullen, na het wel met de kleuren vermengt te hebben. Het overige van het werk kon derhalven ook geen brandchildering genoemt worden, dan oneigentlyk en in een verbloemde wyze van spreken, om dat de etsnaalt op het elpenbeen en het hout dezelfde uitwerking deed, als elders het vuur. De etsnaalt der ouden was van yzer of been. Daar was zelfs een tyd waar in de eerste op hals

Brand-schildering op de honden.

Plinius l. 35. c. 11.

Isidor. Orig. l. 7. c. 9. Rhodigin. l. c. 1. c. 31.

staf verboden was instrument in de h vaarilyk waren als den beginne niet a

De vers die de maakt hebben doe 't geen zy uit een zich geeft, maar o Zy vinden het aa gebruiken 'er ook

Ik heb my altyd een vers maaken gemaakt, want zy Maar hebbende v niemand gevonden kan ik niets aang ment het purper o die zich in Virginia dit te onderzoeken

Het blykt klaar de klederen van ve ken; 't zy de *Syrn* van *Chlamis Florida* van de vellen te be door ben ik in twe

1. Dat wanneer maalt gewerkte kle nen, dien ik brand door de Babylonisc eer een ets- als een

2. a. Dat, schoon duren, en wol, gare oudheid hoog te ad graveren en schilde gewoonte van vers noemde kunst van tyden toe geen geb te maken, om zich

Men kan Pallas toefchryven, maar schuldigt is. De re het ander twyfselen uit eerbied voor d die zy zelfs droeg o themieners van toe van haar stantbeelde biansche Vrouw en boren, en verfond naien en te spinnen

Ik weet dat het g

straf verboden waren, om het gevaar dat 'er in stak van altyd een instrument in de hand te hebben, wrens wonden niet minder gevaarlijk waren als die der silleten. De Wilden bedienden zich in den beginne niet als van zeer scherpe beentjes.

De verf die de Wilden in de groeven die zy op de huiden gemaakt hebben doen lopen, is een soort van *Minium* of vermillioen, 't geen zy uit een aarde halen, die een redelyk schoon rood van zich geeft, maar die evenwel by ons vermillioen niet halen kan. Zy vinden het aan den oever van enige meiren of rivieren. Zy gebruiken 'er ook de sapp en asschen van eenige planten toe.

Ik heb my altyd verbeeld, dat het wel kon zyn dat de Wilden een verf maakten van hun porcelein-schulpen, tot een syn poejer gemaakt, want zy is van het schoonste purper dat men zien mag. Maar hebbende verzuimt daar te hande daar na te vernemen, en niemand gevonden hebbende die my daar bericht van kon geven, kan ik niets aangaande een zaak zeggen, die ons groot licht ontrent het purper der Ouden had kunnen geven. De Engelschen die zich in Virginia ter neer hebben gezet, hebben gelegenheid om dit te onderzoeken.

Het blykt klaar uit al het gene ik reeds gezegt heb aangaande de klederen van vellen der vrouwen van Lybien en de Toncel-rokken; 't zy de *Syrma*; 't zy de Satyrische, waar aan men den naam van *Chlamis Florida* of van *Purpureum Pallium* gaf, dat deze wyze van de vellen te beschilderen van de eerste Oudheid heugt. Niet door ben ik in twee overdenkingen gevallen.

1. Dat wanneer de oudste Schryvers van geschilderde en met de naal gewerkte klederen spreken, zy misschien dezen arbeyd menen, dien ik brandschildering genoemd heb, en dat men misschien door de Babylonische, Frygische, Semiramische, Sydonische naale eer een ets- als een borduurnaal verstaan moet.

2. Dat, schoon men niet loogchenen kan dat de kunst van borduren, en wol, garen en zy te bewerken om zich te kleden, om haar oudheid hoog te achten is, zy evenwel later uitgevonden is als het graveren en schilderen op de huiden, waar van de voorrang uit de gewoonte van verscheyde Natien te bewyzen is, die de laafst genoemde kunst van de eerste eeuwen geleert hebbende, tot onze tyden toe geen gebruik van linnen en wolle stoffen hebben weten te maken, om zich daar mee te kleden.

Men kan Pallas de vinding van deze Ets- en Schilderkunst wel toeschryven, maar ik weet niet of men haar de Weefkunst verschuldigt is. De reden die my het een doet geloven, doet my aan het ander twyffelen. Want zonder twyffel was het niet anders als uit eerbied voor de Oudheid en ter gedachtenis van de klederen die zy zels droeg of het eerst in de mode gebracht had, dat de Athenienzers van toebereyde geytevellen de klederen en de Egiden van hzar stantbeelden maakten, in navolging van de Egden der Lybianische Vrouwen. Pallas, zo de Fabel luid, was in Lybien geboren, en verstand beter de krygshantering, als de kunst van te naaien en te spinnen.

Ik weet dat het geen ik hier zeg, ten eersten zommigen zal tegen

Julius Firm. l.
de Ero-
re Prof.
Rel.
Pausa-
nas in
Arcad.
p. 238.

de borst sluiten, die niet geloven dat men Minerva daar de vin-
ding van kan ontroven, tegen het algemeen gevoelen, dat 'er haar
al de eer van geeft. 't Geen ik evenwel zeg steunt genoeg op de
Oudheid, om het wat te mogen overwegen. Want behalven dat
Julius Firmicus in de Historische Godgeleertheid der Heidenen vyf
personen onder den naam van Minerva onderscheyd, die het moe-
telyk is om uit elk ander te kennen; Pausanias maakt Arkas, zoon
van Kallisto, vinder van deze kunst. Zommige geven 'er de Ly-
diërs, andere de Egyptenaren de eer van. Indien men dan in 't
gevolg Minerva voor de uitvinder daar van aangezien heeft; in-
dien men ze te Athenen met de spies in de eene hand en een spin-
rokken in de andere heeft afgechildert: indien de Dichters toe
haar lof de Fabel van haar wedstryd met Arachné verzonnen heb-
ben, die is maar uit een soort van cergeving geweest, om dat de
Ouden onder de persoon van Minerva, uit Jupiters hersenvat ge-
horen, de wysheid van Jupiter of van het opperste Wezen ver-
beeldende, daar een Godheid van gemaakt hadden; die het op-
ziet: over alle kunsten en wetenschappen had, waar van de uit-
vinding wysheid en verstand te kennen gaf, 't geen ons volmaakt
wel door St. Isidorus van Sevilje uitgelegt word.

A C H T S T E H O O F T S T U K.

DE Wilden hebben niet alleen van hare Voorouders de kunst ge-
erft om diergelyke brandchilderingen op de vellen van geiten
of andere dieren, maar ook die om heeslyk borduurwerk op hun e-
gen vleesch te maken, en voor zich een kleed te bereyden dat hun
om de waarheid te zeggen duur komt te staan, maar dat dit gemak
heeft dat het zo lang duurt als zy. 't Is dezelfde arbeid als die aan
het leer te koste word gelegd. Men teken eerst op het vleesch de
figuren of die men later in graveren wil; vervolgens loopt men al
deze linien langs, prikkende het vleesch met naalden of beendert-
jes tot op het been toe, zo dat 'er het bloed uitloopt. Eindelyk
vryft men *Minium*, gestoten houtskool of diergelyke andere verf
die men hebben wil in de wonden.

Deze operatie is zo zeer pynlyk niet wanneer zy in 't werk ge-
steld word, want na de eerste prikkingen is het vleesch gants doof,
daarenboven arbeiden dit slag van Tapytwerkers met zo veel be-
hendigheid en vaardigheid, dat zy een mensch byna geen tyd van
gevoelen overlaten. Maar als men 'er de kleuren aan heeft gegeven,
verslimmeren de wonden door dit soort van vergif, het vleesch
zwelt op, daar komt een koorts by die eenige dagen duurt; het
leven zou misschien zelfs in gevaar zyn, indien men het werk ten
hele deed; voor al wanneer het vol figuren moet zyn, en zo zy
geen zachte en gematigde tyden waarnamen; om de ongevallen te
myden die 'er in de grote hitte uit zouden kunnen ontstaan.

De Schryvers maken op een klare en zeer duidelyke wyze ge-
wag van deze brandchildering. De Pikten hebben 'er hun naam
van ontfangen.

Deze naam, zegt St. Isidorus van Sevilje, komt volmaakt wel
met

met het Beeld o
kunstenaar beschi
door verscheide k
van in hy het fa
op dat hun adel,
haam geschreven
gemeen onderfche
lyna in den zelfde
Europisch Scythien
wezens en ligchame
groten zonderden zi
niet vry stond daar z
anzien. Lucian g
verzekert ook dat d
te van deze tekens
drukken. Ik ga ver
en Dichters voorby.

Nademaal versche
de menschen alleen d
beelden van schoonh
wel haat in vervolg
de welgemanierte v
ne als de slaven en m
hun karakters indru
ten, 't zy datze dus
tot slaven gemaakt h

De Romeinen noe
was by hen als een
waren als de Samier
uit Samothracien ge
voorzien waren. M
Iliriërs, om de men
wiens inwoonders in
de zeppk de blaauw
stoten houtskool, di
achtig word, en Ce
geviakt en gespikkel

De naam van gelet
alle letters van het
een veel ruimer zin
zegt dat men de Act
anderen die van een
lykheid.

De vrede kerving
gaan, worden onuit
den van de Acouty
dienen, sluiten nooi
tig word, ter oorza
woorden of pompoen
Het werk daarvan

met het Beeld over een dat hun ligchaam vertoont, 't welk de kunstenaar beschildert, drukkende daar verscheide figuren in, door verscheide kleyne prikken die hy 'er met een naakt ingeeft, waar in hy het sap van de planten wryft, die in hun land wassen, op dat hun adel, om zo te spreken op al de leden van hun ligchaam geschreven, zich door het getal van deze karakters van het gemeen onderscheide." Solinus spreekt van dezelve Volkeren byna in den zelfden zin als St. Isidorus. Pomponius Mela van het Europeisch Scythien sprekende, zegt van de Agathyrsen, dat zy hun wezens en ligchamen met onuitwillelyke figuren beschilderden, de groten zonderden zich hier door van het gemene volk af, die het niet vry stond daar zo een groot getal van te hebben, als luiden van aanzien, Lucian getuigt het zelve van de Assyriërs. Herodotus verzekert ook dat de vrouwen van Thracien haar adel in de menigte van deze tekens deden beslaan, die zy op haar aanzicht lieten drukken. Ik ga verscheide andere plaatzen van Historiëschryvers en Dichters voorby, die genoeg bekennt zyn.

Nademaal verscheide Natien dit gebruik verloren, en dat de woelste menschen alleen daar noch mee pronkten, veranderden de denkbeelden van Schoonheid en adel, die men daar aan gehecht had, wel haakt in vervolg van tyd; want deze schildering werd onder de welgemanierde volkeren een teken van eerloosheid, zo dat geze als de slaven en misdadigen dus gemerkt wierden, 't zy dat men hun karakters indrukte om hen te kennen en 't vluchten te beletten, 't zy datze dus getekent uit de Landen quamen, daar menze tot slaven gemaakt had.

De Romeinen noemden hen uit spotterny de geletterden, en 't was by hen als een spreekwoord, dat 'er geen geletterder luiden waren als de Samiers, om dat de slaven die van Samos of mischien uit Samoethracien gevoert wierden, het meest van deze figuren voorzien waren. Men gaf hun ook in 't algemeen den naam van Istriërs, om de menigte dier gener die men uit Istrië aanbracht, wiens inwoonders in dit slag van prikken uitmunten. Men noemde ze ook de blaauwe, *Ceruleos*, ter oorzaak van de verf van gestoten houtskool, die in het vlees, daar zy ingewreven is, blaauwachtig word, en *Culatos*, de gebeitelde, om dat hun ligchaam gants gevakt en gespikkelt was.

De naam van geletterde of Polygramma, en betekent niet datze alle letters van het A B C op hun lyf hadden. Dit woord moet in een veel ruimer zin opgenomen worden. In der daad Rhodiginus zegt dat men de Atheniëzers de figuur van een paard indrukte, anderen die van een schip, of enige andere figuren na zyn eigen zynlykheid.

De wrede kervingen die by de Zuider-Amerikanen in zwang gaan, worden onuitwislyke schilderyen; de wonden door de tanden van de Acouty gemaakt, waar van zy zig tot dit gebruik bedienen, sluiten nooit zonder een litteken te laten, dat blaauwachtig wordt, ter oorzaak van de bytende asschen van de wilde kauwoerden of pompoenen en andere drogeryen die zy 'er inwryven.

Het werk daarvan is zo syn niet, noch vereischt zo veel tyd niet

*Isidor.
Orig. lib.
19. c. 23.*

*Solin.
Cap. 25.
Pompon.
Mela lib.
2. c. 12.*

*Lucian.
de Dicit.
Syriac.
robus. lib.
5 n. 6.*

als dat met de beentjes geschied, maar het is veel pynlyker, en men kan wel van deze volkeren zeggen, 't geen Solinus van de Pikten gezegt heeft, dat niets een groter denkbeeld van hun gedult en onoverwinlyke stantvastigheid geven kan, als de moed die zy hebben om zich een groter getal van deze wonden te laten maken, waar van de geheugenis al zo weinig uit hun zinnen kan uitgewischt worden, ter oorzaak van de pyn, die dezelve hun veroorzaakt hebben, als het litteken van hun ligchaam kan weg genomen worden.

Ik heb uit hun verscheyde inwydingen aangetoont, dat het een oefening van hun ouden Godsdienst was. Men kan ook zeggen dat het onder hén een teken van hun adel is, gelyk het by de Agathyrsen, by de volkeren van Thracien, by de Pikten, en in 't algemeen by alle die genen was, waar van de Schryvers ons by deze gelegenheid gesproken hebben. Want in der daad zy rekenen zich deze roemryke tekenen tot eer, en men zal zonder twyffel in den loop van hun inwydingen aangemerkt hebben, dat zy 'er meer in getal ontfangen, na mate dat zy opklimmen en aanzienlyker worden, ieder nieuwe trap van verheffing, nieuwe proeven en een nieuwe plechtigheid vereischende, waar in men hun altyd een groot getal van deze pynlyke kervingen geeft. Ik weet niet of het een stuk van den godsdienst is of oorspronkelyk onder de natien van Noort-Amerika geweest is, ten minsten zyn het tekens van aanzien, en de fatzoenlyke luiden rekenen het zich tot eer daar een groter getal van te hebben, als de luiden van minder rang.

Onder deze Noorder-Wilden hebben enige Natien meer smaak in de prik-schilderen als anderen: in Virginia, Florida en na de kant van Louisiana is het gemeender en van een veel netter arbeyd als by die meer na 't Noorden leggen; die 'er minder van hebben. Zelfs zyn 'er eenige na myn gedachten by wie het gants in geen gebruik was. De Irokoizen schynen my toe het van hunne naburen ontleent te hebben. De mannen zyn byna de eenigste die zich doen prikken, en de meeste doen het nergens als op het aangezicht, gants tegen de gewoonte der Brazilianen en Karaiben, die, zo men zegt, het als een teken van slaverny aanzien, het aangezicht dus getekent te hebben. De Irokoische Vrouwen laten zich in 't geheel niet prikken, ten zy enige weinige, die 'er zich als van een hulpmiddel van bedienen om de tandpyn voor te komen of te verdryven, en die vergenoegen zich met langs het kakebeen een kleine tak loofwerk te doen schilderen. Zy verbeelden zich dat de zenuw, waar door de vocht op de tanden schiet, geprikt zynde, dezelve daar niet meer op kan vallen, en dat zy dus de quaal genezen, met tot den wortel van de quaal te gaan.

Mogelyk is het ook van deze prikking dat die gene hebben willen spreken, die geschreven hebben dat de Hunnen zich de kin en het onderste deel van 't aanzicht lieten branden met een heet yzer, om daar geen baart aan te krygen, want het is onmooglyk dat de baart meer kan doorbreken, daar men op deze wyze geprikt is geweest, en men moet 't geen zy 'er van gezegt hebben uitleggen

door

er, en
de Pik.
dult en
zy heb-
maken,
ewischt
orzaakt
en wor-

het een
zeggen
y de A-
en in 't
ons by
zy reke-
er twyf-
lat zy'er
anzienly-
even en
altyd een
ier of het
atien van
n aanzien,
en groter

er smaak
na de kant
eyd als by
n. Zelts
n gebruik
uren ont-
ich doen
ngezicht,
die, zo
angezicht
zich in 't
s van een
of te ver-
een klei-
ch dat de
t zynde,
quaal ge-

bben wil-
de kin en
eet yzer,
k dat de
rikt is ge-
uitleggen
door

DE figuren die d
 zetten, dienen
 by voorbeeld, want
 zyn overwinning aan
 rekt wil bekend mak
 acht heeft, en dat
 zich verkoren heeft,
 meer men 'zich daar
 ABC 't geen hy ont
 drukken: hy schild
 zaakt, van hem op
 met zyn byl enige st
 een vlak paneel van
 ret op, en voegt 'e
 wil te verstaan geven
 Wanneer ik zeg d
 art dat men licht be
 er al zyn wezens-tre
 die hem voor, dezen
 zyn mening niet.
 gen andere wyze v
 ting den Egyptenaren
 hun Pyramiden vind
 voudigheid is geble
 ma niet als in de uit
 eer als van de ligcha
 dat men dikwils den
 beelden daar had beh
 dertullfchen rekender
 uitgevonden hadden,
 daar van aan de Eryp
 De Wildeman dan
 de gedaante van een
 geven om de ogen,
 gezicht te verbeelde
 die hy op zyn tron
 prikken, en die hem
 alken aan die gene d
 ne die hem niet als b
 men, gelyk men eert
 dericheyde, en hede
 ren zyn hoeft schil

* *Amian. Marcellin*
 man ferro fulcantur altius
 micibus habetur.

door 't geen er Ammianus Marcellinus van geschreven heeft.

*Ammian.
Marc lib.
31.*

NEGENDE HOOFSTUK.

DE figuren die de Wilden op hun tronien en lichamen laten zetten, dienen hun voor Zinnebeelden, en gedenkschriften: by voorbeeld, wanneer een Wildeman uit den oorlog komt, en syn overwinning aan de naburige volkeren van de plaats die hy doorekrecht wil bekent maken: wanneer hy een plaats om te jagen uitgezocht heeft, en dat hy hebben wil dat men wete dat hy die voor zich verkoren heeft, en dat men hem een affront zou aandoen wanneer men zich daar ter neer sloeg; vervult hy het gebrek van 't ABC 't geen hy ontbeert door karakters, die hem in perfoon uitdrukken: hy schildert op een schors die hy boven op een staak plaatst, van hem op een gemene weg opgerecht, of wel hy hakt met zyn byl enige stukken van een stam van een boom, na daar als een vlak paneel van gemaakt te hebben; schildert hy 'er zyn portret op, en voegt 'er andere karakters by, die alles wat hy zeggen wil te verstaan geven.

Zinne-
beeldige
Prikki-
gen.

Wanneer ik zeg dat hy zyn portret schildert, ben ik wel verzekert dat men licht begrypen zal dat hy niet kunstig genoeg is om 'er al zyn wezens-trekken in te brengen, zo dat hy van een ieder die hem voor dezen gezien had zou kunnen gekent worden, dat is myn mening niet. Zy hebben inderdaad in deze gelegtheden geen andere wyze van schilderen als die waar van men de uitvinding den Egyptenaren heeft toegeschreven, waar van men iets op hun Pyramiden vind, en die verlicheyde eeuwen by zyn eerste eenvoudigheid is gebleven. Ik spreek van deze schilderkunst die by ons niet als in de uiterste linien van de schaduwe der lichamen, maar als van de lichamen zelfs bestond, een zo onvolmaakte kunst, dat men dikwils den naam van de zaak die men willens was te verbeelden daar had behoren onder te zetten, om ze te kennen. Ondertusschen rekenden de volkeren het zich zo zeer tot eer dat zy die uitgevonden hadden, dat Plinius verzekert dat de Grieken den roem daar van aan de Egyptenaren betwisten.

*Plin.
Hist. Nat.
lib. 35.
Cap. 3.*

De Wildeman dan om zich af te beelden, trekt een simple linie in de gedaante van een hoofd, zonder daar schier enigen trek aan te geven om de ogen, den neus, de oren en de andere delen van 't gezicht te verbeelden: in plaats van dien maalt hy de tekens af, die hy op zyn tronie, zo wel als die hy op zyn borst heeft laten prikken, en die hem alleen eigen zynde, hem kenbaar maken, niet alleen aan die gene die hem gezien hebben, maar zelfs aan al de gene die hem niet als by reputatie kennen, en zyn zinnebeeld kennen, gelyk men eertyds in Europa een perfoon by zyn spreuk onderlicheyde, en hedendaags een geslacht aan zyn wapens kent. Boven zyn hoofd schildert hy de zaak die zyn naam uitdrukt: de
Wil-

* *Ammian. Marcellinus lib. 31. de Hunus.* Ab ipsi nascendi principiis infan-
tium ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempestivius emergens cic-
atricibus habetetur.

Wildeman, by voorbeeld, de zonnegemaant, schildert een zonnegemaant ter rechte hand verbeeld hy de dieren die het zinnebeeld van de Natie zyn, en van het geslacht, waar uit hy spruit. Dat van de natie is boven dat gene dat het geslacht betekent, en de bek of de muil van het eerste is zodanig geplaatst, dat het naast aan zyn rechter oor komt, als of deze zinnebeeldige figuur van de Natie, derzelver geest betekende, die hem bezielt. Zo deze Wildeman uit den oorlog komt, drukt hy boven zyn afbeelding het getal van de krygslieden uit, die de party, welke hy geleyd, uitmaken, en onder de krygslieden het getal der gevangenen, die hy gemaakt heeft, en van die, die hy met eigen hand verlagen heeft. Ter linker hand staan zyn tochten verbeeld, en hoe veel zyn party gevangen of verlagen heeft. De krygsknechten worden met hun wapens verbeeld, of alleen door linien, de gevangens door den stok met pluimen verciert; en door de *Chibikoué*, dat de tekens van hun slaverny zyn. De dode door afbeeldingen van mannen, vrouwen of kinderen zonder hoofd. Het getal der tochten word door biezen verbeeld, de gene die hy bygewoont heeft en daar hy het gezag over gevoert heeft, onderscheyd men hier door, dat deze laatste door halsbanden die aan de biezen vast zyn, verbeeld worden.

Zo de Wildeman in bezending gaat om vrede te maken, zyn al de zinnebeelden vreedzaam. Hy word onder zyn figuur met de Kalumet in de hand verbeeld, behalven dat ziet men ter linkerhand de Kalumet in 't groot; de zinnebeeldige figuur van de natie, met wie hy in onderhandeling zal treden, en het getal van die gene die hem in zyn gezantschap verzellen. Maar dit alles zal beter uit de figuur, en de uitlegging daar van, begrepen worden.

Maar deze gewoonte die ik hier beschreven heb is de Natien alleen eigen; die boven aan de rivier St. Laurent wonen, en na de kant van Louisiana leggen; de andere volkeren hebben ook hun eigen manier die overal niet eveneens is: maar het onderscheyd dat 'er in is, is al de Wilde Natien bekend, die de zaak zelfs maar kennen. Ik heb dikwils diergelyke barbaarsche afbeeldingen in de Hutten der Irokoizen gezien, maar zy zyn my niet vers genoeg in 't geheugen om 'er onderscheydelyker en naauwkeuriger van te kunnen spreken: genoeg dat ik in 't algemeen zeg, dat alle deze volkeren onder zich een zeer grote menigte van zinnebeelden en figuren van allerhande soorten hebben, die men als een byzondere spraak kan aanmerken, die genoeg verstaan word, en in vele zaken het gebrek van schrift vervult, zelfs op een gemaklyker wyze als een brief.

TIENDE HOOFDSTUK.

DE prikschilderingen die niet uitgewist konden worden, beletten de ouden niet, en beletten ook onze tegenwoordige Wilden niet, dat zy zich op een andere wyze bemalen als met een blanketzel dat zy telkens vernieuwen, wanneer zy zich willen opschikken. De oude Schryvers getuigen dit in 't algemeen van de Indianen, Afrikanen, Pikten, Gelonen, Agathyrzen, en menige

ande

andere volkeren; ligchaam, gelyk c dewelke verzeke milioen bestreken maakt gingen. An de Perzianen, wa had zich rontom e den die schoner e By de Romeiner schenen te hebben lyksche kleurgevin iets heiligs en gods Hierom beschild Jupiter met vermil zweemt. Op de z den, halve Goden, ze verzen van Virg

*Pan Deus A
Sanguineis I*

De Arkader ve
Hy glom van r

Hier op zinspelen
Faunen en Saters ee
Wanneer derhalven
maakt,

Sanguineis fr

moet dit niet als eer
die men een slapenc
dear Silenus, die in
de jeugt had, haar
de liederen, daar z
In hunne Zegenpr
zyn heerlykheid wa
tolium gaande om d
zegewagen, zelfs va
schildert zynde. K
nius op de aangehaal
ook, dat zulks in 't
die men deze eer w
Ik heb in het Pale
mouille bewoonde,
het gantsche lichaam
punt in het midden.

II DEEL.

andere volkeren; maar zommige beschielderden zich het gantsche ligchaam, gelyk de Ethiopiers ten tyde van Plinius noch deden, dewelke verzekert, dat zy zich van 't hooft tot de voeten met vermillioen bestreken. Zonder twyfel waren dit Volkeren die gants maakt gingen. Andere vergenoegden zich met enige cieraaden, gelyk de Perzianen, waar van Xenofon schryft, dat Cyrus hun toegelaten had zich rontom de ogen te beschielderen, om dat zy schynen zouden die schoner en levendiger te hebben.

By de Romeinen die geen grote smaak in deze onuitwiffelyke verschenen te hebben, ten minsten in de laatste tyden, had deze dagelykhe kleurgeving niet alleen iets edels en aanzienlyks, maar zelfs iets heiligs en godsdienstigs, gelyk Plinius getuigt.

Hierom beschielderden ze op de feestdagen de standbeelden van Jupiter met vermillioen, om dat deze verf best na die van het vuur zweemt. Op de zelfde wyze bemaalden ze alle de beelden der Godden, halve Godden, Helden, Faunen, Saters: dit drukken ons deze verzen van Virgilius volmaakt wel uit.

*Pan Deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis Ebuli Baccis minisque rubentem.*

Virg.
Ecl. 10 v. 23.

Dat is:

De Arkader vee-god Pan quam mee daar gy dus sloopst,
Hy glom van menieroot en vierbes om zyn hooft.

Vondel.

Hier op zinspelen de dichters en schilders, wanneer zy aan de Faunen en Saters een gants gloeient en bloedrood aangezicht geven. Wanneer derhalven Egle de tronie van Silenus met moerbeyen bemaalt,

Sanguineis frontem moris & tempora pinget,

moet dit niet als een dardelheid of een poets aangemerkt worden, die men een slapent persoon spelen kan, maar als een galantery, daar Silenus, die in een hogen ouderdom al de bevalligheden van de jeugt had, haar voor moest bedanken, en uit erkentenis haar de liederen, daar zy om verzocht, voorzingen.

In hunne Zegenpralingen, die als een verbeelding van Jupiter in zyn heerlykheid waren, verscheen de overwinnaar, na het Kapitolium gaande om dezen God de Offerande aan te bieden, op zyn zegewagen, zelfs van 't hooft tot de voeten met vermillioen beschieldert zynde. Kamillus zegepraalde op deze wyze, gelyk Plinius op de aangehaalde plaats zegt. S. Isidorus van Seville verhaalt ook, dat zulks in 't algemeen in acht genomen wierd ontrent alle die men deze eer waardig achte.

Plin. loc.
cit.
Isid. lib.
18 cap. 2.

Ik heb in het Paleys van de Urfinis, dat de Kardinaal van Tremouille bewoonde, een naakt stantbeeld van Herkules gezien, over het gantsche lichaam met kleine ronde kringen geprikt; met een punt in het midden. Men zag niets als deze brandschildering, en

II DEEL.

D

geen

geen andere verven die de tyd heeft kunnen uitwiffchen. Maar kort voor myn vertrek van Rome vereerde men aan den Biffchop van Sifferon, die toen ter tyd de zaken van den Koning by zyn Heyligheid waarnam, een klein marmer borftbeeld van Bacchus, dat men kort voor heen onder 't graven in den tuin van 't Noriciat der Jefuiten by de H. Poort gevonden had. Dit Borftbeeld fcheen onwaardderlyk in myn oog, om de twederlei flag van fchilderkunft die men 'er noch op gewaar word. De duurzame verf word op de linker wang allenig wel gezien, zy vangt aan den uitwendigen hoek van 't oog aan, en lingerende langs de wang, eindigt zy onder het kakebeen. Ik kon niet genoeg onderfcheyden wat figuur zy verbeeld. Miffchien is het de slang, een Zinnebeeld van deze Godheid en van alle die gene, die over de Orgia en de Verborgentheden te zeggen hadden.

De vergangelyke verf is veel klaarder te zien als de andere: het vermillioen zit 'er noch rontom de winkbrauwen, in de twee inwendige hoeken der ogen, rontom de oren, in de hoeken van den mond, en voor het voorhoofd, daar een klimp of tak is, die hem als een krans omschaduwet.

Ik had de eer van het den Kardinaal Gualtieri aantebieden, en zyn Eminentie, die by alle de andere hoedanigheden, die hem verciereen een uitmuntende fmaak voor de Oudheit voegt, deed my ter zelfder tyd in zyn ryk kabinet twee Lykbuffchen zien, die in Umbria gevonden waren, en waarop alle figuren gefchildert waren, ieder figuur maar eene verf hebbende, die gelykelyk over de tronie, over het vleefch en de wapens van de perfoon, die zy verbeeld, verfpreyd was. De Kardinaal fcheen te geloven, dat deze lykbuffchen van de tyden der oude Tyrreniers heugden, maar de netheid van het werk, de gedaante van de helmen en harnaffen op zyn Romeinfch, overtuigen my dat zy van een veel nieuwerwetzer maakzel zyn, zo wel als het klein Bacchus-beeld.

ELFDE HOOFSTUK.

Gods-
dienf-
tig-
heid in
de wyze
van het
hair te
fnyden.

MEn vergenoegde zich niet met aldus het lichaam met allerlei foorten van verven te befchilderen, men ftreek 'er de haren zelfs mee aan, en al de woefte volkeren der Oudheit fchepten vermaak in ze wel te befmeren, en ze door gemaakte verwen op te fmukken. Daar waren ook verfcheyde wyzen van ze te dragen, daar ik geloof dat de Godsdienst mee gemengt was, nademaal God den Joden zo uitdrukkelyk verbood dat zy de haren niet op de wyze der Heidenen zouden fnyden, om in dit ftuk geen Afgodery met de natien te plegen, die den God van Abraham en van Jacob niet kenden.

De Volkeren hadden derhalven ieder hier ontrent een byzonder denkbeeld, dat de oude Schryvers ons in hun Schriften hebben overgelevert, en dat men noch in de Gedenktekens vind, die ons van de Oudheid zyn overgebleven. De Egyptenaren fchoren het hoofd te eenemaal kaal, om redenen die wy reeds aangehaalt hebben: De Lyciers droegen lange lokken, en waren daar zeer op

VAN
geftelt. Maufolus
de, ley hun grote
het hun onmooglyk
naar hun reden te
len dat zy een doer
ter tyd een teken v
hedendaags by de
ciers wilden liever
laftfte bevel uit te
te zyn, hoe duur h
De Aufen, Volkeren
na die v van vore
teger ge
vattende, hen
hoofd gants kaal te
achteren van het ee
ren op dezelfde w
noemde deze fcheri
de zyne liet fnyden
fpraak van Delfos v
gedachtenis van He
het hoofd, en lieter
voorhoofd tot daar
beroemden van de
lyf met vermillioen
het hair tot de huid
niet. Ik heb erger
in tegendeel het ha
fche rechter zyde v
hoog te kunnen fch
ren, houdende gee
de oren toe. Hier
deze fchering noem
Amerika befluit
wien men noch al
De Braffillanen drag
of die der Korymb
ver in de Hiftorien
als op den kruin de
trokken, menende
die hun in oude ty
gen hadden. De I
der het af te fnyden
zonder het te ver
niet, ten zy in tyd
ding was dat zy
ling van allerlei na
reeds gezegt heb,
verbaftert; zo dat

gestelt. Mausolus, Koning van Karïen, hen overwonnen hebbende, ley hun grote schattingen op. Deze vertoont hebbende dat het hun onmooglyk was die te betalen, geliet zich de Overwinnaar naar hun reden te luisteren, en vergenoegde zich met hen te bevelen dat zy een deel van hun hair zouden afsnyden, 't geen toen ter tyd een teken van slaverny by de Kariers was, gelyk het noch hedendaags by de Karaïben en Zuider Wilden is. Maar de Lyciers wilden liever al de zwaarste voorwaarden ondergaan, als 'dit laatste bevel uit te voeren, oordelende dat het beter was cynsbaar te zyn, hoe duur hen zulks ook mocht komen te staan, als slaven. De Ausen, Volkeren van Afrika, sneden hun hair af, op een vlok na die zy van voren lieten hangen. De Korybanten van Chalcis in tegeren geest hebbende dat hun vanden hen by de haïren vattende, hen ter aarde wierpen, wisten zich van voren het hoofd gancs kaal icneren, en lieten het hair maar een weinig van achteren van het eene oor tot het ander groeien. De Abanten waren op dezelfde wyze geschoren, als ook de Machlyers. Men noemde deze schering de *Theseïsche*, ter eren van Theseus; die dus de zyne liet snyden, toen hy 'er de eerstelingen van aan de Godspreek van Delfos wydde: men noemde ze ook de *Hektorische* ter gedachtenis van Hektor. De Maciers schoren de beyde zyden van het hoofd, en lieten maar een bosch hair op dien top, dat van het voorhoofd tot daar de hals begint groeide. De Maciers, die zich beroemden van de Trojaners af te slammen, en die het gansche lyf met vermillien aantreken, lieten aan de gansche linker zyde het hair tot de huid toe afsnyden, en raakten aan de rechter zyde niet. Ik heb ergens gelezen, maar ik weet niet waar, dat andere in tegendeel het hair aan de linker zyde lieten groeien, en de gansche rechter zyde afshoren, om zo veel te gemaklyker met den boog te kunnen schieten. De Arabieren lieten zich in 't rond scheren, houdende geen ander hair op 't hoofd als van den kruin tot de oren toe. Hier in meenden zy God Bacchus na te volgen, en deze schering noemde men de Bacchische.

Amerika besluit noch in haar schoot een menigte Natien, by wien men noch al deze gekke grillen van het hair te dragen vind. De Brasillianen dragen alle eendrachtiglyk de Theseïsche schering, of die der Korybanten van Chalcis, en Hieronymus, die zo ver in de Historien niet bedreven was, en die nergens op dacht als op den kruin der Munniken, heeft 'er een quaad gevolg uitgetrokken, menende dat zy dien van St. Thomas of de Apostelen, die hun in oude tyden het Euangelium hadden verkondigt, ontfangen hadden. De Irokoizen lieten het hair te enemaal groeien, zonder het af te snyden gelyk de Lyciers, zy besmeerden het allenig, zonder het te verwen, zy beschilderden zelfs hun lyf of tronie niet, ten zy in tyden van oorlog zo dat die een soort van verkondiging was dat zy den vyand gingen zoeken, maar de vermengeling van allerlei natien hun Zeden bedorven hebbende, gelyk ik reeds gezegt heb, heeft hen ook in dit stuk gelyk in vele andere verbaart, zo dat hun bude liden tegenwoordig klagen, gelyk

Herod.
Oeconom.
lib. 2.

Herod.
lib. 4. n.
180.
Strabo
lib. 10. p.
320.

Plutarch
in Theseo.
Herod.
lib. 4. n.
180.

Herod.
lib. 4. n.
175.

Herodot.
lib. 4. n.
1, 1.

Herodot.
3 n. 3.

*Journal
Jan. 3.*

Juvenalis in zyn tyd deed , Rome met al de ongebondentheden van Griekenland besmet ziende.

Hun jongelingen zich op alle manieren zoekende behaaglyk te maken , nemen de kunst te hulp om zich te verfraien , en ontlenen van vrede cieraaden een bevalligheid , die zy denken niet uit de natuur te hebben. Onze wyze van opschik , die den Chinezen belachelijk voorkomt , mishaaft hun niet , maar zy zyn zeer beleest wanneer zy op hun manier opgeschikt zyn : hun toilet is niet zeer voorzien , maar zy brengen 'er oneindig veel tyd aan toe , al zo veel als de Juffers in Europa , en veel meer als hunne vrouwen , die voor een vaste regel stellen dat de welvoeglykheid , de schaamte , en haar huiswerk meer zedigheit en eenvoudigheid vereischen.

Een jonge Irokis dan om zyn hoofte te vereieren snyd zyn haar aan de eene zyde omtrent op twee vingerbreed na van het vel af , en laat het van de andere kant groeien zo lang als het wil .

Om het naderhand op te tojen na het wel gesmeert en gekamt te hebben , maakt hy boven op de kruin een of drie kleine vlechten , op de wyze van een vederbosch , die hy daar vast maakt met een weinig gefigureert leer , en een klein stukje wit porceelyn ; en hy steekt onder door de middelste vlecht een schacht van een veer , die met verscheide verven opgeschikt is . Hy doet de hairen van de kant die geschoren is met ongel over end staan , en die van de andere zyde vlecht hy , en strikt ze onder 't oor met een lint toe ; hy maakt een andere kleine vlecht op 't midden van 't voorhoofd , die hy op een van de winkbrauwen laat hangen , en op zy weet vastmaakt .

Zyn oren zyn gemeenlyk op drie plaatzen doorboort . De gaten daar van zyn zeer groot , en met porceleine kralen van de grootte van een duim voorzien , die aan lintjes gesnoert zyn die op de borst hangen , of wel hy steekt 'er een gekronkelt kopetdraad in , van een vinger lang en een duims diameter . Behalven dat doet hy 'er noch zeer zachte zwanendons by , deze dons maakt op ieder oor een bondeltje van de grootte van een vuist . Op Feest of andere plechtige dagen spreid hy van dit dons over zyn gantsche hoofte , en om het cieraad te voltooiën steekt hy achter zyn een oor een kuif , een vleugel , of het gantsche vel van een zeldzamen vogel . Zommige maken zich een soort van een kroon van een kleine porcellene halsband , of van een martersvel , 't welk , na het hoofte omringt te hebben , op een bevallige wyze achter op hun schouders zwiert .

't Vermillioen en andere verven met oly of ongel en vet vermengt zyn op een onzienlyke wyze niet alleen over de troni maar ook over 't hair en het dons der oren en het hoofte gesmeert , met enig onderscheide nochtans van het geen zy gewoon zyn te doen wanneer zy ten oorlog moeten trekken , want dan is hun aangezichte te eenemaal beschildert , in plaats dat zy zich door de bank anders met enige opschik vergenoogen .

Wat de Wilden aangaat die altyd naakt lopen , deze geven zich alle morgen een nieuw geschildert kleed : de grond daar van is

schariaken , daar kleuren opgeschildert ssteken . Zo dra afgedroogt hebben sen vol rocou en anjenipat temperen . cou ; en geven 'er Feest- of andere p gantsche lichaam n een grauwachtig p wel een soort van gepluimde vogels de velruikt deeg , land groeien , plak Verscheide natie maken 'er een groer van een pyl gemaak zich van beyde de z vel maakt .

De Brazilianen en de onderste lip en in pen van porceelyn dieraaden hinderen h maklyk kunnen begaer zy zich inbeeld .

De schoonheid ko der te staan , zo zy Gomara daar van ver Deze Schryver ze boren , en zommige ken , ter lengte van dik van de dyen ; en deze Wilden aan de wonen een Eyland d

De vrouwen der Y geloven hoe zeer z men haar zou doen k zy niet durven voor men die van alle de ik ; zy besmeren het Wat haar wyze v over al hier in van de de Antiljes , en by de zneefde wyze als d dat haar alleen eigen menlyk de brozen , dat geen slaven moge we stukken bestaand rtes bearbeid , die kanten doen opzwellen

scharlaken; daar zy verscheyde andere figuren van verscheyde kleuren opschilderen, om den grond van 't kleed te beter te doen afsteken. Zo dra zy uit het bad zyn gekomen en zich een weinig afgedroogt hebben komen hun vrouwen in de karbet met kallebasen vol rocou en andere kleuren, die zy met oly van Palmboom of Jenipat temperen. Zy beschilderen eerst het gantsche lyf met Rocou; en geven 'er naderhand eenige andere sieraden aan. Op Feest- of andere plechtige dagen laten zy zich behalven dat het gantsche lichaam met een lymachtig water vryven, waar op zy een graauwachtig poejer, van eyerichalen gemaakt, strooien, of wel een soort van een dons, die daar op vast kleeft, en hen als gepluimde vogels doet schynen, andere gebruiken een gegome en vetruikt deeg, waarop zy de schoonste bloemen, die in hun land groeien, plakken.

Verscheyde natien doorboren het middelschot van den neus, en maken 'er een groene doorschynende steen aan vast, die als de punt van een pyl gemaakt is, of wel zy steken 'er een veer door, die zich van beyde de zyden uitbreydende, hun een soort van een knevel maakt.

De Brazilianen en Karaïben maken behalven dat grote gaten in de onderste lip en in de wangen: in deze gaten steken grote knopen van porcelyn die rond zyn of als een diamant gelspen. Deze knopen hinderen hen zeer in 't eten; maar de vrouwen zullen gemaklyk kunnen begrypen dat zy dit ongemak garen uitstaan; wanneer zy zich inbeelden dat zy hier door bevalliger worden.

De schoonheid komt zekere natie onder de Wilden noch duurder te staan; zo zy anders uit dit inzicht doen, 't geen Lopes de Gomara daar van verhaalt heeft.

Deze Schryver zegt dat de mannen zich daar de ene borst doorboren, en zommige beyde, en in de gaten zekere kleine riedjes steken, ter lengte van anderhalve palm. Zy doorboren zich ook het dik van de dyen, en steken 'er riedjes in gelyk door hun borsten; deze Wilden aan den hoek van de golf van Mexiko gelegen, bewonen een Eyland dat niet ver van Panuco af is.

De vrouwen der Wilden laten het hair groeien, en men zou niet geloven hoe zeer zy daar op gesteld zyn. Het grootste affront dat men haar zou doen kunnen, zou zyn het af te snyden, dan zouden zy niet durven voor den dag komen. Heur hairen; en in 't algemeen die van alle de Wilden zyn zeer schoon, en zo zwart als een; zy besmeren het met oli, en kaminen het met de uiterste vlyt.

Wat haar wyze van dat te dragen aangaat, zy zonderen zich over al hier in van de mannen af, uitgenomen by de Karaïben van de Antiljes, en by de Galibes; daar de vrouwen het hair by na op dezelfde wyze als de mannen dragen; maar zy hebben ook iets dat haar alleen eigen is, en dat de vrouwen nergens hebben; namelijk de brozen, een onseilbaar teken van haar vryheid, en dat geen slaven mogen dragen. Dit is een soort van schoeijing uit twee stukken bestaande, uit biezen en katoen te zamen genaait, en metjes bearbeid, die het been van beyde kanten perslende, de vingers doen opzwellen, en ze volleren vaster doen schynen.

De meeste vrouwen by de Wilde Natien vlechten heur haren, en laten ze hangen. De Irokoische en Huronsche vrouwen scheidten ze aan beyde kanten van het hoofd, doende ze alle van achteren weer by malkander komen, daar zy ze zo na aan het hoofd als het mooglyk is vastbinden; vervolgens nemen zy deze hangende haren, strooien 'er gestooten Peruche-schil in 't geen tot haar behoudenis dient, en na ze weer toegevluchten te hebben, dat ze niet over de middel kunnen hangen, winden zy ze in een toebereyd aalsvel, dat met gloeient vermillioen bestreken is.

Hier in doen zy haar voornaamste schoonheid bestaan. De Vrouwen der Wilden van het Zuidelyk Amerika beschilderen het licham zo wel als de mans, maar evenwel op een byzondere en verschillende wyze. In het Noorder deel vergenoegen zy zich met aan het aangezicht door dit blanketten enige bevalligheid te geven; men moet 'er evenwel de Irokoische vrouwen van uitzonderen, die op zyn hoogst maar een vermillioene linie trekken, van den kruin van 't hoofd tot daar het voorhoofd begint, in de scheidyng van 't hair.

Haar neuzen zyn niet doorboort, maar haar oren wel, gelyk die der mans op drie plaatzen, maar de gaten zyn wat kleinder, zy hangender enige pendanten van porcelyn in, of van rode steen, als de punt van een pyl geslepen, of wel porcelyne buisjes die gemaakt zyn als de Hollandische pybuisen.

De oli daar de Wilden nich mee besmeren maakt hen ten uitersten stinkent en vuil; 't zyn enkele olien van dieren, visschen of enige planten, die meest alle een sterke reuk hebben, en licht gastyg worden: maar zy hebben deze olien ten hoogsten nodig, en zy worden van het ongediert opgegeten wanneer zy die ontbreken. Nademaal zy niets verbeterd hebben, hebben zy dezen stank niet kunnen verhelpen door lieflyke geuren en parfumen die de welgemanierte natien al voor lang in plaats van de simpele olien smeeren, waar van de Wilden zich noch bedienen, gebruikt hebben.

Al de andere sieraden der Wilden bestaan in kronen, halsbanden om aan den hals te hangen, in andere ringen van porcelyn dat rond, tot knoppen, als de punt van een pyl af als cylinders geslepen is: in braceletten of armbanden van dezelfde stof, in verscheyde werken van pluimen, of van Elands, buffels of zwynegels hair gearbeyd: ieder zoekt zich een opschik na zyn zin uit, zo lang by in zyn jonge jaren is, maar zo dra die voorby zyn, rekent by daarentegen tot eer gants onachtzaam te leven, en niets te dragen 't geen tot overvloed dient, of niet reeds gedragen is om te doen begrypen dat hy op ernstiger zaken denkt.

De kroon was in de eerste tyden geen teken van de koninglyke waardigheid, maar wel van achting en verdiensten: Men gaf ze tot beloning aan die gene die den prys behaalden in de spelen die te eren van de Goden ingestelt waren. De Romeinen, vyanden van den Koninglyken naam, hadden 'er van verscheyde soorten, om verscheyde soorten van diensten, aan 't gemene best bewegen, te erkennen. Men ziet by na by alle de Wilde Natien kronen; waar van de stralen van véren van verscheyde verven gemaakt zyn, en wiens kring op de wyze van diamanten vogelbekken ingewerkt zyn

zyn, en klavwen
hoortjes. De Gee
dat de vrouwen zich
zelfs zetten ze niet
al wanneer zy den
schikken 'er ook he
bare intrede mée o
moniers een Wet
gekleed en met eer

Nademaal de kle
niet waren, en dat
hun oeffenscholen
vast in, dat het pur
vermillioen versje v
beld my een Laced
tisch Oorlogsheld.

De halsbanden di
ben byna een voet
men nog op enige
beelden van woeste
dragen ook op de b
een hand, dat dezel
Romeynen noemde.

metaal dat tusschen
noemt; deze plaat
maan, gelyk het ge
vrouwe cieraad was.

Men kan by den c
Pater de la Neuville
zyn woorden wel ve

Ik vergat, zeg
Indianen te spreke
delbare peer, die

gemaakt, die zo e
een kaatsbal weer
dat men in de pe

maakzel en van ve
gelyk: zy duurt
een halfels langte

niet langer of grote
hebben ringen van
den, halsnoeren,

ringen worden: z
der onderscheyd o
vinger, gy zult he

doen; en zelfs al
weer af en doet he
uitzetten om dat te
als een perelfnoer
worden om het ga

zyn, en klaavwen van vremde dieren, en zomtyds kleine bokke-
hoornjes. Geen liet aanmerkenwaardigste hier ontrent is, is
dat de vrouwen zich niet met dit cieraad oppronken, de mannen
zelfs zetten ze niet als in hun grootste plechtigheden op, maar voor
al wanneer zy den oorlog aankondigen, of ten oorlog trekken, by
schikken er ook het hoofd hunner slaven op den dag van hun open-
bare intrede mee op. De Wetgever van Sparten had de Lacede-
moniers een Wet gestelt van zingende en danssende, in 't purper
gekleed en met een kroon op, ten stryd te gaan.

Nademaal de klederen ten tyden van Lykurgus noch zo gemden
niet waren, en dat in de gevechten en de andere oefeningen van
hun oeffenscholen de meysjes zelfs gants naakt waren, beeld ik my
vast in, dat het purperkleed dat de Wetgever bevoelt te dragen, een
vermillioen vorse was, daar zy 't lyf mee beschielderden, en ik ver-
beeld my een Lacedemonier die ten stryde trekt; met als een Karai-
bisch Oorlogsheld.

De halsbanden die de Wilden zomtyds om den hals dragen, heb-
ben byna een voet diameter, en verschillen niet van diegenen die
men nog op enige oude gedenktekens rontom den hals der stant-
beelden van woeste volkeren ziet. De Wilden van 't Noorderdeel
dragen ook op de borst een plaat van hooft porcelein ter lengte van
een hand, dat dezelve uitwerking doet als 't geen men *Bulla* by de
Romeynen noemde. Die van 't Zuiderdeel dragen plaatjes van een
metaal dat tusschen 't goud en 't koper voorkomt, menen *Karakolis*
noemt; deze plaatjes hebben gemeneiyk de gedaante van een halve
maan, gelyk het geen men in de *Madagaskars* noemde, dat een
vrouw cieraad was.

Men kan by den oeffnik den *Wetgever* som voegen, waar van
Pater de la Neuville spreekt, dat de *Wetgever* zonderlings heeft, dat
zyn woorden wel verdienen aangehoorde worden.

Ik vergat, zegt hy, U van een zeer aardig werkstuk van onze
Indianen te spreken: 't is een soort van een holle en gants han-
delbare peer, die hun voor een spuit dient: zy is van een gom
gemaakt, die zo een weerspringende kracht heeft, dat zy als
een kaatsbal weerom sluit. Zy smelt niet, hoe heet het water
dat men in de peer doet ook zyn mogt, die redelyk wel van
maakzel en van verf na een oude koperen Eolipilus of windblazer
gelyke: zy duurt heel lang, men kan ze zonder te bederven tot
een halfels langte uitrekken, schoon zy in haar natuurlyken stant
niet langer of groter is als een *poire de bon chretien*: onze Indianen
hebben ringen van dezelve gom, die in armingen, kouffeban-
den, halsnoeren, gordels verkeert worden, en naderhand weer
ringen worden: zy sluiten wonderlyk wel om den vinger, zon-
der onderscheyd of die dun of dik is: trekt den ring van den
vinger, gy zult hem als gy wilt om alle vyf vingers gelyk kunnen
doen; en zelfs als een bracelet om den arm; trekt hem daar
weer af en doet hem om het hoofd, hy zal zich gemaklyk laten
uitzetten om dat te kronen, en weer inkrimpen wanneer gy hem
als een perelfnoer om den hals hebt gedaan; hy zal weer wyder
worden om het gantsche lyf te omgorden, en om van den hals en

Derde
brief van
P. de la
Neuville
le Mer-
naires de
Trevoux
Mars
1723.

hairen;
Schey-
achte-
doest als
angende
behou-
ze niet
bereyd
Vrou-
het lie-
en ver-
met an
en; men
die op
ruin van
't hair.
gelyk die
der, zy
een, als
gemaakt
en uted-
leken of
licht gar-
odig, en
ontberei-
ank niet
de welge-
n smeer,
en.
alsbanden
telyn dat
ers gelle-
verichey-
egels hair
to lang by
reken h
es te dra
is om t
oninglyk
gat zet
en die te
anden va
orten, on
vezen, t
en; wa
yn, en i
angewerk
zyn

» de schouders om den middel te glyden; eindelyk om laag ge-
 » komen zynde, zal hy zyn oude gedaante hernemen, om als
 » voren voor een ring te dienen, zonder iets van zyn buigzaam-
 » heid en zyn springkracht verloren te hebben, want behalven
 » dat niets in staat is om hem te breken, knelt hy de armen, het
 » hoofd, den hals en het middellyf niet meer noch min als den vin-
 » ger. Ik heb een Indiaan gezien, die een noch vremder gebruik
 » aan dezen ring gaf, 't geen de wonderlyke weerkraft van dezen
 » ring aanwysf. Hy bediende 'er zich van als van een pees op zyn
 » boog.

Uit alles 't geen ik van den opschik gezegt heb, kan men gemaklyk
 besluiten; dat de Wilden, in plaats van hun natuurlyke schoonheid
 (want zy zyn byna alle wel gemaakt) meer luister by te zetten,
 hun best doen om zich lelyk en onaanzienlyk te maken.

Dat is ook waar; ondertuffchen, wanneer zy op hun manier wel
 opgeschikt zyn, heeft de vremde mengeling van al hun ciersden
 niet alleen niets aanstotelyks, maar zelfs iets bevalligs dat men geen
 naam kan geven, en dat hen cierlyk staat.

Z

W

A M

TWEDE B

Bez

D

E V
 nen
 van
 ken
 den
 en
 plo

ten te spinnen.

Het koorn dat zy
 van Indiaans, Spaans
 manfte voedzel van
 den, van het ene end

Julius Scalliger hee
 by de Ouden onbeke
 deren Schryver niet.

menigte van verschey
 en daar overgevoert

na, maar zelfs van Af
 worden van alle koor

ter zelfder tyd te de
 van hun verhuizing o

bevinden dat zy no
 wen, de gewoontens
 met eige ogen by he
 door de nevelen der

ZEDEN

II. D E E

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

TWEDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden der Vrouwen.

DE Vrouwen der Wilden, also wel als de Amazonen, de Vrouwen der Volkeren van Thracien, van Scythien, van Spanje en andere woeste Volkeren der Oudheid, bouwen het veld, gelyk hedendaags de Vrouwen van Gaskonje, van Bearne en van Bresse doen, die men zomtyds achter den ploeg ziet lopen, terwyl haar mans te huis zic-

Strab. l. 3. p. 114.

ten te spinnen.

Het korn dat zy zaaien is de Mais, anderfins onder de namen van Indians, Spaans en Turks korn bekend, 't welk het voornaamste voedsel van byna alle de Naticn is die een vast verblyf houden, van het ene end van Amerika tot het andere.

Julius Scalger heeft beweert dat dit soort van korn t'enemaal by de Ouden onbekent was, maar ik heb voor 't gevoelen van dezen Schryver niet. Kan men zich inde daad inbeelden, dat deze menigte van verscheyde Volkeren die na Amerika zyn getrokken, en daar overgevoert zyn niet alleen van de uiterste hoeken van Asia, maar zelfs van Afrika en Europa, hedendaags zouden bevonden worden van alle koorngewassen dit soort alleen te hebben, zonder ter zelfder tyd te denken dat het dit soort was, 't welk ten tyde van hun verhuizing onder dezelve Volkeren in gebruik was? Wy verwinden dat zy noch getrouwelyk na een langen reeks van Eeuwen, de gewoontens hunner Voorouderen bewaren, en wy zien met eige ogen by hen dezelve Zeden, waar van de voetstappen door de nevelen der tyden heen ontdekken, die door hun verafge-

Van het voedsel. Jul. Scalger Exerc. 292. p. 869.

II. DEEL.

E

legen-

legendeid noch duifelder worden; is het wel te geloven dat zy gewoener gewest zyn in onverschillige gewoontens te verootwigen, als in het geen daar het zeyn 't meest aangelegen legt, en 't geen 'er de grond en het steunfel van is?

De Mais is, gelyk ik gezegt heb, het gewoonlyk voedsel van al de Wilden die een vaste verblyfsplaats houden, van de uiterlic palen van Braziliën af, tot de laatste grenzen van Kanadà toe, zelfs van het grootste gedeelte van die gene, die het gebruik van de wortels van de Maniok hebben: zou men niet natuurlyker mogen denken dat het 't eerste voedsel der menschen geweest was, na de êkels van Dodona; dat het menige eeuwen tot voedsel verstrekt heeft, waar na men andere soorten van koorn in de plaats gestelt heeft, die men van een beter gebruik zal gevonden hebben, en die van de eerlic hebben doen afzien?

Dit alles is niet zonder grond, en kan uit de Schryvers bewezen worden. Want voor eerst zyn de Schryvers verlegen en het ontrent de woorden niet eens, om ons de verscheide soorten van granen te beduiden, zo dat men 'er tegenwoordig na slaan moet om hen te verstaan, en bekennen dat zy dezelfde woorden gebruikt hebben om ons verscheide planten te beduiden, of verscheide woorden om dezelfde plant te betekenen. Plinius zelf leert het ons zeer klaar, zeggende dat de soorten van koorn overal dezelfde niet zyn, en dat zy op de verscheide plaatsen daar men zich van dezelfde soorten bedient, zy den zêlven naam niet hebben. *Frumentum genera non eadem ubique, nec ubi eadem sunt iisdem nominibus.* Ten anderen is het gemaklyk te bewyzen hoe de eene soort op verscheide tyden en plaatsen in stee van de andere is gekomen, zo dat het geen op een zeker tyd in een land het gemene en gewoonlyke voedsel was, daar by vervolg van tyd zo schaars wierd dat het na een zeker getal van jaren daar gants buiten gebruik en zomtyds onbekent wierd.

Ten derden kan men uit byna overtuigende giftingen uit de Schryvers bewyzen, dat het Indiaansch koorn by vele volkeren niet alleen bekend, maar zelfs in gebruik was. Eindelyk kan men hier uit een zeer sterk vooroordeel halen, om dat de Amerikanen hedendaags hun Indiaans koorn op de zêlde wyze bereyden, als de Ouden hunne granen deden, voor dat de Molens, Ovens en veel andere zaken uitgevonden waren, die by vervolg van tyd bedacht en tot groter volmaaktheid gebracht zyn na de noodzakelykheid of zelfs na den aard van de verscheide soorten van granen die de een na den ander in gebruik geraakt zyn.

De meeste woorden waar van men zich bedient heeft om de graan-gewassen te noemen, zyn algemene woorden, die uit kracht van hun betekenis niet meer eene soort als een andere betekenen, schoon men ze in 't vervolg op byzondere soorten heeft te huis gebracht; als daar zyn de woorden *Far*, *Ador*, *Alica*, *Hordeum*, *Triticum*, *Frumentum*. Calepinus (*a*) in zyn Woordenboek of

Calepin.
Far.

(*a*) Calepin. Far. Olim nomen generale fuit ad omnia genera frumentorum ita dictum a ferendo vel a faciendo.

het woord *Far* soorten van graan om dat het de *ar* *Frangere*, om dat *Far* tot een byzo

Festus leyd die tyds *Edor* genoent word *Aduror* zo dat men het stam *Festus* doet het v op een byzondere zynde een voedsel.

Het *Far* en *Al* scheide soot van dikwils by de *Sc Hordeaceum*, *Alia Hoadeum*, wierd word *Triticum* h de van *Tritura*, *frumentum* stamt v het verhemelte v palleren moet.

Ik laat my in ge die door hun eige zondere soort, wa my genoeg daar u slachtnamig zynde nen gegeven word ander in de plaats dienen, dat *Alica* h

Far, om dat de genoodzaakt is het men de afleydinge kan.

De algemeenheit Schryvers verlegen verwekt, die men kert, dat de gene dienden, geen *Pa* Halikarnassen en *Sc* haalt de verscheide wat dit voor soort *Zea* onderscheyden

(*b*) *Festus*. *Ador*. *F* aduratur ut fiat tostum
* *Festus*. *Alica*. *A*
† *Isidor*. *Hispal*. *O*
habent. *Reliqua* *Frum*
nam frumen dicitur sur

het woord *Far* zegt dat het een geslachtsnaam was, om allerley soorten van graangewassen te betekenen. Het wierd aldus genoemd om dat het de aarde droeg en voortbragt, of wel van het woord *Frangere*, om dat men het in mortieren of molens verbryzelde. Het *Far* tot een byzondere soort gebragt, wierd (*b*) *Ador* genaamt.

Festus
Ador.

Festus leyd dit woord van *Edere*, *eten* af, en zegt dat het ouds-tyds *Edor* genoemd wierd: hy voegt 'er by, dat het ook van het woord *Aduror* zou kunnen komen, om dat men het rooſte voor dat men het ſtampte of maalde. *Alica* was ook een geslachtsnaam. Festus doet het van het woord *alere*, *voeden*; afſtammen. * *Alica* op een byzondere soort te huis gebragt, wierd *Alicastrum* genaamt, zynde een voedzamer soort van koorn als de andere.

Festus
Alica.

Het *Far* en *Alica* waren, behalven dat toebereydingen van verscheyde soort van graan-gewassen, daar van daan komt, dat men dikwils by de Schryvers vind *Far Trititicium*, *Far adorum*, *Far Hordeaceum*; *Alica ex Zea*, *Alica Adulterina*, &c. De Gerst of *Hoadeum*, wierd dus genoemd, om dat ze gauw rypste. In het woord *Triticum* hoeft men de afleyding niet ver te zoeken, komende van *Tritura*, van het woord *terere*, stampen, verbryzelen; en *frumentum* ſtamt van het woord *frumen* af, 't geen in oud Latyn het verhemelte van den mond betekent, waar langs alle voedsel passeren moet.

Isidor.
Orig. lib.
17. c. 3.

Ik laat my in geen langer uitlegging van de andere woorden in, die door hun eige betekenis ons geen klaarder bescheyd van de byzondere soort, waar aan zy gegeven waren, zouden geven. 't Is my genoeg daar uit te besluiten, dat de woorden algemeen of geslachtsnamig zynde, bygevolge aan verscheyde soorten hebben kunnen gegeven worden, namate dat men daar van verwisselde en een ander in de plaats stelde om tot gewoonlyk en gemeen voedsel te dienen, dat *Alica* heeft kunnen genoemd worden, om dat het voed.

Isid.
Hispal.
Orig. lib.
17. c. 3.

Far, om dat de aarde het voortbrengt, *Triticum* om dat men genoodzaakt is het te breken en te malen, en zo voort; waar van men de afleydingen omstandiger by St. Isidorus † van Sevilje zien kan.

De algemeenheid van deze woorden heeft de oude en nieuwe Schryvers verlegen gemaakt, en onder hen verschillende gevoelens verwekt, die men hier licht over een kan brengen. Plinius verzekert, dat de gene die zich van de soort die men *Zea* noemde bedienden, geen *Far* gebruikten. Evenwel noemen Dionysius van Halikarnassen en Strabo *Zea*, 't geen Plinius *Far* noemt. Galenus haalt de verscheyde gevoelens der Ouden aan, om uit te leggen wat dit voor soorten waren die door de namen van *Olyra*, *Typh*, *Zea* onderscheyden wierden. Na ze uitgelegt te hebben, besluit hy

Plin.
lib. 18.
cap. 8.
Dionys.
Halic.
lib. 2.
Aur.
Rem. p.
95.
Strabo
lib. 5. p.

E 2 met

(b) Festus. Ador. Farris genus Edor quondam appellatum ab edendo vel quod aduratur ut fiat tostium, unde in sacrificiis molafalsa efficitur.

* Festus. Alica. Alica dicitur quod alit corpus.

† Isidor. Hispal. Orig. lib. 17. cap. 3. Frumenta sunt proprie quæ Aristas habent. Reliqua Frumenta autem vel Fruges a frumendo hoc est a vescendo dictæ, nam frumen dicitur summa pars gulæ.

243.
Galen.
lib. 1. de
Alim.
Facult.
cap. 3.
Anquil.
pars. 6.
p. 98.
Jul.
Scalig.
Exerc.
293.

met te zeggem dat het dezelve zaak onder verscheyde namen was. Anquillara onderscheydte, en begrypt onder deze drie namen drie soorten in Italien onder die van *Spelta*, *Scandella*, en *Farro* bekend. Julius Scaliger geloofst, dat de *Typbe* de rogge, *Zea* het witte koom of *Spelt* is; hy meent ook dat *Ohyra* en *Oriza* twe namen zyn die de ryst toekomen. Genoeg hier van om te doen begrypen, dat indien de Schryvers, die wy als hedendaagsche kunnen aanzien, het niet eens hebben kunnen worden over het geen Dionysius van Halikarnassen, Plinius, Strabo en hun andere tydgenoten dachten, dezelve noch groter zwarigheden zouden kunnen ontmoeten, om net te weten welke soort in gebruik was veele eeuwen voor hun leeftyd; en die noch veel duisterder waren als de eeuwen die 'er zedert hun tyd tot ons verlopen zyn, om dat deze eerste tyden welke die van de woestheid en de oorsprong der natien waren, altyd met de nevelen der onwetenschap overtrokken zyn geweest.

Ik wil niet zeggen dat het Far waar van het Roomsche Volk zich enkel en alleen in de driehondert eerste jaren zedert de stichting van Rome bedient heeft, het zelve is als de Maiz; men zou my hier een sterke tegenwerping kunnen maken, te weten, dat dit soort van koom niet verloren geraakt was, nademaal men 'er zich noch ten tyde van Plinius, te Rome in de offeranden, huwelyken en andere zaken van bediende, die tot den Godsdiens uit eerbied voor de Oudheid behoorden, en schoon wy niet niet weten wat soort van koom het Far was, en of zulks het zelve was als de *Farro* daar de Italianen zich hedendaags van bedienen, Plinius zegt 'er ons genoeg van om ons te doen geloven dat het de Maiz niet was, ten zy men wilde zeggen dat deze eerbiedige inzetting voor de Zeden hunner Voorouderen, schoon veel ouder als Plinius, evenwel later van tyd was als de verwisselingen van verscheyde soorten van graangewassen, die de een na de ander den naam van *Far* zouden gehad hebben.

De Schryvers zelfs geven ons voorbeelden van deze verwisselingen. En zonder ver uit te wyden moet het ons genoeg zyn te geen zy ten opzicht van de gerst gezegt hebben, die by de Grieken in den zelfden graad van eerbied was als het Far by de Romeynen; om dat ze hun eerste voedzel was geweest, gelyk de haver van de Hoogduitsche Volkeren, de gerst en Lotos by die van Egypte en Lybien, de Spelt by de Volkeren van Aquitaniën, de geers by de Meoten en Sarmaten, en dus van verscheyde anderen die zekerlyk en dat verscheydemalen van voedzel verandert zyn.

De tarwe die de Franschen in Amerika gebracht hebben, is daar zekerlyk van een nieuwer gebruik als de Maiz. Evenwel geven de Wilden in hun taal aan beyde den zelfden naam.

Ik veronderstel dat in vervolg van tyd de tarwe of het Fransche koom boven het Indiaansche stellende (dewyl het zonder tegenspraak onvergelykelyk beter is) zy geen ander gebruik als van het eerste genoemde zullen maken, wat teken zullen de volgende eeuwen van deze verwisseling hebben, daar de naam altyd dezelve blyft? Derhalven moet de hedendaagsche Historie het hun op een klare wyze, en die de nakomelingschap geen verwarring make, le-

ren. Maar de Wilden uit hun zelve omlaaten. De eerste tyden dieper onwetenschap Amerikanen in zyn, gelyk geweest, en schiedensissen die 'er ten minsten niet als f

Van deze verscheyden koren tot hun onder de dieren, en andere landen daar zy voort verdwenen, gelyk hie te bewyzen is. Wa altyd uitheems geweljan men byna niet lo niet verscheen.

Wat Scaliger ook Plinius van het Indisch India in *Italiam* *indianum culmo*, *amianum frugum fertili*

Deze tien jaren he soort van geers gebracrt heeft, en een hal van zeven voeten. D (Vader Hardouin) noo van alle koorngewall roort.

Met reden stelt me om de overeenkomst by Teofrastus en de rige heeft Plinius de M hoogte van de halm e de versf aangaat, daar achtig, 't ander uit d heeft een strookouleur terder, na de grond c ken toevallig, of volg

De meeste oude n Mais of eenvoudigyk en kleinste soort te om

noemen zy die het rie Dit moet dienen on zy ons van zekere Vc het voortbrengt gene Sicilien het in 't algem Taprobana, en van de Na allen schyn het preken, wanneer zy

ren.

ren. Maar de Wilden die geen schrift of Jaarboeken hebben, kunnen uit hun zelve deze kennis aan de nakomelingschap niet overlaten. De eerste tyden ook gedurende verscheide eeuwen in deze diepe onwetenschap gedompelt zynde geweest, daar hedendaags de Amerikanen in zyn, zyn in dezelve gestelt en met de Barbaren gelyk geweest, en hebben geen jaarboeken nagelaten van de geschiedenissen die 'er in hunne onwetende eeuwen gebeurt zyn, of ten minsten niet als fabelachtige.

Van deze verscheide soorten van korn die de verscheide Volkeren tot hun onderhoud gebruikten, dienen sommige niet als voor de dieren, en andere zyn onbekent, en men ziet ze niet meer in de landen daar zy voortgeteelt wierden, of wel zy zyn voor een tyd verdwenen, gelyk het gemaklyk ontrent het Indiaans korn zelfs te bewyzen is. Want veronderstelt zynde dat dit gewas te Rome altyd uitheems geweest was, gelyk het ten tyde van Plinius was, kan men byna niet loogchenen, dat het daar ten minsten in zyn tyd niet verscheen.

Wat Scaliger ook zeggen mag, men moet deze woorden van Plinius van het Indisch korn uitleggen. *Milium intra bos decem annos a India in Italiam invehctum est, nigrum colore, Amplum grano, Arundineum culmo, adolescit ad pedes altitudine septem Lobas vocant, unum frugum fertilissimum, ex uno grano terni sextarii gignuntur.*

Plin. lib. 18. c. 8.

Deze tien jaren herwaards heeft men uit Indien in Italen een soort van geers gebracht die zwart van verf is, en heele grote korrels heeft, en een halm die na riet gelykt: het groeit ter hoogte van zeven voeten. De halmen, die men Lobas of Phobas (volgens Vader Hardouin) noemt, zyn zeer groot. 't Is de vtuchtbaarste van alle koorngewassen, een enkel grein brengt negen mudden voort.

Met reden stelt men de Maïs onder de geers- en riet-gewassen, om de overeenkomst die hy met dit soort van planten heeft, gelyk men by Teofrastus en de andere kruidkenners zien kan. Voor 't overige heeft Plinius de Maïs door haar vruchtbaarheid, hoedanigheid, hoogte van de halm en haar grote korrels heel wel uitgebeeld. Wat de verf aangaat, daar is 'er van verscheide soorten, 't een zwartachtig, 't ander uit den blaauwen en purperen; de gemeenste slag heeft een strookouleur, zomtyds wat helderder, zomtyds wat donkerder, na de grond of de graad van rypheid is. Dit verschil is alken toevallig, of volgt de verscheide soorten van Maïs.

De meeste oude en hedendaagsche Keysbeschryvingen noemen de Maïs of eenvoudigyk geers, of grote geers om ze van de gemene en kleinste soort te onderscheyden. En sprekende van haar halmen, noemen zy die het riet van 't Indiaansch korn.

Dit moet dienen om ons de Schryvers te doen verstaan, wanneer zy ons van zekere Volkeren verhalen, dat zy zich met het geen het riet voortbrengt generen, gelyk Elianus, Strabo, Diodorus van Sicilien het in 't algemeen van de Indianen, van de Inwoonders van Taprobana, en van de Ethiopiers verzekeren.

Na allen sehn hebben de Schryvers ook van de Maïs willen spreken, wanneer zy schreven dat de Indianen, de Volkeren ontrent

Philostr.
lib. 3. in
vita A-
pollon.

Herod.
lib. 3. n.
100.

trent het Meotisch Meir en de Sarmaten van geers leefden. Philostratus schildert in 't leven van Apollonius van Thyane, de geers byna al zo wel af als Plinius, want van Indiën sprekende, zegt hy, „ dat de aarde daar zwart is, welig in allerlei slag van vruchten „ voort te brengen, dat de halmen van de granen daar zo dik als „ riet en biezen zyn, maar voor al dat zy Geers en Sesamum van „ een yffelyke grootte voortbrengt. “ Herodotus beeldze ons van „ s gelyken klaar genoeg af, wanneer hy de Zeden der Indianen be- „ schryft. „ Zy leven, zegt hy, van kruiden, en hebben een soort „ van zaat dat met de Geers over een komt, 't geen het aardryk „ van zelfs in zyn kelk besloten voortbrengt, na het ingezamelt „ te hebben, koken zy het in zyn eigen kelk, en gebruiken het toe „ spys. “ De zelfde Schryver van de Tarwe en Gerst der Baby- „ loniers sprekende, zegt dat de bladeren van haar halm ten minsten „ vier vingeren breed zyn. Dit schynt nergens anders mee te kun- „ nen over een komen als met de Mais. Theophrastus heeft mislchien „ van het zelfde gewas willen spreken, wanneer hy op het verhaal „ dat men 'er hem van gedaan had schreef, dat verby Bac triana de „ Tarwe zo yffelyk groot wierd, dat ieder graan by een Olyvesteek „ kon vergeleken worden. Hedendaags nu ons deze landen beter be- „ kent zyn als zy aan de Ouden waren, weet ik niet dat 'er andere „ soorten van koorn zyn waar op dit passen kan als het Indiaansch „ koorn.

De Geers die de Sarmaten en Meoners aten, was de zelfde die de „ Amazonen hunne vrouwen, zaaiden. Apollonius van Rhodus van „ de Chalybers sprekende, die in de nabuurschap der Amazonen „ woonden, zegt dat zy de kunst van ploegen niet hadden, noch ge- „ wyze van de plant die een honing-smaak heeft te zaaien en aan te „ queken. Dat zy ook geen kudden hadden, maar dat zy hun nood „ druft van hun bureu kochten, en dat voor yzer, dat zy zeer we- „ willen te bewerken. Nu kan deze plant die een honing-smaak heeft „ niet anders als het Indiaansch koorn zyn, of het moest de Gom „ zyn die de Mingrellers hedendaags gebruiken, want in de taal der „ oude Celten betekent 't woord *Honing* zo wel *Geers* als *Honing*. Het „ zou zo veel te min verwonderenswaardig zyn dat deze twee laatste „ woorden van dezelfde wortel afstamden, om dat het geen zy bete- „ kenen terzelfder tyd in een en dezelfde plant, namentlyk de Mais „ gevonden word, gelyk ik aanstonds zal gaan uitleggen. Uit dit „ les kan men besluiten dat, ten minsten in de eerste tyden, 't Indi- „ aansch koorn het gewoonlyk voedzel van byna, al de woeste Vol- „ keren van groot Azien was.

Ik heb ook enig vermoeden dat de Mais wel het zelfde zou kun-

• De Gom is een soort van graan die in Mingrelien verzamelt word, klein „ Koriander-zaat, en 't welk redelyk wel na de Geers gelykt, het brengt „ halm voort van een duims dikte, en een mans lengte, aan welkers end een air „ daar meer als 300. korrels in zitten, en gelykt niet qualyk na het riet van „ Indiaansch koorn. Uit deze Beschryving, die uit Chardyn gehaalt is, blyt „ het dat de Gom een soort van Indiaansch koorn is, niet van de gemene soort „ wiens graan aan een grote eykel of knop vast zyn, maar van dat, wiens gra- „ aan het eind van een redelyk langen halm groeit.

men zyn als het kó- „ enigen grond sichy „ van een halm met „ een soort van koorn „ halm is, is dit gen- „ koorn niet gemeen „ de onde Egyptenar „ Zo de Mais, di „ daar gezaait wierd „ werk van maakte, „ van Europa verdw „ voor dat zy 'er wee „ van de nieuwe We „ wierd, 't geen daa „ ven. Men heeft 'er „ waar van de Schryv „ Want schoon zy he „ koorn hebben, die „ nergens daar te lan „ ryst. Daar zyn zee „ nemen om deze pla „ het nergens anders o

IN Kanada vallen d „ 't werk. Zy zaai „ de gene hoort die „ zyn de Sesamum, „ wel om dat dit sobr „ fraustus en Plinius T „ zaaien en maaien m „ derzins dit aan een „ gebruik van Nieuw- „ van tarwe of Franc „ of Mey zaait, en in „ derlyker delen zaait „ Het eerste dat men „ garen en die te bran „ te bequaam te make „ te ontvangen. Hier „ min als van andere „ gebruik hun onbeke „ dezien het met een „ aan een langen steel „ keren die luchtig om „ De landen, die „ den en vorens verde „ van drie voeten in h „ kluit, en in ieder ga „ men zorgvuldig toed

men zyn als het kôorn der oude Egyptenaren. 't Geen myn giffing enigen grond fchyn by te zetten, is de droom van Farao, alwaar van een halm met zeven airen gefproken word. Maar nademaal 'er een foort van kôorn met verſcheyde airen op een en den zelfden halm is, is dit genoeg om myn giffing te ontzenuwen, ſchoon dit kôorn niet gemeen is, en dat het zelfs niet op de Geerft paſt, die de oude Egyptenaren plachten te nuttigen.

Genef.
41. v. 22.

Zo de Mais, die men ten tyde van Plinius te Rome bragt, daar gezaait wierd, blykt het klaar, dat men 'er naderhand weinig werk van maakte, om dat zy daar zo wel als in de overige delen van Europa verdwenen is, daar men ze niet weer gezien heeft, voor dat zy 'er weer op nieuws uit West-Indien, na de ontdekking van de nieuwe Wereld, of wel uit Azien en Tartaryen gebragt wierd, 't geen daar aan den naam van Turks kôorn heeft doen geven. Men heeft 'er alzo weinig werk in Oost-Indien van gemaakt, waar van de Schryvers, die ik aangehaalt heb, gefproken hebben. Want ſchoon zy hedendaags noch de Mais en andere foorten van kôorn hebben, die by ons in gebruik zyn, bedient men zich byna nergens daar te lande zo wel als in Egypte en Turkyen, als van nyt. Daar zyn zeer weinig Provintien in Europa, die de moeite nemen om deze plant voor te queken, en die het noch doen, doen het nergens anders om als om de boeren of de vogels te voeren.

T W E D E H O O F T S T U K.

IN Kanada vallen de Vrouwen zo dra de sneeuw gefmolten is aan 't werk. Zy zaaien in den herft niet, om dat de Mais onder de gene hoort die men Zomer-zaden (*afiuwa*) noemt; als daar zyn de Sefamum, Geers, Spelt, en de andere veld-gewaffen, of wel om dat dit foort van graan na het kôorn gelykt dat door Theophrastus en Plinius *Trimeſtre* genoemt word, om dat 'er tuſſchen het zaaien en maaien maar drie maanden van noden waren, zo men anderzins dit aan een byzondere foort moet toefchryven; want het gebruik van Nieuw-Vrankryk doet ons het tegendeel in alle foorten van tarwe of Franſch kôorn zien, dat men eerſt in de maand April of Mey zaait, en in Juli of Auguſt inzamelt. In Florida en de Zuideryker delen zaait en zamelt men de Mais twemaal 'sjaars in.

Akker-
bouw.

Het eerſte dat men aan de Akkerlanden doet is de ſtoppels te vergaen en die te branden. Vervolgens roert men de aarde om, om te bequaam te maken om het zaad, dat men daar in werpen wil, te ontfangen. Hier toe bedient men zich van geen ploeg, al zo min als van andere werktuigen van den Landbouw, waar van het gebruik hun onbekent is, en die zy ook niet nodig hebben. Zy maaien het met een ſtuk krom hout, dat drie vinger breed, en aan een langen ſteel vaſt is, hier mee klouwen zy de aarde, en keren die luchtig om.

De landen, die men bezaaien moet, worden niet in braaklanden en vorens verdeelt als in Europa, maar in kleine ronde kluiten van drie voeten in het overrond. Men maakt negen gaten in ieder kluit, en in ieder gat werpt men een graan Indiaanſch kôorn, dat men zorgvuldig toedekt.

Alle

Alle de Vrouwen van het Dorp slaan de handen te zamen voor zo ver het zware werk betreft. Zy maken verscheyde talryke troepen uit, na de verscheyde quartieren daar zy haar akkers hebben, en zy gaan van 't ene veld tot het ander over, helpende zich onderling. Dit geschied met zo veel te minder moeite, en te meer vaardigheid, om dat de landen door geen heggen of grachten van elkaar gescheyden zyn, en alle te zamen maar een stuk sehynen uit te maken, zonder dat zy daarom twisten over de landpalen die ieder een wel te onderscheyden weet.

De Landvrouw by wie zy werken, deelt aan ieder van de arbeiders het zaad uit, dat zy in kleine teene korfsjes van vier of vyf vingeren hoog en even zo breed ontfangen, zo dat zy de menigte van graan die zy haar geven kunnen uitrekken.

Behalven de Mais zaaien zy boontjes, pompoenen van een andere soort als de Franche, watermeloenen en grote zonnebloemen. Zy zaaien de bonen naast haar Indiaans koorn, waar van het riet of de halm haar tot steunsel dient, gelyk de Olm aan de wyngaardrank. Zy maken byzondere bedden voor de pompoenen en watermeloenen, maar voor en al eer zy die op haar akkers zaaien, bereyden zy een zwarte en luchtige aarde toe, waar in zy die tusschen twee schorsfen in haar hutten boven haar haartsteden doen uitspruiten.

Zy houden haar landen zeer zinlyk, en wieden 'er zorgvuldig alle onkruid tot den oogst uit. Daar is ook een gezette tyd toe, om in 't gemeen te werken, en dan neemt ieder een bundel kleine stokjes met zich, die een voet of anderhalf lang zyn, en ieder een byzonder teken hebben en met vermillioen versiert zyn. Deze dienen haar om den taak, die ieder in 't werk afdoen moet, aan te wyzen.

De Oegsttyd gekomen zynde zamelt men het Indiaans koorn in, dat men met de bladeren die de air omringen en de kelk daar van uitmaken, uittrekt. Deze bladeren daar sterk aan vast zynde, dienen om ze aan rissen te binden, gelyk men met de uien leeft: Dit aan een rissen is zonder twyffel een feest gelyk de Ouden hadden, die zy Ceres-feesten noemden, en ter ere van deze Godin vierden.

Het geschied by nacht op het veld, en dit is de enigste gelegenheid waar by de mannen, die zich noch met zaaien noch maaien bemoeien, van de vrouwen geroepen worden, om haar te helpen. Ik weet niet of hier niet een overblyfzel van eenige godsdiensstige oeffening onder schuilt. Ik heb 'er de byzonderheden niet van onderzocht, maar het is waarschynelyk dat men de instelling daar van aan den godsdienst verschuldigt is. Ik spreek hier maar alleen van het gebruik van Noorder-Amerika, ik ben niet genoeg onderrecht wat 'er elders omgaat, en de Schryvers die ons van de Zuider-Amerikanen gesproken hebben, vergenoegen zich met in 't algemeen te zeggen, dat de mannen voor eerloos zouden gehouden worden, zo zy het werk, dat de Vrouwen opgelegd is, aan raakten.

Diodorus van Sicilien verhaalt van de eerste Volkeren van Groot Brittanje, dat zy de airen van den halm gescheyden hebbende, die

in onderaardsche se die zy nodig hadden dat zy zich met Onze wilde Vroesche kelders, om 'er ten, die zy anders v men bewyden.

Dit zyn grote gatvoeten diep, van biarde bedekt. De der nood van de vrede bedekt, haar be

Wat het koorn a den van nood, leggen hutten te lichte

Te Tsonnontouan dante van torentjes anten luchtgaatjes en het graan niet be algemene schuren, e

ing van maakt, na a t getal van personen men het koorn in d den haart op palen haartsteden optrekt maar ontnemt het z in den winter wanne bet in grote kisten v neemt 'er telkens zo men zaaien wil laat voor dat de zaaityd

DER

IK heb hier boven I ondersteunen dat tot voornaamste voer na Amerika verhuif hun koorn toeberey van onze Wilden v Dit moet ik uitlegge Niets is bekender gaan, eer zy dat te vele getuigenissen d van Virgilius aan te

Et torre

Men hoeft zich o van het woord Ad

in onderaardsche schuren leyden, daar zy daaglyks den voorraad die zy nodig hadden uithaalden, beginnende van de oudsten af, ten dat zy zich met deze gestote en gemale granen geneerden.

Onze wilde Vrouwen maken op haar land van deze onderaardsche kelders, om 'er haar pompoenen en andere vruchten in te sluiten, die zy anders voor het sirenge winterseizoen niet zouden kunnen bevyden.

Dit zyn grote gaten die zy in de aarde maken, van vier of vyf voeten diep, van binnen met schorsfen bekleed, en van boven met aarde bedekt. De vruchten houden 'er zich volmaakt wel in, zonder nood van de vorst te hebben, waar van de sneeuw, die dezelve bedekt, haar bevyd.

Wat het koorn aangaat, ver van het te begraven, ten zy in tyden van nood, leggen zy het op grote staken en op het afdak van hun hutten te luchten.

Te Tsonnontouann maakt men schuren van schorsfen, in de gedaante van torentjes, op verheve plaatzen, en men maakt aan alle kanten luchtgaatjes in de schorsfen, op dat 'er de wind door spelen en het graan niet beschimlen kan; te Florida brengt men het in de algemene schuren, daar men het laat, tot dat men daar de uitdeling van maakt, na mate van de nooddrift van ieder huisgezin, en 't getal van personen waar uit het bestaat. Na een zekeren tyd laat men het koorn in de hutten op dwarsstaken drogen, die rondom den haart op palen rusten; de rook, die dag en nacht van hun haartleden optrekt, maakt het koren op den duur wat zwart, maar ontleemt het alle vochtigheid die het zou kunnen bederven. In den winter wanneer het heel droog is dorcht men het, en legt het in grote kisten van schorsfen, waar van ik gesproken heb, en neemt 'er telkens zo veel uit als men nodig heeft. Het koorn dat men zaajen wil laat men in den rook leggen, en dorcht het niet voor dat de zaaityd gekomen is.

DERDE HOOFSTUK.

IK heb hier boven een vierde reden aangehaalt om myn giffing te ondersteunen dat de Maïs by de Ouden bekend was geweest en tot voornaamste voedzel gestrekt, ten minsten aan de Volkeren die na Amerika verhuist zyn. Dat was de wyze, waarop de Ouden hun koorn toebereydden, om het te kunnen nuttigen, daar die van onze Wilden volkomen wel mee schynt over een te komen. Dit moet ik uitleggen.

Niets is bekender als de gewoonte die de Ouden hadden van hun graan, eer zy dat tot meel maakten, te roosten. Onder oneindige vele getuigenissen der Ouden zal ik my vergenoegen met dit vers van Virgilius aan te halen.

Et torrere parant Flammiſ & frangere Saxo

Men hoeft zich ook maar te erinneren 't geen ik van de afleiding van het woord *Ador* (naam dien men aan het *Far* gaf) van het

F

werk-

*Virg. lib.
1. 8.
v. 133.*

Apoll.
Rbod. lib.
1. of.
1071.

werkwoord *Aduror* gezegt heb, om dat men het voor het malen rooftere. Apollonius van Rhodus geeft ons te verstaan hoe oud dit gebruik was, uit het geen hy ons van den druk der Argonauten en der Dolioniers over den dood van hun Koning Cyzikus verhaalt; want die was zo groot dat zy verscheyde dagen geen moeds genaog hadden om hun koorn te laten malen, maar dat zy hun leven in droefheid verleten, etende nu en dan enig graan zo als het was heel raauw, en zonder het zelfs te hebben doen roofteren.

Het meel dat men van dit koorn, zo in de asch gebraden, kreeg, wierd veel smakelyker, het graan zelfs viel gemaklyker te malen en ontblootte zich te lichter van zyn zedel of eerste vlies.

Hesiod.
opera
& Dies
vs. 421.

Voor dat zy het gebruik van de molens hadden, braken zy hun koorn in houtte mortieren, met stampers van dezelfde stof. Heribodus geeft ons de maat van den vyzel en den stamper der Ouden en onzer Wilden met deze woorden. „Hakt my een vyzel van drie voeten hoog, en een stamper van drie ellen.” * Piliunus was er de vinder van; hierom wierd hy van de Herders en Veldelingen ge-eert, die zich noch lang na dat de molens reeds uitgevonden waren, van deze wyze om hun graan te bereyden bedienden, niet in staat zynde om de onkosten, die'er om het op de Heren-molens te laten malen vereischt wierden, goed te maken. Karo stelt ook den vyzel en stamper onder de boeren-gereedschappen van zyn tyd.

Cato de
re Rustic.

De Pizo's kregen hun naam van deze wyze van het koorn te stampen, gelyk verscheyde andere Roomsche familien na verscheyde soorten van koorngewassen of groentens, die by hen in gebruik waren, genoemd wierden. By voorbeeld de Fabien, de Lentulusen en de Cicero's, die hun naam van de bonen, linzen en erwten ontfingen.

Plin. lib.
18. c. 13.

Men noemde de Bakkers ook *Pistores a Pilo* of *Pisilla*. Gedurende de vyfthondert eerste jaren na de slichting van Rome, waren'er geen openbare Bakkers; en toen zy begonnen ingevoerd te worden, waren zy terzelfder tyd Molenaars, Bakkers en Koks.

Men maakte geen brood als uit lekkerny, gelyk men hedendaags taarten en ander gebak maakt. De Burgers maakten het te huis, en dit was het vrouwewerk, gelyk het noch hedendaags onder het gemeen by de meeste Natien is. Het gemeen en gewoonlyk voedsel was een soort van bry, van meel gemaakt dat in 't water ge-weekt was, of een pap als de Farro der Italianen. Plinius en Valerius Maximus geven hier van twe heerlyke getuigenissen.

Plin. lib.
18. c. 8.

„'t Is klaar, zegt Plinius, dat de Romeinen langen tyd van pap, en niet van brood geleefd hebben. „Onze Voorouderen, zegt de andere, „waren zo zoher van leven, dat zy meer werk maakten van bry als van brood. Dit drukt Juvenaaf levendig, gelyk hy gewoon is, uit, in de vergelyking die hy van de Zeden der Romeinen van zyn tyd, met die van hunne Voorouders maakt.

--- Quint

* Servius in lib. IX. *Æneid. init.* Piliunus pifendi frumenti usum invenit inde a pastoribus colitur, ab ipso etiam pilum dicitur.

malen
oud die
uten en
erhaalt ;
genoeg
leven in
et was,

kreeg
malen en

zy hun
Hezio-
uden en
van drie
was 'er
ogen ge-
waren,
in staat
te laen
den vy-

oorn te
erfichey-
gebruik
enuluf-
erwetjen

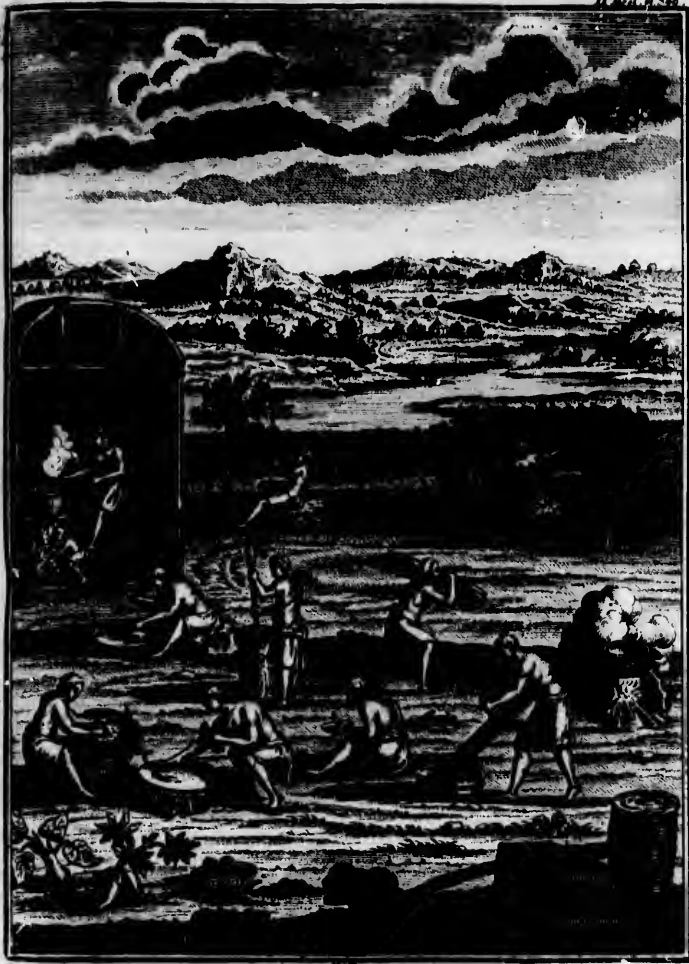
Gedu-
waren
te wor-

s.
endaags
te huis,
oder het
k voed-
ater ge-
en Valo-

van pap
n, zegt
k maak-
t, gelyk
der Ko-

- *Quin*

n invent

Dit meel, in schen leven, en zy hadden; maar was, lieten zy het *tum of Pulmentarium*

Want het *Pulmentarium* ken, en dat men n verstrekte; maar toebereydzel van v plaats men het mo begon te worden.

Men gaf den Ro waarfchynelyk om behielden, want zy zelfs gaven den ze Licetus verzekert i de Perzianen, by de Grieken in zwa

Want schoon Plin het tegendeel schyn *quam Italia potentia* het dezelve zaak o *Puls* alzo weinig in *ta* in Italien. Men gen, met te zeggen, maar dat de stof v want het geen men gerst, en 't geen m halven heeft Plinius dat het een in Italië volgens het geen ik beyde deze Naticen ste-meel gebruikend

Deze soberheid d tyden, was hun van Een soldaat droeg klein zakje meel ha

Zyn maalyd ko en de Veldheren zo hun difch van den ren de troepen alty plaats na de ander pracht en de lekker den zyn ingesloopen kosten te gronde,

*Quin & magnis fratribus borum; altera cana
A serbo & sulco redeuntibus; altera cana
Amplior, & grandes sumabant pulvisibus ella.*

Dit meel, in schoon water geweekt, was de grond van det menschen leven, en zy beholpen zich daar mee wanneer zy niets beters hadden; maar wanneer zy vleesch hadden, van wat soort dat ook was, lieten zy het met deze pap koken. Dit noemde men *Pulmentum* of *Pulmentarium*.

Want het *Pulmentum* was geen gerecht dat men alleen liet koken, en dat men naderhand met deze bry ar, die in plaats van broed verstrekte; maar of deze enkele en eenvoudige pap, of wel een toebereydzel van vrees dat in deze pap zelfs gekookt was, in wiens plaats men het moes heeft doen komen, toen het brood gemeentlĳ begon te worden.

Men gaf den Romeinen den bynaam van pap-eters of *Pulloparsi*, waarschijnlijk om dat zy langer als veel andere Natien dit gebruik behielden, want zy hadden deze gewoonte niet alleen; de Romeinen zelfs gaven den zelden bynaam aan de Karthaginezers. Fortunatus Licetus verzekert in een van zyn antwoorden, dat deze gewoonte by de Perzianen, by de Karthaginezers, by de Romeinen en zelfs by de Grieken in zwang ging.

Want schoon Plinius van de Grieken sprekende, in deze woorden het tegendeel schynt te stellen. *Videturque tum puls ignota Graecis, quam Italia polenta*: legt Fortunatus Licetus het uit, en zegt dat het dezelfde zaak onder verscheide namen was. Maar dat dit woord *Puls* alzo weinig in Griekenland in gebruik was, als dat van *Polenta* in Italiën. Men zou het myn's bedunkens, beter kunnen uitleggen, met te zeggen dat de toebereyding in der daad eenderley was, maar dat de stof waar van het gemaakt wierd verscheide was; want het geen men *Polenta* noemde, was van meel van gepelde gerst, en 't geen men *Puls* noemde van Far of tarwe gemaakt. Derhalven heeft Plinius, volgens deze uitlegging gelyk gehad te zeggen, dat het een in Italiën zo onbekent was als het ander in Griekenland; volgens het geen ik zelfs gezegt heb van het gemene voedzel van beyde deze Natien, de Romeinen niet als Far, en de Grieken gerste-meel gebruikende.

Deze soberheid der Romeinen en andere Volkeren in de eerste tyden, was hun van een groot behulp tot onderhoud van hun legers. Een soldaat droeg zyn leefstocht met zyn meubeltjes. Aan een klein zakje meel had hy lang genoeg.

Zyn maaltyd koste hem weinig moeite en geld: de Officierën en de Veldheren zelfs zonderden zich weinig in 't toebereyden van hun dĳch van den simplen krygsknecht uit. Op deze wyze waren de troepen altyd op de been, altyd vaardig om van de eene plaats na de andere daar men ze hebben wilde te trekken; en de pracht en de lekkerheid, die in onze dagen onder de Oorlogsgelieden zyn ingesloopen, hielpen den Staat niet door buitensporige onkosten te gronde, die men genoodzaakt is aan mondwaren te be-

Plin lib.
18. c. 8.

Wat
Puls,
wat Po-
lenta
was.

steden, meer als aan alle andere krygsbehoefstns, en deden de beste ondernemingen niet mislukken die een vaardigheid vereis- schen, dewelke zo het sebyer met grote toehereydzelen niet over een te brengen is. Eindelyk deze toberheid verichafte den Staat sterke, forske, moedige mannen, bequaam om honger en dorst uit te slaan, die meer bedacht waren om den vyand te gaan opzoeken, als om hun toerulling te redden; en die, door geen goede cier ontzenuwt zynde, geen eet stelden in open tafel in het veld te hebben gehouden, doende daar het lekkerste en prachtigste dat de overvloed verschaffen kan, opdiilken.

Schoon het brood van geen algemeen gebruik was, is dezelve oorspiong evenwel zeer oud. Het eerste soort was van dat gene dat men onder de asch braadde, waar van de H. Schrift zo dikwils gewag maakt. Het ander was van dat slag dat men in een aarde of yzere pan bakte, want dit verstaan de Schryvers door de woorden *Firmus* en *Cilbanus*. Dit slag van brood had verscheyde namen, die men by Atheneus en Kato zien kan. Deze verscheyde namen konden van de verscheyde plaatzen komen daar men het maakte, of van de verscheyde ingredienten. Want behalven de verscheyde soorten van meel, dat 'er de hooftstof van was, deed men 'er oly, merg, honing, vruchten, sterkers, anys, kardamom, slaapbollen-zaat, enz. in.

VIERDE HOOFSTUK.

DE Sagamité der Wilden is anders niet als dit soort van bryvan hun Indiaans koom gemaakt, dat onder de asch gerooft, met kracht van armen in houte mortieren gestampt, door grove builen van kleine takken die aan malkander gehecht zyn gedreven is, en door schorslen of buigende korfjes, van biezen gemaakt, gewant is. Ik weet niet waar het woord Sagamité van daan komt, waar van de Franschen van Kanada zich bedienen om deze pap te betekenen, die de Irokoizen in hun spraak *Onnontara* noemen. Mitschien is het een woord dat uit enige tongval van de Algonkynsche spraak gehaalt is. Wat hier van zy, het is in Kanada in de verdorven taal tusschen de Franschen en Wilden aangenomen. De Irokoizen en de Huronnen spreken het *Sagaouité* uit.

Alle morgen bereyden de Vrouwen deze Sagamité, en zetten het tot onderhoud van het huisgezin te koken. Voor dat de Europeërs hun van over zee ketels gebracht hadden, bedienden zy zich van pottbakkers vaten, die zy heel aartig wisten te maken, gevende daar van onderen een ronde gedaante aan, maar die van boven heel breed uitliep, en na de zelve in de zon te hebben laten drogen, bakten zy die op een langzaam vuur van schorslen gemaakt. De omzwervende Natien hadden maar houte ketels, die zo bros niet waren en lichter om te vervoeren. Hier in lieten zy het vleesch koken, gojende in het water enige gloejende keyen na malkander, die dit water allengsjes heet maakten, en het genoeg deden koken voor luden, die zich met half raauw vleesch vergenoegen.

De Sagamité gemaakt zynde, deelt men die in zo veel keteltjes

of schoteltes uit, als 'er personen in lieven aanvallen, ge uurwyzer, die vult men een groot men kan, en die komen bezoeken, dorp zelfs behoren

De eerwaardige gen over Genesis, de gasten gemeenlyk quamen als na de ja tien dagen, zon

Dit is ook het e by wien de gastvry en dit stomme kon als onze buigingen schynen ten opzich en mat van de rey

Wie by hen ink of men zet hem zo der komplimenten reden waarom hy k

De Brazillianen, ten hier na jegens 't vervolg zal uidele gewoonte hebben v liglyk by de Hebr

De Sagamité alle nen zelfs dat zy he zelve niet met vle om ze te binden en

Zy zouden zo d wel doen, zo zy c gens hunne gronde spaarzamen aart te alles op te eten zo (als of zy nooit ge en zonder klagen u

In 't eerst meen voorzichtigheid, r heb ik bevonden d der hunne wetten den.

En burger, als een goede jacht of den uitdelingen aad doen, en diergelyk den het niet durve der hun goeden na

of schoteljes uit, die van boomschorffen of wortels gemaakt zyn, als 'er personen in de hut zyn, die daar alyd na haar lust en believen aanvalen, by dag of hy nacht. De honger is by hen deenigste uurwyzer, die de uren van de maalyd regelt. Behalven dat vult men een grote schotel, die men de schotel van de gasten noemen kan, en die men al de personen voordischt, die hen in de Hut komen bezoeken, 't zy dat het vremdelingen zyn of dat ze tot het dorp zelfs behoren.

De eerwaardige Vader Don Augustyn Calmet in zyn aantekeningen over Genesis, heeft zeer wel aangemerkt, dat in de helde-tyden de gasten gemeenlyk niet zeyden wie zy waren, noch van waar zy quamen als na de maalyd; dikwils wachte men zelfs drie, vier, ja tien dagen, zonder daarna te vernemen.

Dit is ook het eerste compliment dat alle de Amerikanen maken, by wien de gastvryheid niet minder geheiligt is als in de Oudheid; en dit stomme compliment is zeer welsprekend, en veel redelyker als onze buigingen des ligchaams en vragen, die te onpas moeten schynen ten opzicht van luiden, die men moet veronderstellen moe en mat van de reys te zyn.

Wie by hen inkomt is welkom, naauwelyks is hy ingetreden, of men zet hem zonder te spreken eten voor, en hy zelfs eet zonder complimenten te maken voor dat hy den mond opdoet om de reden waarom hy komt te verklaren.

De Brazillanen, de Siouzen en enige andere Volkeren gebruiken hier na jegens de vremdelingen veel plechtigheden, die ik in 't vervolg zal uitleggen. Daar worden 'er noch gevonden die de gewoonte hebben van hun de voeten te wasschen, 't geen zo heiliglyk by de Hebreuwen onderhouden wierd.

De Sagamité alleen is een zeer holle spys, en de Wilden bekenen zelfs dat zy hen niet zeer lang voeden zou kunnen, zo zy dezelfde niet met vleisch of visch smakelyk maakten, 't welk dient om ze te binden en daar een ligchaam en smaak aan te geven.

Zy zouden zo dikwils geen lekkere beetten ontberen, als zy nu wel doen, zo zy die een weinig beter wisten te sparen. Maar volgens hunne gronden is het hun byna onmooglyk een zuinigen en spaarzamen aart te hebben: 't is by hen een aangenomen gebruik alles op te eten zo lang zy wat hebben, al zouden zy 'er van barsten (als of zy nooit gebrek konden krygen) en den honger met gedult en zonder klagen uit te staan, als zy niets meer hebben.

In 't ecrft meende ik dat het beestigheid was, en gebrek van voorzichtigheid, maar na de zaken rypelyk overwogen te hebben, heb ik bevonden dat zy op generly wyze anders kunnen leven, zonder hunne wetten van beleeftheid en welvoegelykheid te schenden.

Een burger, als hy maar een weinig aanzien heeft, moet, als hy een goede jacht of vischvangst gehad heeft, volgens de gelegenheden uidelingen aan de Ouderlingen, zyn magen en goede vrienden doen, en diergelyke mildadigheden putten alles uit, maar zy zouden het niet durven nalaten, en zouden het niet kunnen doen zonder hun goeden naam te verliezen. Daar zyn ten tyde dat zy hun

bescheyden deel moeten opbrengen, en de gemene onkosten van het dorp helpen dragen in de gastsalen, die altyd veel verslinden, om dat 'er het grootste gedeelte van 't dorp op genodigt word. Een man in wiens naam men het feest aanrecht, is verplicht dubbelt bescheyd te doen, en een beleeftheid met een andere te beantwoorden. Ik heb reeds van de gastsalen gesproken waar in alles opgegeten word en niets mag overblyven, en daar men zomtyds genoodzaakt is pannelickers te brengen, die zich heel wel kunnen schikken om de Ouden en aanzienlyke luiden overal te volgen, om een goede maalyd te knappen, en om hen alles te helpen op-eten wat men hun voordient.

Diergelyke gastsalen, die zeer menigvuldig zyn, en waar men zich tot eer rekent overvloedig en tot overdaad op te diffchen, laten in der daad niet toe dat men gedachten maakt om voorlangentyd voorraad op te doen.

Voor 't overige is het waarlyk de eer die hen dryft. Ik begeer hier geen ander bewys van, als 't geen hen deze zelfde eer in den uitersten nood doet beginnen. Dit is in de jachttijd, waar in zy zo dikwils aan den honger bloot gestelt zyn, dat 'er byna geen jaar is, of daar sterven 'er enige van.

Wanneer in dien tyd een hut van verhongerde lieden een andere troep tegenkomt, wiens voorraad noch niet ten enemaal op is, delen de laatstgenoemde met de nieuw aangekomene de weinige mondkost die zy noch hebben, zonder te wachten dat men hen daarom vrage, schoon zy daar door in 't zelfde gevaar van te vergaan raken, waar in zich die gene bevonden die zy tot hun kosten met zo veel beleeftheid en grootmoedigheid helpen. In Europa zouden wy in diergelyke gevallen weinig plaats voor zo een edelmoedige mildadigheid vinden.

De nood, waar in zy zich door diergelyke mildadigheden bevinden, noodzaakt hen om zonder ondericheyd van alles te eten, en het goed te vinden. Gelyk zy in hun overvloed het vleisch geen tyd gunnen om te besterven, dat zy het noch gants levendig in de ketel steken, of aan kleine houtte speetjes laten braden, die zy met 't ene end in den grond steken, en omdraaien wanneer het aanene kant gaar is, op dat het van de andere kant ook een beurt kryge, maken zy 'er ook geen zwarigheid in stinkent en byna verrot vleisch te eten, wanneer zy geen ander hebben. Zy schuimen de ketel nooit, uit vrees van iets te verliezen. Zy kookten 'er hele kikvorfchen in, en slikken die zonder schroom door. Zy drogen de darmen van Rheebocken zonder die van hun vuiligheid te ontfasten, en vinden in die te eten dezelfde lekkerny als wy in een snipje met zyn drek.

Zy drinken het vet van Beren, zeewolven, palingen enz, zonder daar wat na te vragen of dat vet geyl en stinkent is. Na kaarsongel likken zy vingers en duimen. Zy hebben noch de eikels niet verlaten, die de bosschen van Dodona zo beroemt maakten, alleen koken zy ze dikwils in water op, om de bitterheid weg te nemen. Zy zaamlen zorgvuldig de vrucht der beukebomen, en snerken die op. Met vermaak eten zy aartappelen, verscheyden

smaak-

smaakloze wortelen, zy geven hun den dat andere hen m

Om een boom t om ver, zonder z de jaren uit zoude die niet zaaien no een soort van mos nenste of tweede sch geven de Irokoizen van *Rontaks*, dat i van de Karaiben, aan hun droefgeel het zuur van de n vrouwelyke sex, e houtskool ziet eten

De Wilden die l het vleisch, en 't zy 'er hun jaarlyks tyd, zo zy kunnen dit koorn allerlei s half en smakeloz anderen en te verbe

Wanneer het Ino fruit men het een v zeer lekker. Men koorn.

Na het met bolff de bladen, die het ten, dan ontbolster drogen, en men v deze wyze smaakt. Daar is een soort d doen stinken. Dit het water of liever vuil water dat 'er a afleken en 'er na t het met zekere affc aan geven. Dit gra wel gewasschen en zy ieder graan tuffc koken. Ik heb my geleg, om een net daar ik niet graag n

De verdraaglykste kens zo als de gero men zyn, dan heeft die redelyk goed is van, die zy *Ogaras* zo dra het de warmt vertoont.

smaakloze wortelen, en allerlei soort van wilde en bittere vruchten; zy geven hun den tyd niet van ryp worden en groeien, uit vrees dat andere hen mochten voorkomen, en die wegnemen.

Om een boom te kaalder te maken, hakken zy hem by den voet om ver, zonder zich te bekreunen wat voordeelen zy 'er de volgende jaren uit zouden kunnen trekken. De Algonkynen en de gene die niet zaaien noch elendiger zynde, zyn zomtyds genoodzaakt een soort van mos, dat men ingewant der rotzen noemt; de binnenste of tweede schors, en de knoppen der bomen te eten. Hierom geven de Irokoizen aan de Algonkynen geen anderen naam als die van *Rontaks*, dat is te zeggen *boomvreeters*. Vader du Tertre zegt van de Karabien, dat zy zomtyds rechte aarde eten; 't geen hy aan hun droefgeeligen en zwaarmoedigen aart toefchryft, die in het zuur van de maag een ongeregelde lust verwekt, gelyk in de vrouwelyke sex, die men in zommige ziekten met vermaak kryt en houtskool ziet eten.

De Wilden die koorn hebben, sparen het een weinig beter als het vleesch, en 't geen zy voor lekkerny aanzien; zy maken dat zy 'er hun jaarlykchen voorraad aan hebben, en zelfs voor langer tyd, zo zy kunnen. Wanneer zy 't overige missen, maken zy tot dit koorn allerlei saussen, om door verscheyde toebereydingen het laffe en smakeloze dat dit licht voedzel zou kunnen hebben, te veranderen en te verbeteren.

Wanneer het Indiaansch koorn noch teer en byna melkachtig is, fruit men het een weinig op, zonder het uit te bolsteren, dan is het zeer lekker. Men maakt ook op deze wyze voorraad van dit tere koorn.

Na het met bolster met al te hebben opgekookt, doet men 'er de bladen, die het omringen af, en men laat het een weinig roosten, dan ontbolstert men het, men laat het in de zon op schorffen drogen, en men ver spaart het tot betere gelegenheden, want op deze wyze smaakt het beter en maakt de lekkerste Sagamité uit. Daar is een soort dat zy in de moerassen doen verrotten om het te doen stinken. Dit koorn zyn zy als dol na, en wanneer zy het uit het water of liever uit de slik halen, ziet men hun met vermaak het vuil water dat 'er afsloopt, en waar van de stank onverdraaglyk is, afleken en 'er na snakken. De Wildinnen hebben een wyze om het met zekere asfchen op te koken, die daar een verhevener smaak aan geven. Dit graan stampen zy niet in mortieren, maar na het wel gewasschen en in kokent water geweekt te hebben, kneuzen zy ieder graan tusschen twe stenen, of laaten het heel in de ketel koken. Ik heb my op de regels van haar kokery niet genoeg toegelegd, om een net verhaal van al haar saussen te kunnen geven, daar ik niet graag mee te doen had.

De verdraaglykste wyze om hun koorn te eten, is myn's bedunkens zo als de geroofte granen van onder de asch van daan genomen zyn, dan heeft het een kleinen verbranden smaak gekregen, die redelyk goed is. Voor al hebben zy 'er een byzondere soort van, die zy *Ogarsta*, en wy *Bloejent koorn* noemen, om dat het, zo dra het de warmte gevoelt, openplyt en zich als een open bloem vertoont.

Dit

Dit gaat alle de andere in smakelykheden te boven. De Franschen houden 'er veel van, en de Wildinnen laten niet na die personen die haar bezoeken en die zy een byzondere eer willen aandoen, daar op te onthalen.

Zy maken zomtyds brood van haar Maïs, ik zeg zomtyds, en uit lekkerny; want zy zouden 'er geen algemeen gebruik van kunnen maken, dewyl haar velden na mate van haar arbeyd haar geen koorn genoeg verchaffen, om de onkosten en het werk dat 'er toe vereischt word goed te maken.

Niet is 'er zwaarder en smakelozter, 't is een klomp deeg van haar meel, die slegt gekneed is, zonder gult of zout. Zy winden het in bladeren van indiaansch koorn, en laten het onder de asch braden of in de ketel koken. Zy doen 'er somtyds oly, vet, bonen en vruchten in. Deszelfs smaak is op deze wyze noch lelyker, maar voor den mond van een Wildeman is het een heerlyke en Vorstelyke spys. Dit brood kan niet goed gehouden worden, en is nergens goed voor als om zo heet van de kolen te eten. Ik heb in Italië een soort van brood gezien, dat byna eveneens was, dat men aan het gemeene volk verkoopt. 't Is een zware klomp deeg, met saffraan gemengt, die het geel doet uitzien, en daar amandelen of gibrande amandelen pralynen ingebakken zyn. Ik heb 'er geen naauwkeurige acht genoeg op gestlagen, om de nette toebereyding daar van te weten; maar ik zou geloven dat men een goede maag moet hebben om het te verteren, zo wel als een andere soort van brood, hier weinig van verschillende, dat men in Gaskonjen en Bearn maakt, 't welk uit meel van dit Indiaansch koorn of kleine geers, dat wel gebuilt is, gemaakt is, in de landtaal *Cruchade* genoemt.

VYFDE HOOFSTUK.

DE Schryver van de nieuwe historie van Virginia zegt, dat de Indianen daar te land brood van het zaat van zonnebloemen maken, die zy op hun landen voortqueken. Ik heb niet gezien dat 'er de onzen dit gebruik van maakten. De Wildinnen zaaien 'er zeer weinig van, en maken 'er oly van om zich te smeren, zo wel als van zekere kleine bittere noten en enige andere vruchten of planten.

Ik geloof evenwel 't geen hy 'er van verhaalt, want na allen schyn is de grote zonnebloem, by de Kruidkenners onder den naam van *Heliotropium magnum* bekent, de *Sesamum*, waarvan de oude Egyptenaren en de eerste volkeren brood en oly maakten.

Zommige Natien in het Noorderdeel van Amerika halen haar voedsel uit een soort van koorn, dat de natuur van zelfs voortbrengt, men noemt het *Folle Avoine*, waar van de Franschen den naam tot enige van deze natien hebben overgebracht, 't is een moerassige plant, die redelyk wel na de haver gelykt, maar beter gevoedis.

De Wilden gaanze met hun kanos, als zy ryp is zoeken. Zy schudden de airen maar, die met gemak haar graan laten vallen,

zo dat hun kanoos h
zonder dat zy hoev

Niet alleen weter
en brood tot hun vo
nige voorbeelden va
den. Als daar was
tel *Chara*, waar va
te held kort voor d
diende om zyn leg
leeskott genoeg ont
gyptenaren zo beroe
ben breder in 't ve
ook die wortel, wa
tien zich na den zw
bedienen, om zich
honger en diere tyd

Daar zyn in West
niet alleen in tyd van
De beroemte is de
die in de eerste Re
Schryvers *Tuca* gen
stergewas, wiens ho
zyn smal, dicht in e
kennep, zy komen n
groeit, vallen die va
zo dat de boom alty
komt 'er een knop
Deszelfs wortels gel
vallen na den aart va
wend. Zy hebben l
geraken. Niet dat zy
maar zy krygen een
genschapen verlieze
vind 'er van zes of ze
verven der bladeren
Nademaal de inwo
ken, moet men dez
ene beter als de an
brood. De blaauwe
donkere violette ver
Deze houd zich lang
brood uit. De gryze
en een gryze wortel,
zy veel, zomtyds
komt is redelyk. D
haar bladen genoemt
om ryp te worden,
brood daar van is ze
on haar hout, is een
wortels verfmelten h

zo dat hun kanoos haast vol zyn, en hun voorraad gaauw opgedaan, zonder dat zy hoeven te ploegen of te zaaien.

Niet alleen weten de menschen van de koorngewassen hun meel, en brood tot hun voedsel te maken. De oudheid verschaft ons menige voorbeelden van verscheide wortels die tot dit gebruik dienden. Als daar was de bolachtige wortel van de Asfodelus, de wortel *Chara*, waar van by Cezar gesproken word, en daar deze grote held kort voor den beroemden slag van Farzalien zich van bediende om zyn leger de kolt te geven, 't geen uit Epyten geen leeskolt genoeg ontong. Zodanig was de papier-plant, by de Egyptenaren zo beroemt, en waar van wy gelegenheid zullen hebben breder in 't vervolg te spreken. Zodanig was in onze tyd ook die wortel, waar van het gemene volk van een onzer Provinciën zich na den zwaren winter van 't jaar 1709 zich met nut wist te bedienen, om zich van den uitersten nood te bevryden, daar de honger en diere tyd hen anders in zouden gestort hebben.

*Ceser de
Bellis ci.
voh. 1. 3.*

Daar zyn in West-indiën verscheide wortels waar van men zich niet alleen in tyd van nood, maar zelfs in 't gemene gebruik bedient. De beroemte is de *Maniok* of *Mandiok*, die dezelve is als de gene die in de eerste Reysbeschryvingen en in die van de Spaansche Schryvers *Tuca* genoemd word. Deze plant is een soort van heestergewas, wiens hout zeer krom en teer is; de bladeren daar van zyn smal, dicht in een gedrongen, wat langachtig als die van de kennep, zy komen niet al te gelyk voort; maar na mate dat de plant groeit, vallen die van beneden af, en die van omhoog schieten uit, zo dat de boom altyd groen is. Op het afvallen van ieder blad komt 'er een knop van de grootte van een boon voor den dag. Deszelfs wortels gelyken de bietkrotten, die groter of kleiner vallen na den aart van 't land en de zorgen die men daar toe aanwend. Zy hebben byna een jaar werk om tot volkome rypheid te geraken. Niet dat zy niet langer in de aarde kunnen goed blyven, maar zy krygen een te groten overvloed van sappen, die hun eigenschappen verliezende, dezelve te waterachtig maken. Men vind 'er van zes of zevenderley soort, die men door de verscheide verwen der bladeren en schorsfen onderscheyd.

Nademaal de inwoners van de wortel alleen hun voedsel trekken, moet men deze verscheide soorten kennen, waar van de eene beter als de andere zynde, ook beter meel geven en beter brood. De blaauwe Maniok heeft een dikke schors, van een zeer donkere violette verf, maar boven op is zy zo blank als sneeuw. Deze houd zich langst in de aarde goed, en levert het smakelykste brood uit. De gryze Maniok heeft een gryze schors aan zyn hout, en een gryze wortel, maar deze is zeer ongelyk; zomtyds brengt zy veel, zomtyds zeer weinig voort, het brood dat daar van komt is redelyk. De groene Maniok, dus na de groenheid van haar bladen genoemd, heeft niet boven de tien maanden van noden om ryp te worden, maar kan niet lang in den grond duren: het brood daar van is zeer goed. De witte heeft een witachtige schors om haar hout, is eerder ryp als alle de andere soorten, maar haar wortels versmelten heel tot water, zo dat schoon het meel van een

G schone

schone goud-kleur is, en van een zeer goeden smaak; zy van weinig nut zynde ook van weinig gebruik is; en daar zyn 'er weinig andere als die gene wiens voorraad niet lang duurt, die dezelve planten om haalt weer andere voorraad te krygen.

Daar is noch een andere soort die wegens de gedaante weinig van de witte verscheelt; zy valt schaars op de Eilanden, maar is gemeen op het vaste land; zy word rauw gegeten, gebraden, gekookt of hoe men anders wil, zonder 'er het sap uit te drukken, 't geen men met de andere soorten van Maniok niet doen zou durven, dewyl haar sap een van de vaardigste en doodelykste vergiften is.

't Is zonderling dat een zo heerlyke wortel evenwel zo gevaarlyk is, en zulke droevige uitwerkingen heeft. Want het is zeker dat het vierdedeel van een glas van dit sap een mensch in een viereindeel uur zou doen sterven, zo men hem geen vaardig hulpmiddel ingaf. De Indianen beproeven het dikwils, brengende zich vrywillig met dezen drank omhals, gelyk de Noorder-Wilden met dulle kervel. In 't begin van de verovering der Spanjaarden nodigden deze elendige schepzels, het juk van deze slaverny niet kunnende verdragen, elkanderen uit, om in gezelschap te sterven, en men zag 'er met vyftigen gelyk die zich met dit sap van *Tuca* om hals hielpen. Vader du Tertre geloofst, dat al het quaadaardige dat 'er in dit sapsen zelfs in de gantsche plant is, niet als uit een overvloed van voedzel voortkomt, dat de maag niet kan verduwen; want schoon het uit den aart dodelyk is werkt het evenwel op een gants andere wyze als de andere vergiften, die een schrikke-lyke gloejing veroorzaken, zo zy heet, of dofheid in de geesten zo zy koud zyn; 't geen men in 't geheel in die gene niet gewaar word, die van dit sap ingenomen of van deze wortel gegeten hebben, maar alleen een vervulling van de maag die hen verslukt en doet sterven. Daarenboven men vind geen van de edele delen der dieren, die 'er aan gestorven zyn, beschadigt, maar hun maag alleen opgeblazen. Zo dat deze Vader beweert dat 'er dan het zelfde gelchied 't geen men na een hongersnood heeft zien gebeuren aan die gene, die omkomen om dat zy te veel nieuw koorn gegeten hebben; of wel aan de paarden die drinken na te veel tarw gegeten te hebben, die men evenwel niet van vergif verdenken kan.

't Heeft schyn, dat het schadelyke dat in deze wortel is, zyn slymachtige deelen zyn.

Inderdaad dit zelfde sap, dat zo gevaarlyk en zo doodlyk is word, na dat men het wel heeft doen koken, een zoete honigachtige drank en die goed is om te drinken; het vuur deszelfs raauwheid hebbende weggenomen, of de te grote waterachtigheid die 'er in was hebbende doen vervliegen. De Indianen maken van dit sap alleen beschuiten van een zeer slynen en verhevenen smaak doende het in de zon of op het vuur, dat alle waterachtigheid verteert, dik worden. Zy maken ook van de gedroogde wortel van Maniok zeer goede dranken, en die uytneement hartsterken voor de zieken zyn. Oviedo zegt dat zy 'er goede boulijons van maken, maar dat wanneer de drank begint koud te worden zy op

*Gene-
les d'O-
viedo,
Hiflor.
Gen. l. 7.
cap. 2.*

*De Laet
In l. Or-
cid. lib.
15. c. 10.*

*Oviedo.
loc. cit.*

bouden daar van te
dat schoon hy, uit
is, hy evenwel kou
naag niet wel kook
watte Lant, gelyk o
Maniok gants raauw
even wel allengsjes z
hou hen zo wel als o

Maar van wat nat
dad de kracht van
tre drie middelen aar
hulpmiddelen zyn ol
een deel Ananas sap
sap van slangen-kruie
lande bekleed zyn
men zich tegen alle t

Om dit verderfely
den, schillen de Wil
vryven zyze met al h
ten ongelyke stenen g
den, en die in een p
nimen breed gestok
gen haar buik, en he
deze wortels te ontfar
oefzen gemaakt zyn,
of met het eene end
ten groten steen die
dere end gebonden i
er niets als een droog
als sneeuw is, overbly

Z E S

Dit meel wel gebui
taal *Hibicbet* no
Kassauw-brood op dez
en platte pan, dat zy
aar niet aan raakt; w
hebben zy die ontren
droog en met geen vo
haalt door en bind het
gebakken is, keren z
en, om; en de kalla
truis.

't Kassauw-brood is
mak, zommige stelle
zy best te eten me
het blyft evenwel hee
de dagen in de zon he
ng te bereyden dat he

hou

houden daar van te drinken. De reden die zy daar van geven is dat schoon hy, uit oorzaak van de eerste koking, niet dodelyk is, hy evenwel koud zynde zwaar om te verteren valt, en in de maag niet wel kookt. De Wilde Tapatas en eenige anderen van 't valle Lant, gelyk ook de dieren, eten de gevaarlykste soort van Maniok gants raauw, zonder enige toebereyding. Zy moeten 'er evenwel allengsjes zich aan gewennen en al vroeg aan komen, of het zou hen zo wel als de anderen schaden.

Maar van wat natuur dit sap ook mag zyn, nademaal het inderdaad de kracht van het sterkste vergif heeft, wyft Vader du Tertre drie middelen aan de hand, om voor tegengif te dienen. Deze hulpmiddelen zyn oly van olyf met lauw water te drinken, of wel een deel Ananas sap, met enige druppels citroen-sap: of wel het sap van slangen-kruid te nemen, waar mee al de bomen daar te lande bekleed zyn, en dat een onfeilbaar tegengif is, waar van men zich tegen alle soorten van venynen kan bedienen.

Om dit verderffelyke en schadelyke sap van de wortel te scheyden, schillen de Wildinnen ze eerst na het oude gebruik, daar na wryven zyze met al haar macht op een rasp, die van kleine puntige en ongelyke stenen gemaakt is, die aan haar strand gevonden worden, en die in een plank van anderhalf voet lang en zeven of acht duimen breed gestoken zyn. 't Ene end van de rasp houden zy tegen haar buik, en het andere staat in een kuip, om het raspzel van deze wortels te ontfangen, dat zy naderhand in perskuipen die van leezen gemaakt zyn, verzamelen, die onder een pers gezet zynde of met het eene end aan een tak van een boom gehangen, met een groten steen die daar tot gewicht aan dient, en aan het andere end gebonden is, word 'er al het sap zo wel uitgeperst, dat er niets als een droog meel dat tot klonters gaat zitten en zo wit als sneeuw is, overblyft.

ZESDE HOOFTSTUK.

Dit meel wel gebuilt en door een soort van teems, die zy in hun taal *Hibibet* noemen, gepasseert zynde, maken zy 'er hun Kallauw-brood op deze wyze van. Zy hebben een aarden vat als een platte pan, dat zy op het vuur zetten; zo evenwel, dat de vlam daar niet aan raakt; wanneer deze pan door en door warm is, beklakken zy die ontrent twe vingeren dik met dit meel dat gantsch droog en met geen vochtigheid doormengt is; de hitte dringt 'er vast door en bind het, en wanneer het genoeg van de eene kant gebakken is, keren zy het met kleine plankjes, die hier toe dienen, om; en de kallauw is byna zo gauw vaardig als by ons een kruif.

't Kallauw-brood is een goed voedzel en van een zeer goeden smaak, zommige stellen het boven het tarwenbrood, maar om het op zyn best te eten moet het niet boven een dag of twe oud zyn; het blyft evenwel heel lang goed, voor al, wanneer men het enige dagen in de zon heeft laten drogen. Men weet het ook zodanig te bereyden dat het als een soort van beschuit word, daar de

Europeers, die in deze gewesten handel dryven, voor hun langdurige reyzén voorraad van op doen. Het gemeen brood is een halven vinger dik, men maakt het ook dunder, dat noch lekkerder is.

De Wildinnen maken ook van dit meel van de Maniok, zo wel als van dat van Indiaansch koorn, een soort van pap, daar zy haar vleesch in laten koken. Men noemt die in Braziliën *Mingant* en het is niet anders als de *Sagamité* der Noorder Amerikanen. Bende deze soorten van meel hebben een aangenaamen smaak, en zyn zo laf niet als het onze is wanneer het van de molen komt. De Indianen eten het dikwils heel droog, zonder dat 'er iets anders ondergemengt is of zonder eenige andere toebereyding.

Behalven de Maniok-wortel en het Indiaansch koorn verschaft het Zuider-Amerika aan zyn inwoonders noch een nieuw behulp in de Patataas, die voor brood kunnen dienen en van zo een heerlyk voedzel zyn, dat men opgemerkt heeft dat die gene die dezelve nuttigen door den bank vet en welgedaan 'er uitzien, een voordeel dat dezelve boven het meel van de Maniok zou moeten doen verkiezen, dat al te opdrogent zynde, nooit vetheid noch goede kleur veroorzaakt.

ZEVENDE HOOFSTUK.

DE Patata is een bolachtige wortel, die kruipende spruiten uitschiet, daar zachte bladen aankomen, van een heel donkere groene kleur, die weinig van de Spinaasie verschilt. Daar zyn 'er van verscheyde soorten, die men uit de verf der wortelen onderscheyd, want daar zyn 'er groene, witte, rode, oranje, gemarmerde, enz. alle zyn zy goed. Men legt ze onder de asch te branden of wel in een pot, daar men een weinig water in doet om te beletten dat ze branden, en men dekt ze ter degen toe. Door 't koken worden ze zo murw als kastanien, en hebben byna den zelfden smaak, maar zy zyn veel beter, blyven niet hard voor de maag leggen, en zyn niet winderig als de meeste andere wortelen, en voornaamlyk de grote Limozynsche knollen, daar men ze by zou kunnen vergelyken. Om 'er een verhevener smaak aan te geven, maken 'er de Europeanen een saus over van citroen sap, of van olyf, en piment of lange peper.

De andere levensmiddelen die de Volkeren van 't Zuidelyk Amerika nuttigen zyn zo voedzaam noch zo vast niet als die der Noorder Amerikanen, die allerly slag van dieren hebben die he land en de jacht hun verschaffen. De eerstgenoemde leven meest van visch als van vleesch, zy durven zelfs allerly soorten niet eten als de schildpadden in 't byzonder zyn hun also zeer verboden als eertyds den Troglodyten. Zy eten ook geen varkens vleesch noch Lamentynen. 't Geen zy gemaklyker vinden en zich ook liever meest vernoenen zyn de krabben en verscheyde soorten van schulpvisschen, die zy met een piment of gepeperde saus, daar limo

* Grote zee-visschen, in Amerika bekend.

sap in komt, eten ken, dat de Euro houden, ze niet m

Maar zo de Noo vleesch hebben, o en overloed der op voort brengt, king, zo dat zy v anderen voor den

De Maniok wil brengt niet als drog meenlyk van het trent een voet lang De eerlie heeft me voort. Na de krui grond aan hoopjes drie van deze stokje toe. Dit hiet men maklyker, maar oo

't is genoeg dat n iok in den grond knop na boven sta den grond zorgvul Maniok sterk geno onkruid verstukt te vruchtbaar, dat em schen voed als zes zyn.

De Patata wil in d geroerde aarde slaan

Men maakt 'er ga malkanderen als hee sprenkels van hart h dekt. Deze struike uit in zo groten ove geplamt heeft, bedel

Aan de wortel of sचेयेde gedaante u zyn.

Verscheyde Wilde ten, die tot meel g smaaklyk genoeg.

De zon gedroogt en g kenze tot meel gelyk

De Wildinnen dra behalven dat versche Het wonderlingste is nemen om te zaaien dwaling of het gevo

ſap in komt, eten, en die zy gemeenlyk zo ſterk en zo ſcherp maken, dat de Europeanen die van geen zo ſterk gekruide ragouſ houden, ze niet met hen eten kunnen.

Maar zo de Noorder Amerikanen boven hen het voordeel van 't vleeſch hebben, overtreffen deze de anderen door de hoedanigheid en overvloed der groentens en vruchten, die het aartryk daar vol op voort brengt, of van zelfs, of met weinig moeite en voortqueking, zo dat zy over al de kolt vinden, en zo dikwils niet als de anderen voor den honger blootgeſtelt zyn.

De Maniok wil liever gepoot als gezaait worden. Het zaat brengt niet als droge magere wortelen voort. Men neemt dan gemeenlyk van het hout van de ſruik, daar men een entje van ontrent een voet lang afſnyd, en dat men op twederly wyzen plant. De eerſte heeft meer omlags in, en brengt ook ſchoner wortelen voort. Na de kruiden van 't veld in den brand geſtoken, en den grond aan hoopjes verdeelt te hebben, ſteekt men in deze hoopjes drie van deze ſtokjes in een driehoek, en men dekt die zorgvuldig toe. Dit hiet men in een knuitje planten. De andere wyze is gemaklyker, maar ook van minder voordeel.

't Is genoeg dat men hier en daar een endje houts van deze Maniok in den grond ſteekt, als men maar acht geeft, dat de bot of knop na boven ſtaat, dit hietenze aan *ſtokjes planten*. Men wied den grond zorgvuldiglyk en houd den akker ſchoon, tot dat de Maniok ſterk genoeg is om de overhand te houden en niet door 't onkruid verſtikt te worden. Deze plant dus gekoefert zynde, is zo vruchtbaar, dat een morgen lands dat 'er mee bezaait is, meer menſchen voed als zes andere morgen die met de belle tarw bezaait zyn.

De Parata wil in een luchte; matig vochtige en een weinig omgeroerde aarde ſiaan.

Men maakt 'er gaten in van een halve voet diepte, zo dicht by malkanderen als het mooglyk is; en men ſteekt 'er twe of drie ſprenkels van hart hout of lage ſruik in, die men met aarde toedekt. Deze ſruik en wortel hebbende gevat, ſchieten 'er nieuwe uit in zo groten overvloed, dat zy het gantsche veld, daar menze geplant heeft, bedekken.

Aan de wortel of in ieder gat ſpruiten 'er zes wortels van verſcheyde gedaante uit, waar van 'er enige zo groot als een hooft zyn.

Verſcheyde Wilde Natien maken brood van enkele droge vruchten, die tot meel gemaakt zyn. Dit brood is zeer hart, maar ſmaaklyk genoeg. Die van 't Noorden, die den meeften tyd van de viſchvangst leven en niet zaaien, maken ook brood van viſch die in de zon gedroogt en gebraden is. Zy ſtampen ze in vyzels, en makenze tot meel gelyk men het koorn doet.

De Wildinnen dragen veel zorg voor haar akkers, en zaaien 'er behalven dat verſcheyde ſoorten van groente en aartvruchten op. Het wonderlingſte is dat de Karaiben de tyden van de maan waarnemen om te zaaien, een taſtelyk bewys van de Oudheid van de dwaling of het gevoelen dat de maan daar iets toedoet. De zorg die

die zy aan de landen moeten te kost leggen, is by haar een zeer zwaren arbeyd, indien men overweegt hoe weinig hulpmiddelen zy hebben; niet als elendige houten spaden hebbende om het land om te spitten. Alles wat zy zaaien of potten heeft queking van noden, het Indiaanisch koorn noch meer als de rest, zo dat het te enemaal op een land zou verdwynen, indien men het niet met al zo veel vlyt oppaste als de tarw.

*Herod.
lib. 3. p.
100.*

Wanneer Herodotus derhalven van dit soort van geers die in de Indien groeit, en myn's oordeels de Mais is, zegt, dat de aarde het van zelfs voortbrengt, is het waarschynelyk dat deze Schryver zich in dit stuk vergist heeft, want ik ben overtuigt dat het zo niet zou kunnen groeien zonder te ontaarden, gelyk het gemeenlyk met die soorten van planten gaat, die queking vereischende straks vergaan als men 'er niet meer op past. In der daad ik geloof niet dat men elders in Amerika Mais ziet, die van zelfs groeit. Zy komt zelfs niet weer te voorschyn daarze eertyds aangequeekt is gewoest.

ACHTSTE HOOFSTUK.

*Ver-
plaat-
zing der
Dorpen.*

NAdemaal de Wilden hun Landen niet misten noch dezelve braak laten leggen, worden zy haast uitgeput en krachteloos, 't geen hen noodzaakt hunne Dorpen elders te verplaatsen, en nieuwe akkers in nieuwe Landen te maken. Zy worden, ten minsten in Noorder-Amerika en in de koude landen noch door een dringender reden hier toe aangezet, want nademaal de Vrouwen alle dagen het brandhout na haar hutten moeten dragen, hoe langer het Dorp op de zelfde plaats blyft, hoe wyder het bosch daar van afwykt; zo dat na een zeker getal van jaren zy niet meer tegen de last kunnen om het hout zo ver op haar schouders te slepen.

Die dicht by de Fransche steden in Nieuw-Vrankryk wonen, hebben in dit ongemak willen voorzien, en hebben zich zedert enigen tyd paarden aangeschaft, om het hout na hunne hutten te slepen, 's winters in een slede, en 's zomers op den rug van dezelfde paarden. De jongelingen, verheugt zynde dat zy paarden te mennen hebben, nemen gaarn die moeite aan zich, en de Vrouwen door dit middel van een zeer zwaar pak ontlast zynde, zyn 'er niet minder over in haar schik, maar zy vervallen tot een ander ongemak, want deze paarden, veel in getal zynde, verspreyden zich met troepen op hunne koorn-velden, daar geen heggen of hekken zyn om ze tegen te houden, verwoesten ze te enemaal, zonder dat men daar in kan voorzien. Want niet in staat zynde om ze in hun stallen te voeden, is al wat men doen kan dat men ze in elendige schotten sluit, daar deze paarden gemaklyk over heen springen, 't zy om dat zy geen voedzel genoeg in deze beschotten vindende, van zelfs genegen zyn om in het Indiaanisch koorn, daar zy meer op verlekken als op de haver, te grazen; 't zy dat de kinderen, die zonder ophouden bezig zyn om ze toe te vechten aan te hitzen, hen gaande maken, en dwingen om over hun staketzel te springen.

Zy

Zy zyn al vro- ken het zo dat hu dat de nieuwe in dat zy die verlate- ge jaren/dari voor een plaats voor hu zich daar 's Winte overwinteren. Zy maken hun velden zy om zich te war zynde hun de mo zyn door gants Am stekken, en de grote allen tyden genoot vrouwen niet mee o dere moeite hebben dragen.

Zy hadden oudst waren om bomen va niet a's met veel mo hebben 'er hun yzer hun geleert de bome wel hebben zy 'er no hun oude wyze, dem om de boomen sny schors beroven, en zy dor zyn werpen slam, en ze met klei gen aanhouden, alle ken zyze; wanncer daar aan den slam va Wat de wortels a door de lankheid van mak uit

Deze stene bylen den af door gants Ar zeer harde en sterke ding eer ze dienen men ze scherp maakt trent de gedaante van Het leven van een zo dat een diergely tooit, een kostelyke ren zynde, steekter handvatzel aan te ma en daar een steel van hem aan 't ene end o beknelt den steel, e hem moeielyk en zeld In Vrankryk word

Zy zyn al vroegtids op deze verplaatsingen bedacht, en maken het zo dat hun oude akkers hun zo lang dienen kunnen, tot dat de nieuwe in staat zyn om hun onderhoud te verschaffen, zo dat zy die verlaten kunnen zonder 'er ongemak van te lyden. Engegejaren dan voor dat ze hun dorp verlaten, stekenze in de bosschen een plaats voor hun nieuwe landen af, tot dien einde begeven zy zich daar 's Winters na toe, en slaan 'er kleine hutjes op om te overwinteren. Zy vinden hier een dubbelt voordeel in, want zy maken hun velden bebouwbaar, hakkende dezelfde bomen af, die zy om zich te warmen nodig hebben, en die dicht by hun hutten zynde hun de moeite van een lange overvoering sparen. Het zyn door gants Amerika de mans wiens plicht het is de velden af te steken, en de grote bomen om te hakken. Zy zyn het ook die ten allen tyden genootzaakt zyn het grote hout te hakken, daar de vrouwen niet mee overweg zouden kunnen, zo dat deze geen andere moeite hebben als het aan kleine stukken te hakken en het te dragen.

Zy hadden oudstids niet als stene bylen; dewelke niet in staat waren om bomen van een zekere dikte om te hakken, of die het niet als met veel moeite konden ten einde brengen. De Europeërs hebben 'er hun yzere gebracht; daar veel staal in is, en hebben hun geleert de bomen om te hakken, te kloven en te zagen. Evenwel hebben zy 'er noch niet veel van geleert, en houden zich by hun oude wyze, dewelke hier in bestaat dat zy een ronden kring om de boomen snyden, dezelve om ze te doen sterfen van hun schors beroven, en dus staande voets laten verdorren. Wanneer zy dor zyn werpen zy ze om ver, leggende vuur onder aan den stam, en ze met kleine brandende houtjes, die zy daar gedurig tegen aanhouden, allengsjes ondermynde. Op dezelfde wyze hakken zyze; wanneer zy omleggen tot blokken, leggende hier en daar aan den stam van den boom diergelyke brandhouten.

Wat de wortels aangaat die in de aarde blyven, die laten zy door de lankheid van tyd verrotten, en trekkenze daar na met gemak uit.

Deze stene bylen, waar van ik spreek, zyn van onheuglyke tyden af door gants Amerika in gebruik; zy worden van een zekere zeer harde en sterke key gemaakt; en vereischen veel toebereyding eer ze dienen kunnen. De wyze van ze te bereiden is dat men ze scherp maakt met ze op een andere key te slypen en ze ontrent de gedaante van onze bylen of bytels te geven.

Het leven van een Wildeman is daar zomtyds niet genoeg toe; zo dat een diergelyk huisraad, al was het noch lomp en onvoltooit, een kostelyke erfenis voor de kinderen is. De steen geslepen zynde, steekter noch een andere zwaarigheid in om 'er een handvatzel aan te maken: men moet een jongen boom verkiezen en daar een steel van maken zonder hem af te hakken: men splyt hem aan 't ene end op, steekt 'er den steen in, de boom groeit, beknekt den steel, en lyft hem zodanig in zyn stam in, dat men hem moeielyk en zelden daar weer uit kan krygen.

In Vrankryk worden 'er noch in de kabinetten van liefhebbers dier-

diergelyke stenen gezien, die men *Keravniafon* of donderkeylen noemt, die in het ryk op plaatzen gevonden zyn, alwaar de natuurlyke stenen van een gants anderen aart zyn.

Deze stenen zyn ook een bewys, dat de eerste Inwoners der Gaulen daar een zelfde gebruik van maakten als de hedendaagsche Amerikanen, die geen of weinig omgang met de Europeanen hebbende, genoodzaakt zyn zich by hun oude gewoontens te houden. De Wilden hebben ook een soort van messen van dezelfde stof als hun bylen, die niet veel moeten verschillen van die gene, waar van zich de Joden in hunne besnydenis bedienden, en van die gene die by de Heidenen voor de Priesters van Cybele in gebruik waren.

Men moet aangaande deze Dorpverplaatzingen der Wilden, en de noodzakelykheid waar in zy zich bevonden om dikwils van grond te veranderen, aanmerken, dat deze noodzakelykheid in de eerste tyden even groot en misschien noch groter geweest zynde, als men acht geeft op het gebrek en het weinig beleyd van de meeste Natien, men daar uit besluiten moet, dat de steden der eerste Volkeren alzo wel van plaats veranderden als deze Volkeren zelfs. En dat die gene die in 't vervolg een blyvende stee hadden, wanneer men op een vaster manier heeft begonnen te bouwen, en dat de kunst den nood der menschen is te hulp gekomen, altyd alle de eerste van dienzelfden naam noch van dezelfde Volkeren, die ze gesticht hebben, niet geweest zyn. Deze grondstelling kan dienen om de twyfelingen te verklaren, die 'er in de vergelyking van de nieuwe aartryksbeschryving met de oude kunnen ontstaan.

NEG ENDE HO OFT STUK.

Van de
wyn-
stok en
de wyn.

DE wynstok komt overal in Amerika voort, maar de Wilden queken dien nergens aan, en weten de kunst om wyn te maken niet.

Zy zyn alle uit den aart zo grote dronkaarts, dat men wel oordelen kan, zonder hen te verongelyken, dat het hun schuld niet is. Het moet dan die van den grond zyn, of van dezen wynstok zelfs, die byna overal maar wilde loten uitschiet. In Kanada valt de druif zeer klein en zuur, zelfs wanneer ze volkome ryp is. In de Landen die een weinig warmer zyn, worden ze wat groter en zoeter. De Europeanen hebben op verscheyde plaatzen dezen wilden wynstok zoeken tam te maken, maar ik weet niet dat zy 'er tot noch toe in geslaagt hebben. De stokken die zy uit Europa gebracht hebben, zyn in Brazilien, Nieuw-Vrankryk, en Nieuw-Spanjen ontaart, behalven in Peru en Chili, daar zy volkomen wel geslaagt zyn.

't Is niet gelooslyk, dat in een zo groot Land als Amerika is, niet elders enige grond zou gevonden worden, die bequaam was tot voortteling van den wynstok, voor al in luchtstreken, die met die van Europa in warmte over een komen, daar zulk een heerlyke wynlezing van allerly soorten is. Daar moet dan een reden zyn, behalven dien van den grond, die belet heeft dat men 'er den

eylen
e na-

s der
gische
n heb-
ouden.
tof als
ar van
genen
k wa-

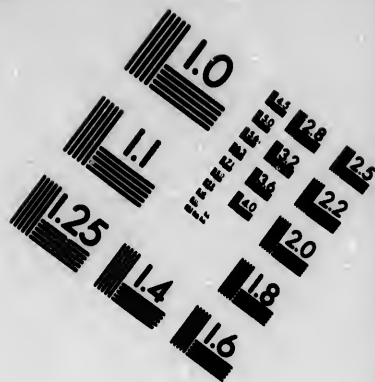
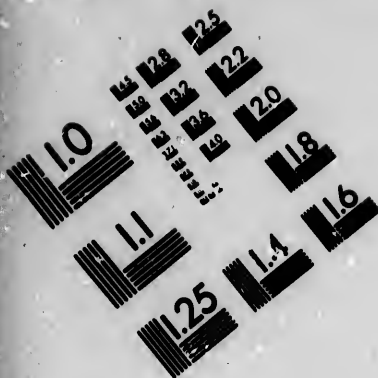
en, en
ils van
d in de
zynde,
e mee-
eerste
n zelis.
, wan-
en dat
alle de
e ze ge-
dienen
van de

Wilden
te ma-

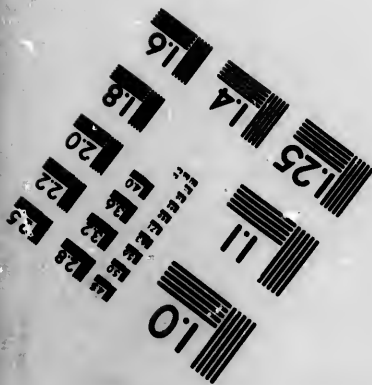
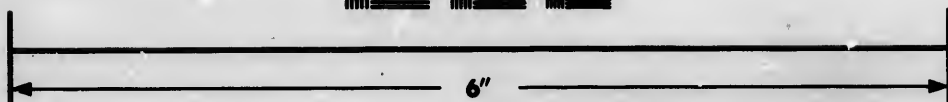
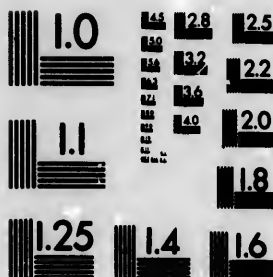
wel oor-
uld niet
wynstok
ada valt
p is. In
roter en
zen wil-
at zy 'er
ropa ge-
w-Span-
wel ge-

erika is,
ham was
die met
n heerly-
en reden
men 'er
den

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

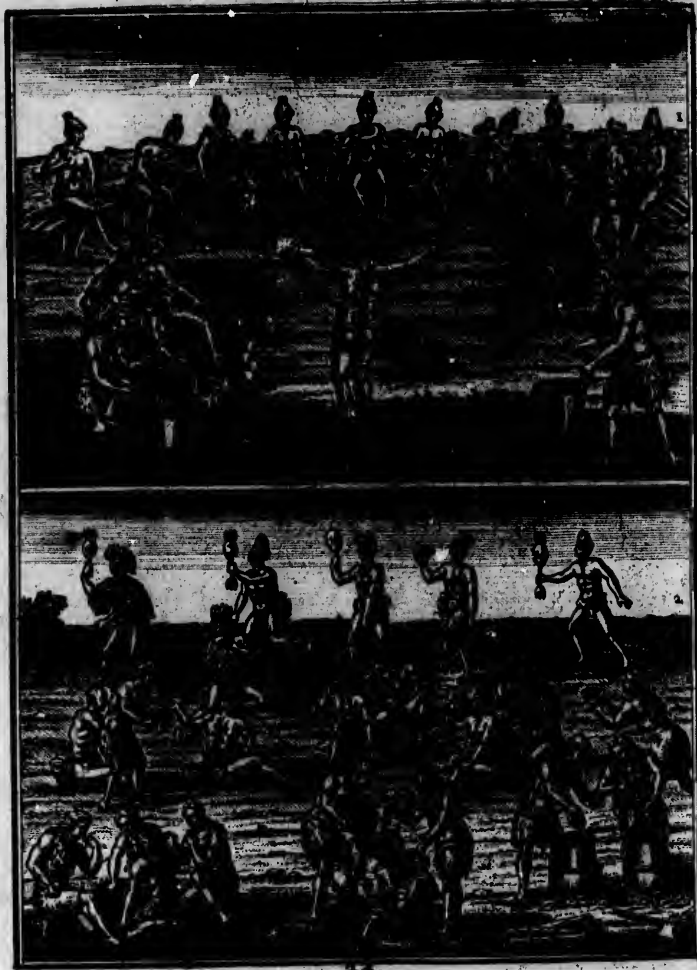

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
2.0
2.2
2.5

01
02
03
04
05
06
07
08
09
10

den gelukkigen in
 beloof bad. Mer
 de linezen gepoog
 zy'er zich zelfs in
 geloven dat die la
 de proef, die men
 gent genoeg, om
 De oudheid van
 de H. bladeren be
 meeste natien was
 met schoon water
 maakten sterke dra
 ten, waar aan men
 noch den wyn de
 en hun is men ook

T I E

D E Volkeren v
 van onheugly
 van dezelfde worde
 die tot hun daagly
 borten, die ook v
 de vericheyde zake
 ken, en van de ver
 De gemeenste va
 ten *Caouin*, by de
 op de Antilles en i
Oulou noemt. Hy
 geraakt. De Mani
 gelyk men in Euro
 potten laten die kol
 de vrouwen, wier
 gande, deze gare
 zonder iets door te
 brokken in andere
 wortelen in doen o
 schen huspot met
 heeft. Waar na z
 voor de tweede maal
 raten overgieten, n
 onze Provintien tot
 weinig langer en na
 de landtaal *Canari*,
 te betekenen; hoe
 zelfig en tachtig k
 hat men het enigen
 toedekt, tot dat m
 een *Hibichet* of zee
 De Vrouwen ka
 II. D E

den gelukkigen uitflag niet van gehad heeft, dien men 'er zich vast beloofd had. Men heeft my verzekert dat onze Zendingen na de Illezen gevoegt hadden wyn van de Landdruif te maken; dat zy 'er zich zelfs in de Mjs van bedient hadden; ik zou in der daad geloven dat die landen daar het bequaamst toe zouden zyn; maar de proef, die men 'er van genomen heeft, schynt my niet 't overtuigend genoeg, om daar een vast oordeel over te vellen.

De oudheid van den wyn en zyn oorsprong zyn genoeg door de H. bladeren bekend. Maar gelyk ik reeds gezegt heb, by de meeste natien was die niet in gebruik. De meeste vernoegden zich met schoon water. Andere vervulden het gebrek van wyn; en maakten sterke dranken van verscheide soorten van koom of vruchten, waar aan men ook den naam van wyn gaf. Zo maakte men noch den wyn de palm. De Egyptenaren maakten 'er van Etooty; en hun is men ook de vinding van het bier verschuldigt.

TIENDE HOOFSTUK.

DE Volkeren van Zuid Amerika en de Mexikanen maken ook van onheuglyke tyden af sterke en dronken makende dranken van dezelfde wortelen; het zelfde koom, en dezelfde vruchten; die tot hun daaglyks voedsel dienen. Daar zyn 'er van verscheide soorten, die ook verschillende namen hebben; namen die zy van de verscheide zaken gekregen hebben die 'er de grondstof van maken, en van de verscheide wyze om die toe te maken.

De gemeenste van deze dranken is die gene dien men in *Braziliën Caouin*, by de Indianen onder het Spaansche gebied *Cbica*, en op de Antilles en in verscheide plaatzen van het grote vaste land *Oucou* noemt. Hy word van de wortel van de Maniok of van Mais gemaakt. De Maniok wortel wel geschilt zynde, snippert men die gelyk men in Europa de knollen doet, en werptze in grote aarde potten laten die koken tot dat zy gaar en zacht zyn; dan nemen de vrouwen, wier huiswerk dit alleen is, rontom de pot zittende, deze gare wortel, kaauwen die en perssen ze in den mond zonder iets door te slikken, en spuwen naderhand deze gekauwde brokken in andere aarde vaten, daar zy op een nieuw alle deze wortelen in doen opkoken, roerende zonder optouden dezen ganschen huspot met grote spadels om, tot dat het kraak gekookt heeft. Waar na zy, zonder het ergens door te laten loopen, het voor de tweede maal van 't vuur nemen, en in andere grote aarde vaten overgieten, na die zwemmende die men in verscheide van onze Provintien tot de wasch gebruikt, uitgezondert dat zy een weinig langer en nauwer hals hebben. Men noemt deze potten in de landtaal *Canari*, een algemene naam om allerly aarde vaatwerk te betekenen; hoe groot die ook zyn mogen. Deze houden tot zessig en tachtig kannen. Al het nat daar in overgestort zynde, laat men het enigen tyd open staan en uitgisten, waar na men het bedekt, tot dat men het drinken wil; en dan laat men het door een *Hibibes* of zeef, zo als zy daar te land hebben, lopen.

De Vrouwen kaauwen de gekookte Mais om 'er drank van te

maken, op dezelfde wyze als zy met de *Ostrow*, die van Maniok wortelen gemaakt word, leven. Thevet heeft opgemerkt, dat 'er oen deze dranken te bereyden een bygeloof onder deze Volkeren was, die niet dulden wilden dat enige andere als maagden zich hier mee zouden bemoeyen, en dat zo 'er by geval getrouwde vrouwen by geroepen wierden, deze zich daar toe moesten bereyden, en enigen tyd kuisch en zonder haar mans leven. De Heer van Leri sloekt de gek met deze aanmerking en spreekt ze tegen, maar nademaal hy bekend dat de mans 'er absolut geen hand aan zouden durven slaan, en dat zy zeggen dat de drank niets zou deugen, zo zy dien zelfs maakten, en dat van de andere kant deze drank het meest geschikt is tot het geen zy *een wyn maken* noemen, dat is te zeggen voor deze algemene byeenkomsten, die ik gezegt heb dat uk een beweegreden van ouden Godsdienst ingestelt zyn, zou men kunnen zeggen dat Thevet gelyk heeft gehad, sprekende voordeze gelegenheden, daar de godsdienst enigins deel in had, en dat door den bank men daar zo naauw niet op ziet, wanneer men dit slag van byeenkomsten niet in 't oog heeft, maar dat men alleen drank voor 't dagelyks gebruik hebben wil, in welk geval de Heer van Leri ook geen ongelijk zou hebben.

Het speekzel van deze Vrouwen is een gift die deze dranken grote kracht byzet.

Men moetze niet zien maken, alzo min als onze koks wanneer zy hun sausen en ragouts bereyden, maar het vuur verhelpt alles: en na darze uitgegift hebben zyn deze dranken aangenaam genoeg van smaak. Gemeenlyk zyn zy zeer dik, en hierom eten zy zonder twyffel op hun drinkfeesten niet, nademaal het eten en drinken te zamen is. Zy verwekken een ongemaklyke dronkenschap gelyk onze beste wynen.

Ik zou evenwel geloven ten opzichte van die gene die den wyn en deze dranken even gewent zyn, dat men van minder wyn vol zou kunnen worden als van dit vocht, 't geen een bewys zou zyn dat het zo grote kracht niet bezit.

De Maby is een andere soort van gewoonlyken drank, maar zo gemeen niet, zy bestaat uit enkele patatas, die men in een ketel doet koken. De Wildinnen kaauwen de gekookte patatas ook, en spuwenzo weer uit in een *Couli* dat is te zeggen de helft van een kalebas, daar het zuur geworden zynde een soort van gift uitmaakt, waar van zy een klomp als een ey groot nemen, die zy in een goede sloop water koken leggen, en dit maakt op staande voet een sterken drank. Men voor heerlyken witten, roden of klaiert wyn kan doen doorgaan, na de kleur van patata geweest is. Zy maken evenwel dit slag van gift niet als voor tyden van nood, wanneer zy een drank moeten hebben die op staande voet vaardig is, want de gewone manier om de Maby te maken, is water op de patatas te gieten, en die als nieuwe wyn te laten koken. De Europeers die met de mortier van deze gekaaude wortels niet mogen te doen hebben, vergenoegen zich met twe of drie gekookte patatas te raspen, die een byna onmiddelyke gifting veroorzaken, na dat de drank enigen tyd in de vaten geweest is.

Van de
Lery,
Hist. de
l'Améri-
que, c. 9.

De Palinot is een patata. De V heet is, en doen bakt zyn, by. Z andere soorten van zynde als de eerli Negers in Amerik uit riet, die men

Het gemak van dat de gifting haal drinken, maar m in korten tyd zuur men geen stof ont Homius van de men, Tartaren en S eenkomst der woc de *Chia* der Chir *Cia* of *Chia* der C De drank der Tur te beyde hebben e de *Mais* gemaakt w

Behalven deze d gants verschillende hat, het kruid van

E L

DE Chocolaat is daar zy tegen en in Italien, dat h in 't byzonder de o leven kunnen. Zy minder noodzakelyk tao, die 'er de hoo den koophandel die gelyk by ons de me verheydentlyk, m gen, waar door zy veranderen:

De Spanjaarden h doende onder de k ze gemeenlyk heder de hoofstof van of komkommer, ge vol kleine pitten no

Deze pitten of b koude en vochtige en bitter. De boo boom, met evenvee groter zyn: op den

II. D 1

De

De Palinot is een drank die gemaakt is van gebrande kassaw en patata. De Wildinnen breken de kassaw, terwyl zy noch heet is, en doen 'er wortels van rasuwe patatas, die in stukken gebrakt zyn, by. Zy maken ook dranken van Bananen, Ananas, en andere soorten van vruchten. Maar deze dranken zo gezond niet zynde als de eerste, zyn ook van zoo een groot gebruik niet. De Negers in Amerika maken wyn de palm, en de witte menschen wyn uit riet, die men zegt dat zeer lekker is.

Het gemak van alle deze dranken is, dat zy gaauw gemaakt zyn: dat de gifting haast geschied, en de drank haast bequaam is om te drinken, maar men moetze ook ras uitdrinken, want zy worden in korten tyd zuur. Naar een troost en hulpmiddel is 'er by, dat men geen stof ontbeert om nieuwe te maken.

Hornius van de *Chibia* sprekende, zegt dat zy by de Amerikanen, Tartaren en Scythiers in gebruik is: naderhand door de overeenkomst der woorden bedrogen zynde, verwacht hy de *Chibia* met de *Chia* der Chinezen, Japonnezen, Perzianen en Turken. De *Cia* of *Chia* der Chinezen, Japonnezen en Tartaren, is de Thee. De drank der Turken en Perzianen is de Koffy, maar geen van deze beyde hebben enige overeenkomst met den sterken drank die van de Mais gemaakt word.

Behalven deze dranken zyn 'er noch drie andere soorten, van gants verschillende hoedanigheden en aart. Deze zyn de Chocolat, het kruid van Paraguay en de Callina.

ELFDE HOOFSTUK.

DE Chocolat is een geschenk dat Mexiko aan Europa doet, daar zy tegenwoordig zo gemeen is, voornamlyk in Spanje en Italiën, dat het schynt dat de gene die daar aan gewent zyn, in 't byzonder de oude lui- den, niet zonder dezen kostelyken drank leven kunnen. Zy was by de Mexikanen niet minder gemeen noch minder noodzakelyk, gelyk men hier uit gissen kan, om dat de kakao, die 'er de hoofstof van is, daar in plaats van geld was, en in den koophandel diende, om 'er alle levens-nooddruff voor te kopen, gelyk by ons de metalen. De Mexikanen maakten hun drank zeer verscheydentlyk, met daar enige andere ingredienten onder te mengen, waar door zy deszelfs hoedanigheid en smaak na hun believen veranderden.

De Spanjaarden hebben 'er een zeer lekkeren drank van gemaakt, doende onder de kakao, banilie, kaneel, en zuiker, zo als men ze gemeenlyk hedendaags in Europa vervaardigt. De kakao, die 'er de hoofstof van is, is een vrucht van gedaante als een meloen of komkommer, gestreept, met groeven en rosschtig van kouleur; vol kleine pitten noch kleinder als een amandel.

Deze pitten of boontjes gebruikt men 'er toe, zy zyn van een koude en vochtige gestekenis, en hebben een smaak tusschen zoet en bitter. De boom daar zy op wassen, gelykt na een Oranjeboom, met eveneens zulke bladen, behalven dat zy een weinig groter zyn: op den top heeft hy een soort van een kroon.

Hornius de Orig. Gen. Americ. lib. 3. c. 18.

Van de Chocolat.

*Madre
del Cacao*

Deze boom is zeer zwak en zeer teer, zo dat hy een anderen boom nodig heeft, dien de Spanjaarden *La Madre del Cacao* of moeder van de Kakaoboom noemen, en die nergens toe schynt gegroeit te zyn als om hem tot schaduwte te dienen. Men ondericheyd de Kakaobomen in vier of vyfderly soorten.

Nademaal ik het kruid van Paraguay niet anders als droog heb gezien, zo klein als kaf gehakt, en by na tot stof gemaakt, kan ik ook niet zeggen wat plant het is. Daar zyn twe soorten van, de een noemt men *Hierva de Palos* en de andere *Hierva de Camini*, die veel beter en raarder als de eerste is: men noemt het ook St. Thomas of St. Bartolomeus kruid, na het denkbeeld dat de Spanjaarden zich gemaakt hebben dat een van deze apostelen na die quartieren van Amerika was getrokken, daar hy dit kruid (zo als hun overlevering luid) van vergiftig gelyk het eertyds was tot een heylhame plant gemaakt heeft. Het is waarschynelyk dat de Spanjaarden deszelfs gebruik van de inwoonders van dat land geleert hebben. Zy gebruiken het zo sterk aan de Rio de plata of zilver rivier, in Chili en Peru, dat zo men den Hr. Frezier geloven mag alle jaren uit Paraguay voor Peru alleen 50000 Aroben dat is te zeggen 12,50000 ponden van beyde deze soorten vervoert word, waar onder evenwel maar een derde van dat, 't geen men de *Camini* noemt, is, en 25000 Aroben voor Chili, 't geen half zo veel is als dat na Perugaat.

Men zet het ontrent als de Thé te trekken; men doet het kruid in een schaal die van een perelschulp, van een kakao of kalabas gemaakt is, die met zilver beslagen is, en men doet 'er zuiker by. Vervolgens giet men daar heet water op, en zonder het den tyd te gunnen van te sterk te trekken, zuigt men het water door een zilver pyp, aan wiens end een klein vlesje is, daar verscheyde gaten in zyn, 't welk dient om het kruid van het water, waar op het dryft, te scheyden, zo dat men niet als water alleen slurpt. Zommige in plaats van een pyp maken onder aan de kop een zilverre afscheyding daar verscheyde kleine gaten zyn, 't welk de zelfde uitwerking heeft.

TWAALFDE HOOFSTUK.

DE Cassina is een drank aliten by de Volkeren van Florida gebruyklyk, de oude en hedendaagsche Schryvers hebben 'er van gesproken, maar ik weet 'er geen die ons net gezegt heeft hoe hy toebereyd word; en daar is tusschen hen een soort van verlegenheid of zelfs tegenstrydigheid, die men niet uit den weg kan ruimen. Thevet verbeeld het ons als een drank, die door de trekking van een kruid, dat de gedaante van Latouw heeft, gemaakt word. De Heer le Moine van Montgues spreekt 'er van als van een drank daar veel kruiden in komen. De Protestant die onder den Spaanschen naam van François Correal geschreven heeft, geeft 'er ons geen bericht van. De Laet wil ons doen geloven dat het een aftrekzel is van de bladeren van een boom, en zo ik geloven mag 't geen 'er my een deffig Schryver, die in deze laatste jaren

*Thevet,
Coff.
Univ. lrv.
23. eb. 1.
f. 1004.*

Fr. Correal, Voyage aux Indes Oc.

jaren een tocht in Cassina niets anders dat een klein heylende, en dat men in Louisiana na heeft ter neer ge-

De Laet, en de Cassina als alle de scheyde wys van Men zou misschien brengen, met te van Godsdiens geving of Godspreeking of Godspraak de tochten die zyn het gemene gebruik heeft. Me-

De Cassina, voo- rengt, en ken, die een zo Hy is in zulk een den, dat 'er by van drinkt, en in nieuw Spanje quantiteit bladeren zy ze met een zy met de anderen in rood ver zamer hand water 'er het nat alleen van zich geeft a doet. De Spi uit grote zee-sch zo veel als zy laten zy sterven moef Een uur of ander zy een uur lang g men 'er weinig d

De Wilden gel purgeren doen zy de quade hum kwyt. Het geb mige daar van ste Op zekeren ge gues, houden de waar toe zy alle de markt, daar b

De Atheol is een d een groot gebruik van mengden dien onder hu

aren een tocht na Missifipi gedaan heeft, van gezegt heeft, is de Cassina niets anders als 't aftrekzel van de bladeren van Apalchiana, dat een klein heester-gewas is, redelyk wel na de Myrth gelykende, en dat men hedendaags in Frankryk kent, daar men het uit Louisiana na toegevoert heeft, zedert dat men zich in dat land heeft ter neer gezet.

De Laet, en de Heer van Mourgues spreken wydloperiger van de Cassina als alle de anderen. Maar zy spreken 'er op een zeer verscheyde wys van, en verdienen wel hier aangehaalt te worden: Men zou misschien deze Schryvers met elkander kunnen over een brengen, met te zeggen dat de eene niet als op een plechtigheid van Godsdiens gelet heeft, waar in de Cassina hun als een lotwering of Godspraak dient, en om hun krygshelden te verkiezen tot de tochten die zy ondernemen willen, en dat de andere niet als het gemene gebruik dat 'er deze Volkeren van maken, in 't oog gehad heeft. Men kan uit hun verhaal daar zelfs van oordelen.

De Cassina, zegt de Laet, is een boom die geen vruchten voortbrengt, en van wiens bladeren de Wilden een drank maken, die een zonderlinge kracht heeft om het water af te zetten. Hy is in zulk een hoge achting onder de Spanjaarden en de Wilden, dat 'er by na geen een is die 'er niet 's morgens en 's avonds van drinkt, en zelfs in groter overvloed als men de Chocolaar in nieuw Spanje doet. Om dien te maken nemenze een zekere quantiteit bladeren, die zy droog in een aarde pot werpen, daar zy ze met een brandhout, hiertoe gemaakt, ichroejen, en dat zy met de andere hand omroeren, tot dat hun groene bladeren in rood verkeert zyn. Vervolgens gieten zy 'er van langzamer hand water op, tot dat de pot hyn vol is: dan gieten zy 'er het nat alleen af, dat van vers na bleker gelykt, en een schuim van zich geeft als de Chocolaar, als men 'er de *Atheol* onder doet. De Spanjaarden en de Wilden drinken dezen drank uit grote zee-schulpen, zo heet als zy dien verdragen kunnen en zo veel als zy laten kunnen, zy zouden zich zelfs inbeelden dat zy sterven moesten, zo zy het een dag overgelagen hadden. Een uur of anderhalf na dat zy dien genuttigt hebben, worden zy een uur lang gedurig ongelooftlyk veel water quyt, ook vind men 'er weinig die met graveel of steen geplaagt zyn.

De Wilden gebruiken dezen drank ook, en wanneer zy willen purgeren doen zy 'er zee-water onder, en door dit middel raken zy de quade humeuren met kracht van onderen en van boven kwyt. Het gebeurt zelfs dat zo zy 'er te veel onder doen, zomige daar van sterven.

Op zekeren gezetten tyd van 't jaar, zegt de Heer de Mourgues, houden de Volkeren van Florida een algemeenen Raad, waar toe zy alle morgen vergaderen. Deze Raad vergadert op de markt, daar banken in een half rond gezet zyn, wat op zy

Hier is de beschryving van de ziele van de Wilden.

De Atheol is een drank van Indiaansch koorn gemaakt, daar de Mexikanen een groot gebruik van maakten, en zich als een koeldrank van bedienden, zy mengden dien onder hun Chokolat.

De Laet
die Or-
cid, lib.
4. c. 15.

Laet 1°
die Or-
cid, lib.
4. c. 15.

nderen
1600 of
nynt ge-
richeyd
og heb
kanik
van, de
Camini,
ook St.
e Span-
na die
(zo als
tot een
le Span-
geleert
of zilver
oven mag
is tezeg-
d, waar
e Camini
veel is als
het kraid
alabas ge-
niker by,
den tyd
door een
richeyde
waar op
en surpe-
ten zilve-
de zelfde
brida ge-
ebbet 'er
heeft boe-
an verlo-
weg kan
door de
heeft, ge-
er van als
at die on-
ven heeft,
loven dat
ik gelo-
eze laatste
jaren

Le Mer-
ne de
Boulogne
No. 411

„ zich alle rontom den Voorzitter nederzetten, die alleen in 't
 „ midden op een foort van troon, van negen ronde houten ge-
 „ maakt, geplaatst is, zittende wat hoger als zyn Raadsheren. De
 „ President neemt eerst zitting; alle de anderen komen na rang
 „ van de oudsten af hem begroeten, leggende de handen op hun
 „ hoofd, en een lied zingende, 't geen van de gantsche rey met
 „ een *he, he*, beantwoord word. Ieder een op deze wyze zyn
 „ plicht by hem afgelegd hebbende, en zynde gaan zitten, legt de
 „ Voorzitter aan zyn raad de oorzaak van hunne vergadering open,
 „ en raadpleegt beurt om beurt met de *Jaouas*, dat de Priesters of
 „ Waarzeggers zyn, en de Ouderlingen, en vraagt ieder zyn oor-
 „ deel af; want zy nemen geen besluit voor dat zy eerst langen
 „ tyd te zamen geraadpleegt hebben. Ondertusschen bereyden de
 „ Vrouwen op bevel van den Voorzitter de *Cassina*, dus noemen
 „ zy een drank uit zekere kruiden bestaande, daar de Vrouwen
 „ het sap uit persen, na dat zy ze hebben doen trekken en koken.
 „ Voor dat zy aan 't drinken gaan staat iemand, die hier *we* ver-
 „ koren is, uit zyn plaats op, en in 't midden van de Vergadering
 „ in tegenwoordigheid van den President gaande staan; vangt hy
 „ een aanspraak aan en wenscht dat deze drank den genen die ze
 „ gebruiken zullen, tot gezondheid mag verstrekken, en hun ver-
 „ stand inboezemen: vervolgens uit handen van de Vrouwen een
 „ groten beker vol van dezen gantsch heten drank nemende, bied
 „ hy dien met veel plechtigheid den President aan, die gedronken
 „ hebbende, word 'er aan ieder lit even zo veel in den zelfden be-
 „ ker aangeboden. Deze Volkeren houden dezen drank zo hoog
 „ in waarde, dat niemand als de Kryghshelden, en die zich reeds
 „ door eenige tochten beroemt hebben gemaakt, waardig geoor-
 „ deelt word daar van te drinken. Hy bezit deze kracht, dat hy
 „ zo dra men 'er van gedronken heeft den mensch schriklyk doet
 „ zweten. Zo 'er iemand in de Vergadering gevonden word,
 „ wiens maag het niet kan verdragen, en die genoodzaakt is hem
 „ uit te braken, ziet men hem als een onnut lid aan; en die onbe-
 „ quam is te Velde te trekken, daar zy dikwils drie of vier dagen
 „ na elkander moeten vasten. Na gedronken te hebben, kunnen ze
 „ een heel etmaal zyn zonder den minsten honger of dorst te ge-
 „ voelen. Hierom dragen de *Hermafroditen* (dat is te zeggen
 „ deze maas als vrouwen gekleed) waar van wy reeds gesproken
 „ hebben, byna geen anderen voorraad met zich als kalabassen
 „ vol van deze kruiden, die de kracht heeft om ze te voeden en
 „ te sterken; maar die de menschen niet dronken maken noch in 't
 „ hoofd stygen, gelyk wy by ondervinding geleert hebben, toen
 „ wy hen diergelyke feesten hebben zien houden.“

De *Floridanen* maakten sterke dranken van de *Palm-vrucht*,
 maar de meeste *Amerikaanische* Volkeren, voor al die van *Nieuw-*
Vrankryk en van 't *Noorden*, hadden geen ander drank als schoon
 water, ook dronken ze niet als uit enkele noodzakelykheid, en
 zeer zelden, zo veel te meer om dat zy in hun *Sagamité*, die al-
 tyd zeer klaar en helder is, eten en drinken te zamen hebben. En
 ook had het God belijft dat de *Européanen* hun nooit deze ramp-
 zalige

zalige dranken h
 zondheid onder
 voordeel en het
 van den Godsal

D E R T

DE andere Pl
Manok, d
 ungequeekt wor
 niet; die hedend
Européische *Cok*
 plant zyn, uitma
 kent genoeg zyn
Wilden onderzoe
 te met die der ee
 ik ook deze ewep
 nis de *Ouden* daa
 Schoon de *Tal*
Oost-Indien, en
 uit het schynt dat
 oorsprong op te k
 schappen van by de
 gemengten der
 noeg zyn, om 'er
 die lust tot haarkl

Voor eerst is he
 kent, wy dezelve
 die in de oude *Bo*
 een in *Theostrall*
 haar slaan kon, ku
 giffingen, die alty
 schynt het ook zek
 baren, die de ee
 daar gebruik van g
 ien zyn, dit gebr
 wind gellagen, zo
 ropa.

Plinius in der d
 onkunde te laten d
 bekend waren, en
 tunde gebruik van
 middel tegen de zw
 hebben, aan: „ *Fir*
 „ *num arundine ha*
 „ Men zegt, dat
 „ wey gelopen he
 „ veel goeds doet.
 „ noch andere kruiden
 wyze roken of daar

zalige dranken hadden leren kennen, die niet dienen als hun gezondheid ondermynen, en die al zo schadelijk aan hun tydelyk voordeel en het welzyn der Colonien zyn, als aan de voortplanting van den Godsdiens en de zaligheid van hun allen.

DERTIENDE HOOFSTUK.

DE andere Planten die 't meest in de West-Indien na de Mais, Maniok, de Patataes, ende anderen, die tot voedsel dienen, uitgekeekt worden, zyn de beroemde Tabaksplant en het zuikerriet; die hedendaags een deel van de groote rykdommen van de Europeesche Colonien, welke in dit deel van de wereld voortgeplant zyn, uitmaken. Maar nademaal deze gewassen al lang bekend genoeg zyn, en dat ik hier eigentlyk niet als de Zeden der Wilden onderzoekte, en de zaken die daar aanhorig zyn; dezelve niet die der eerste Volkeren van de Oudheid vergelykende, zal ik ook deze twee planten niet onderzoeken, als om te zien wat kennis de Ouden daar van gehad hebben.

Van andere geaandre planten van Amerika.

Schoon de Tabak in een groot gedeelte van groot Azien, in Oost-Indien, en byna in gantsch Amerika in gebruik was, waar al het schynt dat men lichts genoeg moet trekken om tot deszelfs oorsprong op te klimmen, moeten wy evenwel raden om 'er voetstappen van by de Ouden te vinden, en ver daar van daan dat de gemiddelften der Schryvers, die wy kunnen aanhalen, klaar genoeg zyn, om 'er een zekerheid nie te halen; kunnen zy die genen, die lust tot haarkloven hebben, zwarigheden verschaffen.

De Tabak.

Voor eerst is het zeker dat al hadden de Ouden deze plant gekent, wy dezelve hedendaags onder geen van de namen kennen, die in de oude Botanisten gevonden worden, en al vond men 'er een in Theophrastus en de anderen, waar van de beschryving op haar slaan kon, kunnen wy 'er de toepassing niet van maken als by gissingen, die altyd onzeker en gewaagt zouden zyn. Ten tweden schynt het ook zeker genoeg, dat veronderstelt zynde dat de Barbaren, die de eerste inwoners van Griekenland geweest zyn, daar gebruik van gemaakt hebben, de gene die in hun plaats gekomen zyn, dit gebruik niet overgeërft hebben, of hebben het in de wind geslagen, zo wél als de Latynen en andere Volkeren van Europa.

Plinius in der daad zegt 'er ons genoeg van om ons niet in de onkunde te laten dat de pyp en het roken ten zynen tyde niet onbekent waren, en dat men daar in zekere gevallen van de Geneeskunde gebruik van maakte. Hy wyft het ons zelfs in een Geneeskundig middel tegen de zwaarmoedigheid door deze woorden, die klem hebben, aan: „ *Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, sumum arundine haustum prodesse tradunt.*

Plus lib. 28. cap. 17.

„ Men zegt, dat de rook van droge mist van een Os, die in de wey gelopen heeft, met den mond door een rietje gezogen, veel goeds doet. „ Maar op deze plaats word van de Tabak noch andere kruiden niet gehandelt, die de Amerikanen Tabaksge- wyze roken of daar onder mengen; ook niet van een zo algemeen ge-

ge-

gebruik als dat van de Tabak is, die schoon als een hulpmiddel aangezien, ook als een tydverdryf en een gril kan genomen worden.

De Schryvers dan, op wien's getuigenis wy steunen kunnen, kunnen 'er niet van gesproken hebben dan van een gebruik van Volkeren, die uit hoofde van den tyd of plaatzen ver van hen afgelegen waren, en van wier zeden zy een onvolmaakte kennis hadden, gelyk die gene deden die beschryvingen van Amerika maakten, daar zy nooit geweest waren, op het verhaal aan van die gene, die 't eerst in deze nieuw-ontdekte Landen gekomen waren. Van dezen aart zyn de plaatzen die ik gas aanhalen. Zy laten evenwel niet na zeer krachtig te zyn, en een bewys uit te maken 't geen iemand, die dezelve uitpluizen wil, voldoen zal moeten.

Het eerste is van Maximus van Tyrus. Daar is een Scythisch volk, zegt hy, en ik geloof dat 'er maar een is, die, schoon zy niet als water drinken, evenwel wanneer zy een verheuging van dronkenschap willen hebben, een klein houstapeltje oprechten, daar zy welriekende kruiden opgeworpen hebbende, rontom gaan zitten, en ieder den rook na zich trekkende als of zy dien uit kelken dronken, worden zy zo wel vol als of zy wyn gedronken hadden; hierom danssen, zingen en springen zy als dronke lui.

Deze hewoording als of zy dien uit kelken dronken schynt van dezelfde waarde te zyn, en verbeelt ons redelyk wel een pyp, waar door men de Tabakslap en rook na zich haalt, gelyk men het nat al drinkende uit een kelk haalt. Daar is niemant, of hy weet op wat wyze de Oosterse Volkeren noch hedendaags roken, zettende een soort van konfoor of reukvat op de tafel, dat als tot een algemene pyp dient, waar uit alle de gene die 'er rontom zitten door 't middel van verscheide pypen, die daar op uitkomen, en waar van ieder de zyne in den mond neemt, roken.

Herodotus getuigt byna het zelfde van de Massageten, die aan de andere zyde van den Araxes woonden. „ Zy hebben bomen gevonden, zegt hy, die een vrucht dragen van dien aart, dat wanneer zy die in een brandent vuur werpen en daar met hopen rontom gaan zitten, zy door den geur daar van dronken worden als de Grieken door den wyn, en namate dat zy 'er in werpen, worden zy hoe langer hoe meer dronken, tot dat zy eindelijk opstaan om te zamen te zingen en te danssen.

't Geen Herodotus en Maximus van Tyrus van de Volkeren van Scythien zeggen, getuigen Pomponius Mela en Solinus ook van de Volkeren van Thracien.

By enige Volkeren van Thracien, zegt Pomponius Mela, was het gebruik van den wyn onbekent. Evenwel wanneer zy zich willen vrolyk maken hebben zy zo dra niet enige zaden in 't vuur, waar om zy zitten geworpen, of de geur daar van verwekt een verheuging in hen die niet veel van dronkenschap verscheelt.

Op hunne galmalen, zegt Solinus, gaan zy, mans en vrouwen onder een, rontom het vuur zitten, en daar de zaden van enige kruiden ingeworpen hebbende, scheppen zy vermaak om

Maxim.
Tyrus
Serm.
11.

Herod.
lib. 1. n.
211.

Solin. c.
35. de
Thraci-
um mori-
bus.

de dronke lui
„ meestert zynd
„ ben.

„ Strabo, in de
„ maakt, heeft ons
„ die ieder altyd
„ ieder Wildeman
„ zyn Calumet of r
„ te maken. Ik h
„ roken wel aanley
„ den elkander wy
„ geen mond had,
„ met den geur of

„ Men moet zich
„ die zy ons van z
„ haal wisten, en d
„ ringen van de e
„ ben, die in staat
„ demaal in onze d
„ deze zelfde plant,
„ en die 'er als oog
„ ons te verleyden,
„ eige denkbeelden

„ Vader Brebeuf
„ eindelijk zyn
„ heeft, zegt dat zy
„ Tabak etende. V
„ gebruiken, en 'er
„ woom is? Zou me
„ inderdaad dezen
„ bare waren, eten
„ Wat roker zou zie
„ hy enige reyzen d

„ Vader du Creux
„ ten van de Ouden
„ rookten als om he
„ gaan noolt uit,
„ waar door zy de
„ zuigen, want h
„ wankelen, en z
„ tigt hadden.

„ Benzius, en vel
„ dachten opgevat,
„ men het een pest en
„ zyn zonder twyffe
„ uitwerking, die d
„ nen, en die den r
„ daad het verstant,
„ lyk maakt en doet
„ king niet op die g

II. D E

de dronke lui na te doen, hun zinnen daar in der daad van ver-
meestert zynde; gelyk die gene die te veel wyn ingenomen heb-
ben.

Strabo, in de beschryving die hy van de Zeden der Indianen
maakt, heeft ons misschien de Tabak willen beschryven, zeggende
dat ieder altyd een zak met medicinale kruiden by zich draagt.
Ieder Wildeman heeft altyd zyn *tabakszak* by zich, waar in hy
zyn *Calumet* of riet en zyn tabak heeft, en wat 'er dient om vuur
te maken. Ik heb ook gedacht dat de gewoonte van gedurig te
roken wel aanleyding tot de fabel kon gegeven hebben, die de Ouden
elkander wys maakten, dat 'er een Indiaanfch Volk was, dat
geen mond had, maar alleen twee luchtgaten, waar door het zich
met den geur of rook van vruchten en bloemen geneerde.

Men moet zich niet verwonderen dat de Ouden, in de kennissen
die zy ons van zaken geven, die zy niet als ult een 's anders ver-
haal wisten, en die ver van hen af waren, altyd onder de beschry-
vingen van de eenvoudigste zaken omstandigheden gemengt heb-
ben, die in staat waren om dezelve byna onkenbaar te maken; na-
demaal in onze dagen, zo men zo spreken durft, de gene die van
deze zelfde plant, die wy tegenwoordig voor hebben, schryven,
en die 'er als ooggetuigen van spreken, niet hebben kunnen nalaten
ons te verleyden, en ons daar vertellingen van te doen volgens hun
eige denkbeelden, die wy klaar zien dat valsch zyn.

Vader Brebeuf, die langen tyd onder de Wilden geleest,
en eindelyk zyn offerhande in het vuur der Irokoizen voltóoit
heeft, zegt dat zy zomtyds een maand lang vasten, *niet anders als
Tabak etende*. Verzekert ons Vader Biard ook niet, dat zy *Tabak
gebruiken*, en 'er den rook van inzwelgen gelyk men in Frankryk ge-
woon is? Zou men uit deze uitdrukkingen niet oordelen, dat zy
inderdaad dezen rook doorslikken, en de Tabak, als andere eet-
bare waren, eten? En is 'er iemand die Tabak zou willen eten?
Wat roker zou zich niet aan 't gevaar van braken blootstellen, zo
hy enige reyzen den damp inslikte.

Vader du Creux in zyn Historie van Kanada is in dezelfde gedach-
ten van de Ouden vervallen, en verbeeldde zich dat de Wilden niet
rookten als om het plezier te hebben van dronken te worden. „Zy
gaan noolt uit, zegt hy, zonder een lang riet by zich te hebben,
waar door zy dezen rook byna tot dronken wordens toe na zich
zuigen, want hier door raken de vezels van hun hersens aan 't
wankelen, en zy worden dronken als of zy te veel wyn genut-
tigt hadden.

Benzius, en vele andere Schryvers na hem, hebben dezelfde ge-
dachten opgevat, alle varen zy hevig tegen de Tabak uit, en noe-
men het *een pest en vergif dat uit de bel gekomen is*. Deze Schryvers
zyn zonder twyffel zo wel als de Ouden bedrogen geweest door de
uitwerking, die de Tabak op personen doet, die niet roken kun-
nen, en die den reuk niet gewent zyn, want zy benevelt in der
daad het verstant, en veroorzaakt een walging die den mensch qua-
lyk maakt en doet braken. Maar de Tabak heeft dezelfde uitwer-
king niet op die gene die ze gewent zyn, gelyk de Amerikanen,

II. D E E L

I

die

Strabo l.
19. p.
494.

Strabo l.
19. p.
489.

Relation
de Cana-
da del an
1636. 2
Part.
cb. 5.

Relation
de la
Nouve.
France
par le P.
Biard
cb. 7.

Cren-
zius,
Hist. Ca-
nad. lib.
1. p. 76.

Benz.
lib. 1.
cap. 26.

Oviedo,
Hist. de
las Indias
lib. 5. c.
2.

die als zy roken zekerlyk geen gedachten hebben om dronken te worden. Zy kunnen ook bedrogen zyn geweest om dat zy; het godvruchtig inzicht niet doorgond hebbende, dat 'er in deze Tabaksrook steekt, zy een gewaande Dronkenschap of wel verrukkende stuipen, die op de Geestdryvery volgen, en die gene eigen zyn die van Python's geest bevangen worden of veinzen bevangen te worden, voor een ware en wezentlyke Dronkenschap aangezien hebben. Oviedo is noch meer te berispen als de andere Schryvert, want na een waren geestdryver beschreven te hebben in het gebruik dat de Wilden van de Tabak maken, na gezegt te hebben dat zy deze plant in hun tuinen voortqueken, niet alleen om dat zy die dienstig voor de gezondheid oordelen, maar ook om dat ze by hen iets heiligs in zich heeft, vervalt hy tot de gedachten der Ouden, vergetende in een oogenblik wat hy 'er van gezegt heeft. Hy kan zich niet verbeelden zegt hy wat vermaak men in dat Tabak-roken vinden kan, ten zy het beestachtige vermaak van die genen die alleen drinken om te drinken, tot dat zy van dronkenschap ter aarde vallen. Vervolgens maakt hy een volkome vergelyking van dit gebruik met dat der Volkeren van Thracien, waar van ik zo even gesproken heb, en haalt de oude Schryvers niet aan, wier getuigenis ik aangeroert heb, maar den Geleerden Tostat, die 'er gewag van gemaakt heeft op de getuigenis van Eusebius van Cesarea.

't Is zeker dat de Tabak in Amerika een kruid is, die aan verscheide oeffeningen en gebruiken van den Godsdiens is toegewyd. Behalven het geen ik reeds van de kracht gezegt heb, die zy daar aan toefchryven van het vuur der begierlykheid en de prikkelingen van het vleesch uit te doven, van de ziel op te helderen, die te zuiveren en bequaam te maken tot de dromen en verrukkingen, van de geesten op te dagen en dezelve te dwingen om met de menschen om te gaan; van deze geesten genegen te maken om de Nation die hun dienen aan het geen zy verlangen te helpen, en van alle ziekten van de ziel en 't lichaam te genezen; geloof ik dat het goed is al het geen dat ik gedreven heb door de getuigenis van onwedersprekelyke en geloofwaardige Schryvers te bevestigen, welke men tegen die gene stellen kan, die niets doorgond hebben en niets gezien boven het geen hun uiterlyke zinnen hun vertoont hebben.

Tb. Harriot, de
Common-
dis in
col. Vir-
ginia p.
16.

Thomas Harriot in zyn Bericht van de voordelen van Virginia spreekt geleerdelyk van den Tabak. Hy geeft 'er een naauwkeurige Beschryving van, en hy leyde wyze waar op de Wilden die gebruiken, en de voordelen die zy 'er uit halen zeer wel uit. Vervolgens voegt hy 'er by, „ dat dit kruid by de Indianen zo hoog in „ achtung is, dat zy zelfs geloven dat hun Goden daar vermaak in „ scheppen wanneer men hun die offert: hier om, zegt hy, maken „ ze van tyd tot tyd heilige vuren, daar zy dit kruid dat ghakt is „ of tot gruis gemaakt als een soort van een Brandoffer opwerpen: „ als zy van een storm overvallen worden, werpen zy 'er van in 't „ water en in de lucht. Zy werpen 'er ook van in hun nieuwe „ netten om een gelukkige vischvangst te hebben; het zelfde plegen

gen zy, want
met handen v
zingende, dan
order en zond
Zie daar wat de
wel afgeschilder
In het vyfde H
de jaren 1666 en
uittrekzel van ec
deling by de Out
Offeranden gebr
de aanzienlykste
Priester waar, h
aan de Zon doe
den, dat als een
tuigt voor al de
dat het hem ver
brengen: hy bie
goede zorg, die
durende deze a
toc op: waar na
brood neemt, h
vangen eenmalg
teert word en
word de gantfich
de Offerande den
deze galmalen vol
De Heer van Le
ons van een Gods
ken heb, en daar
standigheid wege
den. Dit is de in
„ Maar volgens
„ van hun Danst
„ sproken heb, da
„ hebben, zou he
„ de aktien en gel
„ by den ander, z
„ zonder een voer
„ den kring staand
„ draaiende, verro
„ rechte hand op z
„ latende hangen,
„ om de menigte v
„ midden van elk
„ kleren, mutzen
„ veren gemaakt:
„ raka, dat is te
„ groter als een st
„ gesproken heb;
II. D E

gen zy, wanneer zy van eenig gevasse verloft zyn; zy werpen 'er met handen vol van in de lucht, makende verscheide posturen, zingende, dansende, springende, en allerhande zaken zonder order en zonder aansenichakeling door malkaander rammelende. Zie daar wat de Ouden ons gezegt hebben, en ter zelfder tyd wel afgeschilderde offeranden, die zy niet gemerkt hadden.

In het vyfde Hoofdstuk van 't verhaal van 't geen 'er gedurende de juren 1666 en 1667 in Nieuw-Vrankryk gepasseert is, is 'er een uitrekkel van een Brief van Vader Allouex, een Jezuitisch Zendingeling by de Outaouakken, die ons leert dat de Tabak ook in hun Offeranden gebruikt word. Dit zyn zyne woorden. „ Een van de aanzienlykste Gryzaarts van 't vlek neemt de bediening van Priester waar, hy begint met een doorwrochte harangue, die hy aan de Zon doet, zo het Feest daar alles op verteert moet worden, dat als een brandoffer is, tot zynere eren ingeselt is; hy betuigt voor al de wereld zyn dankzeggingen aan dit Hemellicht, dat het hem verlicht heeft om gelukkiglyk een dier om hals te brengen: hy bidt en vermaant hem door dit Feest, dat hy in de goede zong, die hy voor zyn familie draagt, wil volhardden. Gedurende deze aanroeping eeten de Gasten tot den laaften brok toe op: waar na een man, die hier toe geschikt is, een Tabaksbrood neemt, het in stukken breekt en in 't vuur werpt. Zy vangen eenialgemeen geschreeuw aan, terwyl de Tabak verteert word en de rook ten hemel stygt, en met dit geschreeuw word de gantsche Offerande besloten. “ Deze Vader kon by de Offerande den zang en de dansen wel voegen, die altyd op deze galmalen volgen en daar een deel van uitmaken.

De Heer van Lery verhaalt in de omstandige Beschryving die hy ons van een Godsdienstigen Dans geeft, waar van ik reeds gesproken heb, en daar hy zelfs een ooggetuige van geweest is, een omstandigheid wegens de Tabak, die wairdig is aangemerkt te worden. Dit is de inhoud zynere woorden.

Maar volgens het geen ik hier boven beloofd heb, wanneer ik van hun Dansen op hun Drinkgezelschappen en *Caouinags*, gesproken heb, dat ik ook de andere manier van Danssen, die zy hebben, zou beschryven, om hen beter af te schilderen, zie hier de aktien en gebaarden die zy maaken. Zy stonden altoo dicht by den ander, zonder elkander aan de hand vast te houden, of zonder een voetslap uit de plaats te wyken, daar na in een rondden kring staande, voorover bukkende, het lichaam een weinig draaiende, verroerende alleen het rechter been en voet, ieder de rechte hand op zyn achterste houdende, en de linke armen hand latende hangen, zongen en dansen zy op deze wyze: daar waren om de menigte van menschen drie rondel kringen, staande in 't midden van elk drie of vier van deze Kariben, met kostelyke kleren, mutzen en armingen, van schona natuurlyke bonte veren gemaakt; houdende voor de rest in ieder hand een *maraka*, dat is te zeggen *shellenes*, die van een vrucht; wat groter als een struyken byn gemaakt byn, waar van ik elders gesproken heb; op dat; zyden zy de geest naderhand in

II. D E E L.

I 2

Van de
Heer de
Lery.Lery,
Hist. de
l'ameri-
que, ch.
16.

„ hen werken zou, om ze tot dit gebruik in te weyden, deden ze
 „ die overluid klinken. Daarenboven hielden deze Karaijen (het
 „ zyn de Priesters waar van hy spreken wil) nu voorwaards sprin-
 „ gende, dan weer achter uit deinzende, zich niet altyd op een
 „ plaats stil, gelyk de anderen deden: ik merkte zelfs dat zy dik-
 „ wils een houtte pyp namen, die vier of vyf voet lang was, aan
 „ wiens end droge en aangestoken Tabak was, waar van ik elders
 „ gewag gemaakt hebbe. Zich in 't rond draaiende en van alle
 „ kanten den rook daar van de andere Wilden in 't aanzicht bla-
 „ zende, zeyden zy tegen hen: *ontfangt alle den geest der krachts*,
 „ *op dat gy uwe Vyanden moogt overwinnen*: en dit deden deze
 „ hoofden der Karaijen verscheide malen.

Tabak
 door de
 Priesters
 tot hun
 Waar-
 zeggery
 beken-
 t. *Lo; et de
 Gomara,
 Hist.
 Univ.
 des Indes
 l. 1. c. 27*

Voor al word de Tabak door de Priesters tot hun Toverkunst
 gebruikt. „ Wanneer zy willen Waarzeggen, zegt Lopes de Go-
 „ mara, en iemand op zyn vragen antwoorden, eten zy een kruid,
 „ *Coboba* (dit is de Tabak) genaamt, of stampen het, of aasmen
 „ den rook daar van ten neuze in, en dan zyn hun herslens bevan-
 „ gen, en daar vertonen zich duizent gezichten voor hen: deze
 „ dolheid over zynde en de kracht van 't kruid gestilt, verhalen
 „ zy 't geen zy in den raad der Goden gehoord en gezien hebben,
 „ en zeggen dat het geschieden zal wat God behaagt, zonder oot-
 „ recht op het gevraagde te antwoorden, of wel zy zullen in zo-
 „ danige termen antwoorden, dat men niets uit hun woorden
 „ wys kan worden, 't welk de styl van den Vader aller leugens
 „ is.

*Petr.
 Martyr
 Nov. orb.
 Dec. 4
 lib. 9.*

„ Petrus de Bloedgetuige zegt dat zy een drank van dit kruid *Co-
 boba* maken, dien de Cacique (die ter-zelfde tyd een Priester is)
 „ door den neus opnuist, dat hy aanstonds daar na razent word, zo
 „ dat het hem toefchynt dat alles in het kleine Hutje, dat men tot
 „ dien einde voor hem opgerecht heeft, 't onderste boven staat, en
 „ dat dit kruid van zodanige kracht is, dat hy straks alle kennis ver-
 „ lieft. Na dat de razerny een weinig over is, gaat hy op dengrond
 „ zitten met een hangens hoofd, en zyn knien omarmende: eenigen
 „ tyd in die posuur zynde blyven zitten, slaat hy de ogen tenhemel,
 „ als of hy eensklaps uit een diepen slaap quam, brommende enige
 „ woorden, die niet verstaan worden, tusschen zyn tanden. De om-
 „ standers ziende dat hy een weinig tot zich zelven gekomen is, be-
 „ danken den Geest, en vragen den Waarzegger wat hy gezien
 „ heeft.

„ Deze als een zinneloos mensch, als hy is, antwoord dat het wat
 „ is dat hy met den Geest gesproken heeft, die hem de overwinning
 „ op zyn vyanden beloofd heeft, of wel dat hy overwonnen en ver-
 „ tlagen zal worden, om dat hy enige zaak, die hy hem bevolen had,
 „ niet gedaan had. Zo beantwoordt hy alle zaken, den overvloed
 „ en den honger, het leven en de dood, na dat het hem in zyn ont-
 „ stelde herslens komt.

*Gonz.
 Oviedo,
 Hist. de
 las Indias
 l. 5. c. 2.*

„ Zonder twyffel is het een diergelyke geestverrukking die Ovie-
 „ do heeft willen beschryven, wanneer hy van de Kaciquen van het
 „ Spaansche Eyland zegt, dat zy den rook van de Tabak door 't mid-
 „ del van zekere rietjes, als een Y gemaakt, die zy aan den neus
 „ hiel.

len ze
a (het
sprin-
op een
y dik-
is, aan
elders
an alle
ht bla-
racht,
en deze

erkunft
de Go-
n kruid,
asslemen
s bevan-
n: deze
verhalen
hebben,
der oot.
n in zo-
woorden
r leugens

kruid Co-
iester is)
word, zo
men tot
staat, en
nnis ver-
den grond
: eenigen
ten hemel,
nde enige
De om-
n is, be-
y gezien

het waer
erwinning
n en ver-
voren had
overvloed
zyn ont-

die Ovi-
n van he-
oor 't mid-
den ne-
hiel-

hielden, ontgingen
gevoelen ontbloo-
wen in hun Hamen
belaft hadden daer
de dampen, daar
drevven waren.

De zelfde Schr
genezing der ziek
de Waarzeggers i
heid hebben om
van de Tabak er
wanneer wy van h

Nademaal de W
ren, hebben vele
Tabak maakten al
zonder enig eten

len, en hy haalt

„ Want Benzius,
„ ru, dat wannee

„ *Coca* genaamt,
„ houden. Van

ningen op Diofcor
„ zich twaalf dag

„ eenige andere sp
„ 't Is waar dat d

„ lust doet vergaan,
„ is, als men wel ze

„ ben kunnen voede
„ lang vasten zich ge

„ Verfcheyde ver
„ *Coca* toegeschreve

„ Benzius van sprec
„ heid aan, gelyk Al

„ dianen van Peru
„ Schryver fchynt a

„ in der waarheid, z
„ ander voedzel als

„ was onder de rege
„ aan 't gemene voll

„ toestemming van d
„ bekleed waren.

„ De Vorst zelf w
„ bieden als de *Coca*

„ gelyk men van alle
„ van de Afgoden v

„ gebrand heeft.

hielden, ontvingen, haalde dezen rook na zich, tot dat zy van alle gevoelens ontbloot werden, de vielen, waar na zy door hun Vrouwen in hun Hamak geslagen worden, 't zy dan dat ze alvorens belast hadden dat men hen in dezen staat zou laten leggen, tot dat de dampen, daar hun herssens door benevelt waren, t'eenemaal verdreven waren.

De zelfde Schryvers zeggen, dat zy zich van dit zelfde kruid tot genezing der ziekten bedienden, en verhalen omstandiglyk wat de Waarzeggers in deze gelegtheden doen, wy zullen gelegtheden hebben om 'er in 't vervolg van te spreken. Wy zullen ook van de Tabak en hoe zy tot den Godsdienst behoort spreken, wanneer wy van het Vrede-riet handelen.

Nademaal de Wilden ook vermaakshalven en uit gewoonte roeten, hebben vele zich ingebeelt dat zy zo veel werk niet van de Tabak maakten als om de kracht die ze heeft van hen enige dagen zonder enig eten te voeden. De Heer van Lery is van dit gevoelen, en hy haalt in zyn Beschryving diergelyke voorbeelden aan.

Want Benzius, zegt hy, verzekert van de inwoonders van Peru, dat wanneer zy op reys zyn, zy enige bladeren van een kruid, *Coca* genaamt, dat hun voor spys en drank dient, in den mond houden. Van 's gelyken verhaalt Matthiolus in zyn Aanteekeningen op Dioscorides, Theophrastus aanhalende, „ dat de Scythiers zich twaalf dagen lang met zoethout alleen behielpen, zonder eenige andere spys te nuttigen, als onze Wilden de Tabak.“

't Is waar dat de Tabak het zuur stomp maakt, en dus de etens lust doet vergaan, maar ik geloof niet dat deze plant zo voedszaam is, als men wel zeggen wil, en dat ze zo lang de Wilden zou hebben kunnen voeden als men beweert, zo zy niet van jongs af door lang vasten zich gewenden honger te lyden.

Verscheide verstandige luiden zien al de uitwerkingen aan de *Coca* toegeschreven, daar de Heer van Lery op de getuigenis van Benzius van spreekt, als een zuivere herssenschim of bygelovigheid aan, gelyk Akosta het zelf bekent. Evenwel geloven de Indianen van Peru dat deze uitwerkingen alle waar zyn, en deze Schryver schynt aan hun gevoelen geloof te slaan, nademaal men in der waarheid, zegt hy, hen enige dagen achter elkander geen ander voedzel als een hand vol van dit kruid ziet nuttigen. Zy was onder de regeringen van de Inkas in zo grote achting, dat het aan 't gemene volk niet geoorlooft was die te gebruiken, zonder toestemming van den Vorst of de Lantvoogden, die met zyn gezag bekleed waren.

De Vorst zelf wist den Goden geen kostelyker offerande aan te bieden als de *Coca*, die hy voor de Afgoden-beelden liet branden, gelyk men van alle tyden in den Tempel van den waren God en van de Afgoden van alle Godsdiensten der oude wereld wierook gebrand heeft.

Akosta
Hist.
Nat. de
las In-
dias. lb.
4. cap.
22.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Van de
Coca.

DE Coca is het blad van een boom, die vier of vyf voeten hoog is, hy is zeer teer en fyn, en wil hierom met veel zorg gekoestert worden. Niet minder zorg heeft men van noden om de bladeren, na dat zy geplukt zyn, te bewaren. Men schiktze hierom netjes en met veel zorgvuldigheid in lange en enge korfsjes, daar zy dicht in besloten leggen. Deze bladen zyn een weinig effener en hebben zo veel naden niet als die van een Pereboom; andere vergelyken ze by die van haagappels, maar zy zyn veel dunner en fynder. De wyze hoe de Peruvianen zich daar van bedienen is die, met asch van gebrande beenderen gemenst te kaauwen, of wel met een weinig kalk, ten naaltn by zo als men in de grote Indien met de Betel-bladeren en de Arch-noten leeft, die men ook met kalk mengt. Deze mengeling, by de scherpeheid van het blad van de Coca gevoegt, byt den genen, die het niet gewent zyn, het vel van de tong af.

Zy veroorzaakt een lelyk schuim, en verwekt in de kaauwers een onverdraaglyken stank. In het land verstrekt zy voor geld, en daar wierd eertyds zo grote handel in gedreven, dat het geen wy van de Kakao en het kruid van Paragay gezegt hebben, op lang na niet komt by het geen men hier van vertelt. Uit Potofi alleen haalde men alle jaren meer als hondert duizent korven. Zy is tegenwoordig van zo groot gebruik niet meer onder de Indianen, die onder de Spanjarden behoren, om dat de Inquisite ontdekt hebbende dat zy 'er zich voor allerley soorten van bygelovigheden van bedienden, dezelve onder zware straffen in het gantsche Noordelyke Peru verboden heeft, en ze nergens anders om in 't Zuiden toegelaten als om de Mynwerkers, die dezelve niet missen kunnen.

De Heer Frezier schynt te geloven dat dit kruid niet voedzaam is, dat het den honger maar stillt, en den Indianen eigentlyk nergens anders toe dient dan als de Tabak aan die genen, die ze gewoon zyn te kaauwen, zonder ze door te slikken.

Heel anders is het met de Gin-seng gelegen, waar van na allen schyn Theofrastus heeft willen spreken, en waar van de Tartaren, dat ware Scythen zyn, zo veel werk maken. Zy heeft waarlyk de kracht om een mensch te voeden, te versterken, en de uitgeputte krachten weerom te doen komen. Zy smaakt ook een weinig na Zoethout, gelyk ik in het schrift gezegt heb dat ik opgetelt heb over die, dewelke ik in Kanada ontdekt heb, en gelyk men gemaklyk uit de plant zelfs beproeven kan. Theofrastus geeft aan de Plant, waar van hy spreekt, en die hy zo grote krachten toeschryft, geen anderen naam als die van *Scythica*.

De Amerikanen, ten minsten de gene die ik gezien heb, gebruiken de Tabak niet om te snuiven noch om te kaauwen, zy rokenze allenig, noch hebbenze alle geen kalumet of pyp. De Brazilianen, de Karaiben en de meeste Zuidelyke Wilden maken een soort van een pyp van een groot blad van een boom, dat als een

Fronier
voyage
de la Mer
du Sud
p. 246.

Theopb.
hist.
plant. l.
9. c. 13.

De A-
merika-
nen ge-
bruiken
de Ta-
bak niet
om te

peperhuis gevou-
de eene zyde in
Het is ook aan
weten.

V Y F

DE kennis van
Duitgedrukt
zich van het woo-
in Galenus, in D
later als hy geleest
kende zaak in * E
had, die in Arabi
overbracht. Dit
uit. „ Arabien br
de Indiaansche i
Behalven den na
verdorven Latinite
ra, Zuccara, Zuc
re namen aan; w
ansch zout, om he
ansch zout, zegt
boek aangehaalt, g
maar het heeft een
ook den naam van
librefre of riet-he
of Canamella, Cam
Schoon de Ouder
waar van men de
soort van riet. So
was, of van deze l
dat men van ieder l
schuut. Varro in t
die hy van dit riet n
plant van grootte te

Indica, non ma
Illius è lentis pr
Dulcia cui nequ

Daarenboven bly
en willen spreken,
voor eerst schynt h

* Plinius lib. 12. cap.
melinarundinibus co
plissimum nucis avella
+ Solin. cap. 65. Qu
nam ut fisis intermodi
minut: humor dulcis ad

peperhuis gevouwen is, zy vullen het met Tabak steken het aan de eene zyde in den brand, en zuigen den rook aan 't ander end. Het is ook aanmerkelyk dat de meeste vrouwen van geen roken weten.

finiven noch om te kaa- wen.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

DE konnis van de zuiker staat duidelyker by de oude Schryvers uitgedrukt als de Tabak. Plinius is evenwel de eerste die zich van het woord *Saccharum* bedient heeft, dat men vervolgens in Galenus, in Dioscorides en in andere Schryvers vind, die alle later als hy geleest hebben. Hy spreekt 'er ook van als van een onbekende zaak in * Europa, en die men niet als door den koophandel had, die in Arabien en Indien gedreven wierd, van waar men die overbracht. Dit drukt de plaats van Plinius zeer duidelyk en klaar uit. „ Arabien brengt ook zuiker voort, zo wel als Indien, maar de Indiaanische is de beste.

Van de Zuiker. Plin. l. 12. c. 8.

Behalven den naam van *Saccharum*, dien de Schryvers van de verdorven Latiniteit naderhand in *Zaccharum*, *Zuccarum*, *Zachara*, *Zuccara*, *Zucra*, vermoemt wierd, gaf men daar noch andere namen aan; want voor eerst noemde men die zout, en Indiaanisch zout, om het van het gemene te onderscheyden. Het Indiaanisch zout, zegt Archigenes, door Paulus Eginetas in het tweede boek aangehaalt, gelykt van verf en dikte na het gemene zout, maar het heeft een smaak net als de honing. Hierom gaf men 'er ook den naam van honing aan, en noemde ze wilden honing, *Mel silvestre* of riet-honing *μῆλο καλαμίνου*, gelyk men in Arrianus vind, of *Canamella*, *Cannamella*, *Calamellus*, a *Canna* & *Melle*.

Arrian. in Periple maris Eryth. Solin. c. 65. Varro apud Isid. l. 17. cap. 7.

Schoon de Ouden ons geen twyffeling wegens het riet nasaten, waar van men de zuiker maakt, zyn zy het niet eens over het soort van riet. Solinus † was van gedachten dat het de Bamboes was, of van deze Indiaansche rieten, die zo vervaarlyk groot zyn dat men van ieder lid een kanoo kan maken, of een ordentelyke schuit. Varro in tegendeel heeft beter in de beschryving geslaagt die hy van dit riet maakt, dat hy zegt een boom of middelmatige plant van grootte te zyn.

Indica, non magna nimis arbore, crescit arundo. Illius è lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.

Daarenboven blykt het dat de zuiker, waar van de Ouden hebben willen spreken, veel van de hedendaagfche verscheelt, want voor eerst schynt het dat zy ons een soort van Manna, die van zelfs

* Plinius lib. 12. cap. 8. Saccharon & Arabia fert, sed laudatus India est athen melinarundinibus collectum, gummium modò candidum, dentibus fragile, simplicissimum nucis avellanae magnitudine, ad medicinæ tantum usum. † Solin. cap. 65. Quæ Palustria sunt (Indiæ loca). Arundinem creant ita ut sifis intermodis lembi vice vestitet navigantes. E radicibus ejus eximitur humor dulcis ad melleam suavitatem.

hoog ge- om de e hier- orfjes, nig ef- m; an- el dun- bedie- auwen, e grote en ook het blad it zyn, auwers r geld, et geen op lang si allec- y is te- dianen, ontdekt righeden- Noor- t Zui- len kun- pedzaam nergens gewoon na allen artaren, arlyk de tgeputte einig na stiet heb- n gemak- t aan de eschryft, heb, ge- n, zyro- De Bra- ken een t als een pe-

Memoires de la Californie Les tres edifiantes & Recueil.

Dissert. l. 2. c. 104.

Seneca Epist. 24

Lucan. l. 3. v. 237

Beschrijving van de hedendaagse Zuiker en hoe die toegefeld word.

zels op de bladeren van het riet geformeert word, voor zuiker hebben verkocht. Men ziet 'er noch van dit soort in de grote Indien, en in Amerika in Kalifornia. Pater Francois Maria Picolo spreekt 'er dus van: „ In de maanden April, Mey en Juni valter „ met den daauw een soort van Manna, dewelke stremt en op de „ bladeren van het ried, daar men ze inzamelt, hard word. Ik „ hebze geproeft zegt hy, zy is niet wel zo wit als de zuiker maar „ wel zo zoet. Hier komt volkomen mee over een wat Plinius, Dioscorides en Seneca van de zuiker zeggen. „ 't Is een honing, „ zegt Plinius, die zich op het riet te zamen zet, wit, als of het „ een soort van gom was, kan door de tanden verbryzelt worden, „ en is niet groter als een hazenoot; zy word alleen in de mede- „ cynen gebruikt.

Dioscorides zegt „ daar is een soort van honing, dien men zuiker „ noemt, die op het riet van Indien en het gelukkig Arabien ge- „ vonden word, zy heeft de dikte als zout, en word als het ge- „ mene zout tusfchen de tanden verbryzelt. „ Seneca gaat noch verder, hy legt uit op wat wyze deze zuiker gemaakt word, en volgens zyn gevoelen besluit men dat de Ouden dachten dat deze honing door den hemeldauw geformeert wierd, dewelke op de bladeren van het riet blyvende leggen, daar strende; of dat hy als de bladeren uitspruiten, uit het fap van de steel voertkomende en door de poren van de plant in de gedaante van een gom doorbrekende, door de zon hard gemaakt wierd, gelyk het zout in de zoutmoerassen. Dit, zeg ik, ziet men in deze woorden van Seneca uitgedrukt. *Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinis foliis quod, aut ros illius caeli, aut istius arundinis humor dulcis & pinguior gignit.*

De Ouden hebben ook een ander soort van Zuiker gekent, die men uit het zelfde riet haalde, maar 't was maar een fap, een vocht, of ten hoogften een siroop. Lucanus spreekt 'er in deze Verzen van.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine succos.

Van deze soort spreken Solinus en Varro ook op de plaatzen die aangehaalt heb; maar zy slaan beide den bal mis, wanneer zy zeggen dat men ze uit de wortel van 't riet drukt, in plaats dat het de merg is van het riet zels.

Maar de zuiker die men hedendaags gebruikt, is een toebereid zuiker. Het riet daar men ze uit haalt is een knobbelachtige sponsieuze plant, die een zeer dunne schil heeft, vol van een zoete honigachtige stof.

Dit riet kneukt men in de Molens, men drukt 'er al het fap perssen uit, vervolgens reinigt men het vocht op 't vuur en giet het in vaten over, daar men het laat kout worden en verstyven gelyk men het in Vader Labat, en die gene, die 'er voor hem over handelt hebben, naauwkeurig beschreven vind.

Deze wyze van Zuiker te maken en die te raffineren hebben de Ouden niet geweten, of ten minsten hebben zy ons die niet overge-

laten. Zy heug king van Ameri kruisvaarten ken nen toen na het de Schryvers van cus, Kanunnik van ques de Vitre, H

Albertus verhaa hongersnood gebr ri, Archasen de het zuiker riet, d knechten zo lekker digen. „ Men qu die men alle j schaft. In den de inwoonders drukt en wel g daar het styf w Zy raspenze, e ter smelten, en ker gebruiken v de honingraad. thas, zoon van der overschryder had gekost.

Marina Sanutus a zantzen, om gen de Sarrazenen syn werk met de g of Sultan uit den k uit de speceryen, grote macht en gro de middelen over c te beletten, waar Na vele omstandigh de landen van de rzynen daar vel nen te zamen wi de koophandel v krak zou krygen zuiker groeit, d voorzien, dat h rea en Malta voe en de andere lan hun eigen belang wapenden.

Het schynt dat c men het zuiker-ried dat het wel slaagde dat men by Palermo

II. D E

laten. Zy heugt evenwel al van veel ouder tyden als de ontdekking van Amerika. De Europeanen hebben daar ten tyden der kruisvaarten kennis van gekregen, door de reyzén die de Christenen toen na het Oosten deden, gelyk het uit de getuigenissen van de Schryvers van dien tyd blykt, als daar zyn Albertus of Albericus, Kanunnik van Aken, Wilhem, Aartsbisschop van Tyrus, Jacques de Vitre, Bisschop en Kardinaal, Sanutus enz.

Albertus verhaalt dat het leger der Kruisvaarders tot een groten hongersnood gebracht zynde, in de belegeringen van Albaria, Marra, Archas en de streken rontom Tripoli, zeer verquikt wierd door het zuiker riet, dat men op het land vond, en wiens zoet de krygsknechten zo lekker smaakte, dat zy 'er zich niet aan konden verzaadigen. „ Men queekt in deze landen, zegt hy, deze plant aan, die men alle jaren zaait, en die den boeren veel moeite verschaft. In den maaltyden wanneer zy ter degen ryp is, stampen de inwoonders het ried in mortieren, en na 'er het sap uitgedrukt en wel gezuivert te hebben, gieten zy het in vaten over, daar het styf word en zo blank als sneeuw of het wistfe zout. Zy raspenze, en mengenze onder hun brood, of doenze in water smelten, en maken 'er hunne spyzen mee toe. Die deze zuiker gebruiken vindenze aangenamer van smaak en gezonder als de honingraad. Van dit soort van honing zegt men dat Jonathan, zoon van Saul, proefde, toen hy de bevelen van zyn Vader overfchrydende, deze ongehoorzaamheid hem haast het leven had gekost.

Marina Sanutus, genaamt Torxel, de Christen Vorsten willen de aanzetten, om een verbond tegen den Turk aan te gaan, of tegen de Sarrazenen, die meesters van het H. Land waren, begint zyn werk met de grote voordelen in 't licht te stellen die de Soudaan of Sultan uit den koophandel der Indiën haalde en in 't byzonder uit de speceryen, die hy alle uit de eerste hand had, 't geen zyn grote macht en grote rykdom uitmaakte. Vervolgens gaat hy tot de middelen over om hem te verzwakken, met dezen koophandel te beletten, waar mee de Christenen hun voordeel konden doen. Na vele omstandigheden zegt hy: „ Dat de zyde en de zuiker in de landen van den Soudaan vallen, en dat deze Vorst en de Sarrazynen daar vele rechten van trokken; Dat indien de Christenen te zamen wilden spannen om den tocht over zee te doen, de koophandel van de vyanden des geloofs daar door een groten krak zou krygen; nademaal op het eyland Cyprus alleen zo veel zuiker groeit, dat zy 'er gansch Christenryk mee zouden kunnen voorzien, dat het ried ook wel op het Eyland Rhodes, in Morea en Malta voortquam en dat het op dezelfde wyze in Sicilien en de andere landen der Christen Vorsten zou groeien, indien zy hun eigen belangen wisten, en zich tegen den algemenen vyand wapenden.

Het schynt dat de Christen Vorsten na zyn raad luisterden, dat men het zuikerried na Sicilien oervoerde en daar aanqueekte, en dat het wel slaagde. Falcandus zegt ten opzicht van het zuikerried dat men by Palermo voortteelde „ gy zult akkers zien vol ried, „ daar

*Albertus
Aquasaba
lib. 5. c.
37. Hist.
Hieros.*

*Marin.
Sanutus
lib. 1.
part. 1. c.
2. secret.
fidel.
crucis.*

*Falcandus
de prefat.
ad Hist.
de Cala.*

mit. Si.
cit.

„ daar gy over verzet zult staan : De Inwoonders noemen het *Honing-ried*, om de zoetheid van het sap, dat het in zich befluit.
„ Dit sap als men het tot een zekeren graad opkookt, word een fy-
„ roop, een soort van honing; zo' men het noch langer laat koken,
„ word het dik, en verandert in zuiker.

Diplom.
Ginghel.
m. 2.
Regi.
Sicilia

Rocham
Firabum
notit. 3.
Beleef.
Monte-
regalen-
fi.

Daar waren reeds in die tyden om het ried te kneuzen molens, die men in de Sarrazynsche spraak *Majara* noemde, gelyk men uit de Bul of het bewyschrift van de Gift ziet, die Wilhelm de tweede, Koning van Sicilien, aan een Monnike-klooster van de Oede van St. Benediclus, in het Aartsbisdom van Montreal gelegen, gaf. Wy vergunnen hun, zegt deze Vorst, in het gebied van Palermo en in deszelfs Rechtsbanne uit eige beweging en als een volkome gift, een molen om het zuikerried te malen, die men in het Sarrazyns *Majara* noemt, met haar rechten, gerechtigheden, en alles wat 'er toehoort. “

Ik geloof niet dat men volhard heeft met het zuikerried in Europa aan te quaken, misschien dat het niet wel wou slagen, of dat de koophandel in de Levant gemaklyker zynde, men meer voordeel vond met die waar van de kooplieden te kopen, als vruchteloze zware onkosten te doen aan een land dat zich in 't dragen ondankebaar toonde.

Labat,
nouve-
aux voy-
ages dans
l'Asie de
l'Améri-
que, tom.
3. ch 5.

Het zuikerried komt eigenlyk uit Amerika, en maakt een rykdom uit, dien zy niet als aan het weer en de goedheid van haar grond verschuldigt is, gelyk Vades Labat dat zeer wel tegen het gevoelen van enige Schryvers bewezen heeft, die te boek gellagen hebben dat de Spanjaarden het uit Oost-Indien na de Kanarische of geluklyke Eylanden, en van daar na Amerika hadden overgebracht. Het komt evenwel niet wel voor als in het Zuidelyk Amerika, op de Eylanden van de Golf van Mexiko, en misschien aan het uiterste end van Noorder Amerika, dat na 't Zuiden legt.

Gonzales
d'O-
viedo,
Hist. de
las Indi-
cas. 4.
c. 8.

De Amerikanen namen zelfs de moeite niet om het voort te quaken, en haalden 'er geen groot voordeel uit. De Spanjaarden waren lang zonder daar eens om te denken, en die gene onder hen die de eerste vlyt daar aan te kost leydden, hadden in 't eerst geen gedachten om 'er zuiker van te maken, of brachten het niet tot uitvoering. Volgens Gonzales Oviedo, was het de Baccalaureus Gonzales de Velosa die buiten gemene kosten aanwendde om een zuikerplantasie op het Spaansche Eyland aan te leggen, daar hy uit Kanarien ervaren meesters liet komen om de zuiker te maken en die te raffineren: zommige beweren evenwel dat het Michiel Valestrick uit Katalonien was. Het voorbeeld van die beyde welgeslaagt zynde wierd van verscheide personen nagevolgt, die 'er op verscheide plaatsen van deze nieuwe Wereld hebbende aangelegt, daar een handel deden bloeien, die eniger maten de rykdommen van Peru evenaart.

Vossius meent dat de afleyding van *Saccharum* van het Arabische Sacar of van het Hebreeuwische Schakar komt, dat dronken worden betekent, om dat men van het ried, daar de zuiker uitkomt, sterke dranken maakt: 't geen Strabo in het 15de boek schynt te begunstigen, want hy verzekert ons op het getuigenis van Nea-

hus, „ dat in India
„ van byen, en
„ vruchten draagt
„ om iemand dro-
„ Deze laatste w
„ zelfs tegen elkan
„ van een boom of
„ dit kan men even
„ Onder de voor
„ voortbrengt, ma
„ Mais is, wat klein
„ van terzelfder ty
„ den naam van ried
„ har toegepast wo
„ gen, want in dez
„ korn, waar uit de
„ zymeel van maken
„ korn, 't zy uit de
„ delyk lekkeren wy
„ uit het ried van de
„ sijn en lekkere zu
„ dat te Trevoux ge
„ Ik heb 'er van d
„ daar niet aan, eve
„ want de halm van
„ koningsachtig wate
„ kolzen noemen dez
„ plukt gemeenlyk
„ die gemist hebben,
„ deren beroof te he
„ men 'er het merg v
„ men smaak als die
„ Het ander zuike
„ zelfs. Men maakt
„ men wyn, en zeer
„ van Strabo uitlegt,
„ brengt, die het w
„ vrucht of sap sterke

Z E S T I

DE zelfde Strabo
Scythiers ook
deel aan hadden. M
glukkig Arabien,
gebracht wierd. D
ge naburige landen
ten waren, en daa
spreekt hier noch v
met al de Schryver

II. D E E

bus, dat in Indien het ried honig voortbrengt, zonder 't behulp van byen, en schoon het, zegt hy, geen boom of plant is die vruchten draagt, heeft 'er deze evenwel een, die de kracht heeft om iemand dronken te maken.

Strabo;
lib. 15.
p. 477.

Deze laatste woorden van Strabo zyn zeer duister, en schynen zelfs tegen elkander te stryden. Want wat is dat voor een vrucht van een boom of liever van een plant, die geen vrucht draagt? dit kan men evenwel op deze wyze uitleggen.

Onder de soorten van ried is 'er eigentlyk geen dat vruchten voortbrengt, maar de Mais, de Gom dat ook een soort van een Mais is, wat kleinder van korn, en enige andere gerstachtige planten terzelfder tyd riedachtig zynde (schoon men haar gemeenlyk den naam van ried niet geeft) kan 't geen Strabo zegt zeer wel op haar toegepast worden: en zo moet men deze Schryvers uitleggen, want in deze kan men drie zaken vinden. De eerste is de korn, waar uit deze Wilden hun gewoonlyk voedzel halen, en daar zymeel van maken; ten tweden, de sterke dranken, want het zy uit korn, 't zy uit den steel, men maakt van den brandewyn een redelyk lekkeren wyn, en zeer goeden azyn; ten derden haalt men uit het ried van de Mais, wanneer die op zyn sappigst is, een zeer slye en lekkere zuiker, gelyk het in het algemeen Woordenboek, dat te Trevoux gedrukt is, aangetekent staat.

Ik heb 'er van deze soort geen gezien, en onze Wilden arbeeyden daar niet aan, evenwel heb ik geen moeite om dat te geloven; want de halm van de Mais, wanneer hy vol sap is, is vol van een honingachtig water, dat zeer gezond en verquikkent is. De Irokoizen noemen deze halmen *Ohere* en de Franschen *Sucets*. Men plukt gemeenlyk op de Indiaansche koornevelden de halmen uit, die gemist hebben, en daar geen aar aan is, en na die van hun bladeren berooft te hebben en van hun schors, die zeer dun is, zuigt men 'er het merg uit, dat zeer vleeschig is, en een alzo aangenaamen smaak als die mede heeft.

Het ander zuiker-ried draagt geen ander vrucht als de zuiker zelfs. Men maakt 'er ook brandewyn, zeer lekkeren en aangenaamen wyn, en zeer goeden azyn van. Dus hoe dat men de plaats van Strabo uitlegt, is het altyd waar dat het ried een honig voortbrengt, die het werk der byen niet is, en dat 'er van dezelfde vrucht of sap sterke dranken gemaakt worden.

ZESTIENDE HOOFSTUK.

DE zelfde Strabo leert ons dat de wyd-uitgestrekte landen van Scythiers ook hun honig voortbrachten, daar de byen geen deel aan hadden. Maar hy verschilde van die van de Indien en het gelukkig Arabien, om dat deze laatstgenoemde van het ried voortgebracht wierd. Daar hy eenvoudig zegt dat in Hirkanien en enige naburige landen het de bomen waren, die als zo vele honigranten waren, en daar de honig van alle bladeren afdroop. Strabo sprekt hier noch volgens de gronden der onwetenschap, die hy met al de Schryvers der Cudheid gemeen heeft, wgens de manier

Zuiker
uit het
sap van
bomen;

van zuiker maken, zo dat hy in de zelfde dwaling schynt te zyn als die gene, die geloofden dat de zuiker een gom, een vocht, of een zout was, dat doer de poren van de bladeren doorzwette, of wel een hemeldaauw, die gekristalliseert wierd om verdikt als de Manna. 't Is evenwel natuurlyk te denken dat Strabo ons hier de wyze maar aantoonde, waar op onze Wildinnen de zuiker maken, die zy uit het sap der bomen en in 't byzonder van de Ahorn of Malboom perssen, 't geen ik nu ga uitleggen.

Hoe die
gemaakt
word.

In de maand van Maart wanneer de Zon een weinig kracht begint te krygen, en dat de bomen sappig beginnen te worden, maken zy met de byl dwarshaaken in den stam van deze bomen, daar een water in overvloed komt utloopen, dat zy in grote schorltvaten vangen; vervolgens zetten zy dit water op het vuur te koken, dat 'er alle vochtigheid van doet vervliegen, en het overige tot de dikte van een siroop of zelfs van een zuikerbrood maakt, na dat zy 'er heet onderstoken. Daar sleeft geen ander geheim in: deze zuiker is zeer goed voor de borst, en wonderlyk van kracht in de medicamenten, maar schoon zy gezonder is als die gene die uit het ried gemaakt word, komt zy 'er evenwel in lekkerheid van smaak lang niet by, en heeft altyd een kleinen aangebranden smaak. De Franschen maken ze beter als de Wildinnen, van wie ze het geleert hebben, maar zy hebben het kunstje noch niet weg kunnen krygen om ze wit te maken en te raffineren.

Als de bomen veel nat zullen geven moet 'er aan den voet een deel sneeuw leggen, die ze frisch houde; het moet 's nachts redelyk vriezen, en de dag moet helder, en zonder wind en wolken zyn; Want de Zon dan meer kracht hebbende zet de poren van de bomen open, die in 't tegendeel van den wind gesloten worden, zo dat dezelve hen belet hun nat te geven. De bomen houden daar ook mee op, wanneer het sap begint dikker te worden; dit word men gaauw gewaar, want behalven dat de bomen minder geven, is het water dat 'er uit loopt tajer, en schoon het meerlyvigheid als het eerste heeft, kan het niet meer gekristalliseert of tot een zuikerbrood gemaakt worden, en geeft langer niet als een taje en onvolmaakte siroop uit.

De Dichters in de beschryvingen die zy van de Goud-Eeuw of de Eeuwen, die daar by vergeleken kunnen worden, maken, zeggen ons onder andere wonderen, dat de hardste eiken van honingdropen of zullen druipen. Zo zy dit met hun andere grootsprekingen of andere verichynselen, hebben willen gelyk stellen die gants zinbeeldig en verbloemt zyn, gelyk wanneer zy zeggen dat de honig uit de rotzen zal lopen, dat de doornstruiken wyntrossen zullen voortbrengen, dat men fonteynen van melk en honig zal zien ontspringen; doen onze Wilden zien, dat zy meer weten als onze dichters, hebbende uit de Ahornen, dat een soort van zeer harde eiken is, een natuurlyk vocht weten te halen, dat alzo lekker of lekkerder is als de honig die de byen maken.

Daar zyn vele bomen en planten daar men zuiker en verscheidene dranken uit kan maken, zonder van de soorten van palmboom te spreken. De notebomen leveren een honig-achtiger vocht uit als de

te zyn
ehte, of
ette, of
t als de
hier de
maken
norn of

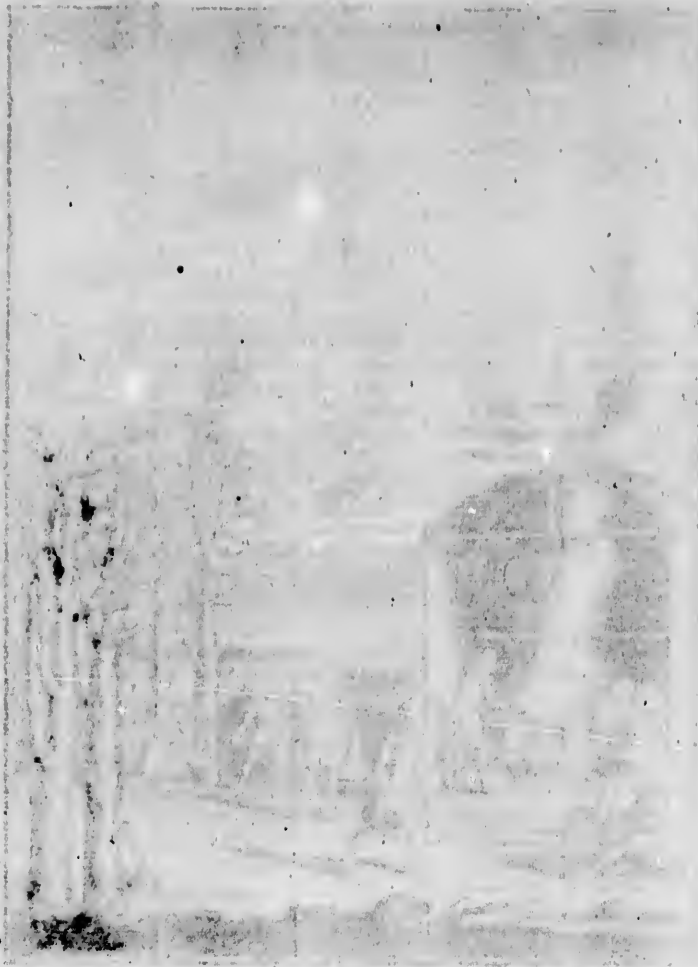
cht be-
en, ma-
n, daar
ichorile-
te ko-
overige
aakt, na
eism in:
kracht
gene die
heid van
n sijn
ze heet
kunnen

voet een
ts rede-
wolken
n van de
worden
houden
len; die
n minder
meerly-
bert of toe
s een ta-

Eeuw of
ten, zeg-
n honing
grootpre-
tellen die
y zeggen
ken wyn
en honig
er weten
loort van
dat alzoo

erfcheyd
bboom te
cht uit al
d

de Ahornen, de z
is zeer aangenaam,
en veel meer als
heeft.

Men maakt nog
katoen-boom, by
Canadense beken ;
of honig van het sa-
ten, een Volle van
en evenaarden.

De Schryver van
een boom die daar
en opgeblaze balle
of bonen gelyk.
een middelmatige g
ren lang, gelyk di
honig zyn, maar di
van proeven moete
ver maakt van zake
de uiterste tipjes va
droegen ; deze hon
en hy verhaalt dat
vonden worden, zi
bedienden, om de
Zy quamen hun on
moed, onthaldenz
ken, en hakten dri
hen buiten verstand
lyk dat de Mosynac
ten, maar die de g
maakten, en dat de
gewend waren, een
en in 't drinken gez
dat Herodotus ond
spreekt, wanneer h
zegt, dat zy een d
tarwe en heigewas.

Het Ahorne-water
zynde : het word v
men het enigen ty
goede meê maken,
halen als uit het zuik

De hedendaagsche
zuiker bedienden als
borg, gelyk ik ree

Maar nademaal de
zelfs lekkerder van
niet in plaats van ho
hem saullen tot in hu

De Wildippen laa

de Ahornen, de zuiker daar van is zeer goed. Die van de Effen is zeer aangenaam, maar heeft een grote menigte water van doot, en veel meer als men van het water uit de Ahornen van noden heeft.

Men maakt noch een synder zuiker van de bloessem van den katoen-boom, by de Botanisten onder den naam van *Apocynum Canadense* bekend; maar ik weet niet dat de Wilden enige zuiker of honig van het sap der bloemen maken, gelyk eertyds de Ziganen, een Volk van Afrika, deden, die hier in den arbeyd der by- en evenaarden.

De Schryver van de nieuwe Historie van Virginia spreekt van een boom die daar den honig voortbrengt, „ welke in een dikke, en opgeblaze bast besloten is, die van ver na de schil van eten, of bonen gelyk. „ Strabo zegt dat 'er in Indien een boom van een middelmatige grote gevonden word, die batten van tien ving- ren lang, gelyk die daar de bonen in zitten, draagt, en die vol honig zyn, maar die met een zo gevaarlyk is, dat de gene die 'er van proeven moeite hebben om het te ontsnappen. Dezelfde Schryver maakt van zekere bomen gewag, die een soot van honing aan de uiterste tipjes van de takken of in de knoppen van de bladeren droegen; deze honig maakt de gene, die 'er van proefden, gek; en hy verhaalt dat de Mosynoeciens, in wier land deze bomen gevonden worden, zich listiglyk van de zoetheid van dezen honig bedienden, om de troepen van den groten Pompejus te verraden. Zy quamen hun onder ichyn van een geveinsde vriendschap te geoed, onthaaldenze, lietenze in overvloed van dezen drank drinken, en hakten drie gehele benden in stukken, toen deze drank hen buiten verstand en buiten weer gestelt had. 't Is waarschynelyk dat de Mosynoeciens van dezen honig aangename dranken maakten, maar die de genen, die 'er te veel van dronken, dronken maakten, en dat de Romeinsche krygsknechten, die 'er niet aangewend waren, eer dronken waren als de gene die hen nodigden, en in 't drinken gezelschap hielden. 't Is ook zeer waarschynelyk dat Herodotus onder den naam van honig van een sterken drank spreekt, wanneer hy van de werklieden van Kallateben in Lybien zegt, dat zy een door kunst gemaakten honig toebereyden van turwe en heigewas.

Het Ahorne-water is zeer aangenaam om te drinken, zelfs raay zynde: het word van zelfs zuur, en maakt tamelyke Azyn, zo men het enigen tyd bewaart. Men kan met deszelfs siroop zeer goede meê maken, maar men zou 'er geen brandewyn kunnen uit- halen als uit het zuikerried.

De hedendaagfche Schryvers geloven dat de Ouden zich van geen zuiker bedienden als in de medecynen. Plinius zegt het en is hun borg, gelyk ik reeds heb aangemerkt, en het kan wel waar zyn.

Maar nademaal de zuiker denzelfden naam had als de honig, en zelfs lekkerder van smaak was, wat belette hen dat zy zich daar niet in plaats van honig van konden bedienen, dien zy toch in al hun saullen tot in hun brood en wyn toe, deden.

De Wildinnen laaten haar Indiaansch koor, op de manier als de gebran-

*Apollon.
Alexan-
4. lib.
Com-
ment.
cap. 38.*

*Viss. de
Virgii.
lib. 2. c. 6.
q. A. 6.
Strabo.
lib. 15.
p. 447.*

*Strabo
lib. 12.
p. 378.*

*Herodot.
lib. 7.*

*Plinius
lib. 20. c. 11.
lib. 20. c. 11.
lib. 20. c. 11.*

gebrande amandelen, in haar Ahorne-siroop koken, en zy mengen haar gestampte zuiker met haar geklontert meel, daar zy een voorraad voor al haar reystochten van maken. Dit meel kan beter goed gehouden worden, en is veel lekkerder.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

Bomen die wasch voortbrengen.

Ien planten zyn, die een honing voortbrengen, welke de byen geen moeite gekost heeft, daar ook planten zyn die wasch voortbrengen, daar de byen geen deel aan hebben. 't Is een klein heester-gewas dat aan den oever van de meeren, rivieren en moerassen groeit. Het gelykt redelyk wel na een myrteboom, deszelfs blad verschilt by na niet van de Apalachina, die men in Louisiana ontdekt heeft. Hy draagt byen van de grootte van een peperkorn. Deze beyen laat men in 't water koken, waarop een vetachtige materie komt te dryven, die men verzamelt, en dat de substantie van deze beyen zelfs is, die zich van haar pit ontdoet. Vervolgens smelt men deze gantsche materie te zamen, die als zy koud word zich tot een groen, doorschynent, hart wasch te zamen zet, dat een zeer aangename reuk van zich geeft. Ik heb 'er kaarsen van gezien die onder 't branden niet aliepen, en een zo kruidigen reuk uitleverden, als de beste wierook, zonder hooftpyn te verwekken of een mensch qualyk te doen worden, gelyk de meeste reukwerken doen.

Men is deze uitvinding aan de Wilden niet verschuldigt. Zy bedienen zich tot noch toe niet als van Ceres kaarsen, dat is te zeggen flambauwen van een hout dat licht brand, of van zaangerolde schorsen van Berkebomen, of enigen anderen gemachtigen boom. Men zegt dat een Chirurgy van nieuw Engeland 't eerst de gedachten kreeg om deze beyen te smelten, en met dit zelfde wasch, daar men naderhand flambauwen van gemaakt heeft, noch schoonder operatien in de Chirurgy deed, mengende het zelfde onder zyn geneesmiddelen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

Planten daar men draden van maakt.

DE Wildinnen zaaien op haar velden noch kennip noch vlach: Beyde de Amerika's brengen van zelfs verscheide dradige planten voort, daar zy zich van weten te bedienen, en die zy zonder veel moeite weten te bewerken, en zonder zich van spinnewiel en rokken te bedienen. Als daar zyn een soort van wilde hennip, verscheide soorten van vlaskruid daar men een zeer fynen draad uithaalt: twe of drie soorten van katoenbomen, daar de vrouwen der Karaïben de schone katoene bedden, die men Hamakken noemt, en waar van wy reeds gesproken hebben, van maken. Zodanig zyn ook de Mahot, de Berkeheester, enz.

De Irokoïsche Vrouwen en Wildinnen van nieuw Vrankryk maken ook een soort van draad van de schors van het witte hout, waar van zy de zakken maken om haar mans voorraad in te doen,

meer zy op reys, zich bedienen o dragen, en vers. Van deze schors komt, zy weten het water te we nip en vlach leel keurig genoeg o draadjes; dat zy een kluwen make

Onder de klei ten van draden ma Wilde Buffels, e verft is. Om de van enige fappen tenze met wortel schorsen en spaar zaken, die zy ve toebereyding, in

Zy vervullen o den. Om de bon fedarmen of wel ook wel riemtjes is. Om de kano wortels. De klei en gebruikt, doe

meer zy op reys trekken; de hennepzelen of zwachtels waar van zy zich bedienen om de pakken van de eene plaats na de andere te draagen, en verscheide andere snuisteryen, die zy nodig hebben. Van deze schors nemen zy de fynste en die het naaste aan het hoort komt, zy weten die met den nagel tot lintjes te schellen, die zy in het water te weken en te rotten leggen, gelyk men met de hennip en vlasch leeft; en na enige toebereydingen, die ik niet naauwkeurig genoeg onderzocht hebbe, scheuren zy die tot zo kleine draadtjes; dat zyze gemaklyk om hun knien kunnen winden en tot een kluwen maken.

Onder de kleine snuisteryen die zy van deze verscheide soorten van draden maken, mengen zy zeer netjes het hair van Elandten, Wilde Buffels, en stekel varkens, dat met verscheide kleuren geverft is. Om deze verscheide verwen te maken bedienen zy zich van enige sappen die zy uit zekere planten persen, of wel zy latenze met wortelen en kruiden, die hun bekend zyn, koken, met schorsfen en spaanders van enige bomen, wier sap gemaklyk in de zaken, die zy verwen willen, na enige koking en zonder andere toebereyding, indringt.

Zy vervullen ook op verscheide manieren het gebrek van draden. Om de bont-rokken te naaien gebruiken zy gedroogde beestledarmen of wel draden die van hun zenuwen gemaakt zyn, of ook wel riemtjes van bereyd leer, dat aan smalle stukken geineden is. Om de kanoos te naaien bedient men zich van schorsfen of wortels. De kleine wortels die men tot de kanoos van berkeschorfsen gebruikt, doen een helen goeden dienst en zyn zeer net.

ZEDEN

Z E E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A.

DERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van den Oorlog.

DE Mans, die in het Dorp zo leeg lopen, stellingen andere eer in die luiheid als om te verstaan te geven dat zy niet als tot grote zaken geboren zyn, en voornaamlyk tot den Oorlog, die hen voor de grootste gevaren bloot stelt, hun menigvuldige gelegenheden verschafft om de edelmoedigheid van hun gevoelens en de onwrikbare stantvastigheid van een helde-ziel in haar grootste licht te stellen. De jacht en de vischvangst, die na den Oorlog al hun zorgen na zich trekken, zyn hun niet aangenaam, als om dat zy 'er een schets van zyn, en misfchien zoude de zorg daar van aan de vrouwen overlaten, zo wel als van de spys en van al het overige, zo dit niet terzelfder tyden een oeffening was bequaam om hen noch schriklyker te maken aan vyanden, die noch meer als de Wilde dieren te vrezen zyn.

De Volkeren van Thracien moesten wel Oorlogszuchtig zyn, nademaal om een denkbeeld van hun moed te geven al de Fabel-dichters het eens geweest zyn om God Mars onder hen te doen geboren worden, en dat de Grieken, die alle Natien met nydige ogen aanzagen, en die den Barbaren alles wat zy gekunt hebben ontnomen hebben, hun evenwel zyn geboorte niet hebben durven ontrovon, om zich die tot eer te rekenen. Zo myn gisfingen over den Oorsprong der Amerikanen wel gegrond zyn, kan men zeggen dat hun Dapperheid niet dient als om die noch meer te versterken.

Zy zyn alle hoogmoedig, hebben een trots en aanzienlyk gelaat;

zy

zy stellen alle hun
als door de menig
stantvastigheid geg
Maar zo de Are
der Grieken of de
kennen dat de Irok
Kryggod nader te
Amerika, om dat
winnen.

Zy mogen aan
igchaam moeten v
machtheid van wez
feningen, de vaar
dapperheid toe, zy
ten, en men kan h
betwiflen.

De Oorlog is vo
oeffening, en misf
rika. Want behalv
dige burenen, die o
dige oorzaken en r
mondigen, is hun d

De huisgezinnen
niet staande als doo
zy mans, 't zy vro
de rykdommen. I
verlies, maar het m
foon die 'er manke
de persoon, wiens
menlyk was.

Het staat niet aar
van alle die gene,
Autbonni, gelyk z
een Hut, veel man
deze manslui, scho
in vericheyde hutte
ze vericheyde Huv
bonden (daar deze
bintenis aan om de
het voornaamste ge
gen om na haar gev
den zo zy een oor
zin was.

Wanneer dan de
boom weer op te h
haar ontroofst heeft
van die gene, die h
quaamste oordelt d
door een porcelein

I I. D E E

zy stellen alle hun roem in de dapperheid, en zy krygen geen naam als door de menigvuldige bewyzen die zy van een onvertzaagde stoutvastigheid gegeven hebben.

Maar zo de Areskoui der Huronnen en der Irokoizen, de Arés der Grieken of de ware Mars van Thracien is, moet men ook bekenen dat de Irokoizen en Huronnen noch waardiger zyn om den Krysgod nader te bestaan als alle de andere woefte Natien van Amerika, om dat zy 't van haar van de kant van de dapperheid winnen.

Zy mogen aan zommige in enige voordelen van den geest en het ligchaam moeten wyken; in de levendigheid in den omgang, de machtheid van wezenstrekken, de behendigheit in verscheyde oefeningen, de vaardigheid in 't lopen, maar zy geven niemand in dapperheid toe, zy passeren onwedersprekelyk voor de beste Soldaten, en men kan hun ten minsten den roem van dapper te zyn niet betwiflen.

De Oorlog is voor de Irokoizen en Huronnen een noodzakelyke oefening, en misschien ook voor alle de andere Wilden van Amerika. Want behalven de gemene beweegredenen die men heeft om sellige bureu, die ons een quaad vermoeden geven, of die ons wetlige oorzaken en reden tot klagen verschaffen, den oorlog te verondingigen, is hun deze door hunne grondwetten als onvermydelyk.

De huisgezinnen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, houden zich niet staande als door het getal dier gener die dezelve uitmaken, 't zy mans, 't zy vrouwen. In dit getal bestaat hun macht en grootte rykdommen. Het verlies van een enkel persoon is een groot verlies, maar het moet noodzakelyk herstelt worden, met deze persoon die 'er mankeert door een of meer andere te vervullen, na dat de persoon, wiens plaats men vervullen moet, meer of min aanzienlyk was.

Het staat niet aan die van de Hut dit verlies te vergoeden, maar aan alle die gene, die daar vermaagschappingen in hebben, of hun *Atbonni*, gelyk zy spreken, en hier in bestaat het voordeel van een Hut, veel mannen te hebben, die daar in geboren zyn. Want deze manslui, schoon afgescheyden en op zich zelve levende, zich in verscheyde hutten verbindende, worden de kinderen die uit deze verscheyde Huwelyken spruiten aan de hut hunner Vaders verbonden (daar deze vreemd in zyn) en gaan een stilzwygende verbintenis aan om de plaatsen te vervullen; zo dat de matroon, die het voornaamste gezag in deze hut heeft, deze kinders kan dwingen om na haar gevallen ten oorlog te trekken, of dezelve weerhouden zo zy een oorlog wilden ondernemen, die haar niet na den zin was.

Wanneer dan deze Matroon oordeelt dat het tyd is om den boom weer op te heffen, of enige van haar familie, die de dood haar ontroofd heeft, weer op te wekken, keert zy zich tot een van die gene, die hun *Atbonni* by haar hebben; en die zy 't bequaamste oordeelt om haar bevelen uit te voeren. Zy spreekt hem door een porceleine snoer toe, en legt hem haar mening uit, om

I I. D E E L.

L

hem

N

N

A.

K.

ellengeen
an te ge-
ren zyn,
n voor de
igvuldige
gheid van
vastigheid
cht en de
ken, zyn
, en mif-
n, zowel
er tydeen
n aan vy-

tig zyn,
de Fabel-
te doen
et nydige
kunt heb-
et hebben
myn gif-
zyn, kan
och meer

yk gelaat;
zy

hem te verplichten om een aanhang te maken, 't geen haast geschied is.

Daar moet onder de andere Natien iets diergelyks ingevoert zyn, maar 't geen evenwel veranderen kan na de regels volgens de welke de Vrouwelyke regering by haar vast gestelt is. Op zekere tyden komen de Vrouwen van Florida alle te zamen voor den Opperten, en zich voor hem in een smeekent postuur stellende, bewenende zy de doden van haar Natie, ieder hem het verlies voorhoudende, dat zy in haar familie geleden heeft, en zy smeeken hem alle dat by hare droefheid enigermaten verzachte, met wraak van de vyanden die dezelve veroorzaakt hebben, te halen. Onder de Karaiben en Brazilianen zyn het ook de Vrouwen die de zorg opgelegd is om de krygslieden te smeeken, dat zy den hoon, aan hun Natie door den algemenen vyand aangedaan, wreken mogen. Gedurende hunne gastmalen wenen de Vrouwen by hen, hoog ophalende wat zy geleden hebben, trachtende door haar klachten en woorden den moed van hare jongelingen op te beuren, om hen aan te zetten dat zy vrymoedig ten stryde gaan en daar bewyzen van hun dapperheid en liefde voor die gene van de Natie, wier dood zy wreken, te geven.

Daar moet behalven dat enige byzondere verplichting in de huisgezinnen zyn, van elkanders krakelen te hanchaven, met wetten evenwel die een weinig van die der Irokoizen verschillen.

Dit besluit ik uit de volgende woorden van Thevet. „ Wat de „ gezegde weduwen aangaat, zy hertrouwen niet weer, ten zy aan „ de broeders en naalbstaanden van hun overleden man die even- „ wel eerst de dood van een overledenen moeten wreken, zo hy „ van den vyand gevangen en opgegeten is. Zo hy van ouderdom „ of ziekte gestorven is, moet die gene die de Weduwe tot vrou- „ we neemt een gevangen aanbrengen, die op het graf van den „ overleden, 't zy dat men van dorp verandert is of niet, de ve- „ ren, halsbanden, pylen en boog van den doden wassche en „ schoonmake, zelfs zyn groot bed daar hy in zyn leven op sloop. „ Ook hertrouwen deze Weduwen nooit aan een die zo dapper en „ sterk niet is als haar man was, want andersins zou men ze van el- „ kander scheiden, en haar kinderen en magen zouden 'er misnoegt „ over zyn, zo dat wanneer zy op haar slag niet kunnen komen zy „ liever het overige van haar leven in den weduwlyken staat zullen „ verslyten, en met haar kinderen doorbrengen, en al trouwenze „ al ten tweden maal, is het evenwel meer als een jaar na den „ dood van haar man, en daar worden noch meer zaken ontrent „ waargenomen. By deze gelegenheid zal ik U van een vrouw „ verhalen, die na de dood van haar man, die van de vyanden ge- „ vangen en opgegeten was, nooit wilde hertrouwen, om dat ni- „ mant van de bloedvrienden des overledenen getracht had zyn dood „ te wreken: tot dien einde greep zy pyl en boog in de hand, „ trok zelfs met de mannen ten stryde, en maakte ook enige tot „ krygsgevangens, die zy haar kinderen om te doden gaf, zeggende: „ slaat dood, myn waarde kinderen, wreekt den dood van „ uwen overleden Vader, nademaal niemand van zyne verwanten „ enige

Thevet
Cosmogr.
Univ.
liv. 21.
cb. 8. p.
927.

enige andere w
schoon genoeg
ik moedig en d
man, te wreke
dat zy versche
deed omhals br
den overleden
stellende, en d
lokken meer dr
was, maar zich
te. Maar om w
te hebben, mak
vyanden, en an
nier, en zy dan
daar ondertuffc
volgens de gew
zy worden door
bestaande vrinde
gevraagt hebben
jongelingen den
vrymoedig tege
een diergelyke
De Krygslieden
hun plicht verma
om roem te winne
gebruik. De gene
die dus verplicht i
die ontfangen heef
wil werven, als h
hun evenwel beke
kent heeft; noch v
maar zo hy het hu
oorlogslieden, wa
De Oorlog kan
wanneer die met k
een te velde is: of
leger trekken, en
De Ouden word
partyen om raad
wanneer het belan
tegedeelte zyn zy w
ne en dezen kryg
maakt, met hen v
het getal dezer par
zy enige Natie, w
gen aandoen, of w
derneming nodig h
hoofden tegen te k
lig genoeg zyn, o
llagen, laten zy he
II. D E

enige andere wraak pleegt, mooglyk om dat ik niet jong noch
 schoon genoeg ben, maar iets is evenwel in my te weten dat
 ik moedig en dapper ben om den dood van uwen Vader, myn
 man, te wreken; en in der daad deze vrouw rechte zo veel uit,
 dat zy verscheyde van haar vyanden gevangen kreeg, die zy
 deed omhals brengen zelfs van de jonge broeders en neven van
 den overleden: zo dat zy alle vrouwelyke bedryven ter zyden
 stellende, en de manlyke ter handen nemende, geen hangende
 lokken meer droeg als de andere vrouwen, of gelyk zy gewent
 was, maar zich met veren en andere manlyke sieraden opschik-
 te. Maar om weer tot onze reden te keren; na wel gegastreert
 te hebben, maken zy sluiten van de been- en armypen hunner
 vyanden, en andere speeltuigen, gelyk trommeltjes na hun ma-
 nier, en zy dansen en springen verheugt rondtom hunne huisjes,
 daar ondertusschen de oudsten niet nalaten den gantschen dag
 volgens de gewoonte met vreten en zuipen door te brengen, en
 zy worden door de weduwen van den overleden en zyn naaft-
 bestaande vrindinnen opgepast; en hen de reden van dit doen
 gevraagd hebbende, kreeg ik tot antwoord, dat het was om de
 jongelingen den moed op te beuren; en hen aan te zetten om
 vrymoedig tegen de vyanden ten stryde te gaan, in hope van
 een diergelyke eer; wanneer zy omgekomen zyn.

De Krygsheden wachten niet altyd tot dat zy gebeden worden,
 hun plicht vermaant hun genoegzaam hier toe; en het verlangen
 om roem te winnen prest hen noch levendiger als de plicht en 't
 gebruik. De gene die lust heeft om een bende op te rechten, of
 die dus verplicht is het te doen, verschaft een snoer, of wel zo hy
 die ontfergen heeft, wyft hy ze aan die genen, die hy tot zyn tocht
 wil werven, als het teken van zyne en hunne verbintenis, zonder
 hun evenwel bekent te maken wie hem tot dezen oorlog opgerok-
 kent heeft; noch wie de persoon is; wiens plaats hy vervullen wil:
 maar zo hy het hun al bekent maakt, is dit een geheim onder de
 oorlogsheden, waar van het dorp geen kennis heeft.

De Oorlog kan als een byzonderen Oorlog aangezien worden,
 wanneer die met kleine partyen geschied, waar van 'er byna altyd
 een te velde is: of als een algemeene, wanneer zy met een gantsch
 leger trekken, en dat het in name der gantsche Natie geschied.

De Ouden worden altyd niet door de hoofden van deze kleine
 partyen om raad gevraagd, maar zy kanten 'er zich niet tegen,
 wanneer het belang van de Natie zelfs daar niet tegen stryd. In
 tegendeel zyn zy wel in hun schik te zien dat de jeugt zich oeffe-
 ne en dezen krygzsuchtigen aart behoude, die hun veiligheid uit-
 maakt, met hen vreeslyk te maken. Maar indien zy vreesden dat
 het getal dezer partygangers hun dorp te zeer zou verzwakken; dat
 zy eenige Natie, welke zy noch willen ontzien, enigen smaad gin-
 gen aandoen, of wel dat zy hun krygsheden tot enige geheime on-
 derneming nodig hadden, doen zy onder de hand arbeeyden om de
 hoofden tegen te houden. Zo hun onderhandelingen niet geluk-
 kig genoeg zyn, of dat zy enige zwarigheid vinden om daar in te
 slagen, laten zy hen vertrekken, en doenze op valsche berichten,

die zy hun onder weeg van ter zyden laten geven, weerom keren; maar het veiligste middel dat zy hebben om hun ondernemingen te breken, is de Matronen van de Hutten te winnen, daar die gene, die zich met den Veldoversten verbonden hebben, hun *Atbonni* hebben; want deze hoeven haar gezag, maar te doen tusschen beyden komen om de best overleyde ondernemingen omver te werpen, 't geen ons doet zien dat zy een gezag hebben dat eniger maten wezentlyker is als de raad der Ouden zelfs.

Maar dit middel neemt men zelden ter hand, om dat de Wilden elkander zeer ontzien, en niet licht deze wegen van gezag en macht, die de tegenigheid dwingen, zullen inslaan.

TWEDE HOOFSTUK.

Van de kleine partygangen in tyd van vrede.

Vid. Apoll. Rbod. lib. 1. Argonau.

DEze kleine partyen bestaan gemeenlyk maar uit zeven of acht personen van een dorp; maar dit getal groeit dikwils door die van andere dorpen of bontgenoten van andere volkeren aan, die 'er zich byvoegen; en zy kunnen by de Argonauten vergeleken worden, die tot hun beroemde onderneming een leger oprechten, dat niet talryker was als de minste kompagnie voervolk.

Deze afgezonderde partyen, die dus in volle vrede gemaakt worden, om de Natie in geen moecielykheden in te wikkelen; die van droevige gevolgen zouden kunnen zyn, gaan by de versafgelegene volkeren oorlog voeren. Zy zullen twe of drie jaar onder weeg zyn, en twe of drie duizent mylen afleggen in 't gaan en weeromkomen, om iemand den hals te breken en het hoofthair met zich te nemen. Deze kleine kryg is een rechte moordery en struikrovery, die geen schyn van recht heeft, noch in de reden waarom hy ondernomen is, noch ten opzicht van de volkeren dieze aangedaan word: zy zyn deze versafgelegene Natien niet bekend, of nergens anders door als door de schade die zy haar veroorzaken, wanneer zy hen komen dood slaan of tot slaven maken byna tot voor de poorten van hun Palissaden. De Wilden zien dit evenwel voor een heerlyke daad aan.

De Oorlog, die onder naburen gevoert word, heeft gemeenlyk meer reden. De nyd die 'er tusschen deze Volkeren regeert, maakt dat zy zich onderling alle smaad aandoende niet lang wachten om wettige oorzaken tot een vredebreuk te geven. Het minste dat zy maar verbittert zyn, of dat zy menen redenen te hebben om over elkander misnoegt te zyn, laten zy de gelegentheden niet voorby slippen, die zich op doen, om tot hun voordeel die gene gevangen te nemen, daar zy zich gemakkelyk van kunnen ontdoen, wanneer zy ze op hun jachtlanden ontmoeten, of wanneer zy over een stukje van hun land gaan in 't wederkeren van den Oorlog; dien zy in versafgelegene landen gevoert hebben.

De hoop van strafloosheid en van dit slag van moorden aan de kennis van die gene, die 'er belang in hebben te kunnen verborgen houden, geeft veel aanleyding hier toe; maar zy kunnen zo geheim niet zyn, of het komt vroeg of laat voor den dag; door de onvoorzichtigheid van de schuldige of daar blyven hevige ver-

moe-

moedens over, en omstandigste b...
zich zo goed als...
ningen voor af g...
haar mooglyk is...
schenken doen o...
zyn om te breken...
deze geschenken...
bequaam is tot h...
wraak over te ne...
gants vergeten is.

Het verband d...
gedekt, zonderz...
and daar de kasty...
ingeest; de Raad...
lyke voorvallen o...
geheugenis daa...
voldoening over t...
De Raad stemt...
boezem gebroei...
denen die 'er voor...
Alle de vergaderin...
ingest; de Raad...
daar zorgvuldig al...
wicht: men pleeg...
men nemen kan...
Zy laten in 't by...
bontgenoten te ku...
zaanten en kraal-sno...
omhelzen, of zich...
van wantrouwen...
den ander in eerbie...

De Vrede heeft...
de Oorlog. De ge...
't verlies hunner m...
ge ogen aanzien, v...
als die gene, die h...
ook beter in staat...
of te veinzen, ma...
welgegrondheid va...
men verdeelt zyn s...
hand aan, en doe...
beginnen, die de...
Oorlog verhaasten,

DE H

DE Vrede dus g...
om dien te br...
harze volgens de g...
gen, en men verko...

moedens over, die al zo diepe wonden maken als de volmaakste en omstandigste bewyzen. Dan tracht de Natie, die schuld heeft, zich zo goed als zy kan te rechtvaardigen; zy doet de verschoningen voor af gaan, daar zy de beste verschepping heeft die 't haar mooglyk is, vervolgens gaat zy de doden bedekken, en geschenken doen om de banden van het goede verstand, die gereed zyn om te breken, weer aan elkander te knopen, maar al worden deze geschenken aangename; indien het gewricht van tyden niet bequaam is tot het voornemen dat men had om 'er een algemene wraak over te nemen, hoeft men zich niet te vleyen dat de hoogants vergeten is.

Het verband dat men op deze wonde gelegd heeft houdze maar gedekt, zonderze te genezen, zy bloed van binnen zo lang de vyand daar de kastyding niet over ontfangen heeft, die de wraak hun ingeeft; de Raad houd een nette lyst van die gene, die in diergelijke voorvallen omgebracht zyn, en men hernieuwt t'elkens de geheugenis daar van, tot dat men in staat is om 'er de plechtigste voldoening over te nemen.

De Raad stemt tot geen oorlog, zonder lang dit besluit in den boezem gebroeit te hebben, en zonder met veel ryphheid al de redenen die 'er voor en tegen zyn gewikt en overwogen te hebben. Alle de vergaderingen handelen over deze stof. Men onderzoekt daar zorgvuldig alle de gevolgen van een onderneming van dit gewicht: men pleegt daar raad over de middelen en maatregelen die men nemen kan, en men verzuimt geen van de minste voorzorgen. Zy laten in 't byzonder niets achterwegen om op hun burenen ontgenoren te kunnen vastgaan, zy zenden aan alle geheime afgezanten en kraal-snoeren, om hen te overreden dat zy de gemene zaak omhelzen, of zich ten minsten onzijdig houden; door de redenen van wantrouwen die zy stiltejes uitstrojen, om zo den een door den ander in eerbied te houden.

De Vrede heeft zo wel zyn yverige aanhangers in den raad als de Oorlog. De gene die niet tot wraak angezet worden als door 't verlies hunner medeburgers, schoon zy dit niet met onverschillige ogen aanzien, worden 'er evenwel veel minder door aangedaan als die gene, die hun broeders of nabestaanden bewenen; zy zyn ook beter in staat om te oordelen of het beter is uit te bersten of te veinzen, maar zy zyn altyd geen meester om een ander de welgegrondheid van hun redenen te doen begrypen. Als de stemmen verdeelt zyn stoken de verstoofte zomtyds de party onder de hand aan, en doen de vyantlykheden door simpele partygangers beginnen, die de balans doen overhellen, en het besluit tot een Oorlog verhaasten, die in die omstandigheden noodzakelyk word.

DERDE HOOFSTUK.

DE Vrede dus gebroken zynde of alle maatregelen welgenomen om dien te breken, steekt men opentlyk de heirbyl op, men harze volgens de gewoonte plechtiglyk by alle bontgenoten dragen, en men verkondigt in alle Dorpen den Oorlog.

Opsteken van de heirbyl.

De schrik van den Irokoischen naam is zodanig verspreyd, dat van dat oogenblik af aan alle bureu voor zich beven, en hun vrees niet laten varen voor dat zy zien wien de slag gelden zal.

't Is een staatkundige streek onder hen, zelfs wanneer zy den oorlog verkondigen, dat zy zich niet haaken om te verrekken, en lang dreigen omze lang in alarm te houden: dikwils van 't ene jaar tot het andere uitsellen, om die gene, die zy willen verassen, door een gewaande veiligheid in slaap te wiegen: maar 't is ook een staatkundige streek in de anderen, alle geruchten van oorlog uit te strooien, hoe valsch die ook zyn mogen, die te koesteren, wakker te houden of zelfs uit te strooien, om hun jongelingen waakzaam te houden; op dat zy niet op 't onvoorziens verrast worden.

De Oorlog vast gestelt zynde uit noodzakelykheid om zich voor het onrecht te dekken, geweld met geweld te weerstaan, en wraak te nemen over de ongelijken, die de volkeren, het een van 't ander, konden ontfangen, wierd ook door den Godsdienst, gelyk ik gezegt heb, geheiligt, en had zyn algemeen-aangenome wetten, die men zorgvuldiglyk zelfs onder vyanden in acht nam, op dat hy zelfs de palen van gerechtigheid niet overschryden mocht, en het recht der volkeren ichendend; dat hy eer moest hanthaven. Volgens dezen grond * zien wy dat men in oude tyden geen Oorlog begon, zonder wettige reden om dien te verklaren, en zonder dien plechtiglyk verkondigt te hebben. De Romeinen in 't byzonder waren hier zeer nauwkeurig in. Zy hadden personen die hier toe aangesteld waren om van de rechtvaardigheid van hun zaak te oordelen, en wanneer zy door naburige Volkeren meenden beleedigt te zyn, zonden zy vier wapenkoningen om de voldoening, die men hun verschuldigt was, te vorderen.

Deze Wapenkoningen op het Kapitoel yzer, kruid en andere die men *Sagmina* noemde genomen hebbende, 't welk het teken van hun bezending was, en het hoof met wolle offerbanden bekransd hebbende, gingen de eisschen van het Romeinsche volk voordragen, en zo men hun binnen een gezetten tyd geen recht op hun vordering deed, keerden zy weer tot op de grenzen van de landen hunner vyanden: en de opperste onder hen, dien men *Pater Patratus* noemde, en die alleen recht had om den oorlog te verkondigen, in tegenwoordigheid van drie getuigen zeker formulier van plechtige woorden, in deze gelegenheden gebruykelyk, met een klare en duidelyk stem, die aan deze plechtigheid den naam van *Clarigatio* gaf, uitgesproken te hebben, wierp op het vyandelyke land een spies met een yzeren punt, of wel een bloedverwige spies,

* *Alex. ab Alexandro, lib. 5. cap. 3.* Ibat pater patratus ad hostium fines, & verba solemnia praefatus, bellum a populo Romano contra praescriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara voce indicabat, post quam clarigationem miserat, ut de Senatus Consilio & Populi jussu, scialis has tam ferratam aut sanguineam praestam ad fines illorum jaceret: & non minus tribus puberibus praesentibus bellum indiceret, & ita denunciari & iudici justum piumque bellum putavere, &c.

Vid.
Alexan-
drum ab
Alex.
Genial.
dier.
lib. 5. c.
3.
Servium
in lib. 9.
equiv.

1, dat
vrees
y den
kken,
ene
rassen,
is ook
oorlog
teren,
waak-
t wor-

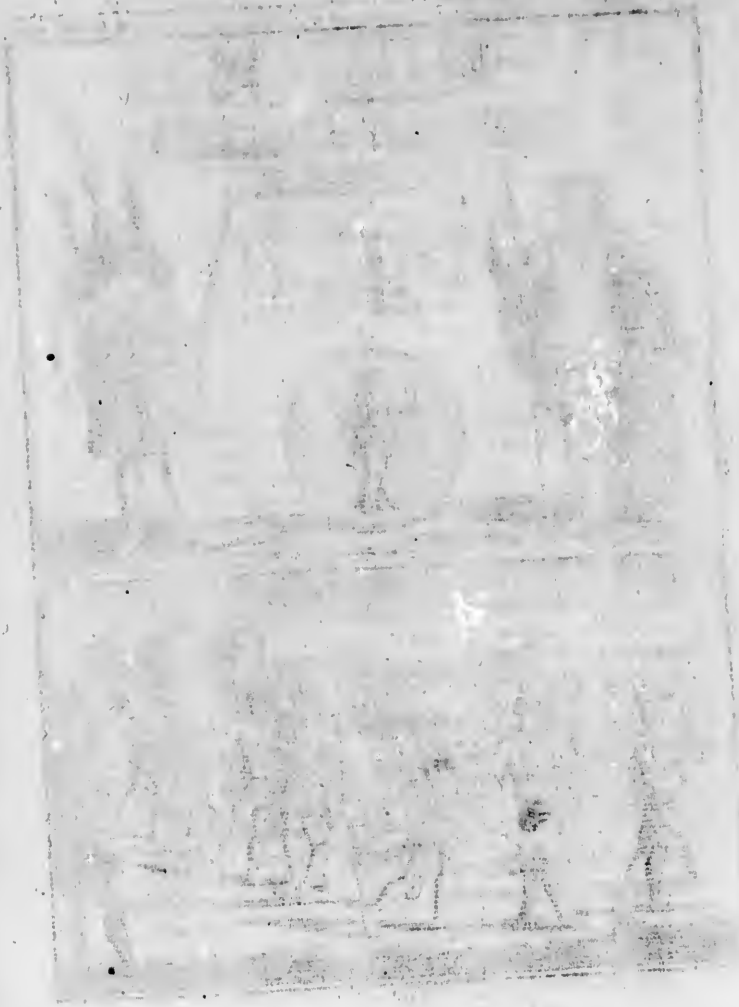
ch voor
wraak
an 't an-
, gelyk
wetten,
op dat
cht, en
n. Vol-
Oorlog
zonder
t byzon-
die hier
zaak te
len bele-
ning, die

ndere die
eken van
bekranst
voordra-
at op hun
de landen
ater Pa-
e verkon-
nulier van
met een
naam van
yandely-
dverwige
spies,

ium fines,
ptos hostes,
clarigatio-
m ferratam
pus puberi-
m piumque

II Doel. n. 366.

spies, die aan
vyandlykheden

Op enige pla
van dit oud ge
verkondigen, d
passagie was, p
je katoen of wo
in plaats van py
verft is, in den
te verklaren is
de gerechtighei
om de oude fo
zynde als om h
toe als om hen
te overvallen

De verbittert
vendig niet, da
in den grond te
ze elkander met
matig zien gedra
zo dra de val v
nydigheid veroo
adem te halen, t
nieuws weer het
ook gelegentheid
zaak was tussche
lingen fluxs en
had als elkander
de proef te stellen

Vader Garnier
zonderlingheid h
ke uitdrukking,
een diergelyke
Hooft der Tfon
nontagues (het h
was) liet het ho
toestaan dat hun
stryd trokken,
door het geen d
wier bloed noch

* Servius in hac
quæ: *emittit in augu*
te tractum est. C
princeps fecialium,
lemnia clara voce di
cios læserant, aut c
Clarigatio dicebatur
sines missa indicaba
rum diem quam re

spies, die aan 't ene end gebrand was ; waar na het geoorlooft was vyandykheden te beginnen. *

Op enige plaatzen van Amerika vind men noch een overblyfzel van dit oud gebruik. In Florida was de manier om den Oorlog te verkondigen, dat men op den vyandyken bodem daar de meeste passagie was, pylen in den grond stak, aan wier punt men een vlokke katoen of wol stak. Vericheyde andere Volkeren van Amerika in plaats van pylen planten een moorthamer, die zwart en rood geverft is, in den grond ; maar deze wyze om den Oorlog plechtig te verklaren is zeer zelden in gebruik. Weinig bekommert over de gerechtigheid hunner zaak, zyn zy het hedendaags noch minder om de oude formaliteiten te onderhouden ; nergens om bedacht zynde als om hun vyanden te onderdrukken, leggen zy ook niet toe als om hen te verrassen, en hen als zy 'er 't minst om denken, te overvallen

De verbittertheid van de twee vyandyke Natien is altyd te levendig niet, dat zy zich beyde wapenen, om elkander te enemaal in den grond te helpen. Men heeft Rome en Karthago, schoonzee elkander met jaloerfse ogen aanzagen, zich in haar overwinning matig zien gedragen, haar vyanden voor zodanig niet meer aanzien, zo dra de val van de eene deze balans weggenomen had, die de nydigheid veroorzaakte ; dezelve sparen om hun tyd om weer adem te halen, te geven, en om zich weer op te beuren, om op nieuws weer het voordeel en de voorrang te betwisten. Daar zyn ook gelegtheden geweest, waar in de Oorlog een opgestemde zaak was tusschen de hoofden der beyde partyen, om hun jongelingen fluxs en leverdig te houden, en die geen andere inzicht had als elkander te tergen en af te matten om hun dapperheid op de proef te stellen.

Vader Garnier heeft my een geval vertelt, 't geen ik om zyn zonderlingheid hier gaarn aanhaal, en voor al om een aanmerkelyke uitdrukking, die in de H. Schrift met dezelfde betekenis en in een diergelyke gelegenheid gevonden word. *Sbonnonkeritaoui*, Hooft der *Tsonnontouans*, of wel *Sagostendagetes* Hooft der *Onontagues* (het heugt my niet ter degen meer wie van beyden het was) liet het hooft van de onzydige Natie bidden, dat hy wilde toestaan dat hun jongelingen van weerskanten tegen elkander ten fryd trokken, en zich door kleine partyen afmatteden : deze, door het geen de Huronnen, zyne geburen, overgekomen was, wier bloed noch rookte, en wiens neerlaag noch gantsch vers was, deed

* Servius in hæc verba lib. 9. *Æneid.* *En, ait* (Turnus) *Et jaculum intorquens emittit in aras, principium pugne*; sic habet. Hoc de Romana solemnitate tractum est. Cum enim volebant bellum indicere, Pater Patratus; hoc est princeps feccialium, proficiscatur ad hostium fines: & præfatus quadam solemnità clara voce dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec aprepta animalia nec obnoxios redderent. Et hæc *Clarigatio* dicebatur, a claritate vocis. Post quam clarigationem hæstā in eorum fines missā indicabatur jam pugne principium. Post tertium autem & tricesimum diem quam res repetissent ab hostibus, fecciales hæstam mittebant.

deed hem antwoorden, dat hy daar niet in konde bewilligen, en dat hy al te zeer voor de droevige gevolgen vreesde, die uit de vaardigheid, waar mee hy deze voorstelling toegestemd had, zouden kunnen ontstaan. De Irokois, die niets tegen deze reden in te brengen had, maar die evenwel altyd hier ontrent tot zyn oogmerk zocht te komen, liet hem vragen, met wie hy dan wilde dat zyn kinderen spelen zouden: Abner bediende zich eertyds van dezelfde wyze van spreken toen zyn leger en dat van David zich in zyn tegenwoordigheid bevindende, hy aan Joab een tweegevecht tusschen luiden, die van weerskanten hier toe verkoren zouden worden, liet aanbieden, die hun het vermaak daar van aan 't hooft van beyde de legers verschafte. *Dixitque Abner ad Joab: surgant pueri & ludant coram nobis & respondit Joab, surgant.* Het tweegevecht wierd aangenomen. Toen trokken 'er uit de legers twaalf dappere knechten tegen twaalf uit, die elkander by de kop gevat hebbende, elkander doodstaken, en dit spel met hun leven eindigden: een aanmerkenswaardige daad, die de plaats, daar zy voorviel, beroemde maakte, door den naam dien zy 'er van behield van *Veld der Dapperen, Ager Robustorum.*

't Zy dat het hooft van de onzydige party eindelyk de voorstelling, die hem gedaan wierd, bewilligde, of dat hy 'er door eenige schermutzelingen tegen zyn volk toe gedwongen wierd, de kleine Oorlog begon. Maar tot zyn ongeluk wierd in de eerste ontmoeting de eige neef van den Irokoischen Veldoversten gevangen genomen, en aan een Hut overgeleverd, daar men hem ten vure veroordeelde. De rampzalige Oom, die zich ingebeelt had dat men eerbied voor een persoon moest hebben, die hem zo na bestond, wierd gruwelyk op het hooft der vyanden verfloort, en zeyde dikwils in toorn tegen hem „Broeder, waarom hebt gy „uwen neef en den mynen niet gered? “ De gemoederen dus gruwelyk verbittert zynde, ontstak de oorlog met ernst, en eindigde niet als door de algemene onderbrenging van de onzydige Natie, waar van het opperhooft den ondergang had voorzien.

Wanneer twee machtige Natien tegen elkander verbittert zyn, dat het schynt dat de Oorlog niet zonder den ondergang van een van beyde kan ophouden, is het gerucht van hun vredebreuk alleen machtig genoeg om byna het gantsche Noorder-Amerika in roer te stellen, en van 't ene tot het ander end in de wapens te brengen. Laat de Irokoisen by voorbeeld den Outaouach of den llinees den oorlog verkondigen, daar is niet meer van noden om een gemene verwoesting te veroorzaken, als die daar de beroemde Trojaanische oorlog de corzaak van was, waar in gants Griekenland tegen Aziën was gewapent. De gelykenis is niet quaad. Het Koningryk van Priamus, daar de Dichters zo breed van opgeven, bestond in Troas en Frygiën, dat een klein landschap van klein-Aziën is. De Oorlog, dien de Grieken hem aandeden, verenigde al de verscheyde Volkeren van de Egeesche zee en van Peloponnesus tot een leger, onder verscheyde Kapiteyns, die men Koningen noemt, en wiens staten in eenige dorpen bestonden. Een koddige Koning, by voorbeeld, was de Koning

2. B. der
Koning.
2. B.
14. v.

De Oor-
log de-
zer Wild-
den by
den
Tro-
jaan-
schen
Oorlog
vergele-
ken.

ning van Itaka, welk verbond het meeste scherming onder ver niet alleen alle deze botgenoten en burengen gelegenste Natien der Amazonen, quam van de uiterste grenzen een Veldoverste der geweest te zyn; bracht veldige Natien maakte voerde Rhesus aan, de eerste nacht van hun water van de rivier X van het opnyden der hoedanig toen het far het getal van duizent, misschien niet machtig te maken.

De Hutten der Iroko gedachten, niet in staten uit te maken. Even de versafgelegenste Natien en de kusten van Dit moet die genen n Amerika, en de Wild vele en verscheyde Natien der in een klein getal zo dat zommige geen

Ten anderen beslaaf schen, of schrale weyde dat men zomtyds twee levendige ziel ontne woestyne, daar echeren, voor niets gesagthondert mylen darspeelreysje van Parys ne Natien, die dicht bten beschermen, houdzaak van de onderling schroon de naaste bure hulp te bieden tegen zit als zy 'er 't minst oand te weerstaan zy g aan te gaan, die aan om een verwydering t noodzaken om zyn kr Op dezen dubbelen ieder Natie in de eerste heid der onbewoonde

I I. D E E

ging van Itaka, welke een van die gene was, die in dit beroemt verbond het meeste aanzien had. Priamus zag ook tot zyn bescherming onder verscheyde hoofden tot zyn hulp toe schieten niet alleen alle deze kleine volkeren van klein Azien, die zyn botgenoten en bureu waren, gelyk de Lyciers enz, maar ook de verafgelegenste Natien van het grote Azien. Penthailea, Koningin der Amazonen, quam 'er van den oever van den Thanais, Rhesus van de ulterste grenzen van Thracien, en Memnon, dien men zegt een Veldoverste der Egyptenaren, der Assyriërs of der Ethiopiërs geweest te zyn; bracht de troepen van Aurora aan. Deze menigvuldige Natien maakten geen talryke legers uit. Wat hulpbenden voerde Rhesus aan, die Diomedes en Ulysses alleen in den slaap de eerste nacht van hun aankomst afmaakten, eer dat hun paarden het water van de rivier Xanthus hadden kunnen drinken? En zonder van het opspynen der Dichters te spreken, zo men overwegen wil hoedanig toen het fazoen en de grootte der schepen mocht zyn, het getal van duizent, die de Vloot der Grieken uitmaakten, was misschien niet machtig om een leger van twintig duizent man uit te maken.

De Hutten der Irokoizen te zamen verenigt zynde, zyn na myn gedachten, niet in staat om veel boven de drieduizent krygsknechten uit te maken. Evenwel verwekt de Irokois alleen jaloeyz aan de verafgelegenste Natien, van den mond van de rivier St. Laurens en de kusten van den Oceaan, tot den oever van Mississipi. Dit moet die genen niet vreemt voorkomen, die enige kennis van Amerika, en de Wilden, die het bewonen, hebben. Schoon 'er vele en verscheyde Natien zyn, bestaat ieder van haar in 't byzonder in een klein getal van Dorpen, en vele zelfs in een enkel dorp; zo dat zommige geen dertig Soldaten kunnen uitleveren.

Ten anderen beslaan zy onmeetbare landstrecken van dichte bosschen, of schrale weyden en zy zyn zo ver van den ander afgelegen, dat men zomtyds twe of driehondert mylen moet gaan, eer men een levendige ziel ontmoet. Dit maakt dat de weg door deze ruime woestynen, daar een kleine bende lang zonder vrees kan marcheren, voor niets gerekent word, en dat een tocht van zeven of achthondert mylen daar aangezien word, als men in Vrankryk een speelreysje van Parys na Orleans zou doen. Daarenboven de kleine Natien, die dicht by elkander leggende malkander zouden moeten beschermen, houden geen goed verstand onder een ter oorzaak van de onderlinge jaloersheid, of zyn niet genoeg by de hand; schoon de naaste bureu zynde, om elkander in tyd van verrassing hulp te bieden tegen een vreeslyker vyand, die hun op den hals zit als zy 'er 't minst om denken, zo dat om dezen algemenen vyand te weerstaan zy genoodzaakt zyn een verbond met de Natien aan te gaan, die aan den anderen hoek van Noorder Amerika zyn, om een verwydering te maken en hem te verzwakken, met hem te noodzaken om zyn krachten te verdelen.

Op dezen dubbelen grond van het klein getal personen waar uit ieder Natie in de eerste tyden bestond, en van de wyduitgestrektheid der onbewoonde landen, moeten wy redeneren; om de lan-

Hoe
veel
krygs-
knech-
ten de
Hutten
der Iro-
koizen
wel
kunnen
uitleve-
ren.

Het zui-
delyk
Gallien
der Ouden
met
het he-
dendaags
Kanada
vergele-
ken.

ge tochten, de verhuizingen, en de verbintenissen van zekere zeer verafgelegte Natien uit te leggen, die zonder dat zeer onverstaanbaar zouden zyn. Diodorus van Sicilien schildert ons het Zuidelyk Gallien eveneens af, als men hedendaags Kanada zou doen. In der daad Gallien, Spanje, Duitsland, Italië zelfs en de andere delen van Europa waren landschappen opgepropt met bosschen, die de natuur daar geplant had, en met bergen met sneeuw bedekt, daar de kunst noch geen arbeid aan te kost gelegd had, om 'er wegen en voetpaden te maken. In deze woeste Wildernissen viel het den Galaten en Iberiers gemakkelyk zich uit Azië na Gallien en Spanjen te verplaatzen, even zo gemakkelyk was het van daar weer na Azië te keren.

De Natien, die hier en daar verspreyd waren, waren niet zeer talryk; hoe zou het anders mooglyk zyn te begrypen dat een zo klein leger als dat der Argonauten een zo grote uitgestrektheid van land had kunnen doortrekken, als de Poëten verhalen, en zo veel Natien te onderbrengen, zonder dat hun iemand den doortocht en hun onderneming betwiste? 't Is een fabelachtig verhaal, zal men zeggen, ik wil 't geloven, schoon het volgens de regels van een gedicht ontrent den grond en den inhoud van het voornaamste voorwerp zodanig niet zyn moest; maar in het verciërde zelfs geven de Dichters acht dat zy de waarschynelykheid in zaken, die natuurlyk zyn, plaats geven, en welke geen wonderwerken of ontknoppingen vereischen, die niet zonder tusschenkomst der Goden kunnen te weeg gebracht worden.

Gen. 14.

't Geen ik daar gezegt heb kan dienen om een plaats in de H. Schrift te verklaren, die de Uitleggers heeft verlegen gemaakt, en die ik hier zal aanroeren om datze tot myn onderwerp dient, ter oorzaak van de gissingen die ik over den oorsprong der Irokoizen en Huronnen heb. Daar word van vier Koningen gehandelt die een verbond hadden aangegaan om vyf andere Koningen van deze zondige Steden, die God door 't vuur des Hemels verteederde, te beoorlogen. Deze vier Koningen waren Chodorlahomor, Koning der Elamiten of Perzen, Amraphel, Koning van Sennaar of Babylon, Arioch, Koning van Pontus, en Thadal, Koning der Natien. De Overzettingen verschillen 't meest ten opzigt van deze twee laatste. De Hebreeuwsehe, die Onkelos en de zeventig gevolgt hebben, noemt *Arioch Koning van Hellasar*, de Arabische, *Koning van Sarian*, die van Symmachus, *Koning der Scythien*.

Maar St. Hieronymus, de overzetting van Aquila volgende, noemt hem *Koning van Pontus*. Men is noch onzekerder ontrent dezen Thadal, om de algemene uitdrukking van *Koning der Natien*. De Hebreeuwsehe vertaling heeft *Koning van Gom*, en de Syrische zet het over *Koning der Geliten*. Maar deze landen Hellasar, Sarian, en Goim zyn in de oude en hedendaagse Aartsryksbeschryving te enemaal onbekent. Zommalge verstaan, na Symmachus, door het woord *Gentium Pamphiliën*, of om beter te zeggen dat gedeelte van klein Azië, dat verscheide kleine afgezonderde volkeren inhield, waar van ieder tot zynent de meester was, en die de

Vide Po-
lyglotta
& Bi-
blia Ma-
xima. in
cap. 14.
Genes.

H. Schrift *Popee*
Egeische zee *In*

't Geen de ui-
het eene land to-
'er 't deze ver-
men hebben kun-
lyk dicht aan elk-
heid dan te ver-
veel het moogel-
Arioch Koning v-
las noemt, en z-
te van Galilea,
noemde; maar
heeft, waar van
want deze benoe-
niet gevonden, s-
Neder-Galilea
Heydenen geno-
difice Volkeren

Maar de grond-
men opmerkt dat
zamen te verbind-
ren in Azië en A-
in den laatste O-
1716 gevoort heb-
springen zes of ze-
by de Outagamis
daar zy zeer weir-
de Staten van Ari-
ren zo waren zy
van de staten van
de gene die zy ge-
stelling in 't midd-

Ik geloof evenw-
kan brengen, als
hond, die Thadal
in het Aziatisch Sc-
bius *Areios* noem-
deze Provintie,
grensde, en zich
zelfs van Areiam
rian in de Arabisc-
was een nabuur van
ten de zelfde war-
ving *Gele of Geli*
Kaspische zee gele-
sters, Strabo onde-
veel voortvolk als d-
ge waren de staten
plaatst na de kant v-

I I. D E

H. Schrift *Populus Gentium* noemt, gelijk zy de Eylanden van de Egeefche zee *Infula gentium*, de Eylanden der Natien noemt.

't Geen de uitleggers verlegen maakt is de verafgelegenheid van het eene land tot het ander, en de foort van onmooglykheid die 'er u't deze verheid fchynt te fpruiten, dat deze Koningen te zamen hebben kunnen verbonden zyn, om vyf Koningen, die redelyk dicht aan elkander lagen, te beoorlogen. Om deze verlegenheid dan te vermyden, trachten zy de ftaten van deze Vorften zo veel het moogelyk is tot elkander te doen naderen, en zeggen dat Arioch Koning van een ftad van Celefyrien was, die Stefanus *El-las* noemt, en zy plaatzen het koningryk der Natien in dat gedeelte van Galilea, dat men Galilea der Natien, *Galilea Gentium*, noemde; maar waar aan men dezen naam in voorbaat gegeven heeft, waar van men meer Voorbeelden in de H. bladeren vind; want deze benoeming is zo oud niet als Mozes, en word in Jozua niet gevonden, fchoon zy beyde van Galilea gewag maken.

Neder-Galilea wierd in der daad eerst lang daar na Galilea der Heydenen genoemt, ter oorzaak van de Feniciers en andere afgodifche Volkeren van 't geflacht van Kanaan, die het bewoonden.

Maar de grond van deze zwarigheden heeft niets om 't lyf, als men opmerkt dat het deze Koningen niet moeilyker viel zich te zamen te verbinden, als Priamus dat hy met verafgelegene Volkeren in Afiën en Afrika had aangefpannen, en als het de Franfchen in den laaften Oorlog geweest is, dien zy in Amerika in 't jaar 1716 gevoert hebben, wanneer zy, om de Tionnontaten by te fpringen zes of zeven hondert mylen weegs moesten alleggen, om by de Outagamis te komen, en die in hun fort te overmeesteren, daar zy zeer weinig in getal waren. Nu veronderftelt zynde dat de Staten van Arioch en van Thadal in klein Azien geweest waren zo waren zy niet meer als ontrent vier of vyf hondert mylen van de ftaten van Chodorlahomor en van Amraphel afgelegen, en de gene die zy gongen beoorlogen waren volgens deze veronderftelling in 't midden, ten opzicht van die vier Vorften.

Ik geloof evenwel dat men de ftaten van deze Vorften naderby kan brengen, als men zich by de Vulgata en andere overzettingen houdt, die Thadal en Arioch in Pontus en na de Kaspifche Engtens in het Afiatifch Scythien plaatzen. De naam Arioch, dien Eusebius *Archos* noemt, komt met den *Ares* der Barbaren, en met deze Provintie, *Arçiana* gheten, over een, die aan Perzien grensde, en zich tot de Kaspifche engtens uitftrekte. De naam zelfs van *Arçiana* of *Ariana* zweemt zeer na het koningryk van Sarian in de Arabifche Overzetting. Thadal, Koning der Geliten, was een nabuur van Arioch, want 't is waarfchynlyk dat de Geliten de zelfde waren als die gene, die in de oude aarttryksbefchryving *Geli* of *Geli* genoemt worden, die ook na de kant van de Kaspifche zee gelegen waren. Plinius vermengt ze met de Kadufiers, Strabo onderscheyd ze, en zegt dat de Kadufiers by na zo veel voetvolk als de Volkeren van Ariana hadden. Voor 't overige waren de ftaten dezer twee Vorften, als men dezelve in Pontus plaatft na de kant van klein Azien toe, zo ver niet van die der twee

Wat de Uitleggers dan in verlegen maakt.

Mafius, Jozua H. 12. VI. 9.

Plin. lib. 6. c. 16.

Strabo, l. 11. p. 350. c. 360.

Arrian.
lib. hist.
Indic.

andere bontgenoten afgelegen. Want in Arrianus word verhaalt, dat terwyl Alexander Perzien doortrok, hem de Afgezanten der Natien die orentrent Pontus Euxinus wonen, langs een zeer korten weg quamen begroeten, zo dat deze Vorst daar zeer over verwondert stond. Men kan 'er byvoegen, dat de steden en de Natien in die eerste tyden geen vaste plaats houdende, men noch gemaklyker de staten van de twee andere Koningen zou kunnen doen naderen, voor al van die der Elamiten, wiens land toen noch zo ver afgelegen noch zo wyd uitgestrekt niet was, als naderhand. Men kan niet loochenen dat de Persianen of Elamiten tot den tyd van Cyrus toe op de wyze der Wilden geleefd hebben, gelyk ik door Herodotus bewezen hebbe.

Deze Oorlog, waar van de Schriftuur spreekt, was in eenen zin zo klein niet als men dien maken wil; want schoon de Koningen van de vyf steden dichte burenen waren, liet de Oorlog niet na een groten streek lands te beslaan, 't geen klaar uit de H. Schrift zelfs blykt, nademaal deze vier Koningen, voor dat zy de vyf andere overwonnen, verscheyde Natien te onderbragten, die mooglyk in 't verbond hunner vyanden stonden. Dit waren de Raphajms, de Emims, van 't gellacht der Reuzen, de Zuzims, de Chorréers, de Amalekiten, en de Amorrhéers. Van de andere kant was hy evenwel niet groot, want alle deze Natien, die een zo aanzienlyke uitgestrektheid van land besloegen, waren zeer gering in getal. Niets geeft dit beter te kennen als het geen deze vier Koningen, overwinnaars van zo vele Volkeren, en die noch over die van de vyfleden quamen te zegepralen, overquam: want deze trotze overwinnaars wierden in hun zege zelfs door Abraham overwonnen, aan het hoof van driehondert achtien van zyn volk, en misfchien van eenige hulpbenden van de twee broeders Escol en Aner die zyn bondgenoten waren.

Ik weet dat men zwarigheden kan maken over het geen ik van het klein getal van ieder Natie zeg, en dat men my kan tegenwerpen dat deze landen zeer bevolkt zyn geweest, 't geen men uit het voorbeeld der Israëlitien zelfs bewyzen kan, die zoo zeer in de Woestyne toecamen; maar men moet de tyden onderscheyden: de Volkeren hebben hun wisselvalligheden gehad, in den eenen tyd zyn zy zeer weinig in getal geweest, en op andere tyden zyn zy zo sterk aangegroeit, dat zy al de staten hunner geburen als beken hebben overstroomt.

VIERDE HOOFSTUK.

Het rysje of krygstekenen.

DE Byl is zo dra niet opgestoken of de Legerhoofden bereyden zich om hun volk te werven, en de gene die lust hebben om hen te volgen, steken het Rysje op. Dit is een stuk gewerkt hout met vermillioen bestreken daar ieder krygsknecht enig teken of kenlyke figuur op zet, en dat hy den Veldheer geeft, als een pand dat hem in persoon verbeelt, en dat als een knoop van zyn verbintenis, zo lang die duurt, kan aangezien worden.

De Wilddenkun-

Ik had in 't eerst gemeent dat wat verbintenißen de Wilden in dien

diergelyke gel
hun woorden
deze vryheid,
kelyk van den
hun Hoofden
maten van de

Maar ik ber
pen, door het
van Loretto g
over een Wild
zaak had aange
den had, en w
men opsteekt o
den Zendeling
de, dat men d
van onheuglyke
had om dien g
stoken had, de

Schoon deze
word, zyn 'er
geffrenghed,
sten met koelen
den kop inloeg
of die onderwe
zy zich in hadd

Deze wyze v
eenig teken en p
Barbaren niet al
meynen overgeg
van het gemeene
Deze tekens no
van beyde de ka
het geen men v
van de eerwaard
noemde, om da
wiens rechten o
melingen overg
nemende, deeld
stukken van, om
val malkander w
gerden of aan s
trouw te verbre
gramschap der G

Van de partik
schappen over,
Bontgenoten, or

In de Krygsku
ven den Standaar
met den zelfden
het woord dat zy

diergelyke gelegenheden aangingen, zy die konden verbreken en hun woorden na hun believen in den hals halen, in gevolge van deze vryheid, die hun zo aangeboren schynt, dat zy alle onafhankelyk van den ander schynen te zyn, en dat men zou geloven dat hun Hoofden maar een gezag zonder dwang hebben, en dat eniger maten van de dadelyke wil van ieder mensch afhangt.

Maar ik ben vervolgens ontrent dit stuk uit den droom geholpen, door het geene 'er in de Zendingfchap van de Huronnen van Loretto gebeurde; want eenige zwarigheid ontftaan zynde over een Wilden, die men weg wilde jagen om dat hy tegen een zaak had aangegaan, waar toe zich het dorp plechtiglyk verbonden had, en waar van het verband in zulke Rysjes bestond, als die men opsteekt om ten oorlog te trekken; vermaande een oud Man den Zending dat hy styf by zyn stuk zou blyven staan, zeggende, dat men den fchuldigen noch genadiglyk handelde, en dat het van onheuglyke tyden af een Wet by hen was, dat het Dorp recht had om dien genen te doen fterven, die na dat hy het Rysje opgefloken had, de beloften van zyn verbintenis niet na quam.

Schoon deze Wet hedendaags na den letter niet nagekomen word, zyn 'er evenwel noch verfcheyde verfche Voorbeelden van geftrengheid, en men heeft dikwils genoeg gezien dat Veldoverften met koelen moede en zonder rechtspleging gemene Soldaten den kop infloegen, die tegen hun wil ten Oorlog getrokken waren, of die onderweeg gedeferteert waren, verlatende de party daar zy zich in hadden laten infchryven.

Deze wyze van verbinteniſſen aan te gaan; met zich onderling enig teken en pand van het gegeven woord te langen, was by de Barbaren niet alleen bekend, maar van hen tot de Grieken en Romeynen overgegaan, en noch lang genoeg na de bloeiende eeuwen van het gemene best tot de latere keyzers toe in stand gebleven. Deze tekens noemde men *Tesserae*, en waren kleine stukken hout, van beyde de kanten glad, waarop men cyffers of figuren zette, na het geen men vertonen of betekenen wilde. De keurlykste en die van de eerwaardigste Oudheid waren die gene die men *Hospitales* noemde, om dat zy tot een teken van gastvryheid gegeven waren, wiens rechten onfchentbaar en allerheiligt waren, en tot de nakomelingen overgingen. De Gastheer en de gäst van elkander afſcheyd nemende, deelden het teken, en bewaarden 'er zorgvuldig de stukken van, om ze te kunnen aan elkander voegen, als zy by geval malkander weer ontmoeten, de gene die deze tekens verflingerden of aan stukken braken, wierden geoordeelt de gezwore vrouw te verbreken; zy ftonden voor eerloos te boek, en al de gramschap der Goden waardig te zyn.

Van de partikulieren gingen deze Zinnebeelden tot de Genootſchappen over, en de ſteden zonden ze aan andere ſteden hare Bontgenoten, om een zeker pand van haar verbond te zyn.

In de Krygskunft waren 'er van verfcheyde foorten, want behalven den Standaard, die men ook *Tessera* noemde, noemde men met den zelfden naam het teken van de infchryving, de order of het woord dat zy in het leger van den Veldoverften gingen halen,

nen de
verbinteniſſen,
die zy zo
aange-
gaan
hebben,
niet ver-
breken.

en dat op diergelyke stukken houts gegeven wierd; men noemde dus de Verbintenissen voor de belening der Troepen, 't zy dat men die in geld of in levensmiddelen moest betalen; want als men deze tekens op den gezetten tyd vertoonde, waren de Krygskassiers en Kommissarissen van den leeftocht genootzaakt zulke en zo veel zaken te leveren, als zy betekenden. Men had het zelfde gebruik in de uitdelingen die de Keyzers aan het Volk deden; en hier van daan komen de verschillende betekenisfen die men in de Schryvers vind, of de bywoorden die by het woord *Tessera* gevcegt zyn, als *Nummaria*, *Fruventaria* en andere, die haar gebruik en de uitlegging die men 'er van maakt betekenden, dewelke door het bywoord zelfs bepaalt word. Men ziet noch de gedaante van deze Tekens op de Medailjes der Keyzeren en op eenige antiken.

V Y F D E H O O F T S T U K.

Manier
om den
Oorlog
te zie-
gen en
te ver-
klaren.

Pausan.
in Laco-
nic. Plu-
tae. pr.
3. Arab.
Comit's
Genes.
lib. 4.
Clemens
Alex. in
Protr.

DE Oorlog word in een Raads-hut, daar het gantsche dorp vergadert, gelyk ik elders uitgelegt heb, gezongen, en de Veldoverste recht het gastmaal aan. Het zonderlingste dat 'er in dit soort van feest is, is dat de honden, die men in den ketel steekt, daar het voornaamste voorwerp van de offerande uitmaken; waar onder zy of aanspraken doen aan *Areskou* den Krysgod, aan den groten Geest en den Hemel, of aan de Zon, die zy bidden dat hunne paden mag verlichten en hun de zege over hun vyanden doen behalen en hen gezond weer in hun Vaderland leveren.

Zonder twyffel is dit een van die Offeranden, die de Lacedemoniers, Kariërs en de Volkeren van Thracien God Mars ter eren pleegden, waar in zy Honden tot een Offer slachten. Maar verdat het een Geest van Godsvrucht zou zyn, die de ziel van deze Offeranden is, is het eer een Geest van razerny en dolheid. Want hun gedachten op het gezicht van dit gerecht verhit wordende, beelden zy zich in dat zy het vleesch hunner vyanden verllinden, gelyk zy naderhand in hun liederen zeggen, en zy hebben geen groter vermaak als de verachting die zy 'er van hebben te betuigen, door de gelykenis die zy tusschen hen en de honden maken; in der daad zy geven geen anderen naam aan hunne Slaven.

De Krygslieden verschynen in deze Vergadering op een afgryfelyke en wonderlyke manier, die bequaam is om schrik aan te jagen, beschildert, en met hun wapenen opgeschikt. De Veldoverste, die de Byl opsteekt, heeft de troni, de schouders en de borst met houtskolen zwart gemaakt. Hy is gewapent, zo wel als een of twee Raadslieden die hy nevens hem heeft staan, met zyn vrouw en kinderen, die met hun beste cieraad opgeschikt zyn. De Overste eenigen tyd gezongen hebbende, verheft vervolgens zyn stem, en zegt tegen alle de omstanders dat hy dit feest aan den Oorlogs God offert, en zich vervolgens tot hem rechtende. „ Ik „ roep u aan, zegt hy, op dat gy my in myn onderneming begun- „ stigt, dat gy medelyden met my en myn gantsche familie hebt; „ ik roep ook alle goede en quade Geesten aan, alle die in de lucht, „ op der aarde, en onder de aarde zyn, op dat zy my en die van myn

Aan-
spraak
aan den
Oorlogs
God.

„ myn aanhang
„ in ons land n
„ ho! en herhalen
den die hy doe
Eindelykt be
bonront, slaand
hut aan, en zy
dantf.

Ieder van de
op den paal, en
klaring van de
gaan hebben. A
in de ketel gest
door dit teken
zy ook hun saty
gene, die zy wi
verwyf willen d
dragen had, da
zich van hem b
de, maken ook
fen, als of zy de
scheyde hunner
geen anderen g
daad hebben be
nen tonen, dit t
schenk aan dien
zo veel vryheid
welke deze rech
gen, zeggende o
hebben gehad o
zou bedekken.

zonder lied heef
durven zingen, r
in 't byzonder, z
te doen, en 'er v
De Oorlog on
trekken nadert,
met ernst verbitte
doen, 't geen zy
neemen, 't zy o
doen, waar aan
dat de krygskne
zeggen zy, te be
honger uit te sta
beproeven hoe l
dat zy misschien
vasten hebben, n
godvruchtige ple
randen ingestelt.
Eindelyk, wan

„myn aahang behouden, en dat wy na een gelukkige teyze weer
 „in ons land mogen keren.“ Al de omstanders antwoorden *ho!*
ho! en herhalen deze toejuichingen op alle de wenschen en gebeden die hy doet.

Eindelykt heft de Overste *den zang aan* en begint den dans *Athoront*, slaande met zyn moker tegen een van de pylaren van de hut aan, en zy antwoorden hem alle door hun *bé, hé* terwyl hy danst.

Den zang, en begint den dans Athoront. Vremde plechtigheden op dit feest.

Ieder van de gene die het rysje opsteken slaat op zyn beurt ook op den paal, en danst op dezelfde wyze. Dit is een openbare verklaring van de verbintenis die zy voorheen in 't verholen aangegaan hebben. Dan bied men opentlyk de hondkoppen, die men in de ketel gestoken heeft, aan de aanzienlykste heiden aan, om door dit teken van achtung hun moed op te wekken. Dan dansten zy ook hun satyrschen dans, en werpen asch op het hoofd van die gene, die zy willen aanmoedigen, of ook wel op die, dien zy enig verwyt willen doen dat hy zich niet wel in enige gelegheden gedragen had, daar hy minder dapperheid had laten blyken, als men zich van hem beloofd had. Zommige, met hun wapens scherpende, maken ook den schyn van iemand der omstanderen te willen treffen, als of zy door deze gebaren zeggen wilden, dat zy dus verscheyde hunner vyanden om hals gebracht hebben. Maar het is geen anderen geoorlooft, als die zich reeds door enige heerlyke daad hebben beroemt gemaakt, om bewyzen van dapperheid kunnen tonen, dit te doen; noch moesten zy op staande voet een geschenk aan dien genen geven, dien zy deze soort van smaad, met zo veel vryheid te gebruiken, hebben aangedaan, by gebrek van 't welke deze recht zou hebben om hen in 't openbaar te hieten liegen, zeggende dat zy maar bloodaarts zyn, die nooit de kouragie hebben gehad om iemand leed te doen; 't geen hen met schaamte zou bedekken. Daar staat ook aan te merken, dat ieder zyn byzonder lied heeft, 't geen niemand in zyn tegenwoordigheid zou durven zingen, niet alleen in diergelyke plechtigheden, maar zelfs in 't byzonder, zonder zich bloot te stellen om hem een afront aan te doen, en 'er weer een van zyn kant te ontfangen.

De Oorlog ontfteekt na mate dat de bestemde tyd om te vertrekken nadert, en word by na alle nachten gezongen. Men word met ernst verbittert, wanneer men de mondprovisie begint op te doen, 't geen zy *Jagotokariagon*, dat is te zeggen *den bongersnood* noemen, 't zy om dat zy dezen voorraad tegen den honger op doen, waar aan zy in hun lange tochten blootgestelt zyn, 't zy om dat de krygsknechten door lang vasten zich daar toe bereyden, om zeggen zy, te beter in staat te zyn om door deze toebereyding den honger uit te staan, die hun onvermydelyk voorkomt, en om te beproeven hoe lang zy dien kunnen verduren. Wel is het waar dat zy misschien hedendaags geen andere reden voor dit strenge vasten hebben, maar het blykt klaar dat het by hun oudstyd een godvruchtige plechtigheid was, met het zelfde inzicht als de offeranden ingestelt.

Eindelyk, wanneer de tyd verlopen is, nemen die gene, die in het

noemde dat men en deze sliens en veel za- gebruik hier van chryvers egt zyn, k en de door het van de- tiken.
 lorp ver- , en de dat 'er in den ketel uitmaken; god, aan y bidden vyanden ren.
 e Lacede- ter eren Maar yer van deze id. Want ordende, rllinden, ben geen te betuin- maken; n.
 en afgryf- rik aan te De Veld- ers en de zo wel als met zyn t zyn. De gens zyn e aan den de. „lk ng begun- tie hebt; n de lucht, n die van myn

het dorp blyven, van hun vrienden, die vertrekken moeten, afscheyd.

Ieder wil een pant van hun onderlinge vrindschap hebben. Zy verwisselen van rok, van deken, of enig ander huisraad. Een krygsknecht eer hy uit het dorp trekt word dikwils meer als twintig of dertig maal geplundert, na mate van de achting waar in hy by de zynen is, of na het getal van vrinden dat hy heeft, zynde 'er niemant die niet yvert om hem tekens van zyn achting te geven, en die het zich niet tot eer rekent iets te bezitten dat hem toegekomen heeft.

P. le
Comte,
N. M. de
la Chine,
tom. 2. p.
53, 54.

De Schryver van de nieuwe gedenkschriften van China, die met zo veel aartigheid en bevalligheid geschreven zyn, geeft ons een heerlyk voorbeeld van een diergelyke beleeftheid in de Chinezen jegens de Overheden, die in een stad of Provintie hun tyd met lof uitgedient hebbende noodzaak zyn na een ander over te gaan.

„ Want zo dra de Mandaryn op het punt van zyn vertrek staat,
„ gaan al de inwoonders op de herewegen staan, en rangeren zich
„ hier en daar van de poort van de stad af, waar door hy komen
„ moet, tot twe of drie mylen ver: men ziet over al schoon ver-
„ lakte tafels, met satyn overtrokken, en met konfituren, likeurs
„ en Thé beladen. Ieder houd men tegen zyn dank op den weg
„ staande, men dwingt hem te gaan zitten, te eten en te drinken,
„ wat het aardigste is, is dat ieder een iets wil hebben dat hem
„ toebehoort. De een trekt hem de laarzen uit, de andere neemt
„ hem zyn muts, de derde zyn rok af, maar men geeft hem ter-
„ zelfder tyd een anderen in de plaats, en eer hy van dezen troep
„ verloft is, heeft hy dikwils al dertigderly verscheide paren laar-
„ sen aan gehad.

Deze voorbeelden van wederzydsche beleeftheid vond men in de Oudheid niet alleen onder medeburgers, maar zelfs onder vyanden. Glaukus en Diomedes, staande op het punt om elkander aan te vallen, en de verbintenissen kenbaar wordende die hun Vaders door de rechten van gastvryheid hadden gemaakt, hernieuwen het oud verbond, en willende elkander tekens van hun achtig geven, verwisselen zy op het slagveld onderling van wapenen, voor dat zy elders tekens van hun dapperheid tegen Vyanden gingen geven, die hun niet zo na bestonden.

Z E S D E H O O F T S T U K .

Vertrek
der
Krygs-
licden.

OP den dag van hun vertrek vergaderen alle de Krygsheden, op hun best uitgedost en met alle stukken gewapent, in de Hut van den Oversten van de Party, die altyd volgens gewoonte zwart gemaakt en gewapent is. Onderwylen trekken de Vrouwen, met hun bagagie beladen, voor uit, en wachten hen op een zekere distantie van het dorp in. Wanneer zy alle by een zyn, doet de Overfte een korte aanspraak en gaat voor aan, zingende alleen het doods-lied in name van alle de anderen, die hem op een rey een aan een volgen, zonder een woord te spreken. Buiten de passade gekomen zynde, schieten zy hun vuur-roers af, zo zy ter

hebben, of schieten
te marcheren al
het dorp is. A
morgen als hy v
tot dat hy ten e
gekeert is, daan
om den Geest te
sligt, en weer te
varen.

De Krygsheden
ten, leggen alle
lende hun Vrouw
nodig hebben, e

De Irokoizen
gette en Gaskenri
mensfelling dezer
betekent, geeft t
er zodanig een z
benoeming van h
zachte dons die n
rekent ook de pla
matten, wa rop z
zy dit woord voo
ieder oorlogsman
zich droeg

In der daad de
hun beeldsprakige
tochten uit te drul
is zo oud, dat 'er
ten. Maar nadem
van afgeleyd word
is het my genoeg t
tochten mee drage
in 't veld nodig heb
ik 't uitgelegt heb

Z E V

HUn aanvallend
delen dezelve
tyden bedient hee
heeft, dat men hu
weten de boog en
Cretenzers toeschr
schilt, het harnas,
Hun bogen zyn
der zeer hart hout
recht, en by na zo
maakt, en met ver
van een yzeren pu

II. D E E

hebben, of schieten een pyl in de lucht, en de Overfte gaat onder 't marcheren al voort met zingen, tot dat hy uit het gezicht van het dorp is. Alle dagen doet hy het zelfde, en mist nooit alle morgen als hy van legerplaats verandert zyn dood-lied te zingen, tot dat hy ten enemaal buiten gevaar en zelfs weerom in zyn dorp gekeert is, daar hy verplicht is een nieuw feest aan te rechten, om den Geest te bedanken, die hem in zyn onderneming begunstigt, en weer te huis gebracht heeft, verlossende hem van alle gevaren.

De Krygslieden gekomen zynde daar de Vrouwen hen inwachten, leggen alle cieraad af, en rusten zich toe als reizigers, stellende hun Vrouwen of Bloedvrindinnen alles ter hand wat zy niet nodig hebben, en beladende zich zo weinig als 't mooglyk is.

De Irokoizen en de Huronnen noemen den Oorlog *Ondoutagette* en *Gaskenrbagette*. Het slot woord *Gagetton* dat in de zamenstelling dezer beyde woorden gevonden word, en dat dragen betekent, geeft te kennen dat men daar in eertyds iets droeg, dat 'er zodanig een zinnebeeld van was, daar de gantsche Oorlog zyn benoeming van had gekregen. Het woord *Ondouta* betekent de zachte dons die men uit de airen van het moerasried haalt, en betekent ook de plant in 't geheel, waar van zy zich bedienen om de matten, wa'rop zy slapen, van te maken, zo dat het schynt dat zy dit woord voor den Oorlog eigentlyk bewaart hadden, om dat ieder oorlogsmen in deze soort van rochten zyn bed of mat met zich droeg.

Betekenis van het woord *Ondouta* dat zy den oorlog mee uitdrukken.

In der daad de mat is noch hedendaags het zinnebeeld dat zy in hun beelddsprakige schilderyen vertonen, om het getal hunner veldrochten uit te drukken. Wat het woord *Gaskenrba* aangaat, dat is zo oud, dat 'er de Wilden zelfs de betekenis niet meer van weten. Maar nademaal het dwaas zou zyn te zoeken waar een woord van afgeleyd word, daar de inboorlingen zelfs verlegen in staan, is het my genoeg te zeggen, dat al wat de Wilden op hun krygsrochten mee dragen in hun wapens bestaat, in enig huisraad dat zy in 't veld nodig hebben, en in enig voorraad van meel, zodanig, als ik 't uitgelegt heb, toebereid.

ZEVENDE HOOFSTUK.

HUn aanvallende en verwerende wapens waren en zyn noch ten delen dezelve, waar van men zich by na overal in de eerste tyden bedient heeft, tot dat men het schietgeweer uitgevonden heeft, dat men hun door een slecht overleg medegedeelt heeft; te weten de boog en pyl, waar van men de eerste vinding aan de Cretenzers toeschryft; de werp-spies, de moker of knods, het schild, het harnas, en de helm.

Wapens der Wilden.

Hun bogen zyn van rood cedren-hout gemaakt, of van een ander zeer hart hout dat in het vuur noch meer verhart is. Zy zyn recht, en by na zo lang als zy zelfs; hun pylen zyn van riet gemaakt, en met veren van enigen groten vogel verzien, en in plaats van een yzeren punt plakken zy daar met een zeer sterke vislym

II. D E E L.

N

scher-

Demeestle Karabische Natien vergiffigen haar pylen.

De moker of wapenknoed:

Hun schilden:

Harnassen.

Zedert dat de Wilden met de Europeanen handel gedreven hebben, gebruiken ze vuurroets.

Frezier, Relation du Voyage à la Mer du Sud, p. 58. Thevet, Cosmog. Univ. l. 21. ch. 1. f. 905. c. 2.

scherpe beenderen of stenen aan, die met verscheide hoeken uitgehakt zyn, om de wonde noch gevaarlyker te maken. De meeste Carabische Natien vergiffigen die, zo dat de minste quetzuur daar van doodlyk is. Ik heb niet gehoord dat enige Natie van het Noordelyk Amerika het geheim geweten of het gebruik gehad heeft om ze te vergiffigen. Met deze pylen vullen zy hun pylkoker, die van een boomsehors gemaakt en met een toebereyd leer overtrokken en verciert is. Zommige Volkeren in plaats van pylkokers slegen hun pylen in het hair, gelyk certyds de Ethiopiërs deden.

De moker of wapenknoed dient hun te gelyk voor degen en knods. Zy is van een wortel van een boom of van een ander zeer hart hout gemaakt, twe of derdehalf voet lang, aan de kanten gelyk geschaaft, en loopt aan het end breed of rond toe ter dikte van een vuist. Men ziet 'er van verscheide soorten.

Hun schilden waren van biez en of schorsten, met een of meer toebereide vellen bekleed, daar zyn 'er die maar van zeer dik leer zyn. Zy hadden 'er van allerly grootte en van allerly gedaantens.

Hun harnassen waren ook een samenweefzel van hout of kleine ried-stokjes; op een zekere lengte gesneden, vast tegen elkander sluitende, heel netjes met kleine kooortjes van harte of geytevel gemaakt, doorweven en doorregen. Zy hadden dy-en arm-platen van dezelfde stof. Deze harnassen konden de proef van pylen, die met been of steen gewapent waren, uitslaan, maar zy zouden de yzere punten niet hebben kunnen weerstaan.

Ik weet niet datze in Amerika elders als in het Noordelyke deel in gebruik zyn.

Zedert dat de Europeanen met de Wilden handel gedreven hebben in vuur-roers, kruid en loot, hebben de gene, die dit krygen kunnen, byna hun andere wapens laten varen, voor al die tot verwerking des ligchaams dienden, nademaal deze hen niet tegen een musquet kogel kunnende beschutten, nergens toe dienen alstot ballast. De verafgelegenste Volkeren, en die zo gelukkig zyn dat zy ons niet kennen, gebruikenze misschien noch.

Zy bedienen zich niet graag van onze degens op de manier als wy doen, maar zy stekenze aan 't end van de stokken, die zy met kracht gelyk de spieffen werpen, of die zy als lanssen of espontons handelen.

De Volkeren van Chili hebben slingers, en zyn op de jacht zeer behendig in het werpen van koorden, waar meê zy de dieren verstrikken, ik weet niet of zy 'er zich in den stryd van bedienden, gelyk certyds de kampvechters, die *Restarii* genoemd wierden die ze in de gevechten van de renbaan gebruikten.

Thevet spreekt ook van een ander soort van wapens, die te Patagons of Reuzen, die dicht by de Zuidlanden wonen op een Eyland aan een hoek van Amerika, gebruiken.

„ Het zyn, zegt hy, zekere grote en zware kogels, die uit een „ zeer klare myn gehaalt zyn: deze kogels zyn gants rond, deze „ maken zy aan een touw dat van pezen der dieren gemaakt is, „ vast.

„ Dit

„ Dit slag van „ jacht of ten st „ ervaren zyn, „ sen te raken. „ vast te houder „ tig of veertig „ een beest moe „ harde beender „ aan stukken sl „ het op hun sch „ loode kogel u „ Onder 't getal „ de krygslieden d „ schors, waarop a „ ken geschildert i „ daarden, die mer

M Et een zond „ van Rhodu „ volmaakte overe „ deze beroemde H „ woordigen tyd in „ Jazon, Kastor en „ alle deze andere h „ en die men al te l „ door een troep ar „ beelde met eige o „ te zien, maar dez „ beelt dat ik my va „ de grootste Konin „ eer gerekent hebb „ Het beroemde S „ wortels van Laur „ het gewicht van H „ ten door de Lybid „ op hun schouders e „ hoogsten van een „ Deze Herkules z „ zitten en een riem „ om een riem van e „ ken was, te make „ herten te slapen. „ blaren of takken g „ meer.

Ik zou de gelyk „ zelfs tastelyk geno „ beden die ik zal g „ om die met het die

Dit slag van wapens laten zy nooit te huls, 't zy dat zy ter jacht of ten stryde trekken, te meer om dat zy in dit kunstje zo ervaren zyn, dat ze op de lengte van hun touw niets zullen missen te raken. Ook werpen zy ze wel uit de hand zonder die vast te houden, en dan zynze niet eens bekommert op vyfenderdig of veertig schreden daar zy opgemikt hebben te trefsen, en een heeft moet wel moeielyk zyn om 't leven te brengen, en wel harde beenderen hebben, zo deze kogel hem die niet kneust en aan stukken slaat: wanneer zy het gedood hebben, dragen zy het op hun schouders na hun Hutten: 't waar al zo goed met een loode kogel uit een vuur-roer getroffen te zyn:

Onder 't getal van de wapens moet men den standart stellen, dien de krygslieden dragen om zich te onderscheyden. 't Is een ronde schors, waarop de wapens van de Natie of enig ander kenlyk teken geschildert is, en die aan een langen staak gelyk de andere standdaarden, die men in onze legers gebruikt, vast gemaakt is.

ACHTSTE HOOFSTUK.

Met een zonderling vermaak heb ik het gedicht van Apollonius van Rhodus over den tocht der Argonauten gelezen, om de volmaakte overeenkomst die ik door het gantsche werk tusschen deze beroemde Helden der Oudheid en de Barbaren van den tegenwoordigen tyd in hun reizen en krygstochten vind. Herkules en Jazon, Kastor en Pollux, Zethes en Kalais, Orfeus en Mopsus, en alle deze andere halve Goden die zich onsterffelyk hebben gemaakt; en die men al te licht wierook heeft toegezwaait, worden zo wel door een troep arme en elendige Wilden vertoont, dat ik my verbeelde met eige ogen deze beroemde winnaars van het gulde Vlies te zien, maar deze gelykenis brengt een groten afflag in het denkbeeld dat ik my van hun roem gemaakt had, en ik schaam my voor de grootste Koningen en Vorsten van de Wereld dat zy zich tot eer gerekent hebben, wanneer zy daar by vergeleken wierden.

Het beroemde Schip Argo, dat een steen die aan een koorde van wortels van Laurier gemaakt, vast is, tot anker heeft, waar aan het gewicht van Herkules alleen tot ballast dient, dat de Argonauten door de Lybische zanden twaalf dagen en twaalf nachten lang op hun schouders dragen, heeft niets dat het van een prauw of ten hoogsten van een sloep onderscheyd.

Deze Herkules zelfs, die by de anderen op de roeibanken gaat zitten en een riem in de hand neemt, die diep in het bosch loopt om een riem van een kleinen dennenboom, na dat de zyne gebroken was, te maken, die t'elkens als men aan land treed om in hutten te slapen, op strand onder den bloten hemel op een bed van blaren of takken gaat leggen, is in alle delen een Wildeman en niets meer.

Ik zou de gelykenis verder kunnen voortzetten, maar zy zal van zelfs tastelyk genoeg worden door de toepassing van de omstandigheden die ik zal gaan verhalen, zo iemand de moeite wil nemen om die met het dicht te vergelyken.

II. DEEL.

N 2

De

Apoll.
Rhod. l.
1. V.
955 &
2. V.
166.

Idem lib.
1. Vj.
533.
lib. 1. 4.
Vj. 1385.

Hun
tochten.
Demeest-
te tocht-
ten der
Wilden
geschie-
den te
water.

De meeste reizen der Wilden geschieden te water, om het gemak van de Meiren en de Rivieren, die Amerika zodanig doorsnyden, dat 'er byna geen plaats is, daar het water niet door loopt. De Rivieren van Europa zyn beken in vergelyking van die van de nieuwe Wereld. In Zuid-Amerika zyn de Rivier der Amazonen, de Orenoko, de Rivier de la Plata hele zeën, om hun gruwelyke breedte en lengte. In Noorder-Amerika heeft men Meiren van zoet water, die Eb en Vloed hebben, en waar van 'er zommige vyfhondert mylen in den omtrek beslaan. Byna alle deze Meiren hebben gemeenschap met elkander, en wanneer men op de hoogte van het land is gekomen, Tegen den groten vloed St. Laurens opvarende, vind men schone Rivieren die in de Mississippy lopen, dewelke byna altyd Noord en Zuid lopende, Noorder-Amerika in twee gelyke delen schynt te snyden, om in haar schoot een menigte van schone Rivieren te ontfangen, die van beyde oevers zich daar na toe begeven, en waar van hy de schatting aan de zee gaat overbrengen, zich in de golf van Mexiko uitstortende.

Voor-
delige
legging
der Iro-
koizen.

De legging der Irokoizen is noch voordeliger als die van de andere Volkeren van het Oostelyke deel; want van de eene kant den vloed St. Laurens in hun buurt hebbende, by den beroemden waternival van Niagara, en van de andere kant de Ohio, of de schone Rivier die in de Mississippy valt, zyn zy wel gelegen om overal na 't Oosten en 't Westen te varen, den loop van deze twee rivieren volgende.

De wyze waar op het land doorsneden is tot verdeling der wateren die het vruchtbaar maken moeten, heeft de scheepsvaart, byna zo dra als 'er menschen waren, noodzakelyk gemaakt. Maar deze kunst die in de laatste tyden tot zo hoge volmaaktheid gebracht is, was eenige eeuwen lang in zeer enge palen besloten; en schoon de Ark, waar van God zelfs de maat en proportien gegeven had, en die zeer groot moet geweest zyn, als men acht geeft wat 'er al in moest, reeds in de tyden van den Zondvloed denkbeelden tot het bouwen van schepen had kunnen geven, in der daad van een gants andere gedaante, maar die veel hadden kunnen houden, mocht men evenwel bekennen, dat zelfs langen tyd na den Zondvloed niet alleen niets by de Ark quam, maar dat het zelfs scheen dat men alle kennis daar van verloren had. 't Is waar dat de wereld niet meer met een zo groot ongeluk bedreigt zynde als dat waar door zy byna gants had omgekomen, en dat de heerschzucht de gretigheid niet opwekkende, gelyk zy naderhand gedaan heeft, de menschen afgeschrikt waren van diergelyke werken te ondernemen, als de Ark, die een vrucht van een veeljarigen arbeid geweest was; 't zy dat zy die niet nodig oordeelden voor hun tegenwoordigen nooddruft, 't zy dat ze noch geen naauwkeurige kennis van de wyduitgestrektheid der Zeen hadden, noch lust om zich daar op te wagen, of wel dat zy zich liever daar reukeloos op wilden vertrouwen, als te veel moeite en arbeid aanwenden, om met meer veiligheid te varen.

De Fe-
niciers
staan
voor de

Schoon men de Feniciers of de Egyptenaren de eer geeft van de eerste uitvindere van de scheepsvaart geweest te zyn, geloof ik dat men

men zeggen kan byna de zelfde merkelyk waren Feniciers de andere van de Eylanden ponnemus begon

Het Eyland I Tyrus en Sydonyschaakt, en zyn heericht. * Men zich daar ter de van Minos d

Jazon, zo als taigen uitvonden, gelyke zek den Eufraat en de schuiten, wa

Maar zonder ker dat men zicreld van geen andaags in Amerika en Canoos.

DE Pyrogen v waar meehad, gelyk hy h

Men gebruikte naren, de Arabie is te zeggen van en Plinius spreke

De Kanoos wa gemaakt, en meditaniers, en van van de Veneten op den Tiger en Andere waren v der Egyptenaren heeft heerlyk de ven,

* Volgens Thucyd een vloot in zee zag van Kastor van gehad hebben. De Cypriotten, de Feniciers en de Focéciers.

men zeggen kan dat de beginselen over al daar 'er menschen zyn byna de zelfde geweest zyn, en dat deze beginselen niet zeer aanmerkelyk waren. 't Is zelfs zeer waarschynlyk dat voor dat de Feniciers de anderen hier ontrent overtroffen hebben, de inwoonders van de Eylanden van de Egeefche zee, en de zee-kusten van Peloponnesus begonnen hadden daar vele zaken in te verbeteren.

Het Eyland Kreta was beroemt voor den groten koophandel van Tyrus en Sydon. Jupiter had Europa, dochter van Agenor geschaakt, en zyne kinderen hadden lang de Middellandsche zee beheerscht. * Minos had zelfs eenige plaatzen in Fenicien veroverd, en zich daar neer gellagen. Dedalus en Ikarus hadden ten tyde van Minos de zeylen en masten uitgevonden.

Jazon, zo als zommige zeggen, was de eerste die de lange vaartuigen uitvond, in plaats dat zy voorheen een ronde figuur hadden, gelyke zekere kleine schuiten, waar van men zich noch op den Eufraat en den Tyger bedient. Herodotus beschryft deze ronde schuiten, waar mee men den Eufraat afzakte.

Maar zonder tot zulke duistere tyden op te klimmen, het is zeker dat men zich langen tyd in de drie delen van de bekende wereld van geen andere bedient heeft, als die gene die noch hedendaags in Amerika in gebruik zyn, dat is te zeggen de Praauwen en Canoos.

ulvinders der scheepsvaart bekend

Vid. Lili Greg. Gyrald. de Navig. lib. 1. c. 6.

Herodot. lib. 1. w. 194

NEG ENDE HO OF T S T U K.

DE Pyrogen waren en zyn noch hedendaags uitgeholde bomen, waar meê Virgilius meende dat de Scheepsvaart begonnen had, gelyk hy het door dit Vers uitdrukt.

Tunc Alnos primum fluvii sensere cavatas.

Men gebruikte daar alle soorten van licht hout toe. De Egyptenaren, de Arabieren en de Indianen, maakten 'er van biezen, dat is te zeggen van dat riet, waar van Diodorus uit Sicilien, Solinus en Plinius spreken, dat zo vervaarlyk hoog en dik word.

De Canoos waren van twee soorten, sommige waren van tienen gemaakt, en met vellen overtrokken; zodanig waren die der Lufitaniers, en van de Volkeren van Groot-Brittanje op den Oceaan, van de Veneten of Venetianen op 't Adriatisch meer, der Assyriërs op den Tiger en den Eufraat; der Ethiopiërs op den Nyl, enz. Andere waren van de papier plant of schorsfen gemaakt, gelyk die der Egyptenaren en verscheide Volkeren daar ontrent. Lukanus heeft heerlyk deze kleine schuitjes in de volgende Verzen beschreven,

De Pyrogen of Praauwen.

Virg. Georg. 1. vs. 136.

Diodor. Sic. lib. 2. p. 74. Solin. Cap. 69. Plin. lib. 7 cap. 2.

De Canoos.

Strabo; lib. 3. p. 107.

N 3

Pri:

* Volgens Thucydides 1. Boek, is Menos de oudste voor zo veel men weet een vloot in zee gebracht heeft. Eusebius noemt in zyn Kronyk op het gezag van Kastor van Rhodes, de Volkeren, die na elkander 't gezag over de zee gehad hebben. De Lydiërs, de Pelasgiërs, de Thraciërs, de Rhodiërs, de Cypriotten, de Feniciërs, de Egyptenaren, de Millesiers, de Cariërs, de Lesbiers en de Focërs. Hy kon wel van de Kretenzers begonnen hebben.

Linn.
W. 4.

*Primum cane salix, madefacto vimine, parvam
Textur in puppim, caesoque induta juvenco
Victoris patiens tumidum superenasat amnem.
Sic Venetus stagnante pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano. Sic tum tenet omnia Nilus
Conferitur Bibula Memphis Cyma Papyro.*

De Schryvers geven aan deze schuitjes de bynamen van *Sutiles* en *Plicatiles*, om dat zy aan malkander moesten genaait worden, ter oorzaak van de stof daar zy van gemaakt wierden, en dat 'er waren die tot een konnen gevouwen worden, zo dat men ze gemaklyk dragen kon.

Plin. lib.
5. Cap. 9.

De Ethiopers, op het getuigenis van * Plinius, hadden 'er van dit slag, die zy met hun overige bagagie inpakten, en droegen, wanneer zy aan de Katarakten van den Nyl gekomen waren.

Kanoos
van Hul-
den.

De Eskimenzers, en enige andere Volkeren van 't Noorden hebben ons het maakzel en de gedaante van die bewaart, die zy gebruiken, dewelke ook van de twee soorten zyn. De eerste zyn maar voor een persoon, zy zyn van twaalf tot vyftien of zestien voeten lang, gants plat, en van gedaante als een wevers schiet-spoel. Zy zyn zo wel van boven als van onderen gants met vellen bedekt, en hebben maar een gat in 't midden, daar de Wildeman halver lyf in gaat zitten. Hy sluit deze opening als een zak dicht om zyn middel toe, als met een gordel, en wanneer hy rontom zyn lyf een kafak heeft gellagen, en die zo geschikt dat 'er niets als het aanzicht bloot blyft, lykenen de kano en de roejer maar uit een stuk te zyn, en daar zou geen druppel water in konnen komen. Zy bestieren de kano met een dubbelen riem, die aan weerskanten als een palet gemaakt is. Zy regeren die van beyde de zyden met zo veel behendigheid en vaardigheid, dat de kano langs het water schynt te glyden, en den wind te willen voorby rennen. Een werpspies die zy aan de kanten van de kano met een lange koort vast maken, dient hun om de visschen te trefsen, die zy raauw eten, en nademaal zy niet voor 't water vrezzen, en zelfs pleisir scheppen om hun kano 't onderste boven te keren, en twee of drie-maal achter malkander om te buitelen, schynt het dat zy zonder vrees lange tochten kunnen ondernemen, als zy maar verzekert kunnen zyn dat de visch hun niet ontbreken zal.

De Wild-
den bui-
relen
zich met
hun Ka-
noos
't onder-
steboven

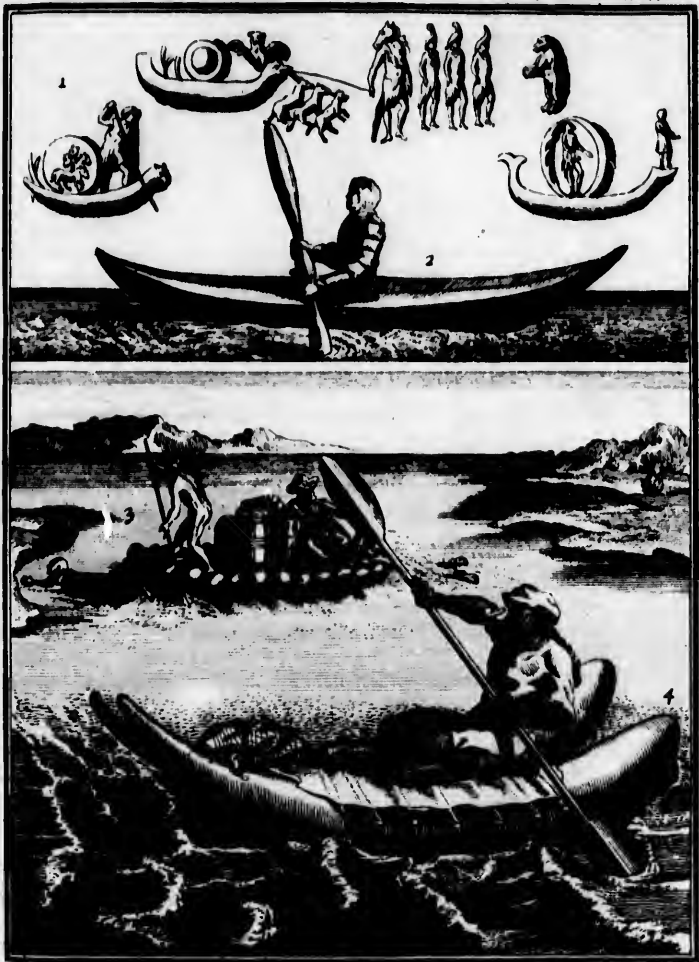
Hun andere kanoos zyn van het ordinaire maakzel. De kiel is van hout en van wel in elkander gedrevene stukken, die men vervolgens van 't eene end tot 't ander met vellen van zehonden, die wel genaait zyn gelyk de eerst genoemde, bedekt. Zy zyn zoo lang als grote Prauwen, en kunnen vyftig of zestig personen bergen. Als het stil is bestiert men ze met riemen, maar als de wind goed is zetten zy 'er een mast met lere zeylen op.

De

* Plinius lib. 5. cap. 9. Navis Plicatilis, quæ facta ex corio complicata circumfertur ad trajiciendos amnes.

Idem, libr. 10. cap. 29. Ibi Æthiopicæ conveniunt naves: namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad catartas ventum est.

28.

Sutiles
 worden,
 dat 'er
 ze ge-
 'er van
 roegen,
 en.
 den heb-
 e zy ge-
 rste zyn
 f zellien
 s schier-
 et vellen
 Wildeman
 ak dicht
 antom zyn
 ts als het
 e uit een
 omen. Zy
 anten als
 n met zo
 et water
 en. Een
 ge koort
 zy raauw
 lfs pleisir
 e of drie-
 y zonder
 verzekert

e kiel is
 men ver-
 den, die
 zyn zoo
 nen ber-
 de wind

De

olicata cir-
 ue eas pli-

De Indianen v
van lere schuitje
lic en de Heer F
Zuid-zee gegeve

Het bestaat in
en uit vellen van
dat zy water-dic
't middel van een
zorgvuldig toefte
volgens maakt m
het voorste nader
del van een hout
bestaande, daar
De staken van d
voor tot de acht
pen van bakboon
de tot de andere
verscheyde ander
men de enden aan
gene die op dit f
en roeien met ee
ne Eskimenzers k
Zo de wind goe
lucht die verdwy
op twee darmen
waar meê men z
byzondere manie
vellen met een el
of graten of stukje
der kruislings van
deeg de gaten,
sluiten. Daar w
gestuigt, waar op
kan.

Thomas Candi
hy van een Natie
Zuiderbreette, w
die zich door 't r
houd. Maar de r
meling der Reyze
zyne erven, vers
van gesproken he
hoort te zyn, me
dat zy gants uit 'r

De Spaansche C
far diergelyke sch
haalt. Zyn zaken
Spanje te trekken
de het weinig of

* Quintaal is een

De Indianen van Peru hebben een andere zeer zonderlinge soort van Iere schuitjes, die zy *Balzen* noemen, waar van Vader Feuillée en de Heer Frezier ons de afbeelding in hunne reyzen na de Zuid-zee gegeven hebben.

Het bestaat in twee soorten van schuiten, als de kanoos gemaakt, en uit vellen van Zeewolven die welgenaait zyn en vast sluiten, zo dat zy water-dicht zyn. Men vult deze schuitjes met wind, door 't middel van een pyp die ieder heeft, waar van men de opening zorgvuldig toestopt, na ze als een bal opgeblazen te hebben. Vervolgens maakt men ze aan malkander vast, zodanig evenwel dat het voorste nader aan malkander is als het achterste, door 't middel van een houten raam, uit staken die twee duimen breed zyn bestaande, daar zy met kabels van darmen vast aan gemaakt zyn. De staken van den raam zyn zo geschikt, dat de langste van de voor tot de achtersteven loopt, en voor kiel dient, de andere lopen van hakboort tot stuurboort, dat is te zeggen van de eene zyde tot de andere. Op dezen raam spannen zy een groot vel, uit verscheyde andere aan malkander genaaide bestaande, waar van men de enden aan de vier hoeken van den raam vast maakt. De gene die op dit soort van vaartuigen varen, gaan op dit vel zitten, en roeien met een pagaai of dubbelen riem, gelyk die van de kleine Eskimener kanoos, waar van wy zo even gesproken hebben. Zo de wind goed is zetten zy 'er een klein zeyl op, en om de lucht die verdwynen zou kunnen, te vervullen, zyn 'er altyd voor op twee darmen, die aan de openingen der blaasbalken vast zyn, waar meê men ze in tyd van nood kan opblazen. Zy hebben een byzondere manier om de blaaden te naajen, men steekt de beyde vellen met een els of een graat door, en door de gaten trekt men of graten of stukjes hout, over de welke men van de een tot de andere kruislings van onder en van boven natte darmen legt, om ter deeg de gaten, waar door de lucht zou kunnen komen, toe te sluiten. Daar worden Balzen gemaakt, na dat de Heer Frezier getuigt, waar op men tot twaalf en een half * quintalen laaden kan.

Thomas Candish heeft van de Balzen willen spreken, wanneer hy van een Natie in de Zuiderzee gelegen, ontrént op 23 graden Zuiderbreette, verhaalt, dat zy een soort van Iere kanoos hebben, die zich door 't middel van twee opgespanne blazen boven water houd. Maar de figuur die men 'er van gegeven heeft in de verzameling der Reyzen na de West-Indien van Theodorus de Bry en zyne erven, verschilt veel van die gene, die anderen, welke 'er van gesproken hebben, ons geven, en is heel anders als zy behoort te zyn, men hoeft 'er maar een oog op te slaan om te zien dat zy gants uit 't hooft gemaakt is.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten ten tyden van Julius Caesar diergelyke schuitjes, gelyk hy zelfs in zyn Gedenkschriften verhaalt. Zyn zaken hem genoodzaakt hebbende om uit Italiën na Spanje te trekken, daar zich alles voor Pompejus verklaarde, scheelde het weinig of zyn gantsche leger was tusschen de Segra en de

Balzen.

Frezier, Voyage de la mer du Sud. p. 109.

Feuillee, Journal des Observations &c. tom. 2. p. 590.

Indie Occid. part. 8.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten die al ten tyden

* Quintaal is een gewicht van hondert pondt.

van Ce-
zar.
Cesar de
Bello Civ.
lib. 1.

Cinca omgekomen, die door het smelten der sneeuw overgelopen zynde, de bruggen, die hy over deze rivieren gellagen had, weg sleepten, en hem hier door alle middelen om het te doen bestaan benamen. Het lichte voetvolk der Lustianiers en der Celtiberiers, dat het land in den grond kende, en gewoon was de rivieren over te trekken op opgeblaze bokke-huiden, die zy altyd in den oorlog met zich hromvoerden, matteden zyne troepen af, en lieten niemand van zyn Soldaten ongestraft van de anderen afwyken. In deze verlegenheid bedacht hy een list, waar door hy de verwachting zynen vyanden bedroog, die zich reeds een volkome zege beloofden. Hy liet door zyne Soldaten Kanoos maken, waar van hy de gedaante en het gebruik in zyn tocht op de Britannische Eylanden geleert had. De kiel en de bodem van deze kleine schuitjes waren van een zeer luchtig houdt, en de rest van reisjes met leer overtrokken. Zyn aanslag gelukte, gelyk hy gedacht had, en hier door redde hy zich uit een van de grootste gevaren, waar in hy zich misfchien ooit bevonden heeft.

P. Avril
Voyage d'
Orient,
liv. 1. p.
36.

Acosta,
Hist. nat.
de Ind.
lib. 318.

Men trekt, volgens het getuigenis van Vader Avril, noch hendaags den Tiger en den Eufrat over op een machine uit verscheyde opgeblaze bokke-huiden bestaande, die men van de vier zyden door zo veel staken aan malkander voegt, die men dicht te zamen bind, en vervolgens met verscheyde takken van bomen bedekt, welke men 'er dwars over heen legt. Vader Acosta zegt, dat men in Amerika diergelyke vloten maakt om de rivieren over te varen; maar, in plaats van bokke-huiden, bedient men zich van droge, leeg gemaakte en wel toegestopte kaauwoerden, daar geen water in kan komen.

TIENDE HOOFSTUK.

DE Kanoos van schorsfen, welke de Wilden die zo ver niet na 't Noorden leggen, maken, komen met die gene overeen, die de Egyptenaren van papier maakten.

Het papier is een plant die aan den oever van den Nyl wast, en die een menigte van driehoekige spruiten uitschiet, op zyn bestzes of zeven ellen hoog, schoon Theophrastus en Plinius (a) daar tien en zelfs meer als tien aan toeschryven: het was byna een algemene plant voor het gebruik dat men 'er in oude tyden van maakte; zy ver-

(a) *Plinius, lib. 13. cap. 21* Papyrus ergo nascitur in Palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagata stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radice obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubituum longitudine in gracilitatem fastigatum, Thyrsimodo cacumen includens semine nullo aut usu ejus alio, quam floris ad Deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratiâ, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro navigia texunt, & è libro vela, tegetesque, nec non & vestem, etiam stragulam ac fuses. Mandunt quoque crudum, decoctumque, suocum tantum devorantes. Nascitur & in Syriâ circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alius usus est, quam in ceteris, funibus Rex Antigonius in navalibus rebus, nundum Sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem usum habere chartæ. Similia his Theophrastes, loc. cit.

verstrekte tot v
om op te schry
sen, linnen om
koorden, zeyle
schoenen voor
te eigen, zy gr
op het Eyland
was deze laatste

Ik heb moeit
vrucht voortbre
bladeren, ten z
zo veel verschey
hoof niet kryg
ken. Herodot
van het riet toe
vah het riet zel
maken, die dik
bouw van te tim
die zich in blad
China, en die b
of de omtrek va
om menschen er
beelding moet n
ben, gelyk men
Abissynen zich h

Ik gele
die eer
in 't algemeen a
men zich om te
't eerst op de bla
Virgilius misfchi
spraken op blade
men zich naderh
Isidorus van Sev
oordeelkundigen
het Boek, (wan
„ vlies van de sc
„ de ouden schr
„ coberet, in qu
Deze geslacht
nen volmaakt we
dunste vlies kan
'er my zelfs zor
zich om kanoos,
vettig is, maakt
schen, of in don
het woord Papy
word, zou deze

II. DE
* Atheneus in he
Plinius zegt dat men

verftekte tot voedzel, men maakte 'er medecynen van, en bladen om op te fchryven: zy verfchafte hout om zich te warmen, kaarf- ten, linnen om zich te kleden; men maakte 'er fchuiten, maften, koorden, zeylen en hulstraad van; kranffen voor de Goden *, en fchoenen voor de Priefters. Deze plant was niet alleen aan Egypte eigen, zy groeide ook in Syrien, aan de oevers van den Eufrat, op het Eyland Kreten, en zelfs in Italien. Maar na allen fchyn was deze laafte van een andere foort.

Ik heb moeite genoeg om te begrypen hoe een Plant, die geen vrucht voortbrengt, die een halm heeft die niet al te dik is, geen bladeren, ten zy een bosje dat aan den top van den halm groeit, zo veel verfcheyde gebruiken kon hebben. Vooral kan ik in myn hoofd niet krygen, hoe men 'er fchuiten en zeylen van kon maken. Herodotus fchynt te zeggen, dat men hier niet als den top van het riet toe gebruikte, en Theoftrates verzekert, dat men ze van het riet zelfs maakte. Men kon van den halm geen fchorffen maken, die dik genoeg waren, om 'er het lichaam van het ge- bouw van te timmeren; noch minder, zo het fchynt, van den top, die zich in bladeren of dunne vliezen fcheyd, als het papier van China, en die by gevolg geen lichaam genoeg hebben om zeylen of de omtrek van een fchuit te maken, die fterk genoeg moest zyn om menschen en redelyk zware pakken te voeren. Na myn veer- beelding moet men 'er dan zeer dichte matten van geweven heb- ben, gelyk men noch zekere kleine vaartuigen heeft, waar van de Abiffynen zich hedendaags bedienen om op den Nyl te varen.

Ik geloof ook dat de woorden, *Papyrus*, *Biblos*, *Charta*, *Liber*, die eeren de zelfde betekenis hebben, gellacht-namen waren, die in 't algemeen aan alle bomen gegeven wierden, van wier fchors men zich om te fchryven bediende. Plinius leert ons, dat men in 't eerst op de bladeren van Palmbomen fchreef, en hier zinspeelt Virgilius miffchien op, van de Sibylle fprekende, die haar God- fpraken op bladeren van bomen fchreef. Plinius voegt 'er by, dat men zich naderhand van de fchors van enige bomen bediende. St. Iidorus van Sevilje, volgens het gevoelen van de fchranderfte oordeelkundigen, geeft deze Befchryving van het Papier, of van het Boek, (want dat is het zelfde) „ het boek is het binnenfte „ vlies van de fchors, dat het naaft aan het hout komt, waar op „ de ouden fchreven. *Liber est interior Tunica corticis, qua ligno „ coheret, in qua antiqui scribebant.*

Deze gellacht-namen, waar van ik zo even gefproken heb, kun- nen volmaakt wel op de berkebomen toegepalt worden; van hun dunfte vlies kan men bladeren om te fchryven maken, en ik heb 'er my zelfs zomtyds van bedient. Van de dikfte bedient men zich om kanoos, zeylen en tenten te maken; en nademaal zy zeer vettig is, maakt men 'er ook toortzen van, om by 't licht te vif- fchen, of in donkere nachten na huis geleyd te worden. Indien het woord *Papyrus* van het Griekfche woord *πυρ*, vuur, afgeleyd word, zou deze naam daar noch beter aan paffen.

II. DEEL.

O

De

* Atheneus in het 15. Boek fcheert de gek met deze kranffen van papier, die Plinius zegt dat men voor de Goden maakte.

*De Italia-
ca Papy-
ro. Stra-
bo lib. 5.
et Mar-
tialis lib.
8.*

*Herol.
lib. 21.
98.*

*Theop.
loc. cit.*

*Plinius,
lib. 13.
Cap. 11.
Virg.
aeneid. 3.
6. 6.*

*Iidor. lib.
6. Cap.
12.*

gelopen
d, weg
bestaan
beriers,
en over
oorlog
ten nie-
ken. In
erwach-
tege be-
van hy
e Eylan-
fchuitjes
met leer
had, en
waar in

noch he-
uit ver-
n de vier
dicht te
omen be-
sta zegt,
eren over
men zich
voerden,

er niet na
overeen,

wast, en
n beztes
daar tien
algemene
akte; zy
ver-

bus Eryp-
on exceden-
tis lateribus,
Thyrifimo-
Deos coro-
ntia, sed ad
nt, & e li-
Mandunt
fcitur & in
quam inde,
picato. Nu-
est eundem

Praauwen der Karai-
ben.

De Karai- ben en de andere Zuidelyke Wilden, die aan den oever van de zee wonen, bedienen zich van lange Praauwen, die tot zestig personen toe kunnen voeren, en zy hogenze met planken op, die zy aan de kanten aan den stam van den boom, die den bodem van de Praauw uitmaakt, vastmaken. Zy zyn redelyk goed om langs de kusten van den Oceaan te varen, en staan de baren beter tegen als simpele schorssen; maar op de rivieren van Kanada of van het Zuidelyk Amerika deugen zy niets voor lange tochten, om de menigte water-vallen, alwaar haar zwaarte en de moeilykheid om ze te regeren dezelve van geen gebruik zouden maken. Men vind 'er evenwel altyd een menigte ontrent de dorpen, daar zy van groot nut zyn, om van de eene kant van de rivier na de ander te varen, of om het brandhout en de andere voorraad over te brengen, wanneer men die te water kan varen.

In gedeelte zyn de schuitjes van schorssen zeer gemaklyk voor de grote tochten, en de enige waar van men zich bedienen kan, om dat haar lichtheid maakt dat menze met meer gemak op desnel- le vloedden kan regeren, en datze beter kunnen gedragen worden.

ELFDE HOOFSTUK.

Kanoos van beu-
keschor-
ssen.

DE Kanoos van beukeschorssen zyn een meesterstuk van de kunst der Wilden. Niets kan 'er aartiger en verwonderlyker bedacht worden, als deze brosse vaartuigen, waar mee men evenwel ongelooflyke zwaartens voert, en men gaat 'er overal zeer snel mée voort. Daar zyn 'er evenwel van verscheyde grootte, van twee, vier tot tien plaatzen toe, die door dwarsbalken onderscheyden zyn. Ieder plaats moet met gemak twee roeiers kunnen bergen, behalven die aan de enden, alwaar 'er maar een kan zitten. De bodem van de Kanoo is van een of twee stukken schors, daar men 'er andere met de wortel aan vast naait, die men van binnen en van buiten begomt, zo dat zy van een stuk schynen te zyn. Nademaal de schors, die 'er den bodem van uitmaakt, weinig dikker als een of twee ryksdaalders is, versterkt men dien van binnen met zeer dunne Cedren delen, die overlans leggen, en met krom-houten of knien van 't zelfde hout, maar veel dikker, ten naaften by volgens de bocht van de Kanoo van 't eene tot het ander geplaatst. Behalven dat lopen 'er langs de boorden twee meesterbalken, waar in de punten van de kromhouten, die zy vast houden, sluiten, en waar aan de dwarsbalken, die dienen om het gantsche lichaam te versterken, vastgemaakt zyn. Men kan daar in geen voor of achtersteven onderscheyden. De twee uiterste enden of de snavels zyn eveneens, om dat men 'er geen roer aan vast maakt, en dat de gene die aan een van de snuiten zit, met de riem of met de staak stuurt, wanneer zy tegen den stroom op moeten varen, van grond afstekende. De riemen zyn zeer lichtig, schoon van massibomen hout, dat zeer hard is, gemaakt. Zy zyn zelden langer als vyf voet, waar van de schup of palet anderhalf beslaat, op vyf of zes duimen breedte.

Indien de kleine vaartuigen gemaklyk zyn, zy hebben ook hun on,

ongemakkens, w
daar in te stapp
te draaien, en o
houden. Daaren
of op stenen rak
in komt lopen,
bederft; zo dat
plaats te begom
de daar in roeien
zyn knien legt.
daar in niet veel
zeyl bedienen ka
te stellen van te
Meiren over te s
zelden, zonder d
daarenboven vare
zeylen van de en
land op het ander
stapt moet men b
moet men de kan
op het zant of in
stukken sla. Als
toemaken gelyk i
fen dat men ze by
van berke schorss
van Amerika in h
De Natien die d
als van schuitjes v
daar is enig onder
Abenakis, by voo
niet, en platter aa
hoog zyn, nadema
kunnen lyden en a
van beyde kanten
de Outaouakken e
vier van St. Laure
steitens zyn, of v
kanoos moeten hel
te breken, en mi
Daar zyn in Zuid-
die zich met sch
hare snavels zyn o
De Irokoizen m
pen die van ander
pen-schorssen. De
dat zy zo sterk nie
verlies gemaklyker
onaanzienlyk en pl
nen. Zy snyden o
weer vrouwen moe
II. D E E

ongemakkens, want men moet veel voorzichtigheid gebruiken met daar in te stappen, en daar heel gedwongen in zitten, om niet om te draaien, en om de Kanoo, als zy aan de gang is, in balans te houden. Daarenboven zyn zy zeer bros, 't minst dat zy op het zand of op stenen raken, komen 'er grote scheuren in, daar het water in komt lopen, en de waren, of den voorraad dien men voert, bederft; zo dat 'er zelden een dag voorby gaat, dat 'er niet enige plaats te begommen is. In stille wateren kan men zittende of staande daar in roeien, maar op snelle vloeden is het beter dat men op zyn knien legt. Een ander ongemak, dat zy hebben, is dat men daar in niet veel zeylen kan voeren, en dat men zich niet van 't zeyl bedienen kan, als by matige winden, zonder zich in gevaar te stellen van te vergaan. Om deze reden is het zeer moeilyk de Meiren over te steken, de voorzichtigste luiden ondernemen het zelden, zonder eerst wel met het weer raadgepleegt te hebben; daarenboven varen zy zo na langs het land als het mogelyk is, of zeylen van de ene kaap na de ander, en trachten van het ene eyland op het ander te komen. T'elkens als men in of uit de kanoo stap moet men blootsvoets zyn, en als men voet aan land zet, moet men de kanoo ontladen, dezelve uit het water trekken, en op het zant of in de modder zetten, op dat de wind ze niet aan stukken sla. Als 'er scheuren in komen moet men die met gom toemaken gelyk ik reeds gezegt heb, en hier toe moet men oppassen dat men ze byna elke reys bezichtigt. Men gomt de kanoos van berke schorsfen met gom van enigen harftachtigen boom, waar van Amerika in haar wydtegestrektheid geen gebrek heeft.

De Natien die de Algonkynsche taal spreken bedienen zich niet als van schuitjes van berke schorsfen, en maken die zelfs.

daar is enig onderscheyd onder de eene en de andere. Die van de Abenakis, by voorbeeld, zyn zo hoog niet van boorden, zo groot niet, en platter aan beyde de enden, zo dat ze byna over al even hoog zyn, nademaal deze, op kleine rivieren varende, last zouden kunnen lyden en aanslukken gestoten worden door de rakken, die van beyde kanten van de rivier over 't water hangen, in plaats dat de Outaouakken en de Volkeren, die hoger op leggen, op de rivier van St. Laurens te varen hebbende, daar veel watervallen en steilten zyn, of wel op meiren daar de baren altyd zeer hol gaan, kanoos moeten hebben met hoge en verheve snuiten, om de baren te breken, en minder nood te hebben van water in te krygen. Daar zyn in Zuid-Amerika na de kant van de Zuid zee Wilden, die zich met schorsse-schuitjes op den Oceaan betrouwen. Deze hare snavels zyn om dezelfde reden noch veel verhevener.

De Irokoizen maken geen Kanoos van beuke schorsfen, maar kopen die van andere Natien, of maken 'er in derzelver plaats van iepen schorsfen. Deze dienen zelden meer als een veldtocht, om dat zy zo sterk niet zyn als de andere, en om dat men der zelve verlies gemaklyker vergoeden kan. Zy zyn uit een stuk, en zo onaanzienlyk en plomp bewerkt als men qualyk geloven zou kunnen. Zy snyden deze schors aan de vier hoeken af, daar men ze weer vouwen moet, om de snuiten te maken, en na ze in deze

II. DEEL.

O 2

Koe-

De Algonkynen bedienen zich niet als van schuitjes van berke schorsfen.

Kanoos van schorsfen van iepenboomen.

en oedie totlankénen boekt goedt barenCanadauchten,moeilykmaken. , daarna de d over

k vooren kan, de snelworden.

de kunftkyker beevenwel zeer snelte, van onderkunnen kan zit schors, men van lynen te t, weidien van gen, en dikker, tot het en twee e zy vast om het an daar erste enoer aan met de oom op er luchi-kt. Zy ander-

ok hun on,

hoeken en aan de twee enden benaait hebben, die zy met gekloofde stokken versterken, om ze te sluiten en het van een barsten te beletten, maken zy de kromhouten, de dwarsstaken en boorden van de schuit van simpele takken van bomen. Deze takken zyn maar afgekapt, en zo slecht by een gevoegt, dat het gezicht daar van alleen genoeg is om vrees in die gene te verwekken, die hun leven in deze machines op zo gevaarlyke rivieren als die van Kanda zyn, moeten wagen.

Evenwel vertrouwen zy zich met een wonderlyke gruftheid aan de snelheid van den vloet in de steilten en watervallen, wanneer zy de rivieren afzakken, of met ongelooflyke moeite daar tegen op varen, bomende op den grond met de slaken.

TWAALFDE HOOFSTUK.

Water-
vallen.

Deze steilten en watervallen worden door de hoogte der Landen veroorzaakt, die na mate dat men dichtcr aan den oorsprong der rivieren nadert, zich altyd verheffen. Op zommige plaatzen zyn zy vervaarlyk hoog, gelyk aan de Katarakten van den Nyl, of wel de beroemde waterval van Niagara, die schriklyk om aan te zien is, en daar de vloed St. Laurens, die daar ter plaats een half myl breed is, met een vervaarlyk gedruis lootrecht als in een afgrond komt nederstorten, op andere plaatzen lopen zy eensklaps zo styl niet op, maar hier en daar by trappen van vyf of zes voeten. De zelfde vloed van St. Laurens kan hier ook een voorbeeld van verstrekken.

Want hy loopt dus meer als veertig mylen van den eenen sprong tot den ander, die niet ver van elkander af zyn, en waar van zommige byna een myl lang zyn, daar hy door verscheyde vallen met zo veel snelheid loopt, dat een pyl door een sterke en ervaren hand afgeschoten niet gezwinder kan lopen, als dit water in deze afstortingen: en nademaal deze plaatzen niet heel diep zyn, veroorzaken zyn baren, tegen de rotzen die in zyn kil verspreyd zyn, brekende, een gedurig gebruiſch, en schynen gants in schuim verandert te zyn.

Hoe zy
hier hun
goederen
over-
dragen.

Men moet aan deze Katarakten, die om haar gruwelyke hoogte onbevaarbaar zyn, alles overdragen. Men moet zich zelfs van ver reeds in acht nemen, en ver boven den val zich van de rivier begeben, om niet in een onvermydelyke dood te lopen. Maar in sprongen, die zo hoog niet zyn, geeft men zich aan den loop van den stroom over; al de kunst bestaat hier in om die wel te volgen, en zommige enge passages tusschen de reeks van rotzen wel te verkiezen, en om de losgeraakte stenen, waar mee de rivier bezaait is, te vermyden, waar van er een genoeg is om de kanoo, die met een gruwelyke vaart voortgedreven word, wanneer zy daar onstoot aan stukken te splyten, en een schipbreuk, daar geen hulpmiddel meer voor is, te veroorzaken.

De gene, die zulk varen niet gewent zyn, zidderen op het denkbeeld

gekloof-
arsten te
boorden
ken zyn
cht daar
die hun
an Kana-

gerustheid
en, wan-
deite daar

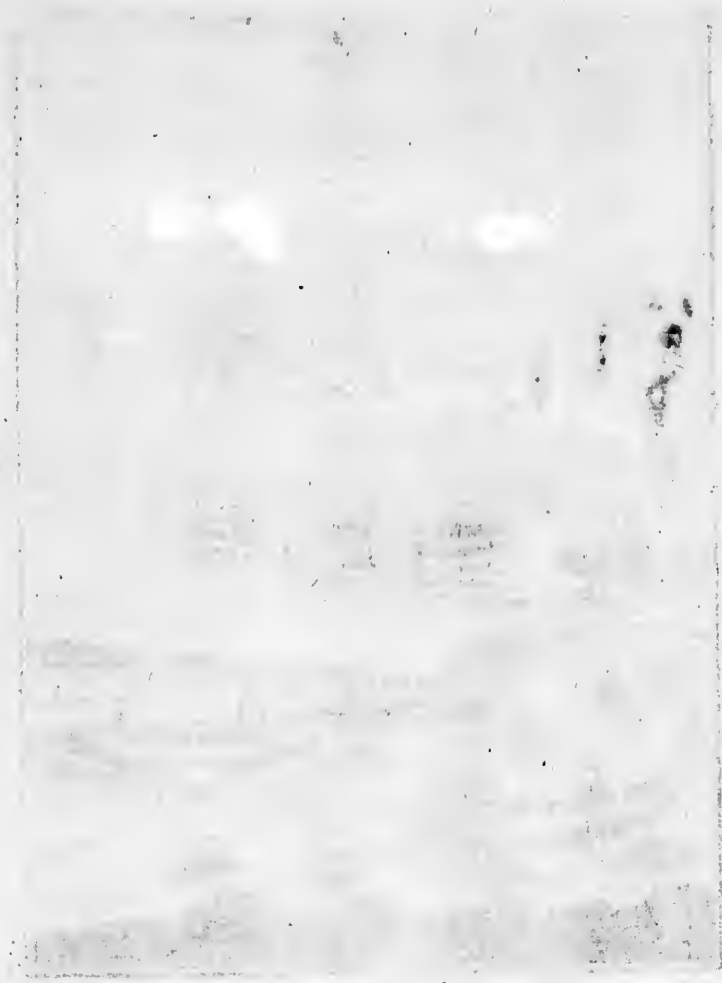
der Lan-
den oor-
zonnige
en van den
riklyk om
ter plaats
cht als in
n zy eens-
vyf of zes
een voor-

men sprong
r van zom-
vallen met
rvare hand
zeze afstor-
veroorza-
zyn, bre-
him veran-

ke hoogte
fs van ver-
e rivier be-

Maar in
en loop van
te volgen
wel te ver-
ier bezaait
kanoo, die
zy daar op
en hulpmid-

o het denk
beeld

beelt alleen dat m
 gevaarlyke passagi
 Evenwel zyn de
 pen om de Rotze
 den sprong van S
 van Montreal te v
 een half myl lang
 genoeg gebeurt d
 leden hebben, na
 Twe mannen d
 boven of onder d
 op de overvoerpla
 Berrien gelegd, g
 maakt pakken die
 of aan windels, v
 zalen gevlochten,
 vastmaken, en de
 ginnen, recht teg
 verhaal van Herod

D E R T

IN de winter en
 jes, die van ces
 ke beyde te zamer
 ger als zes of zeve
 en zyn van voren
 breken en uit den
 te op moeten, h
 kanten langs de slo
 zyn 'er hier en da
 men, die hun equ
 te rygen. Een W
 deken gewonden,
 see voort.
 Op de sneeuw d
 zich van Raketten
 voor den oorlog,
 vallen. De gedaant
 te zeggen dat het
 der van voren als
 grootste zyn derde
 band daar om, die
 is in zyn omtrek d
 kenen, met dit o
 een zyn en dat de
 harte huden, die
 Om het ligchaar
 twee dwarsstokke
 van het middelste

beelt alleen dat men op genade van een enkele schors zich in zulke gevaarlyke passagies kan begeven.

Evenwel zyn de Wilden en de Franschen van Kanada zo geslepen om de Rotzen te myden, dat ik veele gezien heb, die liever den sprong van St. Louis wilden heronder komen, als de reyze van Montreal te voet doen. Deze sprong nochtans, schoon hy maar een half myl lang is, is een van de gevaarlykste: en het is dikwils genoeg gebeurt dat zeer ervaren Kanoo-voerders daar schipbreuk geleden hebben, na alle de andere neergevallen te zyn.

Two mannen dragen met gemak de Kanoos op hun schourentot boven of onder de Katarakten. Het overige van de equipagie 't zy op de overvoerplaatzen, 't zy in de andere land-reyzen, word op Berrien gelegd, gemaklyk om zware lasten te vervoeren of welmen maakt pakken die men op den rug laat hangen, die aan halsbanden of aan windels, van de draden van hun wit hout gemaakt, en tot zolen gevlochten, vast zyn, welken de vrouwen op haar voorhoofd vastmaken, en de mans voor op de borst, daar de schouders beginnen, recht tegen het gebruik der oude Egyptenaren, volgenshet verhaal van Herodotus aan.

Berrien die zy hier toe gebruiken.

Herodot. lib. 2. w. 64.

DE RTIENDE HOOFSTUK.

IN de winter en op de sneeuw bedienen zy zich van kleine sledjes, die van een of twee zeer dunne plankjes gemaakt zyn, welke beyde te zamen gerekent niet veel breder als een voet en langer als zes of zeven zyn. Deze planken lopen binnewaarts krom, en zyn van voren een halven voet opgebogen, om de sneeuw te breken en uit den weg te schuiven, die hen, als zy tegen de steilte op moeten, het gemaklyk glyden zou beletten. Van beyde kanten langs de sleet lopen twee een weinig verhevene stokken, en zyn 'er hier en daar aan vast gemaakt. Zy dienen om de lere riemen, die hun equipagie op de sleet vast houden, heen en weer door te rygen. Een Wildeman met zyn zeel op de schouder en in zyn deken gewonden, trekt met veel gemak een zeer zwaar geladen sleet voort.

Van hunne sledden, die zy in den winter en op sneeuw gebruiken.

Op de sneeuw daar geen gebaande weg is zyn zy genootzaakt zich van Raketten te bedienen, zonder dewelke alle reyzen, 't zy voor den oorlog, of voor de jacht, enz. hun onmooglyk zouden vallen. De gedaante dezer Raketten zweemt na een eyrond, dat is te zeggen dat het eyrond niet volmaakt is, zyn deze Raketten ronder van voren als aan het ander end, dat wat puntig toeloopt. De grootste zyn derdehalf voet lang, en anderhalf breed. De ronde band daar om, die van een hout is dat in 't vuur hart gemaakt is, is in zyn omtrek doorboort gelyk onze Raketten, waar na zy gelykenen, met dit onderscheyd dat derzelver malien veel dichter by een zyn en dat de koorden van geen darmen zyn maar van rauwe harte huiden, die aan zeer dunne riemen zyn gesneden.

Raketten.

Derzever maakt.

Om het ligchaam van de Raket vaster te maken, steekt men 'er twee dwarsstokken door, die dezelve in drie delen scheidt, waar van het middelste het langste en het breedste is. In dat deel dat aan

het ronde is, laat men een gat open, dat boogsgewyze gemaakt is, waar van het dwarsstokje als de pees uitmaakt. Hier moet de punt van den voet inkomen, zonder aan den dwarsstok te raken, die hem quetzen zou. Aan de twee enden van den boog zyn twee kleine gaten, waardoor de riemen moeten gaan, om den voet op de Raket te binden. Men steekt deze riemen deneen door den ander, als of men een knoop op den groten teen wilde leggen, en na ze kruislings over elkander gelegd te hebben, steekt men ze weer door de Raket door den omtrek van den boog.

Men haalt ze vervolgens van achter boven de hiel, van waar men ze weer op het gewricht van den voet brengt, daar men ze met een dubbelen strik toeknoopt; dit gaat zodanig in zyn werk, dat of schoone de voet onwrikbaar staat, hy evenwel nergens als op de grote teen geprest is, en dat men de Raket kan afdoen zonder 'er een hand aan te slaan.

Dit is ook noch een zonderling gebruik van de oude tyden, dat uit Azien na Amerika met de volkeren, die daar zyn gaan wonen, is overgegaan. Strabo van de Volkeren sprekende, die dezen langen reeks van bergen bewonen, dewelke zich van den voet van den berg Taurus, tot aan het uiterste van het Ripheisch gebergte uitstrekt, en waar van de Kaukasus een der beroemften is by de Oude Schryvers, verhaalt 'er dit in 't byzonder van. „ Men kan „ in den winter niet op den top van deze bergen klimmen, maar „ de inwoonders gaan 'er 's zomers, en binden spitze schoenen „ van rauwe ossehuiden gemaakt, en zo breed als trommels, aan „ hun voeten voor de sneeuw en het ys. Vervolgens laten zy zich „ van boven deze bergen met al hun bagagie afglyden, zittende „ op een vel. Het zelfde doet men in Atropatien, in Medien, en „ op den berg Mafius die in Armenien is. Daar binden zy ook „ houte schyven die spits toelopen of met punten voorzien zyn, „ aan hun voeten.

Suidas, op het verhaal van Arrianus, zegt van 's gelyken dat de Krygsknechten van Alexander de Groot door het middel van zekere ronde kringen met biezen voorzien zonder ongemak over de sneeuw liepen, die op zommige plaatzen zeshien voet hoog lagen.

Nademaal men zich noch hedendaags van Raketten in Kolchos en Mingrelien bedient, 'als ook in deze landen daar Strabo van spreekt, blykt het klaar dat hy in zyn Beschryving door deze schoenen van Osseleer, die zo breed als trommels waren, niets anders als deze Raketten heeft willen uitdrukken.

De punten die men onder de hielen maakt, en de houte schyven, dat schaatten zyn of iets diergelyks, dat Strabo heeft willen beschryven, zyn in deze sneeuwige en ysachtige landen hoognodig, daar men genootzaakt is de paarden zelfs te scherpen.

Wat de wyze aangaat van zich van boven van 't gebergte te laten glyden, Strabo schildert ons een gebruik af, dat noch hedendaags op den Berg Cenis en op de Alpen in zwang gaat. Dit noemt men *la Ramasse*, 't welk een foort van een slee is, met een klein floetjie waar in men den Reyziger doet zitten. De Inwoonders die gewoon zyn met deze machines om te gaan, zitten voor op den bo.

Dit is
noch
een ge-
bruik
van de
oude ty-
den.

Strabo.
lib. 11. p.
348.

Suidas,
Najen.

Men be-
dient 'er
zich
noch he-
dendaags
in Kol-
chos en
Mingre-
lien van.

remackt is;
et de punt
aken, die
zyn twee
om den
n den een
een wilde
en, steekt
oog.
van waar
r men ze
yn werk,
ens als op
n zonder

yden, dat
n wonen,
ezen lan-
voet van
gebergte
is by de
Men kan
en, maar
schoenen
nels, aan
n zy zich
zittende
edien, en
n zy ook
zien zyn,

en dat de
l van ze-
over de
og lagen.
Kolchos
trabo van
eze schoe-
ets anders

te schyven,
willen be-
ognodig,

gte te la-
h heden.
Dit noemt.
een klein
nders die
r op den
bo.

bodem neer, en
 lemingen van de
 en gewapent zyn
 neer die al te f
 voort, als deze
 plaats van een ve
 vermaak dat de k
 wanneer zy ontrec
 kan.

V E E R

DE Oorlogslie
 in 't gemeen
 hun stuk af, ten a
 van den uitflag hu
 wel als de Argona
 hun Waarzeggers
 uit alles goede of
 denken doen nade
 toe van doen, en
 hebben horen sp
 Gulde Vlies, zo d
 Zy trekken op
 met weinig voorz
 of de toerusting sl
 in, om onderweeg
 in, en verspreyde
 den, om het zelfd
 zy zich na de beite
 Niets is verwom
 't is een hoedanig
 hebben. Een kind
 als men aan 't ko
 plaatsen daar hy g
 in de dichtste bofs
 lyk men zegt, hun
 dat daar zy wezen
 een gebaande we
 aangemerkt, en zy
 of in het zand naa
 tekenen der grader
 haarten in hun alge
 raad te plegen.
 Zy hebben eeni
 hun tyd te bepalen
 noch van deze wete
 ginselen aan Prom
 berite toeleyden om

bedem neer, en bestierenze met de handen door 't middel van de leuning van de slec zelfs, en met de punten, waar mée hun hie- len gewapent zyn, stuiten zy dezelve midden in haar loop, wan- neer die al te snel is. Niets is 'er plezieriger en gaat sneller voort, als deze wyze van dalen. De Wilden bedienen zich, in plaats van een vel, in tyd van nood van een schors. Dit is een vermaak dat de kinderen zich zelve aan doen als 'er sneeuw legt, wanneer zy oantrent hun dorp een hoogte hebben, die hun dienen kan.

VEERTIENDE HOOFSTUK:

DE Oorlogslieden marcheren met kleine dagreyzen. Niets prest in 't gemeen de Wilden, en geen toeval helpt hen ook van hun stuk af, ten zy hun bygelovigheid hen eenig quaad voorteken van den uitflag hunner onderneming doe hebben. Zy hebben zo veel als de Argonauten hun Orfeus en hun Mopsus, dat is te zeggen hun Waarzeggers, die overal van redeneren, volgens hun gronden uit alles goede of quade gevolgen halen, en dezelve na hun goed- denken doen naderen of te rug wyken. Zy hebben hier weinig toe van doen, en zy zouden zich inbeelden de mast van hun kanoo te hebben horen spreken, gelyk die beroemde Veroveraars van het Goude Vlies, zo de Waarzegger zeyde dat hy gesproken heeft.

De Krygs- lieden trekken met kleine dagreyzen.

Zy trekken op hun grond of in een land dat hun niet verdacht is, met weinig voorzorg voort. Terwyl zommige de kanoos geleyden of de toerusting slepen, begeven zich de anderen diep boschwaarts in, om onderweg te jagen. Deze jagers slaan verscheyde wegen in, en verspreyden zich van elkander, na de streken van de win- den, om het zelve wild niet te ontmoeten. 's Avonds begeven zy zich na de bestemde slaappleats, en niemand dwaalt 'er af.

Niets is verwonderlyker als het denkbeeld van deze Barbaren. 't Is een hoedanigheid die zy schynen mée ter wereld gebracht te hebben. Een kind weet natuurlyk op wat hoogte hy is, zo wel als men aan 't kompas zou kunnen weten, ten opzicht van de plaatsen daar hy geweest is, of waar van hy heeft horen spreken. In de dichtste bosschen en in het donkerste weer verliezen zy, ge- lyk men zegt, hun Noordstar niet uit het gezicht. Zy gaan recht uit daar zy wezen willen, schoon in onbewoonde landen, en daar geen gebaande wegen zyn. Op hun wederkomst hebben zy alles aangemerkt, en zy tekenen op een plumpe wyze op de schorsfen of in het zand naauwkeurige landkaarten af, daar niets als het af- tekenen der graden aan mankeert. Zy bewaren zelfs deze Lant- kaarten in hun algemene schatkamer, om daar als 't nodig is mée raad te plegen.

Zy hebben enige kennis van de Sterrekunst, welke dient om hun tyd te bepalen en hun tochten te bestieren; dit hebben zy noch van deze wetenschap over behouden, waar van men de be- ginselen aan Prometheus, Atlas en Lycaon toefchryft, die zich 't eerste toelcyden om den loop der sterren te beschouwen, de een op

Kennis van de Sterre- kunst.

op den berg Kaukasus, de tweede in Mauritanien, en de derde in Arkadien of op de gebergten van Thracien.

Zy tellen gemeenlyk by nachten op de wyze der Numiders en verscheide andere Volkeren van de Oudheid, en niet by dagen: by Maan-maanden eer als by Zonne-maanden, gelyk byna alle Natien in de eerste tyden deden, en voornaamlyk de Joden. Evenwel is deze wyze van tellen aan den loop van de Zon onderhorig, dewelke dient om hun jaren te reguleren, die gelyk de onzen in vier getyden verdeelt zyn, en in twaalf maanden gefmaldeelt. De wyze van by Manen te tellen is zelfs zo algemeen niet, of zy rekenen ook by Zonnejaren. Ik meen dat ik aangemerkt heb dat ieder van deze wyzen van tellen aan zekere zaken eigen is, en dat zy in andere gelegenheden door elkander worden gebruikt.

Hoe zy
de jaren
rekenen

De Zonnejaren zyn geschikt om den leeftyd der menschen te rekenen. Om te weten by voorbeeld hoe oud een mensch is, vraagt men na de Auronsche spreekwyze, hoe dikwils heeft hy zyn geboortedag bereikt? En dit is de zelfde redensart waar van zy zich ten opzicht van de Zon bedienen, waar van zy zeggen dat zy zo dikwils het punt, waar van zy haar loop weer begint, bereikt heeft. Zy drukken ook de Zonnejaren door den naam van een van de getyden en voornaamlyk die van de Winter uit, de naam van een der getyden in deze gelegenheid alle vier te zamen, en het gantsche Zonnejaar betekenende. Zy zullen by voorbeeld zeggen, zo veel Winters ben ik op de wereld geweest, om te zeggen zo vele jaren; deze wyze van spreken is ook in de oude en hedendaagse Poëzy gebruikelijk. Op de zelfde wyze rekenen zy alle versafgelegen zaken, die een redelyken langen omloop van tyd in zich besluiten, waar in het getal en de oprekening der Maan-maanden hen zou verlegen maken.

In tegendeel tellen zy by manen en by nachten, wanneer men van een redelyk korten tyd handelt, van hun maatregelen te nemen voor hun oorlogstochten, visch- of jachtpartyen, voor den tyd wanneer zy op een plaats bescheyden zyn, en voor hun weeromkomst, enz. In deze gelegenheden zeggen zy zeer wel *Skarakouat*, dat een Zonne-maand betekent, gelyk *s'Ouennit*, dat een Maan-maand is, maar het eerste is zo gebruikelijk niet als het ander.

Rekenen der
Ouden.
Gen. 41.
p. 29. 30.

't Is zeer waarschynlyk dat alle de Volkeren der Oudheid de Maan-jaren ook aan den loop der Zon veronderschikt hadden, die blykt klaar uit de H. Schrift ontrent de Egyptenaren en de Hebreeuwen. Jozefus tegen Farao van de zeven vette en de zeven magere jaren sprekende, spreekt duidelyk van de jaren die volkomen van den loop der Zon afhangen, dewelke dient om den zaaityd en maaityd te bepalen, met dien der getyden te reguleren.

Herodotus.
lib. 2.
n. 2.

De Jubeljaren der Joden waren ook klaarblykelyk Zonne-jaren. Herodotus verhaalt van de Egyptenaren, dat de Priesters dezer Natie zich beroemden van de eerste geweest te zyn, die het jaar in twaalf Zonne-maanden, van dertig dagen ieder, verdeelt hadden, voegende vyf dagen aan het einde van ieder jaar. De Egyptenaren

matigden sich niet toequam. als die der sterrenkenkring zyn, dat zy een maan aan de starren toe, gelyk men aanvoeren.

't Geen dieneertigen, is dat Amerika ook hun woonders van verdeelde in en zy verdeelde.

Het Zonnejaren van twintig loop van de Zonning van op deze overvullige dagen offeranden deden elkander te bezien. Na deze schrijft te en het nitbreken in 't eerst in Janu Almanak door een

De Mexikaner tyden in vier gelijke beelden hadde als de onze gescheide waren van van vier, die het den.

De gedaante van kruis met vier geschildert, en van der jaren te betekene voorvallen door

Ik zal niet vergeten maal zy een oude der Eeuwen vergeten loofden, gelyk wanneer hun Eeuw-jaren die van hun huisken, als of zy daerwerkelyk dien na. In deze verwachting sternis tuschen van dageraad hun de van alle kanten d'ruigen, men stak

I I. D E

matigden zich misfchjen uit opgeblazenheid een roem aan, die hun niet toequam. Het is waarfchynelyk dat deze verdeling zo oud is als die der fterren in Hemeltekens, waar van 'er twaalf in den tekenkring zyn, die men de twaalf huisjes van de Zon noemt, om dat zy een maand in ieder huisvest; nu komt de eer van de namen aan de fterren gegeven te hebben, geloof ik de andere Barbären toe, gelyk men zal kunnen befluiten uit het geen ik zo daatlyk zal aanvoeren.

Geen dienen kan om myn mening van de Zonnejaren te bevestigen, is dat behalven de Barbären de befchaafde Volkeren van Amerika ook hun jaren na den loop der Zonne reguleerden. De Inwoonders van Peru rekenden zo veel dagen in 't jaar als wy, en verdeeldenze in twaalf maan-maanden, die ieder hun naam hadden, en zy verdeelden weer de elf zonnedagen die 'er overfchieten.

Het Zonnejaar der Mexikanen was van 360 dagen, in 18. maanden van twintig dagen ieder maand verdeelt. Evenwel om dat de loop van de Zon elf dagen meer wegneemt, deden zy daar rekening van opdezelfde wyze als de Egyptenaten, maar zy zagenze als overtollige dagen, als ledige dagen aan, waarop hun Priefters geen offeranden deden. Deze dagen vierden enkel doorgebracht met elkander te bezoeken en vermaak te nemen.

Na deze fchrikkeldagen begonnen zy hun nieuw jaar met de Lenten en het uitbreken der bladeren; in plaats dat de Peruvianen dat in 't eerst in Januari, en daar na in December begonnen, toen hun Almanak door een hunner Inkas hiervormt was.

De Mexikanen verdeelden behalven dat hun jaar volgens de getyden in vier gelyke delen, die ieder onderscheyde namen en zinnebeelden hadden om dezelve uit te beelden. Hun maanden niet als de onze gefchikt zynde, waren het hunne weken al zo min; deze waren van dertien dagen. Zy hadden ook jaarweken, waar van vier, die het getal van 52 uitmaakten, hun eeuw te zamen fielden.

De gedaante van deze Eeuw Almanak wietd door een rad of een kruis met vier gelyke takken verbeeld. De Zon stond in 't midden gefchildert, en was in dertien delen onderscheyden, om het getal der jaren te betekenen. Op de kanten tekenden zy de voornaamfte voorvallen door H. beeldspraken af.

Ik zal niet vergeten hier in 't voorbygaan te zeggen, dat nadeemaal zy een oude overlevering hadden van de Wereld aan het einde der Eeuwen vergaan moefte, net als de volkeren van Peru ook geloofden, gelyk wy reeds aangemerkt hebben, doofden zy, wanneer hun Eeuw-jaar eindigde, de heilige vuren van hun Tempels en die van hun huis-haartfleden uit, en floegen al hun huisraad in stukken, als of zy dat niet meer van noden hadden, en dat de Wereld werkelyk dien nacht vergaan zou, of tot haar oude Beyert keren. In deze verwachting brachten zy dezen gantschen nacht in de duifternis tuffchen vrees en hoop door. Maar zo dra zy zagen dat de dageraad hun de weerkomft van de Zon verkondigde, hoorde men van alle kanten duizent vreugdegeluiden, en het geluid van speeluygen, men ftak van alle kanten nieuwe vuren in de Tempels en

Acosta
Hift.
Nouv.
de las
Indias. l.
6. cap.
2. 3.
Zonne-
jaar der
Mexi-
kancu.

huizen aan, en men vierde een feest, waar in zy door offeranden plechtige omgangen God bedankten, dat zyne goedheid hun het licht weer gegeven had, en noch een nieuwe Eeuw vergunde.

De namen der vier getyden zyn by de Barbaren bepaalt. De maanden nemen de namen van de Manen aan, of van de verscheyde uitwerkingen die daar door geschieden. By de Natien van Nieuw-Vrankryk die een vast verblyf hebben, duiden zy die uit door het zagen, door de verscheyde hoogtens van 't koren, het majen, enz.

De dwalende Natien hebben andere omstandigheden die ieder Maan eigen zyn, welke den naam, die zy 'er aan geven, bepalen. Zy weten van geen onderscheyd van weken, noch van dagen in bepaalde uren te verdelen; zy hebben maar vier vaste tydsnippen, Zonnen opgang, middag, Zonnen ondergang, en middernacht, maar zy vervullen het gebrek der Uurwyzers door een zo naauwe achtgeving dat wat uur van den dag het is zy byna met den vinger op het punt weten aan te wyzen, daar de zon wezen moet.

De Irokoizen en Huronnen hebben een wyze van tellen, welke de Hof of Raadstyl is, waar in de nachten voor jaren gerekent worden, gelyk ik het van de gemene schatkist gezegt heb. De Egyptenaren, de Chinezen en andere oude Volkeren hebben mooglyk diergelyke wyzen van tellen gehad, 't welk oorzaak heeft gegeven tot deze oprekening van een groot getal van Eeuwen, die in hun tydrekening gevonden worden, en die geen wezentlykheid hebben als in hun onwetentheid of in hun opgeblazentheid. Zo zyn 'er by de Joden jaar-weken geweest, die uitgedrukt wierden als of het dag-weken waren.

De Baron de la Hontan zegt dat het jaar der Outaouakken, der Outagamis, der Huronnen, der Ilinezen, der Oumamis en enige andere Wilden uit twaalf gereguleerde maan-maanden bestaat, met dit onderscheyd dat na 't verloop van dertig Manen zy 'er altyden op den hoop laten doorslippen, die zy de verloten Maan noemen; daar na gaan zy in hun tellen voort gelyk zy gewoon zyn. „ By voorbeeld, zegt deze Schryver, wy zyn tegenwoordig in de „ Maan van Maart, die ik veronderstel de dertigste maan-maant te „ zyn, en by gevolg de leste van deze tydrekening, op deze wys „ zou die van April daar ten eersten op moeten volgen, ondertus- „ schen zal het de verloren maan zyn, die het eerst komt, om dat „ zy de eenendertigste is. Vervolgens zal die van April komen, „ en men zal terzelfder tyd den cirkel van deze dertig reguliere „ Manen beginnen, die ontrent derdehalfjaar uitmaken. „ Dit alles schynt my puur uit het hersensvat van dezen Schryver voort te komen, zo wel als zyn zamenspraken, en vele andere zaken daar zyn godenkschriften mee opgepropt zyn, en die alle klaar valsch zyn.

't Is zeker dat zy geen wiskunstige naauwkeurigheid ontrent de schrikkelingen hebben, en om de Zonne-jaren met de maanjaren over een te brengen. De beschaafde Volkeren van Amerika hadden ze zelfs niet, 'k laat staan dan de Wilden. Acosta, en de laca Garcilasso zyn genoodzaakt te bekennen, dat de wetenschap der Mexikanen en Peruvianen ontrent dit stuk zeer bepaalt was. Beyde

*La Hontan,
Memoires de
l'Amérique tom.
2. p. 109.
110.*

*Acosta
loc. cit.
Garcil.*

verhalen zy, h
van Peru de m
Zonnejaren zo
zelve niet na
nachte-eveninge
pylaren voor d
verschillen ont
zy komen ontre
danig geschikt
kon houden, d
ze hedendaags
diene konden.
deze verdrietig
De Jaarboeke
ters niet zeer m
ning die mislag
den kunnen gev
Eeuwen volgen.
middel om de g
het merkwaardig
geen ik van de
heb, die de zak
halven het zinne
waar van wy gef
foort van Jaarbo
kronyken zyn ze
de Peruvianen w
want zo wy Va
brek der letters
van kortjes gen
kleuren bestaan:
zaken zy op deze
schrift en de boek
of koopmansreke
scheyde toujes a
waren, dat men
door betekent w
Daar waren pu
tariffen, die 'er
jeugt hier in te o
De Mexikaner
tot groter volma
schorffen van bon
byna op dezelfde
den zonder twyfe
de weinige sma
jaarden voor de
weinig geleerthe
gedreven had om
J I D E

verhalen zy, hoewel een weinig verschillent, hoe de inwoonders van Peru de mislagen, die 'er uit het verschil tusschen de Maan en Zonnejaren zouden kunnen ryzen, verbeterden, richtende zich zelve niet na den loop der Maan, maar na de Zonnestanden en nacht-eveningen. Zy hadden torens om de eene waar te nemen, en pylaren voor de andere. De Schryvers, die ik heb aangehaalt, verschillen ontrent het getal en de plaatsing van deze torens; maar zy komen ontrent het wezentlyke overeen, te weten, dat zy dusdanig geschikt waren, dat men 'er Mathematische waarnemingen op kon houden, die zonder twyffel zo naauwkeurig niet waren als men ze hedendaags zou vereischen, maar die tot hun behulp genoeg dienen konden. 't Was een Vorst uit het geslacht der Inkas, die deze verdrietige observatien moest doen.

Resol. 2. c. 22.

De Jaarboeken der Wilden door het gebrek der Alfabetische letters niet zeer met voorvallen overladen zynde, heeft hun tydrekening die mislagen niet te wachten, die 'er in hun optellingen zouden kunnen gevonden worden, en uit den omloop van verscheyde Eeuwen volgen. Niet dat zy geen vaste tydstoppen hebben, en een middel om de geheugenis van Historische gevallen en zaken, die het merkwaardigste zyn, in wezen te houden. Want behalven 't geen ik van de Irokoizen van de Huronnen en die genen gezegt heb, die de zaken door porceleine halsbanden verhandelen, behalven het zinnebeeldige schrift der Mexikanen, en de schilderyen waar van wy gesproken hebben, hebben alle de Wilden noch een soort van Jaarboeken, door zekere knopen verbeeld: maar deze kronyken zyn zeer schraal en onvolmaakt by alle de Wilden. By de Peruvianen waren ze een weinig beter tot volmaaktheid gebracht, want zo wy Vader Acosta mogen geloven, vervulden zy het gebrek der letters door hun *Quipos*, dus noemen zy zekere registers van koortjes gemaakt, die uit verscheyde knopen en verscheyde kleuren bestaan: 't Is een ongelooflyke zaak, zegt hy, hoe vele zaken zy op deze wyze uitdrukten, want al wat men door het schrift en de boeken rakende de historien, wetten, plechtigheden, of koopmansrekeningen kan te verstaan geven, wezen zy door verscheyde toutjes aan, waar in de knopen en verwen zo verscheyden waren, dat men tot de minste omstandigheden der zaken, die daar door betekent wierden, kon kennen.

Jaarboek der Wilden

Acosta; Hist. Moral. 6. c. 8.

Daar waren publyke personen, gelyk by ons de Koninklyke Notarissen, die 'er register af hielden, en aangestelde meesters om de jeugt hier in te onderwyzen.

De Mexikanen hadden hun Chronologische Zinnebeelden noch tot groter volmaaktheid gebragt. Zy hadden 'er Historien van op schorsfen van bomen geschreven die als boeken ingebonden waren, byna op dezelfde wyze als die wy uit China krygen: en wy zouden zonder twyffel meer kennis van hun regering hebben, indien de weinige smaak die men ten tyden van de verovering der Spanjarden voor de Oudheid had, en indien de dulle yver, by de weinig geleertheit van hun eerste Zendelingen gevogt, hen niet gedreven had om alle deze Historische verzamelingen te verbranden,

Idem c. 7. 46. 61

als of ze vol toverkarakters geweest waren, en geen ander oog gehad hadden als om toveren te leren.

De Wilden hebben dezelfde wyze van tellen als de Ouden.

Ik zal hier ten opzichte van hun tydflippen en wyze van te byvoegen, dat men ook als een verwonderenswaardige zaak aanzien, dat de Wilden dezelfde wyze van tellen hebbende, wy van de Oudheid hebben overgehouden, en die te enemaal verschillig is, uit dezelfde bron moet voortgekomen zyn. Wy het getal van tien is by hen het getal van volmaaktheid, gelyk by de Egyptenaren was, gelyk het noch hedendaags by de Nazen is, en gelyk men ook zeggen kan dat het by alle de Nat van Europa is. Zy tellen voor eerst de enkele getallen tot tien de tientallen door tien tot hondert: de honderden door tien duizent, en zo voorts.

V Y F T I E N D E H O O F T S T U K .

Starren en Hemeltekennen. De Wilden noemen de starren een vuur in's wasser.

WAt de starren en Planeten aangaat, zy hebben onder zich noch dezelfde denkbeelden van, die men in oude tyden had heeft. Zy noemen de starren *Ostflok* een vuur in 't water van *Ostfba* vuur, en van *O*, dat in de zamenstelling iets in 't ter betekent, 't geen schynt te zinspelen op de wateren, die *Schriftuur* zegt dat boven het uitpanffel zyn. Zy zeggen *Ostflokouannion*, doende 'er een slot van het meervoudige getal by, het getal der starren te verbeelden.

Zomtyds noemen zy ze ook *Ostflokouannentagon*, vastgemaakte starren, om te betekenen dat schoon zy in vloeiende hemelen zyn, zy evenwel vast zyn, en altyd evenwyd van elkander afstaan. Zy hebbenze in Hemeltekennen verdeelt, en het zonderlingste dat in is, is dat enige van deze Hemeltekennen en enige der Planeten dezelfde namen hebben, die wy van de Oudheid ontfangen hebben. Zy noemen *Venus* of de *Morgenstar* *Te Ouentenbauuisba*, zy brengen dag aan, 't geen dezelfde betekenis heeft als de naam van *Cifer*, ons door de Ouden overgelevert.

Zy noemen de *Pleiaden* * *Te Jennonniakoua* de *Danflers* en *Danseressen*. 't Geen enigens grond in de Oudheid schynt te hebben volgens het geen *Hyginus* verhaalt, zeggende dat zy zo genoemd zyn, om dat zy door de schikking van haare starren een rond dans schynen te leyden. Ik heb aangetoont wat overeenkomst deze naam met de leere der Ouden over den staat der zielen heeft over haar hemelschen oorsprong, en wederkering na den Hemel. Maar de duidelykste en waar op ik blyf staan, is de grote *Be*

* *Varro* schryft aan alle de Starren toe, 't geen *Hyginus* maar van de *Pleiaden* alleen zegt:

*Quam Pitis ac fervidis lard ignibus
Caeli choreas abricas ostenderet. Manilius lib. 2:
Signorumque choras & mundi flammae tellis.*

dien de V
sche naam

Ik blyf
merkelyk
ten opzich
scheepsva
gevolg me
zeer niet v

Ik onder
van den gr
of deze na
in Creta vo
Arkas en C

Ik geloof
deze Hemo
tyden en r
ninsten sch
lang na den

Hyginus
toegelegt,
Arctos gaf,
te ondersch
dit Hemel
voordeel m
hun streek
Volkeren v
grooten Beer
foort van ja
ciers waren
ten, volgens
ne Feestdage

*Quis tu
Senfer
Esse dua
Sidoni*

Wie liet
Wie wif
Of dat 'e
Daar nu
Ter wyl

* *Aratus* spre
Eyland *Kreta* vo
kenten is van dez
wel als dat van
de *Barbaren* die
geven hebben, c

dien de Wilden ook den Beer of de Beerin noemen. De Irokische naam is *Okouari*.

Ik blyf, zeg ik, by deze staan, om dat dit Hemelteken het aanmerkelykste van allen is, en die de meeste opmerking verdient, ten opzigt van de eerste Zeeluiden, die men wil dat zich in hun scheepsvaart na het zelve gericht hebben en dat door een natuurlyk gevolg meer als de andere moet bekend geweest zyn, die men zo zeer niet van noden had.

Ik onderzoek hier de verdichtzelen der Poëten * over de namen van den groten en den kleinen beer niet, en ik laat anderen na gaan of deze namen uit hoofde van de Leren gegeven zyn, die Jupiter in Creta voedden, of wel uit de oorzaak van de herfohepping van Arkas en Callisto.

Ik geloof voor zo ver de Historie aangaat, dat die namen aan deze Hemeltekens, die zeer na elkander gelyken, op verscheyde tyden en misschien lang na malkander kunnen gegeven zyn: ten minsten schynt het dat het gevoelen der Ouden was dat men zich lang na den groten Beer gericht had voor den kleinen.

Hyginus zegt dat Thales, die zich zeer op de sterrekunde had toegelegd, die gene was, die aan den kleinen Beer den naam van *Arctos* gaf, en dien men *Minor* noemde, om hem van den groten te onderscheyden: dat Thales een Fenicier zynde daar om ook aan dit Hemelteken den naam van *Fenice* gaf. De Feniciërs deden hun voordeel met de ontdekking van hun Landsgenoot, en richtende hun streek na den kleinen Beer, voeren zy des te veiliger. Alle de Volkeren van Peloponnesus en de Egeësche Zee volhardden den groten Beer in 't gezicht te houden; misschien bleven ze uit een soort van jalouzy by hun oud gebruik; wat hier van zy, de Feniciërs waren langen tyd de enigste die zich na den kleinen Beer richtten, volgens het getuigenis van Ovidius, in het derde boek van zyne *Feeltdagen*.

*Hygin. l.
2. Arctos
Minor.*

Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Abanteas

Senserat, aut geminos esse sub axe Polos?

Esse duas Arctos; quarum Cynosura petatur

Sidonis; Helicen Graja carina notet?

Wie liet het oog toen in den loop der starren dolen?

Wie wist den omeddrai des Hemels op zyn poolen?

Of dat 'er Beeren zyn in 't hoge starrenheir?

Daar nu 't Sidonisch Volk vaart op den kleinen Beer;

Terwyl de groote Beer geleidt de Grieksche kielen.

Hoogeliet.

Deze

P. 3

* Aratus spreekt in 't begin van zyn dicht van de Beren, die Jupiter op het Eyland Kreta voedden, van waar zy na den hemel vervoert wierden en tot erkentenis van dezen dienst onder de Hemeltekens geplaatst. Dit verdichtel, zo wel als dat van Arkas en Callisto, schynt te bewyzen dat het de Cretenzers en de Barbaren die Griekenland bewoonden, zyn, die den naam aan de Starren gegeven hebben, en den Hemel in Gestartens verdeelt.

Deze Thales, waar van Hyginus spreekt, was van Mileten, en kan geen Fenicier genoemd worden als om het verblyf dat hy in Fenicien hielt. Hy is een ander als die Thales die aan de wetten der Kretenzers arbeeydde, en die men onder de Wetgevers stellen kan.

De meest-
ste Wil-
den ken-
nen den
Beer
onder
denzelf-
den
naam als
wy.

't Geen het zekerste is, is dat de Irokoizen en de meeste Wilden den groten Beer onder denzelfden naam als wy kennen; en nadeemaal de namen der gestarntens te enemaal onverschillig zyn, en van der menschen gril afhangen, kunnen zy ons niet gevallig ontmoet hebben in het geven van dezelve namen, zonder een mededeling van denkbeelden, die een omgang van de personen onderstelt, waar door deze kennissen van de ene tot de anderen zyn overgegaan. Voor 't overige moet men niet geloven dat zy 'er dezen naam aangegeven hebben zedert dat de Europeanen op hunne kusten zyn geland, 't is zekerlyk onder hen een zeer oude naam. Zy lagchen ons zelfs uit dat wy een groten staart aan de figuur van een dier geven, dat 'er byna geen heeft, en zy zeggen dat de drie starren, die den staart van den groten Beer uitmaken, drie jagers zyn, die denzelven vervolgen. De tweede van deze starren heeft 'er een zeer kleinen, die dicht by haar is. Dit zeggen zy is de kemel van den tweden van deze jagers, die de bagagie en voorraad van de anderen draagt.

Relatien
de la
Gaspésie,
ch. 7. p.
352.

Vader le Clerk in zyn Beschryving van Gaspesien verzekert dat de Gaspesische Wilden kennis van den groten en kleinen Beer * hebben, dat zy den eersten *Moubinne* en den anderen *Moubinchebe* noemen, 't geen op *Arctos Major* en *Minor* uitkomt. Hy voegt 'er by dat zy zeggen dat de drie Wachters van de Noordstar een kano zyn, waar in zich drie Wilden gezet hebben om den Beer te vervolgen, maar dat zy hem by ongeluk noch niet hebben kunnen inhalen. Men gaat zelden met een boot op de Berejacht, ten zy men met witte Beren te doen had, die op het ys gaande visschen daar van in de Noordzee verlaten worden, maar deze jacht noch veilig noch in gebruik zynde, schynt my deze kano enkel en alleen uit de herffenen van Vader le Clerk zyn oorsprong te hebben.

Depoolt-
star noe-
men ze
de gene
die niet
voort-
gaat.

De Irokoizen, die ik 'er na gevraagd heb, schenen den kleinen Beer niet onder dien naam te kennen, zy noemen de Poolstaar *ia' te Ouattenties*, de gene die niet voorgaat, om dat haar beweging voor het oog onzichtbaar is, en dat zy altyd op de zelfde plaats schynt vast te staan. Evenwel, schoon zy van de beyde

* Onder alle de verscheide namen die men aan den groten en kleinen Beer gegeven heeft, schynt die van *Arctos* of Beer de oudste te zyn, en in de tabelkunde het beste gegrond, maar het is niet zeker dat de drie starren, die men den staart van den Beer noemt, altyd op dezen voet in de Oudheid aangezien zyn, of ten minsten is dat niet algemeen geweest. Noch hedendaags worden deze drie starren in Italien *tre Cavalli* de drie Ruiters, genoemd, gelyk men op de Hemelglobe van Vader Coronelli zien kan. In Vrankryk noemt men ze ook de Wachters van den Beer, gelyk Vader le Clerk in zyn beschryving van Gaspesien op de aangehaalde plaats gedaan heeft.

Beeren geen als
zich op hun reys
die zy volgen a
zo weinig den
mag, ik geloof
die hun buren z

De Wilden h
dermissen van he
vieren, wier loc
nen, maar want
der Starren miss
bomen der boss
Noorden aanwyz

Het eerste is e
heit, daar de Z
schors, die na de
zy noch vaster w
met de byl af te
den boom uitmal

in het Zuiden w
zy evenwel hier
meer zy langs die
iemand na hen k
wind of de sneeu

De Laedemon
Oudheid, hadden
gan van de Maan

Ik zal niet ver
hebben. Maar h
lager moeten uit
byeenkomst een
kent is, en zy lat

te te laten vinden
Starren dienen on
gen te bestieren.

Z E S T

Het kampemen
zyn daar zy
halen hun kanoos
of wel zy planten
den 'er andere op
kambomen met zic
meê zy haast een
den hoop, als 'er
den de pot keten
ten zyn als 'd gew
zigtigheid in hun
Hylas Herkules die

Beeren geen als de groote kennen, is het de Poolstar waar na zy zich op hun reys richten, en die hun de verscheide Windstreken, die zy volgen moeten, aanwysst. De Wilde Abenakis kennen al zo weinig den kleinen Beer, en wat Vader le Clerk ook zeggen mag, ik geloof dat het even eens met de Mikmakken gelegen is, die hun buren zyn.

De Wilden hebben hun Noordstar meer in de bosschen en wildernissen van het vaste land van Amerika van noden, als op de rivieren, wier loop hun bekend is en die zy gemaklyk houden kunnen, maar wanneer zy het gezicht van de Zon, of de helderheid der Starren missen, hebben zy een gants natuurylk kompas aan de bomen der bosschen, die hun door byna onseilbare tekens het Noorden aanwyzzen.

Het eerste is dat van hun kruin, die altyd na het Zuiden overhelt, daar de Zon hem na toe trekt. Het tweede is die van hun schors, die na de kant van 't Noorden dover en donkerder is. Zo zy noch vaster willen gaan, hebben zy 'er maar eenige spaanders met de byl af te hakken, de verscheide lagen, die het lichaam van den boom uitmaken, zyn altyd na het Noorden veel dikker, en na het Zuiden veel dunder. Hoe vast deze tekens gaan, strooien zy evenwel hier en daar eenige gebroken rysjes op den weg, wanneer zy langs dien zelfden weg moeten weerom keren, of dat 'er iemand na hen komt, die verdoot zou kunnen lopen, indien de wind of de sneeuw hun voetslappen bedekte.

De Laedemoniers, en misschien eenige andere Volkeren van de Oudheid, hadden certyds de bygelovigheid van niet als in het afsaan van de Maan slag te leveren.

Ik zal niet verzekeren dat de Wilden de zelfde bygelovigheid hebben. Maar het is gewis dat wanneer verscheide Natien een leger moeten uitmaken tot enige onderneming, het teken van hun byeenkomst een volle Maan is, die lang voorheen onder hen bestemt is, en zy laten niet na zich op dien tyd ter bestemder plaats te laten vinden, zo dat dit ook een waarneming is, waar in de Starren dienen om hun den weg te wyzen en hunne ondernemingen te bestieren.

ZESTIENDE HOOFSTUK.

Het kament der Wilden, wanneer zy ter plaats gekomen zyn daar zy zich neer willen slaan, is gauw vaardig. Zy halen hun kanoos op zy, om zich voor den wind te beschermen, of wel zy planten enige takken met blazen in het zand, en spreiden 'er andere op hun matten. Sommige liepen schorsten van berenbomen met zich, die als onze Landkaarten toegerolt zyn, waar mee zy haast een soort van Tent en Hut opslaan. De jongste uit den hoop, als 'er geen Vrouwen onder zyn, maken vuur en moeten de pot koken en het overige huiswerk doen. De Krygsknechten zyn al; 't gewoon eenige jongelingen met zich te voeren, wier bezigheid in 'hun eerste Veldtocht is de anderen te dienen, gelyk Hylas Herkules diende.

Zy hebben een natuurylk kompas aan de bomen der bosschen:

De Laedemoniers wilden niet als in het afsaan van de Maan slag te leveren.

Van hun kament.

Zy

Wyze
van vuur
maken.

Zy hebben in diergelyke gelegenheden een zonderlinge wyze van vuur te maken. De Montagnezen en Algonkynen slaan twee stenen uit de mynen te zamen boven een Arends Dye, die met haar veren gedroogt is, licht vuur vat en in plaats van lont dient. In plaats van zwavelstokken hebben zy een stuk verrot en gants droog hout, dat zonder ophouden brand, tot dat het gants verteert is. Zo dra het vuur gevat heeft, steken zy het in cederen schorsfen, die tot poejer gemaakt zyn, en blazen 'er zachtjes in tot dat zy in de brand zyn.

De Huronnen; Irokoizen, en andere Volkeren van Zuider-Amerika slaan geen vuur uit de stenen, maar wryven twee stukken hout tegen elkander. Zy nemen twee stukken cederenhout, die droog en licht zyn, het een houden zy styf met de knie vast, en in een holligheid die zy met een Beverstand of met de punt van een mes op de kant van een dezer twee houten, dat plat en een weinig breed is, gemaakt hebben, steken zy het ander stuk, dat rond is, en spits toeloopt in, en draien het zo vaardig en sterk, dat de stof van dit hout met geweld omgedraait, als een vuur regen door het middel van een klein gootje, dat aan deze holligheid vast is, op zodanig of diergelyk een lont, als ik beschreven heb, loopt. Dit lont ontfangt de vonken die 'er vallen, en bewaart zo lang genoeg om hun tyd te geven van een groot vuur te maken, met 'er andere droge brandstoffen by te doen.

Dit gebruik om door het boren vuur te maken is zo veel te zonderlinger en aanmerkenswaardiger, om dat de Vestaalsche Maagden te Rome net de zelfde gewoonte hadden om nieuw vuur te maken, of het oude weer aan te steken, dat zy door onachtzaamheid hadden laten uitgaan. Want niet geoorlooft zynde daar enig ongewyd vuur by te brengen, was het 't gebruik, zegt Festus, van een plank van een hout, dat zeer licht vlam vatte door te boren, tot dat men 'er vuur uit kreeg, dat een Vestaalsche Maagt in een kopere zeef ontfong, dat zy naderhand in den Tempel bracht.

Mos erat Tabulam felicitatis materiae tamdiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro aneo Virgo in adem ferret. By de Grieken, volgens het getuigenis van Plutarchus, stak men het heilige vuur door middel van een brand spiegel aan, dat de zonnestralen verzamende, de brandstoffen, die in een vat, tot dit gebruik geschikt, bereyd waren, aanslak.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

Voor-
zorgen
op 'ivy-
andsbo-
den.

DE wyze waarop de Wilden oorlog voeren, is gevaarlyk voor al hunne Vyanden, om dat al hun kunst bestaat in ze te verrassen, gelyk de kat de muis doet. Een kleine party loert om op enige hutten van jagers te vallen, die zy in hun slaap oplichten. Wanneer zy zelfs met het volle leger marcheren, pogen zy hunne maatregelen zo wel te nemen, dat zy op het oogenblik, wanneer men ze 't minst verwacht, aankomen; terwyl de mans op de jacht zyn, de vrouw met den landbouw bezig, en wanneer men buiten staat is om hun het hoofd te bieden.

De uitflag v
en van de zor
geen middelen
tyen, die te v
te worden.

Op elk kamp
kondschap uit-
gillen.

Het eerste is
het bosch hun
heid leven, me
zeer verre aan
dat zy zo wel o
went is het wil

Het tweede te
weg gepaleert
minste spoor nie
oog zullen zy
wat kunne, wa
af ontdekken, e
daar in gezet
hun kennis zyn,
stappen van zo
zy hier door ee
zaakt, ontdekt
voeypaden loopt
van het geen de
driegen zy zich

Schoon dat di
een beter en sch
dit de uitwerkin
langdurige gewo
heb 'er zelfs de
stappen, daar ik
maar ten opzicht

In het begin v
zien dat de Wild
opflygen, of afz
niet minder verv
dikwils een bewe
grond zagen, ha

Ik zette zo gr
allengsjes begon
angewezen was
zo wel aan, dat
toonde, maar n
verzet te staan
kon zien, en ee
op 't water niet

De Ouden ver
II. D

De uitflag van deze ondernemingen van het geheim afhingende, en van de zorg die zy dragen om hun marsch te bedekken, zyn 'er geen middelen die zy niet in 't werk stellen om de verscheide partynen, die te veld zyn, te ontdekken, en om zelve niet ontdekt te worden.

Op elk kampement dat zy maken zenden zy hun Verspieters op kondschap uit. Deze hebben tekens waar in zy zich zelden vergiffen.

Het eerste is de reuk van den rook. Zo 'er eenige Wilden in het bosch hun hutten hebben neergeslagen, en die daar in veiligheid leven, merken de gene die hen zoeken het aanstonds en van zeer verre aan den reuk van hun vuur. Men kan verzekerd zyn dat zy zo wel op de reuk afgerecht zyn als een jachthond die gewent is het wild op te snuiven.

Het tweede teken is dat der voetstappen van personen, die een weg gepasseert zyn. 't Is zeker dat zy ze daar zien daar wy het minste spoor niet zouden merken. Met den eersten opslag van het oog zullen zy zonder zich te vergiffen zeggen, van wat Natie, wat kunne, wat staatur de personen zyn, daar zy de voetstappen ontdekken, en hoe lang het ontrent geleden is, dat deze voeten daar in gezet zyn. Onderstelt zynde dat deze personen van hun kennis zyn, zullen zy niet dralen te zeggen, dit zyn de voetstappen van zo of zo een. Zy zyn zelfs zoo gauw, dat wanneer zy hier door een bestemde plaats die wat achterdenken veroorzaakt, ontdekt hebben, zy al het gras dat langs een van deze voetpaden loopt, wegnemen. Een stomme maar duidelyke taal, van het geen de mond niet gevoeglyk durf zeggen, en zelden bedriegen zy zich daar in.

Schoon dat dit iets zonderlings is, is dit niet te zeggen dat zy een beter en scherper gezicht hebben als wy, maar ik geloof dat dit de uitwerking van een zonderlinge achtgeving is, en van een langdurige gewoonte om diergelyke aanmerkingen te maken. Ik heb 'er zelfs de proef van genoten, niet evenwel ontrent de voetstappen, daar ik my niet op toegelegd heb om die te beschouwen, maar ten opzicht van twee andere zaken, die dikwils voorkomen.

In het begin van myn Zendelingschap stond ik gants verzet te zien dat de Wilden van zeer ver de kanoos de Rivier konden zien opflygen, of afzakken, zo dra zich die maar vertoonden. Ik was niet minder verwondert te zien dat met hen in een kano zynde, zy dikwils een beweging maakten, als of zy een visch, die zy op den grond zagen, hadden willen harpoenen.

Ik zette zo grote ogen op als ik konde, en ik zag niets. Maar allengsjes begon ik, met lang acht te geven op de plaats die my aangewezen was, iets te ontdekken. Eindelyk gewende ik my 'er zo wel aan, dat ik dikwils de eerste was die ze den Wilden aantoonde, maar niet tegenstaande myn ervarentheid, liet ik niet na verzet te staan dat men een visch enige voeten diep onder water kon zien, en een kano die meer als een myl ver was, schoon ze op 't water niet meer als een linie gelykt.

De Ouden verstonden het kunsje om de voetstappen na te speu-

den be-
dienen
zich ook
van de
naspin-
ning der
voet-
stappen.
*Apel.
Rind.
lib. 4. V.
1459.*

ren, en bedienden zich 'er op de zelfde wyze van als onze Wilden. Apollonius van Rhodes geeft 'er ons een voorbeeld van in de Argonauten. Deze hadden Herkules verlaten, toen hy verdwaaft was om Hylas na te loopen, dien de Nymfen hem ontroofd hadden. Naderhand vernomen hebbende dat hy kortelings in Lybien zich had laten zien, en dat hy niet ver kon zyn, zonden zy verscheide uit hun bende na deze en gene plaats uit, om tyding van hem te vernemen, om dat, voegt hy 'er by, het geen tyd meer was om hem op zyn voetstappen te volgen, nademaal de wind, die enige nachten gewaait had, al de voetstappen had door een gesmeten, en het zand gints en herwaarts verwaait, gelyk het noch hedendaags in die landen geschied, daar hele karavanen zomtyds onder bergen van draizanden in de woestenyen van Arabien bedekt worden.

Zy zyn niet onbewust dat hun vyanden dezelve hoedanigheden hebben als zy, en om 'er niet van ontdekt te worden, nemen zy zich zorgvuldig in acht, en trekken met een grote voorzorg voort. Zy bedienen zich van geen vuurroers meer om te jagen, en zyginnen van den voorraad van meel, die zy mee gebracht hebben, te leven. Zy weken het in wat koud water, of eten het gants droog, en drinken 'er een helderen teug boven op. Zy durven zelfs geen vuur maken. In hun tocht trekken zy op eene ry achter malkander, en de laatste dekken de voetstappen met bladeren toe; zo zy enig riviertje vinden, trekken zy enigen tyd door 't water; om de gene, die hen volgen mochten, verlegen te maken. Eindelyk de plaats daar zy wezen willen naderende, marcheren zy niet als 's nachts, en rusten een groot gedeelte van den dag uit.

Niet tegenstaande alle deze voorzorgen worden zy evenwel dikwils verrast, om dat zy de wezentlykste verwaarlozen, dat is om een naauwkeurige wacht te houden; want in plaats van elkander in deze bediening af te lossen, verlaten zy zich op de verzekering die hun de Verspieders, die zy uitgezonden hebben, gegeven hebben, voor dat zy zich neersloegen; zy slapen alle te zamen als in een land van veiligheid, en wanneer zy in een diepen slaap zyn, overvalt men hen, brengt hen omhals, of maaktze tot slaven.

Deze oorlog by verrassing, die de Wilden tegen elkander voeren op de wyze der Parthen, die de Romeinen zo lang afnatteden, komt uit geen lasheid voort, maar eer uit een lust die zy hebben om hun overwinning te heerlyker te maken, en om hun volk te sparen. Het verlies van een eenig persoon raakt hun zeer gevoelig, om hun klein getal dat zy hebben; en dit verlies is van zo groot gevolg voor het hooft van een party, dat hier zyn roem en goede naam van afhangt, begerende de Wilden dat een Opperhooft niet alleen bequaam zy, maar ook gelukkig. Zy zyn hier ontrent zo wonderlyk, dat zo hy al zyn volk niet weer te huis brengt, en dat 'er een zelfs zyn eigen dood sterft, de kaptein hier door byna gants in ongunst raakt. Dit kan evenwel een goede staatkundige streek zyn, om daar door de Hoofden in toom te houden, en hen te verplichten dat zy hun Volk niet reukeloos wagen. Voor het overige tonen zy wel als 't pas geeft, dat het hun

aan

aan geen hart
leven moeten
op 't vlakke
plaats, die w

A C

DE Heer v
schen de
tegen de Irok
dezer ontmoet
heid bezitten.
men in Europ
ling, die ik e

Champlain
dat men nader
heeft, en hun
tien uren op d
ook van hun k
kander waren
een groot gele
zen traden aan
om in tyd van
bylen hout heb
anderen van h
van de versich
dicht tegen el
zich tot het ge

Zo dra deze
gezanten af, d
zelven met bly
zeggende dat z
beginnen, die
den dag moest
de Zon zich aa
komen leveren
wierd, voegde
eerskanten b
gen, met zyn
volgens gewoo
uit te braken,
loofde

De dag geko
sing, ten getal
schreden in slag
en deftigheid,
was. Zy hadd
den, om zich i
ty, die aan lang
der. Champlain

I I. D

aan geen hart ontbreekt, wanneer zy ontdekt zyn, en dat zy hun leven moeten wagen; 't zy dat twee vyandyke partyen elkander op 't vlakke veld ontmoeten, 't zy dat zy genoodzaakt zyn een plaats, die weerstand bieden kan, aan te tasten.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

DE Heer van Champlain aan het hoofd van eenige andere Franschen de Algonkynen en Montagnezen verzelt hebbende, die tegen de Irokoizen optrokken, heeft ons de Beschryving van een dezer ontmoetingen nagelaten, die aantonen kan dat zy dapperheid bezitten, en zelfs een zekere edelmoedige dapperheid, daar men in Europa op roemen zoude. Zie hier wat ik uit zyn vertelling, die ik een weinig verkort hebbe, gehaalt heb.

Toeval-
lig ge-
vecht.

Champlain en zyn bende zich op het meir hebbende begeven, dat men naderhand na zyn naam het meir van Champlain genoemd heeft, en hun reys in stille vervolgende, zagen zy 's avonds ten tien uren op de kant van een Kaap de Irokoizen aankomen, die ook van hun kant ten stryde trokken. Zo dra de twee partyen elkander waren gewaar geworden, maakte men van weerskanten een groot getier, en ieder bereyde zich tot vechten. De Irokoizen traden aan land, schikten al hun kanoos in order op het strand, om in tyd van nood zich weer te kunnen inschepen; en met hun bylen hout hebbende gehakt, verchansften zy zich heel wel. De anderen van hun kant plaatsten zich onrent een pylschootweegs van de verchansfingen hunner vyanden, sloten hunne kanoos dicht tegen elkander, maakten ze met staken vast, en bereyden zich tot het gevecht.

Voyages
de Cham-
plain. liv.
3. ch. 9.

Zo dra deze in order waren, vaardigden zy twee kanoos met gezanten af, om den Irokoizen den stryd aan te bieden, die den zelfen met blydschap aannamen, maar tegen 's anderen daags eerst, zeggende dat zy dien met geen ichyn in de duistere nacht konden beginnen, die hun dappere daden begraven zou houden, dat men den dag moest afvachten, om elkander te kennen, en dat zo dra de Zon zich aan de kimmen vertonen zoude, zy hun slag zouden komen leveren. Na dit antwoord, dat met dank aangenomen wierd, voegden zich de twee kanoos weer by hun vloot, en van weerskanten bragt men den nacht door met doodsliederen te zingen, met zyn dappere daden en die zyner Natie te roemen, en volgens gewoont veele stekelige schimpschoten tegen den vyand uit te braken, waar van ieder party zich een gemaklyke zege be- loofde

De dag gekomen zynde, trokken de Irokoizen uit hun verchans- fing, ten getale van byna tweehondert man, gaande met kleine schreden in slag-order voort, met een Lacedemonische ernstigheid en destigheid, waar over de Heer van Champlain zeer vergenoegt was. Zy hadden drie Oversten, die drie grote vederbofschen had- den, om zich in 't gevecht te laten zien. Die van de andere par- ty, die aan land getreden waren, rangeerden zich in de zelfde or- der. Champlain toen voor uit getreden zynde, hielden de Irokoiz-

I I. D E E L.

Q 2

zen

zen halte, om hun verwondering wat te laten overgaan, en na hem een tydlang van 't hoofd tot de voeten bekeken te hebben, raakten zy in beweging om hun pylen te schieten, en het gevecht begon met een goede gierlykheid. Het zou op de zelfde wyze volhaat hebben, maar Champlain twee van de Irokofsche Oversten doodgeschoten, en een derde van hun troep doodlyk gequetst hebbende met de eerste slentschoot die hy deede, terwyl een ander Franschman ter zelfder tyd uit het bosch schoot, onthutzelde de onverwachte uitwerking van dit schiet geweer deze Barbaren, die het niet gewent waren; zy betwisten de zege niet, die zy misfchien zonder dit voorval zouden weg gedragen hebben.

Zy verlieten het slagveld en hun verschanfingen, zy reddten zich in de bosschen daar hunne vyanden hen vervolgden, verischede daar van ombrachten, enige gevangen namen, terwyl de overige na een goed heenkomen zochten.

Zy vangen
zomtyds
in het
veld twee
gevechten
aan.

In diergelyke gelegenheden laat hun klein getal hun genoeg toe om man tegen man aan te gaan, en als een tweegevecht aan te vangen, gelyk de Helden van Homerus en Virgilius deden. Zy kunnen den ander dikwils bekennen, en spraken zich toe.

Zy vragen malkander na nieuwe tydingen, doen aanspraken, en brengen malkander niet om voor dat ze elkander een kompliment gemaakt hebben, gelyk die gene die Virgilius zyn Eneas in den mond geeft.

Schoon de Wilden gemaakt zyn om in de bosschen te vechten, en van den eenen boom tot den ander te lopen, laten zy niet na zich zeer wel op het vlakke veld te houden. Zy hebben zelfs onder zich een soort van een oefening om hun drillkonst te plegen, welke doet zien dat zy niet met gebroken gelederen vechten maar zich wel gelloten houden. Champlain geeft 'er ons ook deze Beschryving van.

„ De Hoofden, zegt hy, nemen stokken van een voet lang, zo
„ veel in getal als zy sterk zyn, en kiezen andere, die een weinig
„ groter zyn, voor hun hoofden uit, daarna gaan zy in de bosschen
„ en slechten een plaats van 5 of 6 voeten in 't vierkant, daar
„ de Overste als Serjant Majoor, alle deze stokken na zyn goeddunken
„ in order stelt, en daar na alle zyn rotgezellen roept, die
„ gants gewapent komen, en wyft hun den rang en order aan, dien
„ zy houden moeten, wanneer zy met hun vyanden slaags zullen
„ raken, 't geen alle deze Wilden met opmerking aanzien, lettende
„ de op de figuur die hun hoofd met deze stokken gemaakt heeft,
„ en daarna trekken zy van daar weg, en beginnen zich in order
„ te stellen, gelyk zy die stokken hebben zien staan, naderhand
„ vermengen zy zich ondereen, en keren weer op nieuw in hun
„ rang, volhardende dus twee of drie malen, en dus doenze in alle
„ hun kampementen, zonder dat zy een Quartiermeester van noden
„ hebben, om hun den rang te doen houden, dat zy zelfs wel
„ zonder verwarring weten te doen. Deze regel houden zy in den
„ oorlog.

na hem
raakten
begon
volhate
dood-
hebben-
ander
elde de
en, die
zy mis-

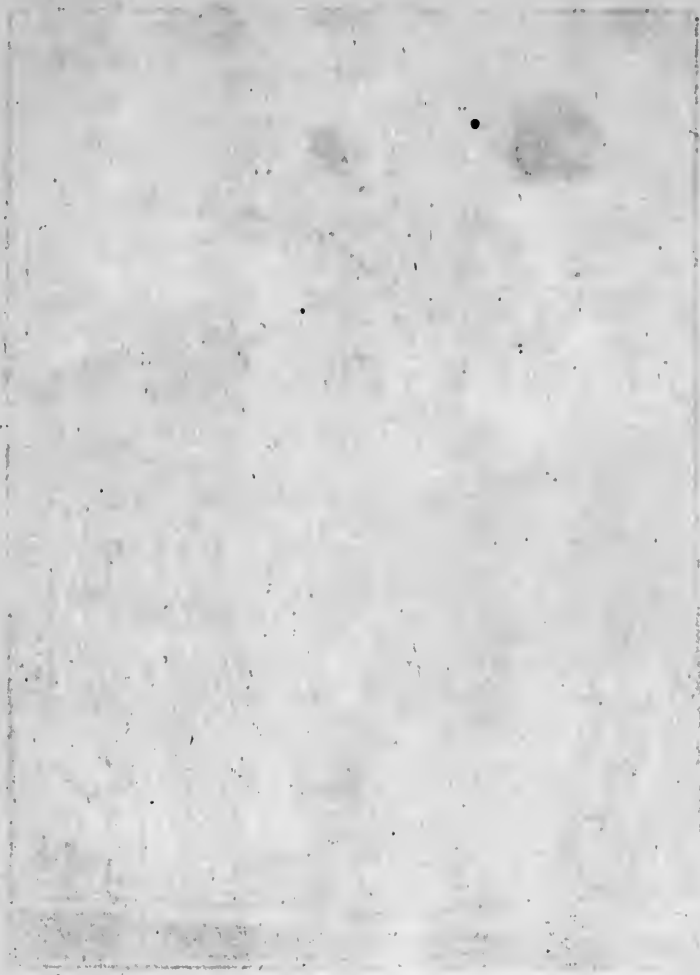
redden
erfichey-
de ove-

oeg toe
aan te
en. Zy

ken, en
pliment
in den

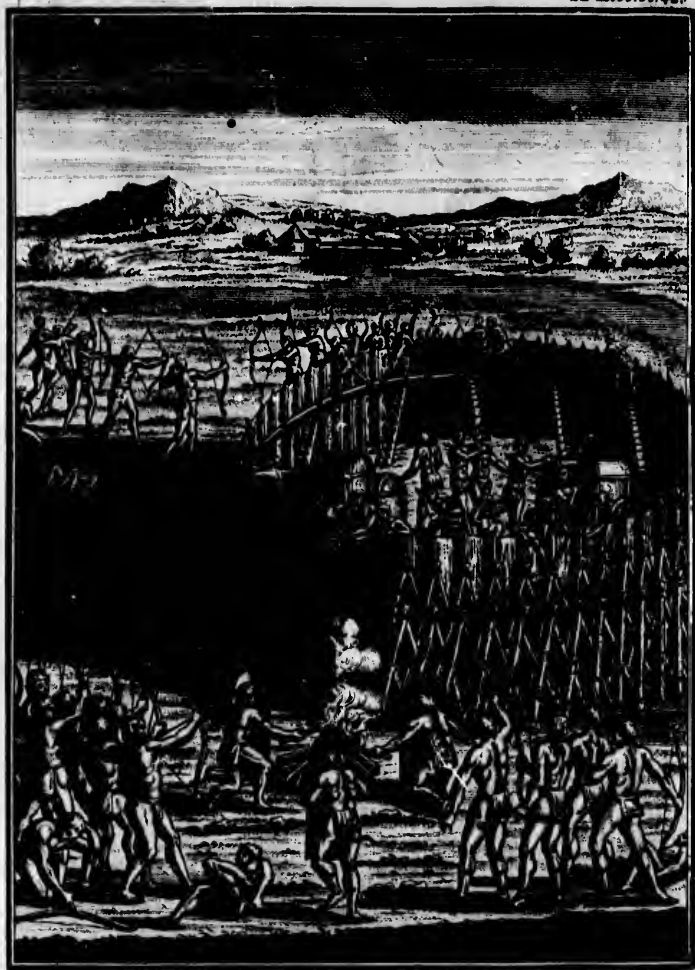
echten,
na zich
s onder
n, wel-
en maar
eze Be-

ang, zo
weinig
de bos-
ant, daar
n goed-
ept, die
an, dien
s zullen
letten-
heeft,
in order
derhand
y in hun
e in alle
van no-
zelfs wel
y in den

NE-

II Deel. bl. 408

31.

DE Belegering is ook een gepaart gaan.

den, om de waarden, die deze niets van

Liften, valschederlagen, verraten in 't werk Hutten niet als veel zy willen hzy mogen zo v

aanvallers met e de verwoesting klein getal genoe dorp in de afschroom met stor dragen, en achtzy met de byl otegen-palissade, middel verschaft en die te vermeer

Dus heb ik in hondert Irokoizer den vermeertert, verweren, niet ten, die als hage

T W I N

't Is onmoglyker in een Overwinnaar met om iemand een sloopt over al als de met yffelyk gescheden valt word aan eerste hitte van zy de houd niet eer de meerder wreedhe de eerste aanvallen levendig in hun ha

De Overwonnen de wrede razerny liever omkomen e graven, als enige

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

DE Belegering van de Plaatzten, waar in zy weerstand vinden, is ook een bewys dat zy regels van een krygskunde hebben, waar in de list en beleyd met de onverzaagte dapperheid en kracht gepaart gaan. Zo de belegeraars ongelooftyke krachten aanwenden, om de waakzaamheid der Belegerden te verrassen, en alle de hinderpalen, die men hun tegen stelt, te overwinnen, verzuimen deze niets van 't geen tot een dappere verwering dienen kan.

Bele-
ring van
een
plaatz.

Listen, valsche aanvallen, dappere en onverwachte uitvallen, hinderlagen, verrassingen, alles word beurt om beurt van beyde kanten in 't werk gestelt. De palissaden maar van hout zynde, en de Hutten niet als uit schorslen bestaande, mogen de belegerden zo veel zy willen hun Vesten met stenen, balken en water voorzien, zy mogen zo veel oplettentheid gebruiken als zy kunnen om de aanvallers met een hagebui van pylen af te keren, deze brengen de verwoesting onder hen met brandende pylen, waar van een klein getal genoeg is, zo de wind hen begunstigt, om het gehele dorp in de asch te leggen. Zy maken hun aproches zonder schroom met storm-daken van planken gemaakt, die zy voor zich dragen, en achter welke zy tot den voet van de palissade gaan, die zy met de byl of met het vuur ondermynen: of wel zy maken een tegen-palissade, die hun voor schild en ladders dienende, hun een middel verschafft om over de vyandyke verschansingen te komen, en die te vermeesteren.

Dus heb ik in een van onze Beschryvingen gezien, dat zeven hondert Irokoizen een Dorp van de Natie, *de Kat* genaamt, hadden vermeestert, waar in byna twee duizent mannen waren om het te verweren, niet tegenstaande een gedurige bui van vuur-roerschooten, die als hagel op hen neerviel.

TWINTIGSTE HOOFSTUK.

't Is onmooglyk het droevig schouwspel wel af te schilderen, dat 'er in een verrast of ingenomen dorp vertoont word. De Overwinnaar met zwarte en rode verf beklad, 't geen bequaam is om iemand een schrik aan te jagen, en hoogmoedig op zyn zege, loopt over al als dol, zingende zyn zegepraal, en de overwonne met yffelyk geschreeuw beschimpende. Alles wat onder zyn handen valt word aan zyn dollen wreedheid opgecoffert. Hy zet in de eerste hitte van zyn woede alles te vuur en te zwaard. Zyn woede houd niet eer op voor dat hy moede is, en dan is hy eerst op meerder wreedheid ten opzicht van die ongelukkigen bedacht, die de eerste aanvallen ontkomen zynde, het droevig lot hebben om levendig in hun handen te vervallen.

Ver-
woe-
sting en
inne-
ming
eener
Plaatz.

De Overwonnene van hun kant niet onbewust zynde, wat zy van de wrede razerny der Verwinnaars te wachten hebben, willende liever omkomen en zich onder de asschen van hun Vaderland begraven, als enige ogenblikken deszelfs ondergang te overleveren,

om naderhand voor de yffelykſte plagen die de wreedheid bedenkē kan bloot te ſtaan, rechten wonderen van dapperheid uit, en te gelyk door de wraakluſt en wanhoop aangezet, wapenen zy zich met het eerſte dat hun in de handen valt; zoeken de dood in hun moed en in dien van hunne vyanden, en geven het niet op als wanneer zy door het getal overſelpt of door de overdadige moedigheid zich niet langer in ſtaat bevinden om weerſtand te kunnen doen.

Watge-
vange-
nen zy
ombren-
gen.

Nademaal de Overwinnaars het groot getal van gevangens, die zy in een Dorp, dat zy vermeerſtert hebben, maken, niet zouden kunnen bewaren, doet hunne Staatkunde, die toelegt om de overwonnen te beletten dat zy niet weer op de been komen, en zich in ſtaat van tegenweer ſtellen, hen die gene uitkippen, die zy aan die krygswode willen opofferen, en de gene die ze behouden willen, om ze in hun lichaam in te lyven. Dus worden de Gryzaarts, die moeite zouden hebben om hun ſpraak te leren, of die door de ouderdom niets nut zyn: de Hoofden en de aanzienlykſte onder de krygsluiden, waar van zy iets konden te duchten hebben, zo zy hen ontsnapien: de al te jonge kinderen en de zieken, die hun te zeer in 't marcheren tot ballaſt zouden dienen, de ongelukkige ſlacht-offers, die zy aan hun woede en valſche Staatkunde opofferen, zy verbranden 'er zommige van, eer zy uit het ingenomen dorp trekken, en gelyk als op het ſlagveld. Vervolgens branden zy 'er alle avond enige in de eerſte dagen van hun march, wanneer zy wegtrekken kunnen, zonder vrees van vervolgt te worden.

Onver-
zagde
dapper-
heid
eenes
Wildemans.

De kleine Partyen niet in ſtaat zynde om een daad die veel gerucht maakt uit te voeren, durven byna de poorten der Dorpen niet naderen, daar zyn 'er evenwel die het doen, maar dit zyn zeldzame en reukeloze gevallen, gelyk die daad van een Irokois, die ſtilletjes de paliffade van een dorp naderende, daar men reeds den oorlog zong, en twee Wilden op ſchildwacht hebbende zien ſtaan, daar behendig na toe klom, den enen met een knods een ſlag op den kop gaf, en den ander ter aarde hebbende geworpen, de tyd nam om hem te doorſteken, en beyder hoofden met zich te nemen, waar na hy doorging. Zy doen hun ſlagen gemeenlyk op de jacht en viſch plaatzen, en zomtyds voor aan op de velden en in de boſſchen, alwaar, na zich eenige dagen in de ſtruiken verſteken te hebben, het ongeluk van eenige reyzigers die nergens minder om denken, hun gelegenheid verſchaft om ze te verrallen en de zege te behalen. Daarna door de vrees van vervolgt te worden afgemat zynde, vluchten zy eer, als dat zy al wykende vechten; breken de gequetſten, en die gene die hen niet volgen kunnen, den hals, en ſlepen niet meer gevangens met zich, als zy door hun klein getal meeſter zyn; zo zy luſt hebben om 'er een te verbranden, dien zy te veel denken te hebben, en dat zy menen geen tyds genoeg te hebben om het op hun gemak te doen, binden zy hem aan een boom vaſt, en ſteken een anderen neffenſtaande boom in den brand, die 'er van pas afſtaat om hem lange ſmertē te doen uitſtaan en hem van langzamer hand te verbranden.

Deze

Deze elendige
menſchen, of va
gruwelyken ho
om zyn werking

EENE

Alle de Kryg
voor dat zy
het hoofd van di
brengen het in h
waar op zy deze
pik of langen ſta
re gelegenheden
mee, die in den
hebben. Tot die
dekt, ſnydende k
van het hoofd af.

Na het afgest
zacht, gelyk zy
zy op de jacht ge
op een ronde ra
van beyde kanter
op de verkeerde
dige ſchilderye v
op een ſtaak, dra
ſte is, dat al die
het hairvel af te
zo weinig als van
gegeven te hebbe
heb een Vrouw
een diergelyk vo
geuild of geſchild
was aan een Fran

De Scythen er
hadden zich eerty
die de oude Schr
maakt. Dus dri
" Een Scyth drink
" en hy bied den
" hy in een ſtryd
" heeft hy deel a
" geen recht op
" Hy vilt het ron
" ge hebbende afg
" zyn handen zach
" volgens maakt h
" geteken aan zyn
" knecht van deze
" Daar zyn 'er die

Deze elandige schepzels dus verlaten zynde sterven als razende menschen; of van het langzame vuur dat hen verteert, of van een gruwelyken honger, zo het vuur geen krachts genoeg gehad heeft om zyn werking op hen te doen.

EENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Alle de Krygslieden, wanneer zy tot een leger vergadert zyn, voor dat zy een stryd beginnen of een plaats aantasten, slaan het hoofd van die gene die zy verrast en gedood hebben af, en brengen het in hun leger, daar zy het in het gezicht der vyanden, waar op zy deze verovering gedaan hebben, op een soort van een pik of langen staak zetten. Maar als zy wegtrekken, of in andere gelegenheden nemen zy niet als het hoofd-hair van die gene mee, die in den slag gebleven zyn of die zy voor dood gelaten hebben. Tot dien einde villen zy de huid die het bekkeneel bedekt, snydende het boven het voorhoofd en de oren tot achter van het hoofd af.

Na het afgestroopt te hebben, bereyden zy het en maken het zacht; gelyk zy met de beeste-vellen gewoon zyn te leven, die zy op de jacht gevangen hebben. Vervolgens spannen zy dit vol op een ronde raam, daar zy het aan vast maken, zy schilderen het van beyde kanten met verscheyde kouleuren, zomtyds zetten zy op de verkeerde zyde daar geen hair is het portret of zinnebeeldige schilderye van den gewezen eigenaar, en zetten hem boven op een staak, dragende het dus in zegepraal om. 't Wonderlykste is, dat al die gene waar aan men deze gruwelyke operatie van het hairvel af te stropen in 't werk siet, daar van niet sterven, al zo weinig als van den mokerslag, waar meê men hun meent dereft gegeven te hebben. Verscheyde zyn 'er van opgekomen, en ik heb een Vrouw gezien ter plaatze daar ik Zending was, die na een diergelyk voorval van de Franschen den naam van *Tte pelle*, gevild of geschild hoofd, gekregen had, en die heel wel voer. Zy was aan een Franschen Iroquois getrouwd, daar zy kinderen by had.

De Scythen en andere woeste Volkeren van Azie en Europa hadden zich eertyds door deze yffelyke tekens van hun woestheid, die de oude Schryvers niet onbekent zyn geweest, beroemt gemaakt. Dus drukt zich Herodotus aangaande de Scythen uit. Een Scyth drinkt bloed van den eersten gevangen dien hy maakt, en hy bied den Koning de hoofden van alle die genen aan, die hy in een stryd gedood heeft, want een hoofd meê brengende heeft hy deel aan den buit, daar hy zonder deze voorwaarde geen recht op heeft. Dit hoofd neemt hy op deze wyze meê. Hy vilt het rontom de oren af, en het bekkeneel van het overige hebbende afgescheyden, stroopt hy 'er het vel af, dat hy met zyn handen zacht maakt, en als een ossenhuid toebereyd. Vervolgens maakt hy 'er een cieraad van, en maakt het als een zetteken aan zyn paardetuig vast. Hoe meer een simpel krygsknecht van deze zegetekens heeft, hoe meer hy geacht wordt. Daar zyn 'er die verscheyde van deze vellen aan malkander naaien,

Plands
ring det
hoof-
schedelg

De
Schyten
pleeg-
den deze
woest-
heid
ook eert-
174.

Herodotus
lib. 4. n.
64.

„ien, als of het beestehuiden waren, en 'er kleren af maken.
 „Zommige willen de rechterhand hunner vyanden, zy stropen
 „behendig die vel met de nagels, die 'er aan blyven, af, en ver-
 „cieren daar hun pylkokers mee, om dat het menfche vel dik is,
 „en veel blanker als dat van alle andere dieren. Daar zyn 'er ook
 „vele die gantfche menfchen willen, en het vel op ramen laten
 „drogen, bedienende zich daar naderhand van als van een zadel
 „op hun paarden.

En maak-
 ten van
 het be-
 keneel
 drink-
 bekers.

Dit, zegt deze Schryver, is een aangenomen gebruik by deze
 Volkeren. Vervolgens legt hy uit op wat wyze zy van het be-
 keneel van hun aanzienlykfte vyanden drinkbekers maken, en zelf
 van hun gemeenzaamfte vrinden, die zy in tegenwoordigheid van
 den Vorst in een twe-gevecht overwonnen hebben, wanneer zy om
 opgekome ne verfchillen genoodzaakt zyn geweest hen uit te da-
 gen.

Diodor.
 Sicil. lib.
 3. p. 212

De Gaulen waren al zo woest als de Scythen, en Diodorus de
 Siciliaan fchryft 'er ontrent dus van. „Zo iemand nedert om hen
 „te beftryden, zingen zy de dappere daden hunner voorouderen
 „en hun eigen. In tegendeel betuigen zy de uiterfte verachting
 „voor hunne vyanden, vergetende niets van 't geen hun den moed
 „kan doen verliezen en hen afschrikken. Zy hangen aan de hal-
 „zen hunner paarden de hoofden die zy afgehouden hebben: zy
 „laten door hun flaven de bloedige zegetekens, die zy gewonnen
 „hebben, dragen, onderwyl zy zelfs door hunne zangen hun o-
 „verwinning zingen. Zy hangen deze zegetekens aan de posten
 „van hunne huizen. Wat de hoofden van hun aanzienlykfte vyan-
 „den aangaat, die balzemen zy met cedergom en bewaren ze in
 „kafes; en die aan de vremdelingen, die hen komen bezoeken,
 „tonende, roemen zy daar op dat hun Voorzaten of zy zelfs ge-
 „weigert hebben grote zommen gelds voor deze hoofden te ont-
 „fangen, die zy niet hebben willen.

De oude Duitschers, die van de zelfde Scythen, waar van He-
 rodotus fpreekt, waren voortgekomen, gelyk Elias Skeed in zyn
 boek van den ouden Godsdienst der Duitschers, Gaulen, Volke-
 ren van Groot-Britannien, en Wandalen, dryft, leefden op dezelf-
 de wyze met de hoofden hunner vyanden; 't geen door Strabo be-
 vestigt word, die verzekert dat de meefte Noordfche Volkeren
 hier in van de Gaulen niet verfchilden.

Elias Skeed wil ook dat deze wreedheid byna by alle Ooster-
 fche Volkeren in zwang ging, en miffchien zinspeelt God op dit
 gebruik in deze plaats van Deuteronomium. „Ik zal myne pylen
 „dronken maken in hun bloed, en myn zwaard zal zich in hun
 „vleefch ver zadigen. “ Met wat voor bloed wil hy zyn pylen
 „dronken maken? „het bloed der doden die op het slagveld ge-
 „bleven zyn, en het bloed der gevangenen, wier hoofd men ont-
 „bloot heeft. *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladus meus de-
 vorabit carnes, de cruore occisorum, & de captivitate nudati inimi-
 corum capitibus.*

De zin van deze plaats is veel verftaanbaarder, wanneer men
 deze ontbloting van die bloedige operatie uitlegt, die het vel der
 ge-

en.
stropen
en ver-
dik is,
'er ook
en laten
n zadel

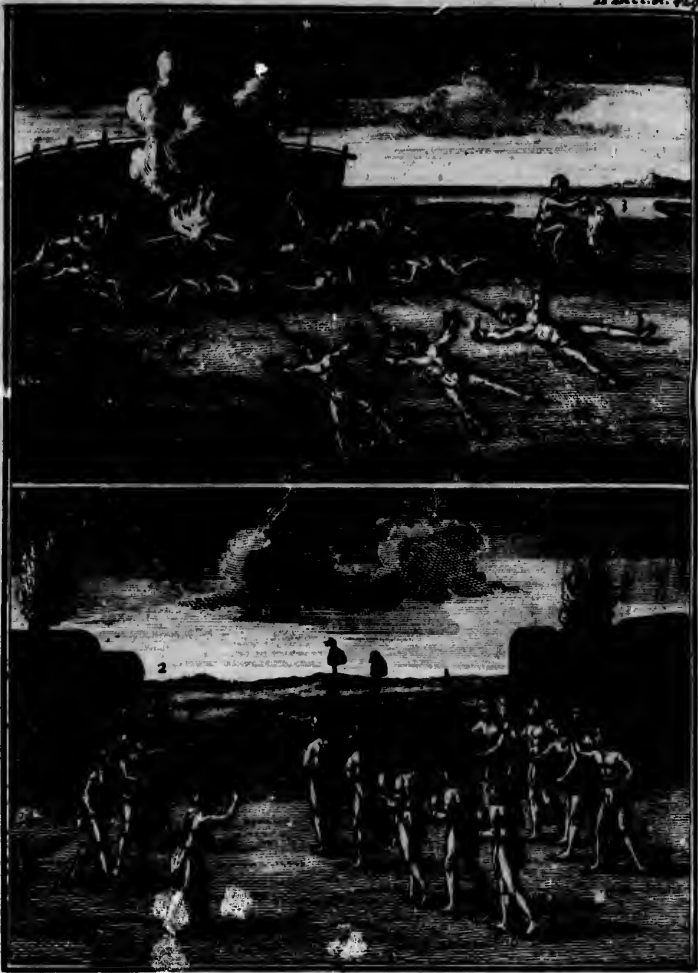
by deze
met bek-
en zelf
heid van
er zy om
it te da-

lorus de
om hen
ouderen
raching
en moed
de hal-
oben: zy
swonnen
n hun o-
le posten
ste vyan-
ren ze in
ezeoken,
zels ge-
te ont-

van He-
in zyn
Volke-
p dezelf-
rabo be-
Volkeren

e Ooster-
d op dit
ne pylen
in hun
yn pylen
veld ge-
men ont-
meus de-
ti inimi-

eer men
t vel der
ge-

V
 gevangenen
 de nidleppers
 nen de helme
 De Irokoja
 lyk ik het be
 hun doode vy
 schikken, en
 baks zakken

TWEE

DE gevang
 marchen
 sche Leger ge
 tal hunner lui
 om zich te re
 den. Tot die
 elboog vast, k
 handen vry ha
 ken, of vryhe
 't geen van ee
 door deze kne
 van der jeugt

Een Zende
 had, die 'er z
 en evenwel alle

De slimste t
 men ze byna g
 daar men voor
 den en voeten
 vast te binden.
 grond, daar m
 of viermaai on
 middel met ee
 gevangen moet
 slaapt onder zy
 vangen enige b

Een gantsche
 straf, maar 't is
 gen, want het
 die by millioen
 diep in 't vleesc
 steek, dat ter z
 baart.

Voor 't over
 dat men hun op
 neer zy wat v
 zyn, past men
 zo grote vryhe
 dyd. Want he

II. D E

gevangenen tot het bekkeneel afstroopt, als wanneer men die met de uitleggers op de gewoonte te huis brengt van den krygsgevangenen de helm te ontnemen, en hen blootshoofds te laten gaan.

De Irokoizen vergenoegen zich met den schedel af te stropen, gelyk ik het beschreven heb. Daar zyn enige Natien in Amerika die hun doode vyanden villen, en die zich met dit afgestroopte vel opschikken, en die zich voor al van de handen bedienen, om'er Tabaks zakken af te maken.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE gevangene die door kleine partyen gevat zyn, zyn in het marcheren lang zo ongelukkig niet, als die door een gantsche Leger gekregen zyn, om dat de overwinnaars niet op het getal hunner luiden of slaven steunende, nergens op bedacht zyn als om zich te redden, en met hun buit veilig in hun dorp te belanden. Tot dien einde binden zy hun alleen de armen boven den elboog vast, knevelende die achter op den rug vast, zo dat zy de handen vry hebben, zonder dat zy zich evenwel los kunnen maken, of vryheid genoeg hebben om te lopen en het te ontkomen, 't geen van een zekere wikking van het lichaam afhangt, daar zy door deze kneveling t'eenemaal van berooft zyn, ten zy ze zich van der jeugt aan geoeffent hebben om dus te lopen.

Een Zendeling heeft my verzekert dat hy een Wildeman gezien had, die 'er zo op asgericht was, dat hy niet anders kon lopen, en evenwel alle de anderen het in 't lopen afwon.

De slijmste tyd voor hen is des nachts, want alle avonden legt men ze byna gants naakt op den rug, op den blofen grond neer, daar men voor ieder gevangen vier palen insteekt, om'er hun handen en voeten als een St. Andries kruis van elkander gespart aan vast te binden. Daarenboven plant men een vyfde paaltje in den grond, daar men een strik aan vast maakt, die den gevangen drie of viermaai om den hals gaat. Eindelyk sluit men hem om zyn middel met een anderen riem vast, waar van die gene die op den gevangen moet pallen de twee enden neemt, die hy terwyl hy slaapt onder zyn hoofd legt, om wakker te worden indien zyn gevangen enige beweging om zich te redden maakte.

Een gantsche nacht zo geknelt te leggen is zonder twyffel een straf, maar 't is een van de grootste plagen in den tyd van de mugzen, want het is niet te beschryven hoe lastig deze dieren vallen, die by millioenen vliegende en niet doen als brominen, hun angel diep in 't vleesch slaan en het bloed zuigen, latende vergif in ieder steek, dat ter zelfder tyd een ontleding en een gruwelyke jeuking baart.

Voor 't overige geven zy altoos deze elendige schepzels hoop, dat men hun op hun aankomst het leven zal schenken. Zelfs wanneer zy wat ver van de plaatzen, daar zy ze gevat hebben, af zyn, past men zo zeer niet meer op hen, en men vergunt hun een zo grote vryheid, dat die zomtyds de Verwinnaars tot onheil gedyd. Want het is dikwils gebeurt dat slaven, daar niet wel op

Weder-
komst
der
Krygs-
knech-
ten en
gevan-
genen.

Hoe zy
de krygs-
gevan-
gene be-
waren.

gepast wierd, zich los gemaakt hebben, een deel van hun vyanden, die in een diepen slaap lagen hebben omhals gebracht, en zich van de anderen meester gemaakt, die ze op hun beurt tot slaven maakten, latende hen zich over hun te grote toevertrouwenheid en onvoorzichtige veiligheid, die tot hun verderf strekte, beklagen.

Doods-
schreuw.

De Krygsknechten hun Dorp of een van hunne Bondgenoten naderende, zenden iemand van hun troep voor uit, om de tyding van hun wederkomst te brengen, en ondertusschen houden zy halte, om te wachten dat men hun te gemoet kome. De gene die dit aanbevolen is begint, zo dra hy het Dorp gewaar word, of vermoed dat hy kan gehoord worden, een *doods-schreuw* te geven, roepende *kobe*, welk woord hy zo lang uitrekt als hy kan, en zo dikwils herhaalt, als 'er luiden van hun troep in den itryd of op reis gesneuveld zyn. Dit geroep is zeer doordringent en droevig, men kan het van zeer ver horen, voor al op de Rivieren en by nacht. Aanstonds loopt men alle hutten van het dorp uit, na de kant daar het geschreuw van daan komt.

Ondertusschen vervolgt de afgezant zyn weg, verdubbeldende van tyd tot tyd zyn gelchreuw. Hy blyft niet slaan voor dat hy in 't midden van 't dorp is, daar ze een kring om hem slaan, en na een weinig adem gechept te hebben luistert hy een van de Ouden, die gekozen is om hem aan te horen, een net verslag van hun reis in 't oor, den naam van die gene die zy verloren hebben, en hoe zy aan hun dood zyn gekomen; zonder eenige omstandigheid van het geen hen aangaat te verzwigen. Deze oude man zyn verhaal hebbende aangehoort, herhaalt het met luider stem in een deftigen styl. Dit gedaan zynde keert ieder naar huis.

De gene die van hun vrinden verloren hebben gaan dezelve in hun Hutten bewenen, daar zy de gewoonlyke rouwklachten ontfangen. De afgezant van zyn kant keert na de zyne, of wel zo hy een vremdeling is, treed hy in een andere, daar hy door eenige vermaagschapping of galyvryheid aan verbonden is. Men geeft hem daar te eten, waar na hy omstandiglyk verhaalt alles wat 'er in dezen tocht is voorgevallen, en ontfangt de gelukwenschingen over zyn behouden weerkomst.

Zy hebben zo veel eerbied voor elkander, dat hoe compleet hun overwinning ook zyn mag, en wat voordeel zy behaalt hebben, de eerste drift die zy laten blyken die van droefheid is over die gene, die zy van hun volk verloren hebben. Het gantche Dorp moet daar deel in nemen, het nieuws van den gelukkigen uitslag word niet gemeen gemaakt voor dat men over de doden de eerste klachten, die hun toekomen, uitgestort heeft. Dit gedaan zynde verwittigt men op nieuws het gemeen door een tweden schreuw; men geeft hun deel van het voordeel dat men behaalt heeft, en men geeft zich aan de blydschap over, die deze zege verdient.

De Vrouwen doen het zelve ten opzicht van de mans die ter jacht of ten oorlog gegaan zyn. Want op hun wederkomst gaan zy ze aan den oever op wachten, en in plaats van hun ten ceriten de vreugde te betuigen, die zy over hun behoude weerkomst ge-

voc.

voelen, beginnende hun afwezende het verlies dat zy klagliederen, y

Zoo'er nieman storven was, gelceer op stropery van een dood-schreuw maar dit woord wils als hy gevangene dorp, zich overgevende, lo

't is verwond niet omstandiglyk wel van Azie in Colchos in zwan is, is het ook by

De oude luiden komt wetende, weerkomst geluk en om de slaven

DRIENT

OP den dag to hun gevangemen; zy begevencander, byna gelzonder geschilderden die een verrede gene, die de hen tot deze plec voor hen te gelyk 't zy men hun wden roem der Oangezicht met ztigheid. Men veop, men geeft h zwaansvel overtro sceptor is, als of ne Natie zelfs verpad, en om den h de porceleine hals fangen heeft, toe knechten dienst g hun eer aandoet, de te doen gevoel zyn, en men doe rug gebonden mar ik heb de verft

I I D E

voelen, beginnen zy die van haar vrienden te bewenen, die gedurende hun afwezen in het dorp gestorven zyn, en verkondigen hun het verlies dat zy geleeden hebben door haar jammerklachten en klaagliederen, waar van wy in 't vervolg zullen spreken.

Zoo'er niemand van de kant der Overwinnaars gebleven of gestorven was, gelyk het dikwils in de kleine partyen gebeurt, die eer op stropery als ten oorlog uitgaan, geeft de afgezant in plaats van een dood-schreeuw een vreugde-gefehrey, roepende ook *kobe*, maar dit woord veel korter afbrekende. Hy herhaalt het zo dikwils als hy gevangens of hooftschedels in getal heeft, en het gantsche dorp, zich aan de vreugde, door dit gefehrey veroorzaakt, overgevende, loopt in aller yl om het goede nieuws te verstaan.

't is verwonderenswaardig dat een zo zonderling gebruik ons niet omftandiglyk door de Oude Schryvers verhaalt is. 't is evenwel van Azie in Amerika overgegaan, en is noch hedendaags in Colchos in zwang. *Obi* dat de doodschreeuw by de Mingrellers is, is het ook by de Huronnen.

De oude luiden en de bloedmagen der oorlogshelden hun aankomst wetende, zenden hun te gemoet, om ze over hun behoude veerkomst geluk te wenschen, om hun ververschingen te brengen, en om de slaven te helpen geleyden.

Overwinning-gefehrey

Lamberti, Relat. de la colchide. Cap. Xl. p. 67.

DRIENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

OP den dag tot deze intrede geschikt geven de Krygsknechten hun gevangens over, als of zy 'er geen belang meer in namen; zy begeven zich alleen na het dorp, marcherende achter elkander, byna gelyk toen zy vertrokken, maar zonder te zingen, zonder geschildert te zyn, en zelfs met gefcheurde kleren, als luiden die een verren tocht gedaan hebben. Ondertusschen bereyden de gene, die de zorg der gevangenen op zich genomen hebben, hen tot deze plechtigheid, dat een soort van een zegepraal is, die voor hen te gelyk iets roemryks en iets droevigs inheeft. Want 't zy men hun wil eer aandoen, of dat zulks maar geschied om den roem der Overwinnaars te verheffen, men beschildert hun aangezicht met zwarte en rode verf, gelyk op een dag van plechtigheid. Men verciert hun hoofd met een kroon met veren daar op, men geeft hun in de linkerhand een witten stok met een zwaansvel overtrokken, dat een soort van een kommandeerstaf of scepter is, als of zy den oppersten van de Natie, of de overwonne Natie zelfs verbeelden. In hun rechterhand houden zy de Schildpad, en om den hals van den slaaf die 'er 't best uitziet maken zy de porceleine halsband vast; die de Krygsoverste gegeven of ontfangen heeft, toen hy volk worf, en waar op de andere krygsknechten dienst genomen hebben. Maar zo men van de eene kant hun eer aandoet, schud men van de andere kant, om ze hun eledede te doen gevoelen, hun alles uit, zo dat zy byna gants nakent zyn, en men doet ze met de armen boven den elleboog op den rug gebonden marcheren, gelyk ik reeds gezegt heb.

Intrede der Krygsgevangenen:

Ik heb de verftandigste Kanadenzers, en die de meeste omgang

I I D E E L.

R 2

met

white
staf met
zwane-
veren
over-
trokken
beduid.

met de Wilden gehad hebben, ondervraagt, om te weten wat de betekenis van dezen witten staf, met zwaneveren overtrokken, zyn mochte.

Zommige hebben my gezegt dat het een zinnebeeld was, dat deze elendige slaven hun droevig lot verbeeldde, en dat zy volkomen alle recht op zich zelve en op hun eigen leven verloren hadden.

Evenwel heeft my een Officier een geval vertelt, waar van hy ooggetuigen was geweest, en waar uit men besluiten zou konnen dat deze staf een certeken is; want een kleine party krygslieden twee gevangene hebbende gekregen in een ontmoeting, daar hy zich by bevond, en een van beyden zich in zyn nieuw lot wat ongeduldig tonende, en dezen staf met een achteloosheid aanvattend, die zyn bovenmatigen druk te kennen gaf, rukte hem zyn lotgenoot die met kracht uit de hand, zeggende met een toornig gelaat, dat de lasheid die hy toonde duidelyk te kennen gaf dat hy niet waardig was dien te dragen. Vervolgens marcheerde hy met fiere schreden, dragende beyde de slokken, zo wel dien men hem gegeven had, als dien hy den ander ontrukte had, in de hand.

March
der
krygs-
gevan-
genen.

De march der krygsgevangenen begint met die van het dorp, die de hoofdschelds der doden, aan lange stokken als halve pieken vastgemaakt, vooruit dragen. Zy volgen een voor een achter malkander, dan komen de slaven, die den gantschen weg langs zingen, parende het geluid van hun Lier met hun doodslied. De dorpelingen ten naasten by van den tyd verwittigt zynde van de aankomst der gevangenen, gaan hun een vierendeelmyls of een half myl te gemoet, en byna alle maken zy zich vaardig om zich op hun kolten een wreëd vermaak te verschaffen. Zo dra men by hen gekomen is, doet men ze stil staan, en onderwyl zy hun doodslied zingen, dansst het gantsche dorp rontom hen, volgende de maat van hun lied door hun menigvuldige *hé, hé*, die zy diep uit de borst halen. Na hen dus te hebben doen stilstaan doet men ze lopen, en dan doet ieder zyn best om hun zo veel quaad te doen als hy kan. De steenen, de vuist en rotting-slagen vallen hen als hagel op 't lyf. Men neemt het niet qualyk dat zy zich verweren, en men lacht 'er om. Maar nademaal zy geknevelt zyn en door het getal overmant zou hun verwering hun van weinig nut zyn. Ieder een heeft recht om ze op te houden, en eer ze aan 't dorp komen doet men hun menigmaal stil staan. Voor dat zy 'er in treden doet een van de oude mannen hen ook halte houden, om hun enige nagels uit te rukken of een vinger af te doen snyden, na dat het te voren in den raad besluten is, of op het verzoek van een partikulier.

Zy hebben evenwel hier ontrent enige wetten, maar die zy eertyds veel zorgvuldiger naquamen als hedendaags. De krygslieden hebben recht op hun gevangenen, tot dat zy ze overgelevert hebben; zy geven eenigermate in 't intreden van de dorpen dit recht over, om hun landslieden of bontgenoten het genoeg te gunnen van daar hun vermaak mee te nemen; 't geen ieder met meerder of minder woede doet, na dat by meer of minder door het verlies,

dat

dat de oorlog van zegepraal, zy 'er niet by nademaal de gevangens ontlang in dat zy wederkeren, ouders moeten genamer ontsaf die ze verminkte mate van de deloos te stellen.

Daar loopt het is altyd zo sparen, te redd dat ze hier doo vuur doet werp waar toe zy ge personen, die den genen, die by de hand. D ongelukkigen d voorzorg toebere in 't dorp kome en zy zyn zome zy onder de slag.

Dit intrée-rec hun bontgenoten tot dat zy in het onfangen; overtigheid. Evenwheid in de dorpe.

De slagen ho Men leydze in zich ook de kry hebben, welke d omkrygen. Me krygsverste her schap op hun k ander quaad, als zy zyn, verheug in ze de liederen onderweeg gele voert men ze in zich de krygslic is van hun verbl wien men zé ge

dat de oorlog hem veroorzaakt, aangedaan is. Dit is een soort van zegepraal, waar van de krygsliden al de eer hebben, schoon zy 'er niet by verschynen, en het volk al het vermaak. Evenwel nademaal de krygsknechten zich zodanig niet van het recht op hun gevangens ontdoen, of zy krygen ze weerom, hebben zy 'er belang in dat zy zo gezond en zo min mishandelt als het mooglyk is wederkeren, op dat het present dat zy 'er van in de Hut van hun ouders moeten doen, daar zy de doden moeten vervullen; te aangemamer ontfangen worde. Hierom is ingevoerd, dat de gene die ze verminken willen genootzaakt zyn een present te doen na mate van de verminking om den genen, dien hy toekomt, schadeloos te stellen.

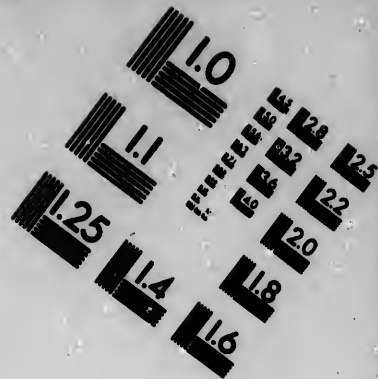
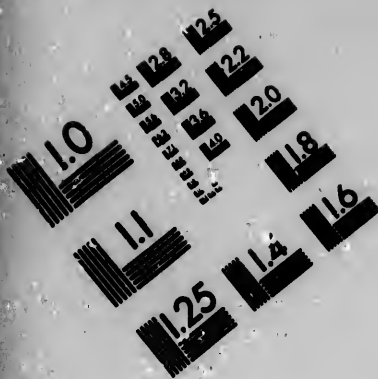
De krygsliden hebben recht op hun gevangenen tot zy ze overgeleverd hebben.

Daar loopt dikwils in deze gelegenheden veel drift onder, en het is altyd zo gemaklyk niet de gene, die men in 't leven wilde sparen, te redden, ter oorzaak van deze verminkingen, die, om dat ze hier door onbequaam worden om iets te doen, hen in 't vuur doet werpen. Om deze reden verbergt men zorgvuldiglyk waar toe zy gechikt zyn; maar zo het geheim onbekent, en dat de personen, die zy toegedacht zyn, van eenig aanzien zyn, gaan zy den genen, die zy redden willen, te gemoet, en geleydenze zelfs by de hand. De eerbied, die men voor hen heeft, spaart deze ongelukkigen de quade ontmoeting, die men hun zonder deze voorzorg toebereyde. Anders zyn zy zo mishandelt, dat als zy in 't dorp komen het bloed hun van alle kanten het lyf af stroomt, en zy zyn zomtyds in zo elendigen staat, dat het wonder is dat zy onder de slagen niet bezweken zyn.

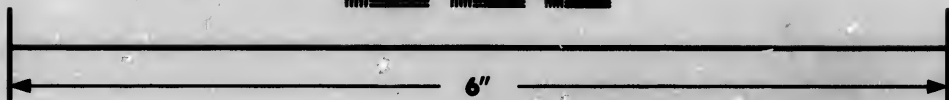
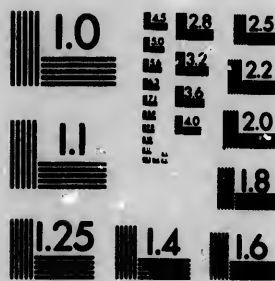
Dit intrée-recht is men aan alle de dorpen van de Natie of van hun bontgenoten, die zy op den weg ontmoeten, verschuldigt, tot dat zy in het dorp komen, daar zy hun laatste vonnis moeten ontfangen; overal is het de zelve onthaling en de zelve plechtigheid. Evenwel gebruykt men meer omzichtigheid en gematigtheid in de dorpen die zy maar doortrekken.

De slagen houden op zo dra zy een voet in het dorp zetten. Men leyde in een Raadshut, daar met de oude en jonge luiden zich ook de krygsliden laten vinden, die ze gevangen gevoert hebben, welke dan het eerste recht, dat zy op hen hadden, weer omkrygen. Men geeft deze arme menschen te eten, waar na de krygsoverste hen beveelt hun doodslied te zingen, en het gezelschap op hun kosten te vermaken. Evenwel doet men hun geen ander quaad, als dat men zich over den elendigen staat, waar in zy zyn, verheugt. Al het vermaak bestaat in ze te zien dansen; in ze de liederen van hun land, of die gene die de overwinnaars hen onderweeg geleert hebben, te horen zingen. Van de eene hut voert men ze in de andere, en dit duurt zo eenige dagen, tot dat zich de krygsliden weer op weg begeven, of, zo dit het dorp is van hun verblyf, tot dat men besluten en verklaart heeft, aan wien men ze geven moet.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
1.9
2.0
2.2
2.5

1.0
1.1
1.2

VIERENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Verdeling der
slaven.

DE verdeling geschied in een Raad, waar na men het in 't dorp laat uitroepen, daar ze alle op de markt verschynen om het lot der slaven te horen. Een van de oude luiden maakt de verdeling, die men 'er van gemaakt heeft, openbaar, de bontgenoten, of de personen, waar aan zy gegeven zyn, en den naam van 'de mannen of vrouwen, wier plaats zy moeten vervullen.

Men verdeelt ter zelfder tyd de hoofschedels, die voor een slaaf gerekent worden, en ook een persoon vervullen. De gene die deze hairlokken ontfangen, bewarenze zorgvuldiglyk, hangenze eenigen tyd aan de deuren van hun hutten, zy schicken 'er zich meê op in de openbare plechtigheden, voor al als men ten oorlog zingt, en eindelyk hangen zy ze op nieuws aan de deuren van hun hutten, tot dat zy door den tyd verflyten.

Na deze verdeling geleyd men de slaven in de Hutten, daar zy aangegeven zyn, en men voert ze daar in, of wel men laetze aan den deur in den ingang, 't geen men voor al doet wanneer men niet vast besloten heeft hun het leven te schenken. Daar gekomen zynde zet men hun opslaande voet eten voor. Onderrusschen bewenen de inwoonders van deze hut, hun magen, en vrynden, de doden, wierplaats deze slaven vervullen, als of men ze zo eerst quam te verliezen, en men laat in deze plechtigheid waarachtige tranen rollen, om de geheugenis van de personen eer aan te doen, waar van het gezicht dezer slaven een bitter herdenken baart, en den druk vernieuwt dien men over hun verlies gevoelt heeft.

De Krygshelden die een slaaf geven hem met den halsband over.

De krygshelden, die een slaaf geven, geven hem met den halsband, die het verband van hun onderneming gesterkt heeft, of die hun dient om te zeggen dat zy hun plicht volvoert hebben zy schudden den slaaf alles uit, op het enigste stuk na dat de zedigheid verbied hun te ontnemen.

De Hut, waar aan de slaaf gegeven is, moet dit geschenk met een ander beantwoorden, zo zy hem het leven schenkt, maar zo zy hem in 't vuur werpt, gaat het geschenk over 't ganfche Dorp, niet meer als billyk zynde dat dit het wrede vermaak betaalt, 't geen het gehad heeft om hem te doen sterven.

Men verbrand altyd twee of drie slaven, wanneer zy gegeven zyn om luiden van groot aanzien te vervullen, al warden zelfs die gene, die men vervult, op hun bed, en aan een natuurlyke dood gestorven.

Men is niet verwondert dat die gene, aan wien men ze geeft, hen, volgens hun uitdrukking, in 't vuur werpen, maar hier na moeten de personen, die 'er belang in hebben, te vreden zyn, want de verplichting om de doden te vervullen altyd in de kinders ten opzicht van hun vaders en hun moejen in wezen blyvende, tot dat men het leven aan een persoon geschonken hebbe, welke dien gene verbeeld dien men wil doen herleven, zouden die gene, die deze verplichting hebben, recht hebben om zich te beklagen, dat men ze weinig ontziet, nademaal om een slaaf te maken zy verplicht

V A

plicht zyn het gedood of verblich verbranden

Dikwils wyze schatkiest toe, al vervolg tot eenigheid niet na den anderen na voornemens verblijven heeft of in den de Oudraderen hut geven, de gelaten leven of te meenlyk opgevoert zy maakt geen wryyn 'er zodanig sche dorp hen niet verbranden, rillens zyn hun h. Uit eenige lichte deze elendigen te zy aan een hut te heeft, of eenig armen een kind aanlopen geen minder inborst niet aan veel dienst van zinnen geeft, die dien men ze aan geschenk te erkennen De Jesuiten hebben de vlam dezer Bar tot hun behoudenis Hun lot is gauw gegeven zyn, zich leven deze ongelukkig en vrezet tu wel redelyk veel vmen voed ze met vernoegt zich met Dikwils om hen gevoor hen in deze g

V Y F E N T W

DE doodstraf die die wy kennen maar dit schouwspelijke wreedheid te doet grillen.

plicht zyn het zelfde gevaar te lopen van zelfs slaven te worden, gedood of verbrand te worden, op de zelfde wyze als zy ze by zich verbranden.

Dikwils wyzen de oude luiden enige gevangens aan de gemene schatkist toe, als een goed dat het gemeen toekomt, en dat in 't vervolg tot eenige staats-verrichting dienen kan. Men laat in die gelegenheid niet na hen aan eenige hut toe te wyzen, en den een of den anderen naam te doen opheuren, om te beter de geheime voornemens verholten te houden, die de Raad ontrent hen genomen heeft of in 't vervolg noch nemen kan. Op andere tyden geven de Oudraden en de krysknechten zelfs als zy ze aan eenige hut geven, de genegenheid te kennen die zy hebben om hen te laten leven of te doen omkomen, en deze genegenheid word gemeenlyk opgevolgt, uit eerbied die men voor hen heeft, maar zy maakt geen wet uit. De Hutten daar zy aangegeven worden zyn 'er zodanig de meester van dat de genegenheid van het gantsche dorp hen niet zou kunnen redden, zo zy lust hebben om hen te verbranden, noch hen niet zou kunnen doen omkomen; zo zy willens zyn hun het leven te schenken.

Dikwils worden 'er enige slaven aan de gemene schatkist toegegeven.

Uit eenige lichte omstandigheden kan men dikwils gissen wat lot deze elendigen te verwachten hebben. Zy zyn vast verloren zo zy aan een hut te beurt vallen, daar men veel krygslieden verloren heeft, of eenig ander persoon, wie het ook zyn mag, al was het maar een kind aan de borst, waar van het verlies noch vers is. Zy lopen geen minder gevaar indien hun ouderdom, gestalte, gelaar en inborst niet aangenaam zyn, en doen vrezen dat men 'er niet veel dienst van zal hebben: indien men ze aan eenige heldduivenlingen geeft, die vermaak in de wreedheid scheppen, of wel indien men ze aan arme hutten toewyft, die niet in staat zyn om het geschenk te erkennen, of den slaaf te kleden en de kost te geven. De Jesuiten hebben veele van deze elendige slacht-offers gered, uit de vlam dezer Barbaarsche menschen, met de geschenken, die 'er tot hun behoudenis nodig waren, op te brengen.

Hun lot is gaauw uitgemaakt, indien de personen, waar aan zy gegeven zyn, zich in het dorp bevinden: maar zo zy afwezig zyn, leven deze ongelukkige menschen tot haar weerkomst in gelladige angst en vrezen tusschen het leven en de dood. Men laat hun evenwel redelyk veel vryheid; zy zyn noch geketent noch gebonden, men voed ze met hoop dat ze het leven zullen behouden, en men vernooft zich met op hen te passen dat zy niet weg kunnen lopen. Dikwils om hen gerust te stellen en beter te bedriegen houd men voor hen in deze gelegenheden verholten, aan wie zy gegeven zyn.

VYFENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE doodstraf der slaven by de Natien van Noorder-Amerika, die wy kennen, is dezelve met een klein vuur te verbranden, maar dit schouwspel gaat met zo veel omstandigheden van een yfselyke wreedheid toe, dat het denkbeeld alleen daar van een mensch doet grillen.

Doodstraf der slaven in Noord-Amerika.

't Is

't is alzo onaangenaam als moejelyk daar een naauwkeurige Beschryving van te geven; evenwel nadien fle'er van spreken moet, zie hier het geen men'er ontrent van zeggen kan, en dat zal genoeg zyn om'er eenige kennis van te krygen.

De tyd van de executie gekomen zynde, bemaalt men eerst den Slaaf niet verscheyde koleuren, 't geen de zelfde indruk op hem maken moet, als op een misdadiger het lezen van zyn doodvonnis. Dit is evenwel een eer die hun geschied, en een grote achting die men voor hen heeft. Ondertullchen laat men het dorpsvolk door een omroeper tot dit schouwspel nodigen, waar van het toncel een Raads-hut, of een openmarkt is. Daar zet men een paal, of men recht een vierkante houtte lyst op een klein schavotje op, en men maake een vuur van kolen, daar men yzere priemen, ondeugende bylen, en oude lopen van roers inlegt, die haast gloeiend worden.

Het gantsche dorp word tot dit Schouwspel genodigt.

Als men het gantsche dorp rontom een elendig schepzel verzamelt ziet, dat gereed legt om zyn leven in de yfelykste pynen te eindigen, zou men zeggen dat'er een gants andere vertoning zou geschieden.

Alle zyn ze daar in de grootste bezadigtheid van de wereld, men zit of legt op de matten gelyk in de Raadsvergaderingen, ieder praat met koelen moede met zyn buurman, steekt zyn pyp aan, en rookt met een wonderlyke onverschilligheid. Die gene zelfs die het lor van dezen ongelukkigen beklagen, zyn genoodzaakt voor de wereld de gevoelens van mededogen, die in hun harten zouden kunnen ontlaan, te doven, uit vrees dat men hun tot een misdaad mocht rekenen, dat zy eenig medelyden voor een vyand van hun Natie gevoelden.

De luiden van de Hut, waar aan hy gegeven is, raken hem niet aan, het zou niet welvoegen dat zy de beulen van dien genen wierden, die aangeboden is om iemand van hun familie te vertonen. Maar ieder Hut heeft een ander, die verplicht is haar diergelyke diensten te bewyzen, en beulen te verschaffen om die gene, die zy verworpen heeft, om hals te brengen. Deze zyn het gemeenlyk die beginnen, dan komen andere op hun beurt met geschenken, om het vermaak te hebben van enig deel van 't lichaam na hun welgevallen te blaken. Op 't end komen alle de omstanders in 't spel. Al munt de jeugt daar in uit, en vind nieuwe wyzen van pynen uit.

De Ouden offerden de krygsgevangenen aan hun God Mars op, zy slachten'er dikwils op de graven van hun bloedmagen en vringden, die in het gevecht omgekomen waren, en zy meenden dat zelve schimmen door dit slag van offerhanden te paien. Dus liet Achilles twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombrengen, en zo wierd Polixena op het graf van Achilles opgeoffert. Het is nu veel te waarschynlyker dat dit een overblyfzel van dit barbaarsche gebruik is, om dat de gewoonlykste slacht-offers die de Mexicanen offerden, in de krygsgevangen bestonden, die zy in den sryd gevat hadden. En schoon hedendaags by deze Barbaren in die gelegenheden niets na een offerande gelykt, zou ik evenwel ge-

Glaad.
23 &
175.
Euripid.
in Hecub.

geloven dat het oude Beschryven men dus een slaaf was opmerkte, hy van het licha offerde.

Indien de Slaaf hem slaan, of reeds aan de paal langer zou duren ontroering of ydelheden, klimmen een nagel uit, en vles van zyn vinger, steekt hem Tabak, of dwijn.

Dus laat men men kneutt de beulen snyd ze hem malen op dezelfde tot dat ze door gedooft is: men van deze razende met zyn bloed ver-

Wanneer de ziele om ze te draaien en benen met koel beide de enden t-

Dit is evenwel zes uren in deze bint men den Slaaf dere executie tot schynen is, dat de en uitgeput zynde dat men ze met v geeft men hun ze voor dat zy het af-

Als men boven veel heviger, en krachten, wanneer is, die moest ver een hemd van be langen duur is, en wils vergenoegen daar zy hem de zy verscheyde bylen ronden kring van en toortzen make beulen hun brood Eindelyk na van

gelooven dat het 'er oorspronkelyk een was ; en my heugt in een oude Beschryving gelezen te hebben, dat op een zekeren tyd dat men dus een slaaf verbrandde, een Fransman die 'er tegenwoordig was opmerkte, dat 'er een oud man was, die alle de stukken die hy van het lichaam van dezen elendigen afneed, aan *Areskou* opofferde.

Indien de Slaaf in de hut of op de markt wandelt, houd men hem slaan, of men gaat na hem toe om hem te pynigen, zo hy reeds aan de paal vast gemaakt is. Maar om dat dit wrede vermaak langer zou duren, raakt men hem niet als van verre aan, zonder ontroering of yl. Men begint met de uiterste tippen der voeten en handen, klimmende zo allengsjes na het lyf op: de een rukt hem een nagel uit, een ander ryt met de tanden of een oud mes een stuk vlees van zyn vinger af, een derde neemt dezen ontvleefchten vinger, steekt hem in de gloeiende kop van zyn pyp, rookt hem als Tabak, of dwingt den Slaaf zelfs dien te roken.

Dus laat men hem na korten tyd geen enen nagel behouden, men kneult de beenderen van zyn vingers tusschen twee stenen, men snyd ze hem aan alle loden af; men houd hem verscheyde malen op dezelfde plaats gloeiende yzers, of brandende toortzen, tot dat ze door het bloed of vet, dat uit zyn wonden druipt, uitgedooft is: men snyd het geroofter vleesch aan stukken; zommige van deze razende menschen eten ze op, terwyl andere hun gezicht met zyn bloed verwen.

Wanneer de zenuwen ontbloot zyn, steekt men 'er yzers in, om ze te draaien en te breken, of wel men zaagt hem de armen en benen met koorden af, die men met een gruwelyk geweld aan beide de enden trekt.

Dit is evenwel niet meer als een voorspel, en zomtyds na vyf of zes uren in deze wrede opening doorgebracht te hebben, ontbint men den Slaaf, om hem in rust te laten, en men stelt de verdere executie tot een andere zitting uit. Maar 't geen vreemd zal schynen is, dat de meeste van deze ongelukkige schepzels, afgemat en uitgeput zynde, gedurende dezen tusschentyd zo vast slapen, dat men ze met vuur moet wakker maken. Gemeenlyk evenwel geeft men hun zo langen uitsfel van smerten niet, en men rust niet voor dat zy het afgelegd hebben.

Als men boven de dyen begint te blaken, worden de pynen veel heviger, en de wreedheid dezer Barbaren krygt nieuwe krachten, wanneer de deerlyke staat, waar in de lyder gebracht is, die moest verzachten. Dikwils maken zy hem een soort van een hemd van berkeschors, daar zy den brand in steken, die van langen duur is, en een vlam maakt die weinig kracht heeft. Dikwils vergenoegen zy zich met toortzen van deze schors te maken, daar zy hem de zyden en borst mee schroeien; dan eens nemen zy verscheyde bylen die zy op kolen gloeient maken, maken daar een ronden kring van, en hangen hem dien om den hals. Deze bylen en toortzen maken blaren, daar vet uit komt lopen, waar in deze beulen hun brood dopen, dat zy naderhand gratig inslokken.

Eindelyk na van langzamerhand alle de delen van het lichaam ge-

I I. D E E L.

S

blaakt

blaakt te hebben, zo dat men niet een vinger kan zetten daar geen wond is; na het aangezicht gants onkenbaar gemaakt te hebben, na het vel van het hoofd te hebben afgevlit, en van het bekkeneel gefcheurt; na op dit blote bekkeneel een regen van vuur, hete asch of kokent water te hebben gegoten, ontbinden zy dezen ongelukkigen, doen hem noch lopen, zo hy krachtes genoeg heeft, en smyten hem met stenen of slaan hem met stokken dood; of wel zy rollen hem over de gloeiende kolen, tot dat hy het weinige leven, dat hy noch overig hadde, hebbe uitgeblazen, ten zy iemand uit medelyden hem het hart uit den boezem gerukt of met een dolk doortoken hebbe, toen hy noch aan de paal stond.

De wreedheid van deze ontmenschte Barbaren is met de dood dezer elendigen noch niet verzaad; en terwyl zommige op de schorssen der Hutten slaan, om de ziel van den Overledenen te noodzaken het dorp te verlaten, op dat zyn omzwervende schim hen niet verschrikken moge, vertoende zich voor hun gezicht in de gedaante van een helche furie, hakken deze menschevreters, gelyk de oude Scythen en de meeste andere woeste Natien van de eerste tyden waren, het lyk aan stukken, steken het in de pot, en geven 'er geen ander begraafplaats aan als hun buik.

Dus eindigt dit bloedig schouwspel, waar in ik niet weet waar over men zich het meest moet verwonderen, of over de beestachtige woede dezer Barbaren, die met zo veel wreedheid elendige Slaven handelen, die dikwils uit zo verre landen daar na toegevoert zyn, dat zy niets aan deze moordenaren kunnen verdient hebben; of wel over de stantvastigheid van deze Slaven zelfs, die in 't midden van de ysselykste pynen een stantvastig gemoed en een helden-aart behouden die men zich niet verbeelden kan.

Dit is een wezentlyke Heldenaart, en de uitwerking van een edelmoedige stantvastigheid. 't Geen wy in de bloedgetuigen van de eerste kerk met verwondering aanschouwt hebben, en dat in hen de uitwerking van de goddelyke genade en een wonderwerk was, is by hen de blote natuur, en een uitwerking van hun stantvastig gemoed. De Wilden gelyk ik reeds aangetoont heb, schynen zich van hun teerste jeugt af tot dit voorval te bereyden. Men ziet 'er kinderen de naakte armen tegen malkander houden, tusschen beyden gloeiende kolen leggen, en zich uitarten wie het 't langst zou uithouden, en zy houden het standvastig uit. Ik heb zelfs een kind van 5 of 6 jaar gezien, wiens lichaam by een droevig toeval door kokent water gebrant was, dat telkens als men het verbond met een ongelooflyke stantvastigheid zyn doodlied zong, schoon het gruwelyke smerten uitstond. Scevola zyn hand in 't vuur stekende, om dat hy zyn aanslag gemist had, is niet meer verwonderingswaardig als deze Volkeren, die zich dus beproeven om het leven te verachten, om het zonder vrees te wagen, en het in de ysselykste pynen te verliezen, zonder de minste lafhertigheid te laten blyken.

Ik weet niet of men menschen die zulk een mannenmoed bezitten, Barbaren moet noemen; maar ik weet wel dat men meer voorbeelden hier van by die gene die men daar voor uitmaakt zal vinden,

Des
Schry-
vers
aanmer-
kingen
over de-
ze bloe-
dige
schouw-
spelen.

den, als by be-
dient om ze we-
heid van leven
lafhertig te doe

By de oude
een zekeren ou-
hebben, zich n-
kules te sterven
te. Alexander
zyn verblyf in o-
tuin der Macedo-
aan Griekenland
misschien oogge-
zag ze met verw-
wilde zien, als h-
geerte over de t-

Noch hedenda-
een vervloekte s-
de Vrouwen van
zich op het lich-
Vrouwen grond-
sche Vrouwen h-
de Vrouwen, w-
voert, aan de lie-
andere wereld te
verbranden, ziet
dat zy verkoren z-
zy na een baal gi-
niet kunnende ov-
in Amerika dien-
sonen, aan de o-
hen te laten omb-
gelyk ik in het v-

Quintus Curtiu-
genen, Alexander
land bracht, alle
nomen hebbende
voerde, vreugde
springen, tonend
hy ze zo verheug-
en vroeg hen wa-
die de dood voo-
tot antwoord, d-
bedrukt zouden z-
Vorst, overwinn-
geven zynde, een
mannen zich tot
perheid verzet s-
van onder zyn ly-

den, als by beschaafde Natien, aan wie de kunsten en al het geen dient om ze wellevént te maken een overvloed en een aangenaamheid van leven verschaffen, die niet dient als om hen verwyft en lafhertig te doen worden.

By de oude Volkeren van Indiën was het gemeen als men tot een zekeren ouderdom gekomen was en genoeg meende geleefd te hebben, zich met koelen moede levent te verbranden, en als Herkules te sterven, die zelfs zyn houtmyt op den berg Oeta oprechtte. Alexander de Groot zag 'er enige voorbeelden van gedurende zyn verblyf in die landen; en zommige van die gene, die het fortuin der Macedoniërs volgen wilden, gaven 'er het schouwspel van aan Griekenland. Zeno van hunne grondregels onderricht, en die misfchien ooggetuige van diergelyk een schouwspel geweest was, zag ze met verwondering aan, en zeyde dat hy liever een Indiaan wilde zien, als hy zich zelven verbrand, dan alle de lessen der Wysgeerte over de stantvastigheid te horen.

Noch hedendaags ziet men by eenige Volkeren van Indiën (daar een vervloekte staatkunde het gebruik heeft ingevoerd, dat eertyds de Vrouwen van zekere Volkeren van Thraciën ook hadden, die zich op het lichaam van haar dode mans verbranden) in deze Vrouwen grondregels van een Heldinnen aart, die de Europeefche Vrouwen haar graag zullen overlaten. Want nademaal onder de Vrouwen, waar van het gebruik de meerderheid heeft ingevoerd, aan de liefste alleen de eer toekomt om den overleden in de andere wereld te verzellen, met zich op zyn lykflapel met hem te verbranden, ziet men haar om den voorrang twisten, zegepralen dat zy verkoren zyn, zich bereyden om na de houtmyt te gaan als of zy na een baal gingen; in tegendeel zuchten zommige, het affront niet kunnende overleven, dat haar die eer geweigert is. Men zag in Amerika dien zelfden naaryver by de Volkeren, alwaar personen, aan de oversten toegewyd, gedwongen waren zich met hen te laten ombrengen, om hun in het land der zielen te dienen, gelyk ik in het vervolg zeggen zal.

Quintus Curtius verhaalt dat men onder de Sogdiaanfche gevangenen, Alexander dertig jongelingen van de grootste Heren van 't land bracht, alle wel gemaakt en die 'er wel uitzagen, welke vernomen hebbende dat men ze op bevel van dezen Vorst ter dood voerde, vreugdeliederen begonnen te zingen, te danfien en te springen, tonende veel vrolykheid. De Koning verwondert dat hy ze zo verheugt zag ter dood gaan, deed ze weerom komen, en vroeg hen waar van daan zy zo uitgelaten waren, dat luiden, die de dood voor ogen zien, zo zelden gewoon zyn; zy gaven tot antwoord, dat zo iemand anders als hy hen dede sterven, zy bedrukt zouden zyn, maar dat zy op het bevel van een zo groot Vorst, overwinnaar van alle Natien, aan hun Voorouders weergegeven zynde, een zo roemryke dood zegenden, die de grootste mannen zich tot eer zouden rekenen. Alexander over deze dapperheid verzet staande, schonk hun het leven, en stelde 'er vier van onder zyn lyfwachten, die hem altyd getrouw bleven.

Strabo;
lib. 15. p.
493.

Zeno,
apud
Clem.
Alex.
Stroom:
ib. 2.

Strabo,
loc. cit.
Pompe-
nius Me-
la, lib.
2 Cap. 2.

De So-
gidiën-
gongen
met
vreugt
ter dood
Quint.
Curt. lib.
7.

Zo ook
de Kan-
tabren.
Strabo,
lib. 3. p.
114.

De Kantabren en de eerste Volkeren van Spanje zongen 'als men hen deed sterven, en terwyl zy op het kruis lagen.

Ik weet niet of Strabo, die dit gebruik van hen verhaalt, recht heeft om het voor zotheid uit te kryten, en het als een teken van hun woestheid en botheid te boek te slaan. Ik zou in tegendeel geloven dat men 'er zich zo zeer over behoorde te verwonderen, als wy ons over de schoonste Voorbeelden doen, die de geschiedenis ons van de Romeinsche dapperheid verschafft.

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Doods-
liederen.

MAar wat waren deze Lofzangen en Liederen anders als de doodsliederen van onze Wilden, hun Feestgezangen, hun Krygsdanssen, wanneer zy de byl opsteken en gerced zyn op den vyand aan te vallen? Zy herhalen deze zelfde gezangen wanneer zy tot Slaven gemaakt worden; zy gaan daar in voort gedurende den tyd van hun slaverny, en zingen ze noch met meer kracht in de pynen, als of zy nooit ergens anders op gedoelt hadden.

Deze Liederen nergens anders door bedwongen zynde als door de maat, en de slaven vryheid hebbende om te zeggen wat zy willen, zingen zy hun dappere daden en die van hunne Natie; zy braken duizent vloeken tegen hunne Tyrannen uit; zy zoeken ze door hun dreigementen vervaart te maken, zy roepen hun vrinden te hulp om het te wreken; zy beschimpen hun beulen als of zy hun ambacht niet verstonden; zy leren hun hoe men branden moet, om te groter pyn te veroorzaken, zy verhalen wat zy zelfs ontrent de gevangens gedaan hebben, die hun in de handen gevallen zyn; en zo 'er by toeval onder deze gevangens een van de Natie geweest is, die hen nu doet sterven, verhalen zy de geringste omstandigheden van 't geen zy hem hebben doen lyden, zonder de gevolgen van een rede te vrezzen, die de toehoorders noodzakelyk meer verbitteren moet.

Zoude ik durven zeggen dat de 137ste. Psalm beginnende *aan de wateren van Babylon*, een soort van een doodliet is, dat ons de gewoonte vertoont die de Oosterfchen eertyds hadden, en die het zelfde denkbeeld en den zelfden aart van de gezangen der Amerikaanse Slaven heeft? 't zyn Hebreeuwische gevangenen die 'er spreken en die hun slaverny bewenen. Hun overwinnaars vermaanden hen dat zy hun Lofzangen van Sion, dat is te zeggen liederen die in hun land in gebruik waren, zouden voorzingen; het schynt dat de Hebreeuwen dit verzoek niet wilden inwilligen, evenwel is de gehele Psalm een Lied, en een Lied in de smaak der Wilden; want zy maken een aanvang met de uiterste verachting voor het land en de Volkeren, daar zy by overgevoert zyn, te betuigen: niets kan hen bekoren als Jerusaleem, daar al hun zuchten en verlangen na strekt; en om te meer hun liefde en afkeer te doen ontsteken, bidden zy den Heere dat hy de rampen niet vergeete, die de kinderen van Edom, dat is te zeggen de Assyriërs, in wier macht zy waren, den Joden in de verwocfing van Jerusaleem veroorzaakt hebben, en zy eindigen met de gruwelykste vervloeking.

De hon-
dert ze-
ven en-
dertigste
Psalm is
een
soort
van een
dood-
lied.

kingen. „ We
„ hem die u all
„ wel hem die
„ verpletteren.
„ Om weer tot
zo met rust laat
de spraak versta
verstaat, zy sp
nieuwe tydingere
vragen met een
die bezig zyn m

Midden in de
smert hen schuin
hun geen een lat
die stantvastighei
men in myn tege
zo vaardig in z
wierd om het te
zy gaf niet eens
op haar gelaat ni

Daar zyn 'er d
na toe gaan, en

't meeste quaad g
Alle, om de w
heid in den zelfd
verduldigheid bly
heeft ook Francis
al zo veel stantva
zo ver dat deze l
voel hadden. Ma
den onder de Eu
merikanen geme
zynde, ook zo k
geen hel vrezend
ook minder het
een toekomstige
maakt, dat door
tegenwoordige le

Ik beken dat n
ven gegeven heb
anzien, en dat r
maken, dat zy ge
dieren. De srook
het groot getal va
ben doen omkom
alle de andere Na
den te boek, en
dien van *Magowè*
geven wat hun to
niet veel te wyte

kingen. „ Wee u , zeggen zy , gy Dochters van Babylon , wel hem die u alle de rampen zal vergoeden die gy ons gedaan hebt ! „ wel hem die uwe kleine kinderen zal nemen en ze aan de stenen verpletteren .

Om weer tot onze Slaven te keren : in de tusschenpozen dat men ze met rust laat , onderhouden zy elkander , of zonder tolk , zo zy de spraak verstaan , of door een tolk zo 'er een is die de hunne verstaat , zy spreken onbeteutert van onverschillige zaken , van nieuwe tydingen , en van 't geen 'er in hun land omgaat , of zy vragen met een bezadigt wezen na de gewoontens van die gene , die bezig yk met hen te verbranden .

Midden in de zwaarste pynen , zelfs wannec de overdadige smert hen schuimbekken doet , en zich als bezeten aanstellen , zal hun geen een lachertig woord ontsnappen . De Vrouwen bezitten die stantvastigheid zo wel als de mans ; ik heb 'er een gezien , die men in myn tegenwoordigheid twe nagels afkneep , maar het ging zo vaardig in zyn werk , dat ik het niet gaauw genoeg gewaar wierd om het te beletten . 't Was in een intrede der Gevangenen , zy gaf niet eens een schreeuw , noch liet geen zucht , en ik kon op haar gelaat niets als een geringe druk bemerken .

Daar zyn 'er die midden onder de pynen lachen , die 'er vrolyk na toe gaan , en die met een grote bevalligheid de gene , die haar 't meest quaad gedaan hebben , bedanken .

Alle , om de waarheid te zeggen , bezitten zy deze stantvastigheid in den zelfden graad niet : zommige laten tegen hun dank onverduldigheid blyken , en zyn het schreuwen niet meester . Men heeft ook Franche mannen en vrouwen gezien , die in de pynen al zo veel stantvastigheid hebben laten blyken als de Wilden , tot zo ver dat deze laatstgenoemde zeyden te geloven dat zy geen gevoel hadden . Maar deze Voorbeelden van een heldenmoed worden onder de Europeanen schaars gevonden , en zyn onder de Amerikanen gemeen . Zonder twyffel dat zy zo teer niet opgevoed zynde , ook zo kleinzerig niet zyn : en misschien ook dat zy , voor geen hel vrezende , waar van hunne vuren maar een schaduwezyn , ook minder het leven aankleven , en minder verschrikt zyn voor een toekomstende leven , dat altyd meer indruk op een geroemd maakt , dat door het geloof verlicht is , als alle de pynen van het tegenwoordige leven .

Ik beken dat na de Beschryving die ik van de pyniging der Slaven gegeven heb , men deze Volkeren niet als met afgryzen kan aanzien , en dat men 'er zich ten eersten een denkbeeld van moet maken , dat zy geen meer menschelykheid bezitten als de wildste dieren . De Irokoizen die voor de Franschen zo vreeslyk zyn door het groot getal van die gene , die zy in deze ysfelyke pynen hebben doen omkomen , hebben by ons noch veel slimmer naam als alle de andere Natien . Zy staan ook zodanig by de andere Wilden te boek , en de Abenakis geven hun geen anderen naam als dien van *Magouë* , dat is te zegge *Wreedartaars* . Maar om hun te geven wat hun toekomt , zy hebben elkander ontreut dit artykel niet veel te wyten . Ondertusschen als men de Irokoizen hoort

De Irokoizen hebben ontreut dit pynigen den slimsten naam.

sprekten, beelden zy zich in dat zy zo wreed niet zyn als andere, en zy betalen een ander maar met gelyke munt.

Om de waarheid te zeggen, wat doen zy meer als certyds de Grieken en Romeinen deden? Wat is 'er ontmenschter als de Heidenen van de Ilias? Wat barbaarscher als het sryden der Kampvechters en Slaven onder zich, of van deze zelfde Slaven tegen de wilde dieren, die in de Schouwplaatzen van Rome zo veel bloeds hebben doen stromen? Ondertusschen stelde dit Volk, dat de volmaaktheid van alle kunsten en wetenschappen, die bequaam zyn om de Zeden te verzachten en te beschaven, zo ver gebracht had als de palen van zyn ryk; ondertusschen stelde dit Volk, zeg ik, zyn grootste vermaak in de onmenschelykheid van diergelyke gevechten, het deed het vermaak van de grote maaltyden in het zien van deze bloedige schouwspelen bestaan, en schepte een zonderling genoegen in op de schouwplaats een teken te geven daar men maar na wachte om een ongelukkigen, die overwonnen was, af te maken; sehoon hy om genade bad.

Ik heb reeds iets van de wreedheid der Joden aangeroert, maar ik heb noch niet alles gezegt. Hoe handelden zy hunne vyanden? Ten tyden van Trajaan maakten de Joden, door den overgang van Jerusalem en de noch versche verwoesting van hun land om zo te spreken vernietigt, in verscheyde Provintien een opstand tegen de Romeynen, en begongen zo grote buitensporigheden in Egypte en Cyprus, dat zy meer als veertig (duizent zielen deden omkomen, scheppende vermaak om zich met het vlees hunner vyanden te voeden, het aangezicht met hun bloed te besmeuren, en ze gants levend te villen, bekleedende zich naderhand met dierzelfer vellen, om tot een zegepraal hunner woede te strekken. Men zette hun dit wel betaalt. Het schynt dat deze woorden van den 77. Psalm, *Juvenes eorum comedit ignis, & Virgines eorum non sunt lamentate; het vuur verslond bunne jongelingen en men maakte geen rouwklacht over bunne maagden*, al zo natuurlyk van de straffe des vuurs zouden kunnen uitgelegt worden, die men de Joodsche Slaven deed lyden, als van het zwaard en den oorlog, gelyk de Uitleggers zeggen. De straffen die Antiochus de Machabéers en hun moeder oplegt, zyn de uitwerking niet van een wreedheid die dezen Tyran alleen eigen was. Wanneer hy ze doet in stukken hakken, het vel van het bekkeneel rukken, en belast dat men ze in ziedende oly koke, springt hy 'er na allen schyn volgens het gewone gebruik der Oosterfche Volkeren mee om.

Het vuur is van onheuglyke tyden af in het gantsche Noorder Amerika de gemene doodstraf. Hier door maken zy zich gevreesd en denken elkander in toom te houden. Zo zy de gene die hen onmenschelyk handelen niet met gelyke munt betaalden, zouden zy 'er allerflimst aan zyn, en hunne gematigtheid zou maar dienen om hunne vyanden stouter te maken.

De zachtmoedigste Volkeren worden zelfs gedwongen hunne gedweehheid te laten varen, wanneer zy zien dat die aan wrede naburen tot een dekmantel strekt, om daar trotzer en onhandelbaarder door te worden. De Franfchen zyn hier een voorbeeld van.

Wan.

De Schryver tracht hen met 't voorbeeld der Grieken en Romeinen te verschoonen

En met dat der Joden.

Het vuur van onheuglyke tyden af in gints Noorder-Amerika de gemeene doodstraf.

Wanneer om wren heeft om hunden, hebben dat zy deze: Bar niet overtroffen

Om de waarheit want deze gestren dat zy minder do reden, om zo vo voegen, dat wan den genaturalisee den en gewoont wennen, dat zy den weten het om dat wy 'er niets t

Wanneer men weinig of zy bek verscheyde, en den van ultzonden zyn als de mans wopen: onder de sicheyde geen lez dikwils voor de w mige, zich aan de hen ergens om vr gelaten deze laats hemelpad te doen de taal van deze s hen de eeuwige w hartigheid, daar God door zyn ge Zaligheid van den

lindelyk doet hun ouderdom en slag geven, en sp te staan.

Maar wat wreed vyanden, die in h men hun van de elkanter meer ont den als iets barbaa gemaklykheid om begrepen en gew een beuzeling, or leven van bloed blootstelt. Zy st die de Europeaner gevoeligheid, die vanden omgebraa door een ander v

Wanneer om wraak van de Irokoizen te nemen; men hun toegelaten heeft om hante govangens te handelen, gelyk zy de onze handelden, hebben zy het met zo veel woede en verbittertheid gedaan; dat zy deze Barbaren niets hebben toegegeven; zo zy hen zelfs niet overtroffen hebben.

Om de waarheid te zeggen, men moest 'er zo mee te werk gaan, want deze gestrengheid, die men noodzakelyk oordeelde, maakte dat zy minder dorsten ondernemen, en was voor hen een beweegreden, om zo veel te eer vrede met ons te maken. Ik zal 'er by voegen, dat wanneer de Franschen en Engelschen onder de Wilden genaturaliseert zyn, zy zo wel al het quade dat 'er in hun Zeden en gewoontens is aannemen, zonder zich het goede aan te wennen, dat zy noch slimmer zyn als de anderen zelfs. De Wilden weten het ons heel wel te verwyten, en de zaak is zo klaar, dat wy 'er niets tegen weten in te brengen.

Wanneer men onder de Irokoizen een Slaaf verbrand, zyn 'er weinig of zy beklagen hem; en zeggen dat hy deernis waardig is. Verscheide, en voor al de vrouwen (zo men 'er eenige helhonden van uitzondert, gelyk 'er overal gevonden worden die bozer zyn als de mans) hebben het hart niet om zyn doodstraf by te zonen: onder de mans en vrouwen die 'er by staan, doen hem verscheide geen lezsel ter wereld: de gene die hem pynigen doen het dikwils voor de wereld, en om dat zy 'er toe verplicht zyn: zommige, zien aan de wereld niet kreunende, verquikken hem als hy hen ergens om vraagt. De Raad heeft dikwils de Zendelingen toegelaten deze laatste ogenblikken te mogen gebruiken, om hen het hemelpad te doen betreden; en daar zyn Irokoizen geweest, die de taal van deze Slaven verstaando, hun voor Tolken dienden, om hen de eeuwige waarheden te doen smaken, en dat met een goedartigheid, daar de Zendelingen zelfs verzet over stonden, en die God door zyn genaade vruchtbaar heeft willen doen worden ter Zaligheid van den een en van den ander.

Lindelyk doet na een zekeren tyd een van die gene, die door hun ouderdom en gezag hier toe gerechtigd zyn, hem den genade slag geven, en spaart hem de pynen, die hy noch zou hebben uit te staan.

Maar wat wreedheid men ook den Wilden ten opzicht van de vyanden, die in hun handen vervallen, te last moge leggen, moet men hun van de andere kant dit recht bewyzen, dat zy onder zich elkander meer ontzien als de Europeanen doen. Zy zien met reden als iets barbaarscher en woester de Tweegevchten aan en de gemaklykheid om elkander om hals te brengen, die door een qualyk begrepen en gewaant punt van eer ingevoerd is, en dagelyks om een beuzeling, om een qualyk opgenomen of uitgelegt woord, het leven van bloedmagen en de welverknochteste boezemvrienden blootstelt. Zy staan niet minder verzet over de onverschilligheid die de Europeanen voor die van hun Natie hebben, en over de ongevoeligheid, die zy over de dood van hun Landsluiden, door de vyanden omgebracht, betonen. By hen helpt een man alleen, die door een ander van een vremde Natie omgebracht is, de beyde

De Franschen en Engelschen als zy onder de Wilden genaturaliseert zyn, zyn noch slimmer als de andere.

De Irokoizen onder elkander ontzien zich meer als de Europeanen doen.

Na-

Natiën aan meelander, en veroorzaakt een oorlog. Onder de Europeanen schyn't de dood van vele van hun Volk geen mensch te raken. Zy hebben hier ontrent voorbeelden van een ongevoeligheid gezien, die hen verzet heeft doen staan, en verontwaardiging en verachting tegen ons ingeboezemt.

Zy hebben zich zelve aangeboden om wraak voor de Franschen te nemen, die niet over de dood van hun broeders en medeburgers schenen aangedaan te zyn, welke door andere Wilde Natiën vermoort waren. Men heeft niets op hun voorstellingen te antwoorden gehad, en zy zyn 'er ontsicht geweest.

De oorlog die de Zuider-Amerikanen voeren, gelykt op eenige omstandigheden na redelyk wel na dien ik beschreven heb; ik zeg op eenige omstandigheden na, want wat het wezenlyke betreft is het over al 't zelve.

Zy hebben over al de zelve beweegredenen daar toe; de zelve wyze om dien te zingen; de zelve maatregelen om zich daar toe te bereyden; de zelve waarnemingen ontrent hun tochten, en ontrent den tyd van hun bestemde byeenkomst; de zelve wyze van aan te vallen en zich te verweren; de zelve wapenen om te sryden, zo men 'er het harnas van uitzoekert; met een woord, het is over al de zelve onverfchrokke en woeste aart: de zelve geest van haat, woede en razerny tegen hunna vyanden.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Dood-
straf der
slaven in
Zuider
Ameri-
ka.

DE doodstraf hunner Slaven heeft iets zonderlings dat verdient aangemerkt te worden. Zy is om de waarheid te zeggen, met zo veel omstandigheden van een zo uitgezochte wreedheid en zo duidelyke onmenschykheid niet verzelt, als die der Noorder-Amerikanen, die ik omstandig verhaalt heb. Maar zy heeft in een zekeren zin noch iets yfselykers, dewyl, zo dra deze elendigemenschen tot Slaven gemaakt zyn, zy zich als vast ter dood veroordeelde slachtoffers moeten aanzien, en die dikwils langen tyd in de onzekere verwachting van dat dodelyk oogenblik te wachten hebben, 't welk van de koppigheid van die gene afhangt, die 'er de meesters van zyn: want nademaal zy onder vyanden niet weten van vrede of bestand te maken, en dat om deze redenen hun haat onsterffelyk is, weten zy ook van geen genade te bewyzen, en hun wraaklust word niet gebluft als in het bloed van die ongelukkigen, die het oorlogs-lot in hun ketens heeft doen vallen.

Eenige Beschryvingen zeggen dat de Slaaf ten eersten een intrecht betalen moet, als hy in het dorp van zyn overwinnaars, gelyk die van Nieuw-Vrankryk, komt. De kryghshelden laten hem aan de bescheydenheid der vrouwen en kinderen over, die rontom hem danfende, en hem zelfs dwingende om mee te dansen, een onmenschyk vermaak scheppen om hen in zyn elende te bespotten, en op hem haar eerste gal en ingewortelden haat tegen die van zyne Natie uitbraken, doende hem verscheyde quade handelingen uitslaan.

Thevet zeg. in tegendeel, dat zy de gevangenen alle soorten van

Tegen-
strydig-
heid der
Schry-
vers.

Hieron.
Sinaad.
11. ff
Bresil
lib 2 Cap
29.

Jean de
Levi ff
du Bresil,
cb. 15.

de Eu-
rasisch te
vevoelig-
ardiging

anschen
vedebur-
Natiën
te ant-

eenige
ik zeg
betreft is

de zelfde
daar toe
, en on-
ryze van
te stry-
d, het is
de geeft

K.

verdient
zeggen,
iheid en
oorder-
ft in een
ge men-
veroor-
yd in de
en heb-
e 'er de
t weten
un haat
ten, en
ngeluk-

intree-
rs, ge-
en hem
rontom
en, een
bespot-
gen die
bande-

soorten
van

van goed onthaal
den van veren g
zeggen zou, dat
maar Slaven af zy

Het eerste dat
graf van die gene
het zelve doet he
sachtoffers moete
van der zelve sc
leyd men ze in he
of in de gevangen
hutten van die g
brengt alles wat o
hamak, boog, py
wasschen en icho
de overledene we
vrouwen, anders
regen hebben,
worden, of zelfs
hebben hier ontre
raden moet; n
hebben, maakt z
vrou te geve
ping tot eer.

Die de meester
loon, die hy deze
en deze die door
te en hare Bondg
men. Hier toe r
nodigden verschyn
te rol speelt, met
keur ziet, die ier
schenken die men
bedongen heeft.

waar in aan een k
ren geregen zyn,
als men hem noch

Ieder maand do
en wanneer 'er no
hy op het einde v

Ik zeg dat hy z
wórd met zo veel
aanzien van een C
zich van langer
nooit zonder een
ge maalyd geschi
bontgenoten van
nodigt.

De Vrouwen d
is, hebben lang v

II. D E

II Deel. N. 449

van goed onthaal aandoen, en hem zo wel met verscheide ciera- den van veren gemaakt opschikken, dat men als men hen ziet zeggen zou, dat zy de Heren van die genen zyn, daar zy zelfs maar Slaven af zyn.

Het eerste dat men ontrent hen pleegt, is dat men hen na het graf van die gene geleyd, voor wie zy gegeven zyn, dat men hen het zelve doet hernieuwen, om verzekert te zyn dat zy zich als sachtoffers moeten aanzien, die geschikt zyn om tot verzoeking van der zelve schimmen opgeoffert te worden. Vervolgens ge- leyd men ze in het dorp, daar men, ver van hen te mishandelen of in de gevangenis te werpen, hen byna als meesters stelt over de hutten van die gene, wier graven zy opgeschikt hebben. Men brengt alles wat de overledenen gediend heeft voor hen, als hun hamak, boog, pylen, en pluim-cieraden, die zy verplicht zyn te wasschen en schoon te maken, eer zy zich daar van bedienen. Zo de overledene weduwen hebben nagelaten, geeft men hun die tot vrouwen, anders de zusters van die genen, die hen gevangen ge- regen hebben, of van die gene aan wien zy moeten opgeoffert worden, of zelfs van dien genen die hen opofferen moet. Zy hebben hier ontrent vastgestelde regels, daar men in de Schryvers raden moet; maar niemand van die gene, die deze verplichting hebben, maakt zwaarigheid om zyn zuster aan deze ongelukkigen te geven, men reekent zich zelve deze vermaagchap- ping tot eer.

Die de meester van den Slaaf is verkieft ter zelfder tyd een per- soon, die hy deze eerwaardig acht om hem van kant te helpen, en deze die door die daad in aanzien moet komen, nodigt de Na- tie en hare Bondgenoten om den dag van de executie te bestem- men. Hier toe recht hy een groot feest aan, waar op alle de ge- nodigden verschynen, en waar op de Slaaf, die daar de voornaam- ste rol speelt, met koelen bloede en zonder zich te ontzetten de keur ziet, die ieder van enige zynere ledematen doet, en de ge- schenken die men hem aanbrengt, om dat lid te betalen dat hy bedongen heeft. Ondertusschen doet men hem een halsband om, waar in aan een katoenen draad zekere pitten of wel vischbeende- ren geregen zyn, wier getal zo veel manen of maanden betekent, als men hem noch leven laat.

Ieder maand doet men 'er een van deze pitten of beenders af; en wanneer 'er noch maar een overblyft, kan hy verzekert zyn dat hy op het einde van deze maan geoffert zal worden.

Ik zeg dat hy zal geoffert worden, want dit verschriklyk feest wórd met zo veel toefstel en plechtigheid geviert, dat het al het aanzien van een Godsdienstige plechtigheid heeft. Men bereyd 'er zich van langer hand toe, schikkende alles tot deze daad, die nooit zonder een *grose wyn*, dat is te zeggen, zonder een plecht- ige maaltyd geschied, daar men alle vrynden, alle bureu, en de bondgenoten van de Natie, die deze plechtigheid bekostigt, op nodigt.

De Vrouwen die de zorg van deze toebereydzelen aanbevolen is, hebben lang werk om van vette aarde grote vaten te maken,

II. D E E L.

T

die

die bequaam zyn om haar sterke dranken bekend onder de namen van *Caouin*, *Oucou* en *Chica*, waar van wy reeds gesproken hebben in te houden en te doen giften. Zy maken 'er ook andere kleinder, die dienen moeten om de verven, waar meê men den Slaaf moet beschilderen, en het werktuig van zyn pyniging, in te doen. Alle deze vaten doen zy op een langzaam vuur koken, op de wyze gelyk ik reeds heb uitgelegt.

Daar na spinnen zy een lange koorde van katoen of schorffen van bomen, om den Slaaf meê te binden, en zy werken met veel nettigheid verscheyde hangende quaften, met pluimen van verscheyde kleuren, daar zy de *Boutou* of knods, waar meê hy dood geflagen moet worden meê opschikken. De Slaaf, dien men niet verholen houd dat alle deze toebereydzelen hem aangaan, ziet dit alles met een bezadigt oog aan, en is 'er niet meer van ontroeft, als of het een gants onverchillige zaak was, en die hem in 't minste niet raakte.

Evenwel om hem tot een plechtigheid te gewennen, waar in hy wezentlyk de hoofstrol moet spelen, vertoont men hem enige dagen achter een op de markt, daar hy opgeoffert moet worden, en daar vermaakt men zich op zyn kosten, dwingende hem te zingen en te dansen, en zingende en dansende rontom hem, volgens de maat van zyn lied, waar na men hem weer stillietjes na huis brengt.

De gene die men tot dit feest genodigt heeft, verschynen van alle kanten op den gezetten tyd, en de opperste van de Carbet of van het dorp hen verwelkomende, vermaant hen om deel in hun vreugde te nemen, en wenscht hen in voorraad geluk met het vermaak dat zy zullen hebben van het vleesch van een hunner vyanden te eten.

Al de toebereydzelen tot het feest gemaakt zynde bestemt men hier een netten dag toe, tegen dat de *Caouin* uitgewerkt heeft. 's Avonds voor dit feest gaan de Vrouwen den Slaaf afhalen, en doen hem deze koord, in haar taal *Mussurana* genoemd, die zy hier toe geweven hebben, om den hals. Waar na een uit den hoop zyn gantsche lyf met verscheyde verven beschildert, waar op zy een afschgrauw poejer van zekere gestote Vogel-eyer-schalen gemaakt, strooit. By dit cieraad voegt zy verscheyde pluimen, zo dat hy opgeschikt is als of het een dag van zegepraal was. Terwyl men dus den Slaaf verciert, omringen hem alle de andere Vrouwen, en doen de lucht van haar liederen weergalmen, en de aarde van 't getrippel harer voeten beven. Op de zelfde wyze en op het zelfde geluid schildert men de *Boutou* of dodelyke knods daar zy hem meê bollen moeten. Vervolgens draagt men met staaf deze knods in een lege hut, die Jeronimus Staad ons byna als een Tempel verbeeld, daar zy met eerbied haar *Maracas* bewaren, die hy meent dat hare Godheden zyn. Men hangt ze in 't midden van deze hut op, en de Vrouwen slyten daar den nacht met uit al haar macht te zingen en te springen.

's Anderendaags vertoont zich de Zon naauwelyks aan de kimme, of de Wilden zich gereinigt hebbende, volgens hun gewoonte van zich alle morgen te baden, en zich hebbende doen beschilderen en hu

schilderen en hu
 daar het feest ma
 die zy in 't mid
 re kant ontfsteke
 ken in zyn, en
 een drink-feest
 drinken zo wel c
 dronk genegen
 haar daar in kan
 zeer wel door de
 „ Wykt Duit
 „ slempen en zw
 „ Amerikanen zi
 „ dat gy by he
 „ moet gy 't hun
 „ De Vrouwen o
 „ bekens uit, die
 „ zyn, waar van z
 „ houden, en drag
 „ haar dansen, de
 „ uitdrinken. De
 „ drank te halen, z
 „ 't verholen als ha
 „ wils? (gaat de
 „ tot dat de kru
 „ dat 'er geen d
 „ ik heb ze niet
 „ den zien doord
 „ waren dat ze n
 „ geen braaf ke
 „ worden als eer
 „ overgegeven b
 „ „ Zo lang dit
 „ den onze Brasili
 „ zich de kop wa
 „ dar aanmoedig
 „ wanneer zy ter
 „ kander geplaat
 „ waarin zy verg
 „ daan is: dat is
 „ dat zy niet zu
 „ dat 'er noch c
 „ geen ik gezegt
 „ drinken zyn,
 „ vergaring mee
 „ voor al wannee
 „ stuk afgebeelt
 „ ze toerusting e
 „ en Bacchanaal
 „ De Slaaf, dien
 I I. D I

schilderen en hun beste sieraden aandoen, vergaren op de plaats daar het feest moet gehouden worden, en geleyden 'er den Slaaf, die zy in 't midden van hen plaatzen. De Vrouwen van de andere kant ontfeken kleine vuurtjes rontom de potten daar haar dranken in zyn, en warmen ze op tot dat ze laauw zyn. Dit is maar een drink-feest en geen etfeest. Maar de Zuider-Amerikanen drinken zo wel op de wyze der oude Scythien, en zyn zo tot den dronk genegen dat 'er werkelyk geen Natie in de wereld by haar daar in kan vergeleken worden. Dit drukt ons de Heer Leri zeer wel door deze opgeblazen woorden uit.

Leri,
loc. cit.

„ Wykt Duitschers, Hollanders, Zwitzers, die uw werk van slempen en zweigen maakt, want als gy gehooft hebt hoe onze Amerikanen zich daar in quytten, zult gy zelfs moeten bekenen dat gy by hen te rekenen daar niets van verstaat, derhalven moet gy 't hun hier ontrent gewonnen geven.

De Vrouwen dan de potten geopent hebbende vullen 'er grote bekers uit, die van door midden gesnedene kalaballen gemaakt zyn, waar van zommige meer als anderhalve Parysche pinten inhouden, en dragenze midden in de Carbet; daar de mans rontom haar danssen, dezelve uit haar handen ontfangen, en in eene teug uitdrinken. Deze Vrouwen doen niet als gaan en komen, en drank te halen, zy vergeten zich zelven niet, drinkende zo veel in 't verholen als haar mans in 't openbaar. „ Maar weét gy hoe dik wils? (gaat de Schryver, dien ik aangehaalt heb, voort) zo lang tot dat de kruiken, alwaren 'er hondert, alle ledig zyn, en dat 'er geen drup *Caouin* meer in is. En in der daad zegt hy, ik heb ze niet alleen drie dagen en drie nachten zonder ophouden zien doordrinken, maar ook na dat ze zo dronken en vol waren dat ze niet meer konden (want daar uit te scheidt past geen braaf kerel onder hen maar hy zou al zo weinig geacht worden als een schelm onder de Duitschers) na dat ze hadden overgegeven begonnen ze weer van voren af aan.

„ Zo lang dit drinken duurt, voegt hy 'er wat lager by, houden onze Brasiliaansche slampampen en lichtmissen niet op, om zich de kop wat heter te maken, te zingen en te fluiten, elkan- dar aanmoedigende en vermanende om vele gevangens te maken wanneer zy ten oorlog trekken: en als de ganzen achter mal- kander geplaatst houden zy niet op van danssen in het huis, waarin zy vergadert zyn, op en neer te lopen, tot dat het ge- daan is: dat is te zeggen gelyk ik reeds voorheen gemeld heb, dat zy niet zullen van daar vertrekken zo lang als zy merken dat 'er noch drank is. En zeker om beter te bewaarden 't geen ik gezegt heb, dat zy katje de voorste en overvliegers in 't drinken zyn, geloof ik dat 'er zyn die voor hun hoofd in eene vergaring meer als twintig kannen *Caouin* uitdrinken; maar voor al wanneer zy op de wyze als ik ze in 't voorgaande Hooft- stuk afgebeeld heb, met véren opgeschikt zyn, en dat zy in de- ze toerusting een krygsgevangen doden en eten, houdende dus een Bacchanaal feest op de wyze der oude Heydenen, enz.

De Slaaf, dien men gelyk aan de anderen te drinken bied, laat geen

De slaaf
drinkt

zo wel
als de
reft.

geen teug dien men hem brengt voor hy gaan zonder hem tot den bodem toe te legen, hy bedwingt zyn gelaat om bly te fchynen, en beter te vreden als iemand uit de vergadering zingt en danft hy zo goet hy 't geleert heeft, en terwyl dat ieder van de gene die hem omringen op zyn dappere daden of die zyner voorzaten fnoeft, en een eer ftelt om die van de vyandige Natien te verklynen, roemt de Slaaf ook op zyn heerlyke bedryven, en ontziet geen van die hem gevangen houden, en die zich over zyn ongeluk verheugen, de fmadelyke fcheldwoorden en de yffelyke vervloeking en na 't hoofd te werpen.

Men ruft een dag uit na het plechtig feftyn, en gedurende dien tyd word de Slaaf, die nu zyn vryheid quyt is, gevangen gezet in een klein hutje, dat men expes midden op de markt voor hem oprecht, net op de plaats daar hy zal opgeoffert worden, en men bewaart hem daar zorgvuldiglyk. Den nacht voor de executie, gaan de Vrouwen weer in de hut daar de Boutou opgehangen is, danffen en volharden met zingen tot het aanbreken van den dag.

Eindelyk begint het laafte bedryf van dit Treurspel met den Slaaf uit zyn gevangenis te halen, die men onder den voet werpt, en men bereyd de plaats voor de plechtigheid. Dit gedaan zynde komen de krygslieden met hun pluimen op en met hun schilden bedekt, die van een dik en sterk leer gemaakt zyn, den Slaaf ha-

De
Krygs-
lieden
komen
den slaaf
afhalen.

Zy ontbinden de koord die hy om den hals heeft, binden hem die om zyn middel, en doen hem aldus lopen, verfcheyde krygslieden van beyde kanten de beyde enden van deze lange koord vafhoudende, zo dat zy hem; wanneer zy 't raadzaam oordelen, bot ftill kunnen doen ftaan.

In deze toerufing geleyd men hem midden op de plaats, daar al het volk, mannen, vrouwen, kinderen, hem met hopen volgen, ieder een breed tegen hem opgevende van het vermaak dat zy hebben zullen van hem te braden en te eten. Men vermaant hem ondertuffchen zyn aanftaande dood te wreken, en men laat hem de vryheid om ftenen en gebroken pot-fcherven op te rapen, daar de plaats tot dien inzicht heel mee beftrooit is. Hy werpt ze in der daad uit al zyn macht in 't hondert op de omftanders, de krygsknechten bedekken zich met hun rondaffen; maar wee de Vrouwen, die niets hebbende om zich te befchutten van hem geraakt worden, want in dit spel worden 'er altyd verfcheyde gequetft.

Dit kaittefpel gecindigt zynde, doct men den Slaaf onbeweeglyk midden op de plaats ftillftaan. Men fteekt twee treden van hem af een vuur aan, dat my als de Godheid voorkomt, waar aan hy moet opgeoffert worden. Ter zelve tyd komt een Vrouw, die men belast heeft de knods te halen, daar triomfantelyk mee aan ftryken, gillende van vreugde, en ftelt ze een krygsknecht ter hand, die zich recht voor den Slaaf plaatzende, dezelve voor zyn gezicht opgeheven houd, en hem zonder ophouden het doodlyk werktuig vertoont, dat een einde van zyn leven maken moet.

Nu begint zich die gene dien de eer vergunt is om den doodflag te geven, en die zich tot hier toe fchuil gehouden heeft, om door

vallen

vallen en eenza
de plaats te ver
die hem als wa
verfcheyde ver
van die afchgra
knods reeds be
de knods uit ha
hebbende, gaat
vervolgens als u

Deze de knod
ftuur van slaaf f

„ Zyt gy niet
„ niet verfhoye
„ en bondgenot
„ van die Natie
„ niet ontzien u
„ zo veel perfon

Daar na zich i
geen hy gedaan
vergeet hy niets
ders te verbittere

„ zaak, nadema
„ onze handen h
„ doodflag geven
„ en ze tot de b
„ de Slaaf, ik
„ weeft verzeke
„ myn dood u d
„ Naauwelyks h

offeraar geeft hem
knods op den kop
neer doet vallen,
overfchot van lev

De Vrouw van
men haar eenige
ten, en zyn doo
deze rouw duurt
nademaal zy van
re van te eten nie
om haar luft met

Na deze gemaa
het op een klein v
braaf met kokent
De geweze meeft
hem helpen het li
'er de armen aan
welke vier Vrouw
fche Dorp doord
na 'er de ingewan
de andere ftukker

raften en eenzaamheid zich tot deze grote daad te bereyden , op de plaats te vertonen , verzelt van vyftien of twintig krygshelden , die hem als wapenheren dienen , opgeschikt zynde als hy , en met verscheide verven beschildert , waar op van 't hooft tot de voeten van die afschgrauw poejer gestroot is , waar mee de Slaaf en de knods reeds beschildert is . De opperste van de Karbet of het dorp de knods uit handen van dien genen , die ze vast hield genomen hebbende , gaat hem te gemoet , bied ze hem aan , en steekt ze vervolgens als uit eerbied tusschen zyn benen door .

Deze de knods met beyde de handen vattende , en zich in postuur van slaan stellende , spreekt den Slaaf met deze woorden aan : „ Zyt gy niet van zulk een Natie , die onze vyand is ; hebt gy niet verscheide van onze vaders , broeders , vrouwen , kinderen en bondgenoten omgebracht ? Ja zeker , zegt de Slaaf ; ben ik van die Natie , en ik draag 'er myn roem op : ik heb my zelfs niet ontzien u alle mogelyk leed toe te brengen : ik heb zo en zo veel personen omgebracht ; ik heb my met hun vlees gespyst .

Daar na zich in de minste omstandigheden inlatende van al het geen hy gedaan heeft , breed van zyn dappere daden opgevende , vergeet hy niets van het geen hy bequaam oordeelt om de omstanders te verbitteren . „ Goed , hervat de krygsheld , om die oorzaak , nademaal wy heden meester van uw persoon zyn , en u in onze handen hebben , zult gy ons niet ontsnappen , ik zal u den doodslag geven , wy zullen alle uwe leden stuk voor stuk braden , en ze tot de beenderen afkluiven . Daar sla geluk toe , antwoord de Slaaf ; ik hang 'er myn zegel aan , en gy doet wel , maar weest verzekert dat myne landsluden my wreken zullen , en dat myn dood u duur zal komen te staan .

Naauwelyks heeft hy dit woord uit den mond , of de beul of offeraar geeft hem ter zyden 't oor een zo vervaarlyken slag met de knods op den kop , dat hy hem gemeenlyk dood vóór zyn voeten neer doet vallen , daar hy naauwelyks eenige tekens van een slaauw overschot van leven geeft .

De Vrouw van dezen ongelukkigen nu het lyf naderende , gunt men haar eenige ogenblikken , om eenige tranen over hem te storten , en zyn dood met eenige jammerklachten te vereren . Maar deze rouw duurt niet lang , en is zonder twyffel niet heel oprecht , nademaal zy van haar recht dat zy heeft om 'er zo wel als de andere van te eten niet afstaat , en dat zy dikwils van de yverigste is om haar lust met zyn vlees te boeten .

Na deze gemaakte tranen nemen de Vrouwen het lyk , braden het op een klein vuur om het schoon te maken , en wasschen het braaf met kokent water , tot dat de huid zo blank als sneeuw is . De geweze meester van den Slaaf komt vervolgens met enige die hem helpen het lichaam aan stukken kappen . Voor eerst hakt hy 'er de armen aan de schouderbladen af , en de dyen onder de knie , welke vier Vrouwen met groot gejuich als in zegepraal het gantsche Dorp doordragen . Vervolgens verdeelt hy het middelrif , en na 'er de ingewanden uitgehaalt te hebben , maakt hy 'er verscheide andere stukken van , gelyk vlees dat men in de hal op de ban-

ken ten toon legt. De vaders en moeders, die dit schouwspel bywonen, vangen zorgvuldiglyk het bloed, dat uit dit lichaam loopt, op, en bestryken 'er het aangezicht, de armen, dyen, en benen hunner kinderen mee, om hen aan te moedigen, en om in hun jonge harten dezen onsterfelyken haat in te boezemen, die zy tegen de vyanden hunner Natie koeften.

Het lichaam dus in stukken gehakt zynde, houden de mans het vasse vleesch voor zich, na de verdeling die 'er van ouds van gemaakt is, en zy bereyden het na het gebruik dat zy hebben van het vleesch te braden. Het hoofd en de ingewanden zyn voor de vrouwen en kinderen, zo evenwel dat de laatstgenoemde niet als de herfens en de tong eten, 't geen zonder twyfel door enige bygelovigheid geschied. De Vrouwen koken dit hoofd en deze ingewanden, en doen 'er van haar meel by, waar van zy een soort van Sagamité maken.

't Zy uit lust tot menschen vleesch, of uit woede en razerny tegen hunne vyanden, niemand is 'er of by eet 'er van, en betuigt dat hy 'er een zeer lekkeren en fynen smaak in vind.

Als alles verflonden is zoekt men onder de beenderen die gene uit die bequaam zyn om fluiten van te maken, waar mee zy noch de geheugenis van die gene ontceeren, die het ongeluk hebben gehad van in hun handen te vervallen. Het bekkeneel en het overschot der beenderen word in een soort van knekelhuis gebragt, dat 'er in het dorp is, 't geen hun als een zegezuil en gedenkteken van hun overwinning verstrekt, dat zy den vreemdelingen, die hen komen bezoeken, als wat raars, en als echte getuigenissen van hun dapperheid tonen.

De offeraar van dit ongelukkig slagbeest verwerft door deze heerlyke daad een roem, die hem onder de zyne onsterfelyk maakt, en hy moet in 't vervolg eertekens dragen, die zo lang als zyn leven duren. Men geeft hem ten eersten met veel plechtigheid een nieuwen naam, die voor hem als een nieuwe adelyke titel, en die hem veel aanzien doet verkrygen. De overste van de Karbet geeft hem dien zelfs, en een scherpen tand van een Acouti of enig ander dier nemende, maakt hy hem grote kerven op de schouders, op de borst, op de armen, op de dyen en op de benen, daar veel bloed uitloopt, dat men mee gestoten houtskool sulpt. Deze kervingen laten op zyn lyf onuitwislyke littekens na, gelyk die waar van ik reeds gesproken heb, van hun brand-schildering handelende; het zyn zo veel eeuwigdurende bewyzen van zyn dapperheid, en ter zelfder tyd als een soort van inheiliging, waar van de Dichter Prudentius ons een bewys geeft, in het geen hy St. Romanus ten opzicht van de Priesters van Cybele doet zeggen.

Overeenkomst met de Oudheid.

Prudent. in Roman. Marij.

*Quid cum Sacerdos accipis sbragritidas,
Acus minutas ingerunt fornacibus:
His membra pergunt urere, utque igniverint.
Quamcumque corporis partem fervens nota
Stigmati, hęc sic consecratum predicant.*

Het

Het schynt o blyfzel van het gebruik was, en vgheden, welken wy besluiten neer hy zegt: „ van de doden „ of tekens op *incidesi carnem vobis. Ego Dom*

Na deze operzaamheid en vastmak; maar op de gryzen van den doe beven, en oeffent hy zich gaten, dat tot dien

Het gruwelyk hun vyanden bekind by de Vrouw heeft, schoon zy ziet men in het zder aan, en het zal opgeoffert en daar niets over keder menschenv

Men oeffent d sterven, die het De Brazilianen e van de mansperso De Karaiben l schenken zy het welyk, maar zy een teken van ha buyen, gelyk ik Byna alle de v maar de Zuider- smet als de andere die 'er een afgry andere Natien nie

A C H T E N

DE staat van e de Algonky is hy zacht, na

* Aristoteles in H menpraken, zeggende en vrye geboort

Het schynt ook dat het een schimverzoening is, en een overblyfel van het geen eertyds in 't Oosten onder de Heydenen in gebruik was, en zelfs onder de Hebreeuwen, die alle de bygelovigheden, welke zy hun bureu zagen doen, na-aapten. Dit moe- ten wy besluiten uit het verbod dat God aan zyn Volk doet, wan- neer hy zegt: „ Gy zult geen kervingen op uw vlees ter oorzaak „ van de doden maken, en gy zult 'er geen onuitwisbare figuren „ of tekens op schilderen. Ik ben de Heer. *Es super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. Ego Dominus.*

Lev. 19. 28. 28.

Na deze operatie moet hy vertrekken, en eenige dagen in cen- zaamheid en vasten doorbrengen, zittende of leggende in zyn Ha- mak; maar op dat zyn armen niet zouden verstyven en dat het af- gryzen van den moord, dien hy begaan heeft, hem dezelve niet doe beven, en onbequaam make om met den boog te schieten, oeffent hy zich gedurende dien tyd met pylen op een wit te schie- ten, dat tot dien einde opgerecht is.

Het gruwelykste en wreedste dat 'er in den haat, dien zy tegen hun vyanden bewaren, gevonden word, is, dat zo de Slaf een kind by de Vrouw, die zy hem gegeven hebben, overgewonnen heeft, schoon zy zomtyds van de aanzienlyksten van 't Dorp is, ziet men in het zelve niet als het bloed van zyn ongelukkigten va- der aan, en het is onseilbaar dat hy t'avond of morgen even eens zal opgeoffert en opgegeten worden; wreedheid zonder weerga, daar niets over kan, en die de maat vult van de beeftachtigheid dezer menschevreters.

Men oeffent de zelfde plechtigheden om de Vrouwen te doen sterven, die het lot des oorlogs in hun handen heeft doen vallen. De Brazilianen evenwel geven haar geen mans, gelyk zy Vrouwen aan de manspersonen geven.

De Karabien leven 'er een weinig anders mee, want zomtyds schenken zy het leven aan deze Vrouwen, en nemen ze ten hu- welyk, maar zy dragen geen brozen, zy hebben korte hairen, als een teken van haar slaverny, en zyn dikwils de slachtoffers van hun buyen, gelyk ik reeds gezegt heb. *

Byna alle de woeste Natien van Amerika zyn menschevreters; maar de Zuider-Amerikanen zyn meer met die onmenscheit be- smet als de anderen. Ik ken 'er weinig andere als de Abenauis, die 'er een afgryzen van hebben, en die men de wreedheid der andere Natien niet kan te last leggen.

ACHTENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE staat van een Slaaf, dien men het leven schenkt, is altyd by de Algonkynsche Natien hard genoeg, maar by de Irokoizen is hy zacht, na mate als het lot van de gene die men in het vuur

* Aristoteles in het eerste boek van zyn Rhetorica, en Lucian in zyn za- menspraken, zeggen dat de hairen te laten groeien een zeker teken is van vry- heid en vrye geboorte:

Het

Hoe
men moet
een
slaaf
leef die
men het
leven
schenkt.

vuur werpt wreed is. Zo dra hy de hut intreed waar aan hy gegeven is, en daar men beiloten heeft hem in 't leven te laten, maakt men zyn banden los, men outdoet hem van dezen droevige opschik; die hem deed aanzien als een slachtoffer dat ten vure gedoemt is; men wascht met warm water de verwen, daar zyn aanzicht mee beschildert was, af, en men kleed hem in der yl. Vervolgens ontfangt hy het bezoek van de bloedmagen en vriden van de familie, daar hy ingetreden is.

Kort daar na recht men voor het gantsche Dorp een feest aan, om hem den naam van de persoon te geven, die hy opbeurt: de vriden en verwanten van den overleden rechten ook een feest in zyn naam aan, om hem eer aan te doen, en van dit oogenblik af aan treed hy in alle deszelfs rechten.

Zo het een Slavin is die aan een Hut gegeven word, daar niemand van haar sex in staat is om die op te houden, is het een geluk voor deze Hut en voor haar. Al de hoop van de familie steunt op deze Slavin, die de meesters van dit huisgezin word, en van de takken die 'er van afhangen. Zo het een manspersoon is, die een aanzienlyk oud man doet herleven, word hy zelfs aanzienlyk, en krygt gezag in het Dorp, zo hy door zyn eigen verdiensten den naam, dien hy aanneemt, weet op te houden.

Om de waarheid te zeggen, de Slaven, zo zy wys zyn, moeten zich den staat waar in zy geweest zyn, en de genade, die men hun bewezen heeft, erinneren. Zy moeten zich door hun goed gedrag bemint maken, anders zou hun fortuin kunnen draaien, zelfs na verscheyde jaren in die Hut geleefd te hebben, voor al zo de huisgezinnen, daar zy ingeent zyn, talryk zyn, en hen gemaklyk kunnen ontberen. Maar hun meesters, schoon zy hun eigen oppergezag wel voelen, laten het hun niet blyken, in tegendeel leggen zy zich toe om hun te doen geloven, dat zy, hunne familie ingelyft zynde, meesters zyn als of zy in hun eige huis waren, en dat 'er geen onderscheyd tusschen hen is. Zomtyds zeggen zy zelfs tegen hen, dat het hun vrystaat te blyven, of weer na hun Vaderland te keren: maar het zou gevaarlyk zyn deze party te kiezen, zo men het gewaar wierd, en het zou hun onseilbaar het leven kosten, zo zy het ongeluk hadden om andermaal gevangen te worden.

Een zo zachte behandeling der Irokoizen jegens hunne Slaven is de uitwerking van een doorslepe staatkunde: want deze Slaven byna geen onderscheyd tusschen de natuurlyke Irokoizen en zich zelve ziende, worden ook byna niet gewaar dat zy Slaven zyn, en krygen geen lust om te vluchten. De Natien zelfs, die de Irokoizen beoorlogen, of die van de andere kant door onrustige buren geplagt worden, zich niet in staat vindende om elkander te weerstaan, luisteren gretiger na de voorlagen die de Irokoizen hun laten doen, van zich aan hun over te geven, om te zamen maar een volk uit te maken; en dus verwerven deze des te gemaklyker de twee wezentlykste punten die zy verlangen, te weten van hun waggelende families te schoren, en der zelve getal te vermeerderen; 't geen hun zedert zo langen tyd de overhand over de andere Natien doet hebben.

VIER-

Z

W

A M

VIERDE

Van de Ge

slagen van Vrede
byna altyd deze v
tyd de gene die z
dat hy zich vlyen
ten halen: in dit
hand daarom aan
Evenwel, nade
zyn, en dat het g
verstoorde mensc
Afgezanten afvaat
bedient zich van
zo men gevangens
zend men enige v
zyn, met eerteker
altyd partikulieren
porcelyn den weg
wieden, gelyk zy
deurs, die zich in
I I. D E

Z E D E N

DER

W I L D E N

VAN

A M E R I K A.

VIERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK:

Van de Gezantschappen en den Koophandel.

Edurende den oorlog vergeet de party, die het t' quaadit begint te krygen, niets om het onweer van zich af te keren, en sille te krygen. Zy bedient zich van alle de openingen die zich aanbieden om tot een onderhandeling te treden, en wanneer haar dunkt dat alles geschikt is om daar in te slagen, zend zy Afgezanten uit, om voorstellen van Vrede te doen. De overwinnaar van zyn kant neemt byna altyd deze voorstellingen gretig aan, als deze oorlog is, die altyd de gene die ze voeren lastig is, hem maar t' minste drukt, en dat hy zich vlyen kan uit de Vrede aanzienlyke voordelen te zullen halen: in dit geval is hy dikwils zelfs de eerste om onder de hand daarom aan te houden.

Evenwel, nademaal de gemoederen van beyde kanten verbittert zyn, en dat het gevaarlyk zou zyn zich aan de bescheydenheid van verstoorde menschen over te geven, neemt men, voor dat men Afgezanten afvaardigt, zo veel voorzorg als het mooglyk is: men bedient zich van onzydige Natien, en de andere de pols te tasten: zo men gevangens heeft van de Natie, die men bevredigen wil, zend men enige van die gene die aan het gemene land toe gewezen zyn, met certekenen en geschenken na huls. Daar zyn ook byna altyd partikulieren die zich in gevaar stellen, en die met takken porcelyn den weg gaan banen en daar de dorens en onkruid uit wieden, gelyk zy spreken, makende ruim baan voor de Ambassadeurs, die zich in staat stellen om te vertrekken, wanneer zy ver-

Wie door den Raad tot afsnaiten ve r koren worden.

Zy zyn altyd van een zeker getal jongelingen vertelt om hun karakter eer aan te doen. De afgezant zend iemand van den hoop voorait, om kennis van zyn komfte te geven.

zekert menen te zyn dat men genegen is om hen wel te ontfangen.

De Raad kiest altyd tot deze bediening enige Oude luiden, wier gaven en bequaamheid bekend zyn; en na langen tyd over de openbare en geheime voorfagen, die zy doen moeten, geraadflaagt te hebben, boezemt men hun ter degen in wat zy zeggen moeten: men geeft hun hun les als op fchrift op hun halsbanden, of wel met kleine ftokjes van verfcheyde gedaantens, en die verfcheyde zinnen hebben, op dat zy van de ene kant niets vergeten, en van de andere hun orders niet overtreden.

De Afgezanten hun inftuctien ontfangen hebbende, begeeven zich met de gefchenken die zy doen moeten op weg, die altyd uit de gemene fchatkift genomen worden; en zy doen zich van een zeker getal jongelingen verzellen, om het karakter, waar mee zy bekleed zyn; eer aan te doen. Dit ftrekt hun voor alle de koften die elders de Ministers van Vorften, welke na vrende hoven gezonden worden, doen moeten.

Voor hun aankomft zend de opperfte van de Ambaffade iemand uit den hoop eenige dagen voor uit, om kennis van zyn aantochte te geven, op dat men zich vaardig make om hem te ontfangen. Een half myl van het Dorp houd hy halte, en laat ze weer van zyn aankomft verwittigen.

Dan fhikt de Raad van de plaats, daar hy na toe gaat, enige Ouden na de Ambaffadeurs uit, om hen te verwelkomen, en eenige jongelingen om hun pakken te helpen dragen. Die van de Ouden die het woord voert een ogenblik by hen neer zynde gaan zittent, zyn pyp aangestoken en gehoest en gefpuwt hebbende, zegt tegen hen met een grote welfprekenheid, dat zy welkoom zyn: dat men hun wel verplicht is dat zy zo moeielyk een reys ondernomen hebben, dat zy zonder twyffel op zo langen weg zynde ongemakken van de koude of hitte, enz. moeten geleden hebben. Lindelyk geeft hy hun te kennen, dat men een ftuit bereid heeft daar hy met al zyn volk in logeren kan. Na deze korte aanfpraak nemen de Ouden hun affcheyd, en de Ambaffadeurs doen zonder pracht hun intrede in het Dorp.

Op hun aankomft vinden zy hun Hut klaar, en de pot over 't vuur. Het zyn de jongelui uit het Dorp, die altyd de Hoofden der Huisgezinnen ten dienst ftaan, die de maalyd toebereyden, en niet de Vrouwen. De onkosten worden uit de gemene beurs goed gemaakt, en niemand raakt 'er aan als de nieuw gekomene, die gedurende hun verblyf door het gemeen onderhouden worden, volgens de gewoonte die zy onder zich hebben dat de geen, die het feeft aanrecht, het t'eenemaal aan de genodigden toewydt, zonder 'er het minfte deel van over te houden.

Na een of twee dagen rustens doen de Ambaffadeurs hun voorftellingen, en bieden hun halsbanden in den vollen raad aan, die nergens toe belegt is als om te zingen, dansen, en te horen wat zy te zeggen hebben. Zy fapen ondertuffchen niet op hun belangen, en nemen den tyd wel waar dien zy in 't byzonder voor hun geheime onderhandelingen hebben, waar van de gantsche goede uitflag van hun bequaamheid afhangt. De Ouden raadflagen van hun

angen.
wier
ver de
eraad-
eggen
nden,
te ver-
geten,

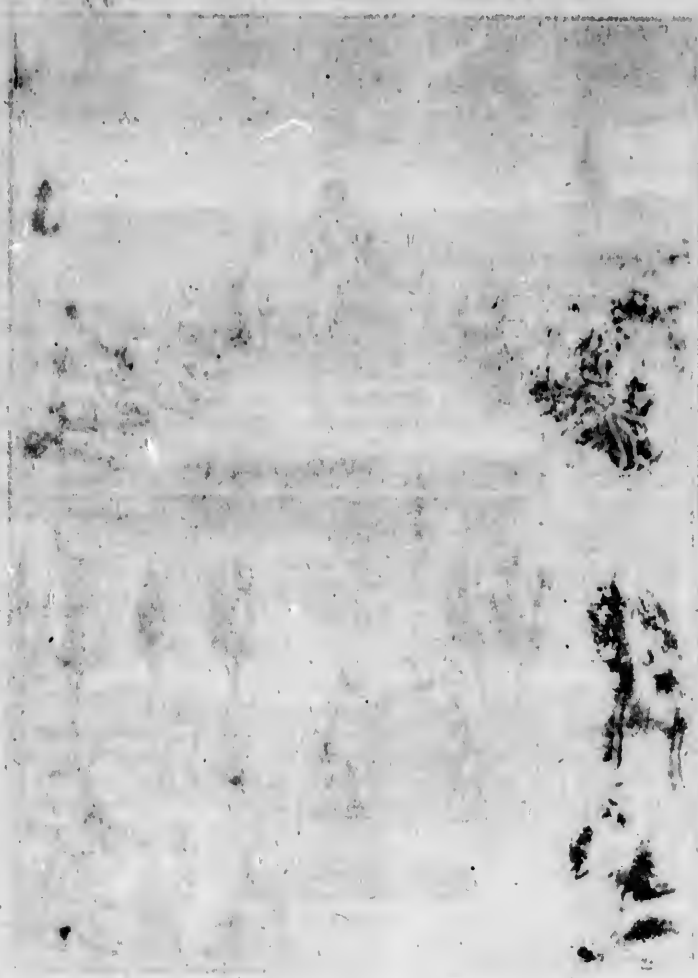
gegeven
yd uit
in een
nee zy
kosten
en ge-

niemand
ontocht
fangen.
an zyn

enige
n eeni-
de Ou-
an zit-
, zegt
n, zyn:
nderno-
d onge-
a. l.in-
eft daar
tak ne-
zonder

over 't
loofden
den, en
rs goed
e, die
en, vol-
die het
zonder

n voor-
an, die
ren wat
n belan-
por hun
e goede
gen van
hun

hun kant over
 roe de Vrede be
 slagen gehouden
 ten met antwo
 zomtyds kort d
 gen, die op hun
 den alle de voor
 den.

Zo het gevoel
 overhand behou
 keren red hen n
 als zo lang de za
 laatste besluit ge
 dikwils op hun
 hatelykheid van
 heid en vertrou
 geven, en ze op
 omhals te laten
 verbranden, en
 krokoizen eenige
 dien de Graaf v
 had, en zy zoud
 niet by de Engels
 den dat dit maar

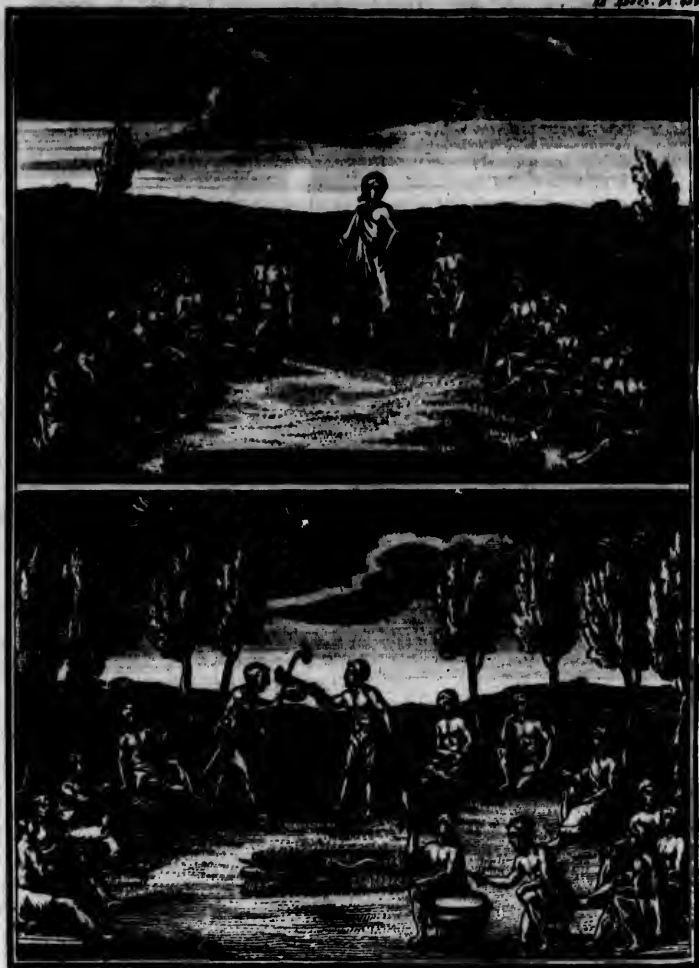
Het recht der
 Natien die hoge
 oevers van Missis
 sippi, daar de Iro
 quois onder aan den v

T W

Vader Marqu
 den Heer J
 gaan zynde om o
 door Kanada na
 vloed Mississippi d
 siana kreeg, die
 besproeit worden
 (dat is te zeggen
 la Salle op zyn
 Land ging neme
 en veertig mylen
 hem noemt, afg
 vervielen ontren

De schoonheid
 dat zy ergens o
 stroom afdryven
 na hun rekening
 af. Maar geme

I I. D

hun kant over deze voorstellingen, en veronderstelt zynde dat zy tot de Vrede besluiten, zenden zy na eenige dagen geheime raads-
slagen gehouden te hebben, en openbare maaltyden, de Afgezant-
ten met antwoord op hun vraag weer te rug, of wel zy laten za-
zomtyds kort daar na door andere Ambassadeurs van hun kant vol-
gen, die op hun mat door een byna even groot getal van halsban-
den alle de voorstellen, die zy gedaan hebben, gaan beantwoor-
den.

Zo het gevoelen van den oorlog voor te zetten in den Raad de
overhand behoud, wee dan de Ambassadeurs! het recht der Vol-
keren red hen niet, en men heeft geen eerbied voor hun karakter
als zo lang de zaak noch onafgedaan hangt: maar zo dra men het
hatske besluit genomen heeft, breekt men hun den hals, en dat
dikwils op hun mat zelfs, hoewel het gebruikeliker is, om de
hatelkykheid van een daad te ontgaan, die de rechten van gelyk-
heid en vertrouwen schend, hun op een eerlyke wyze afscheyd te
geven, en ze op den weg, eenige dagreuzens van het Dorp af,
omhals te laten brengen. 't Is geen gebruik de Ambassadeurs te
verbranden, en ze als Slaven te handelen. Evenwel verbranden de
Irokoizen eenige van die genen, die den Ridder d'O verzelt hadden,
dien de Graaf van Frontenac hun als Ambassadeur toegezonden
had, en zy zouden hem misschien zelfs verbrand hebben, zo hy
niet by de Engelschen gevluht was, maar de Irokoizen beweerd-
den dat dit maar repretaille was.

Het recht der Volkeren word veel meer in acht genomen by de
Natiën die hoger op wonen na de kant van Louisiana, langs de
oevers van Mississipi, die het gebruik van de Vrede-kalumet heb-
ben, daar de Irokoizen en de andere Wilden ontrent Quebec, en
onder aan den vloed van St. Laurens niet afweten.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Vader Marquette, een Zending der Jezuiten te Kanada, met
den Heer Joliet, een Franschman van Kanada, schiep ge-
gaan zynde om ontdekkingen in de West-zee te doen, en een weg
door Kanada na China te zoeken, was de eerste die tot den groten
vloed Mississipi doordrong, en de kennis van de Natiën van Loui-
siana kreeg, die door de landen, welke door deze grote rivier
besproeit worden, verstroot zyn. Het was op den 17 Juni 1673
(dat is te zeggen zeven of acht jaren voor dat de Heer Cavalier de
la Salle op zyn voetspoor in name des Konings bezitting van dat
Land ging nemen) dat zy, na den vloed St. Laurens opgevaren,
en veertig mylen op den vloed *Quiseonsin* of *Misconsin*, gelyk hy
hem noemt, afgelegd te hebben, op een anderen veel groteren
vervielen ontrent op 42 en een halve graden Noorderbreette.

De schoonheid van deze grote Rivier hun valt doende besluiten,
dat zy ergens ontlasting in zee moest hebben, lieten zy zich den
stroom afdryven, en voeren daar in der daad op tot den 34. graad,
na hun rekening twee of drie dagreuzens van den golf van Mexiko
af. Maar gemerkt hebbende dat de loop van dien stroom heft van

hun eersten weg afleydde , en de vrees voor de Spanjaarden hen belet hebbende om tot deszelfs mond te dalen , namen zy een besluit om dien weer op te varen , en keerden door het land der Ilinenzen na Missilimakinak , en van daar na Quebec , daar zy van de byzonderheden hunner ontdekking verslag deden .

In de Reysbeschryving , die men toen liet drukken , geeft ons Vader Marquette kennis van het Vrederied , en nademaal hy de eerste is die 'er van gesproken heeft , en ook die 'er het beste van schryft , zal ik uit hem halen 't geen ik hier ga ter neder zetten .

Op den 25 Juni van het zelfde jaar aan den oever van den vloed Mississipi enige voetstappen van menschen en een gebaant spoor gezien hebbende , besloten zy dat te volgen , en een avontuur te beproeven dat hachelyk genoeg was voor twee menschen alleen , die zich aan de genade van een woest en onbekent volk blootstelden . Zy waren niet lang zonder drie Dorpen te ontdekken . Zy bevalen zich aan God , en in stilte voorttrekkende quamen zy zo dicht by een van de Dorpen zonder ontdekt te worden , dat zy de Wilden hoorden spreken .

Oordelende dan dat het tyd was om zich bloot te geven , schreeuwden zy uit al hun macht , en hielden zich stil om af te wachten wat hier af komen zoude . Op dit geschreeuw liepen de Wilden met hopen hunne hutten uit , en hen voor Europeanen kennende , zonden zy vier Gryzaarts , om met hen te spreken .

Twee onder hen hadden Tabakspypen in de hand , die fraai opgeschikt en met verscheide veren verciert waren . Zy traden met manhafte schreden , en hun pypen na de Zon opbeurende , scheen het of zy die tot roken wilden nodigen , zonder evenwel het minste woord te spreken . Zy brachten langen tyd door om den korten weg van het Dorp tot hen toe af te leggen . Eindelijk by hen gekomen zynde , bleven zy stil staan om hen met opmerking te beschouwen . De Pater door deze plechtigheid , en door hun stoffe kleren gerust gestelt zynde , sprak hun het eerste toe , vragende wie zy waren ; waarop zy antwoordden dat zy Ilinenzers waren , en tot een teken van Vrede boden zy hun de pypen aan om te roken , vervolgens nodigden zy hen om in hun Dorp te komen , daar zy met ongedult van een ieder verwacht wierden .

Aan de deur van de hut , daar zy zouden ontvangen worden , stond een oud man , die hen in wonderlyk postuur , maar by hen op het ontfangen van alle vreemdelingen in gebruik , verwachtte . Deze man stond overend , en gants nakent , met de handen uitgestrekt en na de Zon opgeheft , als of hy zich voor der zelve stralen had willen hoeden , die evenwel tusschen zyn vingeren door op zyn gezicht schenen . Toen zy dichte by hen gekomen waren , maakte hy hun dit compliment . „ Wat is de Zon schoon , Fransch- „ man , als gy ons komt bezoeken ! ons gantsche Dorp verwacht „ u ; gy kunt in Vrede in alle onze hutten treden . “

Hier op geleyde hy hen in de zyne , daar een deel menschen waren , die de ogen op hen uitkeken , en die evenwel gants stilzwegen . Men hoorde alleen deze woorden , die zy hun van tyd tot

Verhaal
uit Va-
der Mar-
quette ,
Zende-
ling der
Jezuiten

tot tyd met e
„ ders dat gy

Na dat zy pl
lyke beleeftheit
niet weigeren ,
noeg als men z

Onderwyl d
om hun eer aan
hoofst der Iliner
raad met hen
zelschap na toe
dorp gezien ha
den omgang die
gelegen , hebber
de wegen op he
om om ze noch
geraas , en met

Het Opperho
midden van twe
kent , houdende
Aanspraak met v
Kalumet aan , en
alle beleeftheden
gewoon is te doe
Het gantsche
gentheid houdend
waar op het Opp
de .

De Raad wierd
rechten bestond ,
hun Ceremonieel
tel met Sagamité
lepel vol daar van
ter in den mond
hand verscheen 'e
Ceremonie-meest
uit te doen , en d
stak hy hun die i
het derde gerech
sticht had , maar
nam men dat wee
kion of van een w
den mond stak .

Na de maaltyd
Onderwyl dat zy
Volk vermaande
len , men bood h
ken van Beere en
rarigheden zyn d
perhoofst , en nan

tot tyd met een zachte stem toefpraken. „ Dat is goed, broe-
ders dat gy ons komt bezoeken.

„ Na dat zy plaats genomen hadden bewees men hun de gewoon-
lyke beleeftheid van hun Kalumetten aan te bieden. Men moest ze
niet weigeren, zo men niet voor vyand wil passeren, maar 't is ge-
noeg als men zich maar gelaat te roken.

Onderwyl dat de Ouden de een na den ander na hen rookten
om hun eer aan te doen, quam men ze nit namen van het Opper-
hoofd der llinenzen verzoeken om in zyn Vlek te komen, daar hy
raad met hen wilde houden. Zy gingen 'er met een goed ge-
zelschap na toe; want deze Volkeren, die nooit Franschman in hun
dorp gezien hadden, en hen niet als by reputatie kenden, en door
den omgang die zy met de Naticn, na de kant van Missilimakinak,
gelegen, hebben, lieten niet na hen aan te zien: zy gongen langs
de wegen op het gras leggen, zy liepen voor uit, en keerden weer-
om om ze noch eens te zien, die geschiede evenwel alles zonder
geraas, en met tekens van de eerbied die zy voor hen hadden.

Het Opperhoofd wachtte hen aan den ingang van zyn hut, in 't
midden van twee Gryzaarts: zy stonden alle drie overent en na-
kent, houdende de Kalumet opgelicht na de Zon. Hy deed een
Aanspraak met weinig woorden, verwelkomde ze, bood hun zyn
Kalumet aan, en deed ze roken zo dra zy in de hut traden, daar zy
alle beleeftheden ontongen, die men in diergelyke gelegenheden
gewoon is te doen.

Het gantsche gezelschap vergadert zynde en een diepe stilzwy-
gentheid houdende, sprak hen de Pater door vier geschenken toc,
waar op het Opperhoofd der llinenzen door drie andere antwoor-
de.

De Raad wierd door een groot festyn gevolgt, dat in vier ge-
rechten bestond, daar men moest van eten, zich al de wetten van
hun Ceremonieel onderwerpente. Het eerste was een grote scho-
tel met Sagamité, die in 't vet dreef. De Ceremonie-meester een
lepel vol daar van in de hand houdende, stak die driemaal den Pa-
ter in den mond, en deed het zelfde aan den Heer Joliet. Nader-
hand verscheen 'er een twedeschotel daar drie visschen in lagen; de
Ceremonie-meester nam 'er eenige stukken van, om 'er de graad
uit te doen, en daar op geblazen hebbende om ze koud te maken,
stak hy hun die in den mond, gelyk men de vogeltjes doet. Voor
het derde gerecht bracht men een groten hond, dien men ge-
slacht had, maar vernomen hebbende, dat zy daar niet van aten,
nam men dat weer weg. Eindelyk het vierde was een stuk *Pissi-
kion* of van een woud-os, waar van men hun de vette brokken in
den mond stak.

Na de maalyd moesten zy de hutten van het Dorp bezichtigen.
Onderwyl dat zy overstraat gongen, was 'er een die gedurig het
Volk vermaande van hen aan te kyken, zonder hen lallig te val-
len, men bood hun overal gordels, kousbanden en andere wer-
ken van Beere en wild Offenhair gemaakt, aan, dat de eenigste
rarigheden zyn die zy hebben. Zy slieden in de hut van het Op-
perhoofd, en namen 's anderendaags afscheyd van hem. Hy ver-
zel-

Vremde
ceremo-
nien
ontrent
hem ge-
pleegt.

zeldze met meer als zes hondert personen, die elk om 't zeerft door allerly foorten van betuigeniffen van vryndfchap hun wat vreugde zy door hun bezoek ontfoegen, betoonden.

Vader Marquette na in 't kort een denkbeeld van de linnenzers en hun Zeden gegeven te hebben, fpreekt vervolgens van de Kalumet op deze wyze.

Befchry-
ving van
het vrede-
ried.

„ Zy hebben niets heiligers en dierbaarders. Men bewyft de
„ fcepters der Koningen zo veel eer niet als zy dit riet aan doen. Hy
„ fchynt de God van Vrede en Oorlog te zyn, en leven en dood
„ in zyn handen te hebben. 't Is genoeg dit Ried by zich te heb-
„ ben en het te laten zien, om veilig midden door de vyanden te
„ wandelen, die in het hevigitte van het gevecht de wapens neer-
„ werpen, wanneer hun dit vertoont word. Hierom gaven 'er my
„ de linnenzen een, om voor vrygeleyde by de Natien te dienen,
„ die ik in myn tocht moest doortrekken. Daar is een Kalumet
„ voor de Vrede, en een voor den Oorlog. Zy bedienen 'er zich
„ ook van om hun gefchillen by te leggen, om hun verbinteniffen
„ te bekrachtigen, en om tegen vreemdelingen te fpreeken.

„ Het bestaat uit een rodefteen, die zo glad is als marmer, en
„ zodanig doorboort, dat het eene end dient om tabak in te ftop-
„ pen, en het ander in een handvatfel fluit, dat een ftok is van
„ twee voeten lang, zo dik als een ordinaar ried, en van binnen
„ hol. Het is vertiert met het hoofd en hals van verfcheyde vog-
„ gels, wier veeren heel fraai zyn; zy hangen 'er ook grote rode,
„ groene en andere pluimen aan; daar het van alle kanten mee
„ omwonden is. Zy maken 'er werk van, om dat zy het voor
„ de Kalumet van de Zon aanzien, en inderdaad zy bieden ze de
„ Zon aan om te roken, wanneer zy ftilte; regen, of mooi weer
„ verlangen; zy maken zwarigheid zich in 't begin van den zomer
„ te baden, of nieuwe vruchten te eten, voor dat zy 'er mee ge-
„ danft hebben. Zie hier hoe zulks in zyn werk gaat.

„ De Kalumetdans, die onder deze Volkeren zeer beroemt is,
„ word niet als om gewichtige oorzaken gehouden; zomtyds om
„ de Vrede te bekrachtigen, of om zich tot eenigen groten oorlog
„ te verenigen, op andere tyden voor een algemeen vreugdefeest.
„ Nu eens houd men die ter eeren van een Natie, die men daar
„ by nodigt, dan eens ter welkomst van de een of de ander aan-
„ zienlyk perfoon, als of zy hem op een Bal of Komedie wilden
„ onthalen. 's Winters gefchied deze plechtigheid in een hut.
„ 's Zomers op het open veld. De plaats verkoren zynde omringt
„ men die met bomen, op dat al de toekykers onder derzelver fcha-
„ duwe voor het fteken der Zon zouden bevryd zyn. Men fpreyd
„ op 't midden van de plaats een grote bieze mat, die met ver-
„ fcheyde kleuren befchildert is, deze dient voor een tapyt om
„ daar met eerbied den God van dien genen, die den Dans geeft,
„ op te plaatzen. Want ieder heeft zyn God, dien zy hun *Ma-
„ nitou* noemen. Dit is een Slang, een Vogel, een Steen, of iets
„ diergelyks, daar zy van gedroomt hebben, en daar zy al hun
„ vertrouwen voor den goeden uitflag van hun oorlog, jacht, en
„ vilfchery op ftellen. Dicht by dezen *Manitou* en aan zyn rechter

ter zy legge
„ Men maakt
„ waar van zi
„ de knods,
„ De zaken
„ derende, ne
„ aanzienlykft
„ mannen en
„ ben, en die
„ de genodig
„ moet op zyn
„ kende doed
„ hy hem wie
„ den Dans in
„ eerbied de
„ fleunende, o
„ liederen. H
„ hy ze eens a
„ en dan bied
„ dan eens bu
„ vleugels uit
„ aan den mor
„ les op de ma
„ De tweede
„ ker foort van
„ Zang komt
„ te zamen over
„ De Danfe
„ wapens, die
„ uit om op he
„ boog en pyl
„ den ander aa
„ weren: dit fo
„ altyd op de n
„ der verweert
„ ze af; de ee
„ vluchter om,
„ op de maat e
„ en trommels
„ Vrankryk zo
„ De derde v
„ de gene, die
„ gevecht ge-
„ haalt hy de V
„ winningen die
„ zen, en de g
„ genen te belo
„ hem een fch
„ hebbende gaa
„ derden, en z

ter zy leggen ze de Kalumet, tot wiens eere dit feest geschied
 Men maakt als een wapenpraal, en men legt de wapens ten toon
 waar van zich de krygshelden dezer Natie bedienen, te weten
 de knods, de heirbyl, den boog, den pylkoker, en de pylen.

De zaken dus geschikt zynde, en het uur van den Dans naderende, nemen die gene die benoemt zyn om te zingen, de aanzienlykste plaats onder deze bomen in. Hier toe worden de mannen en vrouwen verkoren, die de schoonste stemmen hebben, en die volmaakt wel over een stemmen. Daar na gaan alle de genodigden in 't rond onder deze takken zitten, maar ieder moet op zyn aankomst den *Manitou* groeten; 't geen hy al smokkende doed, blazende den rook uit den mond op hem, als of hy hem wierook toezwaide. Hier na verschynt de leyder van den Dans in 't midden van de vergadering, en neemt strak met eerbied de Kalumet, en dezelve met beyde de handen ondersteunende, doet hy die op de maat dansen, op 't geluid van de liederen. Hy maakt 'er allerly vreemde figuren mee, dan toont hy ze eens aan de vergadering, draaiende ze gints en herwaarts, en dan bied hy ze de Zon aan, als of hy die wilde doen roken; dan eens buigt hy die na de aarde, dan strekt hy derzelve vleugels uit als om te vliegen: op andere tyden nadert hy die aan den mond der toekykers op dat zy roken; dit geschied alles op de maat, en is als de eerste intrede van het Ballet.

De tweede bestaat in een gevecht, dat op 't geluid van een zeker soort van trommel gehouden word, welke in plaats van den Zang komt, of zelfs daar onder geroert word, stemmende wel te zamen over een.

De Danser geeft een van de krygshelden een teken om de wapens, die op de mat leggen, op te nemen, en nodigt hem uit om op het roeren der trom te vechten; deze nadert, neemt boog en pyl met de heirbyl, en vangt het Tweegevecht tegen den ander aan, die niets als de Kalumet heeft om zich te verweren: dit schouwspel is zeer vermakelyk, voor al om dat het altyd op de maat geschied; want de een is de aanvaller, de ander verweert zich; de een brengt een slag aan, de ander keert ze af; de een vlucht, de ander vervolgt hem; dan keert de vluchter om, en doet zyn vyand weer wyken, 't geen zo wel op de maat en vaste passen geschied, na het geluid der stemmen en trommels, dat dit voor een aartige intree van een Ballet in Frankryk zou kunnen doorgaan.

De derde vertoning bestaat in een lange redevoering, welke de gene, die de Kalumet in de hand heeft; houd. Want het gevecht ge-eindigt zynde zonder dat 'er bloet gestort is, verhaalt hy de Veldslagen waar in hy zich bevonden heeft, de overwinningen die hy behaalt heeft; hy noemt de Natien, de plaatsen, en de gevangens die hy daar gemaakt heeft, en om den genen te belonen die de meester van dezen Dans is, vereert hy hem een schone bever-rok of iets anders: en het aangenomen hebbende gaat hy de Kalumet een ander aanbieden, die aan een deden, en zo in 't rond, tot dat zy alle hun plicht gedaan hebbende

Kalumet-
dans.

„bende, de Voorzitter van de Vergadering dezelve Kalumet aan de Natie schenkt, die tot deze plechtigheid genodigt is, tot teken van den eeuwigerendenden Vrede, die 'er tusschen deze twee Volkeren zyn zal.

Vader Marquette verhaalt vervolgens een van de liederen, die men op de Kalumet zingt, waar aan zy, zegt hy, een zeker toon geven, die men met noten niet wel verbeelden kan, en die 'er evenwel al de bevaligheid aan geeft. Ik heb in der daad aangemerkt, dat de zangen van de Bovenlandseche Natien meer weluidendheid hebben als die der Irokolzen en andere Wilden, die dicht by Quebec wonen.

Na den oorlog die men in deze laatste jaren tegen de Ouragamis, anders de Vossen genaamt, voerde, schoof men een Slaaf van deze Natie aan de Wilden van de plaats daar ik myn Zendesingschap bekleedde, die hem het leven schonken, volgens de gewoonte der Christen Wilden. Deze Slaaf deed hun lust krygen in deze Kalumet-dans, en onze luiden waren 'er als gek na.

Zy quamen hier toe dikwils in de hut te zamen, daar hy in de familie aangenomen was, om hem te zien dansen en te horen zingen. Ik bleef 'er zelf al te mets by, vindende noch niets quaads in deze plechtigheid van de Kalumet, die ik niet kende, en ik schepte 'er veel vermaak in. Maar 't geet my 't wonderlykst voorquam, is dat hy onder 't zingen niet als liet enkel woord *alle-luia* uitte, sprekende de *u* als de Italianen (*ou*) uit, en splezende het woord in twee gelykt delen op deze wyze *Alle-luia*. Hy herhaalde dikwils het eerste, en daar na het tweede, vallende van het een op het ander, en ze elk in 't byzonder langs verscheyde tonen van een muziek rollende, dat redelyk bevallig was. Lescarbot schryft, dat hy dit zelve woord in de Gezangen der Souriquezen gehooft had. Ik weet niet wat betekenis dit woord in hun taal mag hebben.

Het woord *Alle-luia* in de gezangen der Wilden door onzen Schryver opgemerkt *Lescarbot, Hist. de la Nouv. Franc. liv 3 ch. 6.*

DERDE HOOFSTUK.

Vergelyking van de Kalumet met den Slagenstaf van Mercurius.

Niets verbeelt beter den Slagenstaf van Mercurius als het Vrede-ried. Mercurius was een uitheemsche Godheid ten opzigt van de Grieken, die dezelve van de Egyptenaren en andere barbaarsche Volkeren ontleent hadden. Hierom is het niet om te verwonderen dat de Grieken hem door Fabeln onkenbaar hebben gemaakt, en dat zy zelfs verscheyde zaken, die dezen God raken konden, niet geweten hebben. In den Zinnebeeldigen Godsdienst der Ouden was de overeenkomst van Jupiter en Mercurius met de menschen na allen schyn in haar oorsprong niet anders als een verborgenheid, die hun het Opperste Wezen verbeeldde, dat hun de plicht op ley om elkander, schoon vreemt zynde, in de plichten van den burgerlyken oingang eerbied te bewyzen; om het recht der Volkeren als geheiligd aan te zien; om het in luiden te eren, die met een inzicht van Vrede zich in hun handen quamen stellen, om hun geen onglyk te doen, en voor al om hun de gezwore trouw te houden.

In

In dezen zinnig andere gezond zels aangezien wegen den He ter handen stelschap gely Deszelfs figuur tekens van den

Misschien wi aanwenden moe mee hy omwor zy in hunne on nauten hadden zy aan alle nati „ Dit was Etha „ zorg der ond „ staf van Mer

De Kalumet t is een stok by men verciert, o hy in een der p word. Daar on me gelykenis va aan de Caduceu en zinnebeelde Wilden dit pun nen kan, zynde af en toe kan de hebben de Griel het wezentlykst den.

Dat is deze p heb, een waar kome offerande bied byzet, waa ligheid der Ede zyn, op de zelv waren.

Wanneer ik z staf deze pyp va Altaar is, waar de Zon doen, f dat ik 'er van h een en het zelfd voorkomen, die aan deze Roe-dr die gene te bere kleeid waren, in lig Zinnebeeld v Men vind het

II. D

In dezen zin wierden die gene, die van de eene Natien tot de andere gezonden wierden; enigermaten als Afgezanten van Jupiter zelfs aangezien, dat is te zeggen als personen, die onmiddelyk van wegen den Heere gezonden wierden. De Slangenstaf, dien men hun ter handen stelde, was hun vry-geleyde, en het teken van hun gezantschap gelyk noch hedendaags de staf der Wapen-Koningen. Deszelfs figuur was zinnebeeldig; de Vleugels en de slangen zyn tekenen van den Godsdienst.

Misschien wilden zy door deze vleugels de naarstigheit, die zy aanwenden moesten, betekenen, en misschien dat de slangen, waar mee hy omwonden was, de voorzichtigheit betekende, waar mee zy in hunne onderhandelingen moesten te werk gaan. De Argonauten hadden op hun tocht hun Herout en hun Ambassadeur dien zy aan alle natien, die zy op den weg ontmoetten, afvaardigden.

Dit was Ethalides, een vaardig en naarstig Afgezant, dien zy de zorg der onderhandelingen hadden toevertrouwd, en dien zy den staf van Mercurius in handen gaven.

De Kalumet gelykt enigermaten van gedaante na den slangenstaf: 't is een stok byna van de zelfde lengte, hy is altyd met grote pluimen verciert, of zomtyds met helé vleugels als de Caduceus, gelyk hy in een der platen van de nieuwe Historié van Virginia verbeeldt word. Daar ontbreekt zo 't schynt niets aan de Calumet tot volkome gelykenis van het zinnebeeld als de gekroonde slangen, die altyd aan de Caduceus door de Grieken en Romeinen in de Stantbeelden en zinnebeelden van Mercurius behouden zyn. Maar indien de Wilden dit punt van gelykenis niet hebben, dat onverschillig schynen kan, zynde misschien maar een van die cieraaden, die men 'er af en toe kan doen, volgens de zinlykheit en aart van ieder Natie, hebben de Grieken en Romeinen van hun kant aan den slangenstaf het wezentlykfte, dat de Kalumet van vrede heeft, niet behouden.

Dat is deze pyp, welke, volgens de verbeelding die ik 'er van heb, een waar Altaar is, waar op de Wilden aan de zon een volkome offerande aanbieden: Offerande, die de Kalumet deze eerbied byzet, waaraan na den aart vanden ouden Godsdienst, de heiligheit der Eden, en het onschonbaar recht der Volkeren verknocht zyn, op de zelfde wyze als zy eertyds aan den Slangenstaf gehecht waren.

Wanneer ik zeg, dat de Grieken en Romeinen aan den Slangenstaf deze pyp van de Kalumet niet bewaart hebben, die een waar Altaar is, waar op de Wilden noch hedendaags een Offerande aan de Zon doen, spreek ik 'er dus niet van, als volgens het denkbeeld dat ik 'er van heb, dat de Caduceus en de Calumet oorspronkelyk een en het zelfde waren. Myn gevoelen zal die gene wel gegrond voorkomen, die den naam van *σφραγίς* of *Vuur-dragers*, die men aan deze Roe-dragers, zo ik my van dit woord mag bedienen om die gene te betekenen, die met het karakter van Ambassadeurs bekleed waren, in die tyden dat de Caduceus of Slangen-roe het heilig Zinnebeeld van hunne Zending was, willen doorgronden.

Men vind het woord *σφραγίς* in Herodotus, in Xenofon, by Fi-

*Apoll.
Rbod. lib.
v. 640.*

*N. Hist.
de l'Asie
girie.
Planché
6.*

*Herodot.
lib. 8. n.
6.
Xenoph.
de republ.
Laced. p.
400.
Philo de
vita Mo-
sis, lib. 1.
Pollux*

Onom.
lib 1 Cap
1. Segni.
24. Sui-
das
Alex. ab
Alex. lib
5. Cap.
8 Cal.
Rhodog.
lib. 8.
Cap. 2.

lo den Jood, in Pollux, en in Suidas. Men kan uit het gene deze oude Schryvers, en na hen Alexander ab Alexandro en Coelius Rhodiginus gezegt hebben, besluiten: 1. Dat het Priesters en Waarzeggers waren, die ter zelfder tyd den dienst van Gezanten en Herouwen waarnamen, wier perzoon zo geheiligt was, dat men voor een van de grootste misdaden aanzag het krygsrecht tegen hen te gebruiken, en hun de minste smaad aan te doen. 2. Dat zy in hun handen een Altaar droegen, *Pyranon* genaamt, en een heilig vuur, dat hun den naam van *Pyroppers* of *Vuurdragers* deed geven, en dat dit vuur hun de eerbied van de kant hunner vyanden zelfs byzette. 3. Dat men op hun raad het laatste besluit van Vrede of Oorlog nam. 4. Dat voor dat de stryd aangong zy voor de eerste Standaarden traden, om voorlagen te doen, waar op men de wapens neerley, of den stryd begon. 5. Dat de eerbied, die men voor hen had, den Overwinnaar verplichtte om alle vyandlykheid te doen ophouden, zo dra zy zich vertoonden om nieuwe voorstellingen te doen, of om te betuigen dat men zich onderwierp: zo dat om een volkome overwinning en een gehele neerlaag te betekenen, het tot een spreekwoord was geworden, dat zelfs geen *Vuurdrager* overgebleven was, om de overwinnaars de wapenen uit de hand te doen vallen. 6. Dat het een algemeen gebruik by de Grieken was, en wel in 't byzonder by de Lacedemoniers, zich van *Vuurdragers* te bedienen, en die aan het hoofd der Legers te doen trekken. Eindelyk, dat het een zo oud gebruik was, dat men die gewoonte had zelfs voor dat de Trompetters uitgevonden waren, om den aanval te blazen. De Volkeren van Pontus en Kappadocien hadden menigte van Waarzeggers, die men *Pyretben* noemde, een woord waar van de betekenis op dat van *Pyroboren* mee uitkomt? 't Is waar de Schryvers geven ons geen licht genoeg om ons te doen kennen hoe die draag-Altaren gemaakt waren, maar het is ons genoeg dat wy in de Kalumet een waar Altaar vinden, een heilig-vuur, en een reuk-offer, namentlyk de kruiden, waar van wy reeds gezegt hebben dat de Ouden die aan de Goden offerden.

Rhodigin
lib. 7.
Cap. 29.

Calu-
met
noch
nader
met den
slangen
staf ver-
geleken.

Ik heb ook in enig Schryver gelezen, dat men den Slangenstaf met hair opschikte, dat men netjes vlocht, op dezelfde wyze als men met de Kalumet leeft; maar wat vlyt ik ook aangewent heb, ik heb my niet kunnen erinneren waar ik het gelezen had. Men zal dit evenwel maklyk kunnen geloven, als men overweegt dat de bywoorden, die de Schryvers aan den staf van Mercurius geven, betekenen dat hy vergult, en gants verciert was: dat volgens het gebruik der Ouden, men de hairlokken aan de Goden opofferde: en dat de Romeinen, die zich in plaats van een Slangenstaf van Olyfstakken, van yzerkruid en andere kruiden, *Sagmena* genaamt, bedienden, dezelve met wol en windelen vercierten.

In al het overige zyn de Slangestaf en Calumet te enemaal gelyk; want de Wilden stellen vast, gelyk men in de oudheid ook deed, dat het een Zinnebeeld van Vrede voor de gene is die dezen staf aanbieden en ontfangen, en van oorlog voor die gene, die hem van de hand wyzen en verwerpen: dat hy het recht van leven en dood

dood voert. Men stort: dat zy de grote ongelukke door ongelukke pand als deze i wanneer men z uit de handen d de Zon is die h ze als de Oudem van Apollo gek

Nademaal er oorlog; moet n ke men gevaar heid bedrogen t van de Kalumet te gebruiken, d enigermaten daa hun verlies aan z

Een Franfch had evenwel ha by wie hy was, slaan, die by de hem met al de moord, dien zy zich dan als of boden hem twa Kalumets verda woord te geven de hy hier over was. Deze ded een was, die ni wiens riet de fig gefineden was; w ken van een gh maatregelen, h zich in zyn Fort zegt heeft, is d neer zy den stok millioen bestryk

V I I

DE Kalumet maar ook y kurius, die om gen, die hem in dezelfde reden God der Koopli Men heeft M Dieven te make I I. D

dood voert. Dat hy de schimmen uit de hel leyde, en daar in stort: dat zy de gramfchap der Goden zouden gaande maken, en grote ongelukken op hun hals halen, zo zy de trouw, die daar door gegeven is, fchonden. In der daad daar is geen zekerder pand als deze Kalumet, die gelyk Vader Marquette wel zegt, wanneer men ze in 't hevigitte van 't gevecht zien laat, de wapens uit de handen doet vallen. Eindelyk de Wilden zeggen, dat het de Zon is die hun deze Kalumet gegeven heeft, op 'de zelfde wyze als de Ouden zeyden dat Merkurius den Slangenftaf uit handen van Apollo gekregen had.

Nademaal 'er Kalumetten van Vrede zyn, en Kalumetten van oorlog, moet men ze wel weten te onderscheyden, zonder 't welke men gevaar loopt om door zyn onachtzaamheid of onwetentheid bedrogen te worden; want de Wilden niet opentlyk de trouw van de Kalumet durvende fchenden, trachten liffen tegen die gene te gebruiken, daar zy enig verraad tegen willen plegen, om ze enigermaten daar voor verantwoordelyk te maken, en op dat ze hun verlies aan zich zelve te wyten hebben.

Een Franfch Officier, die de Zeden der Wilden heel wel kent, had evenwel haat in diergelyk een strik gevallen. De Siouzen, by wie hy was, waren willens om zich van enige Wilden te ontfaan, die by dezen Kommandant gekomen waren, en zy zouden hem met al de Franfchen daar hy het gezag over had, in den moord, dien zy wilden plegen, ingewikkelt hebben. Zy gelieten zich dan als of zy met hem van staatzaken wilden fpreken, en boden hem twaalf Kalumets aan. De Officier, dien dit getal van Kalumets verdacht voorquam, verhaaste zich niet om zyn antwoord te geven; en in zyn Fort wedergekeert zynde, raadpleegde hy hier over met een zyner Wilden, dat een fchrandere karel was. Deze deed hem opmerken dat 'er onder deze Kalumetten een was, die niet als de andere met hair gevlochten was, en op wiens riet de figuur van een Slang, waar mee het omwonden was, gefneden was; vervolgens deed hy hem begrypen, dat dit het teken van een geheim verraad was. De Officier nam hier op zyn maatregelen, hy ftelde het verzoek der Siouzen te leur, en hielt zich in zyn Fort met al zyn volk op zyn hoede. Na men my gezegt heeft, is dit noch een gewoonlyker teken van oorlog, wanneer zy den ftok van de Kalumet, tuffchen de hairen in, met vermillioen bestryken.

VIERDE HOOFSTUK.

DE Kalumet is niet alleen een Zinnebeeld van Vrede of Oorlog, maar ook van den Koophandel, gelyk de Slangenftaf van Merkurius, die om deze reden de veiligheit der wegen moest bezorgen, die hem in 't byzonder toegewyd waren; en dien men om dezelfde reden een beurs in de hand geeft, om te tonen dat hy de God der Koopliden was, en de borg van hun goede trouw.

Men heeft Merkurius verongelykt, met hem tot God van de Dieven te maken. Niets ftryd 'er meer tegen de verplichting die

Twederlei ftort van Kalumetten, een van vrede en een van oorlog.

Van den Koophandel.

Gilb: 6c

des
Schry-
vers,
waaron
Mer-
keur
een God
der Die-
ven ge-
noemt
wird.

De Wt-
den
geanhen
koop-
handel
met fee-
sten en
danffen
dryven.

Relatien
de Voya-
ge de la
mer du
Sud, p.
68.

quo A
fabriai

quo A

op hem ley om de veilligheid der wegen te bezorgen, als 'er een Godheid van te maken, die de dievery begunstige.

Na allen ichyn is deze eigenschap een uitwerking van de quaadaartigheid der Ouden, die de getrouwheid der kooplieden hebben willen verdacht maken, met van hun God een God der dieven te maken.

De Wilde Natien handelen van alle tyden af met elkander. Hun koophandel heeft dat gemeen met die der Ouden, dat het een zuivere ruiling is van waar tegens waar. Zy hebben alle iets byzonder, dat de andere niet hebben, en de handel doet alle deze zaken van de ene tot de andere rond gaan. Het zyn granen, porcelein, pelfen, rokken, tabak, matten, kanoos, allerlei werken van zwynsborstels en wilde ossen-hair gemaakt, katoene bedden, huisraad, kalumets, met een woord alles wat tot behulp van 's menschen leven dienen kan.

De feesten en de danffen die de Wilden houden, gaande by de andere Natien handelen, maken van hun koopmanschap een aangenaam tydverdrijf. Zy trekken van den een tot den ander, gelyk wanneer zy in Ambassade gaan. Zo was eertyds de koophandel der Volkeren van Thracien en Pontus, wanneer zy in Griekenland hun waren gingen veilen, die in koren, pelteryen, bevergyl en gezoute visch bestonden, die zeer beroemt waren; want zy gongen 'er al zingende en danffende na toe, houdende gedurige feesten, in navolging van de Volkeren die Bacchus verzelden. Dus legt Dalechamp een woord van een Vers van Nicoltraus of Philertus, door Atheneus aangevoert, uit.

Hun wyze van handel te dryven geschied by wyze van geschenk. Daar zyn 'er die aan den oppersten en in 't gros aan het lichaam van de Natie gegeven worden, waar meê men handelt, en die ze met een ander geschenk beantwoord, dat altyd aangenomen word, zonder het te naauw te bezien, om dat dit soort van een geschenk als een soort van Recht kan aangezien worden, dat op de waren gelegd is. Daarna dryven ze koopmanschap van den eenen partikulieren by den ander, en van de eene Hut tot de andere. Men zendt aan een van deze Hutten de zaak die te koop is, van daar zendt men eenige andere zaak weer te rug, die 'er de prys van is; maar zo men 'er niet meê te vreden is, laat men het weerom brengen daar het van daan gekomen is, en men neemt zyn waar weer na zich, ten zy men iets beters bied, of dat beter na zyn zin is. De waardering en de lust om iets te hebben, maken 'er alleen den prys van uit. Men moet wel toezien by deze Wilden, zy zyn 'er slijm zo wel als in andere landen, en zy stellen zomtyds guitestrekken tegen de vreemdelingen in 't werk.

Frezier verhaalt iets zonderlings van de wyze van handeldryving eniger Indianen van Chili die op de gebergten van de Andes wonen, dewelke zeer na den smaak en den aart der Wilden zweemt. Hy zegt, dat zo dra de Spaansche Handelaars op een plaats komen, zy recht toe in het opperhoofd van het vlek gaan, daar zy een geschenk aan doen, zo wel als aan ieder in 't byzonder van die ge-

nên, daar zyn trompetten gekoeplieden laat gekomen zynd kammen, naaldling klaar is, en vertrekt, z levert heeft, z schuldenaars te het Opperhoof talen, en ieder heeft.

Eindelyk da wanneer zy re Natie doortrek zy wilens zyn ze Natie zal tw de rivier stut, niet gedekt he bied in diergely schen is men v

Hoe weinig i der daad, en z vreemdelingen n zyn deze ook n of zich vleyen d geweld gebruikt zich tegen aan t

Ik zal hier, v de Europeanen, Louisiana gehan tien van de Vreê genomen aan all de vreemdelinge ben, om de veili doden te bewen aangaan, toe t vericheyde orde Godsdienst, die en of zy die gen ken, dan of zy ge de Wilden over: tyds een oeffenin gemoed maakt, burgerlyk gebrui weet dat de Wi overblyfzelen van zeer klare Afgoe plicht is zyn besf

nen, daar zyn familie uit bestaat; waar na dit opperhoofd met trompettengeshal zyn verstrooide onderdanen van de komst der kooplieden laat verwittigen, daar zy mee handelen kunnen. Deze gekomen zynde, zien de koopmanschappen, als messen, bylen, kammen, naalden, enz. Zo dra zy alles gezien hebben, en de rulling klaar is, neemt ieder 't geen hem aanstaat naar zyn huis, en vertrekt zonder te betalen, zo dat de koopman alles geleverd heeft, zonder te weten aan wien, noch enige van zyn schuldnaars te zien. Eindelyk als de koopman verreizen wil, geeft het Opperhoofd door een ander trompettengeshal order om te betalen, en ieder komt en brengt getrouwelyk 't geen hy beloofd heeft.

Eindelyk daar zyn by de Wilden eenige rechten te betalen, wanneer zy reizen om handel te dryven, en de landen van een Natie doortrekken, by wie zy zich niet willen ophouden, en dat zy willens zyn verder te trekken, want de minste persoon van deze Natie zal twintig of dertig Kanoos aanhouden, zeggende dat by de rivier stuit, of om dat men het lighaam van zo een Kapitein niet gedekt heeft, of op wat voorwendzel hy geven wil. Men bied in diergelyke gelegenheden geen tegenstand, maar met een geschenk is men vry.

Hoe weinig inhelig de Wilden schynen, zynze het evenwel in der daad, en zelfs slim genoeg op hun zaken: maar zo wel als de vreemdelingen niet veilig voor hun handen zyn, die zeer licht zyn; zyn deze ook niet gedekt voor de gene die hen bedriegen willen, of zich vleyen dat zy hen bedrogen hebben, wanneer zy ontrent hen geweld gebruikt hebben, daar zy wel zien dat het vruchteloos is zich tegen aan te kanten.

Ik zal hier, voor dat ik dit artikel eindig, zeggen, dat tot hier toe de Europeanen, die met de Illinenzen en de andere Volkeren van Louisiana gehandelt hebben, zich op het voorbeeld van deze Natien van de Vrede-Kalumet hebben bedient, en dat zy deel hebben genomen aan alle de plechtigheden, die by hen in gebruik zyn om de vreemdelingen te ontfangen, om een vryen doortocht te hebben, om de veiligheid van den Koophandel te verzekeren, om de doden te bewenen, en om de knopen van de verbonden, die zy aangaan, toe te strikken. Ik weet niet wat de Zendelingen van de verchevde orders hier van denken, of zy de beweegredenen van Godsdienst, die in dit gebruik zyn opgesloten, doorgrond hebben, en of zy die gene die het waarnemen zwaarigheid daar ontrent maken, dan of zy geloven het te moeten toestaan, veronderstellende dat de Wilden overal geen Godsdienst hebben, of dat het geen oudtyds een oeffening van Godsdienst was, geen indruk meer op hun gemoed maakt, en niet meer als op den voet van een te eenemaal burgerlyk gebruik moet aangezien worden. Wat my aangaat, die weet dat de Wilden zeer bygelovig zyn, die men by hen grote overblyfzelen van het Heydendom te ontdekken, en die hier in een zeer klare Afgodery gewaar worde, ik geloof ook dat men scherplicht is zyn best te doen om dit gebruik te eenemaal af te schaf-

fen, om het den Europeanen te eenemaal te verbieden; en het de Naticen te doen verlaten die ons geloof omhelft hebben, of die men toebereyd om het te omhelzen.

Z

W

A M

VYFDE

Van

de meeste zaken
ben: het vlees on
daar hy zich in
dryft.

De omzwerve
vifch: een deel v
ophouden langs d
het ander deel br
na te lopen.

Ik zal my hier
van jagen en vifc
vuur of in de zon
al te bekende en
Volgens myn inz
de Vifchery, on

ZE.

Z E E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

VYFDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Jacht en de Vifschery.

Ndien de oorlog van alle de oefeningen de heerlykfte is, en daar de Wilden de grootfte eer in stellen, volgende hier in het algemene denkbeeld van alle de Natien, die 'er haar roem van doen afhangen; die van de Jacht en de Vifchvangst zyn voor hen de gewoonlykfte, om dat zy hun in het leven het noodzaaklykfte zyn, en dat zy 'er de meefte zaken uithalen, die zy tot hun onderhoud nodig hebben: het vlees om te eten, de kleeren om zich te dekken, de oli daar hy zich mee befmeert, en de pelteryen waar mee hy handel dryft.

Van de Jacht en de Vifchery.

De omzwervende volkeren leven byna niet als van vleefch en vifch: een deel van 't jaar zyn zy Vifch-eters, zwervende zonder ophouden langs den oever van de zee, van de meiren en rivieren, het ander deel brengen zy in de boffchen door met wild gedierde na te lopen.

Ik zal my hier in de omftandigheden van hun verfcheyde wyzen van jagen en vifchen niet inlaten, noch hoe ze 't vleefch voor 't vuur of in de zon braden of drogen, en tot meel maken, dat zyn al te bekende en gemene zaken, om 'er dit werk mee te vullen. Volgens myn inzicht zal het genoeg zyn te zeggen dat de Jacht en de Vifchery, om zo te fpreken, de eerfte bezigheden der eerfte men-

ZE:

menfchen geweest zynde , die de nood dwong om in de bofchen te leven , daar het aanryk toen vol van was , of op de oevers van de rivieren en van de zee , dit gelegenheid aan de nacomelingen gegeven heeft , om ze onder de namen van Faunen , Tityrs , Boschgoden , Boschnimfen en Herggoden te heiligen ; naderhand van deze buitensporige inbeelding overtuigt zynde , maakten zy zich daar een artykel van Godsdienst uit te geloven dat ieder boom een geest had , die daar in zyn verblyf hield ; en dat op dezelfde wyze ieder meir , ieder rivier , ieder bron , haar Goden , Godinnen , Vliet en Bronnimfen had , gelyk de zee behalven haar grote Goden , haar Nereiden en Tritons had. De Bygelovigheid eindelyk met der tyd toenemende , voerde men yffelyke menigte van kleine Godheden van een minderen rang in , dewelke , gelyk wy in het artykel van den Godsdienst gezegt hebben , haar wezen niet als de onwetenheid der tyden , en de vroylyke verbeelding der Dichters verschuldigt waren , dien het niets kostte Vergodingen te maken , en de menfchen na hun dood in iets anders , als zy in hun leven geweest waren , te herscheppen.

TWEDE HOOFSTUK.

Van hun
Speelen
en Tyd-
kortin-
gen.

Behalven de noodzakelyke bezigheden hebben 'er de Wilden noch andere , die of tot enkel vermaak strekken , gelyk de spelen van hazard , of tot vermaak daar de gezondheid mee vermengt is , die tot de lichamelijke oefeningen behoren , om het lichaam rap en vlug te maken. Deze spelen zyn ook van de eerste instellingen der menfchen , en de eerste waar van de oude Schryvers ons kennis hebben gegeven. Zy zyn ouder als de gene die Palamedes gedurende het beleg van Troje uitvond , en misfchien ook als die der Lydiërs , die men de eerste vindere van alle foorten van spelen maakt , op een Hiftorie die 'er Herodotus van maakt , of wel op de gelykenis van de woorden *Lydië* en *Ludi* ; 't geen my als een zwakke giffing voorkomt.

Het bekendste spel van geluk by de Wilden , gefchied met vruchten , ftenen of met bikkels uit de achterfte poten van een Elandt , en andere ronde kootjes van wat dier het ook zyn mag. Zy zyn ontrent tweemaal zo groot als kerlliftenen , en byna van een eyrondege form gemaakt ; fchoon men 'er zes zyden op kan onderscheyden , hebben zy 'er evenwel maar twee breder als de andere , die allengsjes plat worden , verliezende een weinig van haar rondheid , en waar op zy gemaklyker rusten. Een van deze zyden is zwart gefchildert , en de andere geelachtig wit. Zy hebben 'er geen bepaakt getal van , men kan 'er meer of min nemen , na dat de fpeelers over 'een gekomen zyn. Evenwel overfchryden zy het getal van acht niet , en nemen 'er meesten tyd zes. Zy werpen deze kootjes in een houte zeer effe fchotel met brede randen , en aan de holle en bolle zyde zeer uitgerond. Deze fchotel heeft byna de gedaante van een hak daar men zich op de fchepen van bedient. Zy fchudden deze ftenen langen tyd in de fchotel om , en na ze dus gehutzelt te hebben , zetten zy de fchotel op de mat neer ,

ftaande

of-
de
na-
en
na-
k-
ic-
op
n,
ar
eid
gte
yk
en
ler
gen
in

den
de
er-
lic-
rste
ry-
Pa-
ook
van
, of
my

ich-
en
on-
ron-
ney-
die
eid,
wart
be-
peel-
getal
deze
aan
byma
tient.
a ze
meer,
ande

slaande met de
springen.

Zy geven 'e
rond doet lopen
ze gedraaide sch
zy met de hand
keren of vallen.

Zomtyds, ze
stenen maar in
grond neer ges
Maar men ziet z
zyn een weinig
van een ander,
waar van Vader

dat zy ook op
taarling-spel,
bruiken. Hi
maakt, op dat
kunnen rusten
lingen hutzelt
gaten boven l
twee op de an
ten of der ond

Schoon 'er op
zyn, de ene wi
nigte van kombi
duren, en verma
verzoc, als de e

Men ziet de een
zomtyds komen
ken. Vooraf leg
Overwinnaar na

dat men 'er in di
guldens ziet. Ik
niet alleen al wa
in het hartje van
ook hun vryheid
niets om gojen
zommige bereyde
spel.

't Is een van de
len, zo yverig en
schotel houden vo
zeggen dat zy al
den dans, en alle
als of zy alle hand
speelders de scho
hand wedden uit
wensch, dien zy

I I D

II Deel. bl. 45

slaande met de schotel zelfs tegen den grond, om de stenen te doen springen.

Zy geven 'er ook een draai aan, die dezelve laagen tyd in 't rond doet lopen, en zy helpen de beweging, die de stenen in deze gedraaide schotel ontfangen, noch door een klein windje, dat zy met de handen maken, om ze, zo als zy het verlangen, te doen keren of vallen.

Zomtyds, zonder zich van schotel te bedienen, gojen zy de stenen maar in de hoogte, en laten ze op een huid, die op den grond neer gespreyd is, of op een fyne mat weer neer vallen. Maar men ziet zelden andere als vrouwen dus spelen, en de bikkels zyn een weinig groter als de andere. Dit spel verschelt weinig van een ander, dat by de zwarten van Afrika in gebruik is, en waar van Vader Labat dus spreekt. „Het spel dat zy spelen, en dat zy ook op de Eylanden ingevoerd hebben, is een zoort van taarling-spel, het bestaat uit vier schulpen, die zy tott geld gebruiken. Hier in is aan de bolle zyde expres een gat in gemaakt, op dat zy zo gemaklyk op deze zyde als op de andere kunnen ruzten. Zy schuddenze in de hant, gelyk men de taarlingen hutzelt, en gojen ze op een tafel. Zo al de zyden met gaten boven leggen, of onder, of twee op de eene wyze en twee op de andere, wint de speelder, maar zo het getal der gaten of der onderste zyden oneven is, heeft hy verloren.

Schoon 'er op de stenen of bikkels maar twee kanten getekent zyn, de ene wit, de andere zwart, kunnen 'er evenwel een menigte van kombinatien uitkomen, die de party lang kunnen doen duren, en vermaak bybrengen. De Wilden zyn zo zeer op dit spel verzot, als de ergste Dobbelaars by ons op de stenen zyn kunnen. Men ziet de eene helft van het dorp tegen de andere spelen, en zomtyds komen de naburige dorpen by een, om een party te maken. Vooraf legt men de pelteryen, het porcelein en alles wat de Overwinnaar na zich trekken zal ter neer, niet zelden gebeurt het dat men 'er in die gelegenheden ter waarden van vyf of zes duizent guldens ziet. Ik heb ergens gelezen dat 'er particulleren zyn, die niet alleen al wat zy in de wereld hebben daar meê verliezen, en in het hartje van den winter naakt weer naar huis keren, maar die ook hun vryheid voor eenigen tyd verpanden: ook verzuimen ze niets om gojen te krygen die hen gelukkig kunnen maken, en zommige bereyden zich door eenige dagen streng te vasten tot het spel.

't Is een van de grootste vermaken van de wereld hen te zien spelen, zo yverig en verhit zyn ze. Schoon 'er maar twee zyn die de schotel houden voor de twee weddende partyen, kan men evenwel zeggen dat zy alle te zamen spelen. Deze zyn maar leyders van den dans, en alle de andere volgen de bewegingen, die zy maken, als of zy alle hand aan 't werk hadden. Onderwyl dat een van de speelders de schotel hutzelt, schreeuwen alle de gene die op zyn hand wedden uit eene keel, herhalende zonder ophouden den wensch, dien zy voor de verfen het leggen der stenen doen; alle

I I . D E E L . X

*Novve-
aux Vo-
yages
aux Isles
de l'A-
merique
tom. 4. P.
153.*

die van de tegenparty schreeuwen ook van hun kant; roepende net om het tegendeel. Zy spreken hun woorden met een ongelooflyke levendigheid en rapheid van tong uit, en zomtyds breken zy ze noch af; ondertusschen slaat de een en de ander zich zelven op de borst, geeft zich vervaarlyke muilperen; en dat met zo grote hevigheid, dat, schoon zy half naakt zyn, zy ten eersten aan 't zweten, als of zy sterk gekaatst hadden, of eenige andere noch geweldiger oeffening hadden gehouden.

Het bikkelspel met de *lusus talorum* der ouden verzeiken.

De verhandelingen die de Geleerden over de woorden *Tali*, *Tessera*, *Calculi*, gemaakt hebben, die men dikwils zonder onderscheyd de een voor de andere gebruikt heeft, hebben ons drie verschillende spelen doen onderscheyden; zo dat wy hedendaags menen te weten, dat het spel met de *Tali* een bikkelspel was, 't welk zedert langen tyd in Europa niet meer schynt in gebruik te zyn; dat de *Tessera* het taarlingspel was: en de Geleerden schynen vast te stellen, dat het geen in oude tyden *ludus calculorum* genoemd wierd, voor het hedendaagse verkeren moet opgenomen worden.

Het spel der Wilden dat ik beschreven heb is klaar dit bikkelspel of *lusus talorum* der ouden, 't geen ik genoegzaam uit de aanmerkingen meen te kunnen beschryven, die de Geleerden, die over deze stof geschreven hebben, daar over gemaakt hebben, en in 't byzonder Caelio Calcagnini, Julius Caesar Boulanger, en Adrianus Junius, die deze stof het beste verhandelt hebben. 't Geen zy 'er van gezegt hebben zal dienen om myn gissingen te gronden, en de beschryving die ik 'er van gemaakt heb zal misschien de hunne helpen ophelderen.

Dit spel had zyn naam gekregen van een klein * kootje, dat in de enkel van de achterste poten van byna alle de dieren die een gespleten voet hebben, gevonden word, en dat by de Latynen *Talus* genoemd by de Grieken genoemd word.

Dit kootje was misschien de eerste stof waar van men zich bediende om die bikkels, waar mee men speelde, te maken, en zy bleven den naam daar van behouden, schoon men 'er naderhand niet alleen allerlei soorten van ronde beentjes toe gebruikte, maar ook allerlei andere stoffen † gelyk de metalen, yvoor, en zelfs stenen van vruchten, gelyk Dadels van Palmbomen, enz.

De *Talus* of de *Astragalus* verschilde veel van den dobbelsteen of taarling; want deze heeft zes vierkante zyden, te eenemaal egaal, zo dat hy evengemaklyk op ieder van zyn zyden leggen kan.

De

* *Calcagnini de Talorum ludo*, p. 288. Est autem Talus proprie bifurcatorum in suffragine pedum posteriorum ossiculum, non rotundum planum, sed rotunditatis tamen parte magna particeps, &c.

Talus eum esse apud Latinos quem Graeci vocant Astragalum ita certum est ut vix probatione indigeat... Plinius Lib. 34. Ubi de Polycleto verba facit. Fecit, inquit, & distrigentem se & nudum telo incessentem, duosque pueros item nudos talis ludentes, qui vocantur Astragalizontes.

† Tali aurei apud Apoll. Rhod. lib. 3. ex cornu, vel ossi, vel talo Hinnuli, apud Callim, ex dactylo Palmæ, Athen. lib. 5. Eburnei Propert. lib. 2.

De *Astragalus* * zeggen ook we meer of minder maakender te ko

De twee uite noemde, en we rondste toelopen op kon ruiten als den dat de bikkels nige bikkels in d

† Gellius en t speelders diende de smalste waren op ruiten kon, de twee andere 'er in 't vervolg twee laatgenoe

Deze Schryver hol was, en de en *Plautus* uitma de bikkels schyn Boulanger in dit maakt op elkand wel van de eenen ter als de andere die veel meer uit wanneer hy zegt niet volmaakt er ter toeliep, ver

* Boulanger geen hy elders : plar en elfen wa zyde met die ge buiten rondacht heid te eenema meê beschildert veel te waarsch

* Sex vero sunt sunt ita incurva, u denur Aristoteles ap

† Gellius, lib. 1 ab utroque longitu

§ *Bullingerus* de stabilis est quam si ret... Talus igitur bus quas habet latit rat.

† *Calcagnini*, p. absoluta rotunditat

• *Bullinger*. locu

De *Astragalus* * in tegendeel ovaal zynde, had om de waarheid te zeggen ook wel zes verſcheyde, maar ongelyke zyden, en die meer of minder rond waren; na dat ze moeften zyn om wel over malkander te komen.

De twee uiterſte einden van het eÿrond die men de *ſprietten* noemde, en welke de twee uiterſte verſte zyden zyn en die het rondſte toelopen, waren zo krom dat de *Astragalus* daar al zo min op kon ruſten als een eÿ op zyn punt. Dus gebeurde het zeer zelden dat de bikkels zo lagen, ten zy 'er een door de andere naburige bikkels in dit poſtuur, dat niet natuurlyk was, geknelt wierd.

† Gellius en Calcagnini zeggen, dat de andere vier zyden de ſpeelders dienden, en dat de *Astragalus* op de twee zy-kanten, die de ſmalſte waren, kon ruſten. Boulanger zegt ook dat hy daar op ruſten kon, maar dat hy 'er zo vaſt niet op leggen kon, als op de twee andere kanten die breder waren; ondertuſſchen voegt hy 'er in 't vervolg by, dat de *Astragalus* zelden als op een van deze twee laattgenoemde vallen kon en vaſt blyven leggen.

Deze Schryver geloofte dat van deze twee breedſte zyden de een hol was, en de andere bol, 't geen het onderſcheyd van *ſ* *Suppus* en *Planus* uitmaakte, dat twee woorden zyn, die het leggen van de bikkel ſchynen uit te drukken; maar miſſchien bedriegt zich Boulanger in dit ſtuk. Want de zyden van de ſtenen floegen volmaakt op elkander, en waren alle bol, met eenig verſchil evenwel van de eene tot de andere, zynde de twee breedſte veel platter als de andere vier; en voornaamlyk als de twee uiterſte einden, die veel meer uitſtaken. † Calcagnini heeft het zeer wel opgemerkt, wanneer hy zegt, dat hy reeds heeft aangetoont dat de *Astragalus* niet volmaakt en volkomen rond was, maar dat hy allengsjes platter toeliep, verliezende een weinig van zyn rondheid.

* Boulanger behoorde het zelve begrepen te hebben, uit het geen hy elders zegt, dat 'er geen eene zyde was, die t'eenemaal vlak en effen was, waar uit hy licht had kunnen giffen, dat ieder zyde met die gene die tegen haar over ſtond over een quam, na buiten rondachtig toelopende; zo veel te meer om dat deze holligheid te eenemaal vruchteloos ſchynt, zynde de verwen, daar zy mee beſchildert zyn, genoeg om ze te onderſcheyden. Dit is zo veel te waarſchynelyker, om dat in de Architectuur de *Astragal* een

X 2

* Sex vero ſunt tali latera, etſi quatuor in uſu ludentium ſint. Nam duo ſunt ita incurva, ut illis Talis vix poſſit conſiſtere: has *κορῆς*, Antennas videtur Ariſtoteles appellaffe.

† Gellius, lib. 1. Talus quatuor tantum partes habet quibus inſiſtat, cum ab utroque longitudinis extremo rotundetur.

§ Bullingerus de ludis veterum. In latera minus lata ſi cadat, ſtat; ſed minus ſtabilis eſt quam ſi in latiores duos ſuperficies caderet, ſuppuſque aut planus fieret... Talus igitur non ferè cadit niſi duobus modis, vel in eam faciem è duabus quas habet latiores, quæ cava eſt, vel in oppoſitam quæ eminet & protuberat.

† Calcagnini, p. 293. Astragalos plane rotundos negavimus, perfectà ſcilicet & abſoluta rotunditate, ſed parte ſui leviter preſſa.

* Bullinger. loco cit. Ei Ctalo nulla facies plana perfectè.

een rondachtig stuk is: en dat de Latynen het bolle deel van hun ronde Tempels *Talus* noemen. †

Daar ziet men, myn's bedunkens, dat de bikkels onzer Wilden heel wel voor zo verre de gedaante aangaat na de Astragalus der Ouden gelyken.

De Schryvers sijn in groter verlegenheid, om te ontwinden wat 'er op de zyden van deze bikkels getekent stond; als zy ontrent het maakzel geweest hebben. Niet te min komen zy in twee zaken over een, de eerste dat de Astragalus geen ogen had*; de tweede, dat de legging van de Astragalus alleen in plaats van ogen diende; en de zelve uitwerking had.

Maar zy veronderstellen dat 'er behalven dat verscheyde figuren op gerekent stonden, en zy pynigen zich zeer om te weten wat *Unio*, *Senio*, *Chius* en *Cous*; *Canus* en *Venus* was, en diergelyke woorden meer. Ondertusschen als men deze gewaande figuren nagaat, moest dat op twee kleuren of twee getekende zyden uitkomen; want volgens hun eige bekentenis sloeg 'er niets op de ogen die op de stenen de doubletten van twee, alle de drie, de viere, en de vyven aanwyzden. Daar was niets als de weerga van het aas en de zes. † Ik geloof dat men in der daad besluiten moet, dat 'er niet meer als twee kleuren op stonden; als op de bikkels van onze Wilden, te weten wit en zwart, of wel twee andere verscheyde verwen, die op het zelve uitquamen, en die volkomen noodzakelyk waren op dat men 'er enige verandering op mocht zien.

Eufathius maakt op het zesde boek van de Ilias van een zeker spel gewag, waar in men met zestig witte en zwarte schyven speelde. Dit kan het verkeren, noch het dammen, noch het schaaken niet zyn. Zou het dat niet zyn daar wy van spreken, waar in het getal der bikkels meer van iemands zynlykheid afhangt? Schoon men zich in het getal te schryven wel kan vergist, en een hul te veel gezet hebben, zettende zestig in plaats van zes.

Bouffanger veronderstelt ook dat een van de getekende zyden gelukkig was, en de andere ongelukkig. Dit kan en moest ook zo zyn, wanneer men maar met een steen speelde, en in dit geval verloor de *Unio* en won de *Senio*. De zelve Schryver zegt ook na *Cicero**, dat de worp Venus zoo één was, wanneer alle debikkels

† *Cornel. in Persi Satyr. f.* Talus, eminentem rotunditatem esse dicit, camque ob causam fastigium Templi rotundi talus quoque dici assermat.

* *Bullinger. loc. cit.* Talis, ipsi castus aut propunctis numerorum, quia ipsi sua figura sūt.

† *Adrianus Junius Anim. lib. 2.* In Talis, positus ipse, sive ratio lapsus, vicem obtinebat numeri, testante Polluce.

* *Bullinger. ibid.* In Talis Binio, Ternio seu trio, quaternio non fuere, soli senio Venus & unio. Canis fuere. Venus, si diverso omnes vultu, canis si uno omnes tali vultu caderent. Si unico talo luderent senio felix sūt, unio damnosus. Cicero zegt wel dat de worp van Venus hier in bestond, dat de bikkels zich alle op verscheyde zyden vertoonden, maar hy zegt niet dat ieder van deze zyden haar eige figuur had, en men moet het over een brengen met het zeggen van Pollux.

kels op verscheyde alle op een zwerp *Basiliscus* genoemt of gants awaren

Deze verscheyde vyf en dertig te begrypen, De namen die Helden, of welenomen; zodanig fiede van deze van *Euripidius* thenen aangestreden had.

de, en na de moet men zich schillende leggiei paring, van plaatsen aanleylukkige of ongelukkige of ongelukkige

Apollonius vdoet hen tot lozetten, waar men om dat hy 'er naar Cupido zwereden de kindmeê spelen:

Pausanias in Goden quamen het gebied derpen der bikkels uitlegging van zels onder de fortuin. De Lheid, wierden't geen ook op van hun ziekte hunne Waarze

De schotel, uitgevonden om zo wel als het men van *Orca* *ricula*, wier gerentje passen. redelyk wel. beduiden, scho

Status f. Bo werpingen van Ly

kels op verscheyde zyden vielen; en die van *Canis*; wanneer zy zich alle op een zyde vertoonden. De beste goot was de koninglyke worp *Basilifcus* of *Venus*. De slinste in tegendeel werd *Damnoſ canos* genoemd. De worp van *Venus* by de Wilden is gants wit, of gants zwart, na dat men over een gekomen is.

Deze verscheyde combinatiën waren by de Ouden ten getalle van vyf en dertig; zeggen de Schryvers; die is evenwel moeilyk om te begrypen, zo zy gemeenlyk maar met vier bikkels speelden. De namen die dezelve uitdrukten waren van hun Goden, van hun Helden; of wel van de beroemste voorvallen of gedenktekens genomen; zodanig was de worp *Stefeborius* genaamt, van de grafstede van dezen man; dat van een achtkantige figuur was. Die van *Euripidius* na een der veertig bestierders genoemd, die te Athenen aangestelt wierden, na dat men dertig Tyrannen verdreven had. Maar alle de verscheyde combinatiën arbitrair zynde, en na de tyden en plaatsen hebbende kunnen veranderen; moet men zich volkomen houden by het geen Polluks van de verskillende legging der bikkels zegt, waar van de verscheydenderlei paring, van haar legging en vers genomen; op verschillende plaatsen aanleyding tot verschillende namen, en verschillende gelukkige of ongelukkige worpen zal hebben gegeven.

Apollonius van Rhodus doende Kupido met Ganymedes spelen, doet hen tot loon voor den overwinnaar de bikkels zilver in 't spel zetten, waar mee zy speelden. Hy verbeeldde Ganymedes bedroeft, om dat hy 'er niet meer als twe overig had, onderwyl dat de winnaar Kupido zyn handen en de slippen van zyn rok vol had. Zo wedden de kinderen noech dagelyks om de marmels zelfs daar zy mee spelen.

Pausanias in zyn Achaïsche zaken zegt, dat die gene die niet de Goden quamen raadplegen in een Tempel van Hercules; die op het gebied der Buriers was, hun noodlottig antwoord uit het werpen der bikkels haalden. Zy gooiden 'er vier op een tafel; en de uitlegging van het geen zy verlangden te weten, stond op de tafel zelfs onder de bikkels geschreven. Dit was mogelyk een Rad van fortune. De Lotwerpen van Lycien, zo beroemt in de Oudheid, wierden misfchien door een diergelyk bikkelspel gehouden; 't geen ook op het gebruik der Wilden steunt; die voorspellingen van hun ziekten en alle zaken maken door een schotel-spel; dat hunne Waarzegger hun zeer dikwils voorschryven.

De schotel, waar in men de stenen wierp, was door de Ouden uitgevonden om de bedriegeryen der valsche speelders te beletten, zo wel als het horentje daar men de dobbelstenen in doet. De namen van *Orca*, wiers hals zeer naauw was, en van *Pyrgus* en *Turricula*, wier gedaante van zelf spreekt, konden niet als op het horentje passen. Die van *Alveolus* verbeelt de schotel van de bikkels redelyk wel. Het woord *Abacus* zou misfchien het zelfde kunnen beduiden, schoon het noch beter het bord, waar op men schaakt, ver-

Hoe veel combinatiën de Ouden hadden.

Calcegnum de Indo Ta. 107 p. 290.

Apoll. Rhod. lib 3. v. 117

Pausanias in Ach. habit. p. 233.

* Statius f. Boek van de Theb. Virgil. 4. Boek van de En. spreken van de lotwerpen van Lycien, maar zy zeggen niet waar in die bestonden.

verkeert of damt, uitdrukt. Het woord *Trissilus* kan te gelyk aan de schotel en het honnetje zyn gegeven, om dat in beide de bikkels of de stenen met groot geraas omhuizelden.

Eindelijk om dit spel te eindigen, de Ouden, als zy hun spelen van hazzart speelden, gaven zich al zo veel beweging, als de Wilden hedendaags doen, en waren even heet daar op. Op ieder gooi die zy deden, riepen zy den naam van hunne Goden aan, de Klienten die van hunne Patronen, de Minnaars die van hunne Meesteressen. Zy riepen met luider stemme om den gooi dien zy verlangden, zy ichreuwden en woelden met zo veel yver, dat het zweet hun langs het lys neerliep; het geen Augustus aan Tibेरius schryvende, volgens Suetonius, deed zeggen, *forum Aleatorum calefecimus*. Dit heeft ook aanleiding tot de gissing gegeven, dat het Latynsche woord *Alea*, van het Grieksche *Alais* komt, dat een vochtige hitte betekent, om dat de drift om te winnen, de speelders zo aanzette, dat zy 'er van zweetten, en door hun driftigheid de plaatsen daar men spelen liet, warm maakten.

DERDE HOOFSTUK.

Spel met
Stroo-
jes.

En ander spel van hazzart der Wilden, en daar ter zelfder tyd veel behendigheit in gepleegt word, is dat van de Stroohalmen, of om beter te spreken van de biezen. Want het zyn kleine witte biezes, zo dik als een korenhalm, en tien duimen lang. Ik heb het nooit zien spelen, en ik vind 'er geen naricht van in de Oudheid. De Heer Boucher, die ik in den ouderdom van 95 jaren heb zien sterven, en die als de Patriarchen geleest hebbede, ook een talryke nakomelingschap heeft nagelaten, die hedendaags tot eer van de Colonie strekt, in wiens dienst hy zyn leven verlieten heeft, spreekt van dit spel met deze woorden in zyn klein werkje *Historie van Canada* genoemd.

Men
vind
weinig
naricht
van dit
spel.

„ Dit spel word met kleine stroohalmen gespeelt, en 'er expres toe gemaakt zyn, en die in drie hopen verdeelt worden, als by „ geval en zeer ongelyk. Onze Francken hebben het noch niet „ kunnen leren. Het is vol geest, en zy vermaken 'er zich meê, „ als wy met de kaarten.

De Baron van Hontan maakt 'er ook een spel van dat geheel van 't verstand afhangt, en in 't rekenen bestaat, waar in de gene die tellen, divideren, afrekken en multipliceren kan, verzekert is te winnen. Dat moet in de gewoonte en in 't veel doen bestaan, want de Wilden zyn niet minder als goede cyfferaars. Men kan ten minsten verzekeren, dat hun rekenkunst niet veel behelst, en zich niet ver uitstrekt.

De Heer Perrot, een beroemt Reiziger en een der Europeanen, dien de Wilden van Nieuw-Vrankryk de meeste eer hebben aangedaan, heeft ons in zyn Gedenkschriften, die nooit gedrukt zyn, een beschryving van dit spel nagelaten. Ik zou ze hier ingevoegt hebben, maar ze is zo duister, dat ze byna onverstaanbaar is. Niemand van de andere Kanadische Franschen, die ik gesproken heb, heeft 'er my van kunnen onderrichten. Al wat ik 'er van heb kun-

nen vernemen, zy ze met een ten, dat het o altyd van alle spel doet ryzen gens de verlic zomtyds zo ver dat zy dikwils vreedzaam toe 'er evenwel ve vervaarlyk ha bikkelspel beo op staan, en d zicht bloot leg meelienlyk. V van ik gesprok in gebruik zyn

Het Balspel al zo onp do met Ganyml yk ik verhaalt aan de winst w van hem een sc piter van zyn V God het groot genoten had; daa zy hem ten Homerus in d de Feaciers me nings dochter, mee vermaakt, meesters in dez Op order va het met zo ve van al de toek alle hun bewe balspelen als e in men lessen g om te begrype danlien.

Onder de soe behalven den C men by Boulaa ven heeft, kan Burette, dat in lyke Academie 'er hier niet me

nen vernemen, is, dat na dat zy deze halmen verdeelt hebben, zy ze met een onbegrypelyke vaardigheid in hun handen verschie- ten, dat het oneven getal altyd gelukkig is, en 't getal van negen altyd van alle anderen wint: dat de verdeling van de strootjes het spel doet ryzen of dalen, en de weddenschappen verdubbelen vol- gens de verscheide getallen, tot dat de party gewonnen is; die zomtyds zo verhit is, wanneer het ene dorp tegen het ander speelt, dat zy dikwils twe of drie dagen lang duurt. Schoon alles hier in vreedzaam toegaat, en zo het schynt ter goeder trouw, laten zy 'er evenwel veel bedrog en guitery onder lopen. De Wilden zyn verwaarlyk handgaw, en schoon het zeer moeilyk valt in hun bikkelspel bedrog te plegen, daar maar twe zeer duidelyke verven op staan, en die in een schotel met een breiden rand voor het ge- zicht bloot leggen, verstaan zy daar in de kunst van valsch spelen meeilyk. Voor 't overige, weet ik niet dat de twe spelen, waar van ik gesproken heb, elders als in het Noorderdeel van Amerika in gebruik zyn.

VIERDE HOOFSTUK

Het Balfpelen, dat onder de lichaams-oeffeningen behoort, is al zo oud als de Astragal. Apollonius van Rhodus na Kupi- do met Ganymedes dit laatstgenoemde te hebben doen spelen, ge- lyk ik verhaalt heb, doet hem daar van uitscheyden, schoon hy aan de winst was, op de hoop die hem zyn moeder Venus geeft, van hem een schonen bal te zullen schenken; den zelden dien Ju- piter van zyn Voedster Adrastia ontfangen had, en waar mede deze God het grootste vermaak van zyn kindsheid op het eiland Krete genoten had; mits dat hy van zyn kant haar de gunst inwillige, daar zy hem ter liefde van Juno en Minerva om verzoekt.

Homerus in het zesde en achtste boek van de Odysee, doet 'er de Feaciers mee spelen. Op de eerste plaats is het Nausicaa, 's Konings dochter, die zich op den zee-oever met haar Staatjuffers daar mee vermaakt. Op de andere plaats zyn het twee jongelingen, meesters in deze kunst, en daar niemand tegen aan durft.

Op order van Alcinoüs dantzen zy alleen al spelende, en zy doen het met zo veel netheid en bevalligheid, dat zy de toejuichingen van al de toekykers ontfangen. De Ouden leyden zich toe om alle hun bewegingen met een bevalligheid te doen, 't geen het balfspelen als een deel van de Danskunst heeft doen aanzien, waar in men lessen gaf in de publyke scholen. 't Is evenwel moeilyk om te begrypen, dat men kaatzen kan en een reguleren dans dantzen.

Onder de soorten van Balfpel, hadden de Grieken en Latynen, behalven den Coryx en den Windbol, noch verscheide andere die men by Boulanger en Mercurialis, die 'er in 't brede van geschre- ven heeft, kan nalezen; gelyk ook in het vertoog van den Heer Burette, dat in de verzameling der Gedenkschriften van de Koning- lyke Academie der Betchaafde Wetenschappen ingevoegt is. Ik zal 'er hier niet meer van zeggen, als het geen met de spelen onzer Wil-

Van het Balfspe- len.

Apoll. Rhod. lib. 3. v. 133.

Wilden over een komt, die 'er ook vier of vyfderfel soorten hebben.

Het eerste gaat op deze wys toe. Na twe plaatzen die redelyk ver van elkander af staan (als by voorbeeld vyfhondert schreden) uitgekozen en afgetekent te hebben, vergaderen de speelders in 't midden tusschen de merkpalen. Die het spel beginnen moet, houd een groter bal als onze kaatsballen, maar die zo vast niet is, in de hand. Hy moet hem in de lucht werpen, zo recht op als 't hem mogelyk is, om dien in 't neervallen weer te vangen; alle de andere slaan een kring rontom hem, lichtende de handen boven 't hooft, om hem ook in 't neervallen te vangen. De gene die hem gekregen heeft, tracht aan een van de merkpalen te komen; de andere in tegendeel spannen al hun zinnen in om hem den weg af te snyden, om hem te beletten dat hy geen honk kryge, stotende hem gedurig na 't midden, om hem te vatten en den bal te ont-rukken. Maar deze op al hun doen acht gevende, wykt dan na de eene kant dan na de andere, houdende altyd den bal vast, zoekende zich altyd van die gene te ontslaan, die hem vervolgen; alle die hy in zyn weg ontmoet stotende en onder den voet werpende, tot dat hy geen kans meer ziet om hem te behouden. Dan moet hy ze een van de vlugsten van den hoop toewerpen, die in staat is om den bal te verweren. Maar om de party zo veel te langer te doen duren, bestaat zyn behendigheid daar in, dat hy hem na die genen werpt die achter hem zyn, het verste van den genen af, daar hy na toe liep: dat hy die zelve bedriegt, gelatende zich na de eene kant te mikken, en werpende na de ander waar na hy dus lange vervolgt zynde, op zyn beurt ook vervolgt; en de hoop niet verliest van zyn bal weerom te krygen, die dus van de eene hand in de andere gaat, 't geen een zeer levendig vermaak verschafft, en daar kunst genoeg in steekt, tot dat eindelyk iemand het geluk heeft om sin den merkpaal te komen. Hier in bestaat de winst van de party, die men altyd op dezelfde wyze weer begint.

Pollux,
lib. 9.
cap. 7.
Saxm.
105.

Het begin van dit spel gelykt na het geen de Ouden *Oupala* noemden, 't welk volgens de beschryving die 'er Pollux van geeft hier in bestond, dat een van de speelders den bal in de lucht werp, dien de anderen al springende trachten op te snappen eer hy ter aarde viel. Maar of deze beschryving is zeer onvolmaakt, of dit spel was wel koud zo 'er anders niet in stak. Deze Schryver geloof dat het dit spel was, dat Homerus de Feaçiers doet spelen; maar het geen ik beschreven heb kan niet met zyn beyden gespeelt worden, gelyk Halius en Laodamas by Alcinoüs deden.

Hierom geloof ik eer dat het 't spel was *Phaininda*, *Pheinda*, of *Pheinda* genaamt, dat Pollux van de Episcyrus, waar van ik straks spreken zal, onderscheyd. Volgens het gevoelen van den zelfden Schryver, wierd het dus genoemd of van *Pheindus* zyn vinder, of van het Grieksche woord *phaino*, om dat men in dit spel iemand zocht te misleyden, werpende den bal na de eene kant, na dat men zich gelaten had als of men hem na de andere wilde gojen.

De Dichter Antifanes schynt het ook uit te beelden in eenige ver-

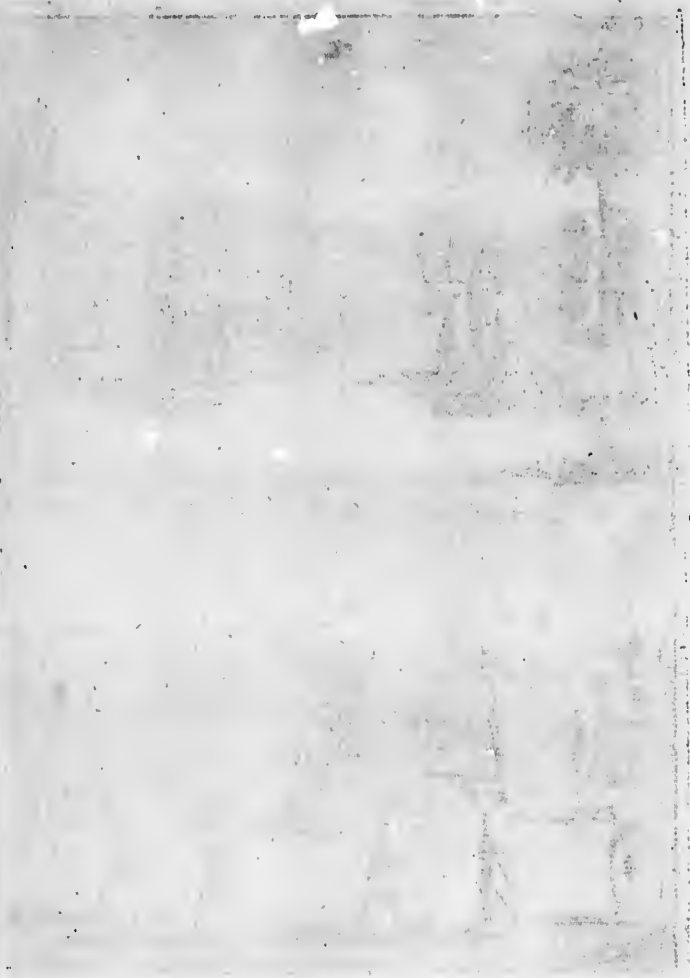
heb-

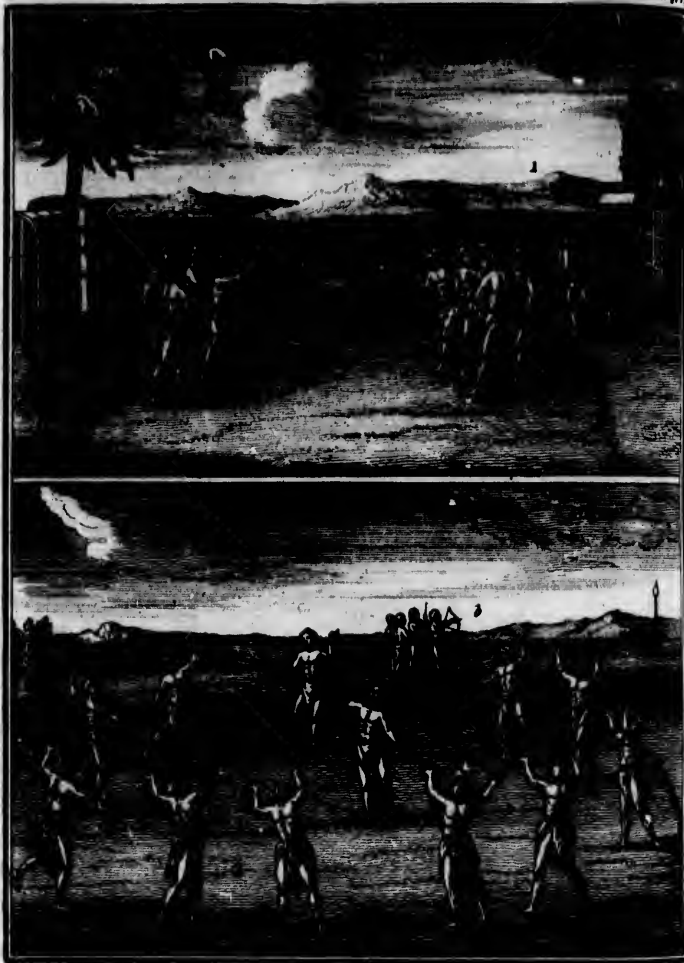
dedelyk
eden)
s in t
houd
in de
t hem
de an-
ven 't
e hem
n; de
g af te
otende
te ont-
n na de
, zoe-
n; alle
pende,
u moet
taac is
ger te
na die
en af,
zich na
hy dus
op niet
e hand
schafst,
geluk
e winst

Oude
geest
wierp,
hy ter
of dit
ver ge-
pelen;
espeelt

inda,
van ik
an den
yn uit-
in die
e kant,
wilde

eenige
ver-

36.

V A

verzen, door A
 „ een den bal n
 „ week ter ziele
 „ plaats, en rie
 „ slaan.

II. Deel. N. 77

Men speelt ne
 zeer na by kom

naam van *la Sou*

De tweede so

regels hier van z

waar van Pollux

len zich volgen

hopen als zy

een linie waa

ken zy achter

nien, om voe

koren zyn stof

van hun kant

daan komt.

vyanden tot d

sten verweren

Het eenigste

psicyrus of *Hary*

om den bal voor

welkers einde v

daar het in teg

van een van dez

die men gebrui

geen overblyfzel

in hun kaatzen v

't kan besluiten

geen niet mooge

dewyl het heder

land alzo zeer ve

den af tot aan C

Beschryving die

men den bal op

en uit het byw

voegt, zo dikwi

Arenaria, dat b

geen ons te ken

I I. D E

(a) *Martialis*, l
 Hæc rapit
 Grandia qui

Ide

Sive Harpat

(b) *Isidor. loc. c*
 tiumque emissa ultr
 runt.

Id. ibid. Trigon

verzen, door Atheneus aangehaalt, waar van dit de zin is. „ De „ een den bal nemende, wierp dien luchtig een ander toe, ont- „ week ter zelfder tyd den slag van dezen, sleet dien uit zyn „ plaats, en riep den vierden uit al zyn macht toe dat hy op zou „ slaan.

*Ansigb.
apud
Athen.
lib. 1. p.
15.*

Men speelt noch hedendaags in Neder-Bretagne een spel, dat 'er zeer na by komt, en dat daar te lande heel bekend is onder den naam van *la Soule*.

De tweede soort van Ballaan der Wilden is het kolf spel. De regels hier van zyn t'eenemaal de zelfde als die van de Episcyrus, waar van Pollux deze beschryving maakt. „ De speelders verde- „ len zich volgens hun getal, en scheidten zich in twee zo gelyke „ hopen als zy kunnen. Vervolgens halen zy midden op den grond „ een linc waar op men een bal legt. Op de zelfde wyze trek- „ ken zy achter ieder van de twee troepen twee andere verre lin- „ nien, om voor meet te dienen. De gene die door het lot ver- „ koren zyn stoten het eerste den bal na hun tegenpartyders, die „ van hun kant hun best doen om hem te zenden daar hy van „ daan komt. De party duurt zo lang tot dat een van beyde hun „ vyanden tot de meet of schrap gebracht hebben, die zy moe- „ sten verweren.

*Pollux,
lib. XI.
Cap. 7.
Serm.
104.*

Het eenigste onderscheyd dat 'er tusschen dit kolfspel en de Episcyrus of *Harpastum* is, is dat men zich in het eerst genoemde om den bal voor te slaan van eenige kromme stokken bedient, aan welkers eindé verscheide Wilden soorten van raketten hebben, daar het in tegendeel niet blykt dat men zich in het andere spel van een van deze beyde bediende; want behalven de armwapens die men gebruikte om met den windbal te spelen, vinden wy geen overblyfzel van eenig ander instrument daar de Ouden zich in hun kaatzen van bedient hebben. Het schynt evenwel dat men 't kan besluiten niet alleen uit de oudheid van het kolf-spel, 't geen niet moogelyk is of de Ouden moeten het gekent hebben, dewyl het hedendaags in Europa tot de uiterste grenzen van Lap-land alzo zeer verspreyd is, als door gansch Amerika van het Noorden af tot aan Chili toe; maar men kan het ook besluiten uit de Beschryving die 'er Pollux van maakt, nademaal die zegt, dat men den bal op den grond ley op de Scyros, of middel schreef, en uit het bywoord *bestoven*, dat (a) *Martialis* by *Harpastum* voegt, zo dikwils als hy 'er van spreekt, zo wel als uit het woord *Arenaria*, dat by (b) St. Isidorus van Sevilde gevonden word, 't geen ons te kennen geeft dat deze bal altyd door het zand roide.

*Martial.
lib. 4
Epi. 19.
lib. 7.
Epi. 31
lib. 14*

I I. D E E L.

Y

De

- (a) *Martialis, lib. 14. Epi. 48.* *Hæc rapit Antei velox in pulvere draucus*
Grandia qui vano colla labore facit.
Idem lib. 4. Epi. 19.
Sive Harpasta vagus pulverulenta rapis.
- (b) *Isidor. loc. cit.* *Arenaria qua in grege dum ex circulo nstantium spectantiumque emissa ultra justum spatium pilam accipere ludumque inire consueverunt.*
Id. ibid. *Trigonaria est qua inter tres luditur.*

Biogr.
48.

Isidor.
lib. 18. c.
65:

Historia
della col-
chide.
cap. 18.
p. 107.

De Mingreliers speelden dit spel te paard, en de Beschryving die 'er de Italiaan in zyn Beschryving van Colchis van geeft, is zeer aartig.

De derde soort van kaatzen by de Wilden is een oeffening met den kleinen bal, daar zelden andere als de meisjes mee spelen. De wetten daar van zyn na myn gevoelen, weinig verschillende van de Trigonalis of driehoek-kaatzing der Romeinen. Men kan het met zyn tweeën, drieën of viereën spelen. De bal moet in dit spel altyd in de lucht wezen, van de eene hand tot de andere gaan, en die hem laat vallen verliest de party.

Een vierde soort word by de Albenagues gevonden. Hun bal is niet anders als een blaas vol wind, die men altyd in de lucht moet houden, en die in der daad langen tyd door de menigte handen opgehouden word die ze zonder ophouden weerom kaatzen; 't geen een vermaaklyk schouwspel geeft.

De Florianianen hebben een vyfde soort. Zy rechten een mast van eenige ellen op, waarop zy een teene kooitje zetten, dat op zyn spil draait. De kunst bestaat hier in om dit kooitje met den bal te raken en verscheyde malen te doen omdrajen.

Hunne ballen hebben geen veerkracht, en kunnen niet in de weromstuit opgescheept worden. Die van het kolffspel is van leer gemaakt, dat met herte of elants hair, gelyk die der ouden, opgevult is, waar van daan het woord *Pila* van *Pilis* volgens de aammerking van * Isidorus komt; hy is een weinig plat, op dat hy zo wel niet rollen zou.

De anderen kunnen ook van de zelfde stof zyn, maar gemeenlyk maken zy ze van de bladeren van Indiaansch koren, zonder iets anders, zo dat zy uitnemen luchtig zyn, met dit enkel onderscheyd, dat de Trigonaal veel kleinder is.

Van de andere lichaams-oeffeningen hebben zy behalven deze geen als die van den boog, van de renning en een soort van kampgevecht, waar van ik in het vervolg spreken zal. Zy kennen myn's wetens niet en schynen zelfs het gebruik van de werpscheyf niet gekent te hebben, die zo oud en zo beroemt is door de dood van Hyacinth, dien Apollo by ongeluk ombracht; noch de slinger en de offe-lere wanten, noch de worsteling en eenige andere oeffeningen, die zo langen tyd het vermaak der Grieken en Romeinen hebben uitgemaakt.

(c) *Isidor. lib. 18. cap. 65:*

Pila proprie dicitur quod sit pilis plena.

Nec in parvo pilos vivacis condere cervi

Unica domo erit geminam superaddita libram;

ZE.

Z

W

A M

ZESDE

Va

van al deze aan-
heid heeft doen
genoegen, en d
te onderhouden

Slecht voedz
reyzen verhart,
makken van de
koude zeer stre
gesteltenis, we
balzermachtiger
nig menschēn d
vel, graveel no
en zy zouden i
geen pokjes, sc
ziektens kennen

I I. D

Z E E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZESDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van hun Ziekten en Genezing.

DE hevige oeffeningen die de Wilden doen, hun tochten, en de eenvoudigheid der spyzen die zy nuttigen, bevryden hen van vele ziekten, die de noodzakelyke gevolgen van een lekker, ledig en lui leven zyn; van de lekkerheid der tafels, van den overvloed en verscheyden sart van wynen, van de faullen en speceryen, en eindelyk van al deze aangename toebereydingen van spyzen, die de gulzigheid heeft doen uitvinden, en die eer dienen om den smaak te vergenoegen, en den honger gaande te maken, als om de gezondheid te onderhouden en een goede gesteltenis te krygen.

Slecht voedzel nuttigende, en door de ongemakken van hun reizen verhart, door de weinige voorzorg die zy tegen de ongemakken van de lucht gebruiken, die door overmatige hitte en koude zeer streng is, zyn zy byna alle van een sterke en robuste gesteltenis, wel in 't vleesch, en hebben een zachter, zoeter en balzemachtiger bloed als het onze is. Men vind onder hen weinig menschen die van natuur gebreklyk zyn; zy zyn geen voeteuvel, graveel noch beroertheid onderhevig of een schielijke dood, en zy zouden misschien zonder den omgang met de Europeanen geen pokjes, scharbuik, puiperkoorts, mazelen, of andere volkziektens kennen.

Van hun
Ziek-
ten en
Gene-
zing.

Ziek-
tens.
Zy zyn
zeer aan
de ge-
zwel-
achtige
ziekten
onder-
worpen.

Evenwel menſchen zynde zo wel als andere, en by gevolg ziektenſ onderworpen, hebben zy 'er eenige die hun meer eigen zyn. Als daar zyn de gezwelachtige ziektenſ, door het rauwe water en ſneeuw veroorzaakt, die zy op de jacht moeten laten ſmelten om te drinken en om hun Sagamité te koken. 't Komt miſſchien uit de zelfde bron voort, en om dat ze altyd met de borſt open lopen dat zy een ſoort van tering krygen, die hen al- lengs ondermynende, 't grootſte gedeelte daar van in 't graf ſleept, en daar zy noch geen hulpmiddel voor hebben kunnen vin- den.

Zo zy deze ziektenſ kunnen vermyden, die hen gemeenlyk in 't beſt van hun leven aantafſten, en de toevallen die men altyd niet afweren kan, komen zy tot een zeer hogen ouderdom, waar in men ze moet doodſlaan, of afwachten dat ze door een volkome verval van krachten ſterven, gelyk een lamp die by gebrek van voedzel uitgaat. Ik heb ter plaatſe daar ik als Zendeling was een Wilde vrouw gezien, die haar kindskinderen tot in het vyfde ge- lid voor haar ogen zag.

Deze evenwel was maar een kind in vergelyking van twee of drie andere; maar boven al van een in 't byzonder, die zo een ho- gen ouderdom bereykte, dat men geen jaartal van haar wiſt, als dat de oudſte menſchen geen gebeugen hadden dat zy haar anders als oud gezien hadden. Zy was van een redelyk geſtate geweest, maar enige maanden voor haar dood ſcheen het lichaam in malkan- der te zakken, en zo klein te worden, dat ik ten uiterken verzet ſtond toen ik met haar te begraven gong, dat ik een kiſt zag die naauwelyks derdehalf voet lang was.

T W E E D E H O O F T S T U K .

Twe
ſoorten
van ge-
nees-
kunde.

DE Geneeskunde in de eérſte tyden was eenvoudig; ſlecht en recht liep ieder in de hand, en ieder een kon die oeffenen zonder den Doktershoed bekomen te hebben, en den naam gekocht van geleert te zyn en het recht van met 's menſchen leven om te ſpringen als of men al 't verſtand alleen had. De Koningen en Hel- den bemoeiden zich met die kunst zo wel als het ſlechte volk. Eni- ge planten, waar van men de kracht eer uit een lang gebruik, als door ſcherpzinnige redeneringen kende, waren natuurlyke algeme- ne geneeſmiddels, daar de menſchen zich wel by bevonden, 't geen men noch doen zou, zo men het geheim niet verloren had met al te zeer te willen ziſten; en zo men de Geneeskunde niet met oneindig veel barbaariſche woorden had beladen, die dezelve verduiſteren, en als een onoploſſelyk raadzel van een wetenſchap maken, die ieder behoorde te verſtaan, om dat ieder daar belang in heeft, en hem ten hoogſten daar aan gelegen is, dat het geen dient om de goede overeenkomſt van het leven en de gezondheid te onderhouden, niet in handen van weinig luiden in bewaring was, die hun oeffening vryheid geeft om door droevige proefne- mingen en ongeftrafte moorden een naam te verkrygen. Dit zy evenwel gezegt zonder de Doctoren van onzen tyd te beledigen, die

die waarlyk g
ben gemaakt,
Behalven de
andere, die g
Apollo verſchu
was, gelyk by
ziek was.

„ Hly was h
„ die de vinder
„ van waarzeg
„ zen wierden
Schryver al het
't geen het wo
in gebruik, of
Zy is evenwel i
met waarheid
tens meer rade
ken, daar zy n
maar 't is hun ſ

't Is door een
zeggende wete
neeskunde in 't
was, en na aan
deze Geneeskun
derliep, met de
ze evenwel niet
den, en onze W
de gebruiken va
ſcheyden, en oe
ſte intelling ont

In alle de ziek
te weten, en da
geen voor haar
heden, die zy i
bedienen zy zie
kracht zy kenne
werk, die by h
uit om Doktor
Doktoren, 't g
ſpreekt die den
zing van een die
ben.

Maar zo dra 'e
ruſtheden van de
verlangt die zy
geopenbaart hee
kop hebben geſt
of andere poets
tuurlyke Geneesk
miſſen zich in de

die waarlyk geleert zyn, die hun kunst oneindig volmaakter hebben gemaakt, en hun Voorgangers zeer overtreffen in de kunst.

Behalven deze gemaklyke en gemene Geneeskunde was 'er een andere, die gants tot den Godsdienst behoorde. Men was ze aan Apollo verschuldigt, die omdeze reden de God der Geneeskunde was, gelyk hy het van den Oorlog, van het danllen, en van de Muziek was.

't Hy was het, volgens de getuigenis van Diodorus van Siciliën, die de vinder van deze genezing-kraft was, die door de kunst van waarzegging geschied en waar door de zieke eertyds genezen wierden. Men had zonder twyffel ten tyden van dezen Schryver al het vertrouwen op deze waarzeggings-kunst verloren, 't geen het woord eertyds te kennen geeft, en of zy was niet meer in gebruik, of de zieken vonden 'er dezelve baat niet meer by. Zy is evenwel in dezen zin zodanig niet afgeschafft, of men kan noch met waarheid zeggen dat de Doctoren na de meeste van onze ziekten meer raden, als dat zy ze kennen zonder van die gene te spreken, daar zy niets van weten en met raden ook geen gat doorzien; maar 't is hun schuld niet, en het kan niet anders zyn.

't Is door een overblyfzel van de verwarde kennis van deze waarzeggende wetenschap, dat Hippokrates heeft gemeent van de Geneeskunde in 't algemeen te kunnen zeggen, dat zyeen gave Gods was, en na aan de waarzeggerij quam; dus schynt Hippokrates deze Geneeskunde, daar een weinig duivelry of waarzeggerij onderliep, met de natuurlyke en gemaklyke te verwarren. Men moetz evenwel niet door malkander goen want zy zyn zeer onderscheyden, en onze Wilden, naauwkeurige en getrouwe waarnemers van de gebruiken van de eerste tyden, wetenze volmaakt wel te onderscheyden, en oeffenenze noch zo ten naasten by als zyze in de eerste intelling ontfangen hebben.

In alle de ziekrens waar van zy menen de natuurlyke oorzaken te weten, en daar zy geen geheim in vermoeden, maken zy 'er ook geen voor haar genezing, en uitgenomen enige gemene bygelovigheden, die zy in het plukken en bereiden der kruiden waarnemen, bedienen zy zich zonder veel omstandigheden van die genen, wier kraft zy kennen, en stellen zekere natuurlyke hulpmiddelen te werk, die by hen in gebruik zyn. Zy treden hunne huiten niet uit om Doktoren te zoeken, alle mannen en vrouwen zyn daar Doktoren, 't geen evenwel niet belet dat men die geenen aanspreekt die den grootsten naam hebben, voor al zo zy in de genezing van een diergelyke ziekte, als men genezen wil, gellaagt hebben.

Maar zo dra 'er eenig vermoeden is dat de ziekte door de ongerustheden van de ziel veroorzaakt is, die om enige zaak zucht en verlangt die zy niet verwerven kan, 'tzy dat zy zich in den droom geopenbaart heeft of niet: indien de zieke of zyn vrienden in de kop hebben gestoken, dat de ziekte de uitwerking van een tovery of andere poets is, dan nemen zy hun toevlucht tot de boven-natuurlyke Geneeskunde, en stellende waarzeggerij te werk, die niet millen zich in deze gelegenheden te doen gelden, en al de bedrie-

Behalven dat hadden zy noch eens die tot den Godsdienst behoorde.

Diod. Sicil. lib. 5 p. 233.

Hippocrates in Epistolis; Epist. ad Philopponem qua dabitur in 4. classe; p. 67 apud Mercatorum.

geryen van hun kufft in 't werk stellen om de bezwering, die de dood veroorzaakt aan den genen daar zy op geworpen is, te ontdekken en weg te nemen.

DERDE HOOFSTUK.

Van de
Natuur-
lyke ge-
neeskun-
de der Wil-
den.

HET zou een wetenswaardige en schone stof zyn van de Natuurlyke Geneeskunde der Wilden te händelen. Beyde de Amerika's in haar wyde uitgestrektheid zyn vol wonderlyke planten, waar van 'er enige specifiek voor zommige ziekten zyn, en waar mee zy verwonderlyke kuren doen. Maar behalven dat een Missionaris weinig tyds heeft om zich op deze ontdekking toe te leggen, en dat hy het zelfs vrees te doen, uit vrees van de bygelovigheden en de zotte inbeeldingen der Wilden ontrent hun eenvoudigste hulpmiddelen te schynen voor goed te keuren, zyn zy 'er zelfs zeer agterhoudende mee, en ieder houd die gene die hy ontdekt heeft, of waar van de kennis in zyn geslacht erfelyk is, geheim.

Zo ik evenwel daar ter plaatze was gebleven, zou ik niet gewanhoopt hebben daar eenige nutte ontdekkingen in te doen, waar toe de bezigheden die ik gedurende myn verblyf, had my geen tyd hebben overig gelaten.

De genezing der quetzuren is het meesterstuk van hun operatiën; en zy werken hier ontrent zulke wonderlyke zaken uit, dat zy byna ongelooflyk schynen. Ik zou 'er verscheyde voorbeelden van kunnen aanhalen, maar ik zal my met twee genoegen, daar vele menschen getuigen van geweest zyn. Het eerste is van een wilden Abenaki, die in den dronk gequetst zynde, en de darmen opgesneden, door die van zyne Natie, die hem te Montreal trakteerden, genezen wierd tegen het gevoelen der Doktoren en Geneesmeesters aan. Het andere is van een van onze krygslieden, die tegen de Natie der Outagamis of Vossen ter oorlog was getrokken. Hy wierd met een vuurchoot in 't bestormen van een dorp van Kikapous getroffen, en zyn schouder was aan stuk geschoten. De gene die over hem ging kort daar na omgebracht zynde, wanneer hy uit onvoorzichtigheid te ver was afgedwaalt om kruiden te zoeken, wierd hy naderhand slegt opgepast, en had veel van den honger en andere ongemakken van een reis van meer als zeven hondert mylen te lyden, waar na hy te huis quam met een wonde, die na meer als zes maanden dat hy die gekregen had voor ingekankert kon doorgaan.

Men ondernam de genezing evenwel, en schoon hy zo slecht was, dat ik genoodzaakt was hem de laatste sacramenten te bedienen, en dat 'er zo 't schieen niets goeds van een zo verouderde wond te hopen was, quam hy 'er evenwel van op, en kreeg zyn gezondheid weer, daar een Europeaan misschien duizentmaal den bek by zou hebben ingeschoten.

Zy maken een theriakel-water voor de wonden, dat deze wonderlyke werkingen doet. Deze kompositie geschied op velerhande wyzen. De een is van eenige wondplanten, waar onder zy

Theriakel-
water.

ook

ook verscheyde krachten. De romp of wort neesmiddel m versicheyde die en daar zy eer

Dit theriakel men gelleit be van 't ordinare zelfs kracht be die zich gewoo dryft, maar oozers van de p len ziet uitvalle

De zieke be dat hy nuttig bezichtigte te h daar mee geme mond besproeit

De wonde w niets aan het st kring van med heet. Zy stel de ronen, dezel rie anderen, zo inweten, v gen in plaats van

Men neemt h hernieuwt de z vles die wilde ten; de lippen frisck, en mits tenporigheden

Zommige be de, veel zoete genezing helpen van de kracht v schien noch me zorg die zy aar

Zy slagen ev gen, en arm of gezet en genez weer tot zyn w

In 't algemeer in hun braak en Zy moeten daa krecht hebben.

Het zyn als maag verzuipen te hebben, zo z

ook verscheide soorten stellen na de verscheide graden van hare krachten. De andere is van wondgenezende bomen, van wier romp of wortel zy eenige stukken nemen, waar van zy hun genezingsmiddel maken. De derde eindelyk is uit het lichamen van verscheide dieren gehaalt, en voor al uit het hart, dat zy drogen en daar zy een poejer of een soort van mastik van maken.

Dit theriakal water op een van de voornoemde wyzen te zamen getelt bestaat uit weinig ingredienten. Het verschilt weinig van 't ordinare water, als dat het een weinig geelachtiger is. Deszelfs kracht bestaat hier in dat het niet alleen de quade humeuren die zich gewoon zyn in de wonden te zamen te zetten, na buiten dryft, maar ook de schilfers van de verbryzelde beenders, en de yzers van de pylen, die men door de kracht van deze heelmiddelen ziet uitvallen.

De zieke begint met dit water te drinken, dat al het voedsel is dat hy nuttigt zo lang hy in gevaar is. De Dokter na de wonde bezichtigd te hebben drinkt 'er zelfs ook van, op dat zyn spog daar mee gemengt zy, voor dat hy de wonde zuigt of met den mond besproeit.

Hoe de Dokter de wonden behandelt.

De wonde wel gespuut zynde, dekt de Dokter die zo toe, dat niets aan het stukkende vleesch raakt; ten hoogsten legt hy 'er een kring van medicinalen kruiden om, die hy tot een pap gemaakt heeft. Zy stellen vast dat alle vremde lichamen, die aan de wonden raken, dezelve verslimmeren zouden, en de humeuren in materie veranderden, welke zich om het verband zettende het vleesch zoude wroeten, vermolfemen en vergiftigen, en de genezing vertragen in plaats van ze te vorderen.

Men neemt het verband regulier van tyd tot tyd weg, en men hernieuwt de zelfde operatie, die zo krachtig is, dat men aan het vlees die wilde uitwallen niet ziet, die men weg moet doen vreten; de lippen van de wond zal altyd kleurig, het vleesch altyd frisch, en mits dat de zieke een goed dieet houde, en geen buitenporigheden bega, is hy gaauw genezen.

Zommige beelden zich in dat de Wilden geen zout gebruiken, de, veel zoeter en beter vleesch hebben als wy. Dit kan tot hun genezing helpen, ik beken 't, maar ik stel vast dat het voornaamlyk van de kracht van hunne wondgenezende kruiden komt, en mischien noch meer van de wyze van die te gebruiken, en van de zorg die zy aanwende dat 'er geen lucht by de wonde komen.

Zy slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen, uitledingen, en arm of been breuken. Men heeft beenderen gebroken, gezet en genezen, zo dat men die in acht dagen tyds volkomen weer tot zyn wil had.

In 't algemeen zyn hun uitwendige hulpmiddelen goed. Maar in hun braak en buikzuiverende middelen slagen zy zo wel niet. Zy moeten daar al een goede dosis van innemen, eer die eenige kracht hebben.

Het zyn als zeer walgelyke dranken van klisteren, en die de maag verzuipen. Daarenboven menen zy niet genoeg gepurgeert te hebben, zo zy geen sterke medecynen innemen, die hen krachtig

De wilden slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen en arm of been breuke.

fig aantasten, en een paard zouden kunnen ombrengen.

Zy hebben oneindig veel geheimen voor ziekten, daar wy eerst byna geen hulpmiddel toe zagen. Een Wildeman te Mississimakinak genas in acht dagen tyds een van onze Zendingen van een geraaktheid over 't gantsche lyf, die hem aan al zyn leden lam maakte, en hem verplichte zich na Quebec te laten voeren, om zich daar te laten genezen; men heeft 't geheim geweten, maar ook weer verloren. Al wat ik 'er van onthouden heb is dat hy in de diepe moerassen een wortel ging zoeken, die hy vervolgens met dulle kervel mengde.

Ik heb een Wildin ter plaatze daar ik Zending was gezien, die men my verzekert dat zich van een volkome gezette waterzucht genezen had; ik heb verzuimt uit haar te horen hoe en door wat middel zy geholpen was. Zy hoeden en genezen zich van de Venus ziekten, die de Europeanen uit Amerika na Europa overgebracht hebben, met geraapt heilighout en salafra. Het zonderlingte hier is, dat zy de gewoonte hebben van een Hut in het bolch voor die gene op te rechten, die van deze schandige quaal aangetast zyn, en ze uit het midden van het volk af te scheiden, gelyk de Joden met die gene omfprongen die met melancholie besmet waren. In de zydwee en in alle de ziekten, daar eenige stekende pyn is, trachten zy pyn door verdryving te breken, en zy werken op de andere zyde. In de koortzen temporen zy de hitte in bomen de ylhoofdigheid voor door koudebaden van medicinale kruiden, die tegen de hitte aanwerken.

De diët is by hen gelyk over al een groot hulpmiddel, maar zy gaat altyd niet te ver, is niet algemeen, en bestaat dikwils niet als in de onthouding van eenige spyzen, die zy schadelijk voor de ziekte geloven te zyn, daar men van aangetast is.

Voor de komst der Europeanen kenden zy geen aderlating, zy weten zelfs onder malkander zich daar noch niet van te bedienen, maar zy vervullen dat gebrek met scarificatien, die zy met scherpe stenen zonder onderscheyd op alle delen van het lichaam en daar hun de quaal schort in 't werk stellen. Vervolgens leggen zy 'er uitgeholde kauwoerden op, die men met meer eigenfchap *Cucurbita* kan noemen als de glaze, en zy vullen ze met zaken die licht vlam vatten, en steken 'er den brand in.

Dit was en is hedendaags noch een zeer gemeen hulpmiddel in Egypte en by de Oosterfche Volkeren.

Zy houden veel van doorbytende, en inbrandende middelen die zo zeer in Oostindien in gebruik zyn, maar in plaats van de *lapis infernalis* bedienen zy zich van rothout, dat zo sterke hitte niet geeft als het groene.

Zy weten van geen klisteren, en ik weet 'er maar een voorbeeld van, dat Vader Garnier my gezegt heeft van een Wildeman van de hoge landen na de Outaouakken toe, behoort te hebben, die diergelyke komposities maakte. Hy deed ze in een blaas, waar aan hy een riet vastmaakte, en hy zette het klitsteer met de blaas sterk tot malkander te persen.

Voor de komst der Europeanen wisten zy van geen aderlatingen

Het zweete gebruike gezonden, die sten, welke hun vervolg hun o

Het stookhu hoog; daar zy Hut is met ma houden. Op nen, die men boven hangt m De gene die ver als de erbe veronderstelt z handelen, volg beginnen zy u En nademaal z zyn, maakt di horen kan.

Van tyd tot waken zy die water uit die p ryft een damp verméert. Zy aangezicht, on het zweet me zweetgaten ter lopen zy al zin daar zy in zwee naanlyk de zie sproeien.

Men zou zeg hitte met het misschien zelfs hebben de erve al de redenerin 't is gemakly gen der Scyth middelen name „ helle, ront „ hunne doden „ gen zullen; „ volgende wy „ Zy nemen „ helle, ront „ stenen in ee „ deze haire „ hennip, dat

VIERDE HOOFSTUK.

Het zweet is hun gemeentje hulpmiddel, en dat zy 't meests gebruiken. Het is even dienstig voor de zieken en voor de gezonden, die zich hier door van hun overtollige vochten ontlasten, welke hun gezondheid kunnen bedorven hebben, of in 't vervolg hun ongemakken zouden kunnen veroorzaken.

Het stookhuis is een kleine ronde hut, zes of zeven voeten hoog, daar zy zeven of acht perzonen in kunnen bergen. Deze Hut is met matten en vellen bedekt, om 'er de buitenlucht uit te houden. Op 't midden van de vloer legt men een zeker getal stenen, die men in het vuur heeft gloeiend laten worden, en daar boven hangt men een ketel met koud water.

De gene die zweeten willen treden naakt in deze Hut, voor zo ver als de eerbhaarheid toelaat, en hun plaats genomen hebbende, veronderstelt zynde dat zy daar niet van geheime zaken moeten handelen, volgens het gebruik daar wy haast van spreken zullen, beginnen zy uitermate te woelen, en ieder zyn lied te zingen. En nademaal zy omtrent de wys en de woorden zeer verschillende zyn, maakt dit het vreemdste en verwardste muziek uit dat men horen kan.

Van tyd tot tyd als de stenen haar kracht beginnen te verliezen, wekken zy die weer op, besproeiende ze met een weinig koud water uit die pot. Dit water raakt zo dra de stenen niet, of daar ryst een damp uit, die de gantsche Hut vervult, en de hitte veel vermeert. Zy gooien elkander ook van dit koude water in 't aangezicht, om niet qualyk te worden. In een ogenblik loopt het zweet met droppels van hun gantsche lichaam, en als hun zweetgaten ter degen open zyn, en de zweet op zyn sterkste is, lopen zy al zingende uit de Hut, en dompelen zich in de Rivier, daar zy in zwemmen en veel gewoel maken. Sommige, voornamlyk de zieken, vergenoegen zich met koudwater te laten besproeien.

Men zou zeggen dat de tegenstrydigheid van een bovenmatige hitte met het koude water hen bevangen moest en doen sterven; misschien zelfs dat 'er een eerlyk mensch van sterven zou; maar zy hebben de ervarenheid dat hun zulks goed doet, 't geen beter is als al de redeneringen die men hier over doen kan.

't Is gemaklyk te gissen uit het geen Herodorus van de zuiveringen der Scythen verhaalt, dat zy op de zelfde wyze hun zweetmiddelen namen. Hoor wat hy zegt: „ Wanneer de Scythen „ hunne doden begraven hebben, reinigen zy zich gelyk wy zeggen zullen; eerst het hoofd, en vervolgens het lichaam op de volgende wyze.

„ Zy nemen drie stukken hout, die zy over malkander doest hellen, rontom hangen ze haire dekens, en werpen gloeiende stenen in een kuip, die 't midden van deze brokken hout en deze haire dekens instaat. Nu groeier by hen een soort van hennip, dat zeef na vlas gelykt. Zy nemen het zaad van deze

I I. D E E L.

Z

Van
hun
zweet-
midde-
len.Zon-
derling
wyze
van
zweeten:Met die
derou-
de ver-
geleken.Herod.
lib. 4.
73
seq.eer-
iffili-
van
lam
om
maar
hy in
lgens, die
zucht
r. wat
le Ve-
verge-
onder-
in het
quaal
yden,
tsheid
eenige
n, en
zy de
n me-, maar
ls niet
oor deng, zy
dienen,
cherpe
n daar
zy 'er
Cucur-
e licht

del in

ddelen
de la-
te hitten voor-
Wilde-
te heb-
in een
klufter

VIER.

„ hennip en leggen het onder deze machine en deze dekens; en ter zelfder tyd maken zy 'er zo een aangename reuk van, dat 'er by de Grieken zulk uitmuntent parfuum niet gevonden word.

„ De Scythen schreeuwen hun verwondering over dezen lekkeren reuk uit, en dit dient hun in plaats van een bad; want zy walfchen nooit hun lichaam, en geen als de Vrouwen baden zich.

„ Men kan in deze Beschryving de stookhut en de wyze om met steenen te zweten klaar onderscheyden, maar Herodotus heeft dit op zyn manier vertelt; en het komt gants niet waarschynelyk voor, dat by de Scythen de mans zich noot zouden baden.

„ De Lacedemoniers en de Lusitaniers zweetten op de zelfde wyze, gelyk Strabo ons leert. „ De Volkeren van Lusitanien, zegt „ by, die de oevers van de Duro bewonen, hebben na men verzekert te enemaal de zelfde gebruiken en gewoontens, die men te Lacedemon heeft. Zy vryven zich tweemaal daags met oli, en raken door gloeiende steenen aan te zweten; zy baden zich in koud water, en hebben maar een soort van voedeel, levende zeer zober.

„ Het gebruik der warme baden was oudtyds zeer gemeen: de Grieken en Romeinen hadden de middelen om te zweten en de doorwaaseming te bevorderen tot grote volmaaktheid gebracht.

„ Het zweten is niet alleen een geneesmiddel by de Wilden van Noord-Amerika, maar ook een gebruik van de burgerlyke beleeftheid, en misfchien van den Godsdienst, om de vreemdelingen te ontfangen. Want zo dra een vreemdeling aangekomen is, en een weinig gegoten heeft van het geen 'er voor de hand staat, doet men hem onderwyl dat men een nieuwe pot voor hem kookt om hem te onthalen, en terwyl dat men de zweethut klaar maakt, en de steenen gloeit, op een zynlyke mat neerzitten; men trekt hem de kousen en schoonen uit, men smeert zyn voeten en benen; vervolgens doet men hem in het stookhuis treden, en de meester van de Hut, die hem ontfangen heeft, treed 'er met hem in. Daar, als in een heiligdom van waarheid, verhandelen zy de geheimste zaken, hy geeft al de redenen van zyn reis te kennen, en hy beantwoordt gemeenlyk in alle oprechtheid de vragen die men hem doet. Zo men merkt dat hy liegt, en zyn gevoelens of de waarheid van de zaken, daar men hem na vraagt, ontveinst, gelaat men zich het niet te merken; het gebruik wil dat hy daarom even vryndelyk en beleeft onthaalt worde, en dit belet niet dat men hem op zyn vertrek niet met geschenken en goederen overlade, als of men reden had om wel over hem voldaan te zyn.

„ De Wilden doen ook hun zieken met takken van sparrebomen zweten, die zy in een grote ketel doen koken, waar van zy den damp op een tapyt, daar zy op gaan leggen ontfangen.

„ In Amerika gelyk elders maakt men meer werk van de geneesmiddelen die van verre komen, als van die men by de hand heeft, en die al te gering schynen, om dat ze te gemeen zyn: 't Gaat met de Doktoren als met de kruiden; een vreemde heeft altyd den voorrang, men denkt dat hy verstandiger is, zonder te weten waar

Strabo lib. 3 p. 106.

Het gebruik der warme baden by de ouden zeer gemeen

De wilden houden veel van vreemde

waarom: het voet stellen de kent; en zy g als die van hu den van de E heid en om e onze braak er maar zy vallen van yzere infu te snyden en h aanhoren van die zy in 't ge

DE Jonglers innerlyke zwingen te o neesheren die zien worden: de de hulpmiddele 't is de Geest, hun inbeelding waar in zy of raadplegen, als woordigen staat. Ik heb reeds deze Waarzegge overblyfselen langen tyd het zo veel eeuwen om de mensch van hun godloo boze geesten, dienaren, die he de dan ieder de hy wil, zal ik de zieken te ge handen te verva

De Bezweerd een stookhuis, hut van zes of men in het Hey plaatzen waren.

Dit ondersch Hut, dat deze de Geest inkomde Waarzegger ve hy behalven zy Oiaron en zyn

waarom: het vooroordeel is voor hem, dat 's genoeg: op dezen voet stellen de Wilden een hulpmiddel dat nieuw is, voor een beken; en zy gebruiken de Doktoren van een andere Natie liever als die van hun eigen land. Zy geven zich graag onder de handen van de Europeanen, zy laten zich zelfs zonder noodzakelykheid en om een ander gezelschap te houden afdelaten: zy nemen onze braak en purgatiemiddelen om den naam dien zy hebben; maar zy vallen byna in zwym als zy deze yffelyke toebereyding van yzere instrumenten zien, die men in Europa gebruikt om ons te snyden en kerven, en zy kunnen zonder yzen het verhaal niet aanhooren van de grote operatien die met 't incisie-mes geschieden, die zy in 't geheel niet dulden kunnen.

genees-
midde-
len en
Dokto-
ren.

V A S T H O O F T S T U K

DE Jonglers en Waarzeggers niet geroepen wordende als om de innerlyke lusten van de ziel te ontdekken, om van de bezwingen te oordelen en die weg te nemen, moeten ook als Geneesheren die over de gemene wetten der natuur heerschen aangezien worden: ook volgen zy de zelve niet in het voorschryven van de hulpmiddelen tot geneezing van deze buiten-gemene ziekten: 't is de Geest, waar mee zy voorgeven omgang te hebben, 't is hun inbeelding die door de verrukking gaande gemaakt word, waar in zy of wezenlyk of geveinst vervallen, daar zy eer mee raadplegen, als met een overeenkomend hulpmiddel tot den tegenwoordigen staat der zieken.

Genees-
kunde
doorde
waar-
zeggers
of Be-
zwerier

Ik heb reeds in 't breede in 't artykel van den Godsdienst van deze Waarzeggers of Quakzalvers gesproken, welke de ongelukkige overblyfselen van een eerloze kunst over ge-erft hebbende, die langen tyd het Heydendom op de bren gehouden, en gedurende zo veel eeuwen oneindige Natien bedrogen heeft, noch volharden om de menschen te bedriegen, makende een quaad gebruik of van hun godloos vertrouwen op de wezenlyke werkingen van de boze geesten, of van hun zotte lichtgelovigheid aan der zelve dienaren, die hen door guichelaryen om den tuin leyden. Latende dan ieder de vryheid om van deze Bezweerders te oordelen wat hy wil, zal ik niets als de wyze beschryven die zy gebruiken om de zieken te genezen, welke ongelukkig genoeg zyn om in hun handen te vervallen.

De Bezweerder voor dat hy zyn operatie begint, bereyd zich een stookhuis, zoo als ik ze beschreven heb, of een diergelyke hut van zes of zeven voeten hoog, die verstrekt voor het geen men in het Heydendom *Adyta* of *Penetralia* noemde, dat duistere plaatsen waren, daar men de godspraken gaf.

Dit onderscheyd is 'er evenwel tusschen het stookhuis en deze hut, dat deze van boven licht ontfangt, door een gat waar door de Geest inkomen kan, daar de eerstgenoemde overal toe is. De Waarzegger verbergt zich in dit heyligdom met zyn zak, waar in hy behalven zyn tabak en pyp altyd met zich draagt 't geen ik zyn *Oiaron* en zyn *Manitou* genoemt heb, die men als zyn Talismanen

Hoeds
Jong-
lers
hun
Bezwe-
ringen
in 't
werk
stellen?

nen of Toverkarakters kan aanzien, waar in al zyn kracht bestaat. Behalven dit maakt hy dikwils een soort van een drank die hem voorbereyd om de indrukking van den Geest te ontvangen, op de zelfde wyze als de Pythische Waarzegger Laurier kaauwde, voor dat zy met Apollo raadpleegde, en op den heiligen drievoet * klom, of liever daar in gong om zich te verbergen. Want schoon men gemeenlyk den Delphischen drievoet voor een tafel of stoel met

* Atheneus, in het 1de boek zegt, dat men twee soorten van drie voeten onderscheide, 't een was een beker en het ander een ketel, of om beier te zeggen een soort van een pot, wiens onderste deel op drie voeten rustte. Zy dienden om wyn in te doen. Zy waren de beloning van de oetwinnaars in de spelen die aan Bacchus toegewyd waren, en zy waren eigen aan Apollo en Bacchus: aan Apollo ter oorzaak van de zekerheid van zommige zyn'er Godspreekken: aan Bacchus, om dat de wyn de waarheid doet zeggen, en dat men gemeenlyk van de geen, die de waarheid spreken, zegt, dat zy *à Tripode*, uit den drievoet spreken. Maar dit was de Pythische drievoet niet, gelyk Semus van Delos, dien Atheneus op deze plaats aanhalt, duidelyk zegt.

De zelfde Schryver spreekt van een ander soort van drievoet, dat een muziek instrument was, dus genoemd, om dat het na de gedaante van den Delphischen drievoet gemaakt was, deze was een vinding van Pythagoras van Zacynthus. Maar behalven dat hy een Schryver aanhaalt welke zegt dat dit speeking een van die gene was, die men niet wist of ooit in wezen geweest waren, of dat het zo weinig in gebruik geweest was, dat het byna t'eenemaal onbekent was; de beschryving die 'er Atheneus naderhand van geeft is zodanig, dat men 'er weinig bericht van het maakzel van den Pythischen drievoet van kan krygen.

Men ziet drievoeten op de medailjes en oude gedenktekens. Deze driestallen ondersteunen gemeenlyk een soort van *labrum* of kulp, die tot het wywater geschikt is, of ook wel om Offer-plangingen in te ontvangen; want men ziet dikwils een Offeraar de schaal voor over houden boven het *Labrum*: 't was ook de Pythische drievoet niet, en, schoon hy tot de Waarzeggerij en Wigeclary kon dienen, blykt het klaar, dat het die niet was welke de Pythische Waarzegger gebruikte.

De drievoet van de Pythische Priesteres was een klein stoeltje met drie of vier voeten, volgens Jamblichus. Zommige menen dat het een drievoetig tafeltje was, waar op zy klom. Eenige andere onderscheyden twee zaken in den drievoet. De eerste is de drievoet zelf, dat is te zeggen 't geen iets anders ondersteunde, dat geschikt was om hem te bedekken. De tweede het geen men *Cortina* noemde. Nu zeggen zy dat *Cortina* een tafel was, waar op de Pythische Waarzegger klom: of zitten ging, 't geen weinig met den staat van een persoon over een komt, die in razerny verviel. Deze tafel, voegen zy 'er by, was rond. Om deze ronde gedaante te bewyzen halen zy Ennius aan, die het verwelzel van den Hemel *Cortinam caeli* noemt, en Severus, die den top van het Theater in de ronde gemaakt, van buiten bol en van binnen hol *Cortinam Theatri* noemt. Nu zo dat waar is, moet men hier uit besluiten dat het geen men *Cortina* noemde geen tafel was daar men op kon gaan zitten; maar een dekkleed, en iets dat als een boog of verwelzel gemaakt was. Nu komt dit alles uit op het geen ik van de tent van onze Bezweerders gezegt heb. Dus zal de drievoet niets anders zyn als de houten die men oprecht, die het ligchaam van het gebouw uitmaken, en die nergens toe dienen als om de vellen, waar mee men ze moet dekken, te ondersteunen, *ipsam sustentaculum cui imponebatur Cortina*, gelyk Fabri zegt: en men zal dit woord *Cortina* door het woord *Operculum* uitleggen, daar zig Plinius van bedient heeft om het te beduiden; en door dat van *Aulea* tapyten verstaan, maar tapyten van Leer, volgens de uitlegging die 'er Iudorus van geeft, *Cortinae sunt auleae, id est vela de pelibus, dicta a cortis*.

met drie of vier voeten, volgens het dreevoet een Tabulder Scythen hoog te zamen naderhand hier aan door geven.

De Waarzegger die hy in de hand die hem zyn deed door een vige schudding der te Jeune d by een van de in 't eerst inbede schudde; dat veroorzaken, zien zweten van den om die vanden grypen hoe eerder kon schudde weerstaan.

Maar hy vo sprekende, het deel aan had: mensch het na hevige geschu boog, men 'er der zag uitkom te.

Wat hier van gen van een g hunne Pythia's doet hy alle de ogen der omsta vreemden geest in hem werkt. dingen dat hy over de hulpmid

Deze souvere zyn zang feeter: een voornamen der te doen om men menen zonden: het zyn feest van *Onnon* dingen meer, o Waarzegger ge zorgvuldigheid

met drie of vier voeten aanziet, gelyk Jamblichus zegt, geloof ik volgens het denkbeeld dat ik 'er van maak, dat de gewyde drievoot een Tabernakel was, byna gelyk Herodotus de zweetplaats der Scythen heeft beschreven, bestaande uit drie stukken, die omhoog te zamen quamen, en om laag zich verspreyden, die men naderhand met vellen, behangzels of tapyten toedekte, 't geen hier aan door de Latynen den naam van *Cortina* een gardyn, deed geven.

De Waarzegger dus ver klaar zynde begint de Lier te roeren die hy in de hand heeft, en te zingen om den geest aan te roepen, die hem zyn tegenwoordigheid doet gevoelen gelyk hy eertyds deed door een dwarrelwind, een geloei van 't aartryk, en een hevige schudding van den Tabernakel, daar hy in gefloten is. Vader le Jeune de Wilde Mikmakken op de jacht zynde gevolgt, was by een van deze vertoningen tegenwoordig. Hy zegt dat hy zich in 't eerst inbeelde dat het de Waarzegger was die deze tent zoo schudde; dat zulks evenwel niet naliet hem grote verwondering te veroorzaken, hebbende in het oprechten van die tent jongeluiden zien zweeten van de vermoeiheid en arbeid die zy in 't werk stelden om die vast te maken. En dat hy daarenboven niet kon begrypen hoe een mensch alleen die zo hevig en zo lang na malkander kon schudden, en krachts genoeg hebben om dien arbejdt te weerstaan.

Maar hy voegt 'er by, dat de Wilden, openhartig met hem sprekende, hem hadden verzekert, dat 'er de Bezweerder geen deel aan had: dat het gebouw zomtyds zo vast was, dat een mensch het naauwelyks bewegen kon, en dat wanneer het op zyn hevigste geschut wierd, dat de top van de tent tot op den grond boog, men 'er van anderen de armen en benen van den Bezweerder zag uitkomen, zo dat het klaar bleek dat hy 'er niet aanraakte.

Wat hier van zy, dan begint de Bezweerder in die verrukkingen van een godlyke razerny te vervallen, die de Heydenen in hunne Pythias, Sibyllen, en Waarzeggers gewaar wierden, dan doet hy alle de wonderwerken of guigchelaryen, waar meê hy de ogen der omstanders verblind, die dezelve aan de macht van den vreemden geest toeschryven, welke alle zyn ledematen beweegt, en in hem werkt. 't Is ook in de grootste hevigheid van deze schuddingen dat hy het vonnis velt over den staat van den zieken, en over de hulpmiddelen die hem dienen.

Deze souvereine remedien om de gezondheid weer te krygen zyn zang feesiten en maaltyden, dansseryen van verscheyde soorten: een voornamentlyk, waar in zy elkander bezweren als om malkander te doen omkomen, en waar in men 'er verscheyde ziet, die men menen zou dat waarlyk sterk uit den neus en mond bloeden: het zyn spelen met de schotel, kolf, en strookhalmen: het feest van *Onnonbouarori* of het feest der Zotten, en diergelyke dingen meer, die hoe buitensporig zy ook zyn, zoo dra het de Waarzegger geordonneert heeft, op staanden voet met zo veel zorgvuldigheid en naaukeurigheid uitgevonden worden, dat hoe

De Ichryver heeft een ander denkbeeld van het maakzel van den Delphischen drievoot als het geeneen.

Relation de la Nouvelle France pour l'An 1634.

Wat voor remedien hy voorschryft.

ongemeen de zaak ook is die hy eischt, alles in beweging is om ze te vinden, en dat het enkel vonnis van den Bezweerder zomtyds verscheyde dorpen te zamen in roer stelt.

De zieke, die gemeenlyk meer rust als iets anders nodig heeft, is gedurende deze wrede plechtigheid, hoe lang die ook duren mag, aan al dit geraas blootgesteld, dat alleen in staat zou wezen om hen de kop gek te maken of wél heel omhals te brengen. Het geraas is noch niet met al, maar deze elendige schepzels zyn aan die Quakzalvers overgegeven, die hen blazen, zuigen, met een dollemans drift die delen van het lichaam knypen, daar zy 't meeste pyn in voelen, zo dat zy eer na beuls gelyken als na Doktoren. Zomtyds doen zy ze met hen in de zweechut gaan: op andere tyden doen zy ze danssen en spelen: dikwils doen zy ze met langzame schreden midden over de gloeiende kolen in de hutten gaan, zonder dat hun het vuur de minste letzel doet: eindelyk zy matten hen zodanig af, dat zy zieker zyn van de bezwering als van de ziekte zelfs.

Men verwacht van den Waarzegger dat hy verklaare wie hem betovert heeft: dat hy ontdekke waar in het bestaat: dat hy den staat van de ziekte voorzegge, en, zo 't mooglyk is, die geneze.

Het valt die van de Natie gemaklyk de perzoon die oorzaak van de quaal is te openbaren. Zy hoeven 'er maar een van die gene te noemen die een quaden naam hebben, en die gehaat of verdacht zyn. Wie dat zy maar uit zulk een hoop noemen zyn zy verzekert van geloof te worden, en het gemeen plezier te doen. Een vreemd bezweerder zou een weinig verlegener staan; maar hy draagt zorg dat hy voorheen enige geheime onderrichtingen neemt. Zonder zelfs zo veel voorzorg te gebruiken, word hy altoos wel door een menigte van luiden onderrecht, die hem hun vermoedens openbaren, en naderhand zo genoeg zyn om te geloven dat hy waar gezegt heeft, of slim genoeg om zich zo te gelaten.

't Valt den Bezweerder noch gemaklyker het Toverkarakter te ontdekken en het aan te wyzen. Hy hoeft het maar van te voren te bereyden en te versterken daar het hem goed dunkt. De meeste tyd evenwel haalt hy het uit het lichaam van den zieken. 't Zyn zodanige tekens als hy goed zal vinden, kleine beendertjes, hairen, stukken yzer of koper die hy in zyn mond steekt, en 'er behendig weer uithaalt, na dat hy den zieken gebeten heeft dat hy hem alle kennis doet verliezen; waar na hy veinst dat hy het uit de wond heeft doen komen, en gelukkig genoeg is om dezen elendig te doen geloven dat hy hem veel goeds gedaan heeft. Zo hy hem eenig braakmiddel heeft ingegeven, dat bequaam was om hem tot de darmen toe te doen uitpuwen, dat hy eenig geronne bloed loofst; eenige zwarte of materie-achtige stoffen, dit is de *Oikon*, de bote geest of de betovering, die hem quynen deed. Hy toont het met blydenschap aan, en is dapper in zyn schik dat hy een zo wieden vyand overwonnen heeft.

De Voorzegging is eer gelukkig als ongelukkig, en geeft altyd grote hoop. Sterft de zieke daarna, 't is voor zyn eige rekening. De Waarzegger heeft drieentwintig redenen om zich te redden. Hy verliet

De sieken worden erbar-melyk gepiaagt

De Bezweerder wyft den Auteurs dan die quaal aan.

De waarzegger voor-spelt ge-

liest 'er zyn betaalt. 't middel was, had, 't geene de heeft al de schepzels, d spelt den ge in zyn slaver hebben altyd zent voorbee handen niet der is als hun gespreken; of ten minste sche Goden ven.

Wanneer d verzellen zy Duivel, waar sproken heb. 't hut waar is 't kleine tafel 't Maboy leg 't Ouicou voo 't hoven, zoo 't went moeten 't deze verfoei 't Na dit too 't nis als by na 't en de omleg 't duistere spel 't ken end tab 't gevonden, 't vervolgens st 't grond, en 't mond gestok 't daar van we 't de, strooit h 't aperyen opg 't schuddende, 't eersten verfo 't hem door de 't Zo de Du 't over men he 't de Geest die 't dat hy haaf 't raken zy zac 't een weinig g 't kneusde beer 't na het zegge 't van zyn quaa

lieft 'er zyn aanzien niet door, en word daarom niet te slechter betaalt. 't is de schuld van de betovering, die boven alle hulpmiddel was, of iets wezentlyks dat de bezweerder voorgeschreven had, 't geen men niet nagekomen heeft. Om kort te gaan de doede heeft altyd schuld, en het ongelukkig lot van deze elendige schepzels, die dikwils ter zelfder tyd dat men hun geneezing voospelt den geest geven, kan deze blinde Volkeren, den de Duivel in zyn slaverny houd, de vliezen niet van de ogen lichten. Zy hebben altyd hun vertrouwen op hun valsche Profeten, schoon duizent voorbedden hen moeten geldert hebben, dat men onder hun handen niet geneezen word, dat 'er gemeentlyk niets wankelbaarder is als hunne Voorzeggingen, en dat zy dikwils elkander tegenspreken; wanneer 'er verscheyde Waarzeggers te zamen zyn, of ten minsten dat zy zo bewimpelt zyn als de Orakels die de valsche Goden door den mond van hun Priesters en Psychonisten gaven.

Wanneer de Kariben toevlucht tot hun Bezweeters nemen, verzellen zy altyd deze plechtigheid met een Offerande aan den Duivel, waar van ik in het artykel van den Godsdienst reeds gesproken heb. Voor al, zegt de Predikant Roehfort, moet de hut waar in de Boyé gaan zal, netter toebereyd zyn op de kleine tafel, die zy *Mafoutou* noemen, moet de *Anakri* voor *Maboyé* leggen, dat is te zeggen een Offerande van Kassa en Ouicou voor den bozen geest, en zelfs de ornellingen van hun hoven, zoo het de vruchte tyd is. Aan de eené kant van de tent moeten ook zo veel kleine stoelen zyn, als 'er personen by deze verfoecielyke aktie tegenwoordig zullen zyn.

Na dit toefel komt de Boyé (als ook dit werk der duisternis als by nacht doet) zo zorgvuldiglyk al het vuur van de tent en de omleggende plaatsen te hebben doen uitdoven, in deze duistere spelonk, en op het zwakke schynfel van een aangestoken end tabak, dat hy in de hand heeft, zyn plaats hebbende gevonden, spreekt hy eerst eenige onverstaanbare woorden uit: vervolgens stampet hy met zyn linker voet verscheydeemaal op den grond, en het endje tabak dat hy in de hand heeft, in den mond gestoken hebbende, blaast hy vyf of zesmaal den rook daar van weg, dan het entje tabak tusschen zyn handen wryvende, strooit hy het in de lucht. Waar op de Duivel, door deze aperyen opgedaagt, den top van de tent geweldig heen en weer schuddende, of eenig ander verbaarlyk gedruis makende, ten eersten verichynt, en onderscheydentlyk alle de vragen, die hem door den Boyé gedaan zyn, beantwoort.

Zo de Duivel verzekert dat de ziekte van den genen, waar over men hem raadpleegt niet doodlyk is, nadert de Boyé en de Geest die hem verzelt den zieken, om hem te verzekeren, dat hy haast genezen zal zyn: en om hem met die hoop te voeden, raken zy zacht de pynlykste delen van zyn lichaam aan, en die een weinig gedrukt hebbende, veinzen zy daar doornen, gekneusde beendertjes, stukken hout en steen uit te persen, die, na het zeggen van deze rampzalige geneesmeesters, de oorzaak van zyn quaal waren.

meentlik
de Geneezing.

Roehfort. *Ilyb*
Schrale
des Amik
les liv. 2.
c. 14.

Zom-

20 Zomtyds bevochtigen zy ook met hun aasem het zwakke
21 deel, en het zelve gealge reyzen gezogen hebbende, maken zy
22 den lyder wys dat zy door dit middel al het venyn dat hy in
23 lichaam had, en dat hem quynen deed, za zich getrokken had-
24 den. Eindelyk tot besluit van die duivelary wryven zy het gant-
25 sche lichaam van den zieken met het sap van de vruchte *Junipa*
26 dat hem gants donker bruin verft, en dat als het teken en zegel
27 van zyn genezing is.

28 De gene die door een zo verfoeilyk middel meent genezen
29 te zyn, is gewoon tot erkentenis een groot maal te geven, waar
30 op de *Boyd* de eerste rang onder de genodigden heeft. Hy
31 moet de *Anakri* voor den Duivel niet vergeten, die niet nalaaft
32 zich daar te laten vinden; maar zo de *Boyd* uit het onderhoud
33 dat hy met den Duivel gehad heeft gemerkt heeft dat de ziekte
34 doodlyk is, vergenoegt hy zich met den zieken te vertroosten,
35 zeggende tegen hem dat zyn God, of, om beter te zeggen, zyn
36 familiere Duivel, medelyden met hem hebbende, hem na zich
37 wil halen, om hem van alle smerten en quellingen te verlossen.

38 De wyze van door bezwering te genezen is te enemaal onder
39 de Natiën van Amerika verspreyd, die, gelyk wy gezegt hebben,
40 alle haar Waarzeggers en Quakzalvers hebben. Zy kan by de ver-
41 scheyde Volkeren ontrent de omstandigheden verschillen, maar is
42 de zelfde ten opzichte van de hoofzaak en in den grond.

43 De zieken worden genoeg opgepast zo lang men hoopt en be-
44 lung heeft om hen te genezen; maar zy worden al te licht verlaten,
45 zo dra men de hoop begint te verliezen. Ik heb 'er een twe-
46 maal uit het gevaar van sterven gered, de eerste reys van koude,
47 en de andere van honger, en hy zou 'er gewis den bek by hebben
48 ingeschoten, zo ik tot zyn geluk niet by hem geroepen was, en
49 hem in die twee nooddriften niet verzorgd had zo als ik 't
50 raadzaamst oordeelde.

Z

W

A M

ZEEVENDI

Do

mond niet wel t
dood ongedaan
heid verkeert w

De oplettenh
verhaaft de doo
door iets lyd, o
dat zy menen d
moeite gehad on
fen van haar eig
of zy beminden

By alle het ge
sterffelykheid de
te moeten byvoe
te ocilenen.

De omstandig

I I. D

ZE:

Z E D E N

DER

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZEEVENDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK

Dood, Begraffenis en Rouw.

De nadering van deze laatste ogenblikken, door de godvrucht van alle eeuwen geheiligt en door de wenschen die ieder deed om onder zyn waardste vrienden te sterven, die hun leste zuchten opvangen en hun de ogen mochten sluiten, blinkt de godvrucht der Wilden ook uit; maar de zotte vrees die zy hebben van hun zieken de ogen en mond niet wel te kunnen sluiten, en dat zy 'er hier door na hun dood ongedaan zullen uitzien, maakt dat hun vroomheid in wreedheid verkeert wanneer deze op sterven leggen.

De oplettenheid die zy hebben om hen deze plicht te bewyzen, verhaast de dood van vele, zónder dat hun teerhartigheid hier door iets lyd, om dat zy 'er niets meer van hopen, of zelf, om dat zy menen der zelve smerten te verkorten. Ik heb zomtyds moeite gehad om moeders tegen te houden, die dus moorderefen van haar eige kinderen wierden, die ik niet anders kon zien of zy bemindenze teerhartig.

By alle het geen ik van 't gevoelen der Amerikanen over de onsterfelykheid der zielen gezegt heb, geloof ik als een nieuw bewys te moeten byvoegen alles wat zy gewoon zyn ontrent hunne doden te oeffenen.

De omstandigheden die ik 'er van ga verhalen zullen een genoeg-
I I. D E E L. A s z a m

Dood i
 Begraaf-
 fenis en
 Rouw.

vakke
 en zy
 in t
 had-
 gant-
 Junipa
 zegel

nezen
 , waar
 Hy
 nalaat
 erhoud
 ziekte
 wosten,
 en, zyn
 a zich
 ofsen.
 onder
 hebben,
 de ver-
 maar is

en be-
 t verla-
 en twe-
 koude,
 hebben
 as, en
 als ik 't

ZE:

zaam bewys zyn van een gevoelen, dat van alle de barbaarste Volkeren aangenomen zynde, geen tegensprekers meer behoorde te vinden. Maar de verdorvenheit des harten gaat zo ver, dat zy de godlozen voor waar doet aanzien, 't geen hun boosheid hen wenlichen doet, om zo veel te geruller in hun ondeugden te kunnen voortgaan: niets meer klem gevende aan de ongebontheit als het geloof waar by zy willen blyven dat alles met het lichaam ver gaat; want dan denken zy hunne driften zonder knaging den vol len room te kunnen geven, en zy vleyen zich dat zy niet te vrez en hebben dat zy in het eeuwige leven de verdienste van hun mis daden zullen gestraft worden.

Gelyk vormig heid van de ge woon tens der Wilden met die der Ouden ontrent het stuk van de eer die zy den do den be wyzen.

Niet alleen komen de Amerikanen met alle de andere bekendste Volkeren in de eer overeen; die zy de doden bewyzen en in de beweegredenen van die eer; maar zy zyn in dit stuk zo gelykvormig met de gewoontens der Ouden, dat ik my hier zeer verlegen vind ontrent de order die ik aan myn verhaal geven moet, door de menigte plaatsen en bewyzen die deze overeenkomst aantonen, en die natuurlyk verwarring moeten veroorzaken. Om te trachten deze Verwarring te vermyden, ga ik eenvoudiglyk verhalen, war zy gewoon zyn in deze gelegenheden te doen, vergenoegende my met my een weinig breder over enige principale punten uit te laten, die de meeste oplettentheid verdienen.

Na dat de zieke den laaften snik gegeven heeft, worden de eerste zorgen aan het lyk besteed om het tot de Begraaffenis te bereiden ieder hut heeft een andere daar haar *Libitinari* en * *Polliniores* dat is te zeggen dode bezorgers in zyn, en dit zyn gemeenlyk geloof ik de Hutten, die vermaagschapt zyn met die van den overleden. De gene dan die tot dien droevigen dienst moeten gebruikt worden, op het tijp van de dood daar van verwittigt wordende, of zich zelfs ter plaatze gevoegt en vervaardigt hebbende, voor dat 'er de geest uit was, wasschen het ligchaam, smeren het met hun olien, bestryken hem het aangezigt en het hooft, 't geen hun certyds den naam van *Polliniores* a *Polliendo* of wel a *Polline* van een soort van deeg of blanketzel dat men gebruikte, om te beletten dat men op hun gezicht de yffelykheden van de dood niet zien zou. Dit blanketzel was niet anders als de verven, daar de Wilden sich noch hedendaags mée bestryken, gelyk ik zelfs op de lykbuften gezien heb, die de Kardinaal Gualterio in zyn ryk kabinet bewaart. Vervolgens kleden zy het lyk van het hooft tot de voeten, schikken het met zyn halsbanden en verscheyde sieraden op: en na het in de gestake geplaatst te hebben gelyk het in 't graf zyn moet, en het met een schonne bonte rok die gants nieuw is, omwonden te hebben, legt men het op een verheven plaats, daar het tot den begraafdag toe ten toon blyft leggen.

Zy schikken het lyk van 't hooft tot de voeten op.

TWEE.

* Servius 9, *Æneid*. *Polliniores dicitur scribit, quod mortuis os Polline obliniunt, ne livor appareat extimili.*

te Vol-
orde te
dat zy
eid hun
te kun-
neid als
um ver-
en vol-
te vre-
gun mis-

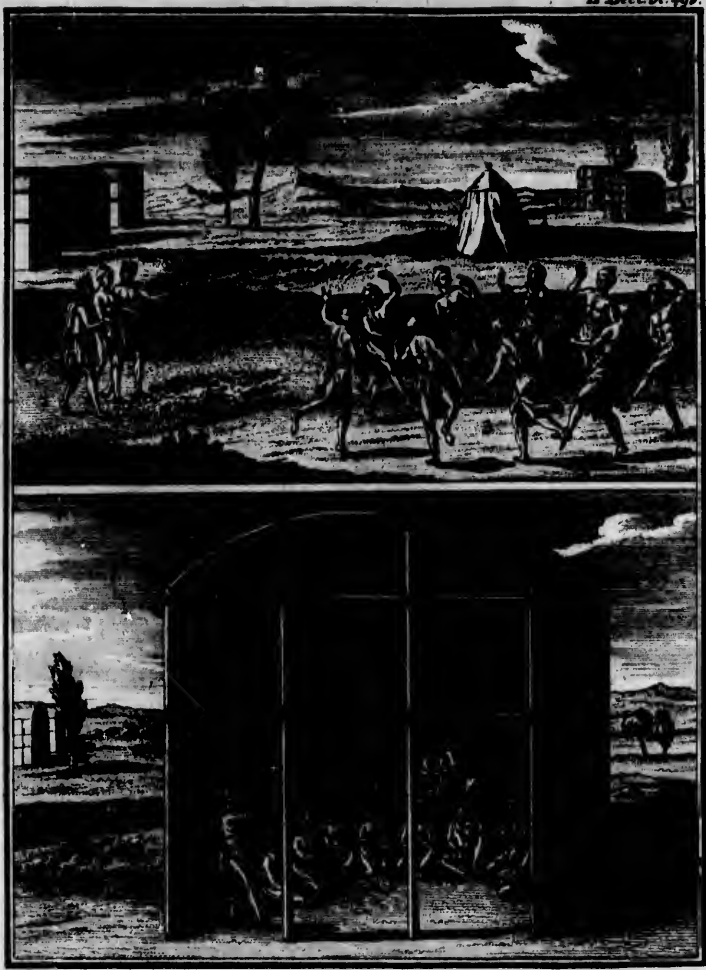
kendste
en in de
elykvor-
verlegen
t, door
antonen,
trachten
en, wat
ende my
uit te la-

en de eer-
te berei-
olline
enlyk ge-
en overle-
gebruikt
ordende,
de, voor
het met
geen hun
olline van
te belet-
niet zien
de Wil-
fs op de
ryk kabi-
oit tot de
cieraden
in 't graf
nieuw is,
ats, daar

TWEE.

olline oblini-

II Deel. bl. 497.

ENige Volk
vonden
lykste persone
ryen te gebruy
ren, en die d
Zy vilten het
ben doorkerft
de gewrichte
geraante in z

Deze beend
men ze weer
en toebereyd
fyn zand in,
kan dat daar
op een verhev
hun voor Tem

Men legt he
laten drogen e
op de behoude
denis dezer li

In de Spaan
ner Caciquen
een klein vuu
dit vuur uit, e
ren was, droe
met veel eerbi
bewaarde men
perfonen die h

Verscheyde
en de Ethioper
gen en te balze
genoeg geboek

De wyze die
Florida, by de
ren van Louisia
in gebruik. W
ring meer na e
zeggen, dat zy
het gemene V

D

HEt lyk gek
ginnen d
was tot dit oge
jen.

Een oude M

II. D

TWEEDE HOOFSTUK.

ENige Volkeren van Noord-Amerika hebben een middel uitgevonden om de lichamen hunner Opperhoofden en de aanzienlykfte personen hunner Natie zonder daar de balzemen en speceryen te gebruiken, die by de Ootterfche Volkeren in gebruik waren, en die de Egyptifche Mumien zo beroemt hebben gemaakt. Zy willen het lyk behendig, na dat zy het vel langs den rug hebben doorkerft. Zy ontveefchen hetjes de beenderen, zonder aan de gewrichten te raken, die'er het verband van maken, om het geraamte in zyn geheel te laten.

Deze beenderen gedurende eenigen tyd gedroogt zynde, fluit men ze weer op nieuw in hun eigen vel, dat men zacht gemaakt en toebereyd heeft, en men naait het weer toe, werpende daar fyn zand in, dat de ledige plaatzen vult, zo dat men niet zien kan dat daar aangeraakt is. Men draagt vervolgens deze lichamen op een verheve plaats, aan 't einde van de Hut opgerecht, die hun voor Tempel dient.

Men legt het vleefch dat men in den rook of in de lucht heeft laten drogen en braden, in wel gelotens korfjes: en de gene die op de behoudenis van het heilige vuur pakt, pakt ook op de behoudenis dezer lichamen.

In de Spaanfche Indien roosterden de Wilden de lichamen hunner Caciquen. Ze leyden ze op houten tralien, en lieten ze over een klein vuur drogen. Het vleefch en het vet waaffemde door dit vuur uit, en wanneer'er niet meer als het vel over de beenderen was, droegen zy ze in hun Tempels, daar zy ze zorgvuldigen met veel eerbied bewaarden. Op de zelfde wyze, zonder twyffel bewaard men ook de lichamen der Inca's van Peru, en van de personen die hun leven te gelyk met het hunne opofferden.

Verscheide Volkeren der Oudheid, behalven de Egyptenaeren en de Ethiopers, hadden hunne wyzen van de lichamen uit te drogen en te balzemen, die ons van de Schryvers niet nauwkeurigen genoeg geboekt zyn.

De wyze die ik zo even beschreven heb was in Virginia, in Florida, by de Natchez, by de Oumas, by eenige andere volkeren van Louifiana en de Spaanfche Indien, die onder Vorften staan, in gebruik. Wat de Huronnen en Irokoizen aangaat, wier regering meer na een gemenebest lykt, ik heb nooit gelezen of horen zeggen, dat zy ooit dit onderscheyd tuffchen hunne Hoofden en het gemene Volk gemaakt hebben.

DERDE HOOFSTUK.

HEt lyk gekleed en op zyn plaats ten toon gelegte zynde, beginnen de tranen en klachten, die men noodzaak gewest was tot dit ogenblik te sparen, met order en op de maat te vloejen.

Een oude Matroon, die in deze gelegenheid de plaats bekleed

Zonderlinge manier om de lichamen te balzemen:

Gomara, lib. 3 cap. 18.
Pietro Martyrii Summario dell'India. P. 12. Nella Raccolta di Ramusio Tom. 3.
Gonzales d'Orviedo Sommario del Hist. del'India, cap. 1.
Nella Raccolta di Ramusio Tom. 3.

Trenteganzigen en wyze van de dode te

bewe-
nen.

Gelyk-
vorig-
heid
dier ge-
woonte
met die
der Ouden.

Gruterus
de
funeribus, lib 1
Cap. 14.
Cicero 2.
de legib.

Plautus
in Tru-
cul.

Hist. de
la Noë.
France,
3 part.
cb. 26.

van 't geen de Romeinen *Præfica* of Huijster * noemden, vangt aan den toon te geven; die van alle Vrouwen gevolgd word, houdende dezelfde maat, maar daar verscheyde woorden op toepassende; die ieder persoon voegen na de verscheyde graden van bloedverwantschap, of vermaatschapping die zy met den doden hebben. Dit muzikl geurt dus eenigen tyd, waar na een van de ouden het stilzwygen opiegt, en alles houd oogenbliklyk op, zoo dat men geen klagen of stenen meer hoort.

Deze wyze van met kunst en op de metode te huijen verdient een zonderlingen aandacht, om dat zy kan dienen om ons te doen verstaan wat de *Alenia* der Ouden waren, en wat de Schryvers ons door de woorden *facere lessum* hebben willen betekenen.

Gruterus zegt dat de geleerde luiden der Oudheid aan de betekenis dezer woorden getwyffelt hebbende; het voor hem geen schande kan wezen ze niet te verstaan. Hy haalt in der daad een plaats uit Cicero aan, die ter gelegenheid van deze woorden van de wetting van Solon, die op de 12 tafelen waren overgebracht; *mukeres genas ne rudunto, nove lessum funeris. ergo babent*; zegt, „ dat de Oude uitleggers Sextus Aelius en L. Acilius bekent hadden dat zy ze niet verstonden, maar dat zy zich inbeelden dat het wel een soort van Rouwkleed mocht zyn. Lelius, vaart de „ ze grote Redenaar voort; heeft gemeent dat de Lessus een soort van jammerklacht was, gelyk het woord mee brengt, 't geen „ ik, voegt hy 'er by zo veel te waarschynelyker geloof, om dat „ dit het gene is dat Solon verbied.

Gruterus vervolgens het gevoelen van Cicero omhelzende, bevestigt het met een plaats uit Plautus, daar gezegt word, dat Thetis door haar jammerklachten voor haar zoon Achilles een Lessus maakte: *Thetis quoque etiam lamentando Lessum fecit filis*. Eindelijk hy voegt 'er by, en sluit met te zeggen dat men noch ter zynner tyd in de oude taal van Champagne het droevig gelui der klokken, die te kennen geven dat 'er een dode is, en de overledenen sehynten te bewenen *une lessé* noemde, van het woord *Lessus*. Men noemt ook den klaagtoon en de lykzangen in het oude Gaulisch of Fransch *un Lay*.

L'Escarbot verschaft ons hedendaagse voorbeelden van deze muzikalische jammerklachten, die in eenige Provintien van Frankryk in gebruik zyn. Want na verhaalt te hebben 't geen ons de Historien van het gebruik der Egyptenaren en de Romeinse Huijster leren, gaat hy dus voort: „ ieder een weet dat de vrouwen van Picardyen haar mans met groot getier bewenen. De „ vrouwen van Bearn zyn noch koddiger, want zy verhalen een „ gantfchen dag lang het gantfche leven van haar mans. La mi „ amou, la mi amou, cara rident, œil désplendou, cama leugé, „ bet dansadou, lomé balem balem, lomé fourbat, mati de pes „ fort tard cougat: dat is te zeggen myn lief, myn lief, lagchebeck,

* *Colepinus. Præfica. Præfica mulier in funere conducta ad lamentabilem cantum, quæ ceteris modum plangendi ostendit, & fortia defuncti facta laudat. Ita dicta, quasi in hoc ipsum præfecta.*

„ bek, glans
„ danste, my
„ optond en
„ Hy haalt o
„ sêhe Vrouwen
„ re yere, o
„ zeggen; he
„ daar hy wa
„ dit gebruik v
„ waar van hie
„ oorsprong het

Deze jammer
Liederen gene
zy zodanig w
wierden zy C
was, dat hy z
merus in zyn
heid van haar
drukt. De D
gehouden; en
de wolven) w
feten ook, wa
dochters van
dikwils in de
wel eenvoudi
die Vrouwen
bedryven, en
zy Adonis be
tranen der Eg
van de Vrouw
dat men den o
pels toefchree

't Staat aan
treurliederen
waardig voor
hart, het hoo
houdende, zo
maken.

Het schynt
lon, die het
Jazon, om de
heid der Arg
als van hun
„ onze vrouw
„ Lessus voor
nelope die du
mans niet.

De mans be
dige wyze, e
op hun feest

„ bek , glansryk oog , die zo licht te voet was , en zo schoon
 „ danstc , myn dappere (man) myn wakkere (man) die vroeg
 „ opstond en haer te bed gong , enz .
 „ Hy haalt ook Jan de Lery aan , die het zelfde van de Gaskon-
 „ sche Vrouwen verhaalt , en 'er deze woorden van aanvoert : „ Ye-
 „ re yere , o le bet Renegadou , o le bet Jougadou quere , dat is te
 „ zeggen , helaas ! helaas ! de schone vloeker , de schone speelder
 „ daar hy was . “ De Vrouwen van Bearn en Gaskonje moeten
 dit gebruik van de oude Iberische Celten overgehouden hebben ,
 waar van liet waarschynelyk is dat de Volkeren van dat land hun
 oorsprong hebben .

Deze jammerklachten op de maat wierden zomtyds eenvoudig
 Liederen genoemd , van die soort die men *Threni* noemde , om dat
 zy zodanig waren als de klaagliederen van Jeremias . Zomtyds
 wierden zy Gehuil genoemd , om dat der zelve toon zo droevig
 was , dat hy zeer na het gehuil der wolven geleek . Dus heeft Ho-
 merus in zyn *Odyssea* de klachten van Penelope over de afwezen-
 heid van haar zoon Telemachus door het woord *ejulavit* , uitge-
 drukt . De Dichter zegt , dat Penelope een offerhande hebbende
 gehouden , en in haar vertrek geweken zynde begon te huilen (als
 de wolven) wénende om haar zoon . Hier op zinspelen de Pro-
 feten ook , wanneer zy de toekomstende onheylen voorziende , de
 dochters van Sion vermanen te huilen : het woord *ululare* word
 dikwils in de H. Schrift gevonden . Eindelyk men noemde ze ook
 wel eenvoudig tranen , om haar gebruik en einde . Ezechiël van
 die Vrouwen sprekende , die hy in den Tempel had zien afgodery
 bedryven , en treurliederer ter eeren van Adonis zingen , zegt dat
 zy Adonis beweenden , *plangentes Adonidem* . Dus moet men de
 tranen der Egyptische Vrouwen over haar God Apis , als ook die
 van de Vrouwen van Lybien uitleggen , waar aan Herodotus zegt
 dat men den oorsprong van dit slap van treurliederer in de Tem-
 pels toefschreef , om dat zy zich daar zo uitmuntent in queten .

't Staat aan te merken dat het niet als Vrouwen zyn , daar deze
 treurliederer aan toegeschreven worden . De mans zien die als on-
 waardig voor hen aan , en bedwingen hun droefheid binnen in 't
 hart , het hoeft na den grond gebukt en in hun rok bewonden
 houdende , zonder een woord te zeggen of het minste misbaar te
 maken .

Het schynt dat dit dus in alle tyden geweest is . De wet van So-
 lon , die het misbaar maken verbied , raakt niet als de Vrouwen .
 Jazon , om de droefheid uit te drukken die men over de afwezig-
 heid der Argonauten in hunne families moet gevoelen , spreekt niet
 als van hun moeders en vrouwen . „ Onze moeders , zegt hy , en
 „ onze vrouwen zitten tegenwoordig op het strand , en maken een
 „ Lessus voor ons als of wy dood waren . “ 't is Thetis , 't is Pe-
 nelope die dus hare kinderen bewenen . Men leeft zulks van de
 mans niet .

De mans bewenen evenwel hunne doden , maar op een edelmoe-
 dige wyze , en die niets lachertigs inheeft , gelyk zy gewoon zyn
 op hun feesten te doen , wanneer zy hun doodslid zingen , en dat

Hijf. de
l'Ameris
que. ch.
19.

Homér.
Odyss. lib
4. v. 767

Ezechi.
cap. 8. v.
14

Herod.
lib. 4. n.
189.

Apoll.
Rb. d. lib
5 v. 913.

Hoede
mans
hunne
doden

bewe-
nen.

Macro-
b. in Somn.
Scip.
lib. 2.
Cap. 3.

zy de *Atborront* danffen; 't geen zy ook wenen noemen. 't is waar dat wanneer zy op de feesten zingen, om hun doden te bewenen, hun zangen en kadans iets droevigers in hebben, als hun gewoonlyke zing feesten.

Macrobius * geeft reden van de instelling dezer lykgezangen, en hy zegt dat de beweegreden die de Nariën gehad hebben om die in te voeren, het vaste geloof was dat zy hadden, dat de zielen van de lichamen afscheydende weer ten hemel stegen, daar de oorsprong van het muziek is, en van die betoverende harmony, waar in haar gelukzaligheid bestaat en de schoonheid van dit heel al, gelyk wy reeds aangemerkt hebben dat dit het gemene denkbeeld der Heydenen was.

Nademaal de Dans een deel van deze welluidenheid uitmaakt, en dat zy veronderfelden dat de hemelsche lichamen, dat de geesten die dezelve doen bewegen, en dat de zielen van de menschen, die weer tot haar kringen keren, altyd in de beweging van een gedurig bal zyn, moet men niet verwonderd staan dat de Ouden gelyk onze hedendaasche Wilden treurdanssen hebben gehad, en dat zy hunne doden zo wel met danffen als met zingen vereerden. Ik zal my vergenoegen, om dit gebruik der Ouden en vooral de Oostersche Volkeren te bewyzen, met aan te halen 't geen Ammianus Marcellinus † van de lykplichten verhaalt, die men Grumbates, Koning der Chioniers, en Kroon-prins van Perzien, zoon van Saporez, bewees.

„ Gedurende den tyd van zeven dagen, zegt hy, brachten alle
„ de mans in troepen verdeelt den tyd met lykfeesten door, stor-
„ tende jammerklachten over dezen jongen Vorst uit, danffende
„ en zingende een soort van Treurliederen, waar van de toon zeer
„ droevig was.

„ De Vrouwen van haar kant maakten een yffelyk misbaar,
„ schreeuwende dat de hoop van 't volk in de bloem zyner jeugt
„ weggemaait was: gelyk Venus aanbidders, wanneer zy de dood
„ van Adonis bewenen, enz.

De eerste jammerklachten zyn zo dra niet opgehouden, of een van die gene die tot de Hut behoren gaat uit om het Opperhoofd van de wyk van 't verlies dat zy geleden hebben te verwittigen. Dees laat de dood door 't gantsche dorp verkondigen. Ter zelfder tyd schikt hy iemand na de naburige dorpen af, daar de overlede vermaagschapt was, en zo 't een Opperhoofd is laat men zo veel

* *Macro. in somn. Scip. lib. 2. cap. 3.* Mortuos quoque ad sepulturam profectui oportere cum cantu plurimarum gentium vel religionum instituta sanxerunt, persuasione hac, quia post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ (ad cœlum) redire credantur.

† *Ammianus Marcellinus lib. xix. cap. 1.* Per dierum spatium septem viri quidem omnes per contubernia & manipulos Epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera Nænarum, regium juvenem lamentantes. Fæminæ vero miserabili planctu, in primævo flore succisam spem gentis solitis stibus conclamabant; ut lachrymare cultrices Veneris sæpe spectantur. in solemnibus Adonidis sacris, quod simulachrum aliquod esse frugum adultarum Religiones mysticæ docent.

Verdere
plech-
tigheden

wel als 't mo-
van alle kant

Onderstulk
maakt een ge-
dat zy 't ligt
reeds aangem-
gewoonte van
dood hunner
te slaan, wa-
men en quade

De magen
tigt zynde, t
woord te spr-
matroon, die
doopt heb, e-
les wat 'er on-
ziekte tot zyn
digt zynde, d
de Vrouwen,
woordig zyn
Vrouwe altyd
klachten wor-
broken, die h
te beginnen d
hun Godsdien-
de lof van den
hebben om zic

Deze reden
zekere natuurl
de goede hoer
waar in men
zyn om den d
die 'er het gro

Deze byna
vervolgens de
hun beurt te k
de plechtighet

De misbaar
ter liefde van
aan, en daar
lang als de ov
byna altyd ge

DE jammer
den in z
eten te herey
Indiaansch ko
zy niet in sta

veel als 't mogelyk is de gantſche Natis waarfabruwen, op dat men van alle kanten hem de laatste eer konſe bejryzen.

Ondertuſſchen ſlaat men op de ſchouwen (wanden) en men maakt een groot geraas om de ziel van den overleden te dwingen dat zy 't ligchaam verlate, en by haar voorouderen wone; ja ik heb reeds aangemerkt in den Artyskel van den Godsdienſt, dat het een gewoonte van de oudheid was, in 't byzonder te Lacraemon by de dood hunner Koningen, van alle kanten op hun kopere bekkens te slaan, waar aan zy de kracht toefohreven van de rooken ſchuyren men en quade geeſten te verdryven.

De magen en vrienden van den overleden van zyn dood verwittigt zynde, begaven zich na zyn hut, dar ieder zyn zonder een woord te ſpreken plaat. De Vergadering nu zynde begint den Matroon, die ik met den naam van *Præſta* of misbaarmaakter gedoopt heb, een aanspraak, om met de iuſte omhandigheden alles wat 'er ontrent den overledenen redert de eerste aanval nimmer ziekte tot zyn dood gepaſſeert is, te verhalen. Deze reden geendigt zynde, spelen de vrouwen weer op een nieuw haar rol, en alle de Vrouwen, zo wel die tot de hut behoren, als die 'er tegenwoordig zyn, verzellen haar muziek, met rechte tranen, die de Vrouwe altyd klaar hebben wanneer zy willen. Deze jammerklachten worden door een van de Hoofden of aanzienlyken afgebroken, die haar een ſtilzwygen oplegt, om een andere aanspraak te beginaen die voor een lyk-oratie dient, en over de tabels van hun Godsdienſt, over de dappere daden hunner Voorouders, over de lof van den Overleden, en de redenen die de vrienden moeten hebben om zich over zyn dood te vertroosten, loopt.

Deze redenen, ſchoon zonder kunſt opgemaakt, miſſen niet een zekere natuurlyke en beweeglyke wofprekenheid te hebben, die de goede hoedanigheden van den overleden in zyn dag ſtellen, en waar in men geen van de overwegingen verzuimt, die behuam zyn om den druk der toehoorderen, en voornamentlyk dier gener, die 'er het grootſte belang in nemen, te matigen.

Deze byna algemene vergadering geſcheyden zynde, nodigt men vervolgens de een na de ander de byzondere huisgezinnen, om op hun beurt te komen wenen, en men wyft ieder zyn dag en tyd tot de plechtigheid aan.

De misbaarmaakter vangt haar aanspraak weer op nieuw aan, ter liefde van de nieuw gekomene: de leſus begint van voren af aan, en daar word altyd een Lofredenaar gevonden, zo dat zoo lang als de overleden ten toon ſtaat hy altyd bewaart word, en byna altyd geprezen en beſchreit.

VIERDE HOOFSTUK.

DE jammerklachten, welke de tegenwoordigheid van den doden in zyn Hut veroorzaakt, maken dat men niet denkt om eten te bereyden. Daar zyn geen als de kinderen die een weinige Indiaanſch koojn roofen, om den grootſten honger te ſtillen, dien zy niet in ſtaat zyn om uit te houden als volwalle menſchen, dien

Dood-maal.

het

het weinig kost verscheide dagen achter mekaar zonder eeten door te brengen. Maar op den dag van de begraafenis laat de Opperste van 't dorp het 's morgens vroeg uitroepen, op dat men in ieder hut een pot voor den Overledenen te vuur zette. Dit is een rechte doodsmat by de Ouden reeds in gebruik en onder den naam van * *Silicernium* bekend; om dat de gens die het toebereyden het stilzwygen deden; en daar niet aanraakten. De Wilden proeven en behouden niets van de pot die zy toegerecht hebben. Zy verdelen ze en zenden ze in verscheide hutten, van waar men hen met dezelfde beleeftheid beantwoort.

Zo verdroofen zy zich onderling in den gemenen Rouw. Men kan dit een feest noemen, want voor eene pot die zy toegerecht hebben krygen zy van wyd en zyd overvloed van gerechten; daar zy zich op onthalen kunnen. Deze mode is in verscheide landen noch in haar kracht; alwaar de Begraafenis van een heerlyke maalyd voor de gasten gevolgt word, waar op men voortgaat de doden te bewenen, met wel te eten en te drinken.

De eerste of de derde dag na de dood zyn voor de begraafenis geschikt, ten zy dat eenige particuliere inzichten die langer uit doen stellen, gelyk het gebeurt wanneer de overledenen van een rang is die de Hoofden van de verasgelegen dorpen verplicht om zyn lyktaafsi by te wonen, 't geen in dien korten tyd van drie dagen niet geschieden kan. Dan stelt men de plechtigheid tot den zevendenden of negendenden dag uit. Deze dagen waren onder het Heydenendom tot die droevige plicht geschikt; en de Kerk zelfs heeft ook iets van deze gewoonte behouden.

Alles tot de lyktaafsi waardig zynde, roept men het in het dorp uit; en men begeeft zich van alle kanten na de sterfhut; daar de jammerklachten weer als voren beginnen, waar na de zalvers het lyk op een soort van draagbaar leggen; gelyk onze open berrien zyn; dezelve met hun viert op de schouders dragen tot na de begraafplaats, daar al het volk hen met een diep stilzwygen verzelt.

Eenige hebben gemeent dat de ouden hunne doden niet door de deur van 't huis deden passeren, om dat de deur iets heiligs had, en door deze doortocht zou ontheiligt zyn geweest, op de zelve wyze gelyk die een lyk aanraakten onrein wierden. Dit is evenwel in alle gevallen niet volstrekt waar.

De ouden zetteden hunne lyken in de voorhuizen ten toon, gelyk men noch hedendaags te Parys en op enige andere plaatzen doet. Zy plaatzen dezelve dus niet by de deur, als om dat men ze na alle schyn daar door moest uitdragen. Persius verschaft onshier een bewys van in het voorbeeld van een lichtmis; die zich door zyn

* *Silicernium* varie exponi solet. Scribit Nonius esse funebre convivium quod senibus exhibetur. *Vairo*: Funus executi laute ad sepulchrum antiquo more silicernium confestim. Festus docet esse farciminis genus, quo familia in lectu purgatur, quia cujus nomine instituebatur ea res jam silicernium cerneret. Donatus esse ait cenam quae inferitur Diis manibus, vel quod eam silentes cernant umbræ, id est umbræ possideant, vel quod qui hæc inferunt cernant neque degustent.

Gevoelen van zommingen, dat de Ouden hun doden niet door de deur van 't huis droegen

V.
zyn de bauch
beelt met de

Daar waren
wezen, waar

Vader le Ce
nezen; en hy
dig regerende
vertoonden de
de Paleys-mun
gen, om dat
gestelt zyn, z
die geen acht
daa tegen, en

Vader le Je
hoor wat hy z

„ van gewaag

„ maal geschr

„ de gewoone

„ weg daar h

Vader le Jeun

algemene rege

zonderlinge ge

DE Begravi
maakt is
der lyken die
Patriarchen va
zianen zelfs, g
ruigt: *Mibi qu*
apud Xenophon

Het bygeloo
hertstochten v
men niet alle
verandering he
andere Voiker
gaderden de s
bruik aan na
graf den zelve
had. De Ron
verbood het z
vuur als een
ben gemeent e
als een lyk vol
teren hadden

II. A

zyn de baucheren om hals helpt, en dien hy ons op een berri verbeelt met de voeten na de huisdeur uitgestrekt.

Wedel.
leg.

In portam rigidos calces extendis

Daar waren evenwel gelegenheden door de bygelovigheid aangeze-
nen, waar in dit gebruik waargenomen wierd.

Perr.
Saty. 3.

Vader le Comte verhaalt ons een diergelyk gebruik van de Chi-
nezen; en hy zegt dat de Koninginne moeder van den tegenwoor-
dig regerenden Keyzer gestorven zynde, de Ronzen dezen Vorst
vertoonden dat men volgens het oude gebruik een gedeelte van
de Paleys-muren moest omver gooien, om 'er het lyk door te dra-
gen, om dat de Keyzerlyke familie voor vele rampen bloot zou
gestelt zyn, zo het door de gewone deuren gong. Deze Vorst,
die geen acht sloeg op diergelyke bygelovigheden, kante zich
daar tegen, en stak de gek met hun zotte en ydele opmerkingen.

Novv.
Mémor.
de la
Chine,
tom. 2. p.
137.

Vader le Jeune maakt 'er een algemene wet voor de Wilden af,
hoor wat hy zegt: „ Myn waard, en de gryzaart, daar ik dikwils
„ van gewaagt heb, hebben my bevestigd, 't geen ik reeds een-
„ maal geschreven heb, dat het lyk van den overleden niet door
„ de gewoonlyke deur van de hut gaat; maar men licht de schors
„ weg daar hy gestorven is, om 'er zyn lyk door te dragen. “
Vader le Jeune moet het qualyk begrepen hebben, ons voor een
algemene regel in de hand duwende, 't geen niet als van eenige
zonderlinge gevallen kan verstaan worden.

Relat.
de la
Novv.
France
pour l'an
1634.
cb. 4. p.
85.

VYFDE HOOFTSTUK.

DE Begraving, waar door men een ligchaam dat van aarde ge-
maakt is veer tot aarde doet kefen, is de eerste bezorging
der lyken die by de ouden in gebruik is geweest. Deze hadden de
Patriarchen van 't oude Testament, de Egyptenaren, en de Per-
zianen zels, gelyk Cicero, van het graf van Cyrus sprekende, ge-
tuigt: *Mibi quidem antiquissimum Sepulturae genus fuisse videtur, quo
apud Xenopontem Cyrus utitur.*

Vers.
schillen-
de ge-
woon-
tens van
't bezor-
gen der
lyken of
lyk-
plichten
Cicer
lib. de le-
gib.

Het bygeloof, de kaprice, de vrees van ontwyding en andere
hertstochten voerden vervolgen andere gebruiken in waar ontrent
men niet alleen by verschillende maar ook met de zelfde Natien
verandering heeft gezin. De Grieken, de Indianen en verscheyde
andere Voikeren lieten de hunne door het vuur verflinden, en ver-
gaderden de asschen in lykbussen. De Romeinen namen dit ge-
bruik aan na het voorbeeld dat hun Sylla gaf, welke voor zyn
graf den zelfden smaad vreesde, dien hy dat van Marius aangedaan
had. De Romeinen hadden het ook van aanvang gehad, en Numa
verbood het zyn te verbranden. De Perzianen in tegendeel het
vuur als een Zinnebeeld van de Godheid aanzieude, zouden heb-
ben gemeent een schelmstuk te begaan, zo zy een zo onrein ding,
als een lyk volgens het denkbeeld der Ouden was, daar aan te ver-
teren hadden gegeven. Evenwel verzekeren eenige Schryvers dat

Valer
Maxim.
lib 1 c.
Plin lib.
lib. 13
Cap. 13

Nicol.
Domas.
opud
Stobaeum
Serm.
320
Strab.
lib. 15.

Ammon.
Marcell.
lib. 19.
Procop.

de Belle
Perfido.
lib. 1.
Agathias
lib. 2.

Herodot.
lib. f. 3.
Strab. lib.
14. Diod.
sic. 1. 4.

zy hier omtrent van gevoelen verandert waaren, en dat zy ze in de laatste tyden deden verbranden.

Agathias en verscheyde anderen verhalen van hen, dat het hun niet vrystond hunne doden te begraven, voor dat zy die voor den honden en gieren hadden blootgelykt: en dat zy achtgaven hoe die dieren hen 't eerst aanpakten, om daar voerspellingen uit te trekken van hun eeuwig geluk of rampen. Dit is by de Gauren of Gebren noch gebruikelijk; die men meent dat daar van affiammen, zo wel als in Hyrkanien, daar men opzets honden daar toe opvoed, die de Ouden *Grafhonden* noemden.

Wat de andere woester Natien aangaat, zy hadden haar verschikende manier van begraving, die noch vreemder waren.

Wy lezen by de Schryvers dat verscheyde Volkeren van Scythien en India hooftouders, als tot een zekere ouderdom gekomen waren, melten, waar na zy ze den hals afsneden; om 'er voor hun vrienden een maalkyd van te bereyden; andere leyden hun zieken in de bosschen neer, latende hen aan de genade der wilde dieren over, die niet palieten hen te verlieden en hun den honger en andere ongemakken van een zo wrede verlatting te sparen. De Troglodyten bespooteden hunne lyken; zy leydenze op den top van een berg, bonden hun een steen aan de voeten, en zetteden hun een geythoorn op, en in dezen staat wierpen zy daar na met een hagelbui van stenen, tot dat zy ze in den afgrond hadden doen vallen, waar na zy huiswaarts keerden, lachende en vrolyk zynde over deze plechtigheid. De lechtyophagen wierpen al hun dode lichamen in deze, als om dit element en de visschen, die hun tot eenig onderhoud gestrekt hadden, schatting te betalen. De Volkeren van Kolchos begroeven de Vrouwen en hongden de lyken der mans, in ossenhuiden genaait, aan de bomen op; die van Thracien, die op de geboorte van hun kinderen weenden, bewezen hun de laatste eer met allerly vrugdetekenen.

Schoon de Schryvers, die van deze gewoontens gesproken hebben, misschien waarheid hebben gezegt voor zo ver den grond en de wezentlykheid der zaken betreft, stel ik evenwel vast dat de meeste ongelooftbaar zyn, als men op enige omstandigheden let, die ons deze Volkeren veel woester voorstellen, als zy inderdaad waren.

In Amerika daar wy noch de meeste van deze gebruiken, of byna diergelyke, zien, ontdekken wy beweegredenen die eniger maten zachten en verbeterden 't geen deze gewoontens, op zich zelven aangezien, in den oerften opslag te ruw, en barbaars vertonen. 't Is waar dat 'er eenige Natien gevonden worden, die hun gryze Vaders doen sterven, gelyk ik reeds gezegt heb, maar zy geloven hun dienst te doen, en hen van de ongemakken van een ouderdom te verlossen, die de omstandigheden veel ysselyker maken als de dood zelfs: 't is waar dat 'er zyn die met de lyken hunner ouders gasteren, maar het is onwaar dat zy ze in hun ouderdom omhals brengen, om het vermaak te hebben van zich met hun vlees te voeden, en daar een gastmaal af te houden.

Ec.

Eenige Natien hebben van oorspronkelyk dit niet als uitsluitend wel gegrond glijmt is; want te bezorgen, lieten. 't Kan ben in het gezevry by de gevrolyk waren. niet begrepen der kinderen oorspronkelyk dat de Tibarenikanen by hen Zy zullen van van de Lyk-phouden, danst hun denkbeeld algemeen zegge te geweest is, heeft; wy weten het verlies harer personen, die gen dood sterf.

In Zuider Amer oorlogslid zegt heb, en lang hunne lykgeraamtens in dit gezicht te andere laten zneer zy hun nial.

In Noorderder Volkeren vde lyken der nzy op de jacht.

De Huronen hun lyken in khoog staan op de Frygiers meDe Irokoizen, Wilden volgen en zy oeffenen d wyze als Cicer plaats zeer aanligchaam aan dweerbom maar z boren vrucht in

I. I. D.

Eenige Natien van Zuider-Amerika, die noch de gewoonte hebben van de dode lichamen hunner vrienden op te eeten, doen dit niet als uit een godvrucht; die om de waarheid te zeggen niet wel gegrond is, maar evenwel met eenige schyn van reden beglijmt is; want zy menen hun dus een veel eerlyker begravenis te bezorgen, als wanneer zy ze aan de wormen en vetrotting overlieten. 't Kan ook zyn dat de oude Schryvers zich vergilt hebben in het geen zy van de Volkeren van Thracien verhalen, dat zy by de geboorte der menschchen weenden; en by hun sterven vrolyk waren. Zy zullen vergilt zyn geweest, zeg ik, om dat zy niet begrepen hebben dat deze tranen der ouders op de geboorte der kinderen een penitentie was en een godsdienstige oefening, oorspronkelyk voor de zonden ingestelt, gelykende na het gebruik dat de Tibareniers hadden, en noch hedendaags de Zuider-Amerikanen by het in de kraam komen van hunne Vrouwen hebben. Zy zullen van 's gelyken in de maling zyn gebracht ten opzichte van de Lyk-plichten, ziende de Volkeren van Thracien gattmaal houden, danssen en zingen: niet wetende dat danssen en zingen in hun denkbeeld en taal het zelfde is als treuren. Men kan ook in 't algemeen zeggen dat het na allen schyn valsch is dat 'er eenige Natie geweest is, die in de dood van haar vrienden vermaak geschept heeft; wy weten 'er hedendaags gene, of zy is zeer gevoelig over het verlies haren magen, goede vrienden, medeburgers, en alle de personen, die haar waard moeten zyn, voor al zo zy een ontydigen dood sterven.

In Zuider Amerika ontveeschen enige Volkeren de lyken hunner oorlogslieden, en de vrienden eten hun vleesch, gelyk ik gezegt heb, en na het zelve verteert te hebben bewaren zy een tyd lang hunne lyken met eerbied in hun Hutten, en zy dragen deze geraamten in den slyd voor standaarden om, om hun moed door dit gezicht te ontfteken, en schrik aan hunne vyanden in te blazen; andere laten ze in de aarde verrotten tot dat het verjaarde, wanneer zy hun nieuwe lykplichten bewezen, gelyk ik hier na zeggen zal.

In Noorder-Amerika houden de Ilinenzen noch het oude gebruik der Volkeren van Kolchos, begravinge de vrouwen, en hangende de lyken der mans, in wilde ossen-vellen of van andere dieren, die zy op de jacht gevangen hebben, genaait, aan de bomen.

De Huronnen en enige andere Volkeren daar ontrent, leggen hun lyken in kisten, die op vier palen van tien of vyftien voeten hoog staan op de zelfde wyze als Nikolaas van Damaskus zegt dat de Frygiers met de lyken hunner Priesters of Korybanten leefden. De Irokoizen, de Karaiben, de Brazilianen en de meeste andere Wilden volgen de gewoonte van de lyken ter aarde te bestellen, en zy oeffenen die, ten minsten ontrent de krygslieden, op dezelfde wyze als Cicero zegt, wier laatste woorden van de aangehaalde plaats zeer aanmerkenwaardig zyn; want niet alleen geven zy het ligchaam aan de aarde, de gemene moeder van alle menschchen, weërom maar zy plaatzen het in de zelfde gestalte, als een ongeboren vrucht in 's moeders schoot legt, *redditur enim terra corpus,*

Ge-
woon-
tens der
zuider
Ameri-
kanen.

Ge-
woon-
tens der
ilinen-
zen in
noorder
Ameri-
ka.

Nicol:
Damasc.
apud
Stephanum
Serm.
120.

Et sic locatum ac situm, quasi experimento sensus obduclitur.

Zy nemen zelfs zomtyds in acht 't geen *modicus* van de Natuuronen verhaak, die dezelfde gewoonte hebbende van de lyken te begraven, hen in die gestalte stelden, voor dat zy den geest hadden gegeven.

Over-
vaart-
heid op
de aan-
nader-
ing van
dedood.

Nademaal zy de dood met een geruster wezen aanzien als wy, hebben zy dat valsche mededogen en deze voor een Christen zo schandelyke beschroomtheid niet, van een stervende het gevaar waar in hy is niet te durven bekeht maken, schoon 'er zyn eeuwig weizyn aanhangt, dat men 'er liever aanwagen wil als hem verschrikken. 't Gebeurt zeer dikwils onder deze Barbaren, dat men tegen een zieken zegt dat het met hem gedaan is, dat hy niet meer leven kan. Men meent hem zelfs te vertroosten, met hem als een getuigenis van de genegenheid, die men voor hem heeft, de kostelyke kleren en sieraden te tonen, die hy met zich in 't graf zal dragen; kleren en sieraden die dikwils al van voor lang met den zelfden yver en dezelfde tere liefde toebereyd zyn, die Penelope met zo veel vlyt aan het dood kleed van haar schoonvader Læertes deed arbyden. De zieke is dikwils ook de eerste die zich opgeeft. Hy verkondigt het eerst zyn aanstaande dood aan zyn bloed-vrienden; hy doet zyn vrienden by een komen, hy onthaakte om hun vaarwel te zeggen: hy geeft hun zelfs redenen van vertroosting in het verlies dat zy lyden zullen, en met de zelfde koude zinnen als iemand die zich tot een kleine reys vervaardigt, laat hy zich wasschen, smeren, beschilderen en by zyn leven in de gestake pakken, die hy in het graf hebben moet. Hoe veel Europeanen zouden op dit droevig oogenblik op het zien van een diergelijken toefsel van schrik sterven?

*Relatione
de la
nou-
veau
France
pour l'an
1634.
ch. 47.
86.*

*Euripid.
in Alceste.*

Een oogenblik voor dat men het lyk in den kuil dompelt, snyd de ceremoniemeester hem op den kruin van 't hooft een lok hair af, die hy aan dezelfs naastbestaande geeft, gelyk vader le Jeune schryft. Deze daad is niet zonder geheim, zy was by de Helydenen geheiligd, die de haren aanzagen als den Hellschen Goden toegewyd, en die geloofden dat de stervende of dode niet konden ter helle dalen, zo zy door de offerande dezer eerstelingen daar niet toe ingewyd waren. Dit heeft Euripides aanleyding gegeven om Orcus of Charon in te voeren, welke zegt, van Alcestis sprekende.

„ Deze Vrouw gaat na Pluto's huis. Ik ga na haar toe om ze
„ met den dolk in te wyden. Want ieder een, wie het ook zyn
„ mag, die hier mee de haren afgesneden is, is een slacht-offer
„ dat aan de hellsche Goden toegezegd is.

*Virgilius
lib. 4.
Aeneid.*

Virgilius, na Euripides, versiert ook, dat Juno Isis na de stervende Dido afvaardigde, om haar de nootlottige hairlok, aan Proserpina toegewyd, af te snyden, zonder 't welke haar ziel zich niet van 't lichaam kon affcheyden; en zich aan den oever van den Stix vertonen. Tot de dieren toe die tot de offeranden geschikt waren, sneed men op het voorhoofd of tusschen de horens eenige haren af, die men de hellsche godheden, voor dat ze geslacht wierden, opofferde. Het schynt dat de Roomsche kerk in haren kinderen dat gebruik, dat de Helydenen hadden, heeft willen heyl-

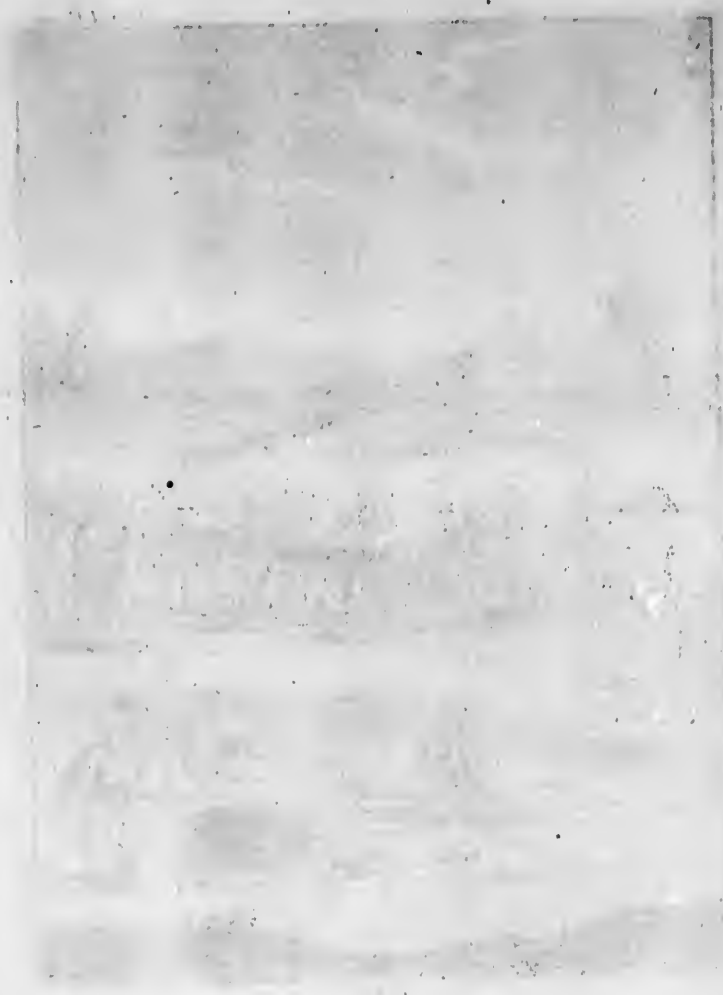
Na-
yken
had-

wy,
en zo
evaar
uwig
ver-
men
niet
hem
heeft,
in 't
lang
, die
onva-
te die
d aan
, hy
denen
zelfde
rdigt,
in de
Euro-
ierge-

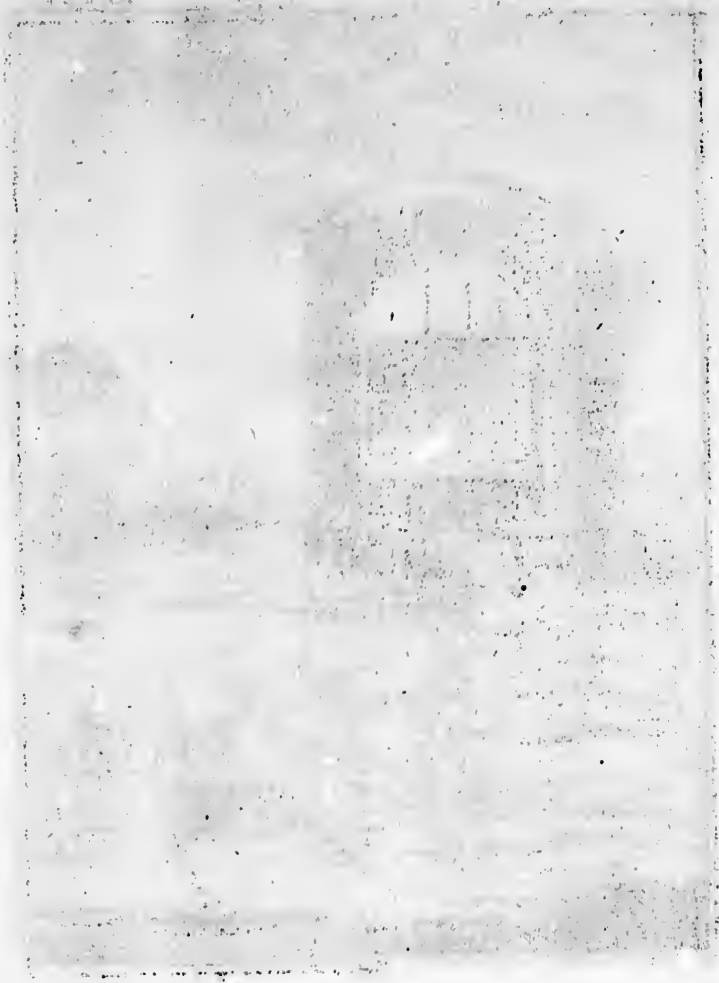
fnyd
k hair
Jeune
leyde-
n toe-
en ter
er toe
Orcus

m ze
k zyn
offer

ster-
Pro-
zich
n den
chikt
enige
slacht
haren
hey-
li-

ligen, hebb
 dienit gefchi
 die voor he
 een volkom
 alle haar pra
 't Is byna
 voor al zo h
 kostelyk hui
 vloed te beg
 met een wo
 gelyk dat ni
 dingen hui
 rufplaats toe
 ne vrienden
 zeer na by d
 Cesar maal
 gewag, die z
 gevaar valt e
 gebeurde da
 gen, of zich
 by menfchen
 in niet gehou
 By de Nat
 we hooft (d
 van zyn moe
 ten van de vr
 waar aan mer
 ook elk een z
 bonden zyn,
 gewyd of opge
 Deze perfe
 hooft, zy we
 hun behoude
 lukken
 De grootft
 t'enemaal ver
 tuur betaalt l
 ben geen keu
 gevoerde gel
 Terwyl da
 op den steen
 dat men op h
 doet men de
 dat hen alle
 gene getrok
 In dezen fl
 gen tyd duu
 zier deze eler
 van hun leve
 was (ten min

ligen, hebbende geordonneert, dat de geen die tot den Autaardienit gefchikt zyn, daar door de fchering toe ingewyd worden, die voor hen het Zinnebeeld van een geestelyke dood is, en van een volkome en volstrekte verzaking van de aardfche wereld en alle haar pracht.

't Is byna een zotheid van alle Natien geweest met de doden voor al zo het Vorsten of andere luiden van hoge geboorte waren, kostelyk huisraad, grote rykdommen, offerande, spyzen in overvloed te begraven of met hen op hun lyktapels te verbranden, met een woord al hun liefste zaken tot de slaven en vrouwen toe, gelyk dat noch in de grote Indien gebruiklyk is, als of alle deze dingen hun na hun dood moesten dienen, en hunne zielen tot de rustplaats toe verzellen. De Joden en Christenen zelfs hebben hunne vrinden eerbewyzingen aangedaan, die op de wreedheid na, zeer na by deze Heydensche gewoontens quamen.

Cesar maakt in zyn gedenkschriften van eenige dappere Gallen gewag, die zich aan een groot Heer opofferten, en met hem het gevaar van een goede of quade fortun liepen, zo dat indien het gebeurde dat hy omquam, zy zich alle met hem lieten ombrengen, of zich zelyven na zyn nederlaag ombrachten. Verhaal van Cesar van de Gallen. zonder dat 'er by menschen geheugen een gevonden was, die zyn woord niet in niet gehouden had. BeluGal. lico lib. 3.

By de Natchez, en te Louisiana heeft de opperste, en het vrouwe hoofd (dat is te zeggen de moeder van den oppersten, of die van zyn moejen of zulters van moeders zyde, die volgens de wetten van de vrouwelyke regering aan het hoofd van de Natie is, en waar aan men de zelfde eer bewyft als aan het opperhoofd zelfs, ook elk een zeker getal van personen, die aan hun eveneens verbonden zyn, en waar aan zy in hun taal een naam geven, die toegewyd of opgeoffert beteekent.

Deze personen vertellen altyd den oppersten of het vrouwehoofd, zy worden op hun kosten onderhouden, waken altyd op hun behoudenis, en nemen deel aan alle hunne gelukken en ongelukken

De grootste ramp is de dood van die gene aan wien hun leven tenemaal verknocht is: want zo dra deze de schatting aan de natuur betaalt hebben, zyn zy ook genootzaakt te sterven. Zy hebben geen keur wat dood zy ondergaan willen, men moet he in gevoerde gebruik volgen, en in ceremonie sterven.

Terwyl dat het lichaam van den overleden man of vrouw noch op den steen aan den ingang van den Tempel ten toon legt, en dat men op het punt staat om een einde van de lykstaaf te maken, doet men deze ongelukkige slacht-offers een touw om den hals, dat hen alle vast houd, en dat aan beyde de enden sterk door die gene getrokken word, die hen verworgen zullen.

In dezen staat beginnen zy een soort van zang en dans die eenigen tyd duurt, waar na men aan beyde de enden trekt en men ziet deze elendige schepzels sterven en hoe zy tot den laatsten snik van hun leven noch de kadanis en de maat trachten te houden. Dit was (ten minsten voor zo ver men my verzekert heeft, want ik

spreek hier maar op het goed geloof van een Reyziger) de wet die onder hen ingevoerd was. Zedert dat de Franschen zich hier te lande nedergezet hebben belet men hen een zo ontmenfchte offerhande ter uitvoering te stellen. Men kan wel begrypen dat de gene die tot een zo harden dienft verbonden zyn daar niet veel tegen hebben.

Gonzales Oviedo, Hist. de las Indias, t. 5. c. 3.

Gomara, Hist. gener. des Indes, liv. 2. decad. 3. l. 9.

Daar heerschte een diergelyk gebruik op de Spaansche Eylanden. Oviedo zegt dat na de dood der Hoofden, die hy *Caciquen* noemt, men met hen verscheyde personen van beyde kunnen begroef, en in 't byzonder verscheyde van hunne levendige Vrouwen, die haar roem in deze dood stelden, en zich inbeeldden dat zy hem in den Hemel of in de Zon verzelden. Lopez de Gomara verzekert het zelve, 't geen ook door Petrus Martyr bevestigd word, zeggende dat de *Cacique Bohucce* den tol aan de natuur betaalt hebbende, zyn zuster *Anacaona* met hem verscheyde van zyn levendige Vrouwen wilde begraven, maar dat eenige Franciskaner Munniken, zich daar bevindende, zo veel met bidden uitwerkten, dat zy zich vergenoegde met er een enkele te doen begraven, die voor alle andere den voorrang wilde hebben; deze was zeer schoon, zy schikte zich met haar beste sieraden op, en deed in het graf, eer zy er zich in liet sluiten, niet als een kruik water zetten, een brood van mais en een ander van kassow.

Wat de andere Wilden aangaat, schoon zy ontrout dit stuk dezelfde gronden hebben als eertyds de Heidenen, ik heb niet gehoord dat zy de wreedheid gepleegt hebben van perzonen te slachten, voor wie de gehele Natie behoorde in de bogt te springen, eer als dat zy den rouw door de menigte van slachtoffers zouden vermenigvuldigen. 't Is waar dat zy seest houden met de handen van den overleden, en dat wanneer zy een slaaf branden of ombrengen, die voor een van hunne doden gegeven is, en in zyn naam, zy zyn schimmen denken te verzoenen met hem te doen sterven, gelyk wy gezegt hebben; maar op den begraafdag ziet men niets bloedigs noch afsgriffelyks: zy leggen zelfs weinig van belang in de tombe of op de baar. De kleren die hy aan heeft, eenige kleine broodjes, een weinigje sagamité, zyn ketel, zyn tabakszak, zyn kalumet, een kawoorde vol olie, een weinig porcelein, een kam, wapens, verwen om zich te beschilderen, en enige andere diergelyke snuysteryen zyn al de voorraad, die hy mee na de andere wereld neemt.

Zy menen misschien den doden meer plaaisier te doen met onder zyn levendige vrienden, en alle de perzonen daar hy eenige achting voor gehad heeft, alles wat hem toebehoorde, en alles daar zy graag gezien hadden dat hy zelfs het genot van gehad had, ter verdeelen.

Men zou zeggen dat al het slaven, al het zweten, al de handel der Wilden byna alleen geschiedde om hun doden te eren. Tor dien einde hebben zy niets te kostelyks. Dan verspillen ze de beverrokken, hun koorn, hun bylen, hun porcelein zo overdadig, dat men zou denken dat zy'er geen werk ter wereld van maakten, schoon dit alle de rykdommen van 't land zyn. Men ziet ze zom-

tyds

tyds in de
rokken met
lykplicht
makende,
eijelmoedig
de Wilden
woontens,
voorouders.

Om deze
terwyl het
dat is te zeg
vaart te ere
testament v
meeste byle
hem toebeh
kunnen ver
tot zo verre

Van deze
de andere op
volgens op
doet een van
de vergader
waardy zeer

Deze uitd
stonden in g
vleesch, zou
christen bly
Oudheid no

Behalven
nut strekken
ronnen, die
ben. Dit be
van de hut g
om het op t
sie, en zo v
meent deze

zelve ons aa
de gewoont
men noch v
geweest zyn
koorn, ma
kan in der
van de gods
lende in de
le eer opoff
dig is; zoo
alle vleesch
fanum.

Hun grav
't geen hun

tyds in de strenge winters heel naakt lopen, onderwyl dat zy goerokken met bont, of van stof in hun kassen hebben, die zy tot de lykplicht schikken, ieder zich een punt van eer of van godsdienst makende, om in deze gelegenheden tot verquiffens toe prachtig en edelmoedig te zyn; zo dat men kan zeggen, dat niets klaarder by de Wilden in 't algemeen uitblinkt, ten opzicht van hun oude gewoontens, als de eerbied voor de doden, en het aandenken hunner voorouders.

Om deze kosten te helpen dragen, komen de magen en vrinden, terwyl het lyk noch in de hut ten toon staat, den doden dekken, dat is te zeggen, dat zy geschenken komen brengen om zyn uitvaart te eren. Deze geschenken maken als een gedeelte van het testament van den overleden uit, waar toe die van zyn hut het meeste byleggen, behoudende niets, zelfs niets van de zaken die hem toebehoorden, en waar van het gezicht hun droefheid zou kunnen verslimmeren; maar daar noch van het hunne by doende, tot zo verre, dat zy zich byna geheel uitputten.

Van deze geschenken worden zommige op staken gehangen, en de andere op den grond gelegd op tapyten, eerst in de hut, en vervolgens op 't kerkhof. Onderwyl dat men het lyk in 't graf schikt, doet een van de aanzienlyksten, twee of drie voeten hoger staande als de vergadering, een uitdeling van deze godvruchtige legaten, wier waardy zeer hoog stygt, na mate van den rang des overledenen.

Deze uitdelingen waren by de Romeinen zeer gemeen, en bestonden in geld of in andere bruikbare waren, als koorn, wyn, olie, vleesch, zout; gelyk dat noch uit de Munten, Opschriften en Grafchriften blykt, en andere gedenktekens die ons van de vervalle Oudheid noch overig zyn.

Behalven deze verquiffing van geschenken, die den ontfanger tot nut strekken, geschied 'er noch een andere by de Irokoizen en Huronnen, die geen andere inzicht als een ydele eer schynt te hebben. Dit bestaat in een groten hoop koorn, dat men voor de deur van de hut gooit, en met voeten trapt, op dat niemand lust kryge om het op te rapen. Het minste voor een particulier is zyn provisie, en zo veel als hy in een jaar zou kunnen orberen. Ik heb gemeent deze omstandigheid niet te kunnen voorby gaan, om dat dezelve ons aanleiding geeft om te gissen, dat men eertyds deze zelfde gewoonte in zommige Franche provincien gehad heeft, daar men noch voor de deur van gestorve luiden, wanneer zy getrouwt geweest zyn en een huishouding gehad hebben, een deel, wel geen koorn, maar stroo en kaf strooit, als een teken van de dood. Dit kan in der daad een overblyfel van enig-oud gebruik zyn, waar van de godsdienst en de tyd het misbruik verbeterd hebben, stellende in de plaats van een nutte zaak die men uit bygeloof en ydele eer opofferde, den overvloed van dezelfde zaak die niets waardig is; zoo veel te meer om dat men 'er een zedeles kan uithalen, alle vleesch stroo en hooi zynde, gelyk de Schrift zegg: *Omnis caro fanum.*

Hun graven zyn kleine huisjes in 't rond uitgegraven als putten, 't geen hun van de Ouden den naam van *Puticuli* deed geven. Men

Den doden dekken en wat zulks zeggen wil.

Dit waard by de Romeinen al in gebruik.

Exaias
40. v. 5.

Rhed-
gin, 166.
10 c. 12
Beschry-
ving
hunner
graven.

bekleed ze van binnen van alle kanten met schorssen; en naar het lyk ingezet te hebben, maakt men 'er een verwufzel over byna met den grond gelyk van diergelyke schorssen en palen, die men met aarde en stenen tot een zekere hoogte opstapelt, 't geen deze graven ook de namen van *Agger* en *Tumulus* dede geven. Daar na sluit men dit gantsche ruim toe, bouwende daar een tent van schorssen of planken over heen, of wel men omringtze met slaken, die men boven vast maakt, daar zy te zaamen komen in de gedaante van een ronde spits of piramide; een zeer eenvoudige schets van het geen deze gedenktekens in hun eersten oorsprong waren, maar die de ydelheid der Natien naderhand in prachtige mausoleën deed verkeren, welke de tyd, die alles verslind, zo wel verteert als de lichamen die 'er in rusten.

By het graf voegt men de *Cippus*. Dit is 'een paal als een soort van een eerzuil, waar op, zo het een oorlogsheld is, men zyn portret en zyn dappere daden geschildert ziet, gelyk ik voorheen uitgelegt heb 'dat deze gedenktekens gemaakt worden: men doet 'er ook eenige van zyn wapens by, of een roeiriem: en zo het een vrouw is, hangt men er draagzelen aan of iets anders van haar huisraad.

Eindelyk om de plechtigheid van de begraaften door een volkomener gelykenis met de gewoontens der Ouden te eindigen, op de zelve wyze als men eertyds by het graf het schouwspel van een stryd van Kampvechters gaf, die hun oorsprong aan deze lykplechtigheid verschuldigt waren, en die men *Bustuarii* * noemde, na het graf zelfs; besluiten de Wilden dit lykfeest ook met een spel, dat niets wreeds en bloeddorstigs in zich heeft als de Romeinsche Kampgevechten. Een der Hoofden die het opzicht heeft over de plechtigheid werpt van het graf af midden onder den troep jongelingen, of stelt een van de sterksten zelfs een stok van een voet lang ter hand, dien alle de andere hem trachten te ontrukken, en dien hy zo goed als hy kan poogt te verweren. Even een diergelyke word onder de bende van jonge vrouwen en jonge dochters gegooit, die geen mindere krachten inspannen om hem te roven of om hem te behouden.

Na dit gevecht dat redelyk lang duurt en een aangenaam maar ernstige vertoning geeft, geeft men den daar toe gestelden prys aan die gene die de overwinning behaalt hebben, waar na ieder naar huis keert.

Men moet in het geen ik reeds gezegt heb acht gegeven hebben, dat 'er spelen in de oeffeningen van den godsdienst quamen. Ik heb reeds aangemerkt hoe er de Bezweerdere eenige tot geneezing van de zieken ordonneren; dit zyn lykspelen ter eeren van de doden. Aldus waren de plechtige spelen van Griekenland ter eere van hun halve Goden ingestelt, en wierden op het graf hunner Hel-

* *Calepinus. Bustuarii. Gladiatores dicti sunt qui ante sepulchra in honorem defuncti digladiabantur.*

Cicero in Pison. Si mihi cum filo Bustuario gladiatore & tecum & cum Collega tum decertandum fuisset.

maar het
er byna
die men
en deze
. Daar
ent van
t flaken,
de ge-
ge schets
waren,
e mauso-
wel ver-

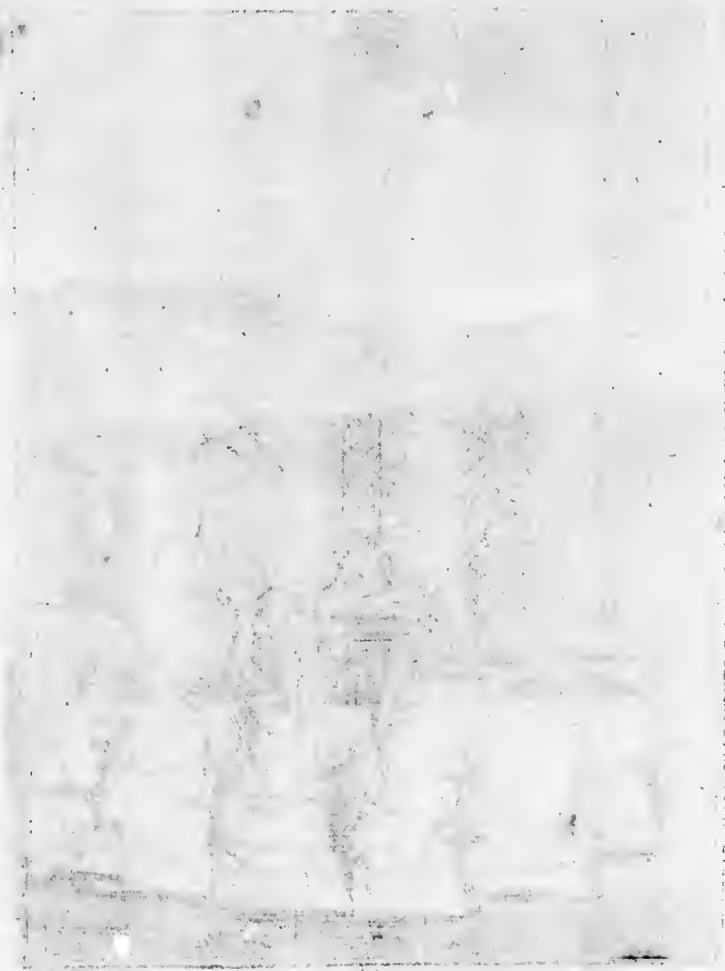
en soort
men zyn
voorheen
men doet
o het een
van haar

een vol-
gen, op
l van een
ykplech-
mde, na
een spel,
gemeinche
over de
ep jonge-
een voet
kken, en
n dierge-
dochters
te roven

nam maar
den prys
na ieder

n hebben,
men. Ik
genezing
n de do-
ter eere
af hunner
Hel-

n honorem
cum Colle;

Helden geve
 ersten oor
 Schoon de
 hebben, van
 misschien de
 richte van, z
 wende om ee
 met zich in
 te voet, en
 oeffenen: *Cu*
veste certaba

De begravi
 van Zuid-Am
 uitgedelft, en
 te hebben, ze
 is in de gestal
 gen de dyen
 gezicht op zy
 pen omringet
 mans plaats

Dan beginn
 in overvloed
 ten van steen
 beeld snot en
 ene hand, er
 ze te vertroo
 wenen. De
 een plank op
 Daarna brand
 den op het gr
 kuil in zyn e
 ne hutten of i
 van een klein

By alle de
 niet even een
 zien van de pe
 ook hun eige
 dadigers van o
 het leven te v
 men. Door
 van den blixer
 zelfde wyze v
 zelve geleg
 gen die gene,
 storven waren

Onbegraver
 loosheid, en
 Reysbeschryv
 stierven; en h
 verscheyde ge

Helden geviert : dit kan tot een bewys strekken dat de spelen hun eersten oorsprong aan den Godsdienst verschuldigt zyn.

Schoon de gene die van de oude lichaams-oeffeningen gehandelt hebben, van deze oeffening des handbooms niet gesproken en misschien dezelve niet gekent hebben, geeft Salustius ons daar bericht van, zeggende van den groten Pompejus, dat hy zich gewende om een zo groot man te worden als hy naderhand wierd, met zich in 't springen met de vlugsten, in 't lopen met de rapsten te voet, en in den handboom te ontrukken met de sterksten te oeffenen : *Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis veste certabat.*

Salust.
apud Ve-
getium
de remi-
liari. l.
1. c. 9.
p. 3.

De begraaving is gelyk ik gezegt heb, byna by alle de Volkeren van Zuid-Amerika in gebruik. Hun graven zyn ook in 't rond uitgedelft, en na wel het lichaam van den overledenen gesmeert te hebben, zet men hem in zyn hamak bewonden in dit graf. Hy is in de gestalte van een zittent mensch, hebbende de benen tegen de dyen gebogen, de elbogen tusschen de benen, en het aangezicht op zyn handen gebogen. Voor dat zy het lichaam toetsulpen omringen de vrouwen de kuil, zittende op haar hurken : de mans plaatzen zich achter haar in de zelfde gestalte.

Gestalte
van den
doden
in 't graf
by de
Zuid-
Ameri-
kanen.

Roche-
fors,
Hist. mo-
rale des
Amiles,
l. 2. c.
24.

Du Tar-
tre, Hist.
Nat. des
Amiles.
Traité 7.
c. 1. § 12

Dan beginnen de vrouwen haar jammerklachten, storten tranen in overvloed, en geven ysselyke gillen, die bequaam zyn om harten van steen door te dringen. Hare mana huilen op haar voorbeeld snot en quyl, maar zonder geraas; zy omhelzen haar met ene hand, en leggen de andere dikwils over haar armen, als om ze te vertroosten, of om ze te vermanen dat zy voortgaan met wenen. De jammerklachten opgehouden zynde, legt een man een plank op de kuil, en de vrouwen dekken ze met aarde toe. Daarna branden ze offerande, en al het huisraad van den overleden op het graf. Zo het een vader des huisgezins is, word de kuil in zyn eige hut gemaakt, de andere worden of ter zyde hunne hutten of in hun tuinen begraven, en zy hebben de gewoonte van een kleine tent over het graf te maken.

By alle de Volkeren waren de lykplichten voor alle menschen niet even eens; men oeffende 'er meer of min na den rang en aanzien van de perzonen. De godsdienst en het burgerrecht hadden ook hun eige wetten. Het menschelyk gerecht beroofde de misdadigers van de begraaffenis, en het was genoodzaakt op hen na het leven te woeden, om schrik voor de misdaden in te boezemen. Door een wet van Numa was het verboden de gene; die van den blixem getroffen waren, de lyk-eer aan te doen. Op de zelfde wyze woedde men tegen die gene, die de handen aan zich zelve gelegd hadden. Men droeg zich ook verscheydenlyk tegen die gene, die in den oorlog op zee, en in vreemde landen gestorven waren.

Onbegraven te blyven is by de Amerikanen een teken van eerloosheid, en een wrede straf. Daar waren wetten, zeggen onze Reysbeschryvingen, voor de kinderen die kort na hun geboorte stierven; en het schynt gewis dat zy 'er ook andere hadden, voor verscheyde gelegenheden, waar van dit een voorbeeld is ten op-

zicht van die gene die in de sneeuw doodgevroren waren, en van die gene die het ongeluk hadden gehad van te verdrinken.

Dan geloofden zy dat het gantsche land met verwoesting bedreigt wierd, en dat de Hemel vergramt was. Hierom vergaen zy niets om hem te bevredigen. Zy zochten het lyk zorgvuldig op, en zo zy zo gelukkig waren van het te vinden, was 'er een salryke toevloeying uit alle de dorpen, als voor een zaak waar in de gantsche Natie belang had: men vermeederde het getal der geschenken, en men verdubbelde de maalyden. Het lyk wierd vervolgens op de begraafplaats gebracht, en op een verheve mat gelegd, aan welkers eene zyde men een kuil maakte en aan de andere een groot vuur, als tot een soort van offerande, waar van het dode lichaam het slacht-offer moest zyn.

Ondertusschen omringden de zalvers, of jonge luiiden, die tot dezen dienst geschikt waren, het lyk, en sneden 'er met messen de vleeschachtige partyen af, die voor heen door een ceremoniemeester, of mischien door een priester afgetekent waren. Deze brokken vleesch wierp men in 't vuur, na mate dat men ze afsneed. Vervolgens openden zy het lyk, en haalden 'er alle de darmen uit, die ook ten prooi van de vlammen waren, waar na zy dit gevilde lyk in de kuil, die 'er voor bereyd was, leyden.

Ondertusschen deden de jonge vrouwen, waar onder zich ook de bloedvriendinnen van den overleden mengden, als een soort van omgang, en draaiden om deze jonge luiiden, die zy vermaanden van zich wel van dezen droevigen dienst te quytten, en zy staken hun porcelein-korrels in den mond, als tot een beloning voor hun godvruchtige wreedheid. Indien men deze plechtigheid vergat, zagen zy alle de rampen die hun in 't vervolg mochten overkomen, als een straf van den hemel aan.

Thomas Fuller meent dus twee plaatsen uit de H. Schrift raken: de Saül en zyne kinderen over een te brengen. De een is in het 31. Hoofdstuk van het eerste Boek der Koningen, daar staat dat de dappere mannen van Jabés Galaad hen van den muur van Bethsan, daar zy opgehangen waren, wegnamen, en hen na Jabés voerden, daar zy ze verbrandden, en hun beenderen in het bosch begroeven. De andere is in het tiende kapittel van de eerste Paralipomena, 't welk alleen zegt, dat zy hunne beenderen onder een eikenboom begroeven, die te Jabés Galaad was. „ De krygs- „ knechten van Jabés Galaad, zegt deze Schryver, trokken by „ nacht uit en over den Joordaan, voerden de lyken van Saül en „ zyne kinderen weg, na hun woonplaats toe, verbrandden hun „ vleesch, en begroeven de beenderen aan den voet van een eiken- „ boom, die dicht by de stad stond. „ Ik weet niet op wat gezag hy steunt om een diergelyke uitlegging te maken; mischien zou men kunnen zeggen dat zy de gewoonte hadden van de lichaamen uit te drogen, met ze boven een vuur te leggen, gelyk wy gezegt hebben dat men met de Caciquen op het Spaansche Eyland leefde.

De Irokoizen, de Huronnen en de meeste Natien die een verblyvende plaats hadden, hebben gemene kerkhoven by hunne dor-

Thom.
Fuller in
Pag. 5
Sigs of
Palestine.
l. 1. c. 2.
p. 32.
ed Lond.

V
dorpen. O
Vrankryk
van hun ble
ten drogen
huiten bew
volgende,
welke met
trakten zou
de Natien b
den een of d
Thomas
breeuwen v
verkiezen;
het voorjaar
beeld van d
Wy hebben
den het zelf
len 't geen
rentyners,

Regi
Anti

Een
Zyn
Bestu

't Is misse
eiken ware
lykheid kon

De lykdie
en de zorg
woontens te
gemene gev
dien men i
verschuldigt

't V Alt v
voor
lichaam ge
zelfde pers
van den Str
bewezen h
drie vreesse
deelt; zy le
I I.

dorpen. Onder de Natien die op de hooge Landen van Nieuw Frankryk wonen, worden personen gevonden, die de lyken van hun bloedvrienden en luiden die hun waard zyn hebbende laten drogen, dezelve weer opdelfen, en ze zorgvuldig in hun hutten bewaren, hier in ook het voorbeeld der oude Egyptenaren volgende, die hen aan hun schuldeiffchers in bewaring gaven, welke met deze panden veiliger waren als zy met de beste kontrakten zouden geweest zyn. De Algonkynen en de omzwerende Natien begraven hun lyken in de bosschen, aan den voet van den een of anderen groten boom.

Diad. Sic. l. 1. p. 59.

Thomas Fuller gitt dat het een punt van den Godsdienst der Hebreuwen was, hun begraafplaats aan den voet der eikeboomen te verkiezen; om dat deze bomen in den winter dood schynende, in het voorjaar schynen te herleven; 't geen hy wil dat een Zinnebeeld van de opstandinge der doden in den dag des oordeels is. Wy hebben voorbeelden genoeg, dat de Natiën in de eerste tyden het zelfde deden. Ik zal my vergenoegen met hier aan te halen 't geen Virgilius van het graf van Dercennus, Koning der Laurentyners, verhaalt.

Thom. Full. loc. cit.

Virg. Æneid. l. xi. sub fine.

*Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice testum.*

Beneden en omtrent
Een hogen steenberg lag de Koning van Laurent,
Zyn over oude stadt, Dercennus, buiten kommer,
Bestulpt met aarde in 't graf, bedeckt met eickelommer.
VOND.

't Is misschien waarschynlyker dat het van die altyd groenende eiken waren, die een natuurlyker Zinnebeeld van de onsterfelykheid konden zyn.

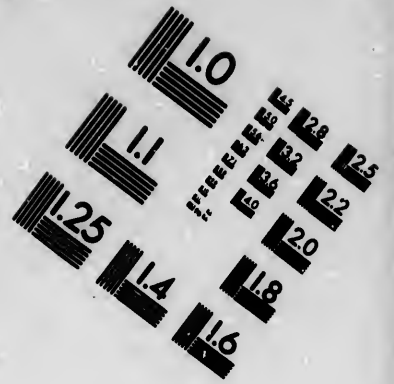
De lykdiēsten die men in alle tyden den doden bewezen heeft, en de zorg die men droeg om nergens in tegen de ingevoerde gewoontens te zondigen, hebben geen anderen grond gehad als het gemene gevoelen van alle Natien, dat 'er de zielen om leden, in dien men in de minste zaak, die men meende aan hun uitvaart verschuldigt te zyn, miste.

ZESDE HOOFSTUK.

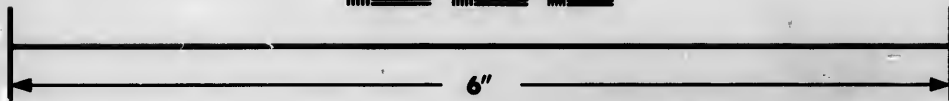
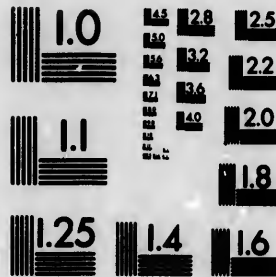
't **V**Alt wat moeylyk een recht bezef te krygen wat de Ouden voor een gevoelen aangaande de zielen, na dat zy uit het lichaam gescheyden waren, hadden. Zy schynen 'er twee in de zelfde persoon onderscheyden te hebben, eene die op den oever van den Stix dwaalde, tot dat men de laatste plichten aan het lyk bewezen had, waar na zy den vloed overtrok; zy wierd door drie vreesfelyke rechters, Minos, Eacus, en Rhadamantus geoordeelt; zy leed de straf die op haar misdaden paste, in de verichey-

Gevoelen der Heyden aangaande de schijnmen.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14590
(716) 872-4503

1.8 2.0 2.2 2.5
3.6 4.0 4.5 5.0
5.6 6.3 7.1 8.0
9.0 10.0 11.2 12.5

10
ii
iii

de trappen van de Hel, of ontvong een beloning na haar verdiensten in de Elyfische Velden, of zelfs in de Hemelen, wanneer haar dappere bedryven haar tot den rang der helden en halve Godden verheven hadden. De andere ziel was zo wezentlyk niet, zy was niet als de schaduw en het beeld van de eerste: zy hieft haar verblyf in 't graf, of waarde daar dikwils rontom; en kon door de bezweringen gemaklyk opdagen; zy vertoonde zich van zelfs aan verscheide personen, vvor al aan de bloedmagen en vrienden; zy verschrikte hare vyanden, spelende voor helische razerny, en zy verdween als een damp, wannecr men haar meende te pakken.

Andere in tegendeel plaatzen in de hel niet als de schim en het beeld. Aldus doet Homerus Ulyfles zeggen, dat hy de schim van Herkules in de Elyfische Velden heeft gezien, maar dat hy zelfs in den Hemel was, daar hy het feest der Goden bywoonde. Lucretius verklaart zich hier ontrent zeer uitdrukkelyk, wannecr hy zeg dat Ennius in de moerassen van Acheron Tempels heeft verciert, daar onze lichamen en zielen nooit komen, maar alleen eenige schaduwen die uitermaten bleek zyn.

Homer.
Odyf. l.
xi. v.
601.

Lucret.
lib. 1; p.
4.

Esse Acherusia Tempa

*Ennius atornis exponit verbibus Edens,
Quo neque perveniunt anima, neque corpora nostra
Sed quadam simulachra modis pallentis meris.*

Ovidius, in eenige verzen die men op zyn rekening zet, onderscheyd vier zaken in de mensch, die na zyn dood van een scheyden. De schimmen, het vleesch, de schaduw en de ziel. Het graf besluit het vleesch of lichaam; de schaduw zwieft om het graf, de schimmen dalen ter helle, en trekken den Stix over, de ziel vliegt na de starren.

*Bis duo sunt homini, manes, caro, spiritus, umbra.
Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit carnem, Turbulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, spiritus astra petit.*

Ondertuffchen gebruiken de Dichters volgens hun gewoonte zonder onderscheyd de woorden van schimmen, schaduwen, beelden, als of zy van de zelfde betekenis waren.

Wat 'er van hun gevoelens zy, die wilschienen niet al te klaar waren, het staat vast dat zy noch iets in het graf vercierden, zelfs na dat zy 'er het lichaam met alle gewoonlyke plechtigheden in besloten hadden, om de ziel in rust te stellen; 't zy dat het de geboorte-geesten waren, die het opzichte over zyn leven gehad hadden, en die zich noch om en by het lyk hielden, gelyk de slang die Virgilius uit het graf van Anchises doet komen, en daar weer in krulpen, na van alle de offerfpyzen geproeft te hebben, die Ennius op de verjering van zyn vaders dood daar offerde; 't zy dat het soorten van godheden waren, onder den naam van *Dii Ma-*

Manes bel die men op

Volgens schen hien schimmen hoon der van 't geeten, gelyk hardden no te bewyzen

Daar wa door de gelia *. De rie genaam daar men de bloemen; e kuiltjes, di melk, en 't te in, daar men nemen

Daar wa te weten d spreken, di verkoor.

De begraven zonder eerbied voor Grieken ze Kreten; en den van de noch na de vyanden we sleepte Achjen, en zo Trojaners edere, waar het smaad a dapperheid

De bewe die gene te gerust te steven te vrez zaakt gewe veel minders genparty,

* Cicero 2.
omnis parente
† Cicero 3
violasset ant d

Manes bekend, gelyk men noch uit de Opschriften *Dit manibus*, die men op alle de lykbuften zette; niet.

Volgens dit gevoelen, had de schrandere godvrucht der menschen hen vele en onderscheide manieren doen uivinden, om de schimmen een volmaakte rust te verschaffen, en dezelve voo den hoon der levendigen te dekken. Niet alleen verzuimden zy niets van 't geen voor de lykbaaci en om de zielen in het graf te sluiten, gelyk zy het uitleidden, voorgescreven was, maar zy volhardden noch eenigen tyd met daar zekere lykdiensten en eer aan te bewyzen.

Daar waren 'er tweederlei, de eene wierden door het gemen of door de gehele maagschap bewezen, en men noemde ze *Parentalia* *. De andere wierden door partikulieren gepleegt, en *Inferie* genaamt. In beyde deze plechtigheden zuiverde men het graf, daar men de struiken en doornen afrukte; men bekrante die met bloemen, en na de schimmen bezworen te hebben, gaat men in kuiltjes, die expres hier toe gemaakt waren, schalen met wyn, melk, en 't bloed der offerdieren; men wierp er boven en groente in, daar men zich inbeelde dat de zielen haar deel van quamen nemen.

Daar waren ook dagen tot deze godvruchtige plichten geschikt, te weten de dertigste en de verjaardag, zonder van die gene te spreken, die ieder uit genegenheid en tederheide noch daar toe verkoor.

De begraafplaats was om deze reden een geheiligde plaats, die men zonder misdaad niet kon schenden, en daar de vyanden zelfs eerbied voor hadden †, ten zy dat het Barbaren waren, gelyk de Grieken zelfs in de eerste tyden waren. Homerus, Dictys van Kreten, en Dares de Frygier verschaffen ons verscheide voorbeelden van de gruwelyke woestheid hunner Helden, die hun haat noch na de daad voortzettende, noch op de lyken van hun dode vyanden woedden, en hun alle soort van smaad aandeden. Zo sleepte Achilles schandelyk het lichaam rontom de muren van Trojen, en zo valt 'er een van de hevigeste gevechten voor tusschen de Trojaners en Lyciers van de eene kant, en de Grieken van de andere, waar van de eene het lyk van Sarpedon wilden hebben, om het smaad aan te doen, en de andere wonderlyke voorbeelden van dapperheid gaven; om het voor deze smaad te dekken.

De beweegredenen van Godsdienst altyd niet genoeg zynde om die gene te stellen die reden hadden om voor de ontwyding der graven te vrezen, waren de Ouden, om daar in te voorzien; genoodzaakt geweest daar wachten by te zetten, die ze beschermden; veel minder tegen de vyandlykheden van de krygslui hunner tegenparty, als tegen de schuldeisschers, de toveressen en de dieven

Cc 3

* *Cicero 2. de legibus.* Inferie privatae sunt ferus, parentalia publicae, atque omnis parentatio a civibus aut incolis festo colebatur.

† *Cicero 3. de legibus.* Poena fuit Solonis lege constituta si quis huiusmodi aut violasset aut deiecit.

Dagen, tot deze godvruchtigheid geschikt.

De begraafplaatsen waren geheiligde plaatsen.

Iliad. 23 v. 390.

Apulejus
Metamorph. 2

Gevoelen der
Ameri-
kaan-
sche
Volke-
ren we-
gens de
zielen.

Relat. de
la nouv.
France
pour l'an
1636. 2.
part. ch.
9. p. 146.

vén. Apulejus heeft hier over een zeer schone plaats in het tweede boek van zyn Herfcheppingen, die men kan nazien.

Dit is noch hedendaags het gevoelen der Amerikaansche Volkeren; zy denken dat de zielen der dooden zich haasten om zich na het land van hare Voorzaten te begeven, van waar zy het niet zullen wagen weetrom te komen, om dat men te veel op den weg dien men gaan en komen moet, nit te staan heeft.

Ondertusschen verzinnen ze noch iets dat der zelve plaats in de graven vervult; zy meenen ze in de dwaallichtjes van hunne kerkhoven en moerassen te zien, en verhalen 'er zo veel verschynningen van; als de oude wyven gemeenlyk by het spinrokken gewoon zyn te vertellen.

Zo dra de ziel uit het lichaam is, houden zy op daar de namen aan te geven, die zy ten tyden van de vereniging hadden. De Huronnen en de Irokoizen noemen ze *Esken*, dat al de betekenis van schimmen, schaduw, beeld, enz heeft, die de Ouden haar toelegt hebben.

Vader Brebeuf verhaalt, dat hy een oud Huron gevraagd hebbende, waarom zy aan dorre en lang uitgedroogde lichamen de namen van *Esken* of *Hatisken* gaven, die niet als de zielen kunnen betekenen, uit deszelfs antwoord besloot, dat zy zich inbeelden dat wy twee zielen hadden, alle beyde verdeelbaar en stofflyk, en evenwel alle beyde redelyk: dat de eene op het sterfuur van het lichaam scheyd, en evenwel op het kerkhof tot het doodfeest blijft, waar na zy in een Tortelduif verandert, of volgens het gemeenste gevoelen recd uit na het land der zielen gaat; de andere is als aan het lichaam verknocht, en onderrecht, om zo te spreken; het lyk blijft in het graf na het feest, en komt 'er nooit uit, ten zy dat ze weer op nieuw gebaart word, en dat het bewys van deze zielsverwisseling de volmaakte gelykenis was, die eenige levendige personen met andere hebben die voor hen gestorven zyn.

De denkbeelden van de oude Godeleertheit zyn zo verwardt eer zy tot onze hedendaagsche Wilden zyn gekomen, dat het byna onmogelyk is iets zekers uit hun zeggen te besluiten. Ieder een brengt hier omtrent zyn eige herffen-schimmen te berde, en verhaalt de zaken op een gants verschillende wyze als andere.

In deze herfchepping van de ziel in een Tortelduif of Ringelduif (want zy kennen geen andere Tortelduiven) ontdek ik noch een overblyfzel van de zinnebeeldige Godgelooftheid, waar in de duif het zinnebeeld van de ziel of geest by de Oosterfche Volkeren was, en de ziel zodanig uitbeelden, dat zy de gewoonte hadden van de gedaante daar van op de *Cippi* of spitzen van al hunne graven te stellen, of wel een Witje, dat ook het zinnebeeld van Psyche, dat is te zeggen de ziel, was. Zomtyds zette men deze figuren by malkander, gelyk men noch op enige lykbuften ziet.

Wat deze soort van nieuwe geboorte aangaat, waar van Vader de Brebeuf spreekt, deze stellen zy weinig anders als in de Kinderen, dien de dood byna geen gebruik, of weet van het leven heeft overgelaten; om deze reden zyn zy gewoon deze aan de kant van de wegen te begraven, met verbeelding dat hun dwalende

Ziel

Ziet, in
varen.

In gev
graven ov
Doden te
om daar d
genoten
bekeesthei

De part
om daar
wisten der
hun lyk bu
op groeit
zy'er door
van plank
Ma eenige
of het lige
plaats van
de Ziel zo
zomtyds w
plaatzen te
pen zy dik
Moeders b
ontruk hee
te drukken
kinderen di

De Volke
toen Fernan
de Wilden
van zyn lan
een van zy
ligchamen o
ren, die de
van was ve
tegen de be
bezwingen
vyanden, d
woeden, t
aangezien.

oorlog voer
naauw van
beenderen v
Ik weet n
ben doen w
hun doden
Europeanen
Natie dryv
de graven s
dat zy 'er in
niet al te sc

Ziet, in den schoot van enig voorbygaande Vrouw zou kunnen vallen.

In gevolge van het algemeen geweten dat'er noch iets in de graven overblyft, houd de gastschermatie dikwils een feest om de Doden te bewenen, die van 't een Dorp begeven zich na 't ander, om daar deze lykdiensden te helpen plagen. De Buren en Bontgenoten verzuimen ook deze plichten van welvnglykheid en beleeftheid niet.

De partikulieren gaan van 's gelyken zeer dikwils na het graf om daar hun tranen te vernieuwen, daar de Komeinen eertyds witten derzelve affchen meest besproeien, door gaten die zy in hun lyk-bulchen gemaakt hadden. Zy wieden het kruid uit dat'er op groeit. Zy brengen er dikwils Koorn, en Sagamette op, dat zy'er door een klein venster op werpen, dat men expres in de hut van planken of schorffen maakt, die tot een Mausolé verstrekt. Na eenige maanden openen zy op nieuw het graf, om te zien of het ligchaam noch in goeden staat is, en om nieuwe kleren in plaats van die te leggen, die reeds verrot zyn, eindelyk, nademaal de Ziel zodanig niet aan haar graf verknocht is, of zy komt'er zomtyds wel eens uyt, om daar omtrent te waren, en weer tot de plaatzen te keren, die zy in 't leven dikwils bezocht heeft, werpen zy dikwils offeranden op het vuur van hunne haartfleden. De Moeders boven al, die de dood haar kinderen in de eerste jeugt ontrent heeft, laten niet na van tyd tot tyd melk uyt haar boezem te drukken, en die in 't vuur of op het graf te plengen voor hare kinderen die aan de borst gestorven zyn.

De Volkeren van Florida deden hunne Kerkhoven bewaken, en toen Fernand de Soto daar quam, vond hy een Spanjaard die door de Wilden tot slaaf gemaakt was, en die verheugt zynde menschen van zyn landaart te zien, hun onder zyn avonturen vertelde, dat een van zyn grootste plagen was, dat hy tot bewaring der dode ligchamen op het kerkhof was gestelt geweest tegen de wilde dieren, die dezelve 's nachts quamen opgraven, en daar hy byna zelfs van was verslonden geworden. Deze voorzorg kan goed zyn tegen de beesten, of tegen zulke die'er als comdia komen om bebezwingingen te doen, maar zy kan niet helpen tegen de krygsvyanden, die zomtyds in dat land op de lyken hunner vyanden woeden, 't geen als de grootste boosheid en verbittertheid word aanzien. 't Is noch niet vele jaren geleden dat de Natien die oorlog voerden tegen de Tionnontaten, dat Hurons zyn die in het naauw van de Straat wonch, der zelve graven ontwyden, die beenderen verstrooiden en ze aan bomen ophongen.

Ik weet niet dat de Irokoizen ooit hun Slaven op de graven hebben doen waken. Maar zy zyn altyd zeer godvruchtig omtrent hun doden en graven geweest. Evenwel zedert de aankomst der Europeanen, en den groten handel dien zy door de mengeling der Natien dryven, behalven dat zy omtrent het porcelain, dat zy in de graven sloten, veel kariger zyn geworden, heeft het gebrek, dat zy'er in 't vervolg van gehad hebben, eenige partikulieren die niet al te schroomachtig waren, genoodzaakt in de affchen hunner

Voor-

*Relat. de
la nouv.
France
pour l'ann
1634.
ch. 2.
Garcie
l'asso.
Liste de
la Florid.
l. 2. c. 2.*

Voorvaderen te wroeten, om 'er dit verdoofde en half verleten porcelein uit te halen, dat men noch kennen en onderscheyden kan; zo dat dezelve gierigheid, die in Europa en Azien de begraaftplaatsen der Koningen heeft doen ontwyden, waar in men grote schatten meende te vinden, deze elcndige Volkeren de schuulplaatsen hunner doden heeft doen schenden, om 'er deze gatellen uit te halen, die in onze ogen verachtlyk schynen, maar by hen van meerder waarde zynde hun gierigheid opwekken, gelyk het goud de onze ontsteekt.

De overwinnaars van Peru en Mexico ontwyden de graven.

De onverzadelyke gretigheid der overheerders van Peru en Mexico, deed hen dus alle de oude begraaftplaatsen der Indianen ontwyden, met hoop van daar onnoemelyke schatten te zullen vinden, die men de gewoonte had van daar met de lyken te begraven. Zo dra zy ze geopent hadden traptten zy de lichamen verachtlyk met den voet, en wierpen ze ten prooi der wilde dieren.

De Indianen waren hier over in de uitterste wanhoop, en niet tegenstaande den hevigen druk daar zy als van overstelpel waren, door deze ontwydingen te zien, konden zy zich niet onthouden, zeggen de Schryvers van die tyden, van deze godloze menschen ootmoedig te smeken, dat zy toch de rykdommen, daar zy zoo happig na waren, wel van de aschen hunner Voor-Ouderen zouden onderscheyden; die hun van geen nut konden zyn: dat zy wel mochten varen, met het goud ende juwelen, waar van hunne graven vol waren, maar toch de dode lichamen op hun rustplaats laten, om hun vereniging met de ziel ten tyden van de opstanding niet te zwaar en ongemaklyk te maken, met de beenderen hier en daar te strojen, zonder enige eerbied voor hunne schimmen te hebben.

Gemard, Hist. Gener. de las Indias, l. 3. c. 17

't Zy Godsdienst, 't zy eerbied voor de overledenen, 't zy inzicht voor hunne vrinden, het is niet meer geoorlooft een dood mensch by een van de namen te noemen, die hy in zyn leven voerde; en al de gene, 't zy mans of vrouwen, die diergelyke namen hadden, zyn genoodzaakt die neer te leggen, en andere aan te nemen, 't geen op de eerste maaltyd geschied. Deze namen blyven als met het lyk begraven, tot dat de rouw verdwenen en verdooft zynde, het den vrinden behaagt den boom weer op te beuren; en den doden te doen herleven.

Op myn aankomst in St. Louis, oordeelden de Zendelingen, dat om my aanzien te geven, ik den Wildemans naam van den overledenen Vader Bruyas, een beroemt Zendeling, en die zeer wel by de Irokoizen was gezien geweest, onder welke hy vele jaren had doorgebracht, weer moest opbeuren. Hy was eerst vier maanden van te voren gestorven, en dit was de boom volgens hunne gebruiken wat te vroeg oppgerecht; ook wanneer zy misnoegt waren verweten my verscheyde, dat ik hun ongelyk had aangedaan, met den naam van hun Vader aan te nemen; evenwel lieten zy niet na my als een anderen Vader Bruyas aan te zien, om dat ik in alle zyne rechten getreden was.

't Is een van de gevoeligste affronten die men een Wildeman aan kan doen, hem van zyn dode vrinden te spreken; men brengt hun denk-

denkbeeld niet zelfs voorziet naam van de merkt heb, en op de zelfstus est moest schreef, moeving bedieners verlaten heeft

Het denkb en gelyk mer duren de rouw

Z

DE Rouw tusschen dere banden v gegrond is, a lyk gevonden vast te stellen. dikwils overo wetten door stellen.

De wezent zyn haeren vende tot het aan de helfsch foort van inv overleden het bende om hem dat zy hem ni sterven.

De Joden varen, ondant Deuteronomiu algemene verlykte teken d zy de zakken zullen kaal zy zo zyne plagen len worden, zal die tot ee verlies veroor

De H. Sch van rouw ove is te zeggen a schoren, maar affneef, en d of te strikken

I I.

denkbeeld niet als in tyden van nood te binnen, en dan moet men zelfs voorzichtigheid gebruiken. Want behalven dat men den naam van den overleden niet durft noemen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, durft men zelfs niet vlot uit zeggen dat hy dood is; en op de zelfde wyze als men by de Romeinen in plaats van *Martius est* moest zeggen *Vixit, Abiit juis*, gelyk men op de lykbuiscchen schreef, moet men zich van 's gelyken by hen van een omschryving bedienen, en zeggen by voorbeeld: de grote Kapteyn die ons verlaten heeft, dien wy bewenen, enz.

Het denkbeeld van den doden verdwynt evenwel niet met hem, en gelyk men een tyd lang enige Eerbewyzingen aan zyn graf doet, duren de rouw en jammerklichten ook een geruimen tyd.

ZEVENDE HOOFSTUK

DE Rouw een teken van de wederzydsche liefde zynde, die er tusschen personen die door het bloed, de vrindschap, of andere banden verknocht zyn, moet als een plicht, die op de natuur gegrond is, aangezien worden. Alle de natien hebben die zo redelyk gevonden, dat zy genoodzaakt zyn geweest die in hun wetten vast te stellen. Maar nademaal daar in gelyk als in andere zaken, dikwils overdaad of ydeler gepleegt wierd, hebben dezelve wetten door de regels van moeten voorschryven en palen hier in stellen.

De wezentlykste Wet en het duidelykste teken van rouw was zyn haeren te laten afsnyden, want gelyk men de doden of stervende tot het graf inwydde, met hun de hairen af te snyden, die aan de helse Godheden toegeheiligd waren; was het ook een soort van invyding en geestlyken dood voor de personen, die den overleden het naast bestonden, en die rechtvaardige redenen hebbende om hem te bewenen, betuygden dat het aan haar niet stond dat zy hem niet volgden, en dat zy zo veel het in haar macht was stierven.

De Joden hadden dit gebruik van het Heydendom niet laten varen, ondanks het verbod van de Wet, in het 14. Hoofstuk van Deuteronomium uitgedrukt. Hierom wanneer God hen met een algemene verwoesting door de Profeten doet dreigen, is het ysselykste teken dat hy hun van hun schande geven kan te zeggen, dat zy de zakken om hun lendenen zullen gorden, en dat alle hoofden zullen kaal zyn, gelyk ook dat hyze zal doen omkomen, en dat hy zo zyne plagen over hen zal laten gaan, dat zy niet begraven zullen worden, dat menze niet zal bewenen, en dat'er niemand zyn zal die tot een teken van den rouw, dien natuurlyker wyze hun verlies veroorzaken moest, zyn hairen zal afsnyden.

De H. Schrift merkt aan dat de Heydenen zich tot een teken van rouw over de doden de hairen tusschen de ogen afsneden, dat is te zeggen aan het voorhoofd; misshien waren'er die zich geheel schoren, maar het is veel waarschynelyker dat men'er maar weinig afsneed, en de rest achteloos liet hangen, zonder ze te vlechten of te strikken; gelyk Virgilius van de Trojaansche Vrouwen zegt.

I I. D E E L.

D d

E f

van den Rouw.

Het half afsnyden was by de ouden het duidelykste teken van Rouw.

Deut. Cap. 14. vs. 1.

Ezech. 7 v. 18.

Deut. 14 vs. 1.

noni tota est in unum et hoc est totum quod est in unum
Et circum Iliades crinum de more solus.

*Philo-
 Soph.*
 3. v. 67.

Daar waren 'er die hun lokken aan hun vrienden opofferden, en dieze hun in de handen gaven, wanneer menze begroef of op de houtmyt ley om te verbranden. Zo geeft Achilles zyn lokken, die zyn Vader Peleus aan den vloed Sperchius toegewyd had, veronderstellende dat hy weer in zyn Vaderland zou keren, Patroclus in de hand.

*Homer
 Iliad 23.
 v. 152.*

Men bevroor-
 de zyn
 hooft
 met
 asch, en
 omgordde
 de zyn
 lenden
 met een
 haren
 zak,

Men bevroorde ook zyn hooft met asch, en omgordde zyn lenden met een haren zak, dat is te zeggen met een oud versleten en duister verwig kleed, om door deze schieteloosheid van zyn gantsche lyf een zeer hevige droefheid uit te drukken, die nergens anders omdenkt. In dezen staat ging men op den grond, op beeste huiden zetten, men mengde aschen onder zyn spys, en in de hevige aanvallen van droefheid suet men de kop tegen de aarde, kersde zyn lichaam, en sloeg zyn borst aanstukken.

Boven al maanten de vrouwen in deze tijd roepende tekens uyt, zy krabden het aanzicht op, en verdoofden ieder een met haar gehul en geschreeuw, en begongen hondert andere buiten spogigheden, die men verplicht was te matigen tot vertroosting van die personen, die maar uit kuren en om 't welstaanshalven weenden, eer als uyt een waren Rouw over de personen, die haar zo waard niet zynde als zy wel moesten zyn, in 't gemeen al te lang na de eerste wensich sterven, die zy uitgeboezemt hebben omze te zien den geest geven. Alle deze tekens van Rouw zy zo dikwils en in de H. Schrift en in de ongewyde schryvers beschreven, dat het niet nodig is op ieder zaak in 't by zonder te blyven staan, om die met getuigenissen te bevestigen.

De Rouw by de Wilden heeft ook zyne wetten, door een gebruik van onheuglyke tyden af geheiligd, dat een keneken van de eerwaardigste ontheid is. Na de eerste dagen waar op het lyk in de hut ten toon gestaan heeft, en dat een tyd van gedurig wenen is, zyn 'er noch tien dagen van diepen Rouw, en vervolgens een jaar of two dat de zelve wat gematigder is.

De wil-
 den heb-
 ben ook
 diege-
 lyke ge-
 woon-
 tens.

De wetten van den diepen Rouw zyn zeer streng, want gedurende deze tien dagen na zich het haar te hebben laten afshyden, het aangezicht met aarde of louskoof besmeurt en gants ongedaan van kleren daar uit te zien, zitten zy op hun mat met het aanzicht tegen den grond aan, of na de berri gekeert, hebbende het hooft in hun deken gewonden, dat de vuilste slet is die zy hebben. Zy zien noch spreken niemant toe, ten zy uit noodzakelykheid en met een zachte stem; zy zetten voor dien tyd alle plichten van wellevendheid en beleeftheid ten opzicht van de gene die hen komen bezoeken aan een kant; zy eten niet als koude kost; zy komen by geen vuur om zich te warmen, zelfs niet in den winter, en gaan niet als by nacht om hun nooddruft uit.

In den lichten Rouw vernoegeen zy zich met zelden uit te gaan, geen feesten of openbare vergaderingen by te wonen, eenige plic-
 ten

ten van d
 niet op te

De Lyk

zynde, zy
 Man en v
 van beyde
 van den o
 zy gedure
 contractan
 ieder in d
 vrouw ger
 in de hut
 om hem
 meesters o
 streng vol
 geheel of

Wanne
 geleest he
 den Rouw
 plezier in
 quytsheld
 opentlyk d
 te kennen
 laatste wo
 maal vry
 schied ple
 kleed en o
 verwart te
 gehad om
 klagen, w
 schapping
 Rouw te
 geschenk,
 klaren, da
 mogen sch
 des niet t
 noch meer
 nen Rouw
 deden voor
 woord daa
 nieuwe eel
 rechtsweg

De Iro
 ten zich ni
 lok te late
 aan 't begi
 overleden
 veel tyd z
 groeiden,
 den kunne
 I I.

ten van de gewoonlyke wellevendheid achter wegen te laten, zich niet op te schikken, en zelfs hun haar niet te smeren.

De Lykpligten voor allerley soorten van personen niet dezelve zynde, zyn de Rouw-wetten ook voor ieder een niet even zant. Man en vrouw zyn er 't nauwste aan verbonden. Zo dra een van beyden de schatting aan de natuur betaalt heeft; krygt de hut van den overleden een recht op de overgebleve persoon, 't geen zy gedurende 't leven van beyde niet had. Want het huwelyk de contractanten niet verpflichtende in elkanders hut over te gaan, en ieder in de zyne blyvende, is de langstlevende, 't zy man 't zy vrouw genoodzaakt zyn hut te verlaten, en zich voor eenigen tyd in de hut van den overleden te begeven, om hem te vertoonen, en om hem met zyn vrinden te betreurden, en deze zyn zodanig de meesters over zyn Rouw, dat zy hem kunnen dwingen om dien streng volgens de wetten te onderhouden, of wel hem dien in 't geheel of ten delen quyt te schelden na hun welgevallen.

Wanneer de gerouwden elkander gelieft en zy te zamen wel geleefd hebben, trachten zy in den weeuenaar en weduwen staat den Rouw op zyn strengst uit te houden, en de vrinden hebben er plezier in. Dan slyt de Rouw allengsjes uit kracht van zekere quytfehelingen die de vrinden toestaan, en die op de seesten opentlyk door geschenken bekend gemaakt worden, die hun wil te kennen geven, tot dat de Rouwtyd om zynde men ze door een laatste woord, dat is te zeggen door een laatste geschenk te eenmaal vry verklaren om na een ander te mogen omzien. Dit geschied plechtiglyk in een vollen Raad, waarin men de weduwe kleed en de lokken vlecht, die de Rouw haar noodzaakke om verwart te laten hangen. Maar indien de vrinden reden hebben gehad om zich over het slecht leven van een man of vrouw te beklagen, welke hier door te kennen gaven dat zy hun vermaagschapping weinig achtten, laten zy hun niet toe den tyd van hun Rouw te vervullen, en zy wachten niet lang om hun door een geschenk, dat het enigste is dat zy te verwachten hebben, te verklaren, dat zy ze ontslaan van alles dat zy hun omtrent dit stuk mogen schuldig zyn, en dat zy hen in volle vryheit laten. Maar des niet tegenstaande zou het schande voor een weeuenaar en noch meer voor een weduwe zyn, voor den tyd die tot den gewonen Rouw gestelt is te hertrouwen; en zo zy het een van beyde deden voor dat de vrinden van den overleden hun door het laatste woord daar toe vryheid gegeven hadden, zouden zy zich en hun nieuwe echtgenood voor allerley hoon blootstellen, die men van rechtswegen hun zou kunnen aandoen en ook doen zou.

De Irokoische Vrouwen, die zich de haren laten afsnyden, laten zich niet heel kaal scheren. Zy hoefden eigentlyk maar die lok te laten korten, die haar achter den rug hangt, latende die aan 't begin van de schouders afsnyden, maar de vrinden van den overleden overdenkende dat het haar beste cieraad is, en dat er te veel tyd zou verlopen eer die haren weer tot de vorige lengte groeiden, en dat die vrouwen in dien tyd niet uit haar hut zouden kunnen gaan, laten haar bidden van ze te bewaren. Dan men

De Rouw of snerger of slapper na mate van de bloed verwantschap.

De Irokoische Vrouwen laten zich een lok haar afsnyden.

hen zy genoeg te doen als zy er een klein endje van laten afshyden, en zy laten het overige onachtzaam hangen, zonder er eenige zorg aan te betreden.

De mans laten ook een weinig van het hair afshyden, en onder deze operatie, die niet pynlyk zyn kan, wil het Ceremonieel dat zo wel de Mann als de Vrouwen door hun woorden betuigen, dat zy'er een zo hevige angst van gevoelen; als of men den draad van hun leven afsnijpte. De Vrouwen van Virginia strojen haar lokken op het kerkhof, of werpenze op het graf; nā ze te hebben laten afshyden. De Braziliaantche en Karaibische Vrouwen laten de hare dicht aan het hooft afshyden, en leggen haar Rouw hier af voor datze weer gegroeit zyn. Dit is, zegt Homerus, by de het enigste geschenk dat de eene vriend sen den ander gestorvenen doen kan, zich de hairen te laten afshyden, die op zyn graf te strojen, en tranen over hem te vergieten.

De schryvers verhalen van de Lyciers, dat zy zich in den Rouw in 't vrouwen gewaad kleedden; om te betekenen dat de tranen maar vrouwelyke wapenen zynde, zy den Rouw haast moesten afleggen, en moed te scheppen zo als mannen past, die zich niet door den druk laten overhelpen. Ik vind niet dat de Irokozen ende andere Wilden hen in dit stuk na doen; ten zy misschien dat nademaal'er geen groot onderscheyd by hen tusschen het gewaad van beyde de kunnen is, zy gedurende dien tyd het hooft als de vrouwen bewinden, om hun druk te verbergen; een gewoonte die oudtyds by de Perzen ook in gebruik was.

De Lessus en het Muzikalisch gehuil geschied door vrouwen gedurende den Rouw tyd regulier driemaal's daags, by 't opgaan van de zon, op den middag, en by haar ondergang. Men volhard daar zomtyd verscheide jaren in, maar niet zo regulier. By enige van de Irokoische natien en in Brazillen is dit een gewoonlyke bezigheid der vrouwen zo dikwils als zy na 't bosch of 't veld gaan, of weerom keren; onderweeg houd ieder haar party, maar dit breekt haar lustigheid niet, want dit gedaan zynde, zyn zy zo vaardig om te lagchen, als of zy om geen huilen gedacht hadden.

De gewoonte van de doden te bewenen is by enige natien van Amerika een plicht van wellevetheid geworden als zy vreemdelingen ontfangen. Men meent hen geen meer eer te kunnen bewyzen, als dat men zich aan de gevoelens van Rouw en droefheyd overgeeft die zy over het verlies kunnen hebben, dat zy in de Perionen van hun natie geleden hebben, die hen waard moesten zyn. Dan noemen zy alle de luiden van de natie die zy gekent hebben die hen bezoeken, en maken zoo veel te heviger jammerklachten, om dat zy ze als den band van hun vrindschap aanzien en van het recht van gastvryheid, dat de een by den ander heeft. In Brazillen zyn het de vrouwen die dus komen wenen; zy gaan op de hurken zitten, leggende de beyde handen op 't aanzicht; zy blyven enigen tyd in deze gestalte zitten, treurende op de maat en tranen stortende. By de Siouzen en enige Volkeren daar omtrent zyn het de mans die dus wenen, leggende de hand op het hooft

Homer
Odyss. 4.

Valer.
Maxim.
lib. 2de.
Instit.
Antiq.

Plat.
Arab.
Oras.
Consul.
ad Apol.
lon.

Quint.
Curs.
lib. 10.

hooft der
natie eer

De Heer
gen was
Rachel vo
zyn nicht
en zyn ster
haar, dat
bekke.
nen. De
zaken, de
dat Jakob
Oosterliche
wie zy ver
flanden.
sen, die hi
wel met di

BY de n
daar n
een zekere
en bewyst
van de Zu
vleesch tyd
en nodigen
uit alle Kar
dansen ter
men hunne
deze affche
er niets m
lyk voorbe
hunne vrin
Artemisia,
ke het lyk
als haar ch
noch meer
hem liet op
der de zev
De Heer
ger. Hy
verbranden
pens en h
veel plecht
dat zy gee
ven dat zy
vleesch ver
te enemaal
rechten ee

hoofst des vreemdelingen, die hen bezoeken, om de doden van hun natis eer aan te doen.

De H. Schrift leert ons dat dit een oud gebruik by de Oosterlingen was. In het eerste boek van Mozes wordt verhaalt dat Jakob Rachel voor de eerste maal ziende, en vernemende hebbende dat het zyn nicht was, en de dochter van Laban, hy haar een kus gaf, en zyn stem verhellende begon te wenen. Vervolgens zeyde hy haar, dat hy de broeder van haar vader was, en de zoon van Rebekka. Men ziet geen reden die Jakob bewegen kon om te wenen. De ontmoeting van Rachel moest hem tot blydschap veroorzaken, dan lust om klachten uit te storten. Het is dan te geloven dat Jakob zich in die gelegenheid van een gewoonlyke plicht der Oosterlyche Volkeren quyt, van by de personen te wenen, aan wie zy vermaagschapt waren, noch meer by die van welke zy afstamden. En deze manier om zyn stem by het wenen te verheffen, die hier door de H. Schrift aangewezen wordt, komt redelyk wel met die der Amerikanen overeen, van al zingende te wenen.

ACHTSTE HOOFSTUK.

By de meeste wilde Natien zyn de dode lichamen in het graf, daar men ze 't eerst gelegd heeft, maar als in 't bewaard. Na een zekeren tyd recht men een nieuwen lykdiens voor hen aan, en bewyst hun nieuwe ber. De Karaiben, en een groote gedeelte van de Zuider Wilden laten een gants jaar verlopen, om 't vleesch tyd te geven om te vergaan; dan vieren zy het jaargety, en nodigen de dorpen van hunne Natis tot dit feest. Men komt uit alle Karbetten by 't eel, en na verscheyde dagen met zingen en dansen ter eren van de overledene doorgebracht te hebben, brand men hunne beenderen, die men tot pulver stampt; dit pulver of deze aschen mengen zy onder hun drank, en drinken dien tot dat 'er niets meer overblyft: gevende dus een algemeen en offelyk voorbeeld in een gantsche Natis van een alzo tedere liefde voor hunne vrienden en medeburgers, als die was dewelke de beroemde Artemisia, Koningin van Karie, onsterfelyk gemaakt heeft, welke het lyk van haar man Mausolus geen ander graf willende geven als haar eigen lichaam, haar naam door deze roemruchtige daad noch meer vereeuwigde, als door het gedenkteken dat zy voor hem liet oprechten, sohoon het zo prächtig was, dat men het onder de zeven wonderen van de wereld getelt heeft.

De Heer Biet verhaalt deze daad der Karaiben noch omstandiger. Hy beweert dat zommige de lichamen straks na de dood verbranden; maar dat andere ze in 't graf leggen, met hun wapens en halsbanden verciert. Vervolgens brengen zy hun met veel plechtigheid te eten; zeggende dat men hen voeden moet; tot dat zy geen vleesch meer over de benen hebben, om dat zy geloven dat zy niet na het land der zieken gaan; of zy moeten hun vleesch verloren hebben. Wanneer zy dan denken dat het vleesch te enemaal verteert is, maken zy een wyne, dat is te zeggen, zy rechten een feest aan om hen te verbranden; 't geen zy op deze

Algemeen
feest der
doden,

a L'Étiro
du P. de
la Nieu-
ville dans
les Mé-
moires de
Trevoux.
Mars
1723.

wyze aangaan: zy leggen ze op een bed van heel wit katosh, vier jonge dochters houden ieder een hoek van dit bed vast, zy laten deze beenderen op het geklid van eenig speeltuig dansen; en de gantsche vergadering dans ook, drinkende altyd na ouder gewoonte. Na dat zy se wel hebben doen dansen, rechte men een hout myt op, waar op men ze verbrand met al wat hen in hun leven gedient heeft.

Alles tot sich vertoert zynde zo er noch eenige beenderen gevonden worden die niet sijn genog zyn, stampen zy die tot gruis, laten ze door een soort van een zeef gaan, en mengen deze sief met water, daar zy zich de benen mee wryven. Dan gaanze voort met drinken, waar na een ieder zich naar huis begeeft. De Heer Biet zegt niet dat zy deze asschen drinken, maar misfchien was hy zo wel niet onderrecht als Vander de la Neuville, die na hem geschreven heeft, en die van dezelfde Wilden spreekt.

Lopez de Gomara, zegt van de bewoonders van den vloed van Palmas, dat zy alle de gene die sterven begraven, behalven de Priesters, die zy eershalven verbranden, en dat zy terwyl het lichaam brand zingen en dansen; vervolgens vergaren zy de asschen, en houden ze een jaar lang, om welke tyd de vrienden en de vrouw van den overleden de zelve indrinken, vertellende de plechtigheid van dit jaargety met verscheyde bloedige karvingen die zy op hun lichamen doen.

De Natiën van Noorder Amerika houden een algemeen feest; waar op zy alle de lyken van die gene vergaderende die in den tusschen tyd van het eene feest tot het ander gestorven zyn, en alle natiën die hun buren en bondgenoten zyn, zoiigende, dezelve of verbranden, gelyk het gebruik by de Volkeren van 't noorden is, of wel in een gemene kuil begraven.

Daar is enig onderscheyd onder deze natiën aangaande de wyze hoe en den tyd wanneer zy dit feest gewoon zyn te vieren. Zommige doen het van jaar tot jaar. De Huronnen ende Irokoizen vieren het alle tien of twaalf jaar, maar eens, of zo dikwils als zy van dorp veranderen. Nademaal ik geen van deze feesten bygewoont heb, zal ik my na de beschryving reguleren die 'er Vader de Brebeuf van gegeven heeft, waar by ik enige omstandigheden zal voegen, die ik in de hand schriften van den Heer Nikolaas Perrot gevonden heb.

Het algemene feest der doden is van alle de bedryven der Wilden het roemrykste en plechtigste, zy noemen het *het Zielen Feest*, en het komt hen zo gewichtig voor, dat zy 'er zich van het eene feest tot het ander toe bereyden, om het des te prachtiger te maken en met meer luister en toestel te vieren, zo dra de tyd nadert viert men het eene feest op 't ander, 't zy in partikulier in de Dorpen 't zy in de algemene vergadering van de gantsche natie, om de plaats te beramen daar men de gemene kuil maken moet, om den netten tyd voor 't feest te bepalen, en om de nodige maatregelen te nemen, om het heerlyk te maken door den talryken toeloop van de naburige volkeren en bondgenoten, die men tot dit schouwspel moet uit lokken. Maar deze raads vergaderingen ont-

moe-

Lopez de
Gomara,
Hist. ge-
ner. delas
Indias.
l. 2. c. 2.

Van de
Natiën
van
noorder
Ameri-
ka.

Relat.
de la
nouv.
France
pour l'an
1634. 2.
part.

moeten
den, wa-
gers gro-
onder ve-
om het
ken, me-
horigheid
seest geb-
nagelaten

Na om-
kiesf men
hem noem
tot de ple

Dan is
begeven
Zalvers v-
wezen de-
zyze certy
affonderly
hebben, d

't is som-
dezer grav-
de dood te
duizenderl
ander vert
Zommige
over de b
schyn van
andere kri-
weet niet
zulk een fe-
zer elendig
ter wereld
mee zy zich
lende tot d
en vuile lyk
enige dage
draaglyke t
ken als de
waard ware

De grav-
ongedekt t
overwegen
de Lellus e
gens kleed
vleesch van
in 't vuur v
geweest zyn
voren begr
gezuvert,

moeten dikwils grote swarigheden door de jalozy der opperhoofden, waar van sommige met veel smart ziende dat hun mededingers groter goet krygen, en het meeste deel in de zaken hebben, onder verſcheyde voorwendzels vele ſtribbelingen doen ontſtaan, om het feest te ontruiben, en een foort van ſcheuring te veroorzaken, met hun feest a part te vieren, en de doden van hun onderhorigheid in een afzonderlyke kuil te leggen, gelyk het op dat feest gebeurde, waar van Vader de Brebeuf ons de omſtandigheden nagelaten heeft.

Na omtrent den tyd en plaats over een gekömen te zyn, verkieft men onder deze hoofden een *Meester van het Feest* zo als zy hem noemen. Deze laat over al zyn bevelen uit gaan, op dat alles tot de plechtigheid vaardig zy, en daar niets aan ontbreken moege.

Dan is ieder Dorp in beweging. Op den eerſten ſchönen dag begeven zy zich alle na het Kerkhof, daar de Lyk bezorgers en Zalvers van ieder familie, die zy *Arbeidn* noemen, in 't bywezen der vrienden dezelfde lichamen uit het graf halen, daar zyze eertyds ingelegt hadden, terwyl dat de gene die hun dodent afſonderlyk op vergelegen plaatzen, waar het ook zy, begraven hebben, dezelve halen zonder hun arbeid te beklagen.

't Is zonder twyffel een Hartroerent ſchouwſpel op het openen dezer graven, de menſchelyke elende in deze afbeeldingen van de dood te zien, dewelke zo 't ſchynt vermaak ſchept om zich op duizenderly wyzen in deze lyken te vertonen, die alle van den ander verſchillen, na den trap van verderving waar in zy zyn. Sommige zyn dor en droog: andere hebben niet als het blote vel over de boenderen: sommige zyn gekookt en gebraden zonder ſchyn van verrotting: enige andere beginnen naauwelyks te rotten; andere krielen van wurmen, en zwemmen in de Etter. Maar ik weet niet wat hen 't meest moet aandoen, of de yſtykheid van zulk een ſchielyke vertoning, of tedere liefde en genegenheid dezer elendige volkeren jegens hun overledene vrienden: want niets ter wereld is verwonderens waardiger als de yverende drift, waar mee zy zich van deze droevige liefdens plicht quytten, verzamelende tot de minſte beendertjes toe, handelende deze gants ſtinkende en vuile lyken, enze van de wurmen ſcheydende, dragende hen enige dagreizens lang op hun ſchouders, zonder dat hun die onverdraaglyke ſlank verveelt, en zonder enige ontroering te laten blyken als de droefheid van perſonen verloren te hebben, die hun waard waren en noch zyn.

De graven geopent zynde laat men deze lyken dus enige uren ongedekt ten toon leggen, gevende dus ieder aanleyding om te overwegen wat hy 't avond of morgen zyn zal, onderwyl dat men de Leſus en de tranen gelyk op den ſterfſdag hernieuwt. Vervolgens kleed menze in 't ſneuw, en kort daar na ſnyd men al het vleefch van deze beenderen, waar van men de hult en het vleefch in 't vuur werpt met de klederen en matten waar in zy begraven geweſt zyn. Men raakt de hele lichamen niet aan; die kort te voren begraven zyn, als dat menze reinigt. Deze beenderen dus gezuuyvert, en ten delen in zakken geſtoken zynde, ten delen

den een onverdraaglyken ſlank veroorzaakt.

Dan worden de treur zangen en tranen hernieuwt.

Men ſcheyd het vleefch van de beenderen en werpt het met de klederen en matten in 't vuur.

iet
ten
de
ge-
een
le-
ge-
uis,
ſch
voort
leer
was
n ge-
t van
n de
t lic-
chen,
en de
de de
ingen
feest;
in den
n, en
ezelve
worden
wyzc
Zom-
koizen
als zy
byge-
Vader
heden
kolaa
Wil-
n Feest,
te eene
te. ma-
nadert
in de
natie,
moet,
e maat-
dryken
tot dit
n ont-
moc.

Ieder draagt de beenderen zyner lyken weg.

Daar na worden ze alle in een van de Raads hutten gebragt.

De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maaltyd.

Vervolgens geven zy zich met de dode lichamen en zakken met beenderen op de reys.

De genodigde brengen geschenken aan.

in beverkleeden, draagt men de hele lichamen op berrien weg, andere laden de pakken met beenderen op hun schouders, en alle begeven zy zich na hun hutten, daar ieder zyn doden een feest ter eren aantregt.

Twee of drie dagen voor het vertrek draagt men alle deze lyken en beenderen in een van de Raads-hutten, daar een deel opgehangen worden, en de andere op de reys langs det hut gelegd, met alle de geschenken die tot het feest geschikt zyn. De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maaltyd, en onthaaltze in den naam van den overleden Kapteyn, waar van hy den naam opgebeurt heeft. Hy zingt daar op het doodslid van dezen Kapteyn, 't geen ons aanwyft dat de liederen zo wel als de namen daar erfelyk zyn, om een groter overeenkomst met de perzoon te tonen, die men weer opwekt, waar van het schynt dat niets vergaat.

De Gasten hebben hier een vryheid die zy op zekere andere feesten niet hebben, van hun vryden, zo zy iets goeds hebben, mee te delen, en zelfs 't geen hun aanstaat mee te nemen; eindelyk gaat ieder als de maaltyd gedaan is uit de Hut, zingende *Hae! Hae!* 't geen zy noemen het geroep der zielen navolgen.

Alles schikt zich vervolgens tot de reys; en wanneer alles vaardig is ziet menze ten getale van twe of drie hondert personen vertrekken, met de dode lichamen en de zakken met beenderen, die met schone beverkleeden bedekt zyn, op de schouders; zommige nemen de moeite om deze beenderen op hun rechte plaats te schikken, en vercierden vervolgens deze geruantsens met porceleine halsbanden en schone kranssen van lang elands-hair, die helder en gloeiend rood geverft zyn. Zy trekken met kleine dagreyzen voort, en houden overal stil. Op den uyttocht hunner dorpen, op den weg, en op het naderen van de Dorpen, daar zy door moeten trekken, vernieuwen zy hun misbaar en ziele-geroep. Men trekt alle deze Dorpen uit, om hun in 't gemoet te gaan: zy plegen duizent mildheden in deze gelegenheid, en daar is zulke goede order gestelt, dat ieder een overal zyn logies vind voor zyn volk en voor zyn doden; zonder dat zulks de minste verwarring veroorzaakt.

't Is vermaaklyk alle deze verscheide lykstaatsien op de algemene randevoes te zien by een komen, daar even goede order gehouden word, het onthaal prachtiger is en de gastmalen talryker en overvloediger.

De Vremdelingen, die genodigt zyn om dit feest by te wonen, leggen alle de geschenken by een die zy bybrengen, om de doden te dekken. Men ontfangtze in een hut die hier expres toe gemaakt is, daar ieder bondvolk zyn vaste plaats heeft: zo dra zy aangekomen zyn, staan zy overent in de hut, daar menze ingeleyd heeft, zy verhalen de oorzaak van hun komst, en de nodiging die men hun gedaan heeft: vervolgens bieden zy hunne geschenken aan, trekken alle hunne klederen uit, en vangen op 't geluid van de Tamboer en de lier aan te dansen, volgende alle achter mal-kander ronsom drie sparrebomen, die expres in de hut opgerecht zyn. Ondertusschen neemt men de geschenken, die zy aangebracht heb-

hebben, hebben le plaats, en

Enige d wel die va gen die o als mildad Hoofden e aan, daar plaats van als gesche De Hoofd digheden u

Men ver van de ene van 's morg lopen, 't z ning voor kracht en, hedendaags van Elis, o ning te reg van gants t

Men ver dat men in trent tien omringt de diepte en ti nigte ladde groot getal ken op steu deren op t stellen. Ve onder het hoogte van lichamen,

Op den het Dorp o gestelde uur en ieder een men de pa wintze op e hebben van voor dat zy droevig gez begraafenis hoort.

Dit gehu en ieder Do als in proce

hebben, en alle hunne klederen weg; en de gene die hen genodigt hebben leggen 'er andere, die veel aanzienlyker zyn, voor in de plaats, en men vergast hen.

Enige dagen gaan 'er zoo door met de luiden die by een komen, zo wel die van de natie die hun doden aanbrengen, als de vreemdelingen die op het feest genodigt zyn. 't Zyn enige dagen lang niet als mildadigheden van weerskanten, ter eren van de doden. De Hoofden en de partikulieren rechten verscheyde kleine maaltyden aan, daar zy tot twintig en dertig personen op nodigen, maar in plaats van eetwaren en gerechten voor te dienen, zyn het niet als geschenken van veelerley soorten, kleren, bylen, ketels enz. De Hoofden en aanzienlykste luiden munten in diergelyke mildadigheden uit, die hen uitputten.

Men vermaakt zich ook met verscheyde spelen. De jongelingen van de ene kant, en de jonge Maagden van de andere oeffenen zich van 's morgens tot 's avonds, 't zy met boog te schieten, 't zy met lopen, 't zy met den handboom. In ieder oeffening is een beloning voor den overwinnaar gestelt, en deze Lyk-spelen daar de kracht en behendigheit haar beloning hebben, herroepen noch hedendaags in den schoot van Amerika het herdenken van die spelen van Elis, door tydstoppen afgepaalt, welke dienen om de tydrekening te reguleren, en die gedurende vele eeuwen de eerprikkeling van gants Griekenland opwekten.

Men vervaardigt ondertusschen in 't midden van een groot veld, dat men in den Raad hier toe verkozen heeft, een kuil van ontrent tien voeten diep en verscheyde roeden in diameter. Men omringt deze kuil met een schavot of stellagie van tien roeden diepte en tien of twaalf voeten hoog; rontom lopen 'er een menigte ladders om daar op te klimmen, en boven op zyn 'er een groot geral staken hier en daar opperecht, daar lange dwarsbalken op steunen, die geschikt zyn om alle deze zakken met beenderen op te leggen, die men daar voor 't gemeen ten toon moet stellen. Vervolgens spreit men een menigte matten of schorssen onder het theater, en men recht een hopen kleine stellagies ter hoogte van een mensch op de kanten van de kuil op, voor de hele lichamen, die men daar 's avonds voor het feest brengt.

Op den dag van de plechtigheid laat men verscheyde malen in het Dorp omroepen, op dat ieder zich vaardig houde om op het gestelde uur te vertrekken. Ieder familie schikt zich na haar rang, en ieder een is bezig met den taak die hem opgelegd is. Dan maakt men de pakken los, die in de hurten opgehangen zyn; men ontwintze op een nieuw voor de vrinden, die de vertroosting willen hebben van ze te zien, te handelen, en noch eens op te schicken, voor dat zy hun het laatste vaarwel zeggen; de druk word op dit droevig gezicht vernieuwt, en de Lessus begint weer als op de begraafenis-dag, zo dat men overal niet als gejammer en getier hoort.

Dit gehuil uit zynde, kraamt men op nieuw zyn pakken weer op, en ieder Dorp, ieder wyk onder haar hoofden, begeeft zich op weg als in processie, acht gevende dat zy de doden zelfs in hun tocht

Men
ver-
maakt
zich met
verschey-
de spe-
len.

Men
vervaar-
digt on-
dertus-
schen
een gro-
ten kuil.

een zeer gevoeglyke order doen houden; zo dat de gene die het Lyk van een Opperhoofd draagt, voor aan trekt, en zo na rang, volgens de verscheyde trappen van aanzien, ouderdom, en kunne.

Ieder zet zich op de plaats hem door den Ceremonie Meester aangewezen.

Na mate dat deze omgingen op de grote plaats daar de kuil is aankomen, zet zich ieder op verscheyde plaatsen neer, die hem door de Ceremoniemeester na den rang der Dorpen en het getal der Huisgezinnen aangewezen zyn; men zet alle deze pakken met beenderen op den grond neer, gelyk een pottokraam op de kerstis, en wanneer al het volk aankomen is, legt men de geschenken ten toon, ten delen op den grond, ten delen op staken, daar menze een geruimen tyd laat, om den vreemdelingen tyd te geven om zich over derzelver rykdommen en pracht te verwonderen. Op het dode-feest, waar van Vader de Brebeuf ons de beschryving heeft nagelaten, waren 'er twaalf hondert, die vyf of zes hondert roeden lands besloegen, daar zy twe uren lang ten toon bleven leggen; ondertusschen bestond de vergadering niet meer als uit twe duizent personen.

Gruwelyk gewoel in deze gelegenheden.

Ieder Dorp onder zyn hoofden geschikt, klimt vervolgens op het theater, daar ieder huisgezin zyn aangewezen plaats heeft. Op het minste teken, dat de Ceremonie-meester geven moet, lopen zy 'er na toe als of zy een dorp zouden bestormen, en in een oogenblik is het gantsche theater vol; door 't middel van ladders die 'er rontom staan. Zy hangen de zakken met beenderen aan de palen die hier toe opgericht zyn. Alle klimmen zy met dezelfde vaardigheid weer af, nemen al de leren weg, en latende op het theater niet als enige Opper-hoofden, die 'er blyven om de geschenken uit te delen.

Op het einde van deze verdeling bedekt men den grond van de kuil, en men omhangtze met grote klederen, ieder uit tien bevervellen bestaande: in 't midden zet men enige ketels en ander huisraad tot dienst van de doden, en men laat 'er de hele lichamen in zakken, waar van ieder een, twee, of drie bever-rokken met zich sleept. Dan is 'er een gruwelyke verwarring, ieder om 't zeerst zich in de kuil werpende, om 'er enige handen vol zand uit te halen, die volgens hun gevoelen hun van groot nut moeten zyn omze geluk in 't spelen toe te brengen.

Aartig voorval.

Het jaar dat Vader de Brebeuf deze plechtigheid bywoonde, had men zich geschikt om den nacht op het veld door te brengen, daar men grote vuren stookte en gastereerde. Misschien zou men tot 's anderdaags ver op den dag gewacht hebben, om het feest te be-sluiten, maar een van deze kreukel-zakken van zelfs los geraakte zynde, en in de kuil rollende bracht dit geraas, dat ieder een verbaasde, de gantsche vergadering in oproer; men liep van alle kanten met een yffelyke opschudding naar het theater, van waar men in een oogenblik alle deze zakken in de kuil uitschudde, houdende evenwel die pels-kleren, waar mee zy bedekt waren, aan uit. Dit geraas enige tyd opgehouden zynde, vongen zy aan te zingen, maar op zo een droevige en hart-roerende wyze dat deze Vader, die door middel van de vuren, daar het veld vol van was, alles zien kon, zich levendig de yffelyke droefheid en afbeelding van de

wan-

die het
rang,
kunne.
kuil is
ie hem
et getal
en met
le ker-
fischen-
, daar
geven
nderen.
ryving
ondert
ven leg-
uit twe

op het
it. Op
, lopen
n ogen-
s die 'er
e palen
le vaar-
theater
nken uit

van de
n bever-
er huis-
amen in
met zich
't zeerst
it te ha-
zyn om-

nde, had
en, daar
men tot
st te be-
s geraakt
een ver-
alle kan-
aar, men
oudende
daar uit.
zingen,
ader, die
alles zien
; van de
wan-

wanhoop,
gedompel

Enige ja
die 'er op
de bever
en schorfl
'er zonder
schotels m
daags en d
't Dorp m
den, als e
aan men d

Van de
gelegd had
ken, en v
gestelt wa
schikken;
men gaf
natie te
weeft; de
de Opper
als voor p
den, we
leyden 'er
overige n
het theate
menze no
hadden o
bygelovig
gens toe o

Zo ein
te verenig
toe te stri
is van ee
hun over
vergelyke
gauw ver

Wat d
het licha
deze bott
instelling
kelyk eer
oude gele
door de
godloosh
nevelt zy
European
hen van
van de a
begryper

wanhoop, waar in de zielen van deze blindige schepzels in de helle gedompelt waren; wist voor te stellen.

Enige jongelingen schikten met staken de beenderen in de kuil, die 'er op twee voeten na vol wierd. Boven overheen dekten zy de bever-klederen, die 'er uitstaken, en leyden de rest met matren en schorsfen toe, die men met hout, stenen en aarde vulde, dat men 'er zonder schikking op wierp. Enige Vrouwen brachten 'er schotels met sagamiré van haar Indiaanisch koorn, en 's anderz daags en de volgende dagen verschaften 'er verscheide Hutten van 't Dorp met gantsche korven vol, die op de kuil uitgetogen wierden, als een laatste bewys van tedere liefde jegens de doden, waar aan men dezelve opofferde.

Van de twaalf hondert geschenken die men op het feest ten toon gelegd had, zonder van de mildadigheden der partikulieren te spreken, en van de beloningen die 'er op de verscheide oeffeningen gesteld waren, wierden veertig klederen gebruikt om de kuil op te schikken; verscheide wierden met de gehele lichamen begraven, men gaf 'er twintig aan den Meester van 't Feest, om de vremde natien te bedanken, die tot het schouwspel genodigd waren geweest; de doden deelden 'er een menigte uit door de handen van de Opperhoofden en hun levendige vrienden; een deel diende niet als voor parade, en wierd door de gene, dieze ten toon gelegd hadden, weerom genomen. De ouden die 'er het bestier over hadden, leyden 'er onder 's hands een goede menigte byzden af, en het overige na dat de kuil vol was, wierd in stukken gesneden en van het theater af onder 't volk gestrooit, dat daar om vocht, zo dat menze noch onder zo vele personen verdelen moest, als 'er recht hadden om daar naar te staan; 't geen zonder twyffel uit enige bygelovigheid geschied, want deze stukken en lappen kunnen nergens toe dienen.

Zo eindigt dit droevig feest, 't welk dient om de volkeren meer te verenigen, om de banden, die hun onderling verbinden meer toe te strikken, en 't welk in deze woeste volkeren een voorbeeld is van een grote ootmoedigheid, indien wy de godvrucht jegens hun overleden vrienden en mede-burgers met de onverschilligheyd vergelyken, die wy voor de onzen hebben, welke gemeenlyk zo gauw vergeten als begraven zyn.

Wat de godlozen ook mogen denken, die willen dat alles met het ligchaam vergaat, zy kunnen de waarheid uit de gewoonte van deze botte volkeren leren; want wat zy ook zeggen mogen, deze instelling, zedert haar oorsprong in wezen gehouden, is klaar-blykelyk een werk van den godsdienst, en een getuigenis van het oude geloof. En schoon hedendaags de gevoelens van godsdienst door de wulpsheid hunner zeden, en misschien noch meer door de godloosheid van die der Europeanen, die met hen omgaan, benevelt zyn; schoon zelfs dit laatste gebruik byna overal daar de Europeanen geweest zyn, begint afgeschafte te worden, om dat zy hep van de ene kant de nodeloosheid van deze verquistingen, en van de andere kant de schade die zy hen toebagten, hebben doen begrypen, schoon het op zommige plaatsen zelfs t'eenemaal vernietigt

Besluit
van de-
ze stof.

tegen is; is het geest zy eertyds deden, een overtuigend bewys van het algemeen gevoelen, dat de zielen de verrotting van het graf overleesfen. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze doofte en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingeolge van de overlevoring, die hunne voorzaten van onze eerfte voovaderen ontfangen hadden; dat deze tyken eens een nieuw leven moesten aannemen, welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

... dat de zielen de verrotting van het graf overleesfen. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze doofte en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingeolge van de overlevoring, die hunne voorzaten van onze eerfte voovaderen ontfangen hadden; dat deze tyken eens een nieuw leven moesten aannemen, welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

... dat de zielen de verrotting van het graf overleesfen. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze doofte en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingeolge van de overlevoring, die hunne voorzaten van onze eerfte voovaderen ontfangen hadden; dat deze tyken eens een nieuw leven moesten aannemen, welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

... dat de zielen de verrotting van het graf overleesfen. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze doofte en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingeolge van de overlevoring, die hunne voorzaten van onze eerfte voovaderen ontfangen hadden; dat deze tyken eens een nieuw leven moesten aannemen, welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

... de h
... de h
... de h

... dat de zielen de verrotting van het graf overleesfen. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze doofte en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingeolge van de overlevoring, die hunne voorzaten van onze eerfte voovaderen ontfangen hadden; dat deze tyken eens een nieuw leven moesten aannemen, welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

ZE

Z

W

A

ACHT

A

nen, dat verspreyd fchikking door kunst daags hebben grypen: zy delingen; en noch men hen in hun zy'er noot De men deze zotte haagde te te brengen door deze

Z E D E N

DER

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ACHTSTE BOEK, EERSTE HOOFSTUK.

Van de Taal.

lets schiet 'er my meet over om dit Werk te eindigen, als van de Taal te spreken. Gods vinger word men hier niet minder in gewaar als in de andere wonderen; die de uitwerkzelen van zyn wysheid en almacht zyn; want de spraak den mensch nodig zynde om de banden van de zamenleving te maken; moer het verwonderlyk schynen, dat 'er in deze menigte van talen, die door de wereld verspreyd zyn, zelfs in die van de domste volkeren een order en Schikking heerscht, die zy nooit in staat geweest zyn; om zelfs door kunst en gronden in te voeren, en die zy noch heden-daags hebben, zonder dat zy in staat zyn om die wel te kunnen begrypen: zo dat zy zeer verzet schynen te staan; wanneer de Zendingen, die dezelve door een lange ervaarenheid en naarstigheit, en noch meer door 't behulp des Allerhoogsten, doorgrond hebben; hen in hun eige taal dit geschikte verband doen aanmerken, dat zy 'er nooit in gewaar wierden.

De menschen hebben maar een en dezelfde spraak gehad tof deze zotte onderneming van hun ydelheid toe, die het God behaagde te verydelen, met zodanig een wanorder in hun gedachten te brengen, dat zy niet deeden als elkander in hun werk storen door deze schielyke en onverwachte verandering, welke alle foorten

Van de
Taal.

ten en de betekenis der woorden verwart hebbende, maakte dat zy elkander onmooglyk verstaan konden.

Niets is klaarder in de Schrift uitgedrukt als die wonderbaar voorval; maar ik geloof dat men vruchteloze moeite aanwend, te willen raden, in hoe veel moederspraken deze beroemde verdeling geschiedde. Ik weet niet op wat grond men zich inbeeldde, dat zy toen ter tyd in 72. oorspronkelyke talen gesplitst wierd, en ik geloof, dat het van zeer weinig belang is, te weten of 'er een groter of veel kleiner getal geweest is.

Ook geloof ik niet dat men zich af moet sloven, om staande te houden dat de menschen tot den tyd van den Toren van Babel toe Hebreuwsch spraken, wanner deze taal het voorrecht kreeg om in het geslacht van Heber bewaart te worden, en door Abraham tot het Joodsche Volk, dat 'er van aflamde, overgezet wierd. De gene die volgens dit gevoelen alle de andere talen van Hebreuwsche wortel-woorden, die zy daar in denken te vinden, pogen af te leyden, wenden vruchteloze moeite tot gedroomde gissingen aan.

De Hebreuwsche taal is in der daad eerbied waardig, om dat zy de taal van Gods volk geweest is, en de eerste waar in de H. boeken geschreven zyn, schoon het geen geluid van woorden, of gedaante van karakters is, die haar deze eerbied verschaffen, maar de waarheden die zy behelzen. Maar deze taal in zich zelfs heeft geen groter schoonheden als de andere, en bezit in zich niets, 't geen kan doen zeggen dat zy een voorrecht heeft kunnen verdienen, zo als men veronderstelt, om ten tyden van de verwarring bewaart te worden, als God deze eerste taal, die Adam en zyn nakomelingchap spraken, niet behouden had. Zou dan het wonderwerk, dat hy by den Toren van Babel uitreichte, gebreklyk zyn geweest? het schynt my in tegendeel toe dat het volmaakter geweest zou zyn, met die niet te behouden. Was Heber deugtzamer mensch als de anderen, die van hun dwaze reukeloosheid in deze gemene onderneming van de menschen tegens God de maat ophoopten; waar van daan komt hem, dan zo uitzonderlyk en wonderlyk een voorrecht als dit is?

De geleerde Huet heeft met Theodorus gemeent, dat men denken kon dat deze eerste Taal, die men tot de opbouwning van den Toren van Babel gesproken had, in deze gelegenheid gansch vernietigt was; en dat de Hebreuwsche spraak, die hy dezelfde met de Kananeesche geloof te zyn, een van de gene was, die daar toen opgekomen waren: dat Abraham uit zyn land Chaldea trekkende, genootzaakt was geweest die van het land van Kanaan te leren, welke zyn nakomelingchap naderhand sprak.

Het zou inderdaad moeijelyk zyn om te begrypen, hoe dat in de enkele familie van Abraham, die zedert langen tyd onder de Chaldeers verstrooit was, deze spraak in 't midden van een talryk volk had kunnen behouden worden, dat een gansch andere taal sprak; en schoon zulks niet onmooglyk is, niets verplicht ons evenwel om het zonder krachtige en welgegronde bewyzen te geloven.

Ik geloof evenwel niet dat de Hebreuwsche spraak een van die uitheemsche talen was, die Abraham geleert had. 't Is veel natuurlyker

Huet de
menschr.
Evang:
Prop. 4.
Cap. 13.
p. 134.

V
lyker te d
die men in
zyn volk t
dernemen
om zich te
moeijelyk v
dialekten
dat in all
een verba
welke cen
van Gods
hebben; e
tel afweck
woestyne,
inboorling
van Abrah
in Chaldea
levende sp
deren. W
veel van h
is met het

Op deze
van die ge
Gods beve
de starren
sche of Ka
breuws zw
zyn, die h
scheyden,
spraak; dez
zy bestaan.

Wat 'er
is, het is z
haar ter w
of van afg
Talen verf

Ik voel
gevoelen d
Volkeren,
der, van
Griekenlan
mooglyk c
en by gevo
telwoorden
meê heeft,
het een Mo
nigte van v
nomen, ve

Maar he
halven dat

lyker te denken dat Abraham, wiens moederspraak die gene was die men in zyn tyd in Chaldea sprak, altyd deze zelfde taal onder zyn volk sprak, schoon de verscheide tochten, die hy moest ondernemen, hem noodzaakten om ook die zynere geburen te leren; om zich te doen verstaan en hen te verstaan. Dit kon hem niet moeijelyk vallen, nademaal de tale van naburige volkeren gemeenlyk dialecten of tongvallen van den ander zyn. 't Is waarfchynelyk dat in alle zyne reizen zyn Moederspraak wat verbaftert wierd: een verbaftering die in zyn nakomelingschap kenlyker wierd; dewelke een partikulier volk hebbende uitgemaakt, dat tot een punt van Godsdienst stelde, weinig overeenkomst met de Heydenen te hebben; en een eige dialekt uitmaakte, 't welk altyd van de wortel afweek, door het lang verblyf dat dit Volk in Egypte, in de woestyne, en in het land van Kanaan hield, daar het byna alle de inboorlingen van het land uitrooide; onderwyl dat deze zelfde spraak van Abraham van een andere kant in die gene verbaftert wierd, die in Chaldea gebleven waren, door eene gemeene nootlottigheid der levende spraken, die altyd eniger maten gelyk de moden veranderen. Wy hebben 'er een voorbeeld van in de Fransche taal, die veel van haar zelve verschilt, indien men ze zo als ze hedendaags is met het geen zy over vier of vyf eeuwen was vergelykt.

Op deze wyze zoude de Hebreuwfche spraak maar een tongval van die gene zyn, die men in Chaldea sprak; toen 'er Abraham op Gods bevel uitrok, om Vader van een zo talryk volk te zyn als de starren van den Hemel, en het zand van de Zee. De Fenicifche of Kananitische en andere Oosterfche talen, die na het Hebreuws zwemen, zullen ook Tongvallen van een zelfde Moedertaal zyn, die het niet mogelyk is na zo een grote verwydering te onderscheyden, hebbende alle de Tongvallen van een zelfde Moederspraak, dezelfde Wortel-woorden van de meeste woorden waar uit zy bestaan.

Wat 'er ook van dit gevoelen aangaande de Hebreuwfche spraak is, het is zeer zeker dat de talen van Amerika geen gelykenis met haar ter wereld hebben, noch met die gene die daar na zwemen of van afgeleyd zyn, gelyk die gene verzekeren die de geleerde Talen verstaan, en die de een met de ander vergeleken hebben.

Ik voel wel dat men my een tegenwerping kan maken tegen het gevoelen dat ik heb, dat een groot gedeelte van de Amerikaanfche Volkeren, en misschien de Irokoizen en de Huronnen in 't byzonder, van deze woeste Volkeren zyn afgeflant; die het eerst in Griekenland woonden. Want indien dat waar was, is het niet mooglyk of daar moesten in hun Talen een menigte van Griekfche en by gevolg van Hebreuwfche, Fenicifche, en alle andere wortelwoorden gevonden worden, daar de Griekfche overeenkomst mee heeft, 't zy dat zy zelfs van een andere afgeleyd is, 't zy dat het een Moedertaal is, maar die gemengelt en met een grote menigte van woorden en spreekwyzen, uit de Oosterfche talen genomen, verrykt is.

Maar het is gemaklyk deze zwaarigheid op te lossen. Want behalven dat ik zou kunnen zeggen, dat deze meeste Volkeren in de

lan-

lange reeks van eeuwen, die 'er zedert hun verhuizing en de wyde oversteking van Griekenland na Amerika, verlopen zyn, zeer wel hun oorspronkelyke en eerste taal kunnen verloren hebben, gelyk het de overgevoerde Volkeren gemeenlyk gaat; evenwel, zonder ten eersten myn toevlucht tot dit antwoord te nemen, is het zeker dat deze menigte van woeste volkeren, onder de algemene namen van Pelasgiers en Helleniers bekend, niet alleen verschillende spraken onder zich hadden; maar die noch verder van die van deze Overheerders af waren, die zich in Griekenland ter neer sloegen, na hen uit verscheyde plaatsen verdreven te hebben.

't Is waar dat de latere Grieken den naam van Barbaren niet alleen aan de Volkeren gaven, die talen spraken die hun gansch vreemd waren, maar zelfs aan die gene die hunne taal qualyk spraken, 't zy door een mengelmoes van verscheyde woorden, die zy van de vreemdelingen ontleenden, en van den omgang die zy met deze volkeren, onder den naam van Barbaren begrepen hadden, 't zy door een plumpe en verdorvene uitspraak, gelyk men noch hedendaags in Provintien, die ver van het hof en de plaatsen daar de taal op haar zuiverst gesproken word, vind.

Maar men moet dit niet alleen in dezen laatste zin verstaan, wanneer ik van die Barbaren spreek, die Griekenland het eerst bewoonden. Zy hadden waarlyk talen, van een gansch anderen trant als de latere Grieken. Herodotus verzekert het duidelyk van de volkeren die het eerste 't Eyland van Krete bewoonden. Herodotus bekend ook dat de taal der Pelasgiers teenemaal in Griekenland verloren was, en hy giff dat deze taal dezelfde moest zyn als die der Pelasgiers, die zich te Crestona, in de buurt van de Tyrhenniers gingen ter neer zetten, en die een gansch andere spraak hadden als deze laat- genoemde.

Maar zo dit van de Pelasgiers waar is, moet het zulks noch meer zyn van de Eteocreten en de Cydoniers, die noch voor hen waren, en daar te lande wierden gerekent geboren te zyn. Het zelfde kan ik van byna alle de andere volkeren van Peloponnesus zeggen, en van de Eylanders van de Egeefche Zee, dat meest volkplantingen van de eerste Kretenzers of van de Azianen waren. Herodotus en Thucydides, om de Athenienzers eer te bewyzen, zonderen hen uit, en verzekeren dat hun taal nooit verandert was; om dat deze zich met den landbouw generende en vastter plaats houdende als andere volkeren, die herom zworven, schenen altyd in hun land gebleven te zyn. Maar het is niet waarschynelyk dat de Athenienzers de wisselvalligheden en veranderingen der eerste tyden niet zouden onderworpen zyn geweest, en ik wil 'er geen ander bewys van als het geen Thucydides zelf in 't begin van zyn werk van de levenwyze der eerste menschen zegt. Daar en boven, al waren de Athenienzers vast in hun land gebleven, hoe veele natien hebben wy niet, die zonder uit haar land te wyken de taal van die gene, die haar onder 't juk gebracht hebben, aangenomen hebben?

By na alle de kleine volkeren van klein Azia waren oorspronkelyk uit Griekenland; evenwel zagen de latere Grieken hen voor

Ear-

Vid.
Strab.
lib. 7.
p. 222.

Herodot.
Lib. 1.
n. 58.

Barbaren
maar ook
gen. Om
mylen, Te
zelfs, ware
van Ageno
zetten, da
Grieken m

Het kan
keren van
horigheid
bloeiend w
ren gaan,
Griekische
bende, de
over al in
den van 't
verscheyde
liaansch, S
Griekenlan
alle Latyns
volkeren B
de Kariers
pe uitspraak
oneigentlyk
of door de

Herodot
den van ve
de Egyptis
Perzen, de
van Azia e
rika verstor
schen deze

't Is wa
zen, de A
die namen
verschillen
grote men
Tartaren,

't Is ool
zyn gewet
tens der B
zagen, on
ner taal al
waar van
wanschep
opzicht v
Barbaren
als het de
te spreker

II.

Barbaren aan, niet alleen om hun zeden en wyze van te sryden, maar ook om hun taal, gelyk Hemerus en Dycüs van Kreten zegen. Om kort te gaan, alle die volkplantingen van Kariers, Termylen, Telmissiers, Kauniers, Lyciers, Milesiers, en Trojanen zelfs, waren in Asien gezetelt ontrent den tyd van Kadmus, zoot van Agenor en die Kananiters, die zich in Beotien gingen ter neer zetten, daar zy niet alleen de letters, maar ook de taal, die de Grieken naderhand gesproken hebben, brachten.

Het kan egter wel zyn dat in vervolg van tyden deze volkeren van Klein-Azien door de nabuurschap en door de onderhorigheid onder de Grieken, wier gemene-besten langen tyd zeer bloeient waren, ook hun taal aannamen, en hun eige lieten verloren gaan, gelyk het vele andere volkeren ten opzicht van de Grieksche volkplantingen, die zich in Afrika ter neer gezet hebbende, dezelve behouden hebben; en van de latynsche taal die over al in Europa verspreyd is, door de overheringen en verbonden van 't Romeinsche volk, en die vervolgens verbastert en in verscheyde dialecten gesplitst is, gelyk men met het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en de Frankische taal kan bewyzen, die lij Griekenland in zwang gaat, waar van de naam-afleydingen byna alle Latyns zyn. Men noemde ondertusschen met recht alle deze volkeren Barbaren, of βαρβαροι, gelyk Homerus zich uitdrukt van de Kariers sprekende, om de zwaarte van hun kakebeen en ploomp uitspraak, en om dat zy de Grieksche taal vermomden door de oneigentlykheid van de spreek wyzen die zy daar onder mengden, of door de meeste woorden die zy raabrukten.

Herodotus en enige andere Schryvers voeren verscheyde woorden van verscheyde Barbaarsche talen aan, als daar is de Frygische, de Egyptische, die der Scythen, der volkeren van Thracien, der Perzen, der Amazonen, der Indianen, en van enige andere natien van Azia en Afrika. De gene die de verscheyde talen van Amerika verstonden, zouden zonder twyffel overeenkomst vinden tusschen deze oude woorden en de talen die zy bezaten.

't Is waar dat de Volkeren van Thracien, de Scythen, de Perzen, de Amazonen zelfs geen enkel volk waren, onder ieder van die namen begrepen, maar een menigte van Barbaarsche Natien, vershillende van Taal en Zeden, gelyk men 'er hedendaags een grote menigte begrypt onder de algemene namen van Indianen en Tartaren, waar van vele ons niet bekend zyn.

't Is ook waar dat de Historieschryvers, die weinig getrouw zyn geweest in het verhaal dat zy ons van de Zeden en gewoontens der Barbaren hebben gegeven, die zy van al te grote distantie zagen, om ze wel te kennen, noch gemaklyker de woorden hünner taal als de figuren van hunne personen zullen hebben verminkt, waar van zy ons door al te grote ligtgelovigheid dikwils mislyke wanschepzels hebben gemaakt. 't Moet inderdaad met ons ten opzicht van de barbaarsche talen zyn ten naasten by als met de Barbaren zelfs ten opzicht van de onze, want op de zelfde wyze als het den Irokoizen-onmooglyk zou vallen zekere woorden uit te spreken, die ons gemaklyk vallen, en dat zy by voorbeeld om

Homer.
Iliad. 2.
v. 867.

De volkeren van Thracien de Scythen, Perzen, Amazonen waren geen enkel volk, maar een verzameling van Barbaarsche natien. Gelyk hedendaags de Indianen en Tartaren.

Hoe de Irokoizen *Lacifer* en *Pomius Piliatus* zouden uitspreken.

De Huronnen en Irokoizen hebben geen *Lipletters*.

Sirabo,
lib. 14.
p. 498.

Arrian
lib. Hist.
Ind.

Plin. lib.
6. Cap.
23.

Arrian,
lib. 3. de
Exped.
Alex.

Ptolem.
Tab. 8.
Asia.

Lacifer, *Pomius Piliatus* uit te spreken, zullen zeggen *Roufikouer*, *Koukouirat*, is het ook zeer natuurlijk dat zy in hun spraken zommige uitspraken hebben, die wy noodzakelyk verballeren moeten.

Des niet tegenstaande laat ik niet na in deze oude woorden die te onderscheyden, die geen over een komt met de Hieronische en Algonikynsche taal hebben, en andere in tegendeel die op beide kunden te huis gebracht worden.

Onder deze woorden horen die gene daar veel *Lipletters* in komen hun zekerlyk niet toe, om dat de Huronnen en de Irokoizen die niet hebben, 't geen hun een groot gemak geeft om altyd met open monde en de pyp tusschen de tanden te spreken. Ik spreek van die woorden daer 'er veel in komen, want daar zyn 'er andere waar in een *Lipletter* gemaklyk in plaats van een ander kan gestelt zyn, die dezelve uitwerking ontrent den goeden klank doet.

Ik heb reeds gezegt dat de woorden die my 't meest aangedaan hadden, die gene waren, die uit de taal van een volk van Thracien genoomen waren, waar van de oude naam in een of twee Provintien van Aziën, te weten *Aria* en *Areiana*, behouden was. Want behalven de gene die ik reeds aangehaalt heb, kan ik 'er noch enige bybrengen, daar geen verandering in te maken is, die zuiver Irokois en Hurons zyn; en andere, die al de zamenstelling en smaak van deze talen hebbende, haar met een kleine verandering weecom gegeven kunnen worden.

Oritha of de *Orinten*, waren een volk van *Areiana*. Dit woord is zuiver Irokois en Hurons. Het betekent een soort van Wilde Duif, in Canada onder den naam van *Tourte* (*Torel*) bekend, dien 'er de Franschen aan gegeven hebben. Het zyn vromde of overvliegende vogels, die byna alle jaren hun nesten in het land der Irokoizen komen maken. Dit is een zo overvloedig manna, dat het by de doortrekking der *Quartels* in Italiën kan gestelt worden. Daar zyn verscheyde Wilden die noch den naam van *Oritha* voeren, en hy is erfelyk aan zommige gellachten. 't Is waar dat 'er geen Irokoische natie is die hedendaags dezen naam voert, maar de namen der Natien zyn by hen de verandering onderworpen, en hangen van verscheyde omstandigheden af, gelyk ik reeds aangemerkt heb.

De Rivieren van *Aria* en *Areiana*, wierden de eene *Areios* en de andere *Tonderon* genoemd. * De eerste naam heeft het zelfde wortel-woord met den naam van de Provintie, zelfs komt van het woord *Ares*, dat ook de naam van Mars of de Godheid dezer volkeren was. De tweede is een duidelyk Irokois woord, en kan op een Mensch en op een rivier slaan, volgens het gebruik der oude tyden. Thonneron of Thonderon komt van het woord *Kanneron* of misschien van *Ganneron*, 't Is waarschynelyker dat het van de eerste komt, ter oorzaak van de T. die een plaats aanwyft.

De

* *Plinius*, lib. 6. cap. *Ariana* Regio ambusta fervoribus desertisque circum data, multa tamen interfusâ opacitate cultores congregat circa duos fluvios *Tonderon* & *Arosâpen*. *Oppidum* *Artaeoana*, *Arius* qui profluit *Alexandriam* ab *Alexandro* conditum.

V.
De Schre
naam van
ninglyke
Artagona
tacoana of
woord hee
en om wel
ven worde
maakte, en
zal dit her
wel op het
men der S
land taal n
ven, die 'e
van *Alexan*
om deze li
waren ond
met krygst

Arioch,
Symmachu
was zonde
Deze naam
Aμo; of
dat slaan o
de derde p
gewoonte l
zeer wel v
past.

Het moe
den die in
worden, d
heeft, en
perhoofde
overeenko
Zie hier
een Berg,
naam, en
meerderin
langen Boe

II
† De ver
Hoofstad va
de woorden
stuk van 't
verscheyde h
Artaeoana,

* *Orontes*
de naam van
Virgilius
Italiën verzel
Unam qua

De Schryvers volgens hun gewoonte verminken een weinig den naam van de Hooft-Stad van Aria, die Arrianus den titel van Koninglyke Stad geeft. † Ptolomeus noemtze *Artagena*, *Sirabo*, *Artabaga*, Quintus Curtius *Artacana*, Arrianus en Plinius, *Artacoana* of *Artacoanna* volgens zommige overzettingen. Dit laatste woord heeft al de gedaante van een Irokoïsch en Huronsch woord, en om wel uitgesproken te worden, moest *Artakoannba* geschreven worden, zo men 'er in het begin een kleine verandering in maakte, en dat in plaats van *Artakoannba* men *Annatakoann-ba* zet, zal dit het grote Dorp of de grote Stad beduiden, en volmaakt wel op het Hooft-Vlok van deze Barbaren passen. De andere namen der Steden van Arien en Arciana bleek het klaar dat uit de land taal niet gehaalt waren, en waren door Vorsten hier aangegeven, die 'er zich meester van gemaakt hadden. Zodanig is de naam van Alexandria, die daar door Alexander de Groot gebout wierd, om deze lichte en onstantvastige volkeren in toom te houden. Zy waren onder de heerschappy der Perzen, die daar een Landvoogt met krygsbenden hielden, om hen in plicht te houden.

Quint.
Curt.
lib. 6.
Cap. 12.
Sirabo
lib. 11.
p. 516.
Plinius,
loc. cit.

Arioch, in de Vulgata Koning van Pontus genoemd, en door Symmachus van de Scythen, had zyn staten in die quartieren en was zonder twyffel een van de hoofden van de volkeren van Arciana. Deze naam kan van het woord *Arim* komen, en Eusebius noemt hem *Arim*; of van het Huronsche woord *Ario* en het Irokoïsche *Gario* dat slaan of ombrengen betekent. *Hariok*, *Hariosk*, of *Rariosk* in de derde persoon in 't manlyke van den tegenwoordigen tyd van gewoonte betekend den *Ombrenger* of den Overwinnaar, naam die zeer wel aan een groot krygsheld en aan een oversten des volks past.

Het moet ons zeldzaam voorkomen, dat van de weinig woorden die in een of twe zo weinig bekende Provintien gevonden worden, de gene die men uit den schipbreuk der oudheid gered heeft, en die de Godheid, de Provintien, de Hooft-Stad, de Opperhoofden, de Volkeren en Rivieren betekenen, een zo grote overeenkomst met de Huronsche en Irokoïsche Talen hebben.

Zie hier enige andere. *Orontes* dat de naam van een Man, van een Berg, en van een * Rivier van Aziën is, is ook een Irokoïsche naam, en komt van *Garonta*, met het slot es daaraan, dat totvermeerdering strekt, *Garontes* of *Orontes* een zeer groten en zeer langen Boom. *Orontobas* schynt van dezelfde wortel te komen, en

II. D E E L

Ff 2

† De verſcheyde benoemingen die er in de Schryvers ten opzicht van de Hooftstad van Arien gevonden worden, doen zien hoe onderhevig zy waren om de woorden van uitheemsche Talen te verminken. Raderus over het 12. Hooftstuk van 't 6. Boek van Q. Curtius zegt, dat men in verſcheyde Schryvers of verſcheyde hantschriften van de zelve Schryvers leest *Artacana*, *Artaciana*, *Artacoana*, *Charteoriana*, *Artacana*, *Articandria*, *Artacoanna* & *Articanda*.

* *Orontes* is een Rivier die Syrien van de Stad Antiochien ſcheyd. 't Is ook de naam van een berg, tuffchen welken en dezen ſtroom de Stad gelegen is. Virgilius geeft den naam van *Orontes* aan het hooft der Lyciers, die *Enas* in Italiën verzelden.

Unam qua Lycios tidumque debebat Orontem.

om het in 't Irokoïsch uit te spreken, dat is te zeggen, met den lipsletter B, die om de welluidentheid daar in gezet is; in *ou* te veranderen, die de Irokoizen om dezelfde reden in plaats van de lipsletters zetten, die zy niet hebben, zal men zeggen *Oronto ou aset*. van *Garanto* boom, van *Oronto* een boom in 't water of een kanoo; *Oronto ou aset* een kanoo, die door den stroom weg gleept word.

Tarr'ha was een Stad en een volkplanting, die uit het Eiland Kreten zich in Pontus in Aziën ging ter neer zetten. Deze naam betekent in 't Irokoïsch een Bosch, van *Garr'ba* bosch, *Tarrba* met de T. die een plaats aanwyft, daar ter plaatze staat een bosch. Daar zyn noch natien die onze Irokoizen *Garr bagonronnen*, dat is te zeggen de Inwoonders van de hollchen of het diepe land noemen, dit zyn deze die de Franfchen *Tetes de boule* of klood-koppen noemen.

Tbarea is een naam van een hoest van een geslacht en van een stam by de Onneicouten. Deze naam schynt dezelfde te zyn als die van *Tereus* Koning van Thraciën, zo beroemt door de fabel van *Progne* en *Filomela*.

Honnogares of *Hannagares*, *Sbnonogares* zyn Irokoïsche namen, die weinig van den anderen verschelen; en waar van het wortelwoord *Gannagara* of *Onnagara* de Hoorn is, *Onnabareffe* de lange Hoorn. 's *Honnagarese* de zeer lange Hoorn. Men kan by deze namen dien van den heroemden Scyth *Anacharsis* vergelyken, die door zyn wysheid de hoogachting van gansch Griekenland verdiende. De Grieken hebben aan dezen naam enige lichte veranderingen gemaakt. Zy hebben 'er de aspiratie van weg gegooit, dat het ken-teken van de derde persoon in het manlyk geslacht is, de dubbele *n*, en zy hebben een *f* tusschen de *r* en de *e* gevoegt, zeggende *Unacharses* voor *Hannabares*. Ik zou ook de Scythische namen van *Toxaris*, *Dandamis* en verscheide anderen na aan de Irokoïsche taal kunnen brengen, maar ik wil myn Lezers niet door woord-afleyding vervelen, waar op ik zelfs geen groten staat zou durven maken: alleen zal ik hier tot belluit byvoegen, dat 'er noch in *Moskovien* een *Meir* is, dat *Onega* genoemd word. *Onnega* betekent in 't Irokoïsch water, en deze naam schynt een *Meir* wel te voegen. Niet alleen hebben de Amerikaansche Talen geen overeenkomst met de Hebreuwfche, Oosterfche, Griekfche en Latynfche spraken, en met alle die welke geleerde genoemd worden; maar zy hebben 'er zelfs geen met de levende spraken in Europa, en de anderen die ons bekend zyn, ten zy dat men die der *Eskimenzers* uitzondere, die na men zegt zeer met die der *Biskayers* overeenkomt. Indien deze overeenkomst in de schikking van twe spraken gevonden word, zou men 'er enig gevolg aangaande hun oorsprong uit kunnen trekken, en zich verbeelden dat de *Eskimenzers* van deze *Iberiers* afgesamt zyn, die met de *Cantabren* gegaan zynde om Spanje te bevolken, daar naderhand, volgens *Strabo's* getuigenis weer uit trokken, om weer naar Aziën te keeren, daar de naam van *Iberien* noch gevonden word, schoon haar oude Inwoonders, die geen verblyvende plaats hielden, naar Ame-

rika

Ovid. 6.
Met. A.
riofes.
lib. 3.
Abes.

V
rika hebbe
kaafche w
der *Eskim*
koophande
Zee-kuster
vangft her
enige woo
wien zy on
en Irokoïf
Latynfche

Alle de
iemand, d
king is.

zonder de
kan zelfs z

ten zy hy
het gebre

leer-wyze
den weg

die zo ver
om den k

komen, z
ne taal te

daar van z
gebruik k

baren, te
verdorven

zyn, om
der slot,

ven toege
dat zy zi

Op dez
en in de

dryven,
groot reg

betreffen
genomen

Men neer
voor een

hantgeba
maken ee

was. De
de Wilde

genoeg te
Gedure

spraken o
stelden d

maar ik
zien door
tegen her

tika hebben kunnen overtrekken. Maar zo 'er maar enige Biskaische woorden gevonden worden, die op de natuurlyke spraak der Eskimenzers ge-ent zyn, moet men denken dat zy die door den koophandel met de Biskayers gekregen hebben, die het eerste deze Zee-kusten zyn komen bezoeken, daar de Bakeljaauw en Walvischvangst hen na toe had gelokt, op de zelfde wyze als de Grieken enige woorden van de spraken der Barbaren ontleent hadden, met wien zy omgang gehad hadden. Dus worden 'er in de Huronsche en Irokoische talen enige woorden gevonden, die in de Grieksche, Latynsche, en zelfs in de Franfche zyn.

Alle de Barbaarsche spraken zyn moeilyk om te leren voor iemand, die een andere taal spreekt die van een gants andere schikking is. Hy zou alleen die zwarigheden niet te boven komen zonder de uiterste vlyt en een gebruik van verscheyde jaren. Men kan zelfs zeggen dat hy ze nooit als zeer onvolmaakt kennen zal, ten zy hy geholpen worde; en zo hy geen bequaamheid heeft om het gebrek der boeken te vervullen, met voor zich zelven een leer-wyze te maken, die de zwarigheden uit den weg helpe, en den weg verkorte. Wanneer dan twee volkeren die talen spreken die zo ver van elkander af zyn als de Irokoische en de Fransche, om den koophandel of om elkander te beschermen by malkander komen, zyn zy van weerskanten gelyklyk genoodzaakt met hunne taal te naderen, om zich te kunnen verstaan; de beginssele daar van zyn redelyk moeilyk; maar eindelyk door een weinig gebruik komen zy zo ver dat zy malkander hun gedachten openbaren, ten delen door hand-gebaar, en ten delen door zekere verdorven woorden, die noch uit de eene noch uit de andere taal zyn, om dat zy geraakt zyn, en die een reden uitmaken zonder slot, maar die door het gebruik aan zekere betekenissen zyn toegewyd, welke dienen om hen het oog wit te doen bereiken dat zy zich voorstellen.

Op deze wyze is 'er te Canada, op de Eylanden van Amerika, en in de verscheyde andere landen, daar de Franschen handel dryven, een gebroken taal ontstaan, tot welkers woorden geen groot register van noden zou zyn, wyl zy den handel alleen betreffen; daar komen woorden in die uit de talen van alle natien genomen zyn, waar mee de Franschen omgang gehad hebben. Men neemt 'er den enen tyd voor den ander, een derde persoon voor een eerste, een Pluralis voor een Singularis; alles is goed, het hantgebaar, de tegenwoordigheid van de zaak; en het gebruik maken een reden verstaanbaar, die uit zich zelven onverstaanbaar was. De Franschman meent dat hy de taal van de Wilden spreekt, de Wilden die van den Franschman; en zy verstaan elkander wel genoeg tot hun behoef.

Gedurende de eerste maanden van myn verblyf te St. Louis, spraken de Wilden deze gebroke taal tegen my, en zy veronderstelden dat ik een Franschman zynde, dezelve verstaan moest; maar ik verstond het zo weinig, dat zo dra ik een gat begon te zien door de gronden van hunne moederspraak, ik verplicht was tegen hen te zeggen dat zy zouden spreken, gelyk zy onder mal-

Gebro-
ken taal
in Cana-
da, op
de Ey-
landen
van A-
merika.

kander gewoon zyn; en ik begreep toen hun gedachten veel beter.

In Zuid-Amerika is een algemene spraak die over al in zwang is en over al verstaan word, gelyk het Maleits in de grote Indien. Behalven dat heeft ieder byzondere natie haar eigen spraak; die van de andere verschilt; en daar zyn 'er zo veel in getal, dat men wil dat 'er ontrent den vloed der Amazonen alleen by na zeventig verscheyde spraken gevonden worden. Behalven dat moet men aanmerken dat 'er na by alle de natien drie zyn, de eene dat de styl van den Raad is, die zo verheven en zo duister is, dat zy dikwils niet verstaan wat zy zeggen. De tweede is den mannen eigen en de derde de Vrouwen.

In Noord-Amerika komen alle de spraken der Volkeren die daar wonen (zo men 'er de Siouzen en enige andere van uitzondert die ons niet genoeg bekend zyn, en die over den Mississipi wonen) op twee Moeder spraken uit, te weten de Algonkynsche en Huronische. Deze worden in zo vele tong-vallen gesmaldeelt als 'er byzondere natien zyn. Wanneer ik zeg dat de Algonkynsche en de Huronische spraken Moederspraken zyn, spreek ik volgens het gemene denkbeeld, want onder zo veel talen die een zeer grote overeenkomst met elkander hebben, zou het moeielyk om niet te zeggen onmooglyk zyn, de oorspronkelyke talen van de tongvallen te onderscheyden.

Schoon 'er weinig ware Alkonkynen meer zyn als de Irokoizen; en dat de Brandewyn dezelve by na alle omhals gebracht heeft, is de Algonkynsche taal evenwel het meeste verspreit, en word door de meeste natien, van den vloed St. Laurens tot Mississipi toe gesproken.

De Huronische taal was certyds zeer wyd uitgestrekt. Vader Brebeuf telde ontrent dertig duizent zielen op, dat ware Hurons waren, in twintig Dorpen van de Natie verdeelt, behalven dat waren 'er twaalf talryke Natien en die een vaste plaats hielden die hun taal spraken.

De meeste dezer Natien zyn niet meer in wezen, de Irokoizen hebben ze verwoest. De ware Hurons bestaan hedendags in de kleine Queekplaats van Loretto, die by Quebec is, daar men het Christendom tot stichting van alle de Franschen ziet bloeien, in de natie der Tionnontutés, die in het naauw van de straat wonen, en in een andere talryke natie, die na Carolina gevlucht is. Daar is in Virginia noch een elendig overschot van een Volk, dat de Irokoizen *Atati-onoué* noemen, dat is te zeggen, die een zelfde spraak met hen spreken. Ik geloof dat dit die gene zyn, die in de oude Fransche Reisbeschryvingen onder den naam van *Almoucbikezen* bekend zyn. 't Is noch niet lang geleden dat de Irokoizen opgehouden hebben hen af te matten door Oorlogs-Troepen die zy daar na toe zonden.

Ik zou ook geloven dat 'er noch enig Volk van de Huronische spraak in Nova Zembla is. In de eerste verzameling van de Noordische Reyzen word gezegt, dat de Deensche Kronyk aanmerkt, dat drie Wilden, die een Engelsch Pilot uyt de Straat Davids

De Huronnen waren certyds zeer wyd uytgespreyd.

De schryver geloof dat 'er noch enig volk van de Huronische spraak in Nova Zembla is.

na Kop
belden,
Oka In
Ik meen h
de Liple
Terminati
in deze t
zyn, een
dat in pla
tekenen,
mond moe
zagen, da
righeid ga
gen land t

De vyf
van de Hu
verschillen
en de ande

De Hur
Irokoische,
en het is
voor de V
huisgenoo
een verbly
zich een lo
maar waar
der gemeen
waren, en
wy kunnen

De Taal
het Huron
zelfde red
heeft zy e
genaam is.

De Taal
niet; ten
aspiratie.

Het On
uitspreken
die taal no
en byten
syllabe sla
onaangena
gardigneyc

Het Go
laatstgenoe
en zeggen
Boeren, d
uytspreyd
heeft, na

„ na Kopenhagen gevoert had, zo gauw spraken of eer zo rab-
 „ belden, dat zy niets duidelyk uitspraken als deze twee woorden,
 „ *Oka Indeba*, waar van men nooit de betekenis geweten heeft. „
 Ik meen hier in den aart van de Huronsche taal, die uit gebrek van
 de Lijpeters haar woorden weinig verstaanlyk uitspreekt, en een
 Terminatie te ontdekken die by hen gemeen is. Indien men zelfs
 in deze twee woorden, die ik onderstel dat een weinig verminkt
 zyn, een kleine verandering maakt, die het oor weinig merkt, en
 dat in plaats van *Oka Indeba* men *Tao Tndeba* zegge, zal dit be-
 tekenen, *Wat is dat?* woorden die deze Wilden dikwils in den
 mond moesten hebben, die zich in een vreemd land overgevoert
 zagen, daar zy vele zaken gewaar wierden die hunne nieuwsgie-
 righeid gaande maakten, en die zy niet gewent waren in hun ei-
 gen land te zien.

De vyf krokoische Natiën maken zo vele verscheyde tongvalen
 van de Huronsche spraak uit, en die byna zo veel van elkander
 verschillen als het Fransch, Spaansch en Italiaansch, de ene meer
 en de andere min, na de plaats daar zy gelegen zyn.

De Huronsche taal is aanzienlyk, groots en regulierder als de
 Irokoische. De uitspraak daar van is hart, komt diep uit de keel,
 en het is moeielyk derzelve accent te betrappen, voornaamlyk
 voor de Vremdelingen. Onze Zendelingen evenwel hadden een
 huisgenoot by de Huronnen, die schoon hy nooit de taal gedurende
 een verblyf van vele jaren had kunnen leren, vermaaks halven voor
 zich een soort van kramers-latyn gemaakt had, dat niets beduidde,
 maar waar in het accent zo wel nagevolgt was met de uitgangen
 der gemeenste woorden, dat de Huronnen daar zelfs in bedrogen
 waren, en zeyden, wy zien wel, dat hy onze taal spreekt, maar
 wy kunnen niet begrypen wat hy zegt.

De Taal der Onnontagiceesche Irokoizen komt het dichtste by
 het Hurons, door haar accent en door haar uitgangen; en om deze
 zelfde reden is zy meer geacht als de andere. In de uitspraak
 heeft zy een soort van een kadans en na-dreun, die niet onaangenaam is.

De Taal der Agniezen is zachter en komt zo diep uyt de keel
 niet; ten hoogsten heeft zy maar enige fyne en weinig merkelyke
 aspiratiën.

Het *Onneouts* schynt van het Agniees gemaakt te zyn. In 't
 uitspreken gewennen zy zich aan een soort van delikaatheid; en om
 die taal noch meer te verzachten, veranderen zy de letter *r* in *l*,
 en byten de helft van de woorden af, waar van men na de laatste
 syllabe slaan moet. Deze gemaakte delikaatheid is ondertasschen
 onaangenaam, en de toon, dien zy 'er aan geven, heeft weynig
 aardigheyt.

Het *Goioguenseb* en het *Tsonnontouanscb* is hart, voor al het
 laatstgenoemde; ook steken de andere Irokoizen de gek met hen,
 en zeggen dat zy kwalik spreken. De Franschen zelfs noemen hen
Boeren, de plompheid van hun taal zich over hun gantsche perfoon
 uytspreydende. Maar Vader de Carheil, die hun spraak geleert
 heeft, na veel moeite aan het Huronsch en de andere Irokoische
 talen

Van
 der Onn-
 nonta-
 guce-
 sche I-
 rokoiz-
 zen.

Van het
 Goi-
 guenscb
 en T-
 sounon-
 tou-
 aanscb.

talen aangewent te hebben, vindze de krachtrykste en woordenrykste taal van allen.

Dit zyn alle levendige talen, en die de verandering onderworpen zyn. Daar worden nieuwe Woorden in verzonnen, andere verliezen hun bevalligheid en verouderen. Ieder een beroemt zich van zyn taal te spreken, en zy lagghen graag anderen uit, die qualyk spreken. Zy hebben evenwel eerbied voor de vremdelingen, voor al de Europeanen, die zy als onbequaam oordelen om dezelve te kunnen leren, zo men er de zendelingen van uytzondert, die zy menen dat dezelve zo goed moeten kennen als zy zelfs, om dat zy het behulp van de schrift hebben, want de Wilden beelden zich in dat alles daar in geschreven staat, en dat zy zich op de spraak nyt Staarkunde toeleggende, het hun eige schult is zo zy die qualyk spreken.

De meeste van deze Westersche Volkeren schoon zy zeer verschillende talen spreken, hebben evenwel by na den zelfden aart, dezelfde wyze van spreken, en dezelfde draien om zich uyt te drukken. Maar nademaal deze talen oneindig vele woorden ontberen, om de kennissen uyt te drukken die onze kunsten ons gegeven hebben, hebben zy ook een groter gebrek van uytdrukkingen, met de denkbeelden over een komende, die wy van den Godsdienst hebben; zo dat de Zendelingen, die deze taal hebben moeten ophelderen, genoodzaakt zyn geweest zwarigheden over te springen, die onoverwinyk schenen, niet alleen om de zaken van gebruik en die dikwils in de redenen te pas komen te leren, maar zy moesten noch een byzondere en moeielyke studie azywenden om uyt den grond van deze talen zelfs als een nieuwe taal te halen, welke diende om hun de zaken van den Godsdienst en de afgetrokkene waarheden te leren. En schoon deze nieuwe taal niet in nieuw gemeede woorden die op de hunne geent zyn, bestaat maar alleen in omschryvingen en zamenstellingen, die uyt den grond en den draai van hun taal zelfs gehaalt zyn, die zy gemaklyk verstaan, is het evenwel zeer moeielyk geweest daar toe te geraken; en de Europeanen, die verscheyde jaren onder hen geleest hebben, die hun taal van kintsbeen af hebben geleert, bekennen openhartiglyk, dat zy tegen hen niet van God zouden kunnen spreken, en hen onderwyzen, gelyk de Zendelingen doen, hoewel zy anders alles begrypen wat de Zendelingen zeggen.

Vader Briard drukt zich hier ontrent geestig uyt, en ik heb gemeent dat het den Lezer niet onaangenaam zou zyn, dat ik hier zyne woorden aanvoerde. „ De Jezuiten zegt hy, ziende dat om de „ Heydenen te bekeren de spraak hun ten hoogsten noodzakelyk „ was, besloten zich met alle vlyt daar op toe te leggen, maar men „ zou niet geloven wat grote zwarigheden zy daar in ontmoetten, „ voornamentlyk dewyl zy geen tolken noch meesters hadden, de „ Hr. van Biencourt en enige anderen verstonden 'er wel zo iets „ van en genoeg voor den koophandel en gemene slender, maar „ als men van God en den Godsdienst zou spreken stond men ver- „ legen. Hierom waren zy genoodzaakt de taal van hen te leren, „ vragende aan de Wilden hoe zy dit en dat noemden, en de „ moette

Moeielykheid die de Zendelingen ontmoeten.

Relat. de la nouv. France 1616. Ch. 16. p. 149.

V
 „ moete
 „ aangeraa
 „ steen, e
 „ wat de i
 „ nen niet
 „ getrokke
 „ reden vo
 „ deugt, o
 „ ontrent
 „ nood eer
 „ schoon z
 „ die hun
 „ 'er wel d
 „ Wilden
 „ altyd eni
 „ voordee
 „ ven had
 „ servet d
 „ god-spr
 „ niet te h
 „ zien, w
 „ Ik heb
 len, om
 la Hontan
 gedenksch
 uyt vyftig
 met stout
 hem en ee
 Ik twyffel
 wel in sta
 al was het
 redening
 lyk uyt zy
 Woorden
 maar onde
 der twyffe
 te kunn
 Wilden v
 genoeg he
 geloof zal
 verzekert
 betekenis
 onder de
 verifond h
 De red
 aanvang g
 zy ontren
 hunne ze
 oordelen
 der ons i

„ moeite was zo heel groot niet, wanneer het geen men vroeg
 „ aangeraakt kon worden, en met den vinger aangewezen, als
 „ steen, een rivier, slang, springen, lagchen, zitten enz., maar
 „ wat de innerlyke en geestelyke werken aangong, die aan de zin-
 „ nen niet konnen vertoont worden, en de woorden die men af-
 „ getrokken en algemeen noemt als geloven, twyffelen, hopen,
 „ reden voeren, vrezen, een dier, een zelfstandigheyd, een geest,
 „ deugt, ondeugt, zonde, reden, rechtvaardigheid, enz hier
 „ ontrent moest men zweten en zwoegen, hier quam de Barends-
 „ nood eerst aan. Zy wisten geen middel om het aan te vangen,
 „ schoon zy 'er wel hondert probeerden, daar was geen handgebaar
 „ die hun bevassing genoegzaam kon te verstaan geven, schoon zy
 „ 'er wel duizent gebruikten. Ondertusschen schoren onze Heren
 „ Wilden uyt tydverdryf onbekrompen de gek met hen, zy hadden
 „ altyd enige loopjes, en op dat dit gekschieren met een tor hun
 „ voordeel mocht strekken, zo gy uw papier en pen om te schry-
 „ ven had, moesten zy volle schotels voor hen hebben, en een
 „ servet daar by, want op zulk een drievoet worden de goede
 „ god-spraken gegeven. Buiten dien zyn Apollo en Mercurius
 „ niet te huys; ze wierden noch moeielyk toe, en lieten hun hielen
 „ zien, wanneer men ze een weinig lang wou ophouden.

Ik heb in 't brede de woorden van dezen Vader willen aanhan-
 len, om de zeer zeldzaame onbeschaamtheit van den Baron de
 la Hontan te klaarder aan te tonen, die ons aan het eynde zyn-
 gedenschriften een Huronsch Woordenboek gegeven hebbende,
 uyt vyftig woorden bestaande, waar van de meeste verminkt zyn,
 met stoute kaken ons een grote lange zamenspraak tusschen
 hem en een Huron over 't stuk van Godsdiens durst opdringen.
 Ik twyffel of hy na een dertig jaren verblyf onder de Huronnen
 wel in staat zou geweest zyn om zyn Wildeman te antwoorden,
 al was het waar dat de Wildeman bequaam was geweest om de
 redeningen te voeren; die hy hem doet houden, en die zeker-
 lyk uyt zyn eigen koker komen. Zyn soort van een Algonkynsch
 Woordenboek, schoon langer zynde, is niet naauwkeuriger,
 maar onder den dekmantel van die woorden, die iemand hem zou-
 der twyffel zal op gegeven hebben, heeft hy gemeent het gemeen
 te kunnen wysmaken, dat hy volmaakt de talen en de Zeden der
 Wilden verstond, terwyl hy van de andere kant vertrouwentheid
 genoeg heeft om zich in te beelden, dat het zelfde gemeen hem
 geloof zal geven, wanneer hy van de Priesters en de Zendingen
 verzeekt, die onder de Wilden grys zyn geworden, dat zy de
 betekenis van een zo bekend en gemeen woord niet wisten, dat 'er
 onder de kinderen van de Fransche Kanadiers geen een was of hy
 verstond het.

De reden van deze grote zwarigheid die de Zendingen in den
 aanvang gehad hebben, om de talen der Wilden te leren, is dat
 zy ontrent dit stuk in dezelfde dwaling waren als ten opzicht van
 hunne zeden. Zy wilden van hen uyt onze manieren en gebruiken
 oordelen, zo dat ze niets van deze gemanierteid ziende, die on-
 der ons in gevoert is, ontrent den Godsdiens en 't burgerlyk be-

De Ba-
ronde
la Hon-
tan ge-
hekkelt.

Waar-
in de zwa-
righed,
noch
meer
bestaat.

Verhaal
van Va-
der le
Jeune.

fier, zy dezelve zonder Godsdienst, zonder Wetten en zonder regeringsform geloofden te zyn. Op dezelfde wyze wilden zy van hun talen uyt die van Europa oordeelen, en nademaal zy de zelve niet wel doorkropen hadden gingen zy in hun herffen fteken, gelyk Vader le Jeune toen fchreef, dat alle woorden van God „ vrucht, en deugt, al de termen waar van men zich bedient om „ de goederen van 't andere leven uyt te drukken; de taal der „ Godsgeleerden, der Wysgeren, Wiskunstenars, Geneesheren, „ met een woord, van alle geleerde luiden; alle de woorden die „ de Staatkunde en het bestier van een Stad, Land, of Ryk raken; „ alles wat de gerechtigheid, beloning, kallyding aangaat: de „ namen van een oneindige menigte van kunsten die wy in Europa „ hebben, van zo vele bloemen, bomen, vruchten, dieren, van „ duizent en duizent uytvindingen, van duizent schoonheden en „ rykdommen, dat dit alles, zeg ik, in de gedachten noch in den „ mond der Wilden niet gevonden word, hebbende zy noch waren „ Godsdienst, noch kennis van deugden, noch staatkunde, noch „ regering, noch koningryk, noch gemenebest, noch weten- „ fchap, noch iets van het genoemde; en dat bygevolg alle de „ woorden, uytdrukkingen en namen die deze wereld van goederen „ en heerlykheid aangaen, uit hun Woordenboek moesten gefchraft „ worden. ”

Schoon 'er iets waar in deze zaak is, en dat het gebrek van de eene kant, en de onwetenheid van vele zaken van de andere zyde, hun talen veel fchraalder als de onze moeten maken, is dit evenwel op ver na zo zeer niet uytgeftrekt als deze Vader zegt, maar de oorsprong van de dwaling, die hy met die genen gemeen heeft, die 'er gelyk als hy van hebben gefproken, is de weynige kennis die hy van den draai dezer Wilde talen had, die gants van dien der Europeefche verfchilt.

St. Ifidorus van Sevillien zegt dat Aristoteles de eerste was, die in de spraak twe delen van de redenvoering ontdekte, te weten den naam en het werkwoord. Dat eyndelyk Donatus dezelve in acht delen splitste, maar dat de zes laatste op deze twee voornaamfte, dat is te zeggen den naam en het werkwoord te huys konden gebragt worden, die de perfoon en de daad, betekenen; dat 'er de andere maar toegiften van zyn, en hun den oorsprong verfhuldigt. Want het pronomem komt van den naam, en bekleed deffelfs plaats, gelyk by voorbeeld, *Orator ille* die redenaar. Het Adverbium of bywoord komt ook van den naam, gelyk van *Doctus* geleert, *Doctus* geleerdelyk. Het-participium is van den naam, en het werkwoord gemaakt, gelyk *Lego*, *Legens*, ik lees, lezende. De conjunctie, de prepositie, en interjectie dienen niet als om de andere te verzamelen, en de rede aan een te koppelen. Hierom, voegt hy 'er by, tellen enige maar vyf delen van de redenvoering, als of deze drie laatste overvloedig en vruchteloos waren.

Van de twee delen van de redenvoering die Aristoteles aantekent, hebben de Huronfche en Irokoifche talen, waar van hier voornamentlyk gefproken word, want de andere ken ik niet, niet als het werkwoord, dat het gezag over de hele spraak voert; dus hebben

Delro-
koizen
en Hu-
ronnen
hebben
in hun
Taal
niet als
het
werk-
woord.

zy geen Sa-
Artykelen
waar na de
voorkome
afgetrokke
verminder
met een w
woord af h
gewart w

In een z
en de wo
die ingefte
beelden, k
uyt zich z
nen, op d
den en te
hebben, t
betekenis
nigvuldigt
komen va
king, ge
dezelfde b
den omga
hebben de

Maar v
dachten t
kingen va
zinnen spe
om zich r
noodzake
fchap en
zelfde zyn
hebben,
woorden
enz, en i
woorden
tweede en
prepositie
ring te b
uyt te m
zo veel t
van deze
gevonden
noodzake
grond ni
len, 't w
menfche
redeneren
De H
woorden

zy

zy geen Substantiva, of Adjectiva, geen Declinatien, casus, noch Artykelen. Zie daar onze talen reeds op de helft vermindert, waar na de verwondering onzer Zendingen ons niet vreemd moet voorkomen, die in deze Amerikaanse talen een menigte van eige, afgetrokkene, algemene, byzondere, ondeelbare, afgeleide zin verminderende, en vermeerderende namen meenden te vinden, met een woord alles wat in de Europeefche talen van het naamwoord af hangt meenden te vinden, en ondertuffchen niets daar van gewaar wierden.

In een zekere zaak is de taal maar een gants onverschillige zaak, en de woorden waar uyt zy zamen gestelt is niet als tekens zynde die ingestelt zyn om de zaken, waar aan zy gehecht zyn, te verbeelden, betekenen niets uyt zich zelve: dat is te zeggen dat zy uyt zich zelve onverschillig zyn om deeze of gene zaak te betekenen, op dezelfde wyze als de Karakters en figuren, die de beelden en tekens der woorden zyn, geen andere kracht en waardy hebben, als in zo verre men over een gekomen is, dat zy zulk een betekenis zouden hebben. Op deze wyze kunnen de talen vermenigvuldigt worden zo veel als 'er natien zyn, en zy zouden zo volkomen van elkander kunnen verschillen, dat 'er geen eene uytdrukking, geen een enkel woord van de eene in de andere zou zyn met dezelfde betekenis, zonder een zuivere uytwerking van 't geval of den omgang dezer natien, de enige woorden zouden aangenomen hebben door de gemeenschap die zy met malkander hadden.

Maar van een andere kant de taal ingestelt zynde om onze gedachten te verbeelden, en een wezentlyke verbintenis met de werkingen van de ziel hebbende, en met de voorwerpen waar op onze zinnen spelen, om te bevestigen of te ontkennen, met een woord om zich nyt te drukken over het geen hun dienstig of niet, moet noodzakelyk tot verband van de zamenleving, voor de koopmanschap en de mededeling van onze denkbeelden, die byna overal de zelfde zyn in alle menschen, en die overal dezelfde voorwerpen hebben, moet noodzakelyk, zeg ik, ieder taal alle onze naamwoorden van verscheide soorten hebben, Adjectiven, Substantiven, enz, en in deze naam vallen: Active, passive en neutrale werkwoorden enz, en in deze werkwoorden tyden, wyzen, eerste, tweede en derde personen; eyndelyk by woorden, conjunctien, prepositien, en andere kleine deeltjes, dienende om een redevoering te binden, de woorden te verzamelen, en een volmaakt zyn uyt te maken: of wel daar moet iets van gelyke waarde zyn, dat zo veel tekens kan verschaffen als men nodig heeft, om het gebrek van deze verscheide delen van de reden te vervullen, die in een taal gevonden wordende in een andere niet worden gevonden, welke noodzakelyk gebreklyk en van geen vrucht zou zyn, zo zy in den grond niets had om het eynde en oogmerk van alle talen te vervullen, 't welk in zodanige mededeling van onze gedachten aan andere menschen bestaat, dat 'er niets is waar over wy niet spreken en redeneren kunnen.

De Huronsche en Irokoische talen hebben eigentlyk niet als werkwoorden, die 'er den gantschen grond van uytmaken, zo dat alles

Woorden zyn maar als tekens om een zaak te verbeelden.

Zonder dat zy uyt hun eyge kracht iets betekenen

geconjungeert, en niets gedeclineert word; maar in deze werk woorden ontdekt men een wonderlyke kunst, die al het overige vervult; en deze kuust maakt al de schikking en order van deze talen uyt, die zo wel als de onze haar schoonheden hebben. Maar gelyk 'er geen taal volmaakt is hebben zy met haar regulierheid ook haar ongeregeltheden, die dezelve moeielyk en vol doornen maken.

Rede-
nen wa-
rom de
fchryver
geen
groter
denk-
beeld
van dese
talen
gegeven
heeft.

Ik zou zo veel te grager een denkbeeld van een dezer talen gegeven hebben, om 'er de order van te doen kennen, 't geen tot heden toe noch niemand gedaan heeft; hebbende zich de meeste Reyzigers vergenoegt enige onvolmaakte Woordenboeken te geven, bestaande in enige verminkte woorden, die het gemeenzaamt in gebruik zyn; maar ik heb overwogen dat een kort denkbeeld al te onvolmaakt zou zyn, en dat ik van de andere kant my niet breed in dit ontwerp kan in laten, zonder door een menigte van Barbaarsche woorden te vervelen, die het gemeen onaangenaam zouden voorkomen, die weynig aandoening van deze uytheemsche talen hebben, waar uyt de geleerden zelfs geen groot licht kunnen halen, en die op zyn hoogst geen andere uytwerking kunnen hebben, als te doen zien dat deze talen zeer wyd van die gene die wy kennen, aflopen: dat zy ryk zyn, niet tegenstaande het gebrek dat men haar toefchryft, en dat schoon zy een andere schikking hebben als de onze, zy niet nalaten grote schoonheden te hebben.

Besluit.

Zie daar in 't gros al wat ik van de Zeden der Wilde Amerikanen heb kunnen verzamelen, en 't geen my 't merkwaardigste toegeschenen heeft. Zo ik enige zaken vergeten heb; die tot myn kennis kunnen zyn gekomen, zyn het niet als enige omstandigheden en kleine byzonderheden, die my ontshoten zyn, of die de aandacht van den Lezer niet verdlenden. Ik beweer evenwel niet dat ik al het wezentlyke noodzakelyk gezegt heb, ik beken zelfs dat my verscheyde van deze byzonderheden onbewuft zyn, die een gebruik recht konnen uytfschilderen; en groot licht geven om een vergelyking met de zeden der ouden te maken, gelyk ik gedaan heb; maar dit is myn schuld niet, 't is eer de schuld van die genen, die onder die verscheyde natien geleest hebbende, welke ik niet door my zelven heb kunnen kennen; of zich niet gekreunt hebben om het geen zy zagen te doorsnuffelen en te doorgronden, of niet bequaam geweest zyn om diergelyk een onderzoek te doen. 't Geen ik hier gedaan heb is niet als een zeer ruwe en onvolmaakte schets van 't geen men zou doen kunnen, maar 't welk evenwel een plan behelst waar op men op een voor den godsdienst en de geleertheyd dienstige wyze zou kunnen arbeiden. De Zendelingen die by de verscheyde natien van Ooft en West-Indien verspreyd zyn, die de talen der volkeren, die zy onderwyzen verstaan, zyn beter in staat als iemand om dezen arbeid te voltooien. Ik wensch met al myn hart dat zy die moeite gelieven te nemen, en ik verklaar heiliglyk dat ik die gene oneindig veel verplichting zal hebben, die myn gevoelens over de punten die ik quasyk zou kunnen verstaan hebben, en waar in ik gedwaalt heb, verbeteren willen, of my nieuwe bewyzen verschaffen; om myn gissingen te ondersteunen en 'er nieuwe te opperen.

Eynde van het tweede Deel.

Vo

A

negen t
vuur, p
tigheid
Minder
den,
ABNER
doende
een gev
van hun
ABRAHA
ter eere
ABRAHA
ze zy
271.
Izaak hu
zuifters

ABRAHA
won, t
Vergely
dien de
ACEPHA
van deze
ACEPHA
dood,
zer van
Barba

ACHILL
de hou
gen, p
Hector
jen, p
troklus
ACTE e
Attica

T A F E L

D E R

Voornaamste zaken, in de twee Delen begrepen.

A.

A

ABNAKEZEN, hun land; p. 75. Godtvruchtige achtting voor zekeren boom; p. 76. Voor den maagdelijken staat, p. 167. Ge-negen tot de waarzegging door 't vuur, p. 190. Zonderlinge plech-tigheid in hunne huwelyken, p. 278. Minder wreed, dan de andere Wilden, p. 451.

ABNER, uitdrukking van Abner, doende eenen voorslag aan Joab van een gevecht tusschen eenige helden van hun twee legers, p. 386.

ABRAHAM, wyd een bosch te Gera ter eere van de godheid, p. 70.

ABRAHAM en **LOTH**, op wat wyze zy gebroeders waren, p. 270. 271. In welken zin Abraham en Isaak hunne vrouwen den naam van zusters hebben konnen geven, p. 271.

ABRAHAM, Koningen, die hy overwon, en derzelver staten, p. 388. Vergelyking van dezen oorlog met dien der Wilden, *ibid.*

ACEPHALEN, oude en nieuwe, wat van dezelve te denken, p. 324.

ACEPHALE, door eenen Irokois ge-dood, p. 34. Vertoog van den Kei-zer van China aan den legaat Mezza-Barba over de Acephalen, p. 33. 34.

ACHILLES, doet twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombren-gen, p. 436. Sleept 't lichaam van Hector rontom de muren van Tro-jeu, p. 513. Geeft zyn lokken Pa-troklos in de hand, p. 518.

ACTE en **ATTIS**, eerste namen van Attica, of 't land der Athenienzen, p. 121.

ACTEUS, eerste Koning der Atheni-enzen, zooals ook Cekrops, p. 121.

ACOUTI, een dier, dezelfde beichry-vinge, 127, 128.

ADAD, naam van de zoon en van de Koningen van Syrie. Betekent van dit woord, 67.

ADAM en **EVA**, zyn de eerste voor-werpen der historische godgeleert-held van de ouden, 3.

ADES of **AIDONEUS**, Koning der Molossen, op dezelve wyze als Plu-to van de ouden; betekenis van dit woord, 118.

ADONIS, 't zelve als de zoh; p. 66. Verborgentheden van Adonis; de-zelve als die van Bacchus en van Ce-res, 3.

ADOPTIE, (*Verzoeming*) onder de Wilden van West-Amerika, p. 451.

AFODERY, begin en voortgang; 73.

AGATHYZEN, hun prikschilder-ingen, 322.

AGOIANDERS, lichaam der *Agolan-ders*, 233.

AGOTKON, naam der geesten en waar-zeggers by de Irokoizen. Zie **WAAR-ZEGGER**.

AGOTSINNAKEN, waarzeggers by de Irokoizen; Zie **WAARZEGGER**.

AGOKSTENHA, de raad der ouden, 233.

AMAR, seest by de Lacedemoniers *AMAR* genoemd, 252.

ALGONKYNEN, (*de*) vergeleken by de Pelasgiers, 46.

ALGONKYNEN, zie **WILDEN**.

ALLELUJA, in de zangen der Wilden, 460.

ALMANAK der Peruvianen, hervormt door eenen hunner Inkas, p. 413. die der Mexikanen, *ibid.*

AMAZONEN, (*oude*) haar oorsprong, voortgang, en verval, p. 26. Haar Gg 3 Gine-

- Ginekokratie of vrouwe-regering, p. 39. Wonen in Lyctie, daar ze door Bellerofon verwonnen zyn, p. 226. Haar tribus of stammen, p. 227. 28. Steden, die zy in Asia hadden gebouwt, p. 227. Bouwen het veld, p. 331. Amazonen van Tanais, wonen in de nabuurschap der Chalybers, p. 336.
- AMAZONEN**, in Kaukasus, p. 27. **AMAZONEN**, in Amerika en hun zeden, p. 26. Zonderling gevoelen van Pieter Martyr van de Amerikaansche Amazonen, p. 86. Dwaling van Huët ontrent den oorsprong der Amerikaansche Amazonen, en ontrent dien van de volkeren van Peru, p. 27.
- AMBASSADEN**, p. 453.
- AMERIKA**, verdeelt in Noorder en Zuider-Amerika, p. 15. Ontdekking van Amerika, p. 16. Of Amerika van de Ouden bekend zy geweest, p. 15. Hoe en waardoor Amerika heeft konnen bevolkt worden, p. 18. Gissingen over den oorsprong der menschen die Amerika bevolkt hebben, p. 24. Gevoelen van den Schryver ontrent den oorsprong der Amerikanen, p. 35.
- AMERIKANEN**, zwerfende en vaste, vergeleken by Pelagiers en Hellenisten, p. 46.
- AMERIKANEN**, Zie WILDEN.
- AMERICUS VESPUTIUS**, ontdekt de nieuwe wereld, en geeft haar zynen naam, p. 16.
- AMRAPHEL**, een der vier Koningen, door Abraham verwonnen, p. 388.
- ANACHIRISIS**, dezelfde woorden aan zynen Koning, p. 97.
- ANAKRI**, offerande van de Karaïbische waarzeggers aan den Duivel, p. 491.
- ANJUS**, wat het was, p. 250.
- APIS**, 't zelfde als Bachus, Apollo-Horus &c. p. 66. Dezelfs beeldspraak, p. 118.
- APOLLO**, dezelve als de zon, p. 66. En als alle de Godheden, die tot de zon betrekking hebben, *ibid.* Dezelve in 't byzonder met die van de goden, die op den Verlosser meest betrekking hebben, p. 116. Oorlogsgod, p. 98. Van den dans en muziek, p. 99. Leidsman der Musen, *ibid.* God een uitvinder van de geneeskunde door Waarzeggerij, p. 481.
- APOLLO-HORUS**, God der Egyptenaars, door de ionge Isis gezogen, p. 117. Dezelve als Bacchus, p. 118. Dezelfs beeldspraak, *ibid.*
- APOLLO**, de slang Python doorfchietende, dezelfde zinnebeeld, p. 116
- APOSTELS**, of ze in Amerika geweest zyn, p. 221.
- AREND**, vogel, gewyd aan de zon onder de oosterfche, en aan Jupiter, onder de westerfche volkeren, p. 85
- Ares**, naam van den God Mars, p. 104
- ARESKOUÏ** en **AGRISKOUÏ**, namen van de zon by de Irokoizen en Huronnen, p. 203. Deze namen schynen eigentlyk het opperste wezen te betekenen, *ibid.* Hun betrekking op den naam Ares, p. 67
- ARESKOUÏ** en **AGRISKOUÏ** zynde Oorlogsgod, zoo als Mars hy die van Thracie, p. 65
- ARETHUSA**, (*Markus van*) zyne standvastigheid in pynigen, p. 137
- ARGO**, fchip der Argonauten, p. 397
- ARGONAUTEN**, Myniers genaamt, p. 39
- ARGONAUTEN**, hunoofferanden, p. 96. Volmaakte overeenkomst tusschen deze beroemde helden der oudheid en deze Wilden, p. 397
- ARIOÏ**, een der Koningen, door Abraham overwonnen, p. 388
- ARIOS**, hoofd der Solymers, p. 229
- ASPASIA**, byzit van Cyrus den iongen, door Artaxerkes Mnemon priestersfche gemaakt van Diana of van de zon, p. 83
- ASTAGOUZ**, of schildpad, speeltuig der wilde Irokoizen en Huronnen, p. 108.
- ASTARTE**, **ASTUR**, enz, namen van de Godheid van Syric, p. 121
- ATA**, naam van een vermaard waarzegger, kleinzoon van een maagd by de Brazilianen, p. 122
- ATABEIRA**, naam van de moeder der goden, by de volkeren van 't Spaanfch eiland, p. 122
- ATABIRIUS**, (*Jupiter*) p. 122
- ATAENSIC**, Godheid der Irokoizen, betekenis van dien naam, p. 120. Zyne betrekking met de eene en andere Eva, en met Attée der Bauhanten, p. 121. Zit voor in 't land der zielen, p. 197.
- ATAHOCAN**, God fchepper in de geschiede.

schieden
ATE, doc
 Homeru
 paffing v
 nus, op
 Toepaffi
 van Eva
 de Evasm
 de een e
ATE, *At
 shrena*,
 Minerva
 Até van
ATERGA
sis, *Abbe*
te, name
 ric,
ATHAMA
 in Lycie.
ATHENR
 vriendfch
ATHONN
 vader by
 bloedverv
 dan die v
ATHONR
AVTAREN
 70. Vere
 ne haartf
AUTAAR
mon, verg
 vrede,
AUTAAR
 gen van
 keizers,
AUTAAR
AUTOCHT
 half slang
 onze cert

BACCHA
 den, p.
BACCHAN
 verftand v
BACCHAN
 't gevolg
BACCHUS
BACCHUS
 Leidsman
BACCHUS
 fche, p.
 Bacchus,
BACCHUS
BACCHUS
BACCHUS

VOORNAAMSTE ZAKEN 347

schieden der Algonkynen, 122
ATE', dochter van Jupiter, fabel van
 Homerus dienaangaande, 48. Toe-
 passing van deze fabel door sint Justi-
 nus, op de zonde der engelen, 49.
 Toepassing van diezelfde op de zonde
 van Eva, *ibid.* Haar betrekking met
 de Evassme der Bachantten, *ibid.* Met
 de een en de andere Eva, 121
ATE', *Atis, Aibana, Aibena, A-
 ibrena, Aiberonia*, eerste namen van
 Minerva, haar betrekking met de
 Até van Homerus, 121
ATERGATIS, *Adorgatis, Atharga-
 tis, Athara, Athyr, Athur, Athar-
 te*, namen van de Godheid van Sy-
 rie, 121
ATHAMAS, voert eene volkplanting
 in Lycie, 42
ATHENROSE, of byzondere
 vriendschappen der wilden, 297
ATHONNIS, (*de*) is de hut van den
 vader by de Irokoizen, 379. De
 bloedverwandschap is daar minder,
 dan die van de moeder, 275
ATHONRONT, soort van dans, 393
AUTAREN, gewyd in de eerste tyden,
 70. Verscheelden niet van de geme-
 ne haartsteden der huizen, 84
AUTAAR, (*Draag*) genaamt *Pyra-
 non*, vergeleken by den kalumet van
 vrede, 461, 462
AUTAAR, gedragen voor de Konin-
 gen van Perzie, en de Romeinsche
 keizers, 82
AUTAAR, der Karaibers, 169. 170
AUTOCHTHONES, half mensch en
 half slang, zyn de zinnebeelden van
 onze eerste ouderen, Adam en Eva,
 115. 116

B.

BACCHANALEN, van de later ty-
 den, p. 92
BACCHANALEN der ouden, en hun
 verstand volgens Strabo, p. 58. 94
BACCHANTEN, Menaden, enz. van
 't gevolg van Bacchus, p. 58. 110
BACCHUS, dezelve als de Zon, p. 66
BACCHUS SABADIUS, p. 98.
 Leidsman der Muzen, p. 99
BACCHUS, Indiaanische of Arabi-
 sche, p. 111. Voedster-nimfen van
 Bacchus, p. 119
BACCHUS, van een maagd geboren,
 p. 119
BACCHUS TAURUS, p. 118

BACCHUS, dezelve als Apollo Horus,
 Apis, enz. p. 118. Zyne betrekking
 tot den Verlosser, p. 119. Thyris
 van Bacchus kruiswys gemaakt, *ibid.*
BADEN, goddienstige gewoonte on-
 der de wilden, om zich alle morgen
 te baden, p. 131
BALLEN (Kaats) der ouden, p. 477.
 478. Der wilden, p. 478
BALZEM, haar beschryving, p. 401
BARBAREN, hebben Griekenland
 bewoont voor delater Grieken, p. 46
BEELDEN, aanbidding der beelden,
 p. 73
BENDIS, naam van Diana by die van
 Thracie. Giffing over de betekenis
 van dit woord, p. 71
BEERIEN, die de wilden gebruiken,
 409
BEUKEROOM, (schors van) komt
 overeen met het papier der ouden,
 405
BEUKELAARS, van de wilden, 396
BESNYDENIS, gemeen onderscheid
 der Joodsche volkeren, p. 203. De
 Amerikanen hebben niets, dat daar na
 lykt, 203
BIEGTEN, in de verborgentheden der
 ouden, 134. Wyze van Biegten by
 de Gauren, Siammers en die van Pe-
 ru, 206, 207
BOMEN of **BOSSCHEN**, gewyd by
 de Ouden of by de Wilden, 70
BOMEN, honing en zuiker voortbren-
 gende, 372, 373
BOMEN, wasch voortbrengende, 376
BRAZILIANEN, hun speeltuig, 106.
 Inwyingen van hare volwasse doch-
 ters, 143. Hun byzondere vriend-
 schappen, met die der Spartiaten
 overeenkomende, 299. Hun hutten;
 305

BROZEN, der Karaibische vrouwen
 van de Antillen, 327
BULLA, cieraad der kinderen by de
 Romeinen, 329

C.

CAKAV, dezelfs beschryving en
 gebruik, 357
CADMUS, giffing over de betekenis
 van dit woord, 99. Herschept in
 een slang nevens Hermio, wyl hy
 den Tempel van Minerva geschoonden
 had; dezelfs zinnebeeld, 115
CALUMET van Vrede, 455. Des-
 zelfs beschryving, 458. Dans van
 den

- den Calumet, 459. Vergelyking van den Vrede Calumet met den Slangenstat van Merkuur, 460. Kalumet is een waarschtig altaar, waarop de Wilden aan de Zon offeren, 461. Calumetten van vrede en van oorlog, 463. Dezelfs gebruik moet vernietigt worden, 465
- CAMBYSI, zyne kunstnarren, om zyne zufter te trouwen, 272
- CAMILLUS of CARMILLUS der Heidenen, 87
- CAMPMENTEN, der Wilden, 419
- CANOOS, van huiden en schoizen, eertyds by de ouden in gebruik, 399. Kanoos der Amerikanen overeenkomstig met die der ouden, 402. Kleine kanoos der Eskymenzers en derzelver beschryving, 400. Grôte kanoos of prauwen der Eskymenzers en derzelver beschryving, 399. Kanoos van beukeschorzen en hun beschryving, 406
- CANTABERS, hare vrouwe-regering, 40. Standvstigheid in pynigingen, 40
- CAUVIN, soort van drank, zie *Chica*.
- CARAÏBEN, betekenis van dit woord, 25. Giffing over den oorsprong der Caraïben van de Antillen, 28. Hunne offeranden, 91. Bedienen zich van zee-borentics, 109. Hun bygelovigheid ontrent de Eclipsen, 123. Boete als haar vrouwen in de kraam leggen, 129. Inwyingen, 143. Waarzeggers, 169. Repering, 261. Carbetten, festynen, *ibid.* Danzen, *ibid.* Huwelyken, 274. Straffen, overspel, 289. Haar opvoeding, 295. Dorpen, karbetten en hutten, 304. Prikchildering, 319. Naaktheid en beschildering, 326. Cieraden, 327. Voedzel, 331. Dranken, 347. Prauwen, 359. Oorlogen, 443. Straf van hun Slaven, 443. Geneeskunst door waarzeggers, 491. Gaaffteden, 509. Natuurlyke kleur der Karaïben en zwarten, 17. Eeten geen schildpadgen of lamentin, zynde een grote visch, dan op zekere tyden, 305
- CARBETS en hutten der Caraïben, 304. Vergelyking der Carbetten van de Zuidelyke Wilden by de hallen der Lacedemoniers, genaamt *Andriaen Agelai*, 250
- CARIERS, inboorlingen van 't eiland Creta, 35. Ontleenden hun namen uit de familie van hun moeders, 39. De vrouwen zyngehouden, het noodlot van hun overwinnaars te volgen, hun eed, 28
- CARTHAGENERS, hadden kennis van Amerika, en beleiten de Tyrheniers, zich daar te vesten, 16
- CASSAU, (brood van) 91. 127
- CASSINA, drank der Floridianen, 358. Verscheide gevoelens ontrent dezen drank, 359. Wyze om de kryghelden te toetzen door de Cassina by die van Florida, 360
- CECROPS, half mensch en half slang, derzels zinnebeeld, 115. Eersteinsteller van 't huwelyk, 263
- CELTIBERIERS, (*Spaanfche*) gebruiken opgeblaze huiden, om sive ren over te swemmen, 401
- CENTAUREN, haar oirsprong, 309
- CERES, onderscheid tusschen de twee Ceres, en haar overeenkomst met de een en de andere Eva, 117. Verborgtheden van Ceres dezelve als die van Bacchus, enz. 3
- CHAM, zoon van Noach, uitvinder van de tovery, volgens Berofus, 175. Van de veelwyvery en wanorder der huwelyken. 267
- CHARA, wortel waar mede Cesar zyn leger spyzigde, 347
- CHEÏEN, Indiaansche Fabel van den draak Cheïen, 122
- CHEMIN, naam dien de Caraïbers aan 't opperite wezen geven; overeenkomst van dien naam met dien welken de Chimisten aan den God Pan gaven, 65
- CHEMIS, naam van Pan by de Chemiten, 65
- CHICA, een sterke drank, 355. Bygelovigheid der Wilden in de wyze van den zelve klaar te maken, 356. Dwaling van Hornius ontrent de Chica, 357
- CHICHIKOÛÉ, 108
- CHIRONOMIA, dans dus genaamt, 102
- CHIVEN, Indiaansche Fabel, 122
- CHOCOLAAT, hoeze gemaakt werd, 357
- CHODORLAHOMOR, een der vier Koningen, door Abraham overwonnen, 388
- CHRISTENEN, beschuldigt, dat ze Bacchus en Ceres aanbidden, 205
- CHRISTENDOM; tekenen van 't

Chri
rika
CIPP
CIRC
spied
CLAT
van
Tam
Chic

COCA
COEM
bruid

COHO
COLO
Nieuw
COLO
24.
de ce

CONF
ving.
CORR
118.
dien
CORY
naam
over
stede.
CRETA
dit eil
tenien
stellers
zyn,
CUPID
bikkel
loste,
waarn
speelt
CUSCO
tempe
CYBE
CYBIR
CYCRO
ingen
van de
onder
CYNOC
honds

DAN
n
ibid.
101.
neert

VOORNAAMSTE ZAKEN. 749

Christendom en Jodendom in Amerika gevonden, 103
CIPPUS, 508
CIRCE, dochter van de zon, 67. Verspiet Melex en Jason, 133
CLATRA, Godheid, 106. Raicl van Clatia, overeenkomstig met de Tamiraca der Brazilianen en met de Chichikoué der noordelyke Wilden, 108
COCA, plant, dezelfde gebruik, 368
COEMPTIO, of geschenk van den bruidegom aan de hut van de bruid, 279
COHOBA, kruid, zie **TABAR**.
COLOMBUS, (*Christoffel*) ontdekt de Nieuwe Wereld, 15
COLONIEN, eerste volkplantingen, 24. Hun oorsprong, 23. Verscheidene colonien in Lycie opgerecht, p. 42.
CONFARRATIO, wyze van verloving, 279
CORA, naam van Proserpina, p. 117.
 118. Verscheidene betekenissen van dien naam, *ibid.*
CORYBANTEN, betekenis van dien naam, 118. Gissingen van Strabo over hun oorsprong, 58: Hungrafstede, 503
CAETA, verscheidene volkplantingen van dit eiland komen in Asia, 6. 7. Cretenfen beroemden zich, de eerste instellers van den dienst der goden te zyn, 63
CUPIDO, speelt met Ganymedes met bikkels, 473. Scheid uit op de belofte, dat hy den bal zal hebben, waarmede Jupiter in zyne icugd gespeelt had, 475
CUSCO, hoofdstad van Peru; haar tempel en Vestalen, 85
CYBELE, twee Cybelen, 116
CYBIRISTEN, hundans, 102
CYCEO, drank gebruikt by de inwingers der ouden, 164. Vergelyking van dezen drank met dien van Tabak onder de Amerikanen, *ibid.*
CYNOCEPHALEN, menschen met hondshoofden, 31

D.

DANS, zyn afleiding, 100. Was niet afgescheiden van de muziek, *ibid.* Eene godsdienstige oeffening, 101. Aan den oorlog gesubordineert, *ibid.* Aangemerkt als eene

volmaaktheid in Goden en menschen, *ibid.* Geheligt door 't voorbeeld van David, die voor de erke danste, 98. Maakt een gedeelte van de hemelche oendrachtigheid, en is 't voornaamste voorwerp der gelukzaligheid na de gedachten der Heidenen en Wijden, 100. Onderscheid van den dans der voeten en dien der handen, 103. Die der Kretensen, 170. Die der Bootzmakers, 256. Die der Saters, 258. Dans, genaamt de Athonront, 255. 305. De Telenoniakous, 249. Dans der Brazilianen, 262. Lykdanzen, 498
DANZEN, toenaam van schoon-danser; gegeven aan Jupiter, Mars, enz, 101. Dansers genaamt Cybisteres en Betarmonen, 102
DEUCALION, dezelfde als Noach, 10
DIAMASTIGOSIS, goesseling der ionge luiden te Sparte, 435
DIANA, dezelfde als de zon, 66. Dezelve als de Isis by de Egyptenaren, 106. Diana Orthia, 137. Dezelve als de Diana van Tauri, 297. Diana Hymnia, 83
DICTYNA, dezelfde als Diana de ionge Vesta, 115
DOBBELSTEEN, spel der dobbelstenen, genaamt *Tesseraum*, 470
DOOP, plichtigheden der verborgenheden by de ouden, overeenkomstig met den doop, 134. 206
DRAAK, Chineeche fabel van den draak, van een schildpad voortgekomen, 50. 51. Gevoelen der Indianen van den draak, die de maan wil verflinden, 123
DRANKEN, sterke en dronkenmakende, by de Amerikanen, 355
DUEL, voorgelagen door Abner aan Joab, tusschen de dappersten hunner legers, 386
DUIVEL, jaloers over Gods grootheid en de gelukzaligheid der menschen, 157. Heeft de menschen door tovery misleid, *ibid.* Heeft overal zyne orakels gehad, 176. Aap van de godheid volgens de heilige vaders, 6. Zyn zinnebeeld, 113. Oeffent noch zyne magt op de afgodendiennaars, 185. Aangebeden en gevreesd van de Amerikanen, 191. Wat te denken van des duivels magt over hen; *ibid.*

Hh

E.

E
ECHTBREUK, strengelyk gestraft in Zuid-Amerika, en by eenige natien in Noorder-Amerika, 288, 289
ECLYPSEN, gevoelen der ouden en der Indianen ontrent de slang, die de maan en de zon gedurende hun verduisteringen, wil verslinden, 123. Overeenkomst van dat gevoelen met onzen godsdienst, 124
EGEEN, der vrouwen van Lybie, 311
EGIDEN, van Pallas, 311
EGIPTENAREN, hebben eenen godsdienst gehad voor Moïsis, p. 7. Hebben voor en na de zondvloed geleefd, 19. Hun vrouwegeering, 39. Hun namen en vercierte tydrekening, 43. Hun beeldepraktige godsdienst, 62. Egiptenaars, die na de zondvloed geleefd hebben, zyn niet de eerste vindere van dien godsdienst, *ibid.* Hebben tempels en onderhouden het geheiligd vuur, 78. Hun gematigtheid in hunne feestyen, 96. Hun gevoelen ontrent den wyd, 97. Dansten rondtom hun beelden, 111. Hun priesters navolgers van Osiris en Isis, 108. 139. Zonderlinge gewoonte der Egiptenaren ten opzichte der doden, 167. Waren befneden, 203. Hadden egne godsdienstige eerbiedigheid voor het kruis, 216. Trouwden hun eige zusters niet, 269. Hun huizen, 304. Maakten wyn van lotos en gerst, p. 355. 359. Balzemen de lyken van menschen, 495. En van dieren, 178. Stelden hun lyken in handen hunner schuldeiffchers, 511
ELEUSINA, verborgentheden van Ceres Eleusina, dezelve als die van Bacchus, 137
ENOTOCETE, menschen met lange oren, oude en hedendaagsche, 32
EPHOD, deszelfs gebruik, 175
EPULUM DEORUM, Goden-seest, 172. Epulones, hun verrichtingen, *ibid.*
EPISCYRUS, 477
ERIGONE, of maagd van den Diener, 117
ERYCHTON, in den korf der dochters van Cecrops; deszelfs Zinnebeeld, 114

ESCHILUS, is de eerste geweest, die van Bacchus een zuiper maakt, en de dronkenfchap door 't voorbeeld van dien God geheiligd heeft, 97. 98
ESKIMENZERS, wat voorvolk, 29. Hun land, *ibid.* Zeden, 27. Voedzel, 27. Oirfprong, 30. Hutten, 303. Kleedy, 313. Kanoos, 400. Taal, 332. Meisje van die natie door de Franfchen gevangen, 31. Haar verhaal van verfcide wanichape volkeren, 32
ETHIOPIERS, hun vrouwe-regering, 41. Zee-Vaart, 400
EVASME, of juichingen der Bacchanten, komen overeen met die der Wilden, 109. 112
EUCCHARISTIE, offerande van brood en van wyn in 't Heidendom vergeleken by de verborgentheid der Eucharistie door de H. Vaders, 119. 120. Plechtigheden van den Godsdienst der Indianen, Peruvianen en, Mexikanen, tot het Sacrament van de Eucharistie betrekking hebbende, 204. 207
EVA, afgeschetst in de Orgia van Bacchus en in de Evasme der Bacchanten, 112. Haar betrekking tot de Orgia der Ouden, *ibid.* Tot demoeder der Goden van de aloutheid, *ibid.* De nieuwe Eva afgemaakt in de verborgentheden der Ouden, 118

F.

F
FAAR, zoort van graan, 332. Eerste voedzel der Romeinen, 280. Gebruikt tot offeranden en in andere Godsdienstige oeffeningen, 338
FESTYNEN, maakten een gedeelte uit van de offeranden by de ouden, 96. Wierden gehouden met veel gematigtheid by de Egiptenaren, 96. Waren een geheiligde tyd, om over Staatszaken te handelen, *ibid.* In de eerste tyden wierden alle feestyen ter eere van de Goden gehouden, 101. De feestyen maken altyd een gedeelte uit der plechtigheden by de Amerikanen, 105. Feestyen der Lacedemoniers en Kretenzers, 250. Feestyen der wilden overeenkomstig met die der ouden, 252. Bruiloftseesten, 282. Lyktaarzien, 500. Zielenseest, 522. Gastmalen, 524. Geschenken-seesten, 524
FETICHE, wat het is, 131

FLAG
de in
verb
Aan
Laco
len,
FLOR
Tem
wyir
143:
ne g
FORM
dat e
die d

G A
v
GALA
den
Oud
GALI
GARA
by d
GARA
ker
vuur
GASP
't k

GAST
den.
GESG
Over
GINS
GLAU
derli
Diot
GOD.
Nati
GOD
gepr
Hei
GOM
GORC
a tw
Span
GRIE
46.
ren
de p
25.
Pela
ze t
GRO
den
Ger

V O O R N A A M S T E Z A K E N. 551

FLAGELLATIO, zoort van boete in de inwyingen, 137. *Flagellatio* in de verborgentheden van Eleufina, *ibid.*
 Aan Alea in de Arcadia, *ibid.* Aan Lacedaemona, *ibid.* In de Lupercalen, 138
 FLORIDIANEN, hun priesters, 65. Tempels, 8f. Offeranden, 91. Inwyingen van hun volwaffe vrysters, 143. Hun Caffina, 358. Lieten hunne grafsteden bewaren, 211
 FORMOSA, Zeden der bewoners van dat eiland, zyn overeenkomstig met die der Irokoizen, 131

G.

GATHONARIOEK, vermaarde vrouw by de Irokoizen, 51
 GALAXIA, woonplaats der zielen in den melkweg, 199. Gevoelen der Ouden hier ontrent, *ibid.*
 GALIBIS, zie *Caraißen*.
 GARAKONTIS, vermaarde spreker by de Irokoizen, 237
 GARAMANTEN, Afrikaanſche volkeren, onderhouden het gewyde vuur, 78
 GASPERSIARCH, hun vereering van 't kruis, wat daar van te denken, 210
 GASTVRYHEID, der ouden en wilden, 343
 GESCHREI, doods-geſchrei, 430. Overwinnings-geſchrei, 431
 GINSENG plant, 368
 GLAUCUS, hoofd der Lyciers, onderlinge heusheid van Glaucus en Diomedes, 397
 GOD, genoegzaam gekent by alle de Natien 53. 't Gevoelen van eenen God, in het hert der menschen ingeprent, 54. Gedachten welke de Heidenen van God hebben gehad, 63
 GOM, zoort van graan, 336
 GORGO, vrouw van Leonidas, haar antwoord op de vrouwenregering der Spartiaten, 40
 GRIEKEN, (later) hun oirſprong, 46. Hebben het land van de Barbaren genomen, 24. Nadcel datze aan de geschiedenis hebben toegebracht, 25. Onderscheiden in Helleniſten en Pelasgiers, 46. Onderscheid van deze twee volkeren, *ibid.*
 GROTIUS (Hugo) zyn gevoelen over den oirſprong der Amerikanen, 18. Gewaakt, *ibid.* Zyn gevoelen on-

tient de tekenen van 't Christendom en Jödendom, in Amerika gevonden, 202. Wederlegt, 203
 GUELFEN en Gauen, afkomstig, zoo men zegt, van de oude Perſianen, 71. Dwaling van Hyde ontrent hun godsdienst, 72. Onderhouden het geheiligte vuur, 78

H.

HAMAK, naam van katoene bedden der Zuid-Amerikanen, p. 327
 HARNASSEN, der Wilden en hun bechryving, 396
 HARPASTUM, 47
 HECTOR, deszelfs lyk wierd rondt om de muren van Trojen geſlept, 513
 HEL, dichtershel, deszelfs overeenkomstigheid met 't geen 't geloof ons leert van ons laatste end, 195. Dichtershel, oirſprong van deszelfs naam, 196. Waar geplaatst, *ibid.*
 HELLENISTEN, onderscheid tusschen de Helleniſten en Pelasgiers, 46
 HELIODORUS, maakt een onderscheid tusschen twee zoorten van tovery onder de Heidenen, waarvan 'erecne verboden en de andere in achtting was, 187
 HERCULES, smorende twee draken in zyn wieg en den heſthond aan een keten leggende, deszelfs zinnebeeld, 115. Hercules de Griek, overwinnaar der Amazonen, 26. 27. Der dwergen, 30. 31
 HERMAPHRODITEN, 28
 HERMES, naam van Mercurius en Anubis, 109. Was niet anders als een toveraar, *ibid.* Berekent een waarzegger, in de Celtiſche spraak, 109
 HOMERUS, zyn oogmerk in 't ſchryven van de Odyſſea, 2
 HORENS, deszelfs zinnebeeld in de oudheid, 310
 HORNIIUS, zyne dwaling over den oirſprong der Irokoizen, Huronnen en Sourikoizen, 35. Ontrent den oirſprong der Peruvianen, 66
 HUACA, gewyd vertrek by de Incas, 210
 HUACHACUYAC, weldoener der armen, naam der Incas van Peru, p. 153
 Hu 2 HU-

weeft, die maakt, en voorbeeld 97. 98
 rvolk, 49.
 7. Voed-
 Hutten,
 00, 400.
 natie door
 31. Haar
 ſchapevol-
 32
 we- rege-
 400
 Bacchan-
 e der Wil-
 109. 112
 e van brood
 om verge-
 id der Eu-
 119.
 den Gods-
 vianen en,
 rament van
 hebbende,
 204. 207
 ia van Bac-
 Bacchan-
 ing tot de
 Tot de moe-
 loudheid,
 gemaakt in
 ouden, 118
 32. Eerſte
 280. Ge-
 in andere
 338
 n gedeelte
 de ouden,
 met veel
 naren, 96.
 , om over
ibid. In de
 ſtynten ter
 101.
 en gedeel-
 y de Ame-
 der Lacc-
 250. Fe-
 emkomstig
 Bruilotr-
 500.
 252.
 524
 131
 FLA-

HURONNEN, leven veel ongeregelder als de Irokoizen, 286
HUTTEN, der Wilden overeenkomende met die der eerste menschen, 303. Hoe ze gemaakt zyn, 304. Hutten in de lucht gebouwt en op de bomen, 303. Raadhutten, p. 84
HYPORCHEMATISCH, dans dus genaamt, 102
HYSIPILA, en vrouwen van Lemnos, snyden haar mans de keel af, 26

J.

JALOEZIE, wreed voorbeeld van jaloezie, onder de Irokoizen, 288
JAO, by de ouden, 't zelve als Jehova by de Hebreën, 65
JAOVAL, priesters der bewoners van Florida, 65. 75
JASON, hoofd der Argonauten, doet zich tot de verborgentheden inwyngen, 138. By Circé verzoenen, 133. Vind uit 't maken van lange vaartuigen, 399
JEHOVA, naam van God by de Hebreën, 65
JEPHTA, dochter van Jephta en haar offer, 83
JEUGD, opvoeding van dezelve op 't eiland Creta en Sparta, 294. By de Perfen, 295. By de Wilden, 295, 296
INCAS van Peru, noemen zich zonen van de zon, 66. Inwyngen van de ionge Incas, 151. Biegt der Incas aan de opperhoofden van Peru, 207. Bewaarden een kruis in een hunner koninglyke huizen, 210. Trouwen haar zusters, 274. Nieuwigheid van dit gebruik, *ibid*
INDIANEN, verbrandden de lyken hunner doden, 501
INWYINGEN, uitlegging van dit woord, 3. Zin der inwyngen, p. 131. Overeenkomst der inwyngen der Ouden met die der Indianen, p. 139. Verscheiderhande inwyngen, 138. Voor krygslieden, *ibid*. Inwyngen van die van Virginie, 719. Der Caraïbers, 143. Der volwasse vryfters, *ibid*. Inwyng van een krygsman by de Caraïbers, 146. Van een kapitein, *ibid*. Van een kapitein generaal, 149. Van de Incas van Peru, 151. Van de ridders,

van Mexico, 153. Van de oude ridders van Europa, 160. Van een waarzeggers by de Caraïbers, 165. Van een waarzeggers by de Moren, 164. Van de Barbaren van Noord-Amerika, 165. Laatste inwyng van een Caraïber, 169. Aanmerkelijke trekken der oudheid in deze inwyng, 172
JONGLERS, zie **WAARZEGGERS**.
IPHIGENIA, priesterin van Hecata of van Diana, haar offerhande, 83
IROKOIZEN, giffingen over dezelve oirprong, 35. Haar vrouwe-regering, 36. Zyn in vyf natien verdeelt, 51. 52. Haar godsdienst, 53. Bidden de zon aan, 66. Namen die zy aan de zon geven, 67. Uitlegging van die namen, 68. Erkennen verscheide minder geesten, 74. Hebben gene andere tempels als hunne raadhutten, 84. Haar speeltuigen, 105. Haar inwyngen, 165. Haar priesters of Jonglers, p. 238. Haar zielenland, 195. Haar regeringsvorm, 228. Haar tribus of stammen, 228. Haar opperhoofden, 231. Agoïanders, 213. Haar raadvergaderingen, 234. Hun sprekers, 236. Hoe ze hun zaken afhandelen, 238. Haar gemene schar-kist, 248. Plegtig vergaderingen, 250. Hutten, 305. Kledy, 313. Opschik, 328. Voedzel, 332. Oorlog, 378. Kanoos, 399. Strat der slaven, 431. Gezantschappen, 453. Koophandel, 463
ISAAC en *Rebekka*, op wat wyze broeder en zuster, 271
ISIS, onderscheid tusschen de twee Isis, 115
JODENDOM, tekenen van Jodendom en Christendom in Amerika gevonden, 202
JUNO, dezelve als Venus Urania, zie *Venus Urania*.
JUPITER, dezelve als de zon, 66. Als 't opperste wezen, de hemel en de lucht, 68
JUSTITIE, voorbeeld van strenge justitie by de Irokoizen, 241. 242. Wyze van voldoening by de Wilden in gebruik voor eenen manslag, om de schuldigen te redden, 259. 240

K.

L.

KAARZENHOUT, 284
KKALOPHOREN, of *Xilophoren*, 251
KAROKOLUS, der Zuideryke Wildden, 329
KINDEREN, 290. Hun wiegen, 292. Liefste der Wildinnen voor haar kinderen, *ibid*
KLEDY, 308. Der volkeren van 't gevolg van Bacchus en van de eerste tyden, 309. Der Wilden en Eskimeuzers, 313
KOLFSPEL, der Wilden, 477
KRUIS, de eerbiedigheid voor het kruis is in Amerika gevonden, toen dat wereldgedeelte ontdekt wierd, 209. Wraking van 't geen de Auteurs over deze eerbied hebben geschreven, 213. Gevoelen van den Schryver hierontrent, 216. Het kruis, schoon een teken van 't Christendom, is geen onseilbaar teken daarvan, *ibid*. 't kruis hangt meest aan alle de goden van Egipten, *ibid*. Heilig zinnebeeld in de verborgentheden van Isis, 216. Zinnebeeld van 't toekomstige leven by de Egiptenaars, en van de predestinatie by de Hebreëen, 217. Zinnebeeld van volmaaktheid, betekenende het getal van tien by de Egiptenaars en by de Chinezen, 200. Kruis, genaamt Decusata, betekent 't zelve getal in Romeinsche cyfer, *ibid*. Kruis van Lama, *ibid*. Kruizen in de cyffers en in den wereldlyken Almanak der Mexikanen, *ibid*. Verschil tusschen de Christenen en Heidenen over kruizen, die ten tyde van Theodosius den iongen in den tempel van Serapis gevonden zyn, 218. Kruis vanden Verlosser zoo voort in de eerste tyden afgeschetst, 221. De kracht van 't kruis die de Egiptenaars 't gesternte toefschreven, moet op 't kruis van Jesus Christus werden toegepast, 219. De kruizen in Amerika gevonden, verstreken geen bewys, dat de Apostels daar 't Evangelie verkondigt hebben, 221
KRUISDRAGERS, wat daarvan te denken, 211
De overige zaken die op de K. niet gevonden worden gelieve den Lezer op de C. te zoeken.

LACEDEMONIERS, hun vrouwe-regering, p. 40. Hun regerings-vorm, p. 226. Festyden en Danzen, p. 250. Genootschappen, overeenkomstig met de Karbets der Amerikanen, p. 251. Haar gematigheid, p. 253. Geestelingen, p. 137. Huwelyks-weten, p. 276. Opvoeding, p. 294. Byzondere vriendschappen, p. 297. Huizen, p. 308. Bygelovigheid ontrent het leveren van eenen veldslag, 419
LAMA, Kruis van Lama, 220
LAMECH, verstrekt het eerste voorbeeld van de veel-wyvery, 429
LATANUS, Boom, zyne beschryving, 304
LATONA, fabel van haar, en van 't dryvend eiland, daar ze Apollo en Diana baarde, 49. Latona door 't serpent Python vervolgt, dezelfs zinnebeeld, 115
LAURENT, rivier St. Laurent, 304
LECTISTERNIUM, bed voor de goden, beweegraden van dit feest, 173
LITAI, de Gebeden, dochters van Jupiter, 49
LOTH, op wat wys broeder van Abraham, 271. Dochters van Loth, 268
LOTOS, plant, eerste voedzel der Egiptenaren, 334. Lotos wyn, 355
LUPERKALEN, geesteling van dezelven, 138
LYBIE, (vrouwen van) haar Egipten, en vaardigheid om de huiden te bereiden, waar mede de ouden zich plegen te kleden, 311
LYCASTEN, zoons van Minos, 42
LYCIERS, hun vrouwe-regering en oorsprong, 41. Bidden Apollo aan onder de gedaante van eenen wolf, 50. Haar regering, 227. Haar stammen, 229
LYCIARCH, of hoofd der Lyciers, 227
LYCURGUS, herstelder der Republiek van de Lacedemoniers, 225. 250
LYCUS, zoon van Pandion, geeft den naam aan de Lyciers, 42. Vermaarde Waarzegger, 176
LYRA, de hemelsche Lier verbeeld door een hele Schildpad, 58. De Lier, de Rhombus en andere speel-tui-

Hh 3

tui-

K.

tuigen van de Orgia en die der wilden, aan de godheid gewyd, 109

M.
MABOYA, naam vanden duivel by de Caraïbers, 123
MABY, zoot van drank, 356
MAIRE MONAN, naam van eene godheid by de Brasilianen, 144
MAIS, Indiaansch koorn, 332. Of het by de ouden bekend zy geweest, Wyze om het aan te qucken, 337. Dranken van Mais gemaakt, 373. Zuiker uit den halm van Mais getrokken, 373
MANDARIUS, eerdie men hen heeft bewezen, toen der regering verandert wierd, 394
MANDIOK of *Maniok*, plant, deszelfs verscheide zooten, 347. Gevaarlyk zap van den Maniok, *ibid.* Middelen tegen het vergift van dat vocht, 348. Wyze om het uit te drukken, 349. Wildendie de Maniok eeten, zonder het zap uit te drukken, *ibid.* Brood van meel van Maniok, *ibid.* Aanqucking van Maniok, 351
MANITOU, naam gegeven aan 't opperste wezen en aan de minder geesten in de Algonkynsche taal, 64, 74
MANNA of gestolde zuiker der ouden, werd in Amerika gevonden, 370
MANSFENIS, roofvogel, 146
MARAKA of *Tamaraka*, der Brazilianen, 106
MARMARE, Lyciers van Marmora, en hun wanhoop onder Alexander den groten, 44
MARS, dezelve als de zon, 66. Als 't opperste wezen, en de God der legers, 99. De eenige God der Perſen, 72. Schoon danzer genaamt, 101. Betekenis van dit woord, p. 103
MASARA, zuikermolens in de Sarazynsche taal, 372
MARAGNON, of rivier der Amazonen, 27
MASSAGETEN, volk van Schytie, wierden dronken van den reuk van zekere planten, 362
MANTOUTOU, outaar der Caraïbers, waarop zy Ouicou en Kaffau aan hun goden offerden, 174
MAUSOLUS, zyne list, om den Ly-

ciers te doen betalen de schattingen, die hy van hen eifchte, 325
MEDEA, priesterin van Hecate, 83. Vlucht met Jason, *ibid.* Doet haar by Circe verzoenen, 133. Haat huwelyksochts, 282
MENDES, naam van Pan, 65. Gifſing over de betekenis van dit woord, 69
MENDS of *Mendo*, namen van een stad in Egipte, en van eene in Thracie, 69
MEOTIERS, hun voedzel, 336
MERKURIUS, dezelve als de zon, 66. Uitvinder van de lier, 108. Naam van een God by de ouden, 109. Zyn ſlangenſtaf, 460. Waarom de God der dieven, 664
MEXIKANEN, hun beelden, 76. Onderhouden het heilig vuur, 86. Haar tempels, *ibid.* Offeranden, 91. Priesters en lere, 139. Inwyningen van hun ridders, 143. Van hun koningen, 156. Hebben een zoot van beſnydenis, 203. Zonderling feest der Mexikanen, 208. Hun aching voor hun koningen, 224. Byzondere huwelykſplechtigheid, 285. Offerden de krygsgevangenen, 436
MINERVA, maagden aan haar gewyd, 83. Haar geboorte, 115. Verscheide namen, 121. Overeenkomſtigheid met de nieuwe Eva, 115. Haar Egide, 311. Onderscheiding van vyf Minervàs, 318. Haar werden alle kunſten toegelchreven, waarom, *ibid.*
MINOS, een der eerste werggevers van 't eiland Kreta, 225. Verscheiden hebben dien naam gevoert, *ibid.* Rechter der hellen, 197. Brengt allereerst een vloer in Zée, p. 399. Maakt wingewesten in Fenicie, *ibid.*
MISSISSIPPI, rivier in Louiſiana, 298. Hare ontdekking, 455
MITASSEN, kouzen der Wilden van Noord-Amerika, 374
MITHRA, naam van de zon by de Perſen, 72. Verborgentheden van Mithra dezelve als die van Bacchus, 3
MOEDER, der goden van de ouden, twee perſonen onder dien naam afgeſchekt, 79. Haar overeenkomſtigheid met de oude en nieuwe Eva, 116
 Mo-

MOND
 maar e
 oudhei
 door d
 nis, 2
 ſcheide
 lyk do
 267.
 rikaanf
MOSES
 de cerſ
 zynov
 Huet e
 gewna
MUSAG
 Hercul
 woord
MUZER
 Bacch
 dinnen
 gende
MUZIE
MYRR
 haar n
 docht

NAA
 de
 heid v
 merik
NAME
 hun n
 die na
 men,
 naam
 ven,
 naam

NATC
 hoofd
 zyn,
 85.
NAUC
 ciers,
NOAC
 bevol

OEF
 ſc
OFFE
OFFE

VOORNAAMSTE ZAKEN.

MONOMAGIA, of verplichting om maar eene vrouw te hebben, hare oudheid betoogt doordt Schriftuur, door de fabel en door de geschiedenis, 266. Waargenomen door verscheide oude volkeren; voornamlyk door de nakomelingen van Jafet, 267. Monomagia by eenige Amerikaansche volkeren, 273
MOSÉS, de boeken van Moses, zyn de eersten, die ons van de stoutheid zyn overgebleven, 9. Gevoelen van Huert en Gerhard Vossius van Moses, gemaakt, 7. 112
MUSAGETEN, Apollo, Bacchus Hercules, 100. Beteekenis van dat woord, *ibid*
MUZEN, Gewyd aan Apollo, Bacchus, enz. 100. Oorlogsgodinnen, 100. Dezelve als de bewegende zielen der hemelsche liehemen, 100
MUZIEK, en zyne beschryving, 100
MYRNA, dochter van Cyniras, haar misdaad dezelve als die van de dochters van Loth, 168

N.

NAAKTHEID, van onze eerste vaders na hun zonden, 308. Naaktheid van de meeste volkeren van Amerika, 308
NAMEN, op wat wyze de Wilden hun namen krygen, 39. Volkeren die namen van hun moeders aannemen, 36. Volkeren nemen den naam, dien ze aan de godheid geven, 65. Vorsten hebben Gods naam aangenomen en gelastert, p. 66
NATCHEZ, hun tempel, 85. Hun hoofden zeggen zonen van de zonte zyn, 67. Eer die ze hem bewyzen, 85. Hun hutten, 304
NAUCRATES, Redenaar by de Lyciers, 248
NOACH, of hy Amerika gekent en bevolkt heeft, 19

O.

OEDEPUS en *Jocasta*, hun bloedschandig huwelyk en droevig end, 268
OFFERANDEN, 89
OFFERANDE, (geheimnisvolle) van

brood en wyu, 173. Zinnebeeld van de Eucharistie, *ibid*. Offerande van Oufou en Kaffau der Caribbers, overeenkomstig met de verborgenheden van Bacchus en Ceres, 91
OU, koning van Bazan, gehouden voor den vader der later Grieken of der Cadmoeners, 46
OBYGES, watervloed van, 20
OYARON der Irokoizen, wat het is, 182
OPSPRONG, der Amerikaansche volkeren, 15. Wat men van de Wilden van hun oorsprong kan helen, 47
OPKI, *Otken*, naam van 't opperste wezen en minder geeften by de Irokoizen en Huron, 64
OLAIMI, berg by de Apalachiten, 74
OLYMPIADEN, duisterheid der tyden tot op de Olympiaden, 19
ONNONHOVARORI, feest der dromen, 181
OPF, twee Opfen, 116
ORENOKO, r'ier van Zuid-Amerika, 398
ORPHEUS, vermaarde waarzegger, een der Argonauten, 96
OSIRIS en *Isis*, (oude) zinnebeelden van onte eerste vaders, 119. Osiris, zoon van Isis de jonge, en zyn overeenkomstigheid met den verlosser, zie *Zinnebeelden der verborgenheden*.
OUICOU, drank, zie *Chica*.
OUNAS, volkeren van Louifiana; hadden eenen tempel, zoo als die van de Natchez, 85

P.

PACHACAMAC, naam van 't opperste wezen te Peru, 63
PEANES, zang der ouden, dus genaamt, 99
PALINOT, soort van drank, 377
PALLAS, zie *Minerva*.
PAN, naam van 't opperste wezen by de Chemmiten en Mendesiens, 69
PANDORA, de eerste van alle de Vrouwen, is dezelve als Eva, Moeder van alle menschen, 114. Doos van Pandora, desselfs zinnebeeld, *ibid*.
PANNELIKKER, ('t ampt van) was certyds zeer aenzienlyk, 253
PANTOMINE, een soort van dans van

- van Bootmakers, 277
PAPIER plant, en desselfs gebruik by de Ouden, 404. Beschryving van 't papier door Sint Ildorus, 405. Komt overeen met de berkefchorzen waar van men de kanoos maakt, *ibid.*
PARAGUAY, kruid, desselfs gebruik, 377, 378
PARENTALIA, lykstaatzien, dus genaamt, 513
PARTHEN, hun eerbewyzingen aan de zoon, 85. Op wat wyze de koningen der Parthen hun zusters trouwden, 272
PARTHENON, genoodfchap van dechters; te Athenen aan Minerva gewyd, 84
PASIPHAE, noemde zich dochter van de zoon, 67
PATATA of *Batata*, wortel, haas beschryving en gebruik, 350
PLAIGIERS, onderscheide tusschen hen en de Hellenisten, 46
PERSEN, geven aan den Hemelkring den naam van Jupiter, 68. hadden geen Tempels, 80. gevoelen van Hydeover de oude religie der Perzen, wederlegt, 70. geven aan de zonden naam van Mithra, 72. onderhouden het heilig vuur, 78. hadden Vestalen, 83. gematigheid van hunne seftynen, 96. hun verborgentheden, 3. 134. trouwden hun zufter voor den tyd van Catabyfus, 296. hun opvoeding overeenkomstig met die der Lacedemoniers, 295. hun kleding levenswyze is als die der Wilden, 311. beschielden de oogen met vermilioen, 323. hun voedsel, 340
PERU, naam die de inwoners van Peru geven aan God den Schepper en aan 't opperste wezen, 63. dwaling van Grotius en Hornius ontrent den oorsprong der Peruvianen, 66. 67. van Huert, 27. hebben beelden, 76. onderhouden het heilig vuur, 85. hun Tempels en Vestalen, 86. bygelovigheid ontrent de eclipfen, 123. Priester en lere, 139. inwyngenvan hun Incas, 151. hebben het gebruik van de biegt, 206. feest van Peru overeenkomstig met de verborgentheid van de Eucharistia, 207. eerbied der Peruvianen voor hun Koningen, 224. hun huizen, 303. hun achting voor de Coca en op wat wyzezy die gebruiken, 368. hun balzen, 410. hun Almanach, 413. huc Quibos of Regifter, 415. geloofden eene opstandinge der dode, 519
PHALLEN, in de verborgentheden der Heidenen, 131. op eenige plaatsen van Amerika aanbeden, 76.
PHENICIERS, rechten vericheyde Kolonien op in Europa en Afrika en ontdekken een zeer groot eiland aan de uiterste palen van den Ocean, 16
PIAYE, zie *Waarzagers*, 322
PITENS, hun Prik schilderingen, 322
PIEMENT, of gepeperde zaar der Caraibers, 350
PLATA, (de la) Rivier, 398
PLATO, hooffdigheid van Plato en zyne aanhangers ontrent de Theurgia, of gemeenfchap met de Goden, 169
PLEIADEN, naam dien de Irokoizen haar geven, 201
POLEXENA, opgeoffert op 't graf van Achilles, 436
POLYGAMIA, veel wyvery, by veel oude volkeren en by de Hebreën 267 veel wyvery in Amerika voornamlyk aan de hooffden van eenige natien toegelaten, 273
PORCELEIN, der Wilden endesselfs gebruik, 245. is de *Concha Maris* der ouden, 247
PRAEFICA, Huilster dus genaamt, 496
PROPHETEN, by de Joden, doorden H. Geest angeblazen, 174. tweederhande Propheten onder de Joden, 88.
PROSERPINA, dezelve als Diana, 118. Moeder van God Bacchus of Taurus,
PRYTANEN, der Grieken, aan Vesta gewyd, 87. zyn als de *Curie* der Romeinen, *ibid.*
PULTOPHAGEN, Romeinen en anderen dus genaamt, waarom, 341
PYOMEN, oude en hedendaagsche, 30, 31
PYP, deszelfs gebruik by de Ouden bekend, 361
PYROGEN, der Wilden, 399. Der Caraibers en Zuidelyke Wilden, 406
PYROLATRIA, of dienst van 't heilig vuur; 77. Oorsprong van dezen dienst,
PYROPHOREN, en hunne verrichtingen by de ouden, *ibid.*
PYTHON, 't Serpent Python, deszelfs

zels zinn

QUIP

R AAD-
 Ten
 RAKET
 gebruik
 RHADA
 van de r
 Rhadam
 voert ee

RHEA,
 RHOMBY
 maakt v
 ROIAND
 den van

ROMEIN
 in de ee
 len, 82
 buitens
 223.
 van de
 hun Sch
 hun dri
 welyk a
 in 't be
 ketzel,
 331. g
 om, 34
 ryden,
 log te
 van hu
 442.

RYKDO
 begrav

S ABB
 spr
 verba
 SABA
 zius,
 dien
 SACR
 wet.
 gure
 gefcl
 I lykh
 Voc

VOORNAAMSTE ZAKEN.

zels zinnebeeld, 114. 115. 116

in de verborgenheden der Ouden, 206

Q

QUIPOS, Register der Peruvianen, 415

R.

RAD-TENTEN, zyn in plaats van Tempels in Amerika, 84
 RAKETTEN, haar beschryving, 409.
 gebruik bekend by de Ouden, 410
 RHADAMANTUS, eerste Stichter van de regering der Kretensers, 225
 Rhadamanus, Broeder van Minos, voert eene volkplanting in Lycie, 42

RHEA, twee Rheas, 116

RHOMBUS, der Ouden en hoe ze gemaakt was, 105. 107

ROIANDER GÔA, naam der hoofteden van de geslachten der Irokoizen, 231

ROMEINEN, hadden gene beelden in de eerste tyden, 87. Hun Vestalen, 82. veel ouder als Numa, *ibid.* buitenспорigheden van hun bygeloof, 223. Stammen en hoofteden tyde van de stichting van Rome, 228. hun Smaat in de eerste tyden, 235. hun drierhande wyzen om een huwelyk aan te gaan, 279. Hun smaak in 't beschilderen in plaats van blankeketzel, 323. Eerste voedzel, 280. 331. genaamt Pultophagen en waarom, 341. Hun zoberheid in de eerste tyden, *ibid.* Hun wyze van den oorlog te verklaren, 384. Wreedheid van hun schouwspelen en gastmalen, 442. Hun lykstaatzien, 494
 RYKDOM, ontrent de doden in hun begraven, en waarom, 505

S.

SABRIENDOM, deszelfs eerste oirsprong, 98. Dat der Heidenen verbaftert in een ware afgodery, 73
 SABAZIUS, Jupiter, Bacchus Sabazius, god, betekenis van dien naam, 99
 SACRAMENTEN, van de nieuwe wet, hadden hun schaduwten en figuren in de wet der natuur en in de geschreue wet, 204. De wezentlykheid van deze afbeeldzels, *ibid.*
 Voetschappen van onze Sacramenten

SAGAMITE', of bry, gewoon voedzel der Ouden en Wilden, 342

SARA, hoeze Zusteren Huisvrouw van Abraham was, 269, 270

SARPEDON, voert eene volkplanting van Kreta in Lycie, 42

SATERS, oirsprong der Saters en Centauren, 309

SATURNUS, zyne kinderen verлиндende, deszelfs zinnebeeld, 114

SAUL, lyken van Saul en zyne kinderen, en derzelver lykstaatzien, 510

SCHILPAD, der Poëten, of de lier van Apollo, wat het was, 108

SCHYTEN, verscheide volken onder dien naam begrepen, 22. Hun Zeden overeenkomende met die der Barbaren, die Griekenland bewoont hadden, 47. Onderhielden het heilig vuur, 78. Hadden ook enen moker of zwaard tot een zinnebeeld van de Godheid, 98. Ontleenden hun oirsprong van eene vrouw, half mensch en half slang, 115. Baden Diana aan, en deden zich tot hare verborgenheden inwyen, 3. Meesteden hun ouders, om 'er voor huur vrienden een maalyd van te bereiden, 502

SEMIAMIS, genaamt dochter van de Zon in eenige opschriften, 67. haar minnedrift jegens haar zoon Ninus gestraft, 268

SEPHORA, is geen zinnebeeld van alle de Godinnen van 't Heidendom, 113

SERPENT, deszelfs zinnebeeld in den Godsdienst der Ouden, 114. Zinnebeeld van tweestrydige grondstellingen in den Godsdienst der Ouden, 116. Ingewyd tot de verborgenheden, 112. Tamme slangen in de Tempels, 113. Metale slang, zinnebeeld van den Verlosser *ibid.* Beleze en tam gemaakte slangen der wilden, 115. Behoren tot de verborgenheden van hun *Waarzegger*, *ibid.*

SILICERNIUM, wat het was, 500

SHONNONKUIRETI, Kluisenaar en zeer vermaarde *Waarzegger* onder de Wilden, 89. Zyne geschiedenis en de oorzaak van zyne dood, 192

SLAVEN, wyze van hem te bewaren, 429. Hoe ze werden opgehaalt, 431.

441. Haar noodlot, 433. Straf in Noord-Amerika, 435. In Zuid-Amerika, 444. Hun vrygving, 471
SOODIANEN, Standvastigheid van eenige gevange Toglianen, door Alexander ter dood verwezen, 430
SOLYMERS, wat voor volk, 42
STRAFFE, der slaven van Noord-Amerika, 435. Straffe der Wilden van Zuid-Amerika, 444
SYRIE, Godinne van Syrie dezelve als Minerva, Diana, enz. Zie *Minerva*.

T.

TAARLING, spel der Ouden, zie *Dobbelsteen*.
TABAK, 361. Of hy by de Ouden bekend zy geweest, *ibid*. Planten wyt eenige hedendaagse Schryvers, die van den Tabak hebben gesproken overerkonstig met die der Ouden, *ibid*. Krachten van den Tabak, *ibid*. Dranken van den Tabak, gebrukt by de *Indiënsen der Amerikanen*, 164. In Amerika gewyd tot Godsdiensig gebrukt, 366
TABELLIKER, zie *Pannelliker*.
TAPUIERS, eenen Maniok zonder 't zap uit te drukken, 349
TAU (de) en 't kruis waren een zelve zinnebeeld, 117. Tau letter van een gelukkig voorteken by de Ouden, *ibid*.
TEMPELS, van Vesta, waren rond, waarom, 87. De Perfen hadden gene Tempels, 80. Prytanen en Romeinsche *Curia* waren de Tempels, 85. De Raad-hutten zyn de Tempels in Amerika, 84. Tempel van Natchez, 87. Van de Oumas van Virginie, *ibid*. van Peru, *ibid*. Van Mexico, 86
TERRAZ, zinnebeelden, dus genaamt, 391. Spel der ouden, genaamt *Tesserum*, 470
THABAL, koning der natien, door Abraham verwonten, 388. Hun staten, 389
THALESTRIS, koningin der Amazofen, 27
THARONHIAOUAGON, naam van de Zon by de Irokoizen, 67. Deutlegging van die spreekwyze komt met het opperste wezen overeen, 68. Is de meester in het zielenland, 197

THEVA, kuur van een quaad voorspel en een teken des doods by de ouden, 218
THEURGIA, gemeenschap met de Goden, 168. Gevoelen der H. Vaders van de Theurgia, der ouden, 169. Hoofdigheid van Plato hierontrent, 169
THOMAS, of sint Thomas of eenig ander Apostel in Amerika geweest zy, 231
THRACIE, verscheide volkeren onder dezen naam begrepen, 22. Werdens dronken door den reuk van zekere kruiden, 362. De vrouwen verbrandden zich met de lyken van hun mannen, 439. Heldhaftigheid dezer vrouwen, *ibid*. Volkeren van Thracie weendten op de geboorte hunner kinderen, en waren vrolyk als ze quamen te sterfen, 502
TIBARENEN, hun gewoontes hun vrouwen in de kraam komen, 26. Deze gewoonte is uitgelegt doordie der Zuidelyke Wilden, 127. Overeenkomstigheid van deze gewoonte met de crizode, 128
TOERY, zie *Waarzeggers*.
TOUPAN, zekere uitdrukking der Zuidelyke Wilden, 64. Verklaring van die spreekwyze, *ibid*
TRIBUS of *Stammen*, 228. Oorsprong der Tribussen, *ibid*. Stammen van verscheide volkeren, 229. Der Irokoizen, Huronnen, enz. *ibid*.
TROGLODYTEN, aan godsdiensigge achtung voor de schildpadden, 51. Hun grafseden, 502
TROPHONIUS, hol van Trophonius, 168
TROIE, (oorlog van) vergeleken by dien der Wilden, 386
TWEEGEVECHT, voorgeslagen door Abner aan Joab, zie *Abner*.

V.

VASCO NUNES DE VALBOA, ontdekt allereerst de Zuidzee, 28. Zyne dwaling over de mannen als vrouwen gekleed, die hy in Amerika vond, 27. 28
VENUS URANIA, dezelve als de jonge Vesta en als de jonge Isis, zie *Isis*. Beeld van de hemeliche Venus op een schildpad, 50
VERBORGENTHEDEN, 110. Onder-

derse
ne V
Vest
Velt
verw
79.
Had
81.
Vest
Peru
Man
Uran
Vira
schep
Viro
hunte
prikke
VITZ
kanen
Vossi
ver M
URIM
URN
510.
Ambr
ren,
Vuur,
77.
di he
heilig
van V
WA
der w
overce
aan de
183.
zggge
wynig
raibet
Wyz
toe re
Overc
kaans
de ou
WAPE
den,
WICH
van)
WIEG
ren.
WILD
over
in zw

VOORNAAMSTE ZAKEN.

521

derfheid, tusſchen de grote en kleine Verborgenheden, 132
VESTA, dienſt van Veſta, 78. Wat Veſta was, 79. Twee g. dheden verwart onder den naam van Veſta, 79. 80. Haar zinnbeelden, *ibid.*
 Had oudtyds geen beeld te Rome, 81. Haar tempel, 85
VESTALEN, Romeinſche, 82. Van Peru, 85. Van de Irokoizen, 87. Mannen gewyd aan Veſta, Venus Urania, Cibeles enz. 84
VIRACOMA, naam van God den ſchepper te Peru, 63
VIRGINIE, volkeren van Virginie, hun tempels, 85. Inwyingen, 139. priekſchilderingen, 320
VITZILIPUTZLI, God der Mexikanen, 308
VOBIUS, (*Gerard*) zyn gevoelens over Moles, wederlyk, 113
URIM en *Tammim*, hun gebruik, p. 177
URANEN, of lykbuſten der Romeinen, 510. Aanmerkelyke gevonden in Ambria, 324. Buſten voor de dienen, 178
VUUR, dienſt van t heilig vuur, p. 77. Opſtelling van de volkeren, di het heilig vuur onderhouden, 78. heilig vuur, bekeor onder den naam van Veſta, 78

W.

WAARZEGGERS, wet ze by de ouden waren, 183. Namen der waarzeggers onder de Wilden, overeenkomende met die, welke men aan de waarzeggers der oudheid gaf, 183. 184. Inbort van deze waarzeggers onder de Wilden, 184. Inwyingen der waarzeggers by de Caraïben, 163. By de Meken, 164. Wyze van hen enen duivel of geest toe te eigenen by de Caraïben, 169. Overeenkomſtigheid van de Amerikaanse waarzeggers met die van de oude tyden, 192
WAPENKNODS, of moker der Wilden, 396
WICHELARY, (verſcheide zoorten van) 176
WIEGEN, der Wilden, zie *Kindertjen.*
WILDEN, van Amerika, gifſingen over hun oirſprong 15. Verdeelt in zwervende en aniete, 46. Heb-

ben die ene heilige en verdelde overlevering van de eerste tyden, 47. Van de Zonvloed, en van t einde der Wereld, 51. Hun geartheid, 53. Godsdienst, 55. Grond van dezen Godsdienst, is als die der Barbaren, die oudtyds Griekenland bewor den, 52. Hebben alle de kenname van een eerste wezen, 63. Erkennen verſcheide geesten, 74. Zyn afgoden-dienaar, *ibid.* Hebben eene Godsdienstige achting voor t vuur, 84. Hun Tempels, 85. Offeranden, 98. Speelruigen, 102. Plechtigheden gedurende den tyd der eclipsen, 123. Inwyingen, 139. Denkbeld van de ziel, 176. Hoofdigheid ontrent de dromen, 178. *Waarzegg.*, 183. Zeeiland overeenkomſtig met de dichters-bel, 197. Ziely-hulzigen, 202. Vrouweregring, 226. Plechtige vergaderingen, 250. Zingen, dansen en gultmulen, 253. Hevellyken, 273. Opvoeding, 294. Bysondere vrendſchappen, 297. Bezigheden, 302. Doipen en wyze van dezelve te verſterken, 303. Kleedy, 308. Priekſchilderingen, 316. Beſchilderingen, 322. Hanttyden en ander opſchik, 324. Voedzel, 332. Drink, 355. Oorlog, 378. wyze om dien te verkleen, 392. wapenen, 395. Tocht n te water en te land, 398. Sterrekunst, 441. Jaarrekningen, 412. Legeringen, 419. Omzichtigheid op vyands bodem, 420. Yeldſlagen, 425. Gedrag jegens de krygsgevangenen, 426. Strafte van hun ſlaven, 435. wetten van vrygeving, 451. Gezantſchappen, 453. Koophandel, *ibid.* Jagt en viſſchery, 467. Ziekten engenezing, 479

WISOCAN Tabaksdrank in gebruik by de inwyingen der volkeren van Virginie, 141

WREEDHEID der Amerikanen jegens hun gevangenen zie *Straffe.*

WYN, (*Wynſtok*), in Amerika, 354. by veele volkeren onbekent, 97. Gedachten der oude Egyptenaren van den wyn, *ibid.* wyn van allerhande zoort, 354

X.

XANG TI, opperste Keizer en opperste Meester by de Chunezen 63
 Li 2 XAN.

299 T A F E L D E R

XANTHOS, Lyche van Xanthos en
 een vruchtboom onder Harpagos, Veld-
 overste der Perzen, 44. gedurende
 den poring van het driemanschap,
ibid.
XANTHUS, Seiche van de kust
 Xanthos in Lycie, 42
XILOPHOROS, of *Kakheboros*, 251
 Y.
YDRANOS, wat het was in de ver-
 borgentheden, 137
YUCA, zie *Mantik* of *Mantik*.

Z.
ZIEL, denkbeeld, dat de ouden
 daarvan hebben gehad, 176.
 Denkbeeld der Wilden van dezelfde,
 177. Op wat wyse de Irokoizen de
 ziel uitdrukken, *ibid.*
ZIEL, denkbeeld der Ouden en Wil-
 den van de ziel der dieren, 177.
 Dwaas gevoelen van de wandeling
 der ziel gedurende den slaap, 178.
 Van den staat der zielen na den dood,
 193. De staat der zielen na den dood
 was 't voornaamste onderwerp der
 inwyding tot de verborgentheden,
ibid. Hoof de Hedenzen zich over
 dit punt hebben uitgedrukt, *ibid.*
 Gemakkelijkheid der zielen na den
 dood volgens het gevoelen der ouden
 en Wilden, 200
ZIELENLAND, der wilden, over-
 eenkomstig met de dichterzels, 197

Tocht van een Wilde na 't Zieken-
 land, overeenkomstig met het neder-
 dalen van Orpheus ter helle, 197
ZIELSVERMISNING, oorsprong van
 dit gevoelen, 202
ZIGANTEN, volk van Afrika, 375
ZINNEBEELDEN, der verborgent-
 heden, 120. Van de Godheid, met
 de Godheid zelve verward, 71
ZON, zinnebeeld van de Godheid, 65
 de meeste namen der Goden van 't
 Heidendom staan op de zon, 66
ZONNE, (eif) Gouddienst oeffening,
 door de Wilden op de geboorte hun-
 ner kinderen waargenomen, 128
ZONDVLOED, de watervloeden van
 Ogyges, Deucalioen, Egypten enz.
 komen met de algemeene zondvloed
 overeen, 20. Men vindt overal in
 Amerika overblyfsels van de overle-
 vering aangaande de zondvloed, p.
 171
ZOROASTER, der ouden, gaat voor
 den uitvinder der tovery, 175. Van
 de verwyvery en wanorders in 't
 huwelyk, 267
ZUIKER, 369. Zuiker van de Ou-
 den, *ibid.* Verscheiden namen, wel-
 ke de Ouden aan de zuiker gegeven
 hebben, *ibid.* Betekenis van 't
 woord *Saccharum*, 372. Heden-
 daagfche zuiker, 370. Onderscheid
 van den zuiker der ouden, 369. Ze-
 dert wanneer in Europa bekend, *ib.*
 Zuiker van Erable, de Fresne, enz.
 en wyse om ze te maken, 373

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

Zielen-
neder-
197
ong van
202
375
orgert-
id, met
71
eid, 65
n van 't
66
fening,
te kun-
128
len van
en, enz.
ndvloed
veral in
overle-
bed, p.
st
at voor
s. Van
rs in 't
267
de Ou-
n, wel-
gegeven
van 't
Heden-
erfheid
69. Ze-
ent, ib.
e, enz.
373

